

**KARL MARX I FRIEDRICH
ENGELS**

**OBRES ESCOLLIDES
VOLUM I**

EDICIONS CRÍTICA MATERIAL

Això no és un llibre, és una eina revolucionària!

És tasca militant la de formar-nos en la teoria que ens
permetrà superar l'ordre social capitalista.

Per, a partir de la base teòrica, generar una pràctica
emancipadora coherent.

Sense ambdues no es pot realitzar el principi impulsor de la
revolució.

Aquesta edició està lliure de drets d'autor, és la compilació
de textos extrets d'internet o traduccions pròpies a partir
d'edicions en altres idiomes. T'animo a compartir aquest
document, crear la teva pròpia versió o ampliar-la al teu
gust.

Qualsevol dubte, proposta, ajuda, detecció de faltes
ortogràfiques, d'estil o traducció seran benvingudes per
anar millorant l'edició en la nostra llengua.

lacondiciopersonal@gmail.com

OBRES ESCOLLIDES
VOLUM I

KARL MARX I FRIEDRICH ENGELS

Autors: Karl Marx i Friedrich Engels

Edició, maquetació i disseny de coberta: Pol Gutiérrez i Espar
Primera edició, Barcelona (Catalunya), 2023.

Obres escollides de Karl Marx i Friedrich Engels I © 2023 by Pol

Gutiérrez i Espar is licensed under [CC BY-NC-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/)

ÍNDIX

(1843) KARL MARX – SOBRE LA QÜESTIÓ JUEVA

I

II

(1845) KARL MARX – TESIS SOBRE FEUERBACH

(1847) FRIEDRICH ENGELS – FONAMENTS DEL COMUNISME

(1847) KARL MARX – LA MISÈRIA DE LA FILOSOFIA

Prefaci, de Friedrich Engels (1884)

Prefaci a la 2ª edició alemanya, de Friedrich Engels (1892)

Observació preliminar

Capítol I: Un descobriment científic

1.- Contraposició del valor d'utilitat i el valor de canvi

2.- El valor constituït o valor sintètic

3.- Aplicació de la llei de les proporcionalitats de valor

Capítol II: La metafísica de l'economia política

1.- El mètode

2.- La divisió del treball i les màquines

3.- La competència i el monopoli

4.- La propietat o la renda

5.- Les vagues i les coalicions dels obrers.

(1848) KARL MARX I FRIEDRICH ENGELS – EL MANIFEST DEL PARTIT COMUNISTA

Pròleg a l'edició alemanya del 1872

Pròleg a la segona edició russa

Pròleg a l'edició alemanya del 1883

Pròleg a l'edició anglesa del 1888

Pròleg a la quarta edició alemanya del 1890

Pròleg a la segona edició polonesa del 1892

Pròleg a l'edició italiana del 1893

Manifest del partit comunista

1. Burgesos i proletaris

2. Proletaris i Comunistes

3. Literatura socialista i comunista

3.1 El socialisme reaccionari

a) El socialisme feudal

- b) Socialisme petit-burgès
- c) El socialisme alemany o socialisme

<<veritable>>

3.2 El socialisme conservador i burgès

3.3 El socialisme i el comunisme crítico-utòpics

4. Posició dels comunistes en relació amb els diferents partits d'oposició

(1849) KARL MARX – TREBALL ASSALARIAT I CAPITAL

Introducció de Friedrich Engels

Treball assalariat i capital

Què és el salari? Com es determina?

Com es determina el preu d'una mercaderia?

Quines són doncs les despeses de producció de la força de treball

Quina és doncs la llei general que determina la caiguda i l'augment del salari i del benefici en la llur relació recíproca?

Com afecta el creixement del capital productiu al salari?

(1850) KARL MARX I FRIEDRICH ENGELS – MISSATGE DEL COMITÈ CENTRAL A LA LLIGA DELS COMUNISTES

(1852) KARL MARX - EL 18È DE BRUMARI DE LOUIS BONAPARTE

Prefaci de la segona edició

Prefaci de la tercera edició

I

II

III

IV

V

VI

VII

(1859) KARL MARX – PREFACI A LA CRÍTICA DE L'ECONOMIA POLÍTICA

(1871) KARL MARX – LA GUERRA CIVIL A FRANÇA

Introducció a la 3a edició alemanya de 1981

I

II

III

IV

Apèndixs

(1872) FRIEDRICH ENGELS – DE LA QÜESTIÓ DE L’HABITATGE

Prefaci a la segona edició revisada

Primera secció: Com resol Proudhon la qüestió de l’habitatge

Segona secció: Com resol la burgesia la qüestió de l’habitatge

I

II

III

Tercera secció: Afegit a Proudhon i la qüestió de l’habitatge

I

II

III

IV

(1875) KARL MARX – CRÍTICA AL PROGRAMA DE GOTHA

Friedrich Engels: Prefaci a la «Crítica del programa de
Gotha», de Karl Marx

Lletra a Wilhelm Bracke

Notes marginals al Programa del Partit Obrer alemany

(1880) FRIEDRICH ENGELS – DEL SOCIALISME UTÒPIC AL
SOCIALISME CIENTÍFIC

(1881) KARL MARX – ANOTACIONS AL MANUAL DE POLÍTICA
ECONÒMICA D’ADOLPH WAGNER

(1884) FRIEDRICH ENGELS – L’ORIGEN DE LA FAMÍLIA, LA
PROPIETAT PRIVADA I L’ESTAT

A la primera edició del 1884

Prefaci a la quarta edició del 1891

Estadis culturals prehistòrics

Salvatgisme

Barbàrie

La família

La gens iroquesa

La gens grega

El naixement de l'estat atenès

La gens i l'estat a Roma

La gens entre els celtes i els alemanys

La formació de l'estat dels alemanys

Barbàrie i civilització

(1886) FRIEDRICH ENGELS – LUDWIG FEUERBACH I LA FI DE
LA FILOSOFIA CLÀSSICA ALEMANYA

Prefaci

I

II

III

IV

(1888) FRIEDRICH ENGELS – EL PAPER DE LA VIOLÈNCIA EN
LA HISTÒRIA

(1891) FRIEDRICH ENGELS – CRÍTICA DEL PROGRAMA
D'ERFURT

Exposició dels motius en deu paràgrafs

Reivindicacions polítiques

Reivindicacions econòmiques

Prefaci de la primera edició (2023)

Aquest projecte té per objectiu la creació d'un document amb el recull d'obres de Karl Marx i Friedrich Engels en Català. Això ha estat possible, principalment, a la Secció Catalana de marxist.org. Aquest m'ha permès ser més eficient a l'hora de transcriure en digital les seves obres.

La ideologia alemanya l'he hagut de deixar fora per inacabada, la versió de marxist.org està a mig fer (de fet, no té ni un capítol sencer). Existeix una edició de Laia editorial en català completa, però només està en format físic, la feina titànica de transcriure-ho en digital és quelcom que algun dia s'haurà de fer.

Existeixen altres escrits periodístics i cartes en català de Marx i Engels, però aquí m'he centrat en les obres més conegudes. El meu desig és que, amb el treball col·lectiu, puguem anar ampliant aquest document per tenir una edició de les obres escollides que es pugui assimilar al de l'editorial Progreso, Moscou. I que aquesta estigui centralitzada en un document, per no deixar escampades les traduccions en català per internet.

No tinc cap inclinació en una determinada forma estilística del document, he anat organitzant-ho de la manera més senzilla pel lector. Una qüestió que sí que em sembla rellevant és posar l'any de publicació o creació del text, ja que ajuda molt a ubicar el període històric en què ha estat confeccionat. Tota la resta pot haver estat producte de la influència de les edicions de Progreso.

Utilitzo programari lliure (LibreOffice) per escriure el document, *Georgia* 12pt de lletra tipogràfica per una facilitat de lectura un cop imprès. L'Índex el vaig fer a mà, sé que es podria haver automatitzat, però vaig iniciar sense fer-ho i després em va donar molts malts de cap per quadrar-ho bé un cop tenia més de 900 pàgines.

Podria haver polit més les imperfeccions i la cohesió d'estil del document, però creia que era millor compartir-lo perquè pugui ser aprofitat per tothom al més aviat possible.

I perquè serà més ràpid i eficient si unim la força col·lectiva per poder millorar-lo. Qualsevol dubte, aclariment, ajuda, col·laboració serà benvinguda, em pots escriure a lacondiciopersonal@gmail.com

Barcelona, 24 d'octubre de 2023
Pol Gutiérrez i Espar

KARL MARX

SOBRE LA QÜESTIÓ JUEVA (1843)¹

I

Bruno Bauer: «La qüestió jueva». Braunschweig 1843

El jueus alemanys volen l'emancipació. Quina emancipació volen? L'emancipació civil i política.

Bruno Bauer els respon: ningú a Alemanya no és políticament emancipat. Nosaltres mateixos no som lliures. Com us hem d'alliberar? Vosaltres, els jueus, sou egoistes, ja que demanau una emancipació particular per vosaltres com a jueus. Hauríeu de treballar com a alemanys per l'emancipació política d'Alemanya, com a humans per l'emancipació humana i hauríeu de percebre la forma particular que us oprimeix i us injuria no com una excepció a la regla, sinó més aviat com una confirmació de la regla.

O demanen els jueus la igualtat amb els súbdits cristians? Així reconeixen l'estat cristià com a justificable, així reconeixen també el règim d'opressió general. Per què haurien de lamentar el llur jou

1 «Zur Judenfrage», Redactat de l'agost al desembre del 1843.

«Deutsch Französische Jahrbücher», 1. En dos lliurament, febrer del 1844.

1. Bruno Bauer: «Die Judenfrage». Braunschweig 1843.

2. Bruno Bauer: «Die Fähigkeit der heutigen Juden und Christen, frei zu werden». «Einundzwanzig Bogen aus der Schweiz». Herausgegeben von Georg Herwegh. Zürich und Winterthur, 1843, 5.56-71.

Extret de la Secció Catalana de marxist.org

especial, quan aproven el jou general! Per què els alemanys s'haurien d'interessar per l'alliberament dels jueus, quan els jueus no s'interessen per l'alliberament dels alemanys?

L'estat cristià tan sols coneix privilegis. Els jueus hi posseeixen el privilegi d'ésser jueus. Tenen com a jueus drets que no tenen els cristians. Per què volen drets que no tenen i que els cristians gaudeixen!

Quan el jueu vol emancipar-se de l'estat cristià, demana doncs que l'estat cristià abandone el seu prejudici religiós. Abandona ell, el jueu, el seu prejudici religiós? Té ell per tant el dret de demanar a un altre la renúncia a la religió?

L'estat cristià no pot per la seva essència emancipar els jueus; però, hi afegeix Bauer, el jueu per la seva pròpia essència no es pot emancipar. Mentre l'estat siga cristià i el jueu jueu, tots dos són incapaaixòs de concedir o de rebre l'emancipació.

L'estat cristià tan sols pot comportar-se a la manera d'estat cristià envers els jueus, és a dir en forma de privilegis, amb la separació dels jueus de la resta de súbdits, però en fer-los sentir l'opressió de totes les altres diferents esferes i em fer-los-hi sentir més intensament, ja que com a jueu suposa l'oposició religiosa a la religió dominant. Però també el jueu tan sols es comporta envers l'estat a la jueva, és a dir envers l'estat com quelcom aliè, en contraposar a la nacionalitat real la seva nacionalitat quimèrica, a la llei real la seva llei il·lusòria, en voler la separació envers la humanitat, en abstinde's per principis de cap participació en el moviment històric, en confiar en un futur que no té res a veure amb el futur general dels homes, i per veure's com un membre del poble jueu, i el poble jueu com el poble escollit.

Sota quin títol per tant voleu els jueus l'emancipació? Per la vostra religió? És l'enemiga mortal de la religió estatal. Com a ciutadans? A Alemanya no hi ha cap ciutadà. Com a humans? Però no sou pas més humans que aquells a qui apel·lau.

Bauer ha reconfigurat la qüestió de l'emancipació jueva, en donar una crítica dels posicionaments i solucions anteriors de la qüestió. Quin és, es demana, el caràcter del jueu que cal emancipar i de l'estat cristià que l'ha d'emancipar? Respon mitjançant una crítica de la religió jueva, analitza l'oposició religiosa entre judaisme i

cristianisme, aclareix l'essència de l'estat cristià, i ho fa tot plegat amb destresa, força, esperit i fonament en un estil alhora precís i sòlid i enèrgic.

Com resol per tant Bauer la qüestió jueva? Quin és el resultat? La formulació d'una qüestió és la seva solució. La crítica de la qüestió jueva és la resposta a la qüestió jueva. El resum per tant segueix:

Hem d'emancipar-nos nosaltres, abans de poder emancipar els altres.

La forma més forta de l'oposició entre el jueu i el cristià és l'oposició religiosa. Com resol hom una oposició? En fer-la hom impossible. Com fa hom impossible una oposició religiosa? En abolir la religió. Tant bon punt jueus i cristians reconeguen les llurs religions respectives com res més que diferents estadis de desenvolupament de l'esperit humà, com diferents pells de serp abandonades per la història i els humans com qui les produí, la relació entre ells ja no serà religiosa, sinó únicament una relació humana crítica, científica. La ciència és per tant la llur unitat. Les contradiccions en la ciència es resolen amb la pròpia ciència.

El jueu alemany en particular topa amb una manca d'emancipació política en general, i amb el caràcter pronunciadament cristià de l'estat. En la concepció de Bauer la qüestió jueva té, però, una importància general, independentment de les condicions específiques alemanyes. És la qüestió de la relació de la religió amb l'estat, de la contradicció de les restriccions religioses i de l'emancipació política. L'emancipació de la religió es posa com a condició, tant al jueu qui vol emancipar-se políticament, com a l'estat que ha d'emancipar i emancipar-se.

«Bé, hom diu, i ho diu el propi jueu, que el jueu s'ha d'emancipar no com a jueu, no perquè és jueu, no perquè té un principi general humà de moralitat tan excel·lent, sinó que més aviat el jueu s'amagarà rere el ciutadà i serà ciutadà, malgrat que siga jueu i reste jueu, és a dir que és i resta jueu, malgrat que siga ciutadà i visca en les condicions humanes generals; la seva essència jueva i restringida triomfa sempre a la fi per damunt de les obligacions humanes i polítiques. El prejudici resta, malgrat que siga superat per fonaments generals. Quan resta, però, més aviat supera tota la resta. «Únicament de

forma sofisticada, segons l'aparença, podria el jueu restar jueu en la vida de l'estat; la simple aparença esdevindria essencial i triomfaria, si volgués restar jueu, és a dir que la seva vida en l'estat seria tan sols una aparença o una excepció momentània respecte l'essència i la regla». («La capacitat dels jueus i cristians actuals, d'alliberar-se», «Einundzwanzig Bogen», p. 57.)

Sentim ara d'altra banda, com Bauer exposa la tasca de l'estat.

«França», diu, «ens ha mostrat fa poc» (Memòria de la Cambra de Diputats del 26 de desembre del 1840) «en relació a la qüestió jueva —com fa contínuament en totes les altres qüestions polítiques— l'espectacle d'una vida que és lliure, però que revoca la seva llibertat amb la llei, i que per tant així la declara una aparença, i de l'altra banda contradiu les seues lleis lliures amb els fets». («La qüestió jueva», p. 64.)

«La llibertat general no és a França encara la llei, la qüestió jueva tampoc no s'ha resolt encara, perquè la llibertat legal—que els ciutadans siguen iguals—es troba restringida en la vida, on encara dominen i separen els privilegis religiosos, i aquesta manca de la llibertat en la vida actua en la llei i l'obliga a sancionar la divisió dels ciutadans així lliures en oprimits i opressors». (p. 65.)

Quan resoldrà per tant França la qüestió jueva?

«El jueu, per exemple, hauria deixat d'ésser jueu, sinó hagués permès que se li restringís per les seues lleis l'acompliment dels seus deures envers l'estat i els seus conciutadans, per tant sí, per exemple, hagués assistit en sabbat a la Cambra de Diputats i pres part en les deliberacions públiques. Tot privilegi religiós en general, i per tant també el monopoli d'una església privilegiada, s'hauria d'abolir, i si uns o molts o àdhuc la immensa majoria encara hagués restat lligada a l'acompliment dels seus deures religiosos, aquest compliment els hauria quedat com una simple qüestió privada». (p. 65.) «Ja no s'hi dóna cap religió, quan ja no s'hi dóna cap religió privilegiada. Negau a la religió la seva força excoent, i ja no existirà». (p. 66.) «Igual com el senyor Martin du Nord veia en la proposta d'abandonar l'esment del diumenge en la llei, com una moció per la declaració que el cristianisme havia deixat d'existir, amb el mateix dret (i aquest dret té un fonament molt bo) la declaració que la llei del sabbat ja no té

cap efecte vinculant envers els jueus seria la proclamació de la dissolució del judaisme». (p. 71.)

Bauer demana per tant d'una banda que el jueu renunciï al judaisme, i que els humans en general renunciïn a la religió, per tal d'emancipar-se cívicament. De l'altra banda considera de forma conseqüent l'abolició política de la religió com l'abolició de la religió. L'estat que pressuposa la religió no és encara cap estat real i efectiu.

«Certament que la concepció religiosa dóna garanties a l'estat. Però a quin estat? A quina mena d'estat?» (p. 97.)

En aquest punt es fa evident la formulació parcial de la qüestió jueva. No n'hi ha prou de cap manera d'investigar: Qui ha d'emancipar? Qui s'ha d'emancipar? La crítica tenia un tercer punt. S'havia de demanar: De quina mena d'emancipació es tracta? Quines condicions es fonamenten de l'essència de l'emancipació reivindicada? La pròpia crítica de l'emancipació política hauria sigut la primera crítica conclouent de la qüestió jueva i la seva veritable dissolució en la «qüestió general dels temps».

Com que Bauer no aixeca la qüestió fins a aquesta alçada, cau en contradiccions. Presenta condicions que no es fonamenten en l'essència de la pròpia emancipació política. Fa qüestions que no s'acontenten en el seu problema, i resol problemes que deixen la seva qüestió sense resposta. Quan Bauer diu dels contraris a l'emancipació jueva: «El llur error era tan sols que assumien que l'estat cristià era l'únic veritable i no el sotmetien a la mateixa crítica que aplicaven al judaisme» (p. 3), trobam que l'error de Bauer consisteix en el fet que sotmet a la crítica únicament l'«estat cristià», i no «l'estat en definitiva», que no investiga la relació de l'emancipació política envers l'emancipació humana i per tant presenta condicions que tan sols són explicables per una confusió acrítica de l'emancipació política amb la general humana. Quan Bauer demana als jueus: Teniu des del vostre punt de mira el dret a voler l'emancipació política? nosaltres demanam contràriament: El punt de mira de l'emancipació política dóna dret a demanar dels jueus l'abolició del judaisme, i dels humans en general l'abolició de la religió?

La qüestió jueva conté una formulació diferent segons l'estat on s'hi troba el jueu. A Alemanya, on no hi ha estat polític, on no existeix cap

estat com a estat, la qüestió jueva és una qüestió purament teològica. El jueu es troba en oposició religiosa envers l'estat, que reconeix el cristianisme com el seu fonament. Aquest estat és teòleg ex professo. La crítica és ací crítica de teologia, una crítica de doble tall, crítica de la teologia cristiana, crítica de la jueva. Però així continuam a operar encara en la teologia, per molt críticament que hi operam.

A França, en un estat constitucional, la qüestió jueva és una qüestió de constitucionalisme, una qüestió de manca parcial d'emancipació política. Com que s'hi reté l'aparença d'una religió d'estat, tot i que amb una fórmula absurda i contradictòria, en la fórmula d'una religió de la majoria, la relació del jueu envers l'estat manté l'aparença d'una oposició religiosa, teològica.

Tan sols en els estats lliures nord-americans—si més no en una part d'ells—perd la qüestió jueva la seva importància teològica i esdevé una veritable qüestió secular. Tan sols quan l'estat polític existeix en la seva constitució plena, pot la relació del jueu, i de l'home religiós en general, envers l'estat polític, i per tant la relació de la religió envers l'estat, mostrar-se amb la seva particularitat, en la seva puresa. La crítica d'aquesta relació deixa d'ésser crítica teològica tan bon punt l'estat deixa d'adoptar un comportament teològic envers la religió, tan bon s'hi comporta com a estat, és a dir políticament. La crítica esdevé llavors crítica de l'estat polític. En aquest punt és on la qüestió deixa d'ésser teològica, i on la crítica de Bauer deixa d'ésser crítica.

«Il n'existe aux Etats-Unis ni religion de l'état, ni religion déclarée celle de la majorité ni prééminence d'un culte sur un autre. L'état est étranger à tous les cultes». (Marie ou l'esclavage aux Etats-Unis etc., par G. de Beaumont. Paris 1835, p. 214.) De fet hi ha estats nord-americans, on «la constitution n'impose pas les croyances religieuses et la pratique d'un culte comme condition des privilèges politiques» (l. c. p. 225). Amb tot «on ne croit pas aux Etats-Unis qu'un homme sans religion puisse être un honnête homme» (l. c. p. 224).

Amb tot Nord-amèrica és predominantment la terra de la religiositat, com Beaumont, Tocqueville i el Hamilton anglès asseguren a una veu. Els estats nord-americans ens serveixen tot així únicament com a exemple. La qüestió és: Com es relaciona l'emancipació política

completa amb la religió? Si trobam fins i tot en el país de l'emancipació política completa no tan sols l'existència, sinó l'existència vital i forta de la religió, això prova que la presència de la religió no es contradiu amb la perfecció de l'estat. Com que, però, la presència de la religió és la presència d'una mancança, la font d'aquesta mancança cal cercar-la encara únicament en l'essència del propi estat. La religió ja no la veiem com el fonament, sinó tan sols ja com el fenomen de la restricció secular. Explicam per tant les restriccions religioses del ciutadà lliure per les seues restriccions seculares. No sostenim que ha d'abandonar la seva restricció religiosa per tal d'alliberar-se de les limitacions seculares. Sostenim que abandonarà la seva limitació religiosa tan bon punt abandone la seva limitació secular. No transformam les qüestions seculares en teològiques. Transformam les qüestions teològiques en seculares. Fa ja prou temps que la història s'ha dissolt en les supersticions, dissolguem les supersticions en la història. La qüestió de la relació de l'emancipació política envers la religió esdevé per nosaltres la qüestió de la relació de l'emancipació política envers l'emancipació humana. Criticam la feblesa religiosa de l'estat polític en criticar l'estat polític, amb independència de les febleses religioses en la seva construcció secular. La contradicció de l'estat amb una religió determinada, com ara el judaisme, l'humanitzam en la contradicció de l'estat amb determinats elements seculares, la contradicció de l'estat amb la religió en general, en la contradicció de l'estat amb les seues pressuposicions.

L'emancipació política del jueu, del cristià, i de l'home religiós en general, és l'emancipació de l'estat del judaisme, del cristianisme, de la religió en general. En la seva forma, en la seva essència per la pròpia natura, com a estat l'estat s'emancipa de la religió, en emancipar-se de la religió d'estat, és a dir, l'estat com a estat no reconeix cap religió, sinó que més aviat l'estat es reconeix com a estat. L'emancipació política de la religió no és una emancipació completa i sense contradiccions de la religió, perquè l'emancipació política no és una forma completa i sense contradiccions de l'emancipació humana.

Les fronteres de l'emancipació política queden igualment paleses, pel fet que l'estat pot alliberar-se d'una limitació sense que l'home s'allibere realment, que l'estat pot ésser un estat lliure, sense que l'home siga realment un home més lliure. El propi Bauer admet això implícitament, quan posa la següent condició per l'emancipació política:

«Tot privilegi religiós en general, i per tant també el monopoli d'una església privilegiada, s'hauria d'abolir, i si uns o molts o àdhuc la immensa majoria encara hagués restat lligada a l'acompliment dels seus deures religiosos, aquest acompliment els hauria quedat com una simple qüestió privada».

L'estat es pot per tant haver emancipat de la religió, encara que la immensa majoria encara siga religiosa. I la immensa majoria no deixa d'ésser religiosa, perquè siga privadament religiosa.

Però la relació de l'estat envers la religió, especialment de l'estat lliure, és encara tan sols la relació dels humans, que constitueixen l'estat, envers la religió. Se segueix d'això, que l'home s'allibera per mitjà de l'estat, que s'allibera políticament d'una limitació, que en contradicció amb si mateix, s'eleva per damunt d'aquesta limitació d'una forma abstracta i limitada, parcial. Se segueix a més que l'home s'allibera políticament després d'un tomb, a través d'un mitjà, si bé d'un mitjà necessari. Se segueix finalment que l'home, tot i que mitjançant l'estat es proclame ateu, és a dir quan l'estat es proclama ateu, encara resta presoner de la religió, justament perquè ho ha fet únicament per un tomb. A través d'un intermediari. L'estat és l'intermediari entre l'home i la llibertat de l'home. Com Crist és l'intermediari a qui l'home transfereix tota la seva divinitat, tota la seva captivitat religiosa, l'estat és l'intermediari a qui transfereix tota la seva indivinitat, tota la seva captivitat humana.

L'elevació política de l'home damunt la religió compateix totes les mancances i tots els avantatges de l'elevació política en general. L'estat com a estat anul·la, per exemple, la propietat privada, l'home declara d'una forma política l'abolició de la propietat privada, tan bon punt abandona el cens pel sufragi actiu i passiu, com ja ha passat en molts estats nord-americans. Hamilton interpreta el fet des d'un punt de mira polític completament correcte: «Les grans masses han

aconseguit la victòria damunt els propietaris i els adinerats». No s'aboleix idealment la propietat privada, quan el no-posseïdor esdevé el legislador del posseïdor? El cens és la darrera forma política, que reconeix la propietat privada.

Amb tot, amb l'anul·lació política de la propietat privada, la propietat privada no tan sols no s'aboleix, sinó que fins i tot es pressuposa. L'estat aboleix les distincions per naixement, estament, formació, ocupació, quan declara a la seva manera que el naixement, l'estament, la formació, l'ocupació són distincions no-polítiques, quan proclama sense considerar aquestes distincions que cada membre del poble té la mateixa participació en la sobirania popular, quan tracta tots els elements la vida popular real des del punt de mira de l'estat. Nogensmenys l'estat deixa que la propietat privada, la formació, l'ocupació actuen a la seva, és a dir com a propietat privada, com a formació, com a ocupació i que exercesquen la seva essència particular. Ben lluny d'abolir aquestes distincions fàctiques, més aviat l'estat tan sols existeix en pressuposar-les, es trobar com a estat polític i fa patent la seva universalitat únicament en oposició a aquests seus elements. Per tant, Hegel determina la relació de l'estat polític amb la religió de forma completament correcta, quan diu:

«Per tal que [...] l'estat arribi com la pròpia realitat moral conscient de l'esperit a la presència, és necessària la seva diferenciació entre la forma d'autoritat i la de la fe; aquesta diferenciació apareix, però, tan sols en la mesura que l'aspecte eclesiàstic arriba a la pròpia separació; tan sols així per damunt de l'església particular l'estat té la universalitat del pensament, el principi de la seva forma guanyat i dut a l'existència» (Filosofia del dret, de Hegel, 1. edició, p. 346).

És clar! Tan sols així per damunt dels elements particulars l'estat es constitueix com a universalitat.

L'estat polític perfecte és en la seva essència la vida genèrica dels humans en oposició a la seva vida material. Totes les pressuposicions d'aquesta vida egoïsta continuen existents fora de l'esfera estatal en la societat civil, però com a particularitats de la societat civil. On l'estat polític ha erigit la seva veritable constitució, l'home no tan sols en el pensament, en la consciència, sinó en la realitat, en la vida, du una doble vida, una de celestial i una de terrestre, la vida en la

comunitat polític, on es presenta com un ésser comunitari, i la vida en la societat civil, on és de fet un home privat, que considera els altres homes com a mitjans, i ell mateix es degrada com a mitjà i esdevé una joguina de forces alienes. L'estat polític es relaciona espiritualment amb la societat burgesa igual com el cel amb la terra. Està en la mateixa oposició amb ella, i hi preval de la mateixa forma que la religió damunt la limitació del món profà, és a dir per haver de reconèixer-la igualment tothora, de reafirmar-la, i de deixar-s'hi dominar. L'home en la seva realitat més immediata, en la societat civil, és un ésser profà. Ací, on es presenta com un individu real per ell i pels altres, és un fenomen irreal. En l'estat contràriament, on l'home es presenta com un ésser de l'espècie, és el membre imaginari d'una sobirania il·lusòria, se'l priva de la seva vida real individual i se'l dota d'una universalitat irreal.

L'home, com a creient d'una religió particular, es troba en un conflicte amb la seva ciutadania i amb els altres humans com a membres de la comunitat, que es redueix a la divisió secular entre l'estat polític i la societat civil. Per l'home com a civil la «vida en l'estat és tan sols una aparença o una excepció momentània de l'essència i de la regla». És clar que resta el civil, com el jueu, únicament de forma sofisticada en la vida estatal, així com el citogen tan sols resta sofisticadament jueu o civil; però aquesta sofisticada no és personal. És la pròpia sofisticada de l'estat polític. La diferència entre l'home religiós i el ciutadà és la diferència entre el comerciant i el ciutadà, entre el jornalero i el ciutadà, entre el terratinent i el ciutadà, entre l'individu viu i el ciutadà. La contradicció en la qual es troba l'home religió amb l'home polític, és la mateixa contradicció en la que es troba el civil amb el citogen, el membre de la societat civil amb la seva pell de lleó política.

Aquesta lluita secular, en la qual es redueix definitivament la qüestió jueva, la relació de l'estat polític amb les seues precondicions, bé en siguem els elements materials, com la propietat privada, etc., o espirituals, com la formació, la religió, aquesta lluita entre els interessos generals i els interessos privats, l'escissió entre l'estat polític i la societat civil, aquesta oposició secular Bauer la deixa estat, mentre polemítza contra la seva expressió religiosa.

«És precisament el seu fonament, la necessitat que assegura l'existència de la societat burgesa i que garanteix la seva necessitat, que hi manté un element d'incertesa i que produeix aquesta barreja contínuament canviant de pobresa i riquesa, de necessitat i de prosperitat, i que en general comporta el canvi». (p. 8.)

Hom compara tota la secció: «La societat civil» (p. 8-9), que s'ha elaborat segons les línies bàsiques de la filosofia del dret de Hegel. La societat civil en la seva oposició a l'estat polític es reconeix com a necessari, perquè l'estat polític es reconeix com a necessari.

L'emancipació política és evidentment un gran pas endavant, si bé certament no és la darrera forma de l'emancipació humana en general, però és la darrera forma de l'emancipació humana dins l'ordre mundial fins ara existent. És obvi que parlam ací d'una emancipació real, pràctica.

L'home s'emancipa políticament de la religió en passar-la del dret públic al dret privat. Ja no és l'esperit de l'estat, on l'home—si bé d'una manera limitada, sota una forma particular i en una esfera particular—es relaciona com a ésser de l'espècie, en comunitat amb altres humans, i ha esdevingut l'esperit de la societat civil, de l'esfera de l'egoisme, de la bellum omnium contra omnes. Ja no és l'essència de la societat, sinó l'essència de la diferència. Esdevé l'expressió de la separació de l'home de la seva comunitat, d'ell i dels altres humans—com era originàriament. És tan sols el reconeixement abstracte de la perversitat particular, dels fantasmes privats, de l'arbitrarietat. La fragmentació inacabable de la religió a Nord-amèrica, per exemple, es dona fins i tot externament la forma d'un afer purament individual. S'ha llençat entre el munt d'interessos privats i s'ha exiliat de la comunitat com a comunitat. Però hom no hauria d'enganyar-se en les límits de l'emancipació política. La divisió de l'home en home públic i privat, la dislocació de la religió de l'estat a la societat civil, no és un estadi, és la culminació de l'emancipació política, que per tant no aboleix de cap manera la religiositat real de l'home, ni prova d'abolir-la.

La descomposició de l'home en jueu i ciutadà, en protestant i ciutadà, en home religió i ciutadà, aquesta descomposició no és cap engany envers la ciutadania, ni cap tomb per l'emancipació política, és la

pròpia emancipació política, és la forma política d'emancipar-se de la religió. És clar que en períodes on l'estat polític com a estat polític neix violentament de la societat civil, on l'auto alliberament humà vol assolir-se sota la forma d'auto alliberament polític, l'estat pot i ha d'anar més enllà de l'abolició de la religió, fins a l'anul·lació de la religió, però tan sols ho pot fet com en l'abolició de la propietat privada, com a màxim, fins a la confiscació, fins a la taxació progressiva, com en l'abolició de la vida, amb la guillotina. En els moments d'una autoconfiança particular la vida política cerca d'eliminar la seva precondition, la societat civil i els elements que componen aquesta societat, i construir-se com la vida genèrica real i sense contradiccions dels humans. Però tan sols pot assolir això amb la contradicció violenta amb les seues pròpies condicions de vida, tan sols en declarar la revolució permanent, i per tant el drama polític acaba igualment de forma necessària amb el restabliment de la religió, de la propietat privada, de tots els elements de la societat burgesa, de la mateixa forma que la guerra acaba amb la pau.

De fet no és l'estat anomenat cristià, que reconeix el cristianisme com el seu fonament, com a religió d'estat, i que per tant es relaciona de forma excloent amb totes les altres religions, l'estat cristià perfecte, sinó més aviat l'estat ateu, l'estat democràtic, l'estat que desplaça la religió amb la resta d'elements de la societat civil. L'estat que és encara teològic, que encara professa la fe en el cristianisme de forma oficial, que encara no gosa de proclamar-se com a estat, no ha aconseguit encara d'expressar d'una forma secular, humana, en la seva realitat com a estat el fonament humà, del qual el cristianisme és l'expressió més enlairada. L'anomenat estat cristià és tan sols un simple no-estat, perquè no és el cristianisme com a religió, sinó tan sols el rerefons humà de la religió cristianis qui pot trobar la seva expressió en les creacions humanes reals.

L'anomenat estat cristià és la negació cristiana de l'estat, però de cap manera la realització estatal del cristianisme. L'estat que reconeix encara el cristianisme en la forma de religió, no la reconeix encara en la forma de l'estat, ja que encara es relaciona religiosament amb la religió, és a dir, no és l'autèntica aplicació dels principis humans a la religió, perquè encara es basa en la irrealitat, en la forma imaginària

d'aquest nucli humà. L'anomenat estat cristià és l'estat imperfecte, i la religió cristiana es considera com el complement i la sacralització de la seva imperfecció. La religió esdevé per ell així necessàriament un mitjà, i l'estat és un hipòcrita. Hi ha una gran diferència amb l'estat complet degut a la mancança que hi ha en l'essència general de l'estat, que compta la religió entre les seues pressuposicions, o amb l'estat incomplet per la mancança que hi ha en la seva existència particular, com a estat manca, que declara la religió com el seu fonament. En el darrer cas la religió esdevé una política incompleta. En el primer cas la pròpia imperfecció de la política es palesa en la religió. L'anomenat estat cristià necessita la religió cristiana per completar-se com a estat. L'estat democràtic, l'estat real, no necessita la religió pel seu perfeccionament polític. Pot absteure més aviat de la religió, perquè en ella el fonament humà de la religió es realitza de forma secular. L'anomenat estat cristià es relaciona contràriament de forma política amb la religió i religiosa amb la política. Quan degrada les formes estatals a una aparença, degrada alhora la religió a una aparença.

Per aclarir aquesta oposició, consideram la construcció de Bauer de l'estat cristià, una construcció que es basa en la visió de l'estat cristià alemany.

«Hom ha fet referència recentment», diu Bauer, «per tal de demostrar la impossibilitat o la inexistència d'un estat cristià, a aquelles citacions de l'evangeli que l'estat [actual] no tan sols no segueix en absolut, sinó que tampoc no pot seguir si és que no vol dissoldre's completament [com a estat.]. «Però la qüestió no es tracta tan fàcilment. Què demanen aquestes paraules evangèliques? L'auto renúncia sobrenatural, la submissió a l'autoritat de la revelació, l'abstenció respecte l'estat, l'abolició de les condicions seculars. Ara bé, tot això ho demana i realitza l'estat cristià. Ha assimilat l'esperit de l'evangeli, i quan no reproduïx literalment allò que expressa l'evangeli, és tan sols perquè l'expressa en formes estatals, és a dir en formes que pren certament del sistema estatal d'aquest món, però que en el renaixement religiós que han de passar es degraden a aparença. Això és la renúncia a l'estat, mentre s'empren formes polítiques per realitzar-ho». (p. 55.)

Bauer desenvolupa ara més la idea que el poble d'un estat cristià no és ni tan sols un poble, ja que no té cap voluntat pròpia, sinó que la seva presència veritable pertany al cap a qui és subjecte, per bé que pel seu origen i natura els hi és aliè, és a dir donat per Déu i imposat sense cap participació pròpia, que les lleis d'aquest poble no són la seva obra, sinó revelacions positives, que el seu cap suprem necessita mitjancers privilegiats amb el poble estricte, amb les masses, i que aquestes pròpies masses es divideixen en una munió de cercles particulars, que es formen i es determinen a l'atzar, que es diferents pels llurs interessos, les llurs passions i prejudicis particulars i que obtenen com a privilegi el permís d'aïllar-se les unes de les altres, etc. (p. 56.)

Amb tot el propi Bauer diu:

«La política, quan no ha d'ésser res més que religió, no hauria d'ésser política, de la mateixa forma que rentar olles, quan no ha d'ésser més que un afer religiós, no hauria d'ésser una qüestió d'economia». (p. 108.)

En l'estat cristià-alemany, però, la religió és una «qüestió d'economia», així com les «qüestions d'economia» són religió. En l'estat cristià-alemany és el domini de la religió la religió del domini. La separació de l'«esperit de l'evangeli» de la «literalitat de l'evangeli» és un acte irreligiós. L'estat que deixa parlar l'evangeli en la literalitat de la política, en una altra literalitat que la literalitat de l'esperit sant, comet un sacrilegi, quan no als ulls humans, sí en els seus propis ulls religiosos. L'estat que reconeix el cristianisme com la seva norma suprema, la Bíblia com la seva Carta, s'ha d'enfrontar al mot dels escrits sagrats, ja que els escrits són sagrats fins al darrer mot. Aquest estat així com els fems humans on es basa, entra en una contradicció aclaparadora que és insoluble des del punt de mira de la consciència religiosa, quan hom es refereix a aquelles citacions de l'evangeli que «no tan sols no segueix, sinó que tampoc no podria seguir si és que no vol dissoldre's completament com a estat». I per què no vol dissoldre's completament? No s'ho pot respondre ni a ell mateix ni tampoc als altres. En la seva pròpia consciència l'estat cristià oficial és una obligació, la realització de la qual és inabastable, i tan sols pot constatar la realitat de la seva existència mitjançant un

autoengany, i per tant resta sempre als seus propis ulls com un objecte de dubte, un objecte gens fiable i problemàtic. La crítica es troba així per tant amb tot el dret de forçar l'estat que es fonamenta en la Bíblia a una alienació de la consciència on ja no sap si és una il·lusió o una realitat, on la infàmia dels seus objectius seculars, als quals la religió serveix de coberta, i arriba a un conflicte irresoluble amb la sinceritat de la seva consciència religiosa, per la qual la religió apareix com l'objectiu d'allò secular. Aquest estat tan sols es pot salvar del seu turment intern, quan esdevé l'agent de l'església catòlica. En relació amb ella, que declara que el poder secular ha d'ésser el seu cos auxiliar, l'estat és impotent, és impotent el poder secular que sosté que és el domini de l'esperit religiós.

En l'anomenat estat cristià s'hi dóna de fet l'alienació, però no de l'home. L'únic home que s'hi dóna és el rei, un ésser específicament diferenciat dels altres homes i, a més religiós, directament amb vinculat amb el cel, amb déu. Les relacions que hi dominen són encara relacions de fe. L'esperit religiós per tant no encara s'ha secularitzat veritablement.

Però l'esperit religiós no es pot secularitzar realment, ja que què és si no la forma no-secular d'un estadi de desenvolupament de l'esperit humà? L'esperit religiós tan sols es pot secularitzar com a estat de desenvolupament de l'esperit humà, del qual n'és l'expressió religiosa, si apareix i es constitueix en la forma secular. Això té lloc en l'estat democràtic. No és el cristianisme, sinó el fonament humà del cristianisme qui és fonament d'aquest estat. La religió resta com l'idea, la consciència no-secular dels seus membres, ja que és la forma ideal de l'estadi de desenvolupament humà, que s'assoleix a través seu.

Són religiosos els membres de l'estat polític pel dualisme entre la vida individual i la genèrica, entre la vida de la societat civil i la vida política, religiosos, perquè els homes tracten la vida de l'estat com quelcom més enllà de la seva individualitat real, religiosos en la mesura que la religió és l'esperit de la societat civil, l'expressió de la separació i alienació de l'home vers l'home. És cristiana la democràcia política perquè en ella l'home, no tan sols un home, sinó cada home, compta com a sobirà, com a ésser superior, però l'home

en la seva forma incivilitzada, asocial, l'home en la seva existència atzarosa, l'home com és i es presenta, l'home com corromput per tota l'organització de la nostra societat, que s'ha perdut, alienat, lliurat al domini de relacions i elements inhumans, amb un mot, l'home que no és encara cap ésser genèric real. Aquesta construcció fantàstica, el somni, el postulat del cristianisme, la sobirania de l'home, però com un ésser aliè i diferenciat de l'home real, és en la democràcia una realitat sensible, una presència, una màxima secular.

La pròpia consciència religiosa i teològica s'hi dóna en la democràcia completa com més religiosa, com més teològica, perquè aparentment queda sense significat polític, sense un objectiu terrenal, el menysteniment dels afers del món, l'expressió d'una posició limitada, el producte de l'arbitrarietat i la fantasia, com una vida que és realment del més enllà. El cristianisme assoleix ací l'expressió pràctica del seu significat religiós universal, on les cosmovisions més diverses s'agrupen entre elles en la forma del cristianisme, i encara més perquè no requereix que els altres pobles professen el cristianisme, sinó tan sols la religió en general, qualsevol mena de religió (vegeu l'escrit citat abans de Beaumont). La consciència religiosa es revela en la riquesa de contradiccions religioses i de la multiplicitat religiosa.

Hem mostrat per tant això: l'emancipació política de la religió deixa la religió en existència, per bé que cap religió privilegiada. La contradicció que el seguidor d'una religió particular es troba amb la seva ciutadania, és tan sols una part de la contradicció secular entre l'estat polític i la societat civil en general. La realització de l'estat cristià és l'estat que es reconeix com a estat i que abstrau la religió dels seus membres. L'emancipació de l'estat de la religió no és l'emancipació de l'home real de la religió.

No diem per tant amb Bauer als jueus: no us podeu emancipar políticament sense emancipar-vos radicalment del judaisme. Els diem més aviat: com que us podeu emancipar políticament sense renunciar completament i incontrovertiblement del judaisme, la pròpia emancipació política no és l'emancipació humana. Quan els jueus voleu emancipar-vos políticament, sense emancipar-vos també humanament, la parcialitat i la contradicció no és tan sols en

vosaltres, si no que és en l'essència i la categoria de l'emancipació política. Quan us tancau dins aquesta categoria, compartiu un tancament general. Així com l'estat evangelitza, quan, tot i estat, es relaciona cristianament amb els jueus, els jueus es relacionen políticament quan, tot i jueus, demanen drets civils.

Però quan l'home, tot i jueu, es pot emancipar políticament i rebre drets civils, pot reclamar els denominats drets humans i rebre'ls? Bauer ho nega.

«La qüestió és, si els jueus com a tals, és a dir el jueu qui admet que és obligat per la seva veritable natura a viure permanentment separat dels altres homes, és capaç de rebre els drets universal de l'home i de concedir-los als altres».

«La idea dels drets humans no fou descoberta pel món cristià fins el segle passat. No és innata dels homes, sinó que més aviat tan sols es conquereix en la lluita contra les tradicions històriques, en les quals l'home ha sigut educat fins ara. Així els drets humans no són un present de la natura, no són cap llegat de la història anterior, sinó el preu de la lluita contra l'atzar del naixement i contra els privilegis, que fins ara havia llegat la història de generació a generació. Són el resultat de la instrucció, i tan sols els pot posseir qui se'ls ha guanyat i merescut».

«Pot ara el jueu realment prendre'n possessió? En la mesura que és jueu, la natura restringida que el fa jueu ha de triomfar per damunt de l'essència humana que l'hauria de lligar com a home amb els altres homes, i el separarà dels no-jueus. Declara amb aquesta separació que l'essència particular que el fa jueu és l'essència certa i superior, davant la qual l'essència humana ha de retrocedir».

«De la mateixa forma el cristià com a cristià no pot garantir cap dret humà». (p. 19, 20.)

L'home, segons Bauer, ha d'ofrenar el «privilegi de la fe», per poder rebre els drets humans universals. Examinam per un moment els anomenats drets humans, i certament els drets humans sota la llur autèntica forma, sota la forma que tenen entre els qui els han descobert, nord-americans i francesos! En part aquests drets humans són drets polítics, drets que tan sols es poden realitzar en comunitat amb altres. El llur contingut consisteix en la participació en la

comunitat, i de fet en la comunitat política, en la vida estatal. Cauen sota la categoria de la llibertat política, sota la categoria dels drets civils, que de cap manera, com hem vist, pressuposen l'abolició incontestable i positiva de la religió, i per tant tampoc del judaisme. Resta per examinar l'altra part dels drets humans, els drets de l'homme, en la mesura que es diferencien dels drets du citoyen.

En els llurs rengles trobam així la llibertat de consciència, el dret de practicar qualsevol culte que es trie. El privilegi de la fe es reconeix explícitament, ja com a dret humà o com a conseqüència d'un dret humà, la llibertat.

Déclaration des droits de l'homme et du citoyen 1791, article 10. «Nul ne doit être inquiété pour ses opinions même religieuses». | Declaració dels drets de l'home i del ciutadà 1791, article 10: «Ningú no serà molestat per les seues opinions, incloses les religioses». | En el títol 1 de la Constitució del 1791 es garanteix com a dret humà: «La liberté à tout homme d'exercer le culte religieux au quel il est attaché». | «La llibertat per tot home d'exercir el culte religiós, al qual s'adhereix». |

Déclaration des droits de l'homme, etc. 1793, nombra entre els drets humans, article 7: «Le libre exercice des cultes». | «El lliure exercici del culte» | De fet, en relació al dret d'expressar els seus pensaments i opinions, de reunir-se, d'exercir el seu culte, s'hi diu a més: «La nécessité d'énoncer ces droits suppose ou la présence ou le souvenir récent du despotisme». | «La necessitat d'enunciar aquests drets, suposa o la presència o el record recent del despotisme» | Que hom ho compare amb la constitució del 1795, títol XIV, article 354.

Constitution de Pensylvanie, article 9, § 3: «Tous les hommes ont reçu de la nature le droit imprescriptible d'adorer le Taut-Puissant selon les inspirations de leur conscience, et nul ne peut légalement être contraint de suivre, instituer ou soutenir contre son gré aucun culte au ministère religieux. Nulle autorité humaine ne peut, dans aucun cas, intervenir dans les questions de conscience et contrôler les pouvoirs de l'âme».

| Constitució de Pennsilvània, article 9, § 3: «Tots els homes han rebut de la natura el dret imprescriptible a adorar el Totpoderós d'acord amb els dictats de la llur consciència, i es pot legalment

obligar ningú a seguir, establir o donar suport contra la seva voluntat cap religió o ministeri religiós. Cap autoritat humana no pot, en cap circumstància, intervindre en una qüestió de consciència o de control de les forces de l'ànima».)

Constitution de New-Hampshire, article 5 et 6: «Au nombre des droits naturels, quelques-uns sont inaliénables de leur nature, parce que rien n'en peut être l'équivalent. De ce nombre sont les droits de conscience».

|Constitució de New-Hampshire, article 5 i 6: «Entre aquests drets naturals uns són inalienables per la natura ja que res no pot substituir-los. Els drets de consciència hi són entre ells». | (Beaumont, l. c., p. 213, 214.)

La incompatibilitat de la religió amb els drets humans té tant poc pes en el concepte de drets humans, que el dret d'ésser religiós, el dret d'exercir el culte de la seva religió particular, contràriament, s'inclou explícitament entre els drets humans. El privilegi de la fe és un dret humà universal.

Els droits de l'homme, els drets humans es diferencien com a tals dels droits du citoyen, dels drets civils. Qui és l'homme diferenciat del citoyen? Ningú més que el membre de la societat civil. Per què el membre de la societat civil és dit «home», simplement home, per què els seus drets són denominats drets humans? Com s'explica aquest fet? Per la relació de l'estat polític amb la societat civil, per l'essència de l'emancipació política.

Per damunt de tot constatam el fet que els denominats drets humans, els droits de l'homme en contraposició als droits du citoyen, no són més que els drets del membre de la societat civil, és a dir de l'home egoista, de l'home separat dels homes i de la comunitat. La constitució més radical, la constitució del 1793, ha de dir:

Déclaration des droits de l'homme et du citoyen.

Article 2. «Ces droits etc. (les droits naturels et imprescriptibles) sont: l'égalité, la liberté, la sûreté, la propriété».

|Declaració dels drets de l'home i del ciutadà.

Article 2. «Aquests drets etc. (els drets naturals i imprescriptibles) són: «la igualtat, la llibertat, la seguretat, la propietat».)

En què consisteix la liberté?

Article 6. «La liberté est le pouvoir qui appartient à l'homme de faire tout ce qui ne nuit pas aux droits d'autrui», o segons la declaració dels drets humans del 1791: «La liberté consiste à pouvoir faire tout ce qui ne nuit pas à autrui». |Article 6. «La llibertat és el poder que pertany a l'home de fer tot allò que no perjudique els drets d'altri», o segons la declaració dels drets humans del 1791 «La llibertat consisteix a poder fer tot allò que no perjudique altri».

La llibertat és per tant el dret de fer qualsevol cosa sempre i quan no perjudique cap altre. Els límits dins els quals cadascú pot actuar inòquament respecte els altres, els determina la llei, així com els límits entre dos camps els determina una tanca. Es tracta de la llibertat de l'home com a mónada aïllat i entotsolada. Per què el jueu segons Bauer és incapaç d'adquirir els drets humans?

«En la mesura que és jueu, la natura restringida que el fa jueu ha de triomfar per damunt de l'essència humana que l'hauria de lligar com a home amb els altres homes, i el separarà dels no-jueus».

Però el dret humà a la llibertat es basa no en l'associació de l'home amb l'home, sinó més aviat en la separació de l'home de l'home. És el dret d'aquesta separació, el dret de l'individu restringit i restringit en si.

L'aplicació pràctica del dret humà a la llibertat és el dret humà a la propietat privada.

En què consisteix el dret humà a la propietat privada?

Article 16. (Constitution de 1793): «Le droit de propriété est celui qui appartient à tout citoyen de jouir et de disposer à son gré de ses biens, de ses revenus, du fruit de son travail et de son industrie.» |Article 16. (Constitució del 1793): «El dret de propietat és aquell que permet a tot ciutadà de gaudir i de disposar al seu albir dels seus béns, dels seus ingressos, del fruit del seu treball i de la seva indústria».

El dret humà de la propietat privada és per tant el dret de gaudir i de disposar dels béns voluntàriament (à son gré), sense consideració dels altres homes, amb independència de la societat, el dret de l'interès propi. Aquesta llibertat individual, com la seva pròpia aplicació, constitueixen el fonament de la societat burgesa. Deixa de

cada home trobe en els altres homes no la realització de la seva pròpia llibertat, sinó més aviat la barrera. Proclama per damunt de tot, però, el dret humà, «de jouir et de disposer à son gré de ses biens, de ses revenus, du fruit de son travail et de son industrie». Resten encara els altres drets humans, l'égalité i la sûreté.

L'égalité, ací en el llur sentit apolític, no és res més que la igualtat de la liberté abans esmentada, és a dir: que cada home serà igualment considerat com a mónada autosuficient. La constitució del 1795 determina el concepte d'aquesta igualtat, d'acord amb aquest sentit, així:

Article 3. (Constitution de 1795): «L'égalité consiste en ce que la loi est la même pour tous, soit qu'elle protège, soit qu'elle punisse».

|Article 3. (Constitució del 1795): «La consisteix en que la llei siga la mateix per tots, tant quan protegeix com quan castiga».

I la sûreté?

Article 8. (Constitution de 1793): «La sûreté consiste dans la protection accordée par la société à chacun de ses membres pour la conservation de sa personne, de ses droits et de ses propriétés».

|Article 8. (Constitució del 1793): «La seguretat consisteix en la protecció, concedida per la societat a cadascun dels seus membres per la conservació de la seva persona, dels seus drets i de les seves propietats».

La seguretat és el concepte social més alt de la societat civil, el concepte de la policia, que expressar el fet que tota la societat existeix tan sols per garantir a cadascú dels seus membres la preservació de la seva persona, dels seus drets i de les seues propietats. Hegel denomina en aquest sentit la societat civil «l'estat de la necessitat i de la raó».

Mitjançant el concepte de seguretat la societat civil no s'eleva damunt del seu egoisme. La seguretat és més aviat l'assegurança del seu egoisme.

Cap dels anomenats drets humans per tant va per damunt de l'home egoista, per damunt de l'home com a membre de la societat civil, és a dir, un individu tancat en el seu interès privat i en el seu albir privat i separat de la comunitat. Lluny d'ésser concebut l'home com un ésser genèric, més aviat apareix el propi ésser genèric, la societat, com un

marc extern als individus, com una restricció de la llur independència original. L'únic lligam que els manté aplegats és la necessitat natural, l'obligació i l'interès privat, la conservació de la llur riquesa i de les llurs persones egoistes.

És força sorprenent que un poble que just comença a alliberar-se, a arrencar totes les barreres entre els diferents membres del poble, i a fundar una comunitat política, que un poble així proclame solemnement la jurisdicció de l'home egoista separat dels veïns i de la comunitat (Déclaration de 1791), i que aquesta proclamació la renove en un moment on tan sols la devoció més heroica pot salvar la nació, i és per tant imperatiu de cridar-la, i en un moment on el sacrifici de tots els interessos de la societat civil ha d'ésser l'ordre del dia i l'egoisme s'ha de castigar com a crim. (Déclaration des droits de l'homme etc. de 1793.) Encara més sorprenent es fa aquest fet quan veiem que els emancipadors polítics redueixen la ciutadania, i la comunitat política a un simple mitjà per mantindre aquests anomenats drets humans i que per tant la ciutadania es declare al servei de l'home egoista, que l'esfera on l'home actua com a ésser comunitari es degrade a un nivell inferior a l'esfera on actua com a ésser parcial, i que, finalment, no siga l'home com a ciutadà, sinó l'home com a burgès com l'home pròpiament dit i veritable.

«Le but de toute association politique est le conservation des droits naturels et imprescriptibles de l'homme». (Déclaration des droits etc. de 1791 article 2.) «Le gouvernement est institué pour garantir à l'homme la jouissance de ses droits naturels et imprescriptibles». (Déclaration etc. de 1793 article 1.)

|L'objectiu de tota associació política és la conservació dels drets naturals i imprescriptible de l'home (Declaració dels drets etc. del 1791, article 2.) «El govern s'institueix per garantir a l'home el gaudi dels seus drets naturals i imprescriptibles». (Declaració etc. del 1793, article 1.)|

Per tant fins i tot en moments on el seu entusiasme encara té la frescor juvenil i s'intensifica a un grau extrem per la força de les circumstàncies, es declara que la vida política és un simple mitjà, l'objectiu del qual és la vida de la societat civil. Certament que la seva pràctica revolucionària es contradiu flagrantment amb la seva teoria.

Mentre que per exemple la seguretat es declara com un dret humà, la violació de la correspondència s'estableix obertament a l'ordre del dia. Mentre la «liberté indéfinie de la presse» (Constitution de 1793 article 122) es garanteix com a conseqüència del dret humà a la llibertat individual, la llibertat de premsa es destrueix totalment, perquè «la liberté de la presse ne doit pas être permise lorsqu'elle compromet la liberté publique» (Robespierre jeune, «Histoire parlementaire de la revolution française» par Buchez et Roux, T. 28 p. 159)| «...la llibertat de premsa no s'ha de permetre quan compromet la llibertat pública» (El jove Robespierre, «Història parlamentària de la revolució francesa» de Bouchez i Roux, vol. 28, p. 159)|, per tant: el dret humà de la llibertat deixa d'ésser un dret quan entra en conflicte amb la vida política, mentre que en teoria la vida política és tan sols la garantia dels drets humans, dels drets de l'home individual, i per tant cal abandonar-la tan bon punt entra en contradicció amb el seu objectiu, aquests drets humans. Però la pràctica és tan sols l'excepció, i la teoria és la regla. Però fins i tot si hom hagués de considerar la pràctica revolucionària com la presentació correcta de la relació, encara restaria el misteri de per què la relació es capgira en les ments dels emancipadors polítics i l'objectiu apareix com a mitjà, mentre que el mitjà apareix com a objectiu. Aquesta il·lusió òptica de la llur consciència encara restaria com un misteri, per bé que un misteri psicològic, teòric. El misteri es resol fàcilment.

L'emancipació política és al mateix temps la dissolució de l'antiga societat, que es basa en el poder sobirà, en la forma estatal alienada del poble. La revolució política és la revolució de la societat civil. Quin era el caràcter de l'antiga societat? Un mot el caracteritza. La feudalitat. L'antiga societat civil tenia un caràcter immediatament polític, és a dir els elements de la vida civil, com ara la possessió o la família o l'art i la forma de treball, s'elevaren en la forma de senyoriu, estats i corporacions a elements de la vida estatal. Determinen d'aquesta forma la relació dels individus aïllats amb el tot estatal, és a dir la seva relació política, és a dir la seva relació de separació i d'exclusió dels altres components de la societat. Ja que aquesta organització de la vida popular no elevava la propietat o el treball a

elements socials, sinó que tot al contrari els separava del tot estatal i els constituïa com a societats particulars en la societat. Així les funcions vitals i les condicions de vida de la societat civil continuaven, amb tot, polítiques en el sentit de la feudalitat, és a dir que exclouïen l'individu del tot estatal i convertien la relació particular de la seva corporació amb el tot estatal en la seva relació general amb la vida popular, igual com la seva activitat i situació civil concretes en la seva activitat i situació generals. Com a conseqüència d'aquesta organització apareixia necessàriament l'unitat estatal, així com la consciència, la voluntat i l'activitat de la unitat estatal, el poder estatal general, en tot cas com un afer particular d'un governador aïllat del poble i dels seus servidors.

La revolució política que enderrocà aquest poder sobirà i elevà els afers estatals a afers populars, que constituí l'estat polític en afer general, és a dir en estat real, esclafava necessàriament tots els estaments, corporacions, gremis, privilegis, en la mesura que tots eren manifestacions de la separació del poble de la seva comunitat. La revolució política per tant abolia el caràcter polític de la societat civil. Esmicolà la societat civil en els seus components elementals, d'un banda en els individus, de l'altra en els elements materials i espirituals, que constitueixen el contingut vital, la situació civil d'aquests individus. Deslligava l'esperit polític, que havia estat igualment dividit, segmentat i dispersat en els diversos compartiments aïllats de la societat feudal; aplegava les parts disperses de l'esperit polític, les alliberava de la seva barreja amb la vida civil i les constituïa com l'esfera de la comunitat, els afers populars generals amb independència ideal de cada element particular de la vida civil. L'activitat vital determinada i la situació vital determinada d'un es reduïen a una importància únicament individual. Ja no constituïen la relació general de l'individu amb el tot estatal. Els afers públics com a tals esdevenien més aviat l'afer general de cada individu i la funció política la seva funció general.

Però la realització de l'idealisme de l'estat era al mateix temps la realització del materialisme de la societat civil. L'enderrocament del jou política era el mateix temps l'enderrocament dels lligams que encadenaven l'esperit egoista de la societat civil. L'emancipació

política era al mateix temps l'emancipació de la societat civil de la política, de la pròpia aparença d'un contingut general.

La societat feudal es resolía en el seu fonament, en l'home. Però en l'home tal com realment n'era el fonament, en l'home egoista.

Aquest home, el membre de la societat civil, és tan sols la base, la precondició de l'estat polític. Se'l reconeix com a tal en els drets humans.

La llibertat de l'home egoista i el reconeixement d'aquesta llibertat però és més aviat el reconeixement del moviment sense restriccions dels elements espirituals i materials, que constitueixen el seu contingut vital.

L'home per tant no fou alliberat de la religió, sinó que rebé la llibertat religiosa. No fou alliberat de la propietat. Rebé la llibertat de posseir. No fou alliberat de l'egoisme empresarial, sinó que rebé la llibertat d'empresa.

La constitució de l'estat polític i la dissolució de la societat civil en individus independents—les relacions dels quals depenen del dret, com les relacions dels homes dels estaments i dels gremis depenien del privilegi—es realitza així en un sol acte. L'home, com el membre de la societat civil que és, l'home apolític, apareix però necessàriament com l'home natural. Els drets de l'homme apareixen com a drets naturels, perquè l'activitat conscient es concentra així en l'acte polític. L'home egoista és el resultat passiu, simplement donat, de la societat dissolta, un objecte de certesa immediata, per tant un objecte natural. La revolució política dissol la vida civil en els seus components, sense revolucionar aquests propis components ni sotmetre'ls a la crítica. Es relaciona així amb la societat civil, amb el món de les necessitats, del treball, dels interessos privats, del dret privat, com a fonament de la llur existència, com a precondició que no requereix més fundació, per tant com a la seva base natural. Finalment l'home com a membre de la societat civil que és, se suposa que és un home pròpiament dit, un homme que a diferència del ciutadà, és home en la seva existència immediata, sensorial i individual, mentre que l'home polític tan sols és un home abstracte, artificial, l'home com a persona al·legòrica, moral. L'home real és

reconeix tan sols en la forma de l'individu egoista, l'home real es reconeix tan sols en la forma del ciutadà abstracte.

L'abstracció de l'home política la descriu correctament doncs Rousseau:

«Celui qui ose entreprendre d'instituer un peuple doit se sentir en état de changer pour ainsi dire la nature humaine, de transformer chaque individu, qui per lui-même est un tout parfait et solitaire, en partie d'un plus grand tout dont cet individu renaît en quelque sorte sa vie et son être, de substituer une existence partielle morale à l'existence physique et indépendante. Il faut qu'il ôte à l'homme ses forces propres pour lui en donner qui lui soient étrangères et dont il ne puisse faire usage sans le secours d'autrui.» (Contrat Social, livre II, Londres 1782, p. 67.)

«Aquell qui gosa d'empresonar la institució d'un poble s'ha de sentir en la capacitat de canviar per dir-ho així la natura humana, de transformar cada individu, que tot sol és un tot perfecte i solitari, en part d'un tot més gran on aquest individu rep de qualque forma la seva vida i el seu ésser, de substituir una existència parcial moral amb l'existència física i independent. Cal que arrabasse a l'home les seues pròpies forces per donar-li'n unes que li són alienes i de les quals no en pot fer ús sense el socors d'altri». («El contracte social», llibre II, Londres 1782, S. 67)|

Tota emancipació és reducció del món humà, de les relacions amb el propi home. L'emancipació política és la reducció de l'home, d'una banda a membre de la societat civil, a individu egoista independent, i de l'altra banda a ciutadà, a persona moral.

Tan sols quan l'home individual real reabsorbeix el ciutadà abstracte, i com a homes individual en la seva vida empírica, en el seu treball individual, en les seues relacions individuals, esdevé ésser genèric, tan sols quan l'home ha reconegut i organitzat les seues «forces propres» com a forces socials i per tant ja no se separa de la força social en forma de força política, tan sols llavors s'acompleix l'emancipació humana.

1.1.2

II

«La capacitat dels jueus i cristians actuals d'alliberar-se». De Bruno Bauer. («Einundzwanzig Bogen», pag. 56-71.)

Sota aquesta forma tracta Bauer la relació de les religions jueva i cristiana, així com la llur pròpia relació amb la crítica. La llur relació amb la crítica és la llur relació «amb la capacitat d'alliberar-se».

Això el du a:

«El cristià tan sols ha de superar un nivell, és a dir, el de la seva religió, per tal d'abandonar finalment la religió», i per tan alliberar-se, «el jueu per contra no tan sols ha de trencar amb la seva essència jueva, sinó també amb el desenvolupament de la perfecció de la seva religió, amb un desenvolupament que li ha sigut aliè». (p. 71.)

Bauer transforma per tant ací la qüestió de l'emancipació jueva en una mera qüestió religiosa. L'escrúpol teològic de si qui té millor perspectives de salvació, si el jueu o el cristià, s'hi repeteix en una forma il·lustrada, qui dels dos és més capaç d'emancipar-se? Ja no s'hi demana: fa el judaisme o el cristianisme lliure? sinó més aviat al contrari: que fa més lliure, la negació del judaisme o la negació del cristianisme?

«Si els jueus volen alliberar-se, haurien de reconèixer no el cristianisme, sinó la dissolució del cristianisme, la dissolució de la religió en general, és a dir, la il·lustració, la crítica i els llur resultat, la humanitat lliure». (p. 70.)

Es tracta així encara d'un reconeixement pel jueu, però ja no d'un reconeixement del cristianisme, sinó de la dissolució del cristianisme. Bauer presenta als jueus la demanda que trenquen amb l'essència de la religió cristiana, una demanda que, com ell mateix diu, no sorgeix del desenvolupament de l'essència jueva.

Com que Bauer a la conclusió de la qüestió jueva tan sols concep el judaisme com una primitiva crítica religiosa del cristianisme, i per tant hi veu «únicament» una importància religiosa, es pot predir que

l'emancipació dels jueus es transformaria en un acte filosòfic-teològic.

Bauer considera que l'essència abstracta ideal del jueu és la seva religió com a tota la seva essència. Conclou per tant amb justícia: «El jueu no dóna res a la humanitat, quan menysprea la seva pròpia llei restringida», quan anul·la tot el seu judaisme». (p. 65.)

La relació dels jueus i els cristians es fa la següent: l'únic interès del cristià en l'emancipació del jueu és un interès humà general, teòric. El judaisme és un fet ofensiu per l'ull religiós del cristià. Tan bon punt el seu ull deixa d'ésser religiós, aquest fet deixa d'ésser ofensiu. L'emancipació del jueu no en sí cap tasca del cristià.

El jueu d'altra banda, per tal d'alliberar-se, ha de realitzar no tan sols el seu propi treball, sinó igualment el treball del cristià, la «crítica dels sinòptics» i de la «vida de Jesús», etc.

«Ho poden decidir: determinaren el llur propi destí; amb la història, però, no s'hi juga». (p. 71.)

Provam de trencar amb la formulació teològica de la qüestió. La qüestió de la capacitat d'emancipació del jueu es transforma per nosaltres en la qüestió, què element social particular cal superar per tal d'abolir el judaisme? Ja que la capacitat d'emancipació del jueu actual és la relació del judaisme amb l'emancipació del món actual. Aquesta relació sorgeix necessàriament de la posició particular del judaisme en el món esclavitzat actual.

Consideram el jueu secular real, no el jueu sabàtic, com fa Bauer, sinó el jueu de cada dia.

Cercam el secret del jueu no en la seva religió, sinó cercam el secret de la religió en el jueu real,

Quin és el fonament secular del judaisme? La necessitat pràctica, el propi interès.

Quin és el culte secular del jueu? La usura. Quin és el seu déu secular? El diner.

Ara pla! L'emancipació de la usura i del diner, per tant del judaisme pràctic, real, serà l'auto emancipació dels nostres dies.

Una organització de la societat que anul·les les precondicions de la usura, i per tant la necessitat de la usura, faria innecessari el jueu. La seva consciència religiosa es dissoldria com un vapor en l'aire de la

vida real de la societat. D'altra banda: quan el jueu reconeix aquesta seva essència pràctica com nul·la i treballa per la seva anul·lació, se separa del seu desenvolupament anterior i treball per l'emancipació humana i es gira contra l'expressió pràctica suprema de l'auto alienació humana.

Reconeixem per tant en el judaisme un element general anti-social de l'actualitat, que a través del desenvolupament històric, en el qual en aquest aspecte perjudicial els jueus hi han contribuït gelosament, ha arribat al seu estadi superior actual, en el qual ha de començar necessàriament a dissoldre's.

L'emancipació jueva és en darrer terme l'emancipació de la humanitat del judaisme.

El jueu ja s'ha emancipat d'una forma jueva.

«El jueu, que a Viena per exemple, és tan sols tolerat, determina a través del seu poder monetari el destí de tot l'imperi. El jueu, que en els petits estats alemanys pot no tindre drets, decideix quant al destí d'Europa. Mentre les corporacions i els gremis refusen d'admetre jueus, o encara no han adoptat una actitud més favorable envers ells, l'art de la indústria es burla de l'obstinació de les institucions mitjvals». (B. Bauer, «La qüestió jueva», p. 114.)

Aquest no és cap fet aïllat. El jueu s'ha emancipat d'una forma jueva, no tan sols perquè ha adquirit el poder monetari, sinó també perquè a través d'ell i també sense ell els diners han esdevingut el poder mundial i l'esperit pràctic jueu ha esdevingut l'esperit pràctic dels pobles cristians. Els jueus s'han emancipat en la mesura que els cristians han esdevingut jueus.

«El devot i política lliure habitant de Nova Anglaterra», declara, per exemple, el capità Hamilton, «és una mena de Laocont que no fa el més mínim esforç per alliberar-se de les serps que l'atenallen. Mammon és el seu ídol, que adora no tan sols amb els llavis, sinó amb totes les forces del cos i de la ment. El món als seus ulls no és res més que una borsa, i és segur que no té cap altre destí ací baix que esdevindre més ric que el veí. El comerç s'ha apoderat de tots els pensaments, i no té cap altra distracció que bescanviar objectes. Quan viatja du, per dir-ho així, els seus béns o els seus comptes a l'esquena i parla tan sols d'interessos i de beneficis. Si perd de vista

els seus propis negocis un instant, és tan sols per espiar els negocis dels seus competidors».

De fet, el domini pràctic del judaisme damunt el món cristià ha assolit a Nord-amèrica una expressió tan clara i normal que la predicació del propi evangeli, i el ministeri cristià han esdevingut articles de comerç, i el venedor en bancarrota entra en l'evangeli igual com l'evangelista que s'ha fet ric per fer negocis.

«Tel que vous le voyez à la tête d'une congrégation respectable a commencé par être marchand; son commerce étant tombé, il s'est fait ministre; cet autre a débuté par le sacerdoce, mais dès qu'il a eu quelque somme d'argent à la disposition, il a bissé la chaire pour le négoce. Aux yeux d'un grand nombre, le ministère religieux est une véritable carrière industrielle.» (Beaumont, l. c., p. 185, 186.)

«Aquell qui veieu al cap d'una congregació respectable començà com a marxant; en fer fallida el seu comerç, es va fer ministre; aquell altre començà pel sacerdoci, però des de què té qualche argent a disposició, ha deixat el púlpit pel negoci. Als ulls d'un gran home, el ministeri religiós és una veritable carrera industrial». (Beaumont, ebenda, S. 185, 186.)|

Segons Bauer això és

«una situació fictícia, on en teoria el jueu és privat de drets polítics, mentre que a la pràctica té un immens poder i exerceix la seva influència política a l'engròs, per bé que s'amaga al detall». («Judenfrage», p. 114.)

La contradicció que hi ha entre el poder polític pràctic del jueu i els seus drets polítics, és la contradicció de la política i del poder monetari en general. Mentre que la primera és idealment superior a la segona, ha esdevingut de fet la seva servidora.

El judaisme s'ha format al costat del cristianisme, no tan sols com a crítica religiosa del cristianisme, no tan sols com encarnació del dubte davant la derivació religiosa del cristianisme, sinó igualment perquè l'esperit pràctic jueu, com el judaisme, s'ha mantingut i fins i tot assolit el seu més alt desenvolupament en la societat cristiana. El jueu, que existeix com un membre particular en la societat civil, és tan sols una manifestació particular del judaisme de la societat civil.

El judaisme s'ha mantingut, no malgrat la història, sinó mitjançant la història. De les pròpies entranyes la societat civil crea contínuament el jueu. Quin era per si el fonament de la religió jueva? La necessitat pràctica, l'egoisme.

El monoteisme del jueu és per tant en realitat el politeisme de múltiples necessitats, un politeisme que fa fins i tot de la purificació un objecte de la llei divina. La necessitat pràctica, l'egoisme és el principi de la societat burgesa i apareix en una puresa nua tan bon punt la societat civil ha parit completament l'estat polític. El déu de la necessitat pràctica i de l'interès propi és la moneda.

La moneda és el gelós Déu d'Israel, davant el qual no hi pot haver cap altre déu. La moneda denigra tots els déus dels homes—i els transforma en una mercaderia. La moneda és el valor universal i per si mateix constituït de totes les coses. Per tant ha robat a tot el món, tant el valor humà com el natural, el seu valor pròpiament dit. La moneda és l'essència humana alienada del seu treball i de la seva presència, i aquesta essència aliena el domina, i el l'adora.

El déu dels jueus s'ha secularitzat i ha esdevingut el déu universal. El bescanvi és el déu real dels jueus. El seu déu és tan sols el bescanvi il·lusori.

La visió de la natura sota el domini de la propietat privada i de la moneda és el veritable menyspreu, i el desarrelament pràctic de la natura, que en la religió jueva existeix de fet, però tan sols en la imaginació.

En aquest sentit Thomas Münzer declara intolerable, «que totes les criatures s'hagen fet propietat, els peixos en l'aigua, els ocells en l'aire, les plantes en la terra—també les criatures haurien d'ésser lliures».

En la religió jueva rau de forma abstracta, el menyspreu de la teoria, de l'art, de la història, de l'home com a propi objectiu, que és el punt de mira realment conscient, la virtut del financer. La pròpia relació genèrica, la relació de l'home i la dona, etc., esdevé un objecte de comerç! La dona es mercadeja.

La nacionalitat quimèrica del jueu és la nacionalitat del mercader, principalment del financer.

La llei sense base ni fonament del jueu és tan sols la caricatura religiosa de la moralitat i del dret en general sense base ni fonament, dels rites tan sols formals, amb els quals es dota el món de l'interès propi.

Ací també la relació suprema de l'home és la relació legal, la relació amb les lleis, que no són vàlides per ell perquè siguen lleis de la seva pròpia voluntat i essència, sinó perquè són les dominants i perquè la llur violació és penada.

El jesuïtisme jueu, la mateixa pràctica jesuítica que Bauer descobreix en el Talmud, és la relació del món de l'interès propi amb les lleis dominants, l'evasió hàbils de les quals constitueix l'art principal d'aquest món.

De fet, el moviment d'aquest món dins les seues lleis és necessàriament una suspensió contínua de les lleis.

El judaisme no podia desenvolupar-se més com a religió, no podia ni teòricament, perquè la cosmovisió de la necessitat pràctica és d'una natura limitada i s'acompleix en un no res.

La religió de la necessitat pràctica podia trobar la seva essència en la realització no en la teoria, sinó tan sols en la pràctica, precisament perquè la seva realitat és la pràctica.

El judaisme no podia fer cap nou món; tan sols podia dur les noves creacions i relacions mundials a l'esfera de la seva activitat, perquè la necessitat pràctica, la raó de la qual és l'interès propi, és passiva i no s'amplia a voluntat, sinó que es troba ampliada amb el desplegament de les condicions socials.

El judaisme assoleix el seu punt suprem amb la realització de la societat burgesa; però la societat civil tan sols es realitza en el món cristià. Tan sols sota el domini del cristianisme, que fa totes les relacions nacionals, naturals, morals, teòriques, externes a l'home, podia la societat civil de separar-se completament de la vida estatal, tallar tots els lligams genèrics de l'home, posar l'egoisme i la necessitat en interès propi en el lloc d'aquests lligams genèrics, i dissoldre el món humà en un món d'individus atomistes, que s'oposen enemistosament entre ells.

El cristianisme sorgí del judaisme. S'ha dissolt de nou en el judaisme.

El cristià era des del principi el jueu teoritzador, el jueu és per tant el cristià pràctic, i el cristià pràctic ha esdevingut de nou jueu.

El cristianisme tan sols ha superat en aparença el judaisme real. Era massa noble, massa espiritual, per eliminar la cruesa de la necessitat pràctica de cap altra forma que amb l'elevació al cel blau.

El cristianisme és el pensament sublim del judaisme, el judaisme és l'aplicació pràctica del cristianisme, però aquesta aplicació tan sols podia generalitzar-se després que el cristianisme com a religió desenvolupada hagués completat teòricament l'auto alienació de l'home de si i de la natura.

Tan sols llavors podia el judaisme assolir el domini general i fer de l'home alienat i de la natura alienada objectes alienables, comercialitzables, subjectes a la necessitat egoista i al mercadeig.

La venda és la pràctica de l'alienació. Igual com l'home, mentre es presoner de la religió, és capaç d'objectivitzar la seva essència tan sols en transformar-la en una essència fantàstica aliena, sota la dominació de la necessitat egoista tan sols pot ésser actiu a la pràctica i produir objectes a la pràctica si posa els seus productes, la seva activitat, sota el domini d'un ésser aliè, i si accepta la importància d'una essència aliena—la moneda—envers ells.

L'egoisme sacralitzat cristià es transforma necessàriament en la seva pràctica perfecta en l'egoisme vital del jueu, la necessitat celestial en terrenal, el subjectivisme en l'interès propi. Explicam la constància del jueu no per la seva religió, sinó més aviat per la base humana de la seva religió, la necessitat pràctica, l'egoisme.

Com que l'essència real del jueu en la societat civil s'ha realitzat de forma universal i secularitzada, la societat civil no pot convèncer el jueu de la irrealitat de la seva essència religiosa, que és tan sols la visió ideal de la necessitat pràctica.. Per tant no tan sols en el Pentateuc o en el Talmud, sinó en la societat present trobam l'essència del jueu actual, i no com a essència abstracta, sinó com la més empírica, no tan sols com a limitació del jueu, sinó com a limitació jueva de la societat.

Una vegada que la societat ha reeixit en abolir l'essència empírica del judaisme, la usura i les seues precondicions, el jueu esdevé impossible, perquè la seva consciència ja no té cap objecte, perquè la base

subjectiva del judaisme, la necessitat pràctica, s'ha humanitzat, i perquè el conflicte entre l'existència sensorial i individual de l'home i la seva existència genèrica s'ha abolit.

L'emancipació social del jueu és l'emancipació de la societat del judaisme.

KARL MARX

TESIS SOBRE FEUERBACH (1845)²

1

El principal defecte de tot el materialisme que hi ha hagut fins ara (també el de Feuerbach) és que l'objecte, l'actualitat, la sensualitat es conceben tan sols sota la forma de l'objecte o de la contemplació; i no com a activitat sensorial humana, praxi; no subjectivament. D'ací que el costat actiu de l'objecte el desenvolupàs l'idealisme front el materialisme, de forma abstracta, és clar, ja que desconeix l'activitat real com a tal, contràriament a Feuerbach, qui vol objectes sensuais diferenciats dels objectes pensats: si bé no concep la pròpia activitat humana com una activitat objectiva. Per tant a L'essència del cristianisme considera l'atitud teòrica com l'única atitud humana genuïna, mentre la pràctica és concebuda tan sols en la seua bruta forma jueva d'aparença. No cospa per tant la importància de l'activitat «revolucionària», de la «pràctica-crítica».

2

La qüestió de si es pot atribuir al pensament humà la veritat objectiva, no és una qüestió de teoria, sinó una qüestió pràctica. És en la pràctica on els homes han de provar la veritat, és a dir la realitat i el poder, la correcció del seu pensament. La disputa sobre la realitat o irrealitat del pensament, aïllat de la pràctica, és una mera qüestió escolàstica.

2 Redactades la primavera del 1845, com «Ad Feuerbach».
Transcrit i indexat per Einde O'Callaghan. Traducció de l'AVM.

3

La doctrina materialista que els homes són producte de les circumstàncies i que, per tant, els homes transformats són producte de circumstàncies transformades, oblida que és l'home qui canvia les circumstàncies i que l'educador ha d'educar-se primer. Per tant aquesta doctrina ha de dividir la societat en dues parts, una de les quals és superior a l'altra.

La coincidència del canvi de circumstància i de l'activitat humana o autotransformació tan sols pot es concebre i entendre racionalment com a pràctica revolucionària.

4

Feuerbach comença a partir del fet de l'alienació religiosa, de la duplicació del món en un de religiós i en un de secular. El seu treball consisteix en reduir el món religiós a la seua base secular. això que oblida és el fet que després de completar aquesta tasca, encara queda per fer el més important, ja que el fet que la base secular s'aixequi i cree en els núvols un reialme independent sols pot explicar-se per la lluita i les contradiccions internes d'aquesta base. Aquesta ha d'entendre's en la seua contradicció, i mitjançant la seua resolució, revolucionar-la. Així, per exemple, una vegada es descobreix que la família terrenal és el secret de la sagrada família, la primera ha d'ésser eliminada teòricament i pràctica.

5

Feuerbach, que no en té prou amb el pensament abstracte, vol contemplació; però no concep la sensorialitat com a activitat sensorial humana pràctica.

6

Feuerbach redueix l'essència religiosa a essència humana. Però l'essència humana no és cap abstracció de cada individu aïllat. En realitat és el conjunt de relacions socials.

Feuerbach, qui no fa una crítica d'aquesta essència real, es veu per tant obligat a:

1. Obtindre el procés històric per abstracció i a definir el sentiment religiós com a independent, i considerar un individu humà abstracte, aïllat.
2. L'essència, per tant, tan sols pot considerar-se com a «espècie», com a generalització internament cega que aplega molts individus únicament mitjançant una via natural.

7

Feuerbach, per tant, no veu que el propi «sentiment religiós» és un producte social i que l'individu abstracte que analitza pertany a una forma social particular.

8

Tota vida social és essencialment pràctica. Tots els misteris, que duen la teoria cap al misticisme, troben la solució radical en la pràctica humana i en la comprensió d'aquesta pràctica.

9

El cim assolit pel materialisme contemplatiu, és a dir pel materialisme que no considera la sensorialitat com a activitat pràctica, és la contemplació d'individus aïllats i de la societat civil.

10

El punt central de l'antic materialisme és la societat civil, el punt central del nou és la societat humana o la humanitat social.

11

Els filòsofs tan sols han interpretat el món de diferents formes; però del que es tracta és de transformar-lo.

FRIEDRICH ENGELS

FONAMENTS DEL COMUNISME (1847)³

1. Qüestió: Què és el comunisme?

Resposta: El comunisme és la doctrina de les condicions d'alliberament del proletariat.

2. Qüestió: Què és el proletariat?

Resposta: El proletariat és la classe de la societat que viu completament de la venda del seu treball i que no treu profit de cap mena del capital; de la qual la prosperitat i la misèria, la vida i la mort, la simple existència depenen de la demanda de treball, i per tant de la mutable situació econòmica, de les incerteses de la competència sense fre. El proletariat o la classe dels proletaris és, en una paraula, la classe treballadora del segle XIX.

3. Qüestió: Així doncs, no sempre hi ha hagut proletaris?

Resposta: No. Sempre hi hagut classes pobres i treballadores; i la classe obrera ha sigut majoritàriament pobre. Però

3 Escrit entre l'octubre i el novembre del 1847, com a "Grundsätze des Kommunismus". Extret de la Secció Catalana de marxist.org

no sempre hi ha hagut pobres i treballadors en condicions com les actuals, en altres paraules, no sempre hi ha hagut proletaris, com no hi ha hagut sempre una lliure competència sense fre.

4. Qüestió: Com s'originà el proletariat?

Resposta: El proletariat s'originà durant la revolució industrial, que tingué lloc a la darrera meitat del segle passat a Anglaterra, i que des de llavors s'ha repetit en tots els països civilitzats del món. Aquesta revolució industrial fou precipitada per la descoberta de la màquina de vapor, de diverses filadores mecàniques, del teler mecànic i de tota una sèrie d'altres dispositius mecànics. Aquestes màquines, que eren molt cares i per tant sols les podien comprar els grans capitalistes, alteraren tot el sistema de producció i desplaçaren els antics treballadors, perquè les màquines produïen mercaderies més barates i millors que les que podien produir els obrers amb les ineficients filadores i telers manuals.

Aquestes màquines lliuraren la indústria directament a mans dels grans capitalistes i feren completament inútil la migrada propietat dels treballadors (eines, telers, etc.) de forma que aviat els capitalistes ho tenien tot a les mans i no res els quedava als treballadors. Això provocà la introducció del sistema fabril en la indústria tèxtil. - Un cop s'havia donat l'impuls a la introducció de la maquinària i del sistema fabril, aquest sistema es difongué ràpidament a tots els sectors industrials, especialment el tèxtil, i la impremta, la ceràmica i les indústries del metall. El treball com més anava més es dividia entre els treballadors individuals, de forma que el treballador que abans feia tota una feina, ara sols feia una part d'aquella feina.

Aquesta divisió del treball féu possible la producció més ràpida i barata d'objecte. Reduí l'activitat de cada treballador a moviments simples, mecànics i inacabablement repetitius que es podien realitzar, no també, sinó millor, amb una màquina. D'aquesta forma totes aquestes indústries caigueren, una darrera l'altra, sota el domini de la màquina de vapor, de la maquinària i del sistema fabril,

com les filadores i els telers ja ho havien fet. Però alhora també queien a mans dels grans capitalistes i els treballadors perdien qualsevol independència que els hi restàs. Gradualment no sols la manufactura genuïna sinó també els oficis manuals anaven i anaven cap al domini del sistema fabril, mentre els grans capitalistes mitjançant l'establiment grans tallers desplaçaven els petits mestres, s'estalviaven despeses i afavorien una divisió elaborada del treball.

És així com s'ha esdevingut, i en els països civilitzats gairebé totes les formes de treball es realitzen en fàbriques, i gairebé tots els oficis, professions i manufactures han sigut superats per la gran indústria. Això, en un grau encara més gran, ha enfonsat les capes mitjanes, especialment els petits artesans, i els ha reduït completament a la condició de treballadors, de forma que s'han creat dues noves classes, que gradualment absorbeixen totes les altres, és a dir:

1. La classe dels grans capitalistes, que en tots els països civilitzats ja posseeixen de forma gairebé exclusiva tots els mitjans de subsistència i els materials i instruments (màquines, fàbriques) necessaris per a la producció dels mitjans de subsistència. Aquesta és la classe dels burgesos o burgesia.
2. La classe dels completament desposseïts, que són obligats a vendre als burgesos el llur treball, per obtindre a canvi els mitjans per la llur subsistència. Aquesta classe rep el nom de classe dels proletaris o proletariat.

5. Qüestió: Sota quines condicions té lloc aquesta venda del treball dels proletaris als burgesos?

Resposta: El treball és una mercaderia com les altres, i el seu preu és per tant determinat exactament per les mateixes lleis que determinen el de les altres mercaderies. El preu d'una mercaderia sota el domini de la gran indústria o de la lliure competència, que, com veurem després, són una mateixa cosa, és en promig sempre igual al cost de la producció d'aquesta mercaderia. El preu del treball és per tant igual al cost de producció del treball.

El cost de producció del treball consisteix precisament en la quantitat de mitjans de subsistència necessaris per permetre que el treballador continue al seu lloc, i per evitar que la classe obrera desaparega. L'obrer no rebrà per tant pel seu treball res més que això que cal per aquest objectiu; el preu del treball o el salari serà, en altres paraules, el mínim requerit per mantindre la vida. Però com els negocis de vegades van millor, de vegades pitjor, de vegades l'obrer obté més o obté menys per la seua mercaderia. Però de nou així com el fabricant en la mitjana de les èpoques bones i dolentes no rep per les mercaderies ni més ni menys que això que costen l'obrer tampoc no rep ni més ni menys que el mínim. Aquesta llei econòmica del salari operarà de forma més forta en la mesura que la gran indústria controle tots els sectors productius.

6. Qüestió: Quines classes treballadores hi havia abans de la revolució industrial?

Resposta: Les classe treballadores han viscut sempre segons els diferents estadis del desenvolupament de la societat en diferents circumstàncies i amb diferents relacions amb les classes propietàries i dirigents. A l'Antiguitat els treballadors eren esclaus dels propietaris, com és el cas encara de molts països endarrerits i del propi sud dels Estats Units. A l'Edat Mitjana eren els serfs dels nobles terratinents, com és el cas encara a Hongria, Polònia i Rússia. A l'Edat Mitjana i de fet fins la revolució industrial hi havia jornalers a les ciutats que treballaven al servei de mestres petits-burgesos, i gradualment esdevingueren, en desenvolupar-se la manufactura, treballadors manufacturadors que àdhuc eren contractats pels grans capitalistes.

7. Qüestió: En què es diferencia el proletari de l'esclau?

Resposta: L'esclau es venut d'una vegada per sempre; el proletari s'ha de vendre diàriament i horàriament. L'esclau individual, propietat d'un amo, té assegurada per l'interès d'aquest amo una existència per miserable que siga; el proletari individual, propietat de fet de tota la classe burgesa, que compra el seu treball

sols quan hom el necessitat, no té l'existència assegurada. Aquesta existència sols és assegurada a la classe proletària en general. L'esclau resta fora de la competència, el proletari hi és i n'experimenta les incerteses. L'esclau és comptat com una cosa, no com un membre de la societat civil; el proletari és membre de la societat civil.

Així l'esclau pot tindre una existència millor que la del proletari, si bé el proletari pertany a un estadi superior del desenvolupament de la societat i pròpiament es troba a un nivell social superior que l'esclau. L'esclau s'allibera si, d'entre totes les relacions de propietat privada, aboleix la relació d'esclavitud i esdevé així proletari; el proletari sols pot alliberar-se, per l'abolició de la propietat privada en general.

8. Qüestió: En què es diferencia el proletari del serf?

Resposta: El serf té en propietat i en ús un instrument de producció, un tros de terra, a canvi del qual dóna una part del producte o de feina. El proletari treballa amb l'instrument de producció d'un altre i per comptes d'un altre, a canvi d'una part del producte. El serf dóna, el proletari rep. El serf té una existència assegurada, el proletari no la té. El serf és fora de la competència, el proletari hi és a dins. El serf s'allibera si fuig a la ciutat i allà es converteix en artesà, o si per comptes de treball o de producte dóna diners al senyor i esdevé un arrendatari lliure, o si enderroca el seu senyor feudal i esdevé propietari, en resum per una ruta o per l'altra, entra en la classe propietària i en la competència. El proletari s'allibera en abolir la competència, la propietat privada i totes les diferències de classe.

9. Qüestió: En què es diferencia el proletari de l'artesà?

Resposta: Davant del proletari, l'anomenat artesà, tal i com existia gairebé a tot arreu el segle passat i encara existeix ací i allà en el present, és un proletari, si més no, a temps parcial. El seu objectiu és adquirir capital amb el qual explotar altres treballadors. Sovint pot

aconseguir aquest objectiu on encara existeixen els gremis o on la llibertat de les restriccions gremials encara no ha introduït els mètodes fabrils en els oficis ni tampoc la competència. Però tan bon punt s'ha introduït el sistema fabril en els oficis i floreix completament la competència, aquesta perspectiva s'allunya i l'artesa esdevé més i més un proletari. L'artesa per tant s'allibera en esdevindre o bé burgès o en entrar en la classe mitjana en general, o en esdevindre un proletari degut a la competència (com és en l'actualitat el cas més habitual). En aquesta darrer cas pot alliberar-se si s'uneix al moviment proletari, és a dir, al moviment més o menys comunista.

10. Qüestió: En què es diferencia el proletari del treballador manufacturer?

Resposta: El treballador manufacturer dels segles XVI a XVIII encara tenia en general un instrument de producció en propietat, el seu teler, la filadora de la família, un petit tros, on hi cultivava en el temps lliure. El proletari no té res d'això. El treballador manufacturer vivia gairebé sempre al camp i en una relació més o menys patriarcal amb el seu terratinent o patró; el proletari viu en general en grans ciutats i la seua relació amb el seu patró és merament monetària. El treballador manufacturer veu alterada la seua relació patriarcal per la gran indústria, perd tota propietat que encara tenia, i així esdevé proletari.

11. Qüestió: Quines foren les conseqüències immediates de la revolució industrial i de la separació de la societat en burgesos i proletaris?

Resposta: En primer lloc la davallada de preus de productes industrials provocada pel treball mecànic destruï completament en tots els països del món l'antic sistema de manufactura o de indústria basada en el treball manual. En els països semibàrbars, que fins aleshores havien romàs més o menys estranys al desenvolupament

històric, i que tenien una indústria basada en la manufactura, es veieren forçats violentament a eixir del seu isolament. Compraven les mercaderies més barates d'Anglaterra i permeteren l'enfonsament dels llurs propis treballadors manufacturadors. Així països que no havien conegut durant milers d'anys el més petit progrés, com ara Índia, foren completament revolucionats, i àdhuc la pròpia Xina entra en una revolució. S'ha arribat a un moment en el que una nova màquina que s'inventa a Anglaterra priva de mitjans de vida per tot un any a milions de treballadors de Xina. D'aquesta forma la gran indústria ha posat en contacte tots els pobles amb els altres, ha fusionat tots els petits mercats locals en un mercat mundial, ha difós la civilització i el progrés per tot arreu, i així, ha assegurat que això que passa en els països civilitzats, tinga efectes en tots els altres països. Així, si a Anglaterra o a França els treballadors s'alliberassen, en tots els altres països tard o d'hora s'haurien de donar revolucions, que aconseguirien l'alliberament dels respectius treballadors.

En segon lloc, allà on la gran indústria ha desplaçat la manufactura, la burgesia, desenvolupada en riquesa i en poder en un grau superior ha esdevingut la primera classe del país. El resultat d'això, sempre que ha passat, és que la burgesia ha pres el poder polític en les seues mans i ha desplaçant les antigues classes dirigents, l'aristocràcia, els mestres gremials i els llurs representants, la monarquia absoluta.

La burgesia eliminà el poder de l'aristocràcia, la noblesa, mitjançant l'abolició dels feus o en altres paraules en fer la propietat de la terra subjecte de compra i venda. Destruí el poder dels mestres gremials, en abolir els gremis i els privilegis professionals. En el seu lloc hi col·locà la lliure competència, és a dir l'estat de la societat, en el qual tothom té dret d'entrar en qualsevol branca de la indústria, amb l'únic obstacle de la manca del capital necessari.

La introducció de la lliure competència és per tant la declaració oberta que, a partir d'aleshores els membres de la societat sols seran diferents en la mesura que els llurs capitals són diferents, que el capital és el poder decisiu i que per tant els capitalistes, els burgesos, han esdevingut la primera classe de la societat. La lliure competència és necessària per l'establiment de la gran indústria, perquè és la

única condició social en la qual la gran indústria pot funcionar. La burgesia, en haver destruït així el poder social dels nobles i dels mestres gremials, ha destruït també el llur poder polític. En haver-se elevat a la posició de primera classe de la societat, es proclama també com la primera classe de l'estructura política. Això ho fa mitjançant la introducció del sistema representatiu, que es basa en la igualtat burgesa davant la llei, el reconeixement de la lliure competència i que en els països europeus pren la forma de les monarquies constitucionals. En aquestes monarquies constitucionals sols voten els qui posseeixen un determinat capital, és a dir sols els burgesos; aquests votants burgesos trien els diputats, i aquests diputats burgesos, en fer ús del dret de rebutjar l'aprovació d'impostos, trien un govern burgès.

En tercer lloc a tot arreu el proletariat es desenvolupa amb el mateix ritme que es desenvolupa la burgesia. En la mateixa proporció que la burgesia s'enriqueix, en la mateixa proporció el proletariat augmenta. Ja que com els proletaris sols poden ésser contractats pel capital i com el capital sols pot créixer mitjançant la contractació de treball, així el creixement dels proletaris té lloc justament al mateix ritme que el creixement del capital. Simultàniament aquest procés aplega burgesos i proletaris a les grans ciutats, on la indústria pot funcionar amb un major rendiment, i així en llençar grans masses en un punt els proletaris prenen consciència de la llur força. A més, com més es desenvolupa això, s'inventen més màquines noves, més es destrueix el treball manual, més pressiona la gran indústria en els salaris que, com hem vist, s'aprimen fins al mínim i fan la condició dels proletaris més i més feixuga. Així la creixent insatisfacció unida amb el creixent poder dels proletaris prepara una revolució de la societat pel proletariat.

12. Qüestió: Quines foren les darreres conseqüències de la revolució industrial?

Resposta: La gran indústria creà en la màquina de vapor i les altres màquines, el mitjans d'una producció industrial en expansió

accelerada i d'una reducció de les despeses. Amb aquesta gran indústria accelerada la lliure competència en la producció assumí el caràcter més extrem; un gran nombre de capitalistes entraren en la indústria, i en poc temps es produïa més del que era necessari. La conseqüència fou que les mercaderies fabricades no es podien vendre i s'entrà en una anomenada crisi comercial. Les fàbriques hagueren de tancar, els fabricants declararen la bancarrota, i els treballadors es quedaren sense pa. La més gran misèria s'escampava a tot arreu. Després d'un temps els productes superflus foren venuts, les fàbriques començaren a treballar de nou, els salaris pujaren, i gradualment l'economia anava millor que mai. Però no passà gaire que de nou es produïen massa mercaderies, i s'entrà a una nova crisi, que seguia el mateix camí que l'anterior. Així des del començament d'aquest segle la condició de la indústria ha fluctuat constantment entre èpoques de prosperitat i èpoques de crisi, i cada cinc o set anys s'ha produït una nova crisi, que ha tingut l'efecte més gran contra els treballadors, i sempre s'ha acompanyat d'unes tensions revolucionàries generals i del més gran perill per tot l'ordre vigent de coses.

13. Qüestió: Quina conclusió s'extreu d'aquestes periòdiques crisis comercials?

Resposta: Primer: Que la gran indústria, tot i crear en la seua primera època de desenvolupament la lliure competència, ha superat ara la lliure competència; que la competència i per damunt de tot l'organització individual de la producció industrial ha esdevingut una cadena de la qual s'ha de lliurar i es lliurarà; que la gran indústria, en la mesura que mantiga el seu actual ritme, sols pot durar a costa d'un caos general cada set anys que cada vegada amenaça tota la civilització, i que du a la misèria no sols els proletaris, sinó que també una gran part dels burgesos s'arruïnen; que per tant la gran indústria ha d'abandonar per si sola, cosa que és una impossibilitat absoluta; o que es fa inevitable una nova organització de la societat on no la concurrència entre fabricants, sinó tota la societat d'acord amb un

pla i una direcció d'acord amb les necessitat de tots dirigisca la producció industrial.

Segon: Que la gran indústria i per tant l'expansió sense límits de la producció que la fa possible, condueixen a l'àmbit de la factibilitat un ordre de la societat en la que es produeisca prou com perquè qualsevol membre de la societat es trobe en posició d'exercir i desenvolupar tots els poder i facultats en completa llibertat. Així resultarà que els mateixos trets de la gran indústria que en la nostra organització social actual produeixen misèries i crisis són les que en una organització diferent de la societat aboliran aquesta misèria i aquestes despressions catastròfiques. Així veiem amb la major claredat:

1. que tots aquests mals cal atribuir-los únicament a un ordre social que ja no es correspon a les exigències de la situació real i
2. que amb els mitjans actuals, i per tant amb un nou ordre social es possible eliminar tots aquests mals.

14. Qüestió: A què s'haurà d'assemblar aquest nou ordre social?

Resposta: Per damunt de tot haurà de prendre el control de la indústria i de totes les branques de la producció de mans dels individus en mútua competència i en el seu lloc establir un sistema on la societat controle totes aquestes branques de la producció, és a dir d'acord amb els interessos comuns, mitjançant un pla comú i amb la participació de tots els membres de la societat. En altres paraules haurà d'abolir la competència i substituir-la per l'associació. A més com que el control de la indústria per individus implica necessària la propietat privada i com que resulta que la competència és simplement la forma amb la qual s'expressa el control de la indústria pels propietaris privats, la propietat privada no es pot separar del control individual de la indústria i de la competència. La propietat privada per tant ha d'ésser abolida i el seu lloc l'ha d'ocupar la utilització comuna de tots els instruments de la producció i la

distribució de tots els productes de comú acord o en una paraula amb la propietat comuna dels béns. L'abolició de la propietat privada és de fet i sens dubte la forma més ràpida i crucial per caracteritzar el canvi en l'ordre social que s'ha fet necessari pel desenvolupament de la indústria i per aquesta mateixa raó els comunistes el presenten com la principal reivindicació.

15. Qüestió: Per tant l'abolició de la propietat privada no era possible abans?

Resposta: No. Cada canvi en l'ordre social, cada alteració en les relacions de propietat és la conseqüència necessària de la creació de noves forces productives, que ja no tenen lloc en les antigues relacions de propietat. Això val també per la propietat privada. La mateixa propietat privada no ha existit sempre, i quan, cap al final de l'Edat Mitjana sorgí en la manufactura un nou sistema de producció, que es no es podia realitzar sota les relacions feudals i gremials de propietat aleshores existents, aquesta, que havia sorgit de les antigues relacions de propietat creà una nova forma de propietat, la propietat privada. Per la manufactura i pel primer estadi de desenvolupament de la gran indústria la propietat privada era l'única forma de propietat possible, l'ordre social basat en la propietat privada era l'únic ordre social possible. Com que no era possible produir per tothom, i que restàs un excedent per fer créixer el capital social i augmentar la producció, com que no era possible, sempre hi havia d'haver una classe dirigent que controlàs l'ús de les forces productives de la societat i una classe pobre i oprimida. En què consisteixen aquestes classes depèn del grau de desenvolupament assolit per la producció. L'Edat Mitjana agrària ens dóna el baró i el serf, la ciutat de l'Edat Mitjana tardana ens mostra el mestre de taller i el jornaler, el segle XVII té els seus obrers manufacturadors, el segle XIX té els grans fabricants i els proletaris.

És clar que, fins ara, les forces productives mai no s'han desenvolupat fins al punt on es pot produir prou per tothom, i que la propietat privada d'aquestes forces productives ha esdevingut una cadena i una

barrera. Ara, però, el desenvolupament de la gran indústria ha expandit el capital i les forces productives a un tamany sense precedents i hi ha els mitjans a l'abast per multiplicar aquestes forces productives sense límit en el futur proper; a més aquestes forces productives s'han concentrat a mans d'un grapat de burgesos, mentre la gran massa del poble cau més i més en el proletariat, amb una situació que es fa més feixuga i intolerable en relació a l'enriquiment dels burgesos; i en tercer lloc aquestes forces productives tan profundament i fàcilment ampliades han supertat la propietat privada i la burgesia que amenacen en qualsevol moment de desencadenar les més violentes perturbacions en l'ordre social, ara sota aquestes doncidions l'abolició de la propietat privada no sols és possible sinó que és prioritària.

16. Qüestió: Serà possible una abolició cordial de la propietat privada?

Resposta: Seria desitjable que això pogués passar, i els comunistes certament serien els darrers a oposar-s'hi. Els comunistes saben prou bé que totes les conspiracions no sols són inútils, sinó també perjudicials. Saben prou bé que les revolucions no es fan a voluntat i arbitràriament, sinó que sempre i a tot arreu han sigut la conseqüència necessària de condicions que eren completament independents de la voluntat i de la direcció dels partits individuals i de la classe sencera.

Però també veuen que el desenvolupament del proletariat en gairebé tots els països civilitzats ha sigut violentament reprimat i que d'aquesta forma els enemics del comunisme han treballat per la revolució amb totes les forces. Si el proletariat oprimat és dut finalment a la revolució, els comunistes defensaran els interessos dels proletaris amb fets com ara els defensen amb paraules.

17. Qüestió: Serà possible l'abolició de la propietat privada d'un sol cop?

Resposta: No, així com les forces productives actuals no poden ésser multiplicades d'un cop per arribar al tamany necessari per crear una societat comunal. Amb tota probabilitat la revolució dels proletaris transformarà gradualment la societat actual i serà capaç d'abolir la propietat privada sols quan s'arribi a la quantitat suficient de mitjans de producció.

18. Qüestió: Quin serà el desenvolupament d'aquesta revolució?

Resposta: Primer que tot establirà una constitució democràtica i mitjançant aquesta el domini polític directe o indirecte del proletariat. Directe a Anglaterra, on els proletaris ja són la majoria del poble. Indirecte a França i Alemanya, on la majoria del poble consisteix no sols de proletaris, sinó també de petits camperols i burgesos, que es troben en procés de caure en el proletariat i que són més i més dependents en els llurs interessos polítics del proletariat i que per tant s'han d'adaptar a les reivindicacions del proletariat. Potser això costarà una segona lluita, però el resultat sols pot ésser la victòria del proletariat.

La democràcia seria del tot inútil pel proletariat si no fos immediatament emprada per aplicar mesures dirigides contra la propietat privada i per assegurar l'existència dels proletaris. Les principals d'aquestes mesures, que són el resultat necessari de les relacions existents, són les següents:

1. Limitació de la propietat privada mitjançant impostos progressius, un alt impost d'herència, abolicció de l'herència per línies colaterals (germans, nebots, etc.), préstecs forçats, etc.
2. Expropiació gradual dels terratinents, fabricants, propietaris del ferrocarril i armadors, en part mitjançant la competència de la indústria estatal, i en part directament mitjançant la compensació en forma d'obligacions.
3. Confiscació de les possessions de tots els emigrants i rebels contra la majoria del poble.

4. Organització de treball o de contractació de proletaris en les terres nacionals, fàbriques i tallers, amb l'abolició de la competència entre treballadors i sota uns fabricants, en la mesura que encara n'hi haja, obligats a pagar-los salaris tan alts com els pagats per l'estat.
5. Obligació igual de tots els membres de la societat de treballar fins que s'arribe a l'abolició de la propietat privada. Formació d'exèrcits industrials, especialment per l'agricultura.
6. Centralització del sistema de crèdit i de la moneda en mans de l'estat mitjançant un banc nacional amb capital estatal, i la supressió de tots els bancs privats i banquers.
7. Augment del nombre de fàbriques nacionals, tallers, ferrocarrils i naus, cultiu de noves terres i millora de les terres ja cultivades, en proporció al creixement del capital i del treball disponible per la nació.
8. Educació de totes les criatures, des del moment que puguem deixar la cura de la mare, en establiments nacionals de despesa nacional. Unió de l'educació i la producció.
9. Construcció de grans palaus a les terres nacionals com a habitatges comunitaris per agrupacions de ciutadans implicats tant en la indústria com en l'agricultura i unió en la llur forma de vida dels avantatges de les condicions urbanes i rurals, mentre s'evita la parcialitat i els inconvenients de cadascuna d'elles.
10. Destrucció de tots els edificis insalubres i precaris dels districtes urbans.
11. Igualtat de drets d'herència de les criatures nascudes dins i fora del matrimoni.
12. Concentració de tots els mitjans de transport a mans de la nació.

És impossible, és clar, de dur a terme totes aquestes mesures tot d'una. Però cadascuna comportarà el desvetllament d'altres. Un cop s'haja llançat el primer atac radical contra la propietat privada, el proletariat es veurà forçat a anar més enllà, a concentrar progressivament tot el capital, tota l'agricultura, tot el transport, tot

el comerç a mans de l'estat. Totes aquestes mesures s'han elaborat vers aquest fi; i esdevindran pràctiques i factibles i capaces de produir les llurs conseqüències centralitzadores precisament en la mesura que el proletariat, mitjançant el seu treball, multiplique les forces productives del país. Finalment, quan tot el capital, tota la producció i tot el bescanvi s'agrupen a mans de la nació, la propietat privada desapareixerà per si mateixa, la moneda esdevindrà superflua i la producció serà tan gran i els homes hauran canviat tant que la societat serà capaç de lliurar-se de qualsevol dels antics costums econòmics que encara hi resten.

19. Qüestió: Serà possible que aquesta revolució tinga lloc en un sol país?

Resposta: No. La gran indústria en crear el mercat mundial ha aplegat tots els pobles de la terra, i especialment els civilitzats, en una relació tan estreta que cap no és independent de això que passe als altres. A més ha aprofitat el desenvolupament social de tots els països civilitzats a un punt on a tots aquests països la burgesia i el proletariat són les classes decisives de la societat, i la lluita entre elles és la gran lluita dels nostres dies. La revolució comunista per tant no serà merament un fenomen nacional sinó que la revolució ha de tindre lloc simultàniament en tots els països civilitzats, és a dir, si més no, a Anglaterra, Amèrica, França i Alemanya. Es desenvoluparà a cadascú d'aquests països d'una forma més ràpida o més lenta, d'acord a si tal o tal país té una indústria més desenvolupada, una riquesa més gran, unes forces productives més extenses. Així a Alemanya serà més lenta i trobarà més obstacles, a Anglaterra serà més ràpida i amb menys dificultats. Tindrà un poderós impacte en tots els altres països del món i alterarà radicalment el curs del desenvolupament que hagen fet fins aleshores i l'accelerà enormement. És una revolució universal i en conseqüència tindrà un abast universal.

20. Qüestió: Quines seran les conseqüències de la desaparició final de la propietat privada?

Resposta: La societat prendrà totes les forces productives i mitjans comercials, així com el bescanvi i la distribució dels productes de mans dels capitalistes privats i les gestionarà d'acord amb un pla basat en la disponibilitat de recursos i en les necessitat de tota la societat, de forma que principalment les conseqüències negatives que ara s'associen al comportament de la gran indústria siguin abolides. Les crisis desapareixeran; la producció ampliada, que per l'actual ordre de la societat és una sobreproducció i per tant una de les principals causes de la misèria, serà aleshores insuficient i caldrà ampliar-la encara molt més. Per comptes de generar misèria, la sobreproducció anirà més enllà de les necessitats elements de la societat per tal d'assegurar les necessitats de tothom, i crearà noves necessitats i, alhora, les formes de satisfer-les.

Esdevindrà la condició i l'estímul d'un nou progrés, que ja no llençarà tot l'ordre social a la confusió, a diferència de això que el progrés ha fet sempre en el passat. La gran indústria, alliberada de la pressió de la propietat privada, entrarà en un desenvolupament, que això que ara veiem semblarà tan petit com la manufactura en relació amb la gran indústria dels nostres dies. Aquest desenvolupament de la indústria donarà a la societat una quantitat de productes suficients per satisfer les necessitat de tothom. El mateix passarà amb l'agricultura, que també pateix la pressió de la propietat privada i que la parcel·lació manté endarrerida, on s'aplicaran les millores i els procediments científics ja existents, amb el conseqüent salt cap endavant que assegurarà a la societat les quantitats de productes que necessita.

D'aquesta forma el producte social serà prou per gran per satisfer les necessitat de tots els seus membres. La divisió de la societat en diferents classes hostils les unes amb les altres esdevindrà superflua. De fet no sols serà superflua, sinó intolerable en el nou ordre social. L'existència de classes s'origina en la divisió del treball, i la divisió del treball en la forma que s'ha donat fins ara desapareixerà completament. Per dur la producció industrial i agrícola al nivell que hem descrit, no n'hi ha prou amb els processos mecànics i químics; les capacitats dels homes que empren aquests processos han de patir

un desenvolupament igual de gran. Igual que els camperols i els treballadors manufacturadors del segle passat canviaren tota la llur forma de vida i es feren homes completament diferents, davant l'impacte de la gran indústria, el control comunitari de la producció per tota la societat i el conseqüent nou desenvolupament de la producció requerirà una mena completament diferent de material humà. El control comunitari de la producció farà per tant que els homes, com en l'actualitat, ja no se subordinen a una única branca de la producció, hi queden lligats i explotats, ja no coneixeran sols una única branca, o una única branca d'una branca de la producció total.

Fins i tot la indústria actual troba aquesta mena de gent com més va menys útil. El control i la planificació per tota la societat de la indústria necessita d'homes complets, amb unes facultats desenvolupades de forma equilibrada, i capaaixò de veure el sistema de producció com un tot. De fet la maquinària ja ha minat la divisió del treball que fa d'un un camperol, d'un altre un sabater, d'un tercer un obrer fabril, d'un quart un especulador de la borsa, i que desapareixerà completament. L'educació permetrà el joves de familiaritzar-se amb tot el sistema de producció, i d'arribar a la posició de poden canviar de branca de la producció d'acord amb les necessitat de la societat o de llurs pròpies inclinacions. Els alliberarà per tant del caràcter parcial que l'actual divisió del treball imposa a cadascú. D'aquesta forma l'organització comunista de la societat farà possible als seus membres de desenvolupar de forma racional totes les facultat en ple ús. Però quan això passe desapareixeran necessàriament les classes. Així l'organització comunista de la societat és incompatible amb l'existència de classes d'una banda, i de l'altra la pròpia construcció d'aquesta societat posa els mitjans per l'abolició de les diferències de classe.

Com a resultat d'això, la diferència entre la ciutat i el camp està destinada a desaparèixer. La gestió de l'agricultura i de la indústria per la mateixa gent per comptes de per dues classes diferents, és per raons completament materials una condició necessària de l'associació comunista. La dispersió de la població agrícola pel camp, juntament amb l'atapaïment de la indústria en les grans ciutats, és

una condició que es correspon a un estadi subdesenvolupat de totes dues agricultura i indústria, i que es pot considerar com un obstacle pel desenvolupament posterior.

L'associació general de tots els membres de la societat per la gestió i planificació de l'explotació de les forces productives, l'expansió de la producció fins el grau de satisfer les necessitats de tothom, l'abolició de la situació on les necessitats d'un són satisfetes a costa de la dels altres, l'eliminació completa de les classes i dels llurs conflictes, el desenvolupament complet de les facultats de tots els membres de la societat mitjançant la desaparició de la divisió del treball, mitjançant l'educació industrial, mitjançant la dedicació a diverses activitats, mitjançant la participació de tots en el gaudiment produït per tots, mitjançant la combinació de ciutat i camp, són les principals conseqüències de l'abolició de la propietat privada.

21. Qüestió: Quina sera la influència de l'ordre social comunista sobre la família?

Resposta: Transformarà les relacions entre els dos gèneres en un afer merament privat, que pertany sols a les persones implicades i en la qual la societat no té oportunitat d'intervindre. Ho pot fer com que ha eliminat la propietat privada i educa socialment les criatures, ha eliminat les dues bases del matrimoni tradicional, la dependència basada en la propietat privada de les dones pels homes i de les criatures pels pares. Vet ací la resposta a les crides dels falsos moralistes contra la comunitat de dones. La comunitat de dones és una condició que pertany completament a la societat burgesa i que avui troba la seua expressió completa en la prostitució. La prostitució és basa, però, en la propietat privada i caurà amb ella. Així l'organització comunista, per compte d'introduir la comunitat de dones, de fet l'aboleix.

22. Qüestió: Quina serà l'actitud de l'organització comunista davant les nacionalitats existents?

Resposta: Les nacionalitats dels pobles que s'associen d'acord amb el principi de comunitat es veuran obligats a barrejar-se com a resultat d'aquesta associació i per tant a dissoldre's-hi, de la mateixa forma que les diferències entre els diversos estaments i classes hauran de desaparèixer mitjançant l'abolició de la llur base, la propietat privada.

23. Qüestió: Quina serà l'actitud davant les religions?

Resposta: Totes les religions fins l'actualitat han sigut l'expressió dels estadis històrics de desenvolupament de pobles individuals o de grups de pobles. Però el comunisme és l'estadi del desenvolupament històric que fa supèrflues totes les religions existents i en comporta la desaparició.

24. Qüestió: Què diferencia els comunistes dels socialistes?

Resposta: Els anomenats socialistes poden dividir-se en tres classes. La primera classe consisteix en els addictes a la societat feudal i patriarcal, que la gran indústria, el mercat mundial i el llur producte, la societat burgesa, ja han destruït i destrueixen diàriament. Aquesta classe conclou a partir dels mals de la societat actual, que la societat feudal i patriarcal hauria d'ésser restaurada per tal d'alliberar-se d'aquests mals. Totes les llurs propostes a un grau més o menys gran van cap aquest fi. Aquesta classe de socialistes reaccionaris, tot i l'aparença de camaraderia i el vessament de llàgrimes per la misèria del proletariat, rep l'oposició enèrgica dels comunistes per

1. lluita per quelcom ja merament impossible;
2. cerca d'establir el domini de l'aristocràcia, dels mestre gremials i dels manufacturadors i la corrua de monarques absoluts o feudals, oficials, soldats i sacerdots, una societat que era, certament, lliure de tots els mals de la societat actual, però que comportava com a mínim una mateixa quantitat de mals i que ni tan sols oferia als treballadors

oprimits la possibilitat d'alliberar-se mitjançant l'organització comunista;

3. tan bon punt el proletariat esdevé revolucionari i comunista, mostren el llur veritable color en fer immediatament causa comuna amb el burgès contra el proletariat.

La segona classe consisteix en els addictes de l'actual societat, que temen pel seu futur degut als mals que necessàriament origina aquesta societat. Lluiten per tant per mantindre la societat actual en alliberar-la dels mals que li són inherents. Per fer-ho qualques proposen mesures de benestar, mentre d'altres presenten grandiosos sistemes de reforma que, amb la pretensió de reorganitzar la societat, de fet proven de preservar els fonaments de la societat actual i per tant la vida de la societat actual. Aquests socialistes burgesos han d'ésser combatuts pels comunistes perquè treballen pels enemics dels comunistes i protegeixen la societat que els comunistes volen enderrocar.

La tercera classe finalment consisteix en els socialistes democràtics, que són favorables a les mateixes mesures que defensen els comunistes en la qüestió anterior, no com a part de la transició cap al comunisme, sinó com a mesures que creuen suficients per abolir la misèria i els mals de la societat actual. Aquests socialistes democràtics són o bé proletaris, que no tenen prou clares les condicions per l'alliberament de la llur classe, o són representants de la petita burgesia, una classe, que abans de la conquesta de la democràcia i de les mesures socialistes a les que hi donà lloc, tenia molts interessos comuns amb la proletària. Els comunistes per tant en moments d'acció han d'arribar a una entesa amb aquests socialistes democràtics i en general han de seguir una política comuna amb ell mentre siga possible, sempre que aquests socialistes no entren al servei de la burgesia dirigent i ataquen els comunistes. Aquesta forma de cooperació no exclou la discussió de les diferències, és clar.

25. Qüestió: Quina és l'actitud dels comunistes davant els partits polítics dels nostres dies?

Resposta: Aquesta actitud és diferent en els diferents països. - A Anglaterra, França i Bèlgica, on la burgesia domina, els comunistes encara tenen un interès comú amb els diversos partits democràtics, que creix més com més els apropen les mesures socialistes que propugnen als objectius dels comunistes, és a dir, com més clarament i determinada sostenen els interessos del proletariat i més depenen del proletariat com a suport. A Anglaterra per exemple els cartistes de pertinença obrera són infinitament més a prop dels comunistes que els petits-burgesos democràtics o els anomenats radicals.

A Amèrica, on ja s'ha establert una constitució democràtica, els comunistes fan causa comuna amb el partit que gire aquesta constitució contra la burgesia i l'empresari segons l'interès del proletariat, és a dir els nacional-reformistes agraris.

A Suïssa tot i que els radicals són un partit molt barrejat, són l'únic grup amb el qual els comunistes poden cooperar i, entre aquests radicals els més avançats són els valdesos i ginebrins.

A Alemanya finalment la lluita decisiva entre la burgesia i la monarquia absoluta és la prioritària. Com que els comunistes no poden entrar en la lluita entre la burgesia i ells fins que la burgesia no hi domine, és en interès dels comunistes ajudar la burgesia a assolir el domini per tal de poder enderrocar-la més aviat. Els comunistes han de donar suport per tant contra els governs al partit liberal burgès bo i que cal evitar els autoenganys de la burgesia i no caure en les promeses que els burgesos presenten al proletariat com a conseqüència de la victòria. Les úniques avantatges que d'una victòria burgesa pot obtenir el proletariat consisteixen: 1. en diverses concessions, que els comunistes poden capgirar per facilitar la unificació del proletariat en una classe sòlida, combativa i organitzada, i 2. en la certesa que el mateix dia que caiguen els governs, la lluita entre els burgesos i els proletaris començarà. Des d'aquell dia el partit polític dels comunistes actuarà com a la resta dels països, on la burgesia ja hi domina.

KARL MARX

LA MISÈRIA DE LA FILOSOFIA (1847)⁴

Prefaci, de Friedrich Engels (1884)

El present llibre fou escrit l'hivern de 1846-47, en una època que Marx arribà a dilucidar els principis de la seva nova manera d'entendre la història i l'economia. El *Système des contradictions économiques ou Philosophie de la misère* de Proudhon, que acabava d'aparèixer, li donà ocasió de desenvolupar els seus principis oposant-los a les idees de l'home que des de llavors havia de prendre un lloc preponderant entre els socialistes francesos de l'època. Després del moment en el qual tots dos, a París, havien discutit llargament el conjunt de les qüestions econòmiques, sovint durant nits senceres, llur direcció s'anà apartant cada vegada més i més; el llibre de Proudhon mostrà que hi ha ja un abisme infranquejable entre ells; silenciar-ho no era ja possible. Marx constatà aquesta ruptura irreparable en aquesta resposta que li féu.

El judici de conjunt de Marx sobre Proudhon es troba expressat en l'article que aparegué per primera vegada en el *Sozialdemokrat* de Berlín, números 16, 17 i 18. Aquest va ésser l'únic article que Marx escriví en aquest full. Les temptatives de Von Schweitzer per a portar

4 “Misère de la philosophie” traducció de Jordi Arquer.
Extret de la Secció Catalana de marxist.org

el diari a les aigües governamentals i feudals, havent-se gairebé manifestat immediatament, van forçar-nos a retirar públicament la nostra col·laboració al cap de poques setmanes.

Actualment, la present obra té per Alemanya una importància que Marx no havia mai previst. ¿Com hauria ell pogut saber que atacant Proudhon, colpejava així mateix l'ídol dels *strebers* – arribistes – d'avui, Rodbertus, que ell no coneixia ni de nom?

No és pas aquest el lloc d'estendre's sobre la relació que hi ha entre Marx i Rodbertus; tindrè ben aviat l'ocasió de fer-ho. N'hi ha prou amb dir ací que quan Rodbertus acusa Marx d'haver-lo “robat” i “d'haver-se'n aprofitat en el seu *Kapital* sense citar-lo” de la seva obra: *Zur Erkenntniss*, etc., es deixa arrossegar a una calúnnia que sols és explicable pel mal humor natural en un geni mal conegut i la seva remarcable ignorància de les coses que es produeixen fora de Prússia, i especialment de la literatura econòmica i socialista. Aquestes acusacions, no pas més que l'obra de Rodbertus que hem citat, mai no han merescut l'atenció de Marx; ell no coneixia de Rodbertus més que les tres “*Sozialen Briefe*”, i aquestes en cap cas abans de 1858 o 1859.

És amb més fonament que Rodbertus pretén en les seves lletres haver descobert “el valor constituït de Proudhon” molt abans que Proudhon. Però ell s'adula encara sense raó, creient haver estat el primer a descobrir-lo. En tot cas, la nostra crítica el critica junt amb Proudhon, i això em força a estendre'm un xic sobre el seu opuscle “fonamental”: *Zur Erkenntniss unserer staatswirthschaftlichen*. Zustoende, 1842, almenys mentre que aquest, a més del comunisme à la Weitling que ell conté també, per bé que inconsistentment, anticipa Proudhon.

En tant que el socialisme modern de qualsevol tendència que sigui, procedeix de l'economia política burgesa, ell es relliga gairebé exclusivament a la teoria del valor de Ricardo. Les dues proposicions que Ricardo posa l'any 1817 davant els seus *Principes*: 1.er, que la valor de cada mercaderia està solament i únicament determinada per la quantitat de treball exigida per a la seva producció, i 2.^{on}, que el

producte de la totalitat del treball social és partit entre les tres classes dels propietaris agraris (renda), dels capitalistes (guany) i dels treballadors (salari), aquestes dues proposicions havien ja donat des de 1821 a Anglaterra matèria per a conclusions socialistes. Havien estat deduïdes amb tant de profunditat i de claredat que aquesta literatura, actualment gairebé desapareguda i que Marx havia descobert en gran part, no pogué ésser depassada fins a l'aparició d'*El Kapital*. En tornarem a parlar, però, una altra vegada. Quan Rodbertus l'any 1842 treu pel seu compte conclusions socialistes de les proposicions citades anteriorment, és certament llavors per un alemany un pas important, però això era un descoberta solament per Alemanya. Marx mostra contra Proudhon la poca novetat d'una tal aplicació de la teoria de Ricardo; i és que Proudhon sofria d'una fantasia semblant.

Qualsevol que sols estigui un xic familiaritzat amb el moviment de l'economia política a Anglaterra sap que gairebé tots els socialistes d'aquest país, en diferents èpoques, han proposat l'aplicació *igualitària* – és a dir, socialista – de la teoria ricardiana. Podríem citar-li a Proudhon, l'*Economie politique* de Hopkins, 1822; William Thompson, *An Inquiry into Principles of the Distribution of Wealth most conductive to human Happiness*, 1827; T. R. Edmonds, *Practical, moral and political Economy*, 1828, etc., etc.; i hom podria afegir encara quatre pàgines d'etc. Ens acontentarem a deixar parlar un comunista anglès: Bray, en la seva remarcable obra: *Labour's Wrong and Labour's Remedy*, Leeds 1839. I les soles citacions de Bray suprimeixen en bona part la prioritat que reivindica Rodbertus.

En aquesta època Marx encara no havia entrat a la sala de lectura del “British Museum”. A part les biblioteques de París i Brussel·les, fora dels meus llibres i extractes que ell llegí durant un viatge de sis setmanes que vam fer junts a Anglaterra l'estiu de 1845, no havia recorregut més que els llibres que hom pogué procurar-se a Manchester. La literatura de la qual parlem no era pas de cap manera tan inaccessible en aquell moment com ho pugui ésser actualment. Si a desgrat d'això ha restat desconeguda per Rodbertus, això és motivat

exclusivament pel fet que ell era un prussià limitat. Ell és el veritable fundador del socialisme específicament prussià, i finalment és reconegut com a tal.

Mentrestant, tampoc en la seva Prússia ben amada, Rodbertus havia de restar imperturbat. El 1859 aparegué a Berlín el primer llibre de la *Crítica de l'Economia Política*, de Marx. Hom hi llegeix entre les objeccions dirigides pels economistes contra Ricardo, com a segona objecció, pàg. 40: “Si el valor de canvi d'un producte és igual al temps de treball que hi està contingut, el valor de canvi d'un dia de treball és igual al seu producte. O encara, el salari ha d'ésser igual al producte del treball. En aquest cas, és el contrari, allò que és veritat”. En una nota: “Aquesta objecció dirigida contra Ricardo del costat dels economistes, li ha estat dirigida més tard pels socialistes. Essent suposada l'exactitud teòrica de la fórmula, la pràctica fou acusada de contradicció amb la teoria, i la societat burgesa fou invitada pràcticament a treure la conseqüència implicada en el principi teòric. Almenys en aquest sentit, els socialistes anglesos han girat la fórmula del valor de canvi de Ricardo contra l'economia política”. Hom remet en aquesta nota a la *Misèria de la Filosofia*, de Marx, que llavors estava encara pertot arreu a les llibreries.

Va ésser, doncs, força fàcil a Rodbertus de convèncer-se ell mateix de la novetat real de les seves descobertes de 1842. En lloc d'això, no passa de proclamar-les i les creu talment incomparables que no li ves pas una sola vegada a la memòria que Marx hagi pogut treure tot sol les conclusions de Ricardo igual que Rodbertus mateix. Això és impossible. Marx l'ha “robat”; a ell, a qui el mateix Marx ofereix totes les facilitats perquè es convenci que molt de temps abans d'ell, aquestes conclusions, almenys sota la forma grossera que tenen encara en Rodbertus, havien estat ja exposades a Anglaterra.

L'aplicació socialista més simple de la teoria de Ricardo és la que hem donat més amunt. En molts casos ha conduït a compendis sobre l'origen i la naturalesa de la plusvàlua que depassen de molt Ricardo. I passa igualment així amb Rodbertus. Altrament que en aquest ordre d'idees, ell no ofereix mai res que no hagi estat ja almenys tan ben dit abans d'ell; la seva exposició té encara les mateixes faltes que

les dels seus predecessors: ell accepta les categories econòmiques de treball, capital, valor, en la forma crua que les hi han transmises els economistes, forma presonera de l'aparença, sense recercar-ne la substància. Ell es tanca així, no solament tot camí de desenvolupament ulterior – contràriament a Marx que, per primera vegada, ha fet alguna cosa a partir d'aquestes proposicions sovint repetides des de fa seixanta-quatre anys --, sinó que pren el camí que porta de dret a la Utopia, com hom mostrarà.

L'aplicació precedent de la teoria de Ricardo, que mostra als treballadors que la totalitat de la producció social, que és llur producte, els pertany, ja que són ells els únics productors reals, condueix de dret al comunisme. Però ella és també, com Marx li fa entendre, econòmic-formalment, perquè és simplement una aplicació de la moral a l'economia. Segons les lleis de l'economia burgesa, la major part del producte no pertany pas als treballadors que l'han creat. I nosaltres diem llavors: és injust, això no ha d'ésser: això no té res a veure amb l'economia. Nosaltres diem solament que aquest fet econòmic està en contradicció amb el nostre sentiment moral. Marx no ha fundat mai sobre això les seves exigències comunistes, sinó sobre el derrumbament necessari que es consuma sota els nostres ulls, tots els dies més i més, de la forma de producció capitalista. Ell no s'acontenta amb dir que la plusvàlua es compon de treball no pagat: és un simple fet. Però el que és econòmic-formalment fals, pot ésser, precisament des del punt de vista de la història universal. *Si el sentiment moral de la massa qualifica un fet econòmic, com antigament l'esclavitud o la servitud, d'injust, això prova que aquest fet ha sobreviscut a si mateix; que d'altres fets econòmics s'han produït gràcies als quals el primer ha esdevingut insuportable, insostenible.* Darrera la inexactitud econòmic-formal pot, doncs, encobrir-se un contingut econòmic vertader. Seria desplaçat d'estendre's aquí més detalladament sobre la importància i la història de la teoria de la plusvàlua.

Hom pot treure encara altres conseqüències de la teoria del valor de Ricardo i hom ho ha fet. El valor de les mercaderies està determinat pel treball exigít per a la seva producció. Llavors, ell es troba que en

aquest món dolent les mercaderies són comprades tan aviat per sobre com per sota de llur valor i sense que hi hagi en això simplement relació amb les variacions de la competència. Igual que la taxa de guany té una forta tendència a mantenir-se al mateix nivell per a tots els capitalistes, els preus de les mercaderies tendeixen també a reduir-se al valor de treball per l'intermediari de l'oferta i de la demanda. Però la taxa de guany es calcula segons el total del capital emprat en una explotació industrial. Ara bé, com que en dues branques d'indústria diferents, la producció anual pot incorporar masses de treball iguals, és a dir, presentar valors iguals i que, si el salari pot ésser igualment elevat en aquestes dues branques, els capitals avançats poden ésser, i ho són sovint, dobles o triples en l'una o l'altra branca, la llei del valor de Ricardo, com ha descobert ja Ricardo mateix, està en contradicció amb la llei d'igualtat de la taxa de guany. Si els productes de les dues branques d'indústria són venuts per llurs valors, les taxes de benefici no poden pas ésser iguals; però si les taxes de guany són iguals, els productes de les dues branques d'indústria no són pas venuts per llurs valors pertot i en tot moment. Tenim, doncs, aquí una contradicció, una antinòmia entre dues lleis econòmiques. La solució pràctica s'opera, segons Ricardo (capítol I, apartats 4 i 5), regularment a favor de la taxa de guany a expenses del valor.

Però la determinació del valor de Ricardo, a desgrat de les seves nefastes característiques, té un costat que fa que sigui cara als nostres braus burgesos. És el costat per on ella crida amb una força irresistible llur sentiment de justícia. Justícia i igualtat de drets, heus aquí els pilars amb l'ajuda dels quals el burgès dels segles XVIII i XIX voldria aixecar el seu edifici social sobre les ruïnes de les injustícies, de les desigualtats i dels privilegis feudals. *La determinació del valor de les mercaderies pel treball i el lliure canvi que es produeix, segons aquesta mesura de valor entre els posseïdors iguals en dret, tals són, com Marx ha demostrat ja, els fonaments reals sobre els quals s'ha edificat tota la ideologia política, jurídica i filosòfica de la burgesia moderna.* Des que hom sap que el treball és la mesura de les mercaderies, els bons sentiments de brau burgès s'han de sentir

profundament ferits per la dolenteria d'un món que reconeix, per bé que nominalment, aquest principi de justícia, però que, realment, a cada instant, sense molestar-se, sembla posar-lo de costat. El petit burgès sobretot, el treball honest del qual – fins i tot quan no és més que el dels seus obrers o dels seus aprenents – perd més i més cada dia el seu valor per efecte de la competència de la gran producció i de les màquines, sobretot ell, petit productor, deu desitjar ardentment una societat on el canvi dels productes segons llur valor de treball sigui una completa realitat sense excepcions; en altres termes, ell deu desitjar ardentment una societat on regni exclusivament i plena una llei única de producció de mercaderies, però en la qual siguin suprimides les soles condicions que fan aquesta llei efectiva, és a dir, les altres lleis de la producció de mercaderies i, millor encara, de la producció capitalista.

Aquesta utopia ha tret arrels molt profundes en la manera de pensar del petit burgès modern, real o ideal. El que ho demostra és que aquesta utopia ha estat ja sistemàticament desenvolupada per John Gray el 1831, assajada pràcticament i difosa a Anglaterra en aquesta època, proclamada, com la veritat més recent, el 1842 per Rodbertus a Alemanya i el 1846 per Proudhon a França, publicada encara el 1871 per Rodbertus com a solució de la qüestió social i, per dir-ho així, com el seu testament social; i, el 1884, ella recull l'adhesió de la banda que s'esforça, sota el nom de Rodbertus, a explotar el socialisme d'Estat prussià.

La crítica d'aquesta utopia ha estat feta tan completament per Marx, alhora contra Proudhon com contra Gray, que jo puc limitar-me aquí a algunes remarques sobre la forma especial rodbertiana que la seva fonamentació i descripció.

Com hem dit, Rodbertus accepta els conceptes econòmics tradicionals en la forma exacta que li han estat transmesos pels economistes. Ell no fa pas la més lleu temptativa per a recercar-los. El valor és per a ell “l'avaluació quantitativa d'una cosa relativament a les altres; aquesta evaluació està captada segons la mesura”. Aquesta definició, almenys poc rigorosa, ens dóna tot al més una idea del que el valor sembla ésser de prop, però no diu pas absolutament

el que és. Però com que és tot el que Rodbertus sap dir-nos sobre el valor, és comprensible que cerqui una mesura del valor fora del valor. Després d'haver voltat a l'atzar, sense ordre, el valor d'usatge i el valor de canvi sota un centenar de fases, amb aquesta puixança d'abstracció que admira infinitament Adolf Wagner, arriba a aquest resultat: que existeix mesura real del valor i que cal acontentar-se d'una mesura supererogatòria. El treball podria ésser aquest, però solament en el cas d'un canvi entre productes d'iguals qualitats de treball, que el cas sigui d'altra part "tal en ell mateix, o que hom hagi pres disposicions" que l'assegurin. Valor i treball resten així, sense la més petita relació real, per bé que tot el primer capítol estigui dedicat a explicar-nos com i per què les mecaderies "costen treball" i res més que treball.

El treball és encara pres una vegada més en la forma en què hom el retroba en els economistes. I no és pas això mateix. Car per bé que hom digui dos mots sobre les diferències d'intensitat del treball, el treball està generalment representat com alguna cosa que "costa", és a dir, que és mesura de valor, encara que sigui d'altra part despés o no dintre la mitjanja de les condicions normals de la societat. Que els productors emprin deu dies en la fabricació de productes que poden ésser fabricats en un dia, o que no n'hi estiguin més d'un; que utilitzin el millor o el més dolent dels utilitatges; que apliquin llur temps de treball a la fabricació d'articles socialment necessaris o en la quantitat socialment exigida, que estableixin articles que hom no demana pas massa, o bé articles més o menys demanats del que cal; no és pas de tot això del que es tracta: el treball és el treball, el producte d'un treball igual ha d'ésser canviat contra un producte de treball igual. Rodbertus que, en tot altre cas, està sempre a punt, vingui o no a propòsit, a col·locar-se en el punt de vista nacional i a considerar les relacions dels productors isolats de dalt de l'observatori de la societat general, evita aquí porugament tot això. Simplement, perquè des de la primera línia del seu llibre, ell va dret a la utopia del *bitllet de treball* i que tota anàlisi del treball com a producte de valor ha de semblar la seva ruta d'esculls infranquejables. El seu instint està ací considerablement més fort que

la seva potència d'abstracció, que hom no pot descobrir en Rodbertus, sigui dit de passada, sinó per mitjà de la més concreta pobresa d'idees.

El pas a la utopia està executat amb un tomb de mà. Les “disposicions” que fixen el canvi de les mercaderies segons el valor de treball com seguint una regla absoluta, no són pas una dificultat. Tots els altres utopistes d'aquesta tendència, de Gray fins a Proudhon, es turmenten per elaborar mesures socials que han de realitzar aquest fi. Ells cerquen almenys de resoldre la qüestió econòmica per vies econòmiques, gràcies a l'acció del posseïdor de mercaderies que les canvia. Per a Rodbertus és molt més simple. Com a bon prussià, ell en fa demanda a l'Estat. Un decret del poder públic ordena la reforma.

El valor és, doncs, aquí feliçment “constituït”, però no la prioritat d'aquesta constitució que reclama Rodbertus. Gray al contrari, igual que Bray – entre molts d'altres – molt de temps abans que Rodbertus, han repetit fins a la sacietat el mateix pensament: ells desitgen piadosament les mesures gràcies a les quals els productes es canviarien a desgrat de tots els obstacles, sempre i solament per llur valor de treball.

Després que l'Estat ha constituït així el valor – almenys d'una part dels productes, car Rodbertus és modest – emet el *seu bitllet de treball*, fa avançaments als capitalistes industrials amb els quals ells paguen els obrers; els obrers compren llavors els productes amb els *bitllets de treball* que han rebut i permeten així el retorn del paper-monedra al seu punt de sortida. És de Rodbertus mateix que cal aprendre com això es desenvolupa admirablement:

“Pel que fa referència a aquesta segona condició, hom atindrà la disposició que exigeix que el valor testificat sobre el bitllet sigui realment en circulació, i no donant més que a aquell que lliuri veritablement un producte, un bitllet sobre el qual serà marcada exactament la quantitat de treball necessitat per a la fabricació del producte. Aquell que lliuri un producte de dues jornades de treball rep un bitllet on serà marcat “dues jornades”. La segona condició

serà necessàriament acomplerta per l'observació exacta d'aquesta regla d'emissió. Segons la nostra hipòtesis, el veritable valor dels béns coincideix amb la quantitat de treball que ha costat llur fabricació, i aquesta quantitat de treball té per mesura la divisió del temps rebut; aquell qui lliuri un producte en el qual han estat consagrats dos dies de treball, si ell obté que li siguin certificades dues jornades de treball, sols ha obtingut, que li sigui assignat o certificat ni més i ni menys del valor del que ell ha lliurat de fet; i a més a més, com que sols obté un semblant certificat el qui ha posat realment en circulació el producte, és igualment cert que el valor inscrit sobre el bitllet és capaç de pagar a la societat. Que hom allargui tant com vulgui l'esfera de la divisió del treball, si la regla és ben seguida, la *suma de valor disponible* ha d'ésser exactament igual a la *suma de valor certificada*: i com que la suma de valor assignada, aquesta ha de resoldre's necessàriament pel valor disponible, totes les exigències són satisfetes i la liquidació és exacta”.

Si Rodbertus ha tingut fins ara la desgràcia d'arribar massa tard amb les seves descobertes, aquesta vegada té almenys el mèrit d'una *espècie* d'originalitat: cap dels seus rivals no havia gosat donar a la insensata utopia del *bitllet de treball* aquesta forma simplement infantívola, jo diria així mateix veritablement pomeraniana. Ja que per cada *bitllet* hom lliura un objecte de valor corresponent, que cap objecte de valor no és mai lliurat sinó contra un *bitllet* corresponent, necessàriament la suma de *bitllets* és coberta per la suma dels objectes de valor. El càlcul es fa sense la més petita resta, resulta just gairebé sense la diferència d'un segon de treball, i no existeix un sol empleat superior de la caixa del deute públic que, encara que se li hagin tornat els cabells blancs en les seves funcions, hi pugui trobar el més lleuger error. ¿Què més pot desitjar-se?

En l'actual societat capitalista, cada capitalista produeix per a ell mateix allò que vol, com vol, i mentre vol. La quantitat socialment exigida continua essent per a ell d'una grandària desconeguda i ignora la quantitat dels objectes demanats de la mateixa manera que ignora la qualitat. Allò que avui no pot ésser lliurat amb la rapidesa necessària, demà pot ésser ofert per sobre de la demanda.

Per tant, hom acabar per satisfer la demanda bé o malament, i generalment la producció és regulada en definitiva sobre els objectes demanats. ¿Com s'efectua la conciliació d'aquesta contradicció? Per la competència. ¿I com arriba a aquesta solució? Simplement, menyspreant per sota llur valor de treball les mercaderies inutilitzables per llur qualitat o per llur quantitat en l'estat present de les demandes de la societat, i tot fent sentir d'aquesta forma indirecta als productors, que han fabricat en quantitat inutilitzable, supèrflua. D'aquest fet es desprenen dues coses:

Primerament, que les desviacions continuades dels preus de les mercaderies en relació als valors de les mercaderies són la condició necessària i per la qual tan sols pot existir el valor d'aquestes. És sols per les fluctuacions de la competència i, per consegüent, dels preus de les mercaderies, que es realitza la llei del valor en la producció de mercaderies, i que la determinació del valor pel temps de treball socialment necessari esdevé una realitat. Qua la forma aparencial del valor, que és el preu, tingui, per regla general, tot un altre aspecte que el valor de la que ella es manifestació, és un destí que comparteix amb la major part de les relacions socials. Molt sovint el rei s'assembla poc a la monarquia que representa. En una societat de productors que intercanvien mercaderies, voler determinar el valor pel temps de treball prohibint a la vegada a la competència d'establir aquesta determinació del valor en l'única forma que ella podria fer-ho, influint sobre els preus, és mostrar que hom s'ha permès, almenys en aquest terreny, el desconeixement utòpic habitual de les lleis econòmiques.

En segon lloc, en la mesura que la competència, realitza la llei del valor de la producció de les mercaderies en una societat de productors que intercanvien mercaderies, funda, per això mateix i en aquestes condicions, l'únic ordre i l'única organització possible de la producció social. No és més que per la seva depreciació o la majoració dels preus dels productes, que els productors de mercaderies isolats aprenen per compte propi quins productes i quina quantitat d'aquests productes necessita la societat. Però és precisament aquest paper regulador que la utopia escampada per

Rodbertus vol suprimir. I si nosaltres demanem quina garantia tenim que no es produeixi més que la quantitat necessària de cada producte, que no ens faltará ni blat ni carn, mentre que sobreabundará el sucre de remolatxa i que podrem regurgitar aiguardent de patates, i que els pantalons no ens faltaran per a cobrir les nostres nuses, mentre que els botons de calces es multiplicaran per milers, Rodbertus triomfant ens mostra llavors el famós compte en el qual hom ha establert un certificat exacte per cada lliura de sucre supèrflua, per cada tonell d'aiguardent no comprat, per cada botó de pantalons inutilitzable, compte que és “just”, que “satisfà totes les exigències” i en el qual “la liquidació és exacta”. I aquell qui no ho cregui, que es dirigeixi simplement al Sr. X, l'empleat superior de la caixa del deute públic a Pomerània, que ha revisat de nou el càlcul i l'ha trobat just, i que hom pot considerar que no ha estat mai capaç de fer un falta en els seus comptes de caixa.

I mentrestant considerem una mica la candidesa amb la qual Rodbertus vol suprimir les crisis industrials i comercials, per mitjà de la seva utopia. Des que la producció de les mercaderies ha pres les dimensions del mercat mundial, és per un cataclisme d'aquest mercat, per una crisi comercial, que s'estableix l'equilibri entre els productors isolats, que produeixen segons un càlcul particular, i el mercat per al qual ells produeixen, i del qual desconeixen més o menys la demanda en qualitat i en quantitat⁵. Si hom prohibeix a la competència de fer conèixer als productors isolats l'estat del mercat per l'alça o la baixa dels preus, hom els obliga a anar del tot a ulls clucs. Dirigir la producció de les mercaderies de manera que els productors no puguin saber res de l'estat del mercat per al qual ells produeixen, és tenir cura de les crisis d'una forma que el doctor Eisenhart podria envejar a Rodbertus.

5 Almenys així ha estat fins a aquests darrers temps. Després que l'Anglaterra perd cada dia més el monopoli del mercat mundial a conseqüència de la participació de França, d'Alemanya i sobretot d'Amèrica en el comerç internacional, una nova forma d'equilibri sembla voler-se establir. El període de la prosperitat general que precedeix les crisis no apareixerà pas sempre; i si aquest període faltés, un estancament crònic, amb fluctuacions poc rellevants, esdevindria l'estat normal de la indústria moderna.

Hom comprèn ara perquè Rodbertus determina el valor de les mercaderies pel treball, i admet a tot estirar diferents graus d'intensitat de treball. Si s'hagués demanat com i per què el treball crea valor i, en conseqüència, el determina i el mesura, hauria arribat al treball socialment necessari per al producte isolat, tant en relació als altres productes de la mateixa espècie, com en relació a la quantitat total socialment exigida. Hauria trobat la solució de com la producció dels productors isolats s'ajusta a la demanda social total i tota la seva utopia esdevenia impossible. De fet, aquesta vegada, ha preferit abstroure's: ha fet abstracció del problema a resoldre.

Per fi tornem al punt on Rodbertus ens ofereix veritablement alguna cosa de nou, punt que el distingeix de tots els seus nombrosos camarades de l'organització del canvi pels *bitllets de treball*. Tots ells reclamen aquesta forma de canvi amb la finalitat de destruir l'explotació del treball assalariat pel capital. Cada productor ha d'obtenir el valor de treball total de seu producte. Tots estan unànimement d'acord sobre aquest punt, de Gray fins a Proudhon. Al contrari, no del tot Rodbertus. El treball assalariat i la seva explotació subsisteixen.

En primer lloc no hi ha estat social pensable on el treballador pugui percebre per al seu consum el valor total del seu producte. El fons produït ha de subvenir a una quantitat de funcions econòmicament improductives però necessàries: en conseqüència, aquestes funcions han d'ocupar els individus que s'hi dediquin. Això sols és veritat mentre tingui vigència l'actual divisió del treball. En una societat en la qual el treball productiu general sigui obligatori, societat que és possible, l'observació és innecessària. Quedaria encara la necessitat d'un fons social de reserva i d'acumulació, i llavors els *treballadors*, és a dir, *tots* quedarien en possessió i usdefruit de llur producte total, però cada treballador isolat no gaudiria del producte integral del seu treball. El manteniment de les funcions econòmicament improductives al marge del producte del treball no ha estat pas negligit pels altres utopistes del *bitllet de treball*. Però deixen que els obrers s'imposin ells mateixos en aquesta qüestió, seguint en això la moda democràtica acostumada, mentre que Rodbertus, per al qual

tota la reforma en matèria social del 1842 està tallada sobre el patró de l'Estat prussià de llavors, ho confia tot al judici de la burocràcia, la qual determina sobiranament la part de l'obrer al producte del seu propi treball i l'hi abandona graciosament.

Per tant la renda de la terra i el guany han de continuar subsistent. En efecte, els propietaris terratinents i els capitalistes industrials exerceixen certes funcions, socialment útils, o bé necessàries, per bé que econòmicament improductives, i perceben en canvi una substància en forma de renda i guany, cosa que no és una concepció en cap concepte nova, ni en el 1842. A dir veritat, ells reben actualment excessivament pel poc que fan, i que fan suficientment malament; però Rodbertus té necessitat d'una classe privilegiada, almenys per als cinc-cents anys a venir, i així també la taxa de la plusvàlua, per expressar-me correctament, ha de subsistir, però sense que pugui ésser augmentada. Rodbertus accepta com a taxa actual de la plusvàlua 200%, això vol dir que per un treball diari de dotze hores, l'obrer no obtindrà un certificat de dotze hores, sinó solament de quatre hores, i el valor produït en les vuit hores restants haurà d'ésser repartit entre el propietari terratinent i el capitalista. Els *bitllets de treball* de Rodbertus menteixen, doncs, en absolut: caldrà ésser propietari feudal de la Pomerània per a figurar-se que hi haurà una classe obrera a la qual convingui treballar dotze hores per obtindre un *bitllet de treball* de quatre hores. Si hom tradueix les trapelleres de la producció capitalista en aquest llenguatge nou, on apareix com un robatori manifest, hom la fa impossible. Cada val donat al treballador seria una provocació directa a la rebel·lió i cauria sota el pes del paràgraf 110 del Codi penal de l'Imperi alemany. Es necessita no haver vist mai altre proletariat que el d'un territori feudal de Pomerània, proletariat de jornalers, de fet gairebé en servitud, on regnen el fuet i el bastó, i on totes les noies boniques pertanyen a l'harem de llur graciós senyor, per afigurar-se poder oferir semblants impertinències als obrers. Però els nostres conservadors són els nostres més grans revolucionaris.

Però si els obrers tenen bastant de mansuetud per a deixar-se contar que havent treballat durant dotze hores d'un treball penós, en realitat

no n'han treballat més que quatre, els serà garantit com a recompensa que, en tota l'eternitat, la seva part del producte de llur propi treball no caurà pas per sota del terç. En realitat, és trompetejar l'aire de la futura societat amb una trompeta d'infant. Per tant, no val la pena de perdre un mot més sobre aquesta qüestió. Per consegüent, tot el que Rodbertus ofereix de nou en la seva utopia dels *vals de treball* és infantil i molt inferior als treballs dels nombrosos rivals, que l'hagin precedit o seguit.

A l'època que aparegué *Zur Erkenntniss*, etc., de Rodbertus, fou certament un llibre important. Continuar la teoria de Ricardo en aquesta direcció era un començament que prometia. Si solament per ell i per Alemanya era una novetat, el seu treball en summa arriba a la mateixa alçada que el del millor dels seus precursors anglesos. Però no fou més que un començament, la teoria del qual no podia esperar un profit real, sinó per un treball ulterior, fonamental, crític. Aquest desenvolupament es deté per tant allà per ell mateix, ja que des del començament hom dirigeix el desenvolupament de Ricardo en l'altre sentit, en el sentit de la utopia. Des de llavors es perd la condició de tota crítica: la independència. Rodbertus treballa llavors amb una finalitat preconcebuda, esdevé un economista tendenciós. Una vegada pres per la seva utopia, s'ha interdit tota possibilitat de progrés científic. A partir del 1842 fins a la seva mort, ell volta dins el mateix cercle, reproduïx les mateixes idees, ja expressades o indicades en les seves obres precedents, es troba desconegut, es troba robat, quan no tenia res que pogués ésser robat, i a la fi rebutja, no sense intenció, l'evidència que, en el fons, ell no havia descobert res més que allò que ja ho estava des de feia molt de temps.

És a penes necessari de fer remarcar que en aquesta obra el to, no sempre coincideix amb el del *Capital*. Es parla encara del *treball* com a mercaderia, de compra i venda de treball en lloc de força de treball.

Londres, 25 d'octubre del 1884.

Friedrich Engels

Prefaci a la 2ª edició alemanya, de Friedrich Engels (1892)

Per aquesta segona edició, afegiré simplement que el *nom* d'Hopkins ha d'ésser reemplaçat pel de Hodgkins i que la data de l'obra de William Thompson (la mateixa pàgina) és 1824 i no 1827. La saviesa bibliogràfica del professor senyor Anton Menger quedarà així completament satisfeta.

Londres, 29 de març del 1892

Friedrich Engels

Observació preliminar

Proudhon té la desgràcia d'ésser singularment desconegut a Europa. A França pot permetre's d'ésser un mal economista, perquè passa per ésser un bon filòsof alemany. A Alemanya, està autoritzat per a ésser un mal filòsof, perquè passa per ésser un economista francès dels millors. En la nostra qualitat d'alemany i d'economista a la vegada, hem volgut protestar d'aquest doble error.

El lector comprendrà que en aquest treball ingrat, ens ha calgut sovint abandonar la crítica de Proudhon, per tal de fer la filosofia alemanya i donar al mateix temps certes nocions sobre l'economia política.

Karl Marx

Brussel·les, 15 de juny del 1847

L'obra de Proudhon no és pas simplement un tractat d'economia política, un llibre corrent; és una Bíblia: “Misteris”, “Secrets arrancats del si de Déu”, “Revelacions”, res no hi manca. Però, com que en els nostres dies, els profetes són discutits conscienciosament pels autors profans, bé caldrà que el lector es resigni a passar amb

nosaltres per l'erudició àrida i tenebrosa del *Gènesi*, per elevar-se després amb Proudhon a les regions etèries i fecundes del *sobresocialisme* (vegeu Proudhon, *Filosofia de la Misèria*, pròleg).

Capítol I: Un descobriment científic

1.- Contraposició del valor d'utilitat i el valor de canvi

“La capacitat que tenen tots els productes, siguin naturals, siguin industrials, de servir per a la subsistència de l'home, s'anomena particularment valor d'utilitat; la capacitat que tenen de canviar-se l'un per l'altre, valor de canvi... ¿De quina manera el valor d'utilitat esdevé valor de canvi?... La generació de la idea del valor [de canvi] no ha estat notada pels economistes amb prou de compte: convé de fixar-nos-hi. Donat que entre els objectes dels quals tinc necessitat, un gran nombre no es troben en la naturalesa més que en quantitat insuficient, o que no els produeix, jo em veig obligat d'ajudar la producció d'allò que em manca, i com que jo no puc posar mà a totes les coses que em falten, proposaré a altres homes, col·laboradors meus en les diverses funcions, de cedir-me una part de llurs productes a canvi del meu”. (Proudhon, V. I, cap. II.)

El senyor Proudhon es proposa d'explicar-nos abans de tot, la doble naturalesa del valor, la *distinció del valor en si*, el moviment que fa del valor d'utilitat valor de canvi. És important d'aturar-nos aquí amb el senyor Proudhon, en aquest acte de transsubstanciació. Heus ací com s'acompleix aquest acte segons el nostre autor.

Un molt gran nombre de productes que no es troben en la naturalesa, es troben per mitjà de la indústria. Suposeu que les necessitats depassin la producció espontània de la naturalesa; l'home es veu obligat a recórrer a la producció industrial. ¿Què és aquesta indústria en la suposició de Proudhon? ¿Quin és el seu origen? Un sol home que assagés de produir el gran nombre de coses que necessita “no pot ocupar-se en tantes coses”. Tantes necessitats a satisfer suposen tantes coses a produir – i no hi ha pas productes sense producció –; i

tantes coses a produir suposen ja més d'un sol home ajudant a produir-les. Ara bé: des del moment que suposeu més d'una mà ajudant a la producció, haureu suposat ja tota una producció basada sobre la divisió del treball. De manera que la necessitat, tal com la suposa el senyor Proudhon, suposa així mateix tota la divisió del treball. La divisió del treball pressuposa el canvi i en conseqüència el valor de canvi. Per tant hauria estat millor de suposar de primer antuvi el valor de canvi.

Però el senyor Proudhon s'ha estimat més de donar la volta. Seguim-lo en tots els seus tombs, per a retornar sempre al seu punt de partida.

Per sortir de l'estat de coses on cadascú produeix isoladament, i per arribar al canvi “m'adreaixò – diu el senyor Proudhon – als meus col·laboradors en les diverses funcions”. Doncs jo tinc col·laboradors que tenen tots funcions diverses, sense que per això jo i tots els altres, senyor Proudhon, hàgim sortit de la posició solitària i poc social dels Robinsons. Els col·laboradors i les funcions diverses, la divisió del treball i el canvi que aquesta divisió indica, resulten inesperats.

Resumint: jo tinc necessitats fundades en la divisió del treball i en el canvi. En la mesura en què Proudhon pressuposa aquestes necessitats, pressuposa també el canvi, el valor de canvi, del qual es proposa precisament “notar-ne la generació amb més de compte que els altres economistes”.

El senyor Proudhon hauria pogut més encertadament invertir l'ordre de les coses, sense invertir per això la justesa de les seves conclusions. Per a explicar el valor de canvi, cal el canvi. Per a explicar el canvi cal la divisió del treball. Per a explicar la divisió del treball calen necessitats que reclamin aquesta divisió. Per a explicar aquestes necessitats cal *suposar-les*, cosa que no és pas negar-les, contràriament al primer axioma del pròleg del senyor Proudhon: “Suposar Déu és negar-lo”. (Pròleg).

¿Com s'ho fa el senyor Proudhon, per al qual se suposa coneguda la divisió del treball, per explicar el valor de canvi que per ell és sempre desconegut?

“Un home se'n va a *proposar* a altres homes, col·laboradors seus en funcions diverses”, d'establir el canvi i de fer una distinció proposada entre el valor usual i el valor canviable. Acceptant aquesta distinció proposada, els col·laboradors no han deixat a Proudhon altre “compte” que el de prendre acta del fet, de marcar, “de notar” en el seu *Tractat d'economia política* “la generació de la idea del valor”. Però ell ens deu sempre l'explicació de “la generació” d'aquesta proposició, de dir-nos com aquest home sol, aquest Robinson, ha tingut tot de cop la idea de fer “als seus col·laboradors” una proposició del gènere *conegut*, i com aquests col·laboradors l'han acceptada sense cap mena de protesta.

El senyor Proudhon no entra pas en aquests detalls genealògics. Ell dóna simplement al fet del canvi una espècie de patent històrica, presentant-lo sota la forma d'una moció feta per un tercer, tendint a l'establiment del canvi.

Heus ací una mostra del *mètode històric i descriptiu* del senyor Proudhon que professa menyspreu superb per al “mètode històric i descriptiu” d'Adam Smith i de Ricardo.

El canvi té la seva pròpia història. Ha passat per diferents fases.

Un temps hi hagué, com l'Edat Mitjana, que hom no canviava res més que allò que era superflu, allò que era l'excedent de la producció sobre el consum.

Hi hagué després un temps que no solament allò que era superflu, sinó tots els productes, tota l'existència industrial havia passat al comerç, en el qual tota la producció depenia del canvi. ¿Com explicar aquesta segona fase del canvi, el valor venal a la seva segona potència?

El senyor Proudhon tindria aviat una resposta: Figureu-vos que un home hagués “*proposat* a altres homes, col·laboradors seus en les diverses funcions” d'eleva el valor venal a la seva segona potència.

Ve a la fi un temps que tot allò que els homes havien considerat com inalienable esdevé objecte de canvi, de tràfic, i pot per tant alienar-se. És el temps que les coses mateixes que fins llavors havien estat

comunicades, però no mai canviades; donades, però no mai venudes; adquirides, però no mai comprades – virtut, amor, opinió, ciència, consciència, etc. –, on tot, a la fi passa al comerç. És el temps de la corrupció general de la venalitat universal, o bé, per parlar en termes d'economia política, el temps que tota cosa, moral o física, havent esdevingut valor venal, és portada al mercat per ésser apreciada en llur valor més just.

¿Com explicar encara aquesta nova i última fase del canvi, el valor venal a la seva tercera potència?

El senyor Proudhon tindria de seguida una resposta:

Suposeu que una persona hagi “*proposat* a d'altres persones, col·laboradors seus en les diverses funcions”, fer de la virtut, de l'amor, etc., un valor venal, d'elevat el valor de canvi a la seva tercera i última potència.

Com hom veu, “el mètode històric i descriptiu” del senyor Proudhon és bo per a tot, respon a tot, ho explica tot. Majorment si es tracta d'explicar històricament “la generació d'una idea econòmica”, ell suposa un home que proposa a altres homes, col·laboradors seus en les diverses funcions, d'acomplir aquest acte de generació, i ja queda tot explicat.

D'ací endavant acceptarem “la generació” del valor de canvi com un acte acomplert; ja només en cal, ara, exposar la relació del valor de canvi amb el valor d'utilitat. Escoltem el senyor Proudhon.

“Els economistes han fet ressortir molt bé el caràcter del valor; però allò que no han expressat amb mateixa claredat, és la seva *naturalesa contradictòria*; aquí comença la nostra crítica... És poc haver assenyalat en el valor útil i en el valor canviable aquest estrany contrast, on els economistes estan acostumats a no veure res que no sigui molt senzill: cal mostrar que aquesta pretesa simplicitat amaga un misteri profund que és un deure nostre de penetrar... En termes tècnics el valor útil i el valor canviable estan en raó inversa l'un de l'altre”.

Si hem comprès bé el pensament del senyor Proudhon heus ací els quatre punts que es proposa d'establir:

1.er El valor útil i el valor canviable formen “un estrany contrast”, estan en contraposició.

2.^{on} El valor útil i el valor canviable estan en raó inversa l'un de l'altre, en contradicció.

3.er Els economistes no han vist ni conegut la contraposició ni la contradicció.

4.^{rt} La crítica del senyor Proudhon comença pel final.

També nosaltres començarem pel final, i per tal de disculpar els economistes de les acusacions del senyor Proudhon, deixarem parlar dos economistes força importants.

Sismondi: “És l'oposició entre el valor usual i el valor canviable a la qual ha reduït el comerç tota cosa, etc. (*Études*, volum II, pàg. 162, edició de Brussel·les).

Lauderdale: “En general, la riquesa nacional (el valor útil) disminueix en la proporció que creixen les fortunes individuals per l'augment del valor venal; i a mesura que aquestes es redueixen per la disminució d'aquest valor, generalment la primera augmenta”. (*Recherches sur la nature et l'origine de la richesse publique*; traduït per Largentil de Lavaise. París, 1808).

Sismondi ha fundat sobre l'oposició entre el valor usual i el valor canviable, la seva doctrina principal, segons la qual la disminució de la renda és proporcional a l'acreciment de la producció.

Lauderdale ha fundat el seu sistema sobre la raó inversa de les dues espècies de valor, i la seva doctrina era en tanta manera popularíssima en temps de *Ricardo*, que aquest pogué parlar-ne com d'una cosa generalment coneguda. “És confonent les idees del valor venal i de les riqueses (valor útil) que hom ha pretès que disminuint la quantitat de coses necessàries, útils o agradables a la vida, hom podia augmentar les riqueses”. (*Ricardo, Principes d'economie*

politique, traduïts per Constancio, anotats per J.-B. Say. París, 1835; volum II, capítol *Sur la valeur et les richesses*).

Acabem de veure que els economistes, abans del senyor Proudhon, han “assenyalat” el misteri profund de la contraposició i contradicció. Vegem ara com el senyor Proudhon explica al seu torn aquest misteri, després dels economistes.

El valor canviable d'un producte baixa a mesura que l'oferta va creixent i resta igual a la demanda; en altres termes: com més abunda un producte, *relativament a la demanda*, més el seu valor canviable o el seu preu baixa. I *viceversa*: com més feble és l'oferta en relació a la demanda, més augmenta el valor canviable o el preu del producte ofert pujat; en altres termes: com més escassos són els productes oferts en relació a la demanda, més cars són. El valor de canvi d'un producte depèn de la seva abundància o de la seva raresa, però sempre en relació a la demanda. Supposeu un producte més que rar, únic en el seu gènere: aquest producte únic serà més que abundant, serà superflu, si no és demanat. En canvi, supposeu un producte multiplicat per milions, que serà sempre rar, si no és suficient, si no acontenta la demanda, és a dir, si és molt sol·licitat.

Aquestes són veritats podríem dir gairebé banals, però que ha calgut això no obstant reproduir aquí per fer comprendre els misteris del senyor Proudhon.

“De tal manera que seguint el principi fins a les últimes conseqüències hom arribaria a la conclusió, la més lògica del món, que les coses l'ús de les quals és necessari, i de les quals la quantitat és infinita, no han de valer res, i aquelles la utilitat de les quals és nul·la, de raresa extremada, d'un preu inestimable. Com a sùmmum d'obstacles, la pràctica no admet gens aquests extrems: d'un costat, cap producte humà no podria mai atènyer l'infinit en grandesa; per l'altre, les coses més rares necessiten en un grau qualsevol que siguin útils, sense la qual condició no serien susceptibles de cap valor. El valor útil i el valor canviable queden, doncs, fatalment encadenats l'un a l'altre, per bé que per llur naturalesa tendeixen contínuament a excloure's”.

¿Què és això que eleva al sùmmum les dificultats de Proudhon? El fet que simplement ha oblidat la *demanda* i que una cosa no pot ésser escassa o abundant en tant que no sigui demanada. Una vegada deixada de banda la demanda, assimila el valor canviable a la *raresa* i el valor útil a l'*abundància*. Efectivament, dient que les coses la "*utilitat* de les quals és *nul·la* i la *raresa extremada* són d'un preu *inestimable*", diu simplement que el valor de canvi no és altra cosa que la *raresa*. "*Raresa extrema* i *utilitat nul·la*" són pura *raresa*. "*Preu inestimable*", és el màxim de valor canviable, és purament el valor canviable. Aquests dos termes, ell els posa en equació. Doncs, valor canviable i *raresa* són termes equivalents. En arribar a aquestes preteses "*conseqüències extremes*", Proudhon es troba, en efecte, haver posat a l'extrem, no pas les coses, sinó els termes que les expressen, i en això dóna proves de retòrica més que no pas de lògica. Retroba les seves primeres hipòtesis en tota llur nuesa, quan creu haver trobat noves conseqüències. Gràcies al mateix procediment, reïx a identificar el valor útil amb l'*abundància* pura.

Després d'haver posat en l'equació el valor canviable i la *raresa*, el valor útil i l'*abundància*, Proudhon s'admira de no trobar ni el valor útil en la *raresa* i el valor canviable, ni el valor canviable en l'*abundància* i el valor útil; i veient que la pràctica no admet gens aquests extrems, ell no pot fer altrament que creure en el misteri. Hi ha per a ell preu inestimable, perquè no hi ha compradors, i no en trobarà mai, mentre faci abstracció de la demanda.

D'altra part, l'*abundància* del senyor Proudhon sembla ésser alguna cosa espontània. Oblida per completa que hi ha gent que la produeix, i que està en l'interès d'aquests de no perdre mai de vista la demanda. Si no, ¿com hauria pogut dir el senyor Proudhon que les coses que són molt útils han d'estar a preu molt baix o bé no costar res? Li hauria calgut de concloure, contràriament, que cal restringir l'*abundància*, la producció de les coses molt útils, si hom vol elevar-ne els preus, el valor del canvi.

Els antics vinyaters francesos, en sol·licitar una llei que prohibís la plantació de noves vinyes, en cremar els holandesos les espècies de l'Àsia, en desarrelar els clavellers a les Moluques, volien simplement

reduir l'abundància per elevar el valor de canvi. Tota l'Edat Mitjana en limitar per mitjà de lleis el nombre de fadrins que podia ocupar un sol mestre, limitant el nombre d'eines que aquest podia utilitzar, obrava segons aquest mateix principi. (Vegeu, Anderson *Història del comerç*).

Després d'haver representant l'abundància com el valor útil i la raresa com el valor canviable – res més fàcil de demostrar que l'abundància i la raresa estan en raó inversa –, el senyor Proudhon identifica el valor útil amb l'*oferta* i el valor canviable amb la *demanda*. Per tal de fer encara més profunda l'antítesi, fa una substitució de termes posant *valor d'opinió* en lloc de *valor de canvi*. Heus aquí, doncs, que la lluita ha variat de terreny, i tenim d'un costat la *utilitat* (el valor en ús, l'*oferta*), de l'altre, l'*opinió* (el valor canviable, la *demanda*).

Aquestes dues potències oposades l'una a l'altra, ¿qui les conciliarà? Com fer-ho per posar-les d'acord? ¿Es podria tan sols establir entre elles un punt de comparació?

“Certament – exclama el senyor Proudhon –, n'hi ha un: és l'*arbitrari*. El preu que resultarà d'aquesta lluita entre l'*oferta* i la *demanda*, entre la *utilitat* i *opinió* no serà pas l'expressió de l'eterna justícia”.

El senyor Proudhon continua desenvolupant aquesta antítesi:

“En la meua qualitat de *comprador* lliure, sóc jutge de la meua necessitat, jutge de la conveniència de l'objecte, jutge del preu que hi vull posar. D'altra part, en la vostra qualitat de *productor lliure*, vós sou amo dels *mitjans d'execució* i, en conseqüència, teniu la facultat de reduir les vostres despeses”.

I com que la *demanda* o el valor de canvi són idèntics amb l'*opinió*, el senyor Proudhon es veu obligat a dir:

“Està provat que és el *lliure arbitri* de l'home el que dóna lloc a l'oposició entre el valor útil i el valor de canvi. ¿Com resoldre aquesta oposició en tant que subsisteix el lliure arbitri? ¿I com sacrificar aquest, sinó sacrificant l'home?”

De manera que no hi ha pas resultat possible. Hi ha una lluita entre dues potències, podríem dir, incommensurables, entre el que és útil i l'opinió, entre el comprador lliure i el productor lliure.

Mirem les coses d'un xic més prop.

L'oferta no representa pas exclusivament la utilitat; la demanda tampoc no representa exclusivament l'opinió. El qui demana, ¿no ofereix també ell algun producte o el signe representatiu de tots els productes, la moneda, i en oferir-lo no representa, segons el senyor Proudhon la utilitat o el valor d'ús?

Per altra banda, ¿el qui ofereix no demana també un producte qualsevol o el signe representatiu de tots els productes? ¿I no esdevé així el representant de l'opinió, del valor d'opinió o del valor de canvi?

La demanda és al mateix temps una oferta, l'oferta és alhora una demanda. Així, l'antítesi del senyor Proudhon, en identificar simplement l'oferta i la demanda, l'una a la utilitat, l'altra a l'opinió, descansa sols sobre una abstracció fútil.

El que Proudhon anomena valor útil, altres economistes ho anomenen amb el mateix dret valor d'opinió. No citarem més que Storch. (*Cours d'économie politique*. París, 1823).

Segons Storch, hom anomena *necessitat* les coses de les quals sentim necessitat; hom anomena *valors* les coses a les quals atribuïm valor. La majoria de les coses tenen sols valor perquè satisfan les necessitats engendrades per l'opinió. L'opinió sobre les nostres necessitats pot canviar i d'aquí ve que la utilitat de les coses que sols expressen una relació d'aquestes coses amb les nostres necessitats, pugui variar també. Les mateixes necessitats naturals canvien contínuament. Quant de varietat no hi ha, en efecte, ens els objectes que serveixen d'aliment principal en els diferents pobles!

La lluita no s'estableix pas entre la utilitat i l'opinió: s'estableix entre el valor venal que demana l'ofertor, i el valor venal que ofereix el qui demana. El valor de canvi del producte és cada vegada el resultat d'aquestes apreciacions contradictòries.

En darrera anàlisi, l'oferta i la demanda posen en presència la producció i el consum, però la producció i el consum fundats sobre els canvis individuals.

El producte que hom ofereix no és pas l'útil en ell mateix. És el consumidor qui en constata la utilitat. I encara que hom li reconegui la qualitat d'ésser útil, no és pas exclusivament útil. En el curs de la producció, ha estat canviat contra totes les despeses de producció, tals com les primeres matèries, els salaris dels obrers, etc., coses totes que són valors venals. En conseqüència el producte representa, a ulls del productor, una suma de valors venals. El que ell ofereix, no és tan sols un objecte útil, sinó també, i especialment, un valor venal.

Quant a la demanda, sols serà efectiva a condició de tenir a la seva disposició mitjans de canvi. En ells mateixos, aquests mitjans són productes, valors venals.

Trobem, doncs, en l'oferta i la demanda, d'una banda un producte que ha costat valors venals i la necessitat de vendre; de l'altra, mitjans que han costat valors venals i el desig de comprar.

El senyor Proudhon contraposa el *comprador lliure* al *productor lliure*. Dóna a un i altre qualitats purament metafísiques. És això que li fa dir: “Està provat que és el *lliure arbitri* de l'home el que dóna lloc a l'oposició entre el valor d'ús i el valor de canvi”.

El productor, des del moment que ha produït en una societat basada en la divisió del treball i en els intercanvis – i aquesta és la hipòtesi del senyor Proudhon – es troba forçat a vendre. El senyor Proudhon fa el productor amo dels mitjans de producció; però convindrà amb nosaltres que no és pas del *lliure arbitri* que depenen els seus mitjans de producció. Encara més: aquests mitjans de producció són en gran part productes que li vénen de fora, i dins la moderna producció ell no és tampoc lliure de produir la quantitat que vol. El grau actual de desenvolupament de les forces productives l'obliga a produir sobre tal o tal escala.

El consumidor no és pas més lliure que el productor. La seva opinió es basa en les seves possibilitats i les seves necessitats. Unes i altres

estan determinades per la seva situació social, i aquesta depèn al seu torn de tota l'organització social. Sí, l'obrer que compra patates, i la cortesana que compra puntes, segueixen l'un i l'altra llur opinió respectiva. Però la diversitat de llurs opinions s'explica per la diferència de posició que ocupen en el món, la qual és producte de l'organització social.

¿Es basa tot el sistema de necessitats en l'opinió o en l'organització total de la producció? Més freqüentment les necessitats neixen directament de la producció o d'un estat de coses fonamentat en la producció. El comerç universal rutlla gairebé per complet no sobre les necessitats del consum individual, sinó de la producció. Així, per escollir un altre exemple, la necessitat que hom té dels notaris, ¿no suposa un dret civil determinat que no és més que l'expressió d'un cert desenvolupament de la propietat, és a dir, de la producció?

No és suficient per al senyor Proudhon d'haver eliminat de la relació entre l'oferta i la demanda els elements dels quals acabem de parlar. Porta l'abstracció als últims límits, fonent tots els productors en *un de sol*, tots els consumidors en *un sol* consumidor, i establint la lluita entre aquests dos personatges quimèrics. Però en el món real, les coses passen de forma diferent. La competència entre els qui ofereixen i la competència entre els qui demanen, formen un element necessari de la prova de força entre compradors i venedors, de la qual resulta el valor venal.

Després d'haver eliminar les despeses de producció i la competència, el senyor Proudhon pot a gust seu reduir a l'absurd la fórmula de l'oferta i la demanda.

“L'oferta i la demanda – diu – no són altra cosa que dues formes *cerimonials* que serveixen per a posar en presència el valor d'ús i el valor de canvi, i provocar llur conciliació. Són els pols elèctrics, dels quals l'establiment de relació ha de produir el fenomen d'afinitat anomenat *intercanvi*”.

Per tant, val a dir que l'intercanvi no és altra cosa que una “forma cerimonial” per a posar en presència el consumidor i l'objecte a consumir. Val a dir, per tant, que totes les relacions econòmiques són

“formes cerimonials” per a servir d'intermediàries. L'oferta i la demanda són relacions d'una producció determinada, ni més ni menys que els intercanvis individuals.

Així, ¿en què consisteix, doncs, tota la dialèctica del senyor Proudhon? En substituir el valor d'ús i el valor de canvi, l'oferta i la demanda per nocions abstractes i contradictòries, tals com la raresa i l'abundància, allò que és útil i l'opinió, *un* productor i *un* consumidor, tots dos *cavallers del lliure arbitri*.

I on vol anar a parar?

A procurar-se el mitjà d'introduir més tard un dels elements que havia descartat: les *despeses de producció*, com la *síntesi* entre el valor d'ús i el valor de canvi. És així com als seus ulls les despeses de producció constitueixen el *valor sintètic* o el *valor constituït*.

2.- El valor constituït o valor sintètic

“El valor [venal] és la pedra angular de l'edifici econòmic”. El valor *constituït* és la pedra angular del sistema de les contradiccions econòmiques.

¿Què és, doncs, aquest valor *constituït* que constitueix tota la descoberta de Proudhon en economia política?

Una vegada admesa la utilitat, el treball és la font del valor. La mesura del treball és el temps. El valor relatiu dels productes és determinat pel temps de treball que ha calgut per a produir-los. El preu és l'expressió monetària de valor relatiu d'un producte. Finalment, el valor *constituït* d'un producte és simplement el valor que és constitueix pel temps de treball fixat.

De la mateixa manera que Adam Smith ha descobert la *divisió del treball*, així mateix Proudhon pretén haver descobert el *valor constituït*. No és pas precisament “alguna cosa inaudita”, però cal també convenir que no hi ha res d'inaudit en cap descoberta de la ciència econòmica. Proudhon que sent tota la importància de la seva invenció, tracta això no obstant d'atenuar-se el mèrit “a fi de

tranquil·litzar el lector sobre les seves pretensions a l'originalitat, i de reconciliar-se amb els esperits que per la seva tímida són poc favorables a les idees noves”. Però a mesura que va fent la part d'allò que ha fet cada un dels seus predecessors per la valoració del valor, es veu fortament arrossegat a confessar ben alt, que és ell a qui pertoca la part més grossa, la part del lleó.

“La idea sintètica del valor havia estat vagament prevista per Adam Smith... Però aquesta idea del valor era del tot intuïtiva en A. Smith: ara bé, la societat no canvia pas els seus hàbits basant-se en la fe d'intuïcions: sols es decideix per l'autoritat dels fets. Calia que l'antinòmia s'expressés d'una manera més sensible i més neta: J.-B. Say en fou el seu intèrpret principal”.

Heus ací tota la història de la descoberta del valor sintètic: correspon a Adam Smith la intuïció vaga, a J.-B. Say l'antinòmia, a Proudhon la veritat constituent i “constituïda”. I que hom no s'hi equivoqui pas: tots els altres economistes, de Say a Proudhon, no han fet més que arrossegat-se pel carrerany de l'antinòmia. “És increïble que tants homes assenyats es debatin després de quaranta anys contra una idea tan senzilla. Però no, *la comparació dels valors s'efectua sense que hi hagi entre ells cap punt de comparació i sense unitat de mesura*; heus aquí, abans d'abraçar la teoria revolucionària de la igualtat, el que han resolt de sostenir contra i a pesar de tots, *els economistes del segle XIX. Què dirà d'ells la posteritat?*”

La posteritat, apostrofada tan brusquement, començarà embullant-se sobre la cronologia. Necessàriament s'haurà de preguntar: ¿Ricardo i la seva escola no són, doncs, economistes del segle XIX? El sistema de Ricardo, que en principi estableix “que el valor relatiu de les mercaderies tendeix exclusivament a la quantitat de treball requerit per a la producció” remunta el 1817. Ricardo és el cap de tota una escola, que regna a Anglaterra des de la Restauració. La doctrina ricardiana resumeix implacablement i rigorosa, tota la burgesia anglesa, que és precisament el tipus general de la burgesia moderna. “¿Què en dirà la posteritat?” No dirà pas que el senyor Proudhon no hagi conegut Ricardo, car en parla, en parla llargament, acaba sempre per parlar de Ricardo i fineix per dir que és “brossa”. Si mai

la posteritat se n'ocupa, dirà potser que Proudhon, temerós de topar amb l'anglofòbia dels seus lectors, ha preferit fer-se l'editor responsable de les idees de Ricardo. Sigui com vulgui, la posteritat trobarà força càndid que Proudhon doni com a “teoria revolucionària del futur” el que Ricardo ha exposat científicament com la teoria de la societat actual, de la societat civil burgesa, i que així prengui per solució de l'antinòmia entre la utilitat i el valor de canvi, el que Ricardo i la seva escola molt de temps abans d'ell han presentat com la fórmula científica d'un sol costat de l'antinòmia, del valor de canvi. Però deixem per a sempre de costat la posteritat i confrontem Proudhon amb el seu predecessor Ricardo. Heus aquí alguns passatges d'aquest autor que resumeixen la seva doctrina sobre el valor:

“No és pas la utilitat la mesura del valor canviable per bé que li sigui absolutament necessari” (Principes de l'economie politique, etc., traduïts de l'anglès per J.-S. Constancio. París, 1835).

“Les coses, una vegada són reconegudes útils per elles mateixes, treuen llur valor de canvi de dues fonts: de llur raresa i de la quantitat de treball necessari per adquirir-les. Hi ha coses el valor de les quals sols depèn de llur raresa. Cap treball no pot augmentar-ne la quantitat, el seu valor no pot baixar amb una major abundància. Tals són les estàtues o els quadres cèlebres, etc. Aquest valor depèn únicament de les facultats, dels gustos i del caprici d'aquells qui envegen de posseir tals objectes”. (*Loc. cit.*). “Ells no formen, però, més que una part molt petita de les mercaderies que hom canvia diàriament. El major nombre dels objectes que hom desitja posseir, essent fruit de la indústria, hom pot multiplicar-los, no solament en un país sinó en molts, i en un grau al qual és quasi impossible d'assignar límits, sempre que hom vulgui emprar-hi la indústria necessària per a crear-los”. “Quan nosaltres parlem, doncs, de mercaderies, de llur valor de canvi i dels principis que regulen llur preu relatiu, sols tenim present aquelles mercaderies la quantitat de les quals es pot acreïxer per la indústria de l'home, la producció de les quals és encoratjada per la competència i no està contrariada per cap trava”.

Ricardo cita A. Smith que, segons ell, “ha definit amb *molta precisió* la font primitiva de tot valor canviable”. I afegeix:

“Que tal sigui en realitat la base del valor de canvi de totes les coses (és a dir, el temps del treball), excepte d'aquelles que la indústria dels homes no pot multiplicar a voluntat, és un punt de doctrina de la més alta importància en economia política, car no hi ha cap font d'on hagin pervingut tantes opinions diverses en aquesta ciència, com el sentit vague i poc precís que hom dóna al mot *valor*”. “Si és la quantitat de treball fixat en una cosa allò que regula el seu valor de canvi, d'aquí resulta que tot augment en la quantitat de treball, necessàriament ha d'augmentar el valor de l'objecte per al qual ha estat emprat, i, així mateix, tota disminució de treball ha de disminuir-ne el preu”.

Ricardo retreu de seguida a A. Smith:

- 1.“De donar al valor una altra mesura diferent del treball, ja sigui el valor del blat, ja sigui la quantitat de treball que permet de comprar una cosa, etc.”
- 2.“D'haver admès sense reserva el principi i de restringir-ne això no obstant l'aplicació a l'estat primitiu i grosser de la societat, que precedeix l'acumulació dels capitals i la propietat de les terres”.

Ricardo es proposa demostrar que la propietat de les terres, és a dir, la renda, no pot canviar el valor relatiu dels gèneres, i que l'acumulació dels capitals exerceix sols una acció passatgera i oscil·latòria sobre els valors relatius determinats per la quantitat comparativa de treball emprat en llur producció. En ajut d'aquesta tesi, dóna la seva famosa teoria de la renda territorial, descompon el capital i acaba, en darrera anàlisi, a no trobar-hi altra cosa que treball acumulat. Desenvolupa tot seguit tota una teoria del salari i del guany, i demostra que el salari i el guany tenen llurs moviment d'alça i baixa, en raó inversa l'un de l'altre, sense influir sobre el valor relatiu del producte. No negligeix pas la influència que l'acumulació dels capitals i la diferència de llur naturalesa (capitals fixos i capitals circulants), així com la taxa de salaris, pot exercir sobre el valor

proporcional dels productes. Aquests són els principals problemes que ocupen Ricardo.

“Tot estalvi de treball – diu – fa abaixar sempre el valor relatiu d'una mercaderia⁶, sigui que aquesta economia porti sobre el treball necessari a la fabricació de l'objecte mateix, o bé sobre el treball necessari a la formació del capital emprat en aquesta producció”. “En conseqüència, mentre una jornada de treball continuarà proporcionant a l'individu la mateixa quantitat de peix i a l'altre la mateixa quantitat de caça, el tipus natural dels preus respectius de canvi, restarà sempre el mateix, sigui quina es vulgui, d'altra part, la variació en els salaris i en el benefici, i a desgrat de tots els efectes de l'acumulació del capital”. “Hem mirat el treball com el fonament del valor de les coses, i la quantitat de treball necessari per a la seva producció com la regla que determina les quantitats respectives de les mercaderies que hom ha de lliurar a canvi d'altres; però nosaltres no hem pretès pas negar que no existeixi en el preu corrent de les mercaderies alguna desviació accidental i passatgera d'aquest preu primitiu i natural”. “Són les despeses de producció les que regulen, en darrera anàlisi, el preu de les coses, i no com hom ha sostingut sovint, la proporció entre l'oferta i la demanda”.

Lord Landerdale havia desenvolupat les variacions del valor de canvi segons la llei de l'oferta i la demanda, o de la raresa i l'abundància relativament a la demanda. Segons ell, el valor d'una cosa pot augmentar quan la seva quantitat disminueix o la demanda augmenta; pot disminuir en raó de l'augment de la seva quantitat o en raó de la disminució de la demanda. De manera que el valor d'una cosa pot canviar pel concurs de vuit causes diferents, és a dir, quatre causes aplicades a aquesta mateixa cosa i altres quatre aplicades a la

6 Nota de Friedrich Engels: Com és sabut, Ricardo determina el valor d'una mercaderia per mitjà de la “quantitat de treball necessària per a produir-la”. En tot mode de producció basat en la producció de mercaderies (també, doncs, en el capitalista) la forma d'intercanvi dominant comporta el que aquest valor no sigui expressable en termes de quantitat de treball, sinó de quantitat d'altres mercaderies. El valor d'una mercaderia expressat en un quantum d'una altra mercaderia (diner o no) és anomenat per Ricardo el seu valor relatiu.

moneda o a tota altra mercaderia que serveixi de mesura del seu valor. Vegeu ara la refutació de Ricardo:

“Els productes el *monopoli* dels quals són d'un particular o d'una companyia, varien de valor segons la llei que Lord Landerdale ha establert: baixen a proporció que hom els ofereixi en major quantitat, i puguen amb el desig que mostren els compradors per adquirir-los; llur preu no té pas necessàriament cap punt de relació amb el seu valor natural. Però quant a les coses que estan subjectes a la competència entre els venedors i la quantitat de les quals pot augmentar en proporcions moderades, llur preu depèn, en definitiva, no de l'estat de la demanda i del proveïment, sinó de l'augment de les despeses de producció”.

Deixarem que el lector, pel seu compte, faci la comparació entre el llenguatge tan precís, tan clar, tan simple de Ricardo, i els esforaïxòs de retòrica que fa el senyor Proudhon, per arribar a la determinació del valor relatiu pel temps de treball.

Ricardo ens mostra el moviment real de la producció burgesa que constitueix el valor. El senyor Proudhon, en fer abstracció d'aquest moviment real, “s'afanya” per inventar nous procediments, a fi de regular el món segons una pretesa fórmula nova que no és més que l'expressió tècnica del moviment real existent i tan ben exposat per Ricardo. Ricardo pren el seu punt de partida de la societat actual, per demostrar-nos com aquesta constitueix el valor: el senyor Proudhon pren per punt de partida el valor constituït, per constituir un nou món social per mitjà d'aquest valor. Per al senyor Proudhon el valor constituït ha de fer la volta i reesdevenir constituent per a un món ja del tot constituït segons aquesta forma de valoració. La determinació del valor pel temps de treball és per a Ricardo, la llei del valor de canvi; per al senyor Proudhon és la síntesi del valor útil i del valor canviable. La teoria dels valors de Ricardo és la interpretació científica de la vida econòmica actual; la teoria dels valors del senyor Proudhon és la interpretació utòpica de la teoria de Ricardo. Ricardo constata la veritat de la seva fórmula fent-la dericar de tots els precedents econòmics, i explicant per aquest mitjà tots els fenòmens, fins i tot aquells que a primer cop d'ull semblen contradir-la, com la

renda, l'acumulació dels capitals i la relació dels salaris amb els beneficis; és això precisament el que fa de la seva doctrina un sistema científic: el senyor Proudhon que ha retrobat aquesta fórmula de Ricardo per mitjà d'hipòtesis completament arbitràries, es veu forçat de seguida a cercar fets econòmics isolats que tortura i falsifica, amb el fi de fer-los passar per exemples, aplicacions ja existents, començaments de realització de la seva idea regeneradora (Veure el nostre paràgraf 3, *Aplicació del valor constituït*).

Passem, ara, a les conclusions que el senyor Proudhon treu del valor constituït (pel temps del treball).

“Una certa quantitat de treball equival al producte creat per aquesta mateixa quantitat de treball.

“Tota jornada de treball equival a una altra jornada de treball, és a dir, a quantitat igual el treball de l'un és equivalent al treball de l'altre: no hi ha diferència qualificativa. A igual quantitat de treball, el producte de l'un és dóna a canvi pel producte de l'altre. Tots els homes són treballadors assalariats i assalariats igualment pagats per un temps igual de treball. La més perfecta igualtat presideix els canvis”.

¿Aquestes conclusions, són les conseqüències naturals rigoroses, del valor “constituït” o determinat pel temps de treball?

Si el valor relatiu d'una mercaderia està determinat per la quantitat de treball necessari per a produir-la, resulta naturalment que el valor relatiu del treball, o sigui el salari, està igualment determinat per la quantitat de treball necessari per a produir el salari. El salari, és a dir, el valor relatiu o el preu del treball, està, doncs, determinat pel temps de treball necessari per a produir tot el que és necessari per al manteniment de l'obrer. “*Disminuïu les despeses de la fabricació de capells, i llur preu acabarà per baixar al preu natural, encara que la demanda pugui duplicar, triplicar o quadruplicar. Disminuïu les despeses de manutenció dels homes, tot disminuint el preu natural de l'alimentació i dels vestits que sostenen la vida, i veureu com els salaris acaben per baixar, encara que la demanda de braaixòs hagi pogut augmentar considerablement*”.

Certament, el llenguatge de Ricardo no pot pas ésser més cínic. Posar sobre el mateix plat les despeses de la fabricació de capells i les despeses de manutenció de l'home, és transformar l'home en capell. El cinisme és en les coses i no en els mots que les expressen. Escriptors francesos tals com Droz, Blanqui, Rossi i altres, es donen la innocent satisfacció de provar llur superioritat sobre els economistes anglesos, cercant d'observar l'etiqueta d'un llenguatge "humanitari"; si ells retreuen a Ricardo i a llur escola el seu llenguatge cínic, és perquè se senten vexats de veure exposar les relacions econòmiques en tota llur cruesa, de veure traïts els misteris de la burgesia.

Resumint: el treball, essent en ell mateix mercaderia, es mesura com a tal pel temps del treball necessari per a produir el treball-mercaderia. ¿I què cal per a produir el treball-mercaderia? El temps just de treball que és necessari per a produir els objectes indispensables per al manteniment incessant del treball, és a dir, per fer viure el treballador i posar-lo en situació de propagar la seva raça. El preu natural del treball no és altra cosa que el mínimum del salari⁷. Si el preu corrent del salari puja per damunt del preu natural, és precisament perquè la llei del valor establerta en principi per Proudhon, es troba contrapesada per les conseqüències de les variacions de la relació de l'oferta i la demanda. Però el mínimum de

7 Nota d'Engels: L'afirmació segons la qual el preu "natural" és a dir, normal de la força de treball coincideix amb el mínimum del salari – és a dir, amb l'equivalent de valor dels mitjans de vida absolutament necessaris per a la vida i la reproducció del treballador –, va ésser mantinguda per primera vegada per mi en els *Umrisen zu einer Kritik der Nationalökonomie* (Deutsch-Französische Jahrbücher, París, 1844) i en la *Lage der arbeitenden Klasse in England*. Com hom pot apreciar, Marx havia acceptat aquesta afirmació en l'època de redacció del present escrit. Lassalle la prengué de nosaltres dos. El fet que existeixi una tendència real a aproximar-se al seu mínimum del salari fa falsa, però, l'afirmació que va fer. Car el fet que la força de treball, per regla general i per terme mitjà, es pagui per sota del seu valor, no pot pas canviar el seu valor. En *El Capital* Marx ha exposat correctament tant aquesta afirmació (secció: "Compra i venda de la força de treball") així com (capítol XXIII "La llei universal de l'acumulació capitalista") ha desenvolupat també les circumstàncies que porten a la producció capitalista a empènyer com més va més el preu de la força de treball per sota del seu valor.

salari continua essent el centre vers el qual graviten els preus corrents del salari.

Així el valor relatiu, mesurat pel temps del treball, és fatalment la fórmula de l'esclavatge modern de l'obrer, en lloc d'ésser, com vol Proudhon, la “teoria revolucionària” de l'emancipació del proletariat.

Mirem, ara, en quants casos l'aplicació del temps del treball com a mesura del valor és incompatible amb l'antagonisme existent de les classes i de la desigual retribució del producte entre el treballador immediat i el posseïdor del treball acumulat.

Suposem un producte qualsevol, el llenç, per exemple. Aquest producte, com a tal, conté una quantitat de treball determinada. Aquesta quantitat de treball serà sempre la mateixa, sigui quina sigui la situació recíproca dels qui han contribuït a crear aquest producte.

Prenem un altre producte: la tela que hagi exigít la mateixa quantitat de treball que el llenç.

Si hi ha un canvi d'aquests productes, hi ha canvi de quantitats iguals de treball. En canviar aquestes quantitats iguals de temps de treball hom no canvia la situació recíproca dels productors, de la mateixa manera que no canvia en res la situació dels obrers i dels fabricants entre ells. Dir que aquest canvi dels productes mesurats pel temps de treball té per conseqüència la retribució igualitària de tots els productors, és suposar que la igualtat de participació al producte ha subsistit anteriorment al canvi. Un cop verificat el canvi de la tela contra el llenç, els productors de la tela participaran en el producte del llenç en la mateixa proporció que anteriorment havien participat a la tela.

La il·lusió del senyor Proudhon deriva del fet que pren com a conseqüència el que podria ésser, a tot estirar, no altra cosa que una suposició gratuïta.

Anem més lluny.

¿El temps de treball, com a mesura del valor suposa, almenys, que les jornades són equivalents, i que la jornada de l'un val com la jornada de l'altre? No.

Suposem per un moment que el jornal d'un joier equival a tres jornades d'un teixidor; sempre tindrem que tot canvi del valor de les joies en relació amb els teixits – a menys d'ésser el resultat passatger de les oscil·lacions de la demanda i de l'oferta – ha de tenir per causa una disminució o un augment del temps de treball emprat d'una part o de l'altra de la producció. Que tres dies de treball de diferents treballadors siguin entre ells com 1, 2, 3, i tot canvi en el valor relatiu de llurs productes serà un canvi en aquesta proporció d'1, 2, 3. Així, hom pot mesurar els valors pel temps de treball, a desgrat de la desigualtat del valor de les diferents jornades de treball; però, per a aplicar una semblant mesura, ens cal tenir una escala comparativa de les diferents jornades de treball: és la competència allò que estableix aquesta escala.

Val igual la vostra hora de treball que la meva? Aquesta qüestió la resol la competència.

La competència, segons un economista americà, determina quantes jornades de treball simple estan contingudes en una jornada de treball complex. Aquesta reducció de jornades de treball complex a jornades de treball simple ¿no suposa, ja, que hom pren el treball simple per mesura del valor? El que com a única mesura del valor serveixi la quantitat de treball, sense tenir en compte la qualitat, suposa al seu torn que el treball simple ha esdevingut l'eix de la indústria. Aquesta suposa que els treballs s'han igualtat per la subordinació de l'home a la màquina o per l'extremada divisió del treball; que els homes s'esfumïn davant del treball; que el balanceig del pèndol hagi esdevingut la mesura exacta de l'activitat relativa de dos obrers, com ho és de la celeritat de dues locomotores. Llavors, no cal pas dir que una hora d'un home val una hora d'un altre home, sinó, altrament, que un home d'una hora val un altre home d'una hora. El temps ho és tot, l'home no és res; ell és, tot al més, la carcassa del temps. No és pas qüestió de qualitat. La quantitat sola decideix de tot hora per hora, jornada per jornada; però aquesta

igualtització del treball no és pas l'obra de la justícia eterna del senyor Proudhon; és simplement el fet de la indústria moderna.

En el taller automàtic, el treball d'un obrer no es distingeix gairebé en res del treball d'un altre obrer: els obrers no poden distingir-se tampoc entre ells més que per la quantitat de temps que empren a treballar. No res menys aquesta diferència quantitativa esdevé, des d'un cert punt de vista, qualitativa, en tant que el temps a emprar en el treball depèn, en part, de coses purament materials, tals com la constitució física, l'edat, el sexe; en part, de causes morals purament negatives, tals com la paciència, la impassibilitat, l'assiduitat. Finalment, si hi ha una diferència qualitativa en el treball dels obrers és, a tot estirar, una qualitat de la darrera qualitat, que està lluny d'ésser una especialitat distintiva. Tal és en l'últim terme l'estat de coses de la indústria moderna. És sobre aquesta igualtat ja realitzada del treball automàtic que el senyor Proudhon pren el seu ribot "d'igualtització", que es proposa de realitzar universalment en "el futur".

Totes les conseqüències "igualitàries" que el senyor Proudhon treu de la doctrina de Ricardo reposen sobre un error fonamental. I és que confon el valor de les mercaderies determinat per la quantitat de treball amb el valor de les mercaderies determinades pel *valor del treball*. Si aquestes dues maneres de mesurar el valor de les mercaderies es confonguessin en una sola, hom podria dir indiferentment: el valor relatiu d'una mercaderia qualsevol està mesurat per la quantitat de treball que aquesta pot comprar; o bé encara: està mesurat per la quantitat de treball que amb ella es pot adquirir. Però ni de molt lluny és així. El valor del treball, no pot pas servir de mesura al valor, com tampoc no pot servir-li el valor de cap altra mercaderia. Alguns exemples seran suficients per a explicar encara millor el que acabem de dir.

Si el modi de blat costés dues jornades de treball en un lloc d'una sola, tindria el doble del seu valor primitiu: però no posaria pas en moviment doble quantitat de treball, car no contindria més matèria nutritiva que abans. De manera que el valor del blat mesurat per la quantitat de treball emprat per produir-lo hauria duplicat; però

mesurat o per la quantitat de treball pel qual pot ésser comprat, estaria molt lluny d'haver doblat. Per altre costat, si el mateix treball produís doble quantitat de vestits que abans, el valor relatiu es reduiria a la meitat; però, no res menys, aquesta doble quantitat de vestits no seria pas per això reduïda a no demanar més que la meitat de la quantitat de treball, o el mateix treball no podria pas demanar doble quantitat de vestits; car la meitat dles vestits continuaria sempre proporcionant a l'obrer el mateix servei que abans.

Així, determinar el valor relatiu dels gèneres pel valor del treball és contrari als fets econòmics. És moure's dintre un cercle viciós, és determinar el valor relatiu per un valor relatiu que al seu torn, té necessitat d'ésser determinat.

Està fora de dubte que el senyor Proudhon confon les dues mesures, la mesura pel temps de treball necessari per a la producció d'una mercaderia, la mesura pel valor del treball. “El treball de tot home – diu – pot comprar el valor que conté”. Així, segons ell, una certa quantitat de treball fixada en un producte equival a la retribució del treballador, és a dir, al valor del treball. És encara la mateixa raó que l'autoritza a confondre les despeses de producció amb els salaris.

“Què és el salari? És el preu de cost del blat, etc., és el preu integrant de tota cosa”. Però extremem-ho més encara: “El salari és la proporcionalitat dels elements que componen la riquesa”. Què és el salari? És el valor del treball.

Adam Smith pren per mesura del valor, tan aviat el temps del treball necessari a la producció d'una mercaderia, com el valor del treball. Ricardo ha dissipat aquest error fent veure darrerament la disparitat d'aquestes dues maneres de mesurar. El senyor Proudhon es recolza amb més força encara, sobre l'error d'Adam Smith identificant les dues coses amb les quals Smith identificant les dues coses amb les quals Smith no havia fet més que una juxtaposició.

És per a trobar la proporció justa en què els obrers han de participar en els productes, o en altres termes, és per a determinar el valor relatiu del treball, que Proudhon cerca una mesura del valor relatiu de les mercaderies. Per a determinar la mesura del valor relatiu de les

mercaderies, no imagina res de millor que donar per equivalent d'una certa quantitat de treball la suma dels productes que ella ha creat; la qual cosa ve a suposar que tota la societat es compon sols de treballadors que perceben per salari llur propi producte. En segon lloc, ell planteja com un fet l'equivalència de valor de les jornades dels diversos treballadors. En una paraula, cerca la mesura del valor relatiu de les mercaderies, per arribar a la retribució igual dels treballadors; i pren com una dada que no dóna lloc a dubtes la igualtat dels salaris, per anar-se'n a cercar el valor relatiu de les mercaderies. Quina admirable dialèctica!

“Say i els economistes que lhan seguit han observat que, trobant-se el treball mateix subjecte a la valoració, essent, doncs, a la fi de comptes, una mercaderia com una altra, hi havia un cercle viciós en prendre la mercaderia per principi i causa eficient del valor. Ja em permetran que digui a aquests economistes que han donat amb això proves d'una inatenció prodigiosa. Diuen que el treball és anomenat *valor* no pas en tant que mercaderia, sinó en vista dels valors que hom suposa tancats potencialment en ell. El valor del treball és una expressió figurada, una anticipació de la causa sobre l'efecte. És una ficció del mateix ordre que la *productivitat del capital*. El treball produeix, el capital val... Per una espècie d'el·lipsi hom diu el valor del treball... El treball igual que la llibertat... és cosa vaga i indeterminada per la seva naturalesa, però que es defineix qualitativament pel seu objecte, és a dir, que esdevé una realitat del producte.

”Però quina necessitat hi ha d'insistir? Des del moment que l'economista (llegiu Proudhon) canvia el nom de les coses, *vera rerum vocabula* confessa implícitament la seva impotència i se situa fora de la qüestió”.

Ja hem vist que Proudhon fa del valor del treball “la causa eficient” del valor dels productes fins al punt que per a ell el salari, nom oficial del “valor del treball”, forma el preu integrant de tota cosa. Heus aquí per què l'obligació de Say el confon. En el treball-mercaderia, que és d'una realitat espantosa, no veu més que una el·lipsi gramatical. Tota la societat actual, doncs, fundada sobre el treball-mercaderia,

d'aquesta hora endavant serà fundada sobre una llicència poètica, sobre una expressió figurada. ¿Vol la societat “eliminar tots els inconvenients” que l'aclaparen? Doncs bé, que elimini les expressions malsonants, que canviï de llenguatge, i per això no té res més a fer que dirigir-se a l'Acadèmia per a demanar-li una nova edició del seu diccionari. Després de tot això que hem vist, ens és fàcil de comprendre per què el senyor Proudhon en una obra d'economia política, ha hagut d'entrar en llargues dissertacions sobre l'etimologia i altres parts de la gramàtica. Així es dóna el cas que es trobi encara discutint sàviament l'antiquada derivació de *servus* a partir de *servare*. Aquestes dissertacions filològiques tenen un sentit profund, un sentit esotèric, són una part essencial de l'argumentació del senyor Proudhon.

El treball, la força del treball, en tant que es ven i es compra, és una mercaderia com qualsevol altra i té, per consegüent, un valor de canvi. Però el valor del treball, o el treball, en tant que mercaderia, produeix tan poc com el valor del blat, o el blat, en tant que mercaderia serveix d'aliment.

El treball “val” més o menys, segons que els gèneres alimentosos són més o menys cars, segons que l'oferta i la demanda dels braaixòs existents, sigui a tal grau o a tal altre, etcètera.

El treball no és de cap manera una “cosa vaga”; és sempre un treball determinat, no és mai el treball en general el que hom compra i ven. No és pas solament el treball que es defineix qualitativament per l'objecte, sinó que és, encara, l'objecte el que està determinat per la quantitat específica del treball.

El treball, en tant que es ven i es compra, és mercaderia. Per què hom el compra? “En vista dels valors que hom suposa potencialment tancats en ell”. Però si hom diu que tal cosa és una mercaderia, no es tracta pas de la finalitat per la qual hom la compra; és a dir, de la utilitat que hom vol treure'n, de l'aplicació que hom vol fer-ne.

És mercaderia com a objecte de tràfic. Tots els raonaments de Proudhon es limiten al següent: hom no compra pas el treball com a objecte immediat de consum. No; hom el compra com a instrument

de producció, com hom compraria una màquina. En tant que mercaderia, el treball val i no produeix. Proudhon hauria pogut dir igualment que no existeix tal mercaderia, puix que tota mercaderia sols és adquirida amb una finalitat qualsevol d'utilitat i mai com a mercaderia en si.

Mesurant el valor de les mercaderies pel treball, el senyor Proudhon entreveu vagament la impossibilitat de lliurar d'aquesta mateixa mesura el treball en tant que com a treball-mercaderia té un valor. Pressent que amb això fa del mínim del salari el preu natural i normal del treball immediat, que amb això accepta l'estat actual de la societat. També, per a sostreure's a aquesta conseqüència fatal, fa mitja volta i pretén que el treball no és una mercaderia i que no pot tenir un valor. Oblida que ell mateix ha pres per mesura el valor del treball, oblida que tot el seu sistema recolza sobre el treball-mercaderia, sobre el treball que es transforma, es ven i es compra, es canvia contra productes, etc.; en fi, sobre el treball que és una font immediata de renda per al treballador. Proudhon ho oblida tot.

Per salvar el seu sistema, consent a sacrificar-ne la base.

“Et proper vitam vivendi perdere causas!”.

Nosaltres arribem, mentrestant, a una nova determinació del “valor constituït”.

“El valor és la *relació de la proporcionalitat* dels productes que componen la riquesa”.

Remarquem primerament que la simple frase de “valor relatiu o canvable” implica la idea d'una relació qualsevol, en la qual els productes es canvien recíprocament. Que hom doni a aquesta relació el nom de “relació de proporcionalitat”, hom no ha canviat res pel que fa al valor relatiu, sinó a l'expressió. Ni la depreciació, ni el sobrepreu del valor d'un producte no destrueixen la qualitat que té el producte de trobar-se en una “relació de proporcionalitat” qualsevol amb els altres productes que formen la riquesa.

¿A què ve, doncs, aquest nou terme que no suggereix una nova idea?

La “relació de proporcionalitat” fa pensar en moltes d'altres relacions econòmiques, tal com la proporcionalitat de la producció, la justa producció entre l'oferta i la demanda, etc.; i el senyor Proudhon ha pensat en tot això en formular aquesta paràfrasi didàctica del valor venal.

En primer lloc, estant el valor relatiu dels productes determinat per la quantitat comparativa del treball emprat en la producció de cada un d'ells, la relació de la proporcionalitat, aplicada en aquest cas especial, significa la quota respectiva dels productes que poden ésser fabricats en un temps determinat i que, per consegüent, es donen en canvi.

Vegem quin partit treu el senyor Proudhon d'aquesta relació de proporcionalitat.

Tothom sap que, quan l'oferta i la demanda s'equilibren, el valor relatiu d'un producte qualsevol està determinat exactament per la quantitat de treball en ell fixat, és a dir, que aquest valor relatiu expressa la relació de proporcionalitat precisament en el sentit que acabem de donar-li. Proudhon inverteix l'ordre de les coses. Comenceu – diu – per mesurar el valor relatiu d'un producte per la quantitat de treball que hi està fixat, i llavors l'oferta i la demanda s'equilibraran infal·liblement. La producció correspondrà al consum, el producte serà sempre canviable. El seu preu corrent expressarà exactament el seu valor just. En lloc de dir com tothom: quan fa bon temps, hom veu passejar molta gent, el senyor Proudhon fa passejar la gent per poder-li assegurar bon temps.

El que el senyor Proudhon dóna com a conseqüència del valor venal determinat *a priori* pel temps del treball, no podria justificar-se més que per una llei redactada si fa no fa en aquests termes:

D'ara endavant els productes seran canviats en raó exacta del temps de treball que han costat. Sigui quina es vulgui la proporció de l'oferta a la demanda, el canvi de les mercaderies es farà sempre com si elles haguessin estat produïdes proporcionalment a la demanda. Que Proudhon s'encarregui de formular i de fer que es promulgui una tal llei, i l'eximirem de les proves. Si, contràriament, tendeix a

justificar la seva teoria, no com a legislador, sinó com a economista, haurà de provar que el *temps* necessari per a crear una mercaderia indica exactament el seu grau d'utilitat i marca la seva relació de proporcionalitat a la demanda i, per consegüent, al conjunt de la riquesa. En aquest cas, si un producte es ven a un preu igual a les seves despeses de producció, l'oferta i la demanda s'equilibraran sempre, car les despeses de producció es considera que expressen la veritable relació de l'oferta a la demanda.

Efectivament, el senyor Proudhon s'afanya a demostrar que el temps del treball que cal per a crear un producte marca la seva proporció justa amb les necessitats, de tal manera que les coses la producció de les quals costa menys temps, són les més immediatament útils, i així d'una manera successiva i gradual. La sola producció d'un objecte de luxe prova, segons aquesta doctrina, que la societat té temps sobrer que li permet de satisfer una necessitat de luxe.

I el senyor Proudhon troba la prova d'aquesta tesi seva en l'observació que les coses més útils costen menys temps de producció; que la societat comença sempre per les indústries més fàcils, i que successivament “es dedica a la producció dels objectes que costen més temps de treballar i que corresponen a necessitats d'un ordre més elevat”.

Proudhon manlleva a Dunoyer l'exemple de la indústria extractiva – recol·lecció, pasturatge, caça, pesca, etcètera –, que és la indústria més senzilla, la menys costosa i per la qual l'home començà “el primer dia de la seva segona creació”. El primer dia de la seva creació primera es troba consignat en el *Gènesi* que ens fa veure en Déu el primer industrial del món.

Les coses, però, passen tot altrament que no pensa Proudhon. En el mateix moment que comença la civilització, comença a fundar-se la producció sobre l'antagonisme dels oficis, dels estaments, de les classes i, finalment, sobre l'antagonisme del treball acumulat i del treball immediat. Sense antagonisme no hi ha progrés. És la llei que ha seguit la civilització fins als nostres dies. Fins al present les forces productives s'han desenvolupat gràcies a aquest règim d'antagonisme

de classes. Dir, ara, que perquè totes les necessitats de tots els treballadors es troben satisfetes, els homes poden dedicar-se a la creació de productes d'un ordre superior, a indústries més complicades, això seria fet abstracció de l'antagonisme de les classes i tergiversar tot el desenvolupament històric. És com si es digués que perquè sota el règim dels emperadors romans, hom criava morenes en piscines artificials, es podia nodrir en abundància tota la població romana; mentre que, ben al contrari, el poble romà estava faltat del que era necessari per a comprar pa, i no faltaven esclaus als aristòcrates romans per a donar-los en pastura a les morenes.

El preu dels queviures ha pujat gairebé contínuament, mentre que el preu dels objectes manufacturats i de luxe ha baixat gairebé contínuament. Preneu la mateia producció agrícola: els objectes més indispensables tals com el blat, la carn, etc., pugem de preu, mentre que el cotó, el sucre, el cafè, etc., baixen contínuament en una proporció sorprenent. I així mateix en els comestibles pròpiament dits, els articles de luxe tals com les carxofes, els espàrrecs, etc., estan avui relativament més barats que els comestibles de primera necessitat. A la nostra època el que és superflu és més fàcil de produir que el que és necessari. Finalment, en diverses èpoques històriques, les relacions recíproques dels preus no són solament diferents, sinó oposades. En tota l'Edat Mitjana els productes agrícoles estaven relativament més barats que els productes manufacturats, mentre que en els temps moderns estan en raó inversa. ¿És que la utilitat dels productes agrícola, ha disminuït des de l'Edat Mitjana?

L'ús dels productes està determinat per les condicions socials en les quals es troben situats els consumidors, i aquestes mateixes condicions recolzen sobre l'antagonisme de les classes.

El cotó, les patates i l'aiguardent són els objectes d'ús més comú. Les patates han engendrat els tumors freds; el cotó ha acabat en gran part amb el lli i la llana, per bé que la llana i el lli siguin, en la majoria dels casos, d'una major utilitat, encara que sols sigui en relació a la higiene; l'aiguardent, en fi, s'ha sobreposat a la cervesa i el vi, encara que l'aiguardent, usat com a substància alimentosa, estigui generalment reconegut com una metzina. Durant tot un segle els

governos lluitaren vanament contra *l'opi europeu*; però l'economia prevalgué, car ella dicta les ordres al consum.

¿Per què, doncs, el cotó, la patata i l'aiguarent, són els eixos de la societat burgesa? Perquè per a produir-los cal menys treball i són per consegüent de preu més baix. ¿Per què el mínim del preu decideix del màxim del consum? ¿Això serà, per atzar, a causa de la utilitat absoluta d'aquests objectes, de llur utilitat intrínseca, de llur utilitat en tant que corresponen de la manera més útil a les necessitats de l'obrer com a home i no de l'home com a obrer? No, és perquè en una societat fundada sobre la *misèria*, els productes més *miserables* tenen fatalment la prerrogativa de servir per l'ús del major nombre.

Dir, ara, que perquè les coses menys costoses són de major ús, han d'ésser de la major utilitat, vol dir que l'ús tan generalitzat de l'aiguarent, a causa de la poca despesa de producció, és la prova més concloent de la seva utilitat; és a dir al proletariat que la patata li és més saludable que la carn; és acceptar l'estat de coses existent; és, en fi, fer junt amb el senyor Proudhon l'apologia d'una societat sense comprendre-la.

En una societat futura, on l'antagonisme de les classes haurà acabat, en la qual no hi haurà classes, l'ús no dependrà ja del *mínim* del temps de producció, sinó que el temps de producció social que hom consagrarà als diferents objectes estarà determinat per llur grau d'utilitat social.

Per tornar a la tesi del senyor Proudhon: des del moment que els temps del treball necessari a la producció d'un objecte no és de cap manera l'expressió del seu grau d'utilitat, el valor de canvi d'aquest mateix objecte, determinat per endavant pel temps del treball fixat en ell, no servirà mai per a regular la justa relació de l'oferta a la demanda, és a dir, la relació de proporcionalitat en el sentit que el senyor Proudhon li dóna de moment.

No és pas la venda d'un producte qualsevol al preu de les seves despeses de producció el que constitueix "la relació de proporcionalitat" de l'oferta a la demanda, o la quota proporcional d'aquest producte relativament al conjunt de la producció; són les

variacions de la demanda i de l'oferta les que designen al productor la quantitat determinada, per a rebre en canvi, almenys, les despeses de producció. I com que aquestes variacions són continuades, hi ha també un moviment continu de retraïment i d'aplicació dels capitals, quant a les diferents branques de la indústria.

“Es per raó de tals variacions que els capitals estan precisament consagrats en la proporció demanda i no pas més, a la producció de les diferents mercaderies per a les quals hi ha demanda. Per l'alça o la baixa dels preus els beneficis s'elevan per damunt o baixen per dessota de llur nivell general, i per això mateix els capitals són atrets o retirats de l'ús particular que acaba de donar-li l'una o l'altra d'aquestes variacions”. “Si girem els ulls sobre els mercats de les grans ciutats, veurem amb quina regularitat es troben proveïts de tota classe de gèneres, nacionals i estrangers, en la quantitat necessària, i encara que sigui diferent la demandada per efecte del caprici, del gust o per les variacions en la població; sense que hi hagi sovint embussament per un proveïment abundant, ni carestia excessiva per la feblesa del proveïment comparat a la demanda, cal convenir que el principi que distribueix el capital en cada branca de la indústria, en *les proporcions exactament convenients*, és més potent que no el suposa hom generalment”.

Si el senyor Proudhon accepta el valor dels productes com a determinat pel temps del treball, ha d'acceptar igualment el moviment oscil·latori, l'únic que fa del treball la mesura del valor. No hi ha pas “relació de proporcionalitat” completament constituïda; no hi ha més que un moviment constituent.

Acabem de veure en quin sentit és just de parlar de la “proporcionalitat”, com d'una conseqüència del valor determinat pel temps del treball... Vegem, ara, com aquesta mesura pel temps, anomenada per Proudhon “lleï de proporcionalitat”, es transforma en lleï de *desproporcionalitat*.

Tota nova invenció que permet produir en una hora el que hagi estat produït fins llavors en dues hores deprecia tots els productes homogenis que es troben sobre el mercat. La competència obliga el

productor a vendre el producte de dues hores al mateix preu que el producte d'una hora. La competència realitza la llei segons la qual el valor relatiu d'un producte està determinat pel temps del treball necessari per a produir-lo. El temps del treball que serveix de mesura al valor de canvi esdevé així la llei d'una *depreciació* continuada del treball. Però direm més, encara. Hi haurà depreciació, no solament per a les mercaderies aportades en el mercat, sinó també per als instruments de producció i per a tot un taller. Aquest fet, ja Ricardo l'assenyala dient: “En augmentar constantment la facilitat de producció disminuïm constantment el valor d'algunes de les coses produïdes abans”.

Sismondi va més enllà. En aquest “valor *constituït*” pel temps de treball, ell veu la font de totes les contradiccions de la indústria i del comerç moderns. “El valor mercantil – diu Sismondi –, es troba sempre fixat, en últim terme, sobre la quantitat de treball necessari per procurar-se la cosa valorada: però no pas la quantitat que costa actualment, sinó la que costarà en el successiu amb mitjans potser perfeccionats; i aquesta quantitat, encara que sigui difícil d'apreciar, serà sempre establerta amb facilitat per la competència... És sobre aquesta base que està calculada la demanda tant del venedor com l'oferta del comprador. El primer tal vegada afirmarà que la cosa li ha costat deu jornades de treball; però si l'altre reconeix que d'aquí endavant es pot fer en vuit jornades, si la competència ho demostra als dos contractants, serà a vuit jornades solament que es reduirà el valor i que s'establirà el preu del mercat. Ambdós contractants, és veritat, tenen la noció que la cosa és útil, que és desitjada, que sense desig no hi hauria venda; però la determinació del preu no conserva cap relació amb la utilitat” (*Études*, etc. edició de Brussel·les).

És important d'insistir sobre aquest punt, que el que determina el valor no és pas el temps en el qual una cosa ha estat produïda, sinó el *mínimum* de temps en el qual és susceptible d'ésser produïda i aquest mínimum és constatat per la competència. Supposeu per un moment que la competència hagi desaparegut i no existeixi, per tant, cap mitjà per a determinar el mínimum de treball necessari per a la producció d'un gènere, què ocorrerà? Bastarà invertir per a la

producció d'un objecte sis hores de treball, per a tenir dret, segons el senyor Proudhon, d'exigir en canvi sis vegades més que aquell que no haurà estat més que una hora en la producció del mateix objecte.

En lloc d'una "relació de proporcionalitat", tenim doncs, una relació de desproporcionalitat, si a desgrat d'això hem de romandre en les relacions, siguin bones o dolentes.

La depreciació continuada del treball no és més que un sol costat, que una sola conseqüència de la valoració dels gèneres pel temps de treball. El sobrealçament dels preus, la sobreproducció i molts d'altres fenòmens d'anarquia industrial, troben llur interpretació en aquesta forma de valoració.

Però el temps del treball que serveix de mesura al valor òfa, almenys, néixer la varietat proporcional en els productes que il·lusiona tant el senyor Proudhon?

Tot al contrari, el monopoli en tota la seva monotonia ve de seguida a envair el món dels productes de la mateixa manera que a la vista i amb el coneixement de tothom el monopoli envaeix l'esfera dels instruments de producció. Solament algunes branques de la indústria, com la cotonera, tenen el privilegi de fer progressos molt ràpids. La conseqüència natural d'aquests progressos, és que els productes de la manufactura cotonera, per exemple, baixen ràpidament de preu; però a mesura que baixa el preu del cotó el preu del lli ha de pujar comparativament. Què s'aconseguirà amb tot això? Que el lli serà reemplaçat pel cotó. És d'aquesta manera que el lli ha estat retirat en gairebé tota l'Amèrica del Nord. I nosaltres hem obtingut, en lloc de la varietat proporcional dels productes, el regne del cotó.

¿Què en resta, doncs, d'aquella "relació de proporcionalitat"? Res més que el vot d'un home honest que voldria que les mercaderies es produïssin en proporcions tals que es poguessin vendre a un preu enraonat. De tots temps els bons burgesos i els economistes filantròpics s'han complagut a formular aquest vot innocent.

Deixem parlar el vell *Bois-Guillebert*:

“El preu dels gèneres – diu – ha d’èsser sempre *proporcionat*, no havent-hi més que aquesta intel·ligència que pugui fer-los viure junts, *per a canviar-se en tot moment* (heus ací el canvi continu pel senyor Proudhon), i rebre recíprocament la naixença els uns dels altres... Com que la riquesa, doncs, no és altra cosa que aquesta barreja continuada d'home a home, de professió a professió, etc., és un encegament espantós d'anar a cercar la causa de la misèria en un altre cantó que en la perturbació originada per aquest comerç destructor de les proporcions dels preus”. (*Dissertation sur la nature des richesses*, editor Daire).

Escoltem també un economista modern:

“Una gran llei que hom ha d'aplicar a la producció és la *lleï de la proporcionalitat* (the law of proportion), l'única que pot preservar la continuïtat del valor... L'equivalent ha d'èsser garantit... Totes les nacions han assajat en diverses èpoques, per mitjà de nombrosos reglaments i restriccions comercials, de realitzar fins a un cert punt aquesta llei de proporcionalitat; però l'egoisme, inherent a la naturalesa de l'home, l'ha induït a capgirar tot aquest règim reglamentari. Una producció proporcionada (*proportionate production*) és la realització de la veritat completa de la ciència econòmica social” (W. Atkinson, *Principles of Political Economy*, Londres, 1840).

Fuit Troja. Aquesta justa proporció entre l'oferta i la demanda, que torna a ésser objecte de tants vots, ha deixat d'existir des de fa ja molt de temps. Ha passat a l'estat d'antigalla. Sols ha estat possible en èpoques que els mitjans de producció eren limitats, i el canvi es movia dintre límits enormement restringits. Amb la naixença de la gran indústria, aquesta justa proporció hagué d'acabar, i la producció es troba fatalment constreta a passar en una successió perpètua, per les vicissituds de prosperitat, de depressió, de crisi, d'estancament, de nova prosperitat i així successivament.

Aquells qui, com Sismondi, volen retornar a la justa proporcionalitat de la producció, tot conservant les bases actuals de la societat, són reaccionaris, ja que, per ésser conseqüents, han de voler també

aspirar a fer tornar totes les altres condicions de la indústria dels temps passats.

¿Què és el que matenia la producció en unes proporcions justes o aproximades? Era la demanda que comanava l'oferta i la precedia. La producció seguia pas a pas el consum. La gran indústria, forçada, pels mateixos instruments dels quals disposa, a produir sobre una escala cada vegada més àmplia, no pot esperar més la demanda. La producció precedeix el consum, l'oferta obliga la demanda.

En la societat actual, en la indústria basada en els canvis individuals, l'anarquia en la producció, que és la font de tanta misèria, és al mateix temps la font de tot progrés.

I, una de dues:

O voleu les justes proporcions dels segles passats amb els mitjans de producció de la nostra època, i llavors sou a la vegada reaccionaris i utopistes.

O voleu el progrés sense l'anarquia: llavors, per a conservar les forces productives, abandoneu els canvis individuals.

Els canvis individuals no s'ajusten més que a la petita indústria dels segles passats, i al seu corol·lari de “justa proporció”, o bé encara a la gran indústria i tot el seu seguici de misèria i d'anarquia.

Dit tot això, la determinació del valor pel temps del treball, és a dir, la fórmula que el senyor Proudhon ens dóna com la fórmula regneradora del futur, no és altra cosa que l'expressió científica de les relacions econòmiques de la societat actual, tal com ha demostrat clarament Ricardo molt abans que el senyor Proudhon.

Però, ¿pertany, almenys, al senyor Proudhon, l'aplicació *igualitària* d'aquesta fórmula? ¿Ha estat ell el primer que ha imaginat reformar la societat transformant tots els homes en treballadors immediats que intercanvien quantitats de treball iguals? ¿És ell qui pot fer als comunistes – aquesta gent desproveïda de tota coneixença en economia política, aquests “homes obstinadament bèsties”, aquests

“somniadors paradisiacs” – el retret de no haver trobat abans que ell aquesta “solució del problema del proletariat”?

Qualsevol que estigui un xic familiaritzat amb el moviment de l'economia política a Anglaterra no pot ignorar que gairebé tots els socialistes d'aquest país, en diferents èpoques, han proposat l'aplicació igualitària de la teoria ricardiana. Podríem citar al senyor Proudhon: *l'Économie politique* de Hopkins, 1822; William Thompson: *An Inquiry into the Principles of the distribution of wealth, most conducive to human happiness*, 1827; T. R. Edmons: *Practical, moral and political Economy*, 1828, etcètera, etc., i quatre pàgines d'etc. Ens acontentarem de deixar parlar un comunista anglès, M. Bray. Reproduïrem els passatges decisius de la seva remarcable obra *Labour's wrong and Labour's remedy*, Leeds, 1839, i ens hi entretindrem basant de temps, en primer lloc perquè el senyor Bray és poc conegut a França i, després, perquè creiem haver trobat en aquesta obra la clau de les obres passades, presents i futures del senyor Proudhon.

“L'únic mitjà per arribar a la veritat és abordar de cara els primers principis. Reculem de cop a l'origen d'on deriven els mateixos governs. Anant així a l'origen de la qüestió, trobarem que tota forma de govern, que tota injustícia social i governamental prové de l'actual sistema social en vigor, de la *institució de la propietat tal com existeix actualment* (The institution of property as it at present exists) i que, així, per a posar fi per sempre a les injustícies i a les misèries d'avui, cal *enderrocar des dels fonaments fins al pinacle l'estat actual de la societat...* En atacar els economistes sobre llur propi terreny i amb les seves mateixes armes, evitarem l'absurda xerrameca sobre els *visionaris* i els teòrics que estan sempre disposats a desplegar. A menys de negar o de desenvolupar les veritats i principis reconeguts sobre els quals ells funden llurs propis arguments els economistes no podran refusar fàcilment les conclusions a les quals arribarem per aquest mètode (Bray, pàgs. 17 i 41). *És sols el treball el que dóna valor* (It is labour alone which bestows value)... Cada home té un dret innegable a tot el que el seu treball honest pot proporcionar-li. Així en apropiarse dels fruits del

seu treball, no comet cap injustícia en relació als altres homes; car ell no priva pas el dret de tot altre a procedir com ell... totes les idees de superioritat i d'inferioritat, de patró i d'obrer, neixen perquè hom ha negligit els primers principis i, en conseqüència, la *desigualtat* s'ha introduït en la possessió (and to the consequent rise of inequality of possessions). Tant com més temps aquesta desigualtat serà mantinguda, serà impossible de desarrelar tals idees o de capgirar les institucions sobre les quals es basen. Fins ara, hom ha esperat sempre vanament de remeiar un estat de coses que està contra la naturalesa, tal com avui ens regeix, destruint la *desigualtat existent* i deixant subsistir la *causa* de la desigualtat: però demostrarem de seguida que el govern no és pas una causa, sinó un efecte, que no crea pas, sinó que és creat; en una paraula, és el *resultat de la desigualtat en la possessió* (the offspring of inequality of possessions), i que la desigualtat de possessió està lligada inseparablement a l'actual sistema social (Bray, pàgs. 33, 36 i 37).

”El sistema de la igualtat té al seu favor no solament els més grans avantatges, sinó també la justícia estricta... Cada home és una anella, i, una anella indispensable en la cadena dels efectes, que pren el seu punt de partida en una idea, per anar a parar tal vegada a la producció d'una peça de tela. Així, del fet que els nostres gustos no siguin els mateixos per a les diferents professions, no en cal concloure que el treball de l'un ha d'ésser millor retribuït que el treball de l'altre. L'inventor percebrà sempre, ultra la seva justa recompensa en diner, el tribut de la nostra admiració, que sols el geni pot obtenir de nosaltres...

”Per la mateixa naturalesa del treball i del canvi, la justícia estricta demana que tots els canviants tinguin beneficis, no sols *mutuals*, sinó *iguals* (all exchangers should be not only *mutually* but *they should likewise be* equally benefitted). No hi ha més que dues coses que els homes puguin canviar entre ells, i són: el treball i el producte del treball. Si els canvis s'operessin segons un sistema equitatiu, el valor de tots els articles seria determinat per *llurs despeses de producció completes; i valors iguals es canviarien sempre contra valors iguals* (If a just system of exchanges were acted upon, the

value of all articles would be determined by the entire cost of production, and equal values should always exchange for equal values). Si per exemple, un barretaire empra una jornada per a fer un capell, i el sabater el mateix temps per a fer un parell de sabates (suposant que la matèria primera que empren tingui el mateix valor) i que canviïn aquests articles entre ells, el benefici que en treuen és alhora mutu i igual. L'avantatge que en resulta per cada una de les parts no pot ésser un desavantatge per a l'altre, puix que cada una ha proporcionat la mateixa quantitat de treball i que els materials dels quals s'havien servit eren d'igual valor. Però si el barretaire hagués obtingut *dos* parells de sabates per un capell, sempre en la nostra primera suposició, és evident que el canvi seria injust. El barretaire frustraria el sabater d'una jornada de treball; i si procedia així en tots els seus canvis, rebrà contra el treball de *mig any* el producte de *tota una anyada* d'una altra persona. Fins aquí hem seguit sempre aquest sistema de canvi sobiranament injust: els obrers han donat al capitalista el treball de tota una anyada a canvi del valor de mig any (the workmen have given the capitalist the labour of a whole year, in exchange for the value of only half a year), d'on prové, i no pas d'una suposada desigualtat en les forces físiques i intel·lectuals dels individus, la desigualtat de riquesa i de poder. La desigualtat dels canvis, la diferència dels preus en les compres i les vendes sols pot existir a condició que els capitalistes siguin sempre capitalistes i els obrers, els uns una classe de tirans, els altres una classe d'esclaus... Aquesta transacció prova, doncs, clarament que els capitalistes i els propietaris sols donen a l'obrer pel seu treball d'una setmana, una part de la riquesa que han obtingut de l'obrer la setmana anterior, és a dir, que per *alguna cosa* no li donen *res* (nothing for some thing)... La transacció entre el treballador i el capitalista és una veritable comèdia; de fet, en manta circumstància, no és res més que un *robatori* descarat, per bé que legal (The whole transaction between the producer and the capitalist is a mere farce: it is, in fact, in thousands of instances, no other than a barefaced though *legal* robbery) (Bray, pàgs. 45, 48, 49 i 50).

”El benefici del patró no deixarà mai d'ésser una pèrdua per a l'obrer, fins que els canvis entre les dues parts siguin iguals; i els intercanvis no poden ésser iguals tampoc mentre la societat estigui dividida entre capitalistes i productors, i que els darrers visquin de llur treball, en tant que els primers s'engreixin del benefici d'aquest treball...

”És cosa clara – continua Mr. Bray – que és debades que us esforceu a establir tal o tal forma de govern... que tingueu a bé predicar en nom de la moral i de l'amor fraternal... la reciprocitat és incompatible amb la desigualtat dels intercanvis. Essent la desigualtat dels intercanvis la font de la desigualtat de possessions, és l'enemic secret que ens devora” (No reciprocity can exist where there are unequal exchanges. Inequality of exchanges, as being the cause of inequality of possessions, is the secret enemy that devours us) (Bray, pàgs. 52 i 52).

”La consideració de l'objecte i de la finalitat de la societat m'autoritza a concloure que no solament tots els homes han de treballar per arribar així a poder intercanviar, sinó que valors iguals han de canviar-se contra valors iguals. A més, com que el benefici d'un no ha d'ésser una pèrdua per a un altre, el valor ha d'ésser determinat per les despeses de producció. No obstant això, hem vist que sota el règim social actual, el benefici del capitalista i de l'home ric és sempre la pèrdua de l'obrer – que aquest resultat s'hagi de seguir inevitablement i que el pobre resti completament abandonat a la mercè del ric, en totes les formes de govern i durant el temps que subsisteixi la desigualtat dels intercanvis – i que la igualtat dels canvis sols pot ésser assegurada per un règim social que reconegui la universalitat del treball... La igualtat dels intercanvis faria passar gradualment la riquesa de les mans dels capitalistes actuals a les de la classe obrera” (Bray, pàg. 54 i 55).

”Durant tot el temps que encara estarà en vigor aquest sistema de la desigualtat dels intercanvis, els productors seran també sempre pobres, ignorants i recarregats de treball, com ho són actualment, encara que *s'aboleixin totes les taxes, tots els impostos governamentals...* Sols un canvi total de sistema, la introducció de la

igualtat del treball i dels intercanvis, pot millorar aquest estat de coses i assegurar als homes la veritable igualtat de drets... Els productors han de fer un esforç – i tot esforç per a llur pròpia salut ha d'ésser fet per ells mateixos – i trencaran llurs cadenes per sempre... Com a fi, la igualtat política és un error, i ho és així mateix com a mitjà” (*As an end the political equality is there a failure, as a means, also, it is there a failure*).

”Amb la igualtat dels intercanvis, el benefici de l'un no pot pas ésser la pèrdua d'un altre: car tot canvi no és més que una simple *transferència* de treball i de riquesa, que no exigeix cap sacrifici. Així, sota un sistema social basat en la igualtat dels intercanvis, el productor podrà arribar encara a la riquesa, per mitjà dels seus estalvis; però la seva riquesa no serà més que el producte acumulat del seu propi treball. Podrà canviar la seva riquesa o donar-la a altres; però li serà impossible de quedar ric, per un temps un xic llarg, després d'haver deixat de treballar. Per la igualtat dels intercanvis, la riquesa perd l'actual poder de renovar-se i reproduir-se, podríem dir per si mateixa: no podrà omplir el buit que haurà creat el consum; car, a menys d'ésser reproduïda pel treball, una vegada consumida la riquesa estarà per sempre perduda. El que actualment nosaltres anomenem *beneficis i interessos* no podrà subsistir sota el règim dels canvis iguals. El productor i el distribuïdor estaran igualment retribuïts i és la suma total de llur treball que servirà per a determinar el valor de tot article creat i posat a l'abast del consumidor...

”El principi de la igualtat en els intercanvis, per la seva mateixa naturalesa, ha de portar el *treball universal*” (Bray, pàgs. 76, 88, 89, 92 i 109).

Després d'haver refutat les objeccions dels economistes contra el *comunisme*, Bray continua així:

“Si un canvi de caràcter és indispensable per a fer reeixir un sistema social de comunitat en la seva forma perfecta; si per un altre costat, el règim actual no presenta ni les circumstàncies, ni les facilitats volgudes per arribar a aquest canvi de caràcter i preparar els homes

per un estat millor que tots nosaltres desitgem, és evident que les coses, per necessitat, han de restar tal com són, a menys que hom no descobreixi i no apliqui un terme social preparatori – un moviment que participi del sistema actual i del sistema a implantar (del sistema de la comunitat) –, una mena d'estadi de transició, al qual pugui arribar la societat, preservant tots els seus excessos i totes les seves follies, per a deixar-lo de seguida, enriquint-se en les qualitats i atributs que són les condicions vitals del sistema de comunitat” (Bray, pàg. 136).

”Tot el moviment exigiria sols la cooperació en la seva forma més senzilla... Les despeses de producció determinarien, en tota circumstància, el valor del producte, i els valors iguals es canviarien sempre contra valors iguals. Entre dues persones, una de les quals hauria treballat una setmana sencera, i l'altra mitja setmana, la primera rebria doble remuneració que la segona; però aquest plus de paga no seria pas donat a l'un a despeses de l'altre: la pèrdua incorreguda pel darrer no cauria de cap de les maneres sobre el primer. Cada persona canviaria el salari que individualment hauria rebut contra objectes del mateix valor que el seu salari i, en cap cas, el benefici realitzat per un home o en una indústria no constituiria la pèrdua d'un altre home o d'una altra branca de la indústria. El treball de cada individu seria *l'única mesura dels seus beneficis i de les seves pèrdues...*

”...Per mitjà de factories (*boards of trade*) generals i locals hom determinaria la quantitat de diferents objectes exigida pel consum, i el valor relatiu de cada objecte en comparació amb els altres (el nombre d'obriers a emprar en les diferents branques de treball), en una paraula tot el que tendeixi a la producció i distribució social. Aquestes operacions es farien en una nació amb tan poc temps i amb tanta facilitat com s'efectuen, sota el règim actual, per una societat privada... Els individus s'agruparien en famílies, les famílies en municipis, com sota el règim actual... ni tan sols s'aboliria directament la distribució de la població en la ciutat i el camp, amb tot i com és de dolenta. En aquesta associació, cada individu continuaria fruit de la llibertat que posseeix actualment d'acumular

tant com li plagui, i de fer, de les seves acumulacions, l'ús que cregui convenient...

”La nostra societat serà, per dir-ho així, una gran societat per accions, composta d'un nombre infinit de societats més petites també per accions, que treballaran totes, produiran i intercanviaran llurs productes sobre la base de la més perfecta igualtat... El nostre nou sistema de societat per accions, que no és més que una concessió feta a la societat actual per arribar al comunisme, estableix la forma de fer coexistir la *propietat individual* dels productes amb la *propietat en comú* de les forces productives, fa dependre la sort de cada individu de la seva pròpia activitat, i li concedeix una part igual en tots els avantatges atorgats per la naturalesa i el progrés de les arts. Per això, pot aplicar-se a la societat tal com existeix, i preparar-la per a transformacions ulteriors” (Bray, pàgines 158, 160, 162, 168, 194 i 199).

Sols unes paraules tenim a respondre a míster Bray que, malgrat nosaltres i a despit de nosaltres, resulta haver suplantat Proudhon, amb la petita diferència que míster Bray lluny de voler posseir la darrera paraula de la Humanitat, proposa solament les mesures que creu bones per a una època de transició entre la societat actual i el règim de comunitat.

Una hora de treball de Pere es canvia contra una hora de treball de Pau. Heus aquí l'axioma fonamental de Bray.

Suposem que Pere té dotze hores de treball i que Pau sols en té sis: llavors Pere sols podrà fer amb Pau un canvi de sis contra sis. Pere tindrà, doncs, com a conseqüència, sis hores de treball de sobra. ¿Què en farà d'aquestes sis hores de treball?

O no en farà res, és a dir que haurà treballat sis hores per a res, o estarà parat sis hores per posar-se en equilibri, o bé, i és el seu darrer recurs, donarà a Pau aquestes sis hores gratuïtament, ja que ell no n'ha de fer res.

Així, a fi de comptes, ¿què és el que Pere haurà guanyat sobre Pau? Hores de treball, no. Haurà guanyat hores de vagància: es veurà

obligat a fer el gandul durant sis hores. I per què aquest nou dret de gandulejar sigui no sols fruit, sinó encara acceptat en la nova societat, cal que aquesta trobi la seva felicitat més alta en la peresa i que el treball li pesi com una cadena de la qual haurà d'alliberar-se costi el que costi. I encara, retornant al nostre exemple, si aquestes hores de vagància que Pere ha guanyat sobre Pau fossin un guany real. Però no; Pau, començant per no treballar més que sis hores per un treball regular i reglamentat, arriba al resultat que Pere sols obté començant per un excés de treball.

Cada un voldrà ésser Pau, i hi haurà competència per a conquistar la col·locació de Pau: competència de mandra.

I bé: el canvi de quantitats iguals de treball, ¿quin resultat ens ha donat? Sobreproducció, depreciació, excés de treball seguit de vaga foraiçosa, en fi, les relacions econòmiques tal com les veiem constituïdes en la societat actual, menys la competència de treball.

Però no, no ens enganyem. Hi haurà encara un altre recurs que podrà salvar la nostra societat, la societat dels Peres i dels Paus. Pere es menjarà tot sol el producte de les sis hores de treball que li queden. Però des del moment que no té res a canviar per haver produït, no té tampoc per què produir per a canviar, i tota la suposició d'una societat fundada sobre l'intercanvi i la divisió del treball cau per la base. Hom haurà salvat la igualtat dels intercanvis, pel mateix motiu que els canvis haura deixat d'existir. Pau i Pere acabaran a l'estat de Robinson. Ara bé, si hom suposa tots els membres de la societat treballadors immediats, l'intercanvi de quantitats iguals d'hores de treball només és possible a condició que hom hagi convingut per endavant el nombre d'hores que caldrà emprar en la producció material. Però un conveni d'aquesta naturalesa nega el canvi individual.

Arribarem encara a la mateixa conseqüència, si prenem per punt de partida no ja la distribució dels productes creats, sinó l'acte de la producció. En la gran indústria, Pere no és pas lliure de fixar per ell mateix el temps del seu treball, car el treball de Pere no és res sense el concurs de tots els Peres i de tots els Paus que integren el taller. És

el que explica força bé la resistència obstinada que els comerciants anglesos oposaren al *bill de les deu hores*. És que sabien massa que una disminució de treball de dues hores acordada a les dones i als joves havia igualment d'interessar una disminució de temps de treball per als adults. Està en la naturalesa de la gran indústria que el temps de treball sigui igual per a tothom. El que és avui resultat del capital i de la competència dels obrers entre ells, serà demà, si abolim la relació del treball i el capital, la conseqüència d'un conveni basat en la relació de la suma de les forces productives amb la suma de les necessitats existents.

Però un tal conveni és la condemna del canvi individual, i veus aquí encara arribats al nostre primer resultat.

En principi, no hi ha intercanvi dels productes, sinó intercanvi de treball que concorren a la producció. És del tipus d'intercanvi dels productes. En general, el tipus d'intercanvi dels productes. En general, el tipus d'intercanvi dels productes correspon al mode de producció. Canvieu aquesta última, i la primera es trobarà canviada com a conseqüència. Veiem així mateix en la història de la societat que el mode d'intercanviar els productes es regula d'acord amb el mode de produir-los. L'intercanvi individual correspon també a un mode de producció determinat que al seu torn respon a l'antagonisme de classes.

Però les consciències honrades tanquen els ulls davant d'aquesta evidència. En tant que un hom és burgès, no pot fer altrament que veure en aquesta relació d'antagonisme una relació d'harmonia i de justícia eterna, que no permet ningú de fer-se valer a expenses d'altri. Per al burgès, el canvi individual pot subsistir sense l'antagonisme de classe: per a ell són dues coses completament diferents. L'intercanvi individual, tal com se'l figura el burgès, està lluny d'assemblar-se a l'intercanvi individual tal com es practica.

Mr. Bray fa de la *il·lusió* del burgès honrat, l'*ideal* que ell voldria realitzar. Depurant l'intercanvi individual, desembarassant-lo de tot el que hi troba d'elements antagònics, creu trobar una relació "*igualitària*", que voldria inculcar en la societat.

Mr. Bray no s'adona que aquesta relació igualitària, aquest *ideal correctiu*, que ell voldria aplicar al món, no és al seu torn altra cosa que el reflex del món actual i que és, per consegüent, totalment impossible de reconstituir la societat sobre una base que no és sinó la seva ombra embellida. A mesura que l'ombra pren cos, hom s'adona que aquest cos, lluny d'ésser la transfiguració somniada, és el cos actual de la societat⁸.

3.- Aplicació de la llei de les proporcionalitats de valor

A) El diner

“L'or i l'argent són les primeres mercaderies el valor de les quals ha arribat a la seva constitució” (I, pàg. 69).

Ara bé, l'or i l'argent són les primeres aplicacions del “valor constituït”... per al senyor Proudhon. I com que Proudhon constitueix els valors dels productes determinant-los per la quantitat comparativa de treball fixat en els productes, l'única cosa que havia de fer era provar que les *variacions* ocorregudes en el valor de l'or i de l'argent s'expliquen sempre per les variacions del temps de treball que cal per a produir-los. Proudhon ni tan sols no hi somnia. No parla pas de l'or i de l'argent com a mercaderia, sinó com a diner.

Tota la lògica, si lògica té, consisteix a escamotejar la qualitat que tenen l'or i l'argent de servir de diner a benefici de totes les mercaderies que tenen la qualitat d'ésser valorades pel temps del

8 Com tota altra teoria, la de Bray ha trobat en el seus partidaris que s'han deixat enganyar per les aparences. Hom ha fundat a Londres, a Sheffield, a Leeds, i en moltes altres ciutats d'Anglaterra, “equitable – labour – exchange – bazars”. Aquest basars, després d'haver absorbit capitals considerables, han fet tots fallides escandaloses. Hom n'ha perdut la il·lusió per sempre. Avís al senyor Proudhon. (Anotació de Marx). Afegit d'Engels: Comés sabut, aquesta advertència no va arribar al cor de Proudhon. En l'any 1849 intentà ell mateix la realització d'un Banc de Canvi a París. Però l'experiència va fer aigües abans de posar-se en marxa: un processament de Proudhon precedí a la seguretat del seu derrumbament.

treball. Decididament hi ha més candidesa que malícia en aquest escamoteig.

Si un producte útil és valorat pel temps de treball necessari per produir-lo, és sempre susceptible de canvi. Testimonis, segons el senyor Proudhon: l'or i l'argent, que es troben en les condicions per mi volgudes de “canviabilitat”. Així, l'or i l'argent són el valor arribat a l'estat de constitució, són la materialització de la idea del senyor Proudhon. Hom no pot pas ésser més feliç en l'elecció del seu exemple. L'or i l'argent, ultra la qualitat que tenen d'ésser una mercaderia, valorada com tota altra mercaderia pel temps de treball, tenen encara la d'ésser agent universal de canvi, d'ésser diner. En prendre ara l'or i l'argent com una aplicació del “valor constituït” pel temps del treball, res no és més fàcil de provar que tota mercaderia el valor de la qual sigui constituït pel temps del treball serà sempre canviable, serà diner.

Una qüestió molt senzilla es presenta a la ment del senyor Proudhon. L'or i l'argent, ¿per què tenen el privilegi d'ésser el tipus del “valor constituït”?

“La funció particular que l'ús ha concedit als metalls preciosos de servir d'agent al comerç és purament convencional, i tota altra mercaderia podria, menys còmodament tal vegada però d'una manera tan autèntica, complir aquesta comesa: els economistes ho reconeixen i hom cita més d'un exemple. ¿Quina és, doncs, la raó d'aquesta preferència generalment acordada als metalls, per a servir de moneda, i com s'explica aquesta particularitat de funcions, sense analogia en l'economia política, de l'argent?... Ara bé, ¿és possible de *restablir la sèrie* d'on el *diner* sembla haver estat després i per consegüent reduir-la al seu veritable principi?”

Ja en plantejar la qüestió en aquests termes, el senyor Proudhon ha suposat *el diner*. La primera qüestió que hauria hagut de plantejar-se, és la de saber per què, tal com actualment estan constituïts els canvis, hom ha d'individualitzar, per dir-ho així, el valor de canvi, creant un agent especial d'intercanvi. El diner no és pas una cosa: és una relació social. ¿Per què la relació del diner és una relació de

producció, com tota altra relació econòmica, tal com la divisió del treball, etc? Si el senyor Proudhon s'hagués adonat ben bé d'aquesta relació, no hauria pas vist en el diner una excepció, un membre després d'una sèrie desconeguda o a retrobar.

Contràriament hauria reconegut que aquesta relació és una anella i, com a tal, íntimament lligada a tot l'encadenament de les altres relacions, i que aquesta relació correspon a un mode de producció determinat ni més ni menys que l'intercanvi individual. Què fa, doncs? Comença per separar el diner del conjunt de l'actual mode de producció, per fer-ne més tard el primer membre d'una sèrie imaginària, d'una sèrie a retrobar.

Una vegada un hom ha reconegut la necessitat d'un agent particular de canvi, és a dir, la necessitat del diner, es tracta sols d'explicar per què aquesta funció particular ha estat atribuïda a l'or i a l'argent amb preferència a tota altra mercaderia. És aquesta una qüestió secundària, la qual no s'explica per l'encadenament de les relacions de producció, sinó per les qualitats específiques inherents a l'or i a l'argent com a matèria. Si després de tot això, els economistes en aquesta ocasió “s'han sortit fora del domini de la ciència, si ho han fet des del punt de mira de la física, de la mecànica, de la història, etc.”, com el retreu el senyor Proudhon, no han fet res que no haguessin de fer. La qüestió no és ja del domini de l'economia política.

“Allò que cap dels economistes no ha vist ni comprès – diu Proudhon – és la *raó econòmica que ha determinat, en favor dels metalls preciosos, el privilegi de què gaudeixen*”.

La raó econòmica que ningú no ha vist ni comprès – i motius tenien – el senyor Proudhon l'ha vista, compresa i llegada a la posteritat.

“Ara bé, el que ningú no ha remarcat és que, de totes les mercaderies, l'or i l'argent són les primeres el valor de les quals ha arribat a la constitució. En el període patriarcal, l'or i l'argent es mercadejaven encara i es canviaven en lingots, però ja amb una tendència visible a la dominació i amb una marcada preferència. *A poc a poc* els sobirans se n'apoderaren i hi posaren llur segell: i d'aquesta sobirana consagració neix el diner, és a dir, la mercaderia per excel·lència, la

qual a desgrat de tots els sotracos pel comerç, conserva un valor proporcional determinat i es fa acceptar en tot pagament... El tret distintiu de l'or i de l'argent precedeix, repeteixo, del fet que, gràcies a llurs propietats metàl·liques, a les dificultats de llur producció i sobretot a la intervenció de l'autoritat pública, conquistaren ben aviat, com a mercaderies, fixesa i autenticitat”.

Dir que de totes les mercaderies, l'or i l'argent són els primers el valor de les quals ha arribat a la constitució, equival a dir, després de tot el que precedeix, que l'or i l'argent són els primers que han arribat a l'estat de diner. Heus aquí la gran revelació del senyor Proudhon, heus aquí la veritat que ningú, abans que ell, no havia descobert.

Si, per aquestes paraules, el senyor Proudhon ha volgut dir que l'or i l'argent són mercaderies per a la producció de les quals ha estat conegut el temps necessari abans que les altres, seria encara una de tantes suposicions amb les quals està sempre prest a gratificar els seus lectors. Si volem atènyer-nos a aquesta erudició patriarcal, diríem a Proudhon que el temps necessari per a produir els objectes de primera necessitat, tal com el ferro, etc., ha estat conegut en primer lloc. Però nosaltres li farem gràcia de l'arc clàssic d'Adam Smith.

Però, després de tot això, ¿com pot el senyor Proudhon parlar encara de la constitució d'un valor, puix que un valor no s'ha constituït mai tot sol? Un valor s'ha constituït, no pel temps necessari per a produir-lo isoladament, sinó en relació a la quota de tots els altres productes que poden ésser creats en el mateix temps. Així, doncs, la constitució del valor de l'or i de l'argent suposa ja admesa la constitució d'una multitud d'altres productes.

No és pas, doncs, la mercaderia que ha arribat, en l'or i l'argent, a l'estat de “valor constituït”; és el “valor constituït” de Proudhon el que ha arribat, en l'or i l'argent, a l'estat de diner.

Examinem, ara, de més prop aquestes *raons econòmiques* que, segons el senyor Proudhon, han valgut a l'or i a l'argent l'avantatge d'ésser erigits en diner amb preferència a tots els altres productes, tot passant per l'estat constitutiu del valor.

Aquestes raons econòmiques són: “la preferència marcada” ja en el “període patriarcal”, i altres circumloquis del fet mateix, el que augmenta la dificultat, puix que aquests multipliquen el fet, en multiplicar els incidents que el senyor Proudhon fa acumular per explicar el fet. Proudhon no ha pas esgotat encara totes les preteses raons econòmiques. Veu-se'n aquí una d'una força sobirana, irresistible:

“El diner neix de la consagració sobirana: els sobirans s'apoderen de l'or i de l'argent i hi imprimeixen llur segell”.

De manera que els gustos dels sobirans són, per al senyor Proudhon, la suprema raó en economia política!

Veritablement, cal estar desproveït de tota coneixença històrica per a ignorar que són els sobirans qui, de tots temps, han suportat les condicions econòmiques, però que no han estat mai ells qui han fet la llei. La legislació tant política com civil, no fa més que pronunciar, verbalitzar la voluntat de les relacions econòmiques.

El sobirà s'apodera de l'or i de l'argent, per fer-ne els agents universals de canvi, encunyant-hi el seu segell, o bé ¿foren aquests agents universals de canvi els qui s'apoderaren del sobirà i l'obligaren a posar-hi llur segell i donar-los una consagració política?

L'empremta que s'ha donat i es dona a l'or no és pas la del seu valor, sinó la del seu pes. La fixesa i l'autenticitat de les quals parla el senyor Proudhon sols s'apliquen al títol de la moneda, i aquest títol indica quanta matèria metàl·lica hi ha en un tros d'argent encunyat. “L'únic valor intrínsec d'un marc d'argent, diu Voltaire amb el bon sentit que el caracteritza, és un marc d'argent, mitja lliura de vuit unces de pes. El pes i el títol són els únics que integren aquest valor intrínsec” (Voltaire, *Système de Law*). Però la qüestió: ¿quant val una unça d'or i d'argent? queda en peu. Si una catxemira del magatzem del *Gran Colbert* portés la marca de fàbrica: *llana pura*, aquesta marca de fàbrica no us diria pas encara el valor de la catxemira. Sempre quedaria per saber quant val la llana. “Felip I, rei de França, diu el senyor Proudhon, barreja a la lliura tornesa de Carlemany un terç d'aliatge, imaginant-se que com que sols ell té el

monopoli de la fabricació de monedes, pot fer el que fa tot comerciant que té el monopoli d'un producte: Què era, en efecte, aquesta alternació de monedes tan reprotxada a Felip i als seus successors? Un raonament molt just, des del punt de vista de la rutina comercial, però molt fals en ciència econòmica, que és, que essent l'oferta i la demanda la regla dels valors, hom pot, sigui produint una carestia fictícia, sigui acaparant la fabricació, fer pujar l'estimació i per tant el valor de les coses, i que això és tan veritat de l'or i l'argent, com ho és del blat, del vi, de l'oli, del tabac. No obstant això, tan prompte com fou sospitat el frau de Felip, la seva moneda quedà reduïda al seu just valor, i ell perdé al mateix temps les temptatives semblants”.

Per altra part, ha estat demostrat, moltes i moltes vegades, que si al príncep se li ocorre falsejar la moneda, és ell el qui hi perd. El que ha guanyat en un sol cop en la primera emissió, ho perd tantes vegades com les monedes falsificades li retornen en forma d'impostos, etc. Però Felip i els seus successors, han sabut posar-se més o menys a cobert d'aquesta pèrdua; car una vegada la moneda alterada s'ha posat a la circulació, s'apressaven a ordenar una refosa general de monedes a l'estil antic.

I més tard, si Felip l'hagués veritablement raonat com el senyor Proudhon, Felip I no hauria pas raonat “des del punt de vista comercial”. Ni Felip I, ni el senyor Proudhon donen proves de geni mercantil, quan s'imaginen que hom pot alterar el valor de l'or amb la mateixa facilitat que el de tota altra mercaderia, per l'única raó que el seu valor es troba determinat per la relació de l'oferta a la demanda.

Si el rei Felip hagués ordenat que un almud de blat s'anomenés d'aleshores endavant dos almuds de blat, el rei hauria estat un estafador. Hauria enganyat tots els rendistes, tota la gent que havien de percebre cent almuds de blat; ell hauria estat la causa que totes aquestes persones, en lloc de rebre cent almuds de blat, no en rebessin més que cinquanta. Però en el comerç cent almuds no n'haurien valgut mai menys que cinquanta. Canviant el nom hom no canvia pas la cosa. La quantitat del blat, sigui ofert o demanat, no

serà ni disminuït ni augmentat per aquest sol canvi de nom. Així la relació de l'oferta i la demanda, essent la mateixa, a desgrat d'aquesta alteració de nom, el preu del blat no sofrirà cap alteració real. En parlar de l'oferta i la demanda del nom de les coses. Felip I no era pas creador d'or o d'argent, com diu el senyor Proudhon; era sols creador del nom de les monedes. Féu passar les vostres catxemires franceses per catxemires asiàtiques i és possible que enganyey un o dos compradors; però una vegada conegut el frau, les falses catxemires asiàtiques baixaran al preu de les catxemires franceses. En donar una etiqueta falsa a l'or i a l'argent, el rei Felip I no podia enganyar més que mentre el frau no fos conegut. Com qualsevol botiguer, enganyava els seus clients per una falsa qualificació de la mercaderia: això sols podia durar un cert temps. Tard o d'hora havia de sofrir de les lleis comercials. ¿És això el que el senyor Proudhon ha volgut provar? No. Segons ell, és el sobirà i no el comerç, el qui dóna valor a la moneda. I ¿què és el que efectivament ha provat? Que el comerç és més sobirà que el sobirà. Que si el sobirà ordena que un marc sigui d'ara endavant dos marcs, el comerç us dirà sempre que aquests dos marcs no valen més que un marc dels d'abans.

Però per això la qüestió del valor determinat per la quantitat de treball no ha fet ni un sol pas. Resta sempre a decidir si aquests dos marcs, reduïts al marc d'abans, estan determinats per les despeses de producció o per la llei de l'oferta i la demanda.

El senyor Proudhon continua: “Ha de considerar-se també, que si en lloc d'alterar les monedes, hagués estat en el poder del rei de doblar-ne la massa, el valor canviable de l'or i de l'argent hauria baixat de seguida a la meitat, sempre per aquesta raó de proporcionalitat i d'equilibri”.

Si aquesta opinió que el senyor Proudhon comparteix amb els altres economistes és justa, provarà a favor de la seva doctrina de l'oferta i la demanda, i mai a favor de la proporcionalitat de Proudhon. Car, qualsevol que sigui la quantitat de treball fixada en la massa doblada de l'or i de l'argent, el seu valor quedaria disminuït a la meitat, la demanda hauria restat la mateixa i l'oferta hauria doblat. O bé, tal volta l'atzar, *la llei de proporcionalitat* es confondria aquesta vegada

amb la llei tan desdenyada de l'oferta i la demanda? Aquesta justa proporcionalitat de Proudhon és en efecte talment elàstica, es presta a tantes variacions, combinacions i permutacions, que podria molt bé coincidir una vegada amb la relació de l'oferta a la demanda.

Fer “tota mercaderia acceptable en el canvi, si no de fet, almenys de dret” fundant-se sobre el paper que representen l'or i l'argent, és, doncs, desconèixer aquest paper. L'or i l'argent sols són acceptables de dret perquè ho són de fet, i ho són de fet perquè l'organització actual de la producció té necessitat d'un agent universal de canvi. El dret no és altra cosa que la reconeixença del fet.

Hem vist que l'exemple de la moneda, representada per Proudhon com a valor passat arribat a constitució, no havia estat escollit més que per fer passar de contraban tota la seva doctrina de la canviabilitat, és a dir, per a demostrar que tota mercaderia valorada per les seves despeses de producció ha d'arribar a l'estat de diner. Tot això seria bell i bonic, si no fos l'inconvenient que precisament l'or i l'argent, en tant que diner, són entre totes les mercaderies les úniques que no estan determinades per les seves despeses de producció, i això és tan veritat, que en la circulació poden ésser reemplaçades pel paper. Mentre existeixi una certa proporció observada entre les necessitats de circulació i la quantitat de diner emès, sigui aquest diner en paper, or, platí o coure, no podrà pas ésser qüestió d'una proporció a observar entre el valor intrínsec (les despeses de producció) i el valor nominal del diner. Sens dubte, en el comerç internacional, el diner està determinat, com tota altra mercaderia, pel temps del treball. Però passa també que l'or i l'argent circulants en el comerç internacional són mitjans de canvi com a producte i no com a diner, és a dir, perden aquest caràcter de “fixesa i d'autenticitat”, de “consagració sobirana” que formen per a Proudhon llur caràcter específic. Ricardo ha comprès tan bé aquesta veritat, que després d'haver basat tot el seu sistema sobre el valor determinat pel temps de treball i després d'haver dit: “*L'or i l'argent*, igual que totes altres mercaderies, sols tenen valor en producció a la quantitat de treball necessari per a produir-les i fer-les arribar al mercat”, afegeix, amb tot, que el valor del *diner* no està pas

determinat pel temps de treball fixat en la seva matèria, sinó solament per la llei de l'oferta i la demanda. “Encara que el paper no tingui valor intrínsec, això no obstant, si hom en limita la quantitat, el seu valor de canvi pot igualar el valor del diner metàl·lic de la mateixa denominació o de lingots en espècie. És encara pel mateix principi, és a dir, limitant la quantitat del diner, que monedes de títol baix poden circular pel mateix valor que haurien tingut si llur pes i llur títol estiguessin fixats per la llei i no segons el valor intrínsec del metall pur que continguessin. Heus aquí per què en la història del diner anglès trobem que el nostre numerari no ha estat mai depreciat en la mateixa proporció que ha estat alterat. La raó d'això rau en el fet que no ha estat mai multiplicat en proporció a la seva depreciació” (Ricardo, *loc. cit.*).

Vegeu el que observa J.-B. Say sobre aquest passatge de Ricardo.

“Aquest *exemple* hauria d'ésser suficient, al meu entendre, per a convèncer l'autor que la base de tot valor no és pas la quantitat de treball necessari per fer una mercaderia, sinó la necessitat que hom en té, equilibrada per la seva escassetat”.

De manera que el diner, que per a Ricardo no és ja un valor determinat pel temps de treball, i que J.-B. Say pren, a causa d'això, per exemple a fi de convèncer Ricardo que els altres valors no poden tampoc ésser determinats pel temps de treball, aquest diner, repeteixos, pres per J.-B. Say com a exemple d'un valor determina exclusivament per l'oferta i la demanda, esdevenen per al senyor Proudhon l'exemple per excel·lència de l'aplicació del valor constituït... pel temps de treball.

Per acabar: si el diner no és un “valor constituït” pel temps de treball, menys tindria res de comú amb la justa “proporcionalitat” de Proudhon. L'or i l'argent són sempre canviables, perquè tenen la funció particular de servir com agent universal de canvi, i de cap manera perquè existeixen en una quantitat proporcional al conjunt de riqueses; o per dir-ho millor encara, són sempre proporcionals perquè, únics entre totes les mercaderies, serveixen de diner, d'agent universal de canvi, qualsevol que sigui llur quantitat en relació al

conjunt de riqueses. “La moneda en circulació no podria mai ésser prou abundant per a vessar-se; car si n'abaixeu el valor, n'augmentareu en la mateixa proporció la quantitat, i en augmentar el seu valor, en disminuïreu la quantitat” (Ricardo).

“Quin embolic no és l'economia política!”, exclama el senyor Proudhon.

“Maleït d'or!”, exclama agradablement un comunista (per boca del senyor Proudhon). Que seria el mateix que dir: maleïts blats, maleïdes vinyes, maleïts moltons! car, “de la mateixa manera que l'or i l'argent, *tot valor comercial* ha d'arribar a la seva exacta i rigorosa determinació”.

La idea de fer arribar els moltons i les vinyes a l'estat de diner no és pas nova. A França pertany al segle de Lluís XIV. En aquesta època, havent començat l'argent a establir la seva omnipotència, hom es planyia de la depreciació de totes les altres mercaderies i hom aspirava de tot cor al moment que “tot valor comercial” podria arribar a la seva exacta i rigorosa determinació, a l'estat de diner. Heus aquí el que trobem ja en Bois-Guillebert, un dels més antics economistes de França: “Aleshores el diner, per aquest excés innombrable de concurrents que seran els gèneres mateixos restablerts en llurs justos valors, es veurà reduït als seus límits naturals” (*Économistes financiers du XVIII siècle*, editor Daire).

Hom veu que les primeres il·lusions de la burgesia, són també les seves darreres.

B) L'excedent del treball

“Hom llegeix en les obres d'economia política aquesta hipòtesi absurda: *Si el preu de totes les coses fos doblat...* Com si el preu de totes les coses no ho fos en la proporció de les coses, i que hom pogués doblar una proporció, una relació, una llei!” (Proudhon).

Els economistes han caigut en aquest error, per no haver sabut fer l'aplicació de la “llei de proporcionalitat” i del “valor constituït”.

Desgraciadament, hom llegeix en la mateixa hipòtesi absurda, que “si el salari augmentés generalment, pujaria també el preu de totes les coses”. A més, si hom troba en les obres d'economia política la frase en qüestió, hom hi troba també la seva explicació. “Si hom diu que el preu de totes les mercaderies puja o baixa, hom exclou sempre l'una o l'altra de les mercaderies: la mercaderia exclosa és generalment el diner o el treball” (*Encyclopædia Metropolitana or Universal Dictionary of Knowledge*, vol. IV, en l'article *Political economy*, by Senior, Londres, 1836). (Vegeu també, sobre aquesta expressió, John Stuart Mill, *Essays on some unsettled questions of political economy*, Londres, 1844 i Tooke, *A history of prices*, etc., Londres, 1838).

Passem, ara, a la *segona aplicació* del “valor constituït”, i d'altres proporcionalitats, l'únic defecte de les quals consisteix a ésser poc proporcionades, i vegem si el senyor Proudhon hi és més sortós que en la transformació dels moltons en diner.

“Un axioma generalment admès pels economistes, és que tot treball ha de deixar un excedent. Aquesta proposició és per a mi d'una veritat universal i absoluta, és el corollari de la llei de la proporcionalitat, que hom pot considerar com el sumari de tota la ciència econòmica. Però que em perdonin els economistes, el principi que *tot treball ha de deixar un excedent* no té sentit en llur teoria i no és susceptible de cap *demonstració*” (Proudhon).

Per a provar que tot treball ha de deixar un excedent, Proudhon personifica la societat; en fa una *societat-persona*, societat que no és pas, ni de molt, la societat de les persones, puix que té les seves lleis a part, que no tenen res de comú amb les persones de les quals es compon la societat i la seva “pròpia intel·ligència”, que no és pas la intel·ligència en comú dels homes, sinó una intel·ligència que no té sentit comú. Proudhon reprotxa als economistes de no haver comprès la personalitat d'aquest ésser col·lectiu. Creiem convenient d'oposar-li el següent passatge d'un economista americà que reprotxa als altres tot el contrari: “*L'entitat moral (Use moral entity)*, l'ésser gramatical (*the grammatical being*) anomenat societat ha estat revestit d'atribucions que en realitat sols han tingut existència en la

imaginació dels qui d'una paraula fan una cosa... Heus aquí el que ha donat lloc a moltes dificultats i a deplorables equivocacions en l'economia política (Th. Cooper, *Lectures on the Elements of Political Economy*, Columbia, 1826).

“Aquest principi de l'excedent del treball, continua Proudhon, no és cert dels individus més que perquè emana de la societat, que els confereix així el benefici de les seves pròpies lleis”.

¿Vol dir simplement amb això, Proudhon, que la producció de l'individu social depassa la de l'individu isolat? ¿És d'aquest excedent de la producció dels individus associats del què vol parlar-nos, el senyor Proudhon? Si és així, podem citar-li cent economistes que han expressat aquesta simple veritat sense tot aquest misticisme amb el qual la volta el senyor Proudhon. Vegeu per exemple el que diu Sadler:

“El treball combinat dóna resultats que no podrà mai produir el treball individual. A mesura, doncs, que la humanitat augmentarà en nombre, els productes de la indústria reunida excediran de molt la suma d'una simple addició calculada sobre aquest augment. En les arts mecàniques igual que en els treballs de la ciència, un home pot fer actualment més en un dia que no un individu isolat durant tota la seva vida. L'axioma dels matemàtics, segons el qual el tot és igual a les parts, no és veritat aplicat al nostre objecte. Quant al treball, aquesta gran columna de l'existència humana (*the great pillar of human existence*), hom pot dir que el producte dels esforços acumulats excedeix de molt tot el que els esforços individuals i separats poden mai produir” (T. Sadler, *The law of population*, Londres, 1830).

Retornem al senyor Proudhon. L'excedent del treball, diu, s'explica per la societat-persona. La vida d'aquesta persona obeeix lleis oposades a les lleis que regeixen l'home com a individu, cosa que vol provar amb “fets”.

“La descoberta d'un procediment econòmic no pot valer mai a l'inventor un benefici igual al que proporciona a la societat... Hom ha remarcat que les empreses de ferrocarrils són molt menys una font

de riqueses per als empresaris que per a l'Estat... El preu mitjà del transport de mercaderies per carro és de 18 cèntims per tona i per quilòmetre, mercaderia presa i tornada al magatzem. Hom ha calculat que a aquest preu una empresa ordinària de ferrocarril no obtindria pas un 10 per 100 de benefici net, resultat poc més o menys aproximat al d'una empresa de transports. Admetem, però, que la rapidesa del transport per ferrocarril sigui la del carreteig per terra com 4 és a 1: com que en la societat el temps és el valor mateix, a igualtat de preus el ferrocarril presentarà sobre el carreteig un avantatge de 400 a 100. No obstant aquest avantatge enorme, molt real per a la societat, està ben lluny de realitzar-se en la mateixa propoció per al carreter; que mentre proporciona a la societat una millora de preu de 400 per 100, no treu pas, per a ell, un 10 per 100. Suposem en fecte, per a fer la cosa encara més perceptible, que el ferrocarril eleva la seva tarifa a 25 cèntims, mentre que la del carreteig continua a 18; aquell perdrà immediatament totes les seves consignacions. Expedidors, destinataris, tothom retornarà a la tartana i a la diligència si cal. Hom desertarà la locomotriu: un avantatge social de 400 per 100 serà sacrificat a una pèrdua de 35 per 100. La raó d'això és fàcil de comprendre. L'avantatge que resulta de la rapidesa del ferrocarril és essencialment social, i cada individu no participa d'ell més que en una proporció mínima (no oblidem que sols es tracta en aquest moment del transport de mercaderies), mentre que la pèrdua afecta directament i personalment el consumidor. Un benefici social igual a 400 representa per a l'individu, si la societat és solament d'un milió d'homes, quatre deu-mil·lèssimes; mentre que una pèrdua de 33 per 100 per al consumidor suposaria un dèficit social de 33 milions” (Proudhon).

Passi encara que el senyor Proudhon expressi una celeritat elevada al quàdruple de 400 per 100 de la celeritat primitiva: però que posi en relació els tants per cent de celeritat amb els tants per cent del benefici i que formi una proporció entre dues relacions que, per ésser mesurades separatament pe run tant per cent, són precisament incommensurables entre elles, és establir una proporció entre els tants per cent i deixar de banda les denominacions.

Els tants per cent són sempre tants per cent; 10 per 100 i 400 per 100 són commensurables; ells són l'un a l'altre com 10 és a 400. D'aquí dedueix el senyor Proudhon que un benefici de 10 per 100 val quaranta vegades menys que una celeritat quadruplicada. Per salvar les aparences, diu que per a la societat el temps és el valor (*time is money*). Aquest error prové que es recorda confusament que hi ha una relació entre el valor i el temps del treball i no para ni un moment fins a fer que s'assimilin el temps del treball al temps del transport, és a dir que identifica els maquinistes, guarda-combois i consorts, el temps de treball dels quals és tot un altre que el temps de transport, amb tota la societat. De cop, heus aquí la rapidesa esdevinguda capital, i en aquest cas té molta raó de dir: “Un benefici de 400 per 100 serà sacrificat a una pèrdua de 35 per 100”. Després d'haver establert com a matemàtic aquesta estranya proposició, ens en dona l'explicació com a economista.

“Un benefici social igual a 400 representa per a l'individu, si la societat és sols d'un milió d'homes, quatre deu-mil·lèssimes”. Entesos; però no es tracta pas de 400, és tracta de 400 per 100, i un benefici de 400 per 100 representa per a l'individu ni més ni menys que 400 per 100. Qualsevol que sigui el capital, els dividendes es repartiran sempre en relació de 400 per 100. ¿Què fa, el senyor Proudhon? Pren els tants per cent pel capital, i com si temés que la seva confusió no fos prou manifesta, prou “perceptible”, continua així:

“Una pèrdua de 33 per 100 per al consumidor suposa un dèficit social de 33 milions”. 33 per 100 de pèrdua per al consumidor no són més que 33 per 100 de pèrdua per a un milió de consumidors. ¿Com pot dir tot seguit el senyor Proudhon, serenament, que el dèficit social, en el cas d'una pèrdua de 33 per 100, s'eleva a 33 milions, quan no coneix ni el capital social, ni tan sols el capital d'un sol dels interessats? De manera que no és suficient per al senyor Proudhon haver confós el *capital* i els *tants per cent*; ell es depassa identificant el *capital* col·locat en una empresa i el *nombre* dels interessats.

“Suposem, en efecte, per a fer la cosa encara més perceptible”, un capital determinat. Un benefici social de 400 per 100, repartit entre

un milió de participants, interessats cada u en un franc, dóna 4 francs de benefici per cap i no pas 0,0004 com pretén el senyor Proudhon. De la mateixa manera una pèrdua de 33 per 100 per cada un dels participants representa un dèficit social de 330.000 francs i no pas de 33 milions ($100:33 = 1.000.000:330.000$).

El senyor Proudhon, preocupat amb la seva teoria de la societat-persona, s'oblida de fer la divisió per 100 amb la qual s'obtidria 330.000 francs de pèrdua; però 4 francs de benefici per cap sumen per a la societat 4 milions de francs de benefici. Queda, doncs, per a la societat un benefici net de 3.670.000 francs. Aquest compte exacte demostra precisament tot el contrari del que ha volgut demostrar el senyor Proudhon; això és, que els beneficis i les pèrdues de la societat no estan mai en raó inversa amb els beneficis i les pèrdues dels individus.

Després d'haver rectificat aquests simples errors purament de càlcul, vegem un xic les conseqüències a les quals s'arribaria, si hom volgués admetre per als ferrocarrils aquesta relació entre celeritat i capital, tal com la dóna el senyor Proudhon, menys els errors de càlcul. Suposem que un transport quatre vegades més ràpid, costa quatre vegades més; aquest transport no donaria menys benefici que el carretatge que és quatre vegades més lent i costa la quarta part de les despeses. Ara bé: si el carreteig pren 18 cèntims, el ferrocarril podrà prendre 72 cèntims. Això seria segons el "rigor matemàtic" la conseqüència de les suposicions del senyor Proudhon, sempre menys els errors de càlcul. Però heus aquí que tot d'un cop ens diu, que si en lloc de 72 cèntims, el ferrocarril sols en prengués 25, perdria instantàniament totes les seves consignacions. Decididament, cal retornar a la tartana i a la diligència. Solament si hem de donar un consell al senyor Proudhon, és que no obli en el seu "Programa de l'associació progressiva" de fer la divisió per 100. Però, ai las!, no podem esperar gaire que el nostre consell sigui escoltat, car el senyor Proudhon està talment esbalaït del seu càlcul "progressiu" corresponent a l'"associació progressiva", que exclama amb molt d'èmfasi: "Ja he fet veure en el capítol II, per la solució de l'antinòmia del valor, que l'avantatge de tota descoberta útil és

incomparablement més petita per a l'inventor, faci el que vulgui, que per a la societat; jo he portat la demostració sobre aquest punt *fins al rigor matemàtic!*”.

Tornem, ara, a la ficció de la societat-persona, ficció que no tenia d'altre objecte que provar la simple veritat següent: Una invenció nova que permeti produir amb la mateixa quantitat de treball una quantitat més gran de mercaderies, fa baixar el valor venal del producte. La societat realitza, doncs, un benefici, no obtenint més valors de canvi, sinó obtenint més mercaderies pel mateix valor. Quant a l'inventor, la competència obliga a abaixar successivament el seu benefici fins al nivell general dels beneficis. ¿Ha provat Proudhon aquesta proposició tal com es proposava? No. Però això no el priva pas de tirar en cara als economistes d'haver omès aquesta demostració. Per a provar-li el contrari, no citarem més que Ricardo i Lauderdale; Ricardo, cap de l'escola que determina el valor pel temps del treball; Lauderdale, un dels defensors més aferrissats de la determinació del valor per l'oferta i la demanda. Ambdós han desenvolupat la mateixa tesi.

“En augmentar constantment la facilitat de producció, disminuïm constantment el valor d'algunes coses produïdes abans, encara que per aquest mateix procediment no solament incrementem la riquesa nacional, sinó que augmentem també la facultat de produir per al futur... Tan aviat com per mitjà de màquines, o per les nostres coneixences en física, forcem els agents naturals a fer l'obra que l'home feia abans, el valor de canvi d'aquesta obra cau en conseqüència. Si calguessin deu homes per a fer rodar un molí de blat, i hom descobrís que per mitjà del vent o de l'aigua, podria estalviar-se el treball d'aquests deu homes, la faria que seria el producte de l'acció del molí, baixaria de valor des d'aquest moment, en proporció de la suma de treball estalviat; i la societat es trobaria enriquida de tot el valor de les coses que el treball d'aquests deu homes podia produir, sense que per això els fons destinats al manteniment dels treballadors haguessin sofert la més petita disminució” (Ricardo).

Lauderdale, al seu torn, diu:

“El benefici dels capitals prové sempre que supleixin una porció de treball que l'home hauria de fer amb les seves mans, o que accomplixin una porció de treball per sobre dels esforçs personals de l'home i que aquest no podria executar per ell mateix. El minso benefici que fan podria executar per ell mateix. El minso benefici que fan en general els propietaris de màquines, comparat al preu del treball al qual supleixen, faran tal volta néixer dubtes sobre la justesa d'aquesta opinió. Una bomba aspirant, per exemple, treu en un dia més aigua d'una mina de carbó que no la que podrien treure sobre llurs espatlles tres-cents homes, encara que es servissin de portadores; i no és pas dubtós que la bomba reemplaça llur treball amb moltes menys despeses. És així el cas de totes les màquines. El treball que s'efectuava per la mà de l'home, al qual les màquines han succeït, aquestes l'han de fer a un preu més baix... Jo suposo que un privilegi ha estat donat a l'inventor d'una màquina que fa la feina de quatre: com que el privilegi exclusiu priva de tota competència, exceptuant la que resulta del treball dels obrers, és natural que el salari d'aquests durant tot el temps del privilegi, serà la mesura del preu que l'inventor ha de posar als seus productes: és a dir, que per assegurar-se del seu ús, exigirà un xic menys que el salari del treball que la seva màquina haurà suplert. Però a l'expiració del privilegi, altres màquines de la mateixa espècie s'estableixen i rivalitzen amb la seva. Llavors ell regularà el seu preu sobre el principi general, fent-lo dependre de l'abundància de les màquines. El benefici dels fons emprats..., encara que resulta d'un treball suplert, es regula, finalment, no pel valor d'aquest treball, sinó com en tots els altres casos, per la competència entre els propietaris de fons; i el seu grau es fixa sempre per la proporció de quantitat dels capitals oferts per aquesta funció amb la demanda que hom en fa”.

En últim terme, doncs, mentre el guany serà més gran que en les altres indústries, hi haurà capitals que s'oferiran a la nova indústria, fins que la taxa del guany hagi descendit al nivell comú.

Acabem de veure que l'exemple del ferrocarril no era gaire apropiat per aclarir un xic la ficció de la societat-persona. Amb tot, el senyor Proudhon reprèn ardidament el seu discurs: “Aclarits aquests punts,

res de més fàcil que explicar com el treball ha de deixar a cada productor un excedent”.

El que ara segueix pertany a l'antiguitat clàssica. És un conte poètic fet per distreure el lector de les fatigues que li deu haver causat el rigor de les demostracions matemàtiques que l'han precedit. Proudhon dóna a la societat-persona el nom de *Prometeu* del qual glorifica les gestes en aquests termes:

“Al principi, Prometeu, sortint del si de la naturalesa, es desvetlla a la vida en una inèrcia plena d'encanteris, etcètera. Prometeu posa mans a l'obra, i des del seu primer dia, primer dia de la segona creació, el producte de Prometeu, és a dir, la seva riquesa, el seu benestar, és igual a deu. El segon dia, Prometeu divideix el seu treball, i el seu producte esdevé igual a cent. El tercer dia i cada un dels dies successius, Prometeu inventa màquines, descobreix noves utilitats en els cossos, noves forces en la naturalesa... A cada pas que fa, la seva indústria, la quantitat de la seva producció ascendeix i li denuncia un acreixement de la felicitat. I per fi, ja que per a ell consumir és produir, és clar que cada dia de consum, no esgotant el producte del dia anterior, deixa un excedent de productes per a la jornada de l'endemà”.

Aquest Prometeu de Proudhon és un dròpol personatge tan feble en lògica com en economia política. Mentre que Prometeu no fa altra cosa que ensenyar-nos la divisió del treball, l'aplicació de les màquines, l'explotació de les forces naturals i de les ciències tècniques, multiplicant les forces productives dels homes i donant un excedent comparat amb el que produeix el treball isolat, aquest nou Prometeu sols té la desgràcia de venir massa tard. Però, des que Prometeu es barreja a parlar de producció i de consum, esdevé realment grotesc. Segons ell, consumir és produir; ell consumeix l'endemà el que ha produït el dia abans i així ell té sempre un dia avançat; aquest dia avançat és el seu “excedent de treball”. Però consumint l'endemà el que ha produït el dia anterior, és necessari que el primer dia, que no tenia dia anterior, hagi treballat per dos dies a fi de tenir aleshores endavant un dia avançat.

¿Com ha pogut guanyar Prometeu en el primer dia aquest excedent quan no hi havia divisió de treball, ni màquines, ni altres coneixences de les forces físiques que la del foc? Posada així la qüestió, per haver retrocedit “fins al primer dia de la segona creació”, no ha fet ni un pas endavant. Aquesta manera d'explicar les coses té a la vegada coses del grec i de l'hebreu, és alhora mística i al·legòrica, i dóna perfectament al senyor Proudhon el dret de dir: “He demostrat per la teoria i pels fets el principi que tot treball ha de deixar un excedent”.

Els fets són el famós càlcul progressiu; la teoria, el mite de Prometeu.

“Però, continua el senyor Proudhon, aquest principi tan cert com una proposició aritmètica està lluny encara de realitzar-se per a tothom. Mentre que amb el progrés de la indústria col·lectiva, cada dia de treball individual obté un producte cada vegada més gran i, per una conseqüència necessària, mentre que el treballador, amb el mateix salari, hauria d'ésser cada dia més ric, existeixen en la societat estaments que es beneficien i d'altre que decauen”.

L'any 1770 la població dels Reialmes Units de la Gran Bretanya era de 15 milions i la població productiva de 3 milions. La capacitat de les forces tècniques de producció igualava aproximadament una població de 12 milions d'individus més. Així, doncs, hi havia en suma 15 milions de forces productives. De manera que la capacitat productiva era a la població com 1 és a 1, i la capacitat tècnica, era al poder manual com 4 és a 1.

El 1840, la població no era superior a 30 milions: la població productiva era de 6 milions, mentre que la capacitat tècnica pujava a 650 milions, és a dir que estava respecte de la població sencera com 21 és a 1, i respecte de la capacitat manual com 108 és a 1.

En la societat anglesa, la jornada de treball ha guanyat, doncs, en setanta anys, un excedent de 2.700 per 100 en productivitat, és a dir que el 1840 ha produït set vegades més que el 1770. Segons Proudhon la qüestió hauria de plantejar-se de la següent manera: ¿Per què l'obrer anglès del 1840 no ha estat vint-i-set vegades més ric que el del 1770? En plantejar una semblant qüestió, hom suposaria naturalment que els anglesos haurien pogut produir aquestes

riqueses, sense que les condicions històriques en les quals han estat produïdes (tals com l'acumulació de capitals privats, la moderna divisió del treball, el taller automàtic, la competència anàrquica, el sistema de salaris, en fi tot el que està basat damunt l'antagonisme de classes), haguessin existit. Ara bé, per al desenvolupament de les forces productives i de l'excedent del treball, eren aquelles precisament les condicions d'existència. Per altra part, ha calgut, per a obtenir aquest desenvolupament de les forces productives i aquest excedent de treball, que hi hagin hagut classes que es beneficiessin i d'altres que decaiguessin.

¿Què és, doncs, en definitiva, aquest Prometeu ressuscitat pel senyor Proudhon? És la societat, són les relacions socials basades en l'antagonisme de classes. Aquestes relacions no són pas relacions d'individu a individu, sinó d'obrer a capitalista, d'arrendatari a propietari terratinent, etcètera. Esborreu aquestes relacions i haureu anihilat tota la societat, i el vostre Prometeu no serà més que un fantasma sense braaixòs ni cames, és a dir, sense taller automàtic, sense divisió de treball, faltat en fi de tot això que vosaltres li heu donat primitivament per fer-li obtenir aquest excedent de treball.

Si en la teoria, doncs, fos suficient, com ho fa el senyor Proudhon, d'interpretar la fórmula de l'excedent de treball en el sentit de la igualtat, sense tenir en compte les condicions actuals de producció, hauria d'ésser suficient, en la pràctica, de fer entre els obrers una repartició igualitària de totes les riqueses actualment adquirides, sense canviar res de les actuals condicions de la producció. Aquesta repartició no asseguraria pas un alt grau de confort a cada un dels participants.

Però el senyor Proudhon no és pas tan pessimista com hom podia creure. Com que la proporcionalitat, per a ell, ho és tot, no té res d'estrany que vegi en el Prometeu que s'ha imaginat, és a dir, en la societat actual, un començament de realització de la seva vida preferida.

“Però, pertot arreu el progrés de la riquesa, és a dir, *la proporcionalitat dels valors*, és la llei dominant; i quan els

economistes oposen als planys del partit social, l'acreciment progressiu de la fortuna pública, i les atenuacions aportades a la condició de les classes fins a les més malaurades, proclamen sense adonar-se'n, una veritat que és la condemna de llurs teories”.

¿Què és, en efecte, la riquesa col·lectiva, la fortuna pública? És la riquesa de la burgesia, i no la de cada burgès en particular. Doncs, bé: els economistes no han fet altra cosa que demostrar com, en les relacions de producció existents, la riquesa de la burgesia s'ha desenvolupat i ha d'augmentar encara. Quant a les classes obreres, és encara una qüestió molt discutida de saber si llur condició ha millorat de resultes de l'acreciment de la riquesa que hom pretén pública. Si els economistes ens citen, en ajut de llur optimisme, l'exemple dels obrers anglesos ocupats en la indústria cotonera, sols veuen llur situació en els escassos moments de la prosperitat del comerç. Aquests moments de prosperitat estan en relació amb les èpoques de crisi i d'estancament, en la “justa proporcionalitat” de 3 a 10. Però pot ésser també, que en parlar de *millorament*, els economistes hagin volgut parlar d'aquells milions d'obers que hagueren de sucumbir a les Índies orientals, per a procurar al milió i mig d'obers ocupats a Anglaterra en la mateixa indústria, tres anys de prosperitat sobre deu.

Quant a la participació temporal a l'acreciment de la riquesa pública, és diferent. El fet de participació temporal s'explica per la teoria dels economistes. És la seva confirmació i en cap cas la seva “condemna” com diu el senyor Proudhon. Si alguna cosa hi hagués a condemnar, seria, certament, el sistema del senyor Proudhon, que reduiria, com ho hem demostrat, l'obrer al mínim de salari, a desgrat de l'acreciment de la riquesa. Sols reduint-lo al mínim del salari hauria fet una aplicació de la justa proporcionalitat dels valors, del “valor constituït pel temps del treball”. És perquè el salari, a conseqüència de la competència, oscil·la per sobre o per sota del preu dels queviures necessaris al sosteniment de l'obrer, que fa que aquest pugui participar, per bé que d'una manera molt limitada, al desenvolupament de la riquesa col·lectiva, però que fa també que

aquest pugui morir de misèria. Aquesta és tota la teoria dels economistes que no es fan il·lusions.

Després de la seves llargues divagacions sobre la qüestió dels ferrocarrils, de Prometeu i de la nova societat a reconstituir sobre el “valor constituït”, el senyor Proudhon es concentra; l'emoció el guanya, i exclama en to paternal:

“*Conjuro* els economistes que s'interroguin un moment, en el silenci de llur cor, lluny dels prejudicis que els transtornen i sense mirar els càrrecs que ocupen o esperen ocupar, sobre els interessos que serveixen, els sufragis que ambicionen, les distincions que afalaguen llur vanitat: que diguin si fins avui dia el principi que tot treball ha de deixar un excedent, els havia aparegut amb aquesta cadena d'antecedents i de conseqüents que hem somogut”.

Capítol II: La metafísica de l'economia política

1.- El mètode

Heu-nos aquí en plena Alemanya! Anem a parlar de metafísica, al mateix temps que d'economia política. I en fer-ho així, encara no farem altra cosa que seguir les “contradiccions” de Proudhon. De cop ell ens força a parlar anglès, a tornar-nos passablement anglesos. Mentrestant l'escena canvia. El senyor Proudhon ens transporta a la nostra cara pàtria i ens obliga a recobrar la nostra qualitat d'alemanys, contra la nostra voluntat.

Si l'anglès transforma els homes en capells, l'alemany transforma els capells en idees. L'anglès és Ricardo, ric banquer i economista distingit; l'alemany és Hegel, simple professor de filosofia a la Universitat de Berlín.

Lluís XV, últim rei absolut, que representava la decadència de la monarquia francesa, havia pres al seu servei un metge que era el primer economista de França. Aquest metge, aquest economista, representava el triomf imminent i segur de la burgesia francesa. El doctor Quesnay ha fet de l'economia política una ciència; l'ha

compendiada en la seva famosa “Taula econòmica”. Ultra els mil i un comentaris que han aparegut sobre aquesta taula, en posseïm un del mateix doctor. És “l’anàlisi de la taula econòmica seguit de set *observacions importants*”.

El senyor Proudhon és un altre doctor Quesnay. És el Quesnay de la metafísica de l’economia política.

Ara bé, la metafísica, la filosofia tota, es resumeix, segons Hegel, en el mètode. Ens caldrà, doncs, tractar d’aclarir el mètode del senyor Proudhon que és, almenys, tan tenebrós com la “Taula econòmica”. És per això que donem set observacions més o menys importants. Si el doctor Proudhon no està content de les nostres observacions sempre podrà jugar a Abat Baudeau i donarà ell mateix “l’explicació del mètode econòmico-metafísic”.

Primera observació

“No fem pas una *història segons l’ordre del temps, sinó segons la successió de les idees*. Les *fases o categories econòmiques* són en llur manifestació adés contemporànies, adés invertides... Les teories econòmiques no per això deixen de tenir llur *successió lògica* i llur *sèrie en la raó*; és aquest ordre que ens afalaga d’haver descobert” (Proudhon).

Decididament, el senyor Proudhon ha volgut fer por als francesos, llançant-los a la cara frases gairebé hegelianes. Hem, doncs, d’entendre’ns amb dos homes, primer amb el senyor Proudhon, després amb Hegel. ¿Com es distingeix el senyor Proudhon dels altres economistes? I Hegel, ¿quin paper representa en l’economia política del senyor Proudhon?

Els economistes expressen les relacions de producció burgeses, la divisió del treball, el crèdit, la moneda, etc., com a categories fixes, immutables, eternes. El senyor Proudhon que s’ha trobat amb aquestes categories totalment acabades, vol explicar-nos l’acte de formació, la generació d’aquestes categories, principis, lleis, idees, pensaments.

Els economistes ens expliquen com hom produeix, donades aquestes relacions, però el que ells no ens expliquen, és com es produeixen aquestes relacions, és a dir, el moviment històric que les ha fetes nèixer. El senyor Proudhon havent pres aquestes relacions com a principis, com a categories, com a pensaments abstractes, només ha de posar en *ordre* aquests pensaments, que es troben arrengrats alfabèticament al final de tots els tractats d'economia política. Els materials dels economistes són la vida activa i palpitant dels homes; els materials del senyor Proudhon, són els dogmes dels economistes. Però des del moment que hom no persegueix el moviment històric de les relacions de producció – i les categories econòmiques no són més que llur expressió teòrica –, des del moment que hom no vol veure en aquestes categories sinó idees, pensaments espontanis, independents de les relacions reals, hom es veu forçat d'assignar com a origen d'aquests pensaments el moviment de la raó pura. ¿Com pot la raó pura, eterna, impersonal, fer nèixer aquests pensaments? Com procedeix per a produir-los?

Si tinguéssim la intrepidesa del senyor Proudhon en matèria d'hegelianisme, diríem: la raó pura es distingeix en si mateixa de si mateixa. Què vol dir això? La raó impersonal, no tenint fora d'ella ni terreny sobre el qual poder posar-se, ni objecte al qual poder oposar-se, ni subjecte amb el qual poder compondre's, es veu forçada a fer el capgirell posant-se, oposant-se i component-se posició, oposició i composició. Parlant en grec, tenim la tesi, l'antítesi i la síntesi. Quant a aquells que no coneguin el llenguatge hegelianista, els direm la fórmula sacramental: afirmació, negació i negació de la negació. Heu-vos aquí què vol dir parlar clar. Això no és pas certament l'hebreu, encara que desplaçui el senyor Proudhon; però és el llenguatge d'aquesta raó tan pura, separada de l'individu. Al lloc de l'individu ordinari, amb la seva manera habitual de parlar i de pensar, no tenim altra cosa que aquesta manera ordinària totalment pura, menys de l'individu.

¿Cal sorprendre's que tota cosa, en darrera abstracció – car hi ha abstracció i no anàlisi – es presenti en estat de categoria lògica? ¿Cal estranyar-se que, deixant caure a poc a poc tot el que constitueix l'individualitat d'un edifici, en fer abstracció dels materials que el

componen, de la forma que el distingeix, arribaríeu a veure només que un sol cos – que en fer abstracció dels límits d'aquest cos aviat no tindreu més que un espai –, que en fi, fent abstracció de les dimensions d'aquest espai, acabeu per no veure més que la quantitat tota pura, la categoria lògica? Així, a força d'abstreure de tot subjecte tots els pretesos accidents, animats o inanimats, homes o coses, tenim raó de dir que en última abstracció hom arriba a tenir com a substància les categories lògiques. De la mateixa manera, els metafísics que en fer aquestes abstraccions s'imaginem fer una anàlisi i que a mesura que més i més van separant-se dels objectes s'imaginem apropar-s'hi fins al punt de penetrar-los, aquests metafísics tenen raó, al seu torn, de dir que les coses d'aquest món són brodadures les categories lògiques de les quals formen el canemàs. Heus aquí el que distingeix el filòsof del cristià. El cristià sols té notícia d'una encarnació del *Logos*, a despit de la lògica; el filòsof no va en lloc amb les encarnacions. Que tot el que existeix, que tot el que viu sobre la terra i sota l'aigua, pugui quedar reduït a força d'abstracció a una categoria lògica; que d'aquesta manera, tot el món real pugui negar-se en el món de les abstraccions, en el món de les categories lògiques, qui se n'estranyarà?

Tot el que existeix, tot el que viu sobre la terra o sota l'aigua, sols viu, sols existeix per un moviment qualsevol. De manera que el moviment de la història, produeix les relacions socials, el moviment industrial dóna els productes industrials, etc.

De la mateixa manera que a força d'abstracció hem transformat tota cosa en categoria lògica, igualment hom no ha de fer més que fer abstracció de tot caràcter distintiu dels diferents moviments, per arribar al moviment en estat abstracte, al moviment purament formal, a la fórmula purament lògica del moviment. Els qui troben en les categories lògiques la substància de tota cosa, s'imaginem haver trobat en la fórmula lògica del moviment el *mètode absolut*, que no solament explica tota cosa, sinó que implica encara el moviment de la cosa.

És d'aquest mètode absolut que parla Hegel en aquests termes: “El mètode és la força absoluta, única, suprema, infinita, a la qual cap

objecte no pot resistir; és la tendència de la raó a reconèixer-se ella mateixa en tota cosa” (*Lògica*, Vol. III). Trobant-se tota cosa reduïda a una categoria lògica, i tot moviment, tot acte de producció, al mètode, resulta, naturalment, que tot el conjunt de productes i de producció, d'objectes i de moviment, es redueix a una metafísica aplicada. El que Hegel ha fet amb la religió, el dret, etc., el senyor Proudhon intenta fer-ho amb l'economia política.

Què és, doncs, aquest mètode? L'abstracció del moviment. El moviment en estat abstracte. ¿Què és el moviment en estat abstracte? La fórmula purament lògica del moviment o el moviment de la raó pura. ¿En què consisteix el moviment de la raó pura? A posar-se, a oposar-se, a compondre's, a formular-se com a tesi, antítesi, síntesi, o bé a afirmar-se, a negar-se, a negar la seva negació.

¿Com ho fa la raó per a afirmar-se, per a posar-se en categoria determinada? Això és qüestió de la raó mateixa i dels seus apologistes.

Però, una vegada que ha arribat a posar-se en tesi, aquesta tesi, aquest pensament, oposat a ell mateix, es desdobra en dos pensaments contradictoris, el positiu i el negatiu, el sí i el no. La lluita d'aquests dos elements antagònics tancats en l'antítesi, constitueix el moviment dialèctic. El sí esdevenint no, el no esdevenint sí, el sí esdevenint alhora sí i no, el no esdevenint alhora no i sí, els contraris es compensen, es neutralitzen, es paralitzen. La fusió d'aquests dos pensaments contradictoris constitueix un pensament nou, que n'és la síntesi.

Aquest pensament nou es divideix encara en dos pensaments contradictoris que es fonen, a llur torn, en una nova síntesi. D'aquest treball de gestació, en neix un grup de pensaments. Aquest grup de pensaments segueix el mateix moviment dialèctic que una simple categoria, i té per antítesi un grup contradictori. D'aquests dos grups de pensaments, neix un nou grup de pensaments que és la seva síntesi.

De la mateixa manera que del moviment dialèctic de les categories simples neix el grup, igualment del moviment dialèctic dels grups neix la sèrie, i del moviment dialèctic de les sèries neix tot el sistema.

Apliqueu aquest mètode a les categories de l'economia política, i tindreu la lògica i la metafísica de l'economia política, o, en altres termes, tindreu les categories econòmiques conegudes de tothom, traduïdes a un llenguatge poc conegut, que els dóna l'aire d'haver fet eclosió frescament dins una testa raó pura; talment aquestes categories semblen les unes engendrar les altres, encadenar-se, encabritant-se les unes en les altres pel sol treball del moviment dialèctic. Que el lector no s'espanti d'aquesta metafísica amb tota la seva bastida de categories, grups, sèries i sistemes. A desgrat dels grans esforaïxòs que ha fet el senyor Proudhon per escalar el cim del *sistema de les contradiccions*, no ha pogut mai elevar-se per sobre dels dos, primers graons de la tesi i de l'antítesi simple, i encara només els ha pogut pujar dues vegades i, d'aquestes dues vegades, una d'elles caigué de cap per avall.

Fins aquí, sols hem exposat la dialèctica d'Hegel. Veurem més endavant com el senyor Proudhon ha reeixit a reduir-la a les més mesquines proporcions. Així, per a Hegel, tot el que ha passat i el que està passant és estrictament el que passa en el seu propi raonament. També la filosofia de la història no és altra cosa que la història de la filosofia, de la seva pròpia filosofia. No existeix ja “la història segons l'ordre dels temps”, no hi ha més que “la successió de les idees en la raó”. Ell creu construir el món per mitjà del moviment del pensament, mentre que el que fa és reconstruir sistemàticament i classificar, sota el mètode absolut, els pensaments que estan en la ment de tothom.

Segona observació

Les categories econòmiques no són més que les expressions teòriques, les abstraccions de les relacions socials de producció. El senyor Proudhon, com un veritable filosof, prenent les coses a l'inrevés, no veu en les relacions reals altra cosa que les encarnacions

d'aquests principis, d'aquestes categories que dormitaven, ens diu, encara, el senyor Proudhon, el filòsof, en el si “de la raó impersonal de la humanitat”.

El senyor Proudhon, economista, ha comprès molt bé que els homes fan la tela, el llenç, les sedes, sota determinades relacions de producció. Però, el que no ha comprès, és que aquestes relacions socials determinades són produïdes pels homes, igual que el llenç, el lli, etc. Les relacions socials estan íntimament lligades a les forces productives. En adquirir noves forces productives, els homes canvien llur mode de producció, i canviant el mode de producció, la manera de guanyar llur vida, canvien tots les seves relacions socials. El molí de mà us donarà la societat amb el senyor feudal; el molí a vapor, la societat amb el capitalista industrial.

Els mateixos homes que estableixen les relacions socials d'acord amb la seva productivitat material, conformen també els principis, les idees, les categories, a la mesura de les seves relacions socials.

De manera que aquestes idees, aquestes categories, són tan poc eternes com les relacions que expressen. *Són productes històrics i transitoris.*

Vivim en un moviment continu d'acreixement de les forces productives, de destrucció de les relacions socials, de formació de les idees; l'únic que hi ha d'immutable és l'abstracció del moviment, *mors immortalis.*

Tercera observació

Les relacions de producció de tota societat formen un tot. El senyor Proudhon considera les relacions econòmiques com altres tantes fases socials, que l'una engendra l'altra, resultant l'una de l'altra com l'antítesi de la tesi, i realitzant en llur successió lògica la raó impersonal de la humanitat.

L'únic inconvenient que hi ha en aquest mètode, és que emprenent l'examen d'una sola d'aquestes fases, Proudhon no pugui explicar-la

sense haver recorregut a totes les altres relacions de la societat, relacions que, això no obstant, no ha fet pas encara engendrar pel seu moviment dialèctic. Com més endavant el senyor Proudhon, per mitjà de la raó pura, passa a l'infantament d'aquestes fases, procedeix com si fossin infants nou-nats, oblidant que tenen la mateixa edat que la primera.

Així, per arribar a la constitució del valor, que és per a ell la base de totes les evolucions econòmiques, no pot passar-se de la divisió del treball, de la competència, etc. Emperò, en la *sèrie*, en la *raó* del senyor Proudhon, en la *successió lògica*, aquestes relacions encara no existien.

En construir amb les categories de l'economia política l'edifici d'un sistema ideològic, hom disloca els membres de la societat en altres tantes societats a part, que arriben les unes després de les altres. ¿Com, en efecte, la sola fórmula lògica del moviment, de la successió del temps, podria explicar el cos de la societat, en el qual totes les relacions coexisteixen simultàniament i les unes suporten les altres?

Quarta observació

Vegeu, ara, quines modificacions introdueix el senyor Proudhon a la dialèctica de Hegel en aplicar-la a l'economia política.

Per al senyor Proudhon tota categoria econòmica té dos costats, l'un bo, l'altre dolent. Enfoca les categories de la mateixa manera que el petit-burgès considera els grans homes de la història: *Napoleó* és un gran home; ha fet molt de bé, però ha fet també molt de mal.

El *bon costat* i el *costat dolent*, l'*avantatge* i l'*inconvenient*, presos en conjunt, formen per al senyor Proudhon la *contradicció* en cada categoria econòmica.

Problema a resoldre: conserva el costat bo tot eliminant el dolent.

L'*esclavitud* és una categoria econòmica com qualsevol altra. Té, doncs, també els seus dos costats. Deixem el costat dolent i parlem del costat bo de l'esclavitud: quedi ben entès que ens referim tan sols

a l'esclavitud directa, a l'esclavitud dels negres al Surinam, al Brasil, a les contrades meridionals de l'Amèrica del Nord.

L'esclavitud directa és l'eix de la indústria burgesa igual que les màquines, el crèdit, etc. Sense esclavitud, no tindríeu indústria moderna. És l'esclavitud que ha donat el seu valor a les colònies. Són les colònies que han creat el comerç de l'univers, que és la condició per a la gran indústria. Així, doncs, l'esclavitud és una categoria econòmica de la més gran importància.

Sense l'esclavitud, l'Amèrica del Nord, el país més progressiu, es transformaria en país patriarcal. Esborreu l'Amèrica del Nord del mapa del món, i tindreu l'anarquia, la decadència completa del comerç i de la civilització modernes. Féu desaparèixer l'esclavitud, i haureu esborrat l'Amèrica del mapa dels pobles.

Per això l'esclavitud com que és una categoria econòmica, ha figurat sempre en les institucions dels pobles. Els pobles moderns no han sabut fer altra cosa que disfressar l'esclavitud en llur propi país, però l'han imposada sense careta al nou món.

¿Com s'arreglarà el senyor Proudhon per a salvar l'esclavitud? Plantejarà així el problema: Conservar el costat bo d'aquesta categoria econòmica, eliminar-ne el que és dolent.

Hegel no té problemes a plantejar. No té més que la dialèctica. El senyor Proudhon no té de la dialèctica de Hegel altra cosa que la forma discursiva. El seu moviment dialèctic, per a ell, és la distinció dogmàtica del que és bo i del que és dolent.

Prenem per un moment el mateix senyor Proudhon com a categoria. Examinem el seu costat bo i el dolent, els seus avantatges i els seus inconvenients.

Si té sobre Hegel l'avantatge de plantejar problemes que es proposa de resoldre per a un major benestar de la humanitat, té l'inconvenient d'estar castigat d'esterilitat quan es tracta d'engendrar, pel treball d'infantament dialèctic, una nova categoria. El que constitueix el moviment dialèctic, és la coexistència dels dos costats contradictoris, la seva lluita i la seva fusió en una categoria nova. Sols

amb el fet de plantejar el problema, d'eliminar el costat dolent, hom talla de cop el moviment dialèctic. Car no és pas la categoria allò que es posa i s'oposa a ella mateixa per la seva naturalesa contradictòria, és el senyor Proudhon qui es commou, s'agita, forceja entre els dos costats de la categoria.

Agafat així, en un carreró de difícil sortida per mitjans legals, el senyor Proudhon fa un veritable salt que el transporta d'un sol cop en una categoria nova. I és llavors, quan apareix als seus ulls meravellats la *série en la raó*.

Pren la primera categoria que se li presenta, i li atribueix arbitràriament la qualitat de portar remei als inconvenients de la categoria que tracta de depurar. Si hem de creure el senyor Proudhon, d'aquesta manera, els impostos guareixen els inconvenients dels monopolis; la balança comercial, els inconvenients dels impostos, les rendes de la terra, els inconvenients del crèdit, etc.

I així, prenent successivament les categories econòmiques d'una a una, i fent d'aquesta l'*antídote* d'aquella, ek senyor Proudhon arriba a compondre amb aquesta barreja de contradiccions, i d'antídots de les contradiccions, dos volums de contradiccions, que anomena d'una manera justíssima: *El sistema de les contradiccions econòmiques*.

Cinquena observació

“En la raó absoluta totes aquestes idees... són igualment simples i generals... De fet, sols arriben a la ciència per una *espècie de bastida* de les nostres idees. Però, la veritat en ella, és independent d'aquestes figures dialèctiques i alliberada de les combinacions del nostre esperit” (Proudhon).

Heus aquí de cop, per una espècie de viratge, el secret del qual ara coneixem, la metafísica de l'economia política convertida en una il·lusió! Mai el senyor Proudhon no ha dit tant de veritat. Certament, des del moment que el procediment d'un moviment dialèctic es redueix al simple procediment d'oposar el bo al dolent, de plantejar

problemes tendint a eliminar el dolent i donar una categoria com a antídot a l'altra, les categories deixen de tenir espontaneïtat; la idea “no funciona més”; ja no hi ha vida en ella. Ja no es posa ni es descomposa en categories. La successió de les categories ha esdevingut una mena de *bastida*. La dialèctica deixa d'ésser el moviment de la raó absoluta. No queda ja la dialèctica, no queda a tot estirar altra cosa que la moral tota pura.

Quan el senyor Proudhon parla de la *sèrie en la raó*, de la *successió lògica de les categories*, declara positivament que no vol donar la *història segons l'ordre dels temps*, és a dir, segons el senyor Proudhon, la successió històrica en la qual les categories s'han *manifestat*. Segons ell, llavors tot succeïa en l'*èter pur de la raó*. Tot havia d'emanar d'aquest èter per mitjà de la dialèctica. Ara que es tracta de posar en pràctica aquesta dialèctica, la raó li falla. La dialèctica del senyor Proudhon falta a la dialèctica de Hegel, i heus aquí que el senyor Proudhon es veu obligat a dir que l'ordre en el qual dóna les categories econòmiques ja no és l'ordre en el qual s'engendraven les unes a les altres. Les evolucions econòmiques han deixat d'ésser les evolucions de la mateixa raó.

¿Què és, doncs, el que ens dóna la senyor Proudhon? ¿La història real, és a dir, segons la raó del senyor Proudhon, la successió d'acord amb la qual les categories s'han *manifestat* en l'ordre del temps? No. ¿La història es fa en la idea mateixa? Menys encara. Així doncs, ni és la història profana a de les categories, ni llur història sagrada! Quina història ens dóna a la fi? La història de les seves pròpies contradiccions. Vegem com aquestes avancen i com arrossegueu el senyor Proudhon al seu darrera.

Abans d'entrar en aquest examen, que dóna lloc a la sisena observació important, tenim encara una observació important a fer.

Admetem, amb el senyor Proudhon, que la història real, la història segons l'ordre dels temps, és la successió històrica en la qual les idees, les categories, els principis, s'han manifestat.

Cada principi ha tingut el seu segle per a manifestar-se: el principi d'autoritat, per exemple, ha tingut el segle XI, així com el principi

individualista ha tingut el XVIII. De conseqüència en conseqüència, deduïm que era el segle que pertanyia al principi, i no el principi que pertanyia al segle. En altres termes, era el principi el qui feia la història i no la història la qui feia el principi. Quan després, per a salvar els principis tant com la història, hom es demana per què tal principi s'ha manifestat en el segle XI, o en el XVIII, amb preferència a tal altre, hom es veu obligat a examinar minuciosament quins eren els homes del segle XI, quins eren els dels segle XVIII, quines eren les seves respectives necessitats, les seves forces productives, el seu mode de producció, les matèries primeres de la seva producció; quines eren, en fi, les relacions d'home a home que resultaven de totes aquestes condicions d'existència. Aprofundir en totes aquestes qüestions, ¿no és fer la història real, profana, dels homes en cada segle, representar alhora aquests homes com els autoris i els actors de llur propi drama? Però, des del moment que us representen els homes com els actors i els autors de llur pròpia història, us trobeu després de donar una volta, que heu arribat al veritable punt de partida, puix que heu abandonat els principis eternals dels quals partíeu primerament.

El senyor Proudhon ni tan sols no s'ha avançat gaire sobre la drecera que pren l'ideòleg per guanyar la gran ruta de la història.

Sisena observació

Prenem amb el senyor Proudhon el camí de la drecera.

Concedim-li que les relacions econòmiques, considerades com a *lleis immutables, principis eternals, categories ideals*, fossin anteriors als homes actius; concedim-li, encara, que aquestes lleis, aquests principis, aquestes categories, des de l'origen dels temps, haguessin dormitat “en la raó impersonal de la humanitat”. Hem vist ja, que amb totes aquestes eternitats immutables i immòbils no hi ha història possible; hi ha a tot estirar la història en la idea, és a dir, la història que es reflecteix en el moviment dialèctic de la raó pura. El senyor Proudhon, en dir que en el moviment dialèctic les idees ja no es *diferencien*, ha anul·lat l'*ombra del moviment* i el *moviment de*

les ombres, per mitjà de les quals s'hauria pogut crear encara un simulacre de la història. En lloc d'això, ha impulsat a la història a la seva pròpia impotència, dóna la culpa a tot, fins a la llengua francesa: “No és, doncs, exacte, diu Proudhon, el filòsof, de dir que alguna cosa *ocorre*, alguna cosa es *produceix*: en la civilització, com en l'univers, tot existeix, tot es mou des de sempre. I ocorre així *en tota l'economia social*”.

Tal és la força creadora de les contradiccions que *funcionen* i que fan funcionar el senyor Proudhon, que en voler explicar la història es veu obligat a negar-la, que en voler explicar l'adveniment successiu de les relacions socials nega que *una cosa* pugui ocórrer, que en voler explicar la producció en totes les seves fases, no admet que *alguna cosa* pugui *produir-se*.

Per al senyor Proudhon, doncs, la història no existeix, ni tampoc la successió de les idees, i no obstant això, el seu llibre subsisteix sempre; i aquest llibre és precisament, segons la seva pròpia expressió, la *història segons la successió de les idees*. ¿Com trobar una fórmula, car el senyor Proudhon és l'home de les fórmules, que l'ajudi a poder saltar d'un sol bot més enllà de totes les seves contradiccions?

Per això ha inventat una nova raó, que no és ni la raó absoluta, pura i verge, ni la raó comuna dels homes actius i que han actuat en els diferents segles, sinó que és una raó a part, la raó de la societat com a persona, del subjecte *humanitat*, que, sota la ploma del senyor Proudhon, debuta algunes vegades com a *geni social*, *raó social*, *raó general*, i en últim terme, com a *raó humana*. Aquesta raó disfressada amb tants noms, es fa reconèixer però a cada moment com la raó individual del senyor Proudhon amb el seu costat bo i el seu costat dolent, els seus antídots i els seus problemes.

“La raó humana no crea pas la veritat”, que està amagada en les profunditats de la raó absoluta, eterna. No pot fer altra cosa que descobrir-la. Però les veritats que ha descobert fins al present són incompletes, insuficients, i, per tant, contradictòries. Essent, doncs, les categories econòmiques veritats descobertes, revelades per la raó

humana, pel geni social, són igualment incompletes i tanquen dintre d'elles el germen de la contradicció. Abans del senyor Proudhon, el geni social sols ha vist els *elements antagònics*, i no la *fórmula sintètica*, ambdós amagats simultàniament en la *raó absoluta*. Les relacions econòmiques, no fan sinó realitzar sobre la terra aquestes veritats insuficients, aquestes categories incompletes; aquestes nocions contradictòries en elles mateixes, i presenten els dos costats: un de bo i un altre de dolent.

Trobar la veritat completa, la noció en la seva plenitud, la fórmula sintètica que anorreï l'antinòmia, tal és el problema del geni social. Heus aquí, encara, per què en la il·lusió del senyor Proudhon, el mateix geni social ha passat d'una categoria a l'altra, sense que hagi arribat encara, amb tota la bateria de les seves categories, a arrancar a Déu, a la raó absoluta, una fórmula sintètica.

“Primerament, la societat (el geni social), planteja un primer fet, emet una *hipòtesi*... veritable antinòmia, els resultats antagònics de la qual es descabdellen en l'economia social de la mateixa manera que les conseqüències haurien pogut deduir-se en l'esperit; de manera que el moviment industrial, seguint en tot la deducció de les idees, es divideix en un doble corrent un d'efectes útils, l'altre de resultats subversius. Per constituir harmònicament aquest principi de doble cara i resoldre aquesta antinòmia, la societat en fa sorgir una *segona*, la qual serà ben aviat seguida d'una tercera, i tal serà la *marxa del geni social*, fins que havent esgotat totes les seves contradiccions – jo suposo, per bé que això no està pas provat, que la contradicció en la humanitat tindrà un terme – retorni d'un salt sobre totes les seves posicions anteriors i en *una sola fórmula* resolgui tots els seus problemes”.

De la mateixa manera que abans l'*antítesi* s'ha transformat en *antídote*, igualment la *tesi* es converteix ara en *hipòtesi*. Aquest canvi de termes ja no pot estranyar-nos venint de part del senyor Proudhon. La raó humana, que no és pura, ni molt menys, car els seus punts de mira són sempre incomplets, troba a cada pas nous problemes a resoldre. Cada nova tesi que descobreix en la raó absoluta, i que és la negació de la primera, es converteix per a ella

una síntesi que accepta la força cànvidament com la solució del problema en qüestió. És així que aquesta raó es debat sempre en noves contradiccions, s'adona que totes les seves tesis i síntesis no són més que hipòtesis contradictòries. En la seva perplexitat, “la raó humana, el geni social, retorna d'un salt sobre totes les seves anteriors posicions i en una sola fórmula, resol tots els seus problemes”. Aquesta fórmula única, dit sigui de passada, constitueix la veritable descoberta del senyor Proudhon. És *el valor constituït*.

Hom no fa hipòtesis, sinó en vistes a un fi qualsevol. El fi que es proposava en primer lloc el geni social que parla per boca del senyor Proudhon, era eliminar el que hi ha de dolent en cada categoria econòmica, perquè no quedés més que el que és bo. Per a ell, el que és bo, el bé suprem, el veritable fi pràctic, és la *igualtat*. ¿I per què el geni social es proposava la igualtat abans que la desigualtat, la fraternitat, el catolicisme, o tot altre principi? Perquè “la humanitat no ha realitzat successivament tantes hipòtesis particulars sinó en vistes a una hipòtesi superior”, que és precisament la igualtat. En altres termes: perquè la igualtat és l'ideal del senyor Proudhon. Ell s'imagina que la divisió del treball, el crèdit, el taller que totes les relacions econòmiques sols han estat inventades per al profit de la igualtat, i això no obstant han acabat sempre per a girar-se contra ella. Del fet que la història i la ficció del senyor Proudhon es contradiguin a cada pas, dedueix que hi ha contradicció. Si hi ha contradicció, aquesta sols existeix entre la seva idea fixa i el moviment real.

D'ara endavant, el costat bo d'una relació econòmica, és el que afirma la igualtat; el costat dolent, és el que la nega i afirma la desigualtat. Tota nova categoria és una hipòtesi del geni social, per a eliminar la desigualtat engendrada per la hipòtesi precedent. En resum, la igualtat és la *intenció primitiva*, la *tendència mística*, el *fi providencial* que el geni social té constantment a la vista, que es debat en el cercle de les contradiccions econòmiques. També la *Providència* és la locomotora que millor fa marxar tot el bagatge econòmic del senyor Proudhon, més que no pas la seva raó pura i

reposada. Ha consagrat a la Providència tot un capítol, que segueix el dels impostos.

Providència, fi providencial, heus aquí el gran mot del qual hom es serveix avui per a explicar la marxa de la història. En realitat, aquesta paraula no explica res. És a tot estirar una forma declamatorià, una manera com una altra de parafrasejar els fets.

És un fet demostrat que a Escòcia, les propietats territorials obtingueren un nou valor pel desenvolupament de la indústria anglesa. Aquesta indústria obrí nous mercats a la llana. Per a produir la llana en gran escala, calia transformar els camps llaurables en terres de pastura. Per a efectuar aquesta transformació, calia concentrar les propietats. Per a concentrar les propietats calia abolir els petits arrendaments, expulsar milers d'arrendataris de llur país natal, i posar al seu lloc alguns pastors que vigilessin els milions de moltons. D'aquesta manera, per mitjà de transformacions successives, la propietat territorial ha tingut per resultat, a Escòcia, de fer expulsar els homes pels moltons. Digueu, ara, que el fi providencial de la institució de la propietat territorial, a Escòcia, ha estat el de fer expulsar els homes pels moltons, i vosaltres haureu fet història providencial.

Certament, la tendència a la igualtat pertany al nostre segle. Dir ara que tots els segles anteriors, amb les seves necessitats, mitjans de producció, etc., del tot diferents, treballaven providencialment per a la realització de la igualtat, és substituir de primer antuvi els mitjans i els homes del nostre segle pels homes i pels mitjans dels segles anteriors, i desconèixer el moviment històric pel qual les generacions successives transformaven els resultats adquirits de les generacions que les precediren. Els economistes saben molt bé que la mateixa cosa que era per a l'un matèria treballada, per a l'altre no era altra cosa que la primera matèria de la nova producció.

Suposeu, com ho fa el senyor Proudhon, que el geni social hagi produït, o millor improvisat, els senyors feudals amb el fi providencial de transformar els *masovers en treballadors responsables i igualitaris*; i haureu fet una substitució de fins i de

persones molt digna d'aquesta Providència que, a Escòcia, institueix la propietat territorial, per a donar-se el plaer maligne de fer expulsar els homes pels moltons.

Però, puix que el senyor Proudhon es pren un interès tan tendre envers la Providència, li recomanem la lectura de la *Història de l'Economia política*, de M. De Villeneuve-Bargemont, el qual, igual que ell, corre darrera un fi providencial. Aquest fi no és pas la igualtat; és el catolicisme.

Setena i darrera observació

Els economistes tenen una manera singular de procedir. Per a ells no hi ha més que dues classes d'institucions, les de l'art i les de la naturalesa. Les institucions del feudalisme són institucions artificials, les de la burgesia institucions naturals. S'assemblen en això als teòlegs que també estableixen dues classes de religions. Tota religió que no és la seva és una invenció dels homes, mentre que llur pròpia religió és una emanació de Déu. En dir que les relacions actuals – les relacions de la producció burgesa – són naturals, els economistes donen a entendre que són aquestes, les relacions dintre de les quals es crea la riquesa i es desenvolupen les forces productives de conformitat amb les lleis de la naturalesa. Ara bé, aquestes relacions són elles mateixes lleis naturals independents de la influència del temps. Són lleis eternes que han de regir sempre la societat. De manera que la història ha existit, però ja no n'hi ha. Hi ha hagut història, puix que hi ha hagut institucions feudals, i dintre d'aquestes institucions de feudalitat hom troba relacions de producció totalment diferents de les de la societat burgesa, que els economistes volen fer passar per naturals i, per tant, eternes.

El feudalisme tenia també el seu proletariat – la servitud –, que contenia en si tots els gèrmens de la burgesia. La producció feudal tenia també dos elements antagònics, que hom designa igualment sota el nom de *costat bo* i *costat dolent* del feudalisme, sense considerar que és sempre el costat dolent que acaba per triomfar sobre el costat bo. És el costat dolent que produeix el moviment que

fa la història en constituir la lluita. Si a l'època del regnat del feudalisme, els economistes, entusiasmats de les virtuts cavalleresques, de la bona harmonia entre els drets i els deures, de la vida patriarcal de les ciutats, de l'estat de prosperitat de la indústria domèstica en les contrades rurals, del desenvolupament de la indústria organitzada per les corporacions, confraries i gremis, en fi, de tot el que constitueix el costat bo del feudalisme, s'haguessin proposat el problema d'eliminar tot el que feia ombra a aquest quadre – servitud, privilegis, anarquia – ¿què hauria passat? Hom hauria destruït tots els elements que constituïen la lluita i ofegat en germen el desenvolupament de la burgesia. Hom s'hauria plantejat l'absurd problema d'eliminar la història.

Quan la burgesia hagué triomfat, ja no fou qüestió ni del costat bo ni del costat dolent del feudalisme. Les forces productives que gràcies al seu esforç s'havien desenvolupat sota el feudalisme li foren adjudicades. Totes les velles formes econòmiques, les relacions civils corresponents, l'estat polític que era l'expressió oficial de la vella societat civil, foren trencats.

Així, per a jutjar amb certesa la producció feudal, cal considerar-la com una forma de producció fonamentada sobre l'antagonisme. Cal mostrar com la riquesa es produïa dintre d'aquest antagonisme, com les forces productives es desenvolupaven al mateix temps que l'antagonisme de classes, com una de les classes, el costat dolent, l'inconvenient de la societat, anava creixent contínuament, fins que les condicions materials d'aquesta emancipació foren arribades al seu punt de maturitat.

¿No n'hi ha prou de dir que el mode de producció, les relacions en les quals les forces productives es desenvolupen, no són ni molt menys lleis eternes, sinó que corresponen a un desenvolupament determinat dels homes i de llurs forces productives dels homes condueix necessàriament a un canvi en llurs relacions de producció? Com que el més important de tot és no veure's privat dels fruits de la civilització, de les forces productives adquirides, cal trencar els formes tradicionals en les quals aquestes foren creades. Des d'aquest moment, la classe revolucionària es torna conservadora.

La burgesia comença amb un proletariat que és al seu torn, una resta del proletariat dels temps feudals. En el curs del seu desenvolupament històric, la burgesia desenvolupa necessàriament el seu caràcter antagònic, que al principi es troba més o menys disfressat, que sols existeix en un estat latent. A mesura que va desenvolupant-se la burgesia, es desenvolupa en el seu si un nou proletariat, un proletariat modern: i es desenvolupa una lluita entre la classe proletària i la classe burgesa, lluita que abans d'ésser sentida pels dos costats, notada, apreciada, compresa, confessada i proclamada ben alt, no es manifesta prèviament més que per mitjà de conflictes parcials i momentanis, per fets subversius. Per altra part, si tots els membres de la burgesia moderna tenen el mateix interès, en tant que formen una classe que està enfront d'una altra classe, tenen interessos oposats, antagònics, en tant que entre ells es troben els uns enfront dels altres. Aquesta contraposició d'interessos deriva de les condicions econòmiques de llur vida burgesa. De dia en dia, esdevé, doncs, més clar que les relacions de producció en les quals es mou la burgesia no tenen pas un caràcter unitari simple, sinó bifront, puix que en les mateixes relacions en les quals es produeix la riquesa es produeix també la misèria; que en les mateixes relacions en les quals hi ha desenvolupament de les forces productives, es desenvolupa una força repressora; que aquestes relacions no produeixen *la riquesa burgesa*; és a dir, la riquesa de la classe burgesa, més que destruint contínuament la riquesa dels membres aïllats que integren aquesta classe i produint un proletariat sempre creixent.

Com més el caràcter antagònic es presenta clarament, més els economistes, els representants científics de la producció burgesa, s'embullen amb llur pròpia teoria i es formen diferents escoles.

Tenim els economistes *fatalistes*, que en llur teoria són tan indiferents al que ells anomenen els inconvenients de la producció burgesa, com els burgesos ho són, en la pràctica, a les sofrances dels proletaris que els ajuden a adquirir les riqueses. En aquesta escola fatalista hi ha clàssics i romàntics. Els clàssics, com Adam Smith i Ricardo, representen una burgesia que, lluitant encara amb les restes

de la societat feudal, sols treballa per depurar les relacions econòmiques de les tares feudals, per augmentar les forces productives, per donar a la indústria i al comerç un nou impuls. El proletariat que participa en aquesta lluita, absorbit per aquest treball febril, sols experimenta sofrències passatgeres, accidentals, i com a tals les considera ell mateix. Els economistes com Adam Smith i Ricardo, que són els historiadors d'aquesta època, no tenen altra missió que la de demostrar com s'adquireix la riquesa en les relacions burgeses de producció, de formular aquestes relacions en categories, en lleis, i demostrar que aquestes lleis, aquestes categories són, per a la producció de les riqueses, superiors a les lleis i a les categories de la societat feudal. Als seus ulls, la misèria no és altra cosa que el dolor que acompanya tot infantament, el mateix en la naturalesa que en la indústria.

Els romàntics pertanyen a la nostra època, en la qual la burgesia està en oposició directa amb el proletariat: en la qual la misèria s'engendra amb la mateixa abundància que la riquesa. Els economistes es presenten en aquesta època com a fatalistes extenuats, que des de dalt de llur posició llencen un esguard superb i desdenyós sobre els homes locomotores que fabriquen les riqueses. Copien tots els desenvolupaments exposats per llurs predecessors, i la indiferència que en aquells era candidesa es torna en aquests coqueteria.

Ve tot seguit l'*escola humanitària*, que s'interessa de tot cor pel costat dolent de les relacions actuals de producció. Aquesta escola cerca, per descàrrec de consciència, de pal·liar, encara que sigui poc, els contrastos reals; deplora sincerament la misèria del proletariat, la competència desenfrenada dels burgesos entre ells; aconsella els obrers d'ésser sobris, que treballin bé i que tinguin pocs fills; recomana als burgesos de posar en la producció un ardor reflexiu. Tota la teoria d'aquesta escola reposa sobre interminables distincions entre la teoria i la pràctica, entre els principis i els resultats, entre la idea i l'aplicació, entre el contingut i la forma, entre l'essència i la realitat, entre el dret i el fet, entre el costat bo i el costat dolent.

L'escola *filantròpica* és l'escola humanitària perfeccionada. Nega la necessitat de l'antagonisme; vol convertir tots els homes en burgesos: vol realitzar la teoria, sempre que aquesta es distingeixi de la pràctica i no contingui antagonisme. No cal pas dir, que en la teoria és fàcil de fer abstracció de les contradiccions que hom troba a cada instant en la realitat. Aquesta teoria vindria a ésser la realitat idealitzada. Els filantrops volen, doncs, conservar les categories que expressen les relacions burgeses sense l'antagonisme que les constitueix i de les quals és inseparable. S'imaginem que combaten seriosament la pràctica burgesa, i són més burgesos que els altres.

De la mateixa manera que els *economistes* són els representants científics de la classe burgesa, els *socialistes* i els *comunistes* són els teòrics de la classe proletària. Mentre el proletariat no estava encara prou desenvolupat per a constituir-se en classe, que per conseqüència, la mateixa lluita del proletariat amb la burgesia, no tenia encara un caràcter polític, i que les forces productives no s'havien desenvolupat prou encara en el si de la mateixa burgesia per a deixar entreveure les condicions materials necessàries per a l'alliberament del proletariat i la formació d'una societat nova, aquests teòrics no són altra cosa que utopistes que per obviar les necessitats de les classes oprimides, improvisen sistemes i corren darrera una ciència regeneradora. Però, a mesura que la història avança i que, amb ella, la lluita del proletariat es dibuixa més clarament, ells no tenen ja més necessitat de cercar la ciència en llur pensament, no han de fer altra cosa que adonar-se del que passa davant dels seus ulls i de convertir-se'n en òrgan. Mentre cercaven la ciència i no feien sinó sistemes, mentre es trobaven al principi de la lluita, no veien en la misèria res més que misèria, sense veure-hi el costat revolucionari, subversiu, que capgirarà la vella societat. Des d'aquest moment, la ciència produïda pel moviment històric i associant-s'hi amb ple coneixement de causa, ha deixat d'ésser doctrinària per a convertir-se en revolucionària.

Tornem al senyor Proudhon.

Cada relació econòmica, té un costat bo i un costat dolent: és l'únic punt en el qual el senyor Proudhon no es desmenteix. El costat bo, el

veu exposat pels economistes; el costat dolent el veu demostrat pels socialistes. Manlleua als economistes la necessitat de les relacions eternes; manlleua als socialistes la il·lusió de no veure en la misèria altra cosa que la misèria. Està d'acord amb uns i altres, volent-se recolzar en l'autoritat de la ciència. Per a ell, la ciència es redueix a les minses proporcions d'una fórmula científica. Tant és així que el senyor Proudhon es vana d'haver fet la crítica de l'economia política i del comunisme, per bé que està molt per sota de l'una i de l'altre. Per sota dels economistes, puix que ell com a filòsof que té sempre a la mà una fórmula màgica, ha cregut poder-se estalviar d'entrar en detalls purament econòmics; per sota dels socialistes, puix que no té coratge suficient, ni prou intel·ligència per a elevar-se, encara que sols fos especulativament, per damunt de l'horitzó burgès.

Vol ésser la síntesi, i és un error compost.

Vol plantejar com a home de ciència per sobre dels burgesos i dels proletaris, i no és altra cosa que el petit burgès trontollant constantment entre el capital i el treball, entre l'economia política i el comunisme.

2.- La divisió del treball i les màquines

La divisió del treball obre, segons el senyor Proudhon, la sèrie de les *evolucions econòmiques*.

Costat bo de la divisió del treball. “Considerada en la seva essència la divisió del treball és la forma segons la qual es realitza la igualtat de les condicions i de les intel·ligències”.

Costat dolent de la divisió del treball. “La divisió del treball ha esdevingut per a nosaltres un instrument de misèria”. VARIANT. “El treball, en *dividir-se segons la llei* que li és pròpia, i que és la primera condició de la seva fecunditat, dóna per resultat la negació dels seus fins i es destrueix ell mateix”.

Problema a resoldre. Trobar “la recomposició que esborri els inconvenients de la divisió, tot conservant els seus efectes útils”.

La divisió del treball és, segons el senyor Proudhon, una llei eterna, una categoria simple i abstracta. Cal, doncs, també que l'abstracció la idea, la paraula, siguin suficients per a explicar la divisió del treball en les diferents èpoques de la història. Les castes, les corporacions, el règim manufacturer, la gran indústria, han d'explicar-se per la sola paraula *dividir*. Estudieu bé primer el sentit de la paraula dividir, i no tindreu necessitat d'estudiar les nombroses influències que donen a la divisió del treball un caràcter determinat a cada època.

Certament, seria simplificar massa les coses, reduir-les a les categories del senyor Proudhon. La història no procedeix pas tan categòricament. Han calgut tres segles sencers, a Alemanya, per a establir la primera divisió del treball en gran escala, que és la separació de les ciutats de les contrades rurals. A mesura que es modificava aquesta sola relació de la ciutat a la pagesia es modificava tota la societat. Sense tenir en compte més que aquesta sola fase de la divisió del treball, tenim les repúbliques antigues o el feudalisme cristià; l'antiga Anglaterra amb els seus barons, o l'Anglaterra moderna amb els seus senyors del cotó (*cotton-lords*). Als segles XIV i XV, quan encara no hi havia colònies, quan l'Amèrica encara no existia per a Europa, quan l'Àsia sols existia per mediació de Constantinoble, quan la Mediterrània era el centre de l'activitat comercial, la divisió del treball tenia tota una altra forma, tot un altre aspecte que el segle XVII, quan els espanyols, els portuguesos, els anglesos i els francesos tenien colònies establertes en totes les parts del món. L'extensió del mercat, la seva fisonomia donen a la divisió del treball en les diferents èpoques una fisonomia particular, un caràcter que seria difícil de deduir de la sola paraula *dividir*, de la idea, de la categoria.

“Tots els economistes, diu el senyor Proudhon després d'A. Smith, han assenyalat els *avantatges* i els *inconvenients* de la llei de divisió, però insistint molt més sobre les primeres que sobre els segons, perquè això servia millor llur optimisme i sense que mai cap d'ells no d'hagi demanat quins podien ésser els inconvenients d'una llei... ¿Com pot el mateix principi, perseguit rigorosament en les seves conseqüències, conduir a efectes diametralment oposats? Cap

economista, ni abans ni després d'Smith, ni tan sols no s'ha adonat que hi havia en això un problema a aclarir. Say arriba fins a reconèixer que en la divisió del treball la mateixa causa que produeix el bé, engendra el mal”.

A. Smith va molt més lluny del que pensa el senyor Proudhon. Ha vist molt bé, que “en realitat, la diferència de talents naturals entre individus és molt més petita que no creïem. Aquestes disposicions tan diferents, que semblen distingir els homes de les diferents professions, quan aquests han arribat a l'edat madura no són tant la *causa* com l'*efecte* de la divisió del treball”. En principi, un camàlic difereix menys d'un filòsof que un mastí d'un llebrer. És la divisió del treball que ha posat un abisme entre l'un i l'altre. Tot això no priva pas el senyor Proudhon de dir, en un altre indret, que Adam Smith ni tan sols sospita els inconvenients que produeix la divisió del treball. És això encara el que li fa dir que J. B. Say ha estat el *primer* a reconèixer “que en la divisió del treball la mateixa causa que produeix el bé, engendra el mal”.

Però, escoltem Lemontey: *Suum cuique*.

“M. J. B. Say, m'ha fet l'honor d'adoptar en el seu excel·lent tractat d'economia política, el principi *que jo he descobert* en aquest fragment sobre la influència moral de la divisió del treball. El títol un xic frívol del meu llibre no li ha permès sens dubte de citar-me. Sols a aquest motiu jo puc atribuir el silenci d'un escriptor massa rica dels seus propis pensaments per a negar un emprèstit tan mòdic” (Lemontey, *Obres completes*, Vol. I., París, 1840).

Fem-li aquesta justícia: Lemontey ha exposat enginyosament les fatals conseqüències de la divisió del treball, tal com està constituïda en els nostres dies, i el senyor Proudhon no ha trobat res a afegir-hi. Però, ja que per culpa del senyor Proudhon hem entrat en aquesta qüestió de prioritat, diguem de passada, que molt de temps abans que Lemontey, i disset anys abans que Adam Smith, deixeble d'A. Ferguson, aquest darrer exposà clarament la qüestió en un capítol que tracta especialment de la divisió del treball.

“Hi hauria lloc a dubtar si la capacitat general d'una nació creixés en proporció del progrés de les arts. Moltes arts mecàniques reïxen perfectament quan són totalment destituïdes del socors de la raó i del sentiment, i la ignorància és la mare de la indústria tant com de la superstició. La reflexió i la imaginació estan subjectes a extraviar-se: però l'habitud de moure el peu o la mà no depèn ni de l'una ni de l'altra. Així, hom podria dir que la perfecció, pel que es refereix a les manufactures, consisteix a poder-se passar de l'enginy, de manera que sense esforç de pensament, el taller pogués ésser considerat com una màquina, les parts de la qual fossin els homes... L'oficial general pot ésser molt hàbil en l'art de la guerra, mentre que tot el mèrit del soldat es limita a executar alguns moviments del peu o de la mà. L'un pot haver guanyat tot allò que l'altre ha perdut... En un període que tot està separat, l'art de pensar pot formar un ofici a part” (A. Ferguson. *Essai sur l'histoire de la société civile*, París, 1783).

Per finir aquest resum literari, neguem formalment que “tots els economistes hagin insistit molt més sobre els avantatges que no sobre els inconvenients de la divisió del treball”. És suficient d'anomenar Sismondi.

Així, pel que respecte als *avantatges* de la divisió del treball, el senyor Proudhon no havia de fer altra cosa que parafrasejar més o menys pomposament les frases generals que tothom coneix.

Vegem mentrestant com ell fa derivar de la divisió del treball, presa com a llei general, com a categoria, com a pensament, els *inconvenients* que hi estan lligats. ¿En què consisteix que aquesta categoria, aquesta llei, implica una repartició desigual del treball en detriment del sistema igualitari del senyor Proudhon?

“En aquesta hora solemnial de la divisió del treball, el vent de les tempestes comença a bufar sobre la humanitat. El progrés no s'acompleix pas per tots d'una manera igual i uniforme;... comença per emparar-se d'un petit nombre de privilegiats... És aquesta acceptació de part del progrés el que ha fet creure durant molt de temps en la desigualtat natural i providencial de les condicions,

engendrant les castes i constituït jeràrquicament totes les societats” (Proudhon).

La divisió del treball ha fet les castes. Ara bé, les castes són els inconvenients de la divisió del treball; doncs és la divisió del treball la qui ha engendrat els inconvenients. *Quot erat demonstrandum*. ¿Vol hom anar més lluny i demanar què és el que ha fet fer la divisió del treball, les castes, les constitucions jeràrquiques i les privilegiades? Proudhon us dirà: el progrés. ¿I qui ha fet el progrés? El límit. Per al senyor Proudhon, el límit és l'acceptació de persones de part del progrés.

Després de la filosofia, ve la història. No la història descriptiva, ni la història dialèctica, sinó la història comparada. Proudhon estableix un paral·lel entre l'obrer impressor actual i l'obrer impressor de l'Edat Mitjana; entre l'obrer del Creusot i el ferrador del camp; entre l'obrer de lletres dels nostres dies i l'home de lletres de l'Edat Mitjana, i fa inclinar la balança del costat dels qui pertanyen més o menys a la divisió del treball tal com l'Edat Mitjana l'ha constituïda o transmès. Oposa la divisió del treball d'una època històrica a la divisió del treball d'una altra època històrica. ¿Era això el que havia de demostrar Proudhon? No. Havia de demostrar-nos els inconvenients de la divisió del treball en general, de la divisió del treball com a categoria. ¿Per què insistir sobre aquesta part de l'obra de Proudhon, puix que veurem un xic més endavant retractar-se ell mateix formalment de tots aquests pretesos desenvolupaments?

“El primer efecte del treball parcel·lari, continua el senyor Proudhon, després de la *depravació de l'ànima*, és la prolongació de les sessions, que creixen en raó inversa de la suma d'intel·ligència despesa... Però com que la durada de les sessions no pot excedir de setze a divuit hores el dia, des del moment que la compensació no podrà treure's sobre el temps, haurà de prendre's sobre el preu, i el salari disminuirà... El que és cert, i és el que nosaltres tractem de demostrar únicament, és que la *consciència universal* no posa pas a la mateixa taxa el treball d'un contramestre i el d'un manobre. Hi ha, *doncs*, necessitat de reducció sobre el preu de la jornada: de manera que el treballador, després d'haver estat afligit en la seva ànima per

una funció degradant, no pot deixar d'ésser també castigat en el seu cos per la mesquinesa de la recompensa”.

Passem per alt el valor lògic d'aquests sil·logismes, que Kant anomenaria parallogismes.

Veus aquí la substància:

La divisió del treball redueix l'obrer a una funció degradant; a aquesta funció degradant correspon una ànima depravada; a la depravació de l'ànima convé una reducció sempre creixent del salari. I per a provar que aquesta reducció dels salaris convé a una ànima depravada, el senyor Proudhon diu, per tranquil·litat de consciència, que és la consciència universal qui ho vol així. ¿L'ànima del senyor Proudhon es troba compresa en la consciència universal?

Per a Proudhon les *màquines* són “l'antítesi lògica de la divisió del treball” i, en ajut de la seva dialèctica, comença per transformar les màquines en *taller*.

Després d'haver suposat el taller modern, per a fer derivar la misèria de la divisió del treball, el senyor Proudhon suposa la misèria engendrada per la divisió del treball, el senyor Proudhon suposa la misèria engendrada per la divisió del treball, per arribar al taller i per poder representar-lo com la negació dialèctica d'aquesta misèria. Després d'haver colpejar el treballador en l'aspecte moral per una *funció degradant*, en l'aspecte físic per la mesquinesa del salari; després d'haver posat l'obrer en la *dependència del contramestre* i rebaixat el seu treball fins al de manobre, les emprèn de nou contra el taller i les màquines per degradar el treballador, “donant-li un *amo*”, i acaba el seu enviliment, fent-lo “descendir del rang d'artesà al de *manobre*”. Bella dialèctica! I, encara, si s'aturés aquí; però no, li cal una nova història de la divisió del treball, no ja per a fer-ne derivar les contradiccions, sinó per a reconstruir el taller a la seva manera. Per a arribar a aquest fi, necessita oblidar tot el que acaba de dir sobre la divisió.

El treball s'organitza, es divideix altrament segons els instruments de què diposa. El molí de mà suposa una divisió del treball diferent que

el molí de vapor. És, doncs, contradir obertament la història voler començar per la divisió del treball en general, per anar a caure de seguida a un instrument específic de producció: les màquines.

Les màquines no són pas una categoria econòmica, com no ho és el bou que tira de la rella. Les màquines no són més que una força productiva. El taller modern, que es basa en l'aplicació de les màquines, és una relació social de producció, una categoria econòmica.

Vegem ara com ocorren les coses en la brillant imaginació del senyor Proudhon:

“En la societat, l'aparició incessant de les màquines és l'antítesi, la fórmula inversa del treball: és la *protesta* del geni industrial contra el *treball parcel·lari i homicida*. Què és, en efecte, la màquina? *Una manera de reunir diverses partícules del treball*, que la divisió havia separat. Tota màquina pot ésser definida com un resum de diverses operacions... Per mitjà de la màquina, doncs, hi haurà una *restauració del treballador*... Les màquines, situant-se en l'economia política contradictòriament a la divisió del treball, representen la síntesi, oposant-se en l'esperit humà a l'anàlisi... La divisió no feia altra cosa que separar les diverses parts del treball, deixant que cadascú es lliurés a l'especialitat que més li plagués: el taller agrupa els treballadors segons la relació de cada part amb el tot... introdueix el principi d'autoritat en el treball... Però això no és pas tot: la *màquina* o el *taller*, després d'haver degradat el treballador, donant-li un amo, acaba el seu enviliment fent-lo descendir del rang d'artesà al de manobre... El període que recorrem actualment, el de les màquines, es distingeix per un caràcter particular, és l'*assalariament*. L'assalariament és *posterior* a la divisió del treball i al canvi”.

Una simple observació al senyor Proudhon. La separació de les diverses parts del treball, deixant a cadascú la facultat de lliurar-se a l'especialitat que més li agradi, separació que el senyor Proudhon fa datar des del començament del món, sols existeix en la indústria moderna, sota el règim de competència.

1.er Suposa un hom que s'ha “adonat que dividint la producció en les seves diverses parts, i fent executar cadascuna d'elles per un obrer separat”, hom multiplicaria les forces de producció.

2.^{on} Aquest home, seguint el fil d'aquesta idea es diu entre ell que, formant un grup permanent de treballadors adequats per a l'objecte especial que es proposa, obtindrà una producció més sostinguda, etc.

3.er Aquest home fa una *proposició* a altres homes per fer-los seguir la seva idea i les seves conseqüències.

4.^{rt} Aquest home, al principi de la indústria, *tracta d'igual a igual* amb els seus *companys* que esdevenen més tard *els seus obrers*.

5.^è “És sensible, en efecte, que aquesta primitiva igualtat hagi hagut de desaparèixer ràpidament per la posició avantatjosa de l'amo i de la dependència del assalariat”.

Heus aquí encara una altra mostra del *mètode històric i descriptiu* de Proudhon.

Examinem mentrestant, des del punt de mira històric i econòmic, si veritablement el taller o la màquina ha introduït el *principi d'autoritat* en la societat posteriorment a la divisió del treball; si per un costat ha rehabilitat l'obrer, sotmetent-lo per l'altre a l'autoritat; si la màquina és la recomposició del treball dividit, la *síntesi* del treball oposada a la seva *anàlisi*.

La societat, considerada com un tot, té de comú amb l'interior d'un taller, que posseeix també la seva divisió del treball. Si hom prengué per model la divisió del treball en un taller modern, per a fer-ne aplicació a tota una societat, la societat millor organitzada per a la producció de riqueses seria incontestablement, aquella que no tindre més que un sol empresari en cap, distribuint la tasca segons una regla establerta per endavant entre els diversos membres de la comunitat. Però no ocorre pas així. Mentre que en l'interior del taller modern la divisió del treball està minuciosament reglamentada per l'autoritat de l'empresari, la societat moderna no té altra regla, altra autoritat per a distribuir el treball, que la lliure competència.

Sota el règim patriarcal, sota el règim de les castes, sota el règim feudal i corporatiu hi havia divisió del treball en tota la societat, segons regles fixes. ¿Aquestes regles foren establertes per un legislador? No. Nascudes primitivament de les condicions de la producció material, no foren establertes en lleis fins a molt més tard. És així com aquestes formes de la divisió del treball vingueren a ésser altres tantes bases d'organització social. Quant a la divisió del treball en el taller, estava molt poc desenvolupada en totes aquestes formes de societat.

Hom pot, doncs, establir per regla general que quan menys l'autoritat presideix la divisió del treball en l'interior de la societat, més es desenvolupa la divisió del treball en l'interior del taller i més es troba sotmesa a l'autoritat d'un sol. De manera, que l'autoritat en el taller i l'autoritat en la societat, per relació a la divisió el treball, estan en *raó inversa* l'una de l'altra.

Cal, ara, conèixer què és el taller en el qual les ocupacions són molt separades, on la tasca de cada obrer està reduïda a una operació molt senzilla, i on l'autoritat, el capital, agrupa i dirigeix els treballs. ¿Com ha nascut aquest taller? Per a respondre aquesta qüestió hauríem d'examinar com la indústria manufacturera, pròpiament dita, s'ha desenvolupat. Vull parlar d'aquesta indústria moderna, amb les seves màquines, però que tampoc no és ja ni la indústria dels artesans de l'Edat Mitjana, ni la indústria domèstica. No entrarem pas en grans detalls: no donarem més que alguns punts resumits per fer veure que amb fórmules hom no pot pas fer història.

Una de les condicions més indispensables per a la formació de la indústria manufacturera era l'acumulació dels capitals, facilitada pel descobriment d'Amèrica i la introducció dels seus metalls preciosos.

Està suficientment provar que l'augment dels mitjans de canvi tingué per conseqüència d'un costat, la depreciació dels salaris i de les rendes territorials, i de l'altre, l'acreixement dels beneficis industrials. En altres termes: en tant que la classe dels propietaris i la classe dels treballadors, els senyors feudals i el poble, baixaren, s'aixecà la classe dels capitalistes, la burgesia.

Hi hagueren altres circumstàncies que concorregueren encara simultàniament al desenvolupament de la indústria manufacturera: l'augment de les mercaderies posades en circulació des que el comerç penetrà a les Índies orientals pel camí del cap de Bona-Esperança, el règim colonial, el desenvolupament del comerç marítim.

Un altre punt que hom encara no ha apreciat prou en la història de la indústria manufacturera, és el llicenciament dels nombrosos seguicis dels senyors feudals, els membres subalterns dels quals esdevingueren vagabunds abans d'entrar al taller. La creació del taller ve precedida d'un vagabundatge gairebé universal en els segles XV i XVI. El taller troba encara un poderós ajut en els nombrosos pagesos que, expulsats contínuament de la pagesia per la transformació dels camps en prats i perquè els treballs agrícoles necessitaven menys braaixòs per al cultiu de les terres, anaren afluïnt a les ciutats durant segles sencers.

L'engrandiment del mercat, l'acumulació dels capitals, les modificacions sobrevingudes en la posició social de les classes, una multitud de persones que es troben privades de llurs fonts d'ingressos, heus aquí altres tantes condicions històriques per a la formació de la manufactura. No foren pas, com diu el senyor Proudhon, estipulacions amigables entre iguals les que reuniren els homes en el taller. No és tampoc en el si de les velles corporacions que la manufactura va néixer. Fou el mercader qui esdevingué cap del taller modern, i no pas el vell mestre de les corporacions gremials. Gairebé pertot arreu hi hagué una lluita aferrissada entre la manufactura i els oficis.

L'acumulació i la concentració d'instruments i de treballadors precedí el desenvolupament de la divisió del treballen l'interior del taller. Una manufactura consistia molt més en la reunió de molts treballadors i de molts oficis en un sol indret, en un local sota el comandament d'un capital, que en l'anàlisi dels treballs i en l'aplicació d'un obrer especial a una tasca molt senzilla.

La utilitat d'un taller consistia molt menys en la divisió del treball pròpiament dita, que en la circumstància que hom treballava sobre

una escala molt més gran i s'estalviaven moltes despeses inútils, etc. A la fi del segle XVI i al començament del segle XVII, la manufactura holandesa no coneixia a penes la divisió.

El desenvolupament de la divisió del treball suposa la reunió dels treballadors en un taller. No hi ha ni un sol exemple, ni al segle XVI ni al XVII, que ens digui que les diverses branques d'una mateixa professió hagin estat explotades separatament, fins al punt que n'hi hauria hagut prou de reunir-les en un sol lloc per obtenir el taller ja fet del tot. Però, una vegada reunits els instruments i els homes, la divisió del treball tal com existia sota la forma de corporacions, es reproduïa, es reflectia necessàriament en l'interior del taller.

Per al senyor Proudhon, que veu les coses a l'inrevés, quan les veu, la divisió del treball, en el sentit d'Adam Smith, precedeix el taller, que és una condició de la seva existència.

Les *màquines* pròpiament dites, daten de final del segle XVIII. Res de més absurd que veure en les màquines l'*antítesi* de la divisió del treball, la *síntesi* que restableix la unitat en el treball parcel·lari.

La màquina és una reunió d'instruments del treball i de cap manera una combinació de treballs pel mateix obrer. "Quan per la divisió del treball, cada operació particular ha estat reduïda a emprar un instrument simple, la reunió de tots aquests instruments, posats en acció per un sol motor, constitueix una màquina" (Babbage, *Traité sur l'economie des machines*, etc., París, 1833). Eines simples, acumulació d'eines, eines compostes; engegar una eina composta per un sol motor manual, per l'home, engegar aquests instruments per les forces naturals; màquina, sistema de màquines mogudes per un sol motor; sistema de màquines que tinguin un autòmat per motor; heus aquí la marxa de les màquines.

La concentració dels instruments de producció i la divisió del treball són tan inseparables l'una de l'altra, com ho són en el règim polític, la concentració dels poders públics i la divisió dels interessos privats. Anglaterra, amb la concentració de terres, aquests instruments del treball agrícola, té igualment la divisió del treball agrícola i la mecànica aplicada a l'explotació de la terra. França que té la divisió

dels instruments, el règim parcel·lari, no té en general ni divisió del treball agrícola ni aplicació de les màquines a la terra.

Per al senyor Proudhon, la concentració dels instruments de treball és la negació de la divisió del treball. En la realitat veiem el cas contrari. A mesura que es desenvolupa la concentració dels instruments, es desenvolupa també la divisió i *viceversa*. Heus aquí el que fa que tota gran invenció en la mecànica vagi seguida d'una major divisió del treball, i cada acreixement en la divisió del treball porti, al seu torn, noves invencions mecàniques.

No tenim necessitat de recordar que els grans progressos de la divisió del treball han començat a Anglaterra després de la invenció de les màquines. Així, els teixidors i filadors eren en gran majoria pagesos, tals com els qui hom troba avui en els països endarrerits. La invenció de les màquines ha acabat de separar la indústria manufacturera de la indústria agrícola. El teixidor i el filador reunits fins fa poc en una sola família, foren separats per la màquina. Gràcies a la màquina, el filador pot habitar a Anglaterra al mateix temps que el teixidor sojorna a les Índies orientals. Abans de la invenció de les màquines la indústria d'un país s'exercia principalment sobre les primeres matèries, que eren el producte del propi terrer: així a Anglaterra la llana, a Alemanya el lli, a França les sedes i el lli, a les Índies orientals i a Llevant el cotó, etc. Gràcies a l'aplicació de la màquina i del vapor, la divisió del treball ha pogut prendre tals dimensions, que la gran indústria, deslligada del sòl nacional, depèn únicament del mercat universal, dels canvis internacionals, d'una divisió de treball internacional. La màquina, en fi, exerceix una influència tal sobre la divisió del treball, que quan en la fabricació d'una obra qualsevol hom ha trobat el mitjà d'introduir parcialment la mecànica, la fabricació es divideix de seguida en dues explotacions independents l'una de l'altra.

¿Caldrà parlar del *fi providencial* i filantròpic que el senyor Proudhon descobreix en la invenció i l'aplicació primitiva de les màquines?

Quan a Anglaterra el mercat prengué un desenvolupament tal que el treball manual no li era suficient i hom sentí la necessitat de les màquines. Hom mirà llavors de fer l'aplicació de la ciència mecànica, ja establerta en el segle XVIII.

El taller automàtic marca el seu principi per actes que no tenen res de filantròpics. Els nois foren obligats a treballar a cops de fuet; hom els feia objecte de tràfic, i hom feia contractes amb els orfanats. S'aboliren totes les lleis sobre l'aprenentatge dels obrers, ja que, per a servir-nos de les locucions de Proudhon, no hi havia ja necessitat dels obrers *sintètics*. En fi, des del 1825, gairebé totes les noves invencions foren el resultat de topades entre l'obrer i l'empresari que cercava a tot preu depreciar l'especialitat de l'obrer. Després de cada nova vaga, per poc important que fos, sorgí una màquina nova. L'obrer veia tan poc en l'aplicació de les màquines una mena de rehabilitació, de *restauració*, com diu el senyor Proudhon, que al segle XVIII resistí durant molt de temps l'imperi naixent de l'autòmat.

“Wyatt – diu el doctor Ure – havia descobert els dits filadors (la sèrie de rodets acanalats) molt de temps abans que Arkwright... La principal dificultat no consistia tant en la invenció d'un mecanisme automàtic... La dificultat consistia sobretot en la disciplina necessària per a fer renunciar els homes a llurs habituds irregulars en el treball, i per identificar-los amb la regularitat invariable d'un gran autòmat. Però, inventar i posar en vigor un codi de disciplina manufacturera convenient a les necessitats i a la rapidesa del sistema automàtic, heus aquí una empresa digna d'Hèrcules, heus aquí la noble obra d'Arkwright”.

En resum, per la introducció de les màquines la divisió del treball en l'interior de la societat ha augmentat, la tasca de l'obrer a l'interior del taller s'ha simplificat, el capital s'ha reunit, l'home ha estat destroçat més que no ho era abans.

El senyor Proudhon vol ésser economista i abandonar per un moment “l'evolució en la sèrie de l'enteniment”, llavors que va a poar la seva erudició en A. Smith, en el temps que el taller automàtic

acabava de néixer. En efecte: quina diferència entre la divisió del treball tal com existia en temps d'Adam Smith, i tal com nosaltres la veiem en el taller automàtic! Per fer-ho comprendre bé, serà suficient de citar alguns passatges de la *Filosofia de les manufactures* del doctor Ure.

“Quan A. Smith escriví la seva obra immortal sobre els elements de l'economia política, el sistema automàtic d'indústria era encara poc conegut. La divisió del treball li sembla amb raó el gran principi del perfeccionament en manufactura; demostrà en la fabricació d'agulles que un obrer perfeccionant-se per la pràctica sobre un sol i mateix punt, esdevé més expeditiu i menys costós. En cada branca de manufactura veié que segons aquest principi certes operacions tals com tallar fils de llautó de llargades iguals, esdevenia de fàcil execució; altres, tal com el fer i enganyar caps d'agulles són, en proporció, més difícils; ell conclou, doncs, que hom pot apropiarse naturalment a cada una d'aquestes operacions un obrer el salari del qual correspongui a la seva habilitat. És aquesta *apropiació* l'essència de la divisió dels treballs. Però, el que pot servir d'exemple útil dels temps del doctor Smith no seria propi avui més que per a induir el públic en un error en relació al principi real de la indústria manufacturera. En efecte, la distribució o millor dit, l'adaptació dels treballs a les diferents capacitats individuals, no entra gaire en el pla d'operació de les manufactures automàtiques; al contrari, pertot arreu on un procediment qualsevol exigeix molta traça i una mà segura, hom el retira del braç de l'obrer massa hàbil i sovint inclinat a irregularitats de diversos gèneres, per a encarregar-ho a un mecanisme particular, l'operació automàtica del qual està tan ben reglamentada, que un nen pot vigilar-lo”.

”El principi del sistema automàtic és, doncs, de substituir l'art mecànic a la mà d'obra, i de reemplaçar la divisió del treball entre els artesans per l'anàlisi d'un procediment en els seus principis constituents. Segons el sistema de l'operació manual, la mà d'obra era ordinàriament l'element més dispendiós d'un producte qualsevol; però, segons el sistema automàtic, les capacitats de l'artesà es troben suplertes progressivament per simples vigilants de mecànica”.

”La feblesa de la naturalesa humana és tal, que com més hàbil un obrer, més esdevé voluntari i intractable i, per consegüent, menys està apropiat per a un sistema de mecànica al conjunt del qual amb els seus capricis i humorades pot fer un mal considerable. El gran punt del manufacturer actual està, doncs, combinant la ciència amb els seus capitals, a reduir la tasca dels seus obrers, a exercir llur vigilància i llur destresa, facultats ben perfeccionades en la joventut, *quan hom les fixa sobre un sol objecte*”.

”Segons el sistema de les gradacions del treball, cal fer un aprenentatge de diversos anys abans que l'ull i la mà esdevinguin prou hàbils per a exercir certs treballs difícils en mecànica; però segons el sistema que descompon un procediment, reduint-lo als seus principis constitutius i que sotmet totes les parts a l'operació d'una màquina automàtica, hom pot confiar aquestes mateixes parts elementals a una persona dotada d'una capacitat ordinària, després d'haver-la sotmès a una curta prova; hom pot també en cas d'urgència, fer-la passar d'una màquina a l'altra; a voluntat del director de l'establiment. Semblants mutacions estan en oposició oberta amb la vella rutina que divideix el treball i que assigna a un obrer la tasca de fabricar el cap d'una agulla, i a un altre la d'afinar la punta, treball la uniformitat enutjosa del qual ens enerva... Però, segons el principi d'*igualització*, o sistema automàtic, les facultats de l'obrer sols són sotmeses a un treball agradable, etc. Consistint la seva ocupació a vetllar el treball d'un mecanisme ben reglamentat, pot aprendre'l en poc de temps; i quan transfereix els seus serveis d'una màquina en una altra, varia la seva tasca i desenvolupa les seves idees, reflexionant sobre les combinacions generals que resulten dels seus treballs i del dels seus companys. Així, aquest constrenyiment de voluntaris, aquest empetitiment de les idees, aquest estat de molèstia del cos que han estat atribuïts no sense raó a la divisió del treball, no poden, en circumstàncies ordinàries, tenir lloc sota el règim d'una *distribució igual dels treballs*”.

”El fi constant i la tendència de tot perfeccionament en el mecanisme, és en efecte de prescindir per complet del treball de l'home o de disminuir-ne el preu, substituint la indústria de les dones i dels nois

a la de l'obrer adult, o el treball d'obriers inhàbils al dels artesans hàbils... Aquesta tendència a no utilitzar més que nois de mirada viva i dits destres en lloc de jornalers que posseeixin una llarga experiència, demostra que el dogma escolàstic de la divisió del treball, segons els diferents graus d'habilitat, ha estat per fi, repudiat pels nostres manufacturadors il·lustrats” (André Ure, Philosophie des manufactures ou Économie industrielle, Vol. I, cap. I)”.

El que caracteritza la divisió del treball en l'interior de la societat moderna, és que engendra especialitats, les espècies, i amb elles l'idiotisme professional.

“Ens colpeix d'admiració – diu Lemontey – de veure entre els antics un mateix personatge, que és a la vegada, un gran, eminent, filòsof, poeta, orador, historiador, sacerdot, administrador, general. Les nostres ànimes s'encongeixen davant l'aspecte d'un domini tan extens. Cadascú planta avui el seu clos i es tanca dintre. Ignoro si per aquesta esporgada s'engrandeix el camp, però, el que sí sé molt bé és que l'home s'empetiteix”.

El que caracteritza la divisió del treball en el taller automàtic, és que el treball hi ha perdut tot caràcter d'especialitat. Però, des del moment que cessa tot desenvolupament especial, la necessitat d'universalitzar, la tendència cerca un desenvolupament integral de l'individu comença a fer-se sentir. El taller automàtic esborra les espècies i l'idiotisme professional.

El senyor Proudhon ni tan sols ha comprès aquest sol costat revolucionari del taller automàtic, i per això fa un pas enrera, i proposa a l'obrer de fer no solament la dotzena part d'una agulla, sinó les dotze parts successivament. L'obrer arribaria així a la ciència i a la consciència de l'agulla. Heus aquí el que és el treball sintètic del senyor Proudhon. Ningú no negarà que fer un moviment endavant i un altre endarrera, és igual que fer un moviment sintètic.

En resum, el senyor Proudhon no ha anat més enllà de l'ideal del petit burgès. I per a realitzar aquest ideal, no imagina res de millor que retornar-nos al gremi o tot al més al mestre artesà de l'Edat Mitjana. És suficient, diu, en alguna part del seu llibre, d'haver fet

una sola vegada a la vida una obra mestra, d'haver-se sentit home una sola vegada. ¿No és això, tant en la forma com en el fons, l'obra mestra exigida pel gremi de l'Edat Mitjana?

3.- La competència i el monopoli

Costat bo de la competència. “La competència és tan essencial al treball com la divisió... És necessària a l'*adveniment de la igualtat*”.

Costat dolent de la competència. “El principi és la negació d'ell mateix. El seu efecte més segur és perdre els qui arrossega”.

Reflexió general. “Els *inconvenients* que comporta, el mateix que el bé que procura..., deriven lògicament uns i altres del principi”.

Problema a resoldre. “Demana el principi d'*acomodament* que ha de derivar d'una llei superior a la llibertat mateixa”. VARIANT. “No es tracta pas de destruir la competència, cosa tan impossible com de destruir la llibertat; es tracta de trobar-ne l'equilibri, o si m'és permès de dir-ho així, la *policia*”.

El senyor Proudhon comença per defensar la necessitat eterna de la competència contra els qui volen reemplaçar-la per l'*emulació*⁹.

No hia “emulació sense finalitat”, i com “l'objecte de tota passió és necessàriament anàloga a la passió mateixa, la d'una dona per l'amant, del poder per a l'ambició, l'or per a l'avar, una corona per al poeta, l'objecte de l'emulació industrial és necessàriament el *benefici*. L'emulació no és altra cosa que la mateixa competència”.

La competència és l'emulació en vistes al benefici. L'emulació industrial és necessàriament l'emulació en vistes al benefici, és a dir, la competència? Proudhon ho prova afirmant-ho. Ja ho hem vist: per a ell afirmar és provar, de la mateixa manera que suposar és negar.

Si l'*objecte* de l'amant és la dona, l'objecte immediat de l'emulació industrial és el producte i no el benefici.

9 Els fourieristes. (Nota d'Engels).

La competència no és l'emulació industrial, és l'emulació comercial. En els nostres dies, sols existeix en vistes al comerç. I fins hi ha fases en la vida econòmica dels pobles moderns que tot el món és pres d'una espècie de vertigen per a fer beneficis sense produir. Aquest vertigen d'especulació, que es repeteix periòdicament, posa al descobert el veritable caràcter de la competència que tracta de sostreure's de la necessitat de l'emulació industrial.

Si haguéssiu diu a un artesà del segle XIX que hom anava a abolir els privilegis i tota l'organització feudal de la indústria per posar al seu lloc l'emulació industrial, anomenada competència, us hauria contestat que els privilegis de les diverses corporacions, confraries, gremis, són la competència organitzada. El senyor Proudhon no diu altra cosa en afirmar que l'“emulació no és res més que la nostra competència”.

“Ordeneu que a partir de l'1 de gener de 1847 el treball i el salari seran garantits a tothom: de seguida un immens relaxament succeirà a la tensió ardent de la indústria”.

Al lloc d'una suposició, d'una afirmació i d'una negació, tenim ara una ordre que el senyor Proudhon ha fet expressament per a provar la necessitat de la competència, la seva eternitat com a categoria, etc.

Si hom s'imagina que no calen sinó ordenances per sortir de la competència, no se'n sortirà pas mai. I si hom porta les coses fins a proposar d'abolir la competència, tot conservant el salari, hom proposaria de fer un contrasentit per reial decret. Però, els pobles no procedeixen per reial decret. Abans de fer aquestes ordenances, almenys han d'haver canviat de baix a dalt llurs condicions d'existència industrial i política, i per consegüent tota llur manera d'ésser.

El senyor Proudhon respondrà amb la seva seguretat impertorbable, que és la hipòtesi “d'una transformació de la nostra naturalesa sense antecedents històrics”, i que tindria dret “de *descartar-nos* de la discussió”, no sabem pas en virtut de quina ordenança.

El senyor Proudhon ignora que tota la història no és més que una transformació contínua de la naturalesa humana.

“No sortim dels fets. La Revolució francesa ha estat feta tant per a la llibertat industrial com per a la llibertat política; i per bé que França, l'any 1789, no es va adonar de totes les conseqüències del principi la realització del qual demanava, diguem-ho ben alt, França no s'enganyà ni en els seus desigs ni en les seves esperances. Qui tractés de negar-ho perdria als meus ulls el dret a la crítica; jo no discutiré mai amb un adversari que exigís en principi l'error espontani de vint-i-cinc milions d'homes... ¿Per què, doncs, si la competència no hagués estat un *principi* de l'economia social, un *decret del destí*, una *necessitat de l'ànima humana*, per què en lloc d'*abolir* corporacions, gremis i confraries, no es mirà de *reformar-ho* tot?”

Així, puix que els francesos del segle XVIII aboliren corporacions, gremis i confraries en lloc de modificar-les, els francesos del segle XIX han de modificar la competència en lloc d'abolir-la. Puix que la competència ha estat establerta a França al segle XVIII, com a conseqüència de necessitats històriques, aquesta competència no ha pas d'ésser destruïda al segle XIX a causa d'altres necessitats històriques. El senyor Proudhon, que no comprèn que l'establiment de la competència anava lligat al desenvolupament real dels homes del segle XVIII, fa de la competència una necessitat de *l'ànima humana, in partibus infidelium*. ¿Què hauria fet del gran Colbert per al segle XVII?

Després de la Revolució ve l'actual estat de coses. Proudhon posa igualment fets per demostrar l'eternitat de la competència, provant que totes les indústries en les quals aquesta categoria no està encara prou desenvolupada, com l'agricultura, es troben en un estat d'inferioritat, de caducitat.

Dir que hi ha indústries que no estan encara a l'alça de la competència, que d'altres estan encara per sota del nivell de la producció burgesa, és un repapieg que no prova de cap manera l'eternitat de la competència.

Tota la lògica del senyor Proudhon es resumeix en això: la competència és una relació social en la qual desenvolupem actualment les nostres forces productives. I dona a aquesta veritat, no pas desenvolupaments lògics, sinó formes sovint molt ben desenvolupades, dient que la competència és l'emulació industrial, la manera actual d'ésser lliure, la responsabilitat en el treball, la constitució del valor, una condició per a l'adveniment de la igualtat, un principi de l'economia social, un decret del destí, una necessitat de l'ànima humana, una inspiració de la justícia eterna, la llibertat den la divisió, la divisió en la llibertat, una categoria econòmica.

“La *competència* i l'*associació* recolzen l'una sobre l'altra. Lluny d'excloure's, no són ni tan sols *divergents*. Qui diu competència, suposa ja *fi comú*. La competència no és, doncs, l'*egoisme*, i l'error més deplorable del socialisme és haver-la considerat com el capgirament de la societat”.

Qui diu competència diu *fi comú*, i això prova, d'un costat, que la competència és l'associació; de l'altre, que la competència no és l'egoisme. ¿I qui diu *egoisme* no diu també *fi comú*? Cada egoisme s'exerceix en la societat i pel fet de la societat, és a dir, per fins comuns, per necessitats comunes, per mitjans de producció comuns, etc. ¿Seria tal vegada per atzar, que la competència i l'associació de les quals parlen els socialistes no són ni tan sols divergents?

Els socialistes saben molt bé que la societat actual està fundada sobre la competència. ¿Com poden retreure a la competència de destruir la societat actual que ells també volen destruir? ¿I com podien retreure a la competència de destruir la societat del futur, en la qual ells veuen, contràriament, l'enderrocament de la competència.

El senyor Proudhon diu més endavant, que la competència és l'*oposició del monopoli* i que, per consegüent, no podia ésser l'*oposició de l'associació*.

El feudalisme era, des del seu origen, oposat a la competència, que encara no existia. ¿Pot deduir-se d'això que la competència no és oposada al feudalisme?

De fet, *societat*, *associació*, són denominacions que hom pot donar a totes les societats, a la societat feudal el mateix que a la societat burgesa, que és l'associació fundada sobre la competència. ¿Com pot haver-hi, doncs, socialistes que, per la sola paraula d'*associació*, creguin poder refutar la competència? ¿I com el senyor Proudhon mateix pot voler defensar la competència contra el socialisme, designant la competència sota la paraula *associació*?

Tot el que acabem de dir forma el costat bo de la competència, tal com l'entén el senyor Proudhon. Passem ara al costat vil, al costat negatiu de la competència, als seus inconvenients, a allò que té de destructiu, de subversiu, de qualitats malèfiques.

El quadre que ens en fa el senyor Proudhon té alguna cosa de lúgubre.

La competència engendra la misèria, fomenta la guerra civil, “canvia les zones naturals”, confon les nacionalitats, transtorna les famílies, corromp la consciència pública, “trabalsa les nocions d'equitat, de justícia”, de moral i, el que és pitjor, destrueix el comerç honrat i lliure i ni tan sols dóna en compensació el *valor sintètic*, el preu fix i honest. Desencanta tothom, fins els economistes. Porta les coses a l'extrem de destruir-se elles mateixes.

Després de tot el mal que n'ha dit el senyor Proudhon, ¿pot haver-hi, per a les relacions de la societat burgesa, per als seus principis i les seves il·lusions, un element més dissolvent, més destructiu que la competència?

Notem bé que la competència esdevé cada dia més destructiva per a les *relacions* burgeses, a mesura que excita a una creació febril de noves forces productives, és a dir, condicions materials d'una societat nova. Sota aquesta relació almenys, el costat dolent de la competència tindria alguna cosa bona.

“La competència com a posició o fase econòmica, considerada en el seu origen, és el resultat necessari... de la teoria de reducció de les despeses generals”.

Per al senyor Proudhon, la circulació de la sang ha d'ésser una conseqüència de la teoria d'Harvey.

“El *monopoli* és el terme fatal de la competència, que l'engendra per una negació incessant d'ella mateixa. Aquesta generació del monopoli n'és ja la seva justificació... El monopoli és l'oposició natural de la competència... però des que la competència és necessària implica la idea del monopoli és com el seient de cada individualitat competidora”.

Ens alegrem amb el senyor Proudhon que pugui, almenys una vegada, aplicar bé la seva fórmula de tesi i d'antítesi. Tothom sap que el monopoli modern està engendrat per la mateixa competència.

Quant al contingut, el senyor Proudhon es redueix a imatges poètiques. La competència feia “de cada subdivisió del treball com una sobirana on cada individu es tancava amb la seva força i amb la seva independència”. El monopoli és el “el *seient* de cada individualitat competidora”. La sobirania val almenys el seient.

El senyor Proudhon no parla més que del monopoli modern, engendrat per la competència. Però, nosaltres tots sabem que la competència ha estat engendrada pel monopoli feudal. Així, primitivament la competència fou el contrari del monopoli, i no el monopoli el contrari de la competència. Doncs el monopoli modern no és pas una simple antítesi, és al contrari, la veritable síntesi.

Tesi: El monopoli feudal anterior a la competència.

Antítesi: La competència.

Síntesi: El monopoli modern, que és la negació del monopoli feudal, en tant que suposa el règim de la competència, i que és la negació de la competència, en tant que és monopoli.

De manera que el monopoli modern és el monopoli sintètic, la negació de la negació, la unitat dels contraris. És el monopoli en estat pur, normal, racional. El senyor Proudhon està en contradicció amb la seva pròpia filosofia, quan fa del monopoli burgès el monopoli en estat cru, *simplista*, contradictori, espasmòdic. Rossi, que el senyor

Proudhon cita diferents vegades amb motiu del monopoli, sembla haver comprès millor el caràcter sintètic del monopoli burgès. En el seu *Cours d'Économie politique*, distingeix entre els monopolis artificials i els monopolis naturals. Els monopolis feudals, diu, són artificials, és a dir, arbitraris; els monopolis burgesos són naturals, és a dir, racionals.

El monopoli és cosa bona, raona el senyor Proudhon, puix que és una categoria econòmica, una emanació de “la raó impersonal de la humanitat”. La competència és encara una cosa bona, puix que ella és, també, una categoria econòmica. Però el que no és bo, és la realitat del monopoli i la realitat de la competència. El que encara és pitjor és que la competència i el monopoli es devorin mútuament. Què cal fer? Cercar la síntesi d'aquests dos pensaments eterns, arrancar-la del si de Déu on està dipositada des de temps immemorial.

En la vida pràctica, hom troba no solament la competència, el monopoli i llur antagonisme, sinó també llur síntesi, que no és pas una fórmula sinó un moviment. El monopoli produeix la competència, la competència produeix el monopoli. Els monopolis es fan la competència, els competidors esdevenen monopolitzadors. Si els monopolitzadors restringeixen la competència entre ells per mitjà d'associacions parcials, la competència augmenta entre els obrers; i com més la massa proletària augmenta enfront dels monopolitzadors de la nació, més la competència esdevé desenfrenada entre els monopolitzadors de les diferents nacions. La síntesi és tal, que el monopoli sols pot mantenir-se passant contínuament per la lluita de la competència.

Per a engendrar dialècticament els *impostos* que vénen després del *monopoli*, el senyor Proudhon ens parla del *geni social* que, després d'haver seguit *intrèpidament la seva ruta en zig-zag*, “després d'haver caminat amb pas segur, *sense penedir-se* i *sense detenir-se*, *arribat a l'angle del monopoli*, gira el seu esguard *melancòlic* endarrera, i després d'una profunda reflexió, carrega d'impostos tots els objectes de la producció, i crea tota una organització

administrativa, a fi que *totes les col·locacions siguin lliurades al proletariat i pagades pels homes del monopoli*".

¿Què direm d'aquest geni que essent tan jove, es passeja en zig-zag?
¿I què direm d'aquesta passejada que no té altra finalitat que enderrocar els burgesos pels impostos, mentre que els impostos serveixen precisament per a donar als burgesos els mitjans de conservar-se com a classe dominadora?

Solament per a fer entreveure la manera com el senyor Proudhon tracta els detalls econòmics, serà suficient dir, que segons ell, *l'impost sobre el consum*, hauria estat establert amb mires a la igualtat i per a socórrer el proletariat.

L'impost sobre el consum no ha pres el seu veritable desenvolupament, sinó després de l'adveniment de la burgesia. Entre les mans del capital industrial, és a dir, de la riquesa sòbria i econòmica que es manté, es reproduïx i s'engrandeix per l'explotació directa del treball, l'impost sobre el consum era un mitjà d'explotar la riquesa frívola, joiosa, pròdiga, dels grans senyors, que no feien altra cosa que consumir. Jacques Stuart, ha exposat molt bé aquest fi primitiu de l'impost sobre el consum, en les seves *Recherches sur les principes de l'Économie politique*, que publicà deu anys abans que A. Smith.

“En la monarquia pura – diu Stuart – els prínceps en certa manera semblen gelosos de l'acreixement de les riqueses, i posen impostos sobre els qui esdevenen rics – impostos sobre la producció –. En el govern constitucional, els impostos recaigueren principalment sobre els qui esdevenien pobres – impostos sobre el consum –. Així, els monarques, posen un impost sobre la indústria... per exemple, la capitació i la talla són proporcionades a la suposada opulència d'aquells qui hi estan subjectes. Cada un paga l'impost a raó del benefici que es suposa que fa. En els governs constitucionals, els impostos es treuen ordinàriament del consum. Cadascú el paga a raó de les despeses que fa”.

Quant a la *successió lògica* dels impostos, de la balança del comerç, del crèdit, farem observar solament, que la burgesia anglesa, que sota

el regnat de Guillem d'Orange, arribà a la seva constitució política, creà tot d'un cop un nou sistema d'impostos; el crèdit públic i el sistema dels drets protectors, tan aviat com estigué en estat de desenvolupar lliurement les seves condicions d'existència.

Aquest esbós serà suficient per a donar al lector una idea justa de les elucubracions del senyor Proudhon sobre la policia o l'impost, la balança del comerç, el crèdit, el comunisme i la població. Desafiem la crítica més indulgent d'emprendre seriosament aquests capítols.

4.- La propietat o la renda

A cada època històrica la propietat s'ha desenvolupat diferentment i en una sèrie de relacions socials completament distintes. Així, definir la propietat burgesa no és fer altra cosa que l'exposició de totes les relacions socials de la producció burgesa.

Voler donar una definició de la propietat, com d'una relació independent, d'una categoria a part, d'una idea abstracta i eterna, això no pot ésser més que una il·lusió de metafísica o de jurisprudència.

El senyor Proudhon, tot fent veure que parla de la propietat en general, només tracta de la *propietat territorial*, de la *renda de la terra*.

“L'origen de la renda, igual que el de la propietat, és, per a dir-ho així, extra-econòmic: resideix en consideracions de psicologia i de moral que no tenen, sinó d'una manera molt llunyana, relació amb la producció de riqueses”.

Així, el senyor Proudhon es reconeix incapaç de comprendre l'origen econòmic de la renda i de la propietat. Convé en el fet que aquesta incapacitat l'obliga a recórrer a consideracions de psicologia i de moral, les quals en efecte tenen una relació molt llunyana de la producció de les riqueses, però que es relacionen de molt prop amb l'exigüitat de les seves mires històriques. El senyor Proudhon afirma que l'origen de la propietat té alguna cosa de *místic* i de *misteriós*. Ara bé, veure un misteri en l'origen de la propietat, és a dir,

transformar en misteri la relació de producció mateixa amb la distribució dels instruments de producció, ¿no és ja, per parlar amb el llenguatge de Proudhon, renunciar a tota pretensió a la ciència econòmica?

El senyor Proudhon es “*limita* a recordar que a la setena època de l'evolució econòmica – el *crèdit* – havent fet la ficció desaparèixer la realitat, l'activitat humana amenaçava de perdre's en el buit, s'havia fet necessari de *relligar més fortament l'home a la naturalesa*; ara bé: la renda ha estat el preu d'aquest nou contracte”.

L'home dels quaranta escuts ha presentit un Proudhon futur: “Senyor creador, permeteu-me: cadascú és amo en el seu món; però vós mai no en faure creure que aquest, habitat per nosaltres, sigui de vidre”. En el vostre món, on el crèdit era un mitjà per a perdre's *en el buit*, és molt possible que la propietat hagi esdevingut necessària per a *relligar l'home a la naturalesa*. En el món de la població, on la propietat territorial precedeix sempre el crèdit, l'*honor vacu* de Proudhon no podia existir.

Una vegada admesa l'existència de la renda, qualsevol que sigui el seu origen, aquesta es debat contradictòriament entre l'arrendador i el propietari de la terra. ¿Quin és l'últim terme d'aquest debat, en altres paraules, quina és la quota mitjana de la renda? Heus aquí el que diu Proudhon:

“La teoria de Ricardo respon a aquesta qüestió. Al començament de la societat, quan l'home, nou sobre la terra, no tenia davant d'ell sinó la immensitat dels boscos, que la terra era extensa i que la indústria començava a néixer, la renda devia ésser nul·la. La terra, encara no arreglada per al treball, era un objecte d'utilitat; no era un valor de canvi: era comuna, no social. A poc a poc, la multiplicació de les famílies i el progrés de l'agricultura feren conèixer el valor de la terra. El treball donà el seu valor a la terra: d'aquí nasqué la renda. Com més fruits pogué donar un camp amb la mateixa quantitat de serveis, més fou estimat; de manera que la tendència dels propietaris fou sempre d'atribuir-se la totalitat dels fruits de la terra, menys el salari de l'arrendatari, és a dir, menys les despeses de producció. Així, la

propietat ve darrera el treball per prendre-li tot el que en el producte ultrapassa les despeses reals. El propietari complint un deure místic i representant enfront de l'arrendatari la comunitat, l'arrendatari no essent altra cosa, en les previsions de la Providència, que un treballador responsable, que ha de donar compte a la societat de tot el que cull, a més del seu salari legítim... Per essència i destí, la renda és, doncs, un instrument de justícia distributiva, un dels mils mitjans que el geni econòmic posa en moviment per arribar a la igualtat. És un immens cadastre executat contradictòriament pels propietaris i arrendadors, sense topades possibles, en un interès superior, i el resultat definitiu del qual ha d'ésser igualar la possessió de la terra entre els explotadors del sòl i els industrials... Li calia precisament aquesta màgia de la propietat per a prendre a l'arrendatari l'excedent del producte, que no se sap estar de considerar com a propi i del qual es creu ésser l'autor exclusiu. La renda, o millor dit la propietat, ha trencat l'egoisme agrícola i creat una solidaritat que cap poder, cap repartició de la terra nou hauria pogut fer néixer... En el present, obtingut l'efecte moral de la propietat, queda per fer la distribució de la renda”.

Tot aquest estrèpit de paraules es redueix, primerament a això: Ricardo diu que l'excedent del preu dels productes agrícoles sobre llurs despeses de producció; comprès el benefici i l'interès ordinari del capital, dóna la mesura de la renda. Però Proudhon fa més. Fa intervenir el propietari com un *Deus ex machina*, que pren a el *masover* tot l'excedent de la seva producció. Se serveix de la intervenció el propietari per a explicar la renda. Respon al problema plantejant el mateix problema i augmentant-lo encara d'una síl·laba.

Observem encara que, en determinar la renda per la diferència de fecunditat de la terra, Proudhon li assigna un nou origen, puix que la terra, abans d'ésser estimada segons les diferències de grau de fidelitat, “no era pas”, segons ell, “un valor de canvi, però era comuna”. ¿Què ha esdevingut, doncs, d'aquella ficció de la renda que havia nascut *en la necessitat de retornar a la terra l'home que anava a perdre's en la infinitat del buit?*

Desembullem ara la doctrina de Ricardo de les frases providencials, al·legòriques i místiques, amb les quals Proudhon ha procurat d'envoltar-la.

La renda, en el sentit de Ricardo, és la propietat territorial en estat burgès: és a dir, la propietat feudal que ha sofert les condicions de la producció burgesa.

Hem vist que, segons la doctrina de Ricardo, el preu de tots els objectes està determinat finalment per les despeses de producció, comprenent-hi el benefici industrial; en altres termes, pel temps de treball emprat.

En la indústria manufacturera, el preu del producte obtingut pel mínim de treball, regula el preu de totes les altres mercaderies de la mateixa classe, en atenció que hom pot multiplicar a l'infinit els instruments de producció menys costosos i més productius, i que la competència porta necessàriament un preu de mercat, és a dir, un preu comú per a tots els productes de la mateixa classe.

Contràriament, en la indústria agrícola, és el preu del producte obtingut per la major quantitat de treball el que regula el preu de tots els productes de la mateixa classe. En primer lloc, hom no pot pas, com en la indústria manufacturera, multiplicar a voluntat els instruments de producció del mateix grau de productivitat, és a dir, els terrenys del mateix grau de fecunditat. Puix que a mesura que va creixent la població hom anirà a explotar terrenys d'una qualitat inferior, o fer sobre el mateix terreny noves inversions de capitals, menys productius, en proporció, que els primers. En un i altre cas hom fa ús d'una major quantitat de treball per a obtenir un producte proporcionalment menor. Per necessitats de la població, que han fet necessari aquest acreixement de treball, el producte del terreny d'una explotació més costosa té una sortida foraixosa, de la mateixa manera que els productes del terreny d'una explotació menys dispendiosa. La competència anivella el preu del mercat, el producte del millor terreny serà pagat tan car com el producte del terreny inferior. És l'excedent del preu dels productes del millor terreny sobre les despeses de llur producció el que constitueix la renda. Si hom tingués

sempre a la seva disposició terrenys del mateix grau de fertilitat; si hom pogués com en la indústria manufacturera, recórrer sempre a les màquines menys costoses i més productives, o si les segones col·locacions de capitals produïssin tant com els primers llavors el preu dels productes agrícoles estaria determinat pel preu de cost dels articles produïts pels millors instruments de producció, com hem vist en tractar del preu dels productes manufacturats. Però també, des d'aquest moment, la renda hauria desaparegut.

Perquè la doctrina de Ricardo sigui generalment veritable, falta encara que els capitals puguin ésser lliurement aplicats a les diferents branques de la indústria; que una competència fortament desenvolupada entre els capitaliste hagi establert els beneficis a un tipus igual; que l'arrendatari no sigui altra cosa que un capitalista industrial que demana, per a l'emprament del seu capital a la terra, un benefici igual al que trauria del seu capital aplicat en una manufactura qualsevol; que l'explotació agrícola sigui sotmesa al règim de la gran indústria i, finalment, que el propietari territorial no es proposi més que la renda monetària.

Es pot dir que la renda encara no existeix, com a Irlanda, encara que l'arrendament hagi pres un desenvolupament extremat. Essent la renda l'excedent no sols sobre el salari, sinó també sobre el benefici industrial, no pot existir allà on el rèdit del propietari no és més que una percepció sobre el salari.

Ara bé, lluny de fer de l'explotador de la terra, de l'arrendatari un *simple treballador*, i d'arrencar al masover l'excedent del producte que no pot privar-se de considerar com a seu", la renda posa en presència del propietari territorial el capitalista industrial, en lloc de l'esclau, del serf, del tributari, de l'assalariat.

Així, doncs, s'ha escolat un gran espai de temps abans que l'arrendatari feudal fos reemplaçat pel capitalisme industrial. A Alemanya, per exemple, aquesta transformació no ha començat fins al darrer terç del segle XVIII. Sols és a Anglaterra que aquesta relació entre el capitalista industrial i el propietari territorial ha adquirit tot el seu desenvolupament.

Mentre no hi hagués més que el *masover* de Proudhon, no existí renda. Des que hi ha renda, el masover no és pas l'arrendatari, sinó l'obrer, el masover de l'arrendatari. L'empetitiment del treballador, reduït al paper de simple obrer, jornalier, assalariat, que treballa per al capitalista industrial; la intervenció del capitalista industrial, explota la terra com qualsevol altre la fàbrica; la transformació del propietari territorial de petit sobirà en vulgar usurer: ve't aquí les diferents relacions expressades per la renda.

La renda, en el sentit de Ricardo, és l'agricultura patriarcal transformada en indústria comercial, el capital industrial aplicat a la terra, la burgesia de les ciutats transplantada al camp. La renda, en lloc de *lligar l'home a la naturalesa*, no ha fet més que fer més forta l'explotació de la terra a la competència. Una vegada constituïda en renda, la mateixa propietat territorial és el *resultat de la competència*, puix que des de llavors depèn del valor de canvi dels productes agrícoles. Com a renda, la propietat territorial es troba mobilitzada i esdevé un efecte de comerç. La renda només és possible des del moment que el desenvolupament de la indústria de les ciutats i l'organització social que en resulta, forcen el propietari territorial a no tenir altra cosa en compte que el benefici venal, la relació monetària dels seus productes agrícoles, a no veure en fi en la seva propietat territorial, altra cosa que una màquina d'encunyar moneda. La renda ha separat tan perfectament el propietari territorial del sòl, de la naturalesa, que aquest ni tan sols té desig de conèixer les seves terres, com així es veu a Anglaterra. Quant a l'arrendatari, al capitalista industrial i a l'obrer agrícola, ells no es tan pas més lligats a la terra que exploten, que l'empresari i l'obrer de les manufactures ho estan al cotó o a la llana; ells sols sofreixen aquest lligament al preu de llur explotació, per al producte monetari. D'aquí vénen les jeremiades dels partits reaccionaris, que criden amb totes llurs forces el retorn del feudalisme, de la bona vida patriarcal, dels costums senzills i de les grans virtuts dels nostres avis. La subjecció de la terra a les lleis que regeixen totes les altres indústries és i serà sempre objecte de condolences interessades. Hom pot dir, doncs, que la

renda ha esdevingut la força motriu que ha llençat l'idil·li al moviment de la història.

Ricardo, després d'haver suposat la producció burgesa com a necessària per a determinar la renda, l'aplicà no res menys a la propietat territorial de totes les èpoques i de tots els països. Són aquests errors de tots els economistes, que representen les relacions de la producció burgesa com a categories eternes.

Del fi providencial de la renda, que és per a Proudhon, la transformació del *masover* en *treballador responsable*, passa a la retribució igualitària de la renda.

La renda, tal com acabem de veure, està constituïda pel *preu igual* dels productes de terrenys *desiguals en fertilitat*, de manera que un hectòlitre de blat que ha costat 10 francs serà venut a 20 francs, si les despeses de producció pugen per a un terreny de qualitat inferior a 20 francs.

Mentre que la necessitat força a comprar tots els productes agrícoles portats en el mercat, el preu del mercat està determinat per les despeses del producte més costós. És, doncs, aquesta igualització del preu, resultant de la competència i no de la diferent fertilitat dels terrenys, allò que proporciona al propietari del millor terreny una renda de 10 francs per cada hectòlitre que ven el seu arrendatari.

Suposem que per un moment que el preu del blat estigui determinat pel temps de treball necessari per a produir-lo, i tantost l'hectòlitre de blat obtingut en el millor terreny es vendrà a 10 francs, mentre que l'hectòlitre de blat obtingut en el terreny de qualitat inferior serà pagat a 20 francs. Admès això, el preu mitjà del mercat serà de 15 francs, mentre que, segons la llei de la competència, és de 20 francs. Si el preu mitjà fos de 15 francs, no hi hauria lloc a cap distribució, ni igualitària, ni de cap altra classe, car no hi hauria renda. La renda sols existeix pel fet que l'hectòlitre de blat, que costa al productor 10 francs, es ven a 20. Proudhon suposa la igualtat del preu del mercat amb les despeses de producció desiguals, per arribar a la repartició igualitària del producte de la desigualtat.

Concebem que economistes, tals com Mill, Cherbulliez, Hilditsch i altres, hagin demanat que la renda fos atribuïda a l'Estat per a servir al pagament dels impostos. És aquesta l'expressió franca de l'odi que el capitalista industrial sent contra el propietari terratinent, que li sembla una inutilitat, una superfetació, en el conjunt de la producció burgesa.

Però fer pagar primer l'hectòlitre de blat a 20 francs, per a fer de seguida una distribució general dels 10 francs que hom ha tret de més, sobre els consumidors, això és suficient perquè el *geni social continuï melancòlicament la seva ruta en zigzag*, i vagi a clavar-se el cap contra un *angle* qualsevol.

La renda esdevé, sota la ploma de Proudhon, “un immens *cadastre*, executat contradictòriament pels propietaris i arrendataris... en un interès superior, i el resultat definitiu del qual ha d'ésser la igualar la possessió de la terra entre els explotadors de la terra i els industrials”.

Perquè un cadastre qualsevol, format per la renda, sigui d'un valor pràctic, cal sempre continuar dintre les condicions de la societat actual.

Ara bé; hem demostrat que l'arrendament pagat per l'arrendatari al propietari no expressa amb tota exactitud la renda més que els països més avançats en la indústria i el comerç. I així i tot, aquest arrendament conté molt sovint l'interès pagat al propietari pel capital incorporat a la terra. La situació dels terrenys, la proximitat de les ciutats, i moltes altres circumstàncies encara, influeixen sobre l'arrendament i modifiquen la renda. Aquestes raons peremptòries serien suficients per a provar la inexactitud d'un cadastre basat sobre la renda.

Per altra part, la renda no pot ésser l'índex constant del grau de fertilitat d'un terreny, puix que l'aplicació moderna de la química canvia a cada moment la naturalesa del terreny, i que els coneixements geològics comencen precisament en els nostres dies, a capgirar tota l'antiga estimació de la fertilitat relativa: no fa més que al volt de vint anys que hom ha artigat extensos terrenys en els

comtats orientals d'Anglaterra, terrenys que hom ha deixat incultes per manca de no haver sabut apreciar bé les relacions entre la capa superior de la terra – humus – i la composició de la capa inferior.

Així, la història, lluny de donar en la renda un cadastre del tot format, no fa més que canviar, capgirar totalment els cadastres ja formats.

Finalment, la fertilitat no és tampoc una qualitat tan natural com hom podria creure: es troba íntimament lligada a les relacions socials actuals. Una terra pot ésser per a fer-hi blat, i això no obstant el preu del mercat podrà determinar al cultivador de transformar-la en prat artificial i convertir-la d'aquesta manera, en estèril.

Proudhon sols ha improvisat el seu cadastre, que ni tan sols val el cadastre ordinari, per a donar un cos al fi *providencialment igualitari* de la renda.

“La renda – continua Proudhon – és l'interès pagat per un capital que no desapareix mai, és a dir, la terra. I com que aquest capital no és susceptible de cap augment quant a la matèria, sinó solament d'una millora indefinida quant a l'ús, arriba que, mentre que l'interès i el benefici del préstec (*mutuum*) tendeix a disminuir contínuament per l'abundància dels capitals, la renda tendeix a augmentar sempre pel perfeccionament de la indústria, de la qual cosa resulta el millorament en el cultiu de la terra... Tal és, en la seva essència, la renda”.

Aquesta vegada, Proudhon veu en la renda tots els símptomes de l'interès, només amb la diferència que prové d'un capital de naturalesa específica. Aquesta capital és la terra, capital etern, “que no és susceptible de cap augment quant a la matèria, sinó solament d'una milloració indefinida quant a l'ús”. En la marxa progressiva de la civilització, l'interès té una tendència contínua envers la baixa, mentre que renda tendeix contínuament a la puja. L'interès baixa a causa de l'abundància dels capitals; la renda puja amb els perfeccionaments aportats a la indústria, els quals tenen per conseqüència un ús cada vegada millor entès de la terra.

Tal és, en essència, l'opinió de Proudhon.

Examinem primer, fins a quin punt és just de dir que la renda és l'interès del capital.

Per al propietari territorial, la renda li representa l'interès del capital que li ha costat la terra, o que trauria d'ella si la vengués. Però, comprant o venent la terra, no compra ni ven res més que la renda. El preu que ha posat per a adquirir la renda, es regula per la taxa de l'interès en general, i no té res a veure amb la naturalesa de la renda. L'interès dels capitals col·locats en terra és, en general, inferior a l'interès dels capitals col·locats en les manufactures o en el comerç. Així, per aquell qui no distingeix l'interès que la terra representa al propietari de la renda en ell mateixa, l'interès de la terra capital disminueix encara més que l'interès dels altres capitals. Però no es tracta pas del preu de compra o de venda de la renda, del valor venal de la renda, de la renda capitalista; es tracta de la renda en ella mateixa.

L'arrendament pot implicar encara, ultra la renda pròpiament dita, l'interès del capital incorporat a la terra. Llavors, el propietari rep aquesta part de l'arrendament no com a propietat, sinó com a capitalista; no obstant això, no és pas aquesta la renda pròpiament dita de la qual anem a parlar.

La terra, en tant que no és explotada com a mitjà de producció no és pas un capital. Les terres capitals poden ésser augmentades el mateix que tots els altres instruments de producció. Hom no afegeix res a la matèria, per parlar en el llenguatge de Proudhon, però hom multiplica les terres que serveixen d'instrument de producció. Res més que aplicar a les terres ja transformades en mitjà de producció, segones inversions de capitals, hom augmenta la terra capital sense afegir res a la terra matèria, és a dir, a l'extensió de la terra. La terra matèria de Proudhon, és la terra com a límit. Quant a l'eternitat que Proudhon atribueix a la terra, concedim-li que tingui aquesta virtut com a matèria. La terra capital no és pas més eterna que tot altre capital.

L'or i l'argent que produeixen interès, són tan durables i eterns com la terra. Si el preu de l'or i de l'argent baixa mentre que el de la terra va pujant, això no prové pas de la seva naturalesa més o menys eterna.

La terra capital és un capital fix, però el capital fix s'usa tant com el capitals circulants. Les millores aportades a la terra tenen necessitat de reproducció i de manteniment; aquestes millores només duren un temps i tenen això de comú amb totes les altres millores, de les quals hom se serveix per a transformar la matèria en mitjà de producció. Si la terra capital fos eterna, certs terrenys presentarien un aspecte molt diferent del que avui tenen, i veuríem les terres del voltant de Roma, Sicília, Palestina, amb tot l'esclat de llur antiga prosperitat.

Hi ha també casos en què la terra capital podria desaparèixer, a desgrat que les millores quedessin incorporades a la terra.

Primerament, això passa sempre que la renda pròpiament dita desapareix per la competència de nous terrenys més fèrtils; de seguida, les millores que poguessin tenir un valor en una certa època deixen de tenir-ne des del moment que han esdevingut universals pel desenvolupament de l'agronomia.

El representant de la terra capital, no és pas el propietari territorial, sinó l'arrendatari. El rèdit que la terra dóna com a capital, és l'interès i el benefici industrial i no la renda. Hi ha terres que proporcionen aquest interès i aquest benefici i que no reporten renda.

En resum, la terra en tant que proporciona un interès, és la terra capital, i, com a terra capital no proporciona pas renda, no constitueix la propietat territorial. La renda prové de les relacions socials sota les quals es fa l'explotació. No pot resultar de la naturalesa més o menys dura, més o menys durable de la terra. La renda prové de la societat i no pas del seu sòl.

Segons el senyor Proudhon, “el millorament en l'ús de la terra” – conseqüència “del perfeccionament de la indústria” –, és causa de la puja continuada de la renda. Aquest millorament, al contrari, l'ha feta baixar periòdicament.

En general, ¿en què consisteix tota millora, sigui en l'agricultura, sigui en la manufactura? En produir més amb el mateix treball, en produir tant o més amb menys treball. Gràcies a aquestes millores, l'arrendatari es troba dispensat d'emprar una quantitat de treball superior per a obtenir una producció proporcionalment menor. No té necessitat llavors de recórrer a terrenys inferiors, i les porcions del capital aplicades successivament al mateix terreny continuen essent igualment productives. Doncs, aquestes millores, lluny de fer pujar contínuament la renda, com diu el senyor Proudhon, són, al contrari, altres tants obstacles temporals que s'oposen a la seva puja.

Els propietaris anglesos del segle XVII comprenien tan bé aquesta veritat, que s'oposaren al progrés de l'agricultura, temerosos de veure disminuir llurs rendes. (Vegi's Petty, economista anglès del temps de Carles II).

5.- Les vagues i les coalicions dels obrers.

“Tot moviment de puja en els salaris no pot tenir altre efecte que el d'una puja sobre el blat, el vi, etc., és a dir, l'efecte d'una carestia. Car, què és el salari? És el preu de cost del blat, etc.; és el preu integral de tota cosa. Anem més llun encara: el salari és la proporcionalitat dels elements que componen la riquesa i que són consumits reproductivament cda dia per la massa dels treballadors. Ara bé, doblar els salaris..., és atribuir a cada un dels productors una part més gran que el seu producte, cosa que és contradictòria; i si la puja es fa sols sobre un petit nombre d'indústries, és provocar una perturbació general en els canvis, en una paraula, una carestia... Jo declaro que és impossible que les vagues seguides d'un augment de salari no acabin en un encariment general; això és tan cert com dos i dos fan quatre” (Proudhon).

Neguem totes aquestes afirmacions, excepte que dos i dos fan quatre.

En primer lloc, no hi ha *encariment general*. Si el preu de tota cosa dobla al mateix temps que el salari, no pot haver-hi canvi en els preus; sols hi ha un canvi en els termes.

Segonament, una alça general dels salaris no pot produir mai un encariment més o menys general de les mercaderies. En efecte, si totes les indústries utilitzessin el mateix nombre d'obriers en relació amb el capital fix o amb els instruments de què se serveixen, una puja general dels salaris produiria una baixa general dels beneficis i el preu corrent de les mercaderies no sofriria cap alteració.

Però com que la relació del treball manual amb el capital fix no és pas la mateixa en les diferents indústries, totes les indústries que empen relativament una massa més gran de capital fix i menys obrers, es veuran obligades tard o d'hora a baixar el preu de llurs mercaderies. En el cas contrari, que el preu de llurs mercaderies no baixi, llur benefici s'elevà per damunt del tipus comú dels beneficis. Les màquines no són assalariats. Així, doncs, la puja general dels salaris afectarà menys les indústries que emprin, comparativament a les altres, més màquines que obrers. Però la competència tendint sempre a anivellar el tipus dels beneficis, aquells que s'eleven per sobre del tipus ordinari, sols poden ésser passatgers. De manera que, a part d'algunes oscil·lacions, una puja general dels salaris portarà en lloc d'un encariment general, com diu el senyor Proudhon, una baixa parcial, és a dir, una baixa en el preu corrent de les mercaderies, especialment de les que es fabriquen amb l'ajuda de les màquines.

La puja i la baixa del benefici i dels salaris no expressen més que la proporció en la qual els capitalistes i els treballadors participen al producte d'una jornada de treball, sense influir, en la majoria dels casos, sobre el preu del producte. Però, que “les vagues seguides d'un augment de salaris acabin per un encariment general, en una carestia” – són idees que sols poden sorgir del cervell d'un poeta incomprès.

A Anglaterra, les vagues han donat lloc regularment a la invenció i aplicació d'algunes màquines noves. Hom pot dir que les màquines, eren l'arma que empraven els capitalistes per a abatre el treball especial en revolta. La *self-acting mule*, la més gran invenció de la indústria moderna, posà fora de combat els filadors sublevats. Encara que les coalicions i les vagues no tinguessin altre efecte que el de fer reaccionar contra ells els efectes del geni mecànic, exercirien

sempre una immensa influència sobre el desenvolupament de la indústria.

“Jo trobo – continua el senyor Proudhon, en un article publicat per Léon Fauche (setembre del 1845) –, que des de fa algun temps els obrers anglesos han perdut l'habitud de les *coalicions*, cosa que és segurament un progrés, del qual hom no es pot estar de felicitar-los; però que aquesta millora en la moral dels obrers prové sobretot de llur instrucció econòmica. No és pas dels manufacturers – exclamava en un míting de Bolton un obrer filador – que depenen els salaris. En les èpoques de depressió, els patrons no són, per a dir-ho així, sinó el fuet de què s'arma la necessitat i que, vulguin o no, ha de pegar. El principi regulador és la relació de l'oferta amb la demanda; i els patrons no tenen pas aquest poder... Molt bé! – exclama Proudhon –, heus aquí uns obrers ben educats, obrers models, etcètera. Aquesta misèria faltava a Anglaterra; no passarà l'estret” (Proudhon).

De totes les ciutats d'Anglaterra, Bolton és la que té més desenvolupat el radicalisme. Els obrers de Bolton són coneguts per ésser els més revolucionaris de tots. Quan la gran agitació que tingué lloc a Anglaterra per a l'abolició de les lleis cerealistes, els fabricants anglesos no cregueren poder fer front als propietaris territorials sinó posant-los al davant els obrers. Però com que els interessos dels obrers no eren pas menys oposats als dels fabricants, que els interessos dels fabricants ho eren als dels propietaris territorials, era natural que els fabricants haguessin d'ésser els qui perdessin en els mítings dels obrers. ¿Què feren els fabricants? Per a salvar les aparences, organitzaren mítings compostos en gran part de contramestres, del petit nombre d'obriers que els era devot i dels *amics del comerç*, pròpiament dits. Quan després els veritables obrers assajaren – com a Bolton i a Manchester – de prendre-hi part per protestar contra aquestes demostracions fictícies, hom els prohibí l'entrada, dient-los que era un *ticket-meeting*. Hom entén, amb aquestes paraules, mítings en què sols s'admeten les persones proveïdes de bitllets d'entrada. No obstant això, els cartells enganxats a les parets havien anunciat mítings públics. Cada vegada que hi havien aquests mítings els periòdics dels fabricants feien una

ressenya pomposa i detallada dels discursos que hom hi havia pronunciat. No cal pas dir, que eren els contramestres els qui pronunciaven aquests discursos. Els periòdics de Londres els reproduïen literalment. Proudhon ha tingut la desgràcia de prendre els contramestres per obrers corrents i els commina l'ordre de no passar l'estret.

Si el 1844 i el 1845 les vagues cridaven menys l'atenció que abans, era perquè el 1844 i 1845 eren els dos primers anys de prosperitat que ha tingut la indústria anglesa des del 1837. No res menys, cap de les *trade-unions* havia estat dissolta.

Escoltem, ara, els contramestres de Bolton. Segons ells, els fabricants no són pas els amos del salari, perquè no són els amos del preu del producte, perquè no són els amos del mercat universal. Amb aquesta raó donen a entendre que no calia fer coalicions per a arrencar als patrons un augment de salaris. Proudhon, al contrari, els prohibeix les coalicions per por que una coalició no vagi seguida d'una puja de salaris, que implicaria una carestia general. No tenim pas necessitat de dir que sobre un sol punt hi ha entesa cordial entre els contramestres i Proudhon: és que una puja de salaris equival a una puja en els preus dels productes.

Però el temor d'una carestia, ¿és la veritable causa de la rancúnia de Proudhon? No. Si mira malament els contramestres de Bolton, és simplement perquè determinen el valor per *l'oferta i la demanda* i no compten gaire el *valor* constituït, el valor passat en estat de constitució, de la constitució del valor, comprenent-hi també la *canviabilitat permanent* i totes les altres *proporcionalitats de relacions i relacions de proporcionalitat*, acompanyades de la Providència.

“La vaga dels obrers és *il·legal* i no és solament el Codi penal qui ho diu, sinó el sistema econòmic, la necessitat de l'ordre establert. Que cada obrer individualment tingui la lliure disposició de la seva persona i dels seus braaixòs, això pot tolerar-se; però que els obrers emprenguin per mitjà de coalicions de violentar el monopoli, això és el que no pot permetre la societat”.

El senyor Proudhon pretén per fer passar un article del Codi penal per un resultat necessari i general de les relacions de la producció burgesa.

A Anglaterra les coalicions estan autoritzades per una acta del Parlament i és el sistema econòmic qui ha obligat el Parlament a donar aquesta autorització per mitjà de la llei. El 1825, quan sota el ministre Huskisson el Parlament hagué de modificar la legislació per a posar-la cada vegada més d'acord amb la lliure competència, li calgué necessàriament abolir totes les lleis que prohibissin les coalicions dels obrers. Com més la indústria moderna i la competència es desenvolupaven, més elements hi ha que provoquen i secunden les coalicions, i tan aviat com les coalicions han esdevingut un fet econòmic, que pren cada dia més consistència, no poden pas tardar a esdevenir un fet legal.

Així, l'article del Codi penal, prova tot al més, que la indústria moderna i la competència no estaven encara ben desenvolupades sota l'Assemblea constituent i sota l'Imperi.

Els economistes i els socialistes¹⁰ estan d'acord sobre un sol punt: el de condemnar les *coalicions*. Solament que motiven diferentment llur acte de condemna.

Els economistes diuen als obrers: No us coalitzeu. En coalitzar-vos poseu traves a l'avenç regular de la indústria, impediú els fabricants de satisfer les comades, pertorbeu el comerç i precipiteu la invasió de les màquines que, en ger inútil una part del vostre treball, us obliguen a acceptar un salari encara més baix. Per altra part, ha podeu fer, el vostre salari estarà sempre determinat per la relació del braaixòs demanats amb els braaixòs oferts, i és un esforç tan ridícul com perillós de revoltar-vos contra les lleis eternes de l'economia política.

Els socialistes diuen als obrers: “No us coalitzeu, car a fi de comptes, què hi guanyareu? Una puja de salaris? Els economistes us provaran fins a l'evidència que les poques monedes que podríeu guanyar-hi, en

¹⁰ És a dir, en aquella època, els fourieristes a França, i els owenistes a Anglaterra. (Nota d'Engels).

cas de reeixir, per alguns moments, seran seguides per una baixa permanent. Hàbils calculadors us provaran que no caldrien diversos anys per a refer-vos, solament per l'augment dels salaris, de les despeses que us ha calgut fer per organitzar i mantenir les coalicions.

I nosaltres us direm, en la nostra qualitat de socialista, que deixant de banda aquesta qüestió del diner, vosaltres no sereu pas menys obrers, i els patrons seran sempre els patrons, tant abans com després. Així, doncs, res de coalicions, res de política. Car, fer coalicions, ¿no és fer política?

Els economistes volen que els obrers continuïn en la societat tal com està formada i tal com ells l'han consignada i segellada en llurs manuals.

Els socialistes volen que els obrers deixin tal com està la vella societat, per a poder entrar millor en la nova societat que ells els han preparat amb tanta previsió.

A desgrat d'uns i altres, a desgrat dels manuals i les utopies, les coalicions no han pas passat ni un moment d'avançar i de créixer amb el desenvolupament i eixamplament de la indústria moderna. I actualment ha arribat a tal punt, que el grau que ha aconseguit la coalició en un país, marca netament el grau que ocupa en la jerarquia del mercat universal. Anglaterra, on la indústria ha atès el grau més alt de desenvolupament, té les coalicions més extenses i millor organitzades.

A Anglaterra hom no s'ha limitat a coalicions parcials, que no tenien altres objecte que una vaga passatgera i que desapareixien amb ella. Hom ha format coalicions permanents, *Trades-unions* que serveixen de muralla als obrers en les seves lluites amb els fabricants. I a l'hora actual, totes aquestes *trades-unions* locals troben un punt d'unió en la *National Association of United Trades*, el comitè del qual és a Londres, i que compta ja amb 80.000 membres. La formació d'aquestes vagues, coalicions, *trade-unions*, avança simultàniament amb les lluites polítiques dels obrers que constitueixen actualment un gran partit polític sota el nom de *Chartistes*.

És sota la forma de coalicions que s'han fet sempre els primers assaigs dels treballadors per *associar-se* entre ells.

La gran indústria aglomera en un sol indret una multitud de gent desconeguda els uns dels altres. La competència els divideix en interessos. Però el manteniment dels salaris, aquest interès comú que tenen contra llur patró, els reuneix en un mateix pensament de resistència, *coalició*. Així, la coalició té sempre un doble objecte, que és el de fer acabar entre ells la competència, per poder fer una competència general al capitalista. Si el primer objectiu de resistència no ha estat més que el manteniment dels salaris, a mesura que els capitalistes a llur torn es reuneixen en un pensament de repressió, les coalicions, primerament isolades, es formen en grups, i enfront del capital, sempre reunit, el manteniment de l'associació esdevé més necessari per a ells que el del salari. Això és tan cert, que els economistes anglesos estan tots meravellats de veure els obrers sacrificar una bona part del salari a favor de les associacions que als ulls d'aquests economistes foren solament establertes a favor del salari. En aquesta lluita – veritable guerra civil – es reuneixen i es desenvolupen els elements necessaris per una batalla en el futur. Una vegada arribada a aquest punt, l'associació pren un caràcter polític.

Les condicions econòmiques havien transformat primer la massa del país en treballadors. La dominació del capital ha creat a aquesta massa una situació comuna, interessos comuns. De manera que aquesta massa és ja una classe enfront del capital, però no pas encara per ella mateixa. En la lluita, de la qual sols hem assenyalat algunes fases, aquesta massa es reuneix, es constitueix en classe per ella mateixa. Els interessos que defensa esdevenen interessos de classe. Però la lluita de classe a classe és una lluita política.

En la burgesia, s'han de distingir dues fases: una durant la qual es constitueix en classe sota el règim del feudalisme i de la monarquia absoluta, i l'altra on ja, constituïda en classe, destrueix el feudalisme i la monarquia per fer de la societat una societat burgesa. La primera d'aquestes fases fou la més llarga i necessità els esforçats més grans. Començà també per coalicions parcials contra els senyors feudals.

Hom ha fet moltes recerques per a esbossar les diferents fases històriques que ha recorregut la burgesia, des de la “Commune” fins a la seva constitució com a classe.

Però quan es tracta d'adonar-se exactament de les vagues, de les coalicions i de les altres formes amb què els proletaris efectuen davant dels nostres ulls llur organització com a classe, els uns se senten presos d'un temor real, els altres afecten un desdeny *transcendental*.

Una classe oprimida és la condició vital de tota societat fundada sobre l'antagonisme de classes. L'alliberament de la classe oprimida implica, doncs, necessàriament la creació d'una societat nova. Perquè la classe oprimida pugui alliberar-se, cal que els poders productius adquirits ja i les relacions socials existents no puguin existir més els uns al costat dels altres. De tots els instruments de producció, el més gran poder productiu és la mateixa classe revolucionària. L'organització dels elements revolucionaris com a classe suposa l'existència de totes les forces productives engendrades en el si de la vella societat.

¿Vol dir això que després de la caiguda de la vella societat hi haurà una nova dominació de classe que es resumeixi en un nou poder polític? No.

La condició d'alliberament de la classe treballadora és l'abolició de totes les classes, així com la condició d'alliberament del tercer Estat, de l'ordre burgès, fou l'abolició de tots els estaments¹¹.

La classe treballadora subsistirà, en el curs del seu desenvolupament, a la vella societat civil per una associació que exclourà les classes i llur antagonisme, i no hi haurà ja més poder polític pròpiament dit, puix que el poder polític és precisament el resum oficial de l'antagonisme en la societat civil.

11 “Estaments (Stände) en el sentit històric dels estaments de l'Estat feudal, estaments amb privilegis determinats i delimitats. La revolució de la burgesia abolí els estaments conjuntament amb els privilegis. La societat burgesa coneix només classes. Per això era contradictori per complet amb la història de dir que el proletariat era un quart estament”. (Nota d'Engels).

Mentrestant, l'antagonisme entre el proletariat i la burgesia és una lluita de classe a classe, lluita que portada a la seva més alta expressió, és una revolució total. Per altra part, ¿cal estranyar-se que una societat fundada sobre l'*oposició* de classes, acabi per la *contradicció* brutal en un xoc de cos a cos com a darrer desenllaç?

No digueu pas que el moviment social exclou el moviment polític. No hi ha hagut mai cap moviment polític que al mateix temps no sigui social.

Només en un ordre de coses on no hi hagi classes ni antagonismes de classes, les *evolucions socials* deixaran d'ésser *revolucions polítiques*. Fins llavors, a la vetlla de cada revisió general de la societat, l'última paraula de la ciència social serà sempre:

“El combat o la mort: la lluita sagnant o el no-res. És així que la qüestió està invenciblement plantejada”

Georges Sand

KARL MARX I FRIEDRICH ENGELS

EL MANIFEST DEL PARTIT COMUNISTA (1848)¹²

"Un fantasma ronda per Europa: el fantasma del comunisme. Totes les forces de la vella Europa s'han aliat, el Papa i el Tsar, Metternich i Guizot, els radicals francesos i els policies alemanys, en una sacrosanta cara contra aquest fantasma. On és el partit d'oposició que no hagi estat titllat de comunista pels seus enemics que són al poder? On és el partit d'oposició que no hagi tornat amb violència la marca infamant de comunista tant als grups d'oposició més avançats com als seus enemics reaccionaris?

D'aquest fet es desprenen dues coses:

El comunisme ja ha estat reconegut per totes les forces europees com una força.

Ja ha arribat l'hora que els comunistes presenten obertament a tot el món els seus punts de vista, els seus objectius i les seves tendències, i que contraposin un manifest del seu partit a les faules del fantasma del comunisme.

Amb aquesta finalitat, comunistes de les més diverses nacionalitats s'han reunit a Londres i han esbossat el següent manifest, que és publicat en llengua anglesa, francesa, alemanya, italiana, flamenca i danesa..."

¹² Traducció de Jordi Moners i Sinyol i Revisió de Manuel Sacristán.

Editat en versió electrònica el novembre de 1998, inclòs en aquesta edició l'octubre de 2023. <http://www.estelnet.com/psan/manifest>.

El text original alemany fou escrit entre desembre de 1847 i gener de 1848 i publicat a Londres amb el títol de Manifest der kommunistischen Partei el febrer-març; de 1848. La present edició catalana és la traducció de l'edició alemanya de 1890, la darrera de les revisades per F. Engels. A les notes numerades hi assenyallem les diferents lectures de les edicions alemanyes dels anys 1848, 1872, 1883 i 1888, en la mesura que no modifiquen el contingut de la del 1890.

Pròleg a l'edició alemanya del 1872

La Lliga dels Comunistes, una associació internacional de treballadors, que, naturalment, en les condicions d'aquell temps només podia ésser secreta, al Congrés que celebra pel novembre de 1847 a Londres, encarregà als sotasignats la redacció d'un programa del partit, detallat, teòric i pràctic, adreçat a la publicitat. Així nasqué el Manifest que ve a continuació, el manuscrit del qual va ser tramès a Londres perquè hi fos imprès, poques setmanes abans de la revolució de febrer¹³. Publicat primerament en alemany, se n'han fet almenys dotze edicions diferents en aquesta llengua a Alemanya, Anglaterra i Estats Units. En anglès aparegué per primera vegada el 1850 a Londres, al <<Red Republican>>, traduït per miss Helen Macfarlane, i el 1871 a Amèrica, almenys en tres traduccions diferents. En Francés, primer a París, poc abans de la insurrecció del juny de 1848, i recentment a <<Le Socialiste>> de Nova York. Ara se'n prepara una nova traducció En polonès, a Londres poc temps després de la primera edició alemanya. En rus, a Ginebra els anys seixanta. En danès també va ser editat poc després de la seva publicació en alemany.

13 Es tracta de la revolució del 1848 a França.

Per molt que hagin canviat les circumstàncies en els darrers vint-i-cinc anys, els principis generals exposats en aquest Manifest conserven encara avui, i en conjunt, una absoluta justesa. Podrien fer-s'hi petites millores çà i là. L'aplicació pràctica d'aquests principis, ens aclareix el mateix Manifest, dependrà sempre i a tot arreu de les circumstàncies històriques existents, i per això no es dóna cap especial importància a les mesures revolucionàries proposades al final del capítol II. Aquest passatge avui s'hauria de redactar altrament en molts aspectes. Davant l'immens desenvolupament de la gran indústria en els darrers vint-i-cinc anys i paral·lelament a l'organització del partit de la classe obrera, davant les experiències pràctiques, en primer lloc de la revolució de febrer i molt més encara de la Comuna de París, on el proletariat per primera vegada i durant dos mesos posseï el poder polític, avui aquest programa s'ha envellit en alguns punts. Sobretot la Comuna ens ha demostrat que <<la classe obrera no pot prendre possessió simplement de la màquina estatal ja llesta, i posar-la en moviment per als seus propis objectius>> (vegeu <<La guerra civil a França. Comunicat del Consell general de l'Associació Internacional de Treballadors>>, pàg. 19 de l'edició alemanya, on s'explica més extensament aquesta tesi). A més, i és natural, la crítica de la literatura socialista és en el dia d'avui incompleta, car només arriba fins al 1847; i també les observacions sobre la posició dels comunistes en relació amb els diferents partits de l'oposició (capítol IV), tot i que encara siguin correctes, avui, en els seus trets fonamentals, pel que fa a la posada en pràctica ja s'han envellit, perquè la situació política s'ha transformat completament, i l'evolució històrica ha escombrat la majoria dels partits que s'hi enumeren.

Tanmateix el Manifest és un document històric que ja no ens podem prendre el dret de modificar. Una futura edició potser podrà aparèixer acompanyada d'un pròleg que faci de pont entre el 1847 i ara. Aquesta edició d'avui ens ha vingut massa inesperadament perquè ens poguéssim prendre el temps suficient per a fer-ho.

Londres, 24 de juny de 1872.
Karl Marx i Friedrich Engels

Pròleg a la segona edició russa

La primera edició russa del Manifest del Partit Comunista, traduït per Bakunin, aparegué al principi dels anys seixanta a la impremta del Kolokol. En aquell temps, l'Occident només podia mirar-se l'edició russa del Manifest com una curiositat literària. Avui aquesta

opinió seria impossible.

Com era de limitat en aquell temps - desembre de 1847- el camp d'acció del moviment proletari ens ho mostra de manera claríssima el capítol final del Manifest: Posició dels comunistes en relació amb els diferents partits de l'oposició als diferents països. D'entrada, ja hi manquen precisament Rússia i els Estats Units. Era l'època que Rússia constituïa la darrera gran reserva de tota la reacció europea, i els Estats Units absorbiren l'excedent de la forma del proletariat europeu per mitjà de l'emigració. Ambdós països proveïen Europa de matèries primeres i eren al mateix temps els mercats on es venien els seus productes industrials. Ambdós països eren també, d'una forma o altra, els pilars de l'ordre establert europeu.

Que n'és de diferent tot avui! Precisament l'emigració europea ha permès a Nord- Amèrica un desenvolupament gegantí de la producció agrària, la competència de la qual ha fet trontollar en els seus fonaments la propietat rural europea -tant petita com gran-. A més, ha permès als Estats Units d'explotar els seus extraordinaris recursos industrials amb una energia í en unes proporcions, que en poc temps ha de destruir el monopoli industrial que fins avui ha tingut Europa occidental, i concretament Anglaterra. Aquestes dues circumstàncies repercuteixen en sentit revolucionari damunt d'Amèrica mateix. La petita i mitjana propietat territorial dels pagesos, que és a la base de tota l'ordenació política, sucumbeix cada vegada més sota la competència de les empreses agrícoles gegantines, mentre a les zones industrials s'hi desenvolupa per primera vegada un proletariat massificat i una concentració fabulosa de capital.

I ara passem a Rússia. Durant la revolució del 1848-1849, no solament els sobirans europeus, sinó també els burgesos d'Europa veieren en la intervenció russa l'única salvació contra el proletariat, que precisament llavors començava a desvetllar-se. El tsar va ser proclamat cap de la reacció europea. Avui és presoner de guerra de la revolució a Gàtxina, i Rússia constitueix l'avantguarda de l'acció revolucionària a Europa.

El Manifest Comunista tenia com a tasca de proclamar la liquidació inevitable i imminent de la propietat burgesa moderna. Però a Rússia, al costat del frau capitalista que creix vertiginosament i d'una propietat territorial burgesa en procés de formació, hi trobem més de la meitat del sol en propietat comuna dels camperols. I aquí se'ns presenta la qüestió: ¿podrà la comunitat rural russa, tot i que sigui ja una forma en gran part liquidada de la primitiva propietat comuna de la terra, passar directament a la forma superior de propietat col·lectiva de caràcter comunista? ¿O caldrà, per contra, que segueixi prèviament el mateix procés de dissolució que duu a terme l'evolució històrica a l'Occident?

Avui l'única resposta possible és aquesta: si la revolució russa és el senyal anunciador d'una revolució proletària a Occident, de manera que ambdues es complementen, llavors l'actual propietat comuna del sol russa podrà servir de punt de partida a una evolució comunista.

Londres, 21 de gener de 1882.
Karl Marx i Friedrich Engels

Pròleg a l'edició alemanya del 1883

Malauradament el pròleg de la present edició l'he de signar jo sol. Marx, l'home a qui tota la classe obrera d'Europa deu més que a ningú, reposa al cementiri de Highgate, i al damunt de la seva tomba hi creixen ja les primeres herbes. Després de la seva mort no cal ni

parlar d'una possible revisió del Manifest, o de completar-lo. Per tant, se'm fa encara més necessari de recalcar explícitament i una vegada més el que segueix:

El pensament fonamental present a tot el Manifest -que la producció econòmica i l'estructura social que se'n segueix necessàriament en qualsevol període històric formen la base per a la història política i intel·lectual d'aquell mateix període; que, segons això i d'ençà de la destrucció de la primitiva propietat comuna del sol, tota la història ha estat una història de lluites de classes, de lluites entre classes explotades i explotadores, dominades i dominants, en diferents nivells del desenvolupament social; que aquesta lluita ha assolit avui un nivell en que la classe explotada i oprimida, el proletariat, no es pot alliberar de la classe que l'explota i l'oprimeix, la burgesia, sense alliberar simultàniament tota la societat, per a sempre, de l'explotació, l'opressió i les lluites de classes -, aquest pensament fonamental pertany únicament i exclusivament a Marx¹⁴. Això ja ho havia dit sovint, però ara precisament cal que ho faci constar a l'encapçalament del Manifest mateix.

Londres, 28 de juny de 1883.
Friedrich Engels

Pròleg a l'edició anglesa del 1888

El Manifest va ser publicat com a programa de la Lliga dels Comunistes, associació de treballadors, en un principi exclusivament alemanya, posteriorment internacional, la qual, en les condicions polítiques del continent europeu anteriors al 1848, fou

14 <<A aquesta tesi>>, he dit al pròleg de la traducció anglesa, <<que a parer meu és destinada a iniciar el mateix progrés en les ciències històriques que en les ciències naturals inicià la teoria de Darwin, a aquesta tesi ens havíem anat apropant ambdós ja bastants anys abans del 1845. Fins a quin punt hagués pogut avançar jo, independentment, en aquesta direcció, es pot veure a la meua obra Situació de la classe obrera a Anglaterra. Però quan la primavera del 1845 vaig retrobar Marx a Brussel·les, ell ja l'havia elaborada definitivament, i me la va presentar amb paraules quasi tan clares com les que he emprat per a resumir-la aquí>>. (Nota d'Engels a l'edició alemanya del 1890.)

inevitablement una organització secreta. Al Congrés de la Lliga que tingué lloc a Londres pel novembre de 1847, Marx i Engels rebérem l'encàrrec de preparar la publicació d'un programa del partit, complet, teòric i pràctic. Redactat en llengua alemanya, el manuscrit va ser tramés per imprimir-lo a Londres el gener de 1848, poques setmanes abans de la revolució francesa del 24 de febrer. No gaire temps abans de la insurrecció del juny de 1848 se'n publica una traducció francesa a París. La primera traducció anglesa, a cura de miss Helen Macfarlane, aparegué el 1850 a la revista londinenca <<Red Republican>>, editada per George Julian Harney. També n'han aparegut una edició danesa i una altra de polonesa.

La derrota de la insurrecció del juny de 1848 a París - la primera gran batalla entre proletaris i burgesia- va arraconar les aspiracions socials i polítiques de la classe obrera europea per un quant temps. D'ençà de llavors la lluita per la supremacia es plantejà altre cop com s'havia esdevingut immediatament abans de la revolució de febrer, només entre els diferents sectors, de la classe posseïdora. La classe obrera es limita a una lluita per la llibertat de moviment polític i per situar-se en la posició d'una extrema esquerra de la burgesia radical. Allí on moviments proletaris independents continuaven donant senyals de vida, eren reprimits sense pietat. Així, la policia prussiana descobrí el Comitè Central de la Lliga dels Comunistes, que llavors tenia la seu a Colònia. Els seus membres van ser detinguts i, al cap de divuit mesos de presó, per l'octubre de 1852, van ser jutjats. Aquest famós procés - el <<Procés dels comunistes de Colònia>>- dura del 4 d'octubre al 12 de novembre: set dels processats foren condemnats a penes de tres a sis anys de reclusió en una fortalesa. Immediatament després del veredict, els membres que encara quedaven dissolgueren formalment la Lliga. Pel que fa al Manifest, semblava que a partir d'aquests fets havia de ser condemnat a caure en l'oblit. Quan la classe obrera europea hagué recobrat prou força per a encetar un nou atac contra la classe dominant, aparegué l'Associació Internacional de Treballadors. Però aquesta Associació, que va ser fundada amb la finalitat concreta d'unir en una sola organització la totalitat del proletariat combatiu d'Europa i Amèrica, no podia proclamar de seguida els principis fonamentals que contenia el

Manifest. Calia que la Internacional tingués un programa prou ampli per a poder ser acceptat per les Trade-Unions angleses, pels seguidors francesos, belgues, italians i espanyols de Proudhon, i pels lassal·lians¹⁵ d'Alemanya. Marx, que havia redactat aquest programa a satisfacció de tots els partits, tenia plena confiança en el desenvolupament intel·lectual de la classe obrera, desenvolupament que havia de produir-se necessàriament a través de l'acció unida i de la discussió en comú. Els esdeveniments i les vicissituds en la lluita contra el capital, més les derrotes que no pas les victòries, no podien deixar de fer veure a la consciència dels homes la insuficiència de les diferents panacees de curander que tan estimaven, i obrir-los el camí cap a la comprensió total de les condicions reals de l'emancipació de la classe obrera. I Marx tenia raó. Quan la Internacional es dissolgué, el 1874, deixava els obrers en una situació totalment diferent de com els havia trobat al moment de la seva fundació l'any 1864. El proudhonisme a França i el lassal·lianisme a Alemanya tenien un peu a la tomba, i les conservadores Trade-Unions angleses, tot i que en la seva majoria havien trencat ja feia temps les relacions amb la Internacional, a poc a poc s'anaven acostant al punt en que el seu president, l'any passat a Swansea podia declarar en nom de totes elles: <<El socialisme continental, ha deixat d'espantar-nos.>> En efecte, els principis del Manifest havien fet progressos considerables en els medis obrera de tots els països.

D'aquesta manera el Manifest ha tornat altre cop al primer pla. El text alemany, d'ençà del 1850 ha estat imprès nombroses vegades a Suïssa, Anglaterra i Amèrica. L'any 1872 va ser traduït a l'anglès i publicat a Nova York a la revista <<Woodhull and Claflin's Weekly>>. Basant-se en aquesta versió anglesa se'n va fer també una de francesa, publicada a <<Le Socialiste>> de Nova York. De llavors ençà, a Amèrica se n'han tret almenys dues traduccions angleses, més o menys deformades, una de les quals va ser reeditada a Anglaterra.

15 Lassalle es considera sempre deixeble de Marx, i, com a tal, se situava sempre en el terreny del Manifest. Tanmateix en l'agitació pública dels anys 1862-1864 no anà més enllà d'una reivindicació de cooperatives de producció amb crèdits estatals.

La primera versió russa, a cura de Bakunin, va eixir a la llum cap a l'any 1863 a la impremta del Kolokol que Herzen tenia a Ginebra, i una segona va eixir també a Ginebra el 1882 per l'heroica Vera Sassúlitx. Una nova edició danesa és a la Socialdemokratisk Bibliotek de Copenhaguen el 1885, i una altra de francesa a <<Le Socialiste>>, de París el 1886. Basada en aquesta darrera se'n prepara una d'espanyola, que es publicà el 1886 a Madrid. Avui és impossible de dir amb exactitud el nombre de reedicions alemanyes, però almenys n'hi ha hagut dotze. Una traducció a l'armeni, que havia de publicar-se a Constantinoble no fa gaires mesos, no ha vist la llum del dia perquè, segons m'han informat, l'editor no va tenir el coratge de publicar un llibre amb el nom de Marx, i el traductor refusà de reconèixer-lo com a obra seva. Encara tinc notícia de més traduccions a d'altres llengües, però no m'han arribat a les mans. Per tant, podem dir que la història del Manifest reflecteix amb molta fidelitat la història del moviment obrer modern. No hi ha dubte que avui en dia és l'obra més àmpliament difosa, més internacional de tota la literatura socialista, el programa comú reconegut i acceptat per milions de treballadors des de la Sibèria fins a Califòrnia.

En el mateix moment d'escriure'l no l'hauríem pogut considerar un Manifest socialista. El 1847 hom entenia per socialistes, d'un cantó els seguidors dels diferents sistemes utòpics: els owenistes a Anglaterra, els fourieristes a França, ambdós ja reduïts a simples sectes i en camí de desaparèixer; d'un altre cantó tota aquella barreja de curanderos socials que, amb pedaaixòs de tota mena, prometien de suprimir tots els abusos socials sense fer perillar ni el capital ni el guany. En ambdós casos eren gent fora del moviment obrer que buscaven la protecció més aviat de les classes <<instruïdes>>. La part de la classe obrera convençuda de la insuficiència de les simples revolucions polítiques, i que reclamava la necessitat d'una transformació total de la societat, s'anomenava llavors comunista. Era una mena de comunisme rudimentari, tocs, purament instintiu, però n'encertà els punts més importants, i era prou fort entre la classe obrera per produir el comunisme utòpic, a França el de Cabet, a Alemanya el de Weitling. Així, doncs, el 1847 el socialisme era un moviment de les classes mitjanes, i el comunisme un moviment de

la classe obrera. El socialisme era, almenys al continent, <<ideologia de saló>>; el comunisme, precisament tot el contrari. I com que nosaltres des d'un principi, crèiem que <<l'emancipació de la classe obrera ha de ser obra de la mateixa classe obrera>>, no podíem tenir cap dubte sobre quin dels dos noms ens calia triar. I més encara: de llavors ençà no ens ha passat mai pel cap de renunciar-hi.

Tot i que el Manifest fou un treball conjunt de nosaltres dos, em sento obligat a dir que la tesi fonamental, que en forma el nucli, pertany a Marx. Aquesta tesi sosté, que en cada període històric el mode predominant de producció econòmica i de canvi, així com l'organització social que se'n deriva necessàriament, constitueix l'única base damunt la qual s'aixeca i a través de la qual es pot explicar la història política i intel·lectual d'aquest període; que consegüentment, tota la història de la humanitat, d'ençà de la dissolució de l'ordre gentilici primitiu amb la seva propietat comunal damunt la terra, ha estat una història de lluites de classes. Lluites entre classes explotadores i explotades, entre classes dominants i oprimides; que la història d'aquestes lluites de classes representa una sèrie d'evolucions, i que en l'actualitat han assolit un grau de desenvolupament, en què la classe explotada i oprimida -el proletariat- no podrà aconseguir el seu alliberament del joc de la classe explotadora i dominant - la burgesia- sense alliberar, simultàniament i per a sempre, tota la societat de tota l'explotació i opressió de totes les diferències de classe i lluites de classe.

A aquesta tesi -que a parer meu és destinada a tenir la mateixa importància en el progrés de les ciències històriques com tingué la teoria de Darwin per a les ciències naturals- a aquesta tesi ens havíem acostat palatinament ambdós ja bastants anys abans del 1845. La mesura en què jo, independentment i pel meu cantó, m'hi havia avançat, es veu perfectament en la meua obra Situació de la classe obrera a Anglaterra. Però quan vaig retrobar Marx l'any 1845 a Brussel·les, ell ja l'havia elaborat definitivament i me la presentà amb uns termes tan clars com els que he utilitzat aquí per resumir-la. Cito el següent passatge del pròleg que vam escriure conjuntament per a l'edició alemanya del 1872:

<<Per molt que hagin canviat les circumstàncies en els darrers vint-i-cinc anys, els principis generals exposats en aquest Manifest conserven encara 11 avui, i en conjunt, una absoluta justesa. Podrien fer-s'hi petites millores çà i lla. L'aplicació pràctica d'aquests principis, ens aclareix el mateix Manifest, dependrà sempre i a tot arreu de les circumstàncies històriques existents, i per això no es dóna cap especial importància a les mesures revolucionaries proposades al final del capítol II. Aquest passatge avui s'hauria de redactar altrament en molts aspectes. Davant l'immens desenvolupament de la gran indústria (*1¹⁶) del 1848 ençà, i de l'organització, millorada i augmentada, de la classe obrera que l'ha acompanyat, (*1) davant les experiències practiques, en primer lloc de la revolució de febrer i molt més encara de la Comuna de París, on el proletariat por primera vegada i durant dos mesos posseí el poder polític, avui aquest programa s'ha envellit en alguns punts. Sobretot la Comuna ens ha demostrat que "la classe obrera no pot prendre possessió simplement de la màquina estatal ja llesta, i posar-la en moviment per als seus propis objectius" (vegeu 'La guerra civil a França, Comunicat del Consell general de l'Associació Internacional de Treballadors',(2) Londres, Truelove, 1871, p.15, on s'explica més extensament tot això). (2) A més, í és natural, la crítica de la literatura socialista és en el dia d'avui incompleta, car només arriba fins al 1847; i també les observacions sobre la posició dels comunistes en relació amb els diferents partits de l'oposició (capítol IV), tot i que encara siguin correctes, avui, en els seus trets fonamentals, pel que fa a la posada en pràctica ja s'han envellit, perquè la situació política s'ha transformat completament, i l'evolució històrica ha escombrat la majoria dels partits que s'hi enumeren.

<<Tanmateix, el Manifest és un document històric que ja no ens podem prendre el dret de modificar.>>

La present edició és obra del senyor Samuel Moore, traductor de la major part del Capital de Marx. L'hem revisada conjuntament, i jo hi he afegit un parell de notes por aclarir- ne les al·lusions històriques.

16 1-1. Malgrat que Engels digui que cita el text del 1872, el passatge entre els dos asteriscs és diferent. També ho és entre 2-2.

Londres, 30 de gener de 1888.
Friedrich Engels

Pròleg a la quarta edició alemanya del 1890

D'ençà que fou escrit el que precedeix¹⁷, una altra vegada s'ha fet necessària una - nova edició del Manifest, i cal que esmentem aquí una pila de coses que hi fan referència.

Una segona traducció russa, de Vera Sassúlitx, aparegué a Ginebra el 1882. Marx i jo hi escrivírem el pròleg. Malauradament n'he perdut el manuscrit original i ara em caldrà retraduir-lo del rus, amb la qual cosa no hi guanyarem gens. Diu així:

La primera traducció russa del Manifest del Partit Comunista, en versió de Bakunin, aparegué al principi dels anys seixanta a la impremta del Kolokol. Llavors una edició russa d'aquesta obra només podia tenir, per a l'Occident, el valor d'una curiositat literària. Avui aquesta opinió ja no és possible. Els límits que podia tenir el camp d'acció del moviment proletari al temps de la primera edició del Manifest (gener de 1848), ens els mostra millor que ningú, el darrer capítol: "Posició dels comunistes en relació amb els diferents partits de l'oposició". D'entrada hi manquen Rússia i els Estats Units. Era l'època que Rússia constituïa la darrera gran reserva de la reacció europea, i que l'emigració cap als Estats Units absorbia les forces excedents del proletariat europeu. Ambdós països fornien Europa de matèries primeres i li servien al mateix temps de mercats per a la venda dels seus productes industrials. Ambdós països apareixien també, d'una manera o altra, com a puntals de l'ordre social establert a Europa.

Com ha canviat tot avui. Precisament l'emigració europea ha possibilitat el desenvolupament colossal de l'agricultura nord-americana que, amb la seva competència, ha fet trontollar en els seus fonaments tant la gran propietat territorial, com la petita. Al mateix temps ha permès als Estats Units d'abordar l'explotació dels seus

¹⁷ Es refereix al pròleg de l'edició alemanya del 1883

abundosos recursos industrials amb tanta d'energia i en unes proporcions tan grans, que en poc temps ha de fer acabar el monopoli industrial de l'Occident europeu. I aquestes dues circumstàncies repercuteixen en sentit revolucionari damunt d'Amèrica mateix. La petita i mitjana propietat territorial dels pagesos, base de tota l'ordenació política d'Amèrica, sucumbís cada vegada més davant la competència dels grans propietaris agrícoles, mentre que, simultàniament, a les zones industrials es constitueix per primer cop un proletariat nombrós al costat d'una fabulosa concentració de capital.

I ara passem a Rússia. Durant la revolució del 1848-1849 no solament els monarques europeus, sinó també els burgesos europeus, veieren en la intervenció russa l'única salvació davant d'un proletariat que començava a adonar-se de la seva pròpia força, i proclamaven el tsar com a cap de la reacció europea. Avui aquest seu a Gàtxina, presoner de guerra de la revolució, i Rússia constitueix l'avantguarda del moviment revolucionari d'Europa.

La tasca del Manifest Comunista era la proclamació de la imminent i inevitable desaparició de l'actual propietat burgesa. A Rússia, al costat de l'ordre capitalista que s'hi desenvolupa febrilment, i de la propietat territorial burgesa en procés de constitució, hi trobem més de la meitat de la terra en propietat comuna dels camperols.

I aquí se'ns posa la qüestió: ¿podrà la comunitat rural russa, tot i que sigui ja una forma molt desgastada de la primitiva propietat comuna de la terra, passar directament a una forma superior de propietat comunista de la terra, o bé haurà de dur a terme el mateix procés de dissolució que experimenta en l'evolució històrica d'Occident?

Londres, 21 de gener de 1882.

Una nova traducció polonesa aparegué al mateix temps a Ginebra, Manifest komunistyczny.

Després, n'ha estat publicada una nova traducció danesa a la Socialdemokratisk Bibliotek de Copenhaguen el 1885. Malauradament no és completa: alguns passatges essencials que sembla que van produir dificultats al traductor n'han estat omesos, i encara s'hi troben de tant en tant uns senyals de negligència que produeixen una sensació desagradable, sobretot quan hom repassa el treball i veu que amb una mica més de cura el traductor hauria pogut fer una tasca excel·lent. El 1886 va aparèixer una nova traducció francesa a <<Le Socialiste>> de París. És la millor que ha aparegut fins avui. D'aquesta, el mateix any se'n va fer una d'espanyola, publicada primerament a <<El Socialista>> de Madrid, i després en fulletó -Manifiesto del Partido Comunista- por Carlos Marx y F. Engels, Madrid Administración de <<El Socialista>>, Hernán Cortés, 8. Com a curiositat esmento encara que, el 1887, va ser ofert a un editor de Constantinoble el manuscrit d'una traducció armènia. Tanmateix aquest bon home no tingué el coratge d'imprimir res que dugués el nom de Marx i pensà que seria millor que el traductor hi constés com a autor, però aquest s'hi refusà. Després que, adés l'una adés l'altra, s'haguessin imprès a Anglaterra repetides vegades les més o menys incorrectes traduccions americanes, aparegué finalment una versió autèntica l'any 1888. Havia estat obra del meu amic Samuel Moore, i revisada per nosaltres dos abans de la impressió. Es titula Manifesto of the Communist Party by Karl Marx and Fredrick Engels, 1888, London, William Reeves, 185 Fleet St. E.C. Algunes de les notes d'aquesta traducció anglesa les he aprofitades per a la present edició.

El Manifest ha tingut una història molt particular. Salutad entusiàsticament al moment de la seva aparició per l'avantguarda, llavors encara poc nombrosa, del socialisme científic -com demostren les traduccions esmentades al primer pròleg-, aviat va ser arraconat per la reacció que s'inicià amb la derrota dels treballadors parisencs el - juny de 1848 i, finalment, prohibit <<en nom de la llei>>, amb la condemna dels comunistes de Colònia pel novembre de 1852. Amb la desaparició de l'escenari públic del moviment obrer de l'època de la revolució de febrer també fou arraconat el Manifest.

Quan la classe obrera europea hagué recobrat prou forces per a un altre atac contra el poder de les classes dominants, sorgí l'Associació Internacional de Treballadors. El seu objectiu era d'aglutinar en un sol exercit grandios tot el proletariat combatiu d'Europa i Amèrica. En conseqüència, no podia partir dels principis exposats al Manifest. Li calia tenir un programa que no tanqués la porta a les Trade-Unions angleses, als proudhonistes franceses, belgues, italians i espanyols, ni als lassal·lians alemanys¹⁸. Aquest programa -a tall de consideracions prèvies als estatuts de la Internacional- va ser estructurat per Marx amb una mestria reconeguda fins i tot per Bakunin i els anarquistes. Per al triomf final de les tesis enunciades al Manifest, Marx confiava únicament i exclusivament en el desenvolupament intel·lectual de la classe obrera, que havia de sorgir necessàriament de l'acció comuna i de la discussió. Els esdeveniments i les vicissituds de la lluita contra el capital, encara més les derrotes que no pas les victòries, no podien evitar que els combatents veiessin amb tota claredat la insuficiència de totes les panacees utilitzades fins llavors, i que les seves ments fossin més accessibles a una anàlisi profunda de les autèntiques condicions de l'emancipació obrera. I Marx tenia raó. La classe obrera del 1874, quan es dissolgué la Internacional, era molt diferent de la del 1864, quan s'havia fundat. Tant el proudhonisme dels països llatins, com el lassal·leanisme característic d'Alemanya agonitzaven, i fins les Trade-Unions angleses, tan exageradament conservadores, s'acostaven a poc a poc a aquell punt en què, el 1887, el president del seu Congrés a Swansea, pogué dir en nom d'elles: <<El socialisme continental ha deixat de fer-nos por.>> El socialisme continental, però, el 1887, era ja gairebé exclusivament la teoria proclamada al Manifest. Així, la història del Manifest reflecteix fins a un cert grau la història del moviment obrer modern del 1848 ençà. Actualment és el producte de la literatura socialista difós més àmpliament, el més internacional, el

18 Personalment, Lassalle es va considerar sempre, en relació amb nosaltres, deixeble de Marx, i com a tal, - naturalment, es posà sempre en el terreny del Manifest. Altrament s'esdevé amb aquells seguidors seus que no van saber superar les seves reivindicacions de cooperatives de producció amb crèdits estatals, i que van dividir tota la classe obrera en partidaris de l'ajut estatal i partidaris de l'ajudar-se un mateix.

programa comú de molts milions d'obrers de tots els països, de la Sibèria fins a Califòrnia. I, tanmateix, quan aparegué no podien pas anomenar-lo Manifest socialista. Per socialistes, l'any 1847 hom entenia dues menes de persones. D'un costat els seguidors dels diferents sistemes utòpics, especialment els owenistes a Anglaterra i els fourieristes a França, que ja s'havien convertit, tant els uns com els altres, en sectes en procés d'extinció. D'altre costat, els més variats curanderos socials que, amb les seves diferents panacees meravelloses i amb la seva manera de posar pedaaixòs, volien bandejar les misèries socials sense fer cap mena de mal ni al capital ni al profit particular. En ambdós casos, era gent fora del moviment obrer i que cercava protecció més aviat entre les classes <<instruïdes>>. Per contra, aquella part dels obrers que, convençuda de la insuficiència de les simples revolucions polítiques, reivindicava una transformació profunda de la societat, aquella part s'anomenava, llavors, comunista. Era un comunisme només elaborat toscament, només instintiu i a vegades encara no gaire polític, però era prou poderós per a produir dos sistemes de comunisme utòpic: a França l'icarià de Cabet, i a Alemanya el de Weitling. El 1847, per socialisme s'entenia un moviment burgès, per comunisme un moviment obrer. El socialisme era, almenys al continent, cosa de saló, i el comunisme precisament tot el contrari. I com que llavors ja érem molt decididament de l'opinió que <<l'emancipació dels obrers ha d'ésser obra de la mateixa classe obrera>>, no podíem dubtar ni un sol moment en la tria entre ambdós noms. De llavors ençà, tampoc no se'ns ha acudit mai de repudiar-lo.

<<Proletaris de tots els països, uniu-vos!>> Molt poques veus respongueren quan vam proclamar al món aquestes paraules, ara fa quaranta-dos anys, a la vigília de la primera revolució, parisenca, en què el proletariat s'hi distingí amb unes reivindicacions pròpies. Però el 28 de setembre de 1864, els proletaris de la majoria de països europeus occidentals s'agruparen a l'Associació Internacional de Treballadors de gloriosa memòria. És cert que aquesta Internacional només durà nou anys. Però per a demostrar que l'eterna unió dels proletaris de tots els països que patrocina encara viu, i viu més forta que mai, no hi ha cap altre testimoni més bo que la mateixa diada

d'avui. Perquè avui, mentre escric aquestes ratlles, el proletariat europeu i americà, passa revista de les seves forces de combat mobilitzades per primera vegada, en un sol exèrcit, sota una sola bandera, i per a un sol objectiu immediat: la legalització' de la jornada normal de treball de vuit hores, ja proclamada pel Congrés de Ginebra de la Internacional el 1866, i proclamada altre cop al Congrés Obrer de París el 1889. I l'espectacle d'avui ensenyarà als ulls dels capitalistes i grans terratinents de tots els països, que avui els proletaris de tots els països són realment units.

Tant de bo que Marx fos al meu costat per poder-ho veure amb els seus propis ulls!

Londres, 1 de maig de 1890.
Friedrich Engels

Pròleg a la segona edició polonesa del 1892

El fet que hagi esdevingut necessària una altra edició polonesa del Manifest Comunista, dóna peu a diferents consideracions.

Primerament cal remarcar que el Manifest s'ha transformat en certa mesura en un índex del desenvolupament de la gran indústria al continent europeu. En la mateixa mida que en un país creix la gran indústria, creix també entre els obrers d'aquest país el desig de clarificació sobre la seva situació com a classe obrera enfront de les classes posseïdores, s'estén entre ells el moviment socialista i s'hi incremento la demanda del Manifest. I això fa que no solarment la situació del moviment obrer, sinó també el grau de desenvolupament de la gran indústria a cada país pugui ser mesurat amb una certa precisió segons la xifra dels exemplars del Manifest que varen ser venuts en la llengua del país.

Per això, la nova edició polonesa palesa un progrés decisiu de la indústria a Polònia. I no hi pot haver cap mena de dubte que aquest progrés ha tingut lloc realment d'ençà de la darrera edició apareguda fa deu anys. La Polònia russa, la Polònia del Congrés ha esdevingut la gran regió industrial de l'imperí rus. Mentre que la gran indústria russa és dispersa i esporàdica - una part al golf finlandès, una altra al

centre (Moscou i Vladimir), una tercera als mars Negre i d'Asov, i d'altres encara escampades çà i lla-, la polonesa és concentrada en un espai relativament petit i gaudeix dels avantatges i desavantatges derivats d'aquesta concentració. Els avantatges han estat reconeguts pels seus competidors, els fabricants russos, en reivindicar taxes duaneres protectores contra Polònia, malgrat el seu desig ardent de convertir els polonesos en russos. Els desavantatges - per als fabricants polonesos i per al govern rus- apareixen en la difusió ràpida de les idees socialistes entre els obrers polonesos i en la creixent demanda del Manifest.

El ràpid desenvolupament de la indústria polonesa, que ha superat la russa, és al seu torn una altra prova de la indestructible energia vital del poble polonès i una garantia més de la seva reconstrucció nacional imminent. La reconstrucció d'una Polònia independent i forta és, però, una cosa que no afecta solament als polonesos, sinó a tots nosaltres. Una sincera col·laboració internacional de les nacions europees només és possible si cada una d'aquestes nacions és completament autònoma a casa seva. La revolució del 1848 que, sota la bandera proletària, en definitiva només deixà que els lluitadors proletaris fessin la feina de la burgesia, imposà també, a través dels seus marmessors Lluís Bonaparte i Bismarck, la independència d'Itàlia, Alemanya i Hongria. Polònia, però, que d'ençà del 1792 ha fet més per la revolució que tots aquells països plegats, Polònia ha estat abandonada a la seva pròpia sort quan el 1863 sucumbí davant la gran potencia russa deu vegades més poderosa. La noblesa no ha sabut mantenir ni reconquerir la independència de Polònia, i ara, aquesta qüestió és, si més no, indiferent a la burgesia. I, tanmateix, per a la col·laboració harmònica de les nacions europees, aquesta independència, és una necessitat. Només el jove proletariat polonès pot conquerir-la, i si se la hi confia, serà en bones mans. Perquè els obrers de la resta d'Europa necessiten tant com els mateixos obrers polonesos la independència de Polònia.

Londres, 10 de febrer de 1892.
Friedrich Engels

Pròleg a l'edició italiana del 1893

La publicació del Manifest del Partit Comunista coincidí gairebé amb la diada del 18 de març, de 1.848, amb les revolucions de Milà i Berlín, en què es rebel·laren, l'una al centre del continent europeu i l'altra a la mar Mediterrània, dues nacions que fins llavors havien estat sota el domini estranger. Mentre Itàlia era sotmesa a l'emperador d'Àustria, Alemanya havia de suportar, encara que no fos d'una manera tan directa, el jou no menys dur del tsar de totes les Rússies. Les conseqüències del 18 de març, de 1848 permeteren alliberar Alemanya i Itàlia d'aquesta ignomínia; si aquestes dues grans nacions en l'espai del 1848 al 1871 han estat reconstituïdes i, en certa manera, retornades a elles mateixes, això va succeir, tal com ha dit Karl Marx, perquè els mateixos que havien reprimit la revolució del 1848, n'esdevingueren, contra la seva pròpia voluntat, els marmessors.

A tot arreu la revolució havia estat obra de la classe obrera; la classe obrera fou qui hi aixecà les barricades i qui hi arriscà la vida. Només els obrers de París, quan van enderrocar el govern, tenien la intenció ben determinada d'enderrocar el règim burgès. Tanmateix per molt que fossin conscients de l'inevitable antagonisme que hi havia entre la seva pròpia classe i la burgesia, ni el progrés econòmic del país ni el desenvolupament intel·lectual de les masses obreres franceses no havien aconseguit aquell nivell que hauria fet possible una transformació de la societat. Heus ací perquè els fruits de la revolució, al cap i a la fi, foren recollits per la classe capitalista. Als altres països, a Itàlia, Alemanya, Àustria, Hongria, els obrers no van fer altra cosa, des d'un bon començament, que conduir la burgesia al poder. Però a cap país no és possible el domini de la burgesia sense la independència nacional. Amb això, la revolució del 1848 havia de realitzar la unitat i la independència d'aquelles nacions que encara: no ho havien aconseguit: Itàlia, Alemanya, Hongria. Polònia les seguirà al seu torn.

Així, doncs, encara que la revolució del 1848 no fou una revolució socialista, sí que li aplanava el camí i li preparava el terreny. Amb el desenvolupament de la gran indústria a tots els països, el règim burgès ha fet néixer arreu, durant els darrers quaranta-cinc anys, un proletariat nombrós, unit i fort, ha creat, per utilitzar una expressió del Manifest, el seu propi enterramorts. Sense la reconstitució de la independència i la unitat de cada una de les nacions europees no s'hauria pogut dur a cap la unió internacional del proletariat ni la col·laboració pacífica i intel·ligent d'aquestes nacions per a la consecució d'objectius comuns, Imaginem-nos, per un moment, l'actuació internacional mancomunada dels obrers italians, hongaresos, alemanys, polonesos i russos en les condicions polítiques que hi havia abans del 1848! Els combats del 1848, doncs, no foren en va, i tampoc no han passat en va els quaranta-cinc anys que ens separen d'aquell període revolucionari. Els fruits comencen a madurar, i jo desitjo només que la publicació d'aquesta traducció italiana del Manifest sigui el bon presagi de la victòria del proletariat italià, tal com la publicació de l'original ho fou per a la revolució internacional.

El Manifest, fa justícia, com cal, al paper revolucionari que ha jugat el capitalisme en el passat. La primera nació capitalista va ser Itàlia. La fi de l'edat mitjana feudal i el naixement de l'era capitalista moderna són caracteritzats per una gran figura, per l'italià Dante, que fou al mateix temps el darrer poeta de l'edat mitjana i el primer dels temps moderns. Avui s'enceta una nova era històrica, com el 1300. ¿Ens oferirà Itàlia el nou Dante que anuncia l'hora del naixement de l'era proletària?

Londres, 1 de febrer de 1893.
Friedrich Engels

MANIFEST DEL PARTIT COMUNISTA

(de l'edició alemanya del 1890, revisada per F. E.)

Un fantasma ronda per Europa: el fantasma del comunisme. Totes les forces de la vella Europa s'han aliat, el Papa i el Tsar, Metternich i Guizot, els radicals francesos i els policies alemanys, en una sacrosanta caça contra aquest fantasma.

On és el partit d'oposició que no hagi estat titllat de comunista pels seus enemics que són al poder? On és el partit d'oposició que no hagi tornat amb violència la marca infamant de comunista tant als grups d'oposició més avançats com als seus enemics reaccionaràs?

D'aquest fet es desprenen dues coses:

El comunisme ja ha estat reconegut per totes les forces europees com una força.

Ja ha arribat l'hora que els comunistes presentin obertament a tot el món els seus punts de vista, els seus objectius i les seves tendències, i que contraposin un manifest del seu partit a les faules del fantasma del comunisme.

Amb aquesta finalitat, comunistes de les més diverses nacionalitats s'han reunit a Londres i han esbossat el següent manifest, que és publicat en llengua anglesa, francesa, alemanya, italiana, flamenca i danesa.

I. BURGESOS I PROLETARIS¹⁹

La història de totes les societats que han existit fins avui²⁰, és la història de les lluites de classes.

Lliures i esclaus, patricis i plebeus, barons i serfs de la gleba, mestres, artesans, agremiats i fadrins, en un mot opressors i oprimits s'han trobat sempre en oposició entre ells, i han sostingut una lluita ininterrompuda, adés amagada, adés oberta, una lluita que acaba sempre amb una transformació revolucionària de tota la societat, o bé amb la destrucció comuna de les classes combatents.

Als primers temps de la història trobem quasi pertot arreu una estructuració completa de la societat en estaments diferents, una múltiple gradació de les posicions socials. A l'antiga Roma hi tenim patricis, cavallers, plebeus, esclaus; a l'edat mitjana, senyors feudals, vassalls, mestres artesans agremiats, fadrins, serfs de la gleba i, a més, en quasi totes aquestes classes, altre cop gradacions especials.

La societat burgesa moderna, sorgida de l'ensulsiada de la societat feudal, no ha eliminat els contrastes entre les classes. Només ha creat noves classes, noves condicions d'opressió, noves formes de lluita al lloc de les velles.

19 S'entén per burgesia la classe dels capitalistes moderns, que són posseïdors dels mitjans socials de producció i aprofiten el treball assalariat. Per proletariat s'entén la classe dels treballadors assalariats moderns, que, com que no posseeixen cap mitjà de producció prop

20 o més ben dit, la història escrita. A l'any 1847, la prehistòria de la societat, l'organització social que precedí tota la història escrita, encara era com qui diu desconeguda, D'ençà de llavors Haxthausen ha descobert la propietat comuna de la terra a Rússia, Maurer l'ha reconeguda com a base social de la qual es desprengueren històricament totes les tribus alemanyes, i a poc a poc hom ha descobert que les comunitats rurals amb una propietat comuna de la terra van ser la forma primitiva de la societat des de l'Índia fins a Irlanda. Finalment es va descobrir l'organització interior d'aquesta societat comunista primitiva en la seva forma típica per mitjà de la gran descoberta de Morgan de la veritable naturalesa de la gens i de la seva posició dins la tribu. Amb la dissolució d'aquestes comunitats primitives comença la divisió de la societat en classes diferents que acaben oposades mútuament. (Nota d'Engels de l'edició anglesa del 1888 i alemanya del 1890.) Jo he provat de seguir aquest procés de dissolució a <<L'origen de la família, de la propietat privada i de l'estat>>, Stuttgart 1886. (Nota d'Engels a l'edició anglesa del 1888.)

La nostra època, l'època de la burgesia, es distingeix, tanmateix, pel fet que ha simplificat els contrastes entre les classes. Tota la societat es divideix cada cop més en dos grans camps enemics, en dues grans classes directament enfrontades: la burgesia i el proletariat. Dels serfs de la gleba de l'edat mitjana sorgí la població dels ravals de les viles; d'aquesta població es desenvoluparen els primers elements de la burgesia.

El descobriment d'Amèrica i la navegació al voltant d'Àfrica crearen un nou terreny a la burgesia naixent. El mercat de les Índies orientals i de la Xina, la colonització d'Amèrica, l'intercanvi amb les colònies, la multiplicació dels mitjans de canvi i de les mercaderies en general donaren un impuls no vist mai fins llavors al comerç, a la navegació, a la indústria, i, amb això, un desenvolupament ràpid a l'element revolucionar dins la societat feudal en descomposició.

L'organització feudal i gremial del treball, que havia existit fins llavors a la indústria, va deixar de ser suficient per a les necessitats creixents amb els nous mercats. La manufactura la va supplantar. Els mestres artesans foren desplaçats per la classe mitjana industrial. La divisió del treball entre els diversos gremis desaparegué davant la divisió del treball en els mateixos tallers.

Però els mercats creixien sense parar, les necessitats augmentaven sense parar, i la manufactura ja no era suficient tampoc. I heus aquí que el vapor i la maquinaria van revolucionar la producció industrial. Al lloc de la manufactura aparegué la gran indústria moderna, al lloc de la classe mitjana industrial aparegueren els industrials milionaris, els caps d'autèntics exèrcits industrials, els burgesos moderns.

La gran indústria ha creat el mercat mundial que el descobriment d'Amèrica havia preparat. El mercat mundial ha donat un impuls immens al comerç, a la navegació, a les comunicacions per terra. I aquest impuls, de retop, ha influït en l'expansió de la indústria i en la mateixa mesura que s'estenien la indústria, el comerç, la navegació i els ferrocarrils es desenvolupava també la burgesia, que acreixia el seu capital i arraconava totes les classes conservades de l'edat mitjana.

Veiem, doncs, com la mateixa burgesia moderna és el producte d'un llarg procés evolutiu, d'una llarga cadena de capgiraments en les formes de producció i de tràfic.

Cada una d'aquestes etapes del desenvolupament de la burgesia anà acompanyada del progrés polític²¹ corresponent. Estament oprimit sota el domini dels senyors feudals,

associació comunal²² armada i autònoma, aquí república²³ municipal independent, allí tercer braç, tributari de la monarquia²⁴, més endavant, al temps de la manufactura, contrapès a la noblesa en la monarquia limitada o en l'absoluta,²⁵ base principal de les grans monarquies en general, conquerí finalment el poder polític exclusiu en l'estat representatiu modern des de l'establiment de la gran indústria i del mercat mundial. El poder estatal modern no és més que un comitè que administra els afers col·lectius de tota la classe burgesa.

La burgesia ha desenrotllat una funció altament revolucionària en la història.

La burgesia, allí on ha arribat al poder, ha destruït totes les condicions de vida feudals, patriarcals, idíl·liques. Ha esquinçat sense pietat tot l'abigarrament de vincles feudals que lligaven els homes als seus superiors naturals, i no ha deixat entre home i home cap altre vincle que no sigui l'interès nu i el <<pagament al comptat>> sense entranyes. Ha ofegat les santes esgarrifances de l'exaltació religiosa, de l'entusiasme cavalleresc, de la malenconia petit-burgesa en les aigües glaçades del càlcul egoista. Ha diluït la

21 (1888) hi afegeix: d'aquesta classe.

22 A França s'anomenaven <<Comunes>>Les ciutats sorgides fins i tot abans que poguessin reeixir a arrencar als seus senyors feudals i a mos l'autonomia local i els drets polítics com a tercer braç. En general, presentem Anglaterra com a país típic per a l'evolució econòmica de la burgesia i França per a la seva evolució política. (Edició anglesa del 1888.) Així anomenaven els habitants de les ciutats d'Itàlia i França les seves comunitats després d'haver comprat o arrabassat amb la força els primers drets d'autonomia als seus senyors feudals. (Nota d'Engels a l'edició alemanya del 1890.)

23 (1888) hi afegeix: (com a Itàlia i Alemanya).

24 (1888) hi afegeix: (com a França).

25 (1848) hi afegeix: i.

dignitat personal en el valor de canvi i al lloc de les innombrables llibertats guanyades a pols i garantides documentalment ha posat l'única llibertat de comerç, sense escrúpols. En un mot, al lloc de l'explotació disfressada amb il·lusions religioses i polítiques ha posat l'explotació oberta, desvergonyida, directa, àrida.

La burgesia ha arrencat l'aurèola a totes les activitats que abans d'ella havien estat considerades amb un temor religiós i dignes de veneració. Ha convertit el metge, el jurista, el capellà, el poeta, l'home de ciència en els seus treballadors a sou.

La burgesia ha arrencat el vel del sentimentalisme commovedor a les relacions familiars i les ha reduïdes a simples relacions monetàries.

La burgesia ha posat al descobert fins a quin punt la manifestació brutal de la força, que els reaccionaris admiren tant en l'edat mitjana, trobava el seu completament més adequat en la ganduleria més indolent. Ha estat ella la primera en mostrar allò de què és capaç l'activitat humana. Ha acomplert meravelles ben diferents de les piràmides d'Egipte, dels aqüeductes romans i les catedrals gòtiques, ha portat a terme expedicions ben diferents de les invasions dels bàrbars i les croades.

La burgesia no pot existir sense revolucionar ininterrompudament els instruments de producció i, per tant, les relacions socials. Ben al contrari, la conservació intacta de les velles formes de producció havia estat la primera condició d'existència de totes les classes industrials precedents. La transformació constant de la producció, la ininterrompuda commoció de totes les condicions socials, la inseguretat i el moviment eterns distingeixen l'època burgesa de totes les altres.²⁶ Totes les condicions de vida encarnades, rovellades, amb els seus ròssecs de punts de vista i opinions esdevingudes venerables per l'edat, són dissoltes, totes les creades de nou envelleixen abans que puguin consolidar-se. Tot allò relacionat amb els estaments i l'estabilitat socials s'evapora, és profanat tot allò que era sagrat, i els homes es creuen obligats finalment a considerar amb sang freda la seva posició en la vida, les seves relacions recíproques.

26 (1848, 1872, 1883) anteriors.

La necessitat d'una venda sempre més àmplia per als seus productes escampa la burgesia per tot el món. Ha de fer-se un niu arreu, arreu ha d'arrelar, arreu ha d'estrènyer relacions.

La burgesia, amb l'explotació del mercat mundial, ha fet esdevenir cosmopolites la producció i el consum de tots els països. Amb gran sentiment dels reaccionaris ha sostret a la indústria la seva base nacional. Les antiquíssimes indústries nacionals han estat anorreades i ho seran cada dia més. Són arraconades per noves indústries la introducció de les quals representa una qüestió de vida o mort per a totes les nacions industrialitzades, i per indústries que ja no elaboren més matèries primeres autòctones, sinó matèries primeres pertanyents als països més remots; els productes d'aquestes indústries no seran consumits tan solament al propi país, sinó simultàniament a tots els continents del món. Al lloc de les velles necessitats, satisfetes amb productes de cada país, en sorgeixen de noves que, per a la seva satisfacció, exigeixen els productes dels països i els climes més allunyats. Al lloc dels antics aïllament i autosuficiència locals i nacionals sorgeix un tràfic universal, una dependència universal de totes les nacions entre elles. I com en la producció material, així també en l'espiritual. Els productes intel·lectuals de les nacions singulars esdevenen un patrimoni comú. La unilateralitat i la limitació es fan cada dia més impossibles, i de les moltes literatures nacionals i locals es forma una literatura universal. La burgesia, amb la millora ràpida de tots els instruments de producció, amb un perfeccionament infinit de les comunicacions, també arrossega totes les nacions, les bàrbares incloses, cap a la civilització. Els preus econòmics de les seves mercaderies són l'artilleria pesada amb què enderroca totes les muralles xineses, amb què obliga a capitular l'odi més entossudit dels bàrbars a tot allò estranger. Obliga totes les nacions a adoptar les formes de producció burgeses, si no volen arruïnar-se; les obliga a introduir en el seu si l'anomenada civilització, és a dir, les obliga a fer-se burgeses. En un mot, crea un món a imatge i semblança seva.

La burgesia ha sotmès el camp al domini de la ciutat. Ha creat ciutats enormes, ha augmentat en un grau molt elevat la població urbana respecte a la rural, i d'aquesta manera ha arrencat una part

considerable de població a la idiosincràsia de la vida rural. Així com ha fet el camp dependent de la ciutat, ha fet els països bàrbars i semibàrbars dependents dels civilitzats, els pobles pagesos dels pobles burgesos, Orient d'Occident.

La burgesia elimina cada vegada més la disgregació dels mitjans de producció, de la propietat i de la població. Ha aglomerat la població, ha centralitzat els mitjans de producció i ha concentrat la propietat en unes poques mans. La conseqüència necessària de tot això ha estat la centralització política. Províncies independents o lligades per llaaixòs federals molt fluixos, províncies amb interessos, lleis, governs i duanes diferents han estat unides en una nació, un govern, una llei, un interès nacional de classe, una frontera duanera.

La burgesia, en el seu domini de classe tot just centenari, ha creat forces de producció més quantioses i grandioses que no havien fet totes les generacions pretèrites plegades. Submissió de les forces de la natura, maquinària, aplicació de la química a la indústria i a l'agricultura, navegació a vapor, ferrocarrils, telegrafia elèctrica, continents sencers artigats, rius fets navegables, poblacions senceres sorgides com bolets; ¿quin segle anterior hauria sospitat que unes forces de producció semblants Poguessin estar adormides en el si del treball social?

Hem vist, doncs,²⁷ que els mitjans de producció i de comunicació, sobre la base dels quals s'alçà la burgesia, es generaren en la societat feudal.

En un estadi determinat de l'evolució d'aquests mitjans de producció i de comunicació, les condicions en què la societat feudal produïa i mercadejava, l'organització feudal de l'agricultura i la manufactura, en un mot les relacions feudals de propietat, no correspongueren més a les forces de producció ja desenvolupades. En comptes d'afavorir la producció la frenaven. I es van transformar en altres tantes cadenes. Calia fer-les saltar a miques. Hom les hi va fer saltar. El seu lloc va ser ocupat per la lliure competència amb una constitució política i social adequades, amb el domini econòmic i polític de la classe burgesa.

²⁷ (1848) però.

Davant els nostres ulls es produeix un moviment semblant. Les condicions burgeses de producció i intercanvi, les relacions burgeses de propietat, la societat burgesa moderna, que ha creat com per art d'encantament uns mitjans de producció i de comunicació tan potents, tot això s'assembla al bruixot que, ja no pot dominar més les forces subterrànies que ell mateix havia evocat. Fa desenes d'anys que la història de la indústria i del comerç, no és més que la història de la revolta de les forces modernes de producció contra les condicions modernes de producció, contra les relacions de propietat que són les condicions de vida de la burgesia i del seu domini. N'hi ha prou enumerant les crisis comercials que amb les seves reaparicions periòdiques plantegen d'una manera sempre més amenaçadora el problema de la persistència de tota la societat burgesa. En les crisis comercials s'anihila regularment una gran part no solament dels productes fabricats, sinó també²⁸ de les forces de producció ja creades. En les crisis esclata una epidèmia social que hauria semblat un contrasentit a totes les èpoques pretèrites: l'epidèmia de la superproducció. Tot de cop la societat es troba arrossegada en una situació de barbàrie momentània; una carestia, una guerra general d'extermini²⁹ semblen haver-li subretret tots els queviures; la indústria, el comerç, semblen arruïnats, i per què? Doncs perquè posseeix massa civilització, massa queviures, massa indústria, massa comerç. Les forces productives que es troben a la seva disposició ja no serveixen més per a fomentar³⁰ les relacions de propietat burgeses; ben al contrari, han esdevingut massa potents per a aquestes relacions que ara els són un obstacle; tan aviat com superen aquest entrebanc arrosseguen tota la societat burgesa en el desordre i posen en perill l'existència de la propietat burgesa. Les relacions burgeses s'han tornat massa estretes per a contenir les riqueses que produeixen. Per quins mitjans supera la burgesia les crisis? D'una banda amb la destrucció obligada d'una gran quantitat de forces de producció, de l'altra banda amb la conquesta de nous mercats i amb l'explotació més intensificada dels mercats ja existents. I de quina

28 (1848) hi afegeix: àdhuc.

29 (1848) devastació.

30 (1848) hi afegeix: la civilització burgesa i.

manera, això? Doncs de tal manera que prepara crisis més generals i més violentes encara, i redueix els mitjans de prevenir aquestes crisis.

Les armes amb que la burgesia ha abatut el feudalisme ara es giren contra la mateixa burgesia.

Però la burgesia no ha fabricat solament les armes que li porten la mort; també ha creat els homes que empunyaran aquestes armes: els treballadors moderns, els proletaris.

En la mateixa mesura que es desenvolupa la burgesia, és a dir, el capital, es desenvolupa també el proletariat, la classe dels treballadors moderns, que només poden viure en tant que troben treball, i només troben treball en tant que el seu treball augmenta el capital. Aquests treballadors que es veuen obligats a vendre's de mica en mica, són una mercaderia com qualssevol altre article de comerç, i per això són sotmesos igualment a totes les vicissituds de la competència, a totes les fluctuacions del mercat.

A causa de la divisió del treball i de l'extensió de la maquinària, el treball dels proletaris ha per dut tot caràcter independent, i amb això tot atractiu per als treballadors. Aquests es converteixen en un mer accessori de la màquina, dels quals només s'exigeix el moviment de mà més simple, més monòton, més fàcil d'aprendre. Les despeses que provoca el treballador es limiten, per troben treball, i només troben treball en tant que el seu treball augmenta el capital. Aquests treballadors que es veuen obligats a vendre's de mica en mica, són una mercaderia com qualssevol altre article de comerç, i per això són sotmesos igualment a totes les vicissituds de la competència, a totes les fluctuacions del mercat.

A causa de la divisió del treball i de l'extensió de la maquinària, el treball dels proletaris ha per dut tot caràcter independent, i amb això tot atractiu per als treballadors. Aquests es converteixen en un mer accessori de la màquina, dels quals només s'exigeix el moviment de mà més simple, més monòton, més fàcil d'aprendre. Les despeses que provoca el treballador es limiten, per això, quasi només als queviures que li calen per a la seva manutenció i per a la reproducció de la seva espècie. El preu d'una mercaderia, però, i per tant el del treball, és idèntic als seus costos de producció. En la mateixa mesura,

dones, que la repugnància del treball augmenta, disminueix el salar(. Encara més, en la mateixa mesura que augmenta la maquinària i la divisió del treball, augmenta la massa³¹ del treball, sigui per un augment de les hores de treball, sigui per l'augment del treball exigít en un temps donat, per l'acceleració de la marxa de les màquines, etc. La indústria moderna ha transformat el taller petit de l'artesà patriarcal en la gran fàbrica del capitalista industrial. Masses de treballadors concentrats a les fàbriques són organitzades militarment. Són posats, com soldats rasos de la indústria, sota el control de tota una jerarquia de sots-oficials i oficials. No són solament serfs de la classe burgesa, de l'estat burgès, sinó que són reduïts diàriament i a cada moment a la servitud de la màquina, del vigilant i sobretot de cada un dels fabricants burgesos. Aquest despotisme es fa mes mesquí, odiat i irritant com més obertament proclama el guany com al seu objectiu.³²

Com menys habilitat i força exigeix el treball manual, és a dir, com més es desenvolupa la indústria moderna, més és arraconat el treball dels homes pel de les dones.³³ Diferències de sexe i d'edat ja no tenen cap més valor social per a la classe proletària. Només hi ha instruments de treball que produeixen unes despeses diferents segons l'edat i el sexe.

I quan l'explotació de l'obrer pel fabricant ha arribat a la seva fi amb el pagament en metàl·lic del salar(. heus aquí que se li tiren al damunt tots els altres elements de la burgesia, el propietari de la casa, el botiguer, el de la casa d'empenyoraments, etc.

Els estaments que fins avui han format la petita classe mitjana, els petits industrials, mercaders i rendistes, els artesans i pagesos, totes aquestes classes s'enfonsen en el proletariat, en part perquè els seus petits capitals no basten per al funcionament d'una gran indústria, i sucumbeixen davant la competència dels capitalistes més grans, i en part perquè la seva habilitat ve devaluada pels notis modes de producció. Així, el proletariat és reclutat de totes les classes de la població.

31 (1888) càrrega.

32 (1848, 1872, 1883) hi afegeix: darrer.

33 (1848) hi afegeix: í els infants.

El proletariat travessa diferents estadis d'evolució. La seva lluita contra la burgesia comença amb la pròpia existència.

Al principi combaten els treballadors individualment, després els treballadors d'una fàbrica, després els treballadors d'una branca laboral en un lloc donat contra el burgès individual que els explota directament. No dirigeixen els seus atacs solament contra les relacions burgeses de producció, sinó que els dirigeixen contra els mateixos instruments de producció destrueixen les mercaderies estrangeres que els fan la competència, fan malbé les màquines, calen foc a les fàbriques, cerquen d'aconseguir altre cop la situació desapareguda del treballador medieval.

En aquest estadi els treballadors formen una massa escampada per tot el país i esmicolada per la competència. Un agrupament massiu dels obrers no és cap conseqüència de la seva pròpia unió, sinó conseqüència de la unió de la burgesia, que per a assolir els seus propis fins polítics ha de posar en moviment tot el proletariat, mentre encara pot fer-ho. En aquest estadi, doncs, els proletaris no combaten els propis enemics, sinó els enemics dels seus enemics, les restes de la monarquia absoluta, els grans terratinents, els burgesos no industrials, la petita burgesia. Tot el moviment històric es troba concentrat, dones, a les mans de la burgesia; cada victòria que s'aconsegueix així és una victòria de la burgesia.

Però amb el desenvolupament de la indústria, el proletariat no solament es multiplica, sinó que es concentra en masses més grans, la seva força creix, i això ho sent cada dia més. Els interessos, les condicions d'existència a l'interior del proletariat s'identifiquen cada vegada més pel fet que la maquinària esborra més i més les diferències del treball i fa baixar quasi a tot arreu el salari en un nivell igualment baix. La competència creixent dels burgesos entre ells mateixos i les crisis comercials que en sorgeixen necessàriament fan cada vegada més fluctuant el salari dels obrers; el perfeccionament incessant i sempre més ràpid de la maquinària fa cada dia més insegures totes les seves condicions d'existència; les col·lisions individuals entre els obrers i els burgesos prenen cada dia més el caràcter de col·lisions entre dites classes. Els treballadors

comencen així a formar coalicions³⁴ contra els burgesos; s'agrupen per tal de defensar els seus salaris. Fins i tot funden associacions permanents per proveir-se de queviures durant les revoltes eventuals. Esporàdicament esclata la lluita en forma de tumults.

De tant en tan guanyen els obrers, però només transitòriament. El resultat real d'aquestes lluites no es l'èxit immediat, sinó la unió, cada cop mes estesa dels treballadors. Aquesta unió ve afavorida pels creixents mitjans de comunicació, creats per la gran indústria i que posen en relació entre ells els obrers de localitats diferents. Però només cal contacte perquè les múltiples lluites locals, que tenen arreu el mateix caràcter, se centralitzin en una lluita nacional, de classes. Tota lluita de classes és, però, una lluita política. I la unió, per a la qual els burgesos de l'edat mitjana necessitaren segles amb els camins veïnals, els proletaris moderns, amb els trens, la porten a cap en pocs anys.

Aquesta organització dels proletaris en classe, amb això en partit polític, ve destrossada constantment per la competència entre els obrers mateixos. Però reneix sempre de cap i de nou, sempre més forta, més sòlida, més potent. I, aprofitant les divisions a l'interior de la burgesia, la constreny al reconeixement en forma legal dels interessos particulars dels obrers. Per exemple, la llei de la jornada de deu hores a Anglaterra.

Les col·lisions a l'interior de la vella societat afavoreixen de moltes maneres el desenvolupament del proletariat. La burgesia es troba en una lluita constant: al principi contra l'aristocràcia; més tard contra els grups de la mateixa burgesia els interessos dels quals es posen en contradicció amb el progrés de la indústria; sempre contra la burgesia de tots els països estrangers. En totes aquestes lluites es veu obligada a apel·lar al proletariat, a valer-se de la seva ajuda i, per consegüent, a arrossegat-lo cap al moviment polític. És ella mateixa, doncs, que ofereix al proletariat els elements de la pròpia educació,³⁵ és a dir, que li dóna les armes contra ella mateixa. A més, com hem vist, amb el progrés de la indústria, parts senceres formant part de la classe dominant són llançades al proletariat o, almenys, els són

34 (1888) hi afegix: (Trade-Unions).

35 (1888) hi afegix: política i general.

amenaçades les condicions d'existència. Aquests grups també aporten al proletariat una massa considerable d'elements d'educació.³⁶

Finalment, als temps en què la lluita de classes s'acosta al moment decisiu, el procés de dissolució a l'interior de la classe dominant, a l'interior de tota la vella societat, pren un caràcter tan violent, tan viu, que una petita part de la classe dominant se'n desprèn i s'uneix a la classe proletària, a la classe que porta el futur a les mans. De la mateixa manera que una part de la noblesa es passà a la burgesia, ara es passa al proletariat una part de la burgesia, i molt especialment una part dels ideòlegs burgesos que han arribat a comprendre teòricament tot el moviment històric.

De totes les classes que avui s'oposen a la burgesia, només el proletariat és una classe autènticament revolucionària. Les altres classes decauen i s'extingeixen amb la gran indústria; el proletariat, en canvi, n'és el producte més genuí.

Els estaments mitjans, el petit industrial, el petit comerciant, l'artesà, el pagès, tots, combaten la burgesia per tal de salvar de la ruïna la pròpia existència com a classe mitjana. No són, doncs, revolucionaris, sinó conservadors. Més encara, són reaccionaris que miren de fer girar enrera la roda de la història. Si són revolucionaris ho són només en vista al seu pas imminent cap al proletariat, i no defensen els seus interessos actuals sinó els futurs, i renuncien als punts de vista propis per acceptar els del proletariat.

El subproletariat (Lumpenproletariat), aquesta putrefacció passiva de les capes més baixes de la vella societat, és llançat en molts llocs al moviment per mitjà de la revolució proletària; però, d'acord amb totes les seves condicions d'existència, sempre està disposat a deixar-se comprar per a intrigues reaccionàries.

Les condicions de vida de la vella societat ja han estat destruïdes en les condicions de vida del proletariat. El proletari no posseeix res; les seves relacions amb la dona i els infants no té res en comú amb les relacions familiars burgeses; el treball industrial modern, la moderna subjugació al capital, iguals a Anglaterra que a França, a Amèrica que a Alemanya, l'han despulpat de tot caràcter nacional. Les lleis, la

36 (1888) d'instrucció i progrès.

moral, la religió, son per a ell altres tants prejudicis burgesos, sota els quals s'amaguen altres tants interessos burgesos.

Totes les classes precedents que en el passat havien conquerit el poder, cercaren d'assegurar la posició ja aconseguida sotmetent tota la societat a les condicions del seu profit. Els proletaris només poden conquerir les forces de producció socials amb l'abolició del seu propi mode d'apropiació precedent i present, i amb això tots els modes d'apropiació que han existit fins avui. Als proletaris no els cal assegurar res del seu; només els cal destruir totes les seguretats privades³⁷ i totes les assegurances privades que han existit fins avui.

Tots els moviments precedents han estat moviments de minories o en interès de minories. El moviment proletari és el moviment independent de la immensa majoria en interès de la majoria immensa. El proletariat, la capa més baixa de la societat actual, no es pot alçar, no es pot incorporar sense fer saltar en l'aire tota la supraestructura de capes que constitueixen la societat oficial.

Encara que no ho sigui pel seu contingut, la lluita del proletariat contra la burgesia és, en primer lloc i per la seva forma, una lluita nacional, En primer lloc el proletariat de cada país ha d'acabar, és clar, amb la seva pròpia burgesia.

En descriure les fases generals de l'evolució del proletariat hem seguit la guerra civil més o menys amagada en el si de la societat actual, fins al punt en què esclata en una revolució oberta i el proletariat fonamenta el seu domini a través de l'enderrocament violent de la burgesia.

Tota la societat precedent recolzava com havem vist, en l'oposició entre les classes opressores i les oprimides, Per tal de poder oprimir una classe, però, cal assegurar-li unes condicions en el marc de les quals pugui almenys viure la seva existència servil. El serf de la gleba pogué, tot i romanent en la seva servitud, guanyar-se el caràcter de membre de la vila (Kommune), així com el petit-burgès esdevingué burgès sota el jou de l'absolutisme feudal. L'obrer modern, en canvi, en lloc d'eivar-se amb el progrés de la seva indústria, s'enfonsa sempre més per sota les condicions de la seva pròpia classe. L'obrer es torna el pobre de solemnitat, i el pauperisme es desenvolupa més

37 (1848, 1872, 1883) tota seguretat privada.

de pressa³⁸ encara que la població i la riquesa. De tot això es fa palès que la burgesia és incapaç de continuar sent per més temps la classe directora de la societat, i d'imposar a la societat les condicions d'existència de la seva classe com a llei normativa. És incapaç, de dominar, perquè és incapaç d'assegurar als seus esclaus l'existència en el marc de la seva esclavitud, perquè es veu obligada a deixar-los enfonsar en una situació en què els ha de mantenir en comptes d'ésser mantinguda per ells. La societat no pot viure més sota d'ella, és a dir, l'existència de la burgesia ja no és compatible amb la societat.

La condició essencial³⁹ per a l'existència i el domini de la classe burgesa és l'acumulació de la riquesa a les mans de particulars, la formació i multiplicació del capital; la condició del capital és el treball assalariat. El treball assalariat recolza exclusivament en la competència dels obrers entre ells mateixos, El progrés de la indústria, del qual la burgesia és agent involuntari i passiu, posa al lloc de l'aïllament dels obrers per mitjà de la competència, la seva unió revolucionària per mitjà de l'associació. Amb l'evolució de la gran indústria es treu, doncs, de sota els peus mateixos de la burgesia la base sobre la qual produeix i s'apropia els productes. La burgesa produeix sobretot el els seu propi⁴⁰ enterramorts. La seva desaparició i la victòria del proletariat són igualment inevitables.

2. PROLETARIS I COMUNISTES

Quina relació hi ha entre els comunistes i els proletaris en general?

Els comunistes no són cap partit especial enfront dels altres partits obrers.

No tenen cap interès diferent dels interessos de tot el proletariat.

No presenten cap principi especial⁴¹ segons el qual vulguin modelar el moviment proletari.

38 (1848, 1872, 1883) ràpidament.

39 (1848, 1872, 1883) més essencial.

40 (1848, 1872) els seus propis.

41 (1888) sectari.

Els comunistes només es diferencien de la resta dels partits proletaris pel fet que per un costat fan ressaltar i fan valer en les diferents lluites nacionals dels proletaris els interessos comuns, independents de la nacionalitat, del conjunt del proletariat, i per un altre costat, perquè en els diferents estadis d'evolució per què passa la lluita entre el proletariat i la burgesia representen sempre els interessos de la totalitat del moviment.

En la pràctica, doncs, els comunistes són la part més decidida dels partits obrers de tot el món, i la que sempre empeny endavant; en la teoria avantatgen la resta de la massa proletària perquè tenen una visió de les condicions, del procés i dels resultats generals del moviment obrer.

El fi immediat dels comunistes és idèntic al de tots els altres partits proletaris: formació del proletariat en classe, desfeta del domini burgès, conquesta del poder polític pel proletariat.

Els principis teòrics dels comunistes no reposen de cap de les maneres en idees, en principis que hagin estat inventats o descoberts per aquest o bé aquell reformador del món.

Només són expressió general de relacions reals d'una lluita de classes existent, d'un moviment històric que es desenvolupa davant els nostres propis ulls. L'abolició de les relacions de propietat que han existit fins avui no és res que caracteritzi d'una manera peculiar el comunisme.

Totes les relacions de propietat han estat sotmeses a un canvi històric constant, a una transformació històrica constant.

La Revolució francesa, per exemple, abolí la propietat feudal a favor de la burgesia.

Allò que distingeix el comunisme no és l'abolició de la propietat en general, sinó l'abolició de la propietat burgesa.

Però la moderna propietat privada burgesa és l'última i més perfecta expressió de la producció i apropiació dels productes que, reposa en els antagonismes de classe, en l'explotació dels uns⁴² pels altres.⁴³

42 (1888) de la majoria.

43 (1888) per la minoria.

En aquest sentit els comunistes poden resumir la seva teoria en la següent expressió: abolició de la propietat privada.

Ens ha estat reprotxat, a nosaltres, comunistes, que volem abolir la propietat guanyada personalment, fruit del treball individual; la propietat que forma la base de tota llibertat, activitat i independència personals.

Propietat guanyada amb el treball, aconseguida amb l'esforç, merescuda per un mateix! ¿Parleu potser de la propietat petit-burguesa, dels petits pagesos, que precedí la propietat burgesa? Aquesta no cal abolir-la; l'evolució de la indústria ja l'ha abolida i l'aboleix diàriament.

O parleu potser de la moderna propietat privada burgesa? Però, és que el treball assalariat, el treball del proletari produeix propietat? De cap manera. Aquest treball produeix capital, és a dir, la propietat que explota el treball assalariat, la qual només es pot multiplicar a condició de crear nou treball assalariat per explotar-lo altre cop. La propietat en la seva forma actual es mou en l'antagonisme entre capital i treball assalariat. Observin les dues parts d'aquest antagonisme.

Ésser capitalista no vol dir només prendre una posició purament personal en la producció, sinó una posició social. El capital és un producte comú i només pot ser posat en moviment per mitjà d'una activitat comuna, de molts membres de la societat, o més encara, en darrera instància només pot ser posat en moviment per mitjà de l'activitat comuna de tots els membres de la societat.

El capital, doncs, no és cap poder personal, sinó un poder social.

Si, doncs, el capital es transforma en propietat comuna, pertanyent a tots els membres de la societat, no és per això es transforma la propietat. Perd el seu caràcter de classe.

Passem al treball assalariat.

El preu mitjà del treball assalariat és el minin del salari, és a dir, la suma de queviures que són necessaris per a mantenir en vida l'obrer com a obrer. Allò que el treballador assalariat s'apropia amb la seva activitat, doncs, només li basta per a reproduir la seva sola vida. De cap manera no volem abolir aquesta apropiació personal dels productes del treball per a la reproducció de la vida immediata, una

apropiació que no deixa cap benefici net que pogués donar un poder sobre el treball d'altri. Només volem abolir el caràcter miserable d'aquesta apropiació amb l'ajuda de la qual l'obrer viu només per augmentar el capital, viu només en la mesura que els interessos de la classe dominant ho reclamen.

En la societat burgesa el treball humà només és un mitjà per a multiplicar el treball acumulat. En la Societat comunista el treball acumulat és només un mitjà per a prolongar, enriquir i afavorir el procés de vida dels obrers.

En la societat burgesa, doncs, el passat domina sobre el present; en la comunista, el present sobre el passat. En la societat burgesa el capital és independent i personal, mentre que l'individu actiu és dependent i impersonal.

I la burgesia anomena l'abolició d'aquesta situació abolició de la personalitat i de la llibertat! I amb raó. Perquè es tracta, en efecte, de l'abolició de la personalitat, independència i llibertat del burgès.

Per llibertat s'entén, en les actuals relacions de producció burgeses, la llibertat de comerç, la llibertat de compra i venda.

Però si falta el comerç, falta també el comerç, lliure. La fraseologia sobre el comerç lliure, com totes les altres bravates liberals de la nostra burgesia,⁴⁴ només tenen un sentit en relació amb el comerç, vinculat i amb el ciutadà sotmès a servitud de l'edat mitjana, però no en relació amb l'abolició comunista del comerç, de les relacions de producció burgeses i de la mateixa burgesia.

Us horroritzeu pel fet que vulguem abolir la propietat privada. Però en la vostra societat la propietat privada és abolida per a nou desenes parts dels seus membres; i hi existeix precisament perquè no hi existeix per a nou desenes parts. Ens reprotxeu, doncs, perquè volem abolir una propietat que pressuposa com a condició necessària la manca de propietat de la immensa majoria de la societat.

Ens reprotxeu, en un mot, que volem abolir la vostra propietat. Certament, és això que volem.

Des del moment en què el treball ja no pot ser transformat en capital, diners, finques, dit breument, en un poder social monopolitzable, és

44 (1848) dels nostres burgesos.

a dir, des del moment en què, la propietat personal no es pot transformar més en propietat burgesa, des d'aquest moment declareu que la persona ha estat abolida.

Confesseu, doncs, que amb el nom de persona no enteneu ningú més que el burgès, el propietari burgès. Doncs sí, aquesta persona cal que sigui abolida.

El comunisme no pren a ningú el poder d'apropiar-se productes socials, només pren el poder de subjugar amb aquesta apropiació el treball d'altri.

Hom ha objectat que amb l'abolició de la propietat privada desapareixerà tota activitat i farà irrupció una ociositat general.

Segons això, la societat burgesa hauria hagut de ser arruïnada per l'ociositat; perquè aquells que hi treballen no guanyen res, i aquells que hi guanyen, no treballen. Tota aquesta objecció va a parar a la tautologia que no hi ha treball assalariat quan no hi ha capital.

Totes les objeccions que es dirigeixen contra els modes comunistes d'apropriació i de producció dels productes materials són estesos igualment a l'apropriació i producció dels productes de l'esperit. De la mateixa manera que per al burgès la cessació de la propietat de classe s'identifica amb la cessació de la producció mateixa, també la cessació de l'educació de classe es idèntica per a ell amb la desaparició de l'educació en general.

L'educació de la qual deplora la pèrdua és per a la immensa majoria una formació per a esdevenir una màquina.

Però no vulgueu discutir amb nosaltres mesurant en les vostres concepcions burgeses de llibertat, educació, dret, etc., l'abolició de la propietat burgesa. Les vostres idees mateixes són creacions de les relacions burgeses de producció i propietat, tal com el vostre dret no és més que la voluntat de la vostra classe elevada a llei, una voluntat el contingut de la qual ve donat en les condicions materials d'existència de la vostra classe.

La idea interessada segons la qual vosaltres transformeu les vostres relacions de producció i de propietat, de relacions històriques, només transitòries durant el curs de la producció, en lleis eternes de la naturalesa i la raó, aquesta idea la compartiu amb totes les classes dominants ja desaparegudes. Allò que enteneu quan es tracta de la

propietat antiga, allò que enteneu quan es tracta de la propietat feudal, ja no ho podeu comprendre quan es tracta de la propietat burgesa.

Abolició de la familiar Fins els més radicals s'acaloren amb aquesta intenció ignominiosa dels comunistes.

En què reposa la família burgesa actual? En el capital, en el guany privat. Desenvolupada plenament, només existeix per a la burgesia, però troba el seu complement en l'obligada manca de família dels proletaris i en la prostitució pública.

La família dels burgesos⁴⁵ desapareixerà naturalment amb la desaparició d'aquell complement seu, i ambdues desapareixeran amb la desaparició del capital.

¿Ens reprotxeu que volem abolir l'explotació dels infants per llurs pares? Nosaltres el reconeixem, aquest delictes.

Però dieu que nosaltres abolim les relacions més íntimes en posar l'educació social al, lloc de la domèstica.

I la vostra educació, no és determinada per la societat també? Per les relacions socials en el marc de les quals eduqueu, per la intervenció més directa o més indirecta de la societat, a través de l'escola, etcètera? Els comunistes no inventen la influencia de la societat en l'educació; només li'n canvien el caràcter, arranquen l'educació de la influència de la classe dominant.

La fraseologia burgesa sobre la família i l'educació, sobre les relacions d'intimitat entre pares i fills, esdevindrà tant més fastigosa com més s'esquinçaran tots els lligams familiars dels proletaris a conseqüència de la gran indústria, i es convertiran els infants en simples articles de comerç, i instruments de treball.

Però vosaltres, comunistes, voleu introduir la propietat en comú de les dones, ens escridassa tota la burgesia en cor.

El burgès veu en la seva dona un simple instrument de producció. Ha sentit que els instruments de producció han de ser explotats correctivament i, és clar, no es pot treure del cap que la sort de la propietat en, comú tocarà igualment a les dones.

I no s'imagina que es tracta precisament d'abolir la situació de les dones com a simples instruments de producció.

45 (1848) del burgès.

A més, no hi ha res més ridícul que el moralíssim horror dels nostres burgesos davant la propietat en comú de les dones, que suposen oficial entre els comunistes. Als comunistes no els cal introduir la propietat en comú de les dones, perquè ha existit quasi sempre.

Els nostres burgesos, no prou contents de tenir a la seva disposició les dones i les filles dels seus proletaris - de la prostitució oficial val més no parlar-ne- troben un plaer enorme a seduir-se mútuament les mullers.

En realitat el matrimoni burgès és la propietat en comú de les mullers. Al màxim, hom podria retreure als comunistes que vulguin introduir una propietat en comú de oficial, franca i sincera al lloc d'una d'hipòcritament amagada. D'altra part, es compren per si mateix que amb l'abolició de les actuals relacions de producció desapareixerà també la propietat en comú de dones que se'n deriva necessàriament, és a dir, la prostitució oficial i la no oficial.

S'ha retret encara als comunistes que volien suprimir la pàtria, la nacionalitat.

Els obrers no tenen cap pàtria. No se'ls pot prendre allò que no tenen. El proletariat, pel fet que ha de conquerir en primer lloc el domini polític, ha d'elevant-se a classe nacional⁴⁶ i ha de constituir-se ella mateixa en nació, encara és nacional, tot i que no ho sigui en el sentit de la burgesia.

Els aïllaments i antagonismes nacionals dels pobles desapareixen cada dia més amb l'evolució de la burgesia, amb la llibertat de comerç, el mercat mundial, la uniformitat de la producció industrial i les condicions de vida corresponents.

El domini del proletariat els farà desaparèixer encara més. L'acció unida, almenys dels països civilitzats, és una de les primeres condicions del seu alliberament.

En la mesura en què s'aboleix l'explotació d'un individu per l'altre, s'aboleix també l'explotació d'una nació per l'altra.

Amb la desaparició de l'antagonisme de les classes a l'interior de la nació⁴⁷ cessa també l'hostilitat de les nacions entre elles.

46 (1888) classe dirigent de la nació.

47 (1848) de les nacions.

Les acusacions contra el comunisme, promogudes en general des de punts de vista religiosos, filosòfics i ideològics, no mereixen cap comentari més detallat.

¿Cal un judici més profund per a comprendre que junt amb les condicions de vida dels homes, amb les seves relacions socials, amb la seva existència social es canvien també les seves idees, maneres de veure i de comprendre, en un mot, la seva consciència?

¿Què demostra la història de les idees, si no que la producció de l'espirit es transforma junt amb la producció material? Les idees dominants d'una època sempre han estat només les idees de la classe dominant.

Es parla d'idees que revolucionen tota una societat; amb això només s'expressa el fet que a l'interior de la vella societat s'han constituït els elements d'una de nova i que la dissolució de les velles relacions d'existència va de bracet amb la dissolució de les velles idees.

Quan el món antic es trobava en camí d'enfonsar-se, les antigues religions van ser venudes per la religió cristiana. Quan les idees cristianes van sucumbir, el segle XVIII, a les idees de la il·lustració, la societat feudal sostenia una lluita a ultrança amb la burgesia llavors revolucionària. Les idees sobre la llibertat de consciència i de religió expressaven només el domini de la lliure competència en el camp de la ciència.⁴⁸

<<Però>>, se'ns dirà, <<les idees religioses, morals, filosòfiques, polítiques, jurídiques, etc., es modificaren, certament, en el curs de l'evolució història.

La religió, la moral, la filosofia, la política, el dret, per contra, s'han mantingut sempre i través d'aquests canvis.

Ultra això, hi ha veritats eternes, com llibertat, justícia, etc., que son comunes a totes les situacions socials. En canvi, el comunisme elimina aquestes veritats eternes, aboleix la religió, la moral; en lloc, doncs, de donar-los una forma nova contradiu totes les evolucions històriques que hi ha hagut fins avui.>>

A què es redueix aquesta acusació? Fins avui la història de tota la societat s'han mogut entre els antagonismes de classes que en cada època diferent tingueren una forma diferent.

48 (1848) consciència.

Però sigui la que sigui la forma que hagi pres, l'explotació d'una part de la societat per l'altra és un fet comú a tots els segles passats. No és gens estrany, doncs, que la consciència social de tots els segles, malgrat totes les diversitats i varietats, es mogui en certes formes comunes, en formes de consciència que sols es dissolen totalment amb la completa desaparició dels antagonismes de classe.

La revolució comunista és la ruptura més radical amb les relacions de propietat tradicional: no cal meravellar-nos, doncs, que en el curs del seu desenvolupament trenqui de la manera més radical amb les idees tradicionals.

Però deixem les objeccions de la burgesia contra el comunisme.

Ja hem vist més amunt que el primer pas de la revolució obrera és el pas ascensional del proletariat a classe dominant la conquesta de la democràcia.

El proletariat aprofitarà la seva dominació política per a llevar a poc a poc tot el capital a la burgesia, per a centralitzar tots els instruments de producció a les mans de l'estat, és a dir, del proletariat organitzat com a classe dominant, i per a augmentar la massa de les forces de producció tan ràpidament com sigui possible.

És clar que, de primer, això només pot esdevenir-se per mitjà d'intervencions despòtiques en el dret de propietat i en les relacions burgeses de producció, per mitjà de mesures, doncs, que apareixen com a econòmicament insuficients i insostenibles, però que superen els seus propis límits en el curs del moviment, i són inevitables com a mitjans per al capgirament de tot el sistema de producció.

Aquestes mesures seran diferents, és clar, segons els diferents països. Tanmateix, per als països més avançats podran ésser aplicades les següents, amb caràcter bastant general:

1. Expropiació de la propietat de la terra i aplicació de les seves rendes a les despeses de l'estat.
2. Impostos fortament progressius.
3. Abolició del dret d'herència.
4. Confiscació de la propietat de tots els emigrats i sediciosos.
5. Centralització del crèdit en mans de l'estat a través d'un banc nacional amb capital de l'estat i amb monopoli exclusiu.

6. Centralització dels mitjans⁴⁹ de transport en mans de l'estat.
7. Augment de les fàbriques nacionals, dels instruments de producció, artigament i millora de les terres segons un pla comú.
8. Idèntica obligació de treball per a tots. Creació d'exèrcits industrials, especialment per a la agricultura.
9. Unificació de l'exercici de l'agricultura i la indústria, mesures aptes per a l'eliminació progressiva de la diferència⁵⁰ entre la ciutat i el camp.
10. Educació pública i gratuïta de tots els infants. Bandejament del treball dels infants a les fàbriques, en la seva forma actual. Unificació de l'educació amb la producció material, etc.

Quan, en el curs de l'evolució hauran desaparegut les diferències de classe i tota la producció serà concentrada a les mans dels individus associats, el poder públic perdrà el seu caràcter polític. El poder polític, en el sentit propi de la paraula, és el poder organitzat d'una classe per a l'opressió d'una altra. Quan el proletariat en la lluita contra la burgesia s'uneix necessàriament en classe, es transforma, per mitjà d'una revolució, en la classe dominant i, com a classe dominant, aboleix violentament les velles relacions de producció, i així, amb aquestes relacions de producció aboleix també les condicions d'existència de l'antagonisme de classes, les⁵¹ classes en general, amb això el seu propi domini com a classe.

Al lloc de la vella societat burgesa, amb les seves classes i antagonismes de classe, sorgeix una associació, en la qual el lliure desenvolupament de cada u és la condició per al lliure desenvolupament de tothom.

3. LITERATURA SOCIALISTA I COMUNISTA

3.1 EL SOCIALISME REACCIONARI

a) El socialisme feudal

49 (1848) de tots els mitjans.

50 (1848) contradicció.

51 (1848) de les.

Per la seva posició històrica, l'aristocràcia francesa i anglesa era cridada a escriure pamflets contra la societat burgesa moderna. En la revolució francesa del juliol de 1830, en el moviment anglès per la reforma electoral, fou derrotada una altra vegada, encara, per l'odiat sobrevingut. Era totalment impossible, ja, de parlar d'una lluita política seriosa. Només li restava la lluita literària, doncs. Però en el camp de la literatura també havien esdevingut impossibles fins i tot les antigues fraseologies del temps de la Restauració.⁵² Per tal de guanyar-se les simpaties calia que l'aristocràcia renunciés, aparentment, als seus interessos i que formules una acta d'acusació contra la burgesia solament en interès de l'explotada classe treballadora. Així es donava la satisfacció de poder entonar canaixòns insultants contra el seus nous amos i xiuxiuejar-li a cau d'orella profecies més o menys sinistres.

D'aquesta manera sorgí el socialisme feudal, meitat plany interminable, meitat pasquí, meitat eco del passat, meitat amenaça del futur, per tal de poder colpir la burgesia al bell mig del cor amb judicis amargs, humorísticament sarcàstics, però sempre mostrant-se ridículs per la total incapacitat de comprendre el curs de la història moderna.

Feien voleiar com a bandera pròpia en les seves mans el sarró de captaire dels proletaris per a atreure al seu costat tot el poble. Però si algun cop aquest els seguia, veia al seu darrera els vells blasons feudals i escampava la boira amb rialles grasses i irreverents.

Una part dels legitimistes francesos i de la Jove Anglaterra representaren òptimament aquesta comèdia.

Quan els feudals demostren que la seva manera d'explotació era una forma diferent de l'explotació burgesa, obliden només que ells explotaven sota unes circumstàncies i condicions completament diferents, i avui antiquades. Quan demostren que sota el seu domini no existia el proletariat modern, obliden només que la moderna burgesia ha estat precisament un plançó necessari de la seva organització social.

⁵² No es refereix a l'època de la Restauració anglesa (1660-1689), sinó a la de la Restauració francesa (1814-1830). (Nota d'Engels a l'edició anglesa del 1888.)

A més, amaguen tan poc el caràcter reaccionari de la seva crítica, que la principal acusació que fan contra la burgesia consisteix en el fet que, sota el seu règim, es desenvolupa una classe que farà saltar en l'aire tota la vella organització social.

Blasmen molt més la burgesia perquè crea un proletariat revolucionari que no pas perquè crea un mer i simple proletariat.

Per això a la praxi política participen en totes les mesures de violència contra la classe obrera, i en la vida de cada dia s'acontenten, malgrat tota la seva fraseologia inflada, a collir les pomes d'or,⁵³ i a baratar fidelitat, amor i honor en el comerç a la menuda amb la llana d'ovella, les remolatxes i l'aiguardent.⁵⁴

Així com els capellans anaren sempre de bracet amb els senyors feudals, de la mateixa manera el socialisme clerical hi va amb el socialisme feudal.

Res no és més fàcil que donar una pinzellada socialista a l'ascetisme cristià. ¿No ha investit, el cristianisme també, la propietat privada, el matrimoni, l'estat? ¿Que potser no ha predicat, al seu lloc, la beneficència i

la mendicitat, el celibat i la mortificació de la carn, la vida de claustre i l'església? El socialisme cristià⁵⁵ és només l'aigua beneïda amb què el capellà beneïx el despit de l'aristòcrata.

b) Socialisme petit-burgès

L'aristocràcia feudal no és l'única classe que hagi estat enderrocada, i les condicions de vida de la qual s'hagin atrofiat í mort en la societat burgesa moderna. La burgesia de les ciutats medievals i la petita pagesia foren els predecessors de la burgesia moderna. En

53 (1888) hi afegeix: que han caigut de l'arbre de la indústria.

54 Fa referència especialment a Alemanya, on la noblesa camperola i els <<Junker>> grans terratinents) fan explotar per compte propi i a través d'administradors una gran part de les seves propietats, i són al mateix temps grans productors de remolatxa sucrera i d'aiguardent de patata. L'aristocràcia anglesa, més rica encara, no ha arribat a un nivell tan baix, però també sap com es pot equilibrar una disminució de la renda amb la concessió del seu nom als fundadors - més o menys dubtosos- de societats anònimes. (Nota d'Engels a l'edició anglesa del 1888.)

55 (1848) sagrat.

els països menys desenvolupats industrialment i comercialment, aquesta classe continua vegetant encara al costat de la burgesia naixent.

En els països on s'ha desenvolupat la civilització moderna, s'ha format una nova petita-burgesia que oscil·la entre el proletariat i la burgesia i que es forma sempre de cap i de nou com a part complementària de la societat burgesa, i els membres de la qual, tanmateix, són llançats contínuament dins el proletariat per efecte de la competència, i, amb el creixement de la gran indústria, fins i tot veuen acostar-se el moment en què desapareixeran completament com a part independent de la societat moderna i seran substituïts en el comerç, en la manufactura i en l'agricultura per inspectors laborals i altres agents assalariats fidels.

En països com França, on la pagesia constitueix molt més de la meitat de la població era natural que els escriptors que es presentaven a la lliça a favor del proletariat contra la burgesia apliquessin a la seva crítica del règim burgès els mòduls de la petita burgesia i la petita pagesia, i prenguessin la causa dels treballadors des del punt de vista de la petita burgesia. D'aquesta manera es formà el socialisme petit-burgès. Sismondi és el cap d'aquesta literatura no solament de França, sinó també d'Anglaterra.

Aquest socialisme va analitzar minuciosament i amb molta agudeses les contradiccions de les relacions modernes de la producció. Va posar al descobert els eufemismes hipòcrites dels economistes. Va demostrar de manera incontestable els efectes destructors de la maquinària i de la divisió del treball, la concentració de capitals i de la propietat territorial, la superproducció, les crisis, la ruïna necessària dels petit-burgesos i petits pagesos la misèria del proletariat, l'anarquia en la producció, les desproporcions estridents en la distribució de la riquesa, la guerra industrial a ultrança de les nacions entro elles, la dissolució dels vells costums, de les velles relacions familiars, de les velles nacionalitats.

Tanmateix, segons el seu contingut positiu, aquest socialisme vol, o bé restablir els antics mitjans de producció i de tràfic i amb ells les antigues relacions de propietat i l'antiga societat, o bé vol empresonar altre cop i amb violència els moderns mitjans de

producció i de, tràfic en el marc de les antigues relacions de propietat que aquells han fet esclatar a miques, que calia que fessin esclatar a miques. En ambdós casos, és reaccionari i utòpic al mateix temps. Sistema gremial en la manufactura i economia patriarcal al camp, aquestes són les seves darreres paraules. En la seva ulterior evolució, aquesta línia ideològica ha caigut en un covard sac de planys i gemecs.⁵⁶

c) El socialisme alemany o socialisme <<veritable>>

La literatura socialista i comunista de França, que ha nascut sota la pressió d'una burgesia dominant i és l'expressió literària de la lluita contra aquesta dominació, fou introduïda a Alemanya en una època en què la burgesia tot just havia començat la lluita contra l'absolutisme feudal.

Els filòsofs, semifilòsofs i amants de les belles - lletres alemanys s'empararen àvidament d'aquesta literatura, però oblidaren, només, que en emigrar aquells escrits de França no havien emigrat al mateix temps les condicions de vida franceses cap a Alemanya. Davant la situació alemanya, la literatura francesa va perdre tot el seu significat pràctic immediat i va prendre un aire purament literari.

Havia de presentar-se com a vana especulació⁵⁷ sobre la realització de l'ésser humà. Així, per als filòsofs alemanys del segle XVIII les reivindicacions de la primera Revolució francesa només tenien el sentit de ser reivindicacions de la <<raó pràctica>> en general, i les afirmacions de la voluntat de la burgesia revolucionària francesa prenien als seus ulls el valor de lleis del valer pur, del voler com cal que sigui, del voler veritablement humà.

La feina dels literats alemanys va consistir exclusivament a posar d'acord les noves idees franceses amb la seva vella consciència filosòfica o, més aviat, a apropiar-se les idees franceses des del seu punt de vista filosòfic.

56 (1888) aquest paràgraf diu: Finalment, quan les dures realitats - històriques havien espantat l'entusiasme de les falses il·lusions, aquesta forma de socialisme degenerà en un miserable sac de Planys i gemecs.

57 (1848) hi afegeix: sobre l'autèntica societat.

Aquesta apropiació es portà a terme de la mateixa manera que ens apropiem en general d'una llengua estrangera, és a dir, per mitjà de la traducció.

És sabut com els monjos transcrivien insulses històries catòliques de sants damunt els manuscrits de les obres clàssiques dels antics temps pagans. Els escriptors alemanys procediren a l'inrevés amb la literatura profana francesa. Van escriure les seves poca-soltades - filosòfiques al costat de l'original francès. Per exemple, al costat de la crítica francesa de les relacions monetàries van escriure <<Alienació de l'essència humana>>; al costat de la crítica francesa de l'estat burgès van escriure <<Superació del domini de l'universal abstracta>>, etcètera.

La⁵⁸ interpolació d'aquestes⁵⁹ fraseologies filosòfiques entre les evolucions del pensament francès va ser batejada per ells <<filosofia de l'acció>>, <<socialisme veritable>>, <<ciència alemanya del socialisme>>, <<fonamentació filosòfica del socialisme>>, etc.

Així, la literatura socialista-comunista francesa va ser literalment castrada. I com que a les mans dels alemanys deixava de ser l'expressió de la lluita d'una classe contra una altra, aquests alemanys foren conscients, així, d'haver superat la <<unilateralitat francesa>>, d'haver defensat la necessitat de la veritat en comptes de les necessitats veritables, i, en comptes dels interessos del proletari, els interessos de l'ésser humà, de l'home en general, de l'home que no pertany a cap classe, de l'home que no pertany en absolut a la realitat i sí només, al cel boirós de la fantasia filosòfica.

Aquest socialisme alemany que va prendre tan seriosament i solemnement els seus exercicis escolars maldestres i els va anunciar xarlatanescament als quatre vents al so de trompetes, va anar perdent a poc a poc la seva innocència pedantesca.

La lluita de, la burgesia alemanya, o més ben dit, de la burgesia prussiana contra els feudals i la monarquia absoluta, en un mot, el moviment liberal esdevingué més seriós.

Al socialisme <<veritable>> se li presenta, així, l'ocasió desitjada de contrapesar les reivindicacions socialistes al moviment polític, de

58 (1848) Aquesta.

59 (1848) de les seves.

llançar amb violència els anatemes tradicionals contra el liberalisme, contra l'estat representatiu, contra la competència burgesa, la llibertat de premsa burgesa, el dret burgès, la llibertat i la igualtat burgeses i de sermonejar a les masses populars que en aquest moviment burgès no hi tenien res a guanyar i sí tot a perdre. El socialisme alemany va oblidar molt oportunament que la crítica francesa, de la qual no era més que un eco sense suc ni bruc, pressuposava⁶⁰ la moderna societat burgesa amb les corresponents condicions materials de vida i la constitució política adequada, autèntiques premisses que a Alemanya encara s'havien de conquerir. Va servir als governs absoluts alemanys i als seus ròssecs de capellans, mestres d'escola, barons del terròs i buròcrates, d'espantaocells oportú contra la burgesia que es dreçava amenaçadorament.

Va constituir el complement melós dels amargs cops de tralla i d'escopeta amb què els mateixos governs treballaven les revoltes obreres alemanyes.

Si d'aquesta manera el socialisme <<veritable>> va ser una arma a les mans dels governs contra la burgesia alemanya, per altra banda també va representar immediatament un interès reaccionari, l'interès dels filisteus petit-burgesos alemanys. A Alemanya, la petita burgesia, conservada des del segle XVI i que de llavors ençà sorgeix sempre de cap i de nou en formes diferents, constitueix la base social autèntica de l'estat de coses actual.

El seu manteniment és el manteniment de l'estat de coses alemany actual.

Aquesta petita burgesia tem que el domini industrial i polític de la burgesia no li porti una destrucció segura, per un costat com a conseqüència de la concentració del capital, i per un altre costat amb el naixement d'un proletariat revolucionari. Li va semblar que el socialisme <<veritable>> matava dos pardals d'un sol tret. I s'estengué com una epidèmia.

El mantell, teixit de teranyina especulativa, recamat amb flors retòriques del més bell enginy, amarat de rosada sentimental d'un amor inflat, mantell exuberant en els plecs del qual els socialistes

60 (1848) pressuposa.

alemanys amagaven un parell de <<veritats eternes>> corsecades, només féu multiplicar la venda de les seves mercaderies davant aquest públic.

Pel seu costat el socialisme alemany reconcilia cada vegada més la seva missió de ser el representant ampul·lós d'aquesta petita burgesia filisteia.

I va proclamar la nació alemanya la nació normal, i el petit-burgès filisteu alemany l'home normal. Atorgà a cada infàmia d'aquest un sentit amagat, elevat, socialista, per tal de fer-li significar tot el contrari del que era. Conseqüent fins a la fi, es va presentar al camp de batalla directament contra la tendència <<brutalment destructiva>> del comunisme, i va proclamar la seva superioritat imparcial per damunt de totes les lluites de classes. Amb molt poques excepcions, tots els escrits pretesament socialistes i comunistes que circulen per Alemanya pertanyen a l'espècie d'aquesta literatura embrutida i enervant.⁶¹

3.2 EL SOCIALISME CONSERVADOR I BURGÈS

Una part de la burgesia desitja posar remei als mals socials per tal d'assegurar-se l'existència de la societat burgesa.

Hi pertanyen: economistes, filantrops, humanitaristes, milloradors de la situació de les classes treballadores, organitzadors de la beneficència, membres de les societats protectores d'animals, fundadors de societats de temperància, tota una gamma bigarrada de reformadors d'estar per casa. Aquest socialisme burgès fins i tot ha estat elaborat en sistemes complets.

Com a exemple citem la Filosofia de la misèria de Proudhon.

Els burgesos socialistes volen les condicions de vida de la societat moderna sense les lluites i els perills que se'n deriven necessàriament. Volen la societat existent amb la supressió dels

61 La tempesta revolucionària del 1848 ha escombrat tota aquesta escola sòrdida i ha tret als seus representants les ganes de continuar fent socialisme. Principal representant i tipus clàssic d'aquesta tendència és el Sr. Karl Grün. (Nota d'Engels a l'edició alemanya del 1890.)

elements que la revolucionen i la dissolen. Volen la burgesia sense el proletariat. La burgesia, és clar, s'imagina el món en què domina com el millor dels móns. D'aquesta imatge consoladora el socialisme burgès elabora un sistema parcial o complet. Però quan demana al proletariat de realitzar els seus sistemes i ⁶² entrar en la nova Jerusalem, en el fons només li exigeix que romangui quiet en la societat actual i que, a més, es tregui del cap la imatge odiosa que se'n fa.

Una segona forma, menys sistemàtica, però⁶³ més pràctica, d'aquest socialisme, ha buscat de treure les ganes de qualsevol moviment revolucionari a la classe obrera, demostrant-li que amb que li pot ésser útil no és pas aquest o aquell canvi polític, sinó solament un canvi de les condicions immaterials de vida, de les relacions econòmiques. Però amb una transformació de les condicions materials de vida, aquest socialisme no comprèn pas una abolicció de les relacions burgeses de producció, que només és possible per camins revolucionaris, sinó millores administratives, dutes a terme dins el marc mateix d'aquestes relacions de producció, és a dir, que no canvien res en la relació entre capital i treball assalariat, sinó que en el millor dels casos, disminueixen a la burgesia les despeses de la seva dominació i li simplifiquen les finances públiques.

El socialisme burgès només aconsegueix la seva adequada expressió en el moment en què esdevé una simple figura retòrica.

Comerç lliure!, en interès de la classe obrera; protecció duanera!, en interès de la classe obrera; presons cel·lulars!, en interès de la classe obrera: heus aquí la darrera paraula, l'única paraula pensada i dita seriosament pel socialisme burgès.

El socialisme de la burgesia⁶⁴ consisteix precisament en l'afirmació que els burgesos són burgesos... en interès de la classe obrera.

3.3 EL SOCIALISME I EL COMUNISME CRÍTICO-UTÒPICS

62 (1848, 1872, 1883) per tal d'.

63 (1848, 1872, 1883) i.

64 (1848) El seu socialisme.

Aquí no parlem de la literatura que en totes les grans revolucions modernes ha expressat les reivindicacions del proletariat (escrits de Babeuf, etcètera).

Les primeres temptatives del proletariat, en un temps d'agitació general, en el període de l'enderrocament de la societat feudal, per a imposar directament els seus propis interessos de classe, van fracassar necessàriament tant per la manca de desenvolupament del proletariat mateix com per la manca de les condicions materials del seu alliberament, que són precisament el fruit de època burgesa. La literatura revolucionària que va acompanyar aquests primers moviments del proletariat és, pel seu contingut, necessàriament reaccionària. Ensenya un ascetisme universal i unes ganes molt primitives d'igualar-ho tot.

Els sistemes socialistes i comunistes pròpiament dits, els sistemes de St. Simon, Fourier, Owen, etc., apareixen en el primer període, encara no desenvolupat, de la lluita entre el proletariat i la burgesia que hem descrit més amunt (vegeu capítol I: Burgesos i proletaris).

Els inventors d'aquests sistemes prou que veuen l'oposició de les classes així com l'efectivitat dels elements dissolvents a l'interior de la mateixa societat dominant. Però no descobreixen de la part del proletariat cap activitat històrica autònoma, cap moviment polític que, li sigui propi.

Com que l'evolució de l'oposició de classes avança al mateix pas que l'evolució de la indústria, aquests autors no saben trobar les condicions materials per a l'alliberament del proletariat i cerquen una ciència social i unes lleis socials a fi de crear aquestes condicions. Al lloc de l'activitat social cal posar-hi la seva activitat inventiva personal; al lloc de les condicions històriques d'alliberament, unes condicions fantàstiques; al lloc de l'organització progressiva i gradual del proletariat com a classe, una organització de la societat muntada en el seu propi magí. La història universal del futur es resol, per a ells, en la propaganda i en la realització pràctica dels seus projectes socials.

Prou són conscients de representar en els seus plans, principalment, els interessos de la classe obrera, com a la classe que sofreix més de

totes, Però per a ells el proletariat només existeix sota aquest punt de vista de la classe que sofreix més de totes.

La forma no desenvolupada de la lluita de classes, així com les seves pròpies condicions de vida, fan que es creguin ésser molt per damunt d'aquell antagonisme de classe. Volen minorar les condicions de vida de tots els membres de la societat, fins dels més ben situats. Per això apelen contínuament a tota la societat sense distincions, i a la classe dominant amb preferència. Només cal comprendre el seu sistema perquè se l'hagi d'acceptar com al millor pla possible de la millor societat possible.

Per això rebutgen tota acció política, especialment tota acció revolucionaria, volen aconseguir els objectius finals per vies pacífiques, i assagen amb experiments petits, i naturalment fallits, d'obrir camí al nou evangeli social amb la força de l'exemple.

La⁶⁵ descripció fantàstica de la societat futura sorgeix en⁶⁶ un moment en què el proletariat està encara molt poc desenvolupat, i per això considera la seva pròpia situació d'una manera encara fantàstica, en el seu primer impuls, ple de pressentiments, cap a una transformació general de la societat.

Aquests escrits socialistes i comunistes, però, consten també d'elements crítics.

Ataquen totes les bases de la societat existent. Han fornit, així, un material altament valuós per a la il·lustració dels obrers. Les seves tesis positives sobre la societat futura, com per exemple l'abolició de l'oposició entre⁶⁷ la ciutat i el camp, l'abolició de la família, del guany privat, del treball assalariat l'anunci de l'harmonia social, la transformació de l'estat en una simple administració de la producció, totes aquestes tesis expressen només la desaparició de l'antagonisme de classes, que tot just en aquell moment comença a desenvolupar-se i que ells només coneixen en la seva primera indeterminació amorfa. Per això aquestes tesis encara tenen un significues merament utòpic. La importància del socialisme i el comunisme crític-utòpic està en relació inversa amb l'evolució històrica. A mesura que la lluita de

65 (1848) Aquesta.

66 (1848, 1888) correspon a.

67 (1848) de.

classes es desenvolupa i pren forma, perd tot valor pràctic i tota justificació teòrica aquell desig fantàstic d'elevant-se per damunt d'ella, aquell esperit de combatre-la. Per això, be que els autors d'aquest sistema fossin revolucionaris en molts aspectes, els deixebles van formant sectes reaccionàries i es mantenen fermes en les velles opinions dels mestres enfront de l'evolució històrica ulterior del proletariat. I per això cerquen, consegüentment, d'esmussar altra vegada la lluita de classes i de conciliar els antagonismes. Encara somien la realització experimental de les seves utopies socials, la creació de falansteris únics, la fundació dels <<Home-colonies>> (colònies a la metròpoli), la institució d'una petita Icària⁶⁸ - edició en dotzau de la nova Jerusalem-, i per a la construcció de tots aquests projectes visionaris els cal apel·lar a la filantropia dels cors i de les bosses dels burgesos. A poc a poc cauen dins la categoria dels socialistes reaccionaris o conservadors descrits més amunt, i només se'n diferencien per una pedanteria més sistemàtica, per una fe supersticiosa i fanàtica en els efectes miraculosos de la seva ciència social.

Per això planten cara aferrissadament a tots els moviments polítics dels obrers, que, segons ells, només poden provenir d'una cega incredulitat en el nou evangeli.

Els owenistes a Anglaterra, els fourieristes a França reaccionen contra els cartistes allí, aquí contra els reformistes.

4. POSICIÓ DELS COMUNISTES EN RELACIÓ AMB ELS DIFERENTS PARTITS D'OPOSICIÓ

D'acord amb el capítol segon es comprèn ben fàcilment les relacions entre els comunistes i els partits obrers ja constituïts, és a

68 Falansteri era el nom de les colònies socialistes que projectà Charles Fourier; Cabet anomenà "Icària" la seva utopia i més tard la seva colònia comunista d'Amèrica. (Nota d'Engels a l'edició anglesa del 1888.) Home-colonies (colònies a la metròpoli) anomenà Owen les seves societats comunistes models. Falansteri era el nom dels palaus socials projectats per Fourier. Icària es deia la utòpica terra fantàstica, l'organització comunista de la qual va descriure Cabet. (Nota d'Engels a l'edició alemanya del 1890.)

dir, les seves relacions amb els artistes d'Anglaterra i els reformistes agraris de Nord-Amèrica.

Els comunistes lluiten per aconseguir els objectius i interessos immediats de la classe treballadora, però en el moviment actual hi representen al mateix temps el futur d'aquest moviment. A França els comunistes s'uneixen amb el partit social-democràtic⁶⁹ contra la burgesia conservadora i radical, sense renunciar per això al dret de captenir-se críticament davant la fraseologia i les il·lusions provinents de la tradició revolucionària.

A Suïssa sostenen els radicals, sense deixar de reconèixer que aquest partit està constituït d'elements contradictoris, en part de socialistes democràtics, en el sentit francès, en part de burgesos radicals.

Entre els polonesos, els comunistes sostenen el partit que posa com a condició de l'alliberament nacional una revolució agrària, el mateix partit que realitzà la insurrecció de Cracòvia el 1846.

A Alemanya, tan aviat com la burgesia apareix amb caràcter revolucionari, el partit comunista lluita amb aquesta burgesia contra la monarquia absoluta, els grans terratinents feudals i tota la petita burgesia.

Però en cap moment no deixa de fer desvetllar en els obrers una consciència tan clara com sigui possible sobre l'oposició hostil entre⁷⁰ la burgesia i el proletariat, perquè els obrers alemanys puguin oposar de seguida condicions socials i polítiques, que la burgesia ha d'instaurar amb el seu domini, com a altres tantes armes contra la burgesia, perquè després de la caiguda de les classes reaccionàries a Alemanya comenci immediatament la lluita contra la mateixa burgesia.

69 El partit representat en aquell temps per Ledru-Rollin al Parlament, per Louis Blanc a la literatura i per <<Réforme>> a la premsa diària. El nom <<social-democràcia>> significava entre els seus inventors una fracció del partit demòcrata o republicà amb una coloració més o menys socialista. (Nota d'Engels a l'edició anglesa del 1888.) El partit que llavors s'anomenava social-democràtic a França era representat en la política per Ledru-Rollin per Louis Blanc a la literatura; era tan diferent de la social-democràcia alemanya actual com la nit del dia. (Nota d'Engels a l'edició alemanya del 1890.)

70 (1848) de.

Els comunistes es fixen molt particularment en Alemanya, perquè Alemanya es troba a la vigília d'una revolució burgesa i perquè aquest capgirament és dut a terme en les condicions més avançades de la civilització europea en general i amb un proletariat molt més desenvolupat que a l'Anglaterra del segle XVII i a la França del XVIII, és a dir, que la revolució burgesa alemanya pot ser el prelude immediat d'una revolució proletària.

En un mot, els comunistes sostenen arreu qualsevol moviment revolucionari contra les condicions socials i polítiques existents.

En tots aquests moviments fan ressaltar sempre el problema de la propietat, sigui la que sigui la forma més o menys desenvolupada que hagi pres, com a qüestió fonamental del moviment.

Finalment, els comunistes treballen arreu per la unió i l'entesa dels partits democràtics de tots els països.

Els comunistes menyspreen d'amagar les seves opinions i intencions. Declaren ben obertament que els seus objectius només poden ser aconseguits amb l'enderrocament violent de tot ordre social preexistent. Que tremolin les classes dominants davant una revolució comunista. Els proletaris no hi tenen res a perdre fora de les seves cadenes. I tenen un món a guanyar.

PROLETARIS DE TOTS ELS PAÏSOS, UNIU-VOS!

KARL MARX

TREBALL ASSALARIAT I CAPITAL (1849)⁷¹

Introducció de Friedrich Engels

El següent treball aparegué originalment com una sèrie d'editorials a la «Neue Rheinische Zeitung», des del 5 d'abril del 1849. El text es basava en conferències pronunciades el 1847 per Marx en l'Associació d'Obrers alemanys de Brussel·les. La sèrie restà sempre inacabada; la promesa de «continuarà» a la fi del n. 269 restà incomplida com a conseqüència dels sobtats esdeveniments d'aleshores, la invasió dels russos a Hongria, els aixecaments a Dresde, Iserlohn, Elberfeld, a Pfalz i Baden, que dugueren a la pròpia supressió del diari (19 de maig de 1849). No s'ha trobat cap manuscrit que continuàs aquests articles entre els papers deixats per Marx.

«Treball assalariat i capital» ha aparegut independent com a pamflet en diverses ocasions, la darrera el 1884, a Hottingen-Zürich, per la Imprempta Cooperativa Suïssa. Aquestes diverses condicions contenen el text exactes dels originals. Però com que de la present reedició han de circular no pas menys de 10.000 exemplars com a escrit de propaganda, m'havia de demanar necessàriament si el propi

71 Publicat originalment (Lohnarbeit und Kapital) a «Neuen Rheinischen Zeitung», els dies 5 (n. 264), 6 (n. 265), 7 (n. 266), 8 (n.267) i 11 (n.269) d'abril del 1849. El 1891 fou publicat en forma de pamflet, amb una introducció d'Engels.

Extret de la Secció Catalana de marxist.org

Marx, sota aquesta circumstància, hauria aprovat una reproducció literal sense cap canvi.

En els anys quarant Marx no havia completat la seua crítica de l'economia política. Això no s'acomplí fins a la fi dels anys cinquanta. Els seus escrits anteriors a la primera versió de «De la crítica de l'economia política»

<http://www.mlwerke.de/me/me13/me13_003.htm> (1859) es desvien en certs punts dels escrits posteriors al 1859, i contenen expressions i sentències senceres que des del punt de mira dels seus escrits posteriors, semblen inexactes i fins i tot incorrectes. Ara bé, no cal dir que edicions habituals, destinades al públic en general, aquest punt de mira anterior, com a part del desenvolupament intel·lectual de l'autor, hi té lloc, que l'autor així com el públic té un dret indiscutible a una edició inalterada d'aquests primers escrits. I en aquest cas no hi hauria pensat en canviar-hi ni un sol mot.

Altrament, la nova edició es destina gairebé exclusivament a fer propaganda entre els treballadors. En aquest cas el propi Marx indubtablement hauria posada l'antiga obra, datada del 1849, en harmonia amb el seu nou punt de mira i n'estic segur d'actuar en el seu sentit quan per aquesta edició introduesc els petits canvis i addicions necessaris per aconseguir aquest objectiu en tots els punts essencials. Dic per tant al lector des del principi: aquest pamflet no és com Marx l'escrigué el 1849, sinó aproximadament com l'hauria escrit el 1891. A més hi ha tants exemplars en circulació del text original, que n'hi haurà prou fins que puga publicar de nou una edició completa de les obres de Marx, que apareixerà en un futur.

Els meus canvis se centren en un punt. D'acord amb l'original el treballador ven pel salari al capitalista el seu treball; d'acord amb el text actual és la seua força de treball. I per aquest canvi dec una explicació. Una explicació als obrers perquè entenguen que no es tracta d'un simple joc de paraules, sinó d'un dels punts més importants de tota l'economia política. Quant als burgesos, per tal que es convencen de com de lluny els obrers il·lustrats, que poden fàcilment copsar les anàlisis econòmiques més difícils, superen el nostre enlairat home «educat», per qui aquestes complexes qüestions romanen insolubles per tota la vida.

L'economia política clàssica manlevà de la pràctica indústria la noció actual del fabricant com qui compra i paga el treball dels seus obrers. Aquesta concepció ha sigut del tot bona pels objectius empresarials, la comptabilitat i la fixació de preus del fabricants. Però innocentment duta a l'economia política, hi produí errors i confusions fabulosos.

L'economia es troba amb el fet que els preus de totes les mercaderies, entre ells el preu de la mercaderia dita «treball», canvien contínuament; que puguen i baixen com a conseqüència de les circumstàncies més diverses, que sovint no tenen cap connexió amb la producció de les pròpies mercaderies, de forma que els preus semblen determinats en general pel pur atzar. Tan bon punt l'economia es diferencià com a ciència, fou una de les seues primeres tasques cercar la llei que s'hi amagava rere aquest atzar, que aparentment determinava els preus de les mercaderies i que en realitat controlava aquest propi atzar. Entre els preus fluctuants de les mercaderies, cap amunt, cap a baix, se cercà el punt central al voltant del qual tenien lloc aquestes fluctuacions. En un mot: a partir del preu de les mercaderies se cercava la llei que regulava el valor de les mercaderies, mitjançant la qual s'hi poden explicar totes les oscil·lacions, i a la qual s'hi poden reduir en darrer terme.

L'economia clàssica trobà que el valor d'una mercaderia el determinava el treball necessari i incorporat en la seua producció. Amb aquest aclariment en tingué prou. I també nosaltres podem de moment aturar-nos en aquest punt. Però per evitar concepcions errònies, recordaré al lector que avui aquesta explicació ha esdevingut del tot inadequada. Marx fou el primer a investigar profundament la qualitat que conferia valor al treball i a descobrir que no tot el treball que aparentment o realment cal per la producció d'una mercaderia confereix sota qualsevol circumstància a aquesta mercaderia una quantitat de valor corresponent a la quantitat de treball emprada. Si per tant nosaltres diem breument amb economistes com Ricardo, que el valor d'una mercaderia és determinat pel treball necessari per a la seua producció, entenem sempre que sota les reserves i restriccions fetes per Marx. Això per ara; l'argument es troba en Marx a «De la crítica de l'economia política»

<http://www.mlwerke.de/me/me13/me13_015.htm>, i al primer volum del «Capital» <[file:///C:/Mis documentos/Secció Catalana de l'Arxiu/marx/capital/me23_000.htm](file:///C:/Mis%20documentos/Secci%C3%B3%20Catalana%20de%20l'Arxiu/marx/capital/me23_000.htm)>.

Però tan bon punt els economistes aplicaren aquesta determinació del valor pel treball a la mercaderia «treball», es trobaren una contradicció rere l'altre. Com es determina el valor del «treball»? Pel treball necessari que hi ha incorporat. Quant de treball hi ha però incorporat en el treball d'un treballador per un dia, una setmana, un mes, un any? El treball d'un dia, d'una setmana, d'un mes, d'un any. Si el treball és la mesura de tot valor, podem expressar el «valor del treball» únicament en treball. Però no sabem res en absolut del valor d'una hora de treball, si tan sols sabem que és igual a una hora de treball. Així per tant no hem avançat ni el gruix d'un pèl cap a la solució; giram constantment en cercle.

L'economia clàssica per tant ho assajà d'una forma; deia: el valor d'una mercaderia és igual a la seua despesa de producció. Però quina és la despesa de producció del treball? Per respondre aquesta qüestió, els economistes havien de seguir una mica la lògica. Per comptes de la pròpia despesa de treball, que no es podia avaluar, s'adreçaren a la despesa de producció del treballador. I això darrer sí es pot avaluar. Canvia d'acord amb l'època i les circumstàncies, però per una determinada situació social, una determinada localitat, una determinada branca de la producció es pot avaluar dins uns marges força estrets. Vivim ara sota el domini de la producció capitalista, per la qual una gran i contínuament creixent classe de la població tan sols pot viure si treballa pels propietaris dels mitjans de producció, els instruments de treball, les màquines, les matèries primeres i els mitjans de vida, a canvi del salari. En el fonament d'aquest sistema de producció la despesa de producció del treballador consisteix en la suma de mitjans de vida, o el llur preu monetari, que és necessària com a mitjana per permetre'l de treballar, per mantindre'n la capacitat de treballar, i per substituir-lo finalment, per raons d'edat, de malaltia o mort, per un altre treballador, és a dir per reproduir la classe obrera en el volum necessari. Assumim que el preu monetari d'aquests mitjans de vida és com a mitjana de tres marcs diaris.

El nostre treballador obté del seu empresari capitalista un salari de tres marcs diaris. El capitalista per això el deixa treballar dotze hores diàries. I a més aquest capitalista calcula així:

Assumim que el nostre treballador, mecànic, ha de fer una peça de maquinària que acaba en un dia. La matèria primera, ferro i llauna en la forma adientment elaborada, costa 20 marcs. El consum de carbó per la màquina de vapor, el desgast de la pròpia màquina de vapor, el torn i la resta d'instruments de treball, amb els quals treballa el nostre obrer, representen per un dia i per la seua feina, un valor d'1 marc. Els salaris per un dia són d'acord amb la nostra assumpció de 3 marcs. Això suposa per la nostra peça de maquinària 24 marcs. El capitalista calcula però que com a mitjana rebrà un preu de 27 marcs dels seus clients, per tant 3 marcs per damunt de la seua despesa.

D'on venen aquests 3 marcs que s'endu el capitalista? Segons l'afirmació de l'economia clàssica les mercaderies es venen a la llarga pel seu valor, és a dir pel preu que es correspon a la quantitat de treball necessari contingut en aquestes mercaderies. El preu mitjà de la nostra peça de maquinària, 27 marcs, equivaldrà per tant al seu valor, al treball incorporat. Però d'aquests 27 marcs, 21 marcs es corresponien a valors disponibles ja abans que el mecànic començàs a treballar, 20 marcs continguts en la matèria primera, 1 marc en el carbó consumit durant el treball, o en les màquines i instruments de treball, que s'hi empraven en el procés i perdien eficiència en un valor que s'hi corresponia. Resten 6 marcs que s'han afegit al valor de la matèria primera. Aquests sis marcs tan sols poden sorgir segons els nostres economistes del treball afegit a la matèria primera pel nostre treballador. El seu treball de dotze hores ha creat per tant un valor nou de sis marcs. El valor del seu treball de dotze hores equivaldria per tant a sis marcs. I així hem descobert a la fi què és el «valor del treball».

«Ep!» crida el nostre mecànic. «Sis marcs? Però si no he rebut més que tres marcs! El meu capitalista jura pedra i cama que el valor del meu treball de dotze hores és de sols tres marcs, i si jo li en demanàs sis, se'm riuria. Com lliga això?»

Si abans d'això hem ficat el nostre valor del treball dins un cercle sense remei, haurem anat de dret a una contradicció insoluble. Cercàvem el valor del treball i trobàrem més d'allò que podíem emprar. Per l'obrer el valor del treball de dotze hores és de tres marcs, pel capitalista sis marcs, dels quals paga tres al treballador com a salari i tres se'ls embutxaca. Així el treball no té un valor sinó dos valor, i de ben diferents a més!

La contradicció s'agreuja més encara quan el valor que ara expressam en diners es redueix a temps de treball. En les dotze hores de treball es crea un valor nou de sis marcs. Per tant en sis hores es creen tres marcs, la suma que rep l'obrer pel treball de dotze hores. Pel treball de dotze hores l'obrer rep l'equivalent al producte de sis hores de treball. Foraixòsament per tant el treball té dos valors, un dels quals dobla l'altra en magnitud, o bé dotze és igual a sis! En tots dos casos arribam a simples absurds.

Podem girar-ho i voltar-ho tant com volguem, no eixirem d'aquesta contradicció mentre parla de compra i venda de treball i del valor del treball. I això s'esdevingué amb els economistes. La darrera branca de l'economia clàssica, l'escola ricardiana, en gran mesura féu fallida en la insolubilitat d'aquesta contradicció. L'economia clàssica s'havia ficat en un atzucac. L'home que trobà la sortida d'aquest atzucac fou Karl Marx.

això que els economistes havien considerat com a despesa de producció «del treball» no era la despesa de producció del treball sinó el manteniment del propi obrer. I això que l'obrer venia al capitalista no era el seu treball. «En la mesura que comença realment el seu treball» diu Marx «deixa de pertànyer-l'hi, i en conseqüència ja no el pot vendre més». |Vegeu «Das Kapital», Band I, S. 599 <http://www.mlwerke.de/me/me23/me23_557.htm>| Pot per tant com a màxim vendre el seu treball futur, és a dir el compromís de realitzar una determinada feina en un temps determinat. Així, però, no ven treball (que encara ha de realitzar primer), sinó que posa a disposició del capitalista un temps determinat (en el cas del salari per hores) o per la realització d'una determinada feina (en el cas del salari a preu fet) la seua força de treball a canvi d'una determinada paga: lloga o ven la seua força de treball. Aquesta força de treball ha

crescut, però, amb la seua persona i hi és inseparable. Les seues despeses de producció coincideixen per tant amb els seus propis costos de producció; això que els economistes anomenaven les despeses de producció del treball són de fet les de l'obrer i per tant de la força de treball. I així podem també retrocedir de les despeses de producció de la força de treball al valor de la força de treball, i determinar la quantitat del treball socialment necessari requerida per a la producció d'una força de treball d'una qualitat determinada, com Marx feu a la secció de Compra i venda de la força de treball («Capital», Volum 1, Capítol 4, Secció 3 |Vegeu "Das Kapital", Band I, S. 122-181 <http://www.mlwerke.de/me/me23/me23_109.htm>|).

Què té lloc ara, quan l'obrer ha venuda la seua força de treball al capitalista, és a dir quan a canvi d'un salari estipulat, per hores o per producció, l'ha lliurada? El capitalista du l'obrer al seu taller o fàbrica, on s'hi troben tots els elements per realitzar la feina, matèries primeres, matèries auxiliars (carbó, material de tinció, etc.); instrument de treball, màquines. Ara l'obrer s'hi posa a la tasca. El seu salari diari és, com abans, 3 marcs, i no té pas importància si els guanya com a salari per hores o a preu fet. Hi assumim de nou que l'obrer en dotze hores afegeix a les matèries primeres consumides pel seu treball un nou valor de sis marcs, nou valor que el capitalista aconsegueix amb la venda del producte del treball final. D'això paga a l'obrer els seus 3 marcs, els altres 3 marcs se'ls queda per ell. Ara bé, si l'obrer crea en dotze hores un valor de sis marcs, en sis hores crea un valor de 3 marcs. Per tant el capitalista li ha retornat en el salari tres marcs després d'haver treballat sis hores. Després de sis hores de treball tots resten en pau, ningú no deu ni un cèntim a l'altre.

«Ep!» crida ara el capitalista. «He llogat el treballador per tot un dia, per dotze hores. Sis hores, però, són tan sols mig dia. Per tant treballa amb força fins a la fi de les altres sis hores i llavors restarem en pau». I, de fet, el treballador ha de sotmetre's a les condicions del contracte que acceptà «de lliure voluntat», i d'acord amb el qual s'ha compromès a treballar per un producte de treball que costa sis hores de feina, durant dotze hores en total.

Amb el treball a preu fet passa igual. Suposam que el nostre obrer en 12 hores fa 12 peces. Cadascuna costa 2 marcs en matèria primera i desgast, i es ven per 2 ½ marcs. Així el capitalista, en la nostra mateixa assumpció, dóna a l'obrer 25 pfennings per peça; que per 12 peces fan 3 marcs, pels quals l'obrer empra dotze hores. El capitalista rep per les 12 peces 30 marcs; menys 24 marcs de matèria primera i desgast, hi resten 6 marcs, dels quals 3 marcs constitueixen el salari i s'embutxaca tres marcs. Del tot com abans. També ací l'obrer treballa sis hores per ell, és a dir per guanyar-se el salari (en cadascuna de les dotze hores mitja hora), i sis hores pel capitalista.

La dificultat on han topat els millors economistes, mentre partien del valor del «treball», s'esvaeix tan bon punt començam pel valor de la «força de treball». La força de treball és una mercaderia en la nostra societat capitalista actual, una mercaderia com qualsevol altra, però, amb tot, una mercaderia peculiar. Té de fet la propietat particular d'ésser una força creadora de valor, la font de valor en si, i a més, emprada de forma adient, la font de més valor que no pas té ella mateixa. Pel que fa a la producció, la força de treball humana no tan sols produeix en un dia un valor més gran que no pas té i costa ella mateixa; amb cada nova descoberta científica, amb cada nova troballa tècnica també augmenta aquest excedent de la seua producció diària per damunt de les seues despeses diàries, i disminueix així aquella part de la jornada laboral on l'obrer treballa per obtindre el seu salari diari, i s'allarga per tant, d'altra banda, aquella part de la jornada laboral on ha de lliurar debades el seu treball al capitalista sense obtindre'n res.

I aquesta és la constitució econòmica de tota la nostra societat actual: la classe obrera tota sola produeix tots els valors. Ja que el valor és tan sols una altra expressió del treball, aquella expressió amb la qual es designa en la nostra societat capitalista actual la quantitat continguda en una determinada mercaderia de treball socialment necessari. Aquest valor produït pels obrers, però, no pertany als obrers. Pertany als propietaris de la matèria primera, de les màquines i de l'instrument de treball i dels mitjans financers, amb els quals aquests propietaris poden comprar la força de treball de la classe obrera. De tota la massa de producció que produeixen pertany

així a la classe obrera tan sols una part. I, com tot just hem vist, l'altra part, que es queda el capitalista per ell i que no ha de compartir més que, com a molt, amb la classe terratinent, creix amb cada nova troballa i invenció, mentre la porció que recau en la classe obrera (per individu) no augmenta si no és poc i molt lentament, o no gens, i sota certes circumstàncies fins i tot pot davallar.

Però aquestes troballes i invencions que se succeeixen amb una rapidesa sempre creixent, aquesta productivitat del treball humà que creix de dia en dia fins a proporcions insòlites, a la fi provoca un conflicte, en el qual l'actual economia capitalista s'ha d'ensorrar. D'una banda la riquesa incommensurable i un excés de productes que els consumidors no poden assumir. De l'altra la gran massa de la societat es proletaritzada, es transforma en obrera assalariada i per tant incapacitada d'adquirir aquell excés de productes. La divisió de la societat en una petita classe incommensurablement rica i una de gran d'obriers assalariats desheretats, suposa que aquesta societat nede en el seu propi excés, mentre la gran majoria dels seus membres escapen, amb prou feines, o no gens, de la misèria extrema. Aquesta condició esdevé cada dia més absurda i més innecessària. Cal bandejar-la, i es pot bandejar. Un nou ordre social és possible, on les actuals diferències de classe desapareguen i on, potser després d'una curta transició, per bé que imperfecta, però en qualsevol cas moralment útil, a través de l'ús i desenvolupament sistemàtics de l'enorme força productiva de tots els membres de la societat, d'una obligació igual al treball, hi haurà els mitjans de vida, de gaudi de la vida, del desenvolupament i realització de totes les necessitats corporals i mentals, distribuïts de forma igual i contínuament creixent entre tots. I que l'obrer es decideix més i més a conquerir aquest nou ordre social es demostrarà a tots dos costats de l'oceà, aquest vespre del primer del maig i el diumenge tres de maig.

Londres, 30 d'abril del 1891

Treball assalariat i capital

{1}Des de diverses bandes hom ens retreu per no descriure les condicions econòmiques que constitueixen la base material de la

lluita de classes i de la lluita nacional actuals. Ens hem ocupat d'aquestes condicions tan sols superficialment quan han emergit a la superfície de les col·lisions polítiques {2}.

Per damunt de tot calia seguir la lluita de classes en la crònica diària i amb el material històric que es creava diàriament demostrar empíricament que amb la subjugació de la classe obrera, aconseguida el febrer i el març, eren derrotats alhora ells llurs contraris, els republicans burgesos a França, les classes burgeses i pageses que combatien l'absolutisme feudal a la resta del continent europeu; que la victòria de la «república honesta» a França sonava al mateix temps que la derrota de les nacions que havien respost a la revolució de febrer amb guerres heroïques d'independència; que finalment Europa amb la derrota dels obrers revolucionaris queia en el seu antic doble esclavatge, en l'esclavatge anglo-rus. La lluita de juny a París, la caiguda de Viena, la tragicomèdia dels berlinesos el novembre del 1848 {3}, els esforçats desesperats de Polònia, Itàlia i Hongria, la fam d'Irlanda, aquests foren els moments cabdals en els quals es resumia la lluita europea de classes entre la burgesia i la classe obrera, i amb els quals demostràrem que tot aixecament revolucionari, per molt remot que sembla el seu objectiu de la lluita de classes, ha de fracassar necessàriament fins que la classe obrera revolucionària no triomfe, que tota reforma social romandrà una utopia fins que la revolució proletària i la contra-revolució feudal no s'enfronten en una guerra mundial. En la nostra exposició, com en la realitat, Bèlgica i Suïssa eren tragicòmics quadres de gènere del gran retaule històric, l'una com a peça mestra de la monarquia burgesa, l'altra com a peça mestra de la república burgesa, dos estats que s'imaginaven tant lliures de la lluita de classes com de la revolució europea.

Ara, després que els nostres lectors han vist la lluita de classes de l'any 1848 desenvolupada en formes polítiques colossals, és moment d'examinar de més a propi les pròpies condicions econòmiques on es fonamenta l'existència de la burgesia i del seu domini de classe {4} així com l'esclavatge dels obrers.

Ho presentarem en tres grans seccions: 1. la relació del treball assalariat amb el capital, l'esclavatge dels obrers, el domini dels

capitalistes, 2. l'enfonsament inevitable de les classes urbanes intermèdies i de les denominades capes ciutadanes {5} sota l'actual sistema, 3. la dominació i explotació comercials de les classes burgeses de les diverses nacions europees mitjançant el dèspota del mercat mundial, Anglaterra.

Provarem de representar això de la forma més simple i popular possible i no pressuposarem cap noció ni tan sols cap element d'economia política. Volem que els obrers ens entenguin. I a més hi predomina a Alemanya la ignorància més declarada i la confusió de nocions quant a les condicions econòmiques més simples, des dels defensors oberts de les condicions existents fins als socialistes miraclers i els genis polítics desconeguts, en els quals l'Alemanya fragmentada és més rica encara que en terres ancestrals.

Anam doncs a la primera qüestió:

Què és el salari? Com es determina?

Quan hom demana als obrers: quin és el vostre salari?, se li pot respondre així: «Jo guany 1 marc {6} per dia de treball del meu burgès», un altre: «Jo guany 2 marcs», etc. D'acord amb les diferents branques laborals on treballen, assenyalaran diferents sumes de diners, que reben {7}, per una feina determinada, com ara per filar una quantitat de lli o preparar la caixa per imprimir una pàgina, del llur burgès en cada ocasió. Malgrat la diversitat de les llurs declaracions tots coincidiran en un {8} punt: el salari és la suma de diners que el capitalista {9} paga per un temps determinat de treball o per una determinada quantitat de treball.

El capitalista, segons sembla, compra {10} així el llur treball amb diners. Per diners li venen el llur treball. Això és però una simple il·lusió. això que en realitat venen al capitalista per diners, és la llur força de treball. Aquesta força de treball el capitalista la compra per un dia, una setmana, un mes, etc. I una vegada que l'ha comprada, l'empra en deixar que l'obrer treballes durant el temps estipulat.{11} Amb la mateixa suma {12}, amb la qual el capitalista {13} ha comprat la llur força de treball {14}, posam que 2 marcs, podria haver comprat 2 lliures de sucre o una quantitat determinada de qualsevol

altra mercaderia. Els 2 marcs amb els quals compra 2 lliures de sucre, són el preu de les 2 lliures de sucre. Els 2 marcs amb els quals compra dotze hores d'ús de força de treball {15}, són el preu de les dotze hores de treball. La força de treball {14} és per tant una mercaderia, ni més, ni menys que el sucre. La primera hom la mesura amb un rellotge, {16} la segona amb una balança.

La llur mercaderia, la força de treball {14}, els obrers la bescanvien per la mercaderia del capitalista, pels diners, i a més aquest bescanvi té lloc amb una determinada relació. Tants diners per tanta durada d'ús de la força de treball {17}. Per dotze hores de teixir 2 marcs. I els 2 marcs, que no representen totes les mercaderies que puc comprar per 2 marcs? De fet l'obrer ha bescanviat per tant la seua mercaderia, la força de treball {14}, per {18} mercaderies de tota mena, i a més amb una determinada relació. En donar-li 2 marcs, li ha donat tanta carn, tanta roba, tanta llenya, llum etc. a canvi de la seua jornada de treball. Els 2 marcs expressen per tant la relació amb la qual la força de treball {14} es bescanvia amb les altres mercaderies {19}, el valor d'intercanvi de la seua força de treball {14}. El valor d'intercanvi d'una mercaderia, expressat en diners, és anomenat el seu preu. El salari és per tant tan sols un nom especial pel preu de la força de treball {14}, que hom habitualment anomena el preu del treball {20}, ja que el preu d'aquesta peculiar mercaderia que no té cap altre recipient que la carn i la sang humanes.

Consideram un qualsevol obrer, posam un teixidor. El capitalista {21} li proporciona el teler i el fil. El teixidor es posa a la feina, i del fil en fa teixit. El capitalista {21} es fa amb el lli i el ven, posam per 20 marcs. És ara el salari del teixidor una part del teixit, dels 20 marcs, del producte del seu treball? De cap manera. Molt abans que el teixit es vengue, potser molt abans que siga del tot teixit, el teixidor ja ha rebut el seu salari. El capitalista doncs no paga aquest salari amb els diners que obté del teixit, sinó amb els diners que disposa. De la mateixa forma que el teler i el fil no són producte del teixidor, sinó que els hi proporciona el burgès {22}, tampoc no ho són les mercaderies que obté a canvi de la seua mercaderia, de la força de treball {23}. És possible que el burgès no trobe cap comprador pel seu teixit. És possible que no recupere amb la seua venda ni tan sols

el salari. És possible que ho vengue amb profit en relació al salari del teixidor. Però tot això no hi té a veure amb el teixidor. El capitalista compra amb una part de la seua riquesa disponible, del seu capital, la força de treball {23} del teixidor del tot igual a com amb una altra part de la seua riquesa compra la matèria primera, el fil, i l'instrument de treball, el teler. Una vegada ha realitzat aquestes compres, i amb aquestes compres posseeix la força de treball necessària per a la producció del teixit {23}, en produeix tan sols amb matèries primeres i instruments de treball que li pertanyen. Ja que en darrer terme també el nostre bon teixidor ara lliure, no té més part en el producte o en el preu del producte que la que té el teler.

Els salaris no són per tant la part del treballador de les mercaderies que ha produïdes. El salari és la part de les mercaderies ja disponibles amb la qual el capitalista compra una determinada quantitat de força de treball de productiva {23}.

La força de treball {23} és per tant una mercaderia, el posseïdor de la qual, el treballador assalariat, la ven al capital. Per què la ven? Per viure.

La realització de la força de treball, el {24} treball és però la pròpia activitat vital del treballador, la seua pròpia expressió vital. I aquesta activitat vital la ven a un tercer, per obtindre'n així els necessaris mitjans de vida. La seua activitat vital és així tan sols un mitjà per poder existir. Treballa per viure. No considera el propi treball com part de la seua vida, sinó més aviat com una ofrena de la seua vida. És una mercaderia que ha lliurat a un tercer. El producte de la seua activitat no és per tant l'objectiu de la seua activitat. això que produeix per a si mateix, no és la seda que teixeix, ni l'or que treu de la mina, ni el palau que basteix. això que produeix per a si mateix és el salari, i la seda, l'or, el palau es dissolen per ell en una determinada quantitat de mitjans de vida, potser una xaqueta de cotó, monedes de coure i el lloguer d'un cau. I el treballador que durant dotze hores teixeix, fila, perfora, gira, basteix, excava, trenca pedres, transporta, etc., veu aquestes dotze hores de teixir, filar, performar, girar, bastir, excavar, trencar pedres com a una manifestació de la seua vida, com a vida? Al contrari. La vida comença per ell quan cessa aquesta activitat, a taula, a la banqueta de la taverna, al llit. El treball de dotze

hores contràriament no té cap mena de sentit com a teixit, filat, perforat, etc., sinó com a ingressos, que li donen la taula, la banqueta de la taverna, el llit. Si el cuc de seda filàs per perllongar la seua existència com a eruga, seria un complet obrer assalariat. {25} La força de treball {26} no fou sempre una mercaderia. El treball no fou sempre treball assalariat, és a dir treball lliure. L'esclau no venia la seua força de treball {26} al senyor d'esclaus, com tampoc el bou ven els seus serveis al pagès. L'esclau, juntament amb la seua força de treball {26} es ven íntegrament al seu propietari. És una mercaderia que pot passar de la ma d'un propietari a un altre. Ell mateix és una mercaderia però la força de treball no és la seua mercaderia. El serf ven tan sols una part de la seua força de treball {26}. No és ell qui rep un salari del propietari de la terra: el propietari de la terra rep més aviat d'ell un tribut.{27}

El serf pertany a la terra i en dóna al senyor de la terra el fruit. L'obrer lliure contràriament es ven a si mateix, i ho fa a trossos. Lliura 8, 10, 12, 15 hores de la seua vida, un dia rere l'altre, a qui millor paga, al {28} posseïdor de la matèria primera, de l'instrument de treball i del mitjà de vida, és a dir, al {28} capitalista. L'obrer no pertany ni a un propietari ni a la terra, però ven 8, 10, 12, 15 hores de la seua vida, sempre que ho trobe adient, quan no en pot treure cap ús o no l'ús requerit. Però l'obrer, l'única font d'ingressos del qual és la venda de la força de treball {26} no pot deixar tota la classe dels compradors, és a dir la classe capitalista, sense abandonar també la seua existència. No pertany a tal o tal capitalista {29}, sinó a la classe capitalista {30}; i és pel seu propi bé que ha de trobar un home, trobar un comprador en aquesta classe capitalista {31}.

Abans d'entrar ja en la relació entre el capital i el treball assalariat, presentarem breument les condicions més generals que cal considerar en la determinació del salari.

El salari és, com hem vist, el preu d'una determinada mercaderia, la força de treball {32}. El salari es determina per tant per les mateixes lleis que determinen el preu de qualsevol altra mercaderia.

Per tant hom es demana, com es determina el preu d'una mercaderia?

{33} Com es determina el preu d'una mercaderia?

Per la competència entre compradors i venedors, per la relació de la demanda amb la reserva, de la comanda amb l'oferta {34}. La competència per la qual es determina el preu d'una mercaderia, és triple.

La mateixa mercaderia és oferida per diferents venedors. Qui ven una mercaderia de la mateixa qualitat més barata, és segur que agranarà els altres venedors del camp i s'assegurarà així per ell una venda més gran. Els venedors lluiten entre ells així per les vendes, pel mercat. Cadascú vol vendre, vendre tot el possible, i si és possible vendre-ho tot amb l'exclusió de la resta de venedors. Un venedor ven més barat que l'altre. S'hi troba així una competència entre els venedors, que força a la baixa el preu de les mercaderies que ofereixen.

Però també s'hi troba una competència entre els compradors, que per la seua banda fa que augmente el preu de les mercaderies ofertes.

S'hi troba finalment una competència entre els compradors i els venedors; els uns volen comprar el més barat possible, els altres volen vendre el millor possible. El resultat d'aquesta competència entre compradors i venedors dependrà de les relacions entre els dos camps esmentats de competidors, on la competència en l'exèrcit de compradors és menys forta que la competència en l'exèrcit de venedors. La indústria du tots dos grans exèrcits al camp on s'hi enfronten i cadascun al seu torn combat dins les pròpies files i dins les pròpies tropes. El gran exèrcit on les tropes combaten menys ferotgement aconseguix la victòria damunt el contrari.

Suposam que {35}, s'hi troben 100 bales de cotó en el mercat i alhora compradors per 1000 bales de cotó. En aquest cas per tant la demanda és deu vegades més gran que l'oferta. La competència entre els compradors serà per tant molt forta, i cadascun d'ells provarà d'aconseguir una, i si és possible, totes les 100 bales. Aquest exemple no ñes cap {36} suposició arbitrària. Tenim a la història del comerç períodes d'escassetat de cotó, en els quals un grapat de capitalistes s'uniren i cercaren de comprar no 100 bales, sinó totes la producció de cotó del món. En el cas esmentat per tant un comprador cerca de fer fora del camp els altres en oferir un preu relativament més alt per les bales de cotó. El venedor de cotó, qui percep les tropes de l'exèrcit

enemic en una lluita violenta, i qui per tant és segur completament de la venda de totes les llurs 100 bales, tindrà cura de no tocar ni un cabell dels altres per no fer caure el preu del cotó en el precís moment en què els llurs oponents pugnen entre ells per fer-lo pujar. Així regna una pau sobtada en l'exèrcit dels venedors. Fan pinya com un sol home davant els compradors, es creuen filosòficament de braaixòs, i les llurs exigències no trobaren cap límit fins que no troben un ben límit definit les ofertes de fins i tot els compradors més decidits.

Per tant l'oferta d'una mercaderia quan es inferior a la demanda d'aquesta mercaderia, fa que hi haja poca o no gens competència entre els venedor. En la mateixa relació que disminueix aquesta competència, augmenta la competència entre els compradors. Resultat: augment més o menys destacat del preu de les mercaderies. Hom troba que el cas oposat amb el resultat oposat té lloc més sovint. Excés destacat d'oferta per damunt de la demanda: competència desesperada entre els venedors; manca de compradors: vendes forçades de mercaderies a preus de per riure.

Però què és un augment i una caiguda de preu, què és un preu més alt i un preu més baix? Un gra de sorra és alt quan se l'examina per un microscopi, i una torre és baixa en relació a una muntanya. I si el preu es determina per la relació de l'oferta i de la demanada, com es determina la relació de l'oferta i la demanda?

Adreçam-nos al primer bon ciutadà. No vacil·larà ni un petit instant i com un altre Alexandre el Gran tallarà aquest nus metafísic amb la calculadora. Si la producció de la mercaderia que venc m'ha costat 100 marcs, ens dirà, i de la venda d'aquesta mercaderia en trec 110 marcs, en un any, s'entén, és un benefici burgès, honest i assenyat. Si rep però a canvi 120, 130 marcs, això és un benefici més gran; i si en trec 200 marcs, seria extraordinari, un {37} benefici enorme. Què fa servir el burgès per tant com a mesura del benefici? La despesa de producció de la seua mercaderia. Si rep a canvi d'aquesta mercaderia una suma d'altres mercaderies la producció de les quals és d'una despesa inferior, hi perd. Si, contràriament, rep a canvi de la seua mercaderia una suma d'altres mercaderies la producció de les quals és més gran, hi guanya. I la caiguda o l'augment del benefici la

reconeix en el grau que assoleix el bescanvi de la seua mercaderia, per sota o per damunt de zero, les {38} despeses de producció.

Hem vist com la relació canviant de l'oferta i la demanda origina una pujada o una caiguda de preu, un preu alt o en preu baix.{39} Si puja el preu d'una mercaderia considerablement per una oferta insuficient o una demanada desproporcionadament creixent, llavors necessàriament el preu d'una altra mercaderia caurà en proporció; ja que el preu d'una mercaderia expressa tan sols en diners la relació amb la qual terceres mercaderies hi seran bescanviades. Si puja per exemple el preu d'un colze de fil de seda de 5 marcs a 6 marcs, el preu de la plata ha davallat en relació al fil de seda, i similarment el preu de totes les altres mercaderies, el preu de les quals s'ha mantingut, ha davallat en relació al fil de seda. Hom ha de donar una suma més gran a canvi d'obtindre la mateixa suma de mercaderies de seda.{39} Quina serà la conseqüència del preu augmentat d'una mercaderia? Una massa de capitals s'hi llençarà damunt la branca pròspera de la indústria, i aquesta invasió de capitals en l'esfera de la indústria afavorida continuarà fins que no done més que els beneficis habituals o més ben dit fins que el preu dels seus productes degut a la superproducció davalle per sota de les despeses de la producció.

I a l'inrevés. Si el preu d'una mercaderia cau per sota de les seues despeses de producció, aleshores s'hi retirarà el capital de la producció d'aquesta mercaderia. Llevat del cas d'una branca de la indústria que haja esdevingut obsoleta i per tant haja de desaparèixer, la fugida de capital de la producció de la citada mercaderia, és a dir l'oferta, davallarà fins a correspondre's amb la demanda, i aleshores el seu preu arribarà de nou al nivell de les seues despeses de producció, o més ben dit, fins que l'oferta haja caiguda per sota de la demanda, és a dir fins que el preu haja pujat per damunt de les seues despeses de producció, ja que el preu habitual {40} d'una mercaderia és sempre per damunt o per sota de les seues despeses de producció.

Veiem com el capital contínuament es retira i envaeix, de l'esfera d'una indústria a una altra. El preu alt produeix una gran invasió, i el preu baix una gran retirada.

Podem mostrar des d'un altre punt de mira, com no tan sols l'oferta, sinó també la demanada és determinada per les despeses de producció. Això ens allunyaria massa, però, de la nostra qüestió.

Tot just hem vist com les oscil·lacions de l'oferta i la demanda sempre retornen el preu d'una mercaderia a les despeses de producció. De fet el preu real d'una mercaderia es troba sempre per damunt o per sota de les despeses de producció; però l'augment i la caiguda s'equilibren mútuament, de forma que en un període determinat de temps, les crescudes i minvades de la indústria es complementen, i les mercaderies són bescanviades d'acord amb les llurs despeses de producció, de forma que el llur preu és determinat per les llurs despeses de producció.

Aquesta determinació dels preus per les despeses de producció no s'ha d'entendre en el sentit dels economistes. Els economistes diuen que el preu mitjà de les mercaderies és igual a les despeses de producció; aquesta és la llei. El moviment anàrquic amb el qual la pujada es compensa amb la baixada i la baixada amb la pujada, ho consideren un accident. Hom podria considerar amb el mateix dret, com fan uns altres economistes, les oscil·lacions com a llei i la determinació per les despeses de la producció com a accident. Però ara aquestes oscil·lacions, considerades de més a prop, duen darrera llur la devastació més temible i com un terratrèmol provoquen la sacsejada de la societat burgesa fins als seus fonaments, són ara aquestes oscil·lacions les que forcen que el preu s'ajuste a les despeses de producció. El moviment global d'aquest desordre és el seu ordre. En el curs d'aquesta anarquia industrial, en aquest moviment circular la competència equilibra una extravagància amb una altra.

Veiem per tant: El preu d'una mercaderia es determina per les seues despeses de producció d'una manera que hi ha períodes en els quals el preu d'aquesta mercaderia puja per damunt de les despeses de producció, equilibrats amb períodes on davalla per sota de les despeses de producció, i a l'inrevés. És clar que això naturalment no val per un únic producte industrial, sinó tan sols per tota una branca de la indústria. És clar per tant que no val per un industrial individual, sinó per tota la classe dels industrials.

La determinació del preu per les despeses de producció és igual a la determinació del preu pel temps de treball requerit per la producció d'una mercaderia, ja que les despeses de producció consisteixen en 1. matèries primeres i desgast dels {42} instruments, és a dir dels productes industrials, la producció dels quals ha costat una certa suma d'hores de feina, que per tant representen {43} una suma de temps de treball, i 2. del treball immediat, que també es mesura en temps.

Les mateixes lleis generals que regulen el preu de les mercaderies en general, regulen naturalment el salari, el preu del treball.

El salari del treballador ara augmenta, ara baixa, d'acord amb la relació de la demanda i l'oferta, d'acord amb la forma que pren la competència entre els compradors de la força de treball, els capitalistes, i els venedors de la força de treball, els treballadors. Les oscil·lacions del preu de les mercaderies es corresponen a les oscil·lacions del salari. Dins d'aquestes oscil·lacions el preu del treball es determina mitjançant les despeses de producció, mitjançant el temps de treball necessari per la producció d'aquesta mercaderia, la força de treball {44}.

Quines són doncs les despeses de producció de la força de treball? {45}

Són les despeses requerides pel manteniment de l'obrer com a obrer, per la seua formació i preparació com a obrer.

Com més petit és el temps necessari per formar un obrer, més petites són les despeses de producció de l'obrer, i més petit és doncs el preu del seu treball, el seu salari. En les branques de la indústria on gairebé no cal cap temps d'aprenentatge i n'hi ha prou amb la simple existència vital de l'obrer, les despeses de producció s'hi limiten gairebé exclusivament a les mercaderies necessàries per mantindre'l en condicions de treballar {46}. El preu del seu treball el determinarà per tant el preu dels mitjans de vida necessaris.

S'hi entra però encara a una altra consideració. El fabricant, que calcula les seues despeses de producció i d'elles el preu del producte, considera el desgast de l'instrument del treball en funcionament. Si una màquina li costa, posam, 1000 marcs i empra aquesta màquina

durant deu anys, hi afegeix 100 marcs anuals al preu de la mercaderia, per tal de poden substituir la màquina al cap dels deu anys per una de nova. De la mateixa forma les despeses de producció de la pròpia força de treball {44} inclouen les despeses de propagació, amb les quals la raça obrera es pot multiplicar i substituir els obrers desgastats per uns de nous. El recanvi de l'obrer per tant es calcula de la mateixa forma que el recanvi de la màquina. Les despeses de producció de la pròpia força de treball {47} equivalen per tant a l'existència, i propagació de l'obrer. El preu d'aquesta existència, i propagació constitueix el salari. El salari es determina doncs pel mínim salarial. Aquest salari mínim, com la determinació del preu de les mercaderies per les despeses de producció, no val per l'individu aïllat, sinó pel gènere. Treballadors individuals, de fet milions de treballadors, no reben prou per poder existir i propagarse; però el salari de tota la classe obrera s'ajusta dins de les seues oscil·lacions a aquest mínim.

Ara que hem arribat a una comprensió de la llei general que regeix el salari així com el preu de tota altra mercaderia, podem examinar més específicament la nostra qüestió.

{48} El capital consisteix en matèries primeres, instruments de treball i mitjans de vida de tota mena, que són emprats en la producció de noves matèries primeres, de nous instruments de treball i de nous mitjans de vida. Tots aquests seus components són generats pel treball, producte del treball, treball acumulat. El treball acumulat que serveix com a mitjà per a nova producció és capital.

Així diuen els economistes.

Què és un esclau negre? Un home de raça negra. Aquesta explicació és del valor d'aquella.

Un negre és un negre. En determinades condicions esdevé un esclau. Una màquina de filar cotó és una màquina de filar cotó. Tan sols en determinades condicions és capital. Eliminades aquestes condicions, és tan poc capital com l'or és en si moneda o el sucre és el preu del sucre.

En la producció {49} els homes no treballen tan sols damunt la natura, sinó també damunt els altres {50}. Produueixen tan sols si treballen plegats d'una determinada forma i bescanvien

recíprocament les llurs activitats. Per produir, entren en relacions i condicions determinades, i tan sols dins d'aquestes relacions i condicions socials actua la llur influència en la {51} natura, s'hi dóna la producció.

D'acord amb el caràcter dels mitjans de producció variaran naturalment aquestes relacions socials que s'estableixen entre els productors, i les condicions sota les quals bescanvien les llurs activitats i comparteixen l'acte global de la producció. Amb la descoberta d'un nou instrument de guerra, l'arma de foc, tota l'organització interna de l'exèrcit es transformà necessàriament, les relacions dins les quals els individus composaven un exèrcit i funcionaven com a exèrcit es transformaren, i la relació entreels diferents exèrcits canvià també.

Les relacions socials en les quals produeixen els individus, les relacions socials de producció varien per tant, es transformen amb el canvi i desenvolupament dels mitjans materials de producció, les forces de producció. Les relacions de producció en la llur totalitat constitueixen això que hom anomena les relacions socials i la societat, una societat en un determinat estadi de desenvolupament, una societat amb un caràcter peculiar i diferenciat. La societat antiga, la societat feudal, la societat burgesa són aquestes totalitats de relacions de producció, cadascuna de les quals assenyala un determina estadi de desenvolupament en la història de la humanitat. També el capital és una relació social de producció. És una relació burgesa de producció, una relació de producció de la societat burgesa. El mitjà de vida, l'instrument de treball, la matèria primera, que formen el capital, que no han sigut produïts i acumulats sota determinades condicions socials, en determinades relacions socials? Que no són emprades per una nova producció, sota determinades condicions especials, en determinades relacions socials? I que no fa aquest caràcter socialment determinat que els productes per a la nova producció siguem capital?

El capital no consisteix tan sols en mitjans de vida, instruments de treball i matèries primeres, no tan sols de productes materials; consisteix també en valors-intercanvi. Tots els productes que en formen part són mercaderies. El capital no és per tant tan sols una

suma de productes materials, sinó que és una suma de mercaderies, de valors-intercanvi, de magnituds socials.

El capital resta igual si en lloc de llana hi posam cotó, en lloc de blat arròs, en lloc de ferrocarril vapor, amb l'única condició que el cotó, l'arròs, el vapor, el cos del capital, tinguen el mateix valor-intercanvi, el mateix preu que la llana, el blat, el ferrocarril, que abans l'encarnava. El cos del capital pot transformar-se contínuament, sense que el capital patisca la més petita alteració.

Però tot i que cada capital és una suma de mercaderies, és a dir de valors-intercanvi, no se segueix que tota suma de mercaderies, de valors-intercanvi, siga capital.

Tota suma de valors-intercanvi és un valor-intercanvi. Cada valor-intercanvi individual és una suma de valors-intercanvi. Per exemple, una casa, que val 1.000 marcs, és un valor-intercanvi de 1.000 marcs. Un full de paper, que val 1 pfennig {52}, és una suma de valors intercanvi de 100/100 pfennigs. Els productes que es poden bescanviar per uns altres són mercaderies. La relació determinada en la qual es bescanvien, consistueix el llur valor-intercanvi o, expressat en diners, el llur preu. La quantitat d'aquest producte pot no tindre cap efecte en la seua determinació, com a mercaderia pel que fa al seu valor intercanvi ni en la determinació del preu. Tant si un arbre és gran com si és petit, és encara un arbre. Tan si bescanvien ferro en lots o en centenars per un altre producte, altera això el seu caràcter: com a mercaderia, valor-intercanvi? D'acord amb la quantitat és una mercaderia de més o menys valor, de preu més alt o més baix.

Com es converteix doncs una suma de mercaderies, de valors-intercanvi, en capital?

Perquè, com a poder socialment independent, és a dir, com a poder d'una part de la societat, es manté i augmenta mitjançant el bescanvi per la força de treball immediata i viva {53}. L'existència d'una classe que no posseeix res més que la capacitat de treball, és un prerrequisit necessari del capital.

El domini del treball acumulat, passat i materialitzat damunt el treball immediat i viu fa del treball acumulat capital.

El capital no consisteix en el fet que el treball acumulat empre el treball viu com a mitjà de la nova producció. Consisteix en el fet que

el treball viu empra el treball acumulat com a mitjà per mantindre i augmentar el seu valor-intercanvi.

Què passa en el bescanvi entre el capitalista {54} i l'obrer assalariat {55}? L'obrer rep a canvi de la seua força de treball {56} un mitjà de vida, però el capitalista rep a canvi del seu mitjà de vida treball, l'activitat productiva de l'obrer, la força creativa mitjançant la qual l'obrer no tan sols substitueix això que consum, sinó que dóna al treball acumulat un valor més gran que no pas abans posseïa. L'obrer aconsegueix una part dels mitjans disponibles de vida del capitalista. Per què serveixen aquests mitjans de vida? Pel consum immediat. Tan bon punt consum però els mitjans de vida, els perd irremeiablement, si és que no empra el temps durant el qual aquests mitjans mantenen la meua vida en produir nous mitjans de vida, en crear amb el meu treball nous valors en el lloc dels valors perduts en el consum. Però és precisament aquesta noble força reproductiva la que l'obrer lliura al capitalista a canvi dels mitjans de vida rebuts. En conseqüència s'ha perdut per si mateix.

Prenguem un exemple: un arrendatari dóna al seu jornalier 5 monedes de plata per dia. Per les 5 monedes de plata al dia treballa aquest camp de l'arrendatari i li assegura uns ingressos de 10 monedes de plata. L'arrendatari no tan sols conserva els valors que ha lliurat al jornalier; els dobla. Consumeix així les 5 monedes de plata, que donà al jornalier, d'una forma fructífera i productiva. Amb les 5 monedes de plata comprà el treball i la força del jornalier, els productes de la terra del qual suposen un valor doblat i fan de les 5 monedes de plata 10 monedes de plata. El jornalier rep a canvi de la seua força productiva, el treball de la qual lliura a l'arrendatari, 5 monedes de plata, amb les quals adquireix mitjans de vida, mitjans de vida que consumeix tard o d'hora. Les 5 monedes de plata foren doncs consumides d'una forma doble, reproductiva pel capital, perquè foren emprades per adquirir una força de treball, que produí 10 monedes de plata, improductiva pel treballador, ja que les emprà per adquirir mitjans de vida, que sempre desapareixen i el valor de les quals ha de rebre en repetir el mateix bescanvi amb l'arrendatari. El capital estableix així el treball assalariat, el treball assalariat

estableix alhora capital. Es causen mútuament; es produeixen mútuament.

Que produeix un obrer d'una fàbrica de cotó tan sols cotó? No, produeix capital. Produeix valor que serveix per una nova comanda del seu treball i {57} per crear així nou valor.

El capital pot augmentar tan sols així, en bescanviar-se per força de treball {58}, en donar vida al treball assalariat. La força de treball de l'obrer assalariat {59} pot bescanviar-se per capital tan sols si augmenta el capital, si reforça el poder del qual n'és esclau. L'augment del capital és per tant l'augment del proletariat, és a dir de la classe obrera {60}.

L'interès dels capitalistes i dels obrers és per tant el mateix, sostenen la burgesia i els seus economistes. I de fet ho és! L'obrer s'ensorra si el capital no l'ocupa. El capital s'ensorra si no explota la força de treball {61}, i per explotar-la, l'ha de comprar. Com més ràpidament augmenta el capital destinat a la producció, el capital productiu, més pròspera és la indústria, més s'enriqueix la burgesia, millor va el negoci, i més obrers necessita el capitalista, de forma que es ven millor l'obrer.

La condició indispensable per una situació suportable per l'obrer és per tant necessàriament el creixement més ràpid del capital productiu.

Però què és el creixement del capital productiu? El creixement del poder del treball acumulat damunt el treball viu. El creixement del domini de la burgesia damunt la classe treballadora. Quan el treball assalariat produeix la riquesa aliena que el domina, el poder que li és hostil, el capital, flueix la seua ocupació, és a dir el seu propi mitjà de vida, sota la condició que de nou esdevinga una part del capital, que de nou siga la palanca amb la qual es força un moviment accelerat d'expansió.

Que els interessos del capital i els interessos de l'obrer {61} siguin els mateixos, vol dir tan sols: el capital i el treball assalariat són dues cares d'una mateixa relació. L'una condiona l'altra, com l'usurer i el creditor es condicionen mútuament.

Mentre l'obrer assalariat és obrer assalariat, la seua sort depén del capital. En això consisteix tota la proclamada comunitat d'interessos de l'obrer i del capitalista.

{62} Quan creix el capital, creix la quantitat de treball assalariat, creix el nombre d'obrers assalariats, en un mot: el domini del capital s'estén damunt una massa més gran d'individus. I suposam el cas més favorable: quan el capital productiu creix, creix la demanda de treball. Augmenta per tant el preu del treball, el salari.

Una casa pot ésser gran o petita, i en la mesura que les cases del voltant són igual de petites satisfà tots els requisits socials d'un habitatge. Erigiu però al costat de la casa petita un palau, i la casa petita s'encongeix en una barraca. La casa petita deixa clar ara al seu habitant que no té cap recurs o bé tan sols uns de ben minsos; i això es pot agreujar en el curs de la civilització molt més encara, si el palau veí creix en la mateixa mesura o en una de més gran, l'habitant de la casa relativament petita se sentirà encara més incòmode, insatisfet i més atrapat dins les seues quatre parets.

Una pujada notable dels salaris requereix un ràpid creixement {63} del capital productiu. El creixement ràpid del capital productiu provoca un creixement igual de ràpid de la riquesa, del luxe, de les necessitats socials i del lleure social. Per tant tot i que el lleure de l'obrer ha augmentat, la satisfacció social que li aporta ha caigut en relació amb el lleure augmentat del capitalista, que és inaccessible a l'obrer, en relació amb el nivell de desenvolupament de la societat en general. Les nostres necessitats i lleures deriven de la societat; els mesuram per tant amb la societat; no els mesuram pels objectes que els satisfan. Com que són de natura social, són d'una natura relativa.

El salari no el determina de cap manera la quantitat de mercaderies per les quals se'l pot bescanviar {64}. Hi conté altres factors.

això que l'obrer rep directament per la seua força de treball {65}, és una determinada suma de diners. Es determinen els salaris únicament per aquest preu monetari?

En el segle XVI augmenta a Europa l'or i la plata en circulació com a conseqüència de la descoberta de mines més riques i més fàcils de treballar a {66} Amèrica. El valor de l'or i de la plata caigué per tant en relació al de la resta de mercaderies. El treballador rebia com

abans la mateixa quantitat de plata en monedes per la seua força de treball {65}. El preu monetari del seu treball era igual i, amb tot, el seu salari caigué, ja que a canvi de la mateixa quantitat de plata aconseguia una suma inferior de les altres mercaderies. Això fou una de les circumstàncies que originaren el creixement del capital, l'ascens de la burgesia en el segle XVI {67}.

Posam un altre cas. L'hivern del 1847, com a conseqüència d'una mala collita, els mitjans de vida més indispensables, gra, carn, mantega, formatge, etc., augmentaren fortament de preu. Suposam que l'obrer rep com abans la mateixa suma de diners per la seua força de treball {65}. Que no hauria caigut el seu salari? Certament. Ja que pels mateixos diners rebia a canvi menys pa, carn, etc. El seu salari caigué, no perquè el preu de la plata hagués disminuït, sinó perquè el valor dels mitjans de vida havien augmentat.

Suposam finalment, que el preu monetari del treball resta igual, mentre que totes les mercaderies agrícoles i manufacturades cauen de preu degut a les noves màquines, a bones temporades, etc. Pels mateixos diners l'obrer pot ara comprar més mercaderies de tota mena. El seu salari ha pujat, precisament perquè no ha canviat el valor monetari.

El preu monetari del treball, el salari nominal, no coincideix per tant amb el salari real, és a dir amb la suma de mercaderies per les quals es bescanvia realment el salari. Quan parlem per tant d'augment o caiguda del salari, no hem de considerar tan sols el preu monetari del treball, el salari nominal, sinó el real.

Però ni el salari nominal, és a dir la suma monetària per la qual l'obrer es ven al capitalista, ni tampoc el salari real, és a dir la suma de mercaderies que pot comprar amb aquests diners, expliquen les relacions contingudes en el salari.

El salari es determina per damunt de tot per la seua relació amb el guany, amb el benefici del capitalista, el salari és proporcional, relatiu.

El salari real expressa el preu del treball en relació al preu de la resta de mercaderies, el salari relatiu altrament expressa la proporció del treball immediat en el valor que crea de nou en relació a la proporció que es correspon al treball acumulat, al capital. {68}

Hem dit a la pàgina 14: «El salari no és una part de l'obrer en les mercaderies que produeix. El salari és la part de les mercaderies existents, amb la qual el capitalista compra una quantitat determinada de força de treball productiva». Però aquest salari el capitalista l'ha de recuperar amb el preu pel qual ven el producte realitzat per l'obrer; ho ha de fer de forma que, per norma general, li reste una plus-vàlua per damunt de les despeses de producció que hi ha esmerçat, n'ha d'obtenir un benefici. El preu de venda de les mercaderies produïdes per l'obrer es divideix pel capital en tres parts: primer la substitució del preu de les matèries primeres que hi ha aportat, a més de la substitució del desgast dels instruments de treball, les màquines i els altres mitjans de producció que també hi ha aportat; en segon lloc la substitució del salari avançat i en tercer lloc la plus-vàlua que resta, el benefici del capitalista. Mentre que la primera part tan sols substitueix un valor prèviament existent, és clar que la substitució del salari i del benefici del capitalista es prenen totalment de valor nou produït pel treball de l'obrer afegit a les matèries primeres. I en aquest sentit podem veure el salari com a benefici, quan els comparem entre ells, com a part del producte destinada a l'obrer. {69}

El salari real pot restar igual, fins i tot pot augmentar, i el salari relatiu pot alhora caure. Suposam per exemple que tots els mitjans de vida han baixat de preu $2/3$, mentre el jornal tan sols disminueix $1/3$, per tant, posam, de 3 marcs a 2 marcs. Tot i que l'obrer amb aquests 2 marcs pot comprar una suma més gran de mercaderies que abans amb 3 marcs, encara el seu salari ha davallat en relació al guany del capitalista. El benefici del capitalista (posam, el fabricant) ha augmentat en un marc, és a dir que per una suma inferior de valors d'intercanvi, que paga a l'obrer, l'obrer produeix una suma més gran de valors d'intercanvi que abans. La part {70} del capital en relació a la part {70} de l'obrer augmenta. La distribució de la riquesa social entre el capital i el treball es fa encara més desigual. El capitalista contracta amb el mateix capital una quantitat més gran de treball. El poder de la classe capitalista damunt la classe obrera creix, la posició social de l'obrer empitjora, és forçat a un nou grau inferior sota el {71} capitalista.

Quina és doncs la llei general que {72} determina la caiguda i l'augment del salari i del benefici en la llur relació recíproca?

Es troben en una relació inversa {73}. La part {74} del capitalista, el benefici, augmenta en la mateixa mesura que cau la part {74} de l'obrer, el salari, i a l'inrevés. El benefici augmenta en la mesura que cau el salari, i cau en la mesura que augmenta el salari.

Hom podria dir potser que el capitalista pot guanyar amb un bescanvi avantatjós dels seus productes amb altres capitalistes, mitjançant un augment de la demanda de la seua mercaderia, com a conseqüència de l'obertura de nous mercats, o com a conseqüència d'unes comandes més grans de l'antic mercat, etc.; que el benefici del capitalista pot augmentar per tant mitjançant la superació d'un tercer capitalista, independentment de l'augment i caiguda del salari, del valor d'intercanvi de la força de treball {75}; o que el benefici del capitalista pot augmentar també per la millora dels instruments de treball, noves aplicacions de les forces de la natura, etc.

Primer que tot cal admetre que el resultat és el mateix, per bé que obtingut de la forma oposada. El benefici no ha augmentat per la caiguda del salari, sinó que el salari cau per l'augment del benefici. El capitalista amb la mateixa suma de treball aliè {76} compra una suma més gran de valors d'intercanvi, sense haver de pagar més pel treball en aquest sentit; és a dir, per tant, l'obrer rep menys en relació al rendiment net que obté el capitalista.

A més cal tindre present que malgrat les oscil·lacions del preu de les mercaderies el preu mitjà de cada mercaderia, la relació amb la qual es bescanvia amb les altres mercaderies, la determinen les seues despeses de producció. Les superacions dins la classe capitalista s'igualen necessàriament. La millora de la maquinària, les noves aplicacions de les forces de la natura al servei de la producció fan possible produir en un determinat temps de treball, amb la mateixa suma de treball i capital una quantitat més gran de productes, però de cap manera una quantitat més gran de valors-intercanvi. Si mitjançant l'ús d'una filadora puc filar el doble en una hora que abans de la seua invenció, per exemple cent lliures per comptes de

cinquanta, a la llarga rebré per aquestes cent lliures {77} no pas més mercaderies que abans per les cinquanta, perquè les despeses de producció han caigut la meitat o perquè puc fornir amb les mateixes despeses el doble de producte.

Finalment, siga quina siga la relació {78} amb la qual la classe capitalista, la burgesia, ja siga la d'un país o la de tot el mercat mundial, distribueix el rendiment net de la producció, la suma global d'aquest rendiment net sempre consisteix únicament en la suma que ha augmentat el treball acumulat {79} a partir del treball immediat {80}. Aquesta suma total, per tant, creix en la relació que el treball augmenta el capital, és a dir en la relació que el benefici puja en relació al salari.

Veiem per tant que encara que ens mantinguem dins la relació del capital i del treball assalariat, els interessos del capital i els interessos del treball assalariat s'oposen mútuament.

Un ràpid augment del capital és sinònim d'un ràpid creixement dels beneficis. El benefici pot augmentar ràpidament únicament quan el preu {81} del treball, quan el salari relatiu disminueix amb la mateixa rapidesa. El salari relatiu pot caure per bé que els salaris reals augmenten conjuntament amb els beneficis reals, amb el valor monetari del treball, amb l'única condició que el salari real no augmente amb la mateixa relació que el benefici. Posam que augmenten en un bon negoci el salari en un 5%, i el benefici d'altra banda en un 30%, de forma que proporcionalment, el salari relatiu no ha augmentat sinó disminuït.

Si augmenten per tant els ingressos de l'obrer amb el ràpid creixement del capital, augmenta igualment la divisió social que separa l'obrer del capitalista, i augmenta igualment el poder del capital damunt el treball, la dependència del treball del capital.

L'obrer té interès en un ràpid creixement del capital vol dir tan sols: com més ràpidament l'obrer augmente la riquesa aliena, més grans seran les molles que li cauran, més gran serà el nombre d'obrers que eixiran a la vida, més podran augmentar les masses d'esclaus dependents del capital.

Hem vist fins ara:

Que fins i tot la situació més bona per la classe obrera, el creixement més ràpid possible {82} del capital, per molt que pugui millorar la vida material de l'obrer, no elimina l'antagonisme entre els seus interessos i els interessos burgesos, els interessos del capitalista. Benefici i salari resten, com sempre, en una relació inversa {83}.

Si el capital creix ràpidament, els salaris poden augmentar; augmenta amb una rapidesa desproporcionadament més gran el benefici del capital. La situació material de l'obrer ha millorat, però a costa de la seua posició social. La divisió social que el separa del capitalista s'ha ampliat.

Finalment:

La condició més bona pel treball assalariat és el creixement més ràpid possible del capital productiu vol dir tan sols: com més ràpidament la classe obrera augmenta i engreixa el poder que li és hostil i aliè, la riquesa que la domina, més favorables seran les condicions que permetran més treball per l'augment de la riquesa burgesa, l'engreixament del poder del capital, recompensat així per forjar les cadenes d'or amb les quals la burgesia l'arrossega.

{84} El creixement del capital productiu i la pujada del salari són realment tan estretament vinculats com sostenen els economistes burgesos? No hem de creure'ns simplement els mots. No gosarem de creure'ls quan afirmen que com més gran és el capital, més mimarà el seu esclau. La burgesia és més il·lustrada, té massa cura dels comptes per compartir els prejudicis del feudal que fa demostració de la seua magnificència. Les condicions d'existència de la burgesia l'obliguen a fer càlculs.

Per tant cal que examinem això:

Com afecta el creixement del capital productiu al salari?

Si creix en general el capital productiu de la societat burgesa, s'hi dona una acumulació múltiple del treball. Els capitals {85} augmenten en nombre i importància. L'augment dels capitals augmenta la competència entre els capitalistes. La importància puixant del capital posa els mitjans per dur exèrcits obrers més poderosos amb uns instruments de guerra més gegantins {86} al camp de batalla industrial.

Un capitalista pot fer fora un altre i conquerir aquest {87} capital tan sols si ven més barat. Per poder vendre més barrat sense arruïnar-se, ha de produir més barat, és a dir augmentar la força productiva del treball de la forma més gran possible. La força productiva del treball, però, augmenta per damunt de tot amb una divisió més gran del treball, amb una introducció general i millora contínua {88} de la maquinària. Com més gran siga l'exèrcit obrer que es reparteix el treball, més gegantina és l'escala de la introducció de maquinària, més disminueixen proporcionalment les despeses de producció, més fructífer és el treball. I d'això sorgeix entre els capitalistes una rivalitat universal per l'augment de la divisió del treball i de la maquinària i per la llur explotació en l'escala més gran possible.

Quan ara un capitalista, mitjançant una divisió més gran del treball, mitjançant l'aplicació i la millora de noves màquines, mitjançant una explotació més avantatjosa i massiva de les forces de la natura, troba els mitjans per, amb la mateixa quantitat de treball o de treball acumulat, obtindre una quantitat més gran de productes, de mercaderies, en relació als seus competidors, si per exemple pot produir amb el mateix temps de treball, amb el qual els seus competidors teixeixen mig colze de tela de lli {89}, un colze sencer de tela de lli {90}, com actuarà aquest capitalista?

Podria continuar a vendre mig colze de tela lli {91} a l'antic preu de mercat, si bé, llavors, això no seria cap mitja per fer fora als seus contraris i ampliar el seu propi mercat. Però en la mateixa mesura que ha augmentat la seua producció, ha augmentat la seua necessitat de mercat. Els mitjans de producció més poderosos i costosos que ha fet aparèixer, el permeten de vendre la seua mercaderia més barata i, igualment, el forcen a vendre més mercaderies, a conquerir un mercat molt més gran per les seues mercaderies; el nostre capitalista vendrà per tant el seu mig colze de tela de lli {91} més barat que els seus competidors.

El capitalista però no vendrà tot el colze tan barat com els seus competidors en venen mig, per bé que la producció de tot el colze no li costa més que als altres la meitat. Si no, no aconseguiria a canvi un guany extra {92}, sinó que tan sols cobriria les despeses de producció {93}. En pot obtindre uns ingressos més grans per haver posat un

capital superior en moviment, però no per haver-ne tret més pel seu capital superior. A més, obté l'objectiu que vol únicament si el preu de la seua mercaderia tan sols és inferior en un cert percentatge al dels seus competidors. Els fa fora, els arrabassa si més no part del llur mercat, amb una bona venda. I, finalment, recordam que el preu corrent {94} sempre és per damunt o per sota de les despeses de producció, segons si la venda d'una mercaderia té lloc en una època més o menys bona de la indústria. Segons si el preu de mercat del colze de tela lli es troba per damunt o per sota de la seua antiga despesa de producció variarà el percentatge amb el qual el capitalista que ha emprat els nous i més fructífers mitjans de producció vendrà per damunt de les seues despeses reals de producció.

Amb tot el privilegi del nostre capitalista no és de llarga durada; altres capitalistes en pugna introdueixen les mateixes màquines, la mateixa divisió del treball i les introdueixen a una escala encara més gran i, aquesta introducció es fa tan general que el preu de la teka lli davalla no tan sols sota les llurs antigues despeses de producció, sinó també sota les noves.

El capitalistes es troben per tant entre ells en la mateixa situació on eren abans de la introducció dels nous mitjans de producció i, si bé amb aquests mitjans podien oferir el doble de producte al mateix preu, ara han d'oferir, per sota de l'antic preu, el doble de producte. Arribats a aquest punt, amb aquestes noves despeses de producció, s'hi torna al començament. Com més divisió del treball, més maquinària, en resulta una escala més gran d'explotació de la divisió del treball i de la maquinària. I la competència comporta de nou la mateixa reacció contra aquest resultat.

Veiem com el sistema de producció, els mitjans de producció són contínuament ampliat, revolucionats, com la divisió del treball comporta necessàriament una divisió més gran del treball, l'ús de maquinària un ús més gran de maquinària, el treball a una escala més gran treball a una escala més gran encara.

Aquesta és la llei que fa fora la producció burgesa dels antics camins i obliga el capital a forçar més encara les forces productives del treball, pel fet d'haver-les forçat, la llei que no deixa cap respir i que contínuament xiuxiueja: Endavant! Endavant! {95}

No és cap altra llei que la llei per la qual les oscil·lacions periòdiques del preu d'una mercaderia s'ajusten necessàriament a les seues despeses de producció.

Siguen com siguen de poderosos els mitjans de producció que un capitalista faça aparèixer, la competència generalitzarà aquests mitjans de producció, i des de l'instant que s'hagen generalitzat, l'única conseqüència de la més gran productivitat del seu capital serà que haurà d'oferir pel mateix preu, 10, 20, 100 vegades més que abans. Però com que ha de trobar un mercat, potser 1000 vegades més gran, per tal de superar el preu de venda inferior amb una quantitat més gran de vendes, no tan sols per guanyar més {96}, sinó per cobrir les despeses de producció, l'instrument de producció sempre es fa més costós, com ja hem vist, i com que aquesta venda ampliada s'ha convertit en una qüestió vital no tan sols per ell, sinó també pels seus rivals, ha de començar l'antiga lluita per trobar els mitjans de producció més forts i fructífers. La divisió del treball i l'ús de la maquinària començarà de nou i en una mesura desproporcionadament més gran que abans.

Siga quin siga el poder dels mitjans de producció emprats, la competència cerca de robar els fruits daurats d'aquest poder al capital, amb la reducció del preu de la mercaderia a les despeses de producció, i per tant en la mateixa mesura que la producció s'abarateix, és a dir, que amb la mateixa quantitat de treball s'hi pot produir més, la llei obliga a lliurar una quantitat més gran de productes pel mateix preu {97}. Així el capitalista amb els seus propis esforçs no ha guanyat res més que l'obligació d'oferir més amb el mateix temps de treball, en un mot, unes condicions més difícils per l'aprofitament del seu capital. Mentre la competència, per tant, l'impulsa constantment amb la seua llei de les despeses de producció, i cada arma que branda contra els seus rivals se li gira en contra seu, el capitalista malda per treure el millor de la competència amb la introducció incansable de maquinària i de divisions del treball que, tot i que més cares, el permeten de produir més barat, per comptes d'esperar-se a què la competència les haja fet obsoletes.

Si concebem aquesta agitació enfebrida tal com opera en tot el mercat mundial, podrem comprendre com el creixement,

l'acumulació i la concentració del capital comporta, en un procés ininterromput, a una escala molt més gran i amb un ritme emfebrit, una divisió més profunda del treball, l'ús d'una maquinària més nova i millorada.

Però quin efecte tenen aquestes condicions, que són inseparables del creixement del capital productiu, en la determinació del salari?

La més gran divisió del treball permet un obrer, de realitzar el treball de 5, 10, 20: augmenta per tant la competència entre els obrers 5, 10 i 20 vegades. L'obrer entra en competència no tan sols en vendre's més barat que un altre; entra en competència també quan un realitza el treball de 5, 10, 20; i com que el capital introdueix i engrandeix contínuament la divisió del treball força l'obrer a entrar en aquesta mena de competència.

A més: en la mateixa mesura que la divisió del treball creix, se simplifica el treball. La capacitat especial de l'obrer es fa inútil. Es transforma en una força productiva simple i monòtona, sense cap elasticitat corporal ni mental. El seu treball esdevé un treball per tothom. Per tant els competidors el pressionen des de totes bandes, i a més cal recordar que com més simple i més fàcil d'aprendre és la feina menor és la seua despesa de producció, el cost d'adquirir-la, i més s'ha de reduir el salari, ja que, com el preu de qualsevol altra mercaderia, el determinen les despeses de producció.

En la mateixa mesura que el treball es fa més poc satisfactori, més repulsiu, creix la competència i el salari baixa. L'obrer cerca de mantindre el nivell del seu salari per un cert treball, amb la realització de més treball, bé en treballar més hores o en lliurar més amb les mateixes hores. Forçat per la necessitat, augmenta encara més els efectes desastrosos de la divisió del treball. El resultat és: com més treballes, menor serà el salari que rebe, i per aquesta simple raó, en la mateixa mesura que entra en la competència entre obrers, els obliga a entrar en competència contra ell, i a oferir-se en les mateixes condicions que ho fa ell, de forma que en darrera instància entra en competència contra ell mateix, com a membre de la classe obrera.

La maquinària comporta els mateixos efectes a una escala més gran encara, ja que substitueix l'obrer especialitzat pel no qualificat,

l'home per la dona, l'adult pel nen, i quan la maquinària s'hi introdueix de nou, llença als carrers grans masses de treballadors manuals, i a mesura que s'hi desenvolupa més i esdevé més productiva descarta obrers {99} en unes menors quantitats. Hem resumit a grans trets la guerra industrial dels capitalistes entre ells; aquesta guerra té la peculiaritat que les batalles es guanyen no tant per reclutar un exèrcit d'obriers com en desfer-se'n. Els mariscals de camp, els capitalistes, pugnen entre ells per veure qui descarta un nombre més gran de soldats industrials.

Els economistes ens diuen i asseguren que l'obrer que ha esdevingut superflu per les màquines troba una nova forma d'ocupació.

No gosen de sostindre directament que els mateixos obrers que han sigut acomiadats s'hi col·loquen en noves formes de treball. Els fets criden massa contra aquesta mentida. Sostenen concretament que, altres sectors de la classe obrera, és a dir part de la jove generació obrera, que {100} havia d'entrar en les branques industrials desmantellades, trobaran nous mitjans d'ocupació. Naturalment això és una gran satisfacció pels obrers acomiadats. No hi haurà cap mancança de sang explotable fresca pels senyors capitalistes i els morts soterraran els llurs morts. Sembla més un consol pels propis burgesos que no pas pels propis obrers. Si tota la classe d'obriers assalariats fos anihilada per la maquinària, com seria de terrible pel capital que, sense treball assalariat, deixa d'ésser capital!

Assumim, però, que els obrers acomiadats directament per la maquinària i tot el sector de la nova generació que hi esperava una oportunitat d'ocupació, en troben una de nova. En troba hom una de nova, amb el mateix pagament? Això contradiria totes les lleis de l'economia. Hem vist com la indústria moderna comporta la substitució de les ocupacions més complexes i superiors per les més simples i subordinades.

Com podria llavors una massa obrera, expulsada per la maquinària d'una branca de la indústria, trobar refugi en un altre, si no és amb un pagament inferior?

Hom hi ha presentat una excepció, l'obrer que treballa en la fabricació de la pròpia maquinària. Tan bon punt que augmenta i s'amplia la maquinària de la indústria, han de prosperar

necessàriament les màquines, i per tant la fabricació de màquines, i també l'ocupació d'obrers en la fabricació de màquines, i en aquesta branca de la indústria els obrers són qualificats, fins i tot educats.

D'ençà de l'any 1840 aquesta afirmació que fins i tot abans tan sols era una mitja veritat ha perdut tota versemblança, ja que de fet s'empren les màquines més diverses en la fabricació de màquines en una escala no pas menys àmplia que en la de la fabricació de cotoneries {101}, i l'obrer ocupat en una fàbrica de màquines no pot jugar més que el paper de les màquines més curtes al costat de les més enginyoses.

Però per comptes de l'home acomiadat per la màquina, la fàbrica pot emprar potser tres infants i una dona! I que no hi havia hagut prou amb el salari {102} de l'home pels tres infants i la dona? Que no havia de servir el salari mínim pel manteniment i l'engrandiment de la raça? Què demostren, doncs, aquests benvolgudes sentències burgeses? Res més que ara s'empren quatre vegades més vides obreres que abans, per tal d'aconseguir la manutenció {102} d'una família obrera.

Resumim-ho: Com més creix el capital productiu, més avança la divisió del treball i l'ús de la maquinària. Com més s'estén la divisió del treball i l'ús de la maquinària, més avança la competència entre els obrers, més disminueix el llur salari {103}.

I a més també es recluta classe obrera en les capes superiors de la societat; una massa de petits industrials i de petits rendistes n'és arrossegada als rengles, i no tindran res més a fer que estirar el braç al costat dels braaixòs dels obrers. Així la predicció dels braaixòs estesos, que demanen una feina, es fa més sòlida, alhora que els propis braaixòs es fan més magres.

Que el petit industrial no pot sobreviure a la lluita {104} que té com a primera condició d'èxit la producció a una escala més gran, és evident, i per tant no cal cap demostració addicional per veure que els petits industrials fan més grans les capes de productors.

Que disminueix l'interès del capital en la mateixa mesura que augmenta el volum i el nombre dels capitals, que el capital creix de forma que el petit rendista ja no pot viure de la seua pensió, i s'ha {105} de llençar a la indústria, que els rengles de petits industrials

esdevenen els {106} candidats per contribuir a l'augment del proletariat, no requereix segurament cap nou argument.

En la mesura que finalment els capitalistes són obligats pels moviments abans descrits a explotar els mitjans de producció gegantins disponibles a una escala més gran, i amb aquest objectiu a posar en marxa totes les fonts del crèdit, en la mateixa mesura augmenten els terratrèmols industrials {107}, dels quals el món comercial tan sols es pot preservar amb el sacrifici d'una part de la riquesa, dels productes i fins i tot de les forces de producció als déus de l'inframón, en una paraula les crisis augmenten. Es fan més freqüents i més violentes, si no per cap altra raó, per aquesta de sola, que en la mateixa mesura que creix la massa de productes, i que hi ha la necessitat de creixement dels mercats, el mercat mundial s'encongeix més encara, i menys nous {108} mercats resten per explotar, ja que cada crisi anterior ha sotmés al comerç mundial un mercat sense conquerir o superficialment explotat. El capital no viu però tan sols de treball. Com un senyor alhora distingit i bàrbar, arrossega amb ell a la tomba els cossos dels seus esclaus, hecatombes completes d'obriers, que cauen en les crisis. Veiem per tant: quan el capital creix ràpidament, creix més ràpidament encara la competència entre els obrers, és a dir els mitjans de subsistència i d'ocupació de la classe obrera decreixen encara més ràpidament, però, amb tot, el ràpid creixement del capital és la millor condició pel treball assalariat. {109}

A la «Neuen Rheinischen Zeitung»:

{1} encapçalament: *Köln, 4 d'abril

{2} confiar

{3} hi manca: 1848

{4} hi manca: de la mateixa forma

{5} i les condicions camperoles

{6} ací i a continuació: franc

{7} insertat: un determinat temps de treball o per

{8} insertat: unes

{9} burgès

{10} el burgès compra

{11} hi manquen les següents quatre sentències

{12} suma monetària

{13} burgès

{14} treball

{15} per comptes d'ús de la força de treball: treball

{16} insertat: i -

{17} molt

{18} insertat: altres

{19} mercaderia

{20} hi manca: que hom habitualment denomina el preu del treball

{21} burgès

{22} esdevé

{23} treball

{24} hi manca: ús de la força de treball, l'

{25} una part

{26} treball

{27} cap part

{28} el

{29} burgès

{30} burgès, la classe burgesa

{31} classe burgesa

{32} treball

{33} encapçalament: *Köln, 5 d'abril

{34} umgestellt: des Angebots zum Begehrt

{35} fehlt: an

{36} eine

{37} fehlt: ein

{38} el

{39} ein Absatz
{40} Marktpreis
{41} als das
{42} fehlt: Verschleiß von
{43} bestimmte
{44} Arbeit
{45} Arbeit selbst
{46} fehlt: arbeitsfähigen
{47} Arbeit
{48} vorangestellt: *Köln, 6. April
{49} beziehen sich
{50} fehlt: sondern auch aufeinander
{51} ihre Beziehung zur
{52} hier und im folgenden: Centime
{53} Arbeit
{54} Kapital
{55} Lohnarbeit
{56} Arbeit
{57} um
{58} Arbeit
{59} Die Lohnarbeit
{60} Arbeiterklassen
{61} Arbeit
{62} vorangestellt: *Köln, 7. April
{63} Wachstum
{64} eintauschen
{65} Arbeit
{66} fehlt: reicherem und leichter zu bearbeitenden Bergwerke in
{67} (1891) Druckfehler: 18.
{68} lautet der Absatz: Der reelle Arbeitslohn drückt den Preis der Arbeit im Verhältnis zum Preise der übrigen waren aus, der relative Arbeitslohn dagegen den Preis der unmittelbaren Arbeit im Verhältnis zum Preise der aufgehäuften Arbeit, den verhältnismäßigen Wert von Lohnarbeit und Kapital, den wechselseitigen Wert der Kapitalisten und Arbeiter.
{69} fehlt der ganze Absatz
{70} Wert
{71} fehlt: des
{72} fehlt: das
{73} in umgekehrtem
{74} Tauschwert
{75} Arbeit

{76} fehlt: fremder
{77} fehlt: auf die Dauer
{78} welchen Verhältnissen
{79} unmittelbare
{80} aufgehäuften
{81} Tauschwert
{82} Wachsen
{83} in umgekehrten
{84} vorangestellt: *Köln, 10. April
{85} irrtümlich: Kapitalisten, korrigiert nach der Berichtigung in Nr. 270 der "N.Rh.Ztg.", von Engels nicht berücksichtigt.
{86} Kriegswerkzeugen
{87} sein
{88} Verbesserung in
{89} Baumwolle spinnen
{90} Baumwolle
{91} Baumwolle
{92} fehlt: extra
{93} Austausch
{94} Marktpreis
{95} Marche! Marche!
{96} fehlt: mehr
{97} die massenhaftere Lieferung für den alten Preis
{98} fehlt: der
{99} sie
{100} die
{101} Baumwollgarn
{102} das Salair
{103} Salair
{104} Krieg
{105} fehlt: muß
{106} der
{107} fehlt: industriellen
{108} fehlt: neue
{109} nachgestellt: (Fortsetzung folgt) Karl Marx

KARL MARX I FRIEDRICH ENGELS

MISSATGE DEL COMITÈ CENTRAL A LA LLIGA DELS COMUNISTES (1850)⁷²

El Comitè Central a la Lliga

Germans! Durant els dos anys revolucionaris de 1848 i 1849 la Lliga ha sortit airosa d'una doble prova: primer, perquè els seus membres participaren enèrgicament en totes bandes on s'hi produí el moviment i perquè en la premsa, en les barricades i en els camps de batalla estigueren en l'avantguarda de l'única classe decididament revolucionària, del proletariat. A més, perquè la concepció que la Lliga tenia del moviment, tal com fou formulada en les circulars dels congressos i del Comitè Central en 1847, així com en el *Manifest Comunista* resultà ser l'única encertada; perquè les esperances exposades en tals documents es veieren plenament confirmades, i els punts de vista sobre les condicions socials del moment, que la Lliga només havia propagat fins aleshores en secret, estan ara en boca de tots els pobles i es prediquen obertament en les places públiques. Al mateix temps, la primitiva i sòlida organització de la Lliga s'ha afeblit considerablement. Gran part dels seus membres (els que participaren directament en el moviment revolucionari) creien que ja havia passat

⁷² Traducció feta per Alejo Martínez – alejomp@lycos.es - des de: "Mensaje del Comité Central a la Liga de los Comunistas.", en *Obras Escogidas en tres tomos*, tom I, Editorial Ayuso, Madrid, 1975, pp. 92-103.

Extret de la Secció Catalana de marxist.org

Escrit per K. Marx i F. Engels. Publicat per Engels en la tercera edició del llibre de Marx *Revelacions sobre el procés dels comunistes en Colònia*, editat en Zurich en 1885.

l'època de les societats secretes i que bastava amb la sola activitat pública. Alguns cercles i comunitats anaren debilitant les seues connexions amb el Comitè Central i acabaren per trencar-les a poc a poc. Així, mentre el partit democràtic, el partit de la petita burgesia, enfortia cada vegada més la seua organització en Alemanya, el partit obrer perdia la seua única base ferma, com a màxim conservava la seua organització en algunes localitats, per a fins purament locals, i per això, en el moviment general, caigué completament sota la influència i la direcció dels demòcrates petitburgesos. Cal acabar amb tal estat de coses, cal restablir la independència dels obrers. Comprenent aquesta necessitat, el Comitè Central, ja en l'hivern de 1848-1849, envià a Josef Moll amb la missió de reorganitzar la Lliga d'Alemanya. La missió de Moll no produí l'efecte desitjat, en part perquè els obrers alemanys no tenien encara suficient experiència, i en part per haver-se vist interrompuda a conseqüència de la insurrecció de maig de l'any passat. El mateix Moll, que empunyà les armes i s'incorporà a l'exèrcit de Baden-Palatinat, fou mort en l'encontre del 19 de juliol prop del Murg. La Lliga ha perdut amb Moll un dels seus membres més antics, més actius i més segurs, que havia participat en tots els congressos i comitès centrals i que ja havia complert anteriorment amb gran èxit diverses missions. Després de la derrota dels partits revolucionaris d'Alemanya i França al juliol de 1849, quasi tots els membres del Comitè Central tornaren a reunir-se en Londres, i, després de completar la seua composició amb noves forces revolucionàries, començaren amb renovada energia la tasca de reorganitzar la Lliga.

Aquesta reorganització només pot ser assolida per un emissari especial, i el Comitè Central considera que té gran importància que tal emissari surta precisament ara, quan és imminent una nova revolució, quan, per tant, el partit obrer ha d'actuar de la manera més organitzada, més unànime i més independent, si no vol ser novament explotat per la burgesia i anar a la saga d'aquesta, com en 1848.

Ja els havíem dit, germans, en 1848, que els liberals burgesos alemanys aviat arribarien al poder i que immediatament emprarien contra els obrers aquest poder tot just obtingut. Ja han vist com açò

s'ha complert. En efecte, immediatament després del moviment de març de 1848 han estat els burgesos els que s'han apropiat del poder, utilitzant-lo sense dilacions per a obligar els obrers, els seus aliats en la lluita, a tornar a la seua anterior condició d'oprimits. I encara que la burgesia no podia assolir tot açò sense aliar-se al partit feudal derrotat al març i, al capdavant, sense cedir novament la dominació a aquest mateix partit absolutista feudal, pogué, no obstant, assegurar-se les condicions que, en vista de les dificultats financeres del govern, posarien finalment en les seues mans el poder i salvaguardarien els seus interessos en el cas que fos possible que el moviment revolucionari s'endinsés des d'ara en el llit de l'anomenat desenvolupament pacífic. Per tal d'assegurar la seua dominació, la burgesia ni tan sols necessitava recórrer a mesures violentes que despertarien l'odi del poble contra ella, perquè totes aqueixes mesures violentes ja havien estat preses per la contrarevolució feudal. Però el desenvolupament no seguirà aqueix llit pacífic. Al contrari, la revolució que ha d'accelerar tal desenvolupament està pròxima, ja siga provocada per una insurrecció independent del proletariat francès, ja per una invasió de Babel revolucionària per la Santa Aliança.

I el paper traïdor que els liberals burgesos alemanys exerciren respecte al poble en 1848 l'exerciran en la propera revolució els petits burgesos democràtics, que ocupen avui en l'oposició el mateix lloc que ocupaven els liberals burgesos abans de 1848. Aquest partit, el partit democràtic, més perillós per als obrers del que fou el partit liberal, està integrat pels tres elements següents:

I. Pels sectors més progressistes de la gran burgesia, l'objectiu del qual és el total i immediat enderrocament del feudalisme i de l'absolutisme. Aquesta fracció està representada pels antics conciliadors de Berlín que havien proposat suspendre el pagament de les contribucions.

II. Per la petita burgesia democràtica constitucional, el principal objectiu de la qual en el moviment precedent havia estat crear un Estat federal més o menys democràtic, tal com ho havien propugnat els seus representants (l'esquerra de l'Assemblea de Frankfurt), més

tard el Parlament de Stuttgart i ella mateixa en la campanya s favor de la Constitució de l'Imperi.

III. Pels petits burgesos republicans, l'ideal del quals és una república federal alemanya a l'estil de la suïssa i que ara s'anomenen a si mateixos "rojos" i "demòcrates socials", perquè tenen el piadós desig d'acabar amb l'opressió del petit capital pel gran, del petit burgès pel gran burgès. Representaven aquesta fracció els membres dels congressos i comitès democràtics, els dirigents de les unions democràtiques i els redactors de la premsa democràtica.

Ara, després de la seua derrota, totes aquestes fraccions s'anomenen republicanes o roges, exactament com els petits burgesos republicans de França s'anomenen avui socialistes. Allí on encara tenen la possibilitat de perseguir els seus fins amb mètodes constitucionals, com en Wurtemberg, Baviera, etc., aprofiten l'ocasió per a conservar la seua vella fraseologia i per a demostrar amb els fets que no han canviat en absolut. Es comprèn, d'altra banda, que el canvi de nom d'aquest partit no modifica gens ni mica la seua actitud envers els obrers; l'única cosa que fa és demostrar que ara es veu obligat a lluitar contra la burgesia aliada a l'absolutisme i a cercar el suport del proletariat.

El partit democràtic petitburgès és molt poderós en Alemanya. Comprèn no sols l'enorme majoria de la població burgesa de les ciutats, els petits comerciants i industrials i els mestres artesans, sinó que també el segueixen els camperols i el proletariat agrícola, puix aquest darrer no ha trobat encara el suport del proletariat urbà independent.

L'actitud del partit obrer revolucionari envers els demòcrates petitburgesos és la següent: marxa junt a d'ells en la lluita per l'enderrocament de la fracció a la derrota de la qual aspira el partit obrer; marxa contra ells en tots els casos en què els demòcrates petitburgesos volen consolidar la seua posició en profit propi.

Molt lluny de desitjar la transformació revolucionària de tota la societat en benefici dels proletaris revolucionaris, la petita burgesia democràtica tendeix a un canvi de l'ordre social que pugui fer la seua

vida en la societat actual com més suportable i còmoda possible puga ésser. Per això reclama sobretot una reducció de les despeses de l'estat per mitjà d'una limitació de la burocràcia i la imposició de les principals càrregues tributàries als grans terratinents i als burgesos. Exigeix, a més a més, que es pose fi a la pressió del gran capital sobre el petit capital, demanant la creació d'institucions de crèdit de l'estat i lleis contra la usura, amb la qual cosa ella i els camperols tindrien oberta la possibilitat d'obtenir crèdits de l'estat, i a més en condicions avantatjoses, en compte d'haver de demanar-se'ls als capitalistes; demana igualment l'establiment de relacions de propietat burgeses en el camp per mitjà de la total abolició del feudalisme. Per a poder portar a terme tot açò necessita un règim democràtic, ja siga constitucional o republicà, que els proporcione una majoria a ella i als seus aliats, els camperols, i una autonomia democràtica local que pose en les seues mans el control directe de la propietat comunal i una sèrie de funcions exercides en l'actualitat per buròcrates.

Els demòcrates petitburgesos consideren a més que és necessari oposar-se a la dominació i al ràpid creixement del capital, en part limitant el dret d'herència, en part posant en mans de l'estat el nombre més gran possible d'empreses. En allò que concerneix els obrers, és, primer que res, indubtable que han de continuar essent treballadors assalariats, però els petits burgesos democràtics desitgen, alhora, que aquells tinguen salaris més alts i una existència millor assegurada; i confien en assolir-ho en part facilitant treball als obrers per intermedi de l'estat i en part amb mesures de beneficència. En una paraula, confien en corrompre els obrers amb almoines més o menys velades i en trencar la seua força revolucionària amb un millorament transitori de la seua situació. No totes les fraccions de la democràcia petit burgesa defensen totes les reivindicacions que acabem de citar. Només uns pocs demòcrates petitburgesos consideren el conjunt d'aquestes reivindicacions com un objectiu propi. Com més allà van alguns individus o fraccions de la democràcia petit burgesa, major és el nombre d'aquestes reivindicacions que fan seues, i aquells pocs que veuen en l'abans exposat el seu propi programa suposen segurament que això

representa el màxim que hom pot esperar de la revolució. Però aquestes reivindicacions no poden satisfer de cap manera el partit del proletariat. Mentre que els petits burgesos democràtics volen posar fi a la revolució el més ràpidament possible, després d'haver obtingut, com a màxim, les reivindicacions abans mencionades, els nostres interessos i les nostres tasques consisteixen en fer la revolució permanent fins que les classes més o menys posseïdores siguin desallotjades de la seua posició dominant, fins que el proletariat conquiste el poder de l'estat, fins que l'associació dels proletariats es desenvolupe (i no sols en un país, sinó en tots els països dominants del món) en proporcions tals, que cesse la competència entre els proletaris d'aqueixos països, i fins que almenys les forces productives decisives estiguen concentrades a mans del proletariat. Per a nosaltres no es tracta de reformar la propietat privada, sinó d'abolir-la; no es tracta d'amagar els antagonismes de classe, sinó d'abolir les classes; no es tracta de millorar la societat existent, sinó d'establir-ne una nova. No cap el menor dubte que, amb el desenvolupament de la revolució, la democràcia petit burgesa obtindrà en Alemanya, per algun temps, una influència predominant. La qüestió és, doncs, saber quina ha de ser l'actitud del proletariat i particularment de la Lliga envers la democràcia petit burgesa:

- 1.- mentre subsistisca la situació actual, en què els petits burgesos democràtics es troben també oprimits;
- 2.- en el curs de la propera lluita revolucionària, la qual els donarà una situació de superioritat;
- 3.- en acabar la lluita, durant el període de la seua superioritat sobre les classes derrocades i sobre el proletariat.

1.- En els moments presents, quan la petita burgesia democràtica és oprimida per tot arreu, ella predica en general al proletariat la unió i la conciliació, li tendeix la mà i tracta de crear un gran partit d'oposició que compregua totes les tendències del partit democràtic, és a dir, tracta d'arrossegar el proletariat a una organització de partit on predominaran les frases socialdemòcrates de tipus general, darrere de les quals s'ocultaran els interessos particulars de la

democràcia petit burgesa, i en què les reivindicacions especials del proletariat no seran plantejades a fi de la tan desitjada pau. Semblant unió seria feta en exclusiu benefici de la petita burgesia democràtica i en indubtable perjudici del proletariat. Aquest hauria perdut tota la seua posició independent conquistada a costa de tants esforçs i hauria caigut una vegada més en la situació de simple apèndix de la democràcia burgesa oficial. Tal unió ha de ser, doncs, resolutament refusada. En compte de descendir una vegada més al paper de cor destinat a aplaudir els demòcrates burgesos, els obrers, i abans de tot la Lliga, han de procurar establir junt amb els demòcrates oficials una organització pròpia del partit obrer, al mateix temps legal i secreta, i fer de cada comunitat centre i nucli de societats obreres, en què l'actitud i els interessos del proletariat puguen discutir-se independentment de les influències burgeses. Una prova de com de poc seriosa és l'actitud dels demòcrates burgesos envers una aliança amb el proletariat en què aquest tingués la mateixa força i els mateixos drets la tenim en els demòcrates de Breslau, l'òrgan de premsa dels quals, el *Neue Oder-Zeitung*, ataca amb fúria els obrers organitzats independentment, als que denomina socialistes. Per a lluitar contra un enemic comú no cal cap unió especial. Mentre és necessari lluitar directament contra tal enemic, els interessos d'ambdós partits coincideixen momentàniament, i aqueixa unió, al igual que ha ocorregut fins ara, sorgirà en el futur per si mateixa i únicament per al moment donat. És evident que en els futurs conflictes sagnants, igual que en tots els anteriors, seran sobretot els obrers que hauran de conquistar la victòria amb el seu valor, resolució i esperit de sacrifici. En aquesta lluita, com en les anteriors, la massa petitburgesa mantindrà una actitud d'espera, d'irresolució i inactivitat tant de temps com li siga possible, amb el propòsit que, en quant quede assegurada la victòria, utilitzar-la en benefici propi, invitar els obrers a què romanguen tranquils i retornen al treball, evitar els denominats excessos i desposseir el proletariat dels fruits de la victòria. No està en mans dels obrers impedir que els demòcrates petitburgesos procedisquen d'aquesta manera, però sí que està en les seues mans dificultar-los la possibilitat d'imposar-se al proletariat en armes, i dictar-los condicions tals que la dominació

dels demòcrates burgesos porte des del principi el germen de la seua caiguda, facilitant així considerablement la seua ulterior substitució pel poder del proletariat. Durant el conflicte i immediatament després d'acabada la lluita, els obrers han de procurar, abans de tot i en tot allò que es puga, contrarestar els intents contemporitzadors de la burgesia i obligar els demòcrates a portar a la pràctica la seua actual fraseologia terrorista. Han d'actuar de tal manera que l'excitació revolucionària no torne a ser reprimida immediatament després de la victòria. Al contrari, han d'intentar mantenir-la tant de temps com siga possible. Els obrers no sols no han d'oposar-se als anomenats excessos, als actes de venjança popular contra individus odiats o contra edificis públics que el poble només pot recordar amb odi, no sols han de tolerar tals actes, sinó que han d'assumir la direcció dels mateixos. Durant la lluita i després d'ella els obrers han d'aprofitar totes les oportunitats per a presentar les seues pròpies demandes junt amb les demandes dels demòcrates burgesos. Han d'exigir garanties per als obrers tan prompte com els demòcrates burgesos es disposen a prendre el poder. Si fos necessari, aquestes garanties han de ser arrencades per la força. En general, és necessari procurar que els nous governants s'obliguen a les majors concessions i promeses; és el mitjà més segur de comprometre'ls. Els obrers han de moderar generalment, i en la mesura en què siga possible, l'embriaguesa del triomf i l'entusiasme provocat per la nova situació que segueix tota lluita del carrer victoriosa, oposant-ne una apreciació freda i serena dels esdeveniments, i manifestant obertament la seua desconfiança envers el nou govern. Junt amb els nous governs oficials, els obrers hauran de constituir immediatament governs obrers revolucionaris, ja siga en forma de comitès o consells municipals, ja en forma de clubs obrers o de comitès obrers, de tal manera que els governs democràtics burgesos no sols perden immediatament el suport dels obrers, sinó que es vegen des del primer moment vigilats i amenaçats per autoritats recolzades per tota la massa dels obrers. En una paraula, des del primer moment de la victòria cal canalitzar la desconfiança, no ja contra el partit reaccionari derrotat, sinó contra els antics aliats, contra el partit que vullga aprofitar la victòria comuna en el seu exclusiu benefici.

2.- Però per tal de poder oposar-se enèrgicament i amenaçadora a aquest partit, la traïció del qual als obrers començarà des dels primers moments de la victòria, aquests han d'estar armats i tenir la seua pròpia organització. Es procedirà immediatament a armar tot el proletariat amb fusells, carrabines, canons i municions; és necessari oposar-se al ressorgiment de la vella milícia burgesa dirigida contra els obrers. On no puguen ser preses aquestes mesures, els obrers han de tractar d'organitzar-se independentment com a guàrdia proletària, amb caps i un Estat Major Central elegits per ells mateixos, i posar-se a les ordres no del govern, sinó dels consells municipals revolucionaris creats pels mateixos obrers. On els obrers treballen en empreses de l'estat, hauran de procurar el seu armament i organització en cossos especials amb comandaments elegits per ells mateixos o bé com a unitats que formen part de la guàrdia proletària. Amb cap pretext lliuraran les seues armes ni municions; tot intent de desarmament serà rebutjat, en cas de necessitat, per la força de les armes. Destrucció de la influència dels demòcrates burgesos sobre els obrers; formació immediata d'una organització independent i armada de la classe obrera; creació de condicions tals que, en la mesura que siga possible, siguen el més dures i comprometedores per a la dominació temporània i inevitable de la democràcia burgesa: tals són els punts principals que el proletariat, i per tant la Lliga, han de tenir presents durant la propera insurrecció i després d'ella.

3.- Tan aviat com els nous governs s'hagen consolidat un poc començaran la seua lluita contra els obrers. Per tal d'estar en condicions d'oposar-se enèrgicament als demòcrates petitburgesos és necessari abans de tot que els obrers estiguen organitzats d'una manera independent i centralitzats a través dels seus clubs. Després de l'enderrocament dels governs existents, i a la primera oportunitat, el Comitè Central es traslladarà a Alemanya, convocarà immediatament un Congrés, davant del qual proposarà les mesures necessàries per a la centralització dels clubs obrers sota la direcció d'un organisme establert en el centre principal del moviment. La ràpida organització d'agrupacions (almenys provincials) dels clubs obrers és una de les mesures més importants per a vigoritzar i

desenvolupar el partit obrer. La conseqüència immediata de l'enderrocament dels governs existents ha de ser l'elecció d'una assemblea nacional representativa. Ací el proletariat haurà de vigilar:

I. Que ni un sol nucli obrer siga privat del dret de vot amb cap pretext ni per cap truc de les autoritats locals o dels comissaris del govern.

II. Que junt amb els candidats burgesos democràtics figuren en totes bandes candidats obrers, elegits en la mesura que es pugui entre els membres de la Lliga, i que per al seu triomf es posen en joc tots els mitjans disponibles. Inclús on no existisca cap esperança de triomf, els obrers han de presentar candidats propis per a conservar la independència, fer un recompte de forces i demostrar obertament a tot el món la seua posició revolucionària i els punts de vista del partit. Al mateix temps, els obrers no han de deixar-se enganyar pels al·legats dels demòcrates com que, per exemple, tal actitud divideix el partit democràtic i facilita el triomf de la reacció. Tots aquests al·legats no tenen una altra finalitat que entabanar el proletariat. Els èxits que el partit proletari abaste amb semblant acció independent pesen molt més que el dany que pugui ocasionar la presència d'uns quants reaccionaris en l'assemblea representativa. Si la democràcia actua des del principi resoludament i en forma terrorista contra la reacció, la influència d'aquesta en les eleccions quedarà liquidada per endavant.

El primer punt que provocarà el conflicte entre els demòcrates burgesos i els obrers serà l'abolició del feudalisme. Igual que en la primera revolució francesa, els petitburgesos lliuraran les terres feudals als camperols com a propietat lliure, és a dir, tractaran de conservar el proletariat agrícola i crear una classe camperola petitburgesa, la qual passarà pel mateix cicle d'empobriment i endeutament en què s'hi troba actualment el camperol francès.

Els obrers, tant en interès del proletariat agrícola com en el seu propi, han d'oposar-se a aquest pla i exigir que les propietats feudals confiscades es convertisquen en propietat de l'estat i es transformen en colònies obreres explotades pel proletariat agrícola associat, el qual aprofitarà tots els avantatges de la gran explotació agrícola.

D'aquesta manera, i al mig del crebant de les relacions de propietat burgeses, el principi de la propietat col·lectiva obtindrà immediatament una base ferma. De la mateixa manera que els demòcrates s'uneixen amb els camperols, els obrers han d'unir-se amb el proletariat agrícola. A més, els demòcrates treballaran directament per una república federal, o bé, en el cas que no puguin evitar la formació d'una república única i indivisible, tractaran almenys de parilitzar el govern central concedint la major autonomia i independència possibles als municipis i les províncies. En oposició a aquest pla, els obrers no sols hauran de defensar una República alemanya única i indivisible, sinó lluitar en aquesta República per la més resoluta centralització del poder a mans de l'estat. Els obrers no s'han de deixar-se desorientar per la xerrameca democràtica sobre el municipi lliure, l'autonomia local, etc. En un país com Alemanya, on encara hi ha tantes reminiscències de l'Edat Mitjana que escombrar i tanta tossuderia local i provincial que trencar, no es pot tolerar de cap manera ni sota cap circumstància que cada aldea, ciutat o província posen nous obstacles a l'activitat revolucionària, que només pot desenvolupar tota la seua força havent-hi centralització. No es pot tolerar que torne a repetir-se la situació actual, en què els alemanys han d'anar lluitant en cada ciutat i en cada província per un mateix avanç. I menys que res pot tolerar-se que a l'empara de l'anomenada lliure autonomia local es perpetue la propietat comunal (una forma de propietat que inclús està per de sota de la moderna propietat privada i que en totes bandes s'està desintegrant i transformant en aquesta última) i es perpetuen els plets entre municipis rics i pobres que aquesta propietat comunal provoca, així com el dret civil municipal, amb les seues martingales contra els obrers, i que subsisteix junt amb el dret civil de l'estat. El mateix que a França en 1793, la centralització més rigorosa ha de ser avui, a Alemanya, la tasca del partit vertaderament revolucionari⁷³.

73 En l'actualitat, hem de fer constar que aquest paràgraf es basa en un malentès. A causa de les falsificacions dels historiadors bonapartistes i liberals, es considerava aleshores com un fet establert que la màquina centralitzada de govern de l'estat francès havia estat introduïda per la gran revolució, i que la Convenció la utilitzà com a arma necessària i decisiva per a triomfar sobre la reacció monàrquica i federal, així com sobre l'enemic exterior. Però avui ja

Hem vist que els demòcrates arribaran al poder en el proper moviment i que es veuran obligats a proposar mesures si fa o no fa socialistes. Quines són, es preguntarà, les mesures que els obrers hauran de proposar en oposició a les mesures dels demòcrates? És evident que en els primers moments del moviment no podran proposar mesures purament comunistes, però sí que poden:

1.- Obligar els demòcrates a irrompre en totes les esferes possibles del règim social existent, a pertorbar el seu curs normal, forçar-los a què es comprometen ells mateixos així com concentrar el nombre més gran de forces productives, mitjans de transport, fàbriques, ferrocarrils, etc. a mans de l'estat.

2.- Els obrers hauran de portar a l'extrem les propostes dels demòcrates, que, com és natural, no actuaran com a revolucionaris, sinó com a simples reformistes. Aquestes propostes hauran de ser convertides en atacs directes contra la propietat privada. Així, com és ara, si els petits burgesos proposen la compra dels ferrocarrils i de les fàbriques, els obrers han d'exigir que, com a propietat dels reaccionaris, aquests ferrocarrils i aquestes fàbriques siguin simplement confiscats per l'estat sense cap indemnització. Si els demòcrates proposen impostos proporcionals, els obrers han d'exigir impostos progressius. Si els mateixos demòcrates proposen impostos progressius moderats, els obrers han d'insistir en un impost la taxa del qual cresca en tals proporcions que provoque la ruïna del gran

ningú ignora que durant tota la revolució, fins al 18 Brumari, tota l'administració dels departaments, districtes i municipis era elegida pels mateixos governats i gaudia de completa llibertat dins del marc de les lleis generals de l'estat; que aquesta autonomia provincial i local, anàloga a la nord-americana, fou precisament la palanca més poderosa a mans de la revolució fins al punt que, immediatament després del seu colp d'estat del 18 Brumari, Napoleó s'afanyà en substituir-la per l'administració dels prefectes, administració que es conserva fins ara i que ha estat, per tant, des dels primers moments, un autèntic instrument de la reacció. Però, doncs que l'autonomia local i provincial no s'oposa a la centralització política i nacional, no hi ha per què identificar-la amb aqueix estret egoisme cantonal o comunal que amb caràcters tan repulsius ens ofereix Suïssa, el mateix que els republicans federals del sud d'Alemanya volgueren estendre a tot el país en 1849. (Nota d'Engels a l'edició de 1885).

capital; si els demòcrates demanen la regulació del deute públic, els obrers han d'exigir la fallida de l'estat. Així doncs, les reivindicacions dels obrers han de regir-se en totes bandes per les concessions i mesures dels demòcrates.

Encara que els obrers alemanys no puguem aconseguir el poder ni veure realitzats els seus interessos de classe sense haver passat íntegrament per un prolongat desenvolupament revolucionari, poden almenys tenir la seguretat que aquesta vegada el primer acte del drama revolucionari que s'apropa coincidirà amb el triomf directe de la seua pròpia classe a França, la qual cosa contribuirà a accelerar-lo considerablement.

Però la màxima aportació a la victòria final la faran els mateixos obrers alemanys prenent consciència dels seus interessos de classe, ocupant com més aviat millor una posició independent de partit i impedint que les frases hipòcrites dels demòcrates petitburgesos els aparten un sol moment de la tasca d'organitzar amb tota independència el partit del proletariat. El seu crit de guerra ha de ser: la revolució permanent.

KARL MARX

EL 18È DE BRUMARI DE LOUIS BONAPARTE (1852)⁷⁴

Prefaci a la segona edició (1869)

El meu amic prematurament traspassat *Joseph Weydemeyer*⁷⁵ provà de publicar l'1 de gener del 1852 un setmanari polític a Nova York. Em convidà a aportar a aquest setmanari una història del coup d'état. Fins a mitjans de febrer li vaig escriure articles setmanals sota el títol *El divuit de brumari de Louis Bonaparte*. De mentres el pla originari de Weydemeyer fallí. Per contra començà a publicar la primavera del 1852 una revista mensual *Die Revolution*, el primer número de la qual consistia en el meu **Divuit de brumari**. Un centenar d'exemplars feren camí fins a Alemanya, sense arribar però pròpiament al mercat. Un llibreter alemany de pretensions inusualment radicals a qui li vaig oferir la venda s'horroritzà virtuosament per una «pressumpció tan contrària als temps».

74 Redactat («Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte») del desembre del 1851 al març del 1852. Publicat originalment el maig del 1852 en el primer número de la revista *Die Revolution*. Eine Zeitschrift in zwanglosen Heften de Joseph Weydemeyer. 2. edició revisada del 1869 a Hamburg. 3. edició sota la redacció d'Engels del 1885.

El següent text segueix l'edició del 1869. S'han adoptat canvis estilístics aïllats de l'edició del 1885.

Indexació i HTML a càrrec d'Einde O'Callaghan per Marxists' Internet Archive.
Traducció de la Secció Catalana de Marxists' Internet Archive.

75 Nota de Marx: Durant la guerra civil americana, com a comandant militar del districte de St. Louis.

Hom veu en aquests fets que l'obra present pregué forma sota la pressió immediata dels esdeveniments i el material històric no va més enllà del mes de febrer del 1852. La reedició present es deu en part a una demanda editorial i en part a una petició dels meus amics d'Alemanya.

Dels escrits elaborats *en el mateix moment* que el meu que tracten sobre el mateix objecte, n'hi ha tan sols dos de remarcables: **Napoléon le petit de Víctor Hugo** i **Coup d'état** de Proudhon.

Victor Hugo es limita a invectives amargues i enginyoses contra l'autor responsable del colp d'estat. El propi esdeveniment apareix com un llampec en l'aire. Hi veu per tant tan sols l'acte violent d'un individu aïllat. No se n'adona que fa gran aquest individu per comptes de petit en atribuir-li una capacitat personal d'iniciativa sense paral·lel en la història mundial. Proudhon per la seua banda cerca de representar el colp d'estat com el resultat d'un desenvolupament històric previ. De sota mà aquesta construcció històrica del colp d'estat es transforma en una apologia històrica de l'heroi del colp d'estat. Cau així en l'error dels nostres denominats historiadors *objectius*. Contràriament demostrí com la *lluita de classes* a França creà les circumstàncies i relacions que feren possible que un personatge mediocre i grotesc jugàs el paper d'heroi.

Una reelaboració de l'obra present li hauria pres la coloració pròpia. Per tant m'he limitat a la mera correcció dels errors d'impresió i aclarir al·lusions que ara ja no serien intel·ligibles.

La frase que concloïa la meua obra: «Però quan el mantell imperial finalment caiga damunt els muscles de Louis Bonaparte, l'estàtua de bronze de Napoléon caurà de dalt a baix de la Columna Vendôme», ja s'ha acomplit.

El coronel Charras obrí l'atac contra el culte de Napoléon en la seua obra sobre la campanya del 1815. De llavors ençà, i particularment en els darrers anys, la literatura francesa ha posat fi amb les armes de la recerca històrica, de la crítica, de la sàtira i de l'enginy a la llegenda napoleònica. Fora de França aquesta bretxa violenta en la fe popular

tradicional, aquesta revolució mental inoïda, amb prou feines s'ha notat i encara menys entès.

Finalment esper que la meua obra contribuesca a bandejar la referència acadèmica que corre ara particularment a Alemanya sobre el denominant *cesarisme*. En aquesta analogia històrica superficial hom oblida el punt cabdal, que en l'antiga Roma la lluita de classes tenia lloc únicament dins una minoria privilegiada, entre els rics lliures i els pobres lliures, mentre la gran massa productiva de la població, els esclaus, eren merament el pedestal passiu on recolzava aquella lluita. Hom oblida la important frase de *Sismondi*: El proletariat romà vivia a costa de la societat, mentre la societat moderna viu a costa del proletariat. Amb una diferenciació tan completa entre les condicions materials i econòmiques de la lluita de classes antiga i de la moderna tampoc les figures polítiques no poden tindre entre ells res més en comú que allò que tenen l'arquebisbe de Canterbury i l'alt sacerdot Samuel.

Londres, 23 juny del 1859
Karl Marx

Prefaci a la tercera edició (1885)

Això, el que demostra necessàriament una nova edició del **Divuit de brumari**, trenta anys després de la primera aparició, és que l'obra no ha perdut tampoc avui res del seu valor.

I de fet és un treball genial. Immediatament després de l'esdeveniment, que tot el món polític concebia com un llamp caigut del cel, que amb prou feines vist era condemnat per uns amb un fort crit de protesta moral, per altre vist com un rescat de la revolució o com un càstic pels errors comesos, contemplat per tot i no entès per ningú – immediatament després d'aquest esdeveniment apareixia Marx amb una representació breu, epigramàtica, de tot el curs de la història francesa des dels dies de febrer, presentants en la llur connexió interna, que conduïen naturalment al miracle del dos de desembre com a resultat necessari d'aquesta connexió, i que per tant

no s'ha d'aturar ni una vegada sobre l'heroi del colp d'estat més enllà de l'estrictament necessari. I amb una mà magistral cada pinzellada s'acompanya de proves per demostrar com de fidelment reflecteix la realitat. Aquesta comprensió eminent de la història quotidiana viva, aquesta examinació clara dels fets, de moment, quan es presenta, no té paral·lel.

Cal afegir a més el coneixement genuí de Marx de la història francesa. França és el país on la lluita històrica de classes s'ha realitzat amb més decisió en les diferents èpoques, i per tant on també les formes polítiques canviant, que s'hi mouen i en resumen els resultats, presenten uns perfils més pronunciats. Punt central del feudalisme a l'edat mitjana, mestra de la monarquia unitària des del Renaixement, França destruï en la gran revolució el feudalisme i justificà el domini pur de la burgesia en una classicitat com cap altre país europeu. I també la lluita del proletariat ascendent contra la burgesia dominant hi ha apareix en una forma aguda, desconeguda arreu. Fou aquesta la raó per la qual Marx no tan sols estudià la història francesa passada amb una preferència particular, sinó també la contemporània amb tots els detalls, un material amb el qual els esdeveniments ja no el sorprenien.

A això cal afegir encara una altra circumstància. Es deu a Marx la descoberta original de la llei del moviment general de la història, la llei d'acord amb la qual totes les lluites històriques ja siguen polítiques, religioses, filosòfiques o ideològiques de qualsevol altra mena, abans que s'observen són de fet tan sols l'expressió més o menys clara de lluites entre les classes socials, i que l'existència i les col·lisions entre aquestes classes són degudes al llur torn al grau de desenvolupament de la situació econòmica, al sistema de producció i al bescanvi que se'n deriva. Aquesta llei, que té la mateixa importància que la llei de la conversió de l'energia en la ciència natural – aquesta llei li donà també ací la clau per entendre la història de la segona república francesa. En aquesta història féu la primera prova de la seua llei, i fins i tot trenta-tres anys després hem de dir que en aquesta prova reeixí lluentment.

Friedrich Engels

I

Hegel remarca en una ocasió que tots els grans fets i personatges de la història mundial sorgeixen, per dir-ho així, dues vegades. Es va oblidar d'afegir que la primera vegada com a tragèdia, la segona vegada com a farsa. Caussidière per Danton, Louis Blanc per Robespierre, la Montagne del 1848-1851 per la Montagne del 1793-1795, el nebot per l'oncle. I la mateixa caricatura es genera en les circumstàncies de la segona edició del divuit de brumari!

Els humans fan la pròpia història, però no la fan sota circumstàncies triades lliurement sinó sota unes d'existents prèviament i transmeses des del passat. La tradició de totes les generacions mortes pesa com un malson damunt els cervells dels vius. I quan semblen ocupats en la transformació de si mateixos i de les coses, en crear quelcom que no existia abans, precisament en aquestes èpoques de crisis revolucionàries s'afanyen convocar els esperits del passat en servei propi, manlevant-los els noms, els crits de batalla, el vestuari, per tal de presentar aquesta nova escena de la història mundial amb un vestit honorat pel temps i amb un llenguatge prestat. Així s'emascarava Luter d'apòstol Pau, la revolució del 1789-1814 es vestia alternativament de república romana i d'imperi romà, i la revolució del 1848 no sabia fer res millor que parodiar ara l'herència revolucionària del 1789, ara la del 1793-1795. Similarment el novell que ha après una nova llengua sempre la retradueix a la llengua materna, però assimila l'esperit de la nova llengua i s'hi expressa lliurement tan sols quan s'hi mou sense recordar la vella i quan l'oblida.

En considerar aquesta convocatòria dels morts de la història mundial s'hi revela una diferència destacada. Camille Desmoulins, Danton, Robespierre, St-Just, Napoleon, els herois, així com els partits i les masses de l'antiga revolució francesa, realitzaven en vestits romans i amb frases romanes la tasca del moment, el desencadenament i establiment de la societat *burgesa* moderna. Un feia trossos els fonaments feudals i es desfeia dels caps feudals que hi havien crescut.

L'altre creava a l'interior de França les condicions on s'hi podria desenvolupar la lliure competència, parcel·lar la propietat de la terra, i desencadenar la productivitat industrial de la nació, i fora de les fronteres franceses agranaria les institucions feudals de tot arreu per fornir, en la mesura de la necessitat, a la societat burgesa un ambient adientment actualitzat en el continent europeu. Una vegada establertes les noves formacions socials, desaparegueren els colossos prediluvians i amb ells també la romanitat resuscitada – els Brutus, els Gracs, els Públicoles, els tribuns, els senadors i el propi Cèsar. La societat burgesa en la seua realitat sòbria generava els autèntics intèrprets i portant-veus en els Say, Cousin, Royer-Collard, Benjamin Constant i Guizot, els comandants reals seien rere l'escriptori i el cap de gos d'en Louis XVIII n'era el cap polític. Completament absorbits en la producció de riquesa i en la lluita amistosa de la competència ja no recordaven els espectres de l'època romana que havien vist al bressol. Però per poc heroica que siga la societat burgesa, li cal dur al món heroïsme, sacrifici, terror, guerra civil i massacres de pobles. I els seus gladiadors troben en l'austera herència clàssica de la república romana els ideals i les formes artístiques, els autoenganys, que necessiten per amagar-se el contingut limitadament burgès de les lluites i mantindre la passió en l'alt pla de la gran tragèdia històrica. En un altre estadi de desenvolupament, un segle anterior, Cromwell i el poble anglès havia manllevat de l'Antic Testament el llenguatge, les emocions i les il·lusions per la llur revolució burgesa. Quan l'objectiu real s'assolí, quan la transformació burgesa de la societat anglesa s'havia completat, Locke substituí Habacuc.

La resurrecció d'aquestes revolucions servia per tant per glificar les noves lluites, no per parodiar-ne les antigues, per engrandir la tasca present en la imaginació, no per allunyar-se'n de la solució real, per trobar una vegada més l'esperit de la revolució, no per fer-ne cavalcar de nou l'espectre.

Del 1848 al 1851 de l'antiga revolució tan sols en circulà l'espectre, de Marrast, el republicain en gants jaunes, que es vestia de l'antic Bailly, fins a l'aventurer que amaga els trets trivials i repulsius rera la màscara mortuòria de ferro de Napoléon. Un poble sencer, que es

pensava que havia adquirit una velocitat accelerada mitjançant la revolució, es trobava sobtadament de nou en una època extingida, i per eliminar qualsevol dubte de la caiguda, les antigues dates sorgien de nou, l'antiga cronologia, els antics noms, els antics edictes, que des de feia temps havien esdevingut un tema d'antiquaris acadèmics, i dels antics estudiosos de la llei que havia semblat morta de feia temps. La nació apareixia com l'anglès boig de Bedlam, que es pensa que viu en l'època dels antics faraons i es plany diàriament de la dura feina que ha de fer en les mines d'or d'Etiòpia, emparedat en aquesta presó subterrània, amb una fràgil llum que du al front, i amb el capataç darrera amb un llarg fuets, i a l'eixida un grapat de confosos presoners de guerra bàrbars que no s'entenen entre elles, ja que no parlen cap llengua comuna. «I tot això» – es lamenta el boig anglès – «és el que s'espera de mi, un britó nascut lliure, per tal de fer or per l'antic faraó». «Per tal de pagar els deutes de la família Bonaparte» – es lamenta la nació francesa. L'anglès, en la mesura que no hi tocava, no es podia lliura de la idea fixa de fer or. Els francesos, en la mesura que feien una revolució, no es podien lliurar de la memòria napoleònica, quan l'elecció del 10 de desembre hi tingué lloc. Ansiaven retornar dels perills de la revolució a les fuetades egípcies, i el 2 de desembre del 1851 hi hagué la resposta. No tan sols tenen ara la caricatura de l'antic Napoléon, sinó que tenen l'antic Napoléon tal com s'hauria caricaturitzat ell mateix si hagués hagut d'aparèixer a mitjans del segle XIX.

La revolució social del segle XIX no pot prendre la poesia del passat sinó del futur. No pot començar si abans no s'ha lliurat de tota la superstició sobre el passat. Les revolucions anteriors requerien uns records de la història mundial per tal de fer passar el contingut propi. La revolució del segle XIX ha de deixar que els morts soterrin els morts per tal d'arribar al seu propi contingut. Llavors la frase anava més enllà del contingut, ara el contingut va més enllà de la frase.

La revolució de febrer fou una irrupció, una *presa* de l'antiga societat, i el poble proclamà aquest *colp de mà* inesperat com un fet de la història mundial, que obria la nova època. El 2 de desembre la revolució de febrer es escamotejada amb una volta de jugador brut, i

el que sembla enderrocat no és ja la monarquia sinó les concessions liberals que se li havien arrencat durant lluites seculars. Per comptes de la pròpia *societat* que conquereix un nou contingut, apareix tan sols l'*estat* sota una forma més antiga, a un domini vergonyosament simple basat en el sabre i la caputxa. Així es responia al coup de main del febrer del 1848 amb el coup de tête del desembre del 1851. Així guanyat, així perdut. L'interval no passava sense profit. La societat burgesa durant els anys 1848-1851, per un mètode revolucionari abreviat, es lliurà als estudis i experiments que en un curs de desenvolupament regular, de llibre de text per dir-ho així, haurien precedit la revolució de febrer, si aquesta no hagués estat més que un moviment superficial. La societat sembla ara haver-se retirat al punt de partida; en realitat ha creat per primera vegada el punt revolucionari de partida, la situació, les relacions, les condicions sota les quals únicament es fa seriosa la revolució moderna.

Les revolucions burgeses, com les del segle XVIII, tronen ràpidament d'èxit en èxit, els efectes dramàtics se superen, els humans i les coses semblen fets de brillants de foc, l'extasi és l'esperit del moment; però són de vida breu, aviat han assolit el punt àlgid, i una llarga crapulència pren la societat abans d'aprendre a assimilar els resultats del període de tempesta i brogit sòbriament. Les revolucions proletàries, com les del segle XIX, es critiquen constantment, s'interrompen en el propi curs, arriben a un objectiu aparent, per arrencar de nou, fan befa amb una profunditat cruel de les mesures a mitges, de les febleses i de les torpors dels primers intents, semblen enderrocar els oponents tan sols perquè els darrers treguen noves forces de la terra i s'alcen contra ells de nou més gegantins que mai, recula constantment davant la immensitat dels propis objectius fins que es crea una situació que fa impossible qualsevol retorçes, i les pròpies condicions criden:

Hic Rhodus, hic salta!

Ací la rosa, ací salta!

Qualsevol observador honest, fins i tot si no ha seguit pas a pas el curs del desenvolupament francès, ha d'haver presentit la

imminència d'una desgràcia inoïda per la revolució. N'hi havia prou amb sentir els crits cofois de victòria amb els quals se felicitaven els demòcrates sobre les conseqüències esperadament favorables del segon de maig del 1852. El segon de maig del 1852 els hi havia esdevingut una idea fixa en els caps, un dogma com el dia de la reaparició de Crist i l'inici del Regne Milenari en els caps dels quiliastes. La feblesa s'havia refugiat de nou en la fe en els miracles, creia derrotat l'enemic quan tan sols l'havia conjurat en la imaginació, i perdé tota la comprensió del present en una glorificació inactiva del futur que els esperava i els fets que tenien en ment però que no volien dur a terme encara. Els herois, que volen refutar una incapacitat demostrada en oferir-se simpatia entre ells i en aplegar-se en una multitud, havien quedat lligats, després de recollir per endavant les corones de llorer, s'ocuparen en col·locar la república en el mercat de valor in partibus, i organitzaren pertinentment el funcionariat amb tota la calma pròpia de la llur disposició. El 2 de desembre els hi caigué com un llamp en mig del cel clar, i el poble que en èpoques de petitat depressió deixava que els grans rendistes ofegassen les llurs pors internes, potser els va convèncer que ja han passat el temps que el brogit de les oques podia salvar el Capitoli.

La constitució, l'Assemblea Nacional, els partits dinàstics, els republicans blaus i vermells, els herois d'Àfrica, els trons dels tribuns, els fulls esclaridors de la premsa diària, la literatura sencera, els noms polítics i els renoms intel·lectuals, la llei burgesa i el dret penal, la libèrté, egalité, fraternité i el segon de maig del 1852 – tot s'esvaí com una fantasmagoria davant la fórmula màgica d'un home a qui ni tan sols els enemics farien un bruixot. El sufragi universal sembla haver sobreviscut tan sols per un instant, de forma que per pròpia mà faça testament als ulls del món i declare en nom del poble: «Tot allò que existeix mereix desaparèixer».

No n'hi ha prou amb dir, com fan els francesos, que agafaren la nació desprevinguda. Ni a una nació ni a una dona se li perdona l'hora impensada en la qual el primer bon aventurer les pugua forçar. Aquesta frase no resol igualment l'entrellat, sinó que tan sols el formula diferent. Resta aclarir com una nació de 36 milions la poden

agafar desprevinguda i sense resistència fins a dur-la a la captivitat tres cavallers industrials.

Recapitulam amb una visió general les fases per les quals passà la revolució francesa del 24 de febrer del 1848 fins al desembre del 1851.

Són inconfusible tres períodes principals: *el període de febrer*; del 4 de maig del 1848 fins al 28 de maig del 1849: *Període de constitució de la república* o de l'*Assemblea Nacional Constituent*; del 28 de maig del 1849 al 2 de desembre del 1851: *Període de la república constitucional* o de l'*Assemblea Nacional legislativa*.

Three main periods are unmistakable: the February period; the period of the constitution of the republic or the Constituent National Assembly - May 1848 to May 28 1849; and the period of the constitutional republic or the Legislative National Assembly — May 28 1849 to December 2 1851.

El *primer període* del 24 de febrer o de l'enderrocament de Louis-Philippe fins el 4 de maig, la inauguració de l'assemblea constituent, el *període de febrer* pròpiament dit, que es pot titllar de *pròleg* de la revolució. Aquest caràcter s'expressà així oficialment quan el govern provisional es declarà a si mateix *provisori*, i com el govern tota la resta d'aquest període, s'esmentava, dissenyava o anunciava com a únicament *provisori*. Ningú ni res no assumia cap reivindicació de dret d'existència o d'acció real. Tots els elements que havien preparat o determinat la revolució, l'oposició dinàstica, la burgesia republicana, la petita burgesia democràtico-republicana, el treball socialdemòcrata, trobaven provisòriament lloc en el *govern* de febrer.

No podia ésser altrament. Els dies de febrer cercaven originalment una reforma electoral amb la qual el cercle de privilegiats polítics entre les classes propietàries fos ampliat i que el domini exclusiu de l'aristocràcia financera fos enderrocat. Quan, però, arribà el conflicte real, el poble aixecà barricades, la Guàrdia Nacional es mantingué passiva, l'exèrcit no oferir cap resistència ferma i la monarquia fugí, i la república aparegué tota sola. Cada partit seguia la pròpia via. El

proletariat, amb les armes a la mà, hi estampà el seu segell i la proclamà *república social*. S'indicava així el contingut general de la revolució moderna, en contradicció particularíssima amb tot allò que, amb el material disponible, amb el nivell educatiu assolit per la massa, i sota les circumstàncies i relacions presents, es podia dur a terme immediatament. D'altra banda les reivindicacions de tots els elements restants que havien col·laborat en la revolució de febrer, eren reconegudes en la part del lleó que obtingueren del govern. En cap període trobam per tant una barreja tan confusa de frases d'alta volada i d'incertes i torpors pràctiques, de lluita més entusiasta per la renovació i de domini més arrelat de l'antiga rutina, de l'harmonia més aparent entre tota la societat i l'antagonisme més bestial dels seus elements. Mentre el proletariat de París encara confiava en les grans perspectives que se li havien ofert, i entrava en les discussions més serioses dels problemes socials, els antics poders de la societat s'havien agrupat, reunit, reflexionat i trobat un suport inesperat en la massa de la nació, en els pagesos i els petit-burgesos, que tot d'una havien irromput en l'escenari polític després de la caiguda de les barreres de la monarquia de juliol.

El *segon període* del 4 de maig del 1848 fins a finals de maig del 1849 és el període de la *constitució, de la fundació de la república burgesa*. Immediatament després dels dies de febrer no tan sols l'oposició dinàstica s'havia vist depassada pels republicans, i els republicans pels socialistes, sinó tot França per París. L'Assemblea Nacional, reunida el 4 de maig del 1848, havia sorgit d'una elecció nacional, i representava la nació. Era una viva protesta contra la pretensió dels dies de febrer i havia de reduir els resultats de revolució a una escala burgesa. Debades el proletariat parisià, que aviat copsà el caràcter d'aquesta assemblea nacional, provà d'anular-ne l'existència per la força, de dissoldre-la, de desintegrar-la de nou en les parts constituents, en la forma orgànica de la qual el proletariat era amenaçat per l'esperit reaccionari de la nació. El 15 de maig, com se sap, no tingué cap altre resultat que la retirada de Blanqui i companys, és a dir els dirigents reals del partit proletari, de l'escenari pública per tota la durada del cicle que consideram.

A la *monarquia burgesa* de Louis-Philippe tan sols la podia seguir la *república burgesa*, és a dir que mentre sota el nom del rei una part restringida de la burgesia hi dominava, ara sota el nom del poble hi dominava la totalitat de la burgesia. Les demandes del proletariat parisí són absurds utòpics, als quals cal posar fi. A aquesta declaració de l'assemblea nacional constituent el proletariat parisí hi responia amb la *insurrecció de juny*, l'esdeveniment més colossal en la història de la guerra civil europea. La república burgesa hi vencé. Al seu costat hi havia l'aristocràcia financera, la burgesia industrial, les capes mitjanes, el petit burgès, l'exèrcit, el lumpenproletariat organitzat com a guàrdia mòbil, els capacitats intel·lectuals, els capellans i la població rural. Al costat del proletariat parisí no hi havia ningú més que ell. Més de 3.000 insurgents foren massacrats després de la victòria, 15.000 foren deportats sense judici. Amb aquesta derrota el proletariat entra en el *rerefons* de l'escenari revolucionari. Prova de pressionar cap endavant en cada nova ocasió, tan bon punt que el moviment sembla fer un nou inici, però amb una despesa de forces sempre inferior i amb un resultat sempre més feble. Tan bon punt un dels estrats socials que hi ha damunt seu esdevé un ferment revolucionari, hi entra en aliança i en comparteix totes les derrotes que els diferents partits pateixen successivament. Però aquests colps consecutius es fan més febles com més gran és la superfície de la societat que se les reparteix. Els seus dirigents més importants en l'assemblea i en la premsa cauen un rere l'altre ofrenats als tribunals, i figures progressivament més equívokes hi apareixen al capdavant. En part s'hi llença a *experiments doctrinaris, bancs d'intercanvi i associacions obreres, i per tant a un moviment on renuncia a revolucionar l'antic món mitjançant els seus enormes mitjans, i cerca més aviat d'assolir la salvació a esquenes de la societat, d'una manera provada, dins les seues limitades condicions d'existència, i per tant això li du necessàriament a la perdició*. Sembla incapaç de descobrir de nou la pròpia grandesa revolucionària o d'aconseguir noves energies dels lligams establerts de nou, fins que *totes les classes*, contra les quals lluità el juny, s'hi prostren davant d'ell. Però si més no cau amb els honors de la gran lluita de la història universal; no tan sols França,

sinó tot Europa tremolà davant el sisme de juny, mentre que les derrotes posteriors de les classes superiors es compren tan barates que requereixen una exageració descarada per part del partit victoriós perquè pugen passar com a esdeveniments, i es fan més vergonyoses com més allunyat és el partit derrotat del proletari.

La derrota dels insurgents del juny certament ha treballat el terreny on es podia fundar i aixecar la república burgesa; però ha demostrat igualment que a Europa s'hi tracta d'altres qüestions que la de «república o monarquia». Ha posat de manifest que *la república burgesa* hi suposa el despotisme ilimitat d'una classe damunt de les altres. Ha mostrat que els països de civilització antiga, amb una estructura de classes desenvolupada, amb condicions modernes de producció i amb una consciència intel·lectual on totes les idees tradicionals s'han dissolt pel treball de segles, *la república n'és tan sols la forma política de la revolució de la societat burgesa* i no la *forma vital de conservació*, com ara en els Estats Units de Nord-amèrica, on si bé ja hi ha classes, encara no s'han fixat, sinó que es troben en un flux continu i les parts s'hi canvien entre elles, on els mitjans moderns de producció, per comptes de coincidir amb una superpoblació estagnant, més aviat hi compensen la relativa manca de caps i mans, i on finalment el moviment febril i juvenil de la producció material, que ha de fer un món nou, no té ni temps ni ocasió per abolir l'antic món dels esperits.

Totes les classes i partits s'havien unit els dies de juny en el *partit de l'ordre* contra la classe proletària com a *partit de l'anarquia*, del socialisme, del comunisme. Havien «salvat» la societat dels «*enemics de la societat*». Havien llençat les consignes de l'antiga societat, «*propietat, família, religió, ordre*» com a mots d'ordre del seu exèrcit i havien proclamat als croats contrarevolucionaris: «Sota aquest signe vencereu!». Des d'aquest instant, tan bon punt un dels nombrosos partits que s'aplegà sota aquest signe contra els insurgents de juny cercar de controlar el camp de batalla revolucionari pel propi interès de classe, s'hi llença sota el crit: «Propietat, família, religió, ordre». La societat se salva tan sovint com s'estreta el cercle dels dirigents, com més exclusiu és l'interès

que es manté contra un de més ampli. Qualsevol demanda de la més simple reforma financera burgesa, del liberalisme més ordinari, de la republicanitat més formal, de la democràcia més superficial, es titllat simultàniament d'«atemptat a la societat». I finalment els propis alts sacerdots de «la religió i l'ordre» són foragitats a puntades de peu dels trípodés pítics, trets del llit en la nit i la boira, pujats a vagons cel·lulars, encarcerats o enviats a l'exili, el temple n'és aterrat, les boques en són segellades, les plomes trencades, les lleis estripades, en nom de la religió, de la propietat, de la família, de l'ordre. Els burgesos fanàtics de l'ordre són abatuts als balcons per grups de soldats beguts, les llars són violades i bombardejades per diversió – en nom de la propietat, de la família, de la religió i de l'ordre. Les escupinades de la societat burgesa constitueixen finalment la *falange sagrada de l'ordre*, i l'heroi Krapülinski s'instal·la en les Tulleries com un «*redemptor de la societat*».

II

Recordam de nou els trets del desenvolupament.

La història de l'*assemblea nacional constituent* d'ençà dels dies de juny és la *història del domini i la dissolució de la fracció burgesa republicana*, d'aquella fracció que hom coneix sota els noms de republicans tricolors, de republicans purs, de republicans polítics, de republicans formalistes, etc.

Sota la monarquia burgesa de Louis-Philippe es constituí l'*oposició republicana oficial* i per tant una part integrant reconeguda del món polític de llavors. Tenia representació a la cambra, i un cercle d'influència important en la premsa. L'òrgan parisí, el **National**, es reconeixia a la seua manera com tant respectable com el **Journal des Débats**. Aquesta posició en la monarquia constitucional es corresponia al seu caràcter. No era cap fracció de la burgesia unida per grans interessos comuns i demarcada per unes condicions pròpies de producció. Era una colla de burgesos de sentiment republicà, escriptors, advocats, oficials i funcionaris, la influència dels quals es devia a l'antipatia personal del país envers Louis-

Philippe, als records de l'antiga república, a la fe republicana d'un nombre d'entusiastes, i per damunt de tot, però, al *nacionalisme francès*, l'odi del qual vers el Tractat de Viena i vers l'aliança amb Anglaterra el mantenien viu. Una gran part dels seguidors que el **National** havia tingut sota Louis-Philippe ho eren per aquest imperialisme amagat, que podria confrontar-lo en conseqüència, més tard, sota la república, com a competidor mortal en la persona de Louis Bonaparte. Combatia l'aristocràcia financera, com feia tota la resta de l'oposició burgesa. La polèmica contra el pressupost, que a França s'unia estretament a la lluita contra l'aristocràcia financera, li procurà una popularitat barata i un material inesgotable per leading article puritans que no desaprofitaria. La burgesia industrial li era agraïda per aquesta defensa servil del sistema proteccionista francès, que acceptava, però, més per raons naciolas que no d'economia nacional, i la burgesia en general li ho era per la denúncia esforçada del comunisme i del socialisme. Per la resta el partit del **National era purament republicà**, és a dir demanava una forma republicana del domini burgès per comptes d'una de monàrquica i la part del lleó d'aquest domini. Quant a les condicions d'aquesta transformació no les tenia gens clares. Era d'una claredat meridiana, per contra, que es reconeixia públicament en els banquets reformistes de la darrera època de Louis-Philippe, la seua impopularitat entre la petita burgesia democràtica i especialment entre el proletariat revolucionari. Aquests republicans purs, com hi correspon amb els republicans purs, eren a punt d'acontentar-s'hi inicialment amb una regència de la duquessa d'Orléans quan esclatà la revolució de febrer i assignà als seus representants més coneguts un lloc en el govern provisional. Naturalment gaudien inicialment de la confiança de la burgesia i d'una majoria en l'assemblea constituent. Els elements *socialistes* del govern provisional foren exclosos de la comissió executiva que formà l'assemblea nacional en constituir-se, i el partit del **National** emprà l'esclat de la insurrecció de juny per destituir també la *comissió executiva* i per tant desfer-se'n dels rivals més propers, els *republicans petit-burgesos o demòcrates* (Ledru-Rollin, etc.). Cavaignac, el general del partit burgès-republicà, que comandà la matança de juny, prengué el lloc de la comissió executiva amb una

mena de poder dictatorial. Marrast, antic redactor en cap del **National**, esdevingué el president perpetu de l'Assemblea nacional constituent, i els ministeris, igual com la resta de llocs d'importància, correspongueren als republicans purs.

La fracció burgesa republicana, que s'havia considerat des de feia temps l'hereva legítima de la monarquia de juliol, trobà així colmats els ideals, però arribava al poder, no com havia somniat sota Louis-Philippe, a través d'una revolta liberal de la burgesia contra el tro, sinó a través d'un aixecament catàrtic del proletariat contra el capital. això que havia concebut com l'esdeveniment *més revolucionari*, es tornà en realitat com el *més contrarevolucionari*. El fruit li caigué a les mans, però li caigué de l'arbre del coneixement, i no de l'arbre de la vida.

El *domini exclusiu dels republicans burgesos* durà tan sols del 24 de juny fins al 10 de desembre del 1848. Es resumeix en la *redacció d'una constitució republicana* i en l'*estat de setge de París*.

La nova *constitució* era en el fons tan sols l'edició republicana de la carta constitucional del 1830. El restringit vot censitari de la monarquia de juliol, que exclouïa fins i tot una gran part de la burgesia del domini polític, era incompatible amb l'existència de la república burgesa. La revolució de febrer havia proclamat en el lloc d'aquest cens el dret universal al sufragi directe. Els republicans burgesos no podien desoir aquest esdeveniment. Van haver de limitar-se a afegir la provisió restrictiva d'un domiciliació de sis mesos en la circumscripció electoral. L'antiga organització de l'administració, del sistema municipal, dels tribunals, de l'exèrcit, etc., restava intocada, o allà on la constitució els alterava, el canvi consistia en el registre de continguts, i no en el contingut, en el nom, i no en la cosa.

La inevitable enunciació general de les llibertats del 1848, la llibertat personal, les llibertats de premsa, d'expressió, d'associació, de reunió, d'ensenyament i de religió, etc. rebé un uniforme constitucional que les feia invulnerables. Cadascuna d'aquestes llibertats es proclama explícitament com el dret *incondicional* del ciutadà francès, però sempre amb la constant nota al marge que és

ilimitada en la mesura que no la limiten els «*drets iguals dels altres* i la *seguretat pública*» o les «lleys» que cerquen d'harmonitzar les llibertats individuals entre elles i amb la seguretat pública. Per exemple: «Els ciutadans tenen el dret d'associar-s'hi, de reunir-s'hi pacíficament i desarmada, de expressar-s'hi a través de peticions i opinions en la premsa o per altres mitjans. *L'ús d'aquests drets no té cap altra limitació que els drets iguals dels altres i la seguretat pública*». (Cap.II de la constitució francesa, § 8.) – «La instrucció és lliure. La llibertat d'instrucció es *gaudirà* sota les condicions fixades per la llei i sota la supervisió de l'estat». (A.a.O., § 9.) – «La llar de cada ciutadà és inviolable *tret* de les formes previstes per la llei». (Cap. II, § 3.) Etc. etc. – La constitució es refereix per tant constantment a futures lleis *orgàniques*, que duran a la pràctica aquestes notes al marge el regularan l'exercici d'aquestes llibertats ilimitades d'una manera que ni toparan entre elles ni tampoc amb la seguretat pública. I finalment aquestes lleis orgàniques foren dutes a la vida pels amics de l'ordre i totes aquestes llibertats res regularen de forma que la burgesia en gaudeix sense cap restricció per part dels drets iguals de les altres classes. Allà on prohibeix completament aquestes llibertats «als altres» o en permet el gaudiment únicament sota condicions que no són més paranys policials, ho fa tan sols en interès de la «*seguretat pública*», és a dir de la seguretat de la burgesia, com prescriu la constitució. Totes dues bandes apel·len com a conseqüència d'això amb tot el dret a la constitució, tant els amics de l'ordre, que anul·laren aquestes llibertats, com els demòcrates que les reivindicaven. Cada paràgraf de la constitució conté la pròpia antítesi, la pròpia casa alta i baixa, és a dir la llibertat en la frase general, i la privació de llibertat en la nota al marge. En la mesura que el *nom* de la llibertat es respecte i únicament es limite l'exercici real, d'una manera legal, la presència constitucional de la llibertat resta intacte, inviolada, per molts cops mortals que rebe en la presència *comuna*.

Aquesta constitució que d'una manera tan assenyada es feia inviolable era vulnerable com Aquil·les en un punt, no en el taló, sinó en el cap, o més aviat en els dos caps: l'*assemblea legislativa* d'una

banda, el *president* de l'altra. Si hom fa una ullada a la constitució hi trobarà que tan sols els paràgrafs on es defineix la relació del president amb l'assemblea legislativa, són absoluts, positius, sense contradicció ni manipulació possibles. Ací es tractava d'una qüestió de seguretat pels republicans burgesos. Els articles 45-70 de la constitució es redacten de forma que l'assemblea nacional pot destituir el president constitucionalment, mentre que el president tan sols pot bandejar l'assemblea nacional inconstitucionalment, tan sols si bandeja la mateixa constitució. Exigeix per tant la pròpia anul·lació foraixòsa. No tan sols santifica la divisió de poders, com la Carta del 1830, sinó que l'amplia fins a una contradicció insuportable. La *funció dels poders constitucionals*, com Guizot designà el joc parlamentari entre els poders legislatiu i executiu, es continuava a jugar en la constitució del 1848 va banque. D'una banda hi ha 750 representants del poble elegit per sufragi universal i reelegibles, que formen una assemblea nacional incontrol·lable, indissoluble i indivisible, una assemblea nacional que gaudeix d'omnipotència legislativa, que decideix en darrera instància sobre la guerra, la pau i els tractats comercials, que posseeix tota sola el dret d'amnistia i que per lka permanent controla la part davantera de l'escenari. D'altra banda el president, amb tots els atributs del poder reial, amb autoritat per designar i destituir els ministres amb independència de l'assemblea nacional, amb tots els mitjans del poder executiu a les mans, en control de tots els càrrecs i per tant en disposició a França de l'existència de, si més no, 1 milió i mig de persones, ja que en depenen dels 500.000 funcionaris i oficials de tota graduació. Té totes les forces armades al darrera. Gaudeix del privilegi de perdonar criminals individuals, de suspendre guàrdies nacionals, de destituir, amb la participació del Consell d'Estat, els consells generals, cantonals i municipals elegits pels propis ciutadans. Se li reserva la iniciativa i la direcció en tots els tractats amb l'exterior. Mentre que l'assemblea es reuneix constament i s'exposa a les crítiques públiques diàries, du una vida reclosa en els Camps Elisis, i que amb l'article 45 de la constitució al davant el cor li crida diàriament: «Frère, il faut mourir!». El poder se li exhaureix el segon diumenge del preciós mes de maig del quart any de l'elecció!

Llavors la glòria arriba a la fi, la peça ja no es representa una segona vegada, i si teniu deutes, vigilau de pagar-los dels 600.000 francs atorgats per la constitució, si és que no preferiu anar a Clichy el segon diumenge del preciós mes de maig! – Quan la constitució assigna el poder fàctic al president, cerca d'assegurar el poder moral a l'assemblea nacional. A banda del fet que és impossible de crear un poder moral amb paràgrafs legals, la constitució s'anul·la de nou una vegada més en fer que el president l'elegesquen tots els francesos per sufragi directe. Mentre que els vots de França es divideixen en 750 membres de l'assemblea nacional, es concentren contràriament en aquest cas en *un* individu. Mentre que cada representant individual del poble tan sols representa tal o tal partit, tal o tal cap de pont, o tan sols la necessitat d'elegir un entre els set-cents cinquanta sense examinar gairebé de prop ni la causa ni l'home, ell és l'elegit de la nació i l'acte de la seua elecció és el triomf que el poble sobirà s'hi juga cada quatre anys. L'assemblea nacional s'hi troba en una relació metafísica, però el president electe té una relació personal amb la nació. L'assemblea nacional apareix en els seus representants nacional com els aspectes múltiples de l'esperit nacional, però el president l'encarna. Posseeix una mena de dret diví, per gràcia del poble.

Tetis, la dea marina, havia profetitzat a Aquil·les que moriria en la flor de la juventut. La constitució que té un punt feble, com Aquil·les, té també un presentiment, com Aquil·les, que haurà d'encarar una mort prematura. En tenien prou els republicans purs constituents en apartar els ulls dels cels de la llur república ideal i posar-los en el món profà, per reconèixer com l'arrogància dels reialistes, dels bonapartistes, dels demòcrates, dels comunistes i el llur propi descrèdit augmentaven diàriament, en la mateixa mesura que s'apropaven a la culminació de la llur gran obra d'art legislativa, sense que Tetis en aquest sentit hagués d'eixir del mar per comunicar-los el secret. Cercaren enganyar el destí tot aferrant-se a la constitució, que d'acord amb l'article 111, requeria per a qualsevol *revisió del redactat* el suport de si més no tres quartes parts dels vots, emesos en tres debats successius, amb tot un mes entre

cadascun d'ells, i amb la provisió que no pas menys de 500 membres de l'Assemblea hi havien de votar. Amb això feien tan sols un intent impotent de continuar a exercir el poder com a minoria parlamentària, cosa que ja tenien en ment profèticament, un poder que llavors, quan dirigien una majoria parlamentària i tenien tots els mitjans del poder governamental, se'ls hi escapava de en dia de les febles mans.

Finalment la constitució es confiava ella mateixa, en un paràgraf melodràmic, a «la vigilància i el patriotisme de tot el poble francès i de cada francès individuals», després que s'hagués confiat prèviament en un altre paràgraf al «vigilant» i «patriòtic» fins a la tendresa Alt Tribunal, l'«haute cour» inventat per aital objectiu.

Aquesta era la constitució del 1848, que el 2 de desembre del 1851 no fou enderrocada per cap cap, sinó que més aviat va caure per una barretada; certament, era el tricorni del barret napoleònic.

Mentre els republicans burgesos en l'assemblea s'esforçaven en dissenyar aquesta constitució, en discutir-la i en votar-la, Cavaignac fora de l'assemblea mantenia l'*estadi de setge de París*. L'estadi de setge de París era l'alcavota de la Constituent en els esforçats de creació republicana. Si la constitució més tard fou foragitada del món amb baionetes, cal no oblidar que fou igualment amb baionetes, que apuntaven al poble, que la van haver de protegir en el ventre matern i amb baionetes la van dur a aquest món. Els pares precursors dels «honestes republicans» havien enviat el llur símbol, la tricolor, de ronda per Europa. Per la pròpia banda també ells feren una invenció, que troba camí per tot el continent, però que retornà a França amb un amor renovat fins que ara s'ha naturalitzat en la meitat dels seus departaments, l'*estat de setge*. Una invenció esplèndida, emprada periòdicament en cada següent crisi del curs de la revolució francesa. A més de la caserna i el bivac, que hom periòdicament llença per damunt del cap de la societat francesa, per oprimir-li el cervell i calmar-la; del sabre i el mosquet, que periòdicament jutgen i administren, custodien i censuren, fan de policies i de serens; bigoti i uniforme, que hom periòdicament saluda com la més elevada saviesa de la societat i com a rectors de la societat – però no havien la

caserna i el bivac, el sabre i el mosquet, el bigoti i l'uniforme, de fer-se finalment la idea que havien la societat d'una vegada per sempre i proclamar el propi règim com la societat burgesa més alta i més alliberadora, sense la preocupació de governar-se ella mateixa? La caserna i el bivac, el sabre i el mosquet, el bigoti i l'uniforme havien arribat a aquesta idea i cada vegada esperaven un millor pagament per tan alt servei, mentre que del simple periòdic estat de setge i dels rescats transitoris de la societat amb l'atac de tal o tal fracció burgesa, ben poc en treien de substàncies llevat d'uns quants morts i ferits i unes quantes amistats burgeses. No havien els militars de jugar a la fi també amb l'estat de setge en interès i profit propis, i alhora assetjar les butxaques burgeses? Hom no hauria d'oblidar, cal assenyalar de passada, que el *coronel Bernhard*, el mateix president de la comissió militar que sota Cavaignac havia deportat sense judici 15.000 insurgents, era en aquest moment de nou el cap de les comissions militars actives a París.

Si els honests republicans purs crearen la bressola on els pretorians del 2 de desembre del 1851 havien de créixer, cal lloar-los d'altra banda pel fet que, per comptes d'exagerar el sentiment nacional com sota Louis-Philippe, ara, quan gaudien del poder nacional, s'arrossegaven davant l'exterior, i per comptes de fer lliure Itàlia, deixaven que la reconquerissen austríacs i napolitans. L'elecció de Louis Bonapartes com a president el 10 de desembre del 1848 posà fi a la dictadura de Cavaignac i a la Constituent.

En l'article 44 de la constitució s'hi diu: «El president de la república francesa no haver perdut mai la qualitat de ciutadà francès». El primer president de la república francesa, L.-N. Bonaparte no tan sols havia perdut la qualitat de ciutadà francès, no havia estat tan sols policia especial anglès, sinó fins i tot s'havia naturalitzat suís.

He desenvolupat en un altre lloc la importància de l'elecció del 10 de desembre. No hi retornaré de nou. N'hi ha prou a assenyalar que fou una *reacció dels pagesos*, que havien hagut de pagar els costos de la revolució de febrer, contra la resta de les classes de la nació, una *reacció del camp contra la ciutat*. Trobà una gran aprovació en l'exèrcit, que els republicans del **National** no havien fornit ni glòria

ni cap augment de paga, entre la gran burgesia, que saludava Bonaparte com un pont a la monarquia, entre els proletaris i els petit-burgesos, que el rebien com un càstic per Cavaignac. Tindrè oportunitat després per entrar més detingudament en les relacions dels *pagesos* amb la revolució francesa.

L'època del 20 de desembre del 1848 fins a la dissolució de la constituent el maig del 1849 inclou la història de la caiguda dels republicans burgesos. Després d'haver fundat una república per la burgesia, haver fet fora del terreny el proletariat revolucionari i reduït la petita burgesia democràtic al silenci, foren abandonats per la massa de la burgesia, que amb dret veia aquesta república com a *propietat seua*. Aquesta massa burgesa era, però, *reialista*. Una part d'ella, els grans terratinents, havien dominat sota la *restauració* i eren per tant *legitimistes*. L'altra, l'aristocràcia financera i els grans industrials, havien dominat sota la monarquia de juliol i eren per tant *orleanistes*. Els grans càrrecs de l'exèrcit, de la universitat, de l'església, de la tribuna, de l'acadèmia i de la premsa es dividien entre els dos bàndols, per bé que en proporcions diferents. Ací, en la república burgesa, que no duia ni el nom de *Bourbon* ni tampoc el d'*Orléans*, sinó el nom del *capital*, hi havien trobat la forma d'estat, on podien dominar *plegades*. Ja la insurrecció de juny els havia unit en el «Partit d'Ordre». Ara calia en primer lloc bandejar la colla dels republicans burgesos, que encara ocupaven els escons de l'assemblea nacional. Igual de brutal com havien sigut aquests republicans purs contra el poble en l'abús de la força física, amb la mateixa covardia, duplicitat, corrupció, s'hi retiraven sense lluita, quan es tractava de mantindre el republicanisme i els drets legislatius contra el poder executiu i els reialistes. No m'hi cal relatar la història vergonyosa de la dissolució. Desaparegueren, no caigueren. La llur història ha arribat per sempre a la fi, i tant dins com fora de l'assemblea figuraran en el període següent tan sols com a memòria, memòria que sembla guanyar vida sempre que el simple nom de la república entra de nou en el debat i tan sovint com el conflicte revolucionari amenaça d'arribar al nivell més baix. Remarc de passada que el diari que donà

nom a aquest partit, el **National**, es convertí al socialisme en el període següent.

Abans de concloure aquest període, hem de fer encara una ullada a tots dos poders, un dels quals anorrea l'altre el 2 de desembre del 1851, mentre que d'ençà del 20 de desembre del 1848 fins a la fi de la constituent havien viscut en una relació marital. Volem dir Louis Bonaparte d'una banda i el partit dels reialistes coaligats, l'ordre, la gran burgesia de l'altra. En accedir a la presidència Bonaparte formà un ministeri del partit d'ordre, al capdavant del qual hi posà Odilon Barrot, notabene l'antic dirigent de la fracció més liberal de la burgesia parlamentària. El senyor Barrot havia aconseguit finalment el ministeri, l'espectre del qual el perseguia des del 1830, i encara més, la presidència d'aquest ministeri; però no, com imaginava sota Louis-Philippe, com a cap més avançat de l'oposició parlamentària, sinó amb la comanda de fer morir el parlament, i com a aliat dels seus antics arxienemics, els jesuïtes i els legitimistes. Es duia la núvia a casa a la fi, però tan sols després d'haver-la prostituïda. Bonaparte semblava eclipsar-lo completament. Aquest partit actuà per ell.

De la mateixa manera que el primer consell de ministres decidí l'expedició a Roma, hom acordà que s'havia d'emprendre amb el suport de l'assemblea nacional i els mitjans per aconseguir-lo es basarien en falsos pretextes. Així començaren a manipular l'assemblea nacional i a conspirar secretament amb els poders absolutistes de l'exterior contra la revolucionària república romana. Bonaparte preparava de la mateixa forma i amb les mateixes maniobres el seu colp del 2 de desembre contra el legislatiu reialista i la república constitucional. No oblidam que el mateix partit que el 20 de desembre del 1848 constituïa el ministeri de Bonaparte, el 2 de desembre del 1851 tenia la majoria en l'assemblea nacional legislativa.

La constituent havia de decidir l'agost de dissoldre's únicament després d'haver elaborat i promulgat tota una sèrie de lleis orgàniques que havien de complementar la constitució. El partit d'ordre va presentar el 6 de gener del 1849 la moció, a través del

representant Rateau, havia de deixar córrer les lleis orgàniques i més aviat decidir la *pròpia dissolució*. No tan sols el ministeri, amb el senyor Odilon Barrot al capdavant, sinó alhora tots els membres reialistes de l'assemblea nacional afirmaren que la dissolució era necessària pel restabliment del crèdit, la consolidació de l'ordre i posar fi a la provisionalitat indeterminada i fonamentar una situació definitiva, que ara s'hi minava la productivitat del nou govern i que la mera continuació per rancúnia cansava el país. Bonaparte prengué nota de totes aquestes invectives contra el poder legislatiu, les aprengué de memòria i demostrà als reialistes parlamentaris el 2 de desembre del 1851, que les havia après d'ells. Repetí les mateixes consignes contra ells.

El ministeri Barrot i el partit d'ordre anaren més enllà. Cursaren *peticions a l'assemblea nacional* procedents de tot França on s'hi demanava amigablement que desaparegués. Així dirigiren les masses desorganitzades contra l'assemblea nacional, l'expressió constitucionalment organitzada del poble. Ensenyaren Bonaparte a cridar el poble contra les assemblees parlamentàries. Finalment el 29 de gener del 1849 arribava el dia que la constituent decidia la *pròpia dissolució*. L'assemblea nacional trobà l'edifici parlamentari ocupat militarment; Changarnier, el general del partit d'ordre, en les mans del qual hi havia el comandament unificat de la guàrdia nacional i de les tropes de línia, disposà una gran revista de tropes a París, com si fos imminent una matança, i els reialistes coalitzats declararen a la constituent que es recorreria a la força si no col·laboraven. Col·laborà i tan sols mercadejà per una perllongació de vida del tot breu. Què fou el 29 de gener si no un coup d'état del 2 de desembre del 1851, tan sols que dut a terme pels reialistes amb Bonaparte contra l'assemblea nacional francesa? Els cavallers no s'adonaren o no volgueren adonar-se que Bonaparte havia aconseguit que una part de les tropes marxàs davant ell en les Tulleries, i s'aferrà amb una avidesa a aquesta primera demostració pública del poder militar contra el poder parlamentaria que faria ombra a Calígula. Certament que ells tan sols hi veieren Changarnier.

Un motiu pel qual el partit d'ordre actuà tan particularment per retallar per la força la durada vital de la constituent eren les *lleis orgàniques* que completaven la constitució, com la llei de l'educació, la llei de cultes, etc. Pels realistes coaligats el més important era fer ells mateixos les lleis i no deixar que les fessen els republicans, que eren poc de fiar. Entre aquestes lleis orgàniques s'hi trobava també una llei sobre la responsabilitat del president de la república. El 1851 l'assemblea legislativa redactava aital llei quan Bonaparte anticipà aquest colp amb el colp del 2 de desembre. Què no haurien donat els realistes coaligats en la campanya parlamentària d'hivern del 1851 per tindre una llei de responsabilitat ja consolidada, i redactada per una assemblea republicana, hostil i poc de fiar!

Després del 29 de gener del 1849 la constituent havia llençat ja la darrera armada, el ministeri Barrota i els amics de l'ordre la caçaren a mort, no deixaren de fer res per humiliar-la, i lluitaren contra les lleis d'una assemblea impotent i desesperada que perdia així la darrera resta de respecte entre el públic. Bonaparte, ocupat en la idea fixa napoleònica, era prou agosarat com per explotar públicament aquesta degradació del poder parlamentari. Per exemple, quan l'assemblea nacional aprovà el 8 de maig del 1849 un vot de censura al ministeri pel setge de Civitavecchia per Oudinot i ordenava el retorn de l'expedició romana a l'objectiu pretès, Bonaparte publicà el mateix vespre a **Moniteur** una lletra a Oudinot, on el felicitava pels èxits heroics i en contrast als parlamentaris pixa-tinters s'hi presentava com el protector generós de l'exèrcit. Els reialistes se somreien. El veien simplement com el llur dupe. Finalment, quan Marrast, el president de la constituent, cregué per un instant que la seguretat de l'assemblea nacional perillava i, basant-se en la constitució, requisà un coronel i el seu regiment, el coronel s'hi negà, cità la disciplina en suport seu, i adreçà Marrast a Changarnier, que hi refusà sorneguer amb la remarca que no li agraven les bayonettes intel·ligentes. El novembre del 1851, quan els reialistes coaligats volien iniciar la lluita decisiva amb Napoléon, cercaren de basar-s'hi en el conegut *Decret de Qüestors* pel principi de la requisició directe de tropes pel president de l'assemblea nacional. Un llur general, Le

Flô, havia signat el decret legal. Debades Changarnier hi votà pel decret i Thiers agrái la saviesa profunda de la desapareguda constituent. El *ministre de guerra St-Arnaud* li respongué com Changarnier havia respost a Marrast, i – sota l'aclamació de la Muntanya!

El propi *partit d'ordre*, quan encara no hi era l'assemblea nacional, quan hi era tan sols encara el ministeri, havia condemnat el *règim parlamentari*. I plora quan el 2 de desembre del 1851 desapareix de França!

Li desitgem un bon viatge.

III

El 28 de maig del 1849 s'hi constituí l'assemblea nacional legislativa. El 2 de desembre del 1851 fou dispersada. Aquest període inclou la durada vital de la *república constitucional o parlamentària*.

En la primera revolució francesa al domini dels *constitucionals* hi segueix el domini dels *girondins* i al domini dels *girondins* el domini dels *jacobins*. Cadascun d'aquests partits recorre als més avançats. Tan bon punt la revolució ha anat massa enllà com per continuar a seguir-la, encara menys per anar-hi al capdavant, l'aliat més sòlid que hi havia al darrera el substitueix i l'envia a la guillotina. La revolució es mou així en línia ascendent.

Just al contrari amb la revolució del 1848. El partit proletari sembla un apèndix del democràtic-petit burgès. El traeix i l'abandona el segon el 16 d'abril, el 15 de maig i els dies de juny. El partit democràtic s'alça per la seua banda damunt els muscles dels republicans-burgesos. Els republicans-burgesos amb prou feines es creuen prou ben establerts se sacsegen els feixucs camarades i s'aferren ells mateixos als muscles del partit d'ordre. El partit d'ordre encongeix els muscles, deixa caure els republicans-burgesos i s'hi llença als muscles de les forces armades. Es creu encara ben assegut en els llurs muscles quan un bonic matí se n'adona que els muscles s'han transformat en baionetes. Cada partit deixa endarrere el qui

empenyia davant i retrocedeix fins el partit que empenyia endarrere. No és cap meravella que en aquesta postura ridícula perda l'equilibri i després de trontollar irremeiablement, caiga amb curioses giragonses. La revolució es mou així en línia descendent. S'hi troba en aquest moviment retrògrad abans que la darrera barricada de febrer siga retirada i la primera autoritat revolucionari constituïda.

El període que tenim al davant inclou la barreja més diversa de contradiccions esclatants: constitucionals que conspiren obertament contra la constitució, revolucionaris que són constitucionals confessos, una assemblea nacional que vol la omnipotència i sempre resta parlamentària; una Montagne que troba la vocació en la paciència i contraresta les derrotes presents amb profecies de futures victòries; reialistes que fornen els patres conscripti de la república i que per la situació es veuen forçades adherir-se a cases reials hostils a l'exterior, i a la república, que odien, a França; un poder executiu que treu força de la feblesa, i la respectabilitat de l'odi que mereix; una república que no és res més que la infàmia combinada de dues monarquies, la de la restauració i la monarquia de juliol, amb una etiqueta imperialista – aliances, la primera clàusula de les quals és la separació, lluites que tenen com a primera llei la manca de decisivitat, en nom de la calma l'agitació més forassenyada, en nom de la revolució la prèdica més solemne de la calma, passions sense veritat, veritats sense passió, herois sense heroïcitats, història sense fets; un desenvolupament que sembla tindre com a única força la successió del calendari, mitjançant la repetició continuada de les mateixes contraccions i relaxacions; antagonismes que periòdicament semblen forçats fins al cim tan sols per perdre'n contrast i esvair-se sense poder resoldre's; esforaixos pretenciosament presentats i terror filisteu al perill de la fi del món, i alhora les més petites intrigues i comèdies cortesanes representades pels salvadors del món, que en el llur *laissez-aller* ens recorden menys el dia del judici que els temps de la Fronda – el geni col·lectiu oficial de França dut fins a la nàusea per l'estúpidesa hàbil d'un únic individu; la voluntat col·lectiva de la nació, que tant sovint parla de sufragi universal, com cerca una expressió adient a través dels

enemics eterns dels interessos de les masses, fins que a la fi troba la voluntat pròpia d'un filibuster. Si hi ha qualsevol secció de la història pintada de gris en gris és aquesta. Els humans i els esdeveniments apareixen com a Schlemihls invertits, com a ombres que han perdut els cossos. La pròpia revolució paralitza els portadors i tan sols dota els adversaris d'una força apassionada. Quan «l'espectre vermell», contínuament conjurat i emprat pels contrarevolucionaris, apareix finalment, ho fa no amb el capell frigi de l'anarquia, sinó en l'uniforme de l'ordre, amb *plomes vermelles*.

Hem vist que el ministeri que Bonaparte instal·là el 20 de desembre del 1848, el dia de la seua ascensió, era un ministeri del partit d'ordre, de la coalició de legitimistes i orleanistes. Aquest ministeri Barrot-Falloux havia sobreviscut la constituent republicana, la durada vital de la qual havia retallat més o menys violentament, i es trobava al comandament. Changarnier, el general dels reialistes aliats, continuava a unir en la seua persona el comandament general de la primera divisió militar i el de la guàrdia nacional parisina. Les eleccions generals havien garantit finalment al partit d'ordre la gran majoria de l'assemblea nacional. Ací els diputats i pars de Louis-Philippe trobaren una santa host de legitimistes, pels quals nombroses paperetes electorials de la nació s'havien transformat en cartes de presentació a l'escenari polític. Els representants populars dels bonapartistes eren massa escassos per poder formar un partit parlamentari independent. Apareixien tan sols com a *mauvaise queue* del partit d'ordre. Així el partit d'ordre era en possessió del poder executiu, de l'exèrcit i del cos legislatiu, en breu del poder general de l'estat, i s'havia enfortit moralment amb les eleccions generals, que feien aparèixer el llur domini com la voluntat del poble, i amb el triomf simultani de la contrarevolució en tot el continent.

Mai un partit havia obert la campanya amb mitjans més grans i sota auspicis més favorables.

Els naufragats *republicans purs* s'hi trobaren que s'havien fos en l'assemblea nacional legislativa en una colla d'uns 50 homes, al capdavant dels quals hi havia els generals africans Cavaignac, Lamoricière i Bedeau. El gran partit opositor, però, el constituïa la

Montagne. El partit *socialdemòcrata* s'havia donat aquest nom de font parlamentari. Dirigia més de 200 dels 750 vots de l'assemblea nacional i era per tant si més no tan poderós com qualsevol de les tres fraccions del partit d'ordre. La minoria relativa envers el total de la coalició reialista semblava compensada per circumstàncies particulars. No tan sols havia mostrat en les eleccions departamentals que havia aconseguit una important influència entre la població rural. Comptava dins seu amb gairebé tots els diputats de París, l'exèrcit havia fet un acte de fe democràtica amb l'elecció de tres oficials no-comissionats, i el cap de la Montagne, Ledru-Rollin, s'aixecava, a diferència de tots els representants del partit d'ordre, damunt el suport de cinc departaments, que li havien atorgat els vots conjuntament. La Montagne apareixia per tant el 28 de maig del 1849, en les col·lisions inevitables entre els reialistes i entre el conjunt del partit d'ordre i Bonaparte, amb tots els elements d'èxit a favor seu. Catorze dies després ho havia perdut tot, inclòs l'honor.

Abans de continuar la història parlamentària, calen unes puntualitzacions per evitar equívocs comuns sobre el caràcter general de l'època que tenim al davant. Vist a la manera democràtica, el període de l'assemblea nacional legislativa coincideix amb el període de l'assemblea constituent en una mateixa qüestió, la lluita entre republicans i reialistes. El propi moviment, però, es resum en *una* consigna: «reacció», la nit on tots els gats són grisos, i que els permet d'aplegar-se en els llocs comuns nocturns. I certament, a primera ullada el partit d'ordre apareix com un laberint de diferents fraccions realistes, que no tan sols intriguen entre elles, cadascuna a la recerca d'elevat el propi pretendent al tron i exclou'n els pretendents de les altres, sinó que també totes s'uneixen en un odi comú a la «república». La Montagne, per la seua banda, apareixia en oposició a aquesta conspiració reialista com la representant de la «república». El partit d'ordre apareixia contínuament dedicat a una «reacció» adreçada, ni més ni menys que com a Prússia, contra la premsa, l'associació, etc., i duta a terme amb brutals intervencions policials de la burocràcia, de la gendarmeria i dels parkettes, del tot com a Prússia. La «Montagne», per la seua banda, s'ocupava contínuament

de protegir-se d'aquests atacs i defensar així els «drets humans eterns», com ha fet tot partit anomenat popular més o menys durant el darrer segle i mig. Si un considera de més a prop la situació i els partits s'esvaeix aquesta aparença superficial, que amaga la *lluita de classe* i la fisonomia pròpiament dita d'aquest període.

Els legitimistes i orleanistes constitueixen, com hem dit, les dues grans fraccions del partit d'ordre. això que vinculava aquestes fraccions als llurs pretendents i les mantenia mútuament separades, no era res més que la flor de lis i la tricolor, la Casa de Bourbon i la Casa d'Orléans, ombres diferents de reialisme, era bàsicament la declaració de fe del reialisme? Sota els Bourbons havia regit la *gran propietat agrària* amb capellans i lacais, sota els Orléans les altes finances, la gran indústria, el gran comerç, és a dir *el capital* amb la corrua d'advocats, professors i bells oradors. La monarquia legítima era merament l'expressió política del domini hereditari dels senyors de la terra, com la monarquia de juliol era tan sols l'expressió política del domini usurpat dels parvenus burgesos. això que apartava per tant aquestes fraccions no era cap dels anomenats principis, sinó les condicions materials d'existència de dues formes diferents de propietat, era l'antic antagonisme de la ciutat i el camp, la rivalitat entre el capital i la propietat de la terra. Que alhora vells records, enemistats personals, pors i esperances, prejudicis i il·lusions, simpaties i antipaties, conviccions, articles de fe i principis els lliguen a una o altra casa reial, qui ho nega? Damunt de les formes diferents de propietat, damunt de les condicions socials d'existència s'aixeca tota una superestructura de sentiments diferents i conformats de manera peculiar, il·lusions, formes de pensa i visions vitals. La classe sencera les crea i forma a partir dels fonaments materials i de les relacions socials corresponents. L'individu aïllat, que les obté de la tradició i l'educació, pot imaginar-se que constitueixen els motius reals i el punt de partida de la seua acció. Quan qualsevol fracció, orleanistes o legitimistes, cerca de fer creure a si mateixa i a l'altra que era la lleialtat a les dues cases reals això que les separava, els fets demostraren més tard que més aviat eren els interessos dividits els qui impedièn la unió de les dues cases reials. I igual com hom en la

vida privada diferencia entre el que hom pensa i diu de si mateix i el que realment és i fa, en les lluites històries hom ha de distingir les frases i imaginacions dels partits dels organismes reals i dels interessos reals, de les concepcions de la realitat. Orleanistes i legitimistes es trobaven en la república al costat els uns dels altres i amb iguals pretensions. Quan cada bàndol hagués volgut contra l'altre la *restauració* de la *pròpia* casa reial, això no hauria suposat més que cadascun dels *dos grans interessos*, en els quals s'hi divideix la *burgèsia* – propietat de la terra i capital –, cercava restaurar la pròpia supremacia i la subordinació de l'altra. Parlam de dos interessos de la burgesia ja que la gran propietat rural, malgrat les coqueteries feudals i l'orgull de raça, s'ha aburgesat completament pel desenvolupament de la societat moderna. Així els tories a Anglaterra s'han imaginat de fa temps que eren entusiastes de la monarquia, de l'església i de les belleses de l'antiga constitució anglesa, fins el dia de perill que els arrencà la confessió que tan sols eren entusiastes de la *renda agrària*.

Els realistes coaligats es jugaven intrigues mútues en la premsa, amb Ems, amb Claremont, fora del parlament. Darrera del teló treien de nou les antigues llibrees orleanistes i legitimistes i feien de nou els antics viatges. Però en l'escenari públic, en les grans actuacions principals d'estat, com a grans partits parlamentaris, deixaven de banda les respectives cases reials amb meres reverències i ajornaven la restauració de la monarquia ad infinitum. Realitzaven la funció real de *partit d'ordre*, és a dir sota un títol *social*, i no sota un de *polític*, com a representant de l'ordre mundial burgès, i no com a cavallers de princesses errants, com a classe burgesa contra totes altres classe, no com a reialistes contra els republicans. I com a partit d'ordre han exercit una dominació més ilimitada i dura damunt les altres classes de la societat que no havien fet prèviament sota la restauració o sota la monarquia de juliol, la qual cosa era tan sols possible en general sota la forma de república parlamentària, ja que tan sols sota aquesta forma s'hi podien unir les dues grans seccions de la burgesia francesa, i per tant posar en l'ordre del dia el domini de classe per comptes del règim d'una fracció privilegiada. Quan,

amb tot, també com a partit d'ordre insultava la república i expressava la seua contrarietat, això s'esdevenia no tan sols per uns records reialistes. Aprenien per instint que la república feia certament complet el llur domini polític, però alhora els minava els fonaments socials, ja que ara havien de fer front a les classes subjugades i lluitar-hi sense mediació, sense l'amagatall de la corona, sense poder desviar l'interès nacional vers les lluites subordinades i la monarquia. Era un sentiment de feblesa el que els forçava a passar de les condicions pures del domini de la pròpia classe a recórrer a les formes més incompletes, més subdesenvolupades i precisament per això les menys perilloses. Tan bon punt els reialistes coaligats entraven en conflicte amb els pretendents que els enfrontaven, o amb Bonaparte en creure amenaçada l'omnipotència parlametària pel poder exectiu, tan bon punt que havien de fer ús del títol polític del llur domini, apareixien com a *republicans* i no com a *reialistes*, des de l'orleanista Thiers que adverteix l'assemblea nacional que la república és allò que menys els separada, fins al legitimista Berryer, que el 2 de desembre del 1851, que va a la tribuna amb eixarp i arenga el poble aplegat davant la seu municipal del desè arrondissement en nom de la república. Certament que li retorna un eco sorneguer: Henri V! Henri V!

S'havia format contra la burgesia coaligada una coalició entre el petit-burgesos i els treballadors, l'anomenat partit *social-demòcrata*. Els petits burgesos veieren que se'ls havia pagat malament pels dies de juny del 1848, que els llurs interessos materials perillaves i que les garanties democràtiques que havien d'assegurar la realització d'aquests interessos les qüestionava la contrarevolució. S'aproparen per tant als treballadors. La llur representació parlamentària, d'altra banda, la *Montagne*, bandejada durant la dictadura dels republicans-burgesos, havia conquerit de nou en la darrera meitat de la vida de la constituent a través de la lluita amb Bonaparte i amb els ministres reialistes la popularitat perduda. Havia conclòs una aliança amb els dirigents socialistes. El febrer del 1849 banquets de reconciliació ho festejaven. S'elaborà un programa comú, s'establiren comitès electorals comuns i s'hi presentaren candidats comuns. Es trencà el

punt revolucionari i es donà un gir democràtic a les reivindicacions socials del proletariat, s'eliminà la forma merament política i s'introduí el punt socialista a les aspiracions democràtiques de la petita burgesia. Així sorgia la *social-democràcia*. La nova *Montagne*, l'hereva d'aquesta combinació, contenia, a banda de alguns figurants de la classe treballadora i de alguns sectaris socialistes, els mateixos elements que l'antiga *Montagne*, per bé que numèricament més forts. Però en el decurs del desenvolupament havia canviat amb la classe que representava. El caràcter peculiar de la social-democràcia el resum el fet que les institucions democràtiques-republicanes s'hi demanaven com a mitjans, no de l'eliminació de dos extrems, capital i treball assalariat, sinó d'afeblir-ne l'antagonisme i transformar-lo en harmonia. Siguen quines siguen les mesures per assolir aquest fi, per més o menys que se les barrege amb nocions revolucionàries, el contingut resta igual. Aquest contingut és la transformació de la societat d'una forma democràtica, però una transformació dins els límits de la petita burgesia. Hom no hauria de fer-s'hi la concepció limitada que la petita burgesia, com a principi, vol imposar un interès egoïsta de classe. Creu més aviat que les condicions *particulars* del seu alliberament són les condicions *generals* en les quals s'hi pot salvar la societat moderna i impedir la lluita de classes. Hom no hauria de concebre tampoc que els representants democràtics són ara tots shopkeepers o entusiastes llurs. Per l'educació i la posició individual en poden ésser separats com el cel de la terra. això que els fa representants de la petita burgesia és el fet que els caps no en traspassen els mateixos límits que els altres no creuen en tota la vida, la qual cosa els du teòricament als mateixos problemes i solucions a on arriben els altres a la pràctica per interès material i per posició social. Aquesta és en general la relació entre els *representants polítics* i *els literaris* d'una classe i la classe que representen.

D'acord amb l'exam presentat cau pel propi pes que si la *Montagne* xoca amb el partit d'ordre per la república i els denominats drets humans, ni la república ni tampoc els drets humans en són l'objectiu darrer, com tampoc un exèrcit que hom vol privar d'armaments i que

s'hi resisteix entra en batalla simplement per restar en possessió del propi armament.

El partit d'ordre provocà la Montagne tot just en la formació de l'assemblea nacional. La burgesia sentia ara la necessitat de posar fi a la petita burgesia democràtica, igual com un any abans se n'havia adonat de la necessitat de fer-ho amb el proletariat revolucionari. La situació de l'adversari era ara diferent. La força del partit proletari residia als carrers, la del petit-burgès en l'assemblea nacional. Es tractava per tant de fer-los eixir de l'assemblea nacional als carrers i fer que esclafassen el propi poder parlamentari abans que el temps i les circumstàncies no el poguessen consolidar. La Montagne caigué de quatre potes en el parany.

El bombardeig de Roma per les tropes franceses era l'esquer que hi movien. Violava l'article V de la constitució, que prohibeix la república francesa d'emprar la força contra la llibertat d'un altre poble. A més l'article 54 prohibia també tota declaració de guerra per part del poder executiu sense l'aprovació de l'assemblea nacional, i la constituent havia censurat per l'acord del 8 de maig l'expedició romana. Damunt d'aquests fonaments Ledru-Rollin proposà la deposició l'11 de juny del 1849 de Bonaparte i els seus ministres. Irritat per les picades de vespa de Thiers es va deixar dur fins al punt d'amenaçar que defensaria la constitució per tots els mitjans, fins i tot amb les armes a la mà. La Montagne s'alçà com *un* i repetí aquesta crida a les armes. El 12 de juny l'assemblea nacional refusà la deposició, i la Montagne abandonà el parlament. Els fets del 13 de juny són coneguts: la proclamació d'un sector de la Montagne que declarava Bonaparte i els seus ministres «fora de la constitució»; la processó al carrer de la guàrdia nacional democràtica que, desarmada, fou dispersada en topar amb les tropes de Changarnier, etc. etc. Un sector de la Montagne fugí a l'exterior, un altre es reagrupà a l'alt tribunal de Bourges, i un reglament parlamentari sotmetia la resta a la vigilància de mestre d'escola del president de l'assemblea nacional. París era de nou declarat en estat de setge i el sector democràcia de la guàrdia nacional dissolt. Així la influència de

la Montagne al parlament i la força de la petita burgesia a París foren eliminades.

A Lyon, on el 13 de juny s'havia donat la senyal per una insurrecció obrera cruenta, s'hi declarava, juntament amb els cinc departaments limítrofs, l'estat de setge, una situació que ha perdurat des d'aquell instant.

El gros de la Montagne havia deixat penjada l'avantguarda en refusar la subscripció de la proclama. La premsa havia desertat, tan sols dues publicacions gosaren de publicar el pronunziamento. La petita burgesia traí els seus representants, en restar al marge la guàrdia nacional, o quan, en aparèixer, impedièn l'aixecament de barricades. Els representants fallaren a la petita burgesia quan els pretesos afins de l'exèrcit no s'hi veien enlloc. Finalment, per comptes de guanyar-ne una entrada de força, el partit democràcia havia infectat el proletariat amb la seua pròpia feblesa i, com és habitual entre els alts fets democràtics, els dirigents tingueren la satisfacció d'acusar el seu «poble» de deserció, i el poble la satisfacció de poder acusar els dirigents de pusilànims.

Amb prou feines n'hi ha hagut mai una acció anunciada amb tan gran ressò com la campanya imminent de la Montagne, amb prou feines per un esdeveniment han sonat les trompetes amb una seguretat més gran i tan per endavant com per la inevitable victòria de la democràcia. És ben sabut que els demòcrates creuen en les vibracions que ensorraren les muralles de Jericó. I tant sovint com topen amb els murs del despotisme cerquen de repetir el miracle. Si la Montagne volia triomfar en el parlament no hauria d'haver cridat a les armes. Si cridava a les armes en el parlament no hauria d'haver actuat parlamentàriament als carrers. Si es pensava honestament en la manifestació pacífica, llavors era una bogeria no preveure que seria rebuda bèl·licament. Si es pretenia una lluita real, era ben original depositar les armes amb les quals s'hi faria. Però les amenaces revolucionàries de la petita burgesia i dels seus representants democràtics són simples intents d'intimidació del contrari. I quan han d'entrar en un atzucac, quan s'han compromès força com per haver de dur a terme les amenaces, llavors ho fan d'una forma

ambigua que evita ni més ni menys que els mitjans per l'objectiu i cerca excuses per la derrota. L'atronadora obertura que anunciava la lluita es perdia en una remor de baixa volada tan bon punt havia de començar, els actors deixaven de prendre's au sérieux, i l'acció es deplomava tot d'una com un baló desinflat.

Cap partit no exagera més els mitjans que el democràtic, cap no canvia més lleugerament segons la situació. Quan una part de l'exèrcit havia votat per ella, la Montagne es convencia també ara que l'exèrcit s'hi revoltaria per ella. I en quina ocasió? En una ocasió que, des del punt de mira de les tropes no tenia cap altre sentit que els revolucionaris es posaven del costat dels soldats romans contra els francesos. D'altra banda els records del juny del 1848 eren encara massa frescos com per permetre res més que una profunda aversió del proletariat contra la guàrdia nacional i una malfiança completa dels caps de les societats secretes envers els caps democràtics. I per llimar aquestes diferències calia que hi hagués en joc grans interessos comuns. La violació d'un abstracte paràgraf constitucional no podia aportar aquests interessos. No s'havia violat repetidament la constitució segons asseguraven els mateixos demòcrates? No l'havien titllat les publicacions més populars de pamflet contrarevolucionari? Però el demòcrata, com que representa la petita burgesia, i per tant una *classe de transició*, on s'hi barregen els interessos de dues classes, s'imagina per damunt de l'antagonisme de classe. Els demòcrates admeten que una classe privilegiada se'ls hi enfronta, però que ells, juntament amb tota la resta de la nació, constitueixen el *poble*. això que representen són els *drets del poble*; això que els interessa són els *interessos del poble*. Per tant davant una lluita imminent no els hi cal examinar els interessos i posicions de les diferents classes. No els hi cal d'avaluar els propis mitjans de forma massa profunda. Tan sols han de fer la senyal i el *poble* amb tots els seus recursos inegotables cauran damunt els *opressors*. Ara bé si en la persecució dels llurs interessos resulten poc interessants i la pròpia força, impotència, llavors o el problema rau en els sofistes perniciosos que divideixen el *poble indivisible* en diferents camps enemics, o l'exèrcit s'havia brutalitzat o encegat massa com per

comprendre que els objectius purs de la democràcia li suposen el millor, o bé tot plegat s'ha ensorrat per un detall de realització, o bé un accident imprevist ha malaguanyat la partida. En tot cas el demòcrata sorgeix de la derrota més desgraciada tan immaculat com innocent era en entrar-hi, amb la convicció renovada que ha de vèncer, que ni ell ni el seu partit han d'abandonar l'antic punt de mira sinó que, al contrari, que les relacions han de madurar encara.

Hom per tant no s'ha d'imaginar la Montagne, delmada, trencada i humiliada pel nou reglament parlamentari com particularment dissortada. Si el 13 de juny haguessen bandejat els caps per fer lloc d'altra banda a capacitats subordinades, que trontollaven en aquesta situació. Si la importància en el parlament ja no es podia dubtar, ara es decidien a limitar l'actuació a esclats d'indignació moral i declamació incendiària. Si el partit d'ordre semblava de veure-hi encarnats, com els darrers representants oficials de la revolució, tots els terrors de l'anarquia, bé podien en realitat ésser més insípid i modest. Es consolaven, però, del 13 de juny amb la profunda exclamació: si hom gosa, però, d'atacar el dret de sufragi universal, bé doncs! Llavors els hi mostrarem qui som. Nous verrons.

Pel que fa als montagnards que fugiren a l'exterior, n'hi ha prou a remarcar ací que Ledru-Rollin, com que en tan sols dues setmanes havia aconseguit d'enfonsar irreversiblement el poderós partit que encapçalava, ara s'hi trobava cridat a formar un govern in partibus; que la seua figura, en la distància, apartada dels límits de l'acció, en la mesura que s'encongia el nivell de la revolució i que els grans oficials de la França oficial empetitien, semblava créixer en grandària; que podia funcionar com el pretendent republicà pel 1852, i que lliurva circulars periòdiques als valacs i d'altres pobles, on els dèspotes del continent eren amenaçats amb els seus fets i els dels seus confederats. S'equivocava del tot Proudhon quan cridava a aquests senyors: «Vous n'êtes que des blagueurs»?

El 13 de juny el partit d'ordre no tan sols havia trencat la Montagne, sinó que havia aconseguit la *subordinació de la constitució a les decisions majoritàries de l'assemblea nacional*. I així entenia la república: que la burgesia hi domina en formes parlamentàries, sense

trobar una limitació, com en la monarquia, el veto del poder executiu o la capacitat de dissoldre el parlament. Això era la *república parlamentària*, com la denominava Thiers. Però si la burgesia del 13 de juny s'assegurava la omnipotència dins l'edifici parlamentari, no havia danyat el propi parlament tant respecte el poder executiu com del poble amb una feblesa inguarible, en expulsar-hi la part més popular? En lliurar innumbrables diputats sense més cerimònia que la requisició dels tribunals, abolia la pròpia immunitat parlamentària. El reglament humiliant al qual havien sotmès la Montagne, elevava en la mateixa mesura el president de la república que degradava els representants individuals del poble. En titllar una insurrecció per la defensa del text constitucional d'anarquista, impedia la possibilitat de cridar a una insurrecció si el poder executiu violava la constitució. I la ironia de la història seria que el general que, per instruccions de Bonaparte, bombardejà Roma i aportà el pretext immediat per la revolta constitucional del 13 de juny, aquell *Oudinot* havia d'ésser l'home ofert al poble per un partit d'ordre implorant i desesperat com a general de la constitució contra Bonaparte. Un altre heroi del 13 de juny, *Vieyra*, saludat des de la tribuna de l'assemblea nacional per les brutalitats comeses contra els locals de la premsa democràtica al capdavant d'una colla de la guàrdia nacional que pertanyia a les altes finances, aquest mateix Vieyra s'implicà en la conspiració de Bonaparte i contribuí de forma essencial a privar en l'hora de la mort l'assemblea nacional de qualsevol defensa per part de la guàrdia nacional.

El 13 de juny tingué encara un altre sentit. La Montagne havia volgut forçar una proposta de destitució de Bonaparte. La seua derrota era per tant una victòria directa de Bonaparte, el seu triomf personal damunt els seus enemics democràtics. El partit d'ordre assolí la victòria, Bonaparte tan sols se n'havia d'apoderar. I ho va fer. El 14 de juny s'hi podia llegir una proclamació en els murs de París, on el president, a contra cor, obligat per la simple força dels esdeveniments, eixia de la tancada reclusió i, amb la posada d'una virtut malinterpretada, es planyia de les calúmnies dels oponents i, mentre semblava identificar la seua persona amb la causa de l'ordre,

més aviat identifica la causa de l'ordre amb la seua persona. A més, l'assemblea nacional aprovà posteriorament l'expedició contra Roma, però Bonaparte hi havia pres la iniciativa. Després de reintroduir l'alt sacerdot Samuel en el Vaticà ja podia esperar d'entrar en les Tulleries com a rei David. S'hi havia guanyat els capellans.

La revolta del 13 de juny es limitava, com hem vist, a una manifestació pacífica al carrer. No s'hi havia de guanyar per tant cap corona de llorer contra ella. Amb tot, en una època tan pobra en herois i en esdeveniments, el partit d'ordre havia transformat aquesta batalla sense vessament de sang en un segon Austerlitz. La tribuna i la premsa beneí l'exèrcit com el poder de l'ordre contra les masses populars com la impotència de l'anarquia i Changarnier com el «baluart de la societat». Una mistificació que ell mateix acabaria per creure. De sota mà, però, els cossos que semblaven ambivalents foren traslladats fora de París, i de França a Alger, els caps inquietos d'entre les tropes foren destinats a seccions penals, i finalment es dugué a terme l'aïllament sistemàtic de la premsa respecte de les casernes, i de les casernes respecte la societat civil.

Hem arribat ací al punt d'inflexió decisiu en la història de la guàrdia nacional francesa. El 1830 havia decidit l'enderrocament de la restauració. Sota Louis-Philippe fallí tota revolta que trobà la guàrdia nacional al costat de les tropes. Quan els dies de febrer del 1848 evidencià una actitud passiva vers la insurrecció i d'una d'ambivalent envers Louis-Philippe, aquest s'hi donà per perdut i perdé. Arrelà així la convicció que la revolució no podia vèncer *sense* la guàrdia nacional o amb l'exèrcit *en contra*. Aquesta era la superstició de l'exèrcit en l'omnipotència civil. Els dies de juny del 1848, quan tota la guàrdia nacional, amb les tropes de línia, ofegà la insurrecció, la superstició s'hi reforçà. Després de l'entrada de Bonaparte al govern s'arrossà la posició de la guàrdia nacional en certa mesura per la unió anticonstitucional del comandament amb el comandament de la primera divisió militar en la persona de Changarnier.

Així com el comandament de la guàrdia nacional apareixia ací com un atribut del comandant militar en cap, també ella mateixa apareixia tan sols com un annex de les tropes de línia. El 13 de juny,

finalment, fou trencada: no tan sols per la dissolució parcial, que des d'aquesta època s'hi realitzaria periòdicament per tots els punts de França fins que no hi restassen més que recialles. La manifestació del 13 juny fou per damunt de tot una manifestació de la guàrdia nacional democràtica. Certament no havien dut les armes, però portaven els uniformes contra l'exèrcit, i precisament en aquest uniforme hi veien el talismà. L'exèrcit es va convèncer que aquest uniforme era una peça de llana com qualsevol altra. L'encanteri es perdé. En els dies de juny del 1848 la burgesia i la petita burgesia s'hi havien unit com a guàrdia nacional amb l'exèrcit contra el proletariat, el 13 de juny del 1849 la burgesia deixà que l'exèrcit dispersàs la guàrdia nacional petit-burgesa, i el 2 de desembre del 1851 la guàrdia nacional de la pròpia burgesia havia desaparegut, i Bonaparte constatà tan sols aquest fet, quan en signà posteriorment la dssolució. Així la pròpia burgesia havia trencat la darrera arma contra l'exèrcit, quan la petita burgesia ja no hi era al darrera com a vassall, sinó davant com a rebel, i per esclafar-la era condemnada a destruir tots els mitjans de defensa contra l'absolutisme en el precís moment que la pròpia mà havia esdevingut absoluta.

El partit d'ordre festejava de mentres la reconquesta d'un poder que semblava perdut el 1848, recuperat de nou el 1849 lliure de limitacions, i ho feia amb invectives contra la república i la constitució, amb malediccions contra totes les revolucions futures, presents i passades, incloses les que havien fet els seus propis diregents, i amb lleis que lligaven la premsa, que anorreaven l'associació, que regulaven l'estat se setge com a institució orgànica. L'assemblea nacional s'ajornà llavors de mitjans d'agost fins a mitjans d'octubre, després d'haver nomenat una comissió de permanència pel període d'absència. Durant aquesta aturada els legitimistes intrigaren amb Ems, els Orléanistes amb Claremont, Bonaparte a través de gires principesques i els consells departamentals amb discussions sobre la revisió de la constitució – incidents que es repetien regularment en les aturades periòdiques de l'assemblea nacional i que ja discutiré quan arribe als esdeveniments. Tan sols s'hi remarcarà ara que l'assemblea nacional es comportà poc

políticament en desaparèixer per llargs intervals de l'escenari i de deixar al capdavant de la república, *una* figura, per bé que d'aspecte lamentable, com la de Louis Bonaparte, mentre que, per escàndol del públic, el partit d'ordre es trencava en les parts reialistes que el componien i perseguien conflictius projectes de restauració. Tan sovint com durant aquestes aturades el soroll confús del *Parlament* callava i el seu cos es dissolia en el de la nació, es feia del tot clar que tan sols hi mancava quelcom per completar la veritable forma d'aquesta república: l'aturada permanent i la substitució de «liberté, égalité, fraternité» pels mots gens ambigus de «infanteria, cavalleria, artilleria»!

IV

A mitjans d'octubre del 1849 l'assemblea nacional es reuní de nou. L'1 de novembre Bonaparte la sorprengué amb un missatge on anunciava el cessament del ministeri Barrot-Falloux i la formació d'un nou ministeri. Hom no ha acomiadat lacais amb menys cerimònia com Bonaparte els seus ministres. Les puntades de peu adreçades contra l'assemblea nacional les havien rebut de moment Barrot i companyia.

El ministeri Barrot era integrat, com hem vist, per legitimistes i orleanistes, un ministeri del partit d'ordre. Bonaparte l'havia necessitat per dissoldre la constituent republicana, per dur a terme l'expedició contra Roma i per trencar el partit democràtic. Rere aquest ministeri havia semblat eclipsat, que lliurava el poder governamental a mans del partit d'ordre i que duia la màscara que l'editor responsable de la premsa duia sota Louis-Philippe, la màscara d'homme de paille. Ara es treia una màscara que ja no era un lleuger vel rera el qual podia amagar la fisonomia, sinó una màscara de ferro que l'impedia de mostrar-la. Havia nomenat el ministeri Barrot per tal d'esclafar l'assemblea nacional republicana en nom del partit de l'ordre; el destituïa per tal de declarar el propi nom independent de l'assemblea nacional del partit d'ordre.

No hi mancaven pretextes plausibles per aquest cessament. El ministeri Barrot havia oblidat fins i tot les formes que haurien permès el president de la república d'aparèixer com un poder al costat de l'assemblea nacional. Durant l'aturada de l'assemblea nacional Napoléon publicà una lletra a Edgar Ney on semblava desaprovar la posició antiliberal del papa, de la mateixa forma que quan s'oposava a la constituent publicà una lletra on recomanava Oudinot l'atac a la república romana. Com que ara l'assemblea nacional votava el pressupost de l'expedició romana, Victor Hugo, fent ús d'un pretès liberalisme, discutia aquesta lletra. El partit d'ordre refusà la idea amb protestes d'incredulitat que les idees de Bonaparte poguessen tindre cap importància. Cap dels ministres en recollí el guant. En una altra ocasió Barrot, amb la seua coneguda i buida pathos deixava caure de la tribuna d'oradors mots d'indignació sobre les «abominables intrigues» que, d'acord amb la seua afirmació, procedien de l'entorn immediat del president. Finalment mentre el ministeri obtingué de l'assemblea nacional una pensió de viduitat per la duquessa d'Orléans, refusà qualsevol proposta d'augment de la llista civil presidencial. I en Bonaparte hi eren tan estretament lligats el pretendent imperial amb l'aventurer confiat en la pròpia sort que l'única gran idea, la d'ésser cridat a restaurar l'imperi, sempre era suplementada amb una altra, que era missió del poble francès la de pagar-li els deutes.

El ministeri Barrot-Falloux fou el primer i el darrer *ministeri parlamentari* que Bonaparte dugué a la vida. El cessament constitueix per tant un punt d'inflexió decisiu. Amb ell el partit de l'ordre perdia per no reconquerir mai una posició indispensable pel manteniment del règim parlamentari, la palanca del poder executiu. Hom copsa igualment, en un país com França, on el poder executiu dirigeix un exèrcit de funcionaris de més de mig milió d'individus, i manté constantment una massa inoïda d'interessos i existències en la dependència més incondicional, on l'estat guia, controla, regula, supervisa i tutoreja la societat civil des de les manifestacions vitals més profundes fins als detalls més insignificants, des de les formes més generals d'existència fins a l'existència privada dels individus, on

a través de la centralització més extraordinària aquest cos parasitari adquireix una ubicuïtat, omnisciència, una mobilitat extrema i una elasticitat que tan sols compensa la dependència més indefensa, la manca de formalitat del cos polític real, i troba que és obvi que en un país així, l'assemblea nacional perd tota influència real si perd el control dels càrrecs ministerials, i si al mateix temps no simplifica l'administració de l'estat, no redueix l'exèrcit de funcionaris tant com siga possible i, finalment, no deixa a la societat civil i a l'opinió pública de crear òrgans propis, independents del poder governamental. Però els *interessos materials* de la burgesia francesa són precisament lligats al manteniment d'aquesta àmplia i múltiple màquina estatal. Ací hi troba espai per la seua població excedentària i fa en la forma de salaris estatals allò que no pot treure's de la butxaca en la forma de profits, interessos, rendes i honoraris. D'altra banda l'*interès polític* la força a augmentar diàriament la repressió, i per tant els mitjans i el personal del poder estatal, mentre que alhora ha de fer una guerra ininterrompuda contra l'opinió pública i mutilar i afeblir sense misericòrdia els òrgans del moviment independent de la societat, quan no reïx a amputar-los completament. Així la burgesia francesa es veia obligada per la posició de classe a anihilar d'una banda les condicions vitals de tot el poder parlamentari i, per tant, en la mateixa mesura, a fer invulnerable, d'altra banda, el poder executiu que li és hostil.

Al nou ministeri li digueren ministeri d'Hautpoul. No perquè el general d'Hautpoul hagués rebut el rang de ministre-president. Amb Barrot Bonaparte es desfeia més aviat alhora d'aquesta dignitat que, certament, condemnava el president de la república a la nul·litat legal d'un rei constitucional, però d'un rei constitucional sense tron i sense corona, sense ceptre i sense espasa, sense irresponsabilitat, sense la possessió secular de les més alta dignitat de l'estat i, el més fatal de tot, sense llista civil. El ministeri d'Hautpoul incloïa tan sols un home d'extracció parlamentària, el jueu *Fould*, un dels membres més notables de les altes finances. Li corresponia el ministeri de finances. Si hom observa les notes de la Borsa de París, trobarà que des de l'1 de novembre del 1849 els fons francesos pugen i baixen amb les

victòries i derrotes de les accions bonapartistes. Mentre Bonaparte havia trobat així el seu aliat en la Borsa, al mateix temps prenia possessió de la policia mitjançant el nomenament de Carliers com a prefecte de policia de París.

Les conseqüències dels canvis ministerials tan sols es podien escatir en el decurs del desenvolupament. Per començar Bonaparte havia fet un pas endavant tan sols perquè el fessen anar endarrere de forma més clara. El seu groller missatge fou seguit per la delcaració més servil de fidelitat a l'assemblea nacional. Tan aviat com els ministres gosaven fer un intent desafiador d'introduir criteris personals com a propostes legislatives, semblava que realitzaven, a contracor i obligats pel càrrec, operacions còmiques de la inutilitat de les quals ja eren convençuts per endavant. Tan aviat com Bonaparte expressava les seues intencions a l'esquena dels ministres i jugava amb les seues «idées napoléoniennes», els propis ministres el desautoritzaven des de la tribuna de l'assemblea nacional. Semblava que tan sols protestaven per la usurpació per tal que les rialles malicioses dels llurs oponents no emmudissen. S'hi comportava com un geni desconegut a qui tot el món pren per ximple. Mai no gaudí dels menyspreu de totes les classes d'una manera més completa que en aquest període. Mai la burgesia no hi dominà més incondicionalment, ni mostrà mai de forma més ostentosa les insígnies de dominació.

No he d'escriure ací la història de la seua activitat legislativa, que es resum en aquest període en dues lleis: en la llei que restableix la *contribució del vi*, i en la *llei d'educació* que absoleix la aconfessionalitat. Quan el consum de vi s'enduria pels francesos, se'ls hi presentava més abundantment l'aigua de la vida real. Quan la burgesia en la llei de la contribució del vi declarava l'antic i odiós sistema francès de contribucions inviolable, cercava a través de la llei de l'educació l'antic estat moral de les masses que els assegurava de suportar-ho. Hom s'astora en veure els orleanistes, els burgesos liberals, aquests antics apòstols del volterianisme i de la filosofia eclèctica confiar als llurs eters enemics, els jesuïtes, la supervisió de l'esperit francès. Però per molt que orleanistes i legitismistes

poguessen distanciar-se en relació als pretendents a la corona, entenien que assegurar el domini comú requeria unir els mitjans de repressió de dues èpoques, que els mitjans de subjugació de la monarquia de juliol calia completar-los amb els mitjans de subjugació de la restauració.

Els pagesos, decebuts de les llurs aspiracions, patiren d'una banda més que mai pel baix nivell dels preus del blat, i per les creixents càrregues fiscals i hipotecàries, i començaren a moure's en els departaments. Hom hi respongué amb un atac als mestres d'escola, que foren sotmesos al clergat, amb un atac als batlles que foren sotmesos als prefectes, i amb un sistema d'espionatge que els sotmetia a tots plegats. A París i a les grans ciutats la pròpia reacció duia la fisonomia de l'època i generava més problemes que els que resolía. En el camp es fa ximple, grollera, miserable, esgotadora, vexadora, en un mot, gendarme. Hom copsa com tres anys de règim de gendarmes, consagrats pel règim de capellans, havia de desmoralitzar les masses poc madures.

Fos quina fos la suma de passió i de declamació emprada pel partit d'ordre des de la tribuna de l'assemblea nacional contra la minoria, el seu discurs restava tan monosil·làbic com el dels cristians, els mots dels quals havien d'ésser: sí, sí, no, no! Tan monosil·làbic des de la tribuna com des de la premsa. Tan simple com l'endevinalla de la que ja se sap la resposta. Ja s'hi tractàs del dret de petició o de la contribució del vi, de la llibertat de premsa o del lliure comerç, dels clubs o de les cartes municipals, de la protecció de la llibertat personal o de la regulació de la despesa estatal, la solució s'hi repetia sempre, el tema era sempre el mateix, el veredicté sempre és a punt i sempre diu: «*Socialisme!*». Ja que fins i tot per *socialista* entenen el liberalisme burgès, per *socialista* la il·lustració burgesa, per *socialista* la reforma financera burgesa. Era *socialista* construir un ferrocarril on ja hi havia un canal, i era *socialista* defensar-se amb una vara si hom era atacat a espasa.

Això no era una simple forma de discurs, una moda o una tàctica de partit. La burgesia tenia la visió correcta que totes les armes que havia forjat contra el feudalisme s'hi podien dirigir contra ella, que

tots els mitjans de formació que havia produït s'hi rebel·laven contra la pròpia civilització, que tots els béns que havia creat se li escapaven. Copsava que les denominades llibertats burgeses i els òrgans del progrés li atacaven i amenaçaven el *domini de classe* tant en els fonaments socials com en el vèrtex polític, i que per tant havien esdevingut «*socialistes*». En aquesta amenaça i en aquest atac hi trobava amb encert el secret del socialisme, el sentit i tendència del qual percebia més correctament que no pas ho fa el denominat socialisme que, per tant, no pot comprendre per què la burgesia endureix el cor davant ell, quan el que vol és alleugerir els patiments de la humanitat o, cristianament, profesitzar el regne milenari i l'amor fraternal universal o, humanísticament, apel·la a la ment, a la formació i a la llibertat, o doctrinàriament inventa un sistema de mediació i de benestar per totes les classes. això que, però, no copsava era la conseqüència del *propri règim parlamentari*, del *propri domini polític* en general, que ara havia de rebre un veredict general de condemna per *socialista*. Mentre el domini de la classe burgesa no s'havia organitzat completament, mentre no havia guanyat una expressió purament política, l'antagonisme amb les altres classes no podia aparèixer de forma pura, i si ho feia no podia prendre el perillós gir que transforma tota lluita contra el poder estatal en una lluita contra el capital. Si en cada estrabada de la vida la societat hi veia en perill la «quietud», com podia mantindre al capdavant de la societat el *règim de la inquietud*, el *propri règim*, el *règim parlamentari* en general, aquest règim que, d'acord amb l'expressió d'un dels seus oradors, viu en la lluita i per la lluita? El règim parlamentari, que viu de la discussió, com ha de prohibir-la? Cada interès, cada institució social, s'hi transforma en pensaments generals, i se la tracta com a pensaments, com podia mantindre's qualsevol interès, cap institució per damunt del pensament i imposar-s'hi com a article de fe? La lluita dels oradors des de la tribuna evoca la lluita dels marrecs de la premsa, el club de debat del parlament s'hi complementa necessàriament amb els clubs de debat dels salons i de les tavernes, els representants que apel·len contínuament a l'opinió popular, justifiquen l'opinió popular a expressar-se realment en peticions. Si el règim parlamentari ho deixa

tot a la decisió de les majories, com les grans majories de fora del parlament no han de voler decidir? Si hom toca el violí en el cim de l'estat quina altra cosa ha d'esperar que ballen a sota?

Per tant la burgesia, en blasmar de «*socialista*» això que havia festejat abans com a «*liberal*», confessava que els propis interessos dicten que cal alliberar-la del perill de l'*autogovern*, que per restaurar la quietud en el país cal dur a la quietud el parlament burgès, que per preservar el seu poder social cal trencar-ne el polític; que el burgès privat tan sols pot prosseguir l'explotació de les altres classes i gaudir sense interferències de la propietat, de la família, de la religió i de l'ordre a condició que la seua classe siga condemnada amb les altres a l'anorreament polític; que per tal de salvar la butxaca ha de plegar-se a la corona, i que l'espasa que l'ha de protegir cal que li penge al mateix temps damunt del cap com a espasa de Damocles.

Pel que fa als interessos burgesos en general l'assemblea nacional es mostra tan improductiva que, per exemple, les deliberacions sobre el ferrocarril París-Avinhon, que començaren l'hivern del 1850, encara no eren madures el 2 de desembre del 1851 per arribar a una conclusió. Allà on no reprimia o reaccionava, era d'una infructuositat inguarible.

Mentre el ministeri Bonaparte prenia en part la iniciativa en legislar d'acord amb l'esperit del partit d'ordre, i fins i tot en part el depassava en introduir-les i administrar-les, cercava d'altra banda a través de propostes estúpidaament infantils per conquerir popularitat de posar de manifest la seua oposició a l'assemblea nacional, i deixar entreveure una reserva secreta de tresors que havia de mantindre temporalment amagada al poble francès. Per això la proposta de decretar un augment de pagues de quatre sous diaris pels suboficials. Per això la proposta d'una banca d'honor pels treballadors. Amb diners regalats i diners prestats, tenia la perspectiva d'enlluernar les masses. Regals i préstecs, a això s'hi limita la ciència financera del lumpenproletariat, ja siga d'elit o comú. Així de limitats eren les fonts que Bonaparte sabia posar en acció. Mai cap pretendent no ha especulat més estúpidaament amb l'estupidesa de les masses.

L'assemblea nacional cremà repetidament davant aquests intents inconfusibles d'aconseguir popularitat a costa seua, davant del perill creixent que aquest aventurer a qui els deutes perseguien i a qui cap reputació el sostenia s'atrevis a un colp desesperat. El desacord entre el partit d'ordre i el president havia pres un caràcter amenaçador quan un fet inesperat el llença de nous als seus braaixòs. Ens referim a les *eleccions del 10 de març del 1850*. Aquestes eleccions es feien amb l'objectiu de cobrir els escons de representants que des del 13 de juny havien quedat vacants per empresonament o exili. París elegí tan sols candidats social-demòcrates. Fins i tot un insurgent del juny del 1848, de Flotte aplegà la majoria dels vots. Així es revenjava la petita burgesia parisina, aliada amb el proletariat, de la derrota del 13 de juny del 1849. Semblava desaparèixer del camp de batalla en l'instant de perill per tan sols reaparèixer en una ocasió més favorable i amb unes forces de combat més nombroses i amb un mot de batalla més sòlid. Una circumstància semblava augmentar el perill d'aquesta victòria electoral. L'exèrcit votà a París per l'insurgent de juny contra La Hitte, un ministre de Bonaparte, i en els departament amb una gran poporció pels montagnards també mantenien, per bé que no tan decisivament com a París, la influència per damunt dels adversaris.

Bonaparte s'hi veia sobtadament enfrontat a la revolució una vegada més. Com el 29 de gener del 1849, com el 13 de juny del 1849, el 10 de març del 1850 desaparegué rere el partit d'ordre. S'hi plegà, demanà amb petitesa perdó, s'oferí a nomenar qualsevol ministeri que fos del gust de la majoria parlamentària, i fins i tot implorà als dirigents dels partits orleanista i legitimista, els Thiers, els Berryer, els Broglie, els Molé, en breu els denominats burgmestres, de prendre en persona les regnes de l'estat. El partit d'ordre es demostrà incapaç d'aprofitar aquesta instant irrepètible. Per comptes de fer-se decididament amb el poder que se'ls hi ofería, ni tan sols obligaren Bonaparte a reinstal·lar el ministeri acomiadat l'1 de novembre; tingueren prou amb humiliar-lo i a afegir al ministeri d'Hautpoul al senyor *Baroche*. Aquest Baroche, com a acusador públic, havia tronat davant l'Alt Tribunal de Bourges, la primera vegada contra els

revolucionaris del 15 de maig, una altra contra els demòcrates del 13 de juny, totes dues vegades per atemptar contra la vida de l'assemblea nacional. Cap dels ministres de Bonaparte contribuí des de llavors més a la degradació de l'assemblea nacional que ell, i després del 2 de desembre del 1851 ens el trobam còmodament instal·lat i pagat generosament com a vicepresident del senat. Havia escupit en la sopa dels revolucionaris per tal que Bonaparte se la menjàs.

El partit socialdemòcrata, per la seua banda, semblava tan sols cercar pretextes per posar en dubte de nou la pròpia victòria i per llimar-ne la punta. Vidal, un dels representants recentment elegits de París, l'havien elegit simultàniament a Straßburg gewählt worden. Hom el forçà a renunciar a l'elecció per París i a acceptar la d'Straßburg. Per tant, per comptes de donar a la victòria de les urnes un caràcter definitiu i obligar per tant el partit d'ordre a enfrontar-s'hi en el parlament, per comptes de forçar així a l'adversari a lluitar en un moment d'entusiasme popular i de sentiment favorable en l'exèrcit, el partit democràtic embolicà París durant els mesos de març i d'abril amb una nova campanya electoral, va deixar refredar les enceses passions populars en aquest joc electoral repetit provisionalment, va deixar que l'energia revolucionària se saciàs de l'èxit constitucional, la va dissipar en petites intrigues, declamacions buides i moviments aparents, va permetre que la burgesia s'aplegàs i es preparàs, i finalment afeblí la importància de les eleccions de març amb un comentari sentimental en les posteriors d'abril, l'elecció d'Eugène Sue. Amb un mot transformà el 10 de març en un u d'abril.

La majoria parlamentària copsà la feblesa de l'oponent. Els seus setze burgmestres, als quals Bonaparte els hi havia deixat la direcció i la responsabilitat de l'atac, elaboraren una nova llei electoral, la introducció de la qual féu el senyor Faucher, que en sollicità l'honor. El 8 de maig presentà la llei que abolia el dret universal de sufragi en imposar com a condició als electors una domiciliació de tres anys en el lloc d'elecció, i finalment que la demostració d'aquesta domiciliació fos dependent pels treballadors d'un certificat de l'empresari.

Igual com els demòcrates havien fet de revolucionaris, enrabiats i agitats durant la campanya electoral constitucional, ara, quan calia demostrar la natura seriosa d'aquella victòria amb les armes a la mà, es feren constitucional per predicar l'ordre, la calma majestuosa (calme majestueux), l'actuació legal, és a dir, la subjecció cega a les voluntats de la contrarevolució, que s'imposava com a llei. Durant el debat la Muntanya avergonyir el partit d'ordre en afirmar, contra la passió revolucionària dels darrers, l' actitud desapassionada del Biedermann que actua legalment, i en fer caure a la terra aquell partit amb el retret temible que s'hi comportava de forma revolucionària. Fins i tot els diputats recentment elegits s'esforçaven per demostrar amb un posat decorós i discret com d'equivocat era titllar-los d'anarquistes i de prendre la llur elecció com una victòria de la revolució. El 31 de maig la nova llei electoral entrà en vigor. La Montagne tingué prou amb introduir una protesta en la butxaca del president. A la llei electoral li seguí una nova llei de premsa, per la qual la premsa periòdica revolucionària era completament bandejada. S'havia guanyat aquest destí. El **National** i **La Presse**, dos òrgans burgesos, restaven després d'aquest diluvi com les posicions més avançades de la revolució.

Hem vist com els dirigents democràtics havien fet durant els mesos de març i abril tot el possible per embolicar el poble de París en una lluita fictícia, com després del 8 de maig havien fet tot el possible per allunyar-los d'una lluita real. No hem d'oblidar tampoc que l'any 1850 fou un dels anys més esplèndids de prosperitat industrial i comercial, i que el proletariat de París era en plena ocupació. Però la llei electoral del 31 de maig del 1850 els exclouïa de tota participació en el poder polític. Li tancava el propi terreny de lluita. Llençava els treballadors a la posició de pàries que havien ocupat abans de la revolució de febrer. En deixar-se conduir pels demòcrates davant d'un fet així i en oblidar els interessos revolucionaris de classe per una situació i confort momentanis, renunciaven a l'honor d'ésser una força conqueridora, es rendien al destí, demostraven que la derrota del juny del 1848 els havia fet fora de la lluita per anys i que el procés històric havia de tindre lloc de moment per *damunt* llur. Pel que fa a

la democràcia petit-burguesa, que el 13 de juny havia cridat: «però si ataquen el dret universal de sufragi, llavors ens hauran!» – ara es consolava amb l'afirmació que el colp contrarevolucionari que havien patit no era cap colp i que la llei del 31 de maig no era cap obstacle. Que no era cap llei. El segon de maig del 1852 tot francès aniria a les urnes, amb la papereta a la mà, i amb l'espasa en l'altra. Amb aquesta profecia en tenien prou. L'exèrcit finalment fou disciplinat pels superiors després del març i l'abril del 1850, com ja ho havia estat després de les eleccions del 29 de maig del 1849. Aquesta vegada, però, deia decididament: «la revolució no ens entabanarà una tercera vegada».

La llei del 31 de maig del 1850 fou el coup d'état de la burgesia. Totes les conquestes anteriors de la revolució havien tingut tan sols un caràcter provisional. Eren qüestionades d'ençà que l'assemblea nacional s'havia retirat d'escena. Depenien dels atzars d'una nova elecció general, i la història de les eleccions d'ençà del 1848 demostra irrefutablement que el domini moral de la burgesia damunt les masses populars s'esvaeix en la mateixa mesura que s'hi desenvolupa el domini real. El dret universal de sufragi es declarà el 10 de març directament oposat al domini de la burgesia i la burgesia respongué amb l'alerta contra el dret universal de sufragi. La llei del 31 de maig era per tant una necessitat de la lluita de classes. D'altra banda la constitució requeria un mínim de dos milions de vots per la validesa de l'elecció del president de la república. Si cap dels candidats presidencials assolía aquest mínim, l'assemblea nacional havia de triar president entre els tres candidats que haguessen rebut més vots. En el temps que la constituent féu aquesta llei, hi havia deu milions d'electors inscrits en les llistes electorals. En aquest sentit s'hi requeria per tant una cinquena part dels inscrits per fer vàlida l'elecció presidencial. La llei del 31 de maig reduïda si més no en tres milions de vots les llistes electorals, i reduïa així el nombre d'inscrits en set milions mentre mantenia igualment el mínim legal de dos milions per l'elecció presidencial. Havia elevat així el mínim legal d'una cinquena part a una tercera part dels vots efectius, és a dir havia fet tot el possible per arrabassar l'elecció presidencial de les

mans del poble a les mans de l'assemblea nacional. Així semblava que el partit d'ordre havia garantit doblement el seu domini amb la llei electoral del 31 de maig, en sotmetre l'elecció de l'assemblea nacional i la del president de la república al sector estacionari de la societat.

V

La lluita entre l'assemblea nacional i Bonaparte es reanudà tan bon punt la crisi revolucionària era superada i el dret universal de sufragi eliminat.

La constitució havia fixat la manutenció de Bonaparte en 600.000 francs. En poc més de mig any de la seua instal·lació havia aconseguit de doblar aquesta suma. Odilon Barrot havia arrencat de l'assemblea constituent un suplement de 600.000 francs pels anomenats diners de representació. Després del 13 de juny Bonaparte havia deixat anar demandes similars, aquesta vegada sense trobar resposta en Barrot. Ara, després del 31 de maig, aprofità el moment favorable perquè els seus ministres proposassen una llista civil de tres milions a l'assemblea nacional. Una llarga vida de vagabund aventurer li havia dotat amb les antenes més desenvolupades per sentir els moments de feblesa on arrencar diners dels seus burgesos. Practicava formalment el chantage. L'assemblea nacional havia violat la sobirania popular amb la seua col·laboració i assessorament. Amenaçava de denunciar el seu crim davant del tribunal popular si no afluixaven la mosca i pagaven el seu silenci amb tres milions anuals. Li havien robat el dret de vot de tres milions de francesos. Demanava per cada francès que la llei havia posat fora de circulació un franc de curs legal, justament tres milions de francs. Ell, l'elegit per sis milions, demanava perjudicis pels vots que li havien estafat retrospectivament. La comissió de l'assemblea nacional refusà el pidolaire. La premsa bonapartista amenaçà. Podia l'assemblea nacional trencar amb el president de la república en un moment que en principi havia trencat definitivament amb la massa de la nació? Refusà la llista civil anual, és cert, però concedia aquesta vegada un suplement de 2.160.000 francs. Es feia així culpable de la doble feblesa d'atorgar els diners i

de mostrar alhora amb la vexació que ho feia a contracor. Veurem més tard perquè li calien a Bonaparte els diners. Després d'aquest resultat ofensiu, que seguia els peus de l'abolició del dret universal de vot i on Bonaparte havia canviat l' actitud humil durant la crisi del març i de l'abril per una d'impúdica davant el parlament usurpador, l'assemblea nacional s'aturà durant tres mesos, de l'11 d'agost a l'11 de novembre. En el seu lloc deixava una comissió de permanència de 28 membres, on no hi havia cap bonapartista però sí republicans moderats. La comissió de permanència de l'any 1849 havia inclòs tan sols homes d'ordre i bonapartistes. Però llavors el partit d'ordre es declarà permanentment contrari a la revolució. Aquesta vegada la república parlamentària es declarava permanentment contrària al president. Segons la llei del 31 de maig el partit d'ordre tan sols hi tenia ja aquest rival.

Quan l'assemblea nacional es reuní de nou el novembre del 1850 semblava que, per comptes de les petites batusses que fins ara havia tingut amb el president, hi tindria una gran i implacable lluita, que esdevenia inevitable una lluita entre els dos poders a vida o mort.

Igual com l'any 1849 el partit d'ordre durant l'aturada parlamentària s'havia dividit en les seues fraccions individuals, cadascuna ocupada en les pròpies intrigues restauracionistes, que havien obtingut nou aliment amb la mort de Louis-Philippe. El rei legitimista, Enric V, havia nomenat fins i tot un ministeri formal que residia a París i on membres de la comissió de permanència hi seien. Bonaparte tenia dret per tant a fer per la seua banda gires pels departaments francesos i, segons la disposició de la ciutat que tenia la sort d'acollir-lo, ja més o menys cobertament, ja més o menys obertament, divulgar els propis plans de restauració i aconseguir-hi vots. En aquestes desfilades, que el gran **Moniteur** oficial i els petits moniteurs privats de Bonaparte havien de festejar naturalment com a desfilades triomfals, era acompanyat constantment de persones afiliades a la *societat del 10 de desembre*. Aquesta societat datava de l'any 1849. Sota el pretext de fundar una societat de beneficiència, el lumpenproletariat de París s'havia organitzat en seccions secretes, cadascuna dirigida per agents bonapartistes, i amb un general

bonapartista al capdavant. Al costat dels roués atrotinats amb dubtosos mitjans de subsistència i d'origen dubtós, al costat de planaixòns arruïnats i aventurers de la burgesia, hi havia vagabunds, soldats llicenciats, presidians llicenciats, esclaus de galeres llicenciats, brivalls, xarlatans, lazzaroni, carteristes, trilers, jugadors, estafadors, maquereaux, vigilants de bordell, porters, literats, esmoladors, caps de lumpen, ganiveters, reparadors d'olles, pidolaires, en breu, tota la massa indeterminada i perduda, marginada i expulsada, que els francesos anomenen la bohème; amb aquest selecte element Bonaparte constituí el cor de la Societat del 10 de Desembre. «Societat de beneficiència» en la mesura que tots els membres, com Bonaparte, sentien la necessitat de beneficiar-se a costa de la nació treballadora. Aquest Bonaparte, que es constitueix com a *cap dels lumpenproletariats*, que tan sols ací retroba en forma de masses els interessos que persegueix personalment, qui reconeix en aquesta bromera, brossa, residu de totes les classes l'única classe en la qual s'hi pot fonamentar incondicionalment, és el Bonaparte real, el Bonaparte sans phrase. Roué vell i ensinistrat, concep la vida història dels pobles i les accions principals i d'estat com una comèdia en el sentit més ordinari, com una mascarada, on les grans robes, mots i posturen serveixen tan sols per emmascarar la petitesa de lumpen. Així en la desfilada a Straßburg, un voltor suís ensinistrat hi feia d'àliga napoleònica. En l'entrada a Boulogne posà uniformes francesos a uns lacais londinencs. Hi feien d'exèrcit. En la Societat del 10 de Desembre hi aplega 10.000 lumpens, que han de fer de poble, com Klaus Zettel el de lleó. En un instant on la pròpia burgesia representava la comèdia més completa però amb la més gran serietat del món, sense violar cap de les condicions pedants de l'etiqueta dramàtica francesa, i ella mateix es mig enganyava, es mig convencia de la solidesa de la pròpia actuació general i estatal, hi havia de guanyar l'aventurer, que es pren la comèdia com a simple comèdia. Tan sols quan havia bandejat el seu sòlid oponent, tan sols quan es pren el paper cesarià seriosament i amb la màscara napoleònica, s'imagina convertit en el Napoléon real, esdevé víctima de la pròpia cosmovisió, el bufó seriós que ja no pren la història mundial com una comèdia, sinó la seua comèdia com la història mundial. això que pels

treballadors socialistes eren els ateliers nacionals, això que la Garde mobile era pels republicans burgesos, era per Bonaparte la Societat del 10 de Desembre, la pròpia força partidària. En aquests viatges els destacaments que s'hi avançaven per ferrocarril hi havien d'improvisar un públic, incitar l'entusiasme públic, cridar vive l'Empereus, insultar i agredir els republicans, naturalment sota la protecció de la policia. En retornar a París havien de constituir l'avantguarda, respondre a les contramanifestacions o dispersar-les. La Societat del 10 de Desembre li pertanyia, era la *seua* obra, la seua pròpia pensada. Qualsevol altra cosa de la qual s'apropia li cau a les mans per la força de les circumstàncies, qualsevol altra cosa que fa, les circumstàncies fan per ell o s'hi limita a copiar dels fets dels altres; però ell, amb fórmules orals oficials d'ordre, religió, família, propietat en públic davant els ciutadans, darrera d'ells, en les societats secretes dels Schufferle i Spielberg, defensa la societat del desordre, de la prostitució i del robatori, que tenen el propi Bonaparte com a autor original, i la Societat del 10 de Desembre com la pròpia història. Ara s'esdevenia excepcionalment que els representants del poble que pertanyien al partit d'ordre queien sota els pals dels desembristes. Encara més. El comissari de policia Yon, assignat a l'assemblea nacional per encarregar-se'n de la seguretat, en actuar per la deposició d'un cert Allais, avisà la comissió de permanència que un sector dels desembristes havia decidit l'assassinat dels general Changarnier i de Dupin, el president de l'Assemblea Nacional, i que ja havien designat els individus que ho durien a terme. Hom comprèn el terror del senyor Dupin. Una enquête parlamentària sobre la Societat del 10 de Desembre, és a dir la profanació del món secret bonapartista, semblava inevitable. Just abans de la reunió de l'Assemblea Nacional Bonaparte disolgué oportunament la societat, naturalment tan sols en el paper, ja que en una detallada memòria de finals del 1851 el prefecte de policia Carlier encara cercava debades d'obligar-lo a dispersar realment els desembristes.

La Societat del 10 de Desembre havia de restar l'exèrcit privat de Bonaparte fins que l'exèrcit oficial es transformàs en una societat del

10 de desembre. Bonaparte hi féu el primer intent poc després de l'ajornament de l'Assemblea Nacional, i de fet amb els diners que li havia arrencat. Com a fatalista viu en la convicció que hi ha certs poders superiors que els humans, i els soldats en particular, no poden resistir. Entre aquests poders enumera en primera línia els cigars i el xampany, les aus fredes i la salsa d'all. Tracta per tant en els apartaments de l'Elysée oficials i suboficials primerament amb cigars i xampany, amb aus fredes i salsa d'all. El 3 d'octubre repeteix aquesta maniobra amb la tropa en la revista de St. Maur i el 10 d'octubre fa la mateixa maniobra a una escala encara més gran en la desfilada militar de Satory. L'oncle recordava les campanyes d'Alexandre a Àsia, el nebot les marxés de conquesta de Bacus en el mateix país. Alexandre era certament un semidéu, però Bacus era un déu, i a més deu protector de la Societat del 10 de Desembre.

Després de la revista del 3 d'octubre la Comissió de Permanència cridà el ministre de guerra d'Hautpoul. Els prometé que aquests trencaments de la disciplina no havien de repetir-se. Hom sap com Bonaparte mantingué la paraula d'Hautpoul el 10 d'octubre. En totes dues revistes Changarnier hi havia presidit com a comandant en cap de l'exèrcit de París. Alhora membre de la comissió de permanència, cap de la guàrdia nacional, «salvador» del 19 de gener i del 13 de juny, «baluart de la societat», candidat del partit d'ordre a la presidència, monjo sospitós de dues monarquies, mai abans s'havia reconegut com a subordinat del ministre de guerra, s'havia rigut sempre obertament de la institució republicana, havia seguit Baonaparte amb una protecció ambivalent. Ara es desviava per la disciplina contra el ministre de guerra i per la constitució contra Bonaparte. Mentre el 10 d'octubre una part de la cavalleria deixava anar el crit de «Vive Napoléon! Vivent les saucissons!», Changarnier disposava que si més no la infanteria que marxava sota el comandament del seu amic Neumayer observàs un silenci glacial. Com a càstic el ministre de guerra, a instigació de Baonaparte, rellevà el general Neumayer del seu destí a París, sota el pretext de nomenar-lo comandant general de les divisions militars 14 i 15. Neumayer refusà aquest canvi de destins i va haver de presentar la

renúncia. Changarnier, per la seua banda, publicà un ordre del dia el 2 de novembre on prohibia les tropes de caure en crits o manifestacions polítiques de cap mena mentre fos de servei. Els diaris elisis atacaren Changarnier, els diaris del partit d'ordre Bonaparte, la comissió de permanència celebrà repetidament sessions secretes on proposava repetidament de declarar el país en perill, l'exèrcit semblava dividit en dos camps enemics amb dues planes generals enemigues, una a l'Elysée, amb Bonaparte, l'altre a les Tulleries, on residia Changarnier. Semblava que tan sols la reunió de l'assemblea nacional hi mancava per fer la senyal de batalla. El públic francès valorava aquest enfrontament entre Bonaparte i Changarnier com aquell periodista anglès que la caracteritzava amb els següents mots:

«Les criades polítiques de França agranen la lava fosa de la revolució amb velles graneres i es barallen mentre fan feina».

De mentres Bonaparte s'afanyà a apartar d'Hautpoul com a ministre de guerra, expendir-lo a corre-cuita a Alger, i nomenar ministre de guerra al general Schramm. El 12 de novembre envià a l'assemblea nacional un missatge d'extensió americana, sobrecarregat de detalls, d'ordres perfumades, de desitjos de reconciliació, de resignació constitucional, que tractava de tot i de més, llevat de tan sols les qüestions brülantes de l'instant. Com de passada deixava caure els mots que d'acord amb les disposicions explícites de la constitució tan sols el president podia disposar de l'exèrcit. El missatge acabava amb els següents mots altisonants:

«França demana ara per damunt de tota la resta tranquil·litat... Lligat per un jurament, però, me mantindré dins els estrets límits que m'han disposat... Pel que a mi fa, elegit pel poble, a qui dec tot el meu poder, sempre seguiré la seua voluntat expressada legalment. Si decidissiu en aquesta sessió la revisió de la constitució, una assemblea constituent regularia la posició del poder executiu. Si no, llavors el poble pronunciarà solemnement una decisió el 1852. Però, siguen quines siguen les solucions del futur, arribam a una entesa, de forma que mai la passió, la sorpresa o la força no decideixen el destí d'una gran nació... això que per damunt de tot m'ocupa l'atenció és

no qui governarà França el 1852 sinó com emprar el temps que em resta de forma que el període immediat passe sense agitació ni malestar. Us he obert el cor amb sinceritat, respondreu la meua obertura amb la vostra confiança, els meus bons esforaïxòs amb la vostra cooperació, i Déu farà la resta».

L'honesta, hipòcritament mesurada, virtuosament tòpica, llengua de la burgesia revela el seu significat més profund de la boca de l'autòcrata de la Societat del 10 de Desembre i heroi dels picnics de St. Maur i Satory.

Els burgmestres del partit d'ordre no s'enganyaren ni per un instant sobre la confiança que mereixia aquesta obertura de cor. Sobre els juraments fa temps que els han blasat entre els nombrosos veterans i virtuosos del perjuri polític, ni tampoc els hi havia passat per alt el passatge sobre l'exèrcit. Remarcaven a desgrat que l'enumeració discursiva al missatge sobre les lleis aprovades recentment arribava a la llei més important, la llei electoral, amb un silenci estudiat, i més encara, en cas que no hi hagués cap revisió de la constitució, deixava l'elecció del president del 1852 al poble. La llei electoral era la bola de plom als peus del partit d'ordre, que li impedia de caminar i molt més encara de carregar! A més, Bonaparte, amb la dissolució oficial de la Societat del 10 de Desembre i la destitució del ministre de guerra d'Hautpoul, havia sacrificat els propis boccs expiatoris amb les pròpies mans a l'altar de la pàtria. Havia llimat la punta de la col·lisió imminent. Fnalment, el partit d'ordre cercava angoixat d'evitar, mitigar i enfundar qualsevol conflicte decisiu amb el poder executiu. Per por de perdre les conquestes de la revolució permetien el rival d'endur-se'n els fruits. «França demana per damunt de tota la resta tranquil·litat». A això cridava el partit d'ordre a la revolució d'ençà de febrer, i ara ho feia Bonaparte en el missatge al partit d'ordre. Bonaparte cometia actes que s'adreçaven a la usurpació, però el partit d'ordre cometia «intranquil·litat» si posava de manifest aquests actes i els llegia hipocondríacament. Les salsitxes de Satory eren silencioses com ratolins mentre hom no en parlàs. «França demana per damunt de tot tranquil·litat». Per tant Bonaparte demanava que hom el deixàs fer tranquil·lament, i el partit parlamentari es

paralitzava per una doble por, la por de provocar de nou la intranquil·litat revolucionària, i la por de semblar la instigadora de la intranquil·litat als ulls de la pròpia classe, als ulls de la burgesia. Així França demanava per tant damunt de tota la resta tranquil·litat, i el partit d'ordre no gosava de respondre «guerra» al missatge de «pau» de Bonaparte. El públic, que s'havia imaginat escenes de gran escàndol en l'obertura de l'assemblea nacional, se sentí desenganyat de les expectatives. Els diputats de l'oposició, que demanaven la presentació dels protocols de la comissió de permanència durant els fets d'octubre, foren vençuts per la majoria. Tots els debats dels quals hom esperava un cert enrenou, eren esquivats. Els treballs de l'assemblea nacional durant el novembre i desembre del 1850 no tingueren cap interès.

Finalment cap a la fi de desembre començà la guerra de guerrilles sobre prerogatives individuals dels parlament. El moviment encallà en petites lluites sobre les prerogatives de tots dos poders, llavors que la burgesia havia abandonat de moment la lluita de classe amb l'abolició del dret universal de sufragi.

Contra Maugin, un dels representants populars, s'hi obrí en els tribunals un procés per deutes. En resposta al president del tribunal, el ministre de justícia Rouher declarava que calia emetre una ordre de detenció contra el deutor sense més. Mauguin fou dut per tant a la presó de deutes. L'assemblea nacional cremava quan s'assabentà de l'atemptat. No ordenà tan sols el seu alliberament immediat, sinó que fins i tot el van fer treure de Clichy aquell mateix vespre. Per tal de confirmar, amb tot, la fe en la santedat de la propietat privada i amb idea a la ment d'obrir, en cas de necessitat, un espai de custòdia pels montagnards que havien resultat problemàtics, declarà permisible l'empresonament per deutes dels representants populars si prèviament se n'obtenia el consentiment. S'oblidà de decretar que també calia tancar el president per deutes. Anorreava la darrera aparença d'inviolabilitat que envoltava els membres del propi cos.

Hom recordarà que, a través d'una declaració d'un cert Allais, el comissari de policia Yon havia denunciat un sector dels desembristes per planejar l'assassinat de Dupin i Changarnier. Just en la primera

sessió els questors feren, en relació a aquesta declaració, la proposta que s'hi constituís una policia parlamentària pròpia, pagada pel pressupost privat de l'assemblea nacional i absolutament independent del prefecte de policia. El ministre d'interior, Baroche, protestà contra aquesta invasió dels seus ressorts. Hom arribà a un compromís miserable segons el qual, certament, el comissari de policia de l'assemblea el pagaria el pressupost privat i el nomenarien i destituïrien els questors, però tan sols després d'un acord previ amb el ministre d'interior. De mentres, el govern havia iniciat una persecució judicial contra Allais, i ací era fàcil de presentar la seua informació com una mistificació i a través de la boca de l'acusador públic ridiculitzar Dupin, Changarnier, Yon i tota l'assemblea nacional. Ara, el 29 de desembre, el ministre Baroche escriu una lletra a Dupin on li demana la destitució de Yon. L'oficina de l'assemblea nacional no accedeix, i manté Yon en el seu lloc, però l'assemblea nacional, sorpresa i espantada per la violència del cas Maugin i acostumada a rebre'n dos cops quan esperava de fer-ne un al poder executiu, no sanciona aquesta decisió. Destitueix Yon com a pagament pels seus serveis i es desposseeix d'una prerogativa parlamentària indispensable contra un hom que no decideix a la nit per executar de dia, sinó que decideix de dia i executa de nit.

Hem vist com l'Assemblea Nacional durant les grans i colpidores ocasions dels mesos de novembre i desembre evità o ofegà la lluita amb el poder executiu. Ara la veiem obligada a dur-la en les més petites ocasions. En l'afer Maugin confirma el principi d'empresonar representats populars per deutes, però s'hi reserva el dret d'aplicar-lo únicament als representants nocius i arrenca aquest infame privilegi al ministre de justícia. Per comptes d'aprofitar el suposat pla d'assassinat per decretar una enquête sobre la Societat del 10 Desembre i desemmascarar irremeiablement Bonaparte davant França i Europa en el seu autèntic caràcter de cap dels lumenproletariat parisi, deixa que el conflicte es degrade fins a un punt on l'única discussió entre ella i el ministre d'ordre és qui té l'autoritat per nomenar i destituir un comissari de policia. Així veiem el partit d'ordre obligat, durant tot aquest període, per la seua posició

ambivalent, a dissipar i esbocinar la lluita amb el poder executiu en petites batusses de competències, baralles, furts, recursos legalistes i a fer de les qüestions més ridícules el contingut de la seua activitat. No gosa de fer cara a la col·lisió en l'instant que prengué una importància de principis, quan el poder executiu quedà realment en evidència i la causa de l'Assemblea Nacional hauria sigut la causa nacional. En fer-ho hauria donat a la nació una ordre de marxa, i no hi ha res que li faça més por que el moviment de la nació. En aquestes ocasions refusa per tant les mocions de la Montagne i avança en l'ordre del dia. La qüestió en disputa es bandejava en les grans dimensions i el poder executiu s'espera tranquilament que arribe el moment de prendre la mateixa qüestió en pretexts petits i insignificants, quan aquests, per dir-ho així, tan sols són d'un interès localment parlamentari. Llavors esclata la ràbia continguda del partit d'ordre, llavors es despenja el teló, llavors denuncia el president, llavors declara la república en perill, però també llavors la pathos sembla absurda i la causa de la lluita un pretext hipòcrita o pel qual, en general, lluitar no s'ho val. La tempesta parlamentària esdevé una tempesta en un got d'aigua, la lluita una intriga, la col·lisió un escàndol. Mentre les classes revolucionària gaudeixen amb una joia maliciosa la humiliació de l'Assemblea Nacional, ja que hi són entusiastes amb les prerogatives parlamentàries com ella ho és amb les llibertats públiques, la burgesia de fora del parlament no entén com la burgesia de dins pot perdre el temps en picabaralles tan petites i arriscar la tranquil·litat per una rivalitat tan penoses amb el president. La confon una estratègia que fa la pau en el moment on tothom hi espera batalles, i ataca en el moment que tothom creu que s'ha conclòs la pau.

El 20 de desembre Pascal Duprat interpel·lava el ministre d'interior sobre la loteria de les barres d'or. Aquesta loteria era una «filla de l'Elisi», que Bonaparte amb els seus seguidors havia dut al món i el prefecte de policia Carlier posat sota la seua protecció oficial, per bé que la llei francesa prohibeix tota loteria que resultàs en guany, tret de les rifes amb finalitat caritativa. Set milions de cupons a franc la peça, i amb uns guanys ostensiblement dedicats a enviar els

vagabunds parisins a Califòrnia. D'una banda els somnis daurats havien de substituir els somnis socialistes del proletariat parisí, la perspectiva seductora del primer premi el doctrinari dret al treball. Els treballadors de París no reconeixien naturalment en la lluentor de les barres d'or californianes els francs poc aparents que hom s'havia gratat de les butxaques. En general, però, no s'hi tractava de res més que un expoli directe. Els vagabunds que volien obrir mines d'or a Califòrnia sense preocupar-se d'abandonar París eren el propi Bonaparte i la seua endeutada taula rodona. Els tres milions concedits per l'assemblea nacional s'havien esfumat, i calia omplir d'una forma o altra la caixa. Bonaparte havia obert debades una subscripció nacional per la construcció de les anomenades cités ouvrières, al capdavant de la qual hi figurava ell amb una suma important. Els burgesos mig desencoratjats esperaven amb malfiança la realització de la seua acció, i com que això naturalment no s'esdevenia, l'especulació dels castells socialistes en l'aire caigué en terra. Les barres d'or funcionaren millor. Bonaparte i companyia no es conformaven a embutxacar-se part de l'excedent dels set milions per damunt de les barres que calia destinar als premis, i fabricaven cupons falsos, i posaven en circulació deu, quinze i fins i tot vint cupons amb el mateix número, en una operació financera en l'espera de la Societat del 10! de Desembre. Ací l'assemblea nacional no topava amb el president fictici de la república, sinó amb Bonaparte en carn i sang. Ací el podien atrapar en l'acte, i no en conflicte amb la constitució, sinó amb el code pénal. Si després de la interpel·lació de Duprat hagué procedir en l'ordre del dia, això no hauria passat pel simple fet que la moció de Girardin de declarar-se «satisfait» hauria recordat al partit d'ordre la pròpia corrupció sistemàtica. El burgès, i per damunt de tot el burgès inflat en estadista, complementa la mesquinesa pràctica amb l'extravagança teòrica. Com a estadista esdevé, com el poder estatal que se li enfronta, un ésser superior amb el qual tan sols s'hi pot lluitar d'una forma superior i consagrada.

Bonaparte, precisament com a bohemí, com a lumpenproletari principesc, tenia l'avantatge per damunt d'un pícar burgès de poder conduir la lluita mesquinament, de veure ara, després que

l'assemblea l'hagués dut de la mà per l'accidentat terreny dels banquets militars, les revistes, la Societat del 10 de Desembre i finalment el code pénal, que havia arribat el moment que podia passar de l'aparent defensiva a l'ofensiva. Poc el preocupaven les petites derrotes patides pel ministre de justícia, el ministre de guerra, el ministre de marina, el ministre de finances, amb les quals l'assemblea nacional manifestava el seu malestar. No tan sols impedia que els ministres renunciassen i reconeguessen així la submissió del poder executiu al parlament. Ara podia acomplir això que havia començat durant l'aturada de l'assemblea nacional, l'arrabassament de poder militar al parlament, la *destitució de Changarnier*.

Un diari elisi publicà un ordre del dia suposadament emès durant el mes de maig a la primera divisió militar, procedent per tant de Changarnier, i on s'hi demanava als oficials que, en cas d'una insurrecció no deixassen cap quarter als traïdors dels propis rengles, i els afusellassen immediatament, i que refusassen l'enviament de tropes a l'assemblea nacional si aquesta els ho requeria. El 3 de gener del 1851 interpel·laren el gabinet per aquesta ordre del dia. Va demanar per la investigació d'aquesta qüestió un termini de tres mesos, després una setmana, i finalment tan sols vint-i-quatre hores. L'assemblea insistí en una explicació immediat. Changarnier s'alçà i declarà que aquella ordre del dia no havia existit. Afegí que sempre s'havia afanyat a complir les demandes de l'assemblea nacional i que en cas d'una col·lisió podien comptar-hi. La seua declaració fou rebuda amb un aplaudiment indescriptible i s'hi decretà un vot de confiança. Abdicava en decretar la pròpia impotència i l'omnipotència de l'exèrcit, en posar-se sota la protecció privada d'un general, però el general els deceb quan assum un poder contra Bonaparte que té tan sols com a feudatari del propi Bonaparte, i que quan, al seu torn, espera la protecció d'aquest parlament, el seu protector n'espera protecció. Però Changarnier creu en el poder misteriós amb el qual la burgesia l'havia dotat d'ençà del 29 de gener del 1849. S'hi té pel tercer poder al costat dels dos altres poders estatals. Comparteix el destí de la resta d'herois, o més aviat sants,

d'aquesta època, la grandesa dels quals consisteix en la gran opinió interessada que se'n fan els respectius partits i que decauen en figures quotidianes sempre que les circumstàncies els hi exigeixen miracles. La manca de fe és en general l'enemic mortal d'aquests reputats herois i autèntics sants. Per tant la meravellosa indignació moral davant la pèrdua d'entusiasme de partidaris i detractors.

La mateixa vesprada els ministres foren cridats a l'Elysée, Bonaparte insisteix en la destitució de Changarnier, cinc ministres refusen de signar-hi, el **Moniteur** anuncia una crisi ministerial, i la premsa d'ordre amenaça amb la constitució d'un exèrcit parlamentari sota el comandament de Changarnier. El partit d'ordre tenia una justificació constitucional per aquesta passa. Simplement havia de nomenar Changarnier president de l'assemblea nacional i requerir la quantitat de tropes que volgués per la pròpia seguretat. Ho podia fer de la forma més segura pel fet que Changarnier encara era efectivament al capdavant de l'exèrcit, i la guàrdia nacional de París tan sols esperava que la requerissen juntament amb l'exèrcit. La premsa bonapartista ni tan sols llavors gosava de qüestions el dret de l'assemblea nacional a la requisició directa de tropes, un escrúpol jurídic que sota les circumstàncies presents no semblava gens prometedor. Que l'exèrcit hagués obeït l'ordre de l'assemblea nacional és probable si hom té present que Bonaparte havia hagut de cercar per tot París durant vuit dies per trobar finalment dos generals – Baraguay d'Hilliers i St-Jean-d'Angley –, que es declarassen disposats a contrasignar la destitució de Changarnier. Que el partit d'ordre, però, trobàs en el seus propis rengles i en el parlament el nombre de vots necessaris per aital resolució és més que dubtós si hom pensa que vuit dies més tard 286 vots se'n separaren i que la Montagne, el desembre del 1851, en una decisió de darrera hora, encara refusava una proposta similar. Amb tot, els burgmestres potser encara haurien aconseguit d'atreure les masses al partit per un heroïsmes que consistia en sentir-se segurs darrera d'un bosc de baionetes i en acceptar el servei d'un exèrcit que hagués desertat al llur camp. Per comptes d'això els senyors burgmestres la vesprada del 6 de gener anaren a l'Elysée per convèncer Bonaparte de renunciar a la destitució de Changarnier

amb frases i pensaments d'estadistes. Quan a hom li cerquen de convèncer, el reconeixen l'amo de la situació. Bonaparte, amb la seguretat d'aquesta passa, nomenà el 12 de gener un nou ministeri on els dirigents de l'antic, Fould i Baroche, hi restaven. St-Jean-d'Angely esdevenia ministre de guerra, el **Moniteur** duia el decret de destitució de Changarnier, i el seu comandament es dividia entre Baraguay d'Hilliers, que rebia la primera divisió militar, i Perrot, que rebia la guàrdia nacional. El baluart de la societat havia sigut acomiadat, i si bé cap pedra no queia dels terrats, el curs de la borsa, contràriament, pujava.

En refusar l'exèrcit, que se'ls hi posava a disposició en la persona de Changarnier, i en lliurar-lo irrevocablement al president, el partit d'ordre declara que la burgesia renuncia a la vocació de governar. Ja no hi havia cap ministeri parlamentari. En haver perdut ara el control de l'exèrcit i de la guàrdia nacional, quins mitjans de força que encara li restaven, per mantindre alhora l'autoritat usurpada del parlament per damunt del poble i l'autoritat constitucional contra el president? Cap. Tan sols li restava la crida a principis impotents, a principis que sempre havia interpretat com a regles universals, que hom prescriu a tercers per poder-s'hi moure més lliurement. Amb la destitució de Changarnier, amb la caiguda del poder militar a Bonaparte, es tanca la primera part del període que consideram, el període de la lluita entre el partit d'ordre i el poder executiu. La guerra entre els dos poders s'hi declara ara oberta, s'hi du obertament, però justament després que el partit d'ordre haja perdut armes i soldats. Sense ministeri, sense exèrcit, sense poble, sense opinió pública, d'ençà de la llei electoral del 31 de maig ja sense representants de la nació sobirana, sense ulls, sense orelles, sense dents, sense res, l'Assemblea Nacional havia realitzar una transformació gradual fins a un *antic parlament francès*, que ha de deixar l'acció al govern i que s'ha de limitar a dòcils confirmacions post festum.

El partit d'ordre rep el nou ministeri amb una tempesta d'indignació. El general Badaeu recorda la feblesa de la comissió de permanència durat l'aturada i la consideració excessiva que va rebre en disculpar-li

la publicació dels protocols. El propi ministre d'interior insisteix ara en la publicació d'aquests protocols, que ara naturalment eren aigua passada, ja no descobrien cap nou fet, i no tenien el més petit efecte en un públic tocat. A proposta de Rémusat l'Assemblea Nacional s'hi retirava a les oficines i nomenava un «comitè de mesures extraordinàries». París es mou ben poc de la ruta de l'ordre quotidià perquè en aquest instant el comerç prospera, les manufactures funcionen, els preus del blat es mantenen baixos, els mitjans de vida abunden, les caixes d'estalvi reben diàriament nous dipòsits. Les «mesures extraordinàries» que el parlament ha anunciat tan sorollosament s'esvaeixen el 18 de gener en un vot de retirada de confiança contra el ministeri, sense esmentar tampoc el general Changarnier. El partit d'ordre es veié forçat a presentar així aquesta moció per assegurar-s'hi els vots dels republicans, ja que de totes les mesures del ministeri la destitució de Changarnier era precisament l'única que aprovaven els republicans, mentre que el partit d'ordre no era de fet en posició de censurar els altres actes ministerials, que ell mateix havia dictat.

Pel vot de retirada de confiança del 18 de gener s'hi aconseguiren 415 vots contra 286. Per tant fou introduït únicament amb una *coalició* dels legitimistes i orleanistes convençuts amb els republicans purs i la Montagne. S'hi demostrava per tant que el partit d'ordre havia perdut en els conflictes amb Bonaparte no tan sols el ministeri, no tan sols l'exèrcit, sinó també la seua majoria parlamentària independent, que una tropa de representants havia desertat del seu camp, per fanatisme conciliador, per por de la lluita, per mandra, per la consideració familiar de la paga d'estat, per especulació sobre els llocs ministerials que quedaven lliures (Odilon Barrot), pel pur egoïsme que fa el burgès ordinari sempre inclinat a sacrificar els interessos comuns de la seua classe per tal o tal motiu privat. Els representants bonapartistes tan sols s'adheriren al partit d'ordre en la lluita contra la revolució. El cap del partit catòlic, Montalembert, ja havia llençat llavors la seua influència en l'escala bonapartista, ja que desconfiava de les perspectives de vida del partit parlamentari. Els dirigents d'aquest partit, Thiers i Berryer, els orleanistes i els

legitimistes, es veien obligats a proclamar-se obertament republicans, a confessar que de cor eren reialistes, però de cap se sentien republicans, que la república parlamentària era l'única forma possible de govern per la totalitat de la burgesia. Es veien forçats, davant els ulls de la pròpia classe burgesa, a condemnar els plans de restauració, que encara sostenien infatigablement a esquenes del parlament, com una intriga tan perillosa com descerebrada.

El vot de retirada de confiança del 18 de gener perjudicà els ministres i no el president. Però no era el ministeri sinó el president qui havia destituït Changarnier. Havia de presentar el partit d'ordre una proposta de destitució de Bonaparte? Pels seus desitjos de restauració? Aquests tan sols complementaven els propis llurs. Per la seua conspiració en les revistes militars i en la Societat del 10 de Desembre? Ells mateixos havien soterrats aquests temes sota simples ordres del dia. Per la destitució de l'heroi del 29 de gener i del 13 de juny, per l'home que el maig del 1850 havia amenaçat de cremar tots quatre extrems de París en cas de revolta? Els llurs aliats de la Montagne i Cavaignac ni tan sols els permetrien d'elevat el caigut baluard de la societat mitjançant un certificat oficial de simpatia. Ni tan sols ells poden negar al president l'autoritat constitucional per destituir un general. Tan sols protestaven per haver fet un ús antiparlamentari dels seus drets constitucionals. No havien fet ells contínuament un ús anticonstitucional de les llurs prerogatives parlamentàries, especialment en relació a l'abolició del dret de sufragi universal? Es limitaren per tant a moure's estrictament dins els límits parlamentaris. I caigueren en aquella particular malaltia que, d'ençà del 1848 ha castigat el continent, el *cretinisme parlamentari*, que du ràpidament els infectats a un món imaginari i els hi roba tot sentit, tot record, tota comprensió del brutal món exterior, aquest cretinisme parlamentari que prenia en els qui havien destruïts totes les condicions del poder parlamentari amb les pròpies mans i que eren condemnats a destruir-les en la llur lluita contra les altres classes, i que encara contemplaven les victòries parlamentària com a victòries i a creure que ferien el president en perjudicar-ne els ministres. Li donaren tan sols l'oportunitat d'humiliar l'Assemblea

Nacional als ulls de la nació. El 20 de gener el **Moniteur** anunciava que s'havia acceptat el cessament de tot el ministeri. Sota el pretext que no hi havia cap partit parlamentari que posseís la majoria, com demostrava el vot del 18 de gener, fruit de la coalició entre la Montagne i els reialistes, i a l'espera de la reconstitució d'una majoria, Bonaparte nomenava un ministeri dit de transició, sense cap membre del parlament, integrat per individus absolutament desconeguts i insignificants, un ministeri de simples oficinistes i escrivans. El partit d'ordre podia ara treballar fins esgotar-se amb aquestes marionetes, el poder executiu ja no creia que pagava la pena tindre una representació seriosa davant l'Assemblea Nacional. Bonaparte concentrava amb més seguretat el poder executiu en la seua persona com més purament titelles fossen els ministres, i més els explotàs pels seus propis objectius.

El partit d'ordre, coaligat amb la Montagne, s'hi revenjà amb el refús d'una dotació presidencial de 1.800.000 francs, que el cap de la Societat del 10 de Desembre havia fet proposar als seus oficinistes ministerials. Aquesta vegada ho decidia una majoria de tan sols 102 vots, de forma que d'ençà del 18 de gener s'hi havien perdut 27 vots més, la dissolució del partit d'ordre avançava. Perquè hom no s'equivocàs ni un instant sobre el sentit de la seua coalició amb la Montagne, al mateix temps ni tan sols considerava una proposta signada per 189 membres de la Montagne sobre una amnistia general dels presos polítics. N'hi havia prou que el ministre d'interior, un cert Vaïsse, declaràs que la tranquil·litat era tan sols aparent, que en secret hi dominava una gran agitació, que en secret s'organitzaven societats ubíques, que els diaris democràtics feien preparatius per aparèixer de nou, que els reports sobre els departaments eren desfavorables, que els refugiats de Ginebra dirigien una conspiració que es difonia des de Lyon a tot la França meridional, que França era a punt d'entrar en una crisi industrial i comercial, que els fabricants de Roubaix havien reduït el temps de treball, que els presoners de Belle-Île es revoltaven –, hi havia prou que tan sols un Vaïsse conjuràs l'esperctre vermell perquè el partit d'ordre refusàs sense discussió una moció que certament hauria fet

guanyar a l'Assemblea Nacional una immensa popularitat i que hauria llençat Bonaparte de nou als seus braaixòs. Per comptes de deixar-se intimidar pel poder executiu amb la perspectiva de nous disturbis, hauria d'haver deixat anar una mica la lluita de classes, prou com per mantindre l'executiu en dependència. Però no se sentia capacitada per jugar amb foc.

De mentres, l'anomenat ministeri de transició vegetà fins a mitjans d'abril. Bonaparte embolicava i enganyava l'Assemblea Nacional amb contínues noves combinacions ministerials. Ara semblava que volia formar un ministeri republicà amb Lamartine i Billaut, ara un de parlamentari amb l'inevitable Odilon Barrot, el nom del qual mai no manca quan cal despistar, ara un de legitimista amb Vatimesnil i Benoist d'Azy, ara un d'orleanista amb Maleville. Mentre mantenia així les diferents fraccions del partit d'ordre en tensió entre elles i les alarmava totes amb la visió d'un ministeri republicà i per tant la restauració inevitable del dret de sufragi universal, introduïa alhora en la burgesia la convicció que els seus esforaixòs honests per formar un ministeri parlamentari eren frustrats per la irreconciliabilitat de les fraccions reialistes. La burgesia cridava, però, tan fort com podia per un «govern sòlid», trobava del tot imperdonable deixar França «sense administració» quan s'apropava una crisi comercial general, i el socialisme guanyava adeptes en les ciutats alhora que en el camp queia ruinosament el preu del blat. El comerç s'afeblia diàriament, el nombre de mans desocupades creixia a la vista, a París si més no 10.000 obrers eren sense pa, a Rouen, Mühlhausen, Lyon, Roubaix, Tourcoing, St-Etienne, Elbeuf, etc. hi havia innumbrables fàbriques aturades. Sota aquestes circumstàncies Bonaparte podia proposar, l'11 d'abril, de restaurar el ministeri del 18 de gener. Els senyors Rouher, Fould, Baroche etc. reforçats amb el senyor Léon Faucher, qui l'Assemblea Constituent durant els darrers dies, havia assenyalat amb un vot de retirada de confiança unànime, amb l'excepció de cinc vots emesos per ministres, per haver enviat telegrams falsos. L'Assemblea Nacional havia aconseguit per tant una victòria contra el ministeri el 18 de gener, havia lluitar amb Bonaparte durant tres

mesos, tan sols perquè l'11 d'abril hagués d'admetre Fould i Baroche amb el purità Faucher com a tercer en la llur aliança ministerial.

El novembre del 1849 Bonaparte s'havia conformat amb un ministeri *no-parlamentari*, el gener del 1851 amb un d'*extraparlamentari*, l'11 d'abril se sentia prou fort com per formar un ministeri *antiparlamentari*, que combinava harmoniosament els vots de retirada de confiança de totes dues assemblees, la Constituent i la Legislativa, la republicana i la reialista. Aquesta gradació de ministeris era el termòmetre amb la qual el parlament podia mesurar la caiguda de la pròpia escalfor vital. A finals d'abril havia baixat tan fortament que Persigny podia aconsellar Changarnier, en entrevista personal, a passar-se al camp del president. Bonaparte, li assegurava, considerava completament destruïda la influència de l'Assemblea Nacional, i ja s'hi havia preparat la proclamació que es publicari després del coup d'état. Changarnier participà els dirigents del partit d'ordre de la nota mortuòria, però qui havia de creure que aquelles xinxes mataven? I el parlament, castigat, desintegrat i agonitzant com era, no podia estar-se de veure en el seu duel amb el grotesc cap de la Societat del 10 de Desembre res més que el duel amb una xinxe. Però Bonaparte responia al partit d'ordre com Agesilaos al rei Agis: «*Et sembli una formiga, però un dia seré un lleó*».

VI

La coalició amb la Montagne i els republicans purs, a la qual el partit d'ordre s'hi veia abocat en un esforç inútil per mantindre la possessió del poder militar i per reconquerir el control suprem del poder executiu, demostrava de forma incontestable que havia perdut la *majoria parlamentària* independent. La simple força del calendari, de les busques horàries, donà el 28 de maig la senyal de la completa dissolució. Amb el 28 de maig començà el darrer any de vida de l'Assemblea Nacional. Ara havia de decidir la continuació inalterada o la revisió de la constitució. Però la revisió de la constitució implicava no tan sols el domini de la burgesia o de la democràcia petit-burgesa, de la democràcia o de l'anarquia

proletària, de la república parlamentària o de Bonaparte, implicava alhora Orléans o Bourbon! Així queia en mig del parlament la poma d'Eris, que havia d'expressar obertament el conflicte d'interessos que dividia el partit d'ordre en fraccions enemigues. El partit d'ordre era una combinació de substàncies socialment heterogènies. La qüestió de la revisió generà una temperatura política en la qual el producte es dividia en els seus components originaris.

L'interès dels bonapartistes en la revisió era simple. Per ells s'hi tractava de l'abolició de l'article 45, que prohibia la reelecció de Bonaparte i la prolongació del seu poder. No pas menys simple semblava la posició dels republicans. Refusaven incondicionalment qualsevol revisió, hi veien una conspiració múltiple contra la república. Com que dirigien *més d'una quarta part dels vots* de l'Assemblea Nacional, i com que segons la constitució calien tres quarts dels vots per resoldre la revisió i per convocar una assemblea de revisió, tan sols els hi calia comptar amb els vots per sentir-se segurs de la victòria. I eren segurs de la victòria.

Aquestes clares posicions trobaven el partit d'ordre en contradiccions irresolubles. Si refusava la reivisió faria perillar l'*status quo*, ja que tan sols deixaria una eixida a Bonaparte, la de la força, i a partir del segon de maig del 1852, en un moment decisiu, França cauria en una anarquia revolucionària, amb un president que hauria perdut l'autoritat, amb un parlament que feia temps que no la posseïa i amb un poble que la provaria de reconquerir. Si votava per la revisió constitucional, sabia que votava debades i que aniria a una fallida constitucional degut al veto dels republicans. Si declarava inconstitucionalment que una majoria simple de vots fos vinculant, tan sols podria esperar de dominar la revolució si se subordinava incondicionalment a la sobirania del poder executiu, fent així Bonaparte l'amo de la constitució, de la revisió i d'ell mateix. Una revisió parcial que perllongàs l'autoritat del president prepararia el camí de la usurpació imperial. Una revisió general que escurçàs l'existència de la república comportaria les reivindicacions dinàstiques a un conflicte inevitable, ja que les condicions d'una

restauració borbònica i les d'una d'orleanista no tan sols diferien sinó que s'excloïen mútuament.

La república parlamentària era més que el terreny neutrial on les dues fraccions de la burgesia francesa, legitimistes i orleanistes, la gran propietat rural i la indústria, podien allotjar-se una al costat de l'altra amb igualtat de drets. Era la condició ineludible del llur domini *comú*, l'única forma estatal on els llurs interessos generals de classe sotmetien alhora les reivindicacions de les fraccions particulars i les de la resta de classes de la societat. Com a reialistes queien de nou en l'antic antagonisme, en la lluita per la supremacia de la propietat rural per damunt dels diners, i la més alta expressió d'aquest antagonisme, la pròpia personificació, eren els propis reis, les dinasties. D'ací la resistència del partit d'ordre contra *el retorn dels Bourbons*.

Els orleanistes i el representant popular Creton havien presentat periòdicament el 1849, el 1850 i el 1851 la proposta de revocació del dret d'exili contra les famílies reials. El parlament havia realitzat amb la mateixa periodicitat l'espectacle d'una assemblea de reialistes que barraven la porta al retorn dels llurs reis exiliars a la pàtria. Ricard III havia assassinat Enric VI amb la remarca que no era massa bo per aquest món i que pertanyia al cel. Els reialistes declaraven França massa roïna per posseir de nou reis. Constrenyits per la força de les circumstàncies havien esdevingut republicans i sancionaven repetidament la decisió popular que allunyava els reis de França.

La revisió de la constitució – i les circumstància forçaven a considerar-la – questionava al mateix temps que la república el domini comú de totes dues fraccions burgeses, i revivia, amb la possibilitat d'una monarquia, la rivalitat d'interessos que la monarquia havia representat de forma alternant, la lluita per la supremacia d'una fracció per damunt de l'altra. Els diplomàtics del partit d'ordre creien que podien calmar la lluita amb una barreja de les dues dinasties, l'anomenada *fusió* dels partits reialistes i de les llurs cases reials. La fusió real de la restauració i de la monarquia de juliol era la república parlamentària, on els colors orleanistes i legitimistes es dissolien i les diferents menes de burgesia s'esvaïen en

la burgesia com a tal, en la burgesia genèrica. Ara, però, els orleanistes havien de convertir-se en legitimistes, i els legitimistes en orleanistes. La reialesa, on s'hi personificava l'antagonisme, havia d'encarnar-ne la unitat, l'expressió dels llurs interessos excloents de fracció en expressió dels interessos comuns de classe, la monarquia havia de fer això que tan sols l'abolició de les dues monarquies, la república, podia i havia fet. Aquesta era la pedra filosofal, en la producció de la qual els doctors del partit d'ordre s'exprimien el cap. Com si la monarquia legítima pogués mai esdevindre la monarquia de la burgesia industrial o la monarquia burgesa esdevindre mai la reialesa de l'aristocràcia terratinent. Com si la propietat rural i la indústria poguessen fraternitza sota *una* corona, una corona que tan sols podia caure en el cap del germà gran o del petit. Com si la indústria pogués arribar en general a un acord amb la propietat rural, mentre la propietat rural no es decidia a esdevindre industrial. Si Henri V morís demà, el comte de París no esdevindria per això rei dels legitimistes si no deixava d'ésser el rei dels orleanistes. Els filòsofs de la fusió, però, que es feren sentir més com més s'apropava la qüestió de la revisió, que s'havien fet amb un òrgan diari oficial en l'**Assemblée nationale**, i que encara en aquest instant (febrer del 1852) són de nou a la feina, consideraven que tota la dificultat es devia a l'oposició i rivalitat de totes dues dinasties. Els intents de reconciliar la família Orléans amb Enric V havien començat d'ençà de la mort de Louis-Philippe, però com les intrigues dinàstiques en general tan sols es realitzaven durant les aturades de l'Assemblea Nacional, en els entre-actes, darrera del teló, més coqueteria sentimental amb les antigues supersticions que una ocupació seriosa, esdevenien ara accions principals i d'estat, realitzades pel partit d'ordre en l'escena pública, per comptes de com fins llavors en teatres d'aficionats. Els correus anaven de París a Venècia, de Venècia a Claremont, de Claremont a París. El comte de Chambord emeté un manifest on «amb l'ajut de tots els membres de la seua família» anunciava no la seua, sinó la restauració «nacional». L'orleanista Salvandy s'hi llença als peus d'Enric V. Els caps legitimistes Berryer, Benoist d'Azy, St-Priest s'hi traslladen a Claremont per convèncer els Orléans, però debades. Els fusionistes

de n'adonen massa tard que els interessos de totes dues fraccions burgeses ni perden exclusivitat ni guanyen suport quan s'accentuen en la forma d'interessos familiars, d'interessos de dues cases reials. Si Enric V havia de reconèixer el comte de París com a hereu – l'únic èxit que podia aconseguir la fusió en el millor dels casos –, la Casa d'Orléans no guanyaria cap reivindicació que la manca de fills d'Enric V no li asseguràs ja, però perdria totes les reivindicacions que havia aconseguit amb la revolució de juliol. Anorrearia les seues reivindicacions originals, tots els títols que havia arrabassat a la branca antiga dels Bourbons en prop de cent anys de lluita, abandonaria la seua prerogativa històrica, la prerogativa de la reialesa moderna, per la prerogativa de l'arbre genealògic. La fusió per tant no seria res més que una abdicació voluntària de la Casa d'Orléans, la resignació legitimista, l'abandonament penedit de l'església estatal protestant a la catòlica. Una retirada que ni tan sols la duria d'una vegada al tron que havia perdut sinó als peus del tron on havia nascut. Els antics ministres orleanistes, Guizot, Duchâtel, etc., que igualment anaren a Claremont a defensar la fusió, representaven de fet simplement els miols sobre la revolució de juliol, la desesperació per la monarquia burgesa i per la monarquia dels burgesos, la superstició de la legitimitat com el darrer amulet contra l'anarquia. En la imaginació eren mitjancers entre Orléans i Bourbon, mentre en la realitat tan sols eren orleanistes caiguts, i el príncep de Joinville els rebé així. La secció viable i bel·ligerant dels orleanistes, Thiers, Baze, etc., per contra, convenceren la família de Louis-Philippe de la forma més fàcil que si qualsevol restauració directament monàrquica presuposava la fusió de les dues dinasties i en tot cas aquesta fusió presuposava l'abdicació de la Casa d'Orléans, contràriament, del tot en acord amb la tradició dels ancestres, era el reconeixement momentani de la república i l'espera fins que els esdeveniments permetessen la conversió de la cadira presidencial en un tron. La candidatura de Joinville circulà, la curiositat pública es mantingué alerta, i uns pocs mesos després, el setembre, fou proclamada oficialment.

L'intent d'una fusió reialista entre orleanistes i legitimistes no tan sols havia fracassat, sinó que havia destruït la *fusió parlamentària*, la forma comuna republicana, i el partit d'ordre s'havia dividit de nou en els components originaris; però com més creixia l'allunyament entre Claremont i Venècia, com més s'enfonsava l'acord i més terreny guanyava l'agitació de Joinville, més fortes i serioses eren les negociacions entre Faucher, el ministre de Bonaparte, i els legitimistes.

La dissolució del partit d'ordre no s'aturà en els elements originaris. Cadascuna de les dues fraccions es dividí en noves. Era com si totes les antigues tonalitats que havien lluitat entre elles dins de cadascun dels dos cercles, fossen legitimistes o orleanistes, haguessen revifat com els infusoris assecats en contacte amb l'aigua, com si haguessen adquirit nova força vital com per formar grups propis i antagonismes independents. Els legitimistes somniaven que tornaven a les disputes entre les Tulleries i el Pavelló Marsan, entre Villèle i Poligniac. Els orleanistes revivien l'època daurada dels canvis entre Guizot, Molé, Broglie, Thiers i Odilon Barrot.

El sector del partit d'ordre que desitjava la revisió s'hi dividia de nou, però, en els límits de la revisió, amb un sector integrat pels legitimistes sota Berryer i Falloux d'una banda, sota La Rochejaquelein de l'altra, i els orleanistes combatius sota Molé, Broglie, Montalembert i Odilon Barrot, que acordava amb els representants bonapartistes la següent moció indeterminada i d'àmplia visió:

«Els representants sotasignataris, amb l'objectiu de restaurar a la nació el ple exercici de la sobirania, defensen la moció que la constitució siga revisada».

Alhora, però, declaraven unànimament a través del portant-veu Tocqueville que l'Assemblea Nacional no tenia el dret de proposar l'*abolició de la república*, dret que tan sols pertanyia a la cambra de revisió. Per la resta la constitució tan sols es podia revisar d'una manera «legal», i que per tant tan sols si les constitucionalment establertes tres quartes parts dels vots s'emetien en favor de la

revisió. Després d'un debat tempestuós de sis dies, el 19 de juliol, la revisió fou refusada, tal com s'havia previst. Votaren 446 a favor, però 278 en contra. Els orleanistes convençuts, Thiers, Changarnier, etc., votaren amb els republicans i la Montagne.

La majoria del parlament s'hi declarava contra la constitució, però aquesta constitució es declarava per la minoria i la decisió era vinculant. Però no s'havia subordinat el partit d'ordre la constitució a la majoria parlamentària el 31 de maig del 1850, i el 13 de juny del 1849? No havia basat tota la política fins llavors en la subordinació dels paràgrafs constitucionals a les decisions de la majoria parlamentària? No havia deixat als demòcrates les supersticions prediluvianes en la literalitat de la llei i els havia castigat per això? En aquest instant, però, la revisió de la constitució no significaria cap altra cosa que la continuació del poder presidencial, de la mateixa forma que la continuació de la constitució no volia dir res més que la deposició de Bonaparte. El parlament s'havia declarat per ell, però la constitució s'havia declarat contra el parlament. Per tant actuava en el sentit del parlament quan estripà la constitució i actuava en el sentit de la constitució quan ajornà el parlament.

El parlament havia declarat la constitució i amb ella el seu propi domini «fora de l'abast de la majoria», però amb el seu vot havia abolit la constitució i prolongat el poder presidencial, mentre declarava alhora que ni l'una podia morir ni l'altre viure prou temps mentre la pròpia Assemblea continuàs. Els qui havien de soterrar-la ja eren a la porta. Mentre s'hi debatia la revisió, Bonaparte separà el general Baraguay d'Hilliers, que havia resultat irresolut, del comandament de la primera divisió militar i nomenat en lloc seu al general Magnan, el vencedor de Lyon, l'heroi dels dies de desembre, una de les seues criatures, que sota Louis-Philippe s'havia compromès més o menys a favor d'ell en ocasió de l'expedició de Boulogne.

El partit d'ordre demostrà amb la seua decisió sobre la revisió que no sabia ni governar ni servir, ni viure ni morir, ni patir la república ni enderrocar-la, ni defensar la constitució ni superar-la, ni cooperar amb el president ni trencar-hi. A qui s'adreçà per la solució de totes

les contradiccions? Al calendari, al curs dels esdeveniments. Deixà de fer veure que els dominava. Per tant reptà els esdeveniments a dominar-lo, i per tant reptà el poder, al qual s'havia rendit en la lluita contra el poble, i al qual havia lliurat tots les atribucions fins a restar impotent davant d'ell. Per tal que el cap del poder executiu tingués les mans més lliures per elaborar la campanya contra ell, en reforçà els mitjans d'atac, en trià les eines, i en fortificà les posicions, decidí precisament en aquest instant crític de retirar-se de l'escenari i de suspendre's per tres mesos, del 10 d'agost al 4 de novembre.

El partit parlamentari no tan sols es dissolia en les dues grans fraccions, i cadascuna d'aquestes fraccions en d'altres d'interne, sinó que el partit d'ordre en el parlament havia trencat amb el partit d'ordre *de fora*. Els portant-veus i els redactors de la burgesia, la tribuna i la premsa, en breu els ideòlegs de la burgesia i la pròpia burgesia, els representants i els representats, s'allunyaven mútuament i ja no s'entenien.

Els legitimistes de les províncies, amb l'horitzó limitat i un entusiasme ilimitat, acusaren els dirigents parlamentaris, Berryer i Falloux de deserció cap al camp bonapartista i d'abandonament d'Enric V. La mentalitat de flor de llis creia en la caiguda en el pecat, però no en la diplomàcia.

Molt més profund i decisiu era el trencament de la burgesia comercial amb els seus polítics. No els retreia, com feien els legitimistes amb els llurs, d'haver abandonat els principis, sinó, contràriament, d'adherir-s'hi massa a uns principis esdevinguts inútils.

He indicat abans que d'ençà de l'entrada de Fould en el ministeri la secció de la burgesia comercial que havia tingut la part del lleó del domini de Louis-Philippe, l'*aristocràcia financera* s'havia fet bonapartista. Fould no tan sols representava els interessos de Bonaparte en la Borsa, sinó alhora els interessos de la Borsa en Bonaparte. La posició de l'aristocràcia financera es descriu de la forma més patent en una citació del seu òrgan europeu, l'*Economist*

de Londres. En el seu número de l'1 de febrer del 1851 s'hi escriu des de París:

«Ara hem constatat des de totes bandes que França per damunt de tot demana tranquil·litat. El president ho declara en el seu missatge a l'assemblea legislativa, li torna l'eco de la tribuna nacional d'oradors, ho confirmen els diaris, s'anuncia des del púlpit, *s'hi demostra per la sensibilitat dels papers de l'estat davant la més mínima perspectiva de destorb, i per la llur fermesa tan aviat com es manifesta la victòria del poder executiu*».

En el seu número del 29 de novembre l'**Economist** declara en nom propi:

«*Per totes les borses d'Europa es reconeix ara el president com el guardià de l'ordre*».

L'aristocràcia financera condemnava per tant la lluita parlamentària del partit d'ordre amb el poder executiu com un *destorb de l'ordre* i festejava cada victòria del president per damunt dels pretesos representants com una *victòria de l'ordre*. Hom ha d'entendre ací per aristocràcia financera no tan sols els grans creditors i els especuladors de papers d'estat, pels quals és immediatament obvi que els llurs interessos coincideixen amb els interessos del poder estatal. Tota la gestió monetària moderna, tota el negoci de la banca, s'entrelliga de la forma més estreta amb el crèdit públic. Una part del capital de negoci s'inverteix necessàriament i es col·loca en fons públics ràpidament convertibles. Els llurs dipòsits, el capital posat a la disposició llur i distribuït per ells entre comerciants i industrials, deriven parcialment dels dividendes dels rendistes d'estat. Si en tota època, per tot el mercat monetari i pels sacerdots d'aquest mercat monetari, l'estabilitat del poder estatal han suposat Moisès i els profetes, per què no ho havia d'ésser igualment avui, on cada diluvi amenaça d'ofegar els antics estats i els antics deutes estatals amb ells?

També la *burguesia industrial* s'irritava pel seu fanatisme de l'ordre per les baralles del partit d'ordre parlamentari amb el poder executiu. Thiers, Anglès, Sainte-Beuve, etc., reberen, després de la votació del

18 de gener en ocasió de la destitució de Changarnier, de les llurs circumscripcions i, especialment, dels districtes industrials, reprovacions públiques on la coalició amb la Montagne era especialment titllada d'alta traïció a l'ordre. Si, com hem vist, les petites intrigues que marcaven la lluita del partit d'ordre amb el president no reberen millor atenció, d'altra banda, aquest partit burgès, quan demanava als representants de deixar que el poder militar passàs del propi parlament a un pretendent aventurer sense oferir-hi resistència, ja no pagava la pena d'esmerçar intrigues en defensa dels seus interessos. S'hi demostrà que la lluita per mantindre els llurs interessos *públics*, els propis *interessos de classe*, el propi *poder polític*, en destorbar els negocis privats, esdevenia incòmoda i contraproductent.

Els dignataris burgesos de les ciutats departamentals, els magistrats, els jutges comercials, etc., rebien Bonaparte en les seues gires de la forma més servil, fins i tot quan, com a Dijon, feia un atac implacable a l'Assemblea Nacional i especialment al partit d'ordre.

Quan el comerç anava bé, com a principi del 1851, la burgesia comercial protestava contra qualsevol lluita parlamentària, per tant amb més raó quan el comerç no era d'humor. Quan el comerç anava malament, com de forma continuada d'ençà del febrer del 1851, la burgesia comercial acusava les lluites parlamentàries de provocar l'estagnació i demanava que s'aturassen per tal de reiniciar el comerç. Els debats de revisió caigueren justament en aquest període dolent. Com que la qüestió tractava de l'ésser o no ésser de la forma estatal present, la burgesia encara se sentia més justificada per demanar als seus representants que posassen fi a aquesta agitada situació provisional i que alhora mantinguessen l'*status quo*. No hi havia cap contradicció. Per la fi de la situació provisional entenia precisament la seua continuació, l'ajornament a l'horitzó blau del moment de prendre una decisió. L'*status quo* tan sols es podia mantindre de dues maneres. La prolongació del poder de Bonaparte o la retirada constitucional d'ell i l'elecció de Cavaignac. Una part de la burgesia desitjava la darrera solució i no sabia aconsellar millor els seus representants que dir-los que callassen i deixassen el punt candent

tranquil. Si els seus representants no parlaven, creia, Bonaparte no actuaria. Volien un parlament-estruç que amagàs el cap per tal de restar invisible. Una altra part de la burgesia desitjava que Bonaparte, com que ja seia en la cadira presidencial, hi seguís, de forma que tot restàs en l'antic curs. S'indignaven perquè el parlament no infringia obertament la constitució i abdicava sense més soroll.

Els consells generals dels departaments, aquests representants provincials de la gran burgesia, que es reuniren durant l'aturada de l'Assemblea Nacional, el 25 d'agost, es declararen gairebé unànimament favorables a la revisió, i per tant contraris al parlament i favorables a Bonaparte.

Encara menys equívocament que en el distanciament dels seus *representants parlamentaris* la burgesia mostrà la seua ira contra els representants literaris, contra la popia premsa diària. Les sentències a sumes monetàries insuportable i a desvergonyides penes de presó en els veredictes dels jurats burgesos per cada atac dels periodistes burgesos als desitjos d'usurpació de Bonaparte, per cada intent de la premsa de defensar els drets polítics de la burgesia contra el poder executiu astoraren no tan sols França sinó tot Europa.

Quan el *partit d'ordre parlamentari*, com he dit, en la crida a la tranquil·litat s'hi obligava a restar tranquil, i mentre declarava el domini polític de la burgesia incompatible amb la seguretat i l'existència de la burgesia, en anorrear amb les pròpies mans en la lluita contra les altres classes de la societat totes les condicions pel propi règim, el règim parlamentari, les *masses extraparlamentàries de la burgesia* podien dur a terme els llurs afers privats amb plena confiança sota la protecció d'un govern fort i sense restriccions, a través de la servilitat envers el president, a través del blasme contra el parlament, a través del maltractament brutal de la pròpia premsa, que convidava Bonaparte a suprimir i anihilar les llurs seccions oradora i redactora, els llurs polítics i literats, les llurs tribunes i premsa. Declarava inequívocament que desitjava de desempel·legar-se del propi domini polític per tal de desempel·legar-se'n de les molèsties i perills.

I ella, que ja s'havia rebel·lat contra la lluita purament parlamentària i literària pel domini de la pròpia classe i que havia traït els dirigents d'aquesta lluita, ara gosa retrospectivament de culpar el proletariat per no aixecar-se en una lluita cruenta, en una lluita a vida o mort en defensa seua! Ella, que en cada instant sacrificava els interessos generals de classe, és a dir els interessos polítics, als interessos privats més restringits i sòrdids, i demanava un sacrifici similar als seus representants, ara lamenta que el proletariat haja sacrificat els seus interessos polítics als interessos materials. S'hi comporta com una bella ànima incompresa i abandonada en l'instant decisiu pel proletariat, mal guiat pels socialistes. I troba un eco general en el món burgès. No parl naturalment ací dels cantelluts polítics alemanys o de sentit similar. Em referesc, per exemple, al mateix **Economist**, que encara el 29 de novembre del 1851, és a dir, quatre dies abans del colp d'estat, havia declarat Bonaparte el «guardià de l'ordre», Thiers i Berryer, però, d'«anarquistes», i ja el 27 de desembre del 1851, després que Bonaparte hagués tranquil·litzat aquests anarquistes, crida per la traïció de les «ignorants, maldestres, estúpides masses proletàries contra l'habilitat, el coneixement, la disciplina, la influència espiritual, els recursos intel·lectuals i el pes moral dels rangs socials mitjans i superiors». Aquesta massa estúpida, ignorant i vulgar no era cap altra que la pròpia burgesia.

França, certament, havia viscut l'any 1851 una mena de petita crisi comercial. La darrerria de febrer mostra una disminució de les exportacions en relació al 1850, el març el comerç patí i tancaren fàbriques, l'abril semblava tan desesperada la situació dels departaments industrials com després dels dies de febrer, el maig els negocis encara no havien revifat, encara el 28 de juny el portafolis del Banc de França mostrava a través d'un creixement inoït dels dipòsits i una davallada igual de gran en els avançaments de lletres de canvi que la producció era aturada, i no fou fins a mitjans d'octubre que hi hagué una millora progressiva dels negocis. La burgesia francesa declarava que aquesta estagnació del comerç era deguda a causes purament polítiques, a la lluita entre el parlament i el poder executiu,

a la inseguretad d'una forma estatal merament provisional, a la perspectiva atemoridora del segon de maig del 1852. No negaré que totes aquestes circumstàncies tingueren perjudicaren branques individuals de la indústria a París i en els departaments. En tot cas, però, aquests efectes de les condicions polítiques tan sols foren locals i de poca rellevància. Cal una altra prova que el fet que la millora del comerç tingué lloc precisament en l' instant on la situació política empitjorava, on l'horitzó polític s'enfosquia i s'esperava un llamp des de l'Elisi en qualsevol moment? El burgès francès, «l'habilitat, el coneixement, la influència espiritual, els recursos intel·lectuals» del qual no li arribaven més enllà del nas, podia haver trobat per tot el període de l'exposició industrial de Londres la causa de la seua misèria comercial davant el propi nas. Mentre a França les fàbriques tancaven, a Anglaterra s'hi declararen bancarotes comercials. Mentre el pànic industrial arribava a un punt àlgid a França l'abril i el maig, el pànic comercial arribava a un punt àlgid a Anglaterra l'abril i el maig. Com la francesa, patia la indústria de la llana anglesa, com la francesa també ho feia la manufactura de la seda anglesa. Si bé les fàbriques de cotó angleses continuaven el treball, no ho feien amb els mateixos beneficis que el 1849 i 1850. La diferència era tan sols que a França la crisi era industrial, i a Anglaterra comercial, que mentre a França les fàbriques s'aturaven, a Anglaterra s'expandien, però en unes condicions menys favorables que en els anys anteriors, que a França eren les exportacions el que més mal hi feia, i a Anglaterra eren les importacions. La causa comuna, que naturalment no cal cercar dins les fronteres de l'horitzó polític francès, eren òbvies. 1849 i 1850 foren anys de gran prosperitat material i de sobreproducció, que no aparegué com a tal fins el 1851. A començaments d'aquest any rebé un impuls addicional per la perspectiva de l'exposició industrial. Com a circumstàncies particulars hi havia a més: de primer la mala collita de cotó del 1850 i 1851, després la seguretad d'una collita superior de cotó a l'esperada, de primer la pujada, després la caiguda sobtada, en breu les oscil·lacions del preu del cotó. La producció de seda crua, si més no a França, havia resultat fins i tot inferior a la producció mitjana. La manufactura de la llana, finalment, s'havia expandit tan fortament d'ençà del 1848 que la producció de llana ja

no podia seguir-hi el ritme, i el preu de la llana bruta s'elevà desproporcionadament al preu del teixit de llana. Hi ha per tant en la matèria primera de tres indústries del mercat mundial un material triple per una estagnació del comerç. A banda d'aquestes circumstàncies particulars, la crisi aparent de l'any 1851 no fou res més que l'aturada que la sobreproducció i la sobrespeculació fan invariablement en completar el cicle industrial, abans que apleguen tota la força per tal de córrer febrilment a la fase final d'aquest cicle i arriben una vegada més al punt inicial, la *crisi comercial general*. En aquests intervals de la història del comerç esclaten a Anglaterra bancarotes comercials, mentre a França la pròpia indústria s'atura, en part forçada en retirada per la competència, llavors insuportable, dels anglesos en tots els mercats, i en part per ésser diana de l'atac de tota estagnació en els negocis com a indústria de luxe. França així, a banda de les crisis generals, pateix crisis comercials nacionals pròpies, que són, amb tot, determinades i condicionades molt més per la situació general del mercat mundial que no pas per les influències locals franceses. No fóra sense interès un contrast entre el judici del burgès anglès i el prejudici del burgès francès. Una de les cases més grans de Liverpool escriu en el seu report anual del 1851:

«Pocs anys s'han apartat tan profundament de les prediccions fetes a l'inici com el que ara tancam; per comptes de la gran prosperitat que hom preveia gairebé unànimament, ha resultat un dels anys més desfavorables del darrer quart de segle. Això val naturalment per les classes mercantils, no per les industrials. I amb tot hi havia certament un fonament per anticipar el capgirament a l'inici de l'any; les reserves de productes eren moderades, el capital abundava, els mitjans de nutrició eren barats, era segura una rica collita; hi havia una pau continuada en el continent i cap destorb polític o financer a casa: de fet, les ales del comerç no havien anat més desencadenades... A què cal atribuir el resultat desfavorable? Creiem que a l'*excedent comercial* tant en importacions com en exportacions. Si els nostres comerciants no hi posen límits a la llur activitat no ens pot esperar res més que un pànic de tres anys».

Que hom s'afigure el burgès francès, com en mig d'aquest pànic econòmic s'hi tortura el cervell embogit pel comerç, marejat i sobtat per rumors de cops d'estat i de restauració del dret universal de sufragi, per la lluita entre el parlament i el poder executiu, per la guerra de Fronda d'orleanistes i legitimistes, per les conspiracions comunistes de la França meridional, per les preteses jacqueries en els departament de Nièvre i Cher, pels reclams dels diferents candidats presidencials, per les solucions a mida dels diaris, per l'amenaça dels republicans de defensar la constitució i el dret de vot universal amb les armes a la mà, pels evangelis dels herois emigrats in partibus, que anuncien la fi del món pel segon de maig del 1852, i hom copsa perquè el burgès en aquesta confusió inefable i eixordidora de fusió, revisió, prorrogació, constitució, conspiració, coalició, emigració, usurpació i revolució s'hi gira embogit a la seua república parlamentària: «*M'estim més una fi amb terror que un terror sense fi!*».

Bonaparte entengué aquest plany. El seu poder de comprensió s'esmolava pel creixent brogit dels creditors, que a cada albada que apropiava el dia de l'ocàs, el segon de maig del 1852, veien una protesta del moviment estelar per les lletres terrestres. Esdevingueren veritables astròlegs. L'Assemblea Nacional havia tancat les esperances de Bonaparte en una prorrogació constitucional del seu poder, i la candidatura del príncep de Joinville prohibia tota nova vacil·lació.

Si un esdeveniment ha projectat l'ombra ben abans d'arribar, aquest fou el colp d'estat de Bonaparte. Ja el 29 de gener del 1849, amb prou feines un mes després de la seua elecció, havia fet una proposta en aquest sentit a Changarnier. El seu propi primer ministre Odilon Barrot ho havia denunciat la política del colp d'estat veladament l'estiu del 1849, Thiers l'hivern del 1850 ho féu obertament. Persigny havia provat encara una vegada més el maig del 1851 de guanyar Changarnier pel colp, i el **Messenger de l'Assemblée** havia publicat aquests tractes. Els diaris bonapartistes amenaçaven en cada tempesta parlamentària amb un colp d'estat, i com més s'apropava la crisi, més forta n'era el to. En les orgies que Bonaparte festejava cada

nit amb la swell mob masculina i femenina, tan aviat com s'apropava l'hora de la mitja nit i les riques libacions deixaven anar les llengües i encenien les fantasies, el colp d'estat s'hi fixava pel matí de l'endemà. Les espases es desenfundaven, els gots dringaven, els representants eren llençats per la finestra, el mantell imperial queia damunt els muscles de Bonaparte, fins que al matí s'esvaïa el fantasma una vegada més i un París astorat se n'assabentava per vestals de poques reticències i per paladins indiscrets, del perill del qual havia escapat de nou. Els mesos de setembre i octubre s'hi succeïren els rumors d'un colp d'estat. L'ombra prenia alhora color, com un dens daguerrotip. Si hom repassa les edicions mensuals de setembre i octubre dels òrgans de la premsa diària europea, trobarà literalment confidències com la següent: «Rumors de colp d'estat omplen París. La capital hauria d'omplir-se de tropes durant la nit i el matí següent es publicarien decrets que dissoldrien l'Assemblea Nacional, declararien el Departament del Seine en estat de setge, restaurarien el dret universal de sufragi, i apel·larien al poble. S'hi diu que Bonaparte cerca ministres per la introducció d'aquests decrets il·legals». Les correspondències que porten aquests comentaris sempre acaben amb l'inevitable «*ajornament*». El colp d'estat fou sempre la idea fixa de Bonaparte. Amb aquesta idea havia tornat a terra francesa. Hi era tan obsessionat que contínuament es traïa i ho deixava anar. Era tan feble que, tan contínuament, ho deixava córrer de nou. L'ombra del colp d'estat s'havia fet tan familiar als parisins com a espectre que no volien creure-hi quan finalment aparegué en carn i sang. Per tant no fou ni per la reserva reticent del cap de la Societat del 10 de Desembre, ni tampoc per una distracció de l'Assemblea Nacional que el colp d'estat reeixí. Si reeixí, ho féu malgrat *la seua* indiscreció i amb la *seua* predictibilitat, com a resultat necessari i inevitable del desenvolupament anterior.

El 10 d'octubre Bonaparte anunciava als seus ministres la decisió de restaurar el dret universal de sufragi, el 16 hi deixaren pas amb el cessament, el 26 París coneixia la formació del ministeri Throrigny. El prefecte de policia Carlier era substituït alhora per Maupas, el cap de la primera divisió militar, Magnan, concentrava els regiments més

fiabiles en la capital. El 4 de novembre es reobrien les sessions de l'Assemblea Nacional. No tenia res més a fer que un repertori més breu i simple del curs pel qual havia passat i demostrar que la soterraven després de morta.

La primera posició que perdé en la lluita amb el poder executiu fou el ministeri. Va haver d'admetre solemnement aquesta pèrdua en prendre's correctament el ministeri Thorigny, un simple ministeri de palla. La comissió de permanència havia rebut el senyor Giraud amb una riallada quan s'hi presentà en el nom dels nous ministres. Un ministeri tan feble per mesures tan fortes com la reintroducció del dret universal de sufragi! Però no es tractava d'aconseguir res *en* el parlament, sinó tot *contra* el parlament.

El mateix dia de la reobertura l'Assemblea Nacional rebé el missatge de Bonaparte on es demanava la reintroducció del dret universal de sufragi i l'abolició de la llei del 31 de maig del 1850. El seu ministeri presentaren el mateix dia un decret en aquest sentit. L'assemblea refusà la moció d'urgència del ministeri i la pròpia llei el 13 de novembre, amb 355 vots contra 348. Trencava encara una vegada més el seu mandat, de nou confirmava que s'havia transformat de la representació lliurament electa del poble en el parlament usurpador d'una classe, reconeixia una vegada més que havia seccionat els muscles que connectaven el cap parlamentari amb el cos de la nació.

Quan el poder executiu, amb la moció de la reintroducció del dret universal de sufragi, apel·lava des de l'Assemblea Nacional al poble, el poder legislatiu apel·lava, amb el decret dels questors des del poble a l'exèrcit. Aquest decret de questors havia d'establir el dret a la requisició immediata de tropes, a forma un exèrcit parlamentari. Si així designava l'exèrcit com el jutge decisor entre ella i el poble, entre ella i Bonaparte, si reconeixia l'exèrcit com el poder estatal decisiu, havia de constatar, d'altra banda, el fet que feia temps que havia abandonat la pretensió de domini. En debatre el dret de requisició, per comptes de requerir tropes, traïa els dubtes en el propi poder. En refusar el decret dels questors confessava obertament la pròpia impotència. Aquest decret caigué per una minoria de 108 vots, de forma que la Montagne decidia la qüestió. S'hi trobava en la posició

de l'ase de Buridan, no, de fet, de triar entre dos sacs de forratge amb el problema de no saber quin era el més atractiu, sinó entre dos apallissadors, dels quals havia de decidir quin era el més fort. D'una banda hi havia la por a Changarnier, de l'altra la por a Bonaparte. Hom ha de reconèixer que no hi havia res d'heroic en aquesta posició.

El 18 de novembre s'hi presentà una esmena del partit d'ordre a la llei d'eleccions comunals, per tal que, per comptes de tres anys de domicili, n'hi hagués prou amb un pels electors comunals. L'esmena caigué per un sol vot, però aquest vot resultà aviat una errada. El partit d'ordre havia perdut feia temps la majoria parlamentària independent en dividir-se en fraccions enemigues. Demostrava ara que ja no s'hi donava cap majoria en el parlament. L'Assemblea Nacional esdevenia *irresoluta*. Els components atòmics ja no s'hi aplegaven per cap força de cohesió, havia fet el darrer sospir, era morta.

La massa extraparlamentària de la burgesia havia de confirmar finalment el trencament amb la burgesia del parlament pocs dies abans de la catàstrofe. Thiers, com a heroi parlamentari més infectat que la resta de la malaltia inguarible del cretinisme parlamentari, havia elaborat, després de la mort del parlament, una nova intriga parlamentària amb el consell d'estat, una llei de responsabilitat amb la qual el president s'hi hauria de mantindre dins els límits de la constitució. Així com Bonaparte, el 15 de setembre, amb la inauguració de les obres del nou mercat de París havia encantat les dames des halles, les peixateres, com un segon Masiniello – certament que una peixatera pesava en poder real tant com 17 burgmestres –, així com després de la presentació del decret dels questors en l'Elysée conquerí amb tractes els tinentes, ara, el 25 de novembre, s'hi guanyava la burgesia industrial, que s'havia aplegat en el circ per rebre de mans seues les medalles dels premis per l'exposició industrial de Londres. Donc una part notable del seu discurs d'acord amb el **Journal des Débats**:

Amb aquests èxits inesperats em veig justificat per repetir com de gran seria la república francesa si se li permetés de seguir els seus

interessos reals i reformar les institucions, per comptes de veure's constantment trobada per demagogs d'una banda, i per al·lucinacions monàrquiques de l'altra. (Crits, aplaudiments tempestuosos i continus des de totes parts de l'amfiteatre). Les al·lucinacions monàrquiques obstaculitzen tot avenç i totes les branques importants de la indústria. Per comptes d'avenaixòs, tan sols lluita. Hom veu homes que abans eren els defensors més esforçats de l'autoritat i de les prerogatives reials que esdevenen partidaris d'una Convenció tan sols per afeblir l'autoritat que ha sorgit del dret universal de vot. (Crits i aplaudiments continus). Veiem homes que han patit enormement per la revolució, i que l'han lamentada com ningú, i que ara en provoquen una de nova, i tan sols per encadenar la voluntat de la nació... Us promet tranquil·litat pel futur, etc. etc. (Bravo, bravo, un tempestuós bravo).

Així aplaudia la burgesia industrial el colp d'estat del 2 de desembre, l'anorreament del parlament, la caiguda del propi domini, la dictadura de Bonaparte, amb servils bravo. El tro de suport del 25 de novembre tingué resposta en el tro de canons del 4 de desembre, i fou la casa del senyor Sallandrouze, que havia proferit la majoria de braves, la que va rebre la majoria de les bombes.

Cromwell, quan dissolgué el Gran Parlament, hi entrà tot sol i s'hi tregué el rellotge per tal que continuàs a existir ni un minut més del termini que havia fixat, i foragità cadascun dels membres del parlament amb comentaris humorístics. Napoléon, inferior al seu prototip, si més no es féu dur el 18 de brumari al cos legislatiu i hi llegí, per bé que amb una veu tremolosa, la sentència de mort. El segon Napoléon, qui a més s'hi trobava en possessió d'un poder executiu del tot diferent als de Cromwell o Napoléon, no cerca el prototip en els anals de la història universal, sinó en els anals de la Societat del 10 de Desembre, en els anals de la història criminal. Roba del Banc de França 25 milions de francs, compra el general Magnan amb un milió, els soldats a 15 francs i licor la unitat, s'hi troba amb els còmplices com un lladre en la nit, irromp en les cases dels dirigents parlamentaris més perillosos i Cavaignac, Lamoricière, Le Flô, Changarnier, Charras, Thiers, Baze, etc. són trets del llit, les

places principals de París i els edificis parlamentaris són presos per les tropes i el matí s'hi posen plaques que anuncien per tots els murs la dissolució de l'Assemblea Nacional i del Consell d'Estat, la reintroducció del dret universal de sufragi i la declaració d'estat de setge del Departament del Seine. De la mateixa forma, poc després, insereix un document fals en el **Moniteur**, segons el qual influents noms parlamentaris s'hi havien agrupat i format una consulta d'estat.

En la seu del 10è arrondissement s'hi aplegava el gruix del parlament, integrat principalment per legitimistes i orleanistes, que decidí entre repetits crits de «Visca la república», la destitució de Bonaparte, en mig de les arengues incansables a les escasses masses que s'hi agrupaven davant l'edifici, i que fou finalment desallotjat sota la custòdia afilada dels africans, i traslladat de primer a la Caserna d'Orsay, després empaquetats en vagons cel·lulars i transportats a les presons de Mazas, Ham i Vincennes. Així acabava el partit d'ordre, l'assemblea legislativa i la revolució de febrer. Abans de la conclusió, un breu esquema històric:

I. *Primer període*. Del 24 de febrer al 4 de març del 1848. Període de febrer. Pròleg. L'engany de la fraternitat universal.

II. *Segon període*. Període de la constitució de la república i de l'Assemblea Nacional Constituent.

1. Del 4 de maig al 25 de juny del 1848. Lluita de totes les classes contra el proletariat. Derrota del proletariat en els dies de juny.

2. Del 25 de juny 10 de desembre del 1848. Dictadura dels republicans purs burgesos. Elaboració de la constitució. Declaració de l'estat de setge a París. La dictadura burgesa és bandejada el 10 de desembre per l'elecció de Bonaparte com a president.

3. Del 20 de desembre del 1848 al 28 de maig del 1849. Lluita de la Constituent amb Bonaparte i amb el partit d'ordre a ell unit. Caiguda de la Constituent. Derrota de la burgesia republicana.

III. *Tercer període. Període de la república constitucional i de l'Assemblea Nacional Legislativa.*

1. Del 28 de maig al 13 de juny del 1849. Lluita de la petita burgesia amb la burgesia i amb Bonaparte. Derrota de la democràcia petit-burgesa.

2. Del 13 de juny del 1849 al 31 de maig del 1850. Dictadura parlamentària del partit d'ordre. Completa el domini amb l'abolició del dret universal de sufragi, però perd el ministeri parlamentari.

3. Del 31 de maig del 1850 al 2 de desembre del 1851. Lluita entre la burgesia parlamentària i Bonaparte.

a. Del 31 de maig del 1850 al 12 de gener del 1851. El parlament perd el comandament de l'exèrcit.

b. Del 12 de gener a l'11 d'abril del 1851. S'embolica en intents de recuperar el poder administratiu. El partit d'ordre perd la majoria parlamentària independent. Coalició amb els republicans i la Montagne.

c. De l'11 d'abril del 1851 al 9 d'octubre del 1851. Intents de revisió, fusió i prorogació. El partit d'ordre es perd en els components individuals. El trencament del parlament i de la premsa burgesos amb les masses burgeses es consolida.

d. Del 9 d'octubre al 2 de desembre del 1851. Trencament obert entre el parlament i el poder executiu. Acompleix el seu acte de mort i cau, abandonada per la pròpia classe, per l'exèrcit i per tota la resta de classes. Caiguda del règim parlamentari i del govern burgès. Victòria de Bonaparte. Paròdia de restauració imperialista.

VII

La *república social* apareix com a frase, com a profecia, en el llindar de la revolució de febrer. En els dies de juny del 1848 l'ofegaren en la sang *del proletariat parisi*, però continua en els actes següents del drama com a espectre. La *república democràtica*

s'anuncia. S'hi dissipa el 13 de juny del 1849 amb la desertora *petita burgèsia*, però en la fugida en redobla el reclam. La *república parlamentària* es fa amb la burgèsia de tot l'escenari, viu amb tot plenitud l'existència, però el 2 de desembre del 1851 la soterra amb el plany angoixat dels reialistes coaligats: «Visca la república!».

La burgèsia francesa que tremolava davant el domini del proletariat treballador ha conduït el 10 de desembre el lumpenproletariat al poder. La burgèsia mantenia França en una por descoratjadora als ultratges futurs de l'anarquia vermella; Bonaparte allunyava aquest futur quan el 4 de desembre l'exèrcit begut de l'ordre abatia eminents burgesos en les finestres del Boulevard Montmartre i del Boulevard des Italiens. Apoteositzava el sabre; el sabre la domina. Anorreava la premsa revolucionària; li han anorreat la pròpia. Possava les reunions del poble sota la vigilància de la policia; els seus salons es troben sota la supervisió policial. Dissolgué la guàrdia nacional democràtica; li han dissolt la pròpia guàrdia nacional. Imposà l'estat de setge; li han impostat l'estat de setge. Substituí els jurats amb comissions militars, els llurs jurats els han substituït comissions militars. Sotmeté la instrucció pública als capellans; els capellans en sotmeten la pròpia instrucció. Deportà sense judici; sense judici la deporten. Suprimí tota acció social amb el poder de l'estat; tota acció de la llur societat la suprimeix el poder estatal. S'hi rebel·là per l'entusiasme de la pròpia butxaca contra els seus polítics i literats; els seus polítics i literats foren bandejats, però ara li saquegen la butxaca quan li han tancat la boca i trencat la ploma. La burgèsia mai no deixar de cridar a la revolució això que sant Arseni deia als cristians: «Fuge, tace, quisce! Fuig, calla, accepta!». Bonaparte crida a la burgèsia: «Fuge, tace, quisce! Fuig, calla, accepta!».

La burgèsia francesa feia temps que havia resolt el dilema de Napoléon: «Dans cinquante ans l'Europe sera républicaine ou cosaque». El resolgué en la «république cosaque». Cap Circe ha transformat l'obra d'art de la república burgesa per una màgia malèfica en una deformitat. Aquella república no ha perdut res més que l'aparença de respectabilitat. La França d'avui ja era continguda

en la república parlamentària. Tan sols li calia una baioneta per fer esclatar la bombolla i el monstre apareixeria a la vista.

Per què no s'ha aixecat el proletariat parisió després del 2 de desembre?

L'enderrocament de la burgesia tot just s'havia decretat, i aquest decret no s'havia dut a terme. Qualsevol aixecament seriós del proletariat l'hauria revifada, reconciliada amb l'exèrcit i hauria assegurat una segona derrota de juny als treballadors.

El 4 de desembre el proletariat fou animat a la lluita pel burgès i l'épicier. Al vespre d'aquell dia li havien promès l'aparició de diverses legions de la guàrdia nacional, armades i uniformades, en el camp de batalla. Del burgès i de l'épicier havia sabut que en un dels seus decrets del 2 de desembre Bonaparte havia abolit el vot secret i ordenat de posar un sí o un no davant dels noms en els registres oficials. La resistència del 4 de desembre intimidà Bonaparte. Durant la nit havia posat cartells en totes les cantonades de París on anunciava la reintroducció del vot secret. El burgès i l'épicier creien que havien assolit l'objectiu. Els qui no aparegueren el matí de l'endemà foren l'épicier i el burgès.

Bonaparte havia robat amb un colp de mà al proletariat parisió, durant la nit de l'1 a 2 de desembre, els seus dirigents, els caps de les barricades. Un exèrcit sense oficials, advers a lluitar sota la bandera dels montagnards pels records del juny del 1848 i del 1849 i pel maig del 1850, deixava a l'avantguarda, a les societats secretes, la tasca de salvar l'honor insurreccional de París, que la burgesia havia retut a la soldadesca amb tant poca resistència que, després, Bonaparte va poder desarmar la Guàrdia Nacional amb el pretext sorneguer que temia els anarquistes li girassen les armes en contra!

By a *coup de main* the night of December 1-2 Bonaparte had robbed the Paris proletariat of its leaders, the barricade commanders. An army without officers, averse to fighting under the banner of the Montagnards because of the memories of June, 1848 and 1849, and May, 1850, it left to its vanguard, the secret societies, the task of saving the insurrectionary honor of Paris, which the bourgeoisie had

surrendered to the military so unresistingly that, subsequently, Bonaparte could disarm the National Guard with the sneering motive of his fear that its weapons would be turned against it by the anarchists!

«*C'est le triomphe complet et définitif du socialisme!*». Així caracteritzava Guizot el 2 de desembre. Però si l'enderrocament de la república parlamentària contenia la llavor del triomf de la revolució proletària, el resultat més immediat era *la victòria de Bonaparte damunt el parlament, del poder executiu damunt el poder legislatiu, del poder sense frase damunt el poder de la frase*. En el parlament la nació alçava la pròpia voluntat general en llei, és a dir feia de la llei de la classe dominant la pròpia voluntat general. Davant el poder executiu abdica de tota voluntat pròpia i se sotmet a les ordres d'una autoritat aliena. El poder executiu expressa en oposició al legislatiu l'heteronomia de la nació en oposició a l'autonomia. França semblava haver escapat al despotisme d'una classe tan sols per caure de nou sota el despotisme d'un individu, i certament sota l'autoritat d'un individu sense autoritat. La lluita semblava resoldre's de forma que totes les classes eren igualment impotents i mudes, agenollades davant el rifle.

Però la revolució s'assenta. Encara viatja pel purgatori. Realitza la feina amb mètode. Pel 2 de desembre del 1851 havia assolit la meitat del treball preparatori, ara assoleix l'altra. Realitzà primer el poder parlamentari per poder enderrocar-lo. Ara que ho ha assolit, completa el *poder executiu*, el redueix a l'expressió més pura, l'aïlla, l'estableix com l'única diana, per tal de concentrar-hi totes les forces en destruir-lo. I quan haja realitzat la segona meitat del treball preparatori, Europa saltarà de la cadira i exclamarà: Ben excavat, vell talp!

Aquest poder executiu amb una organització burocràtica i militar inoïdes, amb una maquinària estatal àmplia i hàbil, un exèrcit de càrrecs de mig milió juntament amb un exèrcit d'un altre mig milió, aquest terrible cos parasitari, que infiltra el cos de la societat francesa i l'ofega per tots els porus, s'establí en temps de la monarquia absoluta, amb la decadència del sistema feudal que

contribuí a accelerar. Els privilegis senyorials dels terratinents i de la ciutats es transformaren en tants altres atributs del poder estatal, els dignataris feudals en càrrecs pagats i els complicats patrons dels conflictius poders mitjavalers en el pla regulat d'un poder estatal, el treball del qual es divideix i se centralitza fabrilment. La primera revolució francesa amb la tasca de trencar tots els poders particulars locals, territorials, urbans i provincials, per crear la unitat burgesa de la nació, havia de desenvolupar, com havia iniciat la monarquia absoluta, la centralització, però alhora els límits, els atributs i els agents del poder governamental. Napoleon acompletà aquesta maquinària estatal. La monarquia legítima i la monarquia de juliol no afegiren res més que una divisió més gran del treball, que creix en la mateixa mesura que la divisió del treball dins la societat burgesa crea nous grups d'interessos, i per tant nou material per l'administració estatal. Tan aviat s'hi creava un interès *comú* la societat el perdia, en topa amb un interès superior, *general*, que sorgia de la pròpia activitat dels membres de la societat i que el feien objecte de l'activitat governamental, des d'un pont, una escola i la propietat comunal d'una vila fins als ferrocarrils, la propietat nacional i la universitat nacional de França. La república parlamentària, finalment, s'hi veia obligada en la lluita contra la revolució a enfortir els mitjans i la centralització del poder governamental amb mesures repressives. Totes les revolucions perfeccionaven la màquina per comptes de trencar-la. Els partits, que alternativament pugnaven pel domini, consideraven la possessió d'aquesta enorme estructura estatal com el principal botí del vencedor.

Però sota la monarquia absoluta, durant la primera revolució i sota Napoléon la burocràcia era tan sols el mitjà per preparar el domini de classe de la burgesia. Sota la restauració, sota Louis-Philippe i sota la república parlamentària era l'instrument de la classe dominant, per molt fort que fos el poder propi.

Tan sols sota el segon Bonaparte l'estat sembla haver-se independitzat completament. La maquinària estatal s'ha enfortit tant en relació a la societat burgesa que al capdavant n'hi ha prou amb el

cap de la Societat del 10 de Desembre, un cavaller de fortuneer caigut de l'exterior, elevat en els muscles d'una soldadesca beguda que va comprar amb aiguardent i salsitxes, i als que ha de mantindre amb més salsitxes. D'ací la desesperació de poca volada, el sentiment d'humiliació i degradació monstruoses que oprimeix el pit de França i l'ennuega. Se sent deshonorada.

I, amb tot, el poder estatal no se suspén en l'aire. Bonaparte representa una classe, i de fet la classe més nombrosa de la societat francesa, els *parcers*.

Com els Bourbons eren la dinastia de la gran propietat rural, com els Orléans eren la dinastia dels diners, els Bonaparte són la dinastia dels pagesos, és a dir de la massa popular francesa. No és el Bonaparte que se sotmeté al parlament burgès, sinó el Bonaparte que acomiadà el parlament burgès, l'escollit dels pagesos. Durant tres anys les ciutats aconseguiren de falsificar el significat de l'elecció del 10 de desembre i en estafar als pagesos la restauració de l'imperi. L'elecció del 10 de desembre del 1848 tan sols s'acomplí amb el coup d'état del 2 de desembre del 1851.

Els parcers constitueixen una massa inoïda, els membres de la qual viuen situacions similars, però sense entrar en múltiples relacions entre ells. El sistema de producció els aïlla entre ells, per comptes de dur-los a un contacte mutu. L'aïllament el reforcen els pobres mitjans de comunicació francesos i la pobresa dels pagesos. El camp de producció, la parcel·la, no deixa cap divisió del treball en el cultiu, cap aplicació de la ciència, i per tant cap diversitat de desenvolupament, cap diferenciació de talents, cap riquesa de relacions socials. Cada família pagesa individual en té prou per si mateixa, produeix immediatament la major part del que consum i es guanya així els mitjans de vida més en bescanvi amb la natura que en contacte amb la societat. La parcel·la, el pagès i la família; al costat una altra parcel·la, un altre pagès i una altra família. Un grapat en fan un poble, i un grapat de poble un departament. Així la gran massa de la nació francesa es constitueix per l'addició simple de quantitats similars, just com les patates d'un sac constitueixen un sac de patates. En la mesura que milions de famílies viuen sota unes

condicions econòmiques d'existència que separen la forma de vida, els interessos i la cultura, dels de les altres classes i les posen en una oposició hostil, constitueixen una classe. En la mesura que tan sols hi ha una connexió local entre els parcers, que la identitat d'interessos no forma cap comunitat, cap vincle nacional ni cap organització política entre ells, no constitueixen cap classe. Són per tant incapaaixòs d'afirmar els interessos de classe en nom propi, ja siga a través d'un parlament, o d'una convenció. No s'hi poden representar, se'ls ha de representar. El representant ha d'aparèixer alhora com a senyor, com una autoritat damunt d'ells i com un poder governamental ilimitat, que els protegeix de les altres classes i els envia pluja i sol des de dalt. La influència política dels parcers troba per tant la darrera expressió en el poder executiu que subordina la societat.

Per tradició històrica sorgí la fe en el miracle que un hom nomenat Napoléon els duria de nou tota la glòria. I es trobaren amb un individu que es presentava com aquell home perquè duia el nom de Napoléon com a conseqüència del Code Napoléon, que sosté: «La recherche de la paternité est interdite». Després d'un vagabundeig de vint-i-quatre anys i una sèrie d'aventures grotesques la saga es compleix, i l'home esdevé emperador dels francesos. La idea fixa del nebot es realitzà perquè coincidia amb la idea fixa de la classe més nombrosa dels francesos.

Però, hom ens objectarà, què hi ha dels aixecaments camperols de mitja França, les caceres de l'exèrcit contra els pagesos, l'empresonament massiu i la deportació de pagesos?

D'ençà de Lluís XIV, França no ha experimentat cap persecució similar de pagesos «contra l'agitació demagògica».

Però, que hom no s'embolique. La dinastia de Bonaparte no representa els pagesos revolucionaris, sinó els conservadors, no els pagesos que lluiten per anar més enllà de les condicions socials d'existència, de la parcel·la, sinó més aviat dels que volen consolidar-la, no de la població rural, que amb la pròpia energia en aliança amb les ciutats vol enderrocar l'antic ordre, sinó contràriament els qui,

sòlidament tancats en aquest ordre, volen veure's ells i les parcel·les salvades i afavorides per l'espectre de l'imperi. No representa la il·lustració, sinó la superstició del pagès, no el judici, sinó el prejudici, no el futur, sinó el passat, no la moderna Cevennes, sinó la moderna Vendée.

El dur domini de tres anys de la república parlamentària havia alliberat una part dels pagesos francesos de les il·lusions napoleòniques i, si bé tan sols superficialment, els havia revolucionat; però la burgesia els refusava amb força cada vegada que els posava en moviment. Sota la república parlamentària la consciència moderna del pagès francès pugnà amb la tradicional. El procés prengué la forma d'una lluita inacabable entre els mestres d'escola i els capellans. La burgesia enfonsà els mestres d'escola. Els pagesos feren per primera vegada esforaixòs per comportar-se independentment al govern. Això apareixia en els conflictes continus dels batlles amb els prefectes. La burgesia destituí els batlles. Finalment els pagesos s'alçaren en diferents llocs durant el període de la república parlamentària contra la pròpia progènie, l'exèrcit. La burgesia els castigà amb estats de setge i execucions. I la mateixa burgesia plora ara l'estupidesa de les masses, la vile multitude, que l'ha traïda a Bonaparte. Ella mateixa havia consolidat per la força l'imperialisme de la classe pagesa, ha consolidat les condicions que constitueixen el lloc de naixement d'aquesta religió pagesa. Certament que la burgesia ha de tèmer la idiotesa de les masses quan resten conservadores, i la visió de les masses quan esdevenen revolucionàries.

En els aixecaments posteriors al coup d'état els pagesos francesos protestaren en part amb les armes a la mà contra el propi vot del 10 de desembre del 1848. L'escola d'ençà del 1848 els havia obert els ulls. Però els havia inscrit en el submón històric, la història els aferrava al món, i la majoria hi era tan implicada que precisament en els departaments més vermells la població pagesa havia votat Bonaparte. L'Assemblea Nacional als llurs ulls els havia obstaculitzat el progrés. Ara tan sols trencava les cadenes que les ciutats havien

imposat a la voluntat del camp. Fins i tot concebien en certs llocs una grotesca idea: una Convenció al costat de Napoleón.

Després que la primera revolució hagués transformat els pagesos mig-serfs en propietaris lliures, Napoleón confirmà i regulà les condicions amb les quals podrien explotar sense destorb la terra de França que tot just havien adquirit, i podrien realitzar la jove passió per la propietat. Però això que ara ensorra el pagès francès és la seua pròpia parcel·la, la divisió de la terra, la forma de propietat que Napoleón consolidà a França. Són justament les condicions materials que feren del pagès feudal francès un parcer i de Napoleón un emperador. Amb dues generacions n'hi hagué prou com per produir el resultat inevitable: el progressiu deteriorament de l'agricultura, el progressiu endeutament de l'agricultor. La forma de propietat «napoleònica», que al començament del segle XIX era la condició per l'alliberament i l'enriquiment de la població rural francesa, s'ha desenvolupat en el decurs d'aquest segle la llei del llur esclavatge i del llur pauperisme. I justament aquesta llei és la primera de les «idées napoléoniennes» que el segon Bonaparte ha de defensar. Si encara comparteix amb els pagesos la il·lusió que la causa de la ruïna no cal cercar-la en la pròpia propietat parcera, sinó fora, en la influència de circumstàncies secundàries, els seus experiments esclataran com bombolles de sabó quan entren en contacte amb les relacions de producció.

El desenvolupament econòmic de la propietat parcera ha canviat fonamentalment les relacions dels pagesos amb la resta de classes socials. Sota Napoleón l'aparcerament de la terra en el camp complementava la lliure competència i la neixent gran indústria de les ciutats. La classe pagesa era la protesta ubíqua contra l'aristocràcia agrària just enderrocada. Les arrels que la propietat parcera féu en la terra francesa, privaren el feudalisme de tot nutrient. Les fites constituïen la fortificació natural de la burgesia contra qualsevol colp de mà dels antics senyors. Però en el curs del segle XIX l'usurer urbà ocupà el lloc del feudal, el capital burgès el lloc de la propietat agrària aristocràtica. La parcel·la del pagès és ara tan sols el pretext que permet el capitalista de treure'n profit, interès

i rendes del camp, mentre deixa al propi agricultor el problema de com guanyar-se la paga del treball. El deute hipotecari que carrega la terra francesa imposa a la pagesia francesa un interès tan gran com l'interès anual de tot el deute nacional britànic. La propietat parcera en aquest esclavatge del capital, que el desenvolupament fa inevitable, ha transformat la massa de la nació francesa en troglodites. Setze milions de pagesos (dones i criatures incloses) viuen en coves, una gran part de les quals no tenen més que una obertura, les altres tan sols dues, i les més afavorides en tenen tres. Les finestres són a una casa, això que els cinc sentits en són al cap. L'ordre burgès que al començament del segle encarregava a l'estat la vigilància de les noves parcel·les que s'establien i les fertilitzava amb llorers, ha esdevingut el vampir que xucla la sang del cor i la medula del cervell i els llença al gresol alquímic del capital. El Code Napoléon no és ara ja més que el codi de l'execució, de la subhasta i de la venda forçada. Per quatre milions oficials (infants, etc., inclosos) de pobres, vagabunds, criminals i prostitutes de França, cal afegir cinc milions que viuen en els marges de l'existència i que o bé viuen en el camp, o amb fards i criatures deserten del camp a la ciutat, i de la ciutat al camp. L'interès del pagès ja no s'hi troba, com sota Napoléon, en una entesa amb el capital, sinó en oposició amb els interessos de la burgesia. Troben per tant l'aliat i el dirigent natural en el *proletariat urbà*, la tasca del qual és l'enderrocament de l'ordre burgès. Però el *govern fort i il·limitat* – i aquesta és la segona «idée napoléonienne», que el segon Napoléon ha de realitzar – és cridat a la defensa violenta d'aquest ordre «material». També apareix aquest «ordre matériel» en totes les proclames de Bonaparte de consigna contra els pagesos alçats.

Al costat de la hipoteca que li imposa el capital, la parcel·la pateix les *contribucions*. Les contribucions són la font de vida de la burocràcia, de l'exèrcit, dels capellans i dels tribunals, en breu, de tot l'aparell del poder executiu. Govern fort i contribucions fortes són idèntiques. La propietat parcera, per la seua pròpia natura, és el fonament d'una burocràcia omnipotent i innumerable. Crea un nivell uniforme de relacions i de persones per tota la superfície del país. Permet per ant

també l'acció uniforme damunt tots els punts d'aquesta massa uniforme des d'un centre superior. Anorrea els estatges aristocràtics intermediaris entre la massa popular i el poder estatal. Crida per tant des de totes bandes a la ingerència directa d'aquest poder estatal i a la intervenció dels òrgans immediats. Produeix finalment un excedent desocupat de població que no pot trobar cap lloc ni en el camp ni en les ciutats i que per força s'atansa als càrrecs estatals com una mena d'almoines respectables i en provoca la creació de més. Napoleón, amb els nous mercats que obria amb les baionetes, en el saqueig del continent, retornava les contribucions foraixòses amb interessos. Era un impuls per la indústria del pagès, mentre que ara li roben la indústria de les darreres fonts de recursos, i en completen la indefensió davant el pauperisme. I una enorme burocràcia, ben engalonada i ben nodrida, és la «*idée napoléonienne*» que més s'adiu amb el segon Bonaparte. Com no ho hauria d'ésser, en considerar que al costat de les classes reals de la societat ha de crear una casta artificial per la qual el manteniment del seu règim és una qüestió de pa i mantega. Una de les seues primeres operacions financeres fou per tant el retorn de les pagues de funcionaris al nivell antic i la creació de noves sinecures.

Una altra «*idée napoléonienne*» és el domini dels *capellans* com a mitjà governamental. Però si les parcers nounats, en acord amb la societat, en dependència de les forces naturals i en submissió sota l'autoritat que les protegia des de dalt, eren naturalment religiosos, ara que són endeutats, enfrontats amb la societat i l'autoritat, i castigats per la pròpia limitació de la parcel·la, esdevenen naturalment irreligiosos. El cel era un afegit del tot bell a l'estreta llenca de terra tot just guanyada, especialment quan fa bon oratge; esdevé un insult tan bont punt se'l llença com a substitut de la parcel·la. El capellà apareix llavors tan sols com el desagradable gos de caça de la policia terrenal – una altra «*idée napoléonienne*». L'expedició contra Roma tindrà lloc la propera vegada a França però en un sentit contrari al del senyor Montalembert.

El punt culminant de les «*idées napoléoniennes*» és finalment l'*exèrcit*. L'exèrcit era el point d'honneur del pagès parcer, eren ells

transformats en herois, en defensa de les noves possessions a l'exterior, en glòria de la nacionalitat tot just aconseguida, en saqueig i revolució del món. L'uniforme era la pròpia roba d'estat, la guerra n'era la poesia, la parcel·la, ampliada i arrodonida en la fantasia, era la pàtria i el patriotisme la forma ideal del sentit de propietat. Però els enemics contra els quals el pagès francès ha de defensar ara la seua propietat no són els cosacs, són els huissiers i els executors de contribucions. La parcel·la ja no rau en l'anomenada pàtria, sinó en el llibre d'hipoteques. L'exèrcit ja no és la flor del jovent pagès, sinó la flor d'aiguamolls del lumpenproletariat pagès. Consisteix en gran part en reemplaçants, en substituïts, com el propi segon Bonaparte és tan sols el reemplaçant, el substituït, de Napoléon. Els fets heroics es realitza ara en les caceres de pagesos, en el servei de gendarmeria, i com si les contradiccions internes del seu sistema perseguiren el cap de la Societat del 10 de Desembre per la frontera francesa, després d'actes propis de bandidatge no rep cap corona de llorer, sinó fuetades.

Hom veu que *totes les «idées napoléoniennes» són idees de la parcel·la no desenvolupada i amb la frescor de la juvenesa*, que són de sentit contrari per la parcel·la madura. Són tan sols les al·lucinations de la lluita mortal, mots transformats en frases, esperits transformats en espectres. Però la paròdia de l'imperialisme era necessària per alliberar la massa de la nació francesa del pes de la tradició i per elaborar purament l'antagonisme del poder estatal vers la societat. Amb el desgast progressiu de la propietat parcera, l'edifici estatal que sobre ella s'aixeca s'afona. La centralització estatal que la societat moderna requereix sorgeix tan sols de les runes de la maquinària governamental militar-burocràtica, forjada en antagonisme vers el feudalisme.

Les relacions dels pagesos francesos ens aclareixen el misteri de les *eleccions generals del 20 i 21 de desembre*, que dugueren el segon Bonaparte al mont Sinaí, no per rebre la llei, sinó per donar-la.

La burgesia no tenia oberta cap altra elecció que la de Bonaparte. Quan els puritans del Concili de Constança es planyien de les vides dissolutes dels papes i cridaven la necessitat d'una reforma moral, el

cardenal Pierre d'Ailly els tronà: «Ja tan sols el diable en persona pot redimir l'església catòlica i demanau un àngel». Igual feia la burgesia francesa després del coup d'état: tan sols el cap de la Societat del 10 de Desembre pot redimir la societat burgesa! Tan sols el robatori pot redimir la propietat, el perjuri la religió, la bastardia la família, el desordre l'ordre!

Bonaparte, com el poder executiu que ha fet independent, es proposa garantir l'«ordre burgès». Però la força d'aquest ordre burgès és la classe mitjana. Es comporta així, per tant, com el representant de la classe mitjana i emet decrets en aquest sentit. Amb tot, tan sols existeix perquè ha trencar el poder polític d'aquesta capa mitjana i el trenca de nou diàriament. Es comporta així, per tant, com l'oponent del poder polític i literari de la classe mitjana. Però en protegir-ne el poder material li genera de nou poder polític. La causa, per tant, s'ha de mantindre en vida, però l'efecte, on s'hi manifesta, ha de desaparèixer del món. Però això no pot ésser sense cap confusió de causa i efecte, ja que en l'efecte mutu perden els trets diferenciadors. Nous decrets esvaeixen la línia fronterera. Bonaparte sap com comportar-se alhora com el representat dels pagesos i del poble en general, com un home que vol fer afortunades les classes populars inferiors dins la societat burgesa. Nous decrets confonen els «socialistes reals» pel que fa a l'habilitat del govern. Però Bonaparte sap, per damunt de tot, com comportar-se com el cap de la Societat del 10 de Desembre, com a representant del lumpenproletariat, el benefici del qual és el principal objectiu propi, del seu entourage, del seu govern i del seu exèrcit, i en treu loteria californiana del tresor públic. I s'hi confirma com a cap de la Societat del 10 de Desembre, sense decrets i malgrat els decrets.

Aquesta tasca contradictòria de l'home explica les contradiccions del seu govern, l'entrellat gens clar que ara el du a guanyar-se, ara a humiliar, tal o tal classe, i que les arrenghera uniformement totes en contra, la inseguretats pràctica del qual constitueix un contrast altament còmic a l'estil imperatiu i categòric dels actes governamentals, copiat amb seguidisme de l'oncle.

La indústria i el comerç, i per tant els negocis de la classe mitjana, han de prosperar febrilment sota el govern fort. Reben innumbrables concessions ferroviàries. Però el lumpenproletariat bonapartista ha d'enriquir-se. El tripotage amb les concessions ferroviàries a la Borsa és un juguesca segura. Però no apareix cap capital pels ferrocarrils. Obligació del banc a avançar accions ferroviàries. Però el banc alhora l'han d'explotar i per tant ensarronar. Alliberament del banc de l'obligació de publicar un report setmanalment. Acord leoní del banc amb el govern. Cal enfeinar el poble. S'emprenen obres públiques. Però les obres públiques eleven la carrega contributiva del poble. D'ací la reducció de les contribució amb un atac als rendistes, per la conversió de les rendes del 5% a un 4,5%. Però l'estrat mitjà havia de rebre de nou un douceur. Per tant doblava la contribució del vi al poble que en comprava en détail, i la reduïa a la meitat a l'estrat mitjà, que en bevia en gros. Dissolia les associacions obreres reals, però prometia meravelloses associacions artificials. Calia assistir als pagesos. Els bancs hipotecaris acceleraven l'endeutament i la concentració de la propietat. Però calia utilitzar aquests bancs per aconseguir diners per confiscar els béns de la Casa d'Orléans. Cap capitalista no vol accedir a aquesta condició, que no s'hi decreta, i el banc hipotecari resta un simple decret, etc., etc.

Bonaparte podria aparèixer com el benefactor patriarcal de totes les classes. Però no hi pot donar res sinó ho pren d'un altre. Com hom deia en temps de la Fronda del duc de Guisa, que era l'home més complaent de França perquè transformava tots els seus béns en obligacions pels seus partidaris, a Bonaparte li agradaria ésser l'home més complaent de França i transformar tota la propietat i tot el treball de França en una obligació personal. Li agradaria robar França per obsequiar-la a França, o més aviat li agradaria poder recomprar França amb diners francesos, perquè, com a cap de la Societat del 10 de Desembre ha de comprar allò que li hauria de pertànyer. I de l'Institut de Compra en són tots les institucions de l'estat, el senat, el consell d'estat, el cos legislatiu, la legió d'honor, les medalles als soldats, les bugaderies, les obres públiques, els ferrocarrils, l'état-major de la guàrdia nacional sense comuns, els

béns confiscats de la Casa d'Orléans. Els mitjans de compra s'obtenen en cada establiment de l'exèrcit i de la maquinària governamental. El més important, però, d'aquest procés, amb el qual s'hi guanya França per tal de donar-la-hi, són els percentatges que, durant el trànsit, recauen en el cap i els membres de la Societat del 10 de Desembre. L'acudit amb el qual la comtessa L., la mestressa del senyor de Morny, caracteritzava la confiscació dels béns orléanistes, «C'est le premier vol de l'aigle»⁷⁶, val per qualsevol vol d'aquesta àliga, que més aviat és un *corb*. Ell mateix i els seus seguidors es criden diàriament com aquell cartoixà italià que amonesta l'avar que compta amb fruïció els béns dels quals ha de viure encara per anys: «Tu fai conto sopra i beni, bisogna prima far il conto sopra gli anni».⁷⁷ Per tal de no equivocar-se amb els anys, compten per minuts. En els tribunals, en els ministeris, al capdavant de l'administració i de l'exèrcit, fa via una colla de païos, dels quals el millor que hom pot dir és que no sap d'on han eixit, uns bohemis sorollosos, sense escrúpols i amb ànim de saqueig, que s'arrosseguen en abrics galonats amb la mateixa dignitat grotesca que els grans dignataris de Soulouque. Hom pot fer-se una idea d'aquesta capa superior de la Societat del 10 de Desembre si té present que *Véron-Crevel*⁷⁸ n'és el predicador moral i *Granier de Cassagnac* el pensador. Quan Guizot, en temps del seu ministeri, convertí aquest Granier en un periodista obtús contra l'oposició dinàstica, el llençà amb la marca «C'est le roi des drôles», «és el rei dels bufons». Hom erraria de recordar en la cort i en la trepa de Louis Bonaparte la regència o Lluís XV. Ja que «ja sovint França havia viscut un govern de mestresses, però mai no encara un govern d'hommes entretenus».⁷⁹

Perseguit per les demandes contradictòries d'aquesta situació, alhora que com a carterista s'hi troba en la necessitat de passar desapercebut als ulls del públic, com a substitut de Napoléon ha de

76 Nota de Marx: Vol també val per robatori.

77 Nota de Marx: «Tu comptes amb els béns i cal primer fer els comptes amb els anys».

78 Balzac a la *Cousine Bette* fixa en Crevel, que basa en el Dr. Véron, el propietari del *Constitutionnel*, el filisteu parisià dissolut.

79 Mots de la senyora Girardin.

mantindre la sorpresa, i per tant cada dia ha de realitzar un colp d'estat en miniature, Bonaparte du tota l'economia burgesa a una confusió, viola tot allò que semblava inviolable a la revolució del 1848, fa als uns més tolerants amb la revolució, els altres més desitjosos d'ella i generar la pròpia anarquia en el nom de l'ordre, mentre que alhora despulla tota la maquinària estatal de l'aparença de santedat, la profana i la fa alhora feixuga i ridícula. El culte de la santa túnica de Trier es repeteix a París en el culte del mantell imperial napoleònic. Però quan el mantell imperial finalment caiga en els muscles de Louis Bonaparte, l'estàtua de bronze de Napoléon es precipitarà des de dalt la Columna Vendôme.

KARL MARX

**PREFACI A LA CRÍTICA DE L'ECONOMIA
POLÍTICA
(1859)⁸⁰**

Consider el sistema de l'economia burgesa en aquesta sèrie successiva: *capital, propietat del sòl, treball assalariat; estat, comerç exterior, mercat mundial*. Sota les tres primeres rúbriques recerc les condicions econòmiques de la vida de les tres grans classes en les quals es divideix la societat burgesa moderna; la interconnexió de les altres tres rúbriques salten a la vista. La primera secció del primer llibre, que tracta del capital, consisteix en els capítols següents: 1. la mercaderia; 2. els diners o la circulació simple; 3. el capital en general. Els dos primers capítols constitueixen el contingut del quadern present. El material global el tinc a l'abast en forma de monografies, fetes per a la pròpia comprensió en períodes ben separats, i no pas destinades a la impremta, i l'elaboració interdependent de les quals segons el pla exposat dependrà de circumstàncies externes.

He omès una introducció general, després d'haver-la redactada, perquè, en una reflexió més detinguda, m'ha semblat confús anticipar resultats per demostrar, i el lector que realment vol seguir-me haurà de decidir-se a avançar de particular a general. És un lloc apropiat per fer uns aclariments quant al curs dels meus estudis político-econòmics.

80 Extret de la Secció Catalana de marxist.org

La meua carrera fou jurisprudència, però la vaig emprendre tan sols com a disciplina subordinada a la filosofia i a la història. En l'any 1842-43, com a redactor de la «Rheinischen Zeitung», em vaig trobar per primera vegada en l'ocasió d'haver de discutir sobre els anomenats interessos materials. Les deliberacions de la Cambra renana sobre els robatoris forestals i la parcel·lització de la propietat agrària, polèmica oficial iniciada pel senyor von Shaper, llavors president suprem de la Província Renana, amb el «Rheinischen Zeitung» sobre la situació dels pagesos de la Mosel·la, i finalment els debats sobre el lliure comerç i els aranzels proteccionistes, em donaren la primera oportunitat d'ocupar-me de qüestions econòmiques. D'altra banda en aquella època on les bones intencions d'«avançar» suplien sovint el coneixement factual, un eco de socialisme i comunisme francès, lleugerament tenyit de filosofia, era encara aparent a la «Rheinischen Zeitung». Denunciava aquesta intromissió, però alhora admetia francament en una controvèrsia amb la «Allgemeinen Augsburger Zeitung» que els meus estudis anteriors no em permetien d'expressar cap opinió quant al concepte de les posicions franceses. Vaig adquirir la il·lusió força curiosa dels responsables de la «Rheinischen Zeitung» que, per la posició més feble de la publicació, es va poder capgirar fins a fer-me pensar a retirar-me de l'escenari públic cap a l'estudi.

El primer treball que vaig emprendre per resoldre els dubtes que em turmentaven, fou una revisió crítica de la filosofia hegeliana del dret, un treball la introducció del qual aparegué el 1844 a París en el «Deutsch-Französischen Jahrbüchern». La meua recerca em conduí al resultat que ni les relacions jurídiques ni les formes estatals es podien entendre ni a partir d'elles mateixes ni tampoc a través de l'anomenat desenvolupament general de l'esperit humà, sinó que arrelaven més aviat en les condicions materials de vida, la globalitat de les quals Hegel, d'acord amb l'exemple dels anglesos i francesos del segle XVIII, es resumia sota l'expressió de «societat burgesa», i que l'anatomia de la societat burgesa, però, calia cercar-la en

l'economia política. La investigació de la darrera, la vaig començar a París i la vaig continuar a Brussel·les, d'on vaig ser expulsat a conseqüència d'una ordre de deportació del senyor Guizot. El resultat general que em donà i que, una vegada assolit, serví de guia als meus estudis, es pot formular breument: en la producció social de la llur vida els homes entren en relacions determinades i necessàries, independents de la voluntat, unes relacions de producció que es corresponen a un nivell determinat de desenvolupament de les forces materials productives. La globalitat d'aquestes relacions de producció constitueix l'estructura econòmica de la societat, la base real, damunt de la qual s'alça la superestructura jurídica i política i les formes determinades de consciència social que s'hi corresponen. El sistema de producció de la vida material condiona en general el procés vital social, polític i intel·lectual. No és la consciència de les persones la que en determina l'ésser, sinó que inversament és l'ésser social que en determina la consciència. En un cert nivell de desenvolupament les forces materials productives de la societat entren en contradicció amb les relacions presents de producció o, això que és tan sols una expressió jurídica equivalent, amb les relacions de propietat, dins de les quals s'han mogut fins llavors. Abans formes de desenvolupament de les forces productives, aquestes relacions ara les encadenen. Apareix llavors una època de revolució social. Amb l'alteració del fonament econòmic es transforma més o menys ràpidament tota la monstruosa superestructura. En la consideració d'aquestes transformacions hom ha de diferenciar sempre entre la transformació material en les condicions econòmiques de producció, que es pot constatar amb la fidelitat de la ciència natural, i les formes jurídiques, polítiques, religioses, artístiques o filosòfiques, en breu, ideològiques, en les quals les persones entenen aquest conflicte i l'emprenen. Tal com hom no jutja un individu d'acord amb l'opinió d'aquest individu, hom no pot jutjar tampoc aquesta època transformadora a partir de la consciència, sinó que aquesta consciència més aviat s'ha d'explicar a partir de les contradiccions de la vida material, del conflicte existent entre les forces socials productives i les relacions de producció. Una formació social mai no se'n va abans que s'hagen desenvolupat totes les forces productives

per a les quals deixa prou espai, i hagen aparegut noves relacions superiors de producció en lloc llur, abans que hagen madurat les condicions materials d'existència en el ventre de la mateixa vella societat. Per tant la humanitat es proposa tan sols les tasques que pot resoldre, ja que si s'hi considera més detingudament, sempre es trobarà que les mateixes tasques tan sols sorgeixen quan ja existeixen les condicions materials per resoldre-les o, si més no, són en procés de formació. A grans trets es poden designar els sistemes de producció asiàtic, antic, feudal i burgès modern com a èpoques progressives de la formació social econòmica. Les relacions burgeses de producció són la darrera forma antagonista del procés social de producció, antagonistes no en el sentit d'antagonisme individual, sinó d'un antagonisme que creix de les condicions socials de vida dels individus, però les forces productives que es desenvolupen en el ventre de la societat burgesa creen alhora les condicions materials de resolució d'aquest antagonisme. Amb aquesta forma social clou, doncs, la prehistòria de la societat humana.

Friedrich Engels, amb qui mantenia d'ençà de l'aparició del seu genial assaig sobre la crítica de les categories econòmiques (al «Deutsch-Französischen Jahrbüchern») un intercanvi continu idees per correspondència, arribava per un altre camí (vegeu la seua «Situació de la classe treballadora a Anglaterra») al mateix resultat que jo, i quan a la primavera del 1845 s'instal·là també a Brussel·les, decidirem d'elaborar conjuntament l'oposició de la nostra idea contra la ideològica de la filosofia alemanya, i de fet retre comptes amb la nostra antiga consciència filosòfica. L'intent es realitzà en la forma d'una crítica de la filosofia post-hegeliana. El manuscrit, dos volums gruixuts d'octaves, ja havia arribat al seu editor de Westfàlia, quan ens arribà la notació que, per un canvi de les circumstàncies d'impressió, no es publicaria. Vam abandonar el manuscrit a la crítica rosegadora dels ratolins de força bon grat, ja que havíem assolit el nostre objectiu cabdal - l'autocomprensió. Dels treballs escampats en els quals ja presentàrem, segons tal o tal aspecte, les nostres idees al públic, esmentaré tan sols el «Manifest del Partit

Comunista», redactat conjuntament per Engels i jo, i un «Discours sur le libre échange» que vaig publicar. Els punts clarificadors de la nostra visió es resumiren per primera vegada científicament, per bé que polèmica, en una obra adreçada contra Proudhon, «Misère de la philosophie etc.». Un tractat alemany sobre el «Treball assalariat», on combinava lliaixòns presentades sobre aquest subjecte en l'Associació de Treballadors Alemanys de Brussel·les, fou interromput en premsa per la revolució de febrer i per l'allunyament forçós conseqüent més enllà de Bèlgica.

La publicació de la «Neuen Rheinischen Zeitung» el 1848 i el 1849 i els esdeveniments ulteriors interromperen els meus estudis econòmics, que tan sols vaig poder reprendre l'any 1850 a Londres. El material enorme d'història d'economia política que vaig reunir en el British Museum, el punt de mira favorable que Londres ofereix a l'observació de la societat burgesa, i finalment el nou estadi de desenvolupament en el qual aquesta societat sembla haver entrat darrerament amb la descoberta de l'or californià i australià, em decidiren a començament completament de nou i a treballar críticament amb el nou material. Aquests estudis conduïren en part per ells mateixos a disciplines aparentment del tot deslligades, en les quals vaig d'haver d'esmerçar més o menys temps. Particularment, però, la necessitat imperativa de sosteniment em reduïa el temps disponible. La meua col·laboració, ara ja de vuit anys, amb la primera publicació anglo-americana, la «New-York Tribune», feia necessària una fragmentació extraordinària dels meus estudis, ja que tan sols excepcionalment escrivia pròpiament com a corresponsal de premsa. Com que els articles que tractaven d'esdeveniments econòmics destacats d'Anglaterra i del continent constituïen una part tan important de les meues contribucions, em vaig veure obligat a familiaritzar-me amb els detalls pràctics que resten fora de l'àmbit de la ciència estricta de l'economia política.

Aquest esquema del curs dels meus estudis en l'esfera de l'economia política tan sols hauria de demostrar que les meues idees, tant se val com hom les pugui jutjar i com de poc coincideixen amb els prejudicis interessats de les classes dominants, són el resultat d'una investigació científica i prolongada. En l'entrada en la ciència, però, com en l'entrada de l'infern, s'hauria de presentar la demanda:

Qui si convien lasciare ogni sospetto
Ogni viltà convien che qui sia morta.

Londres, gener del 1859
Karl Marx

KARL MARX

LA GUERRA CIVIL A FRANÇA

Comunicat del consell general de l'associació internacional dels treballadors (1871)⁸¹

Introducció a la 3a edició alemanya de 1891

La petició de publicar i d'adjuntar una introducció al comunicat del consell general internacional sobre la **guerra civil a França** m'ha arribat inesperadament. Tan sols hi puc per tant aportar els punts més essencials de forma breu.

He posat davant de l'obra abans esmentada dos comunicats més breus del consell general sobre la guerra germano-francesa. En primer lloc perquè el segon, que no es pot entendre del tot sense el primer, fa referència a la **guerra civil**. Però a més, totes dos comunicats igualment redactats per Marx són, no pas menys que **La guerra civil** exemples prominents de l'assenyalada capacitat de l'autor, demostrada per primera vegada amb el **Divuit de Brumari**

81 Escrit l'abril/maig del 1871 (Der Bürgerkrieg in Frankreich).

Publicat en llengua anglesa per primera vegada com a pamflet a Londres, el juny del 1871.

Publicat en llengua alemanya per primerava vegada a Der Volksstaat, Leipzig, del 28 de juny al 29 de juliol del 1871 i com a apèndix separat de Volksstaat, Leipzig 1871.

El text prové de l'edició posterior de Friedrich Engels en llengua alemanya, Berlín, 1891.

Karl Marx u. Friedrich Engels, Werke, Bd.17, 1962, Berlin/DDR, S.313-365.

Texts provinents del lloc Klassiker des Marxismus-Leninismus.

Indexat per Jørn Andersen pel Marxists' Internet Archive i extret d'allà.

de Louis Bonaparte, de copsar clarament els resultats i les conseqüències necessàries de grans fets històrics, quan aquests fets encara no s'han desplegat completament davant els nostres ulls. I finalment perquè encara hem de patir a Alemanya avui les conseqüències dels fets prevists per Marx.

O és que no s'ha esdevingut això que es declarava en el primer comunicat, que, si la guerra defensiva d'Alemanya contra Louis Bonaparte degenerava en una guerra de conquesta contra el poble francès, totes les desgràcies que caigueren damunt Alemanya després de les anomenades guerra d'alliberament reviurien amb una intensitat renovada? Que no hem tingut vint anys més de domini de Bismarck, que les persecucions demagògiques no han sigut substituïdes per la llei d'excepció i la caça de socialistes, amb la mateixa arbitrarietat policial i amb literalment les mateixes interpretacions dures de la llei?

I que no s'ha demostrada literalment la predicció que l'annexió d'Alsàcia-Lorena faria que «França es llençàs als braaixòs de Rússia», i que aquesta annexió faria d'Alemanya o bé l'eina declarada de Rússia, o bé faria que, després d'un breu respir, s'armàs per una nova guerra, de fet, «una guerra racial contra les races unides dels eslaus i dels romans»? Que l'annexió de les províncies franceses no dugué França als braaixòs de Rússia? Que Bismarck no ha demanat debades durant vint anys el favor del tsar, que no l'ha demanat amb serveix encara més baixos que els que feia la petita Prússia, abans d'esdevindre la «primera gran potència d'Europa» als peus de la santa Rússia? I que no penja damunt dels nostres caps l'espasa de Damocles d'una guerra, en el primer dia de la qual tots els pactes escrits dels prínceps seran presos a broma, una guerra de la qual res no és segur llevat de la incertesa absoluta del seu resultat, una guerra racial que sotmetrà tot Europa a la devastació de quinze o vint milions d'homes armats, i que no ha començada ja perquè fins i tot el més fort dels grans estats militars s'encongeix davant la impredictibilitat absoluta del seu resultat darrer?

Per damunt de tot és un deure posar de nou aquestes brillants proves, ara mig oblidades, de la profunditat de visió de la política obrar internacional del 1870 a disposició dels obrers alemanys.

això que és cert d'aquests dos comunicats també ho és per la **Guerra civil a França**. El 28 de maig els darrers combatents de la Comuna caigueren davant la superioritat de Belleville, i tan sols dos dies més tard, el 20, Marx llegia al Consell General el treball on la importància històrica de la Comuna de París es dibuixa en curtes i poderoses pinzellades, però amb una claredat, i especialment una fidelitat, que mai no ha assolida tot el munt de literatura que s'ha escrita sobre això.

Gràcies al desenvolupament econòmic i polític de França d'ençà del 1789 París es troba des de fa cinquanta anys en una posició on no hi pot esclatar cap revolució que no adopte un caràcter proletari de forma que el proletariat que aconsegueix la victòria amb la sang s'alce amb reivindicacions pròpies després de la victòria. Aquestes reivindicacions eren més o menys fosques i amagades d'acord amb el nivell de desenvolupament de l'obrer parisenc de l'època; però finalment es revelen en evidenciar-se l'oposició de classe entre capitalistes i obrers. Com s'ho havien de fet és quelcom que ningú no pot saber amb certesa. Però la pròpia reivindicació, per poc determinada que fos, contenia un perill per l'ordre social vigent; els obrers, que la presentaven, encara eren armats; pel burgès que s'hi troba al timó de l'estat el desarmament de l'obrer era una primera necessitat. Per tant després de la revolució lluitada pels obrers se seguia una nova lluita que acabava amb la derrota obrera.

Això passà per primera vegada el 1848. Els burgesos liberals de l'oposició agitaren per la introducció de la reforma electoral, que havia d'assegurar el domini del llur partit. En lluita amb el govern es veien més i més forçats a cridar al poble per tal d'aconseguir que les capes radicals i republicanes de la burgesia i de la petita burgesia assolissin gradualment el predomini. Però darrera d'aquestes hi havia els obrers revolucionaris, i aquests havien adquirit d'ençà del 1830 una independència política més gran que no pas sospitaven els burgesos i els propis republicans. De moment la crisi entre el govern i

l'oposició obria als obrers el camí de la lluita; Louis-Philippe desapareixia, la reforma electoral amb ell, en el seu lloc s'aixecava la república, i que els propis obrers victoriosos anomenaven república «social». això que calia entendre per aquesta república social, però, no era clar per ningú, ni tan sols pels propis obrers. Però ara tenien armes i eren un poder en l'estat. Tan bon punt els republicans burgesos al poder trobaren fins a cert punt terra sota els peus, era el seu primer objectiu desarmar els obrers. Això tingué lloc mitjançant una ordre directa, mitjançant l'insult declarat i l'intent d'enviar els desocupats a una llunyana província, arran de l'aixecament del juny del 1848. El govern havia aconseguit una superioritat aplanadora. Després d'una lluita heroica de cinquanta dies els obrers caigueren. I ara tenia lloc un bany contra captius indefensos, com mai no s'havia vist d'ençà de les guerres civils que suposaren la fi de la república romana. Era la primera vegada que la burgesia demostrava fins a on arribava en la crueltat de la seua revenja tan bon punt el proletariat gosava d'aparèixer com el seu adversari com a classe diferenciada amb interessos i reivindicacions propis. I amb tot el 1848 era encara un joc de nens en relació a l'esdeingut des del 1871.

El càstic s'esperava a la cantonada. Si bé el proletariat encara no podia governar francesa, tampoc ja no ho podia fer la burgesia. Si més no aleshores, quan la majoria encara era monàrquica i era dividida en tres partits dinàstics i un quart de republicà. Les seues disputes internes permeteren que l'aventurer Louis Bonaparte es fes amb tots els llocs de poder—exèrcit, policia, maquinària administrativa—i que el 2 de desembre del 1851 la darrera plaça forta de la burgesia, l'Assemblea Nacional, s'ensorràs. El segon imperi inicià l'explotació de França per una banda d'aventurers polítics i financers, però alhora també un desenvolupament industrial, com sota el sistema curt de mires i poruc de Louis-Philippe, sota el qual no fou possible el domini exclusiu de cap sector de la gran burgesia. Louis Bonaparte prengué el poder polític sota el pretext de protegir els burgesos dels obrers, i alhora els obrers d'ell; però amb tot el seu govern afavorí l'especulació i l'activitat industrial, en poques paraules, l'ascens i l'enriquiment de tota la burgesia en una mesura

inoïda. Encara en una mesura més gran s'hi desenvolupà la corrupció i l'expoli massiu, que, al voltant de la cort imperial s'hi aplegà i aconseguí d'aquest enriquiment la porció més gegantina.

Però el segon imperi, això era la crida al xovinisme francès, era la reclamació de les fronteres perdudes del 1814 del primer imperi, o si més no les de la primera república. Unj imperi francès dins les fronteres de l'antiga monarquia, més encara amb la retallada posterior del 1815, era en definitiva un impossible. D'ací la necessitat d'una època de guerra i d'ampliacions de fronteres. Però cap ampliació de fronteres despertava més la fantasia dels xovinistes francesos que les de la riba esquerra alemanya del Rhin. Una milla quadra en el Rhin valia més per ells que en els Alps o en qualsevol altre lloc. Donat el segon imperi, la reclamació de la riba esquerra del Rhin, d'una sola vegada o a trossos, era tan sols una qüestió de temps. El temps arribà amb la guerra prussiana-austríaca del 1866; amb Bismarck i amb els seus propis intel·ligentíssims i hàbils polítics ocupats en les «devolucions territorials», no li restava a Bonarparte ja res més que la guerra, que esclatà el 1870 i que el dugué a Sedan i d'això a l'ascens de Wilhelm.

La conseqüència necessària fou la revolució de París del 4 de setembre del 1870. L'imperi s'ensorrà com un castell de cartes i la república fou proclamada de nou. Però l'enemic era a les portes; els exèrcits eren atrapats i indefensos a Metz o bé presoners a Alemanya. En aquesta situació el poble decidí que els diputats de París de l'antic cos legislatiu esdevinguessen el «govern de defensa nacional». En vistes a la defensa, hom convocà tots els parisencs capaaixòs de dur armes a la guàrdia nacional i els armà, de forma que ara aquesta es constituïda majoritàriament per obrers. Però aviat el contrast entre un govern que gairebé tan sols integrat per burgesos i un proletariat armat havia d'esclatar. El 31 d'octubre batallons obreres forçaren la Casa de la Ciutat i capturaren part dels membres del govern; la traïció, el trencament directe de la paraula del govern i les intervencions de batallons petit-burgesos els alliberaren, i per tal de no permetre l'esclat de la guerra civil dins una ciutat que ja era

assetjada per una força militar enemiga, l'antic govern abandonà el poder.

Finalment, el 28 de gener del 1871, capitulà un París famolenc. Però amb uns honors desconeguts abans en la història de la guerra. Els baluards es rendiren, la muralla desarmada, les armes de les línies i de la guàrdia mòbil lliurades, i ells mateixos es consideraren presoners de guerra. Però la guàrdia nacional conservà les armes i canons, i únicament arribà a un armistici amb els vencedors. I aquests no gosaren d'entrar a París en triomf. Tan sols ocuparen un petit sector dels afores de París que consistia bàsicament en parcs i fins i tot això tan sols ho ocuparen durant un parell de dies! I durant aquest temps ells, qui havien mantingut encerclada París durant 131 dies, es veieren encerclats pels obrers amats de París, els quals mantenien una forta vigilància perquè cap «prussià» depassàs els estrets límits del racó cedit als conqueridors forasters. Aquest era el respecte que els obrers de París inspiraven en un exèrcit davant el qual tots els exèrcits de l'imperi havien depositat les armes; i els júnkers prussians, qui havien vingut per revenjar-se en el mateix centre de la revolució, es veieren obligats a restar respectuosos, i a saludar precisament aquesta revolució armada!

Durant la guerra els obrers parisencs s'havien limitat a demanar la continuació enèrgica de la lluita. Però ara quan la capitulació de París havia comportada la pau, ara Thiers, el nou cap de govern, s'havia d'adonar que el domini de les classes propietàries—els grans terratinents i capitalistes—seria en un perill constant mentre els obrers parisencs tinguessen les armes a la mà. La seua primera acció fou provar de desarmar-los. El 18 de març envià tropes de línies amb l'ordre de fer-se amb l'artilleria de la Guàrdia Nacional, la qual s'havia construït durant el setge de París i que s'havia pagat per subscripció popular. L'intent fracassà, París es mobilitzà com un sol home en defensa dels canons, i es declarà la guerra entre París i el govern francès amb seu a Versalles. El 26 de març s'elegí la Comuna de París i el 28 fou proclamada. El Comitè Central de la Guàrdia Nacional que fins aleshores havia tingut el govern el lliurà a les seues mans, després que hagués decretada abans l'abolició de l'escandolsa

«Policia Moral» de París. El 30 de març la Comuna abolí el reclutament i l'exèrcit permanent i declarà que la Guàrdia Nacional, on tots els ciutadans capaaixòs de dur armes hi farien part, seria l'única força armada; ajornà tots els pagaments del lloguer d'habitatges de l'octubre del 1870 fins l'abril i les quantitats ja pagades havien de correspondre's a un període de lloguer futur, i aturà totes les vendes d'articles reunits en les cases municipal de penyora. El mateix dia els forasters elegits a la Comuna foren confirmats en el càrrec perquè la «bandera de la Comuna és la bandera de la República Mundial».—L'1 d'abril es decidí que el salari més alt rebut per cap funcionari de la Comuna, i per tant també dels seus propis membres, no depassàs els 6.000 francs (4.800 marcs). L'endemà la Comuna decretà la separació de l'església i de l'estat, i l'abolició de tots els pagaments estatals per objectius religiosos així com la transformació de tota els béns religiosos en propietat nacional; com a conseqüència d'això un decret exclouïa de les escoles tots els símbols, quadres, dogmes, pregàries religioses, en breu, «tot allò que pertany a l'esfera de la consciència individual» havia de restar fora de les escoles, i aquest decret s'aplicà gradualment.—El dia 5, d'un dia per l'altre, en resposta a l'afusellament de lluitadors comunards capturats per les tropes de Versalles, es promulgà un decret per l'empresonament d'hostatges, però mai no fou dut a terme.—El dia 6 la guillotina fou treta pel 137 Batalló de la Guàrdia Nacional i públicament cremada en mig del goig popular.—El dia 12 la Comuna decidí que la Columna de la Victòria de la Plaça Vendôme feta dels canons fossos capturats per Napoléon després de la guerra del 1809, fos demolida per ésser símbol del xovinisme i incitació de l'odi entre pobles. Això es realitzà el 16 de maig.—El 16 d'abril la Comuna ordenà un registre estadístic de les fàbriques tancades pels fabricants, i l'elaboració de plans per la direcció d'aquestes fàbriques pels obrers anteriorment contractats en elles, que havien d'organitzar-se en societat cooperatives, i també plans per l'organització d'aquestes cooperatives en un gran sindicat.—El dia 20 la Comuna abolí el treball nocturn pels fornors i també la carta de registre dels obrers, que d'ençà del Segon Imperi havia sigut un monopoli de subjectes designats per la policia, explotadors de primer

nivell dels obrers; l'emissió d'aquestes cartes fou traslladada als batlles del vint arrondissements de París.—El 30 d'abril la Comuna ordenà el tancament de les cases de penyora, en considerar-les una explotació privada del treball, i que eren en contradicció amb el dret dels obrers als llurs instruments de treball i de crèdit.—El 5 de maig ordenà la demolició de la Capella Expiatòria que s'havia construït en penediment per l'execució de Louis XVI.

Així del 18 de març ençà, la lluita contra la invasió forastera que havia impulsat el caràcter de classe del moviment parisenc, el mostrà més fortament i clara. Com que a la Comuna gairebé tan sols hi havia obrers o representants obrers, les seues decisions prenién un caràcter clarament proletari. O bé decretaven reformes que la burgesia republicana no havia gosat d'aprovar per covardia, però que aportaven una base necessària per l'acció lliure de la classe obrera, com la realització del principi que *en relació a l'estat* la religió és un afer purament privat, o bé promulgaven decrets que eren en interès directe de la classe obrera i que fins a cert punt tallaven força amb l'antic ordre social. Tot el que es podia fer, però, en una ciutat assetjada, era, com a molt, encetar la realització d'aquestes mesures. I de principis de maig ençà totes les energies les absorbí la lluita contra els exèrcits creixents reunits pel govern de Versalles.

El 7 d'abril els versallistes arribaren al Sena i el creuaren a Neuilly, en el front occidental de París; d'altra banda en un atac en el front meridional del general Eudes foren refusats amb un cop cruent. París era contínuament bombardejada, i a més per la mateixa gent que havia titllat de sacrilegi el bombardeig de la mateixa ciutat pels prussians. Aquests mateixos demanaven ara al govern prussià el retorn ràpid dels soldats francesos fets presoners a Sedan i a Metz, per tal que reconquerissen París. Des de principis de maig l'arribada gradual d'aquestes tropes donà a les forces de Versalles una superioritat decidida. Això ja es féu evident quan, el 23 d'abril, Thiers trencà les negociacions pel bescanvi, proposat per la Comuna, de l'arquebisbe de París [Darboy] i de tot un grup d'altres sacerdots retinguts a París, per un sol home, Blanqui, que havia sigut escollit dues vegades a la Comuna però que era presoner a Clairvaux. I

encara més en el canvi de llenguatge de Thiers; si abans era hipòcrita i equívoc, ara sobtadament esdevenia insolent, amenaçador, brutal. En el front meridional els versallistes el 3 de maig prengueren el reducte de Moulin-Saquet, el dia 9, Fort d'Issy, que havia sigut completament aterrat per l'artilleria, el 14 el de Vanves. En el front occidental avançaven progressivament, amb la capura de nombrosos pobles i edificis que arribaven fins a la muralla i la creuaren; el dia 21 gràcies a la traïció i a la negligència dels Guàrdies Nacionals apostats, aconseguiren d'entrar en la ciutat. Els prussians, que controlaven els forts septentrional i oriental permeteren als versallistes d'avançar a través de les terres del nord de la ciutat, que els hi era terra prohibida d'acord amb l'armistici i així marxaren endavant i atacaren en un gran front, que els parisencs creien naturalment coberta per l'armistici i per tant defensaven tan sols amb poques forces. Com a resultat d'això tan sols es presentà una feble resistència a la part occidental de París, en la pròpiament dita ciutat de la llum; es va fer més forta i decidida com més s'apropaven les tropes invasores cap a la part oriental, la pròpiament dita ciutat obrera. Després de vuit dies de lluita a la fi els darrers combatents de la comuna foren derrotats als alts de Belleville i Ménilmonant, i aleshores la matança d'homes, dones i criatures indefensos, que s'havia esdevinguda durant tota la setmana en una mesura creixent, assolí el seu cim. Els invasors no podien matar ja més ràpidament, centenars n'eren abatuts per les metralladores. El «Mur dels Federals» en el cementiri de Père-Lachaise, on es consumà el darrer assassinat massiu, encara resta en peu avui, un testimoni mut però eloqüent de la barbàrie de la qual és capaç la classe dirigent tan bon punt la classe obrera gosa de defensar els seus drets. Després vingueren les detencions massives, quan la matança de tots s'esdevingué impossible, l'afusellament de víctimes seleccionades arbitràriament de les files de presoners, i l'evacuació de la resta cap a grans camps on esperaven els consells de guerra. Les tropes prussianes, que cobrien la part nord de París, tenien ordres de no deixar passa cap fugitiu, però els oficials sovint tancaven els ulls quan els soldats obeïen més els dictats de la humanitat que els de l'estat major; es mereix un esment especial el cos d'exèrcit saxó, que

es comportà molt humanament i que deixà passar molts obrers que eren lluitadors obvis de la Comuna.

Si miram enrere ara, després de vint anys, l'activitat i el significat històric de la Comuna de París del 1871, trobam que la interpretació de la guerra civil a França requereix quelques notes addicionals.

Els membres de la Comuna es dividien entre una majoria, els blanquistes, que també havien predominat en el comitè central de la guàrdia nacional, i una minoria: particularment els seguidors de l'escola socialista proudhoniana que eren membres de l'Associació Internacional dels Treballadors. Els blanquistes eren aleshores, pel que feia al gruix d'ells, socialistes tan sols per instint revolucionari i proletari; tan sols uns pocs havien arribat a través de Vaillant, que coneixia el socialisme científic alemany, a una claredat més gran de principis. Així s'entén que en els aspectes econòmics qualcuns arribassen a oblidar què havia de fer la Comuna d'acord amb la nostra opinió actual. Molt més difícil d'entendre és, però, el respecte sagrat amb el qual hom resta davant les portes del banc de França. Això també era un greu error polític. El banc a mans de la Comuna—allò era de més vàlua que deu mil hostatges. Això hauria suposat la pressió de tota la burgesia francesa damunt el govern de Versalles per tal d'arribar a una pau amb la Comuna. això que és més meravellós encara es que es fessen, amb tot, moltes coses correctes amb una comuna integrada per blanquistes i proudhonistes. Evidentment pel que fa als decrets econòmics de la comuna, dels seus aspectes més poc lluïts, en són responsables en primer terme els proudhonistes, de la mateixa forma que de les accions i omissions polítiques en són els blanquistes. I en tots dos casos la ironia de la història—com passa habitualment quan els doctrinaris prenen el timó—els uns i els altres feren el contrari d'allò que indicava la doctrina de la llur escola.

Proudhon, el socialista del petit camperol i del mestre artesà, odiava l'associació amb un odi positiu. Deia que era infructífera, que produïa més mals que la propietat, que era àdhuc perjudicial per naturalesa, perquè posava cadenes a la llibertat de l'obrer; això és un dogma pur, improductiu i molest, en conflicte tant amb la llibertat de l'obrer com de l'estalvi de treball, i els seus desavantatges creixerien més

ràpidament que els avantatges; s'hi oposen la competència, la divisió del treball, les forces econòmiques privades. Tan sols per casos excepcionals—com en diu Proudhon—la gran indústria i les grans corporacions, com ara el ferrocarril, són l'associació dels obrers d'un lloc. (S. **Idée générale de la révolution**, 3. étude.).

I el 1871 la gran indústria de París, seu central manufacturera, ja molt aturada, esdevingué un cas ben excepcional per l'important decret de la Comuna que disposava l'organització de la gran indústria i fins i tot de la manufactura, que no es basava tan sols en l'associació dels obrers de cada fàbrica, sinó també de la reunió de totes aquestes cooperatives en una gran federació; en breu, una organització que, com deia Marx a la **Guerra civil** duia directament cap al comunisme, i per tant en la direcció oposada a les doctrines proudhonianes. I per tant també la Comuna fou la tomba de l'escola proudhoniana del socialisme. Aquesta escola és avui desapareguda dels cercles obrers francesos; hi preval ara sens disputa, entre els possibilistes no pas menys que entre els «marxistes», la teoria marxiana. Tan sols la burgesia «radical» es dóna encara als proudhonistes.

No pas millor els hi anà als blanquistes. Crescuts en l'escola de la conspiració, aplegats per la corresponent disciplina, arribaren a l'opinió que un petit grup d'homes decidits i organitzats era capaç no tan sols de prendre el poder estatal en un moment favorable sinó també desenvolupar prou enegia durant prou temps com per dur la majoria del poble cap a la revolució i aplegar-los al voltant d'un petit grup de persones prominents. A més de la prèvia centralització dictatorial més estricta de totes les forces a mans del nou govern revolucionari. I què féu la Comuna, on hi havia una majoria d'aquests blanquistes? En totes les llurs proclamacions als francesos de la província els demanava entrar en una federació lliure de totes les comunes franceses amb París, per arribar a una organització nacional, que seria per primera vegada producte de la nació. El poder repressor de l'antic govern centralitzat, l'exèrcit, la policia política, la burocràcia, que havia creat Napoléon el 1798 i que havia emprat contra els seus enemics, l'havia utilitzat des d'aleshores cada nou

govern com a eines ben rebudes, tot i que aquest poden havia de caure arreu, com ja havia caigut a París.

La Comuna havia de reconèixer igualment des d'un principi que la classe obrera, una vegada en el poder, no podia mantindre's amb l'antiga maquinària estatal; que aquesta classe obrera, per bé que no del tot segura, i fins i tot a desgrat seu, havia conquerit d'un sol cop el poder i havia eliminada la maquinària de repressió dirigida contra ella, de l'altra banda s'havia de protegir dels seus propis delegats i oficials, tot fent que aquests, sense excepció, fossen destituïbles en qualsevol moment. On hi raïen els trets característics de l'antic estat? La societat l'havia creat originalment per tindre cura dels seus interessos comuns, per la simple divisió del treball, els seus propis òrgans. Però aquests òrgans, que s'autoproclamaren l'autoritat governativa, amb el temps, d'acord amb els llurs propis interessos específics, es transformaren de servidors de la societat en senyors de la mateixa. I això no tan sols pel que fa a la monarquia hereditària, sinó també pel que fa a la república democràtica. Hi ha cap lloc on els «polítics» formen una secció més separada i més poderosa de la nació que a Nord-amèrica. Allà qualsevol dels dos grans partits, en els qui recau el poder alternativament, és governat al seu torn per gent que fa de la política una professió, que especula en els escons de les assemblees legislatives en benefici dels estats o del partit propi i que és recompensada amb victòries electorals. És ben conegut que, tot i que els americans proven des de fa 30 anys de desfer-se d'aquest jou intolerable, hi cauen, amb tot, més i més profundament en aquest llot de corrupció. Nosaltres podem anar molt més lluny que Amèrica, on la separació del poder estatal té lloc en relació a la societat, en relació a la qual s'havia creat originalment aquell. Allà no hi havia cap dinastia, cap aristocràcia, cap exèrcit permanent, llevat d'un grapat d'homes que vigilassen els indis, cap burocràcia amb un càrrec indefinit o una pensió. I amb tot hi tenim dos grans bandes d'especuladors polítics, que prenen i que exploten el poder estatal amb els mitjans i objectius més corruptes—i la nació a la qual aquests serveixen, en realitat resta controlada i expoliada per dos grans càrtels de polítics.

Contra aquesta transformació de l'estat i dels òrgans estatals de sirvents de la societat en senyors de la societat, inevitable en tots els estats passats, la Comuna emprà dues mesures infal·libles. Primer, assignà tots els càrrecs d'administració, direcció i assessorament per eleccions amb dret de vot de tots els implicats, sotmesos a revocació per aquests mateixos. I en segon lloc els hi pagà un salari no pas més alt que el que rebien la resta de treballadors per aquell servei. El salari més alt que es va arribar a pagar fou de 6.000 francs. Per tant els caçadors de places i els ambiciosos es trobaven amb el pany tancat, ni tampoc no podien aplegar mandats com a delegats als cossos executius, els quals encara no havien esdevingut superflus.

Aquest trencament amb el poder estatal anterior i la seua substitució per un de nou, realment democràtic, es descriuen amb detalla en la tercera part de **La guerra civil**. Era però necessari passar per diverses etapes ja que, com a Alemanya, la fe en l'estat havia passat de la filosofia a la consciència general de la burgesia i de fins i tot molts obrers. A partir de la concepció filosòfica, l'estat és la «realització de la idea» que es tradueix filosòficament en el reialme de Déu, l'àmbit on la veritat i la justícia eternes s'hi realitzen. I d'ací se'n deriva una admiració supersticiosa de l'estat i de tot allò relacionat amb l'estat, la visió que l'estat no tan sols coneix tots els afers i interessos comuns de la societat, sinó que a més en té cura a través de les seues autoritats. I hom creu haver fet un salt enorme quan jura haver-se alliberat de la fe en la monarquia hereditària en favor de la república democràcia. En realitat, però, l'estat no és més que una màquina de repressió d'una classe per una altra, en la república democràtica no pas menys que en la monarquia; i com a mal menor, es deixa al proletari victoriós en la lluita el domini de classe, els aspectes pitjors del qual caldrà retallar com abans millor fins que apareguen les condicions per una nova societat lliure, on tot l'aparell estatal siga abandonat.

El filisteu alemany de nou s'atemoreix davant el mot: la dictadura del proletariat. Ara bé, els senyors volen saber com és aquesta dictadura? Guaitau la comuna de París. Aquesta fou una dictadura del proletariat.

Londres, en el vintè aniversari de la Comuna de París, el 18 de març del 1891.

Friedrich Engels

Als membres de l'Associació Internacional dels Treballadors d'Europa i dels Estats Units

I

El 4 de setembre del 1870, quan els obrers parisencs proclamaren la república, que fou aclamada gairebé immediatament per tot França, sense ni una sola veu dissident – un grapat d'advocats caçadors de càrrecs, amb Thiers com a estadista i Trochu com a general, s'apoderà de l'Hôtel de Ville (Casa de la Ciutat). Aleshores eren imbuïts d'una fe fanàtica en la missió de París com a representant de França en totes les èpoques de crisi històrica, i per legitimar els llurs títols usurpats com a governadors de França pensaren que hi havia prou amb assegurar-se el llur mandat com a representants de París. En la nostra segon comunicat quant a la darrera guerra, cinc dies després de l'ascens d'aquests homes, us diguérem qui eren. I amb tot, en la confusió de la sorpresa, amb els dirigents reals de la classe obrera encara tancats en les presons de Bonaparte i amb els prussians que ja marxaven cap a París, París acceptà aquesta assumpció de poder amb la condició expressa que servís a l'únic objectiu de la defensa nacional. París, però, no es podria defensar sense armar la seua classe obrera, sense organitzar-la com a força objectiva, i preparar-ne la base per la guerra. Però un París en armes, era una revolució en armes. Una victòria de París contra l'agressor prussià seria una victòria dels obrers francesos contra els capitalistes francesos i els llurs paràsits estatals. En aquest conflicte entre el deure nacional i els interessos de classe el govern de defensa nacional no dubtà ni un moment a transformar-se en el govern de rendició nacional.

El primer pas que feren fou enviar Thiers a fer una gira per totes les corts europees, per demanar que hi mediassen a canvi d'abandonar la

república per un rei. Quatre mesos després de l'inici del setge, quan van creure que havia arribat el moment oportú per dir la primer paraula de capitulació, Trochu, en presència de Jules Favre i d'altres dels seus col·legues, es dirigí a l'assemblea de mairés (batlles) de París així:

«La primera qüestió que em posaren els meus col·legues el mateix vespre del 4 de setembre fou aquesta: pot París, amb cap possibilitat d'èxit, suportar un setge de l'exèrcit prussià? No vaig vacil·lar en respondre *negativament*. Molts dels meus col·legues presents confirmaran la certesa de les meues paraules i la persistència de la meua opinió. Els hi vaig dir, en aquests mateixos termes, que sota l'estat actual de les coses, l'intent de París de resistir un setge de l'exèrcit prussia seria una follia. Sens dubte, vaig afegir, seria una follia heroica, però no res més... Els esdeveniments» (ajudats per ell mateix) «no han desmentit la meua predicció».

Aquest petit i net discurs de Trochus fou posteriorment publicat pel mairé senyor Corbon.

Així: Des del principi, des de la proclamació de la república, els col·legues de Trochus sabien que el «pla» de Trochus suposava la capitulació de París. Si la defensa nacional ha sigut quelcom més que un pretext pel domini personal de Thiers, Favre i companyia – els alçats del dia 4 haurien abdicat el dia 5, haurien conduït el poble parisenc al «pla» de Trochus i els haurien cridat a capitular o⁸² a posar els seus destins en les seues mans. Per comptes d'això els infames impostors recorregueren a la «follia heroica» de París amb uns cossos famolencs i exànims, i a amagar-se darrera de manifestes grandiloqüens, com ara: «Trochu, el governador de París, mai no capitularà!» i Jules Favre, el ministre d'exterior, «no cedirà ni un pols de territori ni una pedra de les nostres fortaleses». En una lletra a Gambetta el mateix Jules Favre afirma que es «defensen» no contra els soldats prussians, sinó contra els *obriers parisencs*. Durant tota la resta del setge, els degolladors bonapartistes, als quals Trochu els hi havia confiat sàviament el comandament de l'exèrcit de París,

82 (1876) fehlt: entweder sofort zu kapitulieren oder

bescanviaven en la llur correspondència íntima acudits quant a la befa de la defensa. Hom veu per exemple la correspondència d'Alphonse-Simon Guiod, comandant suprem de l'artilleria de l'exèrcit de París, gran creu de la Legió d'Honor, a Susane, general de divisió d'artilleria, una correspondència publicada per la Comuna. Finalment el 28 de gener del 1871 caigué la màscara de l'heroïsmo. Amb tota la mascara de l'heroïsmo abandonada, el govern de defensa nacional en la capitulació es revelà com *el govern de França pels presoners de Bismarck* – un paper tan baix que el propi Louis-Napoléon al Sedan, no gosà d'acceptar. Després del 18 de març amb la precipitada fugida a Versailles, els «capitulards» deixaren en les mans de París l'evidència documental de la llur traïció, per destruir, com la Comuna diu en el seu manifest a les províncies,

«aquells individus que no dubtaren de deixar que París fos converitda en un munt de ruïnes banyades en un mar de sang».

Però per suportar aital sortida, hi havia membres dirigents del govern de defensa que tenien, d'altra banda, altres raons més privades.

Poc després de la signatura de l'armistici Millière, un dels representants de París a l'Assemblea Nacional, jara afusellat per ordres expressos de Jules Favre, publicà una sèrie de documents legals autèntics que demostraven que Jules Favre, que vivia en concubinatge amb la dona d'un alcohòlic resident a Algiers, havia fet, a banda de tota una nodrida sèrie de falsificacions, en nom dels fills del seu adulteri, una gran herència que l'havia fet ric i que, després de què els hereus legítims emprenguessen accions legals, tan sols evità l'acusació per la seua connivència amb els tribunals bonapartistes. Com que de tots aquests secs documents legals no es podia lliurar amb cap potència retòrica, Jules Favre, per primera vegada en la vida, es tingué la llengua, tot esperant silenciosament l'esclat de la guerra civil, per tal de denunciar, aleshores, frenèticament el poble de París com una banda de convictes fugats en completa revolta contra la família, la religió, l'ordre i la propietat. I aquest mateix falsificador tan bon punt hagué arribat al poder, després del 4 de setembre, alliberà amb simpatia Pic i Taillefer, convictes, encara en

temps de l'imperi, de falsificació en l'escandalós afer del diari **L'Étendard**. Un d'aquests individus, Taillefer, que havia gosat de tornar a París sota la comuna, fou de nou empresonat; i aleshores Jules Favre exclamava, des de la tribuna de l'Assemblea Nacional, que París alliberava tots els presos!

Ernest Picard, el Karl Vogt⁸³ del govern de defensa nacional, qui s'autoproclamà ministre d'interior de la república després d'haver maldat debades per esdevindre ministre d'interior de l'imperi – és el germà d'un tal Arthur Picard, expulsat de la Borsa de París per estafa (Report de la Prefectura de París del 31 de juliol del 1867) i culpable, segons pròpia confessió, del robatori de 300.000 francs, mentre era director d'una de les branques de la Société générale, Rue Palestro Nr.5 (Report de la Prefectura de Policia de l'11 de desembre del 1868). Aquest Arthur Picard fou nomenat per Ernest Picard redactor de la seua publicació **L'Électeur libre**. Mentre que la marxa habitual dels corredors de borsa seguia les mentides oficials d'aquesta publicació financera, Arthur anava i venia de l'oficina a la Borsa, mentre comptava amb els desastres de l'exèrcit francès. Tota la correspondència financera d'aquest valuós parell de germans caigué a mans de la Comuna.

Jules Ferry, abans del 4 de setembre un advocat sense un cèntim, aplegà com a mairé de París durant el setge, una fortuna gràcies a la fam. El dia que va haver de fer un report de la seua mala administració fou el dia del seu processament.

Aquests homes que tan sols podien trobar els seus bitllets d'eixida⁸⁴ en les ruïnes de París; eren precisament els individus que volia Bismarck. Un joc de mans – i Thiers, fins aleshores el recurs secret del govern, ara apareixia al capdavant, amb els homes dels bitllets d'eixida com els seus ministres.

83 En la versió anglesa Joe Miller, en la francesa Falstaff.

84 A Anglaterra hom atorga després del compliment de la major part de la condemna uns certificats de llibertat provisional als criminals comuns, que resten així sota control de la policia. Aquests papers reben el nom de tickets-of-leave i els llurs posseïdors el de ticket-of-leave-men. [Nota d'Engels a l'edició alemanya del 1871.]

Thiers, aquest gnom monstruós, ha captivat la burgesia francesa durant gairebé mig segle, perquè és l'expressió intel·lectual més aconseguida de la seua pròpia corrupció de classe. Abans d'estadista, va demostrar ja la seua capacitat de mentir com a historiador. La crònica de la seua vida pública és la història de les malaurances de França. Refusat, abans del 1830, pels republicans, arribà al ministeri sota Louis-Philippe en trair el seu protector Laffitte. Es congracià amb el rei en provocar aldarulls contra el clergat, durant els quals l'esglèsia de Saint-Germain l'Auxerrois i el palau de l'arquebisbe foren saquejats, i en actuar com a espia ministerial durant la detenció de la duquesa de Berry. *La seua* obra fou la massacre de republicans a la Rue Transnonain, *la seua* obra següent les infames lleis de setembre contra la premsa i el dret d'associació. El 1840, en reaparèixer com a cap del govern, sorprengué França amb el seu pla de fortificar París. Als republicans, qui denunciaren aquest pla com un intent sinistre contra la llibertat de París, els hi respongué des de la tribuna de la Cambra de Diputats:

«Com? Díeu que qualsevol treball de fortificació pot arribar a fer perillar la llibertat? Primer de tot calumniau qualsevol govern en suposar que podria intentar un dia de mantindre's en el poder amb el bombardeig de París... però aleshores aquell govern seria vent vegades més impossible després d'aquesta victòria que no abans».

De fet cap govern no hauria gosat de bombardejar París des dels forts, llevat d'un govern que hagués lliurat prèviament aquests forts als prussians.

Quan el rei Bomba provà de fer-ho el gener del 1848 a Palermo, Thiers, aleshores ja feia temps apartat del govern, s'aixecà de nou en la Cambra:

«Sabeu, senyors meus, què passa a Palermo. Tots vosaltres us agitau amb terror» (en el sentit parlamentari), «quan sentiu que una gran ciutat ha sigut bombardejada – per qui? Era un exèrcit enemic que exercís els seus drets de guerra? No, senyors meus, pel seu propi govern. I per què? Perquè la malaurada ciutat reclamava els seus drets. I per reclamar els seus drets fou bombardejada durant

quaranta-vuit hores... Permeteu-me que faça una crida a l'opinió d'Europa. És un servei a la humanitat elevar, i fer que ressoni, des de la que és potser la més gran tribuna d'Europa, uns mots» (ja veieu, mots!) «d'indignació contra aquests actes. Quan el regent Espartero, qui havia fet serveis al seu país» (cosa que Thiers mai no ha fet), «es disposava a bombardejar Barcelona, per tal de reprimir la seua insurrecció, sorgí des de totes les regions del món un crit general d'indignació».

Divuit mesos més tard Thiers era entre els més ferotges defensors del bombardeig de Roma per un exèrcit francès. De fet l'error del rei Bomba sembla haver consistir únicament en això, que limità el seu bombardeig a quaranta-vuit hores.

Uns pocs dies després de la revolució de febrer, víctima del llarg exili de càrrecs, al qual Guizot l'havia condemnat, i en olorar en l'aire la flaire d'una imminent commoció popular, Thiers, en aquell estil pseudo-heroic que li valgué el malnom de Mirabeau-mouche (Mirabeau-mosca) declava en la Cambra de Diputats:

«*Jo sóc del partit de la revolució, no sols a França, sinó a Europa. Vull que el govern de la revolució continue a mans d'homes moderats;... però si el govern caigués en mans d'individus ardents, àdhuc en les dels radicals, no abandonaria per això la meua causa. Sempre seré del partit de la revolució*».

La revolució de febrer arribà. Per comptes de substituir el govern Guizot pel de Thiers, com s'esperava el petit home, Louis-Philippe deixà pas a la república. En el primer dia de la victòria s'amagà degut a l'odi que inspirava als treballadors. Amb tot amb el seu coratge llegendari seguí tímidament en l'escenari públic fins que les massacres de juny li netejaren el camí. Aleshores esdevingué la ment directora del «Partit de l'Ordre» i de la seua república parlamentària, aquell anònim interregne on totes les faccions rivals de la classe dirigent conspiraven per esclafar el pobles, i *cadascuna* conspirava per restaurar la seua pròpia monarquia. Aleshores com ara Thiers denunciava els republicans com l'únic obstacle per la consolidació de la república; aleshores parlava a la república com el botxí a Don

Carlos: «Us assassinaré però pel vostre bé». Ara com aleshores haurà d'exclamar un dia després de la seua victòria: «L'Empire est fait!» – L'Imperi s'ha fet. Malgrat les seues homilies hipòcrites de la necessitat de les llibertats i el seu odi personal envers Louis Bonaparte, qui l'utilitzà i se'n desfèu del parlamentarisme, més enllà de la seua atmosfera fictícia, el petit home és conscient d'esvair-se en no res – té una mà en totes les infàmies del Segon Imperi, des de l'ocupació de Roma per les tropes franceses fins a la guerra amb Prússia, que incità amb les seues ferotges invèctives contra la unitat d'Alemanya, no com a fustigador del despotisme prussià, sinó com un intent d'imposar la voluntat de França en una Alemanya desunida. Orgullós de blandir amb els seus petits braixòs davant Europa l'espasa del primer Napoléon, del qual n'havia esdevingut enllustrador, la seua política exterior sempre acabà amb la més gran humiliació per França – des de la convenció de Londres del 1840 fins a la capitulació de París el 1871, i l'actual guerra civil, on llença els presoners de Sedan i Metz contra París amb el permís especial de Bismarck. Malgrat el seu talent versàtil, aquest home s'ha reduït en vida a la rutina més fossilitzada. És evident que per ell les corrents profundes de la societat moderna han restat sempre amagades; però fins i tot els canvis més palpables en la superfície eren horrorosos per un cervell (amb tota la vitalitat que tenia) que se li ha refugiat en la llengua. Així, mai no es cansà de denunciar com a sacrilegi qualsevol desviació de l'antic sistema proteccionista francès. Quan era ministre de Louis-Philippe veia en el ferrocarril una quimera, titllava de profanació qualsevol intent de reformar el podrit sistema militar francès. Mai en tota la seua llarga carrera política no ha sigut culpable de cap mesura – ni la més petita – que fos d'utilitat pràctica. Thiers tan sols era coherent en l'avarícia de riqueses i en l'odi envers els homes que les produeixen. En haver arribat al govern per primera vegada sota Louis-Philippe, pobre com Job, en sortí milionari. El seu darrer govern sota el mateix rei (del 1 de març del 1840) el dugué a ésser denunciat a la Cambra dels Diputats i es conformà a respondre amb llàgrimes – una mercaderia que dispensa tan lliurement com Jules Favre, o qualsevol altre cocodril. A Bordeus el 1871⁸⁵ la seua

85 (1871 und 1876) fehlt: 1871

primera mesura per salvar França d'una imminent ruina financera fou dotar-se de tres milions anyals; la primera i la darrera paraula de la «república econòmica», la visió de la qual havia ofert als seus electors parisencs el 1869. Un dels seus antics col·legues de la Cambra de Diputats del 1830, capitalista i, amb tot, membre devot de la Comuna de París, el senyor Beslay, s'adreçà fa poc a Thiers públicament:

«L'esclavitud del treball pel capital sempre ha sigut la pedra de toc de la vostra política, i des del dia que vau veure la República del Treball instal·lada a la Casa de la Vila de París, mai no heu deixat de cridar a França: ‚són criminals!‘»

Mestre dels petits tripijocs estatals, virtuós del perjuri i de la traïció, artista de tota petita estratagema, en els ardits i baixes perfídies de la guerra parlamentària; sense cap escrúpol, quan es veu fora del govern, és fanàtic de la revolució, i l'ofega en sang quan és al capdavant de l'estat; amb prejudicis de classe en el lloc d'idees, i vanitat en el lloc del cor; la seua vida privada és tan infame com la vida pública n'és odiosa – fins i tot ara quan juga el paper del Sul·la francès, no es pot lliurar de l'abominació dels seus fets pel ridícul de la seua ostentació.

La capitulació de París, amb la rendició als prussians no tan sols de París, sinó de tot França, tancà les llargues intrigues sedicioses amb l'enemic, que els usurpadors del 4 de setembre havien començat, com el propi Trochu deia, aquell mateix dia. D'altra banda iniciaren la guerra civil que ara anaven a emprendre, amb l'ajut de Prússia, contra la República i París. La trampa la posaven ja en els propis termes de la capitulació. Aleshores més d'una tercera part del territori era a mans de l'enemic, la capital restava aïllada de les províncies, totes les comunicacions s'havien desorganitzat. Era impossible en aquelles circumstàncies elegir una representació real de tot França, si no s'hi dedicava molt de temps. *Davant això* la capitulació estipulava que s'elegiria una Assemblea Nacional en vuit dies; de forma que en molts llocs de França la notícia dels immediats comicis arribà a les vespres. Aquesta assemblea, a més, per un article explícit de la capitulació, seria elegida amb l'únic objectiu de decidir

la pau o la guerra, i, eventualment, concloure un tractat de pau. La població no podia més que sentir que els termes de l'armistici feien la continuació de la guerra impossible, i que per ratificar la pau imposada per Bismarck els pitjors homes de França serien els millors. Però no contents amb aquestes precaucions, Thiers fins i tot abans que l'armistici es conegués a París, es disposà a fer una gira electoral per les províncies, per tal de retornar a la vida el partit legitimista que ara, al costat dels orleanistes, ha pres el lloc de l'aleshores impossible bonapartisme. No els hi tenia por. Impossibilitats per governar la França moderna i, per tant, menyspreables com a rivals, quin partit no era més adient com a eina de la contra-revolució que el partit l'acció del qual, en mots del propi Thiers (Cambra dels Diputats, gener del 1833),

«sempre s'ha limitat a tres recursos: invasió forastera, guerra civil i anarquia?»

Però els legitimistes creien sincerament en l'arribada de l'ansiat regne enyorat. Hi havia l'impuls de la invasió forastera que ocupava França; hi havia la caiguda d'un imperi, i el captiveri de Bonaparte; i ells eren igual com sempre. La roda de la històrica evidentment havia retrocedit fins a aturar-se en la Chambre introuvable (la cambra dels terratinents) del 1816. En les assemblees de la república entre el 1848 i el 1851 havien sigut representats pels llurs campions parlamentaris educats i preparats, i ara era la base del partit la que hi entraria – tots els Pourceaugnacs de França.

Tan bon punt aquesta Assemblea de Rurau (petits terratinents) es reuní a Bordeus, Thiers els deixà clar que els preparatius de la pau s'havien de disposar tot seguit, sense ni tan sols la cerimònia d'un debat parlamentari, ja que les úniques condicions sota les quals Prússia els hi permetria d'obrir la guerra, seria contra la república i contra el seu baluart, París. La contra-revolució de fet no tenia temps a perdre. El Segon Imperi havia més que doblat el deute nacional, i saquejat totes les grans ciutats amb grans deutes municipals. La guerra havia perjudicat greument les garanties, i havia castigat implacablement els recursos de la nació. Per completar la ruina l'usurer prussià reivindicava el manteniment de mig milió de soldats

en territori francès, una indemnització de cinc milers de milions i un interès del 5 per cent pels impagaments. Qui havia de pagar la factura? Era tan sols amb l'enderrocament de la república que els expropiadors de la riquesa podrien passar a les espatlles dels productores el cost d'una guerra que ells, els expropiadors, havien iniciada. I així la ruina immensa de França impulsava a aquests representants patriòtics de la terra i del capital, davant els ulls i el patrocini de l'invasor, a convertir la guerra exterior en una guerra civil, en una revolta dels esclavitzadors.

Hi havia en el camí d'aquesta conspiració un gran obstacle – París. Desarmar París era la primera condició per l'èxit. París per tant fou cridat per Thiers a lliurar les armes. Aleshores París s'afartà per les manifestacions frenèticament anti-republicanes de l'Assemblea Rural i dels propis equívocs de Thiers de l'estatus legal de la república; amb l'amenaça de decapitar i descapitalitzar (*décapiter et décapitaliser*) París; el nomenament d'embaixadors orleanistes; la llei Dufaure de comerç i de lloguer d'habitatges, que suposava la ruina del comerç i de la indústria de París; la contribució de Pouyer-Quertier de dos cèntims per cada exemplar de qualsevol publicació imaginable; les sentències de mort contra Blanqui i Flourens; la supressió de les publicacions republicanes; el trasllat de l'Assemblea Nacional a Versailles; la renovació de l'estat de setge declarat per Palikao, i caducat el 4 de setembre; el nomenament del decembritzador Vinoy com a governador, del gendarme Valentin com a prefecte de policia i del general jesuïta d'Aurette de Paladine com a comandant en cap de la Guàrdia Nacional de París.

I ara hem de fer una qüestió al senyor Thiers i als homes de la defensa nacional, els seus subordinats. Se sap que a través de l'acció del seu ministre de finances, el senyor Pouyer-Quertier, Thiers ha contret un préstec de dos milers de milions. Ara bé, és cert o no:

1. que la qüestió fou gestionada de forma que un part considerable de centenars de milions passà al benefici privat de Thiers, Jules Favre, Ernest Picard, Pouyer-Quertier, i Jules Simon?, i

2. que no es pagaria res en metàl·lic fins *després* de la «pacificació» de París?

En tot cas hi ha d'haver hagut quelcom d'incòmode en la qüestió, ja que Thiers i Jules Favre, en nom de la majoria de l'Assemblea de Bordeus, sol·licitaren desvergonyidament l'ocupació immediata de París per les tropes prussianes. Aquesta, però, no era la jugada de Bismarck com, sorneguerament i en públic, deia als meravellats filisteus de Frankfort en retornar a Alemanya.

II

El París era l'únic obstacle seriós en el camí de la conspiració contrarevolucionària. Per tant calia desarmar París. En aquest punt l'Assemblea de Bordeus era ben sincera. Si la remor dels petits terratinents no hagués sigut prou sorollosa, el lliurament de París per Thiers a mans del triumvirat—Vinoy, el desembritzador, Valentin, el gendarme bonapartista, i Aurelles de Paladines, el general jesuïta—s'hauria eliminat fins i tot la darrera ombra de dubte. Però mentre exhibien de forma insultant el veritable objectiu del desarmament de París, els conspiradors li demanaven que lliuràs les armes sota un pretext que era la més esclatant i nua de les mentides. L'artilleria de la Guàrdia Nacional, deia Thiers, pertanyia a l'estat, i a l'estat havia de tornar. El fet era aquest: des del dia de la capitulació, per la qual els presoners de Bismarck havien signat la rendició de França però es reservaven un nombrós cos per l'objectiu explícit de sotmetre París—des d'aquell dia París era en el punt de mira. La Guàrdia Nacional es reorganitzà i confià el control suprem a un Comitè Central elegit per tot el cos, llevat de determinats antics sectors bonapartistes. Tot just abans de l'entrada dels prussians a París el Comitè Central prengué mesures pel trasllat cap a Montmartre, La Villette i Belleville del canó i les ametralladores que havien abandonat traïdorament els

capitulards. *Aquesta* artilleria s'havia fos amb les subscripcions de la Guàrdia Nacional. Com a propietat llur, era oficialment reconeguda en la capitulació del 28 de gener, i per això mateix exempta del lliurament general a mans del vencedor de les armes del govern. I Thiers restava tan completament desposseït d'arguments per iniciar la guerra contra París que va haver de recòrrer a la mentida flagrant que l'artilleria de la Guàrdia Nacional era propietat estatal!

La presa de l'artilleria no era evidentment més que un primer pas pel desarmament general de París i per tant de la revolució del 4 de setembre. Però aquesta revolució ja era la base legal de França. La república, la seua actuació, era reconeguda pel vencedor en els termes de la capitulació. Després de la capitulació havia sigut reconeguda per totes les potències forasteres; i en el seu nom s'havia reunit l'Assemblea. La revolució obrera de París del 4 de setembre era l'únic títol de dret de l'Assemblea Nacional de Bordeus i del seu govern. Sense el 4 de setembre l'Assemblea Nacional hauria d'haver deixat pas al Cos Legislatiu elegit el 1869 per sufragi universal sota domini francès i, no prussià, i que haver quedat dissolt per la revolució. Thiers i els seus ticket-of-leave haurien d'haver capitulat per obtindre salconduits signats per Louis Bonaparte que els salvassen d'un viatge a Cayenne. L'Assemblea Nacional amb el seu poder delegat per establir els termes de la pau amb Prússia no era més que un accident d'aquella revolució, l'encarnació real de la qual encara era el París armat, que l'havia iniciada, que per ella havia patit un setge de cinc mesos, amb l'horror de la fam, i que havia fet de la seua perllongada resistència, tot i el «pla» de Trochu, la base d'una guerra defensiva obstinada a les províncies. I París, ara, o bé havia de lliurar les armes al poder insultant dels amos rebels de Bordeus i reconèixer que la seua revolució del 4 de setembre no havia sigut res més que una simple transferència de poder de Louis Bonaparte al seus rivals reials;—o bé feia un pas endavant com a defensora abnegada de França, la salvació i la regeneració de la qual eren impossibles sense un enderrocament revolucionari de les condicions polítiques i socials que havien engendrat el segon imperi, i que sota la cura d'aquest havien madurat fins a podrir-se. París, demacrada per

una fam de cinc mesos no vacil·là ni un moment. Decidí heroicament de córrer el risc d'una resistència contra els conspiradors francesos tot i amb els canons prussians ja instal·lats als seus propis forts. Amb tot, però, en la seua abominació de la guerra civil, a París el Comitè Central continuà a sostindre una actitud merament defensiva, malgrat totes les provocacions de l'Assemblea, les usurpacions del govern i la concentració amenaçadora de tropes dins i al voltant de París.

El propi Thiers obrí la guerra civil en enviar Vinoy al capdavant d'una multitud de sergents de policia i uns regiments de línia en una expedició nocturna contra Montmartre, per prendre, per sorpresa, l'artilleria de la Guàrdia Nacional. És ben sabut com aquest intent fracassà davant la resistència de la Guàrdia Nacional i la confraternització de les tropes amb el poble. Aurelle de Paladines havia imprès abans d'hora el seu anunci victoriós i Thiers ja tenia preparades les planxes on comunicava les seues mesures de cop d'estat. Ara calia substituir-les per les crides de Thiers, que concedia magnànimament a la Guàrdia Nacional la possessió de les seues armes que, segons deia, era segur que es posarien al costat del govern contra els rebels. De 300.000 guàrdies nacionals tan sols 300 respongueren a la crida d'unir-se al petit Thiers. La gloriosa revolució obrera del 18 de març prenia el control indiscutit de París. El Comitè Central era el seu govern provisional. Europa semblava dubtar per un moment si aquestes recents actuacions sensacionals de l'estat i de la guerra tenien cap realitat o bé eren somnis d'un passat llargament superat.

Del 18 de març fins a l'entrada de les tropes de Versalles a París la revolució proletària romangué tan lliure dels actes de violència dels quals abunden les revolucions i més encara les contrarevolucions de les «classes superiors», que no hi deixaren fets que poguessen plànyer els seus contraris, llevat de les execucions del general Lecomte i Clément Thomas i l'afer de la Plaça Vendôme.

Un dels oficials bonapartistes implicat en l'intent nocturn de Montmartre, el general Lecomte, havia ordenat quatre vegades el 81 regiment de línia de disparar contra la multitud desarmada de la Plaça Pigalle; en refusar les tropes les injurià greument. Per comptes

de disparar contra dones i criatures els seus propis homes l'abateren. Els costums inveterats adquirits pels soldats sota l'ensinistrament dels enemics de la classe obrera, és clar, no és probable que canvien en el precís moment que aquests soldats canvien de bàndol. Els mateixos homes executaren Clément Thomas.

El «general» Clément Thomas, un ex-sergent major malcontent, s'havia allistat en els darrers temps de Louis-Philippe a les ordres del diari republicà **Le National**, on havia de fer la doble funció d'home de palla (gérant responsable) i de vigilar aquell combatiu diari. Després de la revolució de febrer els homes del **National** arribaren al poder i transformaren aquest antic sergent major en general tot just abans de les matances de juny, en les quals ell, com Jules Favre, en fou un dels sinistres preparadors i esdevingué un dels més brutals botxins. Aleshores ells i el seu estat major desaparegueren per molt de temps per aparèixer de nou a la superfície l'1 de novembre del 1870. El dia abans el «govern de defensa» a la Casa de la Ciutat havia donat solemne paraula a Blanqui, Flourens i d'altres representants dels obrers de renunciar al llur poder usurpat en favor d'una comuna elegida lliurament per París. Per comptes de complir la llur paraula, lliuraren París als bretons de Trochu, qui ara substituïa els corsos de Bonaparte. El general Tamisier fou l'únic que refusar d'embrutar el seu nom amb el trencament del compromís i renuncià al comandament en cap de la Guàrdia Nacional. En el seu lloc Clément Thomas esdevingué de nou general. Durant tot seu comandament féu la guerra no contra els prussians sinó contra la Guàrdia Nacional de París. Evità el seu armament general, enfrontà els batallons burgesos contra els batallons obrers, agranà els oficials hostils al «pla» de Trochu i dissolgué, sota l'estigma de covardia, els mateixos batallons proletaris que havien deixat astorats amb el seu heroïsmes els enemics més ardits. Clément Thomas se sentí prou orgullós d'haver recuperat la seua importància de juny com a enemic personal del proletariat de París. Uns pocs dies abans del 18 de març presentà al ministre de guerra Le Flô el seu pla per «eliminar la crema de la patuleia parisenca». Després del fracàs de Vinoy, per força havia d'aparèixer a l'escenari en qualitat d'espia aficionat. El Comitè Central i els obrers

de París foren tan responsables de l'assassinat de Clément Thomas i de Lecomte com la princesa de Gal·les del destí de la gent que morí esclafada el dia de la seua entrada a Londres.

La matança de ciutadans desarmats a la Plaça Vendôme és un mite que Thiers i els petits terratinents ignoraren persistentment en l'Assemblea tot deixant-ne la propagació en exclusiva als esclaus de palau del periodisme europeu.

Els «homes d'ordre», els reaccionaris de París, tremolaven davant la victòria del 16 de març. Per ells era el signe de la recompensa popular que els arribava. Els espectres de les víctimes que havien mort a mans llurs des dels dies de juny del 1848 fins el 22 de gener del 1871, se'ls hi apareixien. El llur pànic era el llur únic càstic. Fins i tot els sergents de policia, per comptes d'ésser desarmats i arrestats, tenien les portes obertes per fugir cap a un refugi segur a Versailles. Els homes d'ordre no tan sols foren respectats, sinó que se'ls permeté d'aplegar-se i de prendre silenciosament més d'un baluart en mig de París. Aquesta deixadesa del Comitè Central, aquesta magnanimitat dels obrers armats, tan estranya a les costums del partit de l'ordre, fou interpretada per aquest partit com simples símptomes d'una feblesa conscient. D'ací el pla ximple de fer, sota una pretesa manifestació desarmada, això que Vinoy no havia pogut realitzar amb el seus canons i metralladores. El 22 de març una marxa desordenada partí dels barris alts, tots els «petits senyors» i al capdavant els coneguts prohoms de l'imperi, els Heckeren, Coëtlogon, Henri de Péne, etc. Sota el pretext covard d'una manifestació pacífica, aquesta púrria, armada secretament, s'ordenà, maltractà i desarmà els apostat i les patrulles de la Guàrdia Nacional que es trobaven en passar, i en arribar per la Rue de la Paix a la Place Vendôme, cridava «Fora el Comitè Central! Fora els assassins! Visca l'Assemblea Nacional!», i provà d'irrompre en el quarter general de la Guàrdia Nacional. En resposta als trets de revòlver, s'aplicà el procediment regular; en fracassar, el foc el dirigí el general de la Guàrdia Nacional. Una salva féu fugir els manifestants, que s'esperaven que la simple exhibició de la llur «categoria social» tindria el mateix efecte en la revolució parisenca que les trompetes de

Josua en els murs de Jericó. Els qui fugien deixaven darrera llur dos guàrdies nacionals morts, nou de greument ferits (entre ells un membre del Comitè Central), i el rastre dels revòlvers, punyals, ganivets, en prova del caràcter «desarmat» de la llur manifestació «pacífica». Quan el 13 de juny del 1849 la Guàrdia Nacional de París féu una manifestació realment pacífica en protesta contra l'assalt traïdorenc de tropes franceses contra Roma, Changarnier, aleshores general del partit d'ordre, fou aclamat per l'Assemblea Nacional i especialment per Thiers com el salvador de la societat per haver llençat les tropes des de totes bandes contra aquests homes desarmats, per abatre'ls a trets i a cops de sabre, per passar els cavall per damunt d'ells. Aleshores es declarà l'estat de setge a París; Dufaure presentà a l'Assemblea noves lleis repressives; noves detencions, noves proscripcions, un nou regnat del terror s'hi establí. Però les «classes inferiors» ho capgiraren. El Comitè Central del 1871 es limità a ignorar els herois de la «manifestació pacífica», i així dos dies després forcen capaixòs d'aplegar-se sota l'almirall Saisset per fer la manifestació *armada*, que acabaria amb la fugida a Versalles. En la seua reserva a continuar la guerra civil oberta per l'intent de robatori de Thiers a Montmartre, el Comitè Central esdevingué culpable, ara, d'un error decisiu en no marxar immediatament cap a Versalles, aleshores completament indefensa, i posar fi a les conspiracions de Thiers i dels seus petits agraris. Per comptes d'això, de nou es permeté al partit d'ordre de provar de reforçar-se a les urnes, el 26 març, les eleccions a la Comuna. Aquell dia a les batllies els homes d'ordre bescanviaren paraules de conciliació amb els seus vencedors massa generosos, mentre murmuraven en els cors vots solemnes d'exterminar-los quan fos possible.

I ara veieu el revers de la medalla! Thiers obrí la seua segona campanya contra París a principis d'Abril. La primera columna de presoners parisencs duts cap a Versalles, fou sotmesa a un maltractament intolerable, mentre Ernest Picard, amb les mans a les butxaques, en feia befa, i mentre les senyores de Thiers i Favre, en mig de les llurs dames d'honor (?), aplaudien, des dels balcons, els ultratges de la turba versallesca. Els soldats de línia capturats foren

massacrats a sang freda; el nostre valent amic, el general Duval, el Fet de Ferro, fou afusellat sense cap formació de causa. Galliffet, el «Louis» de la seua senyora, tan conegut per les seues penoses exhibicions en les orgies del segon imperi, es vantà en una proclama d'haver ordenat l'assassinat d'un petit grup de guàrdies nacionals, amb el llur capità i tinent, sorpresos i desarmats pels seus caçadors. Vinoy, el fugit, fou fet per Thiers Gran Creu de la Legió d'Honor, per la seua ordre general d'abatre tot soldat de línia capturat entre els comunards. Desmaret, el gendarme, fou condecorat per fer trossos traïdorament l'enlairat i cavalleresc Flourens, qui havia salvat els caps del govern de defensa el 31 d'octubre del 1870. Els «detalls encoratjadors» del seu assassinat foren triomfantment desgranats per Thiers a l'Assemblea Nacional. Amb la vanitat crescuda d'un polze parlamentari que hom deixava jugar el paper de Tamerlan, negà als rebels el dret de la neutralitat de les llocs d'assistència sanitària. Res més horrible, com preveïé Voltaire, que un mico que durant un temps tingués mà lliure per satisfer els seus instints de tigre.

Després que la Comuna (decret del 7 d'abril) ordenàs represàlies i declaràs que era el seu deure «de protegir París contra les explosions caníbals dels bandits versallescs, i de demanar ull per ull, i dent per dent», Thiers no sols no aturà el tracte bàrbar dels personers, sinó que a més els insultava en els butlletins: «mai els ulls dels homes honestos havien hagut de veure uns procediments tan degenerats en una democràcia tan degenerada»—homes tan honestos com el propi Thiers i els homes ticket-of-leave. Amb tot l'afusellament de presoners fou suspès per un temps. Tant bon punt, però, que Thiers i els seus generals desembristes s'adonaren que el decret de represàlies de la Comuna no era més que una amenaça buida, que fins i tot els seus gendarmes espies enxampats a París amb l'uniforme de guàrdies nacionals, que fins i tot els seus sergents de policia enxampats amb ampolles incendiàries, eren respectats, els afusellaments generalitzats de presoners foren presos i mantinguts ininterrompudament fins a la fi. Les cases a on els guàrdies nacionals s'hi havien refugiat, foren rodejades pels gendarmes, inundades de

petroli (que apareixia així per primera vegada), i hi calaven foc; els cossos calcinats eren aleshores transportats en l'ambulància de premsa (a Les Ternes). El 25 d'abril, quatre guàrdies nacional que s'havien rendit a un grup de caçadors muntats a Belle-Epine, foren afusellats tot seguit, un rere l'altre, pel capità, un home de la confiança de Galliffet. Un dels quatre, Scheffer, que havien deixat per mort, s'arrossegà fins a les posicions parisenques i comunicà el fet a una comissió de la Comuna. Quan Tolain demanà al ministre de guerra pel report d'aquesta comissió, els agraris ofegaren la seua veu i impediren Le Flô de respondre. Seria un insult pel seu «gloriós» exèrcit de parlar dels seus fets. El to enlairat del butlletí de Thiers en anuncià la matança de guàrdies nacionals a Moulin-Saquet, sorpresos mentre dormien, i els afusellaments massius a Clamart, féu perdre els nervis del mateix **Times** de Londres. Però seria inútil ara provar de relatar allò que eren només les atrocitats preliminars dels bombarders de París i dels fomentadors d'una rebel·lió senyorial protegida pels invasors forasters. En mig de tots aquests horros, Thiers, completament oblidat dels seus planys parlamentaris vers la terrible responsabilitat que pesava damunt les seues petites espatlles, es vantava en els seus butlletins que l'Assemblée siège paisiblement (l'Assemblea resta en pau), i demostra amb les seues contínues festes, avui amb els generals desembristes, demà amb els prínceps alemanys, que la seua digestió no pateix el més mínim, ni tan sols pels espectres de Lecomte i de Clément Thomas.

III

El matí del 18 de març del 1871 París s'aixeca amb el crit: «Visca la Comuna!». Què és la Comuna, aquest esfinx, que posa tant a prova la ment burgesa?

«Els proletaris de París», diu el Comitè Central en el seu manifest del 18 de març, «en mig dels fracassos i de les traïcions de les classes dirigents, han entès que ha arribat l'hora de salvar la situació en prendre a les mans la direcció dels afers públics... Han entès que és el llur deure imperatiu i el llur dret absolut d'esdevindre els senyors dels propis destins, amb la presa del poder governamental».

Però la classe obrera no pot prendre simplement la maquinària estatal i posar-la al servei dels llurs propis objectius.

El poder estatal centralitzat, amb els seus òrgans omnipresents d'exèrcit permanent, policia, burocràcia, clergat, judicatura, òrgans creats d'acord amb el pla d'una divisió sistemàtica i jeràrquica del treball, sorgeix dels dies de la monarquia absoluta, i serveix la burgesia ascendent com a arma poderosa en la seua lluita contra el feudalisme. Tot i així el seu desenvolupament continuà recobert de tota mena de deixalles mitjvals, drets senyorials, privilegis locals, monopolis municipals i gremials, i constitucions provincials. L'aixecament gegantí de la revolució francesa del segle XVIII agranà totes aquestes relíquies d'un temps ja passat, i netejava així simultàniament el terreny social dels darrers obstacles per la superestructura del modern edifici estatal. L'estat modern que aixecà el primer imperi, que resultà ell mateix de les guerres de coalició de l'Europa semi-feudal contra la França moderna. Durant les formes polítiques posteriors, el govern fou posat sota control parlamentari, és a dir sota el control directe de les classes propietàries. Esdevingué no tan sols l'hivernacle de colossals deutes nacionals i de contribucions escruixidores, i amb els seus atractius irresistibles de terres, béns i patrocinis, no tan sols la barrera de contenció entre les faccions rivals i els aventurers de les classes dirigents, sinó que el seu caràcter polític canviava simultàniament amb els canvis econòmics de la societat. En la mesura que el progrés de la indústria moderna desenvolupava, ampliava i intensificava l'antagonisme de classe entre el capital i el treball, el poder estatal assumia més i més el caràcter de poder damunt la classe obrera, de màquina del domini de classe. Després de què cada revolució marcàs un avenç en la lluita de classes, el caràcter purament repressiu del poder estatal restava més i més clar. La revolució del 1830 que suposà el traspàs del govern dels terratinents als capitalistes, el traspassava dels més remots als més directes enemics dels treballadors. Els republicans burgesos que en nom de la revolució de febrer prengueren el poder estatal, l'empraren per fer les massacres de juny, per tal de convèncer la classe obrera que la república «social» suposa basar la república en la llur

subjecció social, i per tal de convèncer el gruix reialistes de la classe burgesa i terratinent que podien confiar amb seguretat les preocupacions i els honoraris del govern als republicans burgesos. Després de la llur explosió heroica del juny els republicans burgesos haurien de tornar a col·locar-se darrera del «partit d'ordre»—una coalició formada per totes les fraccions i faccions concurrents de les classes propietàries en oberta oposició a les classes expropiades. La forma adient pel seu govern conjunt era la república parlamentària amb Louis Bonaparte com a president; un govern de terrorisme de classe i d'insult declarat contra la «vile multitude» (la vil multitud). Si bé, com deia Thiers, la república parlamentària era la forma estatal que dividia menys les fraccions de la classe dominant, també obria un abisme entre aquesta i la resta del cos social que hi havia fora de les seues migrades files. Les limitacions que per les llurs pròpies divisions en els règims anteriors encara afectaven el poder estatal, desaparegueren amb la llur unió. Davant l'ascens amenaçador del proletariat, ara empraven aquell poder estatal implacablement i de forma ostentosa com la màquina de guerra nacional del capital contra el treball. Però en la llur croada ininterrompuda contra les masses productores no tan sols es veien obligats a invertir l'executiu contínuament de poders creixents de repressió, sinó també alhora de desproveir el propi baluart parlamentari—l'Assemblea Nacional—un per un de tots els seus propis mitjans de defensa contra l'executiu. L'executiu en la persona de Louis Bonaparte, se'ls hi girà en contra. El resultat vital de la república del «partit d'ordre» fou el segon imperi.

L'imperi, amb el cop d'estat com a partida de naixement, el sufragi universal com aprovació, i el sabre com a ceptre, declarà que es recolzava en la pagesia, la gran massa de productors no implicats directament en la lluita entre el capital i el treball. Declarà que salvava la classe obrera en trencar el parlamentarisme i, amb ell, la servitud descarada del govern envers les classes propietàries. Declarà que salvava les classes propietàries en sostindre la llur hegemonia econòmica damunt la classe obrera; i finalment declarà que unia totes les classes per fer revivre per tothom la quimera de la glòria

nacional. En realitat era l'única forma possible de govern en un moment que la burgesia havia perdut ja la facultat, que la classe obrera no havia adquirit, de dirigir la nació. Tot el món l'aclamà com el redemptor de la societat. Sota el seu domini la societat burgesa, lliure de preocupacions polítiques, assolí un desenvolupament inesperat fins i tot per ella mateixa. La seua indústria, el seu comerç s'expangueren fins a una grandària desmesurada; el joc financer celebrà orgies cosmopolites; la misèria de les classes fou ofegada per una demostració desvergonyida d'un luxe aclaparador, insuperable i sense fi. El poder estatal aparentment surava per damunt de tota la societat i de l'escàndol més escandalós d'aquesta societat i de totes les seues corrupcions. La seua putrefacció i la putrefacció de la societat que havia salvada quedaren al descobert per la baioneta prussiana, delitosa de transferir la seu suprema d'aquell règim de París a Berlín. L'imperialisme és la forma més substituïda i alhora la més evolucionada del poder estatal que la societat burgesa neixent havia començat a elaborar com a mitjà de la seua pròpia emancipació del feudalisme, que la societat burgesa plenament desenvolupada ha transformat finalment en un mitjà per l'esclavització del treball pel capital.

L'antítesi directa a l'Imperi era la Comuna. El crit de «república social», amb el qual el proletariat parisenc féu la revolució de febrer, no expressava res més que una aspiració indeterminada per una república que no tan sols superàs la forma monàrquica del domini de classe, sinó el propi domini de classe. La Comuna era la forma determinada d'aquesta república.

París, el punt central i la seu de l'antic poder governamental i alhora el punt fort social de la classe obrera francesa, s'havia aixecat en armes contra l'intent de Thiers i dels seus petits agraris de restaurar i perpetuar aquell antic poder governamental que els havia arrabassat l'imperi. París pogué resistir tan sols perquè, com a conseqüència del setge s'havia lliurat de l'exèrcit, i l'havia substituït per una guàrdia nacional composta fonamentalment d'obriers. Aquest fet havia de rebre ara una forma jurídica. El primer decret de la Comuna fou per

tant la supressió de l'exèrcit permanent i la seua substitució pel poble armat.

La Comuna consistia en consellers municipals triats per sufragi universal en els diversos districtes de la ciutat. Eren responsables i revocables per curts terminis. La majoria eren naturalment obrers o representants coneguts de la classe obrera. La Comuna havia d'ésser no un cos parlamentari, sinó un d'obrer, executiu i legislatiu al mateix temps. La policia, per comptes de continuar com a eina del govern estatal, fou desprovista de totes les seues atribucions polítiques, i convertida en una eina responsable, i sempre revocable, de la Comuna. Igual era pels funcionaris de totes les altres branques de l'administració. Des dels membres de la Comuna cap avall, el servei públic s'havia de pagar d'acord amb el *salari obrer*. Els interessos creats i les despeses de representació dels alts càrrecs estatals desaparegueren amb aquests propis alts càrrecs. Les funcions públiques deixaren d'ésser una propietat privada en mans del govern central. No tan sols l'administració municipal, sinó tota la iniciativa fins aleshores exercida per l'estat fou posada a mans de la Comuna.

En haver-se lliurat de l'exèrcit i de la policia, les eines del poder material de l'antic govern, la Comuna es preocupà de trencar la força espiritual de la repressió, el poder clerical; decretà la dissolució i l'expropiació de totes les esglésies com a òrgans propietaris. Els sacerdots foren enviats de nou al recer de la vida privada, per, a imatge dels llurs predecessors, alimentar-se allà de les ànimes dels creients. Igualment les institucions educatives foren obertes gratuïtament al poble, i alhora se les netejava de tota interferència estatal i eclesiàstica. Així, no tan sols es posava a l'abast de tothom l'educació, sinó que la pròpia ciència es lliurava de les cadenes que el perjudici de classe i la força governament les hi havia imposades.

Calia arrabassar als funcionaris judicials aquella lamentable independència que no havia servit més que per emmascarar la seua submissió objecta a tots els governs reeixits que, al seu torn, havien contret i trencat juraments de fidelitat. Com la resta dels funcionaris, magistrats i jutges eren electes, responsables i revocables.

La Comuna de París havia de servir evidentment com a model per tots els grans centres industrials de França. A mesura que l'ordre comunal s'establís a París i als centres de segon ordre, l'antic govern centralitzats també hauria de deixar pas a les províncies a l'autogovern dels productors. En un breu esborrany de l'organització nacional, que la Comuna no tingué temps de desenvolupar, es diu clarament que la Comuna havia d'ésser la forma política de fins i tot el llogarret més petit, i que en els districtes rurals l'exèrcit permanent s'havia de substituir per una milícia nacional, amb un període de servei extremadament curt. Les comunitats rurals de cada districte havien d'administrar els llurs afers comuns amb una assemblea de delegats a la capital, i aquestes assemblees de districte de nou enviarien diputats a la Delegació Nacional de París; cada delegat seria en tot moment revocable i lligat amb unes instruccions determinades dels seus electors. Les poques però importants funcions que romandrien a mans d'un govern central no se suprimirien, com s'ha tergiversat malintencionadament, sinó que se'n farien càrrec funcionaris de la Comuna i per tant responsables. No s'havia de trencar la unitat de la nació, sinó al contrari organitzar-la amb la constitució comunal, i esdevindria realitat amb la destrucció del poder estatal que es reclamava l'encarnació d'aquella unitat, independent i superior a la pròpia nació, de la qual no era més que l'excrecència parasitària. Mentre els òrgans merament repressius de l'antic poder governamental havien d'ésser extirpats, les seues funcions legítimes havien d'ésser arrabassades d'una autoritat que s'atribuïa una preeminència damunt la pròpia societat, i restaurar-les als agents responsables de la societat. Per comptes de decidir cada tres o sis anys quin membre de la classe dirigent havia de malrepresentar el poble en el Parlament, el sufragi universal havia de servir el poble, constituït en comunes, com el sufragi universal serveix a qualsevol altre empresari a la recerca de treballadors i d'empleats pel seu negoci. I és ben sabut que les companyies, com els individus, en qüestions de negocis reals saben com posar l'home adient en el lloc adient i, si s'equivoquen una sola vegada, de redreçar-ho aviat. D'altra banda, res no podia ésser més aliè a

l'esperit de la Comuna que superar el sufragi universal amb una investidura jeràrquica.

És el destí general de les creacions històriques completament noves de ésser malenteses com les companyes de formes antigues, i àdhuc mortes, de la vida social, amb la quals tenen unes certes similituds. Així aquesta nova Comuna, que trenca amb el poder estatal modern, s'ha malinterpretat com una reproducció de les comunes mitjvals, que al principi precediren i després serviren com a substrat d'aquell propi poder estatal. La constitució comunal s'ha malinterpretat com un intent de trencar, en una federació de petits estats, com somniaren Montesquieu i els girondins, aquella unitat de les grans nacions que, si bé originalment aconseguida per la força política, ara ha esdevingut un poderós reforç de la producció social. L'oposició de la Comuna envers el poder estatal s'ha malinterpretat com una forma exagerada de l'antiga lluita contra la sobrecentralització. Les peculiars circumstàncies històriques poden haver impedit el desenvolupament clàssic, com a França, de la forma de govern burgesa, i poden haver permès, com a Anglaterra, l'assoliment dels grans òrgans estatals centrals sota un aspecte corrupte, consellers adinerats i ferotges guàrdies pobres a les ciutats, i magistrats virtualment hereditaris al camp. La constitució comunal restauraria al cos social totes les forces absorbides pel paràsit «estat», i que impedeix el lliure moviment de la societat. Amb aquest fet hauria iniciat la regeneració de França. La classe mitjana de les ciutats de províncies veia en la Comuna un intent de restaurar el domini que sota Louis-Philippe el seu ordre havia tingut en el camp, i que sota Louis Napoléon fou substituït pel pretès domini del camp sobre la ciutat. En realitat la constitució comunal posava els productors rurals sota la direcció intel·lectual de les capitals de districte, i els vinculava als treballadors, els aliats naturals dels llurs interessos. La simple existència de la Comuna implicava, evidentment, l'autogovern local, però ja no com a control de l'ara superat poder estatal. Això tan sols podia cabre en el cap d'un Bismarck a qui, quan no es dedicava a les seues intrigues de sang i ferro, sempre li agrada de reprendre el seu antic ofici, tan adient al seu calibre mental, de col·laborador amb

«Kladderadatsch»—tan sols en un cap així podia cabre la idea d'assimilar les aspiracions de la Comuna de París, segons la caricatura de l'antiga constitució municipal francesa del 1791, a l'ordenació municipal prussiana que degrada els governs municipals a simples rodes secundàries en la maquinària estatal prussiana. La Comuna féu realitat aquella consigna de les revolucions burgeses—un govern barat—en destruir les dues grans fonts de despesa, l'exèrcit i el funcionariat. La seua simple existència suposava la inexistència de la monarquia que, a Europa si més no, és la recoberta normal i indispensable del domini de classe. Fornia la república amb la base d'institucions realment democràtiques. Però ni un «govern barat» ni una «veritable república» eren el seu objectiu darrer; eren tan sols els seus subproductes.

La multiplicitat d'interpretacions que s'han fet de la Comuna, i la multiplicitat d'interessos que les han construïdes al llur favor, mostren que era una forma política profundament expansiva, mentre que totes les formes anteriors de govern havien sigut emfàticament repressives. El veritable secret era aquest: era essencialment un *govern de classe obrera*, el resultat de la lluita dels productors contra la classe expropiadora, la forma política finament descoberta sota la qual aconseguir l'emancipació econòmica del treball.

Sense aquesta darrera condició la constitució comunal hauria sigut un impossible i un engany. El domini polític del productor no pot coexistir amb la perpetuació de la seua esclavitud social. La Comuna havia de servir per tant com a palanca per desarrelar el fonament econòmic damunt el qual reposa l'existència de les classes, i per tant del domini de classe. Amb el treball emancipat, tothom esdevé obrer, i el treball productiu deixa d'ésser un atribut de classe.

És un fet estrany: malgrat tots els grans discursos i la immensa literatura dels darrers seixanta anys sobre l'emancipació del treballador⁸⁶— no acaba el treballador de prendre la qüestió a les pròpies mans, que sorgeix a l'instant tota la fraseologia apologètica dels portantveus de la societat actual amb els seus dos pols: capital i

86 (1871 und 1876) Emancipació del treball

esclavitud salarial (el terratinent no és ara més que el company adormit del capitalista), com si la societat capitalista encara fos en el seu estadi més pur d'innocència virginal, amb els seus fonaments⁸⁷ encara per desenvolupar, amb tots els seus autoenganys encara sense explotar, amb les seues realitats prostituides encara sense posar de manifest! La Comuna, certament, abolí la propietat, el fonament de tota civilització! Sí, senyors meus, la Comuna volia abolir la propietat de classe que fa del treball de molts la riquesa d'uns pocs. Cercava l'expropiació dels expropiadors. Volia fer realitat la propietat individual en transformar el mitjà de producció, la terra i el capital, ara sobretot el mitjà per esclavitzar i explotar el treball, en simples instruments del treball lliure i associat. Però això és comunisme, l'«impossible» comunisme! Aleshores, per què els membres de les classes dirigents que són prou intel·ligents com per percebre la impossibilitat de la continuació de l'actual sistema, i n'hi ha molts, han esdevingut els apòstols oberts i declarats de la producció cooperativa. Si, però, la producció cooperativa no ha d'ésser un foc d'encenalls, si ha de superar el sistema capitalista, si les societats cooperatives han de regular la producció nacional d'acord amb un pla comú, i per tant prendre-la sota el llur control, i posar fi a l'anarquia constant i a les convulsions periòdiques que són el destí de la producció capitalista, què seria altrament sinó comunisme, comunisme «possible»?

La classe obrera no esperava miracles de la Comuna. No té cap utopia fixa i acabada que introduir per decret popular. Sap que per tal d'assolir el seu propi alliberament i conjuntament amb ell aquella forma de vida superior, cap a la qual tendeix irresistiblement la societat actual pels seus propis desenvolupaments econòmics, ella, la classe obrera, haurà de passar per una llarga lluita, per tota una sèrie de processos històrics que transformen alhora els homes i les circumstàncies. No té cap ideal per realitzar; però ha d'alliberar els elements de la nova societat que són al ventre de la decadent societat burgesa. En plena consciència de la seua missió històrica⁸⁸ i amb la

87 (1871 und 1876) Contràriament

88 (1876) Tendència

decisió heroica de dur-la a terme, la classe obrera es pot permetre de somriure davant les dures invectives dels lacais de ploma i tinter de la premsa i de la protecció didàctica dels benintencionats doctrinaris burgesos, que presenten les llurs obvietats i puntualitzacions sectàries amb el to oracular de la infal·libilitat científica.

Quan la Comuna de París posà la direcció de la revolució a les pròpies mans; quan simples obrers per primera vegada gosaven d'infringir el privilegi governamental dels llurs «superiors naturals», els propietaris, i sota unes circumstàncies de complicació sense paral·lel, l'exerciren—amb uns salaris els més alts dels quals amb prou feines s'elevaven a una cinquena part del que, d'acord amb l'alta autoritat científica (Professor Huxley), és el mínim requerit pel secretari de consell escolar de Londres—, l'antic món tremolava de ràbia en veure la bandera vermella, el símbol de la república del treball, onejar damunt la Casa de la Ciutat.

I així i tot, aquesta fou la primera revolució on la classe obrera es reconegué obertament com l'única classe capaç d'iniciativa social, fins i tot per la gran part de la classe mitjana de París—petit empresari, menestral, comerciant—, amb els capitalistes rics com a única excepció. La Comuna els havia salvat amb una hàbil posició davant la causa sempre recurrent de disputa entre la pròpia classe mitjana, la qüestió dels deutors i els creditors. Aquesta mateixa part de la classe mitjana, després d'haver contribuït a la derrota de la insurrecció obrera del juny; i que immediatament havia sigut sacrificada per l'Assemblea constituent als llurs creditors. Però aquest no era l'únic motiu per arrencar-se al costat de l'obrer. Sentien que no hi havia cap més elecció: la Comuna o l'Imperi, fos sota el nom que fos. L'imperi havia arruïnat econòmicament aquesta classe mitjana pel malbaratament de la riquesa pública, per la gran inestabilitat financera, per l'impuls que havia donada a la centralització artificialment accelerada del capital i l'expropiació conseqüent de gran part d'aquesta classe mitjana. Els havia eliminat políticament, els havia frapat moralment amb les seues orgies, havia insultat el llur volterianisme en lliurar l'educació dels petits als «germans ignorants», havia violentat el llur esperit nacional com a

francesos en arrossegar-los a una guerra que tan sols deixava un pagament per les ruïnes causades—la desaparició de l'imperi. De fet, després de la fugida dels alts bonapartistes i de la banda zíngara de capitalistes de París, el veritable partit d'ordre de la classe mitjana aparegué com la «Unió republicana», que es posà sota la bandera de la Comuna i la defensà contra les maquinacions intencionades de Thiers. Si l'agraïment d'aquesta gran massa de la classe mitjana resistesca l'actual forta prova, es veurà amb el temps.

La Comuna era del tot correcta en dir als camperols: «la nostra victòria és la vostra esperança!». De totes les mentides covades a Versalles i repetides pels gloriosos seus de premsa, una de les més inaudites era que els petits terratinents de l'Assemblea Nacional representaven el camperol francès. Que hom pense simplement en l'amor dels camperols francesos pels homes als qui, després del 1815, hagué de pagar la indemnització del miliard! Als ulls dels camperols francesos la pròpia existència d'un gran terratinent és en si un atac a les llurs conquestes del 1789. Els burgesos havien gravat el 1848 la seua parcel·la de terra amb la taxa addicional de 45 cèntims per franc, però de fet ho féu en nom de la revolució, mentre ara fomentaven una guerra civil contra la revolució, per tal de carregar les indemnitzacions de guerra als prussians de cinc miliards als camperols. La Comuna declarà contràriament en una de les primeres proclamacions que faria pagar el seu cost als veritables causants de la guerra. La Comuna hauria lliurat el camperol de la taxa de sang, els haurien donat un govern barat, haurien transformat les actuals sangoneres, el notari, l'advocat, l'executor i d'altres vampirs judicials en agents a sou de la Comuna, elegits i responsables davant ell. L'hauria alliberat de la tirania de la guàrdia rural, el gendarme i el prefecte; li hauria donat la il·lustració del mestre d'escola en el lloc de la idiotització del sacerdot. I el camperol francès és per damunt de tot, un home assenyat. Hauria trobat extremadament raonable que la paga del sacerdot, per comptes d'obtindre-la el recaptador d'impostos, hauria de dependre de l'acció espontània de l'instint religiós del mossèn. Així eren els grans avantatges immediats que el domini de la Comuna—i únicament ell—suposava pels camperols

francesos. És per tant del tot superflu perdre's en els problemes més complicats però vitals que sols la Comuna podia resoldre, i alhora s'hi veia obligada a fer-ho, en favor del camperol—en el deute hipotecari, que pesava com un dimoni damunt la seua parcel·la, en el creixement continu del proletariat agrari per l'expoliació d'aquestes parcel·les, i en el desenvolupament de l'agricultura⁸⁹ moderna i la competència de les finques capitalistes.

El camperol francès havia elegit Louis Bonaparte com a president de la república, però el partit d'ordre creà el segon imperi. això que volia realment el camperol francès ho començà a mostrar el 1849 i el 1850, en oposar el seu maire al prefecte governamental, el seu mestre d'escola al sacerdot governamental, i a ell mateix al gendarme governamental. Totes les lleis del partit d'ordre del gener i febrer del 1850 eren mesures declarades de repressió contra el camperol. El camperol era bonapartista, perquè la gran revolució, amb tots els beneficis que li havia comportat, era encarnada, als seus ulls, per Napoléon. Aquest engany, que sota el segon imperi aviat s'ensorraria (amb la seua natura del tot hostil als rurals), aquest prejudici del passat, com podia resistir la crida de la Comuna als interessos vitals i a les necessitats urgents dels camperols?

Els rurals—aquesta fou de fet la llur principal reserva—sabien que tres mesos de comunicació lliure entre el París comunal i les províncies comportaria un aixecament general dels camperols, i per tant d'ací el seu afany d'encerclar París amb una barrera policia, per tal d'aturar la propagació de la pesta bovina.

Mentre que la Comuna era la veritable representant de tots els elements sans de la societat francesa, i per tant l'únic veritable govern nacional, era igualment, com a govern obrer, el campió ferm de l'emancipació del treball, en tot el sentit internacional de la paraula. Davant els ulls de l'exèrcit prussià, que havia annexionades dues províncies franceses a Alemanya, la Comuna havia annexionat els treballadors de tot el món a França.

89 (1871 und 1876) Agricultura

El segon imperi havia sigut el jubileu de la murrieria cosmopolita, l'afany de tots els països en la seua crida per participar en les orgies i els saquejos del poble francès. Fins i tot en aquest moment encara és la mà dreta de Thiers en Ganesco, l'estafador valac, i la seua mà esquerra és Markovski, l'espia rus. La Comuna concedí a tots els forasters l'honor de morir per una causa immortal. —Entre la guerra exterior perduda per la llur traïció i la guerra civil fomentada per la llur conspiració amb els invasors forasters, la burgesia havia trobat temps per mostrar el llur patriotisme amb l'organització de ràtzies policials contra els alemanys de França. La Comuna féu d'un alemany el seu ministre de treball |Leo Frankel|—. Thiers, la burgesia, el segon imperi havien enganyat contínuament Polònia amb sorolloses declaracions de simpatia, mentre en realitat la traïen a Rússia i hi feien el joc brut. La Comuna honorà els fills heroics de Polònia en posar-los al capdavant dels defensors de París |Jaroslaw Dombrowski i Walery Wróblewski|. I per marcar del tot la nova era històrica que inaugurava conscientment, sota els ulls dels prussians vencedors d'una banda, i de l'exèrcit bonapartista dirigit per generals bonapartistes, de l'altra, féu caure el símbol colossal de la glòria bèl·lica, la Columna Vendôme.

La gran mesura social de la Comuna era la seua pròpia activitat. Les seues mesures especials tan sols es poden entendre com la tendència d'un govern del poble i pel poble. D'ací l'abolició del treball nocturn dels treballadors dels forns de pa; la prohibició, sota sanció, de la pràctica dels empresaris de reduir els salaris amb la imposició dels empleats de multes sota tota mena de pretextos—un procés en el qual l'empresari combina en la seua persona els papers de legislador, jutge i executor, i n'extreu el botí. Una altra mesura d'aquesta classe fou el lliurament de tots els tallers i fàbriques tancats a les associacions obreres, sota reserva de compensació, fos quin fos el motiu dels respectius capitalistes de desaparèixer o abandonar la feina.

Les mesures financeres de la Comuna, remarcables per la llur visió i mesura, tan sols podien ésser les compatibles amb la situació d'una ciutat assetjada. En consideració als robatoris enormes comesos a la ciutat de París per les grans companyies financeres i els contractors

sota el domini de Haussmann, la Comuna hauria tingut un dret incomparablement superior a confiscar la llur propietat que no pas tenia Louis Bonaparte respecte la família Orléans. Els Hohenzollern i els oligarques anglesos, que tots dos havien aconseguit bona part de les llurs possessions amb l'expoli dels béns eclesiàstics, s'escandalitzaren enormement, és clar, quan la Comuna obtingué tan sols 8.000 francs de la secularització. Mentre el govern de Versalles, tan bon punt recuperà un cert alè i força, emprà els mitjans més violents contra la Comuna; mentre es desfeia de la lliure expressió d'opinió per tot França, fins al punt de prohibir les assemblees de delegats de les frans ciutats; mentre sotmetia Versalles i la resta de França a un espionatge que despassava de llarg el del segon imperi; mentre feia cremar amb els seus gendarmes-inquisidors tots els periòdics impressos a París, i retenia tota la correspondència de i a París; mentre a l'Assemblea Nacional els intents més tímids de dedicar una paraula a París eren ofegats d'una forma desconeguda fins i tot a la Cambra de Terratinents del 1816; amb l'hostilització cruenta de Versalles a l'exterior i els seus intents de corrupció i de conspiració fins París—no haura traït penosament la Comuna la seua confiança si hagués afectat el manteniment de totes les decèndies i aparences del liberalisme com si hi fos en temps d'una pau profunda? Si el govern de la Comuna hagués sigut semblant al del senyor Thiers, no hi hauria hagut més motius per suprimir la premsa del partit de l'ordre que no per suprimir la premsa de la Comuna a Versalles?

Era de fet irritant pels rurals que mentre declaraven el retorn de l'esglèsia com l'únic mitjà pel salvament de França, la infidel Comuna desenterrà els peculiars misteris del monestir de Picpus i de l'esglèsia de St. Laurent. Era una sàtira contra Thiers que, mentre penjava grans creus als generals bonapartistes com a reconeixement de la llur mestria en obtindre derrotes, signar capitulacions i demanar cigarretes a can Wilhelm, la Comuna deposava i arrestava els seus generals quan sospitava que no complien. L'expulsió de la Comuna i la detenció d'un dels seus membres [Blanchet], qui s'havia infiltrat amb un nom fals, i que havia passat a Lió sis dies d'empresonament per un simple desfalc, no era un insult deliberat al

falsificador, Jules Favre, aleshores encara ministre d'exteriors de França, que encara venia França a Bismarck i encara dictava ordres a l'incomparable govern belga? Però, de fet, la Comuna no feia cap declaració d'infal·libilitat, l'atribut invariable de tots governs de l'antic estil. Publicava tots els documents i actuacions, presentava al públic tots les seues errades.

En tota revolució hi entren, al costat dels veritables actors, homes d'una altra natura. Uns són els supervivents de revolucions anteriors, de les quals són devots; sense una visió del moviment actual, però que encara mantenen una gran influència en el poble per la llur reconeguda honestat i caràcter o per la simple tradició. Altres són simples cridaners que, en haver repetit any rere any les mateixes declamacions de costum contra el govern del dia, s'han guanyada la reputació de revolucionaris de tota la vida. Després del 18 de març aquests individus també s'alçaren i en certs casos assoliren un paper important. A mesura que el llur poder avançava impedièn l'acció real de la classe obrera, de la mateixa forma com abans havia passat amb el ple desenvolupament de cada revolució anterior. Són un mal irremeiable; amb el temps desapareixen; però no hi hagué prou temps per la Comuna. Com de meravellós, fet i fet, fou el canvi que introduí la Comuna a París! Cap espurna de la París prostituïda del segon imperi. París ja no era el lloc de trobada de terratinents britànics, d'absentistes irlandesos, d'ex-esclavistes i aprofitats americans, d'ex-feudals russos i de boiards valacs. Cap més cos en la morgue, cap assalt nocturn i gairebé cap més furt; des dels dies de febrer del 1848 els carrers de París no havien sigut més seguts, i sense policia de cap mena.

«Nosaltres», deia un membre de la comuna, «ja no sentim parlar de morts, robatoris i assalts contra persones: sembla de fet com si la policia s'hagués endut a Versalles tots els seus amics conservadors».

Les cocots havien seguit les passes dels llurs protectors – els fugits homes de família, de religió i per damunt de tot de propietat. En el llur lloc les dones reals de París apaereixien a la superfície – les dones heroiques, nobles i abnegats, com les dones de l'antiguitat. La París treballadora, pensadora, lluitadora, sagnada, gairebé

inconscient en covar una nova societat dels caníbals que hi havia a les portes, radiant en l'entusiasme de la seua iniciativa històrica!

I aleshores, oposat a aquest nou món de París, hi havia l'antic món de Versalles – aquesta assemblea d'espectres de tots els règims difunts, legitimistes i orleanistes, ansiosos per rapinyar la carronya de la nació – amb una cua de republicans prediluvians, que amb la llur presència aprovaven la rebel·lió d'esclavistes, i que confiaven en sostindre la república parlamentària damunt la vanitat del cim senil que hi havia al capdavant del govern, una caricatura del 1789 en fer les llurs reunions fantasmagòriques en el Jeu de Paume (el Joc de Pilota, on s'havia reunit l'Assemblea Nacional el 1789). Vet ací, aquesta assemblea, la representant de tot allò mort a França, elevada a una aparença de vida tan sols pels sabres dels generals de Louis Bonaparte. París tota la veritat, Versalles tota la mentida, i aquesta mentida difosa per la boca de Thiers.

Thiers diu a una delegació dels batlles del departament del Sena i l'Oise:

«Podeu confiar en la meua paraula, que *mai* he trencada!».

A la pròpia Assemblea li diu que «és l'Assemblea més lliurement elegida i més liberal que França ha posseïda»; de la seua multiforme soldadesca, diu que «és l'admiració del món i l'exèrcit més valuós que França ha tingut»; a les províncies, que el bombardeig de París per ell és una invenció:

«Si s'ha disparat cap canó, no ha sigut per part de l'exèrcit de Versalles, sinó per qualques insurgents que proven de fer veure que lluiten, mentre no gosen de donar la cara».

De nou diu a les províncies:

«L'artilleria de Versalles no bombardeja París, tan sols la canoneja».

A l'arquebisbe de París li diu que les suposades execucions i repressalies atribuïdes a les tropes de Versalles són una completa mentida. Explica a París que tan sols li preocupa «d'alliberar-los dels

repugnants tirans que l'oprimeixen», i que el París de la Comuna no és de fet «més que un grapat de criminals».

El París de Thiers no era el París real de la «massa baixa», sinó un París fantàstic, el París dels francs-fileurs, el París dels bulevards, d'homes i dones, del ric, del capitalista, de l'adinerat, el París dropo, ara arrossegat pels seus lacais, els seus estafadors, la seua bohèmia literària i les seus cocots a Versalles, Saint-Denis, Rueil i Saint-Germain; que considerava la guerra civil com res més que un entreteniment agradable; que veia la lluita amb llargavistes, que comptava les canonades, que jurava pel seu honor i el de les seues meques, que l'actuació era molt millor que no pas al Teatre de Porte Saint-Martin. Els caiguts eren realment morts, els crits dels ferits eren crits ben sentits; i a més, tot plegat era tant històric!

Aquest és el París del senyor Thiers, com l'emigració de Coblença era la França del senyor de Calonne.

IV

El primer intent de la conspiració esclavista de derrotar París amb l'ocupació dels prussians, fou frustrat per la negativa de Bismarck. El segon intent, el del 18 de març, acabà amb la caiguda de l'exèrcit i la fugida del govern a Versalles, que suposà la fallida de tota la maquinària administrativa. Mitjançant l'aparença de negociacions de pau amb París Thiers trobà temps per preparar la guerra contra París. Però on trobar un exèrcit? Les restes dels regiments de línia eren febles en nombre i poc segures en caràcter. La seua crida urgent a les províncies per socórrer Versalles amb les llurs guàrdies nacionals i voluntaris s'hi trobà amb un rebuig obert. Tan sols la Bretanya envià un grapat de xuans, que lluitaven sota una bandera blanca, amb el cor de Jesús en lli vermell damunt el pit, i que cridaven: Vive le Roi! (Visca el Rei!). Thiers per tant es veié obligat a aplegar, a corre-cuita, una variada banda integrada per mariners, soldats de marina, suaus papistes, gendarmes de Valentin, els sergents de vila de Piétri i els mouchards (llancers). Aquests exèrcit hauria sigut però ridículament inefectiu sense el reclutament dels presoners de la guerra imperialista, que Bismarck alliberava en un

nombre prou gran per mantindre la guerra civil i prou petit per mantindre el govern de Versalles sota una dependència abjecta de Prússia. Durant la pròpia guerra la policia de Versalles havia de vigilar l'exèrcit de Versalles, i els gendarmes havien d'arrossegar-lo tot exposant-se a tots els llocs de perill. Les forteses que caigueren no foren preses, sinó comprades. L'heroïsme dels comunalistes convenceren Thiers que la resistència de París no la trencaria amb el seu únic geni estratègic i les baionetes a la seua disposició.

Al mateix temps les seues relacions amb les províncies es feren més difícils. No arribà ni un sol missatge d'aprovació per alegrar Thiers i els seus rurals. Tot al contrari. Delegacions i missatges de tot arreu que demanaven en un to qualsevol cosa menys repectuós una conciliació amb París en base al reconeixement inequívoc de la república, el reconeixement de les llibertats comunals i la dissolució de l'Assemblea Nacional, el mandat de la qual havia acabat. En tan gran massa arribaven que Dufaure, el ministre de justícia de Thiers, en la seua circular del 23 d'abril als fiscals, els demanava tractar «el crit a la reconciliació» com un crim! Davant, però, de les escases perspectives d'aquesta campanya, Thiers resolgué de canviar la seua tàctica en ordenar que per tot el país tinguessen lloc eleccions municipals el 30 d'abril, d'acord amb la nova llei municipal dictada per ell i per l'Assemblea Nacional. Amb les intrigues dels seus prefectes, amb l'intimidació de la seua policia, se sentí prou fort per investir, amb el veredict de les províncies a l'Assemblea Nacional aquell poder moral que mai no havia posseït, i d'aconseguir a la fi de les províncies la força material necessària per la conquesta de París.

La seua guerra de bandidatge contra París, exaltada pels seus propis butlletins, i els intents dels seus ministres d'establir per tot França un nou regne del terror, Thiers es preocupà des del principi d'acompanyar-la amb una petita demostració de conciliació, que havia de servir més d'un objectiu. Era per confondre les províncies, per encegar la classe mitjana de París i per damunt de tot per fornir als republicans confessos de l'Assemblea Nacional l'oportunitat d'amagar la llur traïció darrera la fe en Thiers. El 21 de març quan encara no tenia cap exèrcit declarava a l'Assemblea:

«Passe el que passe, no enviaré cap exèrcit a París».

El 27 de març repetia de nou:

«M'he trobat la república com un fet acomplert, i sóc fermament decidit a mantindre-la».

En realitat derrotà la revolució a Lió i a Marsella en nom de la república, mentre que el brogit dels seus rurals impedié el simple esment del nom a Versalles. Després d'aquesta explosió, matisà el fet acomplert per un fet hipotètic. Els prínceps d'Orléans, que havia mantingut curosament a Bordeus, se'ls permetia ara, en violació flagrant de la llei, d'intrigar a Dreux. Les concessions fetes per Thiers en les seues inacabables entrevistes amb els delegats de París i de les províncies—tant constantment variables en to i en color—d'acord amb el temps i les circumstàncies, no arribaren mai més enllà de la futura restricció de les repressàlies al «grapats de criminals implicats en les morts de Clément Thomas i Lecomte», en el benentès que París i França acceptarien sense reserves el senyor Thiers com la millor possible de les repúbliques, com havia fet, el 1830, amb Louis-Philippe. I fins i tot les concessions no tan sols es preocupà de confondre-les amb explicacions oficials, que feien els seus ministres a l'Assemblea Nacional, sinó que també tenia el seu Dufaure per manipular-les. Dufaure, aquest antic advocat orleanista, havia sigut un comandament de l'estat de setgen en qualsevol època, com ara, el 1871, sota Thiers, o el 1839 sota Louis-Philippe i el 1849 sota la presidència de Louis Bonaparte. Mentre era fora del govern, féu una fortuna pleitejant pels capitalistes parisencs, i féu un capital polític en pleitejar contra les lleis que ell mateix havia introduïdes. Ara s'afanyava a presentar a l'Assemblea Nacional no tan sols un seguit de lleis repressives que havien d'extirpar, després de la caiguda de París, les darreres restes de llibertat republicana a França, sinó que s'anticipava al destí de París en abreujar l'excessiva lentitud, al seu parer, dels processos marcial i en introduir un nova llei draconiana de deportacions. La revolució del 1848, que abolí la pena de mort per crims polítics, l'havia substituïda per la deportació. Louis-Napoléon no gosà restablir el domini de la guillotina, si més no, no obertament. L'Assemblea Rural, encara no prou forta per fer creure que els

parisencs no eren rebels, sinó assassins, hagué de limitar per tant la seua projectada revenja contra París a la nova llei de deportació de Dufaure. Sota totes aquestes circumstàncies Thiers no hauria pogut continuar amb la seua impossible comèdia de conciliació, sense haver provocat, com volia, la ràbia dels rurals, la ment remugadora dels quals no podia entendre ni el joc ni les seues necessitats d'hipocresia, tergiversació i falsificació.

En vistes a les immediates eleccions municipals del 30 d'abril, Thiers realitzà el 27 d'abril una de les seues grans escenes de conciliació el 27 d'abril. En mig d'una onada de sentiment retòric exclamà des de la tribuna de l'Assemblea Nacional:

«No hi ha cap conspiració contra la República llevat de la de París, que ens obliga a vessar sang francesa. Ho repetiré una vegada i una altra: que aquestes armes impies caiguen de les mans que les sostenen, i el càstic s'aturarà tot d'una per un acte de pau que exclourà tan sols el petit nombre de criminals».

A la violenta interrupció dels rurals hi respongué:

«Digueu-me, senyors meus, us implor, m'equivoc? Realment us sap greu que puga haver dit la veritat en dir que els criminals tan sols són un grapat? No és cap sort en mig de la nostra dissort que els qui han sigut capaaixòs de vessar la sang de Clément Thomas i el general Lecomte no són més que rares excepcions?».

França, però, féu orelles sordes a això que Thiers reconeixia com un cant de sirena parlamentària. Dels 700.000 regidors elegits en els 35.000 municipis que encara li restaven a França, els legitimistes units, orleanistes i bonapartistes no arribaven a 8.000. Les eleccions complementàries que vingueren després foren encara més clarament desfavorables. L'Assemblea Nacional, per comptes de treure de les províncies la tant necessària força material, fins i tot perdé el darrer clam de força moral: el d'ésser l'expressió del dret de sufragi general de França. I per completar la derrota, els nous consells municipals electes de totes les ciutats franceses amenaçaven d'usurpar l'Assemblea a Versalles amb una contra-assemblea a Bordeus.

Aleshores el moment llargament esperat per una acció decisiva arribava a la fi per Bismarck. Demanà foraiçosament a Thiers d'enviar plenipotenciaris per un acord definitiu de pau a Frankfurt. En obediència humil a la crida del seu mestre i senyor Thiers s'afanyà a trametre-hi al seu fidel Jules Favre, recolzat en Pouyer-Quertier. Pouyer-Quertier, un «eminent» filador de cotó de Rouen, un fervent i àdhuc servil partidari del segon imperi, no li havia trobat cap mancança llevat del seu tractat comercial amb Anglaterra, que perjudicava el seu propi interès de fabricant. Amb prou feines instal·lat a Bordeus com a ministre de finances de Thiers, denuncià aquell «sacríleg» tractat, l'anul·là, i arribà a l'atreviment, tot i que debades (en no haver comptat amb Bismarck), de demanar l'aplicació immediata de les antigues mesures proteccionistes contra Alsàcia ara que, deia, cap tractat internacional s'hi interposava. Aquest home, que considerava la contrarevolució com un mitjà per reduir els salaris a Rouen, i el lliurament de províncies franceses com un mitjà per elevar el preu de les seues mercaderies a França, no era pas predestinat a ésser triat com a col·laborador de Jules Favre en la seua darrera i culminant obra de traïció?

Quan aquest parell exquisit de plenipotenciaris arribà a Frankfurt, Bismarck els hi presentà tot d'una l'ordre: triar entre la restauració de l'imperi o l'acceptació incondicionals de les meues pròpies condicions de pau! Aquestes condicions incloïen una reducció dels terminis per pagar les indemnitzacions de guerra i la continuació de l'ocupació dels forts de París per tropes prussianes fins que Bismarck es declaràs satisfet amb l'estat de les coses de França—així els prussians eren reconeguts com l'àrbitre suprem de la situació interior de França. Per contra els oferia per derrotar París deixar-los l'exèrcit bonapartistes, i de lliurar-los l'ajut directe de les tropes del kàiser Wilhelm. S'hi comprometia en vincular el primer pagament pendent d'indemnització a la «pacificació» de París. Això s'ho empassaren de gust naturalment Thiers i els seus plenipotenciaris. Signaren el tractat el 10 de maig i la seua ratificació per l'Assemblea Nacional arribà el 18.

En l'interval entre l'acord de pau i l'arribada dels presoners bonapartistes, Thiers se sentí més obligat a reprendre la seua comèdia de conciliació, ja que els seus col·laboradors republicans necessitaven urgentment un pretext per tancar els ulls als preparatius de la sagnia de París. Encara el 3 de maig responia a una delegació de conciliadors de la mitjana burgesia:

«Sempre que els insurgents es preparen per la capitulació, les portes de París hi seran del tot obertes durant una setmana per tothom, llevat dels assassins del general Clément Thomas i de Lecomte».

Uns dies més tard, quan els rurals li qüestionaven fortament aquestes promeses, refuera fortament qüestions per aquestes promeses, defugí de donar-ne cap explicació, però sense amagar-los aquesta important puntualització:

«Us dic que hi ha impacients entre vosaltres, que tenen massa pressa. S'hauran d'esperar encara vuit dies; i a la fi d'aquests vuit dies ja no hi ha cap perill, i la tasca serà proporcional al llur coratge i a les llurs capacitats».

Tan bon punt Mac-Mahon fou capaç d'assegurar-li que podria entrar en breu a París, Thiers declarà a l'Assemblea Nacional que

«entraria a París amb la llei a la mà i que demanaria el càstic complet dels individus que havien sacrificat les vides dels soldats i destruït monuments públics».

Mentre s'apropava el moment de la decisió deia a l'Assemblea Nacional: «no tindrè cap mirament»; a París, que el seu destí era proper; i als seus bandits bonapartistes que tenien permís estatal per revenjar-se de París com els hi vingués en cor. Finalment quan el 21 de maig la traïció havia obert al general Douay les portes de París, Thiers revelava, el 22, als seus rurals l'«objectiu» de la seua comèdia de conciliació, que tan obstinadament havien malentès.

«Us havia dit fa uns dies que ens apropàvem a l'objectiu; avui vinc a dir-vos – l'objectiu s'ha complert. La victòria de l'ordre, la justícia i la civilització triomfà a la fi».

Així era. La civilització i la justícia de l'ordre burgès es manifesten sempre que els esclaus d'aquest ordre s'alcen contra els llurs senyors. Aleshores aquesta civilització es presenta com una barbàrie nua i una ràbia sens llei. Cada nova crisi en la lluita de classes entre l'expropiador i el productor de la riquesa posa aquest fet més de manifest. Àdhuc les atrocitats dels burgesos del juny del 1848 empal·lideixen davant la baixesa impronunciable del 1871. L'heroïsmes sacrificat amb el qual el poble parisenc—homes, dones i criatures—lluitaren durant vuit dies després de l'irrupció dels versallesos, reflecteix tant la grandesa de la llur causa, com els fets infernals de la soldadesca reflecteixen l'esperit innat d'aquella civilització. El principal problema d'aquesta civilització de fet és com lliurar-se de les piles de cadàvers que deixà la batalla!

Per trobar un paral·lel a la conducta de Thiers i dels seus mastins caldria que anassem als temps de Sil·la i dels dos triumvirats romans. La mateixa carnisseria de masses a sang freda; la mateixa ceguesa, en la massacre, davant l'edat i el sexe; el mateix sistema de torturar els presoners; les mateixes proscripcions, però ara de tota una classe; la mateixa cacera salvatge contra els dirigents amagats, dels quals no n'escapà ni un; les mateixes denúncies contra enemics polítics i privats; la mateixa indiferència per la massacre d'individus del tot aliens a la lluita. No hi ha més que una diferència, que els romans no tenien cap metralladora per desfer-se'n dels proscripits, i que no tenien «la llei a les mans» ni en els llavis el mot «civilització».

I després d'aquests horrors mirau cap a l'altre cara encara més repugnant de la civilització burgesa com la descriu la seua pròpia premsa!

«Mentre», escriu el corresponsal a París d'un diari conservador de Londres, «mentre encara ressonen trets a la distància i es moren ferits entre les tombes de Père-Lachaise, mentre 6.000 insurgents terroritzats vaguen en una lluita contra la mort pel laberint de catacumbes i hi ha malaurats que encara cauen pels carrers a grapats sota el foc de les metralladores – és repugnant de veure els cafès plens amb bevedors d'absents, gent que juga al billar o al dòmino;

com el llibertinatge femení es passeja pels bulevards, i com el so de la lluita perturba la nit dels reservats dels restaurants de moda».

El senyor Edouard Hervé escriu al **Journal de Paris**, un diari versallista reprimat per la Comuna:

«La forma amb la qual la població (!) de París manifestà la seua alegria ahir fou de fet més que frívola, i ens temem que empitjorarà amb el temps. París té ara una aparença festiva, la qual cosa és tristament fora de lloc, i si no volem que ens diguen 'parisencs de la decadència', això s'hauria d'acabar».

I després cita el passatge de Tacitus:

«I amb tot, el matí posterior a aquella horrible lluita, fins i tot abans que s'acabàs completament, Roma, degradada i corrupta, començà de nou a caure per la pendent voluptuosa que destruïa el seu cos i enfonsava la seua ànima – alibi proelia et vulnera, alibi balneae popinaeque (ací lluita i dolor, allà banys i tavernes)».

El senyor Hervé tan sols s'oblida de dir que la «població de París» de la qual parla no és més que la població del París de Thiers, els francs-fileurs, que retornaven en tromba des de Versalles, Saint-Denis, Rueil i Saint-Germain, de fet el «París de la decadència».

En tots els llurs triomfs cruenta damunt dels campions sacrificats d'una nova i millor societat, aquesta civilització nefasta, basada en l'opressió del treball ofega el plany de les llurs víctimes amb uns crits calumnioses, que reben un ressò mundial. Els sobris treballadors del París de la Comuna canvien sobtadament a mans dels mastins de l'«ordre» en un pandemònim. I què demostra aquest impressionat canvi a la ment burgesa de tots els països? Res més que com és que la Comuna conspirà contra la civilització! El poble de París se sacrificà de bon grat per la Comuna; el nombre dels seus morts no té equivalència en cap batalla anterior. Què vol dir això? Res més que la Comuna no era un govern del poble, sinó l'usurpació d'un grapat de criminals! Les dones de París lliuraren de grat la vida en les barricades i en els llocs d'execució. Què vol dir això? Res més que el dimoni de la Comuna que les ha transformades en Mègares i

Hècates! La mesura de la Comuna durant el domini indiscutible de dos mesos s'igualava únicament en l'heroïsmes de la defensa. Què vol dir això? Res més que durant dos mesos la Comuna amagà curosament sota una màscara de mesura i humanitat la set de sang dels seus instints salvatges que alliberà en l'hora de la mort!

El París dels obrers en un acte del seu sacrifici heroic deixà en flames edificis i monuments. Mentre els senyors feien a trossos el cos vivent dels proletaris no podien esperar recuperar triomfantment l'arquitectura intacta dels llurs antecessors. El govern de Versalles crida: Incendiaris! i xiuxiueja aquest mot d'ordre a tots els llurs agents fins al més remot, per assenyalar arreu els seus enemics com a sospitosos d'ésser incendiaris professionals. La burgesia de tot el món que veia complaent la massacre massiva *posterior* a la batalla, es remou d'horror davant el sacrilegi de la pedra i el ciment!

Quan els governs atorguen llicències d'estat a les llurs flotes de guerra «per matar, cremar i destruir» és això una llicència d'incendiarisme? Quan les tropes britàniques incendiaren voluntàriament el Capitoli a Washington i el Palau d'Estiu de l'emperador de Xina, era incendiarisme?⁹⁰. Quan Thiers durant sis setmanes bombardejà París sota el pretext que volia incendiar únicament les cases on hi havia gent, era incendiarisme?—En la guerra el foc és un arma completament legítima. Els edificis ocupats per l'enemic hom els bombardeja i els incendia. Quan els defensors han de retirar-se, també hi calen foc per tal que els atacants no se'n puguin aprofitar. La crema ha sigut sempre el destí inevitable de tots els edificis situats en el front de batalla de tots els exèrcits regulars del món. Però en la guerra dels sotmesos contra els llurs esclaus, l'única guerra justificable de la història, això no val gens! La Comuna emprà el foc com a mitjà de defensa, en el sentit estricte del mot. L'emprà per barrar a les tropes versallistes aquelles llargues i rectes avingudes que Haussman havia obert expresament pel foc d'artilleria; l'emprà per cobrir-se la retirada, de la mateixa forma que

90 En l'edició anglesa del 1871 hi seguia encara la sentència: quan Prússia, no per raons militars, sinó per simple rancúnia i ràbia, cremà amb petroli ciutats com Châteaun-dun i in comptables pobles, no era incendiarisme?

els versallistes prèviament havien destruït amb l'artilleria si més no tants edificis com els que cremà la Comuna. Encara es discuteix, fins i tot ara, quin edificis foren cremats pels defensors, i quin pels atacants. I els defensors van recórrer al foc tan sols quan les tropes versallistes ja havien començat la llur massacre de presoners.—A banda la Comuna havia manifest molt abans obertament que si se la duia a un extrem se soterrarien sota les runes de París i que farien de París un segon Moscou, com el govern de defensa ho havia fet per bé que tan sols per amagar la seua traïció. Per aquest objectiu havien aconseguit el petroli necessari. La Comuna sabia que els llurs contraris no patien gens per les vides del poble parisenc, sinó que se'n preocupaven molt més pels edificis. I Thiers, per la seua banda, els havia manifestat que seria implacable en la seua revenja. Tant bon punt havia tingut el seu exèrcit al costat i els prussians havien tancat el setge de l'altra, digué: «no en tindrè miraments! La purga serà completa i la justícia serà dura». Quan els fets de l'obrer parisenc foren vandalisme, foren vandalisme desesperat per la defensa, no el vandalisme del triomf, com el que els cristians perpetraren contra els realments invaluables tresors d'art de l'antiguitat pagana; i fins i tot aquest vandalisme l'ha justificat l'historiador com un company inevitable i comparativament menyspreable en relació a la lluita titànica entre una societat nova que sorgeix i la vella que s'esmicola. No fou pas menor el vandalisme de Haussman que aterrà el París històric per deixar lloc al París dels miradors.

Però i l'execució de seixanta-quatre hostatges, encapçalats per l'arquebisbe de París, per la Comuna!—La burgesia i el seu exèrcit el juny del 1848 restablí un costum que havia desaparegut feia temps de la pràctica de la guerra—l'afusellament dels seus presoners indefensos. Aquest costum brutal ha sigut practicat més o menys estrictament pels repressors de tots els aixecaments populars d'Europa i Índia; això demostra que constitueix un autèntic «progrés de la civilització». D'altra banda els prussians a França havien recuperat la pràctica de prendre hostatges—individus innocents que responien amb la vida els actes d'altri. Quan Thiers, com hem vist, des d'un bon començament del conflicte, aplicà la pràctica

humanitària d'afusellar els presoners comunalistes, aquests, per protegir les llurs vides, hagueren de recórrer a la pràctica prussiana de fer hostatges entre els versallistes. Les vides dels hostatges foren menyspreades una vegada i una altra amb els afusellaments continuats de presoners per part de Versalles. Com se les podia salvar més temps després de la sagnia amb la qual els pretorians de MacMahon celebraren l'entrada a París? S'havia de convertir en una ignomínia la darrera mostra de la salvatgia implacable dels governs burgesos—la presa d'hostatges? El veritable assassí del bisbe Darboy és Thiers. La Comuna una vegada i una altra havia ofer el bescanvi de l'arquebisbe i de tot un grapat de cures a canvi d'un únic Blanqui, aleshores en mans de Thiers. Thiers ho refusà obstinadament. Sabia que amb Blanqui lliurava a la Comuna un cap; mentre que l'arquebisbe li serviria millor com a cos. Thiers actuà tot seguint Cavaignac. Quins crits d'horror feren el juny del 1848 Cavaignac i els seus homes d'ordre per titllar els insurgents d'assassins de l'arquebisbe Affre! I tot i saber ben bé que l'arquebisbe havia sigut mort per soldats d'ordre. Jacquemet, el vicari general de l'arquebisbe, els hi havia lliurat un testimoni directe d'això.

Tot aquest cor de calúmnies, que el partit d'ordre en la seua orgia sagnant mai no deixa de pronunciar contra les seues víctimes, únicament prova que els burgesos actuals es consideren els hereus legítims dels antics feudals, que creien que qualsevol arma que tinguessen a les mans era justa contra el plebeu, mentre que a mans del plebeu una arma de qualsevol mena constituïa per si sola un crim.

La conspiració de la classe dirigent per enderrocar la revolució amb una guerra civil sota la protecció de l'invasor foraster—una conspiració que hem seguit des del mateix 4 de setembre fins a l'entrada dels pretorians de Mac-Mahon per la porta de St. Cloude—culminà en la sagnia de París. Bismarck contempla amb plaer les ruïnes de París, en les que potser veu el «primer acte» d'aquella destrucció general de les grans ciutats que havia demanada ja quan encara era un simple rural en la Chambre introuvable prussiana del 1849. Contempla amb gust els cadàvers del proletariat parisenc. Per ell no és tan sols l'eliminació de la revolució, sinó al mateix temps

l'eliminació de França, ara realment decapitada, i pel propi govern francès a més. Amb tot la buidor característica de tots els estadistes reeixits, no veu més que la superfície d'aquest enorme esdeveniment històric. Quan abans la història havia mostrat l'espectacle d'un conqueridor que corona la seua victòria amb la conversió, no tan sols de gendarme, sinó de bravo llogat del govern conquerit? Entre Prússia i la Comuna de París no hi havia cap guerra. Al contrari, la Comuna havia acceptades les condicions de pau, i Prússia havia declarat la seua neutralitat. Prússia per tant no era cap part bel·ligerant. Es comportà com un bravo; un bravo covard, ja que no assumí cap perill; un bravo lligat, perquè exigí prèviament el pagament del seu preu de sang de 500 milions a la caiguda de París. I així finalment s'evidencià el veritable caràcter de la guerra, ordenada per la providència com a càstic a la descreguda i dissoluta França per la pietosa i assenyada Alemanya! I aquesta violació inigualada del dret internacional, fins i tot com l'entenen els juristes dels sectors de l'antic món, per comptes d'aixecar els governs «civilitzats» d'Europa per declarar la violació prussiana, la simple eina del gabinet de Petersburg, un atac als pobles, tan sols els féu considerar si les poques víctimes que escapen del doble cordó que volta París no seran lliurades al botxí versallista!

Això després de la més terrible guerra dels temps recents, la fraternització dels exèrcits vencedor i vençut per la massacre comuna del proletariat—un esdeveniment inoït que indica, no com es pensa Bismarck, la repressió final d'una societat que sorgeix, sinó l'ensorrament de l'antiga societat burgesa. El més alt esforç heroic del qual l'antiga societat és capaç és la guerra nacional, i això resulta ara una simple excusa del govern, pensada per desviar la lluita de classes, i tant bon punt abandonada quan la lluita de classes esclata en guerra civil. El domini de classe ja no és capaç d'amagar-se sota un uniforme nacional; els governs nacionals són un de sol contra el proletariat!

Després del diumenge de pentecosta del 1871 no hi pot haver cap pau ni cap treva possible entre els treballadors de França i els expropiadors del producte del llur treball. La mà de ferro d'una

soldadesca mercenària pot mantindre totes dues classes per un temps lligades per una opressió comuna. Però la batalla ha d'esclatar una vegada i una altra en grandàries sempre creixents, i no hi ha pas dubte de qui serà el vencedor a la fi, o els pocs expropiadors o la immensa majoria treballadora. I l'obrer francès és tan sols l'avançada de tot el proletariat modern.

Mentre els governs europeus expressen així, des de París, el caràcter internacional del domini de classe, denuncien l'Associació Internacional dels Treballadors—la contra-organització internacional del treball contra la conspiració burgesa mundial del capital—com la font principal de tots aquests desastres. Thiers la denuncià com la dèspota del treball, mentre es presentava com el seu alliberador. Picard ordenà que totes les comunicacions entre els internacionalistes francesos i els de l'exterior fossen tallades; el comte Jaubert, l'antiga mòmnia còmplice de Thiers el 1835, la declara com el principal problema de tots els governs, que cal desarrelar. Els rurals de l'Assemblea Nacional clamen contra ella, i tota la premsa europea li fa els cors. Un cèlebre escriptor francès [probablement Robert], del tot aliè a la nostra organització, parlava de la següent forma:

«Els membres del Comitè Central de la Guàrdia Nacional, així com gran part dels membres de la Comuna, són els caps més actius, intel·ligents i enèrgics de l'Associació Internacional dels Treballadors... Individus que són profundament honests, sincers, intel·ligents, devots, purs i fanàtics en el *bon* sentit del terme».

La ment burgesa de caire policial, naturalment, es pensa que l'Associació Internacional dels Treballadors actua d'acord amb una conspiració secreta, on el seu òrgan central ordena de tant en tant aixecaments en diferents països. La nostra associació, però, no és de fet més que un lligam internacional entre els treballadors més avançats dels diversos països del món civilitzat. Siga on siga, de la forma que siga, i sota les condicions que siguen en les quals la lluita de classes adquireasca una certa consistència, és del tot natural que els membres de la nostra associació hi siguen al capdavant. El terreny en el qual creix és la pròpia societat moderna. No se la pot despatxar per

molt gran que siga el vessament de sang. Per despatxar-la, els governs haurien de despatxar el despotisme del capital damunt el treball, que és també la condició de la llur existència parasitària.

El París dels treballadors, amb la seua Comuna, serà celebrat per sempre com el gloriós precursor d'una nova societat. Els seus màrtirs resten en el gran cor de la classe obrera. Els seus exterminadors ja tenen la història adreçada cap a la picota eterna de la qual les pregàries de tots els llurs sacerdots no els podran redimir.

El Consell General:

M. J. Boon, Fred. Bradnick, G. H. Buttery, Caihil, William Hales, Kolb, Fred. Leßner, G. Milner, Thomas Mottershead, Charles Murray, Pfänder, Roach, Rühl, Sadler, Cowell Stepney, Alf. Taylor, W. Townshend⁹¹

Secretari corresponsal:

Eugene Dupont, per França – Karl Marx, per Alemanya i Holanda – Friedrich Engels, per Bèlgica i Espanya – Hermann Jung, per Suïssa – P. Giovacchini, per Itàlia – Zévy Maurice, per Hongria – Antoni Zabicki, per Polònia – J. Cohen, per Dinamarca – J.G. Eccarius, pels Estats Units.

Hermann Jung, president – John Weston, tresorer – Georg Harris, secretari financer – John Hales, secretari general.

256, High Holborn, London, W.C.
30 de maig del 1871

⁹¹ En la tercera edició anglesa del 1871 s'hi esmentaven a més els següents membres del consell general: Delahaye, A. Herman, Lochner, J.P. Mac Donnel, Ch. Mills, Rochat und A. Serrailier.

Apèndixs

I

La columna de presoners s'aturà a l'Avenue Uhrich, i els arrengheraren en files de quatre o cinc, de cara al carrer. El general marquès de Gallifet i els seus oficials desmuntaren i començaren una inspecció des de l'esquerra de la línia. Tot caminant lentament i repassant les fileres, el general s'aturava ací i allà, palpava l'esquena d'un home o el feia sortir de darrera. En la majoria de casos, sense més cerimònia, l'individu així seleccionat era conduït al centre del carrer, on aviat s'hi forma una petita columna suplementària... Un oficial muntat assenyalà al general Gallifet un home i una dona per qualque ofensa particular. Les dones, sortiren de les fileres, s'agenollaren i amb les mans esteses declaraven la innocència de la dona de forma apassionada. El general s'esperà a què callaren, i aleshores amb un rostre del tot impassible i amb un posat incommobile, digué: «Senyora, he visitat tots els teatres de París, la vostra actuació no en fa cap efecte» (ce n'est pas la peine de jouer la comedie)... No era res de bo aquell dia ésser perceptiblement més alt, més brut, més net, més gran, més lleig que els veïns. Un individu particular em copsà car probablement el seu comiat prematur dels mals d'aquest món es degué a que tenia el nas trencat... Més d'un centenar foren triats així, es formaren escamots, i la columna reprengué la marxa, deixant-los darrera. Uns pocs minuts més tard començà una pluja de foc darrera nostra, i continuà per més d'un quart d'hora. Era l'execució de condemnats sumàriament. (Corresponsal de París, **Daily News** del 8 de juny).

Aquest Gallifet, «el Louis de la seua senyora, tan notori per les seues desvergonyides exhibicions a les orgies del segon imperi», fou durant la guerra conegut pel nom de la *pistola insígnia* francesa.

«El *Temps*, que és un diari seriós, i que no es deixa anar pel sensacionalisme, explica una història paorosa de gent mal afusellada i que era soterrada abans de perdre la vida. Un gran nombre foren soterrats a la plaça que volta St. Jacques-la-Bouchiere; qualques molt

superficialment. Durant el dia el brogit dels carrers atrafegats impedié que se sentís res; però en el silenci de la nit els habitants de les cases properes s'alçaren davant planys distants, i al matí es veié una mà garratibada que sortia del terra. Com a conseqüència, s'ordenaren exhumacions... no en tinc cap dubte que molts ferits foren soterrats en vida. En puc parlar d'un cas. Quan Brunel fou afusellat amb la seua dona el darrer 24 en el pati d'una casa de la plaça Vendôme, els cossos hi restaren fins a la vesprada del dia 27. Quan els soterradors arribaren per retirar els cossos, es trobaren que la dona encara vivia, i cridaren una ambulància. Tot i que havia rebut quatre bales és ara fora de perill». (Corresponsal de París, **Evening Standard** del 8 de juny).

II

La següent lletra aparegué al **Times** de Londres del 13 de juny:

Al redactor del *Times*:

Senyor. — El 6 de juny del 1871, el senyor Jules Favre envià una circular a totes les potències europees, on els cridava a caçar l'Associació Internacional dels Treballadors. N'hi ha prou amb uns quants comentaris per caracteritzar aquest document.

En el propi preàmbul dels nostres estatuts s'hi diu que la Internacional es fundà «el 28 de setembre del 1864, en una trobada pública feta a St. Martin's Hall, Long Acre, London». Pel seu propi interès Jules Favre fa retrocedir la data del seu origen a abans del 1862.

Per tal d'explicar els nostres principis, afirma citar «el llur (de la Internacional) full del 25 de març del 1869». I què cita doncs? El full d'una societat que no és la Internacional. Ja ha recorregut a aquesta mena de maniobra quan encara era un advocat relativament jove i havia de defensar el diari *National*, denunciat per libel per Cabet. Aleshores pretenia llegir extractes de pamflets de Cabet quan llegia interpolacions pròpies—un truc denunciat davant el tribunal i que, si

no hagués sigut per la indulgència de Cabet, hauria suposat l'expulsió de Jules Favre de la judicatura parisenca. De tots els documents citats com a documents de la Internacional, cap ni un pertany a la Internacional. Diu, per exemple, «l'Aliança es declarà atea, diu el Consell General, constituït a Londre el juliol del 1869». El Consell General mai no publicà un document així. Al contrari, publicà un document que atacava els estatuts originals de l'«Aliança» — L'Alliance de la Democratie Socialiste de Ginebra — citats per Jules Favre.

Amb la seua circular, que pretesament s'adreça també en part contra l'Imperi, Jules Favre no repetex res més contra la Internacional que les invencions policials dels fiscals de l'Imperi, que s'ensorraren miserables find i tot davant els tribunals d'aquell Imperi.

És sabut que en els seus dos comunicats (dels darrers juliol i setembre) de la passada guerra, el Consell General de la Internacional denuncià els plans prussians de conquesta contra França. Més tard, el senyor Reitlinger, secretari privat de Jules Favre, demanà, tot i que naturalment debades, a alguns membres del Consell General de preparar un manifest del Consell contra Bismarck i a favor del govern de defensa nacional; demanaven particularment que no s'esmentàs la república. Les preparacions per una manifestació en relació a l'esperada arribada de Jules Favre des de Londres es feren—certament que amb la millor de les intencions—malgrat el Consell General, que, en el seu comunicat del 9 de setembre, havia advertit clarament els obrers parisencs contra Jules Favre i els seus col·legues.

Què podia dir Jules Favre, al seu torn, si la Internacional enviàs una circular quant a Jules Favre a tots els governs d'Europa, que cridàs particularment l'atenció al document publicat a París pel difunt senyor Millière?

Rest, senyor, el vostre obedient servidor,

John Hales, secretari del Consell General de l'Associació Internacional dels Treballadors, Londres, 12 de juny del 1871.

En un article de «*l'Associació Internacional i els seus objectius*» citat per l'**Spectator** de Londres, com a denunciant pietós, cita el document esmentat de l'Aliança amb uns altres trucs similars i amb una feina encara més completa que la feta per Jules Favre, i onze dies després de la publicació de l'anterior refutació al **Times**. Això no ens pot sorprendre. Ja Friedrich el Gran tendia a dir que de tots els jesuïtes els protestants eren els pitjors.

FRIEDRICH ENGELS

DE LA QÜESTIÓ DE L'HABITATGE (1872)⁹²

Prefaci

Segona edició revisada, Hottingen-Zürich, 1887

L'obra següent és la reimpressió de tres articles que vaig escriure el 1872 en el «Volksstaat» de Leipzig. Just llavors la benedicció de milions francesos queia damunt Alemanya; els deutes estatals eren pagats, es construïen fortaleses i casernes, es renovaven constantment armes i material militar; el capital disponible i no pas menys el munt de diners en circulació augmentaren sobtadament d'una forma enorme, i tot això en un moment que Alemanya no tan sols entrava en l'escenari mundial com un «imperi únic» sinó també com un gran país industrial. Els milions donaren a la jove gran indústria un poderós impuls; per damunt de tot foren responsables d'un breu i il·lusionant període de prosperitat després de la guerra, i igualment després, quan el gran crac del 1873/1874 demostrà que Alemanya era un país industrial capaç de competir en el mercat mundial.

El període en el qual un antic país civilitzat fa una transició de la manufactura i la producció a petita escala cap a la gran indústria, que

92 «Zur Wohnungsfrage», redactat entre juny del 1872 i el febrer del 1873.

Publicat originalment a «Der Volksstaat», Leipzig 1872, Nr. 51-53, 103 und 104, sowie 1873, Nr. 2, 3, 12, 13, 15, 16. Se segueix per aquesta traducció l'edició del 1887.

Extret de la Secció Catalana de marxist.org

a més es veu accelerada per circumstàncies tan favorables, és també predominantment l'època de la «manca d'habitatges». D'una banda masses de treballadors rurals són atrets sobtadament a les grans ciutats, que es desenvolupen en centres industrials; d'altra banda l'urbanisme d'aquestes antigues ciutats ja no es correspon a les condicions de la nova indústria i del trànsit corresponent; els carrers s'eixamplen i s'obren de nous, els ferrocarrils hi irrompen al mig. En el mateix instant que els obrers entren a les ciutats, els habitatges obrers són enderrocats en massa. D'ací la sobtada manca d'habitatges pels treballadors i pels empresaris ocupats en el comerç al detall i en petits negocis. A les ciutats que s'aixecaren d'entrada com a centres industrials aquesta manca d'habitatges és tan bona com desconeguda. És el cas de Manchester, Leeds, Bradford, Barmen-Elberfeld. Contràriament a Londres, París, Berlín, Viena prengué una forma aguda llavors i continua en general de forma crònica.

Era per tant justament aquesta manca aguda d'habitatges, aquest símptoma de la revolució industrial que es completava a Alemanya, la que llavors omplia la premsa amb contribucions sobre la «qüestió de l'habitatge» i donà lloc a tota mena d'especulacions socials. Una sèrie d'aquests articles arribà a aparèixer fins i tot a «Volksstaat». L'autor anònim, que posteriorment es va saber que era el doctor en medicina A. Mülberger de Württemberg, considerava que aquesta qüestió oferia una oportunitat adient per il·lustrar els obrers alemanys dels efectes meravellosos de la medicina universal social proudhoniana. Quan vaig expressar a la redacció el meu astorament per l'acceptació d'aquests peculiars articles, se'm demanà de respondre'ls, i això vaig fer. (Vg. Primera secció: «Com Proudhon resol la qüestió de l'habitatge»). A aquesta sèrie d'articles li seguí aviat una segona que, a partir d'una obra del doctor Emil Sax, examinava la visió filantròpica-burguesa de la qüestió. (Segona secció: «Com la burgesia resol la qüestió de l'habitatge»). Després d'una llarga pausa el doctor Mülberger m'honorà amb una resposta als meus articles, la qual cosa m'obligà a una ampliació (Tercera secció: «Afegit a Proudhon i la qüestió de l'habitatge»), que posà fi a la

polèmica i a la meua especial ocupació en aquesta qüestió. Aquesta és la història de l'aparició d'aquestes tres sèries d'articles, que també s'han publicat de forma especial com a pamflet. Si ara es fa necessària una nova impressió, ho dec sens dubte a l'atenció benevolent del govern imperial alemany que, en prohibir l'obra, augmentà com és habitual la demanda, i per tant l'hi exprés respectuosament el meu agraïment.

Per la nova impressió he revisat el text, introduït certes addicions i notes i corregit unes petites errades econòmiques de la primera secció, que malauradament el meu contrari el doctor Mühlberger no va arribar a descobrir.

En aquesta revisió vaig prendre consciència de quines passes de gegant ha fet el moviment obrer internacional en els darrers catorze anys. Llavors era encara un fet que «els obrers de llengua romànica no han tingut des de fa vint anys cap altra nodriment espiritual que les obres de Proudhon», i en tot cas el proudhonisme encara més tancat del pare de l'«anarquisme», Bakunin, que veia en Proudhon «el mestre de tots nosaltres», notre maître à nous tous. Per bé que els proudhonistes a França no eren més que una petita secta entre els treballadors, foren encara els únics que tenien un programa formulat de forma clara i que pogueren prendre la direcció en l'esfera econòmica sota la Comuna. A Bèlgica el proudhonisme dominava sense destorb entre els obrers valons, i a Espanya i Itàlia, amb excepcions força aïllades, tot allò que en el moviment obrer no era anarquista, era decididament proudhonista. I avui? A França Proudhon ha quedat totalment abandonat entre els treballadors i té tan sols influència entre els burgesos i els petits burgesos radicals, els qual, com a proudhonistes, s'anomenen també «socialistes», però que són combatuts amb la més gran energia pels obrers socialistes. A Bèlgica els flamencs han desplaçat els valons de la direcció del moviment, han abatut el proudhonisme i han elevat poderosament el moviment. Tant a Espanya com a Itàlia la marea anarquista dels anys setanta ha retrocedit i les restes del proudhonisme s'hi han vist arrossegades; mentre a Itàlia el nou partit encara és en procés de clarificació i constitució, a Espanya el petit nucli que, com a Nueva

Federación Madrileña, restà lleial al Consell General de la Internacional, s'ha desenvolupat en un poderós partit - com es pot veure en la pròpia premsa republicana - que destrueix la influència dels republicans burgesos entre els treballadors d'una forma més efectiva que els seus lamentables precursors anarquistes. En el lloc de les oblidades obres de Proudhon s'hi troben ara entre els treballadors romànics «El capital», el «Manifest comunista» i una sèrie d'altres obres de l'escola marxista, i la principal reivindicació de Marx: presa de possessió de tots els mitjans de producció en nom de la societat per un proletariat dotat del predomini polític, és avui la reivindicació de tota la classe obrera revolucionària dels països romànics.

Si per tant el proudhonisme ha sigut finalment desplaçat també entre els treballadors dels països romànics, si tan sols serveix encara - com li correspon al seu propi significat - als radicals burgesos de França, Espanya, Itàlia i Bèlgica com a expressió de desitjos burgesos i petit burgesos, per què preocupar-se'n encara avui? Per què lluitar novament contra un oponent mort amb la reimpressió d'aquests articles?

Primerament per què aquests articles no es limiten a una mera polèmica contra Proudhon i els seus representants alemanys. Com a conseqüència de la divisió del treball que hi havia entre Marx i jo, em corresponia presentar les nostres opinions a la premsa periòdica, i per tant especialment en lluita amb opinions oposades, mentre Marx dedicava el temps a l'elaboració de la seua gran obra principal. Em corresponia la tasca de presentar les nostres opinions majoritàriament en forma polèmica, en oposició a d'altres opinions. També ací. Les seccions I i III no contenen tan sols una crítica de la visió proudhoniana de la qüestió, sinó també l'exposició de la nostra pròpia visió.

En segon lloc, però, Proudhon jugà un paper força important en la història del moviment obrer europeu com per caure en l'oblit sense més. Rebutjat teòricament i bandejat a la pràctica, manté el seu interès històric. Qualsevol que s'ocupe del socialisme modern amb un cert detall s'haurà de familiaritzar també amb els «punts de mira

superats» del moviment. «La misèria de la filosofia» de Marx aparegué molts anys abans que Proudhon presentàs les seues propostes pràctiques de reforma social; Marx ací tan sols podia descobrir i criticar l'embrió del banc d'intercanvi proudhonià. La seua obra s'hi complementa per tant des d'aquest aspecte, per bé que malauradament de forma insuficient. Marx ho hauria aconseguit d'una forma millor i més convincent.

Finalment, a més, el socialisme burgès i petit burgès és fortament representat a Alemanya fins l'hora present. I de fet ho és, d'una banda, per socialistes de càtedra i filantrops de tota mena, entre els quals el desig de transformar els obrers en propietaris del llur habitatge juga encara un gran paper, i contra els quals el meu treball encara hi té lloc. D'altra banda, però, en el propi Partit Socialdemòcrata, i fins i tot en la fracció del Reichstag, un cert socialisme petit burgès troba representació. I això sota la forma que, mentre hom reconeix la justícia de les idees fonamentals del socialisme modern i la reivindicació de la transformació de tots els mitjans de producció en propietat social, es declara, però, que la llur realització és tan sols possible en una època llunyana, i pràcticament inabastable. Per tant hom en el present ha de recórrer a simples pedaaixòs socials i es pot simpatitzar, segons les circumstàncies, amb els esforaixòs més reaccionaris per l'anomenada «elevació de la classe treballadora». L'existència d'aquesta tendència és del tot inevitable a Alemanya, el país de la burgesia botiguera par excellence, i en una època on el desenvolupament industrial desarrela poderosament i massiva aquesta antiga i ben arrelada burgesia botiguera. És també ben poc perillosa pel moviment davant el meravellós sentit comú dels nostres treballadors, que ja han mostrat en els darrers vuit anys lluita contra les lleis socialistes, la policia i els tribunals. Però és necessari que hom se n'adone que existeix aquesta tendència. I si, com és necessari i fins i tot desitjable, aquesta tendència arriba a prendre formes més sòlides i colors més definits, llavors haurà de recórrer per les formulacions del seu programa a predecessors, i en aquest sentit difícilment podran passar Proudhon de llarg.

El nucli tant de la solució gran-burguesa com de la petit-burguesa de la «qüestió de l'habitatge» és la propietat del treballador del seu habitatge. Aquest és, però, un punt que s'ha il·luminat d'una forma completament particular amb el desenvolupament industrial d'Alemanya en els darrers vint anys. En cap altre país no existeixen tants treballadors assalariats que siguen propietaris no tan sols d'habitatge, sinó també d'hort o camp; a banda encara hi ha un nombre força gran que tenen com a llogaters casa i hort o camp, amb una possessió de fet força segura. La indústria domèstica rural, menada en conjunció amb l'horticultura o amb una petita agricultura, constitueix l'àmplia base de la jove gran indústria d'Alemanya; a l'oest els treballadors són predominantment propietaris de la llar, a l'est predominantment llogaters. Aquesta vinculació de la indústria domèstica amb l'horti-agricultura, i per tant amb un habitatge assegurat la trobam no tan sols allà on el teixidors manuals encara lluiten contra el teler mecànic: a la Baixa Renània i a Westfàlia, a les muntanyes mineres saxones i a Silèsia; la trobam allà on indústries domèstiques de tota mena s'han apoderat de la producció rural, com per exemple als boscos de Turíngia i al Rhön. En ocasió de les negociacions del monopoli del tabac es va revelar fins quin punt l'elaboració de tabac es feia amb el treball domèstic rural; i allà on hi apareix qualsevol situació de necessitat entre els petits camperols, com fa uns anys a Eifel, la premsa burgesa eleva aviat la introducció d'una indústria domèstic adient com l'únic mitjà d'ajut. De fet, tant la creixent situació de necessitat dels parcers alemanys com la situació general de la indústria alemanya condueix a una extensió continuada de la indústria domèstica rural. És un fenomen peculiar d'Alemanya. Tan sols de forma totalment excepcional la trobam a França, per exemple en les contrades de cultiu de la seda; a Anglaterra, on no hi ha cap petit camperol, la indústria domèstica rural depèn del treball de les dones i infants dels jornalers del camp; tan sols a Irlanda observam la indústria domèstica de la confecció de complements, que, com a Alemanya, la tiren endavant famílies veritablement pageses. Naturalment, no parlarem de Rússia ni d'altres països no representants en el mercat mundial industrial.

Així existeix avui en àmplies zones d'Alemanya una situació industrial igual a primera vista a la situació que hi dominava en general abans de la introducció de la maquinària. Però tan sols a primera vista. La indústria domèstica rural, unida a l'horti-agricultura, dels temps antics era, si més no en els països en desenvolupament industrial, la base d'una condició material suportable i en certs casos confortable de la classe treballadora, però també de la seua nul·litat intel·lectual i polític. El producte manual i els seus costos determinaven el preu de mercat, i degut a la productivitat del treball immensament inferior respecte avui, la demanda del mercat creixia com a norma general més ràpidament que l'oferta. Això valia per mitjans del segle passat a Anglaterra i en certa mesura per França, i especialment per la indústria tèxtil. En una Alemanya que llavors tot just s'havia recuperat de la devastació de la guerra dels trenta anys i que s'alçava sota les circumstàncies més desfavorables, la situació era del tot diferent; la única indústria domèstica que treballava pel mercat mundial, el teixit de lli, era tan carregada de contribucions i exaccions feudals que no elevava els camperols que teixien per damunt del nivell ja ben baix de la resta de la pagesia. Però a banda d'això el treballador de la indústria rural gaudia d'una certa seguretat d'existència.

Amb la introducció de la maquinària s'alterà tot això. Els preus eren ara determinats pel producte mecànic, i els salaris dels treballadors de la indústria manual caigué amb aquest preu. Però el treballador l'havia d'acceptar o cercar una altra feina, i això no ho podia fer sense esdevindre proletari, és a dir sense abandonar la casa, l'hort i el camp - propis o llogats. I això tan sols ho va voler en casos aïllats. Així fou l'horti-agricultura dels antics teixidors manuals del camp la causa que la lluita dels telers manuals contra els telers mecànics es perllongàs força en el temps a Alemanya i que encara no s'haja conclòs. En aquesta lluita es demostrava per primera vegada, especialment a Anglaterra, que la mateixa circumstància que havia fonamentat abans una situació proporcionalment confortable al treballador - la possessió del treballador dels seus mitjans de producció - ara li esdevenia un impediment i una malaurança. En la

indústria el teler mecànic derrotà el seu teler manual, en el camp la gran agricultura derrotà la seua petita explotació. Però mentre en totes dues esferes de la producció el treball unit i l'aplicació de la maquinària i de la ciència esdevenien normes socials, es lligava a la seua llar, a l'hort, al camp i al seu teler amb els mètodes antiquats de la producció individual i del treball manual. La possessió de casa i hort era ara de molt menys valor que una mobilitat d'ales lliures. Cap obrer fabril no s'hauria canviat pel teixidor manual rural que lentament però segura es dirigia cap a la fam.

Alemanya aparegué tard en el mercat mundial; la nostra gran indústria data dels anys quaranta i rep el primer impuls de la revolució del 1848 i no va poder desplegar-se fins que les revolucions del 1866 i 1870 havien eliminat si més no els pitjors obstacles polítics del camí. Però trobà el mercat mundial ocupat en gran part. La massa d'articles la lliurava Anglaterra, i els elegants articles de luxe França. Alemanya no podia derrotar la primera en preu, ni l'altra en qualitat. No li restava res més, de moment, que, en correspondència amb la tendència de l'anterior producció alemanya, fer-se un lloc en el mercat mundial amb articles que fossen massa delicats pels anglesos, i massa grollers pels francesos. La popular pràctica alemanya de la murrieria, d'enviar primer bones mostres i després mercaderies inferiors, aviat rebé del mercat mundial un càstic prou sever com perquè fos abandonada; d'altra banda la competència de la sobreproducció forçava fins i tot els sòlids anglesos a la via descendent de l'empitjorament de la qualitat i oferia un avantatge als alemanys que en aquest camp són insuperables. I així arribarem a posseir una gran indústria i a jugar un paper en el mercat mundial. Però la nostra gran indústria treballa gairebé exclusivament pel mercat interior (tret de la indústria siderúrgica, que produeix molt més enllà de la demanda interior), i la nostra exportació massiva consisteix en un infinitud de petits articles, dels quals la gran indústria lliura com a molt gènere mig fabricat l'acabat dels quals correspon predominantment a la indústria domèstica rural.

I ací es mostra amb tota esplendor la «benedicció» de la possessió de casa i terra pròpies pel treballador modern. Enlloc, potser tret de la

indústria domèstica irlandesa, es paguen salaris tan infamament baixos com en la indústria domèstica alemanya. La competència permet al capitalista deduir del preu de la força de treball això que la família elabora en el propi hort i camp; el treballador ha d'acceptar qualsevol acord salarial perquè altrament no rebria res i no poden viure del producte del seu tros; i per què d'altra banda és aquest tros i la possessió de la terra la que els lliga al lloc i els impedeix de cercar una altra ocupació. I ací la rau la base que sosté la competitivitat d'Alemanya en el mercat mundial per tota una sèrie de petits articles. *Hom treu tot el benefici capitalista d'una deducció dels salaris normals i pot presentar al comprador tota la plusvàlua.* Aquest és el secret de l'extraordinari bon preu de la majoria d'articles alemanys d'exportació.

És aquesta circumstància més que no pas qualsevol altra la que manté els salaris i les condicions de vida dels treballadors d'Alemanya en d'altres esferes industrials sota el nivell dels països de l'Europa occidental. El pes mort d'aquests preus laborals mantinguts tradicionalment per sota del valor de la força de treball pressionen també els salaris dels treballadors de les ciutats i fins i tot els de les grans ciutats per sota el valor de la força de treball, i això és encara més pel fet que també en les ciutats la mal pagada indústria domèstica ha ocupat el lloc dels antics tallers i pressiona a la baixa també ací el nivell general dels salaris.

Ací veiem clarament que allò que en un estadi històric anterior era la base d'una situació relativament acomodada del treballador, és a dir la vinculació de l'agricultura i la indústria, la possessió de casa, hort i camp, la seguretat de l'habitatge, esdevé avui, sota el domini de la gran indústria, no tan sols les pitjors cadenes del treballador, sinó la més gran malaurança per tota la classe treballadora, el fonament d'una reducció sense paral·lel dels salaris per sota del seu nivell normal, i això no tan sols per branques industrials i contrades individuals, sinó per tota l'esfera nacional. No és cap meravella que la gran i petita burgesia, que viuen i s'enriqueixen d'aquestes deduccions anormals del salari, s'entusiasmen davant de la indústria rural, del treballador propietari d'una casa, i que consideren com

únic remei per totes les misèries rurals la introducció de noves indústries domèstiques!

Aquest és un aspecte de la qüestió; però també hi ha un revers. La indústria domèstica és l'àmplia base de l'exportació alemanya i per tant de tota la gran indústria. Per tant s'estén en àmplies franges d'Alemanya i encara creix més de dia en dia. La ruïna del petit pagès, irremeiable des del moment que el seu treball domèstic industrial és destruït pel producte més barat manufacturat i mecànic, i que la seua ramaderia, i per tant la seua producció d'adob ho és per la destrucció de l'antic sistema de marques, l'abolició de la marca comuna i el repartiment forçós de la terra - aquesta ruïna força el petit pagès, víctima de l'usurer, a la indústria domèstica moderna. Com la renda de la terra a Irlanda deguda als propietaris rurals, a Alemanya tampoc no es poden pagar els interessos de les hipoteques usureres amb el producte de la terra sinó tan sols amb els salaris dels pagesos industrials. Amb l'expansió de la indústria domèstica, però, una contrada pagesa rere l'altra es veu arrossegada pel moviment industrial del present. És aquesta revolució dels districtes rurals mitjançant la indústria domèstica la que difon la revolució industrial a Alemanya per un àrea més àmplia que en el cas d'Anglaterra i França; és el nivell comparativament inferior de la nostra indústria el que fa tan necessària la seua extensió en territori. Això explica per què a Alemanya, al contrari d'Anglaterra i França, el moviment obrer revolucionari s'ha difós tan poderosament per gran part del país per comptes de restar exclusivament lligat als centres urbans. I això explica a més l'avenç sostingut, segur i indeturable del moviment. A Alemanya és evident que un aixecament victoriós en la capital i en les altres grans ciutats seria tan sols possible si la majoria de les petites ciutats i una gran part dels districtes rurals ha madurat pel canvi. Davant d'un desenvolupament aproximadament normal, no podrem mai esperar en cap cas d'aconseguir victòries obreres com les dels parisencs el 1848 i el 1871, però per la mateixa raó no patiren derrotes de la capital revolució a mans de províncies reaccionàries, com ho patí París en tots dos casos. A França el moviment sempre provingué de la capital, mentre que a Alemanya s'originà dels

districtes de la gran indústria, de la manufactura i de la indústria domèstica; la capital tan sols fou conquerida després. Per tant potser en el futur també el paper de la iniciativa el mantindran els francesos; però la lluita es pot decidir únicament a Alemanya.

Ara bé, aquestes indústria i manufactura domèstiques rurals, que amb la llur expansió han esdevingut la branca decisiva de la producció d'Alemanya i revolucionen així més i més la pagesia alemanya, és de fet tan sols l'estadi inicial d'una transformació més àmplia. Com ja mostrava Marx («Capital» I, 3a ed. pp 484-495), també ha de sonar l'hora, en un cert estadi de desenvolupament, de la seua caiguda per la maquinària i l'empresa fabril. I aquesta hora sembla ben propera. Però l'anorreament de la indústria i de la manufactura domèstica rural mitjançant la maquinària i l'empresa fabril suposa a Alemanya l'anorreament de l'existència de milions de productors rurals, l'expropiació de gairebé la meitat de la petita pagesia alemanya, la transformació no tan sols de la indústria domèstica en fabril, sinó també de l'economia agrària en general, l'agricultura capitalista i la petita possessió rural en grans béns senyoriais - una revolució industrial i agrària en favor del capital i de la gran propietat rural a costa dels pagesos. Serà decisiu per Alemanya si aquesta transformació tindrà lloc encara sota les antigues condicions socials. Si la classe obrera de cap altre país no ha pres la iniciativa, la prendrà Alemanya, i els fills del camp del «gloriós exèrcit» hi ajudaran amb valor.

I ara la utopia burgesa i petit-burgesa que donaria a cada treballador una casa de propietat i el lligaria així d'una forma semifeudal al seu capitalista, pren una forma del tot diferent. La seua realització apareix com la transformació de tots els petits propietaris rurals de cases en treballadors domèstics industrials; l'anorreament de l'antic aïllament i per tant de la nul·litat política del petit pagès que seria arrossegat al «remolí social»; l'ampliació de la revolució industrial en àmplies àrees, i per tant la transformació de la classe més estable i més conservadora de la població en un viver revolucionari, i com a culminació de tot l'expropiació del camperol de la indústria domèstica per la maquinària, que el menaria per força a l'aixecament.

Bé podem permetre els filantrops burgeso-socialistes que gaudesquen privadament dels llurs ideals mentre continuen amb la funció pública de capitalistes per realitzar-los d'aquesta forma invertida en benefici de la revolució social.

Londres, 10 de gener del 1887

Friedrich Engels

Primera secció

Com resol Proudhon la qüestió de l'habitatge

En el n. 10 i següents de «Volksstaat» s'hi troba una sèrie de sis articles sobre la qüestió de l'habitatge, l'única raó per la qual criden l'atenció, a banda de certs escrits fa temps oblidats dels anys quaranta, és perquè són el primer intent de trasplantar l'escola proudhoniana a Alemanya. Això suposa un retrocés inoït respecte tot el curs de desenvolupament del socialisme alemany, que justament ja lliurà un colp decisiu a les idees proudhonianes fa 25 anys⁹³, i paga la pena respondre-hi immediatament.

L'anomenada manca d'habitatges que juga un paper tan gran aquests dies en la premsa no consisteix en el fet que la classe obrera visca en general en habitatges deteriorats, atapeïts i insans. *Aquesta* manca d'habitatges no és quelcom particular del present; no és ni tan sols un dels patiments particulars del proletariat modern respecte totes les classes oprimides anteriors; al contrari, totes les classes oprimides de totes les èpoques l'han patit uniformement. Per posar fi a *aquesta* manca d'habitatges, tan sols hi ha *un* mitjà: bandejar l'explotació i l'opressió de la classe treballadora a mans de la classe dominant en general. - això que hom entén avui com a manca d'habitatges és un particular agreujament de les deficientes condicions d'habitatge dels treballadors com a resultat del moviment sobtat de població cap a les grans ciutats; un augment colossal del preu de lloguer; un amuntegament encara més fort d'habitants per cada casa individual, per uns la impossibilitat de trobar al capdavall un sostre. I *aquesta*

93 A Marx, «Misère de la Philosophie etc.» 10, Bruxelles et Paris, 1847

manca d'habitatge fa parlar tant perquè no es limita a la classe obrera sinó que la pateix també la petita burgesia.

La manca d'habitatges de treballadors i d'una part de la petita burgesia de les nostres grans ciutats modernes és un dels nombrosos mals *menors* i secundaris que resulten de l'actual sistema de producció capitalista. No és cap resultat directe de l'explotació del treballador *com a* treballador pel capitalista. Aquesta explotació és el mal fonamental que la revolució social vol abolir amb l'abolició del sistema de producció capitalista. L'eix del sistema de producció capitalista és, però, el fet que el nostre ordre social actual col·loca el capitalista en la posició de comprar la força de treball de l'obrer pel seu valor, però d'extreure'n molt més valor en fer treballar l'obrer més temps del necessari per la reproducció del preu pagat per la força de treball. La plus-vàlua generada d'aquesta manera es divideix entre tota la classe de capitalistes i terratinents, juntament amb els seus servidors pagats, des del Papa i l'Emperador fins el vigilant nocturn en avall. Com es fa aquesta distribució no és interessa; quelcom és segur, que tots els que no treballen tan sols poden viure de fragments d'aquesta plus-vàlua, que els arriba d'una forma o una altra. (Vegeu *Marx*, «*El capital*», qui ho desenvolupà per primera vegada).

La distribució d'aquesta plus-vàlua generada per la classe obrera i obtinguda sense pagament entre les classes no-treballadores es realitza entre travetes altament edificants i regatejos mutus; mentre aquesta distribució té lloc mitjançant la compra-venda, un dels seus mètodes principals és l'ensarronament del comprador pel venedor, i això ha esdevingut ara en el petit comerç, especialment en les grans ciutats, una condició completament vital pel venedor. Quan el treballador, però, és enganyat pel seu fruïter o flequer en el preu o en la qualitat de la mercaderia, no ho és en la seua propietat específica de treballador. Al contrari, tan bon punt una certa mesura mitjana d'ensarronament esdevé norma social en qualsevol lloc és equilibrada a la llarga amb el corresponent augment salarial. El treballador apareix al botiguer com a comprador, és a dir com a propietari de diners o de crèdit, i per tant de cap manera en la seua qualitat de

treballador, és a dir de venedor de força de treball. L'ensarronament pot afectar-lo, com a les classes pobres en general, més durament que a les classes socials més riques, però no és un mal que l'afecte exclusivament o que siga peculiar a la seua classe.

Justament el mateix passa amb la manca d'habitatge. L'extensió de les grans ciutats modernes dóna als terrenys de certes àrees, particularment en les de situació més cèntrica, un valor artificial i sovint amb un creixement colossal; els edificis que s'hi aixequen, per comptes de pujar-ne el valor, solen davallar-lo, perquè ja no es corresponen a unes condicions alterades; hom els aterra i en construeix d'altres. Això s'esdevé principalment amb els habitatges obrers de situació cèntrica, els lloguers dels quals, fins i tot amb la més gran densificació, no poden depassar un cert màxim. Hom els aterra i hi construeix botigues, magatzems, edificis públics. El bonapartisme, mitjançant el seu Haussmann de París⁹⁴ explotà aquesta tendència per la més colossal especulació i enriquiment privat; però també a Londres, Manchester i Liverpool l'esperit de Haussmann es deixà notar, i a Berlín i Viena s'hi sent com a casa. El resultat és que els treballadors són expulsats del centre de la ciutat cap a la perifèria, que els habitatges obrers i, en general, els més petits, escassegen i s'encareixen i sovint es fan inabastables, ja que sota aquestes circumstàncies la indústria de la construcció que té per davant un camp molt millor per l'especulació en les cases més cares, tan sols construeix habitatges obrers excepcionalment.

Aquesta manca de lloguers perjudica certament el treballador més durament que qualsevol altra classe més acomodada; però no constitueix, com tampoc no era el cas de l'ensarronament del botiguer, un mal que oprimesca exclusivament la classe obrera i ha d'arribar a un punt, si més no pel que fa a la classe obrera, que troba un cert⁹⁵ equilibri econòmic.

Són justament en patiments com aquests, que la classe obrera comparteix amb les altres classes, i particularment amb la petita burgesia, on el socialisme petit-burgès, al qual pertany també

94 A «Volksstaat» mancava «a París»

95 A «Volksstaat»: el seu (per comptes de cert)

Proudhon, s'ocupa amb predilecció. I així no és gens casual que el nostre proudhonista alemany s'ocupe principalment de la qüestió de l'habitatge que, com hem vist, no és de cap manera una qüestió exclusivament obrera, per bé que la declare, contràriament, com una veritable qüestió exclusivament obrera.

«Allò que és el *treballador assalariat* respecte del *capitalista*, ho és el *llogater* respecte del *propietari de l'habitatge*».

Això és totalment fals.

En la qüestió de l'habitatge tenim dues parts mútuament enfrontades, el llogater i el llogador o propietari de l'habitatge. El primer vol comprar del darrer l'ús temporal d'un habitatge; té diners o crèdit - fins i tot quan aquest crèdit l'ha de comprar al mateix propietari de l'habitatge a preu d'usura com a càrrega del lloguer. És simplement la compra d'una mercaderia; no és una operació entre proletari i burgès, entre obrer i capitalista; el llogater - fins i tot quan és un treballador - hi entra com a *home de possibles*, i ja ha d'haver venut la seua mercaderia particular, la força de treball, per poder aparèixer amb liquiditat com a comprador de l'ús d'un habitatge, o ha de poder oferir una garantia de la venda imminent d'aquesta força de treball. El resultat particular de la venda de la força de treball al capitalista és ací del tot indiferent. El capitalista fa que la força de treball comprada genere primer de nou el seu valor, per després treure'n una plus-vàlua, que resta en les seues mans abans i durant la seua redistribució entre la classe capitalista. Ací es genera per tant un valor addicional, la suma total del valor disponible augmenta. Del tot diferent s'esdevé amb l'operació de lloguer. Per molt que el llogador pugui treure al llogater, hi ha únicament una transferència de valor *disponible, generat* prèviament, i la suma total del valor gaudit conjuntament pel llogater i el llogador resta igual que abans. El treballador tant si el capitalista li paga el seu treball per sota o per damunt del seu valor, veu com li depreden una part del producte del seu treball; el llogater tan sols ho és si ha de pagar l'habitatge per damunt del seu valor. És per tant un capgirament total de la relació entre llogater i llogador voler-la com a equivalent a la que hi ha entre treballador i capitalista. Al cotnari, tenim ací una operació mercantil

completament habitual entre dos ciutadans, i aquesta operació es desenvolupa d'acord amb les lleis econòmiques que regeixen en general la compra-venda de mercaderies, i les que regeixen específicament la compra-venda de la mercaderia possessió de sòl. Les despeses de construcció i manteniment de la casa o de la part implicada de la casa entren d'inici en el còmput; la situació més o menys favorable de la casa condiciona el valor del sòl en segona línia; la situació momentània de la relació entre l'oferta i la demanda en decideix la conclusió. Aquesta relació econòmica simple s'expressa en el cap del nostre proudhonista de la següent forma:

«La casa una vegada construïda serveix com a *títol legal etern* a una fracció determinada del treball social, encara que el valor real de la casa ja se li haja pagat al propietari en forma de lloguer. Així s'esdevé que una casa que, per exemple, fou construïda fa 50 anys cobreix en aquest temps amb la renda del seu lloguer dues, tres, cinc, deu, etc., vegades el preu de cost original».

Ací tenim d'un plegat tot Proudhon. Primerament s'oblida que el lloguer de la casa no tan sols ha de cobrir les despeses de construcció sinó també les reparacions i l'import mitjà de deutes insalvables, de lloguers impagats, així com els períodes ocasionals que resta desocupada, i finalment pagar en sumes anuals el capital de la construcció invertit en una casa que amb el temps esdevindrà inhabitable i inútil⁹⁶. En segon lloc s'oblida que el lloguer de la casa ha de pagar igualment l'augment del valor de la terra on s'erigeix, i per tant consisteix en una part de la renda immobiliària. El nostre proudhonista declara, certament, que aquest augment del valor, que es realitza sense la participació del propietari del sòl, no li correspon amb justícia, sinó que hauria de pertànyer a la societat; passa per alt, però, que amb això demanaria en realitat l'abolició de la propietat del sòl, un punt que ens duria massa lluny si anàssem des d'ací. Finalment passa per alt que tota l'operació no es tracta de compra la casa al propietari, sinó tan sols l'ús per un determinat període. Proudhon, que mai no es preocupà de les condicions reals i concretes sota les quals s'esdevé qualsevol fenomen econòmic, no pot

96 A «Volksstaat» mancava: i finalment d'això... se n'extrau interès

naturalment explicar com el preu de cost original d'una casa es paga deu vegades sota certes circumstàncies en la forma de lloguers durant cinquanta anys. Per comptes d'examinar-ho i establir que aquesta no és una qüestió difícil econòmicament, i descobrir què hi ha realment en contradicció amb les lleis econòmiques, i com és possible, Proudhon es rescata amb un salt directe des de l'economia al dret: «la casa una vegada construïda serveix com a *títol legal etern*» a un determinat pagament anual. Com s'esdevé aquest fet, com la casa es *transforma* en títol legal, ho calla Proudhon. I, tot i així, és justament el que hauria d'haver aclarit. Si ho hagués investigat hauria trobat que ni tots els títols legals del món, per molt eterns que siguin, podrien donar a una casa el poder d'obtenir el seu preu de cost decuplicat en cinquanta anys en forma renda, sinó que tan sols les condicions econòmiques (que poden tindre un reconeixement social en forma de títols legals) ho poden assolir. I amb això es trobaria tan lluny com al començament.

Tota la doctrina proudhoniana resta en aquest salt estalviador de la realitat econòmica a la frase jurídica. Sempre que el nostre valent Proudhon perd el fil econòmic - i això li passa amb tota qüestió seriosa -, es refugia en l'esfera del dret i apel·la a la *justícia eterna*.

Proudhon comença primer amb el seu ideal de justícia, de justice éternelle, a partir de les relacions jurídiques que es corresponen a la producció de mercaderies, i per tant s'hi remarca la demostració, per consolació de tots els bons ciutadans, que la producció de mercaderies és tan eterna com la justícia. Després fa una volta i cerca de reformar la producció real de mercaderies i el dret vigent corresponent cap a aquest ideal. Què pensaria hom d'un químic que, per comptes d'estudiar les lleis reals dels canvis materials i en quins fonaments es resolen problemes determinats, s'adreçàs a regular els canvis materials mitjançant «idees eternes» de «naturalité» i d'«affinité»? Sap hom quelcom de nou de l'«usura», quan hom diu que contradiu la «justice éternelle» i l'«équité éternelle» i la «mutualité éternelle» i d'altres «verités éternelles», com sabien els pares de l'església quan deien que es contradeïa amb la «grâce

éternelle», la «foi éternelle», la «volonté éternelle de dieu»? (Marx, «Capital», p. 45).

El nostre proudhonista no ho fa millor que el seu senyor i mestre:

«El contracte de lloguer és un dels milers de transaccions que són tan necessàries en la vida de la societat modern com la circulació de la sang en els cossos dels animals. Seria naturalment en interès d'aquesta societat que totes aquestes transaccions es realitzassen amb *idea de justícia*, és a dir es realitzassen en tot cas d'acord amb les exigències estrictes de la justícia. Amb un mot, la vida econòmica de la societat hauria d'elevant-se, com deia Proudhon, cap al cim d'una *justícia econòmica*. En realitat trobam, com és sabut, just el contrari».

Hom pot creure que cinc anys després que Marx hagués caracteritzat el proudhonisme precisament des d'aquest aspecte distintiu, d'una forma tan breu i clara, seria possible imprimir una mostra tan confusa en llengua alemanya? Que vol dir aquest galimaties? Res més que l'efecte pràctic de les lleis econòmiques que regulen la societat actual topen amb el sentit de justícia de l'autor i que afirma el desig pietós que la qüestió es dispose per resoldre-ho. - Sí, i si les granotes tinguessen cua ja no serien granotes! I és que el sistema de producció capitalista «no es realitza amb una idea de justícia», és a dir del propi dret a l'explotació del treballador? I si l'autor ens diu que aquesta no és la *seua* idea de justícia, som un pas més enllà?

Però retornam a la qüestió de l'habitatge. El nostre proudhonista deixa anar ara la seua «idea de justícia» i fa la següent declamació corprenedora:

«No tenim cap dubte d'afirmar que no hi pot haver befa més terrible en la civilització del nostre celebrat segle que el fet que a les grans ciutats el 90% de la població no té cap lloc que pugua anomenar com a propi. El mateix punt nodal de l'existència moral i familiar, la casa i la llar, s'esvaeixen en el remolí social... En aquest sentit anam ben bé per sota dels salvatges. El troglodita té la seua cova, l'australià la seua cabana de fang, l'indià la seua pròpia llar - el proletariat modern es queda de fet en l'aire», etc.

En aquesta jeremiada tenim el proudhonisme amb tota la seua forma reaccionària. Per crear la classe revolucionària moderna del proletariat era absolutament necessari tallar el cordó umbilical que encara unia el treballador al passat de la terra. El teixidor manual, que té la seua casa, l'hort i el camp al costat del seu teler, era, malgrat tota la misèria i tota l'opressió política, un home tranquil i satisfet «amb tota la pietat i respectabilitat», cotava el cap davant dels rics, dels capellans i dels funcionaris estatals i era interiorment un esclau de cap a peus. Precisament és la gran indústria moderna la que ha fet del treballador lligat a la terra un proletari *lliure com un ocell* de totes les cadenes tradicionals⁹⁷ i completament desposseït, precisament és aquesta revolució econòmica la que ha generat les condicions sota les quals l'explotació de la classe capitalista en la forma final, la de la producció capitalista, pot enderrocar-se. I ara apareix aquest ploraner proudhonista i lamenta que s'arrabasse als treballadors de casa i llar com un gran retrocés quan és justament la primera condició de la llur emancipació intel·lectual.

Fa 27 anys vaig descriure en els seus aspectes principals («Lage der arbeitenden Klasse in England») aquest procés d'arrabassar als treballadors de la casa i de la llar, tal com es dugué a terme en el segle XVIII a Anglaterra. Les infàmies de les quals es feren culpables terratinents i fabricants i els efectes materials i morals perjudicials que hagueren de tindre en els treballadors afectats s'hi expressen com es mereixen. Però em podia passar pel cap considerar això, que en aquelles circumstàncies era un procés de desenvolupament històric necessari, com un retrocés «per sota dels salvatges»? Impossible. El proletariat anglès del 1872 es troba en un nivell infinitament superior al del teixidor rural amb «casa i llar» del 1772. Entrarien mai el troglodita amb la seua cova, l'australià amb la seua cabana de fang, l'indià amb la seua pròpia llar, en un aixecament de juny i en una Comuna de París?

Que la situació del treballador ha empitjorat materialment en general d'ençà de la introducció de la producció capitalista a gran escala ho posa tan sols en dubte la burgesia. Però hauríem per això de mirar

97 A «Volksstaat»: culturals

enrera amb enyor als (probablement força magres) bordells d'Egipte, a la petita indústria rural, que tan sols generava ànimes servils, o als «salvatges»? Al contrari. Tan sols el proletariat creat per la gran indústria moderna, alliberat de totes les cadenes heretades, incloses les que el lligaven a la terra, i aplegat en les grans ciutats, pot fer la gran transformació social que pose fi a tota explotació i a tot domini de classe. L'antic teixidor manual del camp amb casa i llar no hauria sigut mai capaç de fer-ho, mai no li hauria passat pel cap ni com a pensament, i encara menys hauria volgut realitzar-ho.

Per Proudhon contràriament tota la revolució industrial dels darrers cent anys, la màquina de vapor, la fabricació a gran escala, la substitució del treball manual per màquines i la multiplicació per mil de la productivitat del treball, és un esdeveniment altament repulsiu, quelcom que pròpiament no hauria d'haver-se donat. El Proudhon petit burgès emana un món on cadascú confeccione un producte apart i independent, que siga seguidament utilitzable i bescanviable en el mercat; si llavors cadascú rep tan sols el valor de tot el seu treball en uns altres productes se satisfà la «justícia eterna» i s'institueix un món millor. Però aquest món millor proudhonià ja ha sigut fet miques pels peus del progressiu desenvolupament industrial, que anorrea de fa temps el treball individual en totes les branques industrials i que l'anorrea diàriament fins a la branca més ínfima; en el seu lloc estableix el treball social, assistit per màquines i per l'acció servicial de les forces de la natura, i el producte acabat del qual, tan bescanviable com utilitzable, és l'obra comuna de tots els individus per les mans dels quals ha hagut de passar. I precisament per aquesta revolució industrial la productivitat del treball humà ha assolit un grau tan alt com per oferir la possibilitat - per primera vegada des que existeixen els humans -, amb una divisió racional del treball entre tothom, de no tan sols produir prou pel consum abundant de tots els membres de la societat i per construir uns generosos fons de reserva, sinó també per deixar a cada individu el temps lliure suficient per allò que realment paga la pena de preservar de la cultura heretada històricament - la ciència, l'art, les relacions humanes, etc. -, i no tan sols per preservar-les, sinó per convertir-les

de monopoli de la classe dominant en un bé comú de tota la societat i desplegar-les més i més. I ací rau el punt decisiu. Tan bon punt la productivitat del treball humà s'ha desenvolupat fins aquest alt grau, s'esvaeix tota excusa per l'existència d'una classe dominant. O que no era la raó final per la qual s'han defensat les diferències de classe sempre la mateixa, que hi ha d'haver una classe no aclaparada per la producció del seu manteniment vital quotidià, per tal de disposar de temps per cuidar del treball intel·lectual de la societat. Aquest discurs, que fins ara tenia una gran justificació social, ha sigut tallat de socarrel amb la revolució industrial dels darrers cent anys. L'existència d'una classe dominant esdevé diàriament un obstacle pel desenvolupament de la productivitat industrial i igualment ho és per la ciència, l'art i especialment per unes relacions humanes instruïdes. No hi ha hagut nusos més grans que els nostres burgesos moderns.

Tot això no val res per l'amic Proudhon. Vol la «justícia eterna» i res més. Cadascú rebrà a canvi del seu producte tota l'aportació laboral, tot el valor del seu treball. Però comptar-ho en un producte de la indústria moderna és una qüestió complicada. La indústria moderna enfosqueix la porció particular de l'individu en el producte global, que en l'antic treball manual individual s'expressava en el producte generat. La indústria moderna a més bandeja més i més el bescanvi individual, a partir del qual Proudhon construeix tot el sistema⁹⁸, és a dir el bescanvi directe entre dos productors, cadascu dels quals el bescanvia per un altre per tal de consumir-lo. Per tant un caràcter reaccionari crea per tot el proudhonisme, una resistència contra la revolució industrial, i el desig corresponent, de vegades obert, de vegades amagat, de fer fora del temple tota la indústria moderna, la màquina de vapor, la filadora mecànica i els altres aparells, i retornar a l'antic i sòlid treball manual. Que llavors perdessem nou centes noranta-nou mil·lèsimes de productivitat, que tota la humanitat fos condemnada a la pitjor esclavitud laboral, que la fam esdevingués norma general - que hi fa si tan sols assolíssem el bescanvi pel qual cadascú rebés «tota l'aportació laboral» i es realitzàs la «justícia eterna»? Fiat justitia, pereat mundus!

98 A «Volksstaat» la frase acaba ací

La justícia ha de prevaldre -
encara que s'haja d'aterrar el món sencer!

I el món seria aterrat amb aquesta contrarevolució proudhoniana, si fos possible dur-la a terme.

S'entén d'altra banda que amb la producció social condicionada per la gran indústria moderna és possible assegurar a cada persona «el producte complet del seu treball», encara que aquesta frase no tinga cap sentit. I tan sols té sentit si se l'amplia de tal forma que no siga el treballador individual el propietari d'aquest «producte complet del seu treball», sinó tota la societat, consistent en treballadors, la propietària del producte global del llur treball, que es reparteix entre el consum pels llurs membres, la substitució i ampliació dels mitjans de producció i l'emmagatzematge de fons de reserva de producció i de consum.⁹⁹

Després del que s'ha dit abans ja sabem com els nostres proudhonistes resoldran la gran qüestió de l'habitatge. D'una banda tenim la reivindicació que cada treballador ha de posseir un habitatge propi per tal de no anar per sota dels salvatges. D'altra banda tenim la confirmació que el pagament doble, triple, quintuple o dècuple del preu original de cost d'una casa en forma de lloguers, tal com té lloc realment, es basa en un *títol legal* i que aquest títol legal es troba en contradicció amb la «*justícia eterna*». La solució és simple: abolim el títol legal i declaram en virtut de la justícia eterna que els lloguers es pagues d'acord amb el preu del propi habitatge. Quan hom justifica les seues premisses de forma que contenen la conclusió, no cal naturalment més capacitat que la que posseeix qualsevol xarlatà per treure del sac el resultat ja preparat i assenyalar-ne la lògica irrefutable.

I aquest és el cas. L'abolició de l'habitatge de lloguer es proclama com a necessitat, i de fet es reivindica en la forma de transformació de tot llogater en propietari del seu habitatge. Com ho farem? Ben simple:

99 A «Volksstaat» manca la darrera frase

«Els habitatges de lloguer seran rescatats... Al fins ara propietari de la casa se li pagarà el valor de la seua casa fins al darrer hel·ler i penic. Per comptes de suposar com fins ara el tribut que el llogater ha de pagar pel dret etern del capital, d'ençà del dia que es proclame el rescat de l'habitatge de lloguer, serà la suma exactament regulada que el llogater haurà de fer en terminis anuals pel pagament de l'habitatge que ha passat a la seua possessió... La societat... es transforma d'aquesta manera en una totalitat de posseïdors lliures i independents d'habitatges».

El proudhonista troba un crim contra la justícia eterna que el propietari de la casa pugua obtindre sense treballar renda i interès¹⁰⁰ del capital esmerçat en la casa. Decreta que això s'ha d'acabar; que el capital esmerçat en la casa no ha de donar cap interès¹⁰¹, i en la mesura que representa una possessió comprada de sòl, no ha de comportar tampoc cap renda. Ara bé, hem vist que amb això el sistema de producció capitalista, el fonament de la societat actual, no es veu gens afectat. L'eix central on gira l'explotació del treballador és la compra de força de treball pel capitalista i l'ús que fa el capitalista d'aquesta transacció per obligar el treballador a produir més que el valor pagat per la força de treball. És aquesta transacció entre el capitalista i el treballador la que genera tota la plus-vàlua que posteriorment es divideix en les formes de renda, de benefici comercial, d'interès del capital¹⁰², de contribucions, etc., entre les diferents menes de capitalistes i dels llurs servidors. I ara entra el nostre proudhonista i creu que si hom prohibeix a *una mena individual* de capitalista, i de fet a aquella mena de capitalista que no compra directament cap força de treball i per tant no produeix tampoc cap plus-vàlua, treure profit o interès¹⁰³, hom fa així un pas endavant! La quantitat de treball impagat pres a la classe obrera restaria igual encara que els propietaris de cases no tinguessen demà

100A «Volksstaat»: benefici

101 A «Volksstaat»: benefici

102A «Volksstaat» manca «interès del capital»

103A «Volksstaat» manca «o interès»

la possibilitat d'exigir el pagament de rendes i interessos¹⁰⁴, la qual cosa no impedeix el nostre proudhonista de declarar:

«L'abolició de l'habitatge de lloguer és per tant un dels *esforaïxòs més fructífers i magnífics* que mai haja eixit del ventre de la idea revolucionària i ha d'esdevindre una *reivindicació de primer ordre* des dels rengles de la social-democràcia».

Del tot com els laments sobre mercats del propi mestre Proudhon, l'escataineig del qual sempre es troba en relació inversa a la grandària de l'ou posat.

Ara pensam, però, en la bella situació que seria que cada treballador, petit burgès i burgès es veiés obligat, mitjançant un pagament anual, a esdevindre primer parcialment i després completament propietari del seu habitatge! En els districtes industrials d'Anglaterra, on hi ha gran indústria però petites cases obreres i on cada treballador casat habita la pròpia casa, la qüestió tindria encara un possible sentit. Però la petita indústria de París, com la de la majoria de grans ciutats del continent, es complementa amb grans cases, on habiten plegades deu, vint o trenta famílies. El dia del decret d'alliberament mundial, que proclama el rescat dels habitatges de lloguer, Peter treballa en una fàbrica de maquinària de Berlín. Després del curs d'un any és propietari, si voleu, d'una quinzena part del seu habitatge, consistent en una cambra del cinquè país d'una finca qualsevol d'Hamburg. Perd la seua feina i es troba aviat en un habitatge similar, amb vistes brillants al pati, en el tercer pis de Pothof, a Hannover, on després d'una estada de cinc mesos ha adquirit $\frac{1}{36}$ de la propietat, quan una vaga l'envia cap a München i el força, per una estada d'onze mesos a adquirir exactament $\frac{11}{180}$ del dret de propietat d'una galdosa planta baixa, darrera de l'Ober-Angergasse. Trasllats posteriors, tal com tan sovintegen entre els treballadors d'avui, el duen encara més lluny: $\frac{7}{360}$ d'un habitatge no pas menys desitjable a St. Gallen, $\frac{23}{180}$ d'un altre a Leeds i $\frac{347}{56.223}$, comptat exactament, per tal que la «justícia eterna» no pugua lamentar res, d'una tercera a Seraing. Què fa ara el nostre Peter de totes aquestes porcions d'habitatges? Qui li'n

104A «Volksstaat»: benefici

dóna el valor real? On ha de trobar el propietari o els propietaris de les porcions restants dels diferents habitatges que ocupà en una ocasió? I quines són honestament les relacions de propietat de qualsevol finca gran, els pisos de la qual contenen, posam, vint habitatges i que, una vegada exhaurit el termini de rescat i abolits els habitatges de lloguer, pertanyen a nombrosos propietaris d'una tres-centèsima part, escampats per tots els racons del món? El nostre proudhonista ens respondrà que en instituir-se el banc d'intercanvi proudhonià es pagarà tothora i a tothom l'aport laboral complet de cada producte de treball, i per tant també pagarà tot el valor d'una porció d'habitatge. Però el banc d'intercanvi proudhonià no ens afecta, primer que tot pel que ni tan sols se l'esmenta en els articles sobre la qüestió de l'habitatge; i en segon lloc perquè es fonamenta en l'error particular que si qualcú vol vendre una mercaderia trobarà necessàriament un comprador per tot el seu valor, i en tercer lloc perquè, abans que Proudhon l'inventàs, ja havia fet fallida en més d'una ocasió a Anglaterra sota el nom de Labour Exchange Bazaar.

Tota la posició segons la qual es treballador ha de *comprar* el seu habitatge, es basa en la visió fonamental proudhoniana reaccionària ja esmentada, per la qual la situació generada per la gran indústria moderna és una excrescència malaltissa i que la societat ha d'ésser conduïda violentament - és a dir, contra la corrent seguida des de fa cent anys -, cap a l'antic treball manual estable de l'individu com a norma, que no és en general més que una restauració idealitzada de la petita empresa traspassada i encara en procés de ruina. Si els treballadors són simplement duts de nou a aquesta situació estable, si es bandeja feliçment el «remolí social», el treballador empraria naturalment de nou la propietat de «casa i llar», l'esmentada teoria del rescat seria menys lamentable. Proudhon tan sols oblida que per tal de consolidar-ho, primer hauria d'endarrerir el rellotge de la història mundial en cent anys i així el treballador d'avui seria una ànima esclava tan limitada, acotada i agenollada com la del seu besavi.

Fina ara, però, el contingut racional i pràctic que hi ha en aquesta solució proudhoniana de la qüestió de l'habitatge ja s'introdueix en

l'actualitat, i de fet aquesta introducció no deriva del «ventre de la idea revolucionària», sinó de la pròpia gran burgesia. Sentim ara un excel·lent full espanyol, «La Emancipación» de Madrid, del 16 de març del 1872:

«Hi ha encara un altre mitjà per resoldre la qüestió de l'habitatge, proposat per Proudhon, que a primera vista és interessant però que vist de més a prop revela una impotència total. Proudhon proposà que els llogaters es transformassen en compradors per pagaments, de forma que el lloguer anualment pagat es comptàs com a taxa de rescat pel valor de l'habitatge i que el llogater després d'un cert interval de temps esdevingués el propietari d'aquest habitatge. Aquest mitjà, que Proudhon tenia per força revolucionari, l'apliquen actualment en tots els països societats d'especuladors, que es guanyen així amb l'elevació del preu de lloguer el doble o el triple del valor de la casa. El senyor Dollfus i d'altres grans fabricants del nord-oest de França han realitzat aquest sistema no tan sols per treure'n diners, sinó a més per una reflexió política.

»Els dirigents més intel·ligents de la classe dominant sempre han dirigit els llurs esforaixòs a augmentar el nombre de petits propietaris per tal de construir un exèrcit contra el proletariat. Les revolucions burgeses del segle passat dividiren les grans possessions dels nobles i de l'església en petites parcel·les de propietat, tal com avui volen fer els republicans espanyols amb les grans possessions encara existents, i crearen així una classe de petits propietaris rurals, que des de llavors ha sigut l'element més reaccionari de tota la societat i l'obstacle permanent contra el moviment revolucionari del proletariat urbà. Napoleon III va cercar la creació d'una classe similar a les ciutats mitjançant l'empetitiment de les participacions individuals de deute estatal, i el senyor Dollfus i els seus col·legues volen desviar tot l'esperit revolucionari dels llurs treballadors en vendre'ls petits habitatges a pagar en terminis anuals, i alhora lligar els treballadors a la fàbrica on treballen mitjançant aquesta propietat; així veiem que el pla de Proudhon no tan sols no ha

alleugerit en res la classe obrera, sinó que se li ha girat directament en contra». ¹⁰⁵

Com es resol ara la qüestió de l'habitatge? En la societat actual es resol justament com qualsevol altre qüestió social: mitjançant un ajustament econòmic gradual entre l'oferta i la demanda, una solució que genera de nou la qüestió, i que no és per tant cap solució. Com resoldria una revolució social aquesta qüestió no depèn tan sols de les circumstàncies del moment, sinó també de qüestions força més àmplies, entre les quals una d'essencial és la superació de l'antagonisme entre la ciutat i el camp. Com que no hem de fer cap sistema utòpic per la disposició de la societat futura, seria més que inútil entrar-hi. Una cosa és, però, segura, que ja són disponibles ara en les grans ciutats prou construccions d'habitatges com per tractar d'immediat amb un ús racional qualsevol «manca d'habitatge» real. Això naturalment tan sols es pot aconseguir amb l'expropiació dels posseïdors actuals, i amb l'allotjament en aquestes cases dels treballadors sense sostre o dels que es troben excessivament amuntegats en els habitatges d'ara, i tan bon punt el proletariat haja conquerit el poder polític aquesta mesura dictada per l'interès públic serà tan fàcil de dur a terme com són les expropiacions i els real·lotjaments per l'estat actual.

¹⁰⁵Com aquesta solució de la qüestió de l'habitatge amb l'encadenament del treballador a la pròpia «llar» es fa espontàniament en les rodalies de les ciutats americanes grans o en creixement, es pot veure en el següent fragment d'una lletra d'Eleanor Marx-Aveling, Indianàpolis, 28 de novembre del 1886: «A Kansas City o més ben dit a prop, vam veure unes petites cabanes de fusta miserables, amb unes tres cambres cadascuna, i en llocs encara feréstecs; la terra costa 600 dòlars i amb prou feines dóna per aixecar-hi la casa; aquesta costa 600 dòlars més, és a dir un total de 4.800 marcs per una petitesa miserable, a una hora lluny de la ciutat, en un desert fangós». Així els treballadors han de carregar difícils deutes hipotecaris per tal d'obtenir ni que siga cases com aquestes i esdevindre d'aquesta forma completament esclaus dels llurs patrons; es lliguen a la casa, no poden anar-se'n, i es veuen obligats a suportar qualsevol condició laboral que se'ls ofereisca. [Nota d'Engels a l'edició del 1887].

El nostre proudhonista no se sent, però, satisfet amb les seues fites anteriors en la qüestió de l'habitatge. Ha d'eleva-la des de la terra plana a l'esfera del socialisme superior, i per tant verificar-la també com una essencial «fracció de la qüestió social».

«Assumim ara que la productivitat del capital es pren realment per les banyes, com ha de passar tard o d'hora, per exemple amb una llei de transició que *fixe l'interès de tot capital a l'1%*, remarc que amb la tendència que fins i tot aquest percentatge s'aproxime més i més a un punt zero, de forma que finalment no es pague res més que *el treball necessari per l'establiment del capital*. Com tots els altres productes cases i habitatges entre en l'àmbit d'aquesta llei... El mateix propietari seria el primer de concedir-ne la venda perquè altrament la casa restaria sense ús i el capital invertit seria simplement inútil».

Aquesta qüestió conté un dels principals articles de fe del catecisme proudhonià i dóna un exemple frapant de la confusió que hi domina.

La «productivitat del capital» és quelcom inexistent, que Proudhon pren forassenyadament dels economistes burgesos. Els economistes burgesos comencen certament amb l'afirmació que el treball és la font de tota riquesa i la mesura del valor de tota mercaderia; però han d'explicar també com és que el capitalista que avança capital per un negoci industrial o comercial no tan sols rep de nou el seu capital avançat a la fi del negoci, sinó també encara un profit. Es veuen obligats per tant a desenvolupar tota mena de contradiccions i a adscriure també al capital una certa productivitat. Res no demostra millor com de profundament Proudhon encara es troba en el sistema de pensament burgès que el fet que s'haja apropiat aquesta expressió de productivitat del treball. Ja hem vist igualment al començament que l'anomenada «productivitat del capital» no és res més que la propietat que té (sota les actuals relacions socials, sense les quals no hi hauria cap capital) de poder apropiat-se el treball impagat de treballadors assalariats.

Però Proudhon es diferencia dels economistes burgesos en no aprovar aquesta «productivitat del capital», sinó contràriament descobrir-la com una violació de la «justícia eterna». És això el que

impedeix al treballador de rebre tota l'aportació del seu treball. Cal per tant eliminar-la. Però com? A través de la disminució de la *taxa d'interès* mitjançant lleis compulsives i finalment reduint-la a zero. Ja que llavors segons el nostre proudhonista el capital deixaria d'ésser productiu.

L'interès del capital *monetari* és tan sols una part del benefici; el benefici, bé siga de capital industrial o comercial, és tan sols una part de la plus-vàlua extreta a la classe obrera per la classe capitalista en la forma de treball impagat. Les lleis econòmiques que regulen la taxa d'interès són tan independents de les que regulen la taxa de plus-vàlua com ho puga ésser el cas entre lleis de la mateixa forma social. Però pel que fa al repartiment d'aquesta plus-vàlua entre els capitalistes individuals és clar que pels industrials i homes de negocis que tenen molt capital avançat per altres capitalistes en els llurs negocis, la taxa de benefici ha d'augmentar en la mateixa mesura - si totes les altres circumstàncies resten igual - que cau la taxa d'interès. La reducció i eliminació final de la taxa d'interès no afectaria de cap manera prendre l'anomenada «productivitat del capital» realment «per les banyes», sinó tan sols regular de forma diferent el repartiment de la plus-vàlua impagada i extreta de la classe obrera entre capitalistes individuals i no asseguraria cap avantatge al treballador contra el capitalista industrial, sinó al capitalista industrial contra el rendista.

Proudhon, des del seu punt de mira jurídic, explica la taxa d'interès, com tots els fets econòmics, no per les condicions de la producció social, sinó per les lleis estatals, de les quals aquestes condicions reben una expressió general. Des d'aquest punt de mira que manca de tota percepció de la interdependència de les lleis estatals amb les condicions de producció de la societat, les lleis estatals apareixen necessàriament com a ordres purament arbitràries, que en qualsevol moment es podrien substituir amb unes de directament oposades. Per tant no hi ha res més fàcil per Proudhon que emetre un decret - tan bon punt en tinga el poder - per reduir la taxa d'interès a un 1%. I si totes les altres circumstàncies socials resten com són, el decret de Proudhon existiria tan sols en el paper. La taxa d'interès es regularia

com abans segons lleis econòmiques, a les quals avui és sotmesa, malgrat tots els decrets; els individus amb capacitat de crèdit continuarien a prestar diners, segons les circumstàncies a un 2, 3, 4% o més, exactament com abans, i l'única diferència seria que els rendistes tindrien cura de no avançar diners als individus dels quals s'esperaria un procés. A més, aquest gran pla de privar al capital de la seua «productivitat» és tan antic com les *lleis contra l'usura* que no cercaven més res que restringir la taxa d'interès, i que ara han sigut abolides a tot arreu perquè a la pràctica eren contínuament violades o el·ludides i l'estat es va veure obligat a admetre la seua impotència contra les lleis de la producció social. I la reintroducció d'aquestes lleis mitjvals i inaplicables seria «prendre la productivitat del capital per les banyes»? Hom veu que com més de prop s'investiga el proudhonisme, més reaccionari sembla.

I quan llavors la taxa d'interès s'haja reduït a zero, i l'interès del capital s'haja per tant abolit, llavors «no es pagarà més que el treball necessari per la substitució del capital». Això vol dir que l'abolició de la taxa d'interès és igual a l'abolició del benefici i fins i tot de la plusvàlua. Però si fos possible abolir *realment* l'interès per decret, quina seria la conseqüència? Que la classe dels *rendistes* ja no tindria cap alicient per prestar capital en forma d'avançaments, sinó que l'invertiria ella mateixa o en societats industrials d'accions a compte propi. La quantitat de plusvàlua extreta a la classe treballadora per la classe capitalista restaria igual, per bé que el repartiment seria diferent, però tampoc amb una diferència d'importància.

De fet el nostre proudhonista passa per alt que ja ara en la societat burgesa no es paga més de mitjana en la compra de mercaderies que «el treball necessari per la substitució del capital» (hauria de dir, per la producció de la mercaderia en qüestió). El treball és la mesura del valor de totes les mercaderies, i és merament impossible en la societat actual - a banda de fluctuacions del mercat - que la mitjana global d'una mercaderia es pague més que el treball necessari per confeccionar-la. No, no, estimat proudhonista, les complicacions rauen en quelcom del tot diferent: rauen en el fet que «el treball necessari per la la substitució del capital» (per utilitzar la vostra

confusa forma d'expressió) no és ni tan sols *pagat completament!* Com s'esdevé això, ho podeu veure a Marx («Capital», p. 128-160).

Amb això no n'hi ha prou. Si l'interès del capital s'aboleix, també s'aboleix l'interès del lloguer. Ja que «com tots els altres productes també les cases i els habitatges s'inclouen naturalment en el marc d'aquesta llei». Això va completament en l'esperit del vell comandant, que en adreçar-se a un dels seus reclutes feia: «He sentit a dir que sou doctor - hauríeu de visitar-me de tant en tant; quan hom té dona i set fills sempre hi ha quelcom a adobar».

Recluta: «Disculpau-me, senyor comandant, però sóc doctor en filosofia».

Comandant: «Tant me fa, una cataplasma és una cataplasma».

El mateix passa amb el nostre proudhonista: interès de lloguer o interès de capital, tant me fa, interès és interès, una cataplasma és una cataplasma. - Hem vist abans que el preu del lloguer, vulgarment interès de lloguer, es descompon: 1. una porció com a renda del sòl; 2. una porció com a interès del capital de construcció, inclòs el benefici del constructor; 3. una porció com a despeses de reparació i d'assegurança; 4. una porció per recuperar (amortitzar) el capital de la construcció, inclòs el benefici, en deduccions anuals en relació al desgast gradual de la casa.

I ara hauria d'haver quedat clar fins i tot al més cec que:

«El propietari seria el primer interessat en accedir a la venda perquè altrament la seua casa restaria sense usar i el capital esmerçat seria simplement inútil».

Naturalment. Si hom aboleix l'interès del capital prestat, llavors cap propietari de cases podria obtindre ni un penic de llogar-les, simplement perquè hom pot dir també del lloguer *interès de lloguer*¹⁰⁶ i perquè l'interès de lloguer inclou una porció de l'interès real del capital. Una cataplasma segueix sent una cataplasma. Si bé es podien fer inefectives les lleis contra la usura eludint-les, mai no van afectar ni remotament la qüestió del lloguer dels habitatges. Restaria

¹⁰⁶A «Volksstaat» la frase acaba ací

per Proudhon imaginar que la seua nova llei contra la usura regularia sense gaire soroll i aboliria gradualment no tan sols l'interès simple del capital, sinó també el complex interès de lloguer dels habitatges.¹⁰⁷ Per què, doncs, s'havia de comprar encara al propietari la casa «simplement inútil» per uns bons diners, i com és que sota aquestes circumstàncies el propietari no arribava a lliurar diners per desfer-se d'aquesta casa «simplement inútil», per tal d'estalviar-se noves despeses de reparació, és quelcom que hom deixa a les fosques.

Després d'aquest assoliment triomfal en l'esfera del socialisme superior (suprasocialisme l'anomena el mestre Proudhon) el nostre proudhonista considera justificat volar encara més alt.

«Es tracta ara de treure'n unes conclusions per tal d'il·luminar completament des de totes bandes una qüestió tan important per nosaltres».

I quines són aquestes conclusions? Coses que es deriven ben poc del dit anteriorment, com ara que els habitatges perdrien valor amb l'abolició de la taxa d'interès i que, desproveïdes de les frases pomposes i solemnes del nostre autor, no voldrien dir res més que, per tal de facilitar el negoci de rescatar els habitatges de lloguer seria desitjable: 1. una estatística exacta de la qüestió, 2. una bona inspecció de sanitat i 3. cooperatives d'obriers de la construcció per poder emprendre l'edificació de noves cases - coses que són totes força boniques i bones, però malgrat tota la fraseologia buida de crits de mercat no aporten cap «il·luminació completa» en la foscor de la barreja mental proudhoniana.

Qui ha aconseguit tant se sent també amb el dret de fer als obrers alemanys una seriosa admonició:

«Aquestes qüestions i similars, pensam, hauríem de merèixer l'atenció de la social-democràcia... Fem possible, com ara pel que fa a la qüestió de l'habitatge, que queden clares també en d'altres qüestions igualment importants com ara *el crèdit, el deute estatal, el deute privat, les contribucions etc.*», etc.

107 A «Volksstaat» manquen les dues darreres frases

Així el nostre proudhonista ens anuncia tota una sèrie d'articles sobre «qüestions similars», i si les tracta tan profundament com la present «qüestió tan important», llavors el «Volkstaat» en tindrà prou manuscrits per un any. Podem avançar-los de fet - tot es redueix al que ja s'ha dit: l'interès del capital s'ha d'abolir i amb això desapareixerà l'interès en els deutes estatals i privats, el crèdit serà sense cost, etc. Aquesta mateixa fórmula màgica s'ha d'aplicar a qualsevol qüestió i en cada cas aïllat s'obtidran resultats astoradors amb una lògica inexorable: que, en abolir l'interès del capital, hom ja no haurà de pagar cap interès pels diners prestats.

Altrament són belles qüestions, amb les quals el nostre proudhonista ens amenaça: *crèdit!* Quin crèdit empra el treballador a banda del que obté de setmana per setmana, o el crèdit de les cases de penyora? Si l'obté sense cost amb interès, fins i tot amb l'interès usurer de l'empenyament, quina diferència li suposa? I si, en general, n'obtingués un avantatge, i per tant els costos de producció de la força de treball s'abaratissen, no hauria de caure el preu de la força de treball? - Però pel burgès i especialment pel petit-burgès - per qui el crèdit és una qüestió de pes, i especialment pel petit-burgès, seria molt bo que pogués obtenir crèdit tothora i, a més sense, sense el pagament d'interessos. «Deutes estatals»! La classe obrera sap molt bé que no els ha fet, i deixarà el pagament pels qui els han contret. - «Deutes privats»! - vegeu crèdit. - «Contribucions»!. Coses que interessin força la burgesia, però tan sols d'una forma força inferior al treballador: això que el treballador paga en contribucions, passa a la llarga als costos de producció de la força de treball, i els haurà de compensar per tant el capitalista. Tots aquests punts que se'ns ha presentat com qüestions d'alta importància per la classe obrera, tenen en realitat un interès essencial tan sols per la burgesia i encara més per la petita burgesia, i sostenim, malgrat Proudhon, que la classe obrera no és cridada a cuidar els interessos d'aquestes classes.

De la gran qüestió que realment afecta els treballadors, la de la relació entre el capitalista i el treballador assalariat, de la qüestió: com és que el capitalista pot enriquir-se del treball dels seus obrers, el nostre proudhonista no en diu paraula. El seu senyor i mestre

certament s'hi havia ocupat, però no hi aportà cap claredat i fins i tot en les seues darreres obrers no va anar més enllà de la «Philosophie de la Misère» (Filosofia de la misèria), la buidor completa de la qual Marx ja va tractar de forma concloent el 1847.

No era prou penós que els obrers de llengua romànica no haguessen tingut en els darrers vint-i-cinc anys cap altra nodriment intel·lectual socialista que les obrers d'aquest «socialista del segon imperi»; seria una doble malaureja si també Alemanya ara fos inundada de teoria proudhonista. Amb tot no hi ha res a témer. El punt de mira teòric de l'obrer alemany és a cinquanta anys del proudhonista, i amb això n'hi haurà prou com per mostrar-ne l'exemple d'aquesta qüestió de l'habitatge per tal d'estalviar-nos qualsevol problema futur en aquest sentit.

Segona secció

Com resol la burgesia la qüestió de l'habitatge

I

En la secció sobre la solució *proudhonista* s'ha mostrat com de força directament interessada és la petita burgesia en aquesta qüestió. Però també a la gran burgesia l'importa força, si bé amb un interès indirecte. La ciència natural moderna ha demostrat com els anomenats «barris pobres», on s'amunteguen els treballadors, constitueixen llocs de cultiu per totes aquelles epidèmies que assetgen les nostres ciutats de tant en tant. Còlera, tifus i febre tifoïdea, verola i altres malalties letals difonen en l'aire empestat i en l'aigua enverinada d'aquests barris obrers els llurs gèrmens; amb prou feines mai no arriben a morir, i tan bon punt les circumstàncies ho permeten donen lloc a brots epidèmics i es dirigeix llavors més enllà dels llocs de cultiu a les parts més airejades i sanitoses de la ciutat, habitades pels senyors capitalistes. El domini capitalista no es pot permetre el plaer de crear malalties epidèmiques entre la classe obrera sense càstic; les conseqüències els hi cauen al damunt, i els àngels de la mort arriben als capitalistes amb la mateixa implacabilitat que entre els obrers.

Tan aviat com s'ha establert científicament això, els burgesos filantròpics comencen a competir els uns amb altres amb nobles esforaixòs per la salut dels llurs treballadors. Es fundaren societats, s'escrigueren llibres, es redactaren propostes, els debateren i decretaren lleis, per tal d'aturar les fonts de les epidèmies sempre recurrents. Les condicions d'habitatge dels treballadors s'examinaren i es feren intents per posar remei als mals més cridaners. Especialment a Anglaterra, on hi havia la majoria de les grans ciutats i on el foc amenaçava més urgentment la gran burgesia, s'hi desenvolupà una gran activitat; es nomenaren comissions governamentals per investigar les condicions de salut de la classe obrera; els llurs reports, distingits per la precisió, l'exhaustivitat i la imparcialitat per totes les fonts continentals forniren els fonaments de noves lleis, més o menys efectives. Per incompletes que fossen aquestes lleis, es troben infinitament per davant de tot allò que s'ha fet en aquest sentit fins ara en el continent. I malgrat que l'ordre social capitalista reproduïx de nou els mals que s'han de remeiar amb una necessitat tan inevitable que fins i tot a Anglaterra el remei ha avançat amb prou feines ni una sola passa.

Alemanya emprà, com és habitual, un termini molt més llarg abans que les fonts cròniques permanents d'infecció també arribassen al grau agut necessari per despertar la indolent gran burgesia. Però qui va lent va segur, i així finalment entre nosaltres sorgí una literatura burgesa de salut pública i de la qüestió de l'habitatge, un extracta aigualit dels predecessors forasters, principalment anglesos, envers els quals cercà d'oferir una aparença enganyosa de superioritat de mires amb frases altisonants i solemnes. A aquesta literatura pertany: Dr. *Emil Sax*, «*Die Wohnungszustände der arbeitenden Classen und ihre Reform*», Viena, 1869.

He triat, per presentar el tractament burgès de la qüestió obrera, aquest llibre tan sols perquè fa l'intent de resumir la literatura burgesa sobre el tema. I que n'és de bella, ja que serveix al nostre autor de «font»! Dels reports parlamentaris anglesos, les autèntiques fonts principals, tan sols esmenta de nom tres dels més antics; tot el llibre demostra que l'autor *mai no n'ha vist ni un de sol*;

contràriament, tota una sèrie d'obres tòpiques, burgeses, de botiguer benpensant i de filantrop hipòcrita són introduïdes: Ducpétiaux, Roberts, Hole, Huber, les memòries dels congressos anglesos de ciències socials (o més aviat de la col), el periòdic de l'Associació pel Benestar de les Classes Treballadores de Prússia, el report oficial austríac sobre l'Exposició Universal de París, els reports oficials bonapartistes d'aquesta mateixa exposició, l'«Illustrated London News», «Über Land und Meer» i finalment «una autoritat reconeguda», un home «d'aguda percepció pràctica», d'«impressionant i convincent discurs», és a dir - *Julius Faucher!* Manca en aquesta llista de fonts tan sols el «Gartenlaube», el «Kladderadatsch» i el fusiler Kutschke.

Per tal que no puga sorgir cap malentès del punt de mira del senyor Sax, declara a la pàgina 22:

«Entenem per economia social la doctrina de l'economia nacional aplicada a qüestions social, o expressat més acuradament, el conjunt de mitjans i vies per les quals aquesta ciència ofereix *a partir de les lleis 'de ferro' dins el marc de l'ordre social predominant en l'actualitat, l'elevació les anomenades (!) classes desposseïdes al nivell de les propietàries*».

No ens aturarem en la confusa expressió que la «doctrina de l'economia nacional» o l'economia política s'ocupe de res més en general que de qüestions «socials». Anam directament al punt principal. El doctor Sax demana que «les lleis de ferro» de l'economia burgesa, el «marc de l'ordre social predominant en l'actualitat», en d'altres mots, el sistema de producció capitalista reste inalterat, i que, amb tot, les «anomenades classes desposseïdes s'elevi al nivell de les propietàries». Ara bé, és una precondition inevitable del sistema de producció capitalista que hi haja una classe, no anomenada, sinó realment desposseïda, que no tinga res més a vendre que la força de treball, i que per tant es veja obligada a vendre als capitalistes industrials aquesta força de treball. La tasca de la nova ciència de l'economia social descoberta pel senyor Sax consisteix per tant en això: trobar els mitjans i vies per, dins d'una situació social que es fonamenta en l'antagonisme dels capitalistes,

posseïdors de totes les matèries primeres, instruments de producció i mitjans de vida, d'una banda, i els treballadors assalariats desposseïts, que tan sols anomenen com a pròpia la força de treball, d'altra banda, per tal que dins d'aquesta situació social tots els treballadors assalariats es puguin transformar en capitalistes, sense deixar d'ésser treballadors assalariats. El senyor Sax creu que ha resolt aquesta qüestió. Potser seria igual de bo si ens mostràs com tots els soldats de l'exèrcit francès, que des de l'època del vell Napoleó porten en el coll les divises de mariscal, es podrien transformar en mariscals de camp sense deixar d'ésser soldats rasos. O com hom pot aconseguir que tots els 40 milions de súbdits de l'Imperi Alemanya es facen emperadors alemanys.

És l'essència del socialisme burgès voler mantindre els fonaments de tots els mals de la societat actual i alhora voler abolir aquests mals. Els socialistes burgesos volen, com ja deia el «Manifest comunista», «remeiar els problemes socials per tal d'assegurar la continuïtat de la societat burgesa», volen «*la burgesia sense el proletariat*». Hem vist que el senyor Sax presenta la qüestió justament d'aquesta manera. La solució la troba en la solució de la qüestió de l'habitatge; és de l'opinió que

«mitjançant millores en l'habitatge de les classes treballadores seria possible remeiar reeixidament la misèria física i intel·lectual que s'ha descrit i per tant - mitjançant la millora radical de la situació de l'habitatge *per ella sola* - elevar la major part d'aquestes classes més enllà del pou d'unes condicions sovint inhumanes d'existència fins als cims purs del benestar material i intel·lectual». (pàgina 14).

Remarcam a més que rau en l'interès de la burgesia amagar l'existència d'un proletariat creat per les relacions burgeses de producció i determinat per la llur continuïtat. Per tant el senyor Sax ens diu, pàgina 21, que sota classes treballadors s'entenen «totes les classes sense mitjans», «tot individu en general, com ara treballadors manuals, vídues, pensionistes (!), funcionaris subalterns, etc.» al costat dels treballadors pròpiament dits. El socialisme burgès estén la mà als petit-burgesos.

D'on prové doncs la manca d'habitatges? Com sorgeix? El senyor Sax, com a bon burgès, no gosa saber que és un producte necessari de la forma social burgesa; que no pot haver una societat sense manca d'habitatges si la gran massa treballadora és assalariada, és a dir si la seua existència i reproducció depén exclusivament de la suma necessària de mitjans de vida; si contínuament noves millores de la maquinària, etc., deixen sense feina masses de treballadors; si oscil·lacions industrials violentes i regularment recurrents condicionen d'una banda la disponibilitat d'un nombrós exèrcit de reserva de treballadors desocupats, i d'altra banda llencen temporalment una gran massa de treballadors sense-feina al carrer; si els treballadors s'apleguen massivament en les grans ciutats, i de fet més ràpidament que no es construeixen habitatges en les condicions vigents, i si s'han de trobar llogaters fins i tot per les corts de porcs més infames; si finalment el propietari de cases, en la seua facultat de capitalista, no tan sols té el dret sinó, gràcies a la competència, en certa mesura també el deure de treure de la seua propietat implacablement els preus de lloguer més alts possibles. En una societat així la manca d'habitatges no és cap casualitat, sinó que és una institució necessària que no es pot abolir d'un plegat amb tots els seus efectes sobre la salut, etc., si no es transforma de socarrel tot l'ordre social del qual sorgeix. Però el socialisme burgès no gosa saber-ho. Ni *gosa* explicar les causes de la manca d'habitatge. No li resta cap altre mitjà que explicar-ho amb frases morals sobre la roïnesa humana, derivada del pecat original.

«I com que no ignoram - i en conseqüència no negam» (valenta conclusió!) -, «que la responsabilitat... rau parcialment *en el propi treballador* que cerca habitatge, i en una part de fet encara més gran en els qui es dediquen a satisfer-li la necessitat, o, aquells qui, malgrat tindre prous mitjans, no fan cap intent de dedicar-s'hi, *els propietaris, les classes socials superiors*. La responsabilitat dels darrers... consisteix en el fet que no s'ocupen de fornir una oferta suficient de bons habitatges».

Com Proudhon ens porta de l'economia al dret, els nostres socialistes burgesos ens porten de l'economia a la moral. I res no és més natural.

Qualsevol que declare que el sistema de producció capitalista, les «lleis de ferro», de l'actual societat burgesa són intocables i amb tot vulga abolir-ne conseqüències indesitjades, però necessàries, no té més remei que fer prèdiques morals als capitalistes, prèdiques morals l'efecte emotiu de les quals s'evapora aviat pels interessos privats i, si cal, per la competència. Aquestes prèdiques morals són exactament iguals a la gallina que era a la vora de la bassa on neden amb delit els aneguets que ella havia covat. Els aneguets entren en l'aigua malgrat que no és terra ferma, i els capitalistes malden pel benefici, per bé que no tinga cap pietat. «En qüestions de diners no hi ha lloc per la pietat», deia ja el vell Hansemann, que en sap més que el senyor Sax.

«Els bons habitatges tenen un preu tan alt que per la major part dels treballadors és *del tot impossible* emprar-los. El gran capital... s'atura alhora d'invertir en habitatges per les classes treballadores... En gran mesura aquestes classes cauen doncs amb les llurs necessitats d'habitatge en l'especulació».

Especulació repugnant - el gran capital naturalment no especula! Però no és la mala voluntat, és tan sols la ignorància, la que impedeix al gran capital d'especular en cases obreres:

«Els propietaris de cases no *saben* quin gran i important paper juga una satisfacció normal de la necessitat d'habitatge..., *no saben que fan a la gent* quan els ofereixen com a norma una habitatges tan irresponsablement dolents i nocius, i finalment no *saben* com es perjudiquen ells mateixos amb això». (pàgina 27).

La ignorància dels capitalistes es complementa, però, amb la ignorància dels treballadors, per tal de generar la manca d'habitatges. Després que el senyor Sax haja admès que els «estrats més baixos» dels treballadors «es veuen obligats (!) a cercar un allotjament nocturn i tot i que el puga trobar per tal de no restar directament sense sostre, i en aquest sentit són absolutament indefensos i impotents», ens afirma:

«Ja que és un fet conegut com molts d'entre ells» (els treballadors) per manca de cura, però principalment per ignorància, es priven els

cossos de les condicions pel desenvolupament natural i una existència sana, i perquè *no tenen ni la menor idea* d'higiene racional i, en particular, de l'enorme importància que juga l'habitatge en aquesta higiene». (pàgina 27).

Ara, però, venen les orelles d'ase burgeses. Allà on en els capitalistes la «culpa» desapareix en ignorància, en els treballadors la ignorància tan sols és la causa de la culpa. Hom sent:

«Així s'arriba» (és a dir, per ignorància) «que si es poden estalviar una mica de lloguer es traslladen a habitatges foscos, humits i insuficients, que són en resum una befa a totes les exigències de la higiene... i sovint diverses famílies lloguen plegades un únic habitatge, de fet una sola cambra - i tot per gastar tan poc com siga possible en el lloguer, mentre que d'altra banda malbaraten els ingressos d'una forma realment pecaminosa *en beguda i en tota mena de plaers forassenyats*».

Els diners que els treballadors «malgasten en aiguardent i tabac» (pàgina 28), la «vida tavernària amb totes les seues conseqüències deplorables que enfonsen una vegada i una altra com un pes de plom la situació dels treballadors», rauen pel senyor Sax de fet com un pes de plom en l'estómac. Que sota les condicions vigents l'alcoholisme entre els treballadors siga un producte tan necessari de la seua situació vital com ho són el tifus, el crim, els paràsits i d'altres malalties socials, tan necessaris que hom pot calcular per endavant el nombre mitjà de casos d'alcoholisme, és quelcom que el senyor Sax tampoc no pot saber. Altrament el meu mestre d'escola ja em deia: «La gent corrent va a la taverna, i els importants al club», i com que els conec tots dos puc donar-ne la confirmació.

Tot el discurs sobre la «ignorància» de les dues parts consisteix en les antigues expressions de l'harmonia d'interessos del capital i del treball. Si els capitalistes coneguessen els llurs veritables interessos, oferirien als treballadors bons habitatges i els hi millorarien en general la posició; i si els treballadors entenguessen els llurs veritables interessos, no farien vagues, no entrarien en la socialdemocràcia, no farien política, sinó que seguirien dòcilment els

llurs superiors, els capitalistes. Tristament les dues parts troben els llurs interessos en un lloc ben diferent a les prèdiques del senyor Sax i dels seus nombrosos predecessors. L'evangeli de l'harmonia entre el capital i el treball ja s'ha predicat des de fa cinquanta anys; la filantropia burgesa s'ha gastat un munt de diners per demostrar aquesta harmonia mitjançant institucions models, i com veurem després som avui justament on èrem fa cinquanta anys.

El nostre autor passa ara a la solució pràctica de la qüestió. Com que poc revolucionària era la proposta de Proudhon de fer els treballadors propietaris dels llurs habitatges es pot veure en el fet que el socialisme burgès, ja abans d'ells, provà de dur-ho a la pràctica i encara ho intenta. També el senyor Sax declara que la qüestió de l'habitatge tan sols es pot resoldre completament amb la transferència de la propietat dels habitatges als treballadors (p. 58 i 59). Encara més, cau en un encís poètic davant d'aquest pensament i esclata en el següent brot d'entusiasme:

«Hi ha quelcom de particular en el desig humà a la possessió de terra, un instint que ni tan sols la *vida material febril i impulsiva* del present no ha pogut afeblir. És l'apreciació inconscient de la importància de la conquesta econòmica que representa la possessió de la terra. Amb ella l'humà obté un refugi segur, s'arrela alhora fermament a la terra, i tota economia (!) hi té la base més duradora. Amb tot, els avantatges materials estenen la benedicció de la possessió de la terra més enllà. Qui és tan afortunat com per poder anomenar-la seua, ha *assolit el nivell més alt imaginable d'independència econòmica*; té un terreny on poder dominar i governar *sobiranament*, és el *seu propi senyor*, té un cert poder i un *segur refugi* per temps de necessitat; creix la seua autoconsciència i amb ella la seua força moral. D'ací la profunda importància de la propietat en la qüestió exposada... El treballador, indefens avui davant dels canvis de conjuntura, i en dependència constant de qui li ofereix feina, seria en cert grau rescatat d'aquesta precària situació, si *esdevingués capitalista* i contra els perills de la pèrdua de feina o d'incapacitat laboral comptàs amb un crèdit hipotecari, que en

conseqüència li seria accessible. *S'elevaria per tant així de classe desposseïda en propietària*». (pàgina 63).

El senyor Sax sembla assumir que l'humà és essencialment un camperol, altrament no adscriuria als treballadors de les nostres grans ciutats un instint cap a la possessió de la terra que ningú altre no hi havia descobert. Pels obrers de les nostres grans ciutats és la llibertat de moviments la primera condició vital, i la possessió de la terra els hi pot ésser únicament un impediment. Lliureu-los la pròpia casa, encadenau-los de nou al sòl, i els trencareu la capacitat de resistència contra reduccions salarials dels fabricants. El treballador individual pot vendre ocasionalment la seua casa, però en una vaga seriosa o en una crisi industrial general¹⁰⁸ totes les cases que pertanyessen a obrers afectats es posarien a la venda en el mercat, i o no hi trobarien cap comprador o ho farien per sota del preu de cost. I si tots trobassen compradors tota la gran reforma de l'habitatge del senyor Sax es dissoldria una vegada més, i hauria de començar de nou. Amb tot, els poetes viuen en un món de fantasia, i també és el cas del senyor Sax, que s'imagina que el posseïdor de sòl ha assolit «el nivell més alt d'independència econòmica», que té «un segur refugi», que «*esdevé capitalista* i es protegeix contra els perills de la pèrdua de feina o d'incapacitat laboral mitjançant el crèdit hipotecari, que en conseqüència li seria accessible», etc. Si el senyor Sax veiés als petits pagesos francesos i els de la nostra Renània; cases i camps carregats amb hipoteca rera hipoteca, les llurs collites pertanyen als creditors abans d'haver-les segat, i no dominen ni governen el «terreny» sobiranament, sinó que ho fan l'usurer, l'advocat i l'algotzir. Això és certament el nivell més alt imaginable d'independència econòmica - per l'usurer! I per tal que els obrers duguen les llurs cases el més aviat possible sota la mateixa sobirania de l'usurer, el benpensant senyor Sax assenyala acuradament al *crèdit hipotecari* al qual poden acudir en cas de pèrdua de feina o d'incapacitat laboral, per comptes d'esdevindre una càrrega per la beneficència.

108A «Volksstaat» manca «o una crisi industrial general»

En tot cas el senyor Sax ha resolt ara la qüestió presentada: el treballador «*esdevé capitalista*» mitjançant l'adquisició de la seua pròpia casa.

El capital és el comandament damunt del treball impagat d'un altre. La casa de l'obrer esdevé per tant capital tan sols en la mesura que un tercer la lloga i se n'apropia una part del producte del treball sota la forma de lloguer. Justament com que ell mateix hi viu, això impedeix la casa d'esdevindre capital, de la mateixa forma que l'abric deixa d'ésser capital en el mateix moment que el compri al sastre i me'l pos. El treballador que posseeix una casa de mil talers ja no és certament cap proletari, però hom hauria d'ésser el senyor Sax per anomenar-lo capitalista.

El capitalisme del nostre treballador té però encara un altre aspecte. Assumim que en una determinada àrea industrial esdevé norma general que cada treballador posseezca casa pròpia. En aquest cas *la classe obrera viu lliure de càrregues*; sense despesa d'habitatge això ja no entra en el valor de la força de treball. Tota reducció en els costos de generació de la força de treball, és a dir tota disminució duradora del preu de les necessitats vitals dels treballadors comportà però «segons les lleis de ferro de la doctrina de l'economia nacional» una reducció igual del valor de la força de treball i per tant al capdavant una caiguda corresponent en el salari. El salari cauria per tant de mitjana d'acord amb l'estalvi mitjà, és a dir que el treballador pagaria el lloguer de la pròpia casa, però ja no, com abans, en diners al propietari de l'habitatge, sinó en treball impagat als fabricants pels quals treballa. D'aquesta forma els estalvis del treballador esmerçats en la casa esdevindrien de ben segur en certa mesura capital, però no capital per ell, sinó pel capitalista que l'ocupa.

El senyor Sax no pot ni tan sols en el paper transformar el seu treballador en capitalista.

Remarcam a més que això dit abans val per totes les anomenades reformes socials destinades a l'estalvi o a l'abaratiment de mitjans de vida del treballador. O bé es generalitzen i són seguides per tant de la corresponent reducció salarial, o bé resten completament com a

experiments aïllats, i la mera presència com a excepcions aïllades demostra que la llur introducció és irreconciliable amb el sistema de producció capitalista existent. Assumim que en una zona, mitjançant la introducció general de cooperatives de consum els mitjans de vida del treballador s'abarateixen en un 20%; els salaris a la llarga haurà de caure aproximadament un 20%, és a dir en la mateixa relació que els mitjans de vida afectats que entren en el manteniment del treballador. Si el treballador empra de mitjana, per exemple, tres quartes parts del salari en aquests mitjans de vida, cauria el salari finalment en un $\frac{1}{4} \times 20 = 15\%$. En breu: tan aviat com una d'aquestes reformes estalviadores es generalitza, el treballador rep un salari inferior en la mateixa proporció, ja que l'estalvi li permet de viure més barat. Donau a cada treballador un ingrés estalviat i independent de 52 talers, i el seu salari setmana haurà de disminuir finalment en un taler. Per tant: com més estalvie, menys salari rebrà. Estalvia per tant no en interès propi, sinó en el del capitalista. Cal res més per tal «d'estimular de la forma més poderosa la primera virtut econòmica, el sentit de l'estalvi»? (p. 64.)

Altrament el senyor Sax ens diu tot seguit que els obrers han d'esdevindre posseïdors de cases no tant en interès propi com dels capitalistes:

«Amb tot no tan sols l'estament obrer sinó la societat en general té l'interès més gran en veure el nombre més gran possible de membres vinculat (!) a la terra» (m'agradaria veure el senyor Sax en aquesta posició) «...¹⁰⁹ Totes les forces secretes que encenen el volcà anomenat qüestió social, que flameja sota els nostres peus, la irritació proletària, l'odi... la perillosa confusió d'idees... haurien de desaparèixer com la boira davant del sol matiner, quan... el propi treballador entra d'aquesta forma en la classe dels posseïdors». (p. 65).

En d'altres mots: el senyor Sax espera que el treballador, mitjançant l'alteració de la posició proletària que hauria de comportar

109A «Volksstaat» hi segueix «la possessió de terra... disminueix el nombre dels qui lluiten contra el domini de les classes posseïdores...

l'adquisició d'una casa, perdria també el caràcter proletari i esdevindria de nou un aneguet obedient com ho eren els seus avis, també posseïdors de cases. Els proudhonistes ho haurien de tindre ben clar.

Així creu el senyor Sax que ha resolt la qüestió social:

«*El repartiment més just dels béns, l'enigma de l'esfinx, la solució del qual ja molts han cercat debades, no rauria davant nostre com un fet tangible si no s'hagués pres de la regió de les idees i dut al reialme de la realitat? I quan es realitze, no s'assoliria un dels objectius superiors, que fins i tot els socialistes de la tendència més extrema presenten com el punt culminant de les llurs teories*»? (p. 66).

És una veritable sort que haguem anat tan lluny. Aquest crit triomfal constitueix de fet el «punt culminant» del llibre de Sax, i a partir d'ara baixa elegantment de «la regió de les idees» a la realitat planera, i quan descendim ens trobam que res de res no ha canviat en la nostra absència.

El primer pas cap avall ens el fa fer el nostre autor en informar-nos que hi ha dos sistemes d'habitatges obrers: el sistema de cottage, on cada família obrera té casa pròpia i possiblement hort, com a Anglaterra, i el sistema casernari de grans edificis que contenen nombrosos habitatges obrers, com a París, Viena, etc. Entre tots dos hi ha el sistema habitual al nord d'Alemanya. Ara bé, és cert que el sistema de cottage és l'únic correcte i l'únic on el treballador pot adquirir la propietat d'una casa; també el sistema casernari té desavantatges força grans pel que fa a la sanitat, la moralitat i la pau domèstica - però llàstima, llàstima, el sistema de cottage és justament inaplicable en els punts centrals de la manca d'habitatges, en les grans ciutats, per l'encariment del sòl, i hom pot quedar satisfet si hom erigeix cases de 4 a 6 habitatges per comptes de grans casernes, o si més no les mancances principals del sistema casernari són complementades amb refinaments de la construcció. (p. 71-92.)

No és cert que ja hem davallat un bon tros? La transformació de l'obrer en capitalista, la solució de la qüestió social, que cada treballador tinga una casa pròpia - tot plegat s'ha deixat enrere en la

«regió de les idees»; ens resta encara tan sols ocupar-nos en introduir el sistema de cottage en el camp i erigir en les ciutats les casernes obreres de la forma més suportable possible.

La solució burgesa de la qüestió de l'habitatge ha fet fallida de seguida - ha fet fallida davant de l'antagonisme de la ciutat i el camp. I ací arribam al nucli de la qüestió. La qüestió de l'habitatge tan sols es pot resoldre quan la societat s'haja transformat prou com per començar a abolir l'antagonisme entre la ciutat i el camp que l'actual societat capitalista ha aguditzat fins a l'extrem. La societat capitalista, ben lluny de poder abolir aquest antagonisme, es veu obligada ha enfortir diàriament aquesta oposició. Per contra els primers socialistes utòpics moderns, Owen i Fourier, ho havien reconegut correctament. En els llurs edificis models l'antagonisme entre la ciutat i el camp ja no existeix. S'hi troba per tant just el contrari d'allò que sosté el senyor Sax: no és la solució de la qüestió de l'habitatge la que resol alhora la qüestió social, sinó que és mitjançant la solució de la qüestió social, és a dir mitjançant l'abolició del sistema de producció capitalista, que es fa possible alhora la solució de la qüestió de l'habitatge. Voler resoldre la qüestió de l'habitatge i voler mantindre les grans ciutats moderns és un contrasentit. Les grans ciutats modernes, però, seran bandejades únicament amb l'abolició del sistema de producció capitalista, i quan això siga de camí hi haurà altres coses a fer que subministrar a cada treballador una petita casa de propietat.

D'entrada, però, cada revolució social haurà de prendre les coses tal com les trobe, i haurà de remeiar els mals més urgents amb els mitjans disponibles. I com que ha hem vist que la manca d'habitatges es pot tractar immediatament amb l'expropiació d'una part dels habitatges de luxe que pertanyen a les classes posseïdores i amb el real·lotjament de la part restant.

Si ara el senyor Sax en conseqüència deixa de nou les grans ciutats i ens fa un llarg i ampli discurs sobre colònies obreres, que s'han d'establir *al costat* de les ciutats, ens assegura totes les bel·leses d'aquestes colònies, amb «subministrament d'aigua, il·luminació amb gas, calefacció d'aire o d'aigua, safareig, assecadores, cambres de

bany, etc.» comuns, amb «bressoles, escoles, sala de pregària (!), cambres de lectura, biblioteca... bar de vi i cervesa, sala de ball i música amb tota respectabilitat», amb força de vapor dirigida a totes les cases de forma que «la producció en un cert abast es pot retornar de la fàbrica a tallers domèstics» - això no altera gens la qüestió. Les colònies que descriu les manlevà directament el senyor Huber dels socialistes Owen i Fourier i simplement les va fer completament burgeses en descartar-ne tot allò socialista. Per això, però, esdevenen justament utòpiques. Cap capitalista no té interès d'establir aquestes colònies, i de fet no n'hi ha cap en el món, tret de Guise a França; i aquesta fou edificada per un fourierista, no com a especulació rendible sinó com a experiment socialista.¹¹⁰ El senyor Sax podria haver citat igualment en pro del projecte de factoria gran burgesa l'exemple de la colònia comunista Harmony Hall.

De totes formes tot aquest discurs de colonització és tan sols un intent llastimós de pujar de nou a la «regió de les idees» i s'abandona aviat. Ara caiem de nou ràpidament. La solució més simple és ara,

«que els que els hi donen feina, els senyors fabrils, haurien d'ajudar als treballadors a obtindre els habitatges corresponents, ja fos aixecant-los ells mateixos o encoratjant i sostenint l'activitat constructora dels propis treballadors, i haurien d'aportar-los el sòl, avançar-los el capital de la construcció, etc.». (p. 106).

Amb això som de nou fora de les grans ciutats, on no hi pot haver cap discurs així, i retornam al camp. El senyor Sax sap ara que rau en interès dels propis fabricants que ajuden als llurs treballadors a aconseguir habitatges suportables, d'una banda com a bona inversió de capital, i de l'altra per l'inevitable

«elevació resultant del treballador... hauria de comportar un augment de la seua força de treball física i mental, la qual cosa naturalment... com a mínim... seria bona per l'empresari. Per tant, però, el punt de vista correcta per la participació dels darrers en la

¹¹⁰ I també aquesta finalment ha esdevingut una mera llar d'explotació obrera. Vegeu el «Socialiste» de París, de l'any 1886. [Nota d'Engels a l'edició del 1887].

qüestió de l'habitatge és patent: apareix com la conclusió d'una *associació latent*, amagada en gran part sota la coberta d'esforaïxòs humanitaris dels empresaris per la cura corporal i productiva, mental i moral, dels llurs treballadors, i que té recompensa pecuniària pròpia per les conseqüència de generar i assegurar un personal diligent, ensinistrat, volenterós, satisfet i *devot*». (p. 108).

L'expressió d'«associació latent», amb la qual Huber prova d'imposar a la iniciativa burgeso-filantròpica un «sentit superior» no altera gens la situació. Fins i tot sense aquesta expressió els grans fabricants rurals, especialment a Anglaterra, ja han vist de fa temps que l'aixecament d'habitatges obrers no és tan sols una necessitat, una peça del propi equipament fabril, sinó que també rendeix força bé. A Anglaterra s'han instal·lat d'aquesta manera pobles sencers, molts dels quals s'han desenvolupat després en ciutats. Els obrers, però, per comptes d'ésser agraïts als filantròpics capitalistes, han fet objeccions força importants cotnra aquest «sistema de cottages». No tan sols han de pagar preus monopolístics per les cases, perquè el fabricant no té cap competència; tan aviat com entren en vaga, el fabricant els posa sense més en l'aire i això dificulta força qualsevol resistència. Hom pot veure-ho de més a prop en la meua «Lage der arbeitenden Klasse in England» p. 224 i 228. Però el senyor Sax pensa que tot això «amb prou feines mereix una refutació». (p. 111). I que no volia atorgar al treballador la propietat de la seua casa? Certament, però com que «els empresaris han d'ésser sempre en la situació de disposar de l'habitatge per tal que quan acomiaden un treballador tinguen espai pel substituït», així - ara doncs, «cal preveure tots aquests casos *mitjançant l'acord de revocació de la propietat*»! (p. 113).¹¹¹

111 També en aquest sentit els capitalistes anglesos no tan sols fa temps que han complert els desitjos cordials del senyor Sax, sinó que ens han depassat. El dilluns, 14 d'octubre del 1872, a Morpeth un tribunal havia de determinar una sol·licitud de 2.000 miners per incloure els llurs noms en les llistes electorals del parlament. Es veia que la major part d'aquests individus, segons el reglament de la mina on treballaven, no eren llogaters de les cases on habitaven, sinó que els hi concedien de viure-hi, i que els podien posar al carrer en qualsevol moment sense advertiment. (El posseïdor de la mina i el propietari de les cases eren naturalment una mateixa persona). El jutge decidí

Aquesta vegada hem davallat amb una rapidesa inesperada. Primer deia: la propietat del treballador de la seua casa; després se'ns informava que això era impossible en les ciutats i tan sols realitzable en el camp; ara se'ns declara que aquesta propietat en el camp ha d'ésser únicament «*revocable* mitjançant acord»! Amb aquesta nova mena de propietat descoberta pel senyor Sax, amb aquesta transformació en capitalistes «*revocables* mitjançant acord», arribam afortunadament a terra ferma i hem d'investigar que han fet els capitalistes i d'altres filantrops per la solució de la qüestió de l'habitatge *en realitat*.

II

Si hem de creure el nostre doctor Sax, molt s'ha fet ja de la banda dels senyors capitalistes per alleugerir la manca d'habitatges i s'ha oferit la demostració que la qüestió de l'habitatge és soluble dins el sistema de producció capitalista.

Per damunt de totes les coses el senyor Sax ens condueix a - la França bonapartista! Louis Bonaparte nomenà com és sabut en l'època de l'Exposició Universal de París una comissió aparentment per reportar la situació de les classes treballadores de França, i realment per descriure-la a gran glòria de l'imperi com veritablement paradisiaca. I és a aquest report, redactat per la comissió integrada pels instruments més corruptes del bonapartisme, que el senyor Sax s'hi refereix, particularment perquè els resultats del seu treball «segons *declaració pròpia* del comitè els més complets de França»! I quins són aquests resultats? De les 89 grans societats industrials o accionaries que participaren en l'enquesta, 31 no havien erigit *cap* habitatge obrer; els habitatges edificats segons la pròpia estimació de Sax són com a màxim de 50.000-60.000 caps, i els habitatges consisteixen gairebé exclusivament de tan sols dues cambres per cada família!

que aquests individus no eren llogaters sinó servents i que com a tal no podia justificar-ne la inclusió. («Daily News», 15 d'octubre del 1872).

És evident que tot capitalista que, per les condicions de la seua indústria - força hidràulica, situació de les mines de carbó, dels dipòsits de ferro i d'altres minerals, etc. - es veu lligat a una determinada localitat, ha de construir habitatges pels seus treballadors, si no en disposa de cap. Veure en això una prova de l'existència d'una «associació latent», «un testimoni eloqüent de la millora de la comprensió de la qüestió i del seu alt abast», un «començament molt prometedor» (p. 115), és posseir un sentit fortament desenvolupat d'autoengany. Altament, els industrials dels diferents països s'hi distingeixen segons el caràcter nacional particular. - Per exemple el senyor Sax ens compta a la p. 117:

«A Anglaterra tan sols en els darrers temps destaca una activitat augmentada dels empresaris en aquesta direcció. Especialment això afecta als masos més allunyats del camp... La circumstància que altrament els treballadors sovint haurien de caminar des de la vila més propera a la fàbrica i arribar-hi tan cansats que no farien prou feina és la principal raó que anima els empresaris a *fomentar la construcció* habitatges pels treballadors. Amb tot, el nombre dels que tenen una *comprensió més profunda* de les relacions, i combinen més o menys amb la reforma d'habitatges tota la resta d'elements de la tensió latent creix, i són a aquests als qui cal agrair l'establiment d'aquestes florescents colònies... Els noms d'un Ahston de Hyde, d'Ashworth de Turton, de Grant de Bury, Greg de Bollington, Marshall de Leeds, Strutt de Belper, Salt de Saltaire, Ackroyd de Copley entre d'altres són coneguts en aquest sentit al Regne Unit».

Santa simplicitat i encara més santa ignorància! Tan sols en els «darrers temps» els fabricants rurals anglesos han construït habitatges obrers! No, estimat senyor Sax, els capitalistes anglesos són realment grans industrials, no tan sols de butxaca, sinó també de cap. Molt abans que hom veiés a Alemanya una gran indústria real, s'havien adonat que per la fabricació rural eren necessàries les inversions en habitatges obrers com a part del capital global invertit, i força rendibles directament o indirecta. Molt abans de la lluita entre Bismarck i els burgesos alemanys atorgàs als treballadors alemanys la llibertat d'associació, els fabricants anglesos, propietaris de mines i

de funcions havien experimentat pràcticament que tan sols podrien exercir pressió damunt dels treballadors en vaga si eren alhora els senyors llogadors d'aquests treballadors. «Les colònies floreixents» d'un Greg, d'un Ashton, d'un Ashworth pertanyen tant als «darrers temps» que fins i tot fa 40 anys la burgesia els saludava com a exemples, tal com ja ho vaig descriure fa 28 anys («Lage der arbeitenden Klasse», p. 228-230, nota). Les de Marshall i Akroyd (així és com ho escriu l'home), són encara més antigues, i la de Strutt encara ho més, els començaments de la qual es remunten al segle passat. I com que a Anglaterra la durada mitjana d'un habitatge obrer es reconeix en 40 anys, el senyor Sax pot comptar amb els dits en quina situació deplorable es trobaran ara aquestes «florescents colònies». A més la majoria d'aquestes colònies ja no es troben en el camp, ja que l'expansió colossal de la indústria n'ha envoltat la majoria amb fàbriques i cases de forma que ara se situen en mig de ciutats brutes i fumejants de 20.000 a 30.000 i més habitants; tot això no impedeix la ciència burgesa alemanya representada pel senyor Sax de repetir devotament avui les antigues llaors angleses del 1840, que ja no són aplicables avui.

I ara presenta al vell Akroyd!¹¹² Aquest valent és certament un filàntrop d'aigües pures. Estima els seus treballadors i particularment les seues treballadores, tant que els seus competidors menys filantròpics de Yorkshire solien dir que manega la seua fàbrica exclusivament amb els seus propis fills! Certament sosté el senyor Sax que en aquestes colònies floreixents els «naixements il·legítims són cada vegada menys freqüents» (p. 118). De ben segur, de naixements il·legítims *fora del matrimoni*; les noies boniques es casen força joves en els districtes fabrils anglesos.

A Anglaterra l'aixecament d'habitatges obrers a prop de cada gran fàbrica rural, i simultàniament *amb* la fàbrica és la norma des de fa 60 anys i més. Com ja s'ha esmentat, són molts d'aquests pobles fabrils han esdevingut el nucli a partir del qual s'ha establert tota una gran ciutat fabril, amb tots els mals que comporta una ciutat fabril.

112 A «Volksstaat»: I ara el vell A – no vull anomenar-lo pel nom, fa temps mort i soterrat!

Aquestes colònies no han resultat per tant la qüestió obrera, sinó que *l'han generat d'entrada* en les llurs localitats.

Contràriament en els països on l'esfera de la gran indústria va molt endarrerida en relació a Anglaterra, i que realment tan sols ha sabut què és la gran indústria després del 1848, com França i en particular¹¹³ Anglaterra, tot és ben diferent. Ací tan sols les fonderies i fàbriques colossals decidiren després d'un llarg període la construcció d'uns quants habitatges obrers - com per exemple les instal·lacions de Schneider a Creusot i les de Krupp a Essen. La gran majoria dels industrials rurals deixaren que els treballadors maldassen milles al sol, a la neu i a la pluja cada matí cap a la fàbrica i al vespre de nou cap a casa. Aquest és especialment el cas de les àrees muntanyenques dels Vosges francesos i alsacians, dels valls del Wupper, Sieg, Agger, Lenne i d'altres rius renano-westfalians. A l'Erzgebirge no és gaire millor. La mateixa misèria s'esdevé entre els alemanys i els francesos.

El senyor Sax sap força bé que ni el començament prometedors ni les colònies florents tenen cap importància. Cerca per tant ara de demostrar als capitalistes quines impressionants rendes poden obtenir de l'aixecament d'habitatges obrers. Amb altres mots, cerca de mostrar-los una nova forma d'ensarronar els treballadors.

Primer sosté l'exemple d'una sèrie de societats londinenques que, en part filantròpiques, en part especulatives, han tret un benefici net d'un 4-6% o més. Per demostrar que el capital esmerçat en habitatges obrers rendeix bé no ens calia el senyor Sax. La raó per la qual els capitalistes no inverteixen encara més en habitatges obrers és que habitatges més cars comporten beneficis encara més grans. L'exhortació del senyor Sax als capitalistes no suposa res més, de nou, que mera prèdica moral.

Ara bé, aquestes societats constructores londinenques, els brillants èxits de les quals tan fortament proclama el senyor Sax, han fet segons la seua pròpia comptabilitat - i això inclou tota mena d'especulacions immobiliàries - allotjaments per un total de 2.132

113 A «Volksstaat» manca «en particular»

famílies i per 706 homes sols, i per tant per menys de 15.000 persones! I aquesta mena de criaturada hom la presenta a Alemanya honestament com un gran èxit, mentre que a l'est de Londres tan sols hi viu un milió de treballadors en les condicions d'habitatge més miserables? Aquests esforaixòs filantròpics són de fet tan tristament inútils que els reports parlamentaris anglesos que tracten de la situació dels treballadors ni tan sols en fan esment.

Ni tan sols parlarem ara de la frapant ignorància de Londres que mostra en tota aquesta secció. Tan sols una cosa. El senyor Sax pensa que la Casa d'Allotjament d'Homes Sols de Soho va fer fallida perquè no hi havia cap esperança d'«aconseguir una clientela nombrosa» en aquesta àrea. El senyor Sax s'imagina tot el West End de Londres és una única ciutat de luxe, i no sap que just darrera dels carrers més elegants s'hi troben els barris obrers més bruts, dels quals, per exemple, el Soho n'és un. La casa model d'apartaments de Soho de la qual parla i que vaig conèixer fa vint-i-tres anys era prou freqüentada al començament, però va tancar finalment perquè ningú no ho podia suportar, i amb tot era una de les millors.

Però la ciutat obrera de Mülhausen a Alsàcia - que no és un èxit?

La ciutat obrera de Mülhausen és un dels grans cavalls de desfilada de la burgesia continental, justament com les antigament floreixents colònies d'Ashton, Ashworth, Greg i companyia ho eren per l'anglesa. Tristament no és cap producte de l'associació «latent», sinó de l'associació pública entre el segon imperi francès i els capitalistes alsacians. Era un dels experiments socialistes de Louis Bonaparte, pel qual l'estat avançà $\frac{1}{3}$ del capital. En 14 anys (fins el 1867) havia construït 800 petites cases segons un sistema ben precari, impossible en Anglaterra on entenen aquestes coses millor, i aquestes cases foren lliurades als treballadors per tal que esdevinguessen propietat llur després de tretze a quinze anys de pagaments mensuals creixents. Aquesta mena d'apropiació no era cap invent dels bonapartistes alsacians, ja que, com hem vist, ja a Anglaterra ja s'havien introduït de feia temps societats cooperatives de construcció. L'excés de renda per la compra de la casa és en relació

amb l'anglesa força més alta; el treballador rep, després d'haver pagar per exemple uns 4.500 francs en quinze anys, una casa que val 3.300 francs. En cas que el treballador vulga anar-se'n o s'endarrerisca ni que siga en un únic pagament mensual (en el qual cas el poden fer fora) hom compta un $6^2/3\%$ del valor originari de la casa com a lloguer anual (per exemple, 17 francs mensuals per un valor de la casa de 3.000 francs), i paga la resta *sense, però, ni un sol penic d'interès*. Que d'aquesta forma, a banda de l'«ajut estatal», la societat pot engreixar-se bé és del tot clar; igualment és clar que les cases aportades sota aquestes circumstàncies són millors que els habitatges casernaris de la pròpia ciutat, ni que siga perquè foren construït foravila en un veïnatge semi-rural.

Del parell de lamentables experiments fets a Alemanya, fins i tot el senyor Sax, pàgina 157, reconeix que no tenen cap valor.

Que demostrin ara aquests exemples? Simplement que l'aixecament d'habitatges obrers, fins i tot quan no totes les lleis de protecció de la higiene són trepitjades, és rendible des d'un punt de mira capitalista. Però això no s'ha negat mai, i fa temps que ho sabem. *Tota* inversió de capital que satisfà una necessitat és rendible si es mena racionalment. La qüestió és justament: per què malgrat això continua la manca d'habitatges, per què *malgrat* això els capitalistes no aporten habitatges prou sanitosos als treballadors? I ací el senyor Sax no té res més a dir que exhortacions al capital i resta sense respondre'ns. La resposta real a aquesta qüestió ja l'hem donada abans.

El capital, com ja s'ha demostrat completament, no vol abolir la *manca* d'habitatge, encara que ho pogués fer. Resten tan sols dos altres mitjans: l'assistència mútua del treballador i l'assistència de l'estat.

El senyor Sax, un partidari entusiasta de l'autoajut, sap també reportar-ne meravelles en l'esfera de la qüestió de l'habitatge. Malauradament ha de concedir d'entrada que l'autoajut no pot oferir res sinó s'ha introduït o pot introduir-se el sistema de cottages, i per tant tan sols únicament en el camp; en les grans ciutats, fins i tot a

Anglaterra, tan sols ho pot fer en una mesura força restringida. Així doncs, el senyor Sax lamenta,

«la reforma mitjançant això» (l'autoajut) «tan sols es pot realitzar per una *drecera*, i per tant sempre és imperfecta, especialment en la mesura que el principi de la propietat perjudica la qualitat de l'habitatge».

També això seria dubtós; en tot cas «el principi de propietat» no ha exercit cap influència en la «qualitat» de l'estil del nostre autor. Malgrat això l'assistència mútua a Anglaterra ha fet tals meravelles,

«que tot el que s'hi ha fet per resoldre la qüestió de l'habitatge des d'altres direccions, ha sigut *superat àmpliament*. Són les building societies angleses», i ací el senyor Sax les tracta amb amplitud perquè «sobre l'essència i activitats generals de les quals hi ha concepcions inadequades o errònies. Les building societies angleses no són de cap manera... societats o cooperatives de construcció, són més aviat... allò que en alemany es descriuria com a 'associacions d'adquisició de cases'; són associacions amb l'objectiu, mitjançant un fons que creix amb aportacions periòdiques dels membres, de concedir crèdits als membres segons les aportacions fetes per la compra d'una casa... La building society és així per una part dels membres una unió d'estalvi, pels altres una caixa de préstecs. - Les building societies són per tant institucions de crèdit hipotecari dirigides a les necessitats dels treballadors, que en general... empren els estalvis del treballador... perquè companys d'estament puguen comprar o construir una casa. Com és de suposar aquests préstecs s'avalen amb la hipoteca de la propietat immoble, i les condicions marquen el retorn en petits pagaments que uneixen l'interès i l'amortització... L'interès no es paga als dipositaris, sinó que sempre *s'inscriu com a interès combinat*... El reintegraments dels dipòsits, juntament amb els interessos acumulats.. es poden retirar en tot moment després d'advertir-ho amb un mes d'antelació». (p. 170-172). «A Anglaterra existeixen més de 2.000 d'aquestes unions... i el capital total puja a 15.000.000 de lliures esterlines, i 100.000 *famílies obreres* ja han adquirit d'aquesta forma la possessió d'una llar domèstica pròpia;

una conquesta social que segurament no es trobà en cap altra banda aviat». (p. 174.)

Tristament també ací el «però» arriba de seguida:

«Una solució completa de la qüestió *no s'assolirà de cap manera*, amb tot, així. Ni que siga per l'única raó que l'adquisició d'una casa és tan sols oberta als treballadors *més ben situats...* Particularment no s'hi observen suficientment les consideracions sanitàries». (pàgina 176).

En el continent es troben «unions d'aquesta mena... tan sols que amb un terreny inferior per créixer». Pressuposen el sistema de cottage que tan sols existeix en el camp; en el camp, però, els treballadors no són encara prou desenvolupats per l'assistència mútua. D'altra banda en les ciutats, on es poden construir cooperatives de construcció pròpiament dites, «s'enfronten amb dificultats força considerables i serioses de múltiples menes». (Pàgina 179). Poden construir tan sols cottages, i això no funciona en les grans ciutats. En breu, «aquesta forma d'assistència mútua cooperativa» no pot «segons les relacions actuals - i amb prou feines tampoc en les d'un futur proper - jugar un paper principal en la solució de la qüestió que tenim al davant». Aquestes societats cooperatives es troben encara en general «en l'estadi d'un començament inicial i sense desenvolupar». «Això val fins i tot per Anglaterra». (Pàgina 181).

Per tant els capitalistes no *volen* i els treballadors no *poden*. I per tant podríem concloure aquesta secció si no fos incondicionalment necessari donar una petit aclariment sobre les building societies angleses, que els burgesos del color de Schulze-Delitzsch sempre posen als nostres treballadors com a models.

Aquestes building societies no són ni societats obreres, ni tampoc el seu objectiu cabdal és aportar als treballadors cases pròpies. Veurem el contrari, que això tan sols s'esdevé excepcionalment. Les building societies són essencialment de natura especuladora, les petites, que són les originàries, no ho són pas menys que les imitadores més grans. En una fonda, habitualment sota la iniciativa del fondista, en la qual s'hi fan reunions setmanals, un nombre d'hostes permanents i

els llurs amics, botiguers, empleats, viatjants, petits mestres i d'altres petits burgesos - ací i allà també un mecànic o qualsevol obrer pertanyent a l'aristocràcia de la seua classe - s'apleguen en una cooperativa de construcció; l'oportunitat més immediata és habitualment que el fondista ha sabut d'un solar relativament barat en el veïnat o onsevulla. La majoria dels membres no es troben lligats, per la llur ocupació, a una zona determinada; fins i tot molts dels botiguers i artesans tenen en la ciutat únicament un local de treball, cap habitatge; qualsevol que pot fer-ho s'estima més viure fora que en mig de la fumejant ciutat. El solar on es construirà es compra i s'hi erigeix el nombre més alt possible de cottages. El crèdit dels més benestants fa possible la compra, les contribucions setmanals, al costat d'uns petits préstecs, cobreixen les despeses setmanals de la construcció. Els membres que volen especular amb una casa pròpia reben en lots els cottages ja completats, i el marge del lloguer corresponent amortitza el preu de compra. Els cottages restants són llogats o comprats. La societat constructora, però, quan fa un bon negoci, acumula uns possibles més o menys grans, que resten pels membres, sempre que paguen les contribucions, i de tant en tant o en la dissolució de la societat es reparteixen. Aquest és el cicle vital de nou de cada societats constructores angleses. La resta són societats més grans, en ocasions fundades sota pretextos polítics i filanstròpics, l'objectiu cabdal de les quals és primordialment oferir als estalvis de la *petita burgesia* una inversió hipotecària superior amb bona taxa d'interès i amb la perspectiva de dividends mitjançant l'especulació del sòl.

Amb quina mena de clients especulen aquestes societats ho mostra el prospecte d'una de les més grans, si no la més gran de totes. La Birkbeck Building Society, 29 and 30, Southampton Buildings, Chancery Lane, London, els ingressos d'ençà que existeix puguen a més de $10^{1/2}$ milions de lliures esterlines (70 milions de talers), que té invertides més de 416.000 lliures en el banc i en papers d'estat, i que compta en l'actualitat 21.441 membres i dipositaris, es presenta el públic de la forma següent:

«La majoria de gent són coneixedors de l'anomenat sistema de tres anys dels fabricants de piano, segons el qual qui lloga un piano durant tres anys, després d'aquest període, esdevé el seu propietari. Abans de la introducció d'aquest sistema per persones amb ingressos limitats era gairebé tan difícil adquirir un piano bo com una casa pròpia; hom paga any rere any el lloguer del piano i dona dues o tres vegades més diners que els que val el piano. això que és factible, però, amb un piano, ho és també amb una casa... Com que una cosa costa, però, més un piano... és necessari un període més llarg per arribar al preu de compra amb el lloguer. En conseqüències els directors han arribat a un acord amb propietaris de cases de diferents parts de Londres i de les ciutats properes, amb el qual són en posició d'oferir als membres de la Birkbeck Building Society i d'altres una gran selecció de cases en diferents parts de la ciutat. El sistema que plantegen els directors és: la casa es lloga per 12 1/2 anys, i després d'aquest període, si el lloguer s'ha pagat regularment, la casa esdevé propietat absoluta del llogater, sense pagaments addicionals de cap mena... El llogater pot acordar un termini inferior amb un lloguer superior, o a un termini més llarg amb un lloguer inferior... *Persones d'ingressos limitats, empleats de botigues i magatzems* i d'altres poden independitzar-se de cap llogador tan aviat com esdevinguin membres de la Birkbeck Building Society».

Això brolla prou clar. De treballadors ni un mot, sinó més aviat de persones amb ingressos limitats, empleats de botigues i magatzems, etc.; i encara s'assum que els sol·licitants *ja posseeixen un piano*. De fet, no es tracta ací de treballadors sinó de petits burgesos i dels qui volen *i poden* esdevindre'n; persones, els ingressos de les quals, fins i tot dins uns certs límits, pugen progressivament com a norma general, com és el cas dependents de botigues i empleats similars, mentre que els dels treballadors es mantenen en el millor dels casos, però que en realitat cauen en relació amb l'augment de la seua família i les creixents necessitats. De fet, tan sols uns pocs obrers poden participar excepcionalment en aquestes societats. D'una banda els llurs ingressos són baixos, i de l'altra són d'una natura massa insegura com per poder emprendre obligacions a 12¹/₂ anys vistes.

Les poques excepcions per les quals això no val són o bé els treballadors més ben pagats o els supervisors fabrils.¹¹⁴

Per la resta tothom veu que els bonapartistes de la ciutat obrera de Mülhausen no són més imitadors miserables d'aquestes societats constructores de la petita burgesia anglesa. Merament que aquells, malgrat l'ajut estatal concedit, exprimeixen més els llurs clients que les societats constructores. Les llurs condicions són en general menys liberals que les que s'hi donen de mitjana a Anglaterra, i mentre que a Anglaterra es compta sempre de cada pagament l'interès simple i el compost i després d'un mes d'avís això es retorna, els fabricants de Mülhausen s'embutxaquen l'interès simple i el compost i retornen tan sols allò pagat en dures monedes de cinc francs. I ningú no es meravellaria més d'aquesta diferència que el senyor Sax que ho té tot en el seu llibre sense saber-ho.

Per tant amb l'assistència mútua del treballador no hi ha tampoc res. Resta l'assistència estatal. Què ens pot oferir el senyor Sax en aquest sentit? Tres coses:

¹¹⁴ Una petita aportació encara sobre la gestió especial de les unions de construcció de Londres. És sabut que la terra de gairebé tot Londres pertany a vora una dotzena d'aristòcrates, entre els més principals dels quals hi ha el duc de Westminster, el de Bedford, el de Portland, etc. Originàriament cedien solars individuals per 99 anys i en el termini d'aquest període entraven en possessió del sòl amb tot el que hi hagués. Llogaven ara les cases a terminis més breus, de 39 anys, etc., sota un anomenat repairing lease, que forçava el llogater de la casa a mantindre l'estat de la construcció. Tan aviat com el contracte s'havia fet, el senyor enviava el seu arquitecte i el supervisor (surveyor) de districte per inspeccionar la casa i fer-hi les reparacions necessàries. Són sovint força considerables, des de la renovació de tota la façana, de la teulada, etc. El llogater diposita ara l'aportació del lloguer com a seguretat amb una unió de construcció i en rep els diners necessaris - fins a 1.000 lliures esterlines i més per lloguers anuals de 130-150 lliures - ja que el manteniment de la construcció és despesa seua. Aquestes unions de construcció han esdevingut un important intermediari en un sistema que té com a objectiu la renovació contínua i el manteniment de l'habitabilitat de les cases londinenques que pertanyen a la gran aristocràtica terratinent sense càrregues per ella i a costa del públic. I això seria una solució de la qüestió de l'habitatge pels treballadors! [Nota d'Engels a l'edició del 1887].

«Primerament, l'estat ha de procurar que en la seua legislació i administració es pose fi o remei a tot allò que de qualsevol manera agreuja la manca d'habitatges de les classes treballadores». (Pàgina 187).

Per tant: revisió de la legislació de la construcció i liberalització del sector, per tal que construir siga més barat. Però a Anglaterra la legislació de la construcció s'ha reduït a un mínim, les obres són tan lliures com els ocells del cel, i encara existeix la manca d'habitatges. A més ara a Anglaterra es construeix tan barat que les cases trontollen quan passa un carro i diàriament n'hi ha que s'ensorren. Encara ahir, 25 d'octubre del 1872 s'ensorraren sis d'un sol colp a Manchester i sis treballadors resultaren greument ferits. Per tant tampoc no és cap remei.

«En segon lloc, el poder estatal ha d'impedir que en el seu individualisme limitat les persones reproduesquen els mals o en generen de nous».

Per tant: la inspecció sanitària i de construccions dels habitatges obrers, dotats de la capacitat de tancar habitatges perillosos per la salut i de contrucció precària, com s'esdevé a Anglaterra del 1857 ençà. Però com s'esdevingué? La primera llei del 1855 (Nuisances Removal Act) restà, com el propi senyor Sac concedeix, «lletra morta», com també la segona del 1858 (Local Government Act) (pàgina 197). Per contra el senyor Sax creu que la tercera, l'Artisans' Dwellings Act, que tan sols val per ciutats de més de 10.000 habitants, «segurament ofereix un testimoni favorable de l'alta visió del parlament britànic en les coses socials» (pàgina 199), mentre que aquesta afirmació tan sols ofereix de nou «un testimoni favorable» de la ignorància total del senyor Sax de les «coses» angleses. Que Anglaterra en general és més avançada que el continent «en coses socials», és evident; és la terra mare de la gran indústria moderna, en ella el sistema de producció capitalista s'ha desenvolupat de la forma més lliure i ampla, les seues conseqüència hi apareixen de forma més frapant a la llum del dia i per tant provoca també primer una reacció en la legislació. La millor mostra d'això és la legislació fabril. Si el senyor Sax creu, però, que una llei del parlament tan sols necessita

obtindre força legal per tal d'introduir-se a la pràctica, s'erra poderosament. I això val més justament per la Local Government Act que per qualsevol llei del parlament (amb l'excepció en tot cas de la Workshops' Act). La introducció d'aquesta llei es traspassà a les autoritats urbanes, que gairebé a tot Anglaterra es reconeixen com a punts centrals de tota mena de corrupció, favors familiars i jobbery¹¹⁵. Els agents d'aquestes autoritats urbanes agraeixen la posició a tota mena de consideracions familiars, i o són incapaaixòs o no tenen la intenció d'introduir aquestes lleis socials, mentre que justament a Anglaterra són els funcionaris públics encarregats de l'elaboració i la introducció de la legislació social es distingeixen habitualment per un sentit estricte del deure - per bé que ara en una mesura inferior a fa vint o trenta anys. En els consells municipals els propietaris d'habitatges insalubres i precaris són representats fortament gairebé sempre, directament o indirecta. L'elecció dels consells municipals segons petits districtes fa els electors dependents de petits interessos i influències locals; cap conseller municipal que vulga la reelecció gosaria votar per l'aplicació d'aquestes lleis en el seu districte electoral. Hom entén per tant amb quina aversió fou rebuda aquesta llei gairebé a tot arreu per les autoritats locals i que fins ara tan sols s'ha aplicat als casos més escandalosos - i fins i tot en aquests casos tan sols com a conseqüència d'una epidèmia ja esclatada, com l'any passat a Manchester i Salford amb l'epidèmia de verola. Les apel·lacions al ministre de l'interior han resultat efectives tan sols en aquesta mena de casos, ja que és principi de tot govern liberal d'Anglaterra de proposa lleis de reforma social tan sols quan s'han vist obligats a fer-ho i, si és possible, eviten d'aplicar les ja existents. La llei en qüestió, com moltes d'altres a Anglaterra, té tan sols la importància que en mans d'un govern dominat o pressionat pels

115 Jobbery vol dir l'ús d'un càrrec públic en avantatge privat pel posseïdor o la seua família. Quan, per exemple, el cap de la telegrafia estatal d'un país esdevé soci callat d'una fàbrica de paper, ofereix a aquesta fàbrica llenya dels seus boscos i llavors comandes de paper per les oficines de telègrafs, som davant d'un força petit però ben bufó job, en la mesura que demostra una comprensió completa dels principis de jobbery {21}; com altrament en Bismarck era evidentment previsible.

obriers, que les aplicàs finalment en la realitat, seria una arma poderosa per obrir una bretxa en la situació social present.

«En tercer lloc» el poder estatal segons el senyor Sax «hauria d'utilitzar tots les mesures positives existents al seu abast per remedia la manca present d'habitatges en la mesura més profunda».

És a dir, ha d'erigir casernes, «edificis veritablement model» pels seus «càrrecs i servents subalterns» (però aquests no són pas treballadors!) i «atorgar crèdits a municipis, societats i també persones privades amb l'objectiu de millorar els habitatges de les classes treballadores» (pàgina 203), com es fa Anglaterra amb la Public Works Loan Act i com Louis Bonaparte ha fet a París i Mülhausen. Però la Public Works Loan Act existeix tan sols en el paper, el govern posa a disposició dels comissaris tan sols 50.000 lliures com a màxim, i per tant els mitjans per construir un màxim de 400 cottages, de forma que en 40 anys s'haurien construït 16.000 cottages o habitatges per un màxim de 80.000 caps - una gota en el mar! Fins i tot si assumim que després de vint anys els mitjans de la comissió s'haurien duplicat per les devolucions, s'haurien aconseguit en els darrers 20 anys habitatges per 40.000 caps addicionals, la qual cosa resta encara com una gota en el mar. I com que els cottages duren de mitjana tan sols 40 anys, després de 40 anys cada any s'han d'emprar les 50.000 o 100.000 lliures líquides en la substitució dels cottages degradats més antics. Això diu el senyor Sax, pàgina 203: el principi es realitza correctament a la pràctica i «també en una mesura il·limitada»! I amb aquesta confessió que l'estat, fins i tot a Anglaterra, «amb una mesura il·limitada», no ha assolit res de bo, el senyor Sax clou el seu llibre, però no sense abans lliurar una altra prèdica moral a totes les parts implicades.¹¹⁶

116 Novetats en les lleis del parlament anglès, que atorguen a les autoritats urbanístiques de Londres el dret d'expropiació per l'obertura de nous carrers, tenen una certa consideració amb els treballadors que s'hi queden en l'aire com a conseqüència. S'hi ha inserit la provisió que els edificis que s'hi erigesquen de nou siguin adients per les classes de població que habitaven en el lloc. Hom construeix per tant casernes de lloguer de cinc i sis pisos per treballadors en els llocs menys valuosos per la construcció i així es cobreix el text de la llei. Com serviran realment a uns treballadors del tot desacostumats i en mig de les

Que l'estat actual no pot ni vol auxiliar en la plaga de l'habitatge és d'una claredat meridiana. L'estat no és res més que el poder conjunt organitzat de les classes posseïdores, els terratinents i els capitalistes contra les classes explotades, els camperols i els treballadors. això que no volen els capitalistes individuals (i aquests són els únics que entren en la qüestió, ja que en aquest cas també els terratinents participen principalment en qualitat de capitalistes), no ho vol tampoc el llur estat. Si per tant els capitalistes *individuals* deploren de fet la manca d'habitatges, però amb prou feines se'ls pot persuadir de pal·liar ni que siga superficialment les conseqüències més paoroses, llavors el capitalista *global*, l'estat, tampoc no farà gaire més. Com a màxima farà perquè la mesura de remei superficial que haja esdevingut habitual es duga a terme arreu uniformement. I ja hem vist que justament és aquest el cas.

Però hom podria adduir que a Alemanya la burgesia no domina encara així, que a Alemanya l'estat és en encara un poder en cert grau independent i que plana per damunt de la societat, que representa per això els interessos conjunts de la societat i no els d'una única classe. Un estat *així* pot certament fer això que no pot un estat burgès; hom n'esperaria quelcom del tot diferent també en l'esfera social.

Aquest és el llenguatge dels reaccionaris. En realitat, però, també a Alemanya l'estat, tal com existeix, és el producte necessari de la base social damunt la qual ha crescut. A Prússia - i Prússia és ara el patró - existeix al costat d'una encara forta noblesa terratinent, una burgesia relativament jove i especialment força covarda, que fins ara no ha conquerit el domini polític directe, com a França, ni més o menys indirecte, com a Anglaterra. Al costat de totes dues classes existeix, però, un proletariat que augmenta ràpidament, que es desenvolupa intel·lectualment força i que diàriament s'organitza més i més. Trobam per tant al costat de les condicions de l'antiga monarquia

condicions de l'antic Londres on constitueixen unes construccions fora de lloc, queda per veure. En el millor dels casos, però, amb prou feines forniran nous habitatges per una quarta part dels treballadors que són actualment desnonats per les obres. [Nota d'Engels a l'edició del 1887].

absoluta, l'equilibri entre la noblesa agrària i la burgesia, la condició fonamental del bonapartisme modern, l'equilibri entre la burgesia i el proletariat. Tant a l'antiga monarquia absoluta, com en la bonapartista moderna, el poder governamental rau, però, en les mans d'una casta particular d'oficials i funcionaris, que a Prússia s'integra en part amb ella mateixa, en part amb la petita aristocràcia dels majorats, més rarament de la gran noblesa, i en una porció menor de la burgesia. La independència d'aquesta casta, que sembla fora i, per dir-ho així, per damunt de la societat, dóna a l'estat l'aparença d'independència respecte de la societat.

La forma estatal, que s'ha desenvolupat a Prússia (i segons el seu exemple en la nova constitució imperial d'Alemanya) a partir d'aquestes situacions socials contradictòries amb una conseqüència necessària, és el pseudoconstitucionalisme; una forma que és tant la forma actual de dissolució de l'antiga monarquia absoluta, com la forma d'existència de la monarquia bonapartista. A Prússia el pseudoconstitucionalisme tan sols cobria i mitjançava entre el 1848 i el 1866 el lent desgast de la monarquia absoluta. D'ençà del 1866 i especialment d'ençà del 1870, però, la transformació de la situació social i per tant la dissolució de l'antic estat ha avançat davant els ulls de tothom i a un nivell colossalment creixent. El ràpid desenvolupament de la indústria i especialment els remolins bursaris han arrossegat totes les classes dirigents al brogit de l'especulació. La corrupció importada el 1870 de França s'ha desenvolupat enormement i amb una rapidesa inoïda. Strousberg und Péreire es treuen el barret l'un a l'altre. Ministres, generals, prínceps i comtes es fan en accions amb els jueus borsàtils més hàbils, i l'estat en reconeix la igualtat en baronitzar massivament els jueus bursaris. L'aristocràcia rural, des de fa temps industrial com a fabricant de sucre de remolatxa i confeccionadora d'aiguardent, ha deixat enrera de fa molt l'antiga època sòlida i ara inunda les llistes de directors de tota societat accionarial sòlida i no-sòlida. La burocràcia menysprea més i més els defectes de caixa com a únic mitjà de millora d'ingressos; gira l'esquena a l'estat i fa caceres en els molt més lucratives posicions de l'administració d'empreses industrials; els qui

encara segueixen en el càrrec segueix l'exemple dels superiors, especulen en accions o es permeten de «participar» en ferrocarrils, etc. Hom fins i tot assum amb raó que també els lloctinents posen les mans en moltes especulacions. En breu, la descomposició de tots els elements de l'antic estat, la transició de la monarquia absoluta en la bonapartista és en ple curs, i amb la propera gran crisi comercial i industrial no col·lapsarà únicament el present remolí, sinó també l'antic estat prussià». ¹¹⁷

I aquest estat, els elements no-burgesos del qual s'aburgesen més de dia en dia, ha de resoldre «la qüestió social» o ni tan sols la qüestió de l'habitatge? Al contrari. En totes les qüestions econòmiques l'estat prussià cau més i més en mans de la burgesia; i si la legislació d'ençà del 1866 no s'ha adaptat encara més en l'esfera econòmica als interessos de la burgesia, qui en té la culpa? Principalment, la pròpia burgesia, primerament massa covarda per presentar enèrgicament les seues reivindicacions, i en segon lloc en resistir tota concessió fa que cada concessió supose alhora una nova arma en les mans del proletariat amenaçador. I si el poder estatal, és a dir Bismarck, intenta d'organitzar el seu propi cos proletari per tal d'aturar l'activitat política de la burgesia, això no és res més que la recepta necessària i coneguda del bonapartisme, que compromet l'estat davant del treballador en unes poques frases benintencionades i com a màxim en un mínim d'assistència estatal en societats de construcció à la Louis Bonaparte?

La millor prova d'allò que els obrers han d'esperar de l'estat prussià rau en la utilització dels milions francesos, que han donat un nou i breu ajornament a la independència de la maquinària estatal prussiana respecte de la societat. S'ha emprat ni tan sols un taler d'aquests milions a dur sota sostre les famílies obreres berlineses llençades al carrer? Al contrari. A mesura que progressava l'autumni, l'estat fins i tot va fer enderrocar el parell de miserables barraques

¹¹⁷ Això que manté també encara avui, 1886, l'estat prussià i la seua base és l'aliança dels grans terratinents i del capital industrial, segellada per les duanes proteccionistes, és únicament la por envers el proletariat que ha crescut enormement en nombre i en consciència de classe des del 1872. [Nota d'Engels a l'edició del 1887].

que els hi servien de sostre improvisat a l'estiu. Els cinc milions es gasten prou ràpid en fortaleses, canons i soldats; i malgrat Wagner von Dummerwitz, malgrat les conferències de Stieber a Àustria, no s'usaran pels obrers alemanys ni la quantitat que s'empraren pels obrers francesos dels milions que Louis Bonaparte robà a França.

III

En realitat la burgesia té tan sols un mètode per resoldre a la seua manera la qüestió de l'habitatge - és a dir, de resoldre'l d'una forma que la solució de la qüestió la genere després de nou. Aquest mètode es diu: «*Hausmann*».

Entenc ací sota «*Hausmann*» no merament la manera específicament bonapartista del Hausmann parisenc, amb llargs, rectes i amplis carrers pel mig de barris obrers atapaïts i aixecar a totes dues bandes grans edificis de luxe, amb la intenció de, a més de l'objectiu estratègic de dificultar la lluita de barricades, desenvolupar un proletariat de la construcció específicament bonapartista i dependent del govern, a més de la transformació de la ciutat en una mera ciutat de luxe. Entenc sota «*Hausmann*» la pràctica generalitzada d'obrir bretxes en els districtes obrers, particularment en els situats en el centre de les nostres grans ciutats, per bé que sense entrar si això es fa per consideracions de sanitat pública i d'embelliment o per la demanda de grans locals de negocis situats centríclament o per necessitats de transports, com vies fèrries, avingudes, etc. El resultat en general és el mateix, per diferents que siguen els pretextos: els carrerons i els corredors més escandalosos desapareixen entre grans autolloances de la burgesia per aquest èxit inoït, però en sorgeixen de nou immediatament i sovint en el veïnat més proper.

A la «*Lage der arbeitenden Klasse in England*» vaig donar una descripció de Manchester, tal com era el 1843 i 1844. Des de llavors, amb l'entrada del ferrocarril al centre de la ciutat, amb l'obertura de nous carrers, amb l'erecció de grans edificis públics i privats, molts dels pitjors districtes que allà s'esmentaven, han millorat, i d'altres

han sigut completament bandejats; per bé que encara uns quants - a banda del fet que la inspecció sanitària s'ha fet més estricta - continuen en la mateixa o pitjor situació urbanística de llavors. A més, gràcies a l'enorme extensió de la ciutat, la població de la qual ha augmentat des de llavors en més de la meitat, els districtes que llavors encara eren espaiosos i nets, són ara sobreconstruïts, i tan bruts i atapeïts de gent com eren llavors les parts més infames de la ciutat. Vet ací un exemple: en el meu llibre descrivia en la pàgina 80 i següents un grup de cases situades al fons de la vall del riu Medlock, que sota el nom de Petita Irlanda (Little Ireland) que ja constituïa de feia anys un dels racons més vergonyosos de Manchester. La Petita Irlanda ha desaparegut ja fa molt; en el seu lloc s'aixeca ara una estació de ferrocarril damunt d'un alt fonament; la burgesia imprimí l'afortunat i definitiu bandejament de la Petita Irlanda com un gran triomf. Ara hi hagué una forta inundació l'estiu passat, com s'esdevé en general amb els rius apresats de les nostres grans ciutats per causes fàcilment conegudes any rere any. Es trobà llavors que la Petita Irlanda no havia estat bandejada de cap manera, sinó merament traslladada de la banda sud de l'Oxford Road a la banda nord, i que encara hi havia florit. Sentim el «Manchester Weekly Times» del 20 de juliol del 1872, l'òrgan dels burgesos radicals de Manchester:

«La desgràcia que patiren els habitants del fons de la vall del Medlock dissabte passat s'espera que tindrà una bona conseqüència: que l'atenció pública es fixe en l'òbvia befa de totes les lleis d'higiene que s'ha tolerat durant tant de temps davant dels nassos dels nostres funcionaris municipals i del nostre comitè de sanitat municipal. Un punyent article de la nostra edició diària d'ahir, per bé que encara massa tou, revelava la situació lamentable d'alguns dels habitatges de Charles Street i Brook Street, a on arribaren les inundacions. Una investigació detallada dels barris esmentats en aquest article ens confirmen totes les afirmacions que n'hem fet, i declarar que aquests habitatges s'haurien d'haver tancat de fa temps o més aviat que mai no se'ls hauria d'haver tolerat com a habitatges humans. Squire's Court es compona de set o vuit cases d'habitatges en la cantonada de

Charles Street i Brook Street, per on qualsevol vianant podria passar fins a l'extrem inferior de Brook Street, sota el pont del ferrocarril, de dia en dia, sense poder mai esbrinar que hi ha éssers humans que viuen sota els seus peus com en coves. El pati és amagat de la vista del públic, i tan sols és accessible pels qui es veuen obligats per la misèria a cercar un allotjament en aquest clos sepulcral. Fins i tot quan les aigües habitualment estagnants del Medlock, que són tancades entre dies, no arriben al nivell habitual, els terres d'aquests habitatges amb prou feines es troben a unes poques polsades de la superfície del riu: qualsevol pluja és capaç de fer-hi entrar aigua bruta i pudenta i omplir els habitatges amb gasos pestilents que cada inundació deixa com a record... Squire's Court es troba encara per sota del nivell que els cellers deshabitats de les cases de Brook Street... situades a vint peus per sota del carrer, i l'aigua empestada arrossegades per les pluges el diumenge arribà fins al sostre. Sabíem això i esperàvem trobar el lloc deshabitat o ocupat únicament pels funcionaris de la inspecció sanitària dedicats a la neteja dels murs i a la desinfecció de les cases. Per comptes d'això vam veure un home, en l'habitatge d'un barber... dedicat a treure palades de brutícia en descomposició, que apilava a la cantonada en una carreta. El barber, el celler de la qual ja era més o menys netejat, ens envià encara a sota a una sèrie d'habitatge que ens declarà que, si sabés escriure, hauria escrit a la premsa per demanar que els tancassen. Així finalment arribàrem a Squire's Court, on trobàrem una irlandesa bufona i d'aspecte sa ocupada en el safareig. Ella i el seu home, un vigilant nocturn privat, hi havien viscut des de feia sis anys, i hi tenien una nombrosa família... A la casa de la qual tot just havien sortit, l'aigua havia arribat gairebé al sostre, les finestres s'havien trencat i el mobiliari s'havia fet malbé. L'habitant, ens va dir, havia sigut capaç de impedir que la pudor es fes intolerable rentant-la de dalt a baix cada dos mesos... A dins del pati, a on entrà el nostre interlocutor tot seguit, va trobar tres cases que donaven paret per paret amb les que hem descrit abans. Dues d'aquestes tres cases eren habitades. La pudor era tan espantosa que fins i tot l'home més sa hauria emmalaltit en un breu espai de temps... Aquest forat repugnant era habitat per una família de set, tot els quals havien dormit allà la nit

de dijous (el primer dia que pujaren les aigües). O més aviat, no pas dormir, com la dona ens corregí immediatament, ja que ella i el seu marit havien vomitat contínuament la major part de la nit degut a la terrible pudor. El dissabte s'havien vist obligats a passar pel mig de l'aigua, que els arribava al pit, per treure la canalla. Era de l'opinió que el lloc no era adient ni per posar-hi porcs a viure, però com que el lloguer era baix - 1 1/2 xílings (15 groixen) setmanal - ho havia acceptat, ja que el seu home per una malaltia havia quedat fora de servei en els darrers temps. La impressió que aquest observador es va fer del pati i dels seus habitants, com si fossen en una tomba prematura, era d'una de profunda indefensió. Hem d'assenyalar, de passada, que, segons les nostres observacions, Squire's Court no és més que un exemple - potser un d'extrem - de molts altres llocs del veïnat l'existència dels quals el nostre comitè de sanitat no hauria de tolerar. Si el comitè permet que aquests llocs siguin habitats en el futur, llavors pren una responsabilitat la gravetat de la qual on discutirem més, i és la d'exposar tot l'entorn al perill d'epidèmies infeccioses».

Aquest és un exemple frapant de com la burgesia resol a la pràctica la qüestió de l'habitatge. Els llocs de cultiu de les epidèmies, els forats i tancats més infames on el sistema de producció capitalista confina els nostres treballador nit rere nit no són abolits; simplement es *traslladen*! La mateixa necessitat econòmica que els genera en el primer lloc, els genera també en el segon. I mentre existesca el sistema de producció capitalista és una ximpleria esperar una solució aïllada de la qüestió de l'habitatge o de qualsevol altre qüestió social que afecte el destí dels treballadors. La solució rau en l'abolició del sistema de producció capitalista, en l'apropiació de tots els mitjans de vida i de treball per la pròpia classe treballadora

Tercera secció

Afegit sobre Proudhon i la qüestió de l'habitatge

I

En el n. 86 de «Volksstaat» A. Mülberger es dóna a conèixer com l'autor dels articles que criticava en el n. 51 i següents. M'aclapara en la seua resposta amb tal sèrie de retrets, i alhora distorsiona a tal nivell tots els punts de vista que s'hi discuteixen que, a contracor, em veig obligat a respondre-li. Provaré de donar a la meua resposta, que a desgrat meu hauré de fer en gran mesura dins el camp de la polèmica personal que m'imposa el propi Mülberger, un interès general en presentar una vegada més els punts principals si és possible més clarament que abans, fins i tot a risc que Mülberger em diga de nou que tot plegat no conté «res d'essencialment nou ni per ell ni pels altres lectors de 'Volksstaat'».

Mülberger deplora la forma i contingut de la meua crítica. Pel que fa ala forma tinc prou de respondre que llavors ni tan sols sabia qui havia escrit els articles en qüestió. Per tant no es pot parlar d'un «prejudici» personal contra l'autor; contra la solució de la qüestió de l'habitatge desenvolupada en els articles tinc certament un «prejudici» adquirit de fa temps amb Proudhon i la meua opinió és sòlida.

Sobre el «to» de la meua crític no em barallaré amb l'amic Mülberger. Quan hom ha sigut durant tant de temps en el moviment, li creix una pell ben gruixuda contra els atacs, i per tant assum fàcilment el mateix en d'altres. Per tal de compensar Mülberger provaré aquesta vegada de dur el meu «to» al nivell adient a la sensibilitat de la seua epidermis.

Mülberger deplora amb particular amargor que l'anomene proudhonista, i sosté que no ho és. Naturalment l'he de creure, però aportaré la prova que els articles en qüestió - i me n'he d'ocupar exclusivament - no contenen res més que proudhonisme pur.

Però també he criticat Proudhon, segons Mülberger, «a la lleugera» i li he fet una greu injustícia:

«La doctrina del petit burgès Proudhon ha esdevingut entre nosaltres a Alemanya un dogma acceptat, que fins i tot proclamen molts sense haver-ne llegit una ratlla».

Quan lament que els treballadors de llengua romànica no haguessen tingut en vint anys cap altre nodriment intel·lectual que les obres de Proudhon, Mülberger em respon que, entre els obrers romànics, «els principis formulats per Proudhon constitueixen gairebé a tot arreu l'ànima motriu del moviment». He de negar-ho. Primer que tot, l'«ànima motriu» del moviment obrer no rau enlloc dels «principis» sinó en general en el desenvolupament de la gran indústria i en els seus efectes, l'acumulació i concentració de capital i del proletariat a l'altra banda. En segon lloc no és correcte que els «principis» anomenats proudhonians entre els romànics juguen el paper corresponent que els hi adscriu Mülberger; que els «principis de l'anarchie, de l'organisation des forces économiques, de la liquidation sociale, etc., hagen esdevingut els portadors reals del moviment revolucionari». Per no parlar d'Espanya i d'Itàlia, on el remei per tot proudhonià tan sols ha guanyat influència sota una més grollera mitjançant Bakunin, és un fet notori per qualsevol persona familiaritzada amb el moviment obrer internacional que a França els proudhonistes no constitueixen més que una secta poc nombrosa, mentre que les masses d'obriers francesos refusen tindre a veure res amb el pla de reforma social elaborat per Proudhon sota el títol de «liquidation sociale i organisation des forces économiques». Això ho ha mostrat, entre d'altres coses, la Comuna. Per bé que els proudhonistes hi eren fortament representats, no s'hi va fer el més mínim intent de liquidar l'antiga societat o d'organitzar les forces econòmiques segons les propostes de Proudhon. Al contrari. La Comuna té dret al més alt honor pel fet que en totes les seues mesures econòmiques l'«ànima motriu» no la constituïren principis de cap mena, sinó simples necessitats pràctiques. I per tant aquestes mesures - l'abolició del treball nocturn dels forns, la prohibició de multes monetàries en fàbriques, la confiscació de fàbriques i tallers

aturats i el llur lliurament a associacions obreres - no eren pas en l'esperit de Proudhon, sinó més aviat del socialisme científic alemany. L'única mesura social que els proudhonistes introduïren fou la de no prendre el Banc de França, i això fou en part responsable de la caiguda de la Comuna. Igualment quan els anomenats blanquistes feren l'intent de transformar-se de simples revolucionaris polítics en una fracció obrera socialista amb un programa definit - com feren els refugiats blanquistes de Londres en el llur manifest «Internationale et Révolution» - no proclamaren els «principis» del pla proudhonista de redempció social, sinó que adoptaren, i gairebé de forma literal, les visions del socialisme científic alemany de la necessitat de l'acció política del proletariat i de la seua dictadura com a transició a l'abolició de les classes i, amb elles, de l'estat - tal com ja s'expressaven en el «Manifest comunista» i des de llavors en innumbrables ocasions. I quan Mülberger conclou fins i tot, a partir de la desaprovació de Proudhon entre els alemanys, una mancança de comprensió del moviment romànic «fins a la Comuna de París», li hem de demanar que ens diga quina obra des del costat romànic ha entès d'una forma aproximadament tan correcta i haja descrit la Comuna tal com el «Comunicat del Consell General de la Internacional sobre la guerra civil a França», redactat per l'alemany Marx.

L'únic país on el moviment obrer és sota la influència directa dels «principis» proudhoniana és Bèlgica, i precisament el moviment belga va, com diria Hegel, «del no res a través del no res cap al no res».

Quan tinc per una desgràcia que els treballadors romànics, directament o indirecta, es nodrissen espiritualment durant vint anys tan sols de Proudhon, no em referesc a un domini profundament mític de la recepta de reforma de Proudhon - això que Mülberger anomena «principis» - sinó al fet que la llur crítica econòmica de la societat existent era infectada de frases proudhonistes absolutament falses i que la llur acció política era entrebancada per la influència proudhonista. Si per tant són els «treballadors romànics proudhonistzats» o els alemanys, que en tot cas copsen infinitament

millor el socialisme científic que els romànics el llur Proudhon, els qui «més estan en la revolució», ho podem saber si sabem primer què vol dir «estar en la revolució». Hom ha sentit parlar d'individus que «estan en la cristianitat, en la fe veritable, en la gràcia de déu», etc. Però «estar» en la revolució, en el moviment més violent? És llavors «la revolució» una religió dogmàtica, en la qual hom ha de creure?

A més Mülberger m'acusa d'haver afirmat, contra els mots textuais del seu treball, que havia declarat que la qüestió de l'habitatge era una qüestió exclusivament obrera.

Aquesta vegada Mülberger té raó. Se'm va passar per alt el fragment en qüestió. Se'm va passar irresponsablement ja que és un dels més característics de tota la tendència del seu tractament. Mülberger escriu realment amb clars mots:

«Com que se'ns ha fet tan sovint i tan extensament l'*absurda* acusació que seguim una *política de classe*, que cercam un *domini de classe* i d'altres de similars, volem insistir primerament i explícitament que la qüestió obrera no afecta de cap manera exclusivament el proletariat, sinó al *contrari* - interessa *d'una forma completament predominant als estaments mitjans pròpiament dits*, al petit empresariat, a la petita burgesia, a tota la burocràcia... la qüestió de l'habitatge és justament aquell punt de la reforma social que més que qualsevol altre mostra la *identitat interna absoluta dels interessos del proletariat* d'una banda i els de les *classes mitjanes pròpiament dites* de la societat de l'altra. Les classes mitjanes pateixen tant, *i potser encara més* sota les cadenes opressores de l'habitatge de lloguer que el proletariat... Les classes mitjanes pròpiament dites de la societat s'enfronten avui a la qüestió de... o bé trobar la força... per participar en el procés de transformació de la societat en aliança amb el partit obrer ple de força juvenil i d'energia, *les conquestes de la qual les gaudiran per damunt de tots ells*».

L'amic Mülberger constata ací per tant això:

1. «Nosaltres» no seguim cap «política de classe» ni cercam cap «domini de classe». El Partit Obrer Socialdemòcrata, justament

perquè és un *partit obrer*, segueix necessàriament una «política de classe», la política de la classe obrera. Com que tot partit polític s'estableix per conquerir el domini de l'estat, també el Partit Obrer Socialdemòcrata alemany cerca necessàriament el *seu* domini, el domini de la classe obrera, i per tant un «domini de classe», i a més *qualsevol* partit realment proletari, des dels cartistes anglesos en endavant, ha presentat una política de classe, l'organització del proletariat com a partit polític independent, com a primera condició, i la dictadura del proletariat com a objectiu immediat de la lluita. En declarar Mühlberger que tot això és «absurd», es posa fora del moviment proletari i dins del socialisme petit-burgès.

2. La qüestió de l'habitatge té l'avantatge que no és una qüestió exclusivament obrera, sinó que la petita burgesia «hi és interessada d'una forma completament dominant», en la qual «les classes mitjanes pròpiament dites pateixen tant, o potser encara més» que el proletariat. Si qualsevol declara que la petita burgesia pateix, fins i tot en un únic aspecte, «més encara que el proletariat», llavors ben poc pot deplorar que hom li compte entre els socialistes petit-burgesos. Té Mühlberger per tant cap raó d'insatisfacció quan dic:

«Són justament en patiments com aquests, que la classe obrera comparteix amb les altres classes, i particularment amb la petita burgesia, on el socialisme petit-burgès, al qual pertany també Proudhon, s'ocupa amb predilecció. I així no és gens casual que el nostre proudhonista alemany s'ocupe principalment de la qüestió de l'habitatge que, com hem vist, no és de cap manera una qüestió exclusivament obrera, per bé que la declare, contràriament, com una veritable qüestió exclusivament obrera».

3. Entre els interessos de les «classes mitjanes de la societat pròpiament dites» i els del proletariat existeix una «identitat interna absoluta», i no és el proletariat, sinó aquestes classes mitjanes pròpiament dites, les que «justament gaudiran per damunt de tots ells» de les «conquestes» del procés imminent de transformació de la societat.

Els treballadors faran per tant la imminent revolució social «justament per damunt de tot» en interès de la petita burgesia. I a més existeix una identitat interna absoluta dels interessos de la petita burgesia amb els del proletariat. Els interessos de la petita són internament idèntics amb els dels treballadors, de forma que els dels treballadors ho són amb els de la petita burgesia. El punt de mira petit-burgès és per tant igual de justificat en el moviment que el proletari. I l'afirmació d'aquesta igual justificació hom l'anomena socialisme petit-burgès.

Per això és també del tot conseqüent quan Mülberger en la pàgina 25 de la separata titlla la «petita empresa» de «autèntica *clau de volta* de la societat», «perquè segons la seua pròpia característica reuneix els tres factors: treball - adquisició - possessió, perquè en la reunió d'aquests tres factors no posa cap mena d'obstacle a la capacitat de desenvolupament de l'individu»; i quan retreu a la indústria moderna especialment que anorree aquesta bressola d'humans normals i «faça d'una *classe* vigorosa, contínuament renovada, un *mund* inconscient d'humans, que no sap on adreçar la seua mirada angoixada». El petit burgès és per tant l'home patró de Mülberger i la petita empresa el sistema model de producció de Mülberger. L'havia difamat per tant quan el col·locava entre els socialistes petit-burgesos?

Com que Mülberger refusa tota responsabilitat per Proudhon, seria superflu discutir més com els plans de reforma de Proudhon cerquen transformar tots els membres de la societat en petits burgesos i petits pagesos. Igualment seria innecessari tractar de la pretesa identitat d'interessos de la petita burgesia amb els treballadors. això necessari ja es troba en el «Manifest comunista» (edició de Leipzig, p. 12 i 21).

El resultat de la nostra recerca és per tant que al costat del «mite del Proudhon petit-burgès» hi ha la realitat del Mülberger petit-burgès.

II

Arribam ara a un dels punts principals. Vaig acusar els articles de Mülberger de falsificar a la manera proudhoniana les relacions econòmiques en traduir-les en formes d'expressió jurídica. Com a exemple en triava la següent frase:

«La casa una vegada construïda serveix com a *títol legal etern* a una fracció determinada del treball social, encara que el valor real de la casa ja se li haja pagat al propietari en forma de lloger. Així s'esdevé que una casa que, per exemple, fou construïda fa 50 anys cobreix en aquest temps amb la renda del seu lloguer dues, tres, cinc, deu, etc., vegades el preu de cost original».

Mülberger protesta ara així:

«Aquesta constatació *simple i sòbria d'un fet* permet Engels de conduir-me a la sensació que havia d'haver explicat *com* la casa esdevé 'títol legal' - una qüestió que quedava del tot fora de l'abast de la meua tasca... Una cosa és una *descripció*, i una altra una *declaració*. Quan dic segons Proudhon que la vida econòmica de la societat s'hauria d'omplir amb un *ideal de justícia*, *descric* la societat actual com una on de fet no hi manca tot ideal de justícia, tret de l'*ideal de justícia de la revolució*, un fet que fins i tot Engels admetria».

Restam de moment en la casa ja construïda. La casa, llogada, comporta al seu constructor la renda del sòl, despeses de reparació i interès del capital de construcció esmerçat, i en definitiva el benefici realitzat¹¹⁸ en la forma de lloguer i, segons les circumstàncies, els pagaments del lloguer poden superar en dues, tres, cinc, deu vegades el preu de cost original. Això, amic Mülberger, és la «constatació simple i sòbria» del «fet», que és un d'econòmic; i si volem saber com «s'esdevé» que existesca, llavors hem de conduir la nostra recerca a l'esfera econòmica. Vegem per tant el fet de més a prop de forma que ni tan sols un infant el puga continuar a malentendre. La venda d'una mercaderia consisteix, com és sabut, en què el posseïdor es desfà del seu valor d'ús i es fa amb el seu valor d'intercanvi. Els valors d'ús de les mercaderies es diferencien, entre d'altres coses, pels diferents

118 A «Volkstaat» manca: «exclusivament del benefici obtingut»

períodes de temps que requereix el seu consum. Una barra de pa es consum en un dia, un parell de pantalons es desgasta en un any, una casa ho fa, si es vol, en cent anys. En mercaderies amb una durada de desgast més llarga apareix per tant la possibilitat de vendre'n el valor d'ús per peces, cada vegada per un temps determinat, és a dir de llogar-les. La venda a peces realitza per tant el valor d'intercanvi tan sols gradualment; per aquesta renúncia al repagament immediat del capital avançat i del benefici que se'n guanyaria el venedor és compensat amb un excés de preu, un interès, el nivell del qual el determinen les lleis de l'economia política, i no cap arbitrarisme. A la fi dels cent anys la casa és consumida, desgastada i inhabitable. Quan deduïm llavors dels pagaments globals de lloguer: 1. la renda del sòl juntament amb possibles augments esdevinguts durant el període, i 2. els costos de reparació esmerçats en l'interval, trobarem que la resta la integren de mitjana: 1. el capital originari de construcció de la casa, 2. el benefici, i 3. l'interès gradual del capital i del benefici¹¹⁹. Ara bé, és cert que al final d'aquest període el llogater ja no té cap casa, però tampoc el propietari. Aquest té tan sols el sòl (si és que li pertany) i els materials de construcció que s'hi troben, que ja no són, però, cap casa. I si la casa mentrestant «ha cobert cinc o deu vegades el preu originari de cost», veurem que això es deu únicament a un augment de la renda del sòl; això no és cap secret per ningú a llocs com Londres, on el propietari del sòl i el constructor de cases són majoritàriament dues persones diferents. Aquests augments colossals de renda tenen lloc en ciutats de ràpid creixement, però no en pobles rurals, on la renda del sòl per a construcció resta gairebé inalterada. És un fet notori que, a banda d'augments de la renda del sòl, els lloguers d'habitatges no produeixen de mitjana pel propietari de cases més que un 7% anual del capital esmerçat (inclòs el benefici), i d'això cal restar els costos de reparació, etc. En breu, el contracte de lloguer és una transacció de mercaderies del tot ordinària que no és, teòricament, d'interès superior o inferior per l'obrer que qualsevol altra transacció de mercaderies, amb l'excepció d'allò que tracta de la compra i venda de força de treball, mentre que a la pràctica s'hi enfronta com una del miler de formes

119 A «Volksstaat» manca «i benefici»

d'ensarronament burgès, de les quals parlava en la pàgina 4 de la separata, però que, com allà indicava, són sotmeses a una regulació econòmica.

Mülberger per contra veu el contracte de lloguer com una pura «arbitrarietat» (p. 19 de la separata) i quan li demostrí el contrari es plany que li dic «coses que tristament ja sabia».

Amb totes les investigacions econòmiques sobre el lloguer de cases no arribam, però, a que l'abolició dels habitatges de lloguer es transformen en «un dels esforaixòs més fructífers i magnífics que mai haja sorgit del ventre de l'ideal revolucionari». Per aconseguir-ho hem de substituir el simple fet de l'economia sòbria per una frase jurídica força més ideològica. «La casa serveix de títol legal etern» al lloguer de la casa - «*de forma que s'esdevé*», que el valor de la casa es pot pagar dues, tres, cinc, deu vegades més en lloguer. Per tal de descobrir com «s'esdevé» no ens ajuda gens ni mica el «títol legal»; i per això diria que Mülberger hauria estat capaç d'esbrinar *com s'esdevé* si primer hagués investigat com la casa esdevé un títol legal. Això ho descobrirem tan sols després d'haver examinat, com vaig fer jo, la natura *econòmica* del lloguer de cases, per comptes d'enfadarme per l'expressió legal sota la qual la classe la dominant la sanciona. - Qui proposa passes econòmiques per l'abolició del lloguer de cases hauria de conèixer primer més del lloguer de cases que no pas únicament que és «el tribut que el llogater ha de pagar al dret etern del capital». A això Mülberger respon: «una cosa és una descripció, una altra és una declaració».

Hem transformat la casa per tant, per bé que de cap manera eternament, en un títol legal etern al lloguer de la casa. Trobam, i no se sap com «s'esdevé això», que aquest títol legal de la casa comporta en la forma de lloguer una multiplicació del valor. Amb la traducció al llenguatge jurídic, som feliçment tan allunyats de l'economia que no podem veure més que el fenomen que una casa es pot gradualment pagar en renda bruta de forma multiplicada. Com que pensam i parlam jurídicament, aplicam a aquest fenomen la mesura de la justícia, del dret i trobat que és una *injustícia*, que no es correspon amb «l'ideal de justícia de la revolució», siga quina siga

aquesta cosa, i que el títol legal no és per tant bo. Trobam, a més, que el mateix val pel capital amb interès i per les parcel·les arrendades, i tenim ara l'excusa per separar aquestes classes de propietat de les altres i sotmetre-les a un tractament excepcional. Això consisteix en les demandes: 1. privar el propietari del dret de notificar, del dret a demanar el retorn de la seua propietat; 2. donar al llogater, deutor o arrendatari l'ús sense pagament de l'objecte que se'ls ha lliurat, però sense que els pertanye, i 3. pagar al propietari en taxes a llarg termini sense interès. I amb això hem esgotat els «principis» proudhonians en aquest aspecte. És la «liquidació social» de Proudhon.

Remarcam de passada. Que tot aquest pla de reforma hauria de beneficiar gairebé exclusivament al petit burgès i al petit pagès, ja que els *consolida* en la posició de petits burgesos i petits pagesos. La forma del «petit-burgès Proudhon», mítica segons Mülberger, rep ací sobtadament una existència històrica força tangible.

Mülberger continua:

«Quan dic segons Proudhon que la vida econòmica de la societat s'hauria d'omplir amb un *ideal de justícia*, *descriu* la societat actual com una on de fet no hi manca tot ideal de justícia, tret de l'*ideal de justícia de la revolució*, un fet que fins i tot Engels admetria».

Tristament queda fora del meu abast fer aquest favor a Mülberger. Mülberger demana que la societat s'omple d'un ideal de justícia, i ho anomena una descripció. Si un tribunal de justícia m'envia l'alguatzir amb un ordre de pagament d'un deute, llavors, segons Mülberger, no fa més que *descriure'm* com un home que no paga els seus deutes! Una cosa és una descripció, una altra una admonició. I justament ací rau la diferència essencial del socialisme científic alemany i Proudhon. Descrivim - i tota descripció real és, malgrat Mülberger, alhora una declaració de la qüestió - de relacions econòmiques tal com són i tal com s'han desenvolupat i aportam la prova, estrictament econòmica, que el llur desenvolupament és alhora el desenvolupament dels elements d'una revolució social: el desenvolupament - d'una banda, d'una classe, les condicions de la vida de la qual porten necessàriament a la revolució social, del

proletariat - d'altra banda, de forces productives que en créixer fora de l'abast de la societat capitalista han de superar-lo necessàriament i oferir alhora els mitjans per abolir les diferències de classe d'una vegada per sempre en interès del progrés social. Proudhon demana per contra que la societat actual es transforme no d'acord amb les lleis del seu propi desenvolupament econòmic, sinó segons les prescripcions de la justícia (l'«ideal de justícia» no li pertany, sinó a Mülberger). Allà on nosaltres demostram, Proudhon *predica* i lamenta, i amb ell Mülberger.

Quina cosa és l'«ideal de justícia de la revolució» no puc en absolut esbrinar-ho. Proudhon certament fa de «la revolució» una mena de dea, la portadora i executora de la seua «justícia»; per llavors caure en l'error peculiar de barrejar la revolució burgesa del 1789-1794 amb la futura revolució proletària. Això ho fa gairebé en totes les seues obres, particularment del 1848 ençà; com a exemple aportaré tan sols un: «Idée générale de la Révolution», ed. 1868, p. 39 & 40. Com que Mülberger refusa tota responsabilitat de Proudhon, em resta prohibit explicar l'«ideal de justícia de la revolució» a partir de Proudhon, i em mantindré en la foscor egípcia.

Diu encara Mülberger:

«Però ni Proudhon ni jo apel·lam a una 'justícia eterna' per tal d'explicar les actuals condicions injustes o ni tan sols esperam, com Engels m'impunta, la millora d'aquestes condicions amb una apel·lació a aquesta justícia».

Mülberger ha d'admetre que «Proudhon en general a Alemanya és poc més que desconegut». En tots els seus escrits Proudhon mesura totes les proposicions socials, jurídiques, polítiques¹²⁰, religioses amb el patró de la «justícia», les condemna o reconeix segons si es conformen o no a allò que denomina «justícia». En les «Contradictions économiques» aquesta justícia s'anomena encara «justícia eterna», justice éternelle. Més tard no s'esmentarà l'eternitat, però la qüestió resta. Per exemple a: «De la Justice dans la Révolution et dans l'Église», edició 1858, de la qual és el següent

120A «Volksstaat» hi segueix «circumstància, totes teòriques, filosòfiques»

fragment del text d'una prèdica sencera en tres llibres (llibre I, pàgina 42):

«Quin és el principi fonamental, el principi orgànic, regulador, sobirà de la societat, el principi que tot ho subordina, governa, protegeix, reprimeix, castiga, i que en cas de necessitat sotmet tots els elements rebels? És la religió, l'ideal, l'*interès*?... Aquest principi, segons la meua opinió, és la *justícia*. - Què és la justícia? *L'essència de la pròpia humanitat*. Què ha sigut des del començament del món? No res. - Què hauria de ser? Tot».

Una justícia que és la pròpia essència de la humanitat que és si no justícia *eterna*? Una justícia que és principi fonamental orgànic, regulador, sobirà de la societat, que fins ara malgrat això no ha estat res, però que hauria de ser-ho tot - què és això si no el patró on mesurar totes les coses humanes, si no el jutge decisor i al qual apel·lar tots els casos de conflicte? I havia afirmat jo cap altra cosa que Proudhon recobreix la seua ignorància econòmica i a la seua indefensió en jutjar totes les condicions econòmiques no segons lleis econòmiques, sinó segons si es conformen o no a la seua concepció d'aquesta justícia eterna? I on es diferencien Mülberger i Proudhon, quan Proudhon demana que «totes les transaccions en la vida de la societat moderna... s'omplen d'un *ideal de justícia*, és a dir tinguen lloc segon les *demandes estrictes de la justícia*»? Que no sé llegir, o no sap Mülberger escriure?

Diu encara més Mülberger:

«Proudhon sap tan bé com Marx i Engels que la força motriu real de la societat humana són les relacions econòmiques, i no les jurídiques; sap també que les idees de justícia d'un poble són tan sols expressió, impressió i producte de relacions econòmiques, en particular de producció... El dret és per Proudhon en un mot un producte econòmic esdevingut històricament».

Si Proudhon ho sap (sóc disposat a deixar passar les expressions poc clares de Mülberger i assumir una bona voluntat de fet), si Proudhon ho sap «tan bé com Marx i Engels», com podem llavors encara barallar-nos? Però la situació és un xic diferent en relació amb la

ciència de Proudhon. Les relacions econòmiques d'una determinada societat es presenten en primer lloc com a *interessos*. Ara bé, Proudhon diu en el fragment abans citat amb mots confosos, que «el principi fonamental regulador, orgànic, sobirà de la societat, que ho subordina tot», no és l'*interès*, sinó la *justícia*. I ho repeteix en totes les seues obres en tots els fragments decisius. La qual cosa no impedeix Mülberger de continuar:

«... que la idea de justícia econòmica, tal com la desenvolupa més profundament Proudhon a 'La Guerre et la Paix', coincideix completament amb el pensament fonamental de Lassalle, expressat ja en el prefaci al 'System der erworbenen Rechte'».

«La Guerre et la Paix» és potser la més escolar de les moltes obres escolars de Proudhon, però no esperava que es posaria com a mitjà de demostració de la seua pretesa comprensió de la concepció materialista alemanya de la història, que explica tots els esdeveniments històrics i idees, tota la política, la filosofia, la religió, a partir de condicions vitals materials i econòmiques del període històric en qüestió. El llibre és tan poc materialista que ni tan sols pot erigir la seua construcció de la guerra, sense cridar en ajut del *creador*:

«Amb tot, el creador que triar per nosaltres aquesta forma de vida, tenia el seu objectiu» (llibre II, p. 100 de l'edició del 1869).

En quin coneixement històric es basa, es pot copsar en el fet que creu en l'existència històrica d'una edat d'or:

«Al començament quan la humanitat encara s'escampava feblement pel globus terraquí la natura cobria sense dificultats les seues necessitats. Era l'edat d'or, l'edat de l'abundància i de la pau». (ebenda, p. 102).

El seu punt de mira econòmic és el del maltusianisme més cras:

«Quan la producció es dobla, la població ho fa ben aviat» (p. 106).

En què consisteix doncs el materialisme del llibre? En el fet que sosté que la causa de la guerra sempre ha sigut i serà «el pauperisme» (per

exemple, la pàgina 143). L'oncle Bräsig era un materialista d'aquests quan en el seu discurs del 1848 llençà el gran mort: la causa de la gran misèria és la gran pauvrete.

El «System der erworbenen Rechte» de Lassalle no tan sols cau en totes les il·lusions dels juristes, sinó també en la dels antics hegelians. Lassalle declara explícitament en la p. VII, que també «en l'economia la concepció de dret adquirit és la font motriu de tot el desenvolupament posterior», i vol demostrar que «el dret és un organisme en desenvolupament *a partir d'ell mateix*» (i per tant no de les precondicions econòmiques) (p. XI), i per ell es tracta no de derivar el dret de les relacions econòmiques sinó «del concepte de voluntat de la qual la filosofia del dret és únicament desenvolupament i expressió» (p. XII). Què hi fa doncs aquest llibre? La diferència entre Proudhon i Lassalle és tan sols que Lassalle era un veritable jurista i un hegelianista, i que Proudhon en el dret i en la filosofia, com en totes les altres coses, era un pur diletant.

Que Proudhon, que notòriament es contradeia de forma contínua, ací i allà fa una declaració que sembla com si explicàs les idees a partir de fets, ho sé força bé. Similars declaracions no tenen, però, cap importància davant de la tendència bàsica del seu pensament, i quan tenen lloc ho fan d'una forma extremadament confusa i inherentment il·lògica.

En un cert estadi de desenvolupament, força originari, sorgeix la necessitat de coordinar sota una regulació els actes diàriament repetits de producció, distribució i intercanvi de productes, per garantir que l'individu se subordina a les condicions comunes de producció i intercanvi. Aquesta regulació, de primer costum, esdevé aviat llei. Amb la llei sorgeixen necessàriament òrgans als qui se'n confia el manteniment - el poder públic, l'estat. Amb el desenvolupament social posterior la llei constitueix una legislació més o menys exhaustiva. Com més complexa és aquesta legislació, més s'aliena la seua expressió de les condicions de vida econòmiques corrents de la societat. Apareix com un element independent, que no deriva la justificació de la seua existència de les relacions econòmiques sinó dels seus propis fonaments interns o, si ho

preferiu, del «concepte de voluntat». Els humans obliden l'origen del llur dret a partir de les condicions de vida econòmiques, com han oblidat el seu propi origen a partir del regne animal. Amb el desplegament de la legislació en un tot desenvolupat i exhaustiu apareix la necessitat d'una nova divisió social del treball; es constitueix un estat de juristes professionals i amb ells apareix la ciència jurídica. Aquesta compara en el seu desenvolupament posterior els sistemes jurídics dels diferents pobles i de les diferents èpoques no com a expressió de les relacions econòmiques corresponents, sinó com un sistema que es fonamenta en ell mateix. La comparació suposa una comunitat: aquesta la troben els juristes en allò que hi ha de més o menys comú a tots aquestes sistemes jurídics i que coneixen com a *dret natural*. El patró amb el qual mesurar què és dret natural i què no, és, però, l'expressió més abstracta del propi dret: la *justícia*. Des d'ara en endavant, per tant, el desenvolupament del dret pels juristes i pels qui hi creuen mot per mot, ja no és més que la lluita per conformar les condicions humanes, en la mesura que s'expressen jurídicament, a l'ideal de justícia, la justícia *eterna*. I aquesta justícia és tan sols l'expressió més ideologitzada i celestial de les relacions econòmiques existents, de vegades des del costat conservador, de vegades des del costat revolucionari. La justícia de grecs i romans trobava l'esclavatge just: la justícia de la burgesia del 1789 demanava l'abolició del feudalisme, perquè era injust. Pels junkers prussians fins i tot el trist ordenament de districtes és una violació de la justícia eterna. La concepció de la justícia eterna varia per tant no tan sols amb l'època i el lloc, sinó fins i tot amb les persones, i pertany a aquelles coses de les quals Mülberger remarca correctament que «cadascú entén de forma diferent». Si bé en la vida quotidiana, en la simplicitat de les relacions, s'arriben a considerar expressions com just, injust, justícia, sentiment de justícia en coses socials sense malentesos, erigir-les en la investigació social sobre relacions econòmiques, com hem vist, condueixen una confusió irremeiable, de fet la mateixa que es crearia en la química actual si hom retingués formes d'expressió de la teoria del flogist. Encara pitjor és la confusió quan hom, com Proudhon, creu en aquest flogist social, la «justícia», o declara, com Mülberger,

que la del flogist no és pas menys completament correcte que la de l'oxigen.¹²¹

III

Mülberger s'hi plany novament que anomene la seua declaració «emfàtica»,

«que no hi ha cap befa més paorosa en tota la civilització del nostre celebrat segle que el fet que en les grans ciutats un 90% i més de la població no tinga cap lloc que poder anomenar propi».

- una jeremiada reaccionària. Certament. Si Mülberger s'hagués limitat, com pretén, a descriure els «horrors del present», de ben segur que no hauria proferit cap mal mot «d'ell i dels seus modestos mots». Però fa quelcom del tot diferent. Descriu aquests «horrors» com a *efectes* del fet que els treballadors «*no tenen cap lloc que poder anomenar propi*». Tant si hom deplora «els horrors del present» per atribuir-los a l'abolició de la propietat de cases per part dels treballadors, o bé, com fan els junkers, a l'abolició del feudalisme i dels gremis - en tots dos casos no pot sorgir res més que una jeremiada reaccionària, un plany davant la indeturable i irremeiable necessitat històrica. La reacció rau justament en el fet que Mülberger vol restablir la propietat individual de cases pels treballadors - una qüestió que la història ha llençat de fa temps per la borda; i que no

¹²¹ Abans de la descoberta de l'oxigen els químics explicaven la combustió dels cossos en l'aire atmosfèric mitjançant l'assumpció d'una substància ígnia particular, el flogist, que escapava en la combustió. Com que trobaren que hi havia cossos de combustió simple que després de la combustió pesaven més que abans explicaven que el flogist tenia una massa negativa, de forma que un cos sense flogist pesava més que amb ell. D'aquesta manera s'atribuïren gradualment al flogist les propietats principals de l'oxigen, però tot a l'inrevés. La descoberta que la combustió consisteix en la combinació del cos combustible amb un altre, l'oxigen, i l'obtenció d'aquest oxigen posaren fi a aquesta assumpció - però tan sols després d'una llarga resistència dels antics químics.

pot pensar en l'alliberament del treballador de cap altra manera que fent-lo de nou propietari de la seua casa.

I més:

«Dic de la forma més explícita: la lluita real tracta el sistema de producció capitalista, i tan sols *amb la seua transformació* es pot esperar una millora de les condicions d'habitatge. Engels no veu res d'això... jo pressupòs tota la solució de la qüestió social per tal de poder procedir a la dissolució de l'habitatge de lloguer».

Tristament no veig ni tan sols avui res de tot això. M'és impossible saber què té qualcú, el nom del qual desconec, en les silencioses cambres de la seua ment. Tan sols puc tindre presents els articles impresos de Mülberger. I com que trob encara avui que Mülberger (pàgines 15 i 16 de la separata) per poder procedir la dissolució de l'habitatge de lloguer no pressuposa res més que l'habitatge de lloguer. Tan sols en la pàgina 17 pren «la productivitat del capital per les banyes» - a la qual cosa ja hi tornarem. I fins i tot en la seua resposta ho fa constar quan diu:

«Es tractava més aviat de mostra com *a partir de les condicions existents* s'hi pot aconseguir una completa transformació en la qüestió de l'habitatge».

A partir de les condicions existents, i a partir de la transformació (hauria de dir-hi abolicció) del sistema de producció capitalista, són coses certament del tot oposades.

No és cap meravella que Mülberger planye quan trob en els esforaixòs filantròpics dels senyors Dollfus i d'altres fabricants per contribuir a cases pròpies pels treballadors, com l'única realització pràctica possible del seu projecte proudhonista. Si s'adonàs que el pla de Proudhon per la redempció social és una fantasia que resta en el terreny de la societat *burgesa*, evidentment no hi creuria. De la seua bona voluntat no he dubtat en cap cas. Però per què lloa doncs al doctor Reschauer per proposar al Consell Municipal de Viena la imitació dels projectes dollfusians?

Mülberger declara a més:

«En allò específic de l'antítesi entre la ciutat i el camp, pertany a la utopia voler abolir-la. Aquesta antítesi ha esdevingut natural o, per dir-ho més correctament, històrica... No es tracta d'*abolir* aquestes antítesis sinó de trobar formes polítiques i socials, en les quals siguen *inòcues*, o, encara més, *fructíferes*. D'aquesta forma s'esperaria una igualtat pacífica, un balanç progressiu d'interessos».

Per tant l'abolició de l'antítesi entre el camp i la ciutat és una utopia, perquè aquesta antítesi ha esdevingut natural o, per dir-ho més correctament, històrica. Aplicam aquesta lògica a les altres antítesis de la societat moderna i vejam a on arribam. Per exemple

«En allò específic de l'antítesi entre» capitalistes i treballadors assalariats «pertany a la utopia voler abolir-la. Aquesta antítesi ha esdevingut natural o, per dir-ho més correctament, històrica. No es tracta d'*abolir* aquestes antítesis sinó de trobar formes polítiques i socials, en les quals siguen *inòcues*, o, encara més, *fructíferes*. D'aquesta forma s'esperaria una igualtat pacífica, un balanç progressiu d'interessos».

Amb això arribam de nou a Schulze-Delitzsch.

L'abolició de l'antítesi entre ciutat i camp no és ni més ni menys utopia que l'abolició de l'antítesi entre capitalistes i treballadors assalariats. De dia en dia esdevé més una reivindicació pràctica tant de la producció industrial com de l'agrícola. Ningú no ho ha reivindicat més fortament que Liebig en les seues obres sobre la química agrària, on la seua primera reivindicació és que els humans retornen al camp allò que hi han obtingut, i on demostra que tan sols l'existència de ciutats, particularment de grans ciutats, ho impedeix. Quan hom veu com ací en Londres únicament una quantitat de fems superior a la produïda en tot el regne de Saxònia es llença de dia en dia a la mar amb l'aplicació d'unes despeses inòides, i quines instal·lacions colossals calen per impedir que aquests fems enverinen tot Londres, la utopia de l'abolició de l'antítesi entre ciutat i camp rep un fonament pràctic meravellós. I fins i tot el relativament insignificant Berlin s'ha enfonsat des de fa si més no trenta anys en la seua pròpia brutícia. D'altra banda és una mera utopia que hom, com

Proudhon, vulga capgirar l'actual societat burgesa i mantindre el pagès com a tal. Tan sols una distribució el més igualada possible de la població per tot el país, tan sols una vinculació estreta de la producció industrial amb l'agrícola, al costat de la necessària extensió dels mitjans de comunicació - tot suposant l'abolició del sistema de producció capitalista - seria capaç de salvar la població rural de l'aïllament i degradació en la qual ha vegetat de forma gairebé inalterada en els darrers mil·lennis. No és una utopia sostindre que l'alliberament dels humans de les cadenes forjades pel llur passat històric s'assolirà una vegada s'haja abolit l'antítesi entre ciutat i camp; la utopia sorgeix quan hom «a partir de les condicions existents» es dedica a prescriure la *fórmula* amb la qual es resoldrà qualsevol altra antítesi de la societat existents. I això fa Mülberger en adoptar la fórmula proudhoniana per resoldre la qüestió de l'habitatge.

Llavors Mülberger es queixa que l'he fet en certa mesura co-responsable de «les visions inoïdes de Proudhon sobre capital i interès», i diu:

«Supòs l'alteració de les relacions de producció *com a donada*, i la llei de transició que regula l'interès no té com a objectiu les relacions de producció sinó el tràfic social, les relacions de circulació... L'alteració de les relacions de producció o com l'escola alemanya diu més acuradament, l'abolició del sistema de producció capitalista, no deriva espontàniament, com Engels *em fa dir*, d'una llei de transició que aboleix l'interès, sinó de la *presa de possessió real del conjunt d'instruments de treball*, de l'apropiació del conjunt de la indústria per part del poble treballador. Que aquest poble treballador s'adheresca més a la redempció o més a l'expropiació immediata no ens correspon ni a Engels ni a mi decidir-ho».

Em grat astorat els ulls. Llig l'article de Mülberger una vegada més des del començament fins a la fi per trobar el passatge on declara que la seua redempció de l'habitatge de lloguer presuposa abans «la presa de possessió real del conjunt d'instruments de treball, l'apropiació del conjunt de la indústria per part del poble treballador». No hi trob

el passatge. No existeix. De «presa de possessió real» no s'hi diu res de res. Però es diu això a la p. 17:

«Assumim ara que la productivitat del capital *es pren realment per les banyes*, com ha de passar tard o d'hora, per exemple *amb una llei de transició que fixe l'interès de tot capital a l'1%*, remarc que amb la tendència que fins i tot aquest percentatge s'apropi més i més a un punt zero... Com tots els altres productes cases i habitatges entre en l'àmbit d'aquesta llei... Veiem per tant que des d'aquesta banda la redempció de l'habitatge de lloguer *sorgeix necessàriament com a conseqüència de l'abolició de la productivitat del capital en general*».

S'hi diu per tant, contràriament al darrer gir de Mülberger i amb mots ben planers, que la productivitat del capital, expressió confusa sota la qual entén pretesament el sistema de producció capitalista, «es pren realment les banyes» mitjançant la llei d'abolició d'interès i que justament com a conseqüència d'aquesta llei la redempció de l'habitatge de lloguer *sorgeix necessàriament com a conseqüència de l'abolició de la productivitat del capital en general*. De cap manera, diu ara Mülberger. Aquesta llei de transició no té «per objecte les relacions de *producció* sinó les relacions de *circulació*». Em resta en aquesta completa contradicció, segons Goethe «tan misteriosa pels savis com pels folls», assumir que m'he de veure-les amb dos Mülberger del tot diferents, un dels quals es queixa amb raó de «fer-li dir» allò que ha imprès l'altre.

Que el poble treballador no ens demanarà ni a Mülberger ni a jo si la presa de possessió real «s'ha d'adherir més a la redempció a més a l'expropiació immediata», és segurament cert. Amb una alta probabilitat s'estimarà més no «adherir-se» a res. Però de la presa de possessió real del conjunt d'instruments de treball per part del poble treballador no s'hi diu res, tret de tan sols l'afirmació de Mülberger (p. 17), que «el contingut global de la solució de la qüestió de l'habitatge es dona en un mot, *redempció*». Si ara declara extremadament dubtosa aquesta redempció, quina és la raó per amoinar-nos inútilment tots dos i els lectors?

Per la resta s'ha de constatar que la «presa de possessió real» del conjunt d'instruments de treball, l'apropiació del conjunt de la indústria per part del poble treballador, és just el contrari de la redempció proudhonista. En la darrera el *treballador individual* esdevé propietari de l'habitatge, del mas, dels instruments de treball; en la primera el «poble treballador» resta propietari comú de cases, fàbriques i instruments de treball, i difícilment en permetria l'ús a individus o societats, si més no durant un període de transició, sense una compensació dels costos. Justament així com l'abolició de la propietat de la terra no és l'abolició de la renda de la terra, sinó el seu traspàs a la societat, tot i que d'una forma modificada. La presa de possessió real del conjunt d'instruments de treball per part del poble treballador no exclou per tant de cap manera el manteniment de relacions de lloguer.

En general no es tracta de la qüestió de si el proletariat, en arribar al poder, assum simplement per la força la possessió dels instruments de producció, matèries primeres i mitjans de vida, o bé en paga una compensació o redimeix la propietat mitjançant llargs pagaments a terminis. Respondre una qüestió així per endavant i per tots els casos suposaria voler fabricar una utopia, i això ho deix a uns altres.

IV

Tanta escriptura era necessària per obrir-nos camí en mig de les múltiples fugides i girs de Mülberger per arribar finalment a la pròpia qüestió, que Mülberger evita calculadament de tractar?

Que ha dit de positiu Mülberger en la seua exposició?

Primer, que «la diferència entre el preu de cost originari d'una casa, solar, etc., i el seu valor actual» pertanyen de dret a la societat. Aquesta diferència s'anomena en llenguatge econòmic renda del sòl. Proudhon vol en tot cas que se l'apropie la societat, com hom pot llegir a «*Idée générale de la Révolution*», edició del 1868, p. 219.

Segon, que la solució de la qüestió de l'habitatge consisteix en què cadascú siga el propietari, per comptes del llogater, del seu habitatge.

Tercer, que aquesta solució es realitza per l'aprovació d'una llei que transforma els pagaments de lloguer en pagaments del preu de compra de l'habitatges. - Aquests punts 2 i 3 es prenen tots dos de Proudhon, com qualsevol ho pot veure a «*Idée générale de la Révolution*», p. 199 i següents, i on s'arriba a trobar en la p. 203 un projecte de llei en qüestió ja redactat.

Quart, que la productivitat del capital es pren per les banyes mitjançant una llei de transició que redueix la taxa d'interès a un 1%, amb previsió de reducció posterior. Això també es pren de Proudhon, com es llegeix detingudament a «*Idée générale*», p. 182-186.

He citat en cadascun d'aquests punts el passatge de Proudhon on es troba l'original de la còpia de Mülberger, i ara em deman si tenia raó o no en anomenar proudhonista l'autor d'uns articles que contenien visions proudhonistes i res més que proudhonistes? I tot i així Mülberger no es lamenta més fortament de res que del fet que l'anomene així, perquè «trec uns *girs*, com s'hi fossen propis de Proudhon»! Al contrari. Els «*girs*» pertanyen tots a Mülberger, el *contingut* a Proudhon. I quan complement llavors els articles proudhonistes amb Proudhon, Mülberger deplora que li atribuesca les «visions inoïdes» de Proudhon!

Ara bé, què he oposat a aquest pla proudhonista?

Primer, que el traspàs de la renda del sòl a l'estat és equivalent a l'abolició de la renda del sòl individual.

Segon, que la redempció de l'habitatge de lloguer i el traspàs de la propietat de l'habitatge als anteriors llogaters no afecta gens el sistema de producció capitalista.

Tercer, que aquesta proposta en l'actual desenvolupament de la gran indústria i de les ciutats és tan absurda com reaccionària i que la reintroducció de la propietat individual de l'habitatge de cadascú seria un retrocés.

Quart, que la reducció obligatòria de l'interès del capital no amenaçaria de cap manera el sistema de producció capitalist¹²² i que,

122 A «*Volksstaat*»: producció

contràriament, com demostren les lleis de l'usura és una proposta tan antiga com impossible.

Cinquè, que amb l'abolició de l'interès del capital no s'aboleix de cap manera el lloguer de cases.

Els punts 2 i 4 els ha admès ara Mülberger. Dels altres punts no n'afegeix cap mot. I amb tot són justament els punts que es tracten en el debat. Però la resposta de Mülberger no és cap refutació; evita atentament tot punt econòmic, perquè són els decisius; és un escrit de lament personal, res més. Així deplora que anticipe la seua promesa solució de les altres qüestions, per exemple els deutes estatals, els deutes privats, el crèdit, i diu: la solució seria en general la mateixa que en la qüestió de l'habitatge, l'abolició de l'interès, és a dir la transformació de pagament d'interessos en terminis de pagament del capital i que esdevindrien un crèdit lliure sense costos. Amb tot podria apostar avui que si aquests articles de Mülberger mai veuen la llum del món, el seu contingut essencial coincidirà amb l'«idée générale» de Proudhon: crèdit p. 182, deutes estatals, p. 186, deutes privats p. 196, de la mateixa forma que els dedicats a la qüestió de l'habitatge coincideixen amb els passatges citats d'aquest llibre.

En aquesta ocasió Mülberger m'instrueix que aquestes qüestions, com contribucions, deutes estatals, deutes privats, crèdit, a les quals s'afegeixen encara ara l'autonomia dels municipis, són de la màxima importància pels pagesos i per la propaganda en el camp. En gran mesura hi coincidesc; però 1. fins ara no s'ha dit res dels pagesos, i 2. les «solucions» proudhonianes de totes aquestes qüestions són tan econòmicament absurdes i tan essencialment burgeses com la seua solució de la qüestió de l'habitatge. Contra l'acusació de Mülberger que no reconec la necessitat d'atreure els pagesos al moviment, no cal que em defens. Però certament tinc per una follia recomanar als pagesos per aquest objectiu les dissertacions proudhonianes. A Alemanya existeix encara una propietat agrària força gran. Segons la teoria proudhoniana tot això s'hauria de repartir en petites explotacions agràries que, en l'actual situació de la ciència agrària i d'acord amb l'experiència feta amb les propietats minifundista de

França i de l'Alemanya occidental, serien directament reaccionàries. Les grans propietats encara existents ens ofereixen més aviat una benvinguda oportunitat de poder practicar l'agricultura a gran escala, l'única forma de poder emprar tots els mitjans i màquines modernes, etc., mitjançant treballadors associats, i demostrant així als petits pagesos els avantatges de la gran empresa aixecada a través d'associacions. Els socialistes danesos, que en aquest sentit són ben per davant nostre, ho han vist des de fa temps.

Tampoc no em cal gens defensar-me perquè sembla que consider l'actual situació infame de l'habitatge dels treballadors com «una petitesa sense importància». Sóc, pel que sé, el primer que va descriure en llengua alemanya aquestes condicions en la forma desenvolupada clàssica com existeix a Alemanya: no ho vaig fer, com pensa Mülberger, perquè «atacava el meu sentit de justícia» - qui volgués transformar en llibre tots els fets que ataquen el seu sentit de justícia tindria un munt a fer -, sinó, com es llegeix en el prefaci del meu llibre, per aportar, a través de la descripció de les condicions socials creades per la gran indústria moderna, una base real al socialisme alemany, que llavors tot just sorgia i es malbaratava en frases buides. Però no vull certament dedicar-me a la solució de l'anomenada *qüestió* de l'habitatge més amb els detalls de la solució de l'encara més important *qüestió de menjar*. Em satisfia si puc demostrar que la producció de la nostra societat moderna és suficient per aportar a tots els membres de la societat prou per menjar, i que hi ha prou cases disponibles com per oferir a les masses obreres existents un allotjament espaiós i sa. Especular com una societat futura regularia el repartiment del menjar i de l'habitatge conduiria directament a la *utopia*. Podem com a màxim des d'una comprensió de les condicions bàsiques del conjunt de sistemes de producció que hi ha hagut fins ara, que amb la caiguda de la producció capitalista certes formes d'apropiació de la societat actual esdevindrien impossible. Fins i tot les mesures de transició hauran de respectar en general les condicions momentàniament existents, ben diferents en països amb una petita propietat rural que en països amb grans latifundis, etc. A on s'arriba quan hom cerca per aquestes

anomenades qüestions pràctiques, com la qüestió de l'habitatge, etc., solucions individuals, ens ho mostra millor que ningú el propi Mülberger, quan dedica 28 pàgines per explicar-nos que «el contingut global de la solució de la qüestió de l'habitatge es redueix a un mot: *redempció*», i que després, si hom el prem, comença a dir amb disgust que és realment molt dubtós si, arribats a a la qüestió de la presa real de les cases, «el poble treballador s'adherirà més a la redempció» o a qualsevol altra forma d'expropiació.

Mülberger sosté que hem d'ésser *pràctics*, que «davant de les condicions pràctiques reals» no hauríem d'«entrar-hi tan sols amb fórmules mortes i abstractes», que hauríem d'«anar més enllà del socialisme abstracte i *apropar-nos a les determinades condicions concretes de la societat*». Si Mülberger ho hagués fet, hauria fet un servei ben gran al moviment. La primera passa per apropar-se a les determinades condicions concretes de la societat consisteix justament en què hom les conegue, que homes les investigue d'acord amb les interrelacions econòmiques presents. I que hem trobat en Mülberger? Dues úniques frases, és a dir:

1. «això que és el treballador assalariat en relació cal capitalista, ho és el llogater en relació amb el propietari de la casa».

He demostrat en la pàg. 6 de la separat, que això és totalment fals, i Mülberger no hi ha afegit cap mot.

2. «El bou, però, que» (en la reforma social) «cal agafar per les banyes, és *la productivitat del capital*, com l'anomena l'escola liberal d'economia nacional, que *no existeix en realitat*, però que en *la seua existència aparent* serveix de coberta a totes les desigualtats que pesen damunt de la societat actual».

El bou que cal agafar per les banyes per tant «*no existeix en realitat*», i per tant no té tampoc cap «banya». El mal no és ell mateix, sinó la seua existència *aparent*. Malgrat això l'«anomenada productivitat» (del capital) «és la que aixeca cases i ciutats», l'existència de les quals no és més que «aparent». (p. 12). I un home que, malgrat «ésser també familiaritzat» amb el «Capital» de Marx, s'arrossega d'aquesta forma irremeiablement confosa quant a la relació del capital i del

treball, emprén la tasca de mostrar als obrers alemanys un camí nou i millor, i es presenta com com el «constructor», que «té clar l'estructura arquitectònica de la societat futura, si més no a grans trets»?

Ningú no ha arribat més a prop «de les determinades relacions concretes de la societat» que Marx al «*Capital*». Ha emprat vint-i-cinc anys per investigar-les des de totes bandes, i el resultat de la seua crítica conté en general les llavors de les denominades solucions, en la mesura que és possible en l'actualitat. Amb això no en té prou l'amic Mülberger. Tot això és socialisme abstracte, fórmules abstractes i mortes. Per comptes d'estudiar les «determinades relacions concretes de la societat», l'amic Mülberger en té prou amb la lectura d'uns volums de Proudhon que, per bé que de fet no li ofereixen gairebé res de les determinades relacions concretes de la societat, li aporten contràriament força miracles determinadament concrets per tots els mals socials, i du aquest pla acabat de redempció social, el *sistema* proudhonià, als treballadors alemanys sota el pretext, que vol «dir adéu als *sistemes*», mentre jo «trii el camí invers»! Per tal de copsar això he d'assumir que sóc cec i que Mülberger és sord, de forma que tota comprensió entre els dos és purament impossible.

Ja n'hi ha prou. Si aquesta polèmica si no serveix per res més, té en tot cas el valor d'haver oferit la demostració de com de poc tenen a veure amb la pràctica els anomenats socialistes «pràctics». Aquestes propostes pràctiques pel bandejament de tots els mals socials, aquestes panacees socials, són sempre i a tot arreu una fabricació de sectaris, que aparegueren en una època on el moviment proletari encara era en la infantesa. També Proudhon hi pertany. El desenvolupament del proletariat deixa de banda aviat aquestes robes infantils i genera en la pròpia classe obrera la idea que no hi ha res de menys pràctic que aquestes «solucions pràctiques», dissenyades prèviament i aplicables a tots els casos i que el socialisme pràctic consisteix més aviat en un coneixement correcte del sistema de producció capitalista des dels diferents aspectes. Una classe obrera segura d'aquest coneixement mai no dubtarà en cap cas contra

quines institucions i de quina manera haurà de dirigir els seus atacs principals.

KARL MARX

CRÍTICA AL PROGRAMA DE GOTHA

Notes marginals al programa del partit obrer alemany

(1875)¹²³

Prefaci de 1891¹²⁴

¹²³ Escrit (Kritik des Gothaer Programms) entre l'abril i principis de maig del 1875. Publicat originalment a: Die Neue Zeit, n.18, Volum I, 1890-1891.

El text present es basa en el manuscrit de Marx. Les variacions de contingut en relació a l'edició del 1891 s'assenyalen a les anotacions. Els fragments que foren suprimits el 1891, s'hi restauren entre parèntesi.

Extret de la Secció Catalana de marxist.org

¹²⁴ Aquest prefaci fou escrit per Engels per a la publicació de la Crítica del Programa de Gotha de Marx. Amb la publicació d'aquest treball, que es troba entre els documents teòrics més importants del socialisme revolucionari i com a exemple de la lluita irreconciliable contra l'oportunisme, Engels volia produir un impacte en els elements oportunistes destacats de la socialdemocràcia alemanya. Això era força necessari, ja que davant el partit hi havia la tasca de discutir l'esborrany d'un nou programa que hauria d'ésser acceptat al Congrés del Partit a Erfurt. Per publicar la Crítica del Programa de Gotha, Engels hagué de superar una certa resistència de part dels dirigents de la socialdemocràcia alemanya. Les poques supressions i l'estovament de les expressions més dures es degueren a l'actitud de l'editor de Neue Zeit, Dietz, i del redactor de la publicació, Kautsky. El treball publicat fou rebut amb desaprovació per part del grup socialdemòcrata del Reichstag i pel consell de redacció de Vorwärts. Amb tot, el treball de Marx, com Engels havia previst, tant en el propi partit com entre els socialistes d'altres països, que consideraren el document com un programa per tot el moviment socialista internacional, fou satisfactòriament fructífer. En vida d'Engels mai no es tornà a presentar la Crítica del Programa de Gotha amb el prefaci d'Engels.

El manuscrit que ara imprimim—la lletra a Bracke així com la crítica de l'esborrany de programa—fou enviat el 1875 poc abans del Congrés d'Unificació de Gotha¹²⁵ a Bracke perquè passàs per Geib, Auer, Bebel i Liebknecht i retornàs després a Marx. D'ençà que la sessió del partit a Haller¹²⁶ posà la discussió del Programa de Gotha en l'ordre del dia del partit, vaig creure que seria culpable per omissió si no publicava aquest important, possiblement el més important, document en relació a aquesta discussió. En segon lloc però trobarem adient aleshores, no feia ni dos anys del Congrés de la Internacional a Den Haag¹²⁷, en la lluita més violenta amb Bakunin i els seus

125 En el Congrés d'Unificació del Partit de Gotha del 22 al 27 de maig del 1875 tingué lloc la unió de les dues direccions del moviment obrer alemany—el Partit Obrer Socialdemòcrata (Eisenachià), dirigit per August Bebel i Wilhelm Liebknecht, i l'Associació General dels Treballadors Alemanys lassalliana. Així el partit de la classe obrera alemanya rebia a la fi un caràcter nacional. El partit unificat duugué fins el 1890 el nom de Partit Obrer Socialista d'Alemanya. L'esborrany de programa presentat al Congrés d'Unificació de Gotha contenia però defectes seriosos i concessions de principis als lassallians. Co-autor de l'esborrany fou Wilhelm Liebknecht, qui hi adoptà una posició conciliadora. Marx i Engels qui aprovaven l'establiment d'un partit socialista unificat a Alemanya, s'alçaren però contra el compromís ideològic amb els lassallians i sotmeteren les tesis incorrecte de l'esborrany de programa a una forta crítica. Malgrat aquesta crítica l'esborrany fou acceptat amb tan sols canvis insignificants pel Congrés del Partit.

126 El primer congrés de la socialdemocràcia alemanya després de la fi de la llei anti-socialista tingué lloc del 12 al 18 d'octubre del 1890 a Halle. Adoptà la resolució presentada per Wilhelm Liebknechts de preparar pel proper congrés, que hauria de tindre lloc a Erfurt, l'esborrany d'un nou programa i publicar-lo tres mesos abans del congrés, de forma que es discutís a les organitzacions locals del partit i a la premsa. A més el Congrés aprovà un nou estatut d'organització del partit, que fou vàlid fins al Congrés de Mainz de l'any 1900.

127 El Congrés de la I Internacional a Den Haag (Associació Internacional dels Treballadors) tingué lloc del 2 al 7 de setembre del 1872. Fou la reunió més representativa de tots els congressos de la I Internacional. En ell hi participaren 65 delegats de 15 organitzacions nacionals. Marx i Engels dirigiren personalment el treball del congrés. En aquest congrés trobà la seua conclusió de la lluita de molts anys de Marx i Engels i dels llurs partidaris contra totes les manifestacions del sectarisme petit-burgès en el moviment obrer. L'activitat de desgast dels anarquistes fou condemnada i els llurs dirigents foren exclosos de la I Internacional. La resolució del Congrés de Den Haag posà els fonaments per la futura creació de partit polítics independents de la classe obrera en

anarquistes, que ens feien responsables de tot allò que havia passat a Alemanya en el moviment obrer; havíem d'esperar així que hom revelàs també la paternitat d'aquest programa. Aquesta mirada enrera ara es veu superada i amb ella la necessitat dels punts qüestionats.

També per raons de la llei de premsa determinades frases se suggereixen tan sols amb punts suspensius. Allà on vaig haver de seleccionar una expressió més tova, la col·loc entre parèntesis rectes. Altrament el text és literal.

Londres, 6 de gener del 1891
Friedrich Engels

Lletra a Wilhelm Bracke (Maig del 1875)¹²⁸

Estimat Bracke!

Després de llegir les següents anotacions crítiques al programa de coalició potser sereu prou bo de passar-les a Geib i Auer, a Bebel i Liebknecht. Vaig sobrecarregat i ja dec haver depassat el límit de treball que tinc prescrit mèdicament. Així doncs no podia ésser més que un «plaer» dedicar una bona estona a escriure-les. Calia, però, per tal que les passes que hauria de prendre després no les malinterpretessen els nostres amics del partit, als quals adrece aquest report.

<Després de la celebració del Congrés de Coalició Engels i jo publicarem de fet una curta declaració el contingut de la qual serà que no tenim gens ni mica a veure amb l'esmentat programa de principis>.

diferents països. Amb l'activitat de la I Internacional es promogué de forma crucial el procés de creixement polític del moviment obrer alemany.

¹²⁸ Al capdavant de la lletra Marx afegí el següent comentari: «N[ota]bene. El manuscrit ha de retornar a les vostres mans, de forma que ho tindrè present si em cal demanar-lo».

Això és essencial, ja que a l'exterior i promoguda sovint pels enemics del partit hi ha l'opinió—l'opinió completament errònia—que defensa que nosatres dirigiem el moviment dit partit eisenachià secretament des d'ací. Encara en un escrit rus recentment aparegut¹²⁹ Bakunin em fa per exemple <no tan sols> responsable de tots els programes, etc., d'aquest partit, <sinó fins i tot de cada passa de Liebknecht, d'ençà del dia que inicià la seua cooperació amb el partit obrer¹³⁰>.

A banda d'això és també la meua obligació no reconèixer, ni que siga amb un silenci diplomàtica, un programa que al meu parer és del tot censurable i que desmoralitza el partit.

Cada passa del moviment real és més important que una dotzena de programes. Si, per tant, hom no podia—i les condicions d'aleshores no ho permetien—anar *més enllà* del Programa d'Eisenach¹³¹, hom

129 Aquest escrit de Bakunin aparegué en llengua russa el 1873 amb el títol Gossudarstvennost i anarchija, anònim i sense cap referència geogràfica a Suïssa. La manca de base de les acusacions presentades per Bakunin fou demostrada en un comentari del llibre de Bakunin (Marx u. Engels, Werke, Bd.18, S.599-642).

130 El Partit Popular Alemany es fundà el 1865; sorgí conjuntament a partir d'elements democràtics de la petita burgesia i de part de representants de la burgesia—especialment dels estats sud-alemanys. En oposició als nacional-liberals, el Partit Popular Alemany s'alçà contra l'hegemonia de Prússia a Alemanya i insistia en una Gran Alemanya federativa, tant els membres de Prússia com els d'Àustria feien una política anti-prussiana i defensaven consignes democràtiques globals, i fou alhora l'expressió dels esforaïxòs particulars de certs estats alemanys. Propagà la idea d'un estat federal alemany i lluità alhora contra la unificació d'Alemanya sota la forma d'una república democràtica centralitzada i unificada.

El 1866 s'uní al Partit Popular Alemany el Partit Popular Saxó, el nucli del qual es composava d'obriers. Aquest sector esquerranós del Partit Popular no tenia res a veure en la seua natura amb la resta del partit popular, llevat de l'actitud anti-prussiana; lluità per assolir amb la unió de forces un acord nacional per la via democràcia. En el futur aquest sector esdevingué la tendència socialista. La major part del partit s'uní, després de l'escissió dels demòcrates petit-burgesos l'agost del 1869, al Partit Obrer Socialdemòcrata (Eisenachià).

131 Programa d'Eisenach del 1869 (Programa i Estatut del Partit Obrer Socialdemòcrata)—aprovat en el Congrés General dels Obrers Socialdemòcrates Alemanys, que tingué lloc del 7 al 9 d'agost del 1869 a Eisenach. En aquest congrés, on participaren també representants de diferents associacions obreres alemanyes d'Àustria i de Suïssa, esdevingué el Partit

hauria d'haver arribat simplement a un acord d'acció contra l'enemic comú. Si hom fa però un programa de principis (per comptes d'ajornar-ho fins haver-ho preparat durant un període considerable d'activitat comuna), aleshores hom posa pedres senyeres davant de tothom, amb les quals mesurar l'alçada del moviment del partit.

Els caps dels lassallians vingueren perquè les condicions els forçaren a fer-ho. Si hom hagués hagut d'explicar-los els principis, no s'hi hauria d'haver entrat en cap declaració de principis, sinó que *s'haurien* d'haver conformat amb un programa d'acció o un pla d'organització per una acció comuna. Per comptes d'això hom els permet d'arribar armats amb mandats, i reconeix aquests mandats d'altra banda com a vinculants, i així es rendeix incondicionalment als qui es trobaven entre la gràcia i la desgràcia. Per tal de coronar-ho, celebraren un Congrés *abans* del *Congrés de Compromís*, mentre que el propi partit celebra el llur Congrés *post festum*. <Hom volia obviament defugir tota crítica i no deixar cap reflexió al propi partit; hom sap com el simple fet de la unificació satisfia els obrers, però hom no s'equivoca, si creu, que aquest succés immediat, es paga massa car. A més el programa no és gens adient, per no parlar de la benedicció que fa dels articles de fe lassallians.

<Us enviaré en la propera ocasió el tancament de l'edició francesa del **Capital**¹³². La continuació de la impressió fou limitada durant molt de temps per prohibició del govern francès. Aquesta setmana o a principis de la següent la cosa serà enllestida. Que vàreu rebre els primers 6 lliuraments? Si us plau, donau-me l'*adreça* de Bernhard Becker, a qui també hauria d'enviar el darrer lliurament>.

Obrer Socialdemòcrata, que es basava en els principis del socialisme revolucionari. Aquest partit, enfrontat amb l'oportunisme de Lassalle, es desenvolupà sota la influència crucial de Marx i Engels. El llur programa era ple de l'esperit de la Primera Internacional. Els dirigents i membres d'aquest partit reberen el nom d'eisenachians.

132 La traducció francesa autoritzada del *Capital* fou publicada a París del 1872 al 1875 per lliuraments.

La *Llibreria Volksstaats* té les seues maneres. Fins al moment, per exemple, no he rebut ni un sol exemplar del **Procés als comunistes de Colònia**¹³³.

Amb les millors salutacions
El vostre Karl Marx

Notes marginals al programa del partit obrer alemany

1. «El treball és la font de tota riquesa i de tota cultura, *i com que el* treball profitós tan sols és possible en la societat i amb la societat, el rendiment del treball pertany sense retallades, amb el mateix dret, a tots els membres de la societat».

Primera part del paràgraf: «El treball és la font de tota riquesa i de tota cultura».

El treball *no és la font* de tota riquesa. La *natura* és tant font dels valors d'ús (i certament en això consisteix la riquesa!) com el treball, que és tan sols l'expressió d'una força natural, la força de treball humana. Aquesta frase es troba en tots els manuals escolars i és correcta en la mesura que *se subordina* al treball amb les eines i els mitjans adients. Un programa socialista no pot permetre però que aitals frases burgeses amaguen les *condicions* que són les úniques que els donen un sentit. Tan sols¹³⁴ en la mesura que l'home des del principi es comporta envers la natura, la primera font de tots els mitjans i subjectes del treball, com si en fos pròpia, la tracta com si li pertanyés, el seu treball esdevé la font dels valors d'ús, i per tant també de la riquesa. El burgès té una bona raó per atribuir al treball *una força creadora sobrenatural*; ja que pel fet que la natura limita el treball se segueix que l'humà que no posseeix cap altra propietat

133 Procés contra els comunistes de Colònia – Es refereix a Enthüllungen über den Kommunisten-Prozeß zu Köln de Marx (Marx u. Engels, Werke, Bd.8, s.405-470), que la Volksstaat de Leipzig publicà a Alemanya el 1874 per lliuraments, i després el 1875 per l'editorial del diari com a llibre.

134 (1891) i

que la seua força de treball, en totes societats i condicions culturals, haurà d'ésser l'esclau d'altres homes, que s'han fet els propietaris de les condicions materials del treball. Tan sols pot treballar amb el llur permís, i per tant tan sols viure amb el llur permís.

Tornam ara a la frase que, tal com queda, és força coixa. Què s'hauria esperat com a conclusió? Òbviament això:

«Com que el treball és la font de tota riquesa, ningú a la societat es pot apropiari de riquesa si no és com a producte del treball. Per tant si ell mateix no treballa, viu del treball d'altri i també adquireix la seua cultura a costa del treball d'altri».

Per comptes d'això, mitjançant l'expressió «i com que», s'hi afegeix una proposició per extreure una conclusió de la segona i no de la primera.

Segona part del paràgraf: «El treball profitós tan sols és possible en la societat i amb la societat».

D'acord amb la primera sentència el treball és la font de tota riquesa i de tota cultura, i per tant cap societat és possible sense treball. Ara aprenem inversament que cap treball «profitós» és possible sense societat.

Hom podria haver dit igualment que tan sols en la societat el treball inútil i àdhuc socialment perjudicial pot esdevindre una branca professional de la qual hom pot viure, que tan sols en la societat hom pot viure de no fer res, etc., etc.—en breu, es podria haver copiat tot Rousseau.

I què és un treball «profitós»? Certament tan sols el treball que produeix el resultat fructuós desitjat. Un salvatge—i l'home és un salvatge d'ençà que deixà d'ésser un simi—que mata amb un roc un animal, que recull fruits, etc., realitza un treball «profitós».

Tercer: La conclusió: «I com que el treball profitós tan sols és possible en la societat i amb la societat, el rendiment del treball

pertany sense retallades, amb¹³⁵ el mateix dret, a tots els membres de la societat».

Brillant conclusió! Si el treball profitós és tan sols possible en la societat i amb la societat, el producte del treball pertany a la societat —i arriba al treballador individual tan sols allò que no cal per mantindre la «condició» del treball, la societat.

De fet aquesta sentència l'utilitzen tothora *els campions*¹³⁶ de la situació vigent a cada moment de la societat. Primer venen les reivindicacions del govern amb tot allò que s'hi vincula, ja que és l'organ social per la preservació de l'ordre social, després les reivindicacions de les diferents menes de propietat privada¹³⁷, ja que les diferents menes de la propietat privada són els fonaments de la societat, etc. Hom veu que aitals frases buides es poden girar i remenar com es vulga.

Qualsevol connexió que hi haja entre el primer i el segon paràgraf tan sols es raonable amb aquesta expressió:

«El treball esdevé la font de la riquesa i de la cultura tan sols com a treball social», o, igualment, «en i amb la societat». Aquesta sentència és indiscutiblement correcta, perquè tot i que el treball aïllat (amb les seues condicions materials pressuposades) pot crear valors-usos, no pot crear ni riquesa ni cultura.

Però igual d'indiscutible és l'altra sentència:

«En la mesura que el treball es desenvolupa socialment i esdevé així font de riquesa i de cultura, desenvolupa la misèria i l'espoliació entre els obrers, i la riquesa i la cultura entre els no-obrers».

Aquesta és la llei de tota la història passada. Per tant, això que cal fer, per comptes de fer frases generals de «el treball» i de «la societat», és demostrar concretament com en l'actual societat capitalista s'han

135 (1891) amb

136 (1891) Defensors

137 (1891) Propietat privada

creat finalment les condicions materials, etc., que permeten i forcen els obrers a trencar aquest flux històric¹³⁸.

De fet, però, tot el paràgraf ple d'estil i de contingut hi és tan sols per tal d'inscriure el mot d'ordre lassallià de «rendiment del treball sense retallades» com a consigna en la punta del penó del partit. Retornaré més tard al «rendiment del treball», al «dret igual», etc., ja que s'hi repeteix la mateixa cosa d'una forma diferent.

2. «En la societat actual hi ha un monopoli de la classe capitalista dels mitjans de treball; la dependència conseqüent de la classe obrera és la causa de la misèria i de l'opressió en totes les llurs formes».

Aquesta sentència manllevada dels estatuts de la Internacional¹³⁹ és falsa en aquesta versió «millorada».

En la societat actual hi ha un monopoli dels mitjans de treball pels terratinents (el monopoli de la propietat de la terra és fins i tot la base del monopoli del capital) i dels capitalistes. Els estatuts de la Internacional en el passatge en qüestió no esmenten ni l'una ni l'altra de les classes dels monopolistes. Parlen del «*monopoli dels mitjans del treball, és a dir, de les fonts de vida*»; l'addició de «les fonts de vida» fa prou clar que la terra s'inclou en els mitjans de treball.

La millora fou introduïda perquè Lassalle, per raons ara completament aclarides, atacava *tan sols* la classe capitalista, no els terratinents. A Anglaterra el capitalista no és ni tan sols per norma general el propietari de la terra damunt la qual s'aixeca la seua fàbrica.

3. «L'alliberament del treball exigeix la reunió dels mitjans del treball com a propietat comuna de la societat i la regulació comunitària de tot el treball amb una distribució justa del rendiment del treball».

138 (1891) social

139 Estatut Internacional – els «estatuts generals i normes de funcionament de l'Associació Internacional de Treballadors», foren acceptats el 1866 en el Congrés de Ginebra i a finals de setembre i l'octubre del 1871 Marx i Engels en prepararen uns de nous. Totes les regulacions que havien perdut validesa foren eliminades i tots els canvis i addicions es justificaren en l'apèndix. L'edició alemanya final aparegué el 1871 a Leipzig.

«Reunió dels mitjans de treball com a propietat comuna»! Cal segurament entendre la llur «transformació en propietat comuna». Però això no té importància.

Què és «*rendiment del treball*»? El producte del treball o el seu valor? I en el darrer cas, el valor total del producte o tan sols la part de valor que el treball ha afegit de nou al valor dels mitjans de producció consumits?

«Rendiment del treball» és un concepte lax, que Lassalle ha posat en el lloc de termes econòmics concrets.

Què és una distribució «justa»?

Que no afirma el burgès que la distribució actual és «justa»? I que no és de fet l'única distribució «justa» en base al sistema de producció actual? Són regulades les condicions econòmiques amb termes legals, o no sorgeixen contràriament les relacions legals de les econòmiques? Que no té el sectari socialista les concepcions més diverses d'una distribució «justa»?

Per entendre què hi ha en relació això sota la frase «distribució justa», hem de considerar plegats el primer paràgraf i el darrer. El darrer se subordina a una societat on «hi ha una propietat comuna dels mitjans de treball i el treball total es regula comunitàriament», i amb aquest primer paràgraf aprenem que «el rendiment del treball pertany sense retallades, amb el mateix dret, a tots els membres de la societat». «A tots els membres de la societat»? També als no-treballadors? Què hi resta del «rendiment del treball sense retallades»? Tan sols els membres treballadors de la societat? Què hi resta del «dret igual» de tots els membres de la societat?

Però «tots els membres de la societat» i «el dret igual» són òbviament simples expressions. El nucli consisteix en el fet que en aquesta societat comunista cada treballador ha de rebre el seu¹⁴⁰ «rendiment de treball» lassal·lià «sense retallades».

140(1891) un

Consideram primerament l'expressió «rendiment del treball» en el sentit de producte del treball, i aleshores el rendiment del treball comunitari és *el producte social total*.

D'això cal restar:

Primer: la despesa de substitució dels *mitjans de producció* emprats.

Segon: la part proporcional per l'expansió de la producció.

Tercer: la reserva o el fons d'assegurança contra accidents, destrosses per causes naturals, etc.

Aquestes deduccions del «rendiment del treball sense retallades» són una necessitat econòmica, i la llur grandària es determina en relació als mitjans i forces, en part per càlcul de probabilitats, però no calculables de cap manera per la justícia.

Hi roman l'altra part del producte total, com a mitjans de consum. Abans d'arribar a la distribució individual cal restar-hi de nou:

Primer: *les despeses administratives generals que no pertanyen directament¹⁴¹ a la producció*.

Aquesta part des del principi es restringirà considerablement en relació a la societat actual i disminueix en la mateixa mesura que es desenvolupa la nova societat.

Segon: *la que cal per a la satisfacció comuna de necessitats*, com les escoles, els serveis sanitaris, etc.

Aquesta part des del principi creix considerablement en relació a la societat actual i creix en la mateixa mesura que es desenvolupa la nova societat.

Tercer: *fons pels incapaaixòs de treballar* etc., en breu, allò que avui es denomina el sector sota assistència pública.

Tan sols ara arribam a la «distribució», que el programa, sota l'influx lassal-lià, tan sols té present en l'aspecte restringit, és a dir la part dels mitjans de consum que es divideixen entre els productors individuals de la societat comunitària.

¹⁴¹ (1891) hi manca: directe

El «rendiment del treball sense retallades» s'ha convertit de sota mà en rediments «retallats», tot i que això que el productor perd com a individu privat, li beneficia directament o indirecta com a membre de la societat.

Així com l'expressió «rendiment del treball sense retallades» ha desapareguda, ara desapareix igualment l'expressió de «rendiment del treball».

En l'interior de la societat comunitària, que es basa en la propietat comuna dels mitjans de producció, els productors no bescanvien els llurs productes; tampoc no hi ha apareix el treball emprat en el producte com el *valor* d'aquest producte, com una qualitat material que posseeixen, ja que ara, contràriament a la societat capitalista, els treballs individuals ja no existeixen de forma indirecta, sinó directament com a component del treball total. L'expressió «rendiment del treball», discutible també ara per la seua ambigüïtat, perd tot sentit.

Ací hem d'ocupar-nos d'una societat comunista, no com si s'hagués *desenvolupat* damunt els propis fonaments, sinó, contràriament, tal com *sorgeix* de la societat capitalista, marcada doncs en tots els aspectes, econòmic, moral, intel·lectual, per tots els senyals de naixement de l'antiga societat, del ventre de la qual sorgeix. D'aquesta manera el productor individual—després de les deduccions—rep exactament allò que li ha donat. això que li ha donat és la seua unitat individual de treball. Per exemple, la jornada laboral social consisteix en la suma de les hores de treball individuals. El temps de treball individual de cada productor és la part de la jornada laboral social que hi ha aportat, la seua part. Rep de la societat un certificat d'acord amb el qual ha aportat tal quantitat de treball (després de la deducció del seu treball per als fons comuns), i amb aquest certificat treu de la reserva social de mitjans de consum una quantitat equivalent al cost del treball. La mateixa unitat de treball que ha lliurat a la societat d'una forma, la rep en una altra.

Hi preval ací òbviament el mateix principi que regula el bescanvi de mercaderies, en la mesura que aquest és un bescanvi de valors iguals.

Canvien el contingut i la forma, perquè sota les circumstàncies canviades ningú no pot donar res llevat del seu treball i perquè altrament res no pot passar a la propietat de cadascú llevat dels mitjans de consum individuals. Però pel que fa a la distribució dels darrers entre els productors individuals, hi preval el mateix principi que en el bescanvi de mercaderies equivalents, una quantitat de treball en una forma és bescanviada per una quantitat igual de treball en una altra.

El *dret igual* és ací encara—en principi— el *dret burgès*, per bé que el principi i la pràctica ja no s'agafen pels pèls, on el bescanvi d'equivalents en el bescanvi de mercaderies tan sols existeix *com a mitjana*, i no en el cas individual.

Malgrat aquest avenç, aquest *dret igual* és encara estafet per una restricció burgesa. El dret dels productors és *proporcional* al treball que forneixen; la igualtat consisteix en el fet que es mesura el treball amb una *unitat de mesura igual*. L'un però supera físicament o intel·lectualment a l'altre, i aporta així en el mateix temps més treball o pot treballar més temps; i el treball, per servir com a mesura, s'ha de definir per la durada o la intensitat, altrament deixa d'ésser una unitat de mesura. Aquest dret *igual* és un dret desigual per un treball desigual. No reconeix cap diferència de classe, perquè l'un és simplement tan obrer com l'altre; però implícitament reconeix una dotació individual desigual i per tant la capacitat productiva del treballador¹⁴² com a privilegi natural. *És per tant un dret de desigualtat, pel que fa al contingut, com qualsevol dret*. El dret pot per la seua natura consistir tan sols en l'aplicació d'una unitat igual de mesura; però els individus desiguals (i no serien individus diferents si no fossen desiguals) són mesurables per una unitat igual de mesura tan sols si són considerats des d'un *punt de mira*, per exemple, en el cas present *tan sols com a treballadors* i res més no es veu en ells, tota la resta s'ignora. A més: un obrer és casat, l'altre no; un té més fills que l'altre, etc., etc. Amb un esforç de treball igual i per tant amb una part igual en el fons de consum social hom rebrà de fet

142 (1891) hi manca: l'obrer

més que l'altre, un serà més ric que l'altre, etc. Per evitar tots aquests defectes el dret, per comptes igual, hauria d'ésser¹⁴³ desigual.

Però aquest defecte és inevitable en la primera fase de la societat comunista, tal com és quan ha sorgit després de perllongats dolors de part de la societat capitalista. El dret no pot ésser mai superior a l'estructura econòmica de la societat i per tant el seu desenvolupament cultural s'hi condiciona.

En una fase superior de la societat comunista, superada la subordinació esclavitzadora de l'individu a la divisió del treball, i per tant també esvaïda l'oposició entre el treball intel·lectual i corporal; una vegada que el treball ha esdevingut no tan sols mitjà de vida, sinó també la primera necessitat vital; una vegada que amb el desenvolupament global de l'individu també ha augmentat la seua força productiva¹⁴⁴ i que totes les fonts de la riquesa comunitària flueixen més fort—tan sols llavors l'horitzó estret del dret burgès serà superat completament i la societat escriurà en les seues banderes: cadascú per les seues capacitats, a cadascú per les seues necessitats!

M'he ocupat més a bastament del «rendiment de treball sense retallades» d'una banda, del «dret igual», de la «distribució justa» de l'altra, per tal de mostrar com de criminal és provar, d'una banda, d'introduir de nou en el nostre partit, com a dogmes, idees que en un determinat període de temps tenien un cert sentit però que ara han esdevingut fets verbals obsolets, i alhora es perverteix de nou la visió realista, que tant esforç costà d'introduir en el partit i que ara hi ha arrelat, mitjançant un absurd ideològic del dret i d'altres fets tant comuns entre els demòcrates i els socialistes francesos.

A banda del desenvolupament fins ara seguit, era un error en general girar al voltant de l'anomenada *distribució* i considerar-la el punt cabdal.

Qualsevol distribució dels mitjans de consum és tan sols una conseqüència de la distribució de les pròpies condicions de producció. El sistema de producció capitalista, per exemple, es basa

143 (1891) hi manca: més aviat

144 (1891) la força de producció

en el fet que les condicions materials de producció són a mans de no-treballadors sota la forma de propietat del capital i de propietat de la terra, mentre les masses tan sols són propietàries de la condició personal de producció, de la força de treball. Si els elements de producció es distribueixen així, llavors la distribució actual dels mitjans de consum en resulta automàticament. Si les condicions materials de producció són la propietat comunitària dels propis obrers, llavors similarmet en resulta una distribució dels mitjans de consum diferent de l'actual. El socialisme vulgar (i a partir d'aquest un sector de la democràcia) ha manllevat dels economistes burgesos la consideració i el tractament de la distribució com a independent del sistema de producció, i d'ací la presentació del socialisme com a centrat principalment en la distribució. Una vegada la relació real s'ha aclarida, per què hem de retrocedir de nou?

4. «L'emancipació del treball ha d'ésser l'obra de la classe obrera, en relació a la qual totes les altres classes són *tan sols una massa reaccionària*».

La primera part vé dels mots introductoris dels estatuts internacionals, però «millorats». Allà fa: «l'emancipació de la classe obrera ha d'ésser l'acte del propi obrer»; ací, contràriament, «la classe obrera» ha d'emancipar—què? «el treball». Que ho entenga qui puga.

Com a compensació, la torna, contràriament, és una citació lassal-liana de primera mà: «en relació a la qual (a la classe obrera) totes les altres classes són *tan sols una massa reaccionària*».

Al **Manifest Comunista** es diu: «De totes les classes que avui es troben davant la burgesia, tan sols el proletariat és una *classe realment revolucionària*. Les altres classes decauen i finalment desapareixen mitjançant la gran indústria, de la qual el proletariat n'és el producte més genuí».

La burgesia es concep ací com una classe revolucionària—com a portadora de la gran indústria—en relació als feudals i a les classes intermèdies, que volen mantindre totes les posicions socials que són

la creació de sistemes de producció superats. Així no constitueixen *juntament amb la burgesia* tan sols una massa reaccionària.

D'altra banda el proletariat és revolucionari respecte la burgesia, en haver sorgit precisament de la base de la gran indústria, lluitar per arrencar de la producció del caràcter capitalista que la burgesia cerca d'eternitzar. Però el Manifest afegeix que les «classes intermèdies... (són) revolucionàries... davant la seua transformació foraixosa en proletariat».

Des d'aquest punt de mira per tant és de nou absurd dir que «juntament amb la burgesia» i amb els senyors feudals «forma una única massa reaccionària» respecte la classe obrera.

Que hom ha proclamat a l'artesà, als petits industrials, etc., i al *camperol*: respecte a nosaltres constituïu amb burgesos i feudals una única massa reaccionària?

Lassalle se sap el **Manifest Comunista** de memòria, com els seus seguidors els evangelis que ha escrit. Si per tant l'ha falsificat tan grollerament, ho ha fet tan sols per embellir la seua aliança amb els opositors absolutistes i feudals contra la burgesia.

En el paràgraf anterior a més la seua profecia és introduïda forçadament sense cap connexió amb la citació estafeta de l'estatut de la Internacional. És així una simple impertinència, i de fet de cap manera desagradaria al senyor Bismarck, una d'aquelles peces barates d'insolència en les quals destaca el Marat berlinès¹⁴⁵.

5. «La classe obrera lluita per la seua emancipació inicialment *en el marc dels estats nacionals actuals*, conscient que el resultat

145 Berliner Marat—ironia òbvia en referència a Wilhelm Hasselmann, aleshores redactor en cap de l'òrgan de l'Associació General dels Treballadors Alemanyans lassal·liana,

Neuer Sozial-Demokrat i, amb Wilhelm Liebknecht, co-autor de l'esborrany de programa. Neuer Sozial-Demokrat—Òrgan de l'ADAV lassal·liana; aparegué a Berlín del 1871 al 1876 amb una freqüència setmanal de tres edicions. La publicació reflectia la política dels lassal·lians: adaptació al règim bismarckià, relacions amistoses amb les classes dominants d'Alemanya així com l'oportunisme i el nacionalisme de la direcció lassal·liana.

necessari dels seus esforçs, que són comuns als obrers de tots els països civilitzats, serà l'agermanament internacional dels pobles».

Lassalle, contràriament al **Manifest Comunista** i a tot el socialisme precedent, concebia el moviment obrer des d'un estret punt de mira nacional. Segueix en això—i tot plegat després dels treballs de la Internacional!

Cau pel seu propi pes que per ésser capaç de lluitar, la classe obrera ha d'organitzar-se com a classe a casa, i que l'interior és el lloc immediat de la seua lluita, en la mesura que la seua lluita de classe és nacional, no en el contingut, sinó, com diu el **Manifest Comunista**, «en la forma». Però el «marc dels estats nacionals actuals», com ara de l'Imperi Alemany, és alhora econòmicament «el marc del mercat mundial», políticament «en el marc del sistema d'estats». El primer economista sap que el comerç alemany és alhora comerç exterior, i que la grandesa del senyor Bismarck consisteix precisament en la seva¹⁴⁶ política *internacional*.

I a què redueix el partit obrer alemany el seu internacionalisme? A la consciència que el resultat dels seus esforçs serà «l'agermanament internacional dels pobles»—una frase manllevada a la burgesa Lliga de Pau i de la Llibertat¹⁴⁷, que vol fer passar com a equivalent a la fraternitat internacional de les classes obreres en la lluita comuna contra les classes dirients i els llurs governs. *De les funcions internacionals* de la classe obrera alemanya cap mot! I és així com s'ha d'enfrontar a la seua pròpia burgesia, que ja s'agermana contra ella amb els burgesos de tots els altres països, i la política internacional conspiradora del senyor Bismarck!

146 (1891) una

147 Lliga de la Pau i la Llibertat—organització pacifista-burgesa. Creada el 1867 a Suïssa per republicans petit-burgesos i burgesos així com per liberals sota la participació destacada de Victor Hugo, Giuseppe Garibaldi, etc. El 1867/68 Bakunin participà en la tasca de la lliga. Des d'un bon començament la Lliga provà d'emprar amb la influència de Bakunin la Internacional i el moviment obrer per als llurs propis objectius. La declaració de la Lliga de la possibilitat de la desaparició de les guerres amb la creació dels «Estats Units d'Europa» provocà il·lusions entre les masses i desvià el proletariat de la lluita de classes.

De fet la convicció internacional del programa és encara *infinitament* per sota de la del partit del lliure comerç. Aquest també afirma que el resultat dels seus esforços serà «l'agermanament internacional dels pobles». Però també *fa* quelcom per fer internacional el comerç i no es limita de cap manera a la consciència que tot el poble té del comerç interior.

L'activitat internacional de la classe obrera no depèn de cap manera de l'existència de l'«*Associació Internacional del Treball*». Aquest fou tan sols el primer intent de crear un òrgan central per a aquesta activitat; un intent que fou un succés durador si atenem a l'impuls que produí, però que ja no era realitzable en la *seua forma històrica original* després de la caiguda de la Comuna de París.

La **Norddeutsche** de Bismarck era del tot encertada quan anunciava per satisfacció del seu amo, que el partit obrer alemany havia desterrat la internacional en el nou programa.¹⁴⁸

II

«A partir d'aquests principis bàsics, el partit obrer alemany lluita per tots els mitjans legals per l'*estat lliure*—i—la societat socialista; l'abolició del sistema salarial *amb la llei de ferro del salari* —i—l'explotació en qualsevol forma; l'eliminació de tota desigualtat social i política».

A l'«estat lliure» hi retornaré després.

Així en el futur el partit obrer alemany ha de creure en la «llei de ferro del salari» de Lassalle! Tot i que això no es pot oblidar, l'absurd es produeix en parlar de l'«abolició del sistema salarial» (caldría llegir: el sistema del treball assalariat) «*amb la llei de ferro de*

¹⁴⁸Norddeutsche de Bismarck—Norddeutsche Allgemeine Zeitung—Diari que aparegué del 1861 al 1918 a Berlín; en els anys seixanta i vuitana òrgan oficial del govern de Bismarck.

Marx es refereix a l'editorial que la Norddeutsche Allgemeine Zeitung escrigué en el n. 67 del 20 de març del 1875 quant a l'esberrany del programa socialdemòcrata i s'hi referia al punt 5: «l'agitació internacional es fa en un cert sentit més prudent; nega la Internacional...».

salari». Si jo abolesc el treball assalariat, aleshores naturalment també abolesc les seues lleis, siguen de «ferro» o d'esponja. Però l'atac de Lassalle contra el treball assalariat se centra gairebé exclusivament en aquesta anomenada llei. Per tant, per tal de provar que la secta lassal·liana ha guanyat, el «sistema salarial *amb* la llei de ferro del salari» s'ha d'abolir i no sense ella.

De la «llei de ferro del salari» se sap bé que Lassalle no té res a veure llevat del mot «ferro», manllevat de les «lleis de ferro grans i eternes» de Goethe. El mot *ferro* és un signe amb el qual els veritables creients es reconeixen. Però si prenc la llei amb el segell de Lassalle i consegüentment en el seu sentit, també l'he de prendre amb la seua fonamentació. I quina és? Com Lange ja ho demostrà poc després de la mort de Lassalle: la teoria de la població de Malthus (defensada pel propi Lange).¹⁴⁹ Però si aquesta teoria és correcta, de nou *no* puc abolir la llei tot i que abolesca el treball assalariat un centenar de vegades, és perquè la llei llavors governa no tan sols el sistema de treball assalariat, sinó *tot* el sistema social. En basar-se directament en això els economistes han demostrat durant cinquanta anys i més que el socialisme no pot abolir la misèria, que té un *fonament natural*, i que tan sols la pot *generalitzar*, distribuir-la simultàniament per tota la superfície de la societat!

Però això no és l'aspecte cabdal. *Del tot lluny* de la *falsa* formulació lassal·liana de la llei, l'autèntic retrocés ignominiós consisteix en això:

D'ençà de la mort de Lassalle s'ha introduït en el *nostre* partit la visió científica que el salari no és això que *sembla*, és a dir el *valor* respectiu del *preu del treball*, sinó una forma emmascarada del *valor* respectiu del *preu de la força de treball*. Per tant tota la concepció burgesa anterior del salari així com tota la crítica anterior d'aquesta concepció, foren bandejades per sempre més, ja que s'aclarí que l'obrer assalariat tan sols té permís per treballar per a guanyar-se la vida, és a dir *per a viure*, i tan sols en la mesura que treballes durant un temps debades per al capitalista (i d'ací també per als

¹⁴⁹ Friedrich Albert Lange, Die Arbeiterfrage in ihrer Bedeutung für Gegenwart und Zukunft, Duisburg 1865.

consumidors de la plus-vàlua); que tot el sistema de producció capitalista aconseguix l'augment d'aquest treball gratuït amb l'allargada de la jornada laboral, o amb el desenvolupament de la productivitat,¹⁵⁰ amb una intensitat més gran de la força de treball, etc.; que, per tant, el sistema de treball assalariat és un sistema d'esclavatge, i de fet d'un esclavatge que es fa més sever com més es desenvolupen les forces socials productives del treball, obtinga l'obrer una paga més gran o més petita. I una vegada que aquesta visió havia arrelat més i més en el nostre partit, hi ha qui retorna al dogma de Lassalle tot i que hom ha de saber que Lassalle *no sabia* què era el salari, sinó que en l'estela dels economistes burgesos, prengué l'aparença per l'essència de la qüestió. És com si entre els esclaus que han arribat a la fi al secret de l'esclavatge i han esclatat en rebel·lió, un esclau encara insistís a inscriure nocions obsoletes en el programa de la rebel·lió: l'esclavatge s'ha d'abolir perquè l'alimentació dels esclaus en el sistema d'esclavatge no pot superar un cert màxim insuficient! El simple fet que els representants del nostre partit fossen capaixòs de perpetrar un atemptat monstruós en la visió difosa en la massa del partit demostra amb quina lleugeresa <criminal>, <amb quina manca de consciència> es posaren a treballar en l'elaboració del programa de compromís!

Per comptes de la frase final indefinida del paràgraf, «l'eliminació de tota desigualtat social i política», caldria haver dir que amb l'abolició de les diferències de classe tota la desigualtat social i política que hi sorgeix desapareixeria tota sola.

III

«El partit obrer alemany, per tal de *preparar el camí per a la solució de la qüestió social*, defensa l'establiment de societats cooperatives de producció amb *ajut de l'estat i sota el control democràtic de la gent treballadora*. Les societats cooperatives de producció *seran* per a la indústria i l'agricultura d'aital escala *com perquè l'organització socialista del treball global sorgesca d'elles*».

150 (1891) inserit: o

Després de la «lleï de ferro del salari» lassal·liana, el remei dels profetes! El camí es «prepararà» de la forma adient! En el lloc de la lluita de classes existent apareix una frase de redactor de diari—«la qüestió social», per a la «solució» de la qual hom «prepara el camí». Per comptes de partir del procés revolucionari de la societat, l'«organització socialista del treball global» «sorgeix» de l'«ajut de l'estat» que l'estat lliura a les societats cooperatives de producció, i no «sorgida» dels obrers. És característic de la imaginació de Lassalle que hom pugua construir amb préstecs estatals una nova societat com si fos un nou ferrocarril!

Per <una resta de> vergonya hom ha posat «l'ajut de l'estat» «sota el control democràtic de la gent treballadora».

Primer que res, la majoria «de la gent treballadora» d'Alemanya consisteix en camperols i no en proletaris.

En segon lloc, «democràtic» en alemany és «governat pel poble». Què vol dir, però, «el control de govern del poble de la gent treballadora»? I especialment en el cas d'una gent treballadora que, tot i que presente aquestes reivindicacions a l'estat, expressa la plena consciència que ni governa ni és madura per governar!

Ocupar-nos de la crítica prescrita per Buchez sota Louis-Phillipe en oposició als socialistes francesos i acceptada pels obrers reaccionaris de l'**Atelier**¹⁵¹ seria superflu. L'error cabdal no rau en haver escrit aquest miracle específic en el programa, sinó fer, en general, una passa cap endarrera des del punt de mira del moviment de classe cap al d'un moviment sectari.

Que els obrers volen establir les condicions per a la producció comunitària en un pla social i primer de tot en un pla nacional, tan sols vol dir que treballen per a la transformació de les condicions actuals de producció, i això no té res a veure amb l'establiment de societats cooperatives amb ajut de "estat! Pel que fa a les societats

¹⁵¹ L'Atelier—publicació mensual francesa, que aparegué del 1840 al 1850 a París; òrgan de menestrals i obrers, sota influència del socialisme cristià. El contingut era elaborat per representants obrers; el seu consell editorial era elegit cada tres mesos.

cooperatives actuals, però, *tan sols* tenen valor si són creacions independents dels obrers i no del govern o de la burgesia.

IV

Entri ara a la secció democràtica.

A. «*El fonament liberal de l'estat*».

Primer que res, d'acord amb el II, el partit obrer alemany lluita per «l'estat lliure».

Estat lliure—què és això?

No és de cap manera l'objectiu dels treballadors que s'han lliurat de la mentalitat estreta d'éssers sotmesos, l'establiment de l'estat «lliure». A l'Imperi Alemany l'«estat» és gairebé tan «lliure» com a Rússia. La llibertat consisteix en transformar l'estat d'un òrgan imposat damunt la societat en un de completament subordinat, i avui també les formes d'estat són més lliures o un poc més lliures en la mesura que limiten la «llibertat de l'estat».

El partit obrer alemany—si més no, si fa seu el programa—mostra que les idees socialistes no hi són arrelades, que, per comptes de tractar la societat vigent (i això val per a qualsevol de futura) com a *fonament* de l'estat vigent (o del futur per a la societat futura), tracta l'estat contràriament com una entitat independent que posseeix els seus propis «*fonaments mentals, ètics i liberals*».

I quin mal ús ridícul fa el programa dels mots «*estat actual*», «*societat actual*», i de la mala concepció encara més ridícula que genera en relació a l'estat al qual adreça les seues reivindicacions!

La «societat actual» és la societat capitalista, que existeix en tots els països civilitzats, més o menys lliure de la barreja mitjaval, més o menys modificada pel desenvolupament històric particular de cada país, més o menys desenvolupada. D'altra banda l'«estat actual» canvia en la frontera. És diferent en l'imperi prussià-alemany que a

Suïssa, diferent a Anglaterra que als Estats Units. «L'estat actual» és per tant una ficció.

Amb tot, els diferents estats dels diferents països civilitzats, malgrat la llur complexa diversitat formal, tenen en comú que es basen en la societat burgesa moderna, simplement amb un major o menor desenvolupament capitalista. Tenen per tant també uns caràcters essencials comuns. En aquest sentit es parla de «forma moderna d'estat», en contraposició a la futura, una vegada que la seua arrel actual, la societat burgesa, es mor.

La qüestió doncs és: quina transformació patirà la forma d'estat en una societat comunista¹⁵²? En altres mots, quines funcions socials romandran que siguen anàlogues a les funcions estatals actuals? Aquesta qüestió tan sols es pot respondre científicament, i en combinar mil vegades el mot poble amb el mot estat hom no fa ni un salt de puça per apropar-se al problema.

Entre la societat capitalista i la comunista rau el període de transformació revolucionària d'una en l'altra. La correspondència d'això és un període de transició política, on l'estat no pot ésser més que la *dictadura revolucionària del proletariat*.

El programa no s'ocupa d'això darrer, ni tampoc de la forma estatal futura de la societat comunista.

Les seues reivindicacions polítiques no depassen la lletania democràtica coneguda per tothom: dret de sufragi universal, legislació directa, dret popular, milícia popular, etc. Són simples ressons del Partit Popular burgès, de la Lliga de la Pau i la Llibertat. Són reivindicacions que, en la mesura que no s'exageren amb una presentació fanàstica, ja s'han *realitzat*. Simplement l'estat al qual pertanyen no es troba dins les fronteres alemanyes, sinó a Suïssa, els Estats Units, etc. Aquesta mena d'«estat del futur» és un *estat actual*, tot i que existeix fora del «marc» de l'Imperi Alemany.

Però hom oblida quelcom. D'ençà que el partit obrer alemany declara obertament que actua en «l'estat nacional actual», per tant en el seu

152 (1891) patiment

estat, l'imperi prussià-alemany—les seues reivindicacions altrament serien absurdes, ja que hom tan sols demana això que no té encara¹⁵³ —, no hauria d'haver oblidat l'aspecte principal, és a dir que tot plegat depèn del reconeixement de la denominada sobirania popular i per tant tan sols té un lloc en una *república democràtica*.

Com que hom no ha tingut el valor¹⁵⁴—i encertadament, car les circumstàncies demanaven prudència—, de reivindicar la república democràtica, com feia el programa obrer francès sota Louis-Philippe i sota Louis-Napoleon, hom no hauria d'haver recorregut al subterfugi <ni «honest» ni decent> de demanar coses que tan sols tenien sentit en una república democràtica a un estat que no és res més que un despotisme militar sota custòdia policial i embellit amb formes parlamentàries, aliat amb una barreja feudal¹⁵⁵ ja influïda per la burgesia, i amb una bastida burocràtica <, i garantir aquest estat en imaginar que hom serà capaç de forçar això «per mitjans legals»! >.

Fins i tot la democràcia vulgar, que veu en la república democràtica el regne mil·lenari i que no sospita gens que és precisament en aquesta darrera forma estatal de la societat burgesa que la lluita de classe té la seua conclusió definitiva—àdhuc aquesta es troba ben per damunt d'aquesta mena de democratisme que es manté en els límits permesos per la policia i fora dels permesos per la lògica.

Que hom de fet sota «estat» designa la maquinària de govern o l'estat en la mesura que constitueix a través de la divisió del treball un organisme propi separat de la societat, ho mostren els mots: «El Partit Obrer alemany demana *com a fonament econòmic de l'estat*: una única contribució de la renda progressiva». Les contribucions són el fonament econòmic de la maquinària de govern i cap altra cosa. En l'estat futur que existeix a Suïssa aquesta reivindicació s'ha aconseguit del tot. La contribució de la renda pressuposa diverses fonts de renda de les diferents classes socials, i per tant de la societat capitalista. No és per tant gens remarcable que els reformadors

153 (1891) hi manca: encara

154 (1891) Ja que hom no té la capacitat

155 (1891) hi manca: i ahora

financers de Liverpool—burgesos amb el germà de Gladstone al capdavant—presenten aquesta mateixa reivindicació en el programa.

B. «El Partit Obrer alemany demana com a fonament intel·lectual i ètic de l'estat:

1. *Educació bàsica universal i igual a càrrec de l'estat. Assistència escolar universal. Ensenyament gratuït*».

Educació bàsica igual? Què assenyala hom amb aquests mots? Que hom creu que en la societat actual (i hom tan sols pot ocupar-se d'aquesta) l'educació per a totes les classes pot ésser *igual*? O que potser hom demana que les classes superiors també es limiten obligatòriament a aquesta mòdica educació—l'escola pública—que és l'única compatible amb les condicions econòmiques no tan sols dels treballadors assalariats, sinó també dels camperols?

«Assistència escolar universal. Ensenyament gratuït». La primera existeix a Alemanya, el segon a Suïssa i els Estats Units per a l'escola bàsica. Si en certs estats dels darrers les institucions «superiors» també són «gratuïtes», això tan sols vol dir cobrir la despesa de l'educació de les classes superiors amb els ingressos generals de les contribucions. A banda això és vàlid també per a la reivindicació del A. 5. d'«administració de justícia gratuïta». La justícia criminal ha d'ésser gratuïta arreu; la justícia civil s'ocupa gairebé tan sols de conflictes de propietat que afecten gairebé tan sols les classes propietàries. Les despeses dels llurs processos han d'anar a càrrec dels fons públics?

El paràgraf de les escoles hauria d'haver demanat, si més no, escoles tècniques (teòriques i pràctiques) al costat de l'escola bàsica.

És del tot censurable una «*educació bàsica a càrrec de l'estat*». Definir a través d'una llei general els mitjans de les escoles bàsiques, la qualificació del personal docent, les branques d'ensenyament, etc., i, com es fa als Estats Units, la supervisió del compliment d'aquestes disposicions legals amb inspectors de l'estat és del tot diferent a assenyalar l'estat com a educador bàsic! Més aviat, el govern i l'esglèsia seran igualment exclosos de tota influència a l'escola.

Especialment en l'imperi prussià-alemany (i hom no hauria de refugiar-se en el pretext buit que hom parla d'un «estat futur»; ja hem vist com van les coses en aquest sentit) l'estat necessita, contràriament, d'una educació ben forta per part del poble.

Però tot el programa, malgrat tota la faramalla democràtica, és per tot tenyit de la convicció servil de la secta lassal-liana en l'estat o, això que no és millor, d'una convicció democràtica en els miracles, o més aviat és un compromís entre aquestes dues menes de conviccions en miracles, totes dues igualment allunyades del socialisme.

«*Llibertat de ciència*» fa un paràgraf de la Constitució prussiana. Per què doncs ha d'anar ací?

«*Llibertat de consciència*»! Si hom vol en aquesta època de Lluita Cultural¹⁵⁶ recordar al liberalisme les seues antigues consignes, certament tan sols ho pot fer d'aquesta forma: tothom ha de poder satisfer les seues necessitats religioses com les seues necessitats vitals¹⁵⁷ sense que la policia hi fique els nasos. Però el Partit Obrer hauria d'haver expressat, en tot cas en relació a això, la seua consciència del fet que la «llibertat de consciència» burgesa no és més que la tolerància de totes les menes possibles de *llibertat de consciència religiosa*, i que lluita contràriament per alliberar les consciències de la superstició religiosa. Però hom tria no superar el nivell «burgès».

He arribat ja a la fi, ja que l'apèndix que ara segueix del programa no constitueix una part *característica* d'ell. Per tant hi puc ésser del tot breu.

«2. Jornada normal de treball».

156 Lluita cultural—«...la lluita que Bismarck liderà per la política seguida pel catolicisme contra el Partit dels Catòlics alemanys, el partit del Centre. Amb aquesta lluita Bismarck tan sols aconseguir de reforçar el clericalisme barrat dels catòlics, l'aspecte cultural l'ofegà, ja que per comptes de les divisions polítiques dugué a un primer pla les divisions religioses i desvià l'atenció de determinades capes de la classe obrera i de la democràcia de les tasques urgents de la lluita revolucionària i de classe cap a un anticlericalisme de base burgesa i completament superficial». (Lenin).

157 (1891) les seues necessitat religioses

Cap partit obrer d'un altre país no s'ha limitat a una reivindicació tan inconcreta, sinó que sempre ha fixat la durada de la jornada de treball que considera normal sota les presents circumstàncies.

«3. Restricció del treball femení i prohibició de l'infantil».

La normalització de la jornada de treball ha d'incloure la restricció del treball femení, pel que fa a la durada, interrupcions, etc., de la jornada laboral; altrament tan sols podria assenyalar l'exclusió del treball femení de les branques industrials que són especialment perjudicials pel cos femení, o que són moralment censurables pel sexe femení. Si es volia assenyalar això, calia dir-ho així.

«*Prohibició del treball infantil*!» Ací era absolutament necessari assenyalar el *límit d'edat*.

Una prohibició general del treball infantil és incompatible amb l'existència de la gran indústria i per tant un desig buit i pietós.

La seua pròpia realització—si fos possible—seria reaccionari, car, amb una estricta regulació del temps de treball d'acord amb els diferents grups d'edat i altres mesures de seguretat per a la protecció dels infants, una combinació primerenca del treball productiu amb l'educació és un dels mitjans més potents per la transformació de la societat actual.

«4. Supervisió estatal de la indústria fabril, de taller i casolana».

Davant l'estat prussià-alemany, caldria haver demanat decididament que els inspectors fossen deposables tan sols per un tribunal; que qualsevol obrer els pogués acusar per omissió del deure; que pertanyen a la professió mèdica.

«5. Regulació del treball forçós».

Una petita reivindicació en un programa obrer general. En tot cas caldria haver assenyalar que no té a veure amb una por a la competència deixar que els criminals ordinaris siguen tractats com a bèsties i, especialment, que no hi ha cap intenció de privar-los del llur únic mitjà de millora, el treball productiu. Això segurament era el mínim que hom hauria esperat dels socialistes.

«6. Una llei efectiva de responsabilitats».

Caldria haver assenyalat que vol dir hom per llei «efectiva» de responsabilitats.

A banda d'això cal dir que en parlar de la jornada laboral normal, s'ha oblidat la part de la legislació fabril que tracta de les regulacions sanitàries i els mitjans de seguretat, etc. La llei de responsabilitats entra en funcionament quan aquestes regulacions són violades.

<En breu, també aquest apèndix es caracteritza per una redacció confusa>. Dixi et salvavi animam meam.

FRIEDRICH ENGELS

DEL SOCIALISME UTÒPIC AL SOCIALISME CIENTÍFIC (1880)

Pròleg

El petit treball que el lector té a les mans formava part, inicialment, d'una obra més gran. Cap a l'any 1875, el doctor E. Dühring, privat dozent a la Universitat de Berlín, va anunciar de sobte i amb força soroll la seva conversió al socialisme i va presentar al públic alemany no sols una teoria socialista detalladament elaborada, sinó també un pla pràctic complet per a la reorganització de la societat. Naturalment, es va aixecar contra els predecessors i va honorar particularment Marx, sobre el qual va vessar unes copes plenes d'ira.

Això s'esdevenia a l'època en què els dos sectors del Partit Socialista d'Alemanya —els eisenachians i els lassalleans— s'acabaven de fusionar, donant d'aquesta manera al partit no sols un gran increment de força, sinó una cosa més important encara: la possibilitat de desplegar tota aquesta força contra l'enemic comú. El Partit Socialista d'Alemanya es convertia ràpidament en una potència. Però, per tal de convertir-lo en una potència, la condició primordial era no posar en perill la unitat acabada de conquerir. I el doctor Dühring es disposava públicament a formar entorn de la seva persona una secta, el nucli d'allò que en el futur hauria de ser un

partit a part. No hi havia, doncs, cap més remei que recollir el guant que se'ns llançava i donar la batalla, per poc agradable que fos.

La cosa no era difícil, però havia de ser evidentment molt pesada. És ben sabut que nosaltres, els alemanys, tenim una terrible Gründlichkeit, un cavil·lar profund o una cavil·ladora profunditat, com li vulgueu dir. Quan un de nosaltres exposa alguna cosa que li sembla una nova doctrina, el primer que fa és elaborar-la en forma d'un sistema universal. Ha de demostrar que tant els primers principis de la lògica com les lleis fonamentals de l'Univers només han existit des de tota una eternitat amb el disseny de conduir cap a aquesta teoria tot just descoberta, una teoria que corona tot l'existent. En aquest respecte, el doctor Dühring estava totalment tallat segons el patró nacional. Ni més ni menys que un Sistema complet de la filosofia —filosofia intel·lectual, moral, natural i de la història—, un Sistema complet d'economia política i de socialisme i, finalment, una Història crítica de l'economia política —tres gruixuts volums en octau, pesats per fora i per dintre, tres cossos d'exèrcit d'arguments, van ser mobilitzats contra tots els filòsofs i economistes precedents en general i contra Marx en particular—. Es tractava, en realitat, d'un intent de completa "subversió de la ciència". Amb tot això me les vaig haver; vaig haver de tractar tots els temes possibles, des de les idees sobre el temps i l'espai fins al bimetal·lisme; des de l'eternitat de la matèria i el moviment fins a la naturalesa perible de les idees morals; des de la selecció natural de Darwin fins a l'educació de la joventut en una societat futura. És cert que la sistemàtica universalitat del meu contrincant em donava l'ocasió de desenvolupar enfront d'ell, d'una manera més coherent que no s'havia fet fins aleshores, les idees sostingudes per Marx i per jo mateix sobre una diversitat tan gran de matèries. Aquesta va ser la raó principal que em va moure a iniciar aquesta tasca, tan ingrata.

La meua rèplica es va publicar, de primer, en una sèrie d'articles al "Vorwärts", de Leipzig, òrgan central del Partit Socialista, i més tard en forma de llibre, amb el títol de Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft (La subversió de la ciència pel senyor Eugen

Dühring), del qual va ser publicada una segona edició l'any 1886, a Zürich.

A instàncies del meu amic Paul Lafargue, actual representant de Lille a la Cambra dels Diputats de França, vaig arreglar tres capítols d'aquest llibre per a publicar-los a part, en forma de fulletó. Ell mateix els va traduir i publicar l'any 1880 amb el títol de *Socialisme utopique et socialisme scientifique*. D'aquest text francès se'n van fer una versió polonesa i una altra d'espanyola. L'any 1883, els nostres amics d'Alemanya van publicar el fulletó en el seu idioma original. D'aleshores ençà, han estat publicades, a base del text alemany, traduccions a l'italià, al rus, al danès, a l'holandès i al romanès. És a dir: comptant l'actual edició anglesa, el fulletó s'ha difós en deu idiomes. No conec cap altra publicació socialista, incloent el nostre Manifest Comunista de 1848 i *El capital*, de Marx, que hagi estat traduïda tantes vegades. A Alemanya se n'han fet quatre edicions, amb una tirada total d'uns vint mil exemplars.

L'apèndix "La marca" va ser escrit amb el propòsit de difondre entre el Partit Socialista Alemany algunes nocions elementals sobre la història i el desenvolupament de la propietat rural a Alemanya. Aleshores era tant més necessari que la incorporació dels obrers urbans al Partit havia progressat molt i es plantejava la tasca d'ocupar-se de les masses d'obriers agrícoles i dels pagesos. L'apèndix va ser inclòs a l'edició, tenint en compte la circumstància que totes les formes primitives de possessió de la terra, comunes a totes les tribus teutòniques, i la història de la seva decadència són menys conegudes encara a Anglaterra que a Alemanya. He deixat el text en la seva forma original, sense al·ludir a la hipòtesi recentment exposada per Maxim Kovalevski, segons la qual el repartiment de les terres de conreu i de pastura entre els membres de la Marca va precedir el conreu d'aquestes terres per una gran comunitat familiar patriarcal, la qual va abastar diverses generacions (pot servir d'exemple la zàdruga dels eslaus meridionals, que encara existeix avui). Després, quan la comunitat va créixer i es va fer massa nombrosa per a administrar l'economia en comú, es va fer el

repartiment de la terra. És probable que Kovalevski tingui raó, però l'assumpte es troba encara sub judice.

Els termes d'economia utilitzats en aquest treball coincideixen amb els de l'edició anglesa d'El capital, de Marx. Designem com a "producció de mercaderies" aquella fase econòmica en què els objectes no es produeixen solament per a l'ús del productor, sinó també per a les finalitats del canvi, és a dir, com a mercaderies i no com a valors d'ús. Aquesta fase s'estén des del començament de la producció per al canvi fins a l'època present; però només arriba al seu ple desenvolupament sota la producció capitalista, és a dir, sota les condicions en què el capitalista, propietari dels mitjans de producció, utilitza, a canvi d'un salari, obrers, homes desposseïts de tot mitjà de producció, llevat de la pròpia força de treball, i s'embutxaca l'excedent del preu de venda dels productes sobre el cost de producció. Dividim la història de la producció industrial des de l'Edat Mitjana en tres períodes: 1) indústria artesana, petits mestres artesans amb uns quants oficials i aprenents, en què cada obrer elabora l'article complet; 2) manufactura, en què es congrega en un ampli establiment un considerable nombre d'obriers i l'article complet és elaborat segons el principi de la divisió del treball, on cada obrer només executa una operació parcial, de tal manera que el producte només és acabat quan ha passat successivament per les mans de tots; 3) indústria moderna, en què el producte és fabricat mitjançant una màquina moguda per la força motriu i el treball de l'obrer es limita a vigilar i rectificar les operacions del mecanisme.

Sé que el contingut d'aquest llibre indignarà una bona part del públic britànic. Però, si nosaltres, els continentals, haguéssim tingut la més petita consideració pels prejudicis de la "respectabilitat" britànica, és a dir, del filisteisme britànic, encara n'hauríem sortit més malament que ara. Aquesta obra defensa allò que nosaltres anomenem el "materialisme històric", i la paraula materialisme sona molt malament a les orelles de la immensa majoria dels lectors britànics. "Agnosticisme" encara podria passar, però materialisme és totalment inadmissible.

I, tanmateix, la pàtria primitiva de tot el materialisme modern, a partir del segle XVII, és Anglaterra.

"El materialisme és fill de la Gran Bretanya." Ja l'escolàstic britànic Duns Scotus es preguntava si la matèria podria pensar.

Per tal de realitzar aquest miracle, es refugiava en l'omnipotència divina, és a dir, obligava la teologia a predicar el materialisme. A més, Duns Scotus era nominalista. El nominalisme apareix com l'element primordial en els materialistes anglesos i és, en general, la primera expressió de materialisme.

El veritable pare del materialisme anglès és Bacon. Per a ell la ciència de la natura és la veritable ciència i la física experimental és la part més important de la ciència de la natura.

Les autoritats que cita amb freqüència són Anaxàgores, amb les seves homomeries, i Demòcrit, amb els seus àtoms. Segons la seva teoria, els sentits són infal·libles i constitueixen la font de tots els coneixements. Tota ciència es basa en l'experiència i consisteix a aplicar un mètode racional d'investigació a allò que ha estat donat pels sentits. La inducció, l'anàlisi, la comparació, l'observació, l'experimentació són les condicions fonamentals d'aquest mètode racional. Entre les propietats inherents a la matèria, la primera i més important és el moviment, concebut no sols com a moviment mecànic i matemàtic, sinó més aviat com a impuls, com esperit vital, com a tensió, com a "Qual" —per a emprar l'expressió de Jakob Böhme— de la matèria.

Les formes primitives de la matèria són forces substancials vives, individualitzants, inherents a ella, les forces que produeixen les diferències específiques.

Bacon, com al seu primer creador, el materialisme té encara d'una manera ingènua els gèrmens d'un desenvolupament multilateral. La matèria somriu amb un esclat poèticament sensorial a tot l'home. En

canvi, la doctrina aforística és encara un bullir d'inconseqüències teològiques.

En el seu desenvolupament ulterior, el materialisme es fa unilateral. Hobbes sistematitza el materialisme de Bacon. La sensorietat perd la seva brillantor i es converteix en la sensorietat abstracta del geòmetra. El moviment físic se sacrifica al moviment mecànic o matemàtic, la geometria és proclamada ciència fonamental. El materialisme es fa misantrop. Per tal de poder donar batalla a l'esperit misantròpic i descarnat en el seu mateix terreny, el materialisme es veu obligat a flagel·lar també la seva carn i a convertir-se en asceta. Es presenta com una entitat intel·lectual, però desenvolupa també la lògica despietada de l'intel·lecte.

Si els sentits forneixen a l'home tots els coneixements —argumenta Hobbes, partint de Bacon—, els conceptes, les idees, les representacions mentals, etc., no són res més que fantasmes del món físic, més o menys despullats de la forma sensorial. La ciència no pot fer res més que donar noms a aquests fantasmes. Es pot posar un mateix nom a diversos fantasmes. Hi pot haver, fins i tot, noms de noms. Però, seria una contradicció voler, d'una banda, cercar l'origen de totes les idees en el món dels sentits i, d'altra banda, afirmar que una paraula és alguna cosa més que una paraula, que a més dels éssers sempre concrets que ens representem existeixen éssers universals. Una substància incorporària és un contrasentit tan gran com un cos incorpori. Cos, ésser, substància són una sola ideal real. No es pot separar el pensament de la matèria que pensa. És ella el subjecte de tots els canvis. La paraula "infinit" no té sentit, si no és com a expressió de la capacitat del nostre esperit d'afegir sense fi. Com que només el material és perceptible, susceptible de ser sabut, res no se sap de l'existència de Déu. Només la meua pròpia existència és segura. Tota passió humana és moviment mecànic que acaba o comença. Els objectes dels impulsos són el bé. L'home es troba subjecte a les mateixes lleis que la natura. El poder i la llibertat són coses idèntiques.

Hobbes va sistematitzar Bacon, però sense aportar noves proves a favor del seu principi fonamental: que els coneixements i les idees tenen el seu origen en el món dels sentits.

A la seva obra *Essay on the Human Understanding* (Assaig sobre l'enteniment humà), Locke fonamenta el principi de Bacon i Hobbes.

Igual com Hobbes va destruir els prejudicis teístics del materialisme baconià, Collins, Dodwell, Coward, Hartley, Priestley, etc., van enderrocar l'última barrera teològica del sensualisme de Locke. "El deisme no és res més —almenys per als materialistes— que una manera còmoda i indolent de desfer-se de la religió."

Així s'expressava Karl Marx en parlar dels orígens britànics del materialisme modern. I si als anglesos actuals no els fa gaire gràcia l'homenatge que Marx ret als seus avantpassats, ho sentim per ells. Però, és innegable que, malgrat tot, Bacon, Hobbes i Locke van ser els pares d'aquella brillant escola de materialistes francesos que, a desgrat de les derrotes que els alemanys i els anglesos van infligir per mar i terra a França, van fer del segle XVIII un segle eminentment francès. I això, molt abans d'aquella revolució francesa que va coronar la fi de segle i els resultats de la qual encara intentem d'aclimatar a Anglaterra i a Alemanya.

És innegable. Allò que més sorprenia l'estranger culte que s'instal·lava a Anglaterra a mitjans de segle era la beateria i l'estúpida religiosa —així ho havia de considerar— de la "respectable" classe mitjana anglesa. Aleshores tots nosaltres érem materialistes o, si més no, lliurepensadors molt avançats, i ens semblava inconcebible que gairebé tots els homes cultes d'Anglaterra creguessin en una sèrie de miracles impossibles i que fins i tot geòlegs com Buckland i Mantell tergiversessin els fets de la seva ciència per tal de no topar massa amb els mites del Gènesi; ens semblava inconcebible que per a trobar persones capaces de servir-se de la seva intel·ligència en matèries religioses calgués anar als sectors

no il·lustrats, a les "hordes dels que no es renten", com es deia llavors, als obrers i, principalment, als socialistes owenians.

Però de llavors ençà Anglaterra s'ha "civilitzat". L'exposició de 1851 va constituir el funeral de l'exclusivisme insular anglès. Gradualment, Anglaterra es va internacionalitzar en el menjar i el beure, en els costums i les idees, fins al punt que ja voldria jo que alguns costums anglesos trobessin en el continent una acollida tan general com la que han tingut altres usos continentals a Anglaterra. El que es pot assegurar és que la difusió de l'oli per a amanir (conegut només per l'aristocràcia abans de 1851) va anar acompanyada d'una fatal difusió de l'escepticisme continental en matèries religioses, fins a l'extrem que l'agnosticisme

—bé que no considerat encara tan elegant com l'Església anglicana oficial— es troba, quant a la respectabilitat, gairebé a la mateixa alçada que la secta baptista i ocupa un lloc molt més elevat que l'Exèrcit de Salvació. Per a molts que deploren i maleeixen amb tot el cor aquests progressos de la descreença serà, segurament, un consol saber que aquestes flamants idees no són d'origen estranger, no circulen amb la marca Made in Germany, com tants altres articles d'ús diari, sinó que tenen un venerable origen anglès, i que els seus autors britànics de fa dos-cents anys anaven força més enllà que els descendents actuals.

En efecte, ¿què és l'agnosticisme sinó un materialisme que no vol dir el seu nom? La concepció agnòstica de la natura és totalment materialista. Tot el món natural és regit per lleis i exclou en absolut tota influència exterior. Però nosaltres —afegeix prudentment l'agnòstic— no estem en condicions de poder demostrar o refutar l'existència d'un ésser suprem fora del món que coneixem. Aquesta reserva podia tenir una certa raó de ser a l'època en què Laplace replicava orgullosament a Napoleó, quan aquest li preguntava per què en la Mécanique Céleste del gran astrònom ni tan sols no es mencionava el creador del món: "Je n'avais pas besoin de cette hypothèse". Però avui la nostra idea de l'univers en el seu desenvolupament no deixa el més mínim lloc per a un creador ni per

a un regent de l'univers; i si volguéssim admetre l'existència d'un ésser suprem posat al marge de tot el món existent cauríem en una contradicció lògica; a més, em sembla que faríem una immerescuda ofensa als sentiments de les persones religioses.

El nostre agnòstic reconeix també que tots els nostres coneixements reposen en les comunicacions que rebem a través dels nostres sentits. Però, ¿com sabem —afegeix— si els nostres sentits ens transmeten realment una imatge exacta dels objectes que percebem a través d'ells? I a continuació ens diu que quan parla de les coses o de les seves propietats no es refereix, en realitat, a aquestes coses ni a les seves propietats, sobre les quals no es pot saber res de cert, sinó tan sols a les impressions que deixen en els seus sentits. És, certament, una manera de concebre que sembla difícil de rebatre per la via de la simple argumentació. Però, abans d'argumentar, els homes ja havien actuat *Im Anfang war die Tat*. I l'acció humana havia resolt la dificultat molt abans que no la inventessin les cavil·lacions humanes. *The proof of the pudding is in the eating*. Des del moment que apliquem les coses, d'acord amb les qualitats que en percebem, al nostre propi ús, sotmetem les percepcions dels nostres sentits a una prova infal·lible quant a la seva exactitud o falsedat. Si aquestes percepcions fossin falses, també ho seria el nostre judici sobre la possibilitat d'utilitzar la cosa de què es tracta i el nostre intent d'utilitzar-la hauria de fracassar foraixòsament. Però si aconseguim el fi perseguit, si trobem que la cosa correspon a la idea que ens en formàvem, que ens dóna allò que n'esperàvem en utilitzar-la, tindrem la prova positiva que, dins d'aquests límits, les nostres percepcions sobre aquesta cosa i les seves propietats coincideixen amb la realitat existent fora de nosaltres. En canvi, si ens trobem que hem donat un cop en fals, no triguem generalment gaire a descobrir les causes del nostre error; arribem a la conclusió que la percepció en què es basava la nostra acció era incompleta i superficial o es trobava mesclada amb els resultats d'altres percepcions d'una manera no justificada per la realitat de les coses; és a dir, havíem fet allò que en diem un raonament defectuós. Mentre ensinistrem i utilitzem bé els nostres sentits i ajustem la

nostra manera de procedir als límits que marquen les observacions ben fetes i ben utilitzades, veurem que els resultats dels nostres actes donen la prova de la conformitat de les nostres percepcions amb la natura objectiva de les coses percebudes. Segons l'experiència que tenim fins avui, en cap cas no ens hem vist obligats a arribar a la conclusió que les percepcions sensorials científicament controlades originen al nostre cervell idees del món exterior que difereixen per naturalesa de la realitat, o que entre el món exterior i les percepcions que ens transmeten els nostres sentits hi ha una incompatibilitat innata.

Però, en arribar aquí, es presenta l'agnòstic neokantià i diu: Sí, potser podem percebre exactament les propietats d'una cosa, però mai no podem aprehendre la cosa en si per mitjà de cap procés sensorial o discursiu. Aquesta "cosa en si" cau més enllà de les nostres possibilitats de coneixement. Ja fa molt de temps que Hegel va donar resposta a aquesta objecció: des del moment que coneixem totes les propietats d'una cosa, coneixem també la cosa mateixa; només queda en peu el fet que aquesta cosa existeix fora de nosaltres, i quan els nostres sentits ens han subministrat aquest fet hem aprehès fins el darrer residu de la cosa en si, la famosa i incognoscible Ding an sich, de Kant. Avui només podem afegir que a l'època de Kant el coneixement que es tenia de les coses naturals era prou fragmentari per a poder sospirar darrera cadascuna d'elles una misteriosa "cosa en si". Però, de llavors ençà, aquestes coses inaprehensibles han estat apreheses, analitzades i, més encara, reproduïdes una darrera l'altra pels gegantins progressos de la ciència. I des del moment que podem produir una cosa no tenim cap raó per a considerar-la incognoscible. Per a la química de la primera meitat del nostre segle, les substàncies orgàniques eren coses misterioses. Avui, aprenem a fabricar-les una darrera l'altra, a base dels elements químics i sense ajuda de processos orgànics. La química moderna ens diu que quan es coneix la constitució química de qualsevol cos, aquest cos es pot integrar a partir dels seus elements. Encara estem molt lluny de conèixer exactament la constitució de les substàncies orgàniques superiors, els anomenats cossos albuminoides, però no hi ha absolutament cap raó

que ens impedeixi d'adquirir —encara que sigui d'aquí a uns segles— aquest coneixement i fabricar amb ell albúmina artificial. I quan ho aconseguim haurem aconseguit també produir la vida orgànica, perquè la vida, des de les seves formes més baixes a les més altes, no és més que la modalitat normal d'existència dels cossos albuminoides.

Però, després de fetes aquestes reserves formals, el nostre agnòstic parla i actua totalment com un veritable materialista, és a dir, com allò que és en el fons. Podrà dir: pel que nosaltres sabem, la matèria i el moviment o —com ara es diu l'energia, no es poden crear ni destruir, però no tenim proves que ambdues no hagin estat creades en algun temps remot i desconegut. I si voleu girar contra ell aquesta confessió en un cas concret, us cridarà a l'ordre de pressa i manarà que calleu. Si in abstracto reconeix la possibilitat de l'espiritualisme, in concreto no en vol saber res. Us dirà: pel que sabem i podem saber, no existeix cap creador ni cap regent de l'univers; en allò que ens concerneix, la matèria i l'energia són tan increables com indestructibles; per a nosaltres, el pensament és una forma de l'energia, una funció del cervell. Tot el que nosaltres sabem ens duu a la conclusió que el món material és regit per lleis immutables, etc. Per tant, en la mesura que és un home de ciència, en la mesura que sap alguna cosa, l'agnòstic és materialista: fora dels límits de la ciència, en els terrenys que no domina, tradueix la seva ignorància al grec i l'anomena agnosticisme.

En tot cas, es pot assegurar que encara que jo fos agnòstic no podria donar a la concepció de la història esbossada en aquest llibre el nom d'"agnosticisme històric". Les persones de sentiments religiosos es riurien de mi i els agnòstics em preguntarien indignats si em volia burlar d'ells. Confio, doncs, que la "respectabilitat" britànica —que en alemany s'anomena filiteisme— no s'enfadarà massa perquè empri en anglès, com en tants altres idiomes, el nom de "materialisme històric" per a designar aquesta concepció de les vies de la història universal que veu la causa final i la força propulsora decisiva de tots els esdeveniments històrics importants en el desenvolupament

econòmic de la societat, en les transformacions del mode de producció i de canvi, en la consegüent divisió de la societat en distintes classes i en les lluites d'aquestes classes entre si. Potser em tindran aquesta consideració, sobretot si demostro que el materialisme històric pot ser útil fins i tot per a la respectabilitat del filisteu britànic. Ja he al·ludit al fet que fa quaranta o cinquanta anys l'estranger culte que s'instal·lava a Anglaterra es veia desagradablement sorprès per allò que necessàriament havia de considerar la beateria i la hipocresia de la classe mitjana anglesa. Ara demostraré que la respectable classe mitjana anglesa d'aquella època no era tan estúpida com creia l'estranger intel·ligent. Les seves tendències religioses tenien una explicació.

Quan Europa va sortir de l'Edat Mitjana, la classe mitjana ascendent de les ciutats n'era l'element revolucionari. La posició que havia conquistat dins el règim feudal de l'Edat Mitjana era ja massa estreta per a la seva força d'expansió. El lliure desenvolupament d'aquesta classe mitjana, la burgesia, ja no era compatible amb el sistema feudal; aquest s'havia d'enfonsar foraixòsament.

Però el gran centre internacional del feudalisme era l'Església catòlica romana. Ella era la que unia tota l'Europa occidental feudalitzada, a desgrat de les guerres interiors, en una gran unitat política, contraposada tant al món cismàtic grec com al món mahometà. Va rodejar les institucions feudals de l'halo de la consagració divina. També ella havia edificat la seva jerarquia segons el model feudal i era, al cap i a la fi, el més important de tots els senyors feudals, perquè posseïa, com a mínim, la tercera part de tota la propietat territorial del món catòlic. Abans de poder donar la batalla al feudalisme secular a cada país i en diversos terrenys, calia destruir aquella organització central santificada.

Gradualment, amb l'auge de la burgesia, es produïa el gran ressorgiment de la ciència. Es tornaven a cultivar l'astronomia, la mecànica, la física, l'anatomia, la fisiologia. La burgesia necessitava, per al desenvolupament de la seva producció industrial, una ciència

que investigués les propietats dels cossos físics i el funcionament de les forces naturals. Però, fins aleshores, la ciència no havia estat més que la servidora humil de l'Església, una servidora a la qual no es consentia de traspasar les fronteres establertes per la fe; en una paraula, ho havia estat tot menys una ciència. Ara la ciència es rebel·lava contra l'Església; la burgesia necessitava la ciència i es va llançar amb ella a la rebel·lió.

Només he tocat dos dels punts en què la burgesia ascendent havia de topar foraixòsament amb la religió establerta; però n'hi haurà prou per a demostrar, primer, que la classe més ficada en la lluita contra el poder de l'Església catòlica era, precisament, la burgesia i, segon, que en aquella època tota lluita contra el feudalisme havia d'adoptar una vestimenta religiosa i dirigir-se en primera instància contra l'Església. Però el crit de guerra llançat per les universitats i els negociants de les ciutats havia de trobar —com va trobar efectivament— un gran ressò entre les masses del camp, entre els pagesos, ficats pertot arreu en una dura lluita contra els senyors feudals eclesiàstics i seculars, lluita en la qual es decidia la seva existència.

La gran campanya de la burgesia europea contra el feudalisme va culminar en tres grans batalles decisives.

La primera va ser la que anomenem la Reforma protestant alemanya. Al crit de rebel·lió de Luter contra l'Església van respondre dues insurreccions polítiques: primer, la de la baixa noblesa, dirigida per Franz von Sickingen, l'any 1523, i després la gran guerra pagesa de 1525. Totes dues van ser esclafades, a causa, principalment, de la manca de decisió del partit més interessat en la lluita: la burgesia de les ciutats; manca de decisió que ara no podem investigar. Des d'aquell moment la lluita va degenerar en una picabaralla entre els diferents prínceps i el poder central de l'emperador, amb la conseqüència que Alemanya va ser esborrada durant dos-cents anys del concert de les nacions políticament actives d'Europa. És cert que la Reforma luterana va dur a una nova religió, la que necessitava,

precisament, la monarquia absoluta. Quan van abraçar el luteranisme, els pagesos del nord-est d'Alemanya es van veure degradats de la condició d'homes lliures a la de serfs de la gleba.

Però allí on Luter va fracassar, Calví va triomfar. El dogma calvinista anava d'allò més bé als més intrèpids burgesos de l'època. La seva doctrina de la predestinació era l'expressió religiosa del fet que en el món comercial, en el món de la competència, l'èxit o el fracàs no depenen de l'activitat o de l'aptitud de l'individu, sinó de circumstàncies independents d'ell. "No és del que vol ni del que corre, sinó de la misericòrdia" de forces econòmiques superiors però desconegudes. I això era més veritat que mai en una època de revolució econòmica en què tots els vells centres i camins comercials eren desplaçats per altres de nous, en què s'obrien al món Amèrica i l'Índia i en què vacil·laven i s'esfondraven fins i tot els articles de fe econòmics més sagrats: els valors de l'or i de la plata. A més, el règim de l'Església calvinista era absolutament democràtic i republicà: ¿com podien els regnes d'aquest món continuar essent súbdits dels reis, dels bisbes i dels senyors feudals allí on el regne de Déu s'havia republicanitzat? Si el luteranisme alemany es va convertir en un instrument submís en mans dels petits prínceps alemanys, el calvinisme va fundar una república a Holanda i forts partits republicans a Anglaterra i, sobretot, a Escòcia.

En el calvinisme va trobar acabada la seva teoria la segona gran insurrecció de la burgesia. Aquesta insurrecció es va produir a Anglaterra. La va iniciar la burgesia de les ciutats, però van ser els pagesos mitjans (la yeomanry) dels districtes rurals els qui van arrencar la victòria. Cosa singular: en les tres grans revolucions burgeses són els pagesos els que forneixen les tropes de combat i ells també, precisament, la classe que un cop aconseguit el triomf és arruïnada infal·liblement per les conseqüències econòmiques d'aquest triomf. Cent anys després de Cromwell, es pot dir que la yeomanry d'Anglaterra gairebé havia desaparegut. En tot cas, sense la intervenció d'aquesta yeomanry i de l'element plebeu de les ciutats, la burgesia mai no hauria pogut dur la lluita fins al seu victoriós final

ni hauria fet pujar Carles I al patíbul. Perquè la burgesia s'embutxaqués els fruits de la victòria —que estaven ben madurs— va caldre dur la revolució força més enllà de la seva meta: exactament tal com havia de passar a França l'any 1793 i a Alemanya el 1848. Sembla que aquesta és, efectivament, una de les lleis que presideixen l'evolució de la societat burgesa.

Després d'aquest excés d'activitat revolucionària, hi va haver la inevitable reacció, la qual, al seu torn, va anar també més enllà del punt en què s'havia d'haver mantingut. Després d'una sèrie de vacil·lacions, es va aconseguir de fixar, finalment, el nou centre de gravetat, el qual es va convertir, al seu torn, en un nou punt d'arrencada. El període grandios de la història anglesa, anomenat pels filisteus el de "la gran rebel·lió", i les lluites que el van seguir, culminen en l'episodi relativament insignificant de 1689, assenyalat pels historiadors liberals amb el nom de "la gloriosa revolució".

El nou punt de partença va ser una transacció entre la burgesia ascendent i els antics grans terratinents feudals. Aquests, bé que fossin coneguts llavors —com ara— amb el nom d'aristocràcia, ja feia temps que s'estaven convertint en allò que Lluís Felip havia de ser molt després a França: en els primers burgesos de la nació. Per sort per a Anglaterra, els antics barons feudals s'havien destrossat mútuament a les guerres de les Dues Roses. Llurs successors eren, en la seva majoria, descendents de les mateixes famílies antigues, però procedien d'unes línies col·laterals tan allunyades que formaven una corporació completament nova; els seus costums i tendències tenien més de burgeses que de feudals; coneixien perfectament el valor del diner i es van dedicar de seguida a augmentar les rendes de les seves terres, expulsant-ne centenars de petits arrendataris i substituint-los per ramats d'ovelles. Enric VIII va crear una massa de nous terratinents burgesos, regalant i dilapidant els béns de l'Església; i als mateixos resultats van dur les confiscacions de grans propietats territorials, prosseguides sense interrupció fins a finals del segle XVIII, per a lliurar-les després a individus semi o totalment pervinguts. Per això, l'"aristocràcia" anglesa, des dels temps d'Enric

VIII, en comptes d'oposar-se el desenvolupament de la producció industrial, va procurar d'aprofitar-se'n indirectament. A més, una part dels grans terratinents es van mostrar disposats en tot moment, per mòbils econòmics o polítics, a col·laborar amb els cabdills de la burgesia industrial i financera. No va ser, doncs, gens difícil d'arribar a la transacció de 1689. A les famílies de l'aristocràcia rural els van ser respectats els trofeus polítics —els càrrecs, les sinecures, els grans sous—, amb la condició que defensessin degudament els interessos econòmics de la classe mitjana financera, industrial i mercantil. I aquests interessos econòmics ja eren llavors força poderosos; eren ells els que marcaven, en darrer terme, la ruta de la política nacional. Hi podia haver picabaralles en els detalls, però l'oligarquia aristocràtica sabia massa bé que la seva prosperitat econòmica estava inseparablement unida a la de la burgesia industrial i comercial.

A partir d'aquell moment, la burgesia es va convertir en part integrant —modesta, però reconeguda— de les classes dominants d'Anglaterra. Compartia amb totes elles l'interès de mantenir sotmesa la gran massa treballadora del poble. El comerciant o el fabricant ocupaven, enfront dels dependents, dels obrers o dels criats la posició de l'amo o la del "superior natural", com es deia fins fa molt poc a Anglaterra. N'havien d'extreure la major quantitat i la millor qualitat de treball possibles, i per tal d'aconseguir-ho calia educar-los en un clima de convenient submissió. Personalment, eren religiosos; la religió els havia fornint la bandera sota la qual combatien el rei i els senyors; molt aviat havien descobert també els recursos que aquesta religió els oferia per a treballar l'esperit dels inferiors naturals i fer-los submisos a les ordres dels amos que els designis inescrutables de Déu els havien imposat. En una paraula: el burgès anglès participava en l'empresa de sotmetre els "estaments inferiors", la gran massa productora de la nació, i un dels mitjans que utilitzava era la influència de la religió.

Però a això s'hi afegia una nova circumstància, que reforçava les inclinacions religioses de la burgesia: l'aparició del materialisme a Anglaterra. La nova doctrina no sols feria els piadosos sentiments de

la classe mitjana, sinó que, a més, s'anunciava com una filosofia destinada únicament als savis i als homes cultes del gran món; era el contrari de la religió, que només era bona per a la gran massa no il·lustrada, incloent la burgesia. Amb Hobbes, aquesta doctrina va entrar en escena com a defensora de les prerrogatives i de l'omnipotència reials i va invitar la monarquia absoluta a controlar de molt a prop aquell puer robustus sed malitiosus i que era el poble. També en els continuadors de Hobbes —Bolingbroke, Shaftesbury, etcètera— la nova forma deística del materialisme continuava essent una doctrina aristocràtica, esotèrica i odiada, per tant, per la burgesia, no sols pel fet de ser una heretgia religiosa, sinó també per les seves connexions polítiques antiburgeses. Per això, enfront del materialisme i del deisme de l'aristocràcia, les sectes protestants que havien fornit la bandera i els homes per a lluitar contra els Stuart eren, precisament, les que donaven el contingent principal a les forces de la classe mitjana progressiva i les que encara avui formen el nucli del "gran partit liberal".

Mentrestant, el materialisme va passar d'Anglaterra a França, on es va trobar amb una segona escola materialista de filòsofs, sorgida del cartesianisme, amb la qual es va fondre. També a França era, de primer, una doctrina exclusivament aristocràtica. Els materialistes francesos no limitaven la crítica a les matèries religioses, sinó que la feien extensiva a totes les tradicions científiques i a totes les institucions polítiques de l'època. Per tal de demostrar la possibilitat de l'aplicació universal de la seva teoria van seguir el camí més curt: la van aplicar audaçment a tots els objectes del saber en l'Encyclopédie, l'obra gegantina, que els va valer el nom d'"enciclopedistes. D aquesta manera, el materialisme, sota una forma o altra —com a materialisme declarat o com a deisme— es va convertir en el credo de tota la joventut culta de França. I això fins al punt que durant la gran Revolució la teoria creada pels realistes anglesos va servir de bandera teòrica als republicans i terroristes francesos i d'ella va sortir el text de la Declaració dels Drets de l'Home.

La gran Revolució Francesa va ser la tercera insurrecció de la burgesia, però la primera que va prescindir totalment de la capa religiosa i va presentar batalla en el camp polític obert. Va ser també la primera que va dur realment la batalla fins a la destrucció d'un dels dos combatents, l'aristocràcia, i el triomf complet de l'altre, la burgesia. A Anglaterra, la continuïtat ininterrompuda de les institucions pre-revolucionàries i postrevolucionàries i la transacció entre els grans terratinents i els capitalistes van trobar una expressió en la continuïtat dels precedents judicials i en la respectuosa conservació de les formes legals del feudalisme. A França, la revolució va trencar plenament amb les tradicions del passat, va esborrar els darrers vestigis del feudalisme i va crear, amb el Code civil, una adaptació magistral a les relacions capitalistes modernes de l'antic dret romà, d'aquella expressió gairebé perfecta de les relacions jurídiques derivades de la fase econòmica anomenada per Marx la "producció de mercaderies". Era una adaptació tan magistral que el codi francès revolucionari encara serveix avui a tots els països — sense exceptuar Anglaterra— de model per a les reformes del dret de propietat. Però això no ens ha de fer perdre de vista una cosa. El dret anglès continua expressant les relacions econòmiques de la societat capitalista en un llenguatge feudal bàrbar que manté amb la cosa expressada la mateixa relació que l'ortografia amb la fonètica anglesa —"vous écrivez Londres et vous prononcez Constantinople", deia un francès—, però aquest dret és l'únic que ha mantingut indemne a través dels segles i ha transplantat a Nord-Amèrica i a les colònies el millor d'aquella llibertat personal, aquella autonomia local i aquella protecció contra tota ingerència, fora dels tribunals; en una paraula, aquelles antigues llibertats germàniques que al continent s'havien perdut sota el règim de la monarquia absoluta i que fins ara no s'han retrobat enlloc.

Però, tornem al nostre burgès britànic. La revolució francesa li va donar una magnífica ocasió per a arruïnar, amb l'ajuda de les monarquies continentals, el comerç marítim francès, annexionar-se les colònies franceses i reprimir les darreres pretensions franceses de fer-li la competència per mar. Aquesta va ser una de les raons del fet

que la combatés. La segona raó era que els mètodes de la revolució li feien molt poca gràcia. No sols el seu "execrable" terrorisme, sinó també el seu intent d'implantar el règim burgès fins a les darreres conseqüències. ¿Què faria en el món el burgès britànic sense la seva aristocràcia, sense la classe que li inculcava maneres (i quines maneres!) i li inventava modes, li subministrava l'oficialitat per a l'exèrcit, salvaguarda de l'ordre dins el país, i per a la marina, conquistadora de nous dominis colonials i de nous mercats a l'exterior? És cert que dins la burgesia hi havia una minoria progressiva, formada per persones els interessos de les quals no havien resultat afavorits amb la transacció. Aquesta minoria, integrada per la classe mitjana de posició més modesta, simpatitzava amb la revolució, però era impotent al parlament.

Per tant, com més es convertia el materialisme en el credo de la revolució francesa, més s'aferrissava el piadós burgès britànic a la seva religió. ¿És que l'època del terror a París no havia demostrat què passa quan el poble perd la religió? A mesura que s'estenia el materialisme francès als països veïns i rebia el reforç d'altres corrents teòrics afins — principalment el de la filosofia alemanya—, a mesura que en el continent el fet de ser materialista i lliurepensador era, en realitat, una qualitat indispensable per a ser persona culta, més tenaçment s'afirmava la classe mitjana anglesa en les seves diverses confessions religioses. Per molt que variessin les unes de les altres, totes eren confessions decididament religioses, cristianes.

Mentre la revolució assegurava el triomf polític de la burgesia a França, a Anglaterra Watt, Arkwright, Cartwright i d'altres iniciaven una revolució industrial que desplaçava completament el centre de gravetat del poder econòmic. La burgesia s'enriquia ara molt més de pressa que l'aristocràcia terratinent. I dins la burgesia mateixa, l'aristocràcia financera, els banquers, etc. passaven en un segon pla davant els fabricants. La transacció de 1689, ni tan sols amb les esmenes introduïdes gradualment a favor de la burgesia, ja no corresponia a la posició recíproca de les dues parts interessades. També havia canviat el caràcter d'aquestes: la burgesia de 1830

diferia molt de la del segle anterior. El poder polític que encara conservava l'aristocràcia i que es posava en acció contra les pretensions de la nova burgesia industrial es va fer incompatible amb els nous interessos econòmics. Es plantejava la necessitat de renovar la lluita contra l'aristocràcia, i aquesta lluita només podia acabar amb el triomf del nou poder econòmic. Sota l'impuls de la revolució francesa de 1830 es va imposar, en primer lloc i a desgrat de totes les resistències, la llei de reforma electoral. Això va donar a la burgesia una posició forta i reconeguda al parlament. Després hi va haver la derogació de les lleis dels cereals, la qual va assegurar el predomini de la burgesia i, sobretot, de la seva part més activa —els fabricants— sobre l'aristocràcia de la terra. Va ser el triomf més gran de la burgesia, però també el darrer aconseguit en el seu interès propi i exclusiu. Tots els triomfs posteriors els va haver de compartir amb un nou poder social, aliat seu, de primer, però després rival d'ella.

La revolució industrial havia creat una classe de grans fabricants capitalistes, però n'havia creat també una altra, molt més nombrosa, d'obrers fabrils. Aquesta classe creixia constantment en nombre, a mesura que la revolució industrial s'estenia a totes les branques industrials. I amb el nombre creixia també la seva força, com es va demostrar ja l'any 1824, quan va obligar el parlament a derogar a contracor les lleis contra la llibertat de coalició. Durant la campanya d'agitació per la reforma electoral, els obrers formaren l'ala radical del partit de la reforma; i quan la llei de 1832 els va privar del dret de sufragi, van sintetitzar les seves reivindicacions en la Carta del Poble (People's Charter) i es van constituir, en oposició al gran partit burgès que combatia les lleis cerealistes, en un partit independent, el partit cartista, que va ser el primer partit obrer de la nostra època.

A continuació hi va haver les revolucions continentals de febrer i març de 1848, en les quals els obrers van tenir un paper tan important í van plantejar —a París, si més no— reivindicacions totalment inadmissibles des del punt de vista de la societat capitalista. Després hi va haver la reacció general. Primer, la derrota dels cartistes el 10 d'abril de 1848; després, l'esclafament de la

insurrecció obrera de París el juny del mateix any; més tard, les desfetes de 1849 a Itàlia, Hongria i el sud d'Alemanya; finalment, el triomf de Louis Bonaparte a París, el 2 de desembre de 1851. Amb tot això s'havia aconseguit foragitar — durant un temps, si més no— l'espantall de les reivindicacions obreres, però, a quin preu! Per tant, si el burgès britànic ja estava convençut abans de la necessitat de mantenir en el poble l'esperit religiós, molt més havia de sentir aquesta necessitat després de totes aquestes experiències. Per això, sense fer cas de les rialles i burles dels seus col·legues continentals, continuava despenent, un any rera l'altre, milers i desenes de milers per a l'evangelització dels estaments inferiors. No content amb la seva pròpia maquinària religiosa, es va dirigir al Germà Jonathan, l'organitzador més gran de negocis religiosos d'aquella època, i va importar dels Estats Units el revivalisme, Moody i Sankey, etc. i, finalment, va acceptar fins i tot la perillosa ajuda de l'Exèrcit de Salvació, que restaura els recursos propagandístics del cristianisme primitiu i es dirigeix als pobres com als elegits, combatent el capitalisme a la seva manera religiosa i atiant així un element de lluita de classes del cristianisme primitiu que potser algun dia serà fatal per a les persones riques que avui treuen de la seva butxaca els diners per a aquesta propaganda.

Sembla ser una llei del desenvolupament històric que la burgesia no pugui detentar a cap país d'Europa el poder polític —si més no durant un llarg temps— de la mateixa manera exclusiva que ho va poder fer l'aristocràcia feudal durant l'Edat Mitjana. Fins i tot a França, on va ser extirpat d'arrel el feudalisme, la burgesia, com a classe global, només exerceix el poder durant breus períodes. Sota Lluís Felip (1830-1848) només governava una petita part de la burgesia, perquè una altra part molt més considerable era exclosa del sufragi per l'elevat cens de fortuna que s'exigia per a poder votar. Sota la II República (1848-1851), va governar tota la burgesia, però només durant tres anys: la seva incapacitat va obrir el camí al Segon Imperi. Només ara, sota la III República, velem la burgesia en bloc dur el timó des de fa vint anys, però ja revela agradables símptomes de decadència. Fins ara, la dominació de la burgesia durant molts

anys només ha estat possible a països com Nord-Amèrica, que mai no van conèixer el feudalisme i on la societat s'ha construït des del primer moment sobre una base burgesa. Però, fins i tot a França i a Nord-Amèrica ja truquen a la porta, amb cops enèrgics, els successors de la burgesia: els obrers.

A Anglaterra, la burgesia mai no ha exercit el poder d'una manera indivisa. Fins al triomf de 1832, va deixar que l'aristocràcia exercís d'una manera gairebé exclusiva tots els alts càrrecs públics. Jo no m'explicava la submissió amb què la classe mitjana rica es resignava a tolerar- ho, fins que un dia el gran fabricant liberal Mr. W. A. Forster en un discurs va suplicar als joves de Bradford que aprenguessin el francès si volien fer carrera i va contar, en aquest respecte, el trist paper que havia fet ell quan, essent ministre, es va trobar en una reunió en què el francès era tan necessari com l'anglès. En efecte, els burgesos anglesos d'aquella època eren —qui més, qui menys— uns nous rics sense cultura que havien de cedir a l'aristocràcia, tant si volien com si no, tots aquells alts càrrecs del govern que exigien altres dots que la limitació i la fatuïtat insulars, amanides amb l'astúcia per als negocis. Encara avui els inacabables debats de la premsa sobre l'educació de la classe mitjana revelen que la classe mitja anglesa encara no es considera prou bona per a rebre la millor educació i cerca alguna cosa més modesta. Per això, fins i tot després de la derogació de les lleis dels cereals, es va considerar com a cosa natural que els que havien arrencat la victòria, els Cobden, els Bright, els Forster, etc. fossin privats de tota participació en el govern oficial, fins que, al cap de vint anys, una nova llei de reforma els va obrir la porta del ministeri. Encara avui la burgesia anglesa experimenta tan profundament un sentiment d'inferioritat social que sosté —a costa d'ella i del poble— una casta decorativa d'inútils, l'ofici dels quals és representar dignament la nació en tots els actes solemnes, i se sent molt honorada quan un burgès qualsevol és considerat digne d'ingressar en aquesta corporació selecta i privilegiada, fabricada, al capdavall, per la burgesia mateixa.

Veiem, doncs, que la classe mitjana industrial i comercial encara no havia aconseguit d'expulsar totalment del poder polític l'aristocràcia terratinent quan es va presentar a l'escena un nou rival: la classe obrera. La reacció produïda després del moviment cartista i les revolucions continentals, unida a l'expansió sense precedents de la indústria anglesa des de 1848 fins a 1866 (expansió que se sol atribuir només al lliurecanvi, però que va ser deguda molt més a la immensa extensió dels ferrocarrils, els transatlàntics i els mitjans de comunicació en general), va tornar a posar els obrers sota la dependència dels liberals, l'ala radical dels quals formaven, com a l'època anterior al cartisme. Però, gradualment, les exigències obreres sobre el sufragi universal es van anar fent irresistibles. Mentre els whigs, els cabdills dels liberals tremolaven de por, Disraeli demostrava la seva superioritat; va saber aprofitar el moment propici per als tories i va introduir als districtes electorals urbans el règim electoral del household suffrage i, en relació amb aquest, una nova distribució dels districtes electorals. Això va anar seguit, poc després, pel vot secret, i l'any 1834 el household suffrage s'estenia a tots els districtes —fins i tot als del comtat— i s'introduí una nova distribució de les circumscripcions electorals que les anivellava, fins a un cert punt. Aquestes reformes van incrementar de tal manera la força de la classe obrera a les eleccions, que ja representava la majoria dels electors a 150-200 districtes. Però, no hi ha millor escola de respecte a la tradició que el sistema parlamentari. Si la classe mitjana mira amb devoció i veneració el grup que lord John Manners anomena bromejant "la nostra vella noblesa", la massa dels obrers d'aquella època mirava amb respecte i acatament la que s'anomenava aleshores "la classe millor", la burgesia. En realitat, l'obrer britànic de fa quinze anys era un obrer model, la respectuosa consideració del qual per la posició del seu patró i la timidesa i la humilitat que demostrava en plantejar les pròpies reivindicacions calmaven el dolor de les ferides que inferien als nostres socialistes alemanys de càtedra les incorregibles tendències comunistes i revolucionàries dels obrers del seu país.

Tanmateix, els burgesos anglesos, com a bons homes de negocis, veien més enllà que els professors alemanys. Només de mala gana havien compartit el poder amb els obrers. Durant el període cartista, havien tingut ocasió d'aprendre de què era capaç el poble, aquell puer robustus sed malitiosus. D'aleshores ençà, havien hagut d'acceptar i veure convertida en llei nacional la major part de la Carta del Poble. Ara més que mai era important de contenir el poble mitjançant recursos morals. I el recurs moral més important amb què es podia influir les masses continuava essent la religió. Això explica que a la majoria dels llocs els organismes escolars siguin atorgats a sacerdots i que la burgesia s'imposi a si mateixa cada vegada més tributs per a sostenir tota mena de revivalismes, des del ritualisme fins a l'Exèrcit de Salvació.

El respectable filisteisme britànic triomfava sobre la llibertat de pensament i la indiferència en matèries religioses del burgès continental. Els obrers de França i d'Alemanya es van tornar rebels. Estaven totalment contaminats de socialisme i, a més, per raons molt fortes, no es preocupaven gaire de la legalitat dels mitjans utilitzats per a conquistar el poder. El puer robustus s'havia tornat cada vegada més malitiosus. I al burgès francès i alemany no li quedava cap més recurs que renunciar tàcitament a continuar essent lliurepensador, com els vaillets fanfàrries que quan es maregen deixen anar el gran cigar amb què gallejaven a bord. Els burletes van adoptar, l'un darrera l'altre, exteriorment, una actitud devota i van començar a parlar amb respecte de l'Església, dels seus dogmes i ritus, i van arribar fins i tot a compartir-los, quan ja no hi havia més remei. Els burgesos francesos es negaven a menjar carn els divendres i els burgesos alemanys suportaven, suant als reclinatoris, una pila d'interminables sermons protestants. Amb el seu materialisme havien arribat a una situació molesta. El darrer i únic recurs per a salvar la societat de la ruïna total era: " Cal conservar la religió per al poble"! Però, per a desgràcia pròpia, no se'n van adonar fins que havien fet tot el possible per a destruir per sempre la religió. Havia arribat, doncs, el moment en què el burgès britànic podia riure's

d'ells i cridar: "Ximples! Això ja us ho podia haver dit jo fa dos-cents anys! "

Tanmateix, temo molt que ni l'estupidesa religiosa del burgès britànic ni la conversió post festum del burgès continental no aconseguiran d'aturar la creixent marea proletària. La tradició és un gran fre, és la vis inertiae de la història. Però és una força merament passiva i per això ha de sucumbir necessàriament. A llarg termini, la religió tampoc no pot servir, doncs, de muralla protectora de la societat capitalista. Si les nostres idees jurídiques, filosòfiques i religioses no són més que els brots més propers o més remots de les condicions econòmiques imperants en una societat determinada, a llarg termini aquestes idees no es poden mantenir quan han canviat fonamentalment aquelles condicions. Una de dues: o creiem en una revelació sobrenatural o hem de reconèixer que cap prèdica religiosa no pot estintolar una societat que s'enfonsa.

I la veritat és que també a Anglaterra els obrers tornen a moure's. És indubtable que l'obrer anglès està lligat per una sèrie de tradicions. Tradicions burgeses, com la tan estesa creença que només poden existir dos partits, el conservador i el liberal, i que la classe obrera ha de valer-se del gran partit liberal per a la seva emancipació. I tradicions obreres, heretades dels temps dels primers intents d'actuació independent, com l'eliminació a molts i antics sindicats de tots aquells obrers que no han fet el temps d'aprenentatge reglamentari, cosa que significa, de fet, que cada sindicat crea els seus propis esquiroles. Però, malgrat tot, la classe obrera anglesa avança, com el mateix professor Brentano s'ha vist obligat a comunicar, amb gran dolor, als seus germans, els socialistes de càtedra. Avança, com totes les coses a Anglaterra, amb pas lent i mesurat, ara vacil·lant, ara fent tempteigs a vegades estèrils; avança a trossos, amb una desconfiança excessiva cap al nom de socialisme, però assimilant-ne de mica en mica l'essència. Avança, i el seu avanç es va comunicant a una capa obrera rera l'altra. Ara ha sacsejat el son dels obrers no qualificats de l'East End de Londres i tots hem vist quina magnífica empenta han donat, al seu torn, aquestes noves

forces a la classe obrera. I si el ritme del moviment no s'acorda amb la impaciència dels uns i dels altres, no s'ha d'oblidar que és, precisament, la classe obrera la que manté vius els millors trets del caràcter nacional anglès i que a Anglaterra quan es fa un pas endavant mai més no es perd. Si els fills dels vells cartistes no van donar de si, pels motius indicats, tot el que es podia esperar d'ells, sembla que els néts seran dignes dels avis.

A més, el triomf de la classe obrera europea no depèn solament d'Anglaterra. Aquest triomf només es pot assegurar mitjançant la cooperació, almenys, d'Anglaterra, França i Alemanya. En aquests dos darrers països, el moviment obrer està força més endavant que a Anglaterra. A Alemanya es troba, fins i tot, a una distància ja amidable de la victòria. Els progressos fets aquí des de fa vint-i-cinc anys no tenen precedents. El moviment obrer alemany avança amb una velocitat accelerada. I si la burgesia alemanya ha donat proves de la seva lamentable deficiència de capacitat política, de disciplina, de valor, d'energia i de perseverança, la classe obrera d'Alemanya ha demostrat que posseeix en grau abundant totes aquestes qualitats. Ja fa gairebé quatre-cents anys que Alemanya va ser el punt d'arrencada del primer gran alçament de la classe mitjana d'Europa. Tal com estan avui les coses, ¿no es pot pensar que Alemanya serà també l'escenari del primer gran triomf del proletariat europeu?

F. Engels 20 d'abril de 1892

[1] "Qual" és un joc de paraules filosòfic. "Qual" significa literalment tortura, dolor que incita a realitzar una acció qualsevol. Alhora, el mític Bohme transfereix a la paraula alemanya quelcom del terme llatí qualitas. El seu "Qual" era, per oposició al dolor produït exteriorment, un principi actiu, nascut del desenvolupament espontani de la cosa, de la relació o de la personalitat sotmesa a la seva influència i que, al seu torn, provocava aquest desenvolupament.

[2] K. MARX-F. ENGELS, Die heilige Familia, Frankfurt a. Main, 1845, pp. 201-204.

[3] "Al principi era l'acció" (Faust, de Goethe)

[4] I fins i tot en matèria de negocis la fatuïtat del xovinisme nacional és una mala consellera. Fins fa molt poc, el fabricant anglès corrent considerava denigrant per a un anglès el fet de parlar un idioma que no fos el propi i l'enorgullia, en certa manera, que aquells "pobres diables" d'estrangers s'instal·lessin a Anglaterra i el deslliuressin de la feina de vendre els seus productes a l'estranger. No s'adonava que aquests estrangers —alemanys la majoria— s'apoderaven d'aquesta manera d'una gran part del comerç exterior d'Anglaterra —tant el d'importació com el d'exportació— i que el comerç directe dels anglesos s'anava circumscriuint gairebé exclusivament a les colònies, a Xina, als Estats Units i a l'Amèrica del Sud. I tampoc no s'adonava que aquests alemanys comerciaven amb altres alemanys de l'estranger i que, amb el temps, organitzaven una xarxa completa de colònies comercials a tot el món. I quan, fa uns quaranta anys, Alemanya va començar seriosament a fabricar per a l'exportació, va trobar en aquestes colònies comercials alemanyes un instrument que li va fer serveis meravellosos per a poder-se transformar, en tan poc temps, d'un país exportador de cereals en un país industrial de primer ordre. Fa cosa d'uns deu anys, els fabricants anglesos sembla que, per fi, van començar a inquietar-se i a preguntar als seus ambaixadors i còsols per què no podien conservar els clients. La resposta unànime va ser: 1) perquè no us molesteu a aprendre la llengua dels vostres clients i exigiu que ells aprenguin la vostra; 2) perquè ni tan sols no intenteu de satisfer les necessitats, els costums i els gustos dels vostres clients, sinó que voleu que s'adaptin als vostres, als d'Anglaterra.

Del Socialisme utòpic al Socialisme científic

I

El socialisme modern és, en essència, el producte directe del reconeixement, d'una banda, dels antagonismes de classe existents en la societat actual entre els propietaris i els no propietaris, entre els capitalistes i els obrers assalariats i, d'altra banda, del reconeixement

de l'anarquia regnant en la producció. Però en la seva forma teòrica, el socialisme modern apareix originalment com una extensió més conseqüent dels principis establerts pels grans filòsofs francesos del segle XVIII. Igual com totes les noves teories, el socialisme modern, per molt arrelat que estigués en els fets econòmics materials, es va haver de connectar, de primer, amb el patrimoni intel·lectual existent.

Els gran homes que van preparar, a França, les ments per a la revolució que s'acostava eren resoludament revolucionaris. No reconeixien cap mena d'autoritat exterior. La religió, la ciència natural, la societat, les institucions polítiques: tot era sotmès a la crítica més implacable, tot havia de justificar la seva existència davant el tribunal de la raó, o deixar d'existir. La raó es va convertir en l'única mesura de totes les coses. Era l'època en què, com diu Hegel, el món reposava sobre el cap; primer, en el sentit que el cap humà i els principis a què arribava amb el pensament, pretenien de ser la base de totes les accions i associacions humanes; però també en el sentit més general que la realitat que estava en contradicció amb aquests principis havia de ser capgirada, subvertida de dalt a baix. Totes les formes de societat i de govern existents, totes les nocions tradicionals van ser arraconades a les golfes com a irracionals; fins aleshores, el món s'havia regit únicament per prejudicis; les coses del passat només mereixien commiseració i menyspreu. Només llavors s'havia aixecat l'alba, havia aparegut el regne de la raó: la superstició, la injustícia, el privilegi, l'opressió havien de ser reemplaçats per la veritat eterna, per la justícia eterna, basada en la natura i en els inalienables drets de l'home.

Avui sabem que aquell regne de la raó no era més que la idealització del regne de la burgesia; que aquella justícia eterna es materialitzava en la justícia burgesa; que aquella igualtat es reduïa a la igualtat burgesa davant la llei; que la propietat burgesa es va convertir en un dels drets essencials de l'home; i que el govern de la raó, el "contracte social" de Rousseau, es va posar en pràctica —i només així podia ser-ho— en forma de república burgesa democràtica. Els grans pensadors

del segle XVIII —igual com els seus predecessors— no podien anar més enllà dels límits que els imposava l'època.

Però al costat de l'antagonisme entre la noblesa feudal i la burgesia —la qual pretenia representar tota la resta de la societat— hi havia l'antagonisme general dels explotadors i els explotats, dels rics ociosos i dels treballadors pobres. Aquesta circumstància va permetre als representants de la burgesia de proclamar-se representants no d'una classe especial, sinó de tota la humanitat sofrent. Més encara: des del primer moment, la burgesia duia en el seu si la pròpia antítesi: els capitalistes no poden existir sense els obrers assalariats, i en la mateixa proporció que el mestre medieval del gremi es va convertir en el burgès modern, els oficials dels gremis i els jornalers independents es van convertir en proletaris. I bé que, en general, la burgesia, en la seva lluita contra la noblesa, podia pretendre de representar alhora els interessos de les diferents classes treballadores de l'època, en cada gran moviment burgès hi havia explosions independents de la classe predecessora —més o menys desenvolupada— del proletariat modern. Per exemple, a l'època de la Reforma i de les guerres pageses a Alemanya, els anabaptistes i Thomas Münzer; en la gran Revolució anglesa, els levellers; en la gran Revolució francesa, Babeuf.

Aquests esclats revolucionaris d'una classe encara no desenvolupada van anar acompanyats de les corresponents formulacions teòriques. Als segles XVI i XVII hi havia les visions utòpiques d'unes condicions socials ideals; al segle XVIII, veritables teories comunistes (Morelly i Mably). L'exigència d'igualtat no es limitava ja als drets polítics; s'estenia també a les condicions socials dels individus. No sols s'havien d'abolir els privilegis de classe, sinó també les diferències de classe. La primera forma que va adoptar la nova doctrina va ser un comunisme ascètic, espartà, que denunciava tots els plaers de la vida. Després van venir els tres grans utopistes: Saint-Simon, per al qual el moviment de la classe mitjana tenia encara una certa importància, al costat del moviment proletari; Fourier, i Owen, el qual, en el país on la producció capitalista estava més desenvolupada i sota la influència

dels antagonismes que aquesta producció engendrava, va elaborar les seves propostes per a l'eliminació de les diferències de classe d'una manera sistemàtica i en relació directa amb el materialisme francès. Aquest tres autors tenen una cosa en comú. Cap d'ells no apareix com el representant dels interessos d'aquell proletariat que el desenvolupament històric havia produït. Igual com els filòsofs francesos no pretenen d'emancipar primerament una classe particular, sinó tota la humanitat de cop. Igual com ells, volen instaurar el regne de la raó i de la justícia eterna, però aquest regne, tal com ells el veuen, està tan lluny del dels filòsofs francesos com el cel de la terra.

Per als tres reformadors socials, el món burgès, basat en els principis d'aquests filòsofs, és irracional i injust i, per tant, ha de ser arraconat entre els trastos vells com el feudalisme i totes les fases anteriors de la societat. Si la raó pura i la justícia no han regit el món fins aleshores, és perquè els homes no les han compreses degudament. Cal, doncs, l'individu genial, que ja ha aparegut i comprèn la veritat. Que ja hagi aparegut i que compregui clarament la veritat no és un fet inevitable, una anella necessària en la cadena del desenvolupament històric, sinó una casualitat feliç. També hauria pogut néixer cinc-cents anys abans i haver estalviat a la humanitat cinc-cents anys d'errors, de lluites i de sofriments.

Ja hem vist que els filòsofs francesos del segle XVIII, els peoners de la revolució, apel·laven a la raó com a jutge únic de la realitat. Calia fundar un govern racional, una societat racional; tot allò que anava contra la raó eterna s'havia d'eliminar sense pietat. Hem vist també que aquella raó eterna no era, en realitat, res més que la comprensió idealitzada del ciutadà del segle XVIII, que s'estava convertint en burgès. La Revolució francesa va convertir en realitat aquella societat i aquell govern racionals.

Però el nou ordre de coses, per racional que fos en comparació amb la situació anterior, estava molt lluny de ser absolutament racional. L'Estat basat en la raó es va esfondrar completament; el "contracte

social" de Rousseau va trobar la seva realització en el regne del Terror, del qual va fugir la burgesia —que havia perdut confiança en la seva pròpia capacitat política— per refugiar-se de primer en la corrupció del Directori i finalment sota l'ala del despotisme napoleònic. La promesa de pau eterna es va convertir en una incessant guerra de conquesta. La societat basada en la raó no havia tingut pas una millor sort. L'antagonisme entre els rics i els pobres, en comptes de dissoldre's en la prosperitat general, s'havia intensificat amb l'eliminació dels gremis i d'altres privilegis —els quals l'atenuaven fins a un cert punt— i amb la desaparició de les institucions de beneficència de l'Església. L'"alliberament de la propietat" de les traves feudals, finalment realitzat, es convertí per als petits capitalistes i els petits propietaris esclafats per la irresistible competència dels grans capitalistes i terratinents, en llibertat de vendre la seva petita propietat a aquests senyors; en allò que concernia els petits capitalistes i els petits propietaris, aquest alliberament era, doncs, "alliberament respecte a tota mena de propietat". El desenvolupament de la indústria sobre una base capitalista va convertir la misèria de les masses treballadores en condició d'existència de la societat. El pagament al comptat va esdevenir cada vegada més, per a dir- ho amb les paraules de Carlyle, l'únic vincle entre l'home i l'home. El nombre de delictes va augmentar un any darrera l'altre. Els vicis feudals s'exhibien obertament a la llum pública; l'ordre burgès no els va destruir, però els va empènyer cap al fons de l'escena, amagats. En canvi, van començar a florir amb exuberància els vicis burgesos, fins aleshores practicats en secret. El comerç va anar degenerant cada vegada més en estafa. La "fraternitat" del lema revolucionari es va encarnar en les trampes i rivalitats de la batalla de la competència. L'opressió per la força va ser reemplaçada per la corrupció; l'espasa va ser substituïda per l'or en el paper de primera palanca social. El dret de cuixa va ser transferit dels senyors feudals als fabricants burgesos. La prostitució es va incrementar en proporcions inòides. El matrimoni va continuar essent la forma de prostitució legalment reconeguda, la capa oficial, complementada, a més, per una rica collita d'adulteris.

En una paraula, en comparació amb les esplèndides promeses dels filòsofs, les institucions socials i polítiques sorgides del "triomf de la raó" eren unes caricatures amargament desil·lusionadores. Només calien els homes que proclamessin aquesta desil·lusió: van sorgir amb els primers anys del segle XIX. L'any 1802 es van publicar les cartes de Ginebra, de Saint-Simon; el 1808 va sortir la primera obra de Fourier, bé que la base de la seva teoria hagués estat ja elaborada ell799. el primer de gener de 1800, Robert Owen es va fer càrrec de la direcció de New Lanark. Però en aquella època el mode capitalista de producció i, amb ell, l'antagonisme entre la burgesia i el proletariat s'havien desenvolupat encara molt incompletament. La indústria moderna, que feia poc que havia sorgit a Anglaterra, encara era desconeguda a França. Però només la indústria moderna desenvolupa, d'una banda, els conflictes que fan absolutament necessària una revolució en el mode de producció i l'eliminació del seu caràcter capitalista — conflictes no sols entre les classes que ha engendrat, sinó també entre les forces productives i les formes d'intercanvi creades per aquella. D'altra banda, desenvolupa en aquestes gegantines forces productives els mitjans de posar fi als conflictes. Per tant, si cap a l'any 1800 els conflictes provocats pel nou ordre social tot just començaven a prendre forma, el mateix es pot dir, amb més raó, dels mitjans per a posar-hi fi. Les masses desheretades de París, durant el regne del Terror, van poder imposar-se un moment i dur la revolució burgesa a la victòria malgrat la burgesia mateixa. Però amb això van demostrar, únicament, que era impossible mantenir durant molt temps la seva dominació en les condicions de l'època. El proletariat, que tot just començava a formar-se a partir d'aquelles masses desheretades com a nucli d'una nova classe i no era, encara, capaç de realitzar una acció política independent, només representava un estament oprimat, incapaç de valer-se per ell mateix, i que, per tant, havia de ser ajudat des de fora —o des de dalt.

La situació històrica dominava també els fundadors del socialisme. A les condicions elementals de la producció capitalista i a les elementals condicions de classe, corresponien unes teories

elementals. Els utopistes volien trobar en el cervell humà la solució dels problemes socials, oculta encara en unes condicions econòmiques poc desenvolupades. La societat només tenia defectes: la tasca de la raó era eliminar-los. Calia descobrir, doncs, un sistema nou i més perfecte d'ordre social i imposar-lo a la societat des de fora amb la propaganda i, allí on fos possible, amb l'exemple de models experimentals. Aquells nous sistemes socials naixien condemnats per el seu caràcter utòpic; con més completa era l'elaboració dels seus detalls, menys podien evitar la caiguda en el regne de la pura fantasia.

Un cop establerts els fets, no cal que insistim més en aquest aspecte de la qüestió, que ja pertany definitivament al passat. Deixem que els lletraferits de poca volada s'entretinguin amb aquells aspectes de les fantasies utòpiques que avui ens fan somriure, i posin en relleu, sobre el fons d'aquests "disbarats", la superioritat del seu raonament fred i serè. Nosaltres admirem les grans idees, els gèrmens genials de pensament que brollen a través del seu embolcall fantàstic, i que els filisteus són incapaaixòs de veure.

Saint-Simon era fill de la gran Revolució francesa; quan aquesta va esclatar encara no tenia tres anys. La revolució va ser la victòria del tercer estat, és a dir, de les grans masses de la nació, de les masses que treballaven en la producció i el comerç, sobre les classes ocioses, privilegiades, els nobles i els sacerdots. Però la victòria del tercer estat aviat es va revelar com la victòria exclusiva d'una petita part d'aquest "estat", com la conquesta del poder polític pel sector socialment privilegiat d'aquest, és a dir, la burgesia propietària. La burgesia es va desenvolupar ràpidament durant la revolució, en part per l'especulació amb les terres de la noblesa i de l'Església, confiscades i venudes, i en part estafant la nació amb els contractes militars. La dominació d'aquells estafadors va dur França al llindar mateix de la ruïna sota el Directori i va fornir a Napoleó el pretext per al seu coup-d'état.

Per a Saint-Simon, l'antagonisme entre el tercer estat i les classes privilegiades va prendre, doncs, la forma d'un antagonisme entre els "treballadors" i els "ociosos". Els ociosos no eren únicament les velles classes privilegiades, sinó també tots els qui vivien sense prendre part en la producció o distribució. I els treballadors no eren únicament els obrers assalariats, sinó també els fabricants, els mercaders, els banquers. La revolució havia demostrat i resolt que els ociosos havien perdut la capacitat per a la direcció intel·lectual i la supremacia política. Que les classes no posseïdores no tenien aquesta capacitat ho demostrava, per a Saint-Simon, l'experiència del Terror. Qui havia de dirigir i manar, doncs? Segons Saint-Simon, la ciència i la indústria, unides en un nou vincle religiós, destinat a restaurar aquella unitat de les idees religioses que s'havia perdut des de la Reforma —un "nou cristianisme" necessàriament místic i rígidament jeràrquic. Però la ciència volia dir els erudits, els savis acadèmics; i la indústria volia dir, en primer lloc, els burgesos, els fabricants, els mercaders, els banquers. Saint-Simon volia que aquests burgesos es transformessin en una mena de funcionaris públics, de fideicomissaris socials, però havien de conservar enfront dels obrers una posició privilegiada, tant en sentit econòmic com en sentit de comandament. Els banquers, especialment, havien de dirigir tota la producció social amb la regulació del crèdit. Aquesta concepció corresponia perfectament a una època en què la indústria moderna i, amb ella, l'antagonisme entre la burgesia i el proletariat tot just començaven a aparèixer a França. Però allò en què Saint-Simon insisteix especialment, allò que l'interessa per damunt de tot és la sort de la classe més nombrosa i pobra ("la classe la plus nombreuse et la plus pauvre").

En les seves cartes de Ginebra, Saint-Simon formula ja la proposició que "tots els homes han de treballar". En la mateixa obra reconeix que el Terror va ser el regne de les masses desposseïdes. "Vegeu —els diu— què va passar a França quan els vostres companys manaven; van provocar la fam." Però reconèixer que la Revolució francesa era una lluita de classes i no, simplement, una lluita entre la noblesa, la burgesia i els desposseïts era, l'any 1802, una descoberta realment

genial. L'any 1816 declara que la política és la ciència de la producció i prediu la completa absorció de la política per l'economia. Aquí només apareix en forma embrionària la idea que les condicions econòmiques són la base de les institucions polítiques. Però s'hi formula molt clarament la idea de la futura conversió del govern polític sobre els homes en administració de coses i en direcció dels processos de producció —és a dir, la idea de l'"abolició de l'Estat", sobre la qual tant de soroll s'ha fet darrerament.

Saint-Simon mostra la mateixa superioritat sobre els seus contemporanis quan l'any 1814, immediatament després de l'entrada dels aliats a París i, l'any 1815, durant la guerra dels Cent Dies, proclama que l'única garantia del desenvolupament pròsper i de la pau d'Europa és l'aliança entre França i Anglaterra i, després, d'aquests dos països amb Alemanya. Per a predicar als francesos una aliança amb els vencedors de Waterloo l'any 1815 calia tant coratge com visió clara de la història.

Si en Saint-Simon trobem una amplitud de visió tan gran que gairebé totes les idees dels socialistes posteriors —parlem de les idees no estrictament econòmiques— es troben en germen a les seves obres, en Fourier trobem una crítica enginyosa i genuïnament francesa, però no per això menys profunda, de les condicions de la societat de l'època. Fourier agafa la paraula a la burgesia, als seus inspirats profetes d'abans de la Revolució i interessats apologistes postrevolucionaris. Revela sense compassió la misèria material i moral del món burgès. El compara amb les fascinants promeses dels filòsofs anteriors d'una societat on només regnaria la raó, d'una civilització en què la felicitat seria universal, d'una perfectibilitat humana il·limitada; el compara també amb la fraseologia de color de rosa dels ideòlegs burgesos del seu temps. Posa en relleu que a les frases més altisonants correspon la realitat més trista, i aclapara tota aquella fraseologia fracassada amb el seu mordaç sarcasme.

Fourier no sols és un crític; el seu caràcter impertorbablement serè el converteix en un autor satíric i, sens dubte, en un dels satírics més

grans de la història. Descriu amb la mateixa força i el mateix encant la desenfrenada especulació que va seguir el reflux de la revolució i el mesquí esperit que caracteritzava el comerç francès de l'època. Més magistral és encara la seva crítica de la forma burgesa de relació entre els sexes i de la posició de la dona en la societat burgesa. Va ser el primer que va declarar que en una societat el grau d'emancipació de la dona és la mesura natural de l'emancipació general.

Però on més sobresurt Fourier és en la seva concepció de la història de la societat. Divideix tot el seu decurs en quatre fases: el salvatgisme, la barbàrie, el patriarcat i la civilització. Aquesta darrera coincideix amb la societat dita civil o burgesa d'avui —és a dir, amb l'ordre social que va sorgir al segle XVI. Demostra que "la fase civilitzada converteix tots els vicis practicats amb simplicitat per la barbàrie en una forma d'existència complexa, ambigua, equívoca, hipòcrita"; que la civilització es mou en "un cercle viciós", enmig de contradiccions que reproduceix constantment sense poder resoldre-les mai; per això arriba constantment al contrari d'allò a què volia arribar o pretén que volia arribar; per exemple, en la civilització, la misèria neix de la sobreabundància".

Com veiem, Fourier maneja el mètode dialèctic amb la mateixa mestria que el seu contemporani Hegel. Emprant aquesta mateixa dialèctica, argüeix, contra la xerrameca sobre la il·limitada perfectibilitat humana, que cada fase històrica té un període d'ascens i un de descens i aplica aquesta observació al futur de tota l'espècie humana. Igual com Kant va introduir en la ciència natural la idea de la destrucció final de la Terra, Fourier va introduir en la ciència històrica la idea de la destrucció final de l'espècie humana.

Mentre l'huracà de la revolució bufava per tot el sòl de França, a Anglaterra es desenvolupava un procés revolucionari més tranquil, però no menys tremend. El vapor i la nova maquinària transformaven la manufactura en una indústria moderna i revolucionaven tots els fonaments de la societat burgesa. El ritme lent i adormit del desenvolupament del període de la manufactura va ser reemplaçat per un període de producció tempestuós i dinàmic.

Amb una velocitat cada vegada més elevada, va continuar l'escissió de la societat en dos grups: el dels grans capitalistes i el dels proletaris desposseïts. Entre aquests dos grups no hi havia ja una classe mitjana estable, sinó una massa inestable d'artesans i de petits botiguers, la porció més fluctuant de la població, que duïen una existència ben precària.

El nou mode de producció tot just començava, però, la seva corba ascendent; era encara el mètode de producció normal, regular, l'únic possible en aquelles circumstàncies. Tanmateix, ja provocava abusos socials cíclics: amuntegament d'una població desarrelada en els pitjors barris de les grans ciutats; afebliment de tots els vincles morals tradicionals, de la subordinació patriarcal, de les relacions familiars; intensificació del treball, especialment del de les dones i els infants, fins a uns extrems realment terribles; desmoralització completa de la classe obrera, llançada de sobte enmig de condicions totalment noves, del camp a la ciutat, de l'agricultura a la indústria moderna, de condicions d'existència estables a condicions insegures, que canviaven d'un dia a l'altre.

En aquella conjuntura va aparèixer un reformador, un fabricant de vint-i-nou anys, un home d'una simplicitat de caràcter realment sublim, gairebé infantil i, alhora, un dels pocs dirigents nats d'homes. Robert Owen va adoptar l'ensenyament dels filòsofs materialistes: que el caràcter de l'home és el producte de l'herència, d'una banda, i del medi en què viu l'individu durant tota la seva vida i, especialment, durant el seu període de desenvolupament, d'altra banda. La majoria dels membres de la seva classe només veïen en la revolució industrial caos i confusió i la possibilitat de pescar en aquelles aigües tèrboles per a fer fortuna ràpidament. Ell hi veïa, en canvi, l'oportunitat de posar en pràctica la seva teoria favorita i, per tant, de convertir el caos en ordre. Ja havia fet un intent reeixit com a director d'una fàbrica de Manchester, amb més de cinc-cents treballadors. De 1800 a 1829 va dirigir la gran fàbrica cotonera de New Lanark, a Escòcia, com a soci-director, amb la mateixa orientació, però amb més llibertat d'acció i amb un èxit que li va

donar reputació europea. Una població composta d'elements molt diversos i, en la seva gran majoria, molt desmoralitzats, que va arribar gradualment als 2.500 membres, es va convertir en les seves mans en una colònia modèlica, on eren desconeguts l'embriaguesa, la policia, els magistrats, els processos judicials, les lleis de pobres, la beneficència. Ho va aconseguir senzillament col·locant els homes en condicions més humanes de vida, amb una cura especial per l'educació dels seus descendents. Owen va ser el creador dels jardins d'infància que van funcionar per primera vegada a New Lanark. Els nens eren enviats a l'escola a partir dels dos anys i s'hi trobaven tan bé que era difícil fer-los tornar a casa. A les fàbriques dels seus competidors, els obrers treballaven tretze i catorze hores diàries; a New Lanark, en canvi, la jornada de treball era de deu hores i mitja. Quan una crisi cotonera va obligar a tancar la fàbrica durant quatre mesos, els seus obrers van continuar percebent durant tot el temps el salari complet. Malgrat això, l'empresa havia duplicat el seu valor i fins al final va donar grans beneficis als seus propietaris.

Tanmateix, Owen no estava satisfet. L'existència que havia procurat als seus obrers no era, per a ell, ni de bon tros una existència digna d'un ésser humà. "Aquells homes eren els meus esclaus." Les circumstàncies, relativament favorables, en què els havia col·locat, estaven encara molt lluny de permetre'ls el desenvolupament racional i multilateral del caràcter i de la intel·ligència i, menys encara, el desenvolupament lliure de les seves facultats. "Tanmateix, la part productora d'aquella població de 2.500 persones donava a la societat una riquesa social que cinquanta anys abans hauria requerit el treball de la part productora d'una població de 600.000 persones. Jo em preguntava: ¿on va a parar la diferència entre la riquesa consumida per 2.500 persones i la que haurien consumit 600.000?"

La resposta era clara: la diferència s'havia utilitzat per a pagar als propietaris de l'establiment un 5% d'interès sobre el capital d'instal·lació, ultra més de 300.000 lliures esterlines de benefici net. I allò que passava a Lew Lanark passava encara en major proporció a totes les fàbriques d'Anglaterra: "Sense aquella nova riquesa creada

per les màquines, malgrat la imperfecció amb què s'havien aplicat, hauria estat impossible de sostenir les guerres d'Europa, contra Napoleó i en defensa dels principis aristocràtics de la societat. I tanmateix, aquella nova riquesa havia estat creada per la classe obrera”. A ella pertanyien, doncs, els fruits del nou poder. Les noves i gegantines forces productives, utilitzades fins aleshores per a enriquir els individus i esclavitzar les masses constituïen per a Owen els fonaments d'una reconstrucció de la societat; estaven destinades, com a propietat col·lectiva de tots els membres de la societat, a treballar per al benestar comú de tots.

El comunisme d'Owen tenia aquesta base purament pràctica, era, per dir-ho així, el càlcul d'un home de negocis. Sempre va conservar aquest caràcter pràctic. L'any 1823, per exemple, Owen va proposar un sistema de colònies comunistes per a combatre la misèria que regnava a Irlanda i va presentar un pressupost complet de costos de fundació, de despeses anuals i d'ingressos probables. En els seus plans definitius de la societat del futur, els detalls tècnics estan calculats amb un domini tal de la matèria —plans de base, dissenys frontals, laterals i superiors— que un cop acceptat el mètode owenià de reforma de la societat ben poc es pot objectar, des del punt de vista pràctic, contra l'arranjament dels detalls.

L'avanç cap al comunisme constitueix el moment crucial en la vida d'Owen. Mentre es va limitar a actuar de filantrop només va recollir riqueses, aplaudiments, honor i fama. Era l'home més popular d'Europa. L'escoltaven amb aprovació no sols els homes de la seva classe i de la seva posició social, sinó també els governants i els prínceps. Però quan va formular les seves teories comunistes, les coses van canviar. Eren tres, principalment, els obstacles que, segons ell, s'alçaven en el camí de la reforma social: la propietat privada, la religió i la forma establerta del matrimoni. No ignorava a què s'exposava en atacar-los: la proscripció de tota la societat oficial i la pèrdua de la seva posició social. Però res d'això no el va aturar en els seus atacs despietats contra aquelles institucions i va passar allò que ell preveia. Bandejat de la societat oficial, ignorat completament per

la premsa, arruïnat pel fracàs dels seus experiments comunistes a Amèrica, als quals va sacrificar tota la seva fortuna, es va dirigir directament a la classe obrera, en el si de la qual va actuar encara durant trenta anys. Tots els moviments socials, tots els progressos reals registrats a Anglaterra en interès de la classe obrera van associats al nom de Robert Owen. L'any 1819, després de cinc anys de lluita, va aconseguir d'imposar la primera llei que limitava el treball de les dones i els infants a les fàbriques. Ell va ser el president del congrés en què els sindicats d'Anglaterra es van fusionar en una gran organització sindical única. Va ser ell qui va crear, com a mesura de transició cap a l'organització íntegrament comunista de la societat, les cooperatives de consum i de producció, les quals han servit, si més no, per a demostrar a la pràctica que el comerciant i el fabricant no són indispensables; amb el mateix propòsit va crear les borses obreres, establiments per a l'intercanvi dels productes del treball mitjançant uns bons de treball, la unitat dels quals era l'hora de treball; aquestes institucions estaven condemnades necessàriament al fracàs, però són una anticipació dels bancs d'intercanvi de Proudhon i difereixen enterament d'aquests en un sentit: no pretenen de ser la panacea per a tots els mals socials, sinó, únicament, un primer pas cap a una transformació més radical de la societat.

El pensament dels utopistes ha dominat durant molt de temps les idees socialistes del segle XIX i en part encara continuen dominant actualment. Fins fa molt poc temps, tots els socialistes francesos i anglesos hi retien culte. A la mateixa escola s'inscrivien el primer comunisme alemany incloent el de Weitling. Per a tots ells, el socialisme és l'expressió de la veritat absoluta, de la raó i de la justícia i n'hi ha prou de descobrir-lo perquè conquisti el món en virtut del seu propi poder. I puix que la veritat absoluta és independent del temps, de l'espai i del desenvolupament històric de l'home, el moment i el lloc de la seva descoberta són purament accidentals. Afegim que la veritat absoluta, la raó i la justícia difereixen segons el fundador de cada escola. I puix que el caràcter específic de la veritat absoluta, de la raó i de la justícia és

condicionat, al seu torn, en cadascun d'ells, per la intel·ligència personal, les condicions d'existència, l'abast dels coneixements i la disciplina intel·lectual, l'únic final possible d'aquest conflicte de veritats absolutes és que cadascuna d'elles exclogui les altres. D'això, no en podia sortir res més que un socialisme eclèctic, de terme mitjà, el qual ha dominat fins als nostres dies les ments de la majoria dels treballadors socialistes de França i Anglaterra. D'aquí provenia la mescla heterogènia dels més diversos matisos d'opinió, la barreja de formulacions crítiques, de teories econòmiques, d'imatges de la societat futura exposades pels fundadors de les diferents sectes i menys susceptibles de topiar amb una oposició decidida; una mescla tant més fàcil de compondre com més s'han anat esmussant els talls aguts dels ingredients individuals en el corrent del debat, com els còdols que s'emporta l'aigua, riu avall. Per a convertir el socialisme en una ciència calia, en primer lluc, situar-lo sobre una base real.

II

Mentrestant, juntament amb la filosofia francesa del segle XVIII i darrera d'ella havia sorgit la nova filosofia alemanya, culminada en Hegel. El principal mèrit d'aquesta filosofia és la reposició de la dialèctica en el seu lloc de forma suprema del raonament. Els antics filòsofs grecs eren tots dialèctics naturals innats, i el més enciclopèdic de tots ells, Aristòtil, havia analitzat ja les formes més essencials del pensament dialèctic. En canvi, la nova filosofia, tot i tenir alguns brillants exponents de la dialèctica (Descartes i Spinoza, per exemple), s'havia anat reduint cada vegada més, sota la influència dels anglesos, sobretot, a l'anomenat raonament metafísic, el qual dominava també, gairebé del tot, els francesos del segle XVIII, si més no en les seves obres especialment filosòfiques. Fora de la filosofia, en sentit estricte, els francesos van produir tanmateix obres mestres de la dialèctica. Només cal recordar *Le Neveu de Rameau*, de Diderot, i el *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes* de Rousseau. Resumirem a continuació el caràcter essencial d'aquests dos modes de pensament.

Quan reflexionem sobre la natura en general, o sobre la història de la humanitat o sobre la nostra pròpia activitat intel·lectual, la primera imatge que veiem és la d'un entrellaçament infinit de relacions i reaccions, de permutacions i combinacions, en la qual res no roman allò que era, ni allí on era, ni com era; tot es mou, tot canvia, tot neix, tot passa. De primer, doncs, veiem el quadre com un tot, amb les seves parts individuals a un segon pla; observem els moviments, les transicions, les connexions més que no pas les coses que es mouen, es combinen i es connecten. Aquesta concepció primitiva, ingènua, però intrínsecament correcta del món és la de l'antiga filosofia grega; Heràclit va ser el primer que la va formular clarament: tot és i no és, perquè tot és fluid, tot canvia constantment, tot neix i tot mor.

Però aquesta concepció, malgrat l'exactitud amb què expressa el caràcter general del quadre global de les aparences, no basta per a explicar els detalls de què es compon el quadre, i mentre no compreguem aquests detalls, els hem de separar de la seva connexió natural o històrica i examinar-los un per un, separatament, per a descobrir-ne la natura, les causes especials, els efectes, etc. Aquesta és la tasca primordial de la ciència natural i de la investigació històrica; branques de la ciència que els grecs de l'època clàssica, per raons ben justificades, van relegar a una posició subordinada perquè de primer havien de recollir els materials per a crear-les. Cal acumular una certa quantitat de material natural i històric abans de poder fer una anàlisi crítica, una comparació i una ordenació en categories, ordres i espècies. Els fonaments de les ciències naturals exactes van ser elaborats, doncs, de primer pels grecs del període alexandrí i, més tard, a l'Edat Mitjana, pels àrabs. Les veritables ciències naturals daten de la segona meitat del segle XV, i d'aleshores ençà han progressat amb una rapidesa cada vegada més gran. L'anàlisi de la natura en les seves parts individuals, l'agrupament dels diferents processos i objectes naturals en determinades categories, l'estudi de l'anatomia interna dels cossos organitzats, en els seves múltiples formes: aquestes han estat les condicions fonamentals dels gegantins progressos del nostre coneixement de la natura durant els

últims quatre-cents anys. Però aquest mètode de treball ens ha deixat també, com a llegat, l'habitud d'observar els objectes i els processos naturals aïlladament, al marge de la seva connexió amb el tot; observar-los en repòs, no en moviment; com a constants i no com a essencialment variables; en va mort, no en va vida. I quan aquest mode d'observar les coses va ser transferit per Bacon i Locke de la ciència natural a la filosofia, va engendrar el mode de pensament estret i metafísic que ha caracteritzat el segle passat.

Per al metafísic, les coses i els seus reflexos mentals, les idees, estan aïllats, s'han de considerar l'un després de l'altre, separats entre ells: són objectes d'investigació fixos, rígids, donats una vegada per sempre. Pensa amb antítesis absolutament irreconciliables: "Per a ell, només hi ha «sí, sí; no, no»; tot el que és més que això, prové del diable". Per a ell, una cosa existeix o no existeix; una cosa no pot ser, alhora, ella mateixa i una altra cosa. El positiu i el negatiu s'exclouen mútuament de manera absoluta; la causa i l'efecte constitueixen una rígida antítesi.

A primer cop d'ull, aquest mode de pensament ens sembla molt raonable perquè és el de l'anomenat sentit comú. Ara, el sentit comú, molt respectable dins les quatre parets de la pròpia llar, viu peripècies meravelloses i extraordinàries quan s'aventura en l'ample món de la investigació. I el mode de pensament metafísic, justificable i necessari en molts dominis, l'extensió dels quals varia segons el caràcter de l'objecte particular de la investigació, més tard o més d'hora topa amb un límit, més enllà del qual es converteix en unilateral, limitat, abstracte, perdut en contradiccions insolubles. En la contemplació de les coses individuals oblida la connexió entre elles; en la contemplació de la seva existència, oblida el començament i la fi d'aquesta; en la contemplació del seu repòs, oblida els seu moviment. Els arbres no li deixen veure el bosc.

En la realitat de la vida quotidiana podem saber i dir, per exemple, si un animal és viu o no. Però si ho investiguem més a fons, veurem que, en molts casos, la qüestió és molt complexa, com ho saben prou

bé els juristes. S'han premut en va el cervell per descobrir un límit racional més enllà del qual la mort de l'infant en el ventre de la mare es pot considerar assassinat. Tan impossible com això és determinar absolutament el moment de la mort, perquè la fisiologia demostra que la mort no és un fenomen instantani, sobtat, sinó un procés molt llarg.

Semblantment, tot ésser orgànic és, alhora, el mateix i no és el mateix; a cada moment assimila matèria subministrada des de l'exterior i elimina una altra matèria; a cada moment, moren algunes cèl·lules del seu cos i se'n formen d'altres; en un temps més llarg o més breu, la matèria del seu cos és renovada completament i és reemplaçada per altres molècules de matèria, de tal manera que tot ésser orgànic és sempre ell mateix i, alhora, un ésser diferent.

Més encara, aprofundint la investigació veiem que els dos pols d'una antítesi, el positiu i el negatiu, són tan inseparables com oposats i, malgrat aquesta oposició, s'interpenetren mútuament. Veiem també que la causa i l'efecte són conceptes bons per a aplicar als casos aïllats, però quan considerem els casos individuals en la seva connexió general amb l'univers com un tot, se superposen mútuament i es confonen en una acció i reacció universal on les causes i els efectes canvien constantment de lloc, i allò que és efecte ara i aquí serà causa en un altre lloc i en un altre moment, i viceversa.

Cap d'aquests processos i modes de pensament no entra en el marc del raonament metafísic. En canvi, la dialèctica comprèn les coses i les seves representacions, les idees, en la seva connexió, concatenació, moviment, origen i caducitat essencials. Els processos que acabem d'esmentar són, doncs, altres corroboracions del seu propi mètode de procedir.

La natura és la prova de la dialèctica i cal dir que la ciència moderna ha subministrat aquesta prova amb materials molt rics, que s'incrementen cada dia; la ciència ha demostrat, doncs, que, en darrera anàlisi, la natura opera dialècticament i no metafísicament;

que no es mou en l'eterna unitat d'un cercle perpètuament recurrent, sinó que passa per una veritable evolució històrica. En relació amb tot això cal citar, en primer lloc, el nom de Darwin. Va assestar un cop duríssim a la concepció metafísica de la natura amb la seva demostració que tots els éssers orgànics, les plantes, els animals i l'home mateix, són els productes d'un procés evolutiu que dura des de fa milions d'anys. Però els naturalistes que han après a pensar dialècticament són molt pocs i estan desvinculats entre ells, i aquest conflicte dels resultats de la descoberta amb els modes de pensament preconcebuts explica la incessant confusió que regna en la ciència natural teòrica, la desesperació de professors i alumnes, dels autors i dels lectors.

La representació exacta de l'univers, de la seva evolució, del desenvolupament de la humanitat i del reflex d'aquesta evolució en les ments dels homes només es pot obtenir, doncs, amb el mètode de la dialèctica, amb la seva constant consideració de les innombrables accions i reaccions de la vida i la mort, dels canvis progressius o regressius. Amb aquest esperit ha operat la nova filosofia alemanya. Kant va començar la seva carrera dissolent l'estable sistema solar de Newton i la seva duració eterna, després del famós impuls inicial, en el resultat d'un procés històric, la formació del Sol i de tots els planetes a partir d'una massa nebulosa en rotació. D'això, en va treure la conclusió que aquest origen del sistema solar implicava necessàriament la seva mort futura. Mig segle després, la seva teoria va ser confirmada matemàticament per Laplace i al cap de mig segle més l'espectroscopi va demostrar l'existència en l'espai de masses incandescentes de gas en diverses fases de condensació.

La nova filosofia alemanya va culminar en el sistema de Hegel. En aquest sistema —i això constitueix el seu gran mèrit— tot el món natural, històric, intel·lectual és representat per primera vegada com un procés, és a dir, en constant moviment, canvi, transformació i desenvolupament, i s'intenta establir la connexió interna que converteix aquest moviment i aquest desenvolupament en un tot continu. Des d'aquest punt de vista, la història de la humanitat no

apareix ja com un remolí de fets violents i absurds, tots igualment condemnables pel tribunal de la raó filosòfica madura i que cal oblidar com més aviat millor, sinó com el procés de l'evolució de l'home. La tasca de l'intel·lectual és, doncs, seguir la marxa gradual d'aquest procés a través dels seus camins i drecceres i trobar la llei interna que guia tots els fenòmens aparentment accidentals.

No importa, per al nostre propòsit, que el sistema hegelian no resolgués el problema que ell mateix plantejava. El seu mèrit històric va ser, precisament, el plantejament del problema. Cap individu aïllat no podrà resoldre'l. Hegel era —amb Saint-Simon— la ment més enciclopèdica de la seva època, però topava, en primer lloc, amb la necessària limitació dels seus propis coneixements i, en segon lloc, amb les limitades extensió i profunditat dels coneixements i de les concepcions de la seva època. Cal afegir-hi encara un tercer límit. Hegel era un idealista. Per a ell, els pensaments del seu cervell no eren imatges més o menys abstractes de les coses i dels processos reals, sinó al revés: les coses i va evolució eren únicament les imatges realitzades de la "Idea", la qual existia en algun lloc des d'abans de la formació del món, en l'eternitat. Aquesta manera de pensar capgirava totalment les coses i invertia la connexió real de les coses en el món. Hegel va copsar correctament i enginyosament una sèrie de fets individuals i de grups de fets, però, per les raons esmentades, en la seva concepció hi ha molts detalls apedaçats, artificials, construïts, en una paraula: falsos. El sistema hegelian va ser un avortament colossal, però el darrer del seu gènere. Sofria, de fet, d'una contradicció interna i inguarible. D'una banda, la seva proposició essencial era que la història humana és un procés evolutiu, el qual, per la seva mateixa natura, no pot trobar el terme final intel·lectual en la descoberta de cap veritat pretesament absoluta. Però, d'altra banda, pretenia de ser el compendi i l'essència d'aquesta veritat absoluta. Un sistema de coneixement natural i històric, que ho abastí tot, definitiu i vàlid per a tots els temps, es contradiu amb la llei fonamental del raonament dialèctic. Aquesta llei no exclou, sinó al contrari, la idea que el coneixement sistemàtic de l'univers exterior pot fer passos de gegant d'una època a l'altra.

La percepció de la contradicció fonamental de l'idealisme alemany va dur necessàriament cap al materialisme, però, nota bene, no cap al materialisme metafísic, mecànic, del segle XVIII. El vell materialisme veia tota la història anterior com un simple amuntegament d'irracionalitat i violència; el materialisme modern veu en la història el procés d'evolució de la humanitat i es proposa de descobrir-ne les lleis. Els francesos del segle XVIII i fins i tot Hegel concebien la natura com un tot que es movia en cercles estrets i perpètuament immutables, amb els seus cossos celestes eternals, com ensenyava Newton, i amb les seves espècies orgàniques inalterables, com ensenyava Linné. El materialisme modern adopta les més recents descobertes de la ciència natural, segons les quals la natura també té una història en el temps, i els cossos celestes, igual com les espècies orgàniques que els poblen en condicions favorables, han nascut i moriran. I en la mesura que es pot dir que la natura es mou en cicles recurrents, les dimensions d'aquests són infinitament més grans. En ambdós aspectes, el materialisme modern és essencialment dialèctic i no necessita ja l'ajuda d'aquella filosofia que, com una reina, pretenia de regir la multitud de les ciències restants. Des del moment que cada ciència especial ha de donar comptes de la seva posició en la gran totalitat de les coses i del nostre coneixement de les coses, és supèrflua o innecessària una ciència especial que tracti d'aquesta totalitat. Allò que encara sobreviu de tota la filosofia anterior és la ciència del pensament i de les seves lleis —la lògica formal i la dialèctica—. Tota la resta és subsumida en la ciència positiva de la natura i la història. Aquesta revolució en la concepció de la natura només era possible en la mesura que la investigació subministrava els materials corresponents, però ja feia molt temps que havien ocorregut alguns fets històrics que van provocar un canvi decisiu en la concepció de la història.

El 1831 hi va haver a Lió el primer aixecament de la classe obrera; entre 1838 i 1842 va arribar al seu punt culminant el primer moviment nacional de la classe obrera: el dels cartistes anglesos. La lluita de classes entre el proletariat i la burgesia va passar al primer pla de la història als països més avançats d'Europa, en proporció al

desenvolupament de la indústria moderna, d'una banda, i de la nova supremacia política de la burgesia, d'altra banda. Els fets van desmentir cada vegada més les ensenyances de l'economia burgesa sobre la identitat d'interessos entre el capital i el treball, sobre l'harmonia i la prosperitat universals que resultarien d'una competència desenfrenada. Era ja impossible d'ignorar totes aquestes coses; era impossible, també, d'ignorar el socialisme francès i anglès, que n'era l'expressió teòrica, bé que molt imperfecta. Però la vella concepció idealista de la història, que encara no havia estat foragitada, no sabia res dels interessos econòmics; en la "història de la civilització", la producció i totes les relacions econòmiques apareixien únicament com a elements incidentals, subordinats.

Els nous fets obligaven a reexaminar la història anterior. Llavors es va veure que tota la història anterior, llevat de les seves fases primitives, era la història de les lluites de classes; que les classes de la societat en lluita són sempre el producte dels modes de producció i d'intercanvi —en una paraula, de les condicions econòmiques de cada època—; que l'estructura econòmica de la societat forneix sempre la base real, i que només sobre aquesta base es pot explicar en darrera anàlisi tota la supraestructura de les institucions jurídiques i polítiques i les idees religioses, filosòfiques, etc., de cada període històric concret. Hegel havia deslliurat la història de la metafísica, l'havia convertida en dialèctica, però la seva concepció de la història era essencialment idealista. Ara, en canvi, l'idealisme era foragitat del seu últim refugi, la filosofia de la història; ara es proposava un tractament materialista de la història i un mètode per a explicar la "consciència" de l'home pel seu "ésser" i no, com abans, el seu "ésser" per la seva "consciència".

El socialisme no apareixia ja com la descoberta accidental de tal o tal cervell enginyós, sinó com el resultat necessari de la lluita entre dues classes històricament desenvolupades: el proletariat i la burgesia. La seva tasca no consistia a elaborar un sistema de societat el més perfecte possible, sinó a examinar la successió històrico-econòmica dels fets d'on havien sorgit necessàriament aquestes classes i el seu

antagonisme, i descobrir en les condicions econòmiques així creades els mitjans per a posar fi al conflicte. Ara, el socialisme anterior era tan incompatible amb aquesta concepció materialista com ho era la concepció de la natura dels materialistes francesos amb la dialèctica i la moderna ciència natural. El socialisme anterior criticava, certament, el mode de producció capitalista i les seves conseqüències. Però no podia explicar-los ni, per tant, dominar-los. L'únic que podia fer era rebutjar-los, per dolents. Com més violentament denunciava aquell socialisme l'explotació de la classe obrera, inevitable sota el capitalisme, menys capaç era de mostrar clarament en què consistia l'explotació i a què es devia. Per a això calia: a) presentar el mètode de producció capitalista en la seva connexió històrica i en la seva inevitabilitat durant un període històric particular i, per tant, presentar també la seva inevitable desaparició; b) revelar el seu caràcter essencial, el qual constituïa encara un secret. Això es va aconseguir amb la descoberta de la plusvàlua. Es va demostrar que l'apropiació del treball no retribuït és la base del mode de producció capitalista i de l'explotació de l'obrer que comporta; que encara que el capitalista compri la força de treball del seu obrer d'acord amb el valor que té com a mercaderia, n'extreu molt més valor que no ha pagat; i que, en darrera anàlisi, aquesta plusvàlua constitueix les sumes de valor d'on prové la massa creixent de capital en mans de les classes posseïdores. Així eren explicades la gènesi de la producció capitalista i la producció del capital.

Aquestes dues grans descobertes, la concepció materialista de la història i la revelació del secret de la producció capitalista a través de la plusvàlua, les devem a Marx. Amb aquestes descobertes, el socialisme es va convertir en una ciència. El pas següent havia de consistir a desenvolupar-ne tots els detalls i relacions.

III

La concepció materialista de la història parteix de la proposició que la producció dels mitjans de subsistència de la vida humana i, després de la producció, l'intercanvi de les coses produïdes, constitueixen la base de tota l'estructura social; que en

tota formació social històrica la forma en què la riquesa és distribuïda i en què la societat es divideix en classes o estaments depèn d'allò que es produeix, de com es produeix i de com s'intercanvien els productes. Des d'aquest punt de vista, les causes finals de tots els canvis socials i de les revolucions polítiques s'han de cercar no en els cervells dels homes, no en la visió interior de la veritat i la justícia eternes, sinó en les modificacions, en els modes de producció i d'intercanvi. S'han de cercar no en la filosofia, sinó en l'economia de cada època particular. La creixent consciència que les actuals institucions socials són irracionals i injustes, que la raó s'ha convertit en desraó i el just en injust demostra, únicament, que s'han produït silenciosament canvis en els modes de producció i d'intercanvi, als quals no correspon ja un ordre social, adaptat a les condicions econòmiques anteriors. D'això, se'n dedueix, també, que a l'interior dels modes de producció canviats hi ha d'haver ja, en condicions més o menys desenvolupades, els mitjans d'eliminar les contradiccions revelades. Aquests mitjans no s'han d'inventar, no s'han de deduir de cap principi fonamental, sinó que s'han de descobrir en els obstinats fets de l'actual sistema de producció.

Quina és, en aquest aspecte, la posició del socialisme modern?

L'actual estructura de la societat és obra de la classe dominant dels nostres dies, de la burgesia: això ho admet gairebé tothom. El mode de producció peculiar de la burgesia, conegut de Marx ençà amb el nom de mode de producció capitalista, era incompatible amb el sistema feudal, amb els privilegis que conferia a individus, a estaments socials sencers i a corporacions locals, i amb els vincles hereditaris de subordinació que constituïen el marc de la seva organització social. La burgesia va enderrocar el sistema feudal i va edificar sobre les seves ruïnes l'ordre social capitalista, el regne de la lliure empresa, de la llibertat personal, de la igualtat davant la llei de tots els propietaris de mercaderies, de totes les restants benediccions capitalistes. A partir d'aquell moment, el mode capitalista de producció podia desenvolupar-se lliurement. El vapor i les màquines van transformar la vella manufactura en indústria moderna i les

forces productives es van desenvolupar, sota la guia de la burgesia, amb una rapidesa i en un grau sense precedents. Però, igual com la vella manufactura, en la seva època, i l'artesanía, cada vegada més desenvolupada sota la seva influència, van topar amb les traves feudals dels gremis, la indústria moderna, en el seu desenvolupament més complet, topa amb els estrets límits en què l'ha confinada el mode de producció capitalista. Les noves forces productives desborden ja el mode capitalista d'explotar-les. I aquest conflicte entre les forces productives i els modes de producció no és un conflicte engendrat en la ment de l'home, com el conflicte entre el pecat original i la justícia divina. Existeix objectivament, fora de nosaltres, independentment de la voluntat i de les accions dels homes que l'han provocat. El socialisme modern no és res més que el reflex d'aquest conflicte real en el pensament; el seu reflex ideal en les ments, començant per les ments de la classe que en pateix directament: la classe obrera.

En què consisteix aquest conflicte?

Abans de la producció capitalista, és a dir, a l'Edat Mitjana, regia amb caràcter general el sistema de la petita indústria, basada en la propietat privada dels treballadors sobre llurs mitjans de producció; al camp, era l'agricultura del petit pagès, lliure o serf; a les ciutats, l'artesanía organitzada en gremis. Els instruments de treball —la terra, els estris agrícoles, el taller, les eines— eren els instruments de treball dels individus aïllats, adaptats a l'ús d'un sol obrer i, per tant, de petites dimensions, circumscrits, limitats. Però per aquesta mateixa raó pertanyien en general al productor mateix. Concentrar aquests mitjans de producció esparsos i limitats, ampliar-los, convertir-los en les poderoses palanques de la producció actual: aquesta va ser la funció històrica de la producció capitalista i de la seva portadora, la burgesia. A la secció IV de *Das Kapital*, Marx explica detalladament aquest procés, iniciat al segle XV i que ha arribat fins als nostres dies passant per tres fases: la de la cooperació simple, la de la manufactura i la de la indústria moderna. Però Marx demostra també que la burgesia no podia transformar aquells

mitjans de producció primitius en poderoses forces productives sense convertir-los, alhora, de mitjans de producció individuals en mitjans de producció socials, manejables únicament per una col·lectivitat d'homes. La filosa, el teler de mà, el martell del ferrer van ser substituïts per la màquina de filar, el teler mecànic, el martell a vapor; el taller individual, per la factoria, la qual implica la cooperació de centenars i milers de treballadors. Semblantment, la producció va deixar de ser una sèrie d'actes individuals separats per a convertir-se en una sèrie d'actes socials, i els productes individuals es van convertir en productes socials. El fil, la tela, els articles de metall que sortien ara de la factoria eren el producte comú de molts obrers, havien passat successivament per les seves mans abans de convertir-se en productes acabats. Ningú no podia dir: "Això ho he fet jo, és el meu producte".

Però quan en una determinada societat la forma de producció fonamental és una divisió espontània del treball que sorgeix gradualment i no segons un pla preconcebut, els productes hi prenen la forma de mercaderies, l'intercanvi de les quals, la compra i la venda, permet als productors individuals de satisfer les seves múltiples necessitats. Així va passar a l'Edat Mitjana. El pagès, per exemple, venia a l'artesà productes agrícoles i li comprava productes artesanals. En aquella societat de productors aïllats, de productors de mercaderies, es va introduir el nou mode de producció. Enmig de la vella divisió del treball, sorgida espontàniament i sense cap pla definit, sense cap pla que regís el conjunt de la societat, va aparèixer una divisió del treball basada en un pla definit a l'interior de la factoria, i al costat de la producció individual va aparèixer la producció social. Els productes d'ambdues es venien al mateix mercat i, per tant, a preus aproximadament iguals. Però l'organització basada en un pla definit era més forta que la divisió espontània del treball. Les fàbriques que treballaven amb les forces combinades d'una col·lectivitat d'individus, produïen mercaderies més barates que els petits productors individuals. La producció individual va sucumbir en tots els sectors, un darrera l'altre. La producció socialitzada va revolucionar tots els vells mètodes de

producció. Ara el seu caràcter revolucionari passava tan desapercebut que hom l'introduïa, al contrari, com un mitjà d'augmentar i desenvolupar la producció de mercaderies. Quan va aparèixer, ja va trobar a la seva disposició —i el va utilitzar àmpliament— tot un mecanisme per a la producció i intercanvi de mercaderies: el capital comercial, la indústria artesana i el treball assalariat. La producció socialitzada es va introduir, doncs, com una nova forma de producció de mercaderies; per això van continuar vigents les velles formes d'apropiació i van ser aplicades també als seus productes.

A l'etapa medieval de la producció de mercaderies, no es podia plantejar la qüestió de la propietat del producte del treball. En general, el productor individual produïa les pròpies eines amb matèries primeres també pròpies, normalment amb el treball de les seves mans o les de la seva família. No tenia cap necessitat d'apropiar-se del nou producte. Li pertanyia totalment, com una cosa natural. La propietat del producte es basava, doncs, en el propi treball. Quan es recorria a l'ajuda externa era, en general, d'escassa importància i en la majoria dels casos no sols era compensada amb un salari: els aprenents i els oficials dels gremis treballaven menys per la despesa i els salaris que per l'educació, per tal de poder-se convertir en mestres artesans.

Hi va haver després la concentració dels mitjans de producció i dels productors en grans tallers i manufactures, la seva transformació en mitjans de producció i en productors socialitzats. Però els productors i els mitjans de producció socialitzats i els seus productes eren tractats, després del canvi, com ho havien estat abans, és a dir, com els mitjans de producció i els productes d'individus. Fins aleshores, el propietari dels instruments de treball s'apropiava personalment del producte perquè, en general, era el seu propi producte i l'ajuda d'altri era una excepció. Ara, el propietari dels instruments de treball continuava apropiant-se del producte, bé que ja no fos el seu producte, sinó, exclusivament, el producte d'altri. Els béns produïts socialment no eren, doncs, apropiats per aquells que havien posat

efectivament en acció els mitjans de producció i havien produït efectivament les mercaderies, sinó pels capitalistes. Els mitjans de producció i la producció en si s'havien socialitzat. Però continuaven sotmesos a una forma d'apropiació que pressuposa la producció privada dels individus, és a dir, una forma d'apropiació en què tothom és propietari del seu producte i el duu directament al mercat. El mode de producció està sotmès a aquesta forma d'apropiació, bé que aboleixi les condicions en què aquesta es basa.

Aquesta contradicció, que dona al nou mode de producció el seu caràcter capitalista, conté el germen de tots els antagonismes socials actuals. Com més gran és el domini del nou mode de producció sobre tots els sectors importants de la producció a tots els països industrials, com més redueix la producció individual a un residu insignificant, més clarament es revela la incompatibilitat de la producció socialitzada amb l'apropiació capitalista.

Com ja hem dit, els primers capitalistes van trobar, al costat d'altres formes de treball, un treball assalariat a la seva disposició, en el mercat. Però era un treball assalariat excepcional, complementari, accessori, transitori. El jornaler agrícola es llogava ocasionalment, però tenia un tros de terra pròpia amb la qual sempre podia assegurar-se una subsistència mínima. Els gremis estaven organitzats de tal manera que l'oficial d'avui es convertia en el mestre de demà. Però tot això va canviar quan els mitjans de producció es van socialitzar i es van concentrar en mans dels capitalistes. Els mitjans de producció i el producte del productor individual van anar perdent el seu valor; l'única possibilitat del productor era convertir-se en treballador assalariat a les ordres del capitalista. El treball assalariat, que abans era l'excepció, es va convertir en la regla i en la base de tota la producció; abans era complementari, ara era l'única funció de l'obrer. L'obrer assalariat temporal es va convertir en obrer assalariat permanent, per tota la vida. El nombre d'aquests obrers assalariats permanents va ser enormement incrementat per l'esfondrament simultani del sistema feudal, per la dissolució de les hosts dels senyors feudals, per l'expulsió dels pagesos de les seves cases i terres, etc. Es va arribar a una separació completa entre els

mitjans de producció concentrats en les mans dels capitalistes, d'una banda, i els productors, que no posseïen res més que la seva força de treball, de l'altra. La contradicció entre la producció socialitzada i l'apropiació capitalista es va manifestar en forma d'antagonisme entre el proletariat i la burgesia.

Hem vist que el mode de producció capitalista es va obrir pas en una societat de productors de mercaderies, de productors individuals, el vincle social dels quals era l'intercanvi dels seus productes. Però tota societat basada en la producció de mercaderies té una peculiaritat: que els productors han perdut el control sobre les seves pròpies relacions socials. Cada home produeix per a ell mateix amb els mitjans de producció de què disposa i per a l'intercanvi d'allò que necessita per a satisfer les restants necessitats. Ningú no sap la quantitat del seu article particular que arriba al mercat ni quina quantitat n'és desitjada. Ningú no sap si el seu producte individual trobarà una demanda efectiva, si podrà cobrir les despeses ni si arribarà a vendre'l. L'anarquia regna en la producció social.

Però la producció de mercaderies, com qualsevol altra forma de producció, té les seves lleis peculiars, inseparables; i aquestes lleis operen malgrat l'anarquia, a l'interior i a través de l'anarquia. Es revelen en l'única forma persistent de relació social, és a dir, en l'intercanvi, i afecten els productors individuals com a lleis imperatives de la competència. De primer, són desconegudes per aquests productors mateixos i han de ser descobertes gradualment, a base de l'experiència. Operen, doncs, independentment dels productors, contra ells, com a lleis naturals inexorables de la seva forma de producció particular, el producte impera sobre els productors.

A la societat medieval, especialment als primers segles, la producció anava dirigida essencialment cap a la satisfacció de les necessitats de l'individu. En general, només satisfieia les necessitats del productor i de la seva família. Quan hi havia relacions de dependència personal, com s'esdevenia al camp, contribuïa també a satisfer les necessitats

del senyor feudal. No hi havia, doncs, intercanvi; per tant, els productes no assumien el caràcter de mercaderies. La família del pagès produïa gairebé tot el que necessitava: vestits, mobles i mitjans de subsistència. Només va començar a produir mercaderies quan va produir més d'allò que necessitava per a satisfer les pròpies necessitats i per als pagaments en espècie al senyor feudal. Aquest excedent, llançat a l'intercanvi social i posat a la venda, es va convertir en mercaderia.

És cert que els artesans de les ciutats van haver de produir des del primer moment per a l'intercanvi. Però també elaboraven la major part d'allò que necessitaven per a satisfer les seves necessitats individuals. Tenien horts i trossos de terra. Criaven el seu bestiar a les prades i boscos comunals, d'on extreïen també fusta i llenya. Les dones filaven el lli, la llana, etc. La producció per a l'intercanvi, la producció de mercaderies estava tot just a la infància. L'intercanvi era, doncs, limitat, el mercat era estret, els mètodes de producció estables; hi havia exclusivisme local cara enfora, unitat local cara endins; la Marca en el camp, el gremi a la ciutat.

Però en estendre's la producció de mercaderies, i, especialment, en introduir-se el mode de producció capitalista, les lleis de la producció de mercaderies, fins aleshores latents, van entrar en acció més obertament i amb més força. Els vincles es van afluixar, els vells límits exclusivistes es van trencar, els productors es van convertir més i més en productors de mercaderies independents, aïllats. Es va veure clarament que la producció de la societat en general funcionava sense un pla, de manera accidental, anàrquicament; i l'anarquia es va anar aguditzant cada vegada més. Però el principal mitjà amb què el mode de producció capitalista intensificava aquesta anarquia de la producció social era exactament el contrari de l'anarquia: la creixent organització de la producció sobre una base social en cada establiment productor. S'acabà, doncs, la vella situació, pacífica i estable. Allí on s'introduïa aquesta organització de la producció, no tolerava cap altre mètode de producció al seu costat. El terreny del treball es va convertir en un camp de batalla. Les grans descobertes

geogràfiques i la colonització que les va seguir van multiplicar els mercats i van accelerar la transformació de l'artesanía en manufactura. No sols va esclatar la guerra entre els productors individuals de localitats particulars. Les lluites locals es van convertir en conflictes nacionals, en les guerres comercials dels segles XVII i XVIII.

Finalment, la indústria moderna i l'obertura del mercat mundial van universalitzar la lluita i li van donar, alhora, una violència inoïda. L'existència o la inexistència dels capitalistes individuals, d'indústries senceres i fins i tot de països, depenia dels avantatges respectius en les condicions naturals o artificials de la producció. Aquell que sucumbia era marginat sense pietat. Era la lluita darwiniana de l'individu per la seva existència, transferida de la natura a la societat amb una violència intensificada. Les condicions de l'existència natural de l'animal es van convertir en el terme final del desenvolupament humà. La contradicció entre la producció socialitzada i l'apropiació capitalista es va manifestar en forma d'antagonisme entre l'organització de la producció a l'interior de cada fàbrica i l'anarquia de la producció a la societat en general.

El mode de producció capitalista es mou entre aquestes dues formes de l'antagonisme que li és inherent des del seu origen. Mai no pot sortir d'aquest "cercle viciós", ja descobert per Fourier. Ara, allò que Fourier no podia veure en la seva època és que aquest cercle es redueix gradualment; que el moviment s'assembla cada vegada més a una espiral i ha d'arribar a una fi, com el moviment dels planetes, per col·lisió amb el centre. És la força imperativa de l'anarquia en la producció de la societat en general allò que converteix cada vegada més completament la gran majoria dels homes en proletaris; i són les masses proletàries les que posaran fi a l'anarquia en la producció. És la força imperativa de l'anarquia en la producció social allò que converteix la il·limitada perfectibilitat de la maquinària en la indústria moderna en una llei que obliga tots els capitalistes a perfeccionar constantment la seva maquinària, sota pena de ruïna.

Però perfeccionar la maquinària vol dir fer superflu el treball humà. Si la introducció i l'increment de la maquinària signifiquen el desplaçament de milions de treballadors manuals per unes quantes màquines, el perfeccionament de la maquinària significa el desplaçament d'un nombre creixent d'obriers mecànics. Significa, en última instància, la producció d'un excedent de treballadors assalariats per damunt de les necessitats del capital, la formació d'un exèrcit industrial de reserva, com jo el vaig anomenar l'any 1845, disponible quan la indústria treballa a alta pressió i fàcilment expulsable quan ocorre la inevitable crisi; és un constant pes mort per a la classe obrera en la seva lluita per l'existència contra el capital, un regulador per a mantenir els salaris a un nivell baix, adequat als interessos del capital. La maquinària esdevé, doncs, per a dir-ho amb les paraules de Marx, l'arma més poderosa en la guerra del capital contra la classe obrera; els instruments de treball arrenquen constantment els mitjans de subsistència de les mans del treballador; el producte de l'obrer es converteix en un instrument de la seva subjugació. L'economia dels instruments de treball és, doncs, des del primer moment, el més despietat malbaratament de força de treball i un robatori basat en les condicions normals de funcionament del treball; la maquinària, "l'instrument més poderós per a abreujar la jornada de treball, es converteix en el mitjà més infal·lible per a posar tot el temps del treballador i de la seva família a disposició del capitalista per al propòsit d'augmentar el valor del seu capital" (*Das Kapital*). L'excés de treball dels uns es converteix en la premissa de l'ociositat dels altres, i la indústria moderna que cerca nous consumidors per tot el món, redueix el consum de les seves pròpies masses al mínim de subsistència, amb la qual cosa destrueix el seu propi mercat interior. "La llei que sempre equilibra l'excés relatiu de la població, o exèrcit industrial de reserva, amb el volum i l'energia de l'acumulació encadena el treballador al capital més sòlidament que Vulcà no va encadenar Prometeu a la roca. Fa que l'acumulació del capital vagi acompanyada d'una acumulació corresponent de la misèria. L'acumulació de la riquesa en un dels pols és, doncs, acumulació de la misèria, de la fatiga, de l'esclavitud, de la ignorància, de la brutalitat, de la degradació mental, en el pol oposat,

és a dir, en el de la classe que produeix el seu propi producte en forma de capital" (Das Kapital). Esperar una altra divisió dels productes en el mode de producció capitalista és com esperar que els elèctrodes d'una bateria no descompondran l'aigua acidulada ni alliberaran oxigen en el pol positiu i hidrogen en el negatiu, mentre siguin connectats a la bateria.

Hem vist que la creixent capacitat de perfeccionament de la maquinària moderna es converteix, a causa de l'anarquia de la producció social, en una llei imperativa que obliga constantment el capitalista industrial a millorar la seva maquinària, a augmentar constantment la seva capacitat productiva. La simple possibilitat d'estendre l'àmbit de la producció es converteix per a ell en una llei igualment imperativa. L'enorme força expansiva de la indústria moderna, en comparació amb la qual l'expansió dels gasos és un joc d'infants, se'ns apareix com una necessitat d'expansió, qualitativa i quantitativa, que es burla de totes les resistències que li oposen el consum, les vendes, els mercats per als productes de la indústria moderna. Però la capacitat d'expansió dels mercats, en extensió i intensitat, és regida per lleis molt distintes, molt menys enèrgiques. L'expansió dels mercats no pot seguir el ritme de l'expansió de la producció. El xoc esdevé inevitable i, puix que no hi pot haver cap solució real mentre no desaparegui el mode de producció capitalista, els xocs es reproduïxen periòdicament. La producció capitalista ha engendrat un altre "cercle viciós".

Efectivament, des de 1825, quan va esclatar la primera crisi general, tot el món industrial i comercial, la producció i l'intercanvi entre els pobles civilitzats i el seu seguici de països més o menys bàrbars, són desconjuntats cada deu anys aproximadament. El comerç es paralitza, els mercats se saturen, els productes s'acumulen i no hi ha manera de vendre'ls, el diner líquid desapareix, el crèdit s'esvaeix, les fàbriques es tanquen, la gran massa dels obrers manquen de mitjans de subsistència, precisament perquè n'han produïts massa; la bancarrota segueix la bancarrota, les liquidacions segueixen les liquidacions. L'estagnació dura uns anys; les forces productives i els

productes són malbaratats i destruïts, fins que la massa de mercaderies acumulades, menys o menys depreciades, acaba trobant sortida i la producció i l'intercanvi tornen a moure's gradualment. De mica en mica, el ritme s'accelera i esdevé un trot. El trot industrial es converteix en galop i el galop en cursa desenfrenada de la indústria, del crèdit comercial i de l'especulació; després d'una sèrie de salts arriscats, la folla cursa acaba allí on ha començat: en la fossa d'una crisi. I així una i altra vegada. Des de 1825 hem conegut aquesta situació cinc vegades i en el moment actual (1877) hi estem passant per sisena vegada. I el caràcter d'aquestes crisis és tan clar i net que Fourier les va definir d'una vegada per sempre quan va descriure la primera com una crise pléthorique, una crisi deguda a l'excés d'abundància.

En aquestes crisis, la contradicció entre la producció socialitzada i l'apropiació capitalista acaba amb una explosió violenta. La circulació de mercaderies s'atura. El diner, el mitjà de circulació, esdevé un obstacle per a aquesta. Totes les lleis de la producció i la circulació de mercaderies són capgirades. La col·lisió econòmica arriba al seu apogeu. El mode de producció es rebel·la contra el mode d'intercanvi.

El fet que l'organització socialitzada de la producció a l'interior de la fàbrica s'hagi desenvolupat de tal manera que resulti incompatible amb l'anarquia de la producció en la societat, anarquia que coexisteix amb ella i la domina, és revelat als capitalistes per la violenta concentració del capital durant les crisis, amb la ruïna de molts grans capitalistes i, sobretot, de molts capitalistes petits. Tot el mecanisme del mode de producció capitalista s'enfonsa sota la pressió de les forces productives, la seva pròpia creació. Ja no pot convertir en capital tota aquesta massa de mitjans de producció. Resten inactius i provoquen la inactivitat de l'exèrcit industrial de reserva. Mitjans de producció, mitjans de subsistència, treballadors disponibles: tots els elements de la producció i de la riquesa general existeixen en abundància. Però "l'abundància es converteix en font de misèria i de penúria" (Fourier), perquè impedeix la transformació dels mitjans de producció i de subsistència en capital. En la societat capitalista, els

mitjans de producció només poden funcionar quan han estat prèviament transformats en capital, és a dir, en mitjans d'explotació de la força de treball humana. La necessitat d'aquesta transformació dels mitjans de producció i de subsistència en capital és com una mena de fantasma que s'interposa entre aquells i els obrers: impedeix la reunió de les palanques materials i personals de la producció, impedeix que els mitjans de producció funcionin i que els obrers treballin i visquin. Veiem, doncs, que d'una banda el mode de producció capitalista és incapaç d'impulsar directament aquestes forces productives. D'altra banda, aquestes mateixes forces productives pressionen, amb una energia creixent, per a l'eliminació de la contradicció existent, per a l'abolició de la seva condició de capital, per al reconeixement pràctic del seu caràcter de forces productives socials.

Aquesta rebel·lió de les forces productives, a mesura que esdevenen més poderoses, contra la seva qualitat de capital, aquesta pressió, cada vegada més forta, pel reconeixement del seu caràcter social, obliga el capitalista a tractar-les més i més com a forces productives socials, en la mesura que això és possible en les condicions del capitalisme. El període d'alta pressió industrial, amb la seva il·limitada inflació del crèdit, i la crisi en si, amb el col·lapse dels grans establiments capitalistes, tendeixen a fomentar un tipus de socialització de les grans masses dels mitjans de producció: el de les diferents classes de societats anònimes. Molts d'aquests mitjans de producció i de distribució són, des del primer moment, tan colossals que, com els ferrocarrils, exclouen totes les formes restants d'explotació capitalista. En un estadi ulterior de l'evolució, també aquesta forma resulta insuficient. Els grans productors nacionals d'una branca industrial s'uneixen per a formar un trust, una agrupació encaminada a regular la producció. Determinen la quantitat total que s'ha de produir, se la reparteixen entre ells, i imposen d'aquesta manera un preu de venda fixat prèviament. Però aquesta mena de trusts corren el perill d'esfondrar-se quan els negocis van malament i per això empenyen cap a una socialització encara més concentrada. Tota la branca industrial es converteix en

una sola societat anònima, de dimensions gegantines, i la competència interior és desplaçada pel monopoli interior d'aquesta única companyia. Així va ocórrer l'any 1890 amb la producció anglesa d'àlcals: després de fusionar-se les quaranta-vuit grans fàbriques del país, està actualment en mans d'una sola companyia, amb una direcció i un pla únics i un capital de sis milions de lliures.

En els trusts, la lliure competència es converteix en el seu contrari: en monopoli; i la producció sense pla de la societat capitalista capitula davant la producció planificada i organitzada de la naixent societat socialista. És clar que, de moment, en benefici i profit dels capitalistes. Però en aquest cas l'explotació és tan palpable que s'ha d'esfondrar foraixosament. Cap poble no tolerarà una producció dirigida pels trusts, una explotació tan descarada de la col·lectivitat per una petita banda d'embutxacadors de dividendes.

En tot cas, amb trusts o sense, el representant oficial de la societat capitalista —l'Estat— ha d'acabar fent-se càrrec de la direcció de la producció. La necessitat a què respon aquesta transformació d'algunes empreses en propietat de l'Estat comença manifestant-se en les grans empreses de transports i de comunicacions, com els correus, el telègraf i els ferrocarrils.

Si les crisis demostren la incapacitat de la burgesia de continuar regint les forces productives modernes, la transformació de les grans empreses de producció i transport en societats anònimes, trusts i propietats de l'Estat demostra que la burgesia ja no és indispensable per a aquestes funcions. Actualment, les funcions socials del capitalista són exercides per empleats a sou i tota l'activitat social d'aquell consisteix a embutxacar-se dividendes i a jugar a la borsa, on els diferents capitalistes es despullen mútuament dels seus capitals. Abans, el mode de producció capitalista desplaçava els obrers.

Ara desplaça també els capitalistes, els arracona, com els obrers, entre les files de la població excedent, bé que no immediatament en les de l'exèrcit industrial de reserva. Ara, la transformació en

societats anònimes, en trusts o en propietats de l'Estat no elimina el caràcter capitalista de les forces productives. En allò que concerneix les societats anònimes i els trusts, la cosa és clara. I l'Estat modern és, únicament, l'organització creada per la societat burgesa per a defensar les condicions externes del mode de producció capitalista, contra la interferència dels obrers i també contra la dels capitalistes individuals. L'Estat modern, sigui quina sigui la seva forma, és una màquina essencialment capitalista, és l'Estat dels capitalistes, la personificació ideal de tot el capital nacional. I com més forces productives assumeixi en propietat, més es convertirà en capitalista col·lectiu, nacional, i més ciutadans explotarà. Els obrers continuen essent obrers assalariats, proletaris. La relació capitalista no desapareix. Més aviat s'aguditzada. Però, en arribar al cim, cau, s'enfonsa. La propietat de l'Estat sobre les forces productives no és una solució del conflicte, però conté en el seu si les condicions tècniques que formen els elements d'aquesta solució.

La solució només pot consistir a reconèixer de manera efectiva el caràcter social de les forces productives modernes i, per tant, a harmonitzar el mode de producció, d'apropiació i de canvi amb el caràcter social dels mitjans de producció. Només hi ha un camí: que la societat, obertament i directament, prengui possessió d'unes forces productives que ja han escapat a tot control, llevat al de la societat en general. El caràcter social dels mitjans de producció i dels productes reacciona avui contra els productors, trenca periòdicament els canals de la producció i del canvi, actua com una llei de la natura que opera cegament, violentament, destructivament. Però quan la societat prengui possessió de les forces productives, el caràcter social dels mitjans de producció i dels productes serà utilitzat pels productors amb una comprensió perfecta de la seva natura, i en comptes de ser una font de pertorbació i de col·lapse periòdic es convertirà en la palanca més poderosa de la producció en si.

Les forces socials actives operen, mentre no les comprem i comptem amb elles, exactament igual com les forces de la natura: cegament, violentament, destructivament. Però quan les comprem, quan copsem la seva acció, la seva direcció, els seus efectes, de

nosaltres depèn supeditar-les cada vegada més a la nostra voluntat i atènyer amb elles els nostres objectius. Això és especialment aplicable a les gegantines forces productives d'avui. Mentre ens resistim obstinadament a comprendre la seva natura i caràcter —i a aquesta comprensió s'oposen el mode de producció capitalista i els seus defensors—, mentre les forces productives operin malgrat nosaltres, contra nosaltres, ens dominaran, com ja hem demostrat detalladament més amunt.

Però quan comprenem la seva natura, es poden transformar, en mans dels productors associats, de tirans demoníacs en servidors obedients. És la mateixa diferència que hi ha entre la força destructiva de l'electricitat en el llamp de la tempestat i l'electricitat domada al servei del telègraf i de l'arc voltaic; la diferència que hi ha entre l'incendi destructor i el foc posat al servei de l'home. Amb aquest reconeixement final de la veritable natura de les forces productives actuals, l'anarquia de la producció social és substituïda per la regulació social de la producció amb un pla definit, d'acord amb les necessitats de la comunitat i de cada individu. El mode de producció capitalista, on el producte esclavitzava de primer el productor i després l'apropiador, és reemplaçat aleshores per un mode d'apropiació dels productes basat en la natura dels mitjans de producció moderns; és a dir, d'una banda, per l'apropiació social directa, com a mitjà de mantenir i estendre la producció; d'altra banda, per l'apropiació individual directa, com a mitjà de subsistència i de gaudi.

En transformar en proletaris la immensa majoria de la població, el mode capitalista de producció crea la força que, si no vol ser destruïda, està obligada a fer aquesta revolució. I en forçar cada vegada més la conversió dels grans mitjans de producció socialitzats en propietat de l'Estat, assenyalava ja el camí per a la realització d'aquesta revolució. El proletariat pren en les seves mans el poder polític i converteix els mitjans de producció en propietat de l'Estat.

Però amb aquest mateix acte s'aboleix ell mateix com a proletariat, aboleix totes les diferències i tots els antagonismes de classe, aboleix l'Estat com a tal Estat. La societat, basada fins aleshores en antagonismes de classe, ha tingut necessitat de l'Estat. És a dir, ha tingut necessitat d'una organització d'aquella classe particular que era pro tempore la classe explotadora, una organització concebuda per a impedir tota interferència exterior en les condicions de producció existents i, especialment, per a mantenir per força les classes explotades en les condicions d'opressió que corresponien al mode de producció concret (esclavatge, servitud, treball assalariat). L'Estat era el representant oficial de tota la societat, la seva síntesi en un cos visible. Però únicament en la mesura que era l'Estat d'aquella classe que representava, en la seva època, tota la societat: a l'època antiga, l'Estat dels ciutadans propietaris d'esclaus; a l'Edat Mitjana, l'Estat dels senyors feudals; en la nostra pròpia època, l'Estat de la burgesia. Quan, finalment, es converteixi en el representant real de tota la societat, esdevindrà innecessari. Quan ja no hi hagi cap classe per oprimir; quan desapareguin el domini d'una classe i la lluita individual per l'existència, basada en l'actual anarquia de la producció, amb les topades i els excessos a què dona lloc, no restarà ja res per a reprimir i resultarà innecessària, supèrflua, una força repressiva especial, l'Estat. El primer acte amb què l'Estat es constitueix realment en representant de tota la societat —la presa de possessió dels mitjans de producció en nom de la societat—, és, alhora, el seu darrer acte independent com a Estat. La interferència de l'Estat en les relacions socials esdevé supèrflua en un sector darrera l'altre i cessa per ella mateixa; el govern de les persones és reemplaçat per l'administració de les coses i per la direcció dels processos de producció. L'Estat no és "abolit": s'extingeix. Això ens permet de valorar l'abast de la frase "un Estat lliure", tant en la seva justificació com a consigna agitadòria com en allò que concerneix la seva manca de fonament científic; ens permet de valorar també l'exigència dels anomenats anarquistes d'abolició de l'Estat de cop i volta.

Des de l'aparició històrica del mode de producció capitalista, sempre hi ha hagut individus i sectes que han somniat en l'apropiació de tots els mitjans de producció per la societat com a ideal per al futur. Però aquesta apropiació només era possible, només podia ser una necessitat històrica quan existissin les condicions efectives per a la seva realització. Igual com els restants progressos socials, perquè sigui practicable no n'hi ha prou que els homes comprenguin racionalment que l'existència de classes socials és incompatible amb la justícia, amb la igualtat, etc., no n'hi ha prou amb la voluntat d'abolir aquestes classes: calen determinades condicions econòmiques. La separació de la societat en una classe explotadora i en una classe explotada, en una classe dominant i una classe oprimida, ha estat la conseqüència necessària del deficient i limitat desenvolupament de la producció a les èpoques anteriors. Mentre el treball social total només produeix l'estrictament indispensable per a cobrir les necessitats bàsiques de tots, i potser una mica més; mentre el treball absorbeix tot o gairebé tot el temps de la gran majoria dels membres de la societat, mentre duren aquestes circumstàncies, diem, la societat es divideix necessàriament en classes. Al costat de la gran majoria, obligada a suportar exclusivament la càrrega del treball, sorgeix una classe alliberada del treball directament productiu, una classe que s'ocupa dels afers generals de la societat: la direcció del treball, de l'Estat, dels negocis, del dret, el cultiu de la ciència, de l'art, etc. En la base de la divisió de la societat en classes hi ha, doncs, la llei de la divisió del treball. Però això no impedeix que la divisió en classes sigui imposada mitjançant la violència i el robatori, l'engany i el frau. No impedeix que la classe dominant, un cop instal·lada en la seva posició, consolidi el seu poder a costa de la classe treballadora i converteixi el seu predomini social en una major explotació de les masses.

Veiem, doncs, que la divisió en classes té una certa justificació històrica, però només per a un període determinat, només en determinades condicions socials. S'ha basat en la insuficiència de la producció. Serà eliminada pel desenvolupament complet de les modernes forces productives. De fet, l'abolició de les classes en la

societat pressuposa un grau de desenvolupament històric en què l'existència no ja de tal o tal classe dominant, sinó de totes les classes dominants i, per tant, l'existència de les diferències de classe, s'hagi convertit en un anacronisme. Pressuposa, doncs, un desenvolupament molt elevat de la producció, en què l'apropiació dels mitjans de producció i dels productes i, per tant, de la dominació política, del monopoli de la cultura i de la direcció intel·lectual per una classe determinada de la societat sigui no sols supèrflua, sinó que constitueixi econòmicament, políticament i intel·lectualment un obstacle per al desenvolupament.

Ja hi hem arribat, en aquest punt. La bancarrota política i intel·lectual de la burgesia no és ja cap secret ni per als mateixos burgesos. L'ur bancarrota econòmica es manifesta regularment cada deu anys. A cada crisi, la societat és ofegada sota el pes de les seves pròpies forces productives i dels seus productes: no els pot utilitzar i roman impotent, davant l'absurda contradicció d'uns productors que no poden consumir perquè falten consumidors. La força expansiva dels mitjans de producció trenca els lligams que els ha imposat el mode de producció capitalista. L'ur alliberament d'aquests lligams és la premissa indispensable per a un desenvolupament ininterromput i constantment accelerat de les forces productives i, per tant, per a un creixement pràcticament il·limitat de la producció. I això no és tot. L'apropiació socialitzada dels mitjans de producció elimina no sols les actuals restriccions artificials de la producció, sinó també el malbaratament i la devastació de les forces productives i dels productes que acompanyen avui inevitablement la producció i que arriben a un punt culminant durant les crisis. Més encara, allibera i posa a disposició de la comunitat una gran massa de mitjans de producció i de productes, eliminant l'absurda extravagància de les actuals classes dominants i dels seus representants polítics. La possibilitat d'assegurar a cada membre de la societat, per mitjà de la producció socialitzada, no sols una existència material més i més plena, sinó també una existència que garanteixi a tothom el lliure desenvolupament i el lliure exercici de les facultats físiques i mentals, aquesta possibilitat, diem, es dona ara per primera vegada i es dona

de manera efectiva. Amb l'apropiació dels mitjans de producció per la societat, la producció de mercaderies desapareix i amb ella desapareix simultàniament el domini del producte sobre el productor. L'anarquia en la producció social és reemplaçada per una organització sistemàtica, definida. La lluita per l'existència individual desapareix. Per primera vegada, l'home se separa definitivament, en cert sentit, del regne animal, se sobreposa a les simples condicions animals d'existència i se sotmet a condicions realment humanes. Les condicions de vida que envolten l'home i que fins ara l'han dominat, passen sota el control i el domini de l'home; per primera vegada, esdevé el senyor real i conscient de la natura, perquè ha dominat la seva pròpia organització social. Les lleis de la seva acció social, que fins ara s'enfrontaven amb ell com a lleis de la natura alienes i dominadores, seran utilitzades amb plena consciència i comprensió, és a dir, seran dominades per ell. L'organització social de l'home, que fins ara se li enfrontava com una necessitat imposada per la natura i la història, esdevé el resultat de la seva pròpia acció lliure. Les forces objectives alienes que han regit fins ara la història, passen sota el control de l'home. Només a partir d'aquest moment podrà l'home fer la seva pròpia història, cada vegada més conscientment; només a partir d'aquest moment les causes socials posades en marxa per ell donaran en una mesura creixent els resultats que es proposava. És el pas de l'home del regne de la necessitat al regne de la llibertat.

Resumirem breument el nostre esquema de l'evolució històrica:

I. La societat medieval. Producció individual a petita escala. Mitjans de producció adaptats a l'ús individual i, per tant, primitius, toscos, mesquins, poc eficaaixòs. Producció per al consum immediat, del productor mateix o del seu senyor feudal. Només quan hi ha un excedent de producció, després de cobert el consum, s'ofereix a la venda i entra en l'intercanvi. Per tant, la producció de mercaderies es troba tot just a la infància. Però ja conté, en embrió, l'anarquia de la producció social.

II. La revolució capitalista. Transformació de la indústria, en un primer moment, mitjançant la cooperació simple i la manufactura. Concentració dels mitjans de producció, fins aleshores esparsos, en grans tallers. A conseqüència d'això, transformació d'aquests mitjans de producció individuals en mitjans de producció socials — transformació que, en general, no afecta la forma de l'intercanvi. Les velles formes de l'apropiació continuen en peu. Apareix el capitalista. En la seva qualitat de propietari dels mitjans de producció, s'apropia també dels productes i els converteix en mercaderies. La producció es converteix en un acte social. L'intercanvi i l'apropiació continuen essent actes individuals, actes realitzats per individus. El producte social és apropiat pel capitalista individual. Contradicció fonamental, de la qual provenen totes les contradiccions en què es mou la societat actual i que la indústria moderna posa clarament de manifest:

a) Separació entre el productor i els mitjans de producció. Condemna de l'obrer a ser assalariat tota la vida. Antagonisme entre el proletariat i la burgesia.

b) Predomini i efectivitat creixents de les lleis que regeixen la producció de mercaderies. Competència desenfrenada. Contradicció entre l'organització socialitzada a cada fàbrica i l'anarquia social en la producció total.

c) D'una banda, perfeccionament de la vella maquinària, convertit per la competència en precepte imperatiu per a cada fabricant i complementat per un creixent desplaçament d'obrers. Exèrcit industrial de reserva. D'altra banda, expansió il·limitada de la producció, també imposada per la competència a cada fabricant. Per ambdós costats, un desenvolupament inoït de les forces productives, excés de l'oferta sobre la demanda, superproducció, abarrotament dels mercats, crisi cada deu anys, cercle viciós —excés, aquí, de mitjans de producció i de productes; excés, allí, de treballadors sense feina i sense mitjans de subsistència. Però aquests dos nivells de la producció i del benestar social no poden combinar-se, no poden operar junts, perquè la forma capitalista de la producció impedeix que les forces productives funcionin i que els productes circulin si abans no s'han convertit en capital —cosa que la seva mateixa

superabundància impedeix. La contradicció es converteix en absurditat. El mode de producció es rebel·la contra la forma d'intercanvi. La burgesia és incapaç de continuar regint les seves pròpies forces productives.

d) Reconeixement parcial del caràcter social de les forces productives, arrencat als mateixos capitalistes. Apropiació de les grans institucions de producció i de comunicació, de primer per les societats anònimes, després pels trusts, finalment per l'Estat. La burgesia es revela com una classe supèrflua. Totes les seves funcions socials són realitzades per empleats a sou.

III. La revolució proletària. Solució de les contradiccions. El proletariat s'apropia del poder públic i, per mitjà d'ell, transforma els mitjans de producció socialitzats, que s'han esmunyit de mans de la burgesia, en propietat pública. Amb aquest acte, el proletariat redimeix els mitjans de producció del caràcter de capital que han tingut fins ara i dóna al seu caràcter social plena llibertat per a imposar-se. La producció socialitzada a base d'un pla predeterminat esdevé possible a partir d'aquest moment. El desenvolupament de la producció converteix l'existència de classes diferents en un anacronisme. A mesura que desapareix l'anarquia de la producció social s'extingeix l'autoritat política de l'Estat. L'home, amo finalment de la seva pròpia forma d'organització social, esdevé alhora l'amo de la natura, l'amo d'ell mateix, un home lliure.

Acomplir aquest acte d'emancipació universal és la missió històrica del proletariat modern. Comprendre a fons les condicions històriques i, per tant, la veritable natura d'aquest acte, donar a la classe proletària, avui oprimida, un coneixement complet de les condicions i del significat d'aquest acte transcendental, és la tasca de l'expressió teòrica del moviment proletari, el socialisme científic.

[1] "Dic que se n'ha de fer càrrec, perquè la nacionalització només representarà un progrés econòmic, un pas endavant cap a la conquesta per la societat de totes les forces productives —fins i tot si la mesura és duta a terme per l'Estat actual— quan els mitjans de producció o de transport ultrapassin ja realment els límits d'una

societat anònima i quan, per tant, la mesura de nacionalització sigui econòmicament inevitable. Però, darrerament, des que Bismarck va emprendre el camí de la nacionalització, ha sorgit una mena de fals socialisme que degenera de tant en tant en un tipus especial de socialisme submís i servil, el qual veu una mesura socialista en tots els actes de nacionalització, incloent els dictats t)er Bismarck. Si la nacionalització de la indústria del tabac fos socialisme, caldria incloure entre els fundadors del socialisme Napoleó i Metternich. Quan l'Estat belga, per raons polítiques i financeres perfectament vulgars, va decidir construir per compte propi les principals línies fèrries del país, o quan Bismarck, sense que l'impulsés cap necessitat econòmica, va nacionalitzar les línies més importants de la xarxa ferroviària de Prússia, per a poder manejar-les i aprofitar-les millor en cas de guerra, per a convertir el personal dels ferrocarrils en un ramat electoral sotmès al govern i, sobretot, per a procurar-se una nova font d'ingressos sostreta a la fiscalització del Parlament, cap d'aquestes mesures no tenia, ni directament ni indirectament, ni conscientment ni inconscientment, res de socialista. Altrament, caldria classificar també entre les institucions socialistes la Reial Companyia de Comerç Marítim, la Reial Manufactura de Porcellanes i fins i tot els sastres de l'exèrcit, sense oblidar la nacionalització dels prostíbuls, proposada, molt seriosament, per un home molt llest cap als anys trenta, sota el regnat de Frederic Guillem III."

KARL MARX

ANOTACIONS AL MANUAL DE POLÍTICA ECONÒMICA D'ADOLPH WAGNER (1881)¹⁵⁸

1. La concepció del senyor Wagner és la “concepció sòcio-legal” (p. 2). S'hi troba per tant “d'acord amb Rodbertus, Lange and Schäffle” (p. 2). Per als “punts principals de las fonamentació” es refereix a Rodbertus i Schäffle. El senyor Wagner parla fins i tot de la pirateria com una “adquisició il·legal” per pobles sencers que és tan sols un robatori si presum l'obtenció d'un “*veritable jus gentium*” (p. 18, N. 3).

Investiga per damunt de tot les “condicions de vida econòmica comuna” i “determina a partir d'elles l'esfera de la llibertat econòmica de l'individu” (p. 2).

“L'instint de satisfacció” ... “no actua ni deu actuar com a força natural pura sinó, com qualsevol instint humà, sota la direcció de la raó i de la consciència. Qualsevol actuació que en resulta és per això responsable i obeeix sempre a un *judici moral*, per bé que certament (!) se sotmet al *canvi històric*” (p. 9).

Pel que fa al “treball” (p. 9, § 2) no diferencia el senyor Wagner engtre el *caràcter concret de qualsevol treball* i l'*esmerçament de força de treball* comú a totes aquestes menes concretes de treball (pp. 9, 10).

158 Extret de la Secció Catalana de marxist.org

“Fins i tot la *mera gestió de la riquesa amb l'objectiu d'obtindre'n una renda* sempre necessita d'activitats que pertanyen al *concepte de treball*, i similarment l'ús dels ingressos aconseguits per a la satisfacció de necessitats” (p. 10, N 6).

Les *categories històrico-jurídiques* són segons W les “*categories socials*” (N 6, p. 13).

“Particularment els *monopolis naturals de situació*, tan pròpiament *urbans*” (!monopoli natural, la situació de la City de Londres!) “*produeixen condicions que, sota la influència del clima en la producció agrícola de països sencers, i encara més, els monopolis naturals de la fertilitat específica del sòl, com ara les bones vinyes, i de fet també entre pobles diferents, com ara en la venda de productes tropicals als països de la zona temperada*”. {“Il·lustren les *duanes d'exportació* als productes una mena de monopoli natural que en molts països (Sud d'Europa, països tropicals) s'assum amb seguretat que es traspasarà als consumidors forasters” (N. 11, p. 15). Que el senyor Wagne deduesca això de les duanes d'exportació en els països del S. D'Europa mostra que no sap res de la “*història*” d'aquestes duanes} “que béns, si més no, *parcialment lliures en la natura* esdevenen *purament econòmics* en l'adquisició al millor postor” (p. 15).

L'esfera de l'intercanvi (*venda*) *regular* dels béns és el llur *mercat* (p. 21).

Entre els béns econòmics: “*Relacions de persones i coses (res incorporales)*, la conclusió objectiva de les quals es basa en una abstracció: a) *des d'un comerç completament lliure*: els casos de *clientela, companyies, etc.*, on lligams avantatjosos amb altres persones, que s'han construït mitjançant l'activitat humana, es poden concedir i adquirir *monetàriament*; b) degut a *certes restriccions jurídiques del comerç*: drets exclusius de manufactura, drets reals, privilegis, monopolis, patents, etc.” (pp. 22, 23).

El senyor Wagner subsuma els “serveis” sota els “béns econòmics” (p. 23, Note 2 i p. 28). això que pròpiament el motiva és el seu desig de presentar el conseller privat Wagner com a “treballador productiu”; ja que ell diu que ho és

“és la resposta prejutjada per a les valoracions de totes aquelles classes que forneixen *serveis personals de caire professional*, entre ells els *empleats*, els qui pertanyen a les *professions liberals* i, en conseqüència, el *personal de l'estat*. Tan sols si els serveis es compten també com a béns econòmics, són les classes esmentades *productives* en un sentit econòmic” (p. 24).

El que segueix és força característica de la manera de pensar de W i companyia:

Rau ha remarcat: depèn de la “*definició de riquesa* i per tant de bé econòmic” si “*els serveis també hi pertanyen o no*”. Per tant Wagner: “*aquesta definició*” de “*riquesa*” *ha d'incloure els serveis en els béns econòmics*” (p. 28).

“*La raó decisiva*” és, però, “*que els mitjans de satisfacció no poden consistir plausiblement tan sols en béns materials, perquè les necessitats no es relacionen merament amb elles, sinó també amb els serveis personals (particularment també els estatals, com ara la protecció legal, etc.)*” (p. 28).

Riquesa:

1. “*purament econòmica... en un instant la disponibilitat de béns econòmics com a fons reals de la satisfacció de necessitats*” és “*la riquesa en si*”, “*part de la riquesa global, popular o nacional*”.

2. “*Com a concepte històrico-legal ... en possessió, entre d'altres, dels béns econòmics disponibles a la propietat d'una persona*”, “*possessió de riquesa*” (p. 32). La darrera és “*una concepció històrico-jurídica relativa de la propietat*. La propietat dóna tan sols certes capacitats de disposició i certes capacitats d'exclusió

respecte als altres. La *mesura* d'aquestes capacitats *varia*” {i.e. històricament} (p. 34). “Tota riquesa és en un segon sentit *riquesa individual*, capacitat d'una persona física o jurídica” (l.c.).

Riquesa pública,

“en particular, la riquesa de les *economies comunitàries foraixòses*, per tant especialment *la riquesa estatal, comarcal, municipal*. Aquesta riquesa es destina a *l'ús general* (com camins, rius, etc.) i a l'estat etc. ... La propietat s'assigna per tant al *representant legal de la comunitat* (poble, veïnat, etc.) o és *pròpiament riquesa estatal i comunal*, és a dir, *riquesa administrativa*, que serveix al forniment de serveis estatals, i la *riquesa financera*, que l'estat destina a l'adquisició dels mitjans per a fornir els seus serveis” (p. 35).

Capital, *capitale*, és una traducció de κεφλειον, per la qual hom fa referència a la reclamació d'una suma monetària en oposició a l'interès (τκο). En l'edat mitjana donà lloc a *capitale, caput pecuniae* com a principal, essencial, originari (p. 37). En l'alemany hom emprà el mot *Hauptgeld* (p. 37).

“*Capital, font d'adquisició, béns disponibles per a l'adquisició: una disponibilitat de mitjans mòbils d'adquisició.*” Contràriament: “*disponibilitat d'ús: una quantitat global de mitjans d'ús per a qualsevol finalitat*” (p. 38, N 2).

Capital circulant i estacionari (p. 38, 2(a) and 2(b)).

Valor. Segons el senyor Wagner la teoria del valor de Marx és “*el puntal del seu sistema socialista*” (p. 45). Com que jo no he establert mai un “*sistema socialista*”, això és una fantasia de Wagner, Schäffle *e tutti quanti*.

Més: segons Marx

“troba la *substància socialment comuna* de l'únic valor que l'interessa, *el valor d'intercanvi*, en el treball, i la *magnitud del valor*

d'intercanvi en el temps de treball socialment necessari” etc.

Enlloc no parl de “*la substància socialment comuna del valor d'intercanvi*”; més aviat dic que els valors d'intercanvi (el *valor d'intercanvi*, sense, si més no, dos d'ells, no existeix) representen quelcom *de comú*, completament independent “dels llurs valors d'ús” {és a dir, ací, de les llurs formes naturals}, és a dir el “*valor*”. Així es diu: “això de comú que es representa en la relació de bescanvi o valor d'intercanvi de les mercaderies és per tant *el llur valor*. El progrés de la recerca ens retornarà al valor d'intercanvi com a forma necessari d'expressió o forma d'aparença del valor, que inicialment s'ha de considerar, *però, independentment d'aquesta forma*” (p. 13).

No dic per tant que “la substància socialment comuna del valor d'intercanvi” siga el “treball”, i com que tracte abastament en una secció particular de la *forma del valor*, és a dir del desenvolupament del valor d'intercanvi, seria curiós que aquesta “forma” es reduís a una “substància socialment comuna”, el treball. El senyor Wagne oblida també que ni “el valor” ni tampoc “el valor d'intercanvi” no són per a mi subjectes, sinó que ho és *la mercaderia*.

Més:

“Aquesta teoria” (marxiana) “no és, però, tant una teoria general del valor com una *teoria de costos* vinculada a *Ricardo*”. (loc. cit.).

El senyor Wagner hauria pogut aprendre tant del “Capital” com de l'*obra de Sieber* (si sabés rus) la diferència entre jo i Ricardo, ja que de fet ell s'ocupa del treball únicament com a *mesura de la quantitat de valor* i per això no trobà cap lligam entre la seua teoria del valor i l'essència dels diners.

Quan el senyor Wagner diu que no és “cap teoria general del valor” té tota la raó en el seu sentit, ja que entén com a teoria general del valor la tricotomia del mot “valor”, la qual cosa li permet també restar dins la confusió acadèmica de tradició alemanya entre “valor d'ús” i

“valor”, ja que tots dos tenen el mot “valor” en comú. Quan, però, diu seguidament que és una “*teoria de costos*”, llavors o arriba a una tautologia: les mercaderies, en tant que valors, tan sols són quelcom *social*, representat pel treball, i en la mesura que especialment *la quantitat de valor* equival per a jo a *la grandària del treball*, etc., *que conté*, i per tant a la quantitat normal de treball que costa la producció d'un objecte, etc.; i el senyor Wagner demostra el contrari en assegurar, etc., que aquesta teoria del valor no és “general”, perquè aquesta no és la idea del senyor Wagner d'una “teoria general del valor”. O bé diu quelcom *fals*: *Ricardo* (segons Smith) barreja valor i costos de producció; ja he assenyalat expressament en *A la crítica de l'economia política* i igualment en les notes al “Capital” que valor i *preu de producció* (que expressa únicament en diners els costos de producció) no coincideixen. Per què no, *no* ho he dit al senyor Wagner.

A més, “avanç arbitràriament”, quan jo

“atribuesc aquests costos exclusivament en un sentit estricte, és a dir a l'exercici de treball. Això presuposa una demostració que fins ara no s'ha fornit, és a dir, que el procés de producció es pot realitzar completament sense la intervenció del capital que constitueix i empra l'activitat dels *capitalistes privats*” (p. 45).

Per comptes de carregar-me amb aquestes proves de futur, el senyor Wagner hauria de demostrar primer inversament que *no existia cap procés social de producció*, per no parlar d'un procés de producció en general, en les força nombroses comunitats *que existien abans de l'aparició dels capitalistes privats* (les antigues comunes índies, les comunes familiars sud-eslaves, etc.). A banda Wagner podria dir tan sols: l'explotació de la classe treballadora mitjançant la classe capitalista, en breu, el caràcter de producció capitalista tal com Marx l'expressa, és correcte, però s'equivoca en considerar aquesta economia com a transitòria, mentre que Aristòtil s'equivocava inversament en *no* considerar l'*economia esclavista* com a transitòria.

“En tant que aquesta prova no s'ha aportat” {és a dir, en tant que l'economia capitalista existeix}, “és *de fet* també {ací mostra el peu coix o l'orella de l'ase} “el *guany del capital*, un element ‘*constituti*’ de valor, no tan sols, com segons la visió socialista, una *substracció* o ‘robatori’ al treballador” (pp. 45, 46).

Que siga una “*substracció al treballador*”, una substracció de la seua pell, etc., no és evident. Ara bé, no és expressió meua, de fet, que el guany del capital siga “tan sols una *subtraction* o ‘robatori’ del treballador”. Present contràriament el capitalista com un funcionari necessari de la producció capitalista i mostre força extensament com no tan sols “subtrau” o “*roba*” sinó que *força la producció de plus-vàlua*, i ajuda per tant abans a la creació de això que se subtrau; mostre, a més, expressament que si en el bescanvi de mercaderies *tan sols* s'intercanviassen *equivalents*, el capitalista—tan bon punt paga al treballador el valor real de la seua força de treball—tindria tot el dret, és a dir el dret corresponent a aquesta forma de producció, a guanyar-se la *plus-vàlua*. Però tot això no fa que el “guany del capital” siga un *element “constituti”* del valor, sinó que demostra tan sols que el valor que no “*constitueix*” el treball del capitalista conté una porció que es pot apropiat “legalment”, és a dir sense infringir la llei que correspon al bescanvi de mercaderies.

“Aquesta teoria s'entesta esbiaixadament tan sols en aquest moment determinant del valor” {1. Tautologia. La teoria és falsa perquè Wagner té una “teoria general del valor” que no hi és d'acord, ja que el seu “valor” el determina el “valor d'ús”, com ho demostra particularment la paga de professor; 2. El senyor Wagner substitueix el valor pel “preu de mercat” de cada moment o el preu de mercaderia que el sustenta, que és quelcom força diferent del valor}, “els costos, i no l'altre, el *moment de la demanda*, l'ús, la utilitat” {és a dir no barreja “valor” i *valor d'ús*, que és, amb tot, d'un valor tan meravellós per un Confuci nat com Wagner}.

“No tan sols no es correspon la *formació del valor d'intercanvi* al *comerç actual*”

{es refereix a la *formació del preu*, que en absoluta altera la *determinació del valor*: a més, *no es troba en el comerç actual*, certainly, la formació del valor d'intercanvi, com sap qualsevol especulador, falsificador de mercaderies, etc., que no té res en comú amb la *formació del valor*, sinó que té l'ull posat en els valors “formats”; a més, per exemple, en la determinació del *valor de la força de treball* assum que es paga realment el seu valor, això que *no és en realitat el cas*. El senyor Schäffle a *Capitalisme*, etc., opina que això és “magnànim” o quelcom de similar. No opina que és tan sols un procediment científicament necessari},

“sinó que, com Schäffle demostra excel·lentment i *del tot conclusivament (!)* en la '*Quintessència*' i especialment al '*Cos social*', no es corresponen a les condicions “que *s'han de verificar necessàriament en l'hipotètic estat social marxista*”.

{Per tant l'estat social, que tan amablement em “verifica” el senyor Schäffle, es transforma en “*marxista*” (i no en la hipòtesi de Schäffle de “l'estat social” atribuïda a Marx).}

“*Colpidorament* ho demostra particularment l'exemple del blat i similars, el *valor d'intercanvi* dels quals segueix la influència de collites variables sota una demanda gairebé constant, *fins al punt* que l'ha de regular un sistema de '*taxes socials*' *diferent al mer cost*.”.

{Tants mots, tant absurd. Primer, enlloc no he parlat de “*taxes socials*” i en la *recerca del valor* l'he feta sota relacions burgeses, i no pas ni una sola vegada amb l'aplicació d'aquesta *teoria del valor* a un “estat social” que no he construït pas jo sinó que me l'ha fet el senyor Schäffle. En segon lloc: quan en una mala collita puja el preu del gra, puja en primer lloc el seu *valor*, perquè es *realitza* una determinada quantat de treball *en menys producte*; en segon lloc, puja encara més el seu *preu de venda*. Que té a veure això amb la meua teoria del valor? Precisament com més *es ven* el gra per damunt del seu *valor*, més es venen també moltes altres mercaderies, bé en la forma natural o en la forma monetària, *per sota del llur valor*, encara que el

llur propi preu monetari no caiga. La suma del valor resta igual, encara que l'expressió d'aquesta suma total del valor augmente en diners, i per tant la suma del «valor d'intercanvi» puge segons el senyor Wagner. Aquest és el cas quan assumim que la caiguda de preus de la suma de les altres mercaderies no cobreix el preu sobrevalorat (excés de preu) del gra. Però en aquest cas ha caigut el valor de bescanvi dels diners pro tanto per sota del seu valor; la suma de valor de totes les mercaderies no tan sols resta igual, sinó que fins i tot resta amb la mateixa expressió monetària, si els diners es compten entre les mercaderies. És mes: la pujada de preu del gra per damunt de la pujada del seu valor ocasionada per mala collita serà en tot cas més petita en un «estat social» que en l'actual usurer de gra. Però llavors «l'estat social» erigiria d'entrada la producció de forma que el subministrament anual de blat depengués el mínim possible dels canvis meteorològics, ja que l'abast de la producció – i amb ella els aspectes de subministrament i d'ús – es regularien racionalment. Finalment, què demostraria la «taxa social», reguladora, si es realitzassen les fantasies de Schäffle a favor o en contra de la meua teoria del valor? Tan poc com les regulacions foraiçosas que es prenen en cas de mancança de mitjans de vida en un vaixell o en una fortificació o durant la revolució fr., etc., que no contemplen el valor; i què terrible seria per a l'«estat social» violar les lleis del valor de l'«estat capitalista (burgès)», i per tant també la teoria del valor! Res més que criaturades!};

El mateix Wagner cita generosament de Rau:

“Per evitar malentesos, cal refermar què es vol dir per *valor simple* i que s'empra d'acord amb l'ús lingüístic alemany quan es tria per això el *valor d'ús*» (p. 46).

Derivació del concepte de valor (p. 46 ss.)

És del concepte de *valor* que hauríem de derivar d'entrada *valor d'ús* i *valor d'interse-value and exchange-value* segons ensenya el senyor Wagner, i no com faig jo des d'un concret de mercaderia, i és

interessant que segueix aquest *escolasticisme* en la seua més recent *Grundlegung*.

«És una lluita *natural* de l'home d'assolir una *clara consciència* i *comprensió* de la *relació* que els *béns* interns i externs sostenen amb les seues *necessitats*. Això es fa a través de l'*apreciació* (*apreciació de valor*) per la qual *s'atribueix valor* als béns o coses del món exterior i amb ell es *mesuren*» (p. 46), i diu, p. 12: «Tots els mitjans de satisfacció de necessitats s'anomenen *béns*».

Si substituïm per tant en la primera frase pel mot «béns» pel seu *contingut conceptual* wagnerià, llavors la primera frase del passatge citat fa:

“És una lluita *natural* ‘de’ l'home d'assolir una *clara consciència* i *comprensió* de la *relació* que els «mitjans» interns i externs «per a la satisfacció de les seues necessitats» sostenen amb les seues *necessitats*. Podem simplificar quelcom aquesta frase si treiem «els mitjans *interns*», com fa immediatament el senyor Wagner en la frase següent «relacionalment».

«L'»home? Si vol dir ací la categoria «home», no té «cap» necessitat en general; quan l'home es contraposa individualitzat a la natura, llavors cal considerar-lo com un no-gregari; si l'home ja es troba en qualsevol forma de societat – i això és el que deixa entendre el senyor Wagner, ja que «l'»home en ell posseeix un llenguatge, encara que siga sense cap formació universitària –, això s'ha de presentar com el punt de partida del caràcter determinat d'aquest home social, és a dir el caràcter determinada de la forma comunitària en la qual viu, i per tant de la producció, i així del seu *procés de guanyar-se la vida*, el qual ja té un cert caràcter social.

Però per a un mestre d'escola professoral les relacions de l'home amb la natura no són d'entrada *pràctiques*, és a dir relacions fonamentades en el fet, sinó *teòriques*, i 2 relacions d'aquesta mena s'igualen mútuament en la primera frase.

Primer: com que en la frase següent els «mitjans exteriors per a la satisfacció de les seues necessitats» o «béns exteriors» es transformen en «coses del món exterior», la primera relació entrelligada adopta la forma següent: l'home es troba *en relació amb les coses del món exterior* com a mitjà per a la satisfacció de les seues necessitats. Però els humans no comencen de cap manera per «trobar-se en aquesta relació teòrica amb *les coses del món exterior*». Arrenquen, com qualsevol animal, *en menjar, en beure*, etc., és a dir no en «trobar-se» en una relació, sinó en *relacionar-se activament*, en apoderar-se de certes coses del món exterior pel fet, i així satisfer les llurs necessitats. (Comencen per tant amb la producció). Mitjançant la repetició d'aquest procés imprimeixen la propietat d'aquestes coses en «satisfer-los les necessitats» en els llurs cervells, i tant humans com animals aprenen també «teòricament» a distingir les coses exteriors que serveixen per satisfer-los les necessitats de les altres coses. En un cert grau de l'evolució, després que les necessitats i les activitats que les satisfan han augmentat i s'han desenvolupat més àmpliament, bategen lingüísticament classes senceres d'aquestes coses que empíricament han diferenciat de la resta del món exterior. Això s'esdevé necessàriament, com en el procés de producció – és a dir, en el procés d'apropiació d'aquestes coses – contínuament en un contacte actiu entre ells i amb aquestes coses i aviat entraran en lluita amb d'altres per aquestes coses. Però aquesta denominació lingüística s'expressa completament tan sols concepció que l'actuació repetida ha fet experiència, és a dir que certes coses exteriors serveixen per satisfer les necessitats d'humans que viuen ja en una certa connexió social (requisit necessari per al llenguatge). Els humans atorguen a aquestes coses únicament un nom peculiar (genèric) perquè ja saben que serveixen per satisfer les llurs necessitats, perquè cerquen d'adquirir-les amb una activitat repetida més o menys sovint, i per tant de mantindre-les també en la llur possessió; les anomenen potser «béns» o quelcom de semblant, per expressar que aquestes coses les usen de forma pràctica, que aquestes coses els són útils, i donen a aquestes coses aquest caràcter d'utilitat com si el posseïssen, per bé que difícilment se li acudiria a una ovella que una de les seues propietats «útils» és que se la poden

menjar els humans.

Així: els humans arrenquen facultalment amb l'apropiació de certes coses del món exterior com a mitjans de satisfacció de necessitats pròpies, etc., etc.; més tard arriben a designar-les *també lingüísticament* com allò que són per a ells en l'experiència pràctica, és a dir com a *mitjans de satisfacció de les llurs necessitats*, com a coses que les «satisfan». Ara bé, si hom anomena aquesta circumstància que els humans no tracten tan sols aquestes coses pràcticament com a mitjans de satisfacció de les llurs necessitats, sinó que les designen també així en les llurs concepcions i, més tard, lingüísticament com a coses que «satisfan» en elles mateixes necessitats (en la mesura que la necessitat de l'home no es satisfà, es troba en *enemistat* amb la seua necessitat, i per tant amb ell mateix) si hom anomena això que «els atribueixen» un «valor segons l'ús lingüístic alemany», hom ha demostrat que el concepte general de «valor» sorgeix de les relacions dels humans amb les coses que troben en el món exterior i que els satisfan necessitats, i amb això, que el concepte genèric de «valor» és, juntament amb totes les altres menes de valor, com, per exemple, el valor químic dels elements, tan sols una variació seua.

~~Barrat en el manuscrit: En el senyor Wagner aquesta «dedueció», però, es fa més bella perquè tracta amb «l'»home i no amb «els» homes.—Aquesta «dedueció» força simple l'expressa el senyor Wagner així: «És una lluita natural de l'home» (llegiu: del professor d'economia alemany), que «la relació» que estableix amb les coses del món exterior com a mitjans de satisfacció de necessitats humans no siga tan sols això, sinó que a més ho reconega lingüísticament i per tant també se'n serveixa.~~

És «la lluita natural» d'un professor d'economia alemany derivar la categoria econòmica de «valor» d'un «concepte», i assoleix això en elevar això que en vulgo d'economia política s'anomena «valor d'ús» «segons l'ús lingüístic alemany» en «valor» simple. I tan aviat com es troba el «valor» simple, serveix per *derivar* de nou el «valor d'ús»

del «valor simple». Per fer això hom ha de recol·locar el fragment «d'ús» allà on hom l'havia tret abans i posar-lo davant del «valor» pur.

És de fet en Rau (vegeu p. 88), on ens diu simplement, que «és necessari» (pels mestres d'escola professorals) «refermar això que s'entén per valor *simple*», i afegeix innocentment: «i és *d'acord amb l'ús lingüístic alemany que es tria valor d'ús*». {En química, la *valència química* d'un element és el nombre dels seus àtoms que poden combinar-se amb àtoms d'altres elements. Però també del pes d'enllaç dels àtoms dit equivalència, el valor igual dels diferents elements, etc., etc. Per tant hom ha de determinar primer el concepte de «valència simple», etc., etc.}

Si l'home s'adreça a les coses com a «*mitjans de satisfacció de les seues necessitats*», s'hi adreça com a *béns*, sosté Wagner. Els llega l'atribut de «bé»; el *contingut d'aquesta operació* no s'altera de cap forma pel fet que el senyor Wagner la rebateje com a «*atribució de valor*». La seua pròpia laxa consciència arriba aviat «a la comprensió» en la següents frase:

«Això es fa mitjançant *l'apreciació (apreciació de valor)* amb la qual s'atribueix als béns o coses del món exterior un valor i amb ell se les mesura».

No llençarem cap mot pel fet que el senyor Wagner derive el *valor* de l'apreciació del *valor* (ell mateix afegeix el mot *apreciació* en parèntesi «apreciació de *valor*» per tal d'arribar «a una consciència i comprensió clares» de la qüestió). “*L'home*” ha fet la «lluita natural» d'«apreciar» els béns com a «*valors*», i això permet al senyor Wagner *derivar* la prometedora conquesta del «concepte de *valor* en general». Wagner no cola casualment juntament amb el mot «bé» l'expressió «*coses del món exterior*». Parteix de: l'home «es relaciona» amb les «coses del món exterior», que són els mitjans de satisfacció de les seues necessitats, com a «*béns*». *Aprecia* aquestes coses pel fet que s'hi relaciona com a «béns». I ja hem tingut per a

aquesta «apreciació» una «paràfrasi» anterior, a efecte que, per exemple:

«L'home es troba en contacte constant amb el *món exterior que l'envolta i reconeix que hi acull moltes de les condicions de la seua vida i benestar*» (p. 8).

Això no vol dir res més que «*aprecia* les coses del món exterior», en la mesura que satisfan «necessitats essencials», que li són mitjans de satisfacció de necessitats i que, per tant, com hem sentit abans, s'hi relaciona com a «béns».

Ara hom sap, especialment si hom sent la «lluïta»-professoral natural, derivar el *concepte de valor en general*: atorgar a «les coses del món exterior» l'atribut «bé», i nomenar això «*atribució de valor*». Hom hauria pogut dir també: com que l'home es relaciona amb les coses del món exterior que li satisfan les seues necessitats com a «béns», les «aprecia», atribuint-les així un «*preu*», de forma que la derivació del concepte de «preu simple» pel comportament de «l'»home la forneix ready cut el Professor germanicus. Tot allò que el professor és incapaç de fer per ell mateix, ho fa «l'»home, qui no és res més que l'*home professoral*, que afirma haver entès el món una vegada l'ha arranjat sota rúbriques abstractes. En la mesura, però, que «atribuir *valor*» a les coses del món exterior és tan sols una altra forma de dir l'expressió de atorgar-los l'atribut de «béns», això és ben lluny de ser el mateix, tal com desitjaria Wagner, d'atribuir «*valor*» als propis «béns» com a determinació diferenciada de la llur «bondat». És tan sols la substitució del mot «bé» pel mot «valor». {Com hem vist també se'l pot substituir pel mot «*preu*» També pel mot «*tesor*» se'l pot substituir, ja que «l'»home segella com a «béns» certes «coses del món exterior» que «atresora» i s'hi relaciona amb elles com un «*tesor*». Així hom veu com les 3 categories econòmiques de *valor*, *preu*, *tesor* del senyor Wagner poden lliurar d'un colp de «lluïta natural de l'home» al professor els seu rocallós concepte (fantasia)}. Però el senyor Wagner té l'instint fosc de sortir-se del seu laberint de tautologia i escolar-se fins a un

«quelcom més enllà» o «més enllà quelcom». D'ací la frase «per la qual *s'atribueix valor* als béns, conceptualment coses del món exterior». Com el senyor Wagner segella les «coses del món exterior» com a *béns*, és a dir les *reconeix* i *fixa* (en la fantasia) com a *mitjans de satisfacció* de necessitats humanes, o dit d'una altra manera, «els *atribueix valor*», no pot menys que anomenar-ho atribució de *valor* «als béns», i pot dir que el «valor» *atribueix valor* a les coses del món exterior. Però el salto mortale es fa en el mot *atribució conceptual* de *valor* de les coses del món exterior com a *béns*. Wagner hauria d'haver dit: el segell de certes coses del món exterior com a «béns» es podria *anomenar* també com que aquestes coses «*s'atribueixen valor*» i d'ací la *derivació* wagneriana del «*concepte de valor*» pur o en general. El *contingut* no s'altera amb aquesta *alteració* de l'expressió lingüística. És sempre únicament el *reconeixement* o *fixació en la fantasia* de les coses del món exterior, que són mitjans de satisfacció de necessitats humanes; de fet, tan sols la *percepció* i *l'acceptació de certes coses del món exterior com a mitjans de satisfacció de les necessitats de «l'»home* (el qual, com a tal, pateix de fet una «necessitat conceptual»).

Però el senyor Wagner ens vol fer saber o s'ho vol fer saber que, per comptes de donar 2 noms al mateix contingut, més aviat ha avançat des de la determinació de «bé» a una *determinació* diferent, més desenvolupada de «valor» i això simplement mitjançant la substitució «*conceptual*» de les «coses del món exteriors» pel mot «béns», un procés que «s'enfosqueix» encara més per la substitució «*conceptual*» «dels béns» per les «coses dle món exterior». La seua pròpia confusió aconseguix així l'efecte segur de confondre els seus lectors. Podria haver capgirat aquesta bella «derivació»: en *diferenciar* l'home les coses del món exterior que li són mitjans de satisfacció de les seues necessitats com a tals mitjans de satisfacció de la resta de coses del món exterior i per tant *comptabilitzant-les, valorant-les*, les atorga *el llur valor* o els *dóna l'atribut «valor»*; hom pot expressar-ho també així, que els atorga l'atribut «bé» com a característica o que els tracta o atresora com a «béns». Per això als «*valors*», és a dir a les coses del món exterior, se'ls atorga el concepte

de «bé». I així el concepte «valor» «deriva» en general del concepte «bé». Es tracta en totes les *derivacions* d'aquesta mena únicament de *derivar-se* d'un problema del qual no és capaç de trobar solució.

Però el senyor Wagner va en el mateix alè, amb tota rapidesa, des del «valor» *dels béns* a la «*mesura*» d'aquest valor.

El contingut restari absolutament igual si el mot valor no hagués estat colat d'entrada. Es podria dir: en estampar com a «*béns*» certes coses del món exterior, es compararan més i més aquests «*béns*» entre ells i, en correspondència amb la jerarquia de les seues necessitats, es duran a un certa ordenació per rang, és a dir, si hom vol anomenar-ho així, es «*mesuraran*». Wagne no hauria de parlar de desenvolupament de *la mesura real d'aquests béns*, és a dir, de desenvolupament de la llur *mesura quantitativa*, ja que se li recordaria al lector de quina poca cosa es tracta allò que s'entén sota «*mesura del valor*».

{Que la *comptabilització* de (en referència a) les coses del món exterior que són mitjans de satisfacció de necessitats humanes com a «*béns*» es puga *denominar* «atorgament de valor» a aquestes coses, Wagner ho podria haver demostrat no tan sols, com Rau, a partir de «l'ús lingüístic alemany», ja que el mot llatí *dignitas* = *valor*, *mèrit*, *rang* etc. significa també que s'atorga «*valor*» a les coses; *dignitas* deriva de *dignus* i aquest de *dic*, *point out*, *show*, *assenyalar*, *mostrar*; *dignus* vol dir per tant *pointed out*; d'ací també *digitus*, el dit, amb el qual hom mostra una cosa a la qual es refereix; grec: δεικνυμι, δακ-τυλο (dit); gòt.: *ga-tecta* (dico); *alemany*: *zeigen*; i podríem arribar encara a moltes més «derivacions», tot considerant que δεικνυμι o δεικνω (fer patent, posar de manifest, referir) compareix amb δχομαι l'arrel δεκ (sostindre, *prendre*).}

Quina banalitat, confusió, joc de mots, maniobra amagada no aporta el senyor Wagner en no pas més de 7 línies.

No és cap meravella que aquest home fosc (*vir obscurus*) continue

aquesta peça d'art amb gran suficiència:

«El *concepte de valor*, moltes vegades disputat i tot sovint encara enfosquit per *simples investigacions de profunditat aparent*, es desenvolupa així senzillament» (*indeed*) {rather, el «revolupen»} «si hom, com s'ha vist abans» (especialment per Wagner) «relliguem les necessitats i la *natura econòmica* de l'home i avançam del *concepte de bé* al *concepte de valor*» (p. 46).

Hom té ací l'economia de *concepte*, el pretès *desenvolupament* de la qual segons vir obscurus es redueix a «relligar» i en certa mesura a «colligar».

Derivació ulterior del concepte de valor:

Valor subjectiu i valor objectiu. Subjectivament i en el sentit més general, el valor del bé = la importància que «s'atorga als béns segons... la seua utilitat... cap propietat de les coses en si, si bé objectivament presuposa la utilitat d'una cosa» {per tant en presuposa el valor «objectiu»} «... En un sentit *objectiu* hom entén per '*valor*' i '*valors*' també els *béns que tenen valor*, on (!) bé i valor, béns i valors *esdevenen* conceptes essencialment idèntics» (pp. 46, 47).

Després que Wagner ha designat purament això que habitualment es coneix com a «*valor d'ús*» per «*valor en general*» i «*concepte de valor*», no pot deixar de recordar que el «valor» «així» (així! Així) «derivat» (!) és el «*valor d'ús*». Després d'haver designat el «valor d'ús» per «concepte de valor» en general i «valor simple», descobreix tot seguit que tan sols ha gitat al voltant del «valor d'ús», del qual ha «derivat», ja que per ell girar i derivar són operacions mentals «en essència» idèntiques. Però en aquest afer ens adonam de com de subjectiva ha estat fins ara la confusió conceptual «objectiva» de pp. Wagner. Ens revela particularment un secret. Rodbertus havia escrit una lletra, que es llegeix en el Zeitschrif de Tübingen de 1878, on ell, Rodbertus, identifica per què hi ha «tan sols una mena de valor», el

valor d'ús.

«Jo» (Wagner) «he conclòs en aquesta visió, la importància de la qual ja havia emfasitzat en la primera edició».

Del que deia Rodbertus, Wagner diu:

«Això és completament correcta i cal una alteració de la 'divisió' il·lògica habitual del 'valor' en *valor d'ús* i *valor d'intercanvi*, que ja havia emprès en el § 35 de la primera edició». (p. 48, nota 4).

i el mateix Wagner em classifica (p. 49, nota) entre els individus segons els quals el «valor d'ús» hauria d'«allunyar» completament «de la ciència».

Tot això és «girar». *De prime abord*, jo no partesc de «conceptes», i per tant tampoc del «concepte de valor», i per tant no l'he «dividit» de cap manera. D'allà on partesc és de la forma social més simple en la qual es presenta el producte de treball en la societat actual, i això és la «mercaderia». L'analitz, i de fet primerament en la *forma amb la qual apareix*. Ací trob ara que d'una banda és en la seua forma natural una *cosa d'ús*, alias a *valor d'ús*; d'altra banda *portadora de valor d'intercanvi*, i des d'aquest punt de mira ella mateixa és un «valor d'ús». Un anàlisi ulterior del darrer em mostra que el valor d'intercanvi és tan sols una «*forma d'aparença*», una manera independent de presentar el *valor* contingut en la mercaderia, i llavors arribe a l'anàlisi de la darrera. Es diu per tant expressament, p. 36, 2. ed.: «Quan al començament d'aquest capítol hem dit de manera planera que la mercaderia és valor d'ús i valor d'intercanvi, això és, pròpiament dit, fals. La mercaderia és valor d'ús o objecte d'ús i 'valor'. Es presenta així com la dualitat que és tan aviat quan el *seu valor* propi posseix una *forma d'aparença diferent* a la forma natural, la de *valor d'intercanvi*, etc. No dividisc doncs el valor en valor d'ús i valor d'intercanvi com a contraris en els quals s'escindeix «el valor» abstracte, sinó com les *formes socialment concretes* del producte del treball; la «*mercaderia*» és d'una banda valor d'ús i de

l'altra «valor», no valor d'intercanvi, ja que la mera forma d'aparença no és el seu propi *contingut*.

Segon: Tan sols un vir obscurus que no ha entès cap mot del «capital» pot concloure: com què Marx refusa en general en una nota a la primera edició del «Capital» tots els encenalls acadèmics alemanys sobre el «valor d'ús» i refereix als lectors que volen conèixer quelcom del valor d'ús real a les «introduccions sobre comerç»—per això el *valor d'ús* no hi juga cap paper. No juga naturalment el paper del seu contrari, el «valor», amb el qual no té res en comú, més que el fet que el «valor» apareix en el nom del «valor d'ús». Podria haver dit igualment que el «valor d'intercanvi» el bandeig perquè tan sols una forma d'aparença del valor, però no el «valor», ja que per a jo el «valor» d'una mercaderia no és ni el seu valor d'ús ni tampoc el seu valor d'intercanvi.

Quan ha d'analitzar la mercaderia—el concret econòmic més simple—hom ha d'excloure tots els factors que no han participat en l'objecte donat d'anàlisi. això que s'ha de dir de la mercaderia en tant que valor d'ús, ho he deixat dit per tant en poques línies, però d'altra banda n'he remarcat la *forma característica* en la qual apareix el valor d'ús—el producte de treball—, és a dir: «Quelcom pot ser útil i producte de treball humà sense ésser mercaderia. Qui se satisfi la seua pròpia necessitat mitjançant un seu producte genera de fet valor d'ús, però no mercaderia. Per tal de produir mercaderies, *ha de produir no tan sols valor d'ús, sinó valor d'ús per un altre, valor d'ús social*» (p. 15). {Això és l'arrel del «*valor d'ús social*» rodbertusià}. Per tant el valor d'ús—com a valor d'ús de la «mercaderia»—posseeix ell mateix un caràcter històricament específic. En les comunitats primitives, per exemple, on els mitjans de vida es produïen comunitàriament i es repartien entre els membres de la comunitat, el producte comú satisfieia directament les necessitats vitals de cada membre de la comunitat, de cada productor, i el caràcter social del producte, del valor d'ús, rau ací en el *seu caràcter social (comunitari)*. {El senyor Rodbertus transforma contràriament el «valor d'ús social» de la *mercaderia* en

el «valor d'ús social» pur, tot capgirant-lo}.

Seria per tant, com es dedueix de l'anterior, pura giravolta que en l'anàlisi de la mercaderia—perquè es presenta d'una banda com a valor d'ús o bé, i de l'altra com a «valor»—«relligassem» ara en aquest afer totes les reflexions banals sobre valor d'ús o béns que no cauen en el domini del món de les mercaderies, com els «béns estatals», els «béns comunitaris», etc., com Wagner i el professor alemany en general fan, o sobre el bé «sanitat», etc. Allà on l'estat és ell mateix productor capitalista, com en l'explotació de mines, boscos, etc., el seu producte és una «mercaderia» i posseeix per tant el caràcter específic de tota altra mercaderia.

D'altra banda el vir obscurus ha passat per alt que ja en l'anàlisi de la mercaderia no m'aturava en la duplicitat amb la qual es presenta, sinó que tot seguit passava a mostrar que en aquesta dualitat de la mercaderia es presenta el doble *caràcter* del *treball*, el producte del qual és el treball *útil*, és a dir les formes concretes de treball que generen valor d'ús, i el *treball* abstracte, el *treball com a esmerçament de força de treball*, amb independència de la manera «útil» en la qual s'esmerce (de la qual depèn després la presentació del procés de producció); que en el desenvolupament de la *forma de valor de la mercaderia*, en darrera instància de la seua forma momentària, i per tant dels *diners*, el *valor* d'una mercaderia es presenta en el *valor d'ús* d'una altra, és a dir en la forma natural d'una altra mercaderia; que la pròpia *plus-vàlua* deriva d'un *valor d'ús de la força de treball* «específic» i exclusiu, etc., etc., que per tant per a jo el valor d'ús juga un important paper del tot diferent al de l'economia anterior, però notabene apareix tan sols en consideració quan aquesta consideració sorgeix de l'anàlisi d'una formació econòmica donada, no pas de raonaments amunt i avall sobre els conceptes o mots «valor d'ús» i «valor».

Per aquesta raó en l'anàlisi de la mercaderia no llig definicions de «capital» ni tan sols en la qüestió del seu «valor d'ús», ja que això conduïria a un pur absurd mentre no avançàssem en l'anàlisi dels

elements de la mercaderia.

això que molesta (xoca), però, al senyor Wagner de la meua presentació és que no liga faig el favor de seguir el patriòtic esforç professoral alemany de confondre el valor d'ús i el valor. Per bé que la societat alemanya siga força post festum, ha emergit més i més de l'economia natural feudal, o si més no de la seua preeminència, cap a una economia capitalista, però que els professors encara tinguen un peu en l'antic fang és natural. De serfs dels posseïdors de bens s'han transformat en serfs de l'estat, comunament dit govern. Per tant diu també el nostre vir obscurus, que no ha remarcat ni una sola vegada que el meu mètode *analític*, que no surt de l'home, sinó d'un període social econòmicament determinat, no té res a veure amb el mètode professoral alemany de relligar conceptes («amb mots es pot lluitar excel·lentment, i amb mots eregir un sistema»), diu per tant:

«Em trobe en harmonia amb la visió *rodbertusiana* i també amb la *schäfflesiana* del caràcter del *valor d'ús* de *tot valor* i insistesc en l'apreciació del valor d'ús encara més en tant que l'apreciació del valor d'intercanvi és simplement inaplicable en molts dels béns econòmics més importants».

{Què el força a aquests subterfugis? Així, com a funcionari de l'estat, se sent obligat a confondre valor d'ús i valor!},

«*ni a l'estat ni als seus serveis*, ni tampoc a d'altres relacions econòmiques socials» (p. 49, nota).

{Recorda als antics químics anteriors a la ciència de la química: com que la mantega de cuinar, que s'anomena en la vida quotidiana simplement mantega (segons el costum nòrdic) té una consistència tova, l'anomenaven *mantega de clorur*, *de zinc*, *d'antimoni*, etc. Els suc de mantega, doncs, per dir-ho com el vir obscurus, s'adhereixen al caràcter de *mantega* de tot compost de clor, zinc i antimoni}. La xerrameca es redueix a: com que certs béns, particularment *l'estat* (un bé!) i els seus «*serveis*» (particularment els serveis dels seus

professors d'economia política) no són *cap* «mercaderia», les característiques oposades contingudes en la pròpia «mercaderia» {que també apareixen *explícitament* en la *forma de mercaderia* dels productes de treball} es confonen mútuament! En Wagner i companyia és altrament difícil de sostindre que guanyassen més si els llurs «serveis» es determinassen segons el «valor d'ús», segons el «contingut» material, que no pas segons el «*contingut*» (mitjançant «impostos socials», en expressió de Wagner), és a dir, «apreciats» d'acord amb la llur *paga*.

{L'únic queda clar als peus de l'estupidesa alemanya és que lingüísticament els mots *valor* o *vàlua* s'aplicaren primerament a les pròpies coses útils, que existiren molt abans que com a propis «productes de treball» abans d'esdevindre *mercaderies*. Però això té tant poc a veure amb la determinació científica del «valor»-mercaderia com la circumstància que el mot *sal* fos emprat primerament pels antics per a la sal de cuina, i per això també el *sucre*, etc. de Plinius ençà figuren com a *menes de sal* {de fet tots els cossos sòlids incolors solubles en aigua i amb un sabor particular}, amb la qual cosa la categoria química «sal» concep en si el sucre, etc.}

{Com que la mercaderia la compra el comprador no perquè tinga valor sinó perquè és un «valor d'ús» i l'empra amb un objectiu determinat, s'entén completament per això mateix, 1. que els valors d'ús «s'aprecien», és a dir se n'investiga la *qualitat* (exactament com se'n mesura, pesa, etc., la *quantitat*); 2. que, quan diferents menes de mercaderia es poden substituir una per l'altra per a la mateixa aplicació útil, s'atorga preferència a una o l'altra, etc., etc.}

En gòtic tan sols hi ha un mot per *valor* i *vàlua*: *vairths*, *τιμη*, // *τιμαω*, *apreciar*, és a dir, avaluar; determinar el *preu* o *valor*, *taxar*; *metaph. valorar, estimar, tindre en honor, distingir*. *Τιμη*—*apreciació, per tant*: determinació del valor o preu, avaluació, valoració. Llavors: *estimació*, també *valor, el preu mateix* (Heròdot, Plató), *αι τιμα*—*despeses* en *Demost*. Llavors: *estimació, honor*,

respecte, lloc d'honor, càrrec honorari, etc., «*Diccionari Grec-Alemanys de Rost*».

Valor, preu (*Schulze, Glossar*) Gòtic: *vairths*, adj., ξιο, καv

Antic nòrdic: *verdhr*, vàlua, *verdh*, *valor*, preu; angle: *veordh*, *vurdh*; anglès: *worth*, adj. i nom, *valor* i vàlua

“*mig-alt-alemany: wert*, gen. *werdes*, adj. *dignus* i igualment *pfennincwert*, gen. *Werdes*, valor, vàlua, esplendor; *aestimatio*, mercaderia de valor determinat, per exemple *pfenwert*, *pennyworth*; *-werde*: *meritum*, *aestimatio*, dignitas, caràcter valuós” (*Ziemann, «Mittelhd Wörterbuch»*.)

Wert i *Würde* es vinculen doncs estretament tant en etimologia com en significat. això que amaga la qüestió és la forma de flexió inorgànica (falsa) de *Wert*: *Werth*, *Werthes* per comptes de *Werdes*, ja que la goda *th* es correspon a l'alta alemanya *d*, no *th = t*, i aquest és de fet encara el cas en l'alt alemany mitjà (*wert*, gen. *werdes*, loc. cit.). Segons la regla de l'alt alemany mitjà la *d* a final de mot esdevé *t*, per tant *wert* per comptes de *werd*, però genit. *werdes*.

Però tot això té tan poc a veure amb la categoria econòmica «valor» com amb la valència química dels elements quím. (atomicitat) o amb els equivalents químics o equivalències (pesos d'enllaç dels elements quím.).

A més, s'ha de remarcar que—fins i tot en aquesta relació lingüística—si es continua directament des de la identitat original de *Würde* i *Wert*, així com des de la natura de la qüestió, per dir que aquest mot també es refereix a les coses que són productes de treball en forma natural—i posteriorment de forma directament inalterada als *preus*, és a dir al valor de la seua forma de valor desenvolupada—és a dir, que són portadors de valor d'intercanvi, la qual cosa té tan poc a veure amb la qüestió que el mateix mot per vàlua en general, s'empra també per a càrrecs honoraris, etc. Per tant no hi hauria

lingüísticament cap distinció entre valor d'ús i valor.

Passam ara a l'autoritat del *vir obscurus*, a *Rodbertus* (la posició del qual s'entreveu al *Tübinger Zeitschrift*). això que cita el *vir obscurus* de Rodbertus, és el següent:

En el *text de la p. 48*:

«S'hi dóna tan sols *una mena de valor* i aquest és el valor d'ús. Aquest és o bé el valor d'ús *individual* o el valor d'ús *social*. El primer es relaciona amb l'individu i les seues necessitats, sense cap consideració a una organització social».

{Això ja és absurd (vg. el *Capital*, p. 171) on es diu, però, que el *procés laboral* com a activitat deliberada per a la producció de valors d'ús, etc., és «*igualmente comuna a totes les formes socials*» (de la vida humana) i «*independent de cadascuna d'elles*». Primer, no és el mot «valor d'ús» el que es relaciona amb l'individu, sinó *valors d'ús concrets*, i *els que d'aquests* “es troben en relació” amb ell (ja que aquesta gent sempre «es troba»; tot és una qüestió de «trobar-s'hi») depenen completament del nivell del procés social de producció, i es corresponen per tant també a «una organització social». Però si Rodbertus vol dir tan sols la trivialitat que el valor d'ús que realment es relaciona com a objecte d'ús amb un individu s'hi relaciona com a valor d'ús individual, això és una tautologia trivial o bé, però, falsa, ja que no parla de coses com l'arròs, el moresc o blat, o bé carn {que no es troba en relació amb un hindú com a mitjans de nutrició}, llavors la necessitat d'un individu d'un títol de professor o de conseller privat o d'un ordre la determina del tot «l'organització social».

«El segon és el *valor d'ús* que té l'*organisme social* consistent en diversos organismes individuals (és a dir, individus)» (p. 48, text).

Preciós alemany! S'hi tracta del «valor d'ús» de l'«organisme social» o d'un valor d'ús que es troba en possessió d'un «organisme social» (com ara la terra en les comunitats primitives), o de la forma «social»

determinada del valor d'ús en un *organisme social*, com, per exemple, allà on predomina la producció de mercaderies, el valor d'ús que ofereix un productor és un «valor d'ús per un altre» i en aquest sentit ha d'ésser un «valor d'ús social»? Amb aquesta buidor no anam enlloc.

Així passam a la segona sentència del Faust de Wagner:

«El valor d'intercanvi és tan sols la recoberta històrica del valor d'ús social en un període històric determinat. Quan hom oposa al valor d'ús *un* valor d'intercanvi *com a contradicció lògica*, hom oposa a un concepte lògic un concepte històric en una contradicció lògica, la qual cosa no s'admet lògicament». (p. 48, nota 4). «Això és», diu jubilós Wagner, «completament correcte!».

Qui és l'«hom» que comet això? Que Rodbertus se'm refereix a jo és segur ja que, segons R. Meyer, el seu famulus, ha escrit un «gran i gruixut manuscrit» contra el «Capital». Qui oposa en contradicció lògica? El senyor Rodbertus, per qui «valor d'ús» i «valor d'intercanvi» són tots de natura merament «conceptual». De fet en tota llista de preus cada mena individual de mercaderia segueix aquest procés il·lògic, com a *bé*, *valor d'ús*, com a cotó, fil, ferro, gra, etc., per diferenciar-se de les altres, per representar «béns» qualitativament diferents dels altres *toto coelo*, però alhora el preu és *essencialment idèntic*, qualitativament el mateix, si bé quantitativament diferent. Es presenta en una forma natural per qui l'empra, i amb una *forma de valor*, que li és ben diferent i «comuna» a totes les altres mercaderies com a *valor d'intercanvi*. S'hi tracta d'una contradicció «lògica» tan sols en Rodbertus i en els mestres d'escola professorals alemanys que l'empren, que parteixen del «concepte» de valor, i no pas de la «cosa social», de la «mercaderia», i aquest concepte es divideix (duplica) ell mateix, i llavors es baralla per veure quin dels dos espectres mentals és el veritable Jacob!

Però que rau en el polsegós rerefons d'aquestes grandiloqüents frases és senzillament la descoberta immortal que l'home en qualsevol

circumstància ha de menjar, beure, etc. {hom no pot continuar ni un pas més: vestir-se, o tindre ganivet i forquilla o llit i habitatge no són al cas *de qualsevol circumstància*}; en breu, que en qualsevol circumstància ha d'adquirir coses exteriors ja disponibles a la natura per a la satisfacció de les seues necessitats i apoderar-se'n o modificar-les a partir de l'estat natural; en aquest procediment factual es relaciona per tant fàcticament amb certes coses exteriors com a «valors d'ús», és a dir les tracta sempre com a objectes per al seu ús; per tant, el valor d'ús és segons Rodbertus un concepte «lògic»; així, com que la persona també ha de respirar, la «respiració» és un concepte «lògic», però no pas «fisiològic». Tota la superficialitat de Rodbertus apareix, però, en la seua oposició entre concepte «lògic» i «històric»! Pren el «valor» (l'econòmic, en oposició al valor d'ús de la mercaderia) tan sols en la seua forma aparent, el *valor d'intercanvi*, i com que això té lloc tan sols quan si més no una part dels productes laborals, els objectes d'ús, funcionen com a «*mercaderies*», això no passa, doncs, des del començament, sinó tan sols en un cert període de desenvolupament històric, i així el *valor d'intercanvi* és un concepte «històric». Ara bé, si R—i assenyalaré més tard per què no ho va veure—hagués passat a analitzar el valor d'intercanvi de les mercaderies—ja que tan sols existeix allà on les *mercaderies* apareixen en plural, diferents menes de mercaderia—, llavors hauria trobar el «valor» darrera d'aquesta forma aparent. Si hagués investigat més el valor, hauria trobat a més que ací la cosa, el «valor d'ús», no és més que una mera *objectivació* de treball humà, d'*esmerçament d'igual força de treball humana*, i que per tant aquest contingut es presenta com a caràcter *concret* de la *cosa*, com un caràcter que pertany essencialment a *ella mateixa*, per bé que aquesta objectivitat no apareix en la seua forma natural {la qual, però, necessita d'una *forma de valor* particular}. Hauria per tant trobat que el «valor» de la mercaderia expressa tan sols en una forma desenvolupada històricament això que en totes les altres formes socials històriques ja existia, per bé que fos *en una altra forma*, és a dir el caràcter social del treball, en la mesura que existeix com a *esmerçament de força de treball «social»*. Si «el valor» de la mercaderia així tan sols una forma històrica determinada

de quelcom que existeix en totes les formes socials, el mateix val, però, també per al «valor d'ús social» que caracteritza el «valor d'ús» de la mercaderia. El senyor Rodbertus té la mesura de la quantitat de valor de Ricardo; però no ha inquirit ni copsat com Ricardo la substància del valor; és a dir el caràcter «comunitari» de les primitives comunitats com a organisme comú de la força de treball compartida i per tant del *llur treball*, és a dir de l'esmerçament d'aquesta força.

Més fullaraca de Wagner en aquest afer superflu.

Medura de la magnitud del valor. El senyor Wagner m'hi incorpora, però troba a desgrat seu que jo he «*eliminat*» el «*treball de constitució del capital*» (p. 58, n 7.)

«En un comerç regulat mitjançant òrgans socials la determinada dels *valors taxables*, és a dir del *preu taxable*, s'ha de realitzar sota una consideració mesurada d'aquest *moment de cost*» {així anomena la quantitat de treball esmerçada en la producció, etc.}, «tal com s'esdevenia en principi en les antigues taxes oficials i comercials, i com es faria en qualsevol *nou sistema de taxes*» {vol dir socialista!}. «Els *costos* no són, però, en un comerç lliure la base *exclusiva* de la determinació del valor d'intercanvi i del preu i no ho pot ésser en cap *circumstància social imaginable*. Ja que amb independència dels costos sempre apareixen *fluctuacions* en el *valor d'ús* i en les *necessitats*, la *influència* de les quals en el *valor d'intercanvi* i en el *preu* (tant de preu de contracte com preu de taxa) modifica doncs la *influència dels costos*, i els ha de modificar» etc. (pp. 58, 59). «La» {és a dir, aquesta!} «correcció aguda de la doctrina socialista del valor... l'agraïm a *Schäffle*» (!) «que diu en el '*Soc Körper*' III, p. 278: 'En cap mena d'influència social sobre les necessitats i la producció es pot impedir que *totes les necessitats* resten en equilibri qualitatiu i quantitatiu amb la producció. Si és així, però, *els quocients socials de valor-cost* no poden considerar-se *alhora proporcionals com a quocients socials de valor d'ús*» (p. 59, n 9).

Que això es redueix tan sols a la trivialitat de la pujada i caiguda de *preus de mercat* per damunt o per sota del valor i a l'assumpció que la seua teoria del valor desenvolupada per a la societat *burguesa* predomina en «l'estat social marxista» - ho mostra la frase de W:

(Els preus) «es desvien ocasionalment més o menys» (dels costos) «augmentant en els béns el valor d'ús dels quals es fa més gran, i caiguent allà on el valor d'ús s'empetiteix. *Tan sols a la llarga* els costos poden afermar-se com a reguladors decisius», etc. (p. 59).

Dret. Per les fantasies del vir obscurus quant a la influència econòmica creadora del *dret* n'hi ha prou amb una frase, per bé que arrossega més i més aquest punt de mira absurd:

«L'economia individual té al capdavant, com a òrgan d'activitat tècnica i econòmica... una *persona* com a subjecte jurídic i econòmic. A més, no és cap pura aparença econòmica, sinó que alhora depèn de la disposició *jurídica*. Ja que aquesta determina qui compta com a persona, qui pot trobar-se al capdavant d'un negoci», etc. (p. 65).

Sistemes de comunicació i de transport (pp. 75-76), p. 80 (nota).

Des de la p. 82 on el «*canvi en els constituents (naturals) de la massa de béns*» {d'una economia, àlies en Wagner del «*bescanvi de béns*» i declarat per Schäffle «*cicle social de materials*»—si més no, un cas d'ell; però també he emprat el mot en el procés de producció «natural» com a canvi material entre l'home i la natura} m'ha estat *manllevat*, i on el canvi material apareix primer en l'anàlisi de m-d-m i interrupcions del canvi formal, i més tard també denominat interrupcions del canvi material.

això que el senyor Wagner diu a més sobre el «*canvi interior*» dels béns que es troben en una branca de la producció (per ell, en una «economia individual»), en part en relació amb el llur «valor d'ús», en part en relació amb el llur «valor», també es discuteix en la meua anàlisi de la primera fase de m-d-m, és a dir m-d, en l'exemple del

teixidor de lli («Capital», pp. 85, 86/87), on es diu conclusivament: «Els nostres posseïdors de mercaderies descobreixen per tant que aquesta divisió del treball que els fa productors privats independents fa també independent d'ells mateixos el procés social de producció i les llurs relacions en aquest procés, que la independència mútua de persones es completa en un sistema de dependència material multilateral» («Capital», p. 87).

Els contractes per l'adquisició comercial de béns. Ací l'home fosc (vir obscurus) em posa i es posa cap per avall. Per ell primer és el dret i després el comerç; en la realitat va a l'inrevés: primer va el comerç i després s'hi desenvolupa un *ordre jurídic*. He manifestat en l'anàlisi de la circulació de mercaderies que en el comerç desenvolupat d'intercanvi els intercanviadors es reconeixen com a persones iguals i propietaris dels respectius béns que van a bescanviar; ho fan ja mentre s'ofereixen mútuament els béns i entren en comerç. Aquesta relació real que no sorgeix fins al propi intercanvi rep més tard la *forma jurídica* de contracte, etc.; però aquesta forma no genera el seu contingut, l'intercanvi, i menys encara la *relació inherent de les persones participants*, sinó viceversa. Contràriament a Wagner:

“Aquesta adquisició” {dels béns mitjançant el comerç} «suposa necessàriament un determinat *ordre jurídic*, damunt *la base del qual*” (!) «es realitza el comerç» etc. (p. 84).

Crèdit. Per comptes de fornir el desenvolupament dels diners com a *mitjans de pagament*, Wagner converteix immediatament el procés de circulació quan té lloc en la forma on tots dos equivalents no es confronten simultàniament en m-d en una «*transacció a crèdit*» (p. 85 ss.), que es «relliga» amb el fet que això es vincula amb el pagament d'un «interès»; serveix per tant per «fornir confiança» i així presentar la «confiança» com una base del «crèdit».

Quant a la concepció jurídica de la «riquesa» de *Puchta* etc., segons la qual també els *deutes* pertanyen als *components negatius* (p. 86, n 8).

Crèdit és “*crèdit consumptiu*” o “*crèdit productiu*” (p. 86). El primer predomina en un nivell cultural inferior, el darrer en un de «superior».

Sobre les *causes de l'endeutament* {causes de la pobresa: fluctuacions en les collites, servei militar, competència dels esclaus} de l'Antiga Roma (Jhering, 3rd ed., p. 234, II, 2. *Geist des römischen Rechts*).

Segons el senyor Wagner en els «nivells inferiors» preval el «crèdit consumptiu» entre les classes «inferiors i deprimides» i les «superiors i balafiadores». De fet: a Anglaterra, Amèrica el «*crèdit consumptiu*» *domina generalment amb l'establiment del sistema de bancs de dipòsit!*

«Particularment es demostra... el *crèdit productiu* com un factor econòmic de la riquesa nacional basada en la *propietat privada de la terra i dels capitals mòbils* i en la *lliure competència*. Es lliga amb la *possessió de béns*, no amb els béns com a pura categoria econòmica», i és per tant tan sols una «categoria històrica-jurídica» (!) (p. 87).

Dependència de les economies individuals i de la riquesa dels efectes del món exterior, part. de la influència de la conjuntura en l'economia nacional.

1. *Alteracions en el valor d'ús*: es millora en certs casos mitjançant el *decurs del temps*, com a condició d'un cert procés natural (*vi, cigars, violins, etc.*).

«*Es deteriora en la gran majoria...*, es dissol en els llurs components materials, casos de tota mena». Es correspon a una «*alteració*» del valor d'intercanvi en la mateixa direcció, «*revalorització*» o «*desvalorització*» (pp. 96, 97). *Vegeu el contracte de lloguer a Berlin* (p. 97, n 2).

2. *Canvi en el coneixement humà de les propietats dels béns*: amb això «*augmenta la riquesa*» en un cas positiu. (*Aplicació del carbó per a la fossa del ferro en l'Anglaterra de 1620, quan el declivi dels*

boscós ja amenaçava la continuïtat de les ferreries; descobertes químiques, com la del iode (utilització de fonts de sals riques en iode). Fosforita com a mitjà d'adobament. Antracita com a material calefactor. Materials per a la il·luminació de gas, per a la fotografia. Descoberta de materials de tinció i terapèutics. Gutta-pertxa, cautxú. Ivori vegetal (de *Phytelephas macrocarpa*). Creosota. Espelmes de parafina. La utilització de l'asfalt, d'agulles de pi (*pinassa*), de gasos en els alts forns, de quitrà de carbó per a l'elaboració d'anilina, de residu de llana, de serradures, etc. etc.}. En casos negatius disminució de la utilitat i per tant del valor (com després de la descoberta de triquines en la carn de porc, de material tòxic en els colorants, plantes, etc.) (p. 97, 98). Descoberta de productes de mineria en el camp, de noves propietats útils en aquests productes, descobertes de noves aplicabilitats dels mateixos augmenten la riquesa del terratinent (p. 98).

3. Conjuntura.

Influència de totes les «condicions» exteriors, que determinen essencialment «la producció de béns per al comerç, la llur sol·licitud i adquisició» ... i per tant el llur «valor d'intercanvi», i també el dels «béns individuals ja acabats» ... «de forma totalment o predominantment independent» del «subjecte econòmic», «és a dir, dels propietaris» (p. 98). La conjuntura esdevé un «factor crític» en el «sistema de la lliure competència» (p. 99). Un – «mitjançant el principi de la propietat privada – guanya «això pel qual no ha servit» i així un altre incorre en una «pèrdua», «un immerescut càstig econòmic».

Sobre l'especulació (n. 10, p. 101). Preu de l'habitatge (p. 102, n 11). Indústria del carbó i del ferro (p. 102, n. 12). Nombroses alteracions tècniques redueixen el valor dels productes industrials així com dels instruments de producció (p. 102, 103).

En «una economia que progressa en població i comoditat predominen... les oportunitats favorables, si bé també amb

retrocessos i fluctuacions ocasionals, temporals i locals en el cas de la *propietat de la terra*, i en part. de les *urbanes* (grans ciutats)». (p. 102).

«Així juga la conjuntura particularment en els guanys dels *terratinents*» (p. 103). «Aquests, com la majoria dels altres *guanys en valor per la conjuntura*... no són més que *purs guanys de joc*», amb les corresponents «*pèrdues de joc*» (p. 103).

Dit sobre el «comerç de gra» (p. 103, n. 15).

Cal «reconèixer sovint... que la situació econòmica de l'individu o de la família» és «*essencialment un producte de la conjuntura*» i això «afebleix necessàriament la importància de la *responsabilitat econòmica personal*» (p. 105).

«Es presenten», per tant, «*l'organització actual* de l'economia nacional i la *base jurídica*» (!) «i d'això, la propietat privada de... terra i capital» etc. «per ells en general com una *institució immutable*», de forma que, després d'una llarga perorata, no hi ha cap mitjà «per combatre... *les causes*» {dels mals que se'n deriven, com ara l'estagnació de les vendes, les crisis, l'acomiadament de treballadors, la reducció salarial, etc.}, «per tant no és aquest mal mateix», mentre el senyor Wagner vol lluitar contra els «síntomes», les «conseqüència del mal» a través de «*guanys conjunturals*» mitjançant els impostos, les «pèrdues» «econòmicament indesitjades», el producte de la conjuntura, mitjançant «un *sistema d'assegurances racional*» (p. 105).

Això, diu l'home fosc, és el resultat que hom sosté el sistema de producció actual amb la seua «base jurídica» com a «immutable»; la seua recerca, més profunda que el socialisme, anirà al fons de la «mateixa qüestió». *Nous verrons com?*

Moments individuals principals que constitueixen la conjuntura.

1. *Fluctuations en les collites dels principals mitjans de nutrició* sota

la *influència de l'oratge* i de condicions polít., com interrupcions del cultiu per la guerra. Productors i consumidors que se'n veuen influïts (p. 106). {Dels *tractants de gra*: Tooke, «*History of Prices*»; per Grècia: Böckh, «*Staatshaushalt der Athener*», I, 1, § 15; per Roma: Jhering, «*Geist*», p. 238. *Augment de la mortalitat dels estrats inferiors de la població* varia actualment amb qualsevol petit augment dels preus, «*certament una prova de com poc el salari mitjà de la massa de les classes treballadores depassa el nivell absolut necessari per a la vida*» (p. 106, n. 19).} *Millora dels mitjans de comunicació* {«*alhora*», afegeix en la n. 20, «*la condició més important d'un comerç especulatiu de gra anivellador de preus*»}, *canvis en els mètodes agrícoles* {«*economia de rotació de cultius*», mitjançant «*la plantació de diversos productes, que són afavorits o perjudicats de forma diferent per oratges diferents*»}; per tant *fluctuacions menors en els preus de gra dins d'interval temporal més breus* contrasten «*amb l'edat mitjana i l'antiguitat*». Però també les fluctuacions són encara força grans (Vegeu nota 22, p. 107; mateixos fets).

2. *Alteracions en la tècnica. Nous mètodes de producció*. Acer millorat per comptes de ferro, etc., p. 107 (i després la nota 23). *Introducció de màquines per comptes de treball manual*.

3. *Alteracions en els mitjans de comunicació i de transport*, que influeixen els moviments *espacials* de persones i de béns: per tant particularment...

Valor de la terra i del sòl i dels articles de valor específic baix afectats; branques senceres de la producció obligades a una transició difícil cap a altres mètodes de funcionament (p. 107).

{A més, n. 24 *ib.* *Augment del valor de la terra en la proximitat de bones comunicacions*, degut a les millors vendes dels productes que s'hi generen; *facilitació de la concentració de població* en les ciutats, i per tant un *augment enorme del valor del sòl urbà i del valor dels llocs propers*. *Facilitació del trànsit des d'àrees amb preus fins ara*

més barats de gra i d'altres matèries primeres agrícoles i forestals, producció minera en àrees amb preus més elevats; i d'això una situació econòmica deteriorada per a tots els elements de la població amb ingressos més estables en les primeres àrees, i per contra l'afavoriment dels productors i, particularment, dels terratinents d'aquestes zones. Inversament actua la *transportació (importació!)* de gra i d'altres matèries amb valor específic baix. Afavoreix els consumidors, perjudica els productors del país d'origen; fa necessària la transició a d'altres produccions, com a Anglaterra des del cultiu de gra cap a la ramaderia en els anys 40, com a conseqüència de la competència del blat més barat de l'Europa oriental a Alemanya. Situació difícil per a l'*economia rural alemanya* (ara) degut *al clima*, i després degut *a les recents i fortes pujades salarials*, que no poden traslladar tan fàcilment com els industrials als productes, etc.}

4. *Alteracions de gust! Modes* etc., sovint ràpidament i completament en poc temps.

5. *Alteracions polítiques* en l'esfera comercial nacional i internacional (guerra, revolució, etc.); en la mesura que la *confiança* i la *mal confiança* es fan *més i més importants* amb l'augment de la divisió del treball, l'extensió del comerç internacional, etc., la contribució del factor de crèdit, les dimensions monstruoses de la guerra moderna, etc. (p. 108).

6. *Alteracions en la política agrària, industrial i comercial* (Exemple: reforma de la legislació britànica del gra).

7. *Alteracions en la distribució espacial* i de la *situació econòmica global de tota la població*, com l'emigració del camp a les ciutats (p. 108, 109).

8. *Alteracions en la situació soc. i ecòn. d'estrats individuals de la població*, com a través de la concessió de la llibertat d'associació, etc. (p. 109). {Els 5 mil milions francesos, n. 29, ib.}

Costos en l'economia individual. Sota el «treball» productor de «valor», en el qual es dissolen tots els costos, el «treball» en el sentit *ample* correcte del terme, s'hi han d'incloure, en particular, «*tot* allò que és necessari perquè les activitats humanes útils menen a la creació d'ingressos», i per tant també particularment, «el *treball intel·lectual* del líder i de l'activitat per la qual el capital es crea i s'empra», i «per tant» el «*guany de capital*» que finança aquesta activitat també pertany als «elements constitutius dels costos». «Aquesta visió es troba en contradicció amb la teoria del valor i dels costos i la crítica del capital del socialisme» (p. 111).

L'home fosc m'atribueix que «la plus-vàlua produïda *únicament* pels treballadors reverteix d'una forma *injustificada* en els empresaris capitalistes» (n. 3, p. 114). Ara bé, dic directament el contrari; és a dir, que la producció de mercaderies esdevé necessàriament en un cert punt producció «capitalista» de mercaderies, i que segons la llei del valor predominant la «plus-vàlua» li pertoca al capitalista i no al treballador. Per comptes d'emprendre aital sofisticada, el caràcter de socialisme de càtedra del viri obscuri es manifesta a través de la següent banalitat, que

«oponents incondicionals dels socialistes» «passen de llarg els casos certament nombrosos de *relacions explotadores*, en els quals els rendiments purs *no* es reparteixen correctament (!), i els *costos de producció de l'economia individual* de les empreses es redueixen força desfavorablement pels treballadors (inclosos també els capitalistes prestadors) i favorablement per als donadors de treball» (l.c.).

Ingressos nacionals a Anglaterra i a França (p. 120, $\chi-\phi$).

El producte anual brut d'una nació:

1. Suma dels béns generats de nou en l'any. Els *materials primers del país* s'inclouen completament segons el llur valor; els *objectes confeccionats a partir d'aquests i de materials de l'exterior* {per

evitar una duplicació de productes primers} d'acord amb l'augment del valor generat pel treball de fabricació; els materials primers i mig-fabricats transportats pel comerç d'acord amb l'elevació del valor que s'haja efectuat.

2. *Importació de diners i mercaderies des de l'exterior* a títol d'interessos de drets de l'interior que deriven de *negocis financers* o d'*inversions de capital* de persones nacionals en l'exterior.

3. *Costos de transport* pagats realment a *companyies navieres nacionals* mitjançant la importació de béns exteriors *durant el curs de comerç i intercanvi exteriors*.

4. *Líquid o mercaderies importades des de l'exterior com a remeses a forasters que resideixen en el país*.

5. *Importació de donatius sense càrrega*, com en *tributs duradors* al país des de l'exterior, o *immigració continuada i per tant riquesa regularment introduïda*.

6. *Excedent de valor del balanç de mercaderies i de diners que resulta del comerç internacional* {però després deduir 1. les *exportacions a l'exterior*}.

7. *Rendiment del valor de les utilitats i de la riquesa útil* (com dels edificis d'habitatges, etc.) (p. 121, 122).

Per al producte net deduíu, entre d'altres, l'«exportació de béns com a pagament per a les *taxes de companyies forasteres*» (p. 123). {La qüestió no és tan senzilla: *preu de producció (interior) + taxa = preu de venda*. Si el país exporta les seues pròpies mercaderies en els seus propis vaixells, llavors el país receptor paga les càrregues, si el preu de mercat hi preval, etc.}

«Al costat dels tributs duradors hi ha pagaments regulars a *subjectes forasters en l'exterior* (soborns, com els que lliuraven els perses als grecs, *salaris de professors forasters* sota Lluís XIV, els penics d'en

Pere) s'han de comptar» (p. 123, n. 9).

Per què no els *subsidis* que els prínceps alemanys reben regularment de França i Anglaterra?

Vegeu les menes innocents de parts dels ingressos privats que consisteixen en «serveis estatals i eclesiàstics» (p. 125, Note 14).

Apreciació del valor individual i de l'economia nacional.

La destrucció d'una part de la reserva de mercaderies per tal de vendre'n la resta més cares l'anomena Cournot «Rech. sur les principes mathém. de la théorie des richesses», 1838, «une véritable creation de richesse dans le sens commercial du mot» (p. 127, n. 3).

Comparau pel que fa a la disminució de les reserves privades de consum o, com Wagner les anomena, el llur «capital útil» en el nostre període cultural, a Berlín en particular, p. 128, n. 5, p. 129, n. 8 i 10; a més, massa pocs diners o *capital funcional* propi en la pròpia *empresa productiva*, p. 130 i igualment n. 11.

Importància relativament superior del comerç exterior en l'actualitat, p. 131, n. 13, p. 132, n. 3.

FRIEDRICH ENGELS

L'ORIGEN DE LA FAMÍLIA, LA PROPIETAT PRIVADA I L'ESTAT (1884)¹⁵⁹

A la primera edició del 1884

Els següents capítols constitueixen en certa forma l'execució d'un testament. No fou ningú més que Karl Marx qui havia pretès de presentar els resultats de les recerques d'en Morgan en relació amb les conclusions del seu—fins a un cert límit en puc dir el nostre— estudi materialista de la història per tal d'aclarir-ne així per primera vegada tota la llur importància. Però Morgan havia descobert de nou quaranta anys després que Marx la concepció materialista de la història a Amèrica de forma independent i en la comparació de la barbàrie i la civilització arribà en els punts principals als mateixos resultats obtinguts per Marx. I així com «El capital» durant cinquanta anys els economistes d'alemanya el plagiaren tan esforçadament com el silenciaven tan esmerçadament, igual passava amb la «Ancient Society»¹⁶⁰ de Morgan pel que feia als portaveus de

159 D'acord amb les recerques d'en Lewis H. Morgan

Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats, redactada entre finals de març i el 26 de maig del 1884.

Publicada originalment a Hottingen i Zürich, el 1884.

Traduïda a partir del text de la quarta i definitiva edició, Stuttgart, 1892.

Extret de la Secció Catalana de marxist.org

160 «Ancient Society, or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery, through Barbarism to Civilization». By Lewis H. Morgan. London, Macmillan and Co., 1877. El llibre fou imprès a Amèrica i especialment difícil

la ciència «prehistòrica» d'Anglaterra. La meua feina tan sols pot oferir un migrant substituït d'allò que el meu difunt amic no pogué fer. Amb tot tinc entre els seus extractes detallats de Morgan notes crítiques que hi reproduiré quan s'escaiguen.

Segons la concepció materialista el moment determinant en darrera instància de la història és la producció i la reproducció de la vida immediata. Aquest té però un sentit doble. D'una banda l'obtenció de mitjans de vida, de material nutritiu, vestit, allotjament i els instruments de treball necessaris; d'altra banda l'obtenció dels propis homes, la reproducció de l'espècie. Les institucions socials, sota les quals viuen els homes d'una determinada època històrica i d'un determinat país, venen condicionades per aquests dos sentits de la producció: mitjançant el grau de desenvolupament d'una banda del treball i de l'altra de la família. Com menys desenvolupat és el treball, com més reduïda és la quantitat dels seu producte, i per tant també de la riquesa de la societat, amb més força preval l'ordre social dominat per les castes socials. Sota aquesta estructuració de la societat fundada en castes, però, s'hi desenvolupa més i més la productivitat del treball; amb ell es desenvolupen la propietat privada i el bescanvi, les diferències de riquesa, l'aprofitament de la força aliena de treball i per tant els fonaments de l'antagonisme entre classes: nous elements socials que en el decurs de les generacions malden per adaptar l'antiga concepció social a les noves circumstàncies, fins que finalment la incompatibilitat entre les dues du a un capgirament absolut. L'antiga societat basada en relacions de llinatge s'esmicola en topar amb les classes socials de nou desenvolupament; en el seu lloc hi apareix una nova societat, expressada en l'estat, els integrants de la qual ja no són relacions de llinatge sinó relacions locals, una societat on l'ordre familiar és completament dominat per l'ordre de la propietat i es desenvolupen ara lliurement els antagonismes de classe i les lluites de classe a la que es redueix el contingut de tota la història *escrita* fins ara.

El gran mèrit de Morgan és haver descobert i reconstruït aquests fonaments prehistòrics de la nostra història escrita en els llurs punts

de trobar a Londres. L'autor es morí fa uns anys.

principals i en haver trobat en les relacions de llinatge dels indians nord-americans la clau que ens obre els enigmes més importants, fins ara insolubles de l'antiga història grega, romana i alemanya. El seu escrit no és però obra d'un dia. Lluità durant quaranta anys amb el seu material fins a dominar-lo completament. Però també per això el seu llibre és una de les poques obres dels nostres dies que fan època.

En la següent exposició el lector diferenciarà del tot i bé això que prové de Morgan i això que hi he afegit. En els capítols històrics de Grècia i Roma no m'he limitat als escrits de Morgan, sinó que hi he afegit tot allò que tenia a l'abast. Els capítols dels celtes i els alemanys són essencialment meus; Morgan en aquest xas únicament comptava amb fets de segona mà i per la situació dels alemanys—a banda de Tàcit—amb les dolentíssimes desviacions liberals del senyor Freeman. Amb els arguments econòmics, suficients per a Morgan en el seu objectiu, no en tenia de prou i els he reelaborat. I finalment, és clar, em faig responsable de totes les conclusions si no és que cit explícitament en Morgan.

Prefaci a la quarta edició de 1891

Les edicions anteriors d'aquest escrit s'han deixat d'imprimir des de fa gairebé mig any, i des de fa un temps l'editor [J. H. W. Dietz] m'ha demanat que preparàs una nova edició. Fins ara treballs més urgents m'ho han impedit. D'ençà de l'aparició de la primera edició s'han escolat set anys, durant els quals el nostre coneixement de les formes primigènies de la família ha fet un avenç considerable. Hi havia doncs molt a fer pel que fa a correccions i addicions; totes les possibles per tal que el mecanoscrits proposat del present text faça innecessàries noves alteracions per un temps.¹⁶¹

He sotmés, doncs, tot el text una revisió acurada i fet una sèrie d'addicions que, esper, reflectesquen el coneixement actual. També

161 A «Neuen Zeit» la darrera part de la frase diu: com la nova edició ha de rebre ara en la literatura socialista alemanya una atenció més gran de l'habitual en altres àrees del llibre alemany.

faig en el curs d'aquest prefaci una breu revisió del desenvolupament de la història de la família de Bachofen a Morgan; ho faig principalment perquè l'escola prehistòrica anglesa amb inclinacions xovinistes s'esforça el màxim per ofegar amb el silenci la revolució que les descobertes de Morgan han produït en la nostra concepció de la protohistòria, mentre que s'apropien dels seus resultats sense cap mena de vergonya. A banda d'això aquest exemple anglès se segueix en certs casos amb massa fidelitat.

El meu treball s'ha traduït a diferents llengües forasteres. Primer en italià: «L'origine della famiglia, della proprietà privata e dello stato». Versione riveduta dall' autore, di Pasquale Martignetti. Benevento 1885. Després en romanès: «Originea familiei, proprietatei private si a statului». Traducere de Joan Nadejde, en el periòdic de Jassi «Contemporanul», del setembre del 1885 fins el maig del 1886. Més tard en danès: «Famijens, Privatejendommens og Statens Oprindelse». Dansk af Forfatteren gennemgaaet Udgave, besorget af Gerson Trier. København 1888. Ara es troba en impressió una traducció francesa d'Henri Ravé, basada en la present edició alemanya.

Abans del començament dels anys seixanta hom no pot parlar d'una història de la família. La ciència històrica en aquest camp era encara completament sota la influència dels cinc llibres de Moisès. La forma patriarcal de la família que s'hi descrivia amb més detall que enlloc més, no tan sols s'assumia com la forma més antiga, sinó que s'identificava—llevat de la poligàmia—amb la família burgesia actual, de forma que la família no havia experimentat en realitat cap desenvolupament històric; com a molt es concedia que en els temps primitius hi havia hagut un període de promiscuïtat sexual.—Certament que a banda de la monogàmia també es coneixien dues altres formes, la poligínia oriental i la poliàndria indiana-tibetana; però aquestes tres formes no es podien disposar en cap ordre històric i simplement apareixien l'una al costat de l'altra sense cap connexió. Que entre determinats pobles de la història antiga, així com entre quelques salvatges encara vius en l'actualitat, la descendència es

reconeixia, no pel pare, sinó per la mare, i que la línia femenina fos considerada per tant l'única vàlida; que entre molts pobles dels nostres dies de tots els continents es prohibesca el matrimoni dins de grups relativament grans eren aspectes que no s'havien estudiat detingudament aleshores—aquests fets ja eren de fet coneguts i se'n recollien nous exemples. Però ningú no sabia què fer amb ells, i fins i tot encara en les «Researches into the Early History of Mankind etc. etc.» (1865) d'E. B. Tylor s'enumeren com a simples «costums curiosos» al costat de la prohibició entre certs salvatges de tocar fusta amb una eina de ferro i supersticions religioses similars.

La història de la família data del 1861, de la publicació del «Dret matern» de Bachofens. Ací l'autor presenta les següents conclusions: 1. que els humans al principi vivien en un estadi de promiscuïtat sexual, que per descriure'l Bachofen emprà un terme erroni com és heterisme; 2. que aital promiscuïtat exclou tota certesa de paternitat, que la descendència no es podia reconèixer més que per la línia femenina—segons el dret matern—i que aquest era originalment el cas de tots els pobles de l'antiguitat; 3. que com a conseqüència que les dones, com a mares, eren els únics progenitors coneguts amb seguretat de la generació més jove, gaudien d'una posició tan alta de respecte i honor que esdevingué el fonament, segons la concepció de Bachofen, d'un govern regular de les dones (ginecocràcia); 4. que la transició cap a la monogàmia, on la dona pertany exclusivament a *un* home, implicà una violació d'una llei religiosa primitiva (és a dir, de fet una violació del dret tradicional dels altres homes a aquesta dona), una violació que per tal d'expiar-la o per guanyar-se la indulgència la dona s'hagué de retre per un període limitat.

Les proves per aquestes afirmacions Bachofen les troba en innombrables passatges de l'antiga literatura clàssica, que recollí amb una dedicació immensa. El desenvolupament de l'«heterisme» cap a la monogàmia i del dret matern cap al dret patern es realitza, particularment entre els grecs, com la conseqüència d'un avenç en les concepcions religioses, que introdueixen en l'antiga jerarquia de déus, representativa de l'antiga visió, noves divinitats, representatives de la nova visió, que bandegen més i més els primers.

Per tant no és el desenvolupament de les condicions de fet de vida dels humans, sinó el reflex religiós d'aquestes condicions dins els caps d'aquests mateixos humans, segons Bachofen, això que ha comportat els canvis històrics en la posició social dels homes i les dones entre ells. Segons això Bachofen interpreta l'«Orestíada» d'Esquil com la representació dramàtica del conflicte entre el dret matern en declivi i el nou dret matern que sorgeix i triomfa en l'època heroica. Clitemnestra, per voluntat del seu amant Egist, assassina el seu marit, Agamemnú, després del seu retorn de la guerra de Troia; però el fill d'ella i d'Agamemnú, Orestes, venja l'assassinat del seu pare amb l'assassinat de la mare. Com a conseqüència d'això és perseguit per les Erínies, les guardianes demoníaqes del dret matern, d'acord amb la qual el matricidi és el crim més greu i imperdonable. Però Apol·lo, qui havia aconsellada a Orestes aquesta acció pel seu oracle, i Atena, a qui es crida per fer-hi un judici—les dues deïtats representen ací el nou ordre patriarcal—prenen Orestes sota la llur protecció; Atena escolta les dues parts. Tota la qüestió en disputa es resum breument en el debat que ara té lloc entre Orestes i les Erínies. Orestes afirma que Clitemnestra ha comès un doble crim; ha assassinat el seu marit i així també ha assassinat el seu pare. Per què les Erínies el persegueixen a ell, i no a ella, en veure que ella és de lluny la més culpable? La resposta frapa:

«Ella no tenia envers l'home que assassinà, *cap vincle de sang*».

L'assassinat d'un home amb qui no es té cap vincle de sang, encara que siga el marit de l'assassina, és perdonable i no és qüestió de les Erínies; la llur funció és únicament castigar l'assassinat amb vincle de sang, i d'això, segons el dret matern, el més greu i el més imperdonable és el matricidi. Apol·lo surt ara per Orestes com a defensor; Atena crida els areopaguites—els jutges atenencs—a votar; són iguals els vots per l'alliberament i per la condemna; Atena com a presidenta dóna el seu vot per Orestes i el declara lliure. El dret patern triomfa per damunt del dret matern, els «déus de llinatge jove», com els anomenen les pròpies Erínies, triomfen damunt les Erínies, i aquestes darreres finalment es deixen convèncer per prendre una nova funció en el nou ordre.

Aquesta nova, però sens dubte correcta interpretació de l'«Orestia» és un dels passatges millors i més bells de tot el llibre, però demostra alhora que Bachofen creu si més no tant com Esquil en les Erínies, Apol·lo i Atena, ja que, implícitament, creu que l'enderrocament del dret matern pel dret patern fou un miracle efectuat durant l'època heroica grega per aquestes divinitats. Que aital concepció, que fa la religió la palanca de la història mundial, ha d'acabar finalment en el misticisme pur, és clar. És per tant una tasca dura i de cap manera sempre agràida endinsar-se en el dens tom de Bachofen. Però tot això no empetiteix la seua importància com a pioner; fou el primer a substituir les frases vagues quant a un estadi primitiu desconegut de promiscuïtat sexual amb proves dels següents fets: que hi sobreviuen restes abundants en l'antiga literatura clàssica d'un estadi anterior a la monogàmia entre els grecs i els asiàtics quan no tan sols un home tenia relacions sexuals amb diverses dones, sinó que una dona les tenia amb diversos homes, sense ofendre cap moralitat; que aquest costum no desaparegué sense deixar rastre en la redempció limitada que era el preu que les dones hagueren de pagar pel dret a la monogàmia; que per tant la descendència tan sols es podia reconèixer per la línia femenina, de mare a mare; que ben entrat en el període de la monogàmia, amb la seua certesa de paternitat, o si més no així reconeguda, la línia femenina era encara l'única reconeguda; i que la posició original de les mares, com els únics progenitors segurs dels infants, els garantia, i per tant a tot el llur sexe, una posició social més alta que no la que han gaudit les dones d'ençà d'aleshores. Aquestes afirmacions Bachofen no les expressà tan clarament, ja que es deixà dur per una concepció mística. Però les provà, i el 1861 això era una revolució completa.

El dens volum de Bachofen era escrit en alemany, és a dir la llengua de la nació que aleshores era la menys interessada de totes en la prehistòria de la família actual. Per tant romangué desconegut. El seu primer successor aparegué el 1865, sense haver sentit res de Bachofen.

Aques successor era J. F. McLennan, del tot oposat al seu predecessor. Per comptes d'un místic genial tenim un jurista nu; per

comptes de la imaginació exuberant d'un poeta, els arguments plausibles d'un advocat defensen les seues combinacions. McLennan troba entre molts pobles salvatges, bàrbars i àdhuc civilitzats dels temps antics i moderns una forma de matrimoni on el nuvi, sol amb els seus amics, ha d'arrabassar la núvia dels seus parents amb una demostració de força. Aquest costum ha d'ésser la supervivència d'un costum anterior, quan els homes d'una tribu de fet robaven les llurs dones per la força d'altres tribus. Quin és l'origen d'aquesta «cleptogàmia»? Mentre els homes podien trobar prou dones en la pròpia tribu no hi havia raó de cap mena per fer-ho. Ens trobam però no infreqüentment entre els pobles no desenvolupats que hi ha certs grups (que el 1865 eren encara sovint identificats amb les pròpies tribus) on es prohibeix l'endogàmia, de forma que els homes es veuen obligats a prendre dona, i les dones ha prendre marit, fora del grup; mentre que en altres pobles el costum és que els homes d'un grup han de prendre la dona únicament dins el propi grup. McLenna anomena els primers pobles exògams i els segons endògams, i construeix tot seguit una rígida oposició entre «tribus» exògames i endògames. I tot i que les seues pròpies recerques sobre l'exogàmia li posen sota el nas que si no en la majoria de casos en tots, aquesta oposició tan sols existeix en la seua pròpia imaginació, amb tot fa d'això la base de tota la seua teoria. Segons aquesta teoria, les tribus exògames tan sols poden obtindre les dones d'altres tribus, i com que en l'estadi salvatge hi ha una situació de guerra permanent entre tribu i tribu, aquestes dones tan sols es poden aconseguir amb el segrest.

McLennan es demana ara: D'on ve aquest costum de l'exogàmia? La concepció de la consanguinitat i de l'incest no podia tindre res a veure, ja que aquestes coses es desenvoluparen únicament molt més tard. Però hi havia un altre costum habitual entre els salvatges, el d'assassinar els nadons de sexe femení immediatament després del naixement. Això provocaria un excedent d'homes en cada tribu individual, la conseqüència inevitable i immediata del qual seria que diversos homes posseïssen una dona en comú: la poliàndria. La conseqüència d'això seria que es conegués qui era la mare d'una

criatura, però no qui n'era el pare: per tant la relació únicament en la línia femenina, amb exclusió de la línia masculina—el dret matern. I una segona conseqüència de la manca de dones en una tribu—una escassetat que la poliàndria mitigava però no eliminava—fou precisament aquest robatori sistemàtic i per la força de dones de tribus alienes.

«Com que l'exogàmia i la poliàndria són degudes a una única causa—la manca d'equilibri entre els sexes—ens veiem obligats a considerar totes les races exògames com originalment poliàndriques... Per tant hem de considerar fora de dubte que entre les races exògames el primer sistema de parentiu fou el que reconeixia els lligams de sang únicament per la banda materna» (McLennan, «Studies in Ancient History», 1886. «Primitive Marriage», p.124.)

És mèrit de McLennan haver posat l'atenció al fenomen general i de gran importància que anomena exogàmia. No *descobreix* de fet l'existència de grups exògams, i encara menys els entén. De les notes escampades anteriors de molts observadors—que eren les fonts de McLennan—Latham («Descriptive Ethnology», 1859) havia donat una descripció detallada i acurada d'aquesta institució entre els magars indians, i havia diat que era molt comuna i que tenia lloc en totes les regions del món—un passatge que el propi McLennan cita. I el nostre Morgan havia demostrat el 1847 en les seues lletres sobre els iroquesos (a «American Review») i el 1851 a «The League of the Iroquois» havia demostrat ja l'existència de grups exògams dins aquesta tribu i n'havia fet una descripció acurada; mentre McLennan, com veurem, hi aportà més confusió amb la seua ment legalista que la que Bachofen duia en el camp del dret matern amb les seues fantasies místiques. És també mèrit de McLennan que reconegués la descendència per línia materna com el sistema anterior, per bé que se li avançà Bachofen, com reconegué més tard. Però McLenna no és clar tampoc en això, sempre parla de «parentiu únicament per línia femenina» i aquest terme, que és correcte per un estadi anterior, l'aplica contínuament a estadis posteriors de desenvolupament on la descendència i l'herència eren de fet encara traçades exclusivament per la línia femenina, però on el parentiu per la banda paterna era

també reconegut i expressat. Ací hi ha la ment pedant del jurista, que fixa un terme legal rígid i continua a aplicar-lo sense modificacions quan el canvi en les condicions el fan inalterable.

Amb tota la seua plausibilitat, la teoria de McLennan no semblava gaire ben establerta ni tan sols pel seu autor. Si més no li sobta el fet que

«és observable que la forma de» (matrimoni per) «robatori de dones es més clarament marcada i impressionant precisament entre les races que segueixen un parentiu *masculí*» (caldria dir que segueixen la descendència per la línia masculina) (S. 140).

I de nou:

«És un fet curiós que ara enlloc que sigam conscients hi haja un sistema d'infanticidi on l'exogàmia i la forma inicial de parentiu alhora» (S. 146).

Tots dos fets contradiuen clarament el seu mètode d'explicació, i tan sols hi pot fer front amb noves i encara més complicades hipòtesis.

Malgrat això la seua teoria a Anglaterra trobà una gran rebuda i suport. McLennan hi era considerat en general com el fundador de la història de la família i la primera autoritat en aquesta àrea. La seua oposició entre «tribus» exògames i endògames, tot i les excepcions i variacions que es podien trobar en els casos individuals, continuava com al fonament reconegut de la visió acceptada, i com a barrera que obstruïa tota recerca lliure en l'àrea investigada i feia així impossible qualsevol avenç decisiu. Contra la reputació exagerada de McLennan a Anglaterra, comportament anglès copiat arreu, esdevé un deure proclamar el fet que ha fet més mal amb la seua oposició completament errònia entre «tribus» exògames i endògames que no pas bé amb la seua recerca.

Eren cada vegada més els fets que es posaven a la llum que no s'adeien amb aquesta visió simple. McLennan únicament coneixia tres formes de matrimoni: poligínia, poliàndria i monogàmia. Però una vegada que es dirigí l'atenció a aquest punt i es trobaven més i més proves que hi havia entre els pobles no desenvolupats fomes de

matrimoni en les quals un nombre d'homes posseïen un nombre de dones en comú, *Lubbock* («The origin of Civilisation», 1870) reconegué aquest matrimoni grupal (Communal marriage) com a fet històric.

Just després, el 1871, arribà *Morgan* amb material nou i en molts sentits decisiu. S'havia convençut del fet que el sistema peculiar de consanguinitat per la força entre els iroquesos era comú a tots els habitants originaris dels Estats Units, i per tant estès a tot un continent, per bé que en contradicció directa amb els graus de parentiu que sorgien del sistema matrimonial practicat de fet per aquests pobles. Induí aleshores el govern federal a recollir informació sobre els sistemes de consanguinitat entre els altres pobles del món i enviar-hi amb aquest objectiu taules i llistes de qüestions que havia preparat. Descobrí de les resposta, 1. que el sistema de consanguinitat dels indians americans també era practicat entre nombrosos pobles d'Àsia i, en una forma modificada, a Àfrica i a Austràlia. 2. que la seua explicació completa calia trobar-la en una forma de matrimoni grupal que tot just s'extingia a Hawaii i altres illes australs, i 3. que al costat d'aquesta forma de matrimoni hi era vigent en les mateixes illes un sistema de consanguinitat que tan sols es podia explicar amb una forma encara més primitiva, ja extingida, de matrimoni grupal. Publicà les proves recopilades, juntament amb les conclusions que n'extreia en el seu «Systems of Consanguinity and Affinity», 1871, i duia així el debat a un camp infinitament més ampli. En començar dels sistemes de consanguinitat i en reconstruir a partir d'ells les formes corresponents de família, obria una nova línia de recerca i estenia l'abast de la nostra visió de la prehistòria de la humanitat. Si aquest mètode resultava sòlida, les elegants teories de McLennan serien completament enderrocades.

McLennan defenia la seua teoria en una nova edició de «Primitive Marriage» («Studies in Ancient History», 1875). Mentre ell mateix construeix una història altament artificial de la família a partir de pures hipòtesis, demana de Lubbock i Morgan no simplement proves de cadascuna de les llurs afirmacions, sinó proven tan indiscutiblement vàlides com si haguessen de sotmetre proves davant

un tribunal escocès. I aquest és el mateix home qui, a partir del report de l'estreta relació entre l'oncle matern i el fill de la germana entre els alemanys (Tacitus, «Germania», cap. 20), a partir del report de Cèsar que els bretons en grups de deu o dotze posseïen les dones en comú, a partir de tots els altres reports d'autors clàssics sobre la comunitat d'esposes entre els bàrbars, treu tranquilament la conclusió que tots aquests pobles vivien en un estadi de poliàndria! Hom semblaria sentir un acusador que es pot permetre tota llibertat en presentar la seua posició però que alhora demana de la defensa la prova més formal i més vàlida legalment de fins la darrera paraula.

El matrimoni grupal és pura imaginació, sosté, i en fer-ho cau molt per sota de Bachofen. El sistema de consanguinitat de Morgan és un simple codi d'educació convencional, declara, com demostraria el fet que els indians també s'adrecen a un estrany o a un blanc com a germà o com a pare. Hom podria molt bé dir que els termes pare, mare, germà, germana són formes absurdes d'expressió ja que els sacerdots i les abadesses catòlics són tractats de pare i mare, i perquè els monjos i les monges, i fins i tot els francmaaixòns i els membres de sindicats anglesos en totes les llurs reunions s'adrecen entre ells com a germans i germanes. Breument, la defensa de McLennan era miserablement feble.

Però encara en un punt no se li havia atacat. L'oposició entre «tribus» exògames i endògames damunt la qual recolzava tot el seu sistema no sols romania intocada sinó que era fins i tot reconeguda universalment com la clau de volta de tota la història de la família. Hom podia considerar inadequat o contradictori l'intent de McLennan d'explicar aquesta oposició amb els seus propis fets. Però la pròpia antítesi, l'existència de dos tipus mútuament exclusius de tribus autosuficients i independents, de les quals un prenia les dones de l'altra tribu, mentre que l'altra ho prohibia absolutament—això era evangeli sagrat. Comparau per exemple els «Origines de la famille» (1874) de Giraud-Teulon i fins i tot encara l'«Origin of Civilisation» (4a edició, 1882) de Lubbock.

En aquest punt Morgan agafa la seua obra principal: «Ancient Society» (1877), l'obra que fonamenta el present treball. això que

Morgan havia escatit boirosament el 1871 es desenvolupa ara amb plena consciència. No hi ha cap oposició entre l'endogàmia i l'exogàmia; les «tribus» exògames no s'han demostrat enlloc. Però en l'època on encara hi predominava el matrimoni grupal—i amb tota probabilitat hi predominà a tot arreu en un moment determinat—, la tribu es subdividia en una sèrie de grups amb vincles de sang per la banda materna, gentes, dins els quals es prohibia estrictament el matrimoni, de forma que els homes d'una gens, per bé que podien prendre muller de dins de la tribu i en general ho feien, es veien obligats a prendre-les de fora de la llur gens. Així mentre que cada gens era estrictament exògama, la tribu que abastava totes les gentes no era menys endògama. Per tant es feia càrrec de les darreres restes de les construccions artificials de McLennan.

Però Morgan no s'hi aturà. La gens dels indians americans li permeté de fer el seu segon gran avenç en el seu àmbit de recerca. En aquesta gens organitzada d'acord amb el dret matern hi descobrí la forma primitiva a partir de la qual s'havia desenvolupat la gens posterior organitzada d'acord amb el dret patern, la gens que trobam entre els pobles civilitzats antics. La gens grega i romana, l'antic cavall de batalla de tots els historiadors, ara trobava la seua explicació en la gens indiana, i s'hi posava un nou fonament per tota la proto-història.

Aquesta redescoberta de l'originària gens de dret matern com l'estadi primigeni de la gens de dret patern dels pobles civilitzats tenia la mateixa importància per l'antropologia que la de la teoria de l'evolució de Darwin per la biologia i que la teoria de Marx de la plusvàlua per l'economia política. Permeté Morgan de resumir per primera vegada una història de la família, d'acord amb la qual fins el present, en la mesura que ho permet el material ara disponible, si més no les etapes clàssiques del desenvolupament hi són determinades a grans trets. Que això obre una nova època en el tractament de la proto-història hauria de quedar clar per tothom. La gens de dret matern ha esdevingut l'eix al voltant del qual gira tota la ciència; d'ençà de la seua descoberta sabem on hem de mirar i què hem de cercar en la nostra recerca, i com disposar els resultats. I per

tant s'ha accelerat el progrés en aquest camp d'ençà del llibre de Morgan.

Les descobertes de Morgan són ara apreciades en general, o més aviat apropiades, pels prehistoriadors, fins i tot a Anglaterra. Però amb prou feines cap ha tingut l'honestedat d'admetre que és a Morgan a qui devem aquesta revolució de les nostres idees. A Anglaterra proven d'ofegar el seu llibre amb el silenci, i tracten l'autor amb una lloança condescendent per les seues fites *anteriors*; es perden indefinidament en els detalls i resten obstinadament en silenci quant a les seues descobertes realment grans. «Ancient Society» en la seua edició original es troba exhaurida; a Amèrica no s'hi venen aquestes coses; a Anglaterra sembla com si el llibre hagués sigut silenciats sistemàticament, i l'única edició d'aquesta obra que fa època encara en circulació és la traducció alemanya.

Per què aquesta reserva, on és difícil de no veure una conspiració de silenci, on per educació, els nostres reconeguts prehistoriadors sovint omplen els escrits amb citacions i altres mostres de camaraderia? Que potser és perquè Morgan és americà, i pels prehistoriadors anglesos, que trobarien incòmode que malgrat la llur indiscutible dedicació en la recopilació de material, haguessen de dependre en els punts principals de la disposició i agrupació d'aquest material, de les idees al capdavant, de dos forasters genials, Bachofen i Morgan? Hom podria passar amb l'alemany, però amb l'americà? Davant d'un americà tot anglès es trona patriota, i pel que fa això vaig veure exemples ben il·lustratius als Estats Units. Ara bé, a més McLennan era, per dir-ho així, el fundador i dirigent de designació oficial de l'escola prehistòrica anglesa; era gairebé un principi de bon to prehistòric de parlar de les seues sèries històriques construïdes artificialment, des de l'infanticidi fins a la poligínia, matrimoni per robatori, família de dret matern, amb el més profund respecte; el més petit dubte en l'existència de «tribus» exògames i endògames d'absoluta exclusió mútua era considerada una heretgia; Morgan havia comès, en dissoldre tots aquests beneïts dogmes, una mena de sacrilegi. I damunt, ho havia fet d'una manera que tan sols calia pronunciar una condemna immediata, de forma que els fidels a

McLennan, que fins aleshores ho havien posat tot entre l'exogàmia i l'endogàmia, tan sols podien alçar el cap i proclamar: com hem pogut ésser tan ximplers com per no haver-hi caigut fa anys!

I com si aquests crims no haguessen deixada a l'escola oficial l'única opció d'ignorar-lo fredament, Morgan va fer vessar el got en no criticar simplement la civilització, la societat de producció de mercaderies, la forma bàsica de la societat actual, d'una forma similar a Fourier, sinó també en parlar d'una transformació futura d'aquesta societat en mots que Karl Marx podia haver emprat. S'havia merescut per tant àmpliament el retret indignat de McLennan que «el mètode històric és antipàtic a la ment del senyor Morgan», i el seu ressò encara el 1884 del senyor professor Giraud-Teulon de Ginebra. El mateix senyor Giraud-Teulon que encara el 1874 («Origines de la famille») es perdia sense remei en el laberint de l'exogàmia de McLennan, del qual Morgan el va haver de rescatar!

De la resta d'avenaixòs que la proto-història deu a Morgan, no em cal parlar ara; s'hi discuteixen prou en el curs d'aquest estudi. Els catorze anys que han passat d'ençà de la publicació de la seua obra principal han enriquit enormement el material disponible per l'estudi de la història de les societats humanes primitives; als antropòlegs, viatgers i prehistoriadors professionals se'ls hi han unit els juristes comparatius, que han contribuït tant amb nou material com amb nous punts de mira. Com a resultat d'això, part de les hipòtesis menors de Morgan han quedat tocades o àdhuc descartades. Però cap de les grans idees directrius de la seua obra han sigut foragitades per aquest nou material. L'ordre que introduí en la història primitiva encara resisteix avui en les línies principals. De fet, l'han fet guanyar reconeixement en la mateixa mesura que la responsabilitat de Morgan pel gran avenç s'amaga curosament.¹⁶²

162 En el viatge de tornada de Nova York, el setembre del 1888, em vaig trobar un antic membre del Congrés pel districte de Rochester, que havia conegut Lewis Morgan. Malauradament no em podia dir gaire cosa d'ell. Em va dir que Morgan havia viscut a Rochester com a home privat, ocupat únicament dels seus estudis. El seu germà era coronel, i havia tingut lloc un càrrec en el Departament de Guerra, a Washington; fou a través d'ell que Morgan aconseguí d'interessar el govern en les seues recerques i de fer que diverses de les seues

Londres, 16 de juny del 1891

Friedrich Engels

I

Estadis culturals prehistòrics

Morgan és el primer que ha provat de posar amb coneixement de causa un cert ordre en la prehistòria humana; mentre no hi haja una ampliació de material important que obligue a fer canvis, la seua agrupació tindrà plena força.

De les tres èpoques principals: salvatgisme, barbàrie, civilització, tan sols es preocupa de les dues primeres i del pas a la tercera. Cadascuna d'aquestes les classifica en un estadi inferior, mitjà i superior, d'acord amb els avenaixòs en la producció dels mitjans vida; ja que, com diu:

«La capacitat en aquesta producció és decisiva pel grau de superioritat i domini de la natura per part humana; de tots els éssers tan sols l'humà ha arribat a un domini gairebé absolut damunt la producció de mitjans de nutrició. Totes les grans èpoques de progrés humà coincideixen, de forma més o menys directa, amb èpoques d'expansió de les fonts d'alimentació».

El desenvolupament de la família segueix un camí paral·lel, però no ofereix unes característiques tan marcades com per fer una divisió en períodes.

Salvatgisme

1. *Estadi inferior*. Infantesa del llinatge humà, que, si més no en part, viu encara als arbres, als seus llocs primitius, les selves

obres fossen publicades amb recursos estatals. Mentre era membre del Congrés, el meu informant havia emprat també en més d'una ocasió la seua influència en favor de Morgan.

tropicals o subtropicals, l'única cosa que fa explicable la seua subsistència en mig de les grans feres. Fruits, nous, arrels els hi serveixen d'aliment; la formació de llengües articulades és el fenomen principal d'aquesta època. De tots els pobles coneguts en el període històric cap no pertanyia ja a aquest estadi primitiu. Per molts mil·lennis d'anys que puga haver durat, no el podem comprovar ni el més mínim amb testimonis directes; però admesa la procedència de l'home del regne animal, hem d'acceptar necessàriament aquesta transició.

2. *Estadi mitjà*. Comença amb l'aprofitament dels peixos (on incloem també crustacis, mol·luscs i d'altres animals aquàtics) per nodrir-se i amb l'ús del foc. Ambdós aspectes coincideixen perquè el peix com a aliment tan sols s'aprofita completament amb el foc. Amb aquesta nova alimentació, però, els homes s'independitzen del clima i de la localitat; seguint rius i costes, pogueren estendre's en estat salvatge per la major part de la Terra. Les eines de pedra treballades rudament, sense polir, de la primera edat de pedra, anomenades paleolítiques, pertanyen completament o en gran part a aquest període, i la llur difusió a tots els continents és prova d'aquestes migracions. L'ocupació de noves zones, així com l'afany infatigable de descobertes, juntament amb el domini del foc, proporcionaren nous mitjans de nutrició; com ara arrels i tubercles rics en midó, cuits amb cendra calenta o en forns excavats (a terra); com ara la caça que amb el descobriment de les primeres armes, maces i llances, esdevingué un complement ocasional de l'alimentació. Mai no hi hagut pobles exclusivament caçadors, com figura en els llibres, és a dir pobles que viuen *únicament* de la caça; ja que el producte de la caça és massa insegur. Com a conseqüència de la inseguretats persistent de les fonts d'alimentació sembla que apareix en aquesta etapa l'antropofàgia, que es mantindrà durant força temps. Els australians i molts polinesis es treob encara en aquesta etapa mitjana del salvatgisme.

3. *Estadi superior*. Comença amb el descobriment de l'arc i de la fletxa, gràcies al qual la caça esdevé un mitjà d'alimentació regular, i caçar una de les tasques normals. L'arc, la corda i la fletxa constitueixen ja un instrument molt complex, la troballa del qual

suposa una gran i llarga experiència i unes facultats mentals ben desenvolupades, com també el coneixement simulatin de totes unes altres descobertes. Comparats els pobles que coneixen l'arc i la fletxa però no la terrissa (amb la qual Morgan data la transició a la barbàrie), hi trobam ja de fet uns intents d'assentament en llogarrets, un cert domini en la producció dels mitjans de vida, atuells i estris de fusta, teixidors manuals (sense teler) amb fibres de líber, paners trenats amb líber o jonc, eines de pedra polida (neolítica). Sovint el foc i la destal de pedra han proporcionat ja el bot fet amb el tronc d'un arbre i de mica en mica bigues i taulons per la construcció de cases. Tots aquests avenaixòs els trobam per exemple entre els indians de l'Amèrica nord-occidental, que tot i conèixer l'arc i la fletxa, no coneixen, però, la terrissa. Pel salvatgisme l'arc i la fletxa foren el mateix que l'espasa de ferro ho fou per la barbàrie i les armes de foc per la civilització: l'arma decisiva.

Barbàrie

1. *Estadi inferior*. Datada per la introducció de la terrissa. Això es pot demostrar en diversos casos i amb molta probabilitat com degut al cobriment d'atuells trenats o de fusta amb fang, per a fer-los resistents al foc, i així hom descobrí aviat que el fang modelat també feia servei sense el receptacle de l'interior.

Fins aquí hem pogut considerar el desenvolupament d'una forma general, vàlida en un període determinat per tots els pobles, sense consideracions de localitat. Amb l'entrada de la barbàrie, però, hem assolit una etapa on es fan notar les diferències de qualitat natural entre els dos grans continents de la Terra. El moment característic del període de la barbàrie és la domesticació i cria d'animals i el cultiu de plantes. Cal dir que el continent oriental, l'anomenat Vell Món, tenia gairebé tots els animals domesticables i tots els cereals cultivables llevat d'un; l'occidental, Amèrica, dels mamífers domesticables sols ens tenia la llama, i aquesta encara únicament en la part meridional, i de tots els cereals cultivables tan sols un, si bé el millor: el blat de moro. Aquestes diferents condicions naturals fan

que d'ara endavant la població de cada hemisferi segueix el seu propi curs, i les fites que marquen els límits de cada estadi siguen diferents en cadascun dels dos casos.

2. *Estadi mitjà*. Començà a l'est amb la domesticació d'animals, a l'oest amb el cultiu de plantes comestibles mitjançant el regadiu i amb l'ús de toves (maons assecats al sol) i de pedra per la construcció.

Començam amb l'oest, perquè ací aquesta etapa no fou superada enlloc fins la conquesta europea.

Entre els indians de l'estadi inferior de la barbàrie (a la qual pertanyien tots els situats a l'est del Mississipi) ja hi havia en l'època del llur descobriment una certa horticultura del blat de moro i potser també de carbasses, melons i altres hortalisses, que constituïen una part essencial de la llur alimentació; vivien en cases de fusta, en pobles empalissats. Les tribus nord-occidentals, especialment les de la zona del riu Colúmbia, es trobaven encara en l'estadi superior del salvatgisme i no coneixien ni la terrissa ni cap mena de cultiu de plantes. Els indians dels denominats Pueblos de Nou Mèxic, contràriament, els mexicans, els centre-americans i peruans es trobaven en l'època de la conquesta en l'estadi mitjà de la barbàrie; vivien en cases fortificades de tova o de pedra, conreaven blat de moro i d'altres d'acord amb la situació i el clima, en hortes regades artificialment, que proporcionaven les principals fonts d'alimentació, i havien domesticat certs animals—els mexicans el gall d'indi i d'altres aus, els peruans la llama. A més coneixien el treball dels metalls—amb l'excepció del ferro, i per això no podien prescindir encara de les armes i de les eines de pedra. La conquesta espanyola tallà aleshores qualsevol desenvolupament independent posterior.

A l'est l'estadi mitjà de la barbàrie comença amb la domesticació d'animals per aconseguir-ne llet i carn, mentre que el cultiu de plantes restà encara desconegut, segons sembla, fins ben entra aquest període. La domesticació i la cria amb la formació de grans ramats semblen haver sigut el motiu de la separació dels aris i dels semites de la massa restant de bàrbars. Els aris europeus i asiàtics

comparteixen els noms del bestiar, mentre que els noms de les plantes cultivades són gairebé del tot diferents.

La ramaderia dugué en llocs adients a la vida pastoral; entre els semites a les prades de l'Èufrates i del Tigris, entre els aris en les d'Índia, de l'Oxus i del Jaxartes, del Don i el Dniepr. En les fronteres d'aquestes terres de pastura és on s'ha d'haver dut a terme per primera vegada la domesticació del bestiar. A les generacions posteriors, per tant, els pobles ramaders apareixen com procedents de territoris que, ben lluny d'ésser el bressol del llinatge humà, eren contràriament gairebé inhabitable per llurs avantpassats salvatges i fins i tot a la gent de l'estadi inferior de la barbàrie. A l'inrevés, tan bon punt aquests bàrbars de l'estadi mitjà s'avessaren a la vida ramadera, mai no se'ls hauria acudit de marxar voluntàriament de les prades dels rius per a tornar als territoris boscosos que havien allotjat a llurs avantpassats. Fins i tot quan es veieren empesos cap al nord i cap a l'oest, als semites i als aris els hi fou impossible de retirar-se als boscos d'Europa i de l'Àsia Occidental abans que el conreu del gra no els posàs en condició d'alimentar i, sobretot de passar l'hivern, el bestiar en aquest sòl menys favorable. És més que probable que el conreu de gra nasqués de la necessitat de donar forratge al bestiar i que tan sols més tard esdevingués important per a la nutrició humana.

L'alimentació abundant en carn i en llet entre els aris i els semites, i especialment la llur influència benèfica en el desenvolupament dels infants, és potser la causa del desenvolupament superior de totes dues races. De fet els indians-pueblos de Nou Mèxic, reduïts gairebé a la alimentació vegetariana pura, tenen un cervell més petit que els indians que menjaven més carn i peix de l'estadi inferior de la barbàrie. En qualsevol cas en aquest estadi desapareix progressivament l'antropofàgia i tan sols es manté com a acte religiós o, això que és gairebé idèntic, com a mitjà de màgia.

3. *Estadi superior.* Comença amb la fossa de mineral de ferro i arriba fins a la civilització amb la descoberta de l'escriptura i la llur utilització literària. Aquest estadi que, com hem dit, tan sols el recorre de forma independent l'hemisferi oriental, és més ric en

progressos de producció que tots els anteriors plegats. Hi pertanyen els grecs de l'època heroica, les tribus itàliques fins poc abans de la fundació de Roma, els alemanys de Tàcit, els normands de l'època vikinga.¹⁶³

De tot plegat el primer que ens apareix és la rella de ferro, tirada per bèsties, que féu possible el conreu a més gran escala, l'*agricultura*, i amb això un augment pràcticament il·limitat dels mitjans de vida; i amb això també la tala de boscos i la llur transformació en terres agrícoles i de pastura—la qual cosa, a una mesura més gran, restava impossible sense la destal i la pala de ferro. Amb això també vingué però un ràpid augment de la població i una densificació de la població en petites zones. Abans de l'agricultura tan sols circumstàncies molt excepcionals haurien aplegat mig milió de persones sota un únic comandament central; probablement això no s'esdevingué mai.

El brot més alt de l'estadi superior de la barbàrie ens arriba en els poemes homèrics, especialment a la «*Iliada*». Eines de ferro desenvolupades; la manxa de forn; el molinet de mà; el torn de terrissaire; la producció d'oli i vi; una metal·lúrgia desenvolupada i transformada en artesania; el carro i el carro de guerra; la construcció de vaixells amb bigues i taulons; els inicis de l'arquitectura com a art; ciutats emmurallades amb torres i merlets; l'epopeia homèrica i tota la mitologia—vet ací l'herència més important que els grecs passaren de la barbàrie a la civilització. Quan comparem això amb la descripció dels germànics de Cèsar i del propi Tàcit, en l'inici del propi estadi cultural del qual eren a punt d'eixir-ne els grecs homèrics per passar-ne a un de superior, veiem amb quina riquesa es desenvolupa la producció en l'etapa superior de la barbàrie.

La imatge del desenvolupament de la humanitat a través del salvatgisme i de la barbàrie i de l'inici de la civilització segons Morgan que he dibuixat, és força rica en aspectes nous i, això que més importa, indiscutibles, perquè s'han tret directament de la

163 (1884) i els alemanys de Cèsar (o, com diríem més aviat, de Tàcit) (per comptes; els alemanys de Tàcit, els normands de l'època vikinga).

producció. I amb tot semblarà feble i pobra, comparada amb la imatge que tindrem al final del nostre pelegrinatge; tan sols aleshores ens serà possible d'exposar a plena llum el pas de la barbàrie a la civilització i el fort antagonisme entre totes dues. Abans podem generalitzar la divisió de Morgan: salvatgisme—època d'apropiació predominant de productes naturals ja acabats; els productes artificials dels homes són principalment eines destinades a aquesta apropiació. Barbàrie—època de la cria de bestiar i de l'agricultura, d'aprenentatge de mètodes per a augmentar la producció d'articles naturals mitjançant l'activitat humana. Civilització—època d'aprenentatge de la transformació dels productes naturals, de la indústria pròpiament dita i de l'art.

II

La família

Morgan, qui passa gran part de la seua vida entre els iroquesos encara establerts a l'estat de Nova York i fou adoptat per una de les llurs tribus (la dels seneques), hi trobà en vigència un sistema de parentiu que es contradeia amb les llurs relacions familiars reals. Entre ells hi dominava la menta de monogàmia fàcilment soluble per totes dues parts que Morgan anomena «família de parella». La descendència d'una parella així era per tant evident i coneguda per tot el món; no podia haver-hi cap dubte sobre les persones a qui denominar pare, mare, fill, filla, germà, germana. Però l'ús real d'aquestes expressions ho contradí. L'iroquès no tan sols denomina fills als seus propis, sinó també als dels seus germans, i ells li diuen pare. Dels fills de la seua germana, per contra, en diu els seus nebots i nebodes, i ells el llur oncle. Inversament la iroquesa denomina als seus propis fills i als de les seues germanes fills i filles, i aquests li diuen mare. Els fills del seu germà, per contra, els denomina els seus nebots i nebodes, i ella n'és la tia. Igualment els fills de germanes es diuen entre ells germans i germanes, igual que els fills de germanes. Els fills d'una dona i del seu germà per contra es diuen cosins i

cosines. I no són noms merament buits, sinó expressions de conceptes realment vigents de proximitat i allunyament, d'igualtat i desigualtat en les relacions de consaguinitat; i aquests conceptes són el fonament d'un sistema de parentiu perfectament elaborat, capaç d'expressar centenars de relacions diferents de parentiu d'un únic individu. Encara més. Aquest sistema no tan sols és en plena vigència entre tots els indians americans (fins ara no se n'ha trobat cap excepció), sinó que també hi és, gairebé inalterat, entre els primers pobladors d'Índia, entre les tribus dravídiques de Dècan i les tribus gaur de l'Indostan. Les expressions de parentiu dels tàmls del sud d'Índia i dels iroquesos seneques de l'estat de Nova York concorden encara en més de dues-centes relacions de parentiu diferents. I també entre aquestes tribus indiane, com entre tots els indians americans, les relacions de parentiu derivades de la forma familiar vigent es contradiuen amb el sistema de parentiu.

Com s'explica doncs això? Amb el paper decisiu que té el parentiu entre tots els pobles salvatges i bàrbars en l'ordre social no es pot descartar amb simples paraules la importància d'aquest sistema tan difós. Un sistema vàlid a tota Amèrica, que subsisteix també encara a Àsia entre pobles de races completament diferents, i del qual s'hi troben un munt de formes més o menys modificades per tot Àfrica i Austràlia, un sistema així cal explicar-lo històricament, no amb paraules, com provà de fer per exemple McLennan. Les denominacions de pare, fill, germà, germana no són simples títols honorífics, sinó que determinen tot un seguit d'obligacions mútues, molt serioses, el conjunt de les quals forma una part essencial de l'organització social d'aquests pobles. I ací s'hi troba l'explicació. A les illes Sandwich (Hawaii) hi havia encara en la primera meitat d'aquest segle una forma de família que contenia aquests mateixos pares i mares, germans i germanes, fills i filles, oncles i ties, nebots i nebodes, que contempla el sistema de parentiu americà-paleoindià. Però, ves per on! El sistema de parentiu que era vigent a Hawaii tampoc no es corresponia de fet a la forma familiar present. És a dir que tots els fills de germans són, sense excepció, germans i germanes, i són tinguts per fills comuns, no tan sols de la llur mare i de les

germanes, o del llur pare i dels germanes, sinó de tots els germans dels progenitors sense excepció. Si per tant el sistema de parentiu americà suposa una forma de família més primitiva que ja no hi és a Amèrica, però que encara trobam a Hawaii, d'altra banda el sistema hawaià ens remet a una forma de família encara més primitiva que certament no podem comprovar enlloc més, però que *ha* d'haver existit, perquè si no, no hauria pogut sorgir el sistema de parentiu que li correspon.

«La família», diu Morgan, «és l'element actiu; no és mai estacionària, sinó que avança des d'una forma inferior a una de superior, en la mesura que la societat es desenvolupa d'un estadi inferior a un de superior. Els sistemes de parentiu, contràriament, són passius; únicament després de grans intervals registren els progressos que ha fet la família en el decurs del temps, i únicament viuen canvis radicals quan la família ha canviat radicalment».

«I», hi afegeix Marx, «el mateix passa amb els sistemes polítics, jurídics, religiosos, filosòfics». Mentre la família sobreviu, el sistema de parentiu s'anquilosa, i mentre subsisteix rutinàriament, encotilla la família. Amb la mateixa seguretat, però, amb la qual Cuvier en deduïa de l'esquelet d'un animal trobat a París que pertanyia a un marsupial, i que en un temps passats hi hagué marsupials ara ja extingits, amb aquella mateixa seguretat podem concloure d'un sistema de parentiu heretat històricament que en un temps hi havia la forma familiar corresponent ja extingida.

Els sistemes de parentiu i les formes familiars ara esmentades es diferencien de les ara dominants pel fet que cada fill tenia més d'un pare i una mare. Dins el sistema de parentiu americà, que es correspon a la família hawaiana, un germà i una germana no poden ésser el pare i la mare de la mateixa criatura; el sistema de parentiu hawaià, però, pressuposa una família on, al contrari, això era la regla. Entram ací en una sèrie de formes familiars que es contradiuen directament amb les habituals fins ara, acceptades com les úniques vàlides. La concepció tradicional tan sols contempla la monogàmia, al costa de la poliginia d'un home, i en tot cas encara la poliàndria d'una dona, tot passant per alt com es correspon a un filisteu

moralitzador que la pràctica passa tàcitament i sense escrúpols per damunt de les barreres bastides per la societat oficial. L'estudi de la prehistòricament, contràriament, ens du a una situació on els homes viuen en poligínia i les llurs dones alhora en poliàndria i on els fills comuns són per tant considerats fills de tots plegats; situació que al seu propi torn passà també per un munt de canvis fins dissoldre's finalment en la monogàmia. Aquests canvis són d'una mena que fa que el cercle que comprèn el vincle matrimonial comú i que originàriament era molt ampli s'estrenye com més va més fins a deixar-ne tan sols la parella individual, que ara hi domina.

Així Morgan, en construir d'aquesta forma la història de la família cap endarrera, arriba tot compartint l'opinió de la majoria dels seus col·legues, a un estat originari on domina un bescanvi sexual il·limitat dins cada tribu, de forma que cada dona pertanyia en la mateixa mesura a qualsevol home i cada home a qualsevol dona.^{1} D'una situació originària així se'n parla des del segle passat, però únicament d'una forma general; primer Bachofen, i aquest és un dels seus mèrits més grans, s'ho pren seriosament i en cerca vestigis en les tradicions històriques i religioses. Ara sabem que aquests vestigis que descobrí no duen en absolut a cap estadi social de relacions sexuals desordenades, sinó a una forma força posterior, el matrimoni grupal. Aquell estadi històric primitiu, en cas que haja existit realment, pertany a una època tan remota que difícilment podem esperar trobar proves *directes* de la seua existència en fòssils socials. El mèrit de Bachofen consisteix precisament en haver posat aquesta qüestió en el primer pla de les recerques.¹⁶⁴

164 Com de poc Bachofen entenia això que havia descobert o més aviat endevinat ho demostra el fet d'haver designat aquest estadi originari com a heterisme. Heterisme volia dir entre els grecs que introduïren el mot, bescanvi d'homes, solters o monògans, amb dones solteres, i pressuposa sempre una forma determinada de matrimoni, fora dels quals s'hi donen aquests becanvis, i hi inclou la prostitució si més no com a possibilitat. No s'ha emprat mai aquest mot en un altre sentit i és en aquest sentit que l'empri amb Morgan. Els descobriments de gran importància de Bachofen són mistificats arreu fins a extrems increïbles, ja que s'imagina que les relacions entre home i dona, a través de la història, tingueren llur origen en les idees religioses de la humanitat en cada època i no en les llurs condicions reals de vida.

Darrerament s'ha posat de moda negar aquesta etapa inicial de la vida sexual humana. Hom vol estalviar aquest «oprobri» a la humanitat. I hom addueix, a més de la manca de proves directes, especialment l'exemple de la resta del món animal; d'això Letourneau («L'evolution du mariage et de la famille», 1888) n'ha recollit nombrosos fets, segons els quals també ací el bescanvi sexual desordenat seria propi d'un estadi inferior. De tots aquests fets, però, jo tan sols en puc concloure que no demostren absolutament res quant a l'home i les seues condicions primitives de vida. Els aparellaments de llarga durada entre els vertebrats s'expliquen bàsicament per causes fisiològiques, com ara entre els ocells per la necessitat d'ajudar la femella durant el període d'incubació; els exemples de monogàmia fidel entre els ocells no demostren res quant als homes, precisament perquè aquests no provenen dels ocells. I si la monogàmia estricta és el cim de tota virtut, s'endu la palma la tènica, que en cadascuna de les seues 50-200 proglòtides o segments corporals s'hi troba un aparell sexual masculí i femení complet i passa tota la vida copulant amb si mateix en cadascú d'aquests segments. Si ens limitam, però, als mamífers, hi trobam totes les formes de vida sexual, promiscuïtat, formes d'aparellament grupal, poliginia, monogàmia; tan sols hi manca la poliàndria, que únicament poden assumir els humans. Fins i tot els nostres parents més propers, els quadrumans, ens ofereixen totes les diversitats possibles d'agrupament entre mascles i femelles; i si traçam fronteres encara més restringides i consideram únicament les quatre espècies de simis antropomorfs, Letourneau tan sols ens sap dir que ara són monògams, ara polígams, mentre Saussure sosté a Giraud-Teulon, que són monògams. Tampoc les darreres afirmacions de Westermarck («The History of Human Marriage», London 1891) quant a la monogàmia dels simis antropomorfs arriben a fornir cap prova ni de llarg. En resum que les referències són d'una mena que l'honest Letourneau admet que:

«D'altra banda no hi ha entre els mamífers cap relació estreta entre el grau de desenvolupament intel·lectual i la forma de bescanvi sexual».

I Espinàs («Des sociétés animales», 1877) diu obertament:

«L'horda és el grup social més elevat que podem observar entre els animals. Es compon, *segons sembla*, de famílies, però des del principi *família i horda es contradiuen*, es desenvolupen en relació inversa».

Com hem vist abans, no en sabem res del cert dels grups familiars i d'altres grups socials dels simis antropomorfs; les dades es contradiuen directament. No és res estrany. Per contradictòries, per mancades de proves i exàmens crítics que siguen les dades que tenim de les tribus humanes salvatges; les societats simianes són encara més difícils d'observar que les humanes. Fins al moment, doncs, hem de refusar les conclusions tretes de dades absolutament insegures com aquestes.

Per contra la frase citada d'Espinàs ens ofereix un millor punt de partida. Horda i família entre els animals superiors no són del tot recíprocs, sinó antagònics. Espinàs exposa magníficament com la gelosia dels mascles en l'època de zel relaxa o disol temporalment l'horda social.

«On la família és ben tancada, s'hi formen hordes únicament en rares excepcions. Per contra, on domina la promiscuïtat o la poligàmia, hi apareix l'horda gairebé tota sola... Per tal que es pugui formar una horda, cal que els lligams familiars s'hagen relaxat i l'individu torne a ésser lliure. D'ací que entre els ocells trobam tan poques hordes organitzades... Entre els mamífers, en canvi, trobam societats més o menys organitzades, en la mesura que l'individu no és absorbit per la família... El sentiment col·lectiu de l'horda no pot tindre, doncs, en el seu origen, cap enemic pitjor que el sentiment col·lectiu de la família, i tan sols pot aparèixer en haver donat cabuda a famílies que han patit una transformació profunda, la qual cosa no exclou que aquestes famílies, precisament així, trobassen més tard la possibilitat de reconstruir-se en circumstàncies infinitament més favorables». (Espinàs, l.c., citat per Giraud-Teulon, «Origines du mariage et de la famille», 1884, p. 518-520.)

Ací s'hi demostra que les societats animals tenen un cert interès quant a treure conclusions pel que fa a les humanes, però únicament

en sentit negatiu. D'acord amb això que sabem en l'actualitat, el vertebrat superior tan sols coneix dues formes familiars: poligínia o aparellament monogàmic; en tots dos casos tan sols es permet *un* mascle, tan sols *un* marit. La gelosia del mascle, alhora lligam i barrera de la família, du la família animal a l'antagonisme amb l'horda; l'horda, la forma social superior, esdevé ara impossible, adés es relaxa o es disol durant l'època de zel, i en el millor dels casos la seua evolució és frenada per la gelosia dels macles. Amb això n'hi ha prou per a provar que la família animal i la societat humana primitiva són coses incompatibles; que l'home primitiu, que maldava per sortir de l'animalitat, no coneixia cap mena de família o, si més no, una que no es donàs entre els animals. Un animal tan indefens com l'home en formació podia reeixir en poc nombre fins i tot en l'aïllament, la forma social superior del qual és la parella, que Westermarck, basant-se en reports de caçadors, atribueix a goril·les i ximpanzés. Per tal de desenvolupar-se més enllà de l'animalitat, i assolir el progrés més gran que ha contemplat la natura, hi calia un altre element: la substitució la manca de capacitat de defensa de l'individu mitjançant la unitat de forces i d'acció de l'horda. Amb les condicions en les quals viuen ara els simis antropomorfs, seria inexplicable la transició a la humanitat; aquests simis fan més aviat la impressió d'ésser línies colaterals desviades, que caminen cap a l'extinció progressiva i que en tot cas es troben en plena decadència. Amb tot plegat n'hi ha prou per refusar qualsevol paral·lelisme de les llurs formes familiars i la dels homes primitius. La tolerància mútua dels mascles adults, l'emancipació de la gelosia, eren però la primera condició per la formació d'aquests grups més grans i duradors, en mig dels quals es podia realitzar la humanització de la bèstia. I de fet, què trobam com a forma més antiga i primigènia de la família, que la història pot demostrar de forma incontestable i que encara avui podem estudiar ací i allà? El matrimoni grupal, la forma amb la qual grups sencers d'homes i grups sencers de dones es posseeixen mútuament i que deixa molt poc espai a la gelosia. I a més trobam en un estadi de desenvolupament posterior trobam la forma excepcional de la poliàndria, que encara topa més amb tot sentiment de gelosia i que per això és desconeguda entre les bèsties. Però com que les

formes descrites de matrimoni grupal s'acompanyen de condicions tan peculiarment complicades que indiquen per força formes anteriors més simples de relacions sexuals i, en darrera instància a un període de bescanvis promiscus en la transició de la bestialitat a la humanitat, les referències als aparellaments animals ens porten de nou al punt d'on havíem d'haver partit d'una vegada per totes.

Què vol dir això: bescanvi sexual promiscu? Que no valien les barreres prohibitives vàlides ara o en altre temps. Ja hem vist caura la barrera de la gelosia. Si una cosa és segura és que la gelosia és un sentiment desenvolupat relativament tard. El mateix podia dir-se de la idea de l'incest. No tan sols eren germà i germana originalment home i dona, sinó que encara avui es permet en molts pobles el bescanvi sexuals entre pares i fills. Bancroft («The Native Races of the Pacific States of North America», 1875, vol. I) el testimonia en els kaviats de l'estret de Behring, en el kadiaks d'Alaska, en els tinnehs de l'interior de la Nord-amèrica britànica; Letourneau ha aplegat reports dels mateixos fets entre els indians chippeway, els cucús de Xile, els caribes, els karens de l'Índia Ulterior; per no dir les referències dels grecs i romans antics sobre parts, perses, escites, huns, etc. Abans de descobrir l'incest (perquè és una troballa, i una d'altament valuosa), els bescanvis sexuals entre pares i fills no podien ésser més repulsius que els d'entre altres persones de diferents generacions, com els que hi ha encara avui mateix en els països més filisteus sense provocar gaire indignació; fins i tot velles «donzelles» per damunt de seixanta anys es casen de vegades si són prou riques amb homes joves d'uns trenta anys. Si llevam, però, a les formes primitives familiars que coneixem les idees d'incest que s'hi associen —idees que són totalment diferents de les nostres i que sovint les contradueixen del tot—, arribem a una forma de bescanvis sexuals que tan sols es poden qualificar de promiscues. Promiscues en la mesura que no hi poden haver encara les limitacions marcades més tard pel costum. D'això no se segueix necessàriament de cap manera, però, un embolic desenfrenat en la pràctica quotidiana. No s'exclouen de cap manera els aparellaments monògams temporals, que són ara la majoria fins en els matrimonis grupals. I si el darrer a negar aquest

estadi primitiu, Westermarck, dóna el nom de matrimoni a qualsevol situació on ambdós sexes romanen aparellats fins al naixement de la progènie, cal dir que aquesta mena de matrimoni es podria donar molt bé en les condicions en els bescanvis promiscus, sense contradir en res aquesta promiscuïtat, és a dir l'absència de barreres en els bescanvis sexuals marcades pel costum. Westermack, és clar, parteix de la concepció segons la qual

«La promiscuïtat implica la repressió de les inclinacions individuals», de forma que «la prostitució n'és la forma per excel·lència».

A mi em sembla més aviat impossible d'entendre les condicions primitives mentre hom les mire amb ulls de bordell. Tornarem a aquest punt pel matrimoni grupal,

Segons Morgan aquest estadi primitiu de bescanvi promiscu es desenvolupà probablement molt aviat:

1. La *família consanguínia*, el primer estadi de la família. Ací els grups matrimonials es divideixen en generacions: tots els avis i àvies són dins els límits de la família homes i dones entre ells, i el mateix passa amb els fills, els pares i mares, com en els fills d'aquests que formen un tercer cercle d'esposos comuns, i en els llurs fills, els besnéts dels primers, un quart. En aquesta forma de família per tant tan sols els avantpassats i els descendents, pares i fills, són exclosos entre si tants dels drets com els deures (per dir-ho així) del matrimoni. Germans i germanes, cossins i cossines de primer, segon i de grau més allunyats, són tots germans i germanes entre ells i *per això mateix* homes i dones entre ells. La relació entre el germà i la germana inclou per si sola en aquesta etapa la pràctica de relacions sexuals mútues.¹⁶⁵ La imatge típica d'una d'aquestes famílies seria la

165 En una lletra de la primavera del 1882 Marx parlava en els termes més durs del complet falsejament dels temps primitius que conté el text dels Nibelungs de Wagner. «On s'ha vist que el germà abraça la germana com a parella?» A aquests «déus luxuriosos» de Wagner que fan més picants llurs galantejos a l'estil modern amb una miqueta d'incest, hi respon Marx: «En els temps primitius la germana era la dona, i això era això assenyat».{30} – (A la quarta edició). Un amic francès i admirador de Wagner no està d'acord amb aquesta

descendència d'una parella, on els descendents de cada grau són, a llur torn, germans i germanes entre si, i precisament per això, homes i dones entre si.

La família consanguínia s'ha extingit. Fins i tot els pobles més rudes dels qui parla la història no en donen cap exemple demostrable. Ara, que *deuen* haver existit ens ho obliga a creure el sistema de parentiu hawaià, vigent encara a tota Polinèsia, que expressa graus de consanguinitat de la mena que únicament poden sorgir amb aquesta forma de família, com també ens ho fa creure tot el desenvolupament posterior de la família que fa necessària aquesta forma com a etapa prèvia.

2. La *família punalua*. Si el primer avenç de l'organització consistí a excloure pares i fills de les relacions sexuals mútues, el segon ho fou l'exclusió entre germanes i germans. Aquest avenç fou, degut a la més gran igualtat d'edats entre els implicats, infinitament més important, però també més difícil que el primer. Es donà de mica en mica, començant probablement ^{2} amb l'exclusió de les relacions sexuals entre els germans carnals (és a dir de part de mare), de primer en casos excepcionals, per després convertir-se en regla progressivament (a Hawaii encara hi havia excepcions en aquest

nota i puntualitza que ja en la «antiga Edda», on Wagner es basa concretament en la «Ögisdrecca», Loki renya Freia: «Abraces el teu propi germà davant dels déus». Sembla, doncs, que el matrimoni entre germans ja era prohibit aleshores. L'«Ögisdrecca» és expressió d'una època en què s'havia perdut ja completament la fe en els antics mites; és un poema satíric, a l'estil de les de Llucià, contra els Déus. Quan Loki com a Mefisto fa aquest retret a Freia, més aviat parla en contra de Wagner. També diu Loki, uns versos més tard, a Niördhr: «Amb la germana has engendrat un fill (així)» (vidh systur thinni gazu slikan mög). Ara, Niördhr no és cap ase, sinó un vane, i diu a la «Ynglinga Saga», que els matrimonis entre germans són habituals a Vanaland, la qual cosa no és el cas entre els ase. Això suposaria que els vane eren déus més antics que els Ase. En tot cas Niördhr viu entre els ase en un pla d'igualtat, i així l'«Ögisdrecca» és més aviat una prova que, en temps de l'aparició de les sagues noruegues, el matrimoni entre germans no provoca encara cap mena d'indignació, si més no entre els déus. Si hom vol disculpar Wagner, faria millor de recórrer per comptes d'a «Edda» a Goethe, qui en la balada del déu i la baiadera comet una falta semblant pel que fa a l'ofrena religiosa de la dona i l'acosta massa a la prostitució moderna.

segle) i acabant amb la prohibició del matrimoni fins i tot entre germans col·laterals, és a dir d'acord amb la nostra denominació de fills, néts i besnéts de germans; que constitueix segons Morgan,

«una il·lustració excel·lent de com funciona el principi de selecció natural».

No hi ha cap dubte que les tribus on la reproducció fou limitada per aquest avenç, degueren evolucionar més ràpidament i plena que aquelles on el matrimoni entre germans romania com a regla i manament. I en quina mesura s'evidencià l'obra d'aquest avenç ho demostra la institució de la gens, que en fou filla directa, va més enllà de l'objectiu inicial, posa els fonaments de l'ordre social de la majoria, si no és de tots, els pobles bàrbars de la Terra, i del qual passam directament a la civilització a Grècia i Roma.

Cada família primitiva s'havia de fragmentar en un parell de generacions. El sistema comunista primigeni d'economia domèstica, que domina sense excepció fins a la meitat de la barbàrie, condicionava la grandària màxima de la comunitat familiar, variable segons les circumstàncies, però força determinada en cada lloc. Tan bon punt aparegué la concepció de la inconveniència de les relacions sexuals entre els fills d'una mare, això per força es va haver de sentir en aquestes divisions de comunitats familiars antigues i en la creació d'altres de noves (que d'altra banda no coincidien necessàriament amb el grup familiar). Un o diversos grups de germans esdevenien el nucli d'una, i llurs germans carnals el nucli d'una altra. Així o d'una forma semblant sorgí de la família consanguínia la forma de família que Morgan anomena punalua. D'acord amb els costums hawaiians una sèrie de germanes, carnals o més allunyades (és a dir cosines de primer, segon o d'un grau més allunyat), eren les dones comunes dels llurs homes comuns, dels quals n'excloïen els llurs germans; aquests homes ja no es deien entre ells germans, ja que no els calia ser-ho, sinó punalua, és a dir company íntim, associé per dir-ho així. Alhora una sèrie de germans carnals o més allunyats tenien en matrimoni comú un seguit de dones, *mai* germanes llurs, i aquestes dones es deien entre elles punalua. Aquesta és la configuració clàssica d'una formació familiar

que més tard patí una sèrie de variacions i que tenia com a característica més essencial: la comunitat mútua d'homes i dones dins un cercle familiar determinat, del qual, però, s'excloïen els germans de les dones, primer els carnals, després els més llunyans, i inversament també les germanes dels homes.

Aquesta forma familiar ens presenta amb tota genuïnitat els graus de parentius que expressa també el sistema americà. Els fills de les germanes de la meua mare són també fills d'ella, alhora que els fills dels germans del meu pare són també fills d'ell, i tots són els meus germans; però els fills dels germans de la meua mare són ara els seus nebots i nebodes, els fills de les germanes del meu pare són els seus nebots i nebodes, i tots són els meus cosins i cosines. Perquè així com els homes de les germanes de la meua mare són encara els homes d'ella, i alhora les dones dels germans del meu pare són també encara les seues dones—de dret, si bé no sempre de fet—, la prohibició social de les relacions sexuals entre germans ha dividit en dues classes els fills de germans, considerats fins aleshores com a germans sense diferències: els *uns* romanen com abans germans i germanes (allunyats) entre si, els *altres*, els fills d'una banda del germà, de l'altra de la germana, ja poden ésser germans, ja no *poden* tindre progenitors comuns, ni el pare ni la mare ni tots dos, i per això es fa necessària la classe dels nebots i nebodes, cosins i cosines, que no hagués tingut sentit en l'ordre familiar anterior. El sistema de parentiu americà, que apareix simplement absurd en tota forma de família que recolze d'una forma o altra en la monogàmia, s'explica racionalment i troba el seu fonament natural en la família punalua fins els detalls més íntims. En la mesura que s'estengué aquest sistema de parentiu, hi hagué d'existir si més no la família punalua o una forma semblant {3}.

Aquesta forma de família, demostrada com a realment existent a Hawaii, ens hauria arribat probablement de tota Polinèsia, si els pietosos missioners, com abans els monjos espanyols a Amèrica, haguessin sigut capaços de veure en aquestes relacions anticristianes

quelcom més que una simple «atrocitat»¹⁶⁶. Quan Cèsar ens diu dels bretons, que aleshores es trobaren en l'estadi intermedi de la barbàrie, que «tenen les llurs dones en comú cada deu o dotze, i amb tot són sovint germans amb germans i pares amb fills»—això que ens ho aclareix millor és el matrimoni grupal ^{4}. Les mares bàrbares no tenen deu o dotze fills prou grans per mantindre dones comunes, però el sistema de parentiu americà, que es correspon a la família punalua, proporciona un munt de germans, ja que tots els cosins propers i allunyats d'un home són germans seus. Això de «pares amb fills» podria ésser una concepció falsa de Cèsar; que pare i fill, o mare i filla es trobassen en el mateix grup matrimonial no s'exclou en absolut d'aquest sistema, però sí pare i filla, o mare i fill. Igualment aquesta o una altra forma semblant de matrimoni grupal ^{5} forneix també l'explicació més senzilla de les relacions d'Heròdot i d'altres escriptors antics sobre la comunitat de dones entre els pobles salvatges i bàrbars. Això també valdria per això que Watson i Kaye («The People of India») relaten dels tikurs d'Audh (al nord del Ganges):

«Viuen plegats» (és a dir, sexualment) «gairebé sense distincions en grans comunitats, i si dos individus es consideren casats entre ells, és tan sols un lligam nominal».

Directament de la família punalua prové en la immensa majoria de casos la institució de la *gens*. Amb tot, el sistema de classes australià també presenta un punt de partida; els australians tenen gents, però no encara de cap família punalua, sinó d'una forma més ruda de matrimoni grupal ^{6}.

En totes les formes de matrimoni grupal és incert quin és el pare d'una criatura, però és cert quina és la seua mare. Si bé també

166 Les espurnes de relacions sexuals indiscriminades, denominades «pantanoses», que Bachofen afirma haver descobert, ens duen al matrimoni grupal, del qual ja no es pot dubtar ara. «Quan Bachofen troba 'il·licits' aquests matrimonis punalua, també un home d'aquell període trobaria igual la majoria de matrimonis actuals entre cosins propers i llunyans per part paterna o materna tan incestuosos com els matrimonis entre germans consanguinis». (Nota de Marx)

anomena fills seus tots els *fills* de la família comunal i hi té obligacions maternals, sap distingir però els seus fills carnals entre els altres. És ben clar, doncs, que on hi ha matrimoni grupal, el llinatge únicament es pot establir per la banda *materna*, i per tant únicament es reconeix la *línia femenina*. Aquest és de fet el cas entre tots els pobles salvatges i els que es troben en l'estadi inferior de la barbàrie; i haver-ho descobert en primer lloc, és el segon gran mèrit de Bachofen. D'aquest reconeixement exclusiu del llinatge per part de mare i de les relacions d'herència que n'han resultat amb el temps, en diu dret matern; conservaré aquest nom per raons de brevetat. Però és equívoc, perquè en aquest estadi social no hi ha lloc encara pel dret en el sentit jurídic.

Prenguem ara de la família punalua un dels dos grups predominants, és a dir el de la sèrie de germanes carnals i allunyades (és a dir, descendents de germanes carnals en primer, segon o en un grau més allunyat), juntament amb els llurs fills i els llurs germans carnals i allunyats per la banda materna (que segons la nostra hipòtesi no són els llurs homes), de forma que obtenim així el cercle de persones que més endavant apareixeran com a membres d'una gens en la forma primitiva d'aquesta institució. Tots tenen una mare ancestral comuna, en virtut del llinatge de la qual les seues descendents per línia femenina formen generacions de germanes. Els homes d'aquestes germanes, però, ja no poden ésser els llurs germans, de forma que no descendeixen d'aquesta mare ancestral i no pertanyen al grup de consanguinitat, la futura gens; llurs fills però sí que pertanyen a aquest grup, ja que l'única descendència decisiva és la de la banda materna, que és l'única certa. En la mesura que la prohibició de les relacions sexuals entre tots els germans, inclosos els parents col·laterals per la banda materna, el grup esmentat es transforma també en gens, és a dir es constitueix en un cercle tancat de consanguinitat per línia femenina, que no poden aparellar-se entre ells, i d'ara endavant es consolidarà com més va més mitjançant institucions comunes de caire social i religiós i se separarà de la resta de les altres gents de la mateixa tribu. D'això en parlarem més endavant. Si consideram, però, que la gens es desenvolupa a partir de

la família punalua, no sols necessàriament, sinó àdhuc de forma clara i evident, aleshores caldrà suposar gairebé segura l'existència d'aquesta forma de família en un altre època en tots els pobles on hom pot observar institucions gentilícies, és a dir en gairebé tots els pobles bàrbars i cultes.^{7}

Quan Morgan escrigué el seu llibre, els nostres coneixements del matrimoni grupal eren encara força limitats. Hom coneixia en certa forma els matrimonis grupals dels australians organitzats en classes, i a més Morgan havia ja publicat el 1871 totes les dades disponibles sobre la família punalua hawaiana. La família punalua forní d'una banda l'explicació completa del sistema de parentiu que dominava entre els indians americans, que havia sigut el punt de partida per Morgan de totes les seues recerques; constituïa d'altra banda el perfecte punt de partida per deduir la gens de dret matern; representava finalment un estadi de desenvolupament superior respecte al de les classes australianes. Es comprensible per tant que Morgan la concebés com un estadi de desenvolupament necessàriament anterior al matrimoni de parella i li atribuís una difusió general en temps primitius. Hem conegut d'ençà una sèrie d'altres formes de matrimonis grupals i ara sabem que, en aquest punt, Morgan anà massa lluny. Però Morgan tingué igualment la sort en la seua família punalua de topiar amb la forma més elevada i clàssica de matrimoni grupal, aquella forma a partir de la qual s'explica més senzillament el pas a una forma superior.

L'enriquiment essencial dels nostres coneixements del matrimoni grupal l'agraïm al missioner anglès Lorimer Fison, que estudià durant anys aquesta forma de família en el seu terreny clàssic, Austràlia. L'estadi inferior de desenvolupament el trobà entre els negres australians del mont Gambier al sud d'Austràlia. Ací tota la tribu es divideix en dos grans classes, kroki i kumite. Les relacions sexuals dins de cadascuna d'aquestes classes són fortament prohibides; contràriament qualsevol home d'una classe és marit nat de qualsevol dona de l'altra classe, i aquesta és muller nata seua. No són els individus, sinó els grups sencers que són casats, classe amb classe. I cal assenyalar que enlloc no es fa cap restricció per motiu de

diferències d'edat o d'una consanguinitat especial, llevat de la condicionada per la divisió en dues classes exògames. Un kroki té com a muller legítima qualsevol dona kumite; però com que la seua pròpia filla, com a filla d'una dona kumite, esdevé kumite per dret matern, per tant ella esdevé muller nata de qualsevol kroki i per tant també del seu pare. Si més no l'organització en classes, tal com la trobam, no hi posa cap impediment. Per tant, o bé aquesta organització aparegué en una època en la qual, malgrat una tendència confusa de limitat l'incest, ningú no hi trobava encara res d'esgarrifós en les relacions sexuals entre pares i fills—i aleshores el sistema de classes hauria sorgit directament d'una situació de promiscuïtat sexual. O bé, però, les relacions entre pares i fills ja *eren* prohibides pel costum quan aparegueren les classes, i aleshores la situació actual indica l'existència anterior de la família consanguínia i és el primer pas per sortir-se'n. Això darrer és el més probable. No es fa esment d'exemple de relacions matrimonials entre pares i fills a Austràlia i la forma posterior d'exogàmia, la gens de dret materna, presuposa també tàcitament la prohibició d'aquestes relacions com una cosa ja preexistent en el moment de la seua aparició.

El sistema de les *dues* classes es troba, a més d'al mont Gambier del sud d'Austràlia, igualment al riu Darling més a l'est i a Queensland a nord-est, i és per tant més estès. Exclou tan sols els matrimonis entre germans, entre fills de germans i entre fills de germanes per la banda materna, perquè pertanyen a aquesta mateixa classe; els fills de germana i de germà poden contràriament maridar. Un pas endavant vers la prohibició de l'incest el trobam entre els kamlaroi del riu Darling a Nova Gal·les del Sud, on les dues classes originàries s'han dividit en quatre i cadascuna d'elles és casada en filera amb una determinada de les altres. Les dues primeres classes són esposos nats l'una de l'altra; però segons que la mare pertanye a la primera o segona, els fills passen a la tercera o a la quarta; els fills d'aquestes dues classes, igualment maridades entre elles, pertanyen de nou a la primera i segona. Així a una generació de la primera i la segona, li segueix una de la tercera i la quarta, que després de nou pertanyen a la primera i segona classe. Segons això els fills de germans (per

banda materna) no poden ésser marit i muller, però si els néts de germans. Aquest ordre tan singularment complicat s'embolica encara més amb l'empelt—en tot cas posterior—de les gents de dret matern, si encara no ens hi podem aturar. Hom veu així que l'esforç per prohibir l'incest es fa notar una vegada i una altra, però de forma completament espontània, sense una consciència clara de l'objectiu.

El matrimoni grupal, que ací a Austràlia és encara un matrimoni de classe, un estat matrimonial de masses de tota una classe d'homes, sovint dispersos pel continent, casats amb una classe de dones igualment escampada—aquest matrimoni de grup vist de prop no sembla tan completament esgarrifós com s'ho imagina la fantasia filisteia amb una ment de bordell. Al contrari, han calgut llargs anys perquè hom n'albiràs l'existència, i no fa gaire s'ha qüestionat de nou. A l'observador superficial li sembla com una mena de monogàmia relaxada i en certa forma com una poligínia amb infidelitats esparses. Hom ha de dedicar-hi anys, com Fison i Howitt, per a descobrir en aquestes situacions matrimonials, que en la pràctica recorden més aviat als europeus corrents les de la llur terra, una llei segons la qual el negre australià, a milers quilòmetres de la llar, foraster en mig de gent que parlen llengües que no comprèn, troba amb tot dones, sovint a cada campament, a cada tribu, que se li lliuren sense escàndol ni malícia, una llei segons la qual qui té més d'una dona, en deixa una a l'hoste per la nit. On l'europeu no veu més que immoralitat i il·licitud, hi domina de fet una forta llei. Les dones pertanyen a la classe matrimonial del foraster i són per tant les seues mullers nades; aquesta mateixa llei moral que assigna l'un a l'altre, prohibeix sota pena d'expulsió, qualsevol relació fora de les classes matrimonials. Fins i tot quan es rapten dones, cosa que passa sovint i arreu, hom segueix escrupulosament la llei de classes.

En el rate de dones d'altra banda hi trobam ja signes del pas a la monogàmia, si més no en la forma de matrimoni de parella: quan un jove ha raptat o segrestat amb l'ajut dels seus amics una noia, tots ells en fan ús per torn, però finalment se la considera la dona del jove que ha preparat el rapte. I a l'inrevés, si la dona raptada s'escapa de l'home i un altre la pren, esdevé dona d'aquest, i el primer perd el seu

dret. Fora i dins dels matrimonis grupals, que en general encara perduren, es constitueixen relacions exclusives, aparellaments de llarga o curta durada, a banda de la poligínia, de forma que el matrimoni grupal també va ací camí de l'extinció, i tan sols hi cap la qüestió de qui serà el primer a desaparèixer sota la influència europea: el matrimoni grupal o els negres australians que el practiquen.

El matrimoni de classes senceres, com domina a Austràlia, és en tot cas una forma força inferior i primitiva del matrimoni grupal, mentre que la família punalua, segons sabem, n'és l'estadi superior de desenvolupament. La primera sembla que és la forma corresponent a l'estat social dels salvatges nòmades, la segona ja pressuposa una sedentarització relativament sòlida de comunitats comunistes i du immediatament a l'estadi de desenvolupament directament posterior. Entre tots dos encara trobarem segurament altres estadis intermedis; hi ha un camp de recerca fins ara tan sols obert, amb prou feines explotat.

3. *La família de parella.* Un cert aparellament, de durada més curta o més llarga, ja s'hi troba sota el matrimoni grupal o en un estadi encara anterior; l'home tenia una dona principal (hom no pot dir-ne encara favorita) d'entre diverses dones, i ell era el marit principal entre d'altres. Aquesta circumstància no ha contribuït poc a la confusió entre els missioners, que veuen en el matrimoni grupal ^{8} o bé una comunitat promíscua de dones, o bé un adulteri arbitrari. Un aparellament fet costum d'aquesta mena s'hagué d'afermar però més i més, com més es constituïa la gens i més nombroses esdevenien les classes de «germans» i «germanes», entre els quals aleshores era impossible el matrimoni. L'empenta que mitjançant la gens rebé la prohibició del matrimoni entre consanguinis arribà encara més lluny. Trobam així que entre els iroquesos i la majoria dels altres indians de l'estadi inferior de la barbàrie, el matrimoni es prohibia a tots els parents inclosos en el llur sistema, i n'hi ha més d'un centenar de tipus. Entre aquest seguit de prohibicions matrimonials les unions de grups esdevenien més i més impossibles; foren substituïdes per la *família de parella*. En aquest estadi un home conviu amb una dona,

però la poliginia i la infidelitat ocasional romanen com a dret dels homes, si bé la primera és infreqüent per motius econòmics; mentre s'exigeix a les dones la fidelitat més estricta durant la convivència, i el llur adulteri es castiga cruelment. El vincle matrimonial és però fàcil de dissoldre per totes dues parts, i els fills, ara com abans, pertanyen únicament a la mare.

En aquesta exclusió progressivament més estesa dels consanguinis del vincle matrimonial hi continua amb força la selecció natural. En mots de Morgan:

«Els matrimonis entre gentes no-consanguínies engendraren una raça més forta, tan físicament com mental; es barrejaren dues tribus avançades, i els cranis i cervells novells s'eixamplaren de forma natural fins a superar les capacitats *de totes dues*».

Les tribus amb constitució gentilícia havien d'aconseguir així la supremacia per damunt de les endarrerides o bé arrossegar-les amb el llur exemple.

El desenvolupament de la família en la prehistòria consisteix per tant en l'empetitiment continu del cercle que originàriament comprenia la tribu sencera i dins el qual preval la comunitat conjugal entre els dos sexes. Mitjançant l'exclusió progressiva de parents, primer dels més propers, després dels més i més allunyats, i finalment dels emparentats simplement per aliances, esdevé pràcticament impossible tota mena de matrimoni grupal, i a la fi tan sols hi roman la parella, encara lligada per vincles fluixos, la molècula que amb ella es dissol el matrimoni. Això demostra fins quin punt tenia poc a veure l'amor sexual individual en el sentit actual del mot amb l'origen de la monogàmia. Encara ho demostra més la pràctica de tots els pobles que es troben en aquest estadi. Mentre que en les formes familiars anteriors els homes no anaven mai mancats de dones, i al contrari més aviat en tenien de més, ara les dones eren escasses i buscades. Per això comença amb el matrimoni de parella el rapte i la compra de dones—*síntomes* molt freqüents, però no pas més que això, d'un canvi incipient d'arrels molt més profundes, *síntomes* que, tot i no passar de simples mètodes per aconseguir dones, han

sigut parafrasejats pel pedant escocès McLennan i transformats amb els noms de «matrimoni de rapte» i «matrimoni de compra» en classes de família diferents. També a més, entre els indians americans i arreu (en el mateix estadi), l'acord matrimonial no és cosa dels implicats, a qui sovint no es consulta, sinó de les llurs mares. Sovint passa així que dues persones completament desconegudes, queden promeses i no se n'assabenten del tracte fins el dia del casament. Abans de la boda el nuvi ofereix presents als parents gentilicis de la núvia (per tant als llurs parents materns, no al pare ni als seus), com a penyora de compra pel traspàs de la noia. El matrimoni roman soluble d'acord amb la voluntat de qualsevol dels dos contraients: però en moltes tribus, com ara la dels iroquesos, s'hi ha format una opinió oberta contra aquests trencaments; en cas de disputes intervenen parents gentilicis de totes dues parts, i tan sols en el cas de no sortir-se'n, es fa la separació, de forma que els fills resten amb la dona i cadascuna de les dues parts es lliure de casar-se de nou.

La família de parella, per si sola massa feble i inestable per a der sentir la necessitat o simplement el desig d'una llar pròpia no suprimeix de cap manera la llar comunista. La llar comunista suposa, però, el domini de les dones a casa, de la mateixa forma que el reconeixement exclusiu de la mare carnal davant la impossibilitat de conèixer el pare carnal amb certesa, suposa una gran estima per les dones, és a dir, de les mares. És una de les idees més absurdes transmesses de la Il·lustració del segle XVIII, que la dona a l'inici de la societat era esclava de l'home. La dona en tots els salvatges i en tots els bàrbars dels estadis inferior i intermedi, i encara en part de l'estadi superior, no tan sols era lliure, sinó a més altament respectada. Encara del matrimoni de parella n'Arthur Wright, missioner entre els iroquesos senseques en pot referir:

«En referència a les llurs famílies, per l'època en què encara eren a les antigues cases grans» (llars comunistes de diverses famílies) «... hi predominava sempre un clan» (una gens) «de forma que les dones prenien els homes dels altres clans» (gentes) «en general... la part femenina dominava la casa; les provisions eren comunes; però ai del

malaurat marit o amant massa mandrós o massa maldestre per a contribuir amb la seua part a la provisió comuna. Tant se val els fills o els béns propis que tingués a la casa, a cada instant li podia arribar l'ordre de fer el farcell i de creuar la porta. I era inútil que provàs de resistir-s'hi; la casa se li feia un infern i no tenia cap més remei que tornar-se'n al seu propi clan» (gens) «o altrament, però, com era més habitual, de fer un nou casament en un altre clan. Les dones eren la gran força en els clans» (gentes) «i també a tot arreu. Si arribava el cas no els hi costava res de destituir un cap i de degradar-lo a simple combatent».

La llar comunista, en la qual la majoria o la totalitat de les dones pertanyien a una mateixa gens, però els homes eren dividits en diferents gentes, és el fonament real d'aquell predomini de les dones, que s'estenia per tot arreu, i que haver-ho descobert és el tercer mèrit de Bachofen. - Encara hi afegiré que les relacions de viatgers i missioners quant al fet que les dones són carregades desmesuradament de feina entre els salvatges i els bàrbars no contradiuen de cap manera aquesta afirmació. La divisió del terbal entre els dos sexes és determinada mitjançant causes completament diferents que la posició de la dona a la societat. Pobles entre els quals les dones han de treballar molt més que no deuriem, segons la nostra concepció, tenen sovint per les dones un respecte molt més real que els nostres europeus. La dama de la civilització, envoltada d'afalacs aparents i allunyada de tot treball real, té una posició social infinitament inferior que la dona enfeinada de la barbàrie, considerada en el seu poble com una veritable dama (lady, frowa, Frau = senyora) i a més ho era pel seu propi caràcter.

La qüestió de si el matrimoni de parella ha desplaçat a Amèrica el matrimoni grupal ^{9} completament, l'hauran de resoldre recerques més acurades dels pobles que es troben encara en l'estadi superior del salvatgisme al nord-oest i especialment a Sud-Amèrica. D'aquests darrers es relaten exemple tan variats de llibertat sexual que amb prou feines s'hi podria suposar una substitució total de l'antic matrimoni grupal. ^{10} En tot cas encara no han desaparegut totes les espurnes. Entre no pas menys de quaranta tribus nord-americanes

l'home que s'ha casat amb la germana gran té el dret de prendre com a dones totes les llurs germanes tan bon punt arriben a l'edat adient: resta de la comunitat d'homes per tota una sèrie de germanes. I de la península de Califòrnia (estadi superior de salvatgisme) relata Bancroft que s'hi fan unes festes on diverses tribus s'apleguen a fi de trindre relacions sexuals il·limitades. És evident que es tracta de gentes que en aquestes festes conserven un record boirós de l'època on les dones d'una gens tenien tots els homes d'una altra com a marits comuns i a l'inrevés.^{11} El mateix costum hi domina encara a Austràlia. Entre alguns pobles s'esdevé que els homes més grans, els caps i els bruixots-sacerdots exploten en profit propi la comunitat de dones i en monopolitzen la majoria per ells, però en canvi han d'admetre en determinades festes i grans trobades populars l'antiga comunitat i deixar que les llurs dones gaudeixen amb els joves. Westermack, p. 28/29 forneix tota una sèrie d'exemples d'aquestes festes saturnals periòdiques, on tornen a entrar en vigot per un temps breu les relacions sexuals lliures: entre els hos, els santals, els pandtxas i els kotars d'Índia, entre alguns pobles africans, etc. Cal assenyalar que Westermarck en conclou que això són relíquies no del matrimoni grupal que ell nega, sinó de l'època de zel comuna als homes primitius i a les altres bèsties.

Arribam ara a la quarta gran descoberta de Bachofen, la descoberta de la forma de transició ben difosa del matrimoni grupal a la parella. això que Bachofen descriu com una penitència per un afront als antics manaments dels déus: la penitència amb la qual la dona paga el dret a la castedat és de fet únicament l'expressió mística per la penitència amb la qual la dona rescata l'antiga comunicat d'home i guanya el dret a lliurar-se a *un* sol home. Aquesta penitència consisteix en una donació restringida: les dones babilòniques tenien l'obligació de lliurar-se una vegada l'any al temple de Militta; altres pobles de l'Àsia propera enviaven les noies durant uns anys al temple d'Anaitis, on s'havien de consagrar a l'amor lliure amb favorits triats per elles mateixes, abans de poder casar-se; costums semblants d'aparença religiosa són comuns a tots els pobles asiàtics entre la

Mediterrània i el Ganges. El sacrifici expiatori per a la redempció esdevé més lleu amb el temps, com ja ho veia Bachofen:

«L'ofrena repetida anyalment cedeix el lloc a la donació feta una vegada, a l'heterisme de les matrones li segueix el de les donzelles, a la seua pràctica durant el matrimoni, la pràctica abans, al lliurament a tots a l'atzar, el lliurament a determinades persones». («Dret matern», p. XIX.)

Entre d'altres pobles hi ha l'aparença religiosa; en alguns—tracis, celtas, etc., en l'antiguitat, entre diversos aborígens d'Índia, entre els pobles malais, entre els de les illes del Mar del Sud i molts indians americans encara avui – les noies gaudeixen fins al matrimoni d'una gran llibertat sexual. Especialment a gairebé tota Sud-amèrica, i d'això en pot donar fe qualsevol que s'hi haja endinsat una mica. Així s'expressa Agassiz («A Journey in Brazil», Boston and New York 1868, p. 266) que parla d'una rica família d'origen indià; en conèixer la filla, demanà pel seu pare, amb el pensament que seria l'home de la mare, qui estava d'oficial en la guerra contra Paraguai; però la mare respongué somrient: Naõ tem pai, é filha da fortuna, no té cap pare, és filla de la fortuna.

«D'aquesta forma sense vergonya ni culpa parlen sempre les dones indíanes o mestisses dels llurs fills il·legítims; i això és ben lluny d'ésser excepcional, i més aviat sembla que l'excepció és el contrari. Els fills... sovint únicament coneixen la mare, perquè totes les preocupacions i responsabilitats recauen en ella; del pare no en saben res; però tampoc no sembla que a la dona li passà pel cap que ella o els seus fills poguessen demanar-li res».

això que apareix sorprenen al civilitzat, no és més que la regla en el dret matern i en el matrimoni grupal.

Entre d'altres pobles els amics i parents del nuvi o els convidats a les noces reclament el mateix dia de les noces el dret ancestral damunt la núvia, i el nuvi és el darrer de la sèria; així es feia a les Balears i entre els augiles africans de l'antiguitat, i entre els bareas d'Abissínia encara ara. Entre d'altres una persona pública, el cap de la tribu o de la gens, cacic, xaman, sacerdot, príncep o com es digués, representa

la comunitat i exerceix el dret de passar la primera nit amb la núvia. Malgrat tot els emblanquiment neo-romàntics aquest jus primae noctis consisteix en una resta del matrimoni grupal encara en l'actualitat entre la majoria dels habitants de la zona d'Alaska (Bancroft, «Native Races», I, 81), entre els tahus del nord de Mèxic (ib. p. 584) i d'altres pobles; i si més no en els països originalment celtes, on fou tramès directament del matrimoni de grup, hi fou duirant tota l'edat mitjana, com ara a Aragó. Mentre a Castella el pagès mai no fou serf, dominava a Aragó la servitud més vergonyosa fins la sentència de Ferran el Catòlic del 1486. En aquest document s'hi diu:

«Disposam i declaram que els susdits senyors» (senyors, barons) «...no podran tampoc dormir amb la dona del pagès la primera nit ni, com a senyal de senyoriu, passar per damunt del llit i de la dona esmentada la nit de nuvis, quan ella s'hi haja ajegut; els esmentats senyors tampoc no podran servir-se de la filla o del fill del pagès, contra la seua voluntat, amb pagament o sense». (citada en l'original català a Sugenheim, «Leibeigenschaft», Petersburg 1861, p. 35.)

Bachofen, amb tot, té raó quan afirma clarament que el pas d'allò que ell denomina «heterisme» o «contracte cenagós» a la monogàmia es realitzà essencialment mitjançant les dones. Com més perdien amb el desenvolupament de les condicions de vida econòmiques, i per tant amb l'ensorrament de l'antic comunisme i amb la densificació creixent de la població, el llur caràcter ingenu de salvatgisme primitiu, més humiliants i opressives els hi havien de semblar a les dones aquestes relacions sexuals; així degueren d'esperar amb ànsies, com un alliberament, el dret a la castedat, al matrimoni temporal o durador amb un sol home. Aquest avenç no podia vindre dels homes simplement perquè mai no se'ls ha acudit ni tan sols avui de renunciar als avantatges del matrimoni grupal efectiu. Una vegada després que les dones fessen la transició cap al matrimoni de parella, els homes pogueren introduir la monogàmia estricta—és clar que únicament per les dones.

La família de parella aparegué en la frontera entre el salvatgisme i la barbàrie, la majoria de vegades en l'estadi superior del salvatgisme, i

de tant en tant ja en l'estadi inferior de la barbàrie. És la forma familiar característica de la barbàrie, així com el matrimoni grupal ho era del salvatgisme i la monogàmia de la civilització. Per desenvolupar-se fins a una monogàmia sòlida, li calien unes causes diferents a les que hem trobat fins ara. El grup en l'aparellament havia quedat reduït a la seua unitat darrera, a la seua molècula diatòmica: un home i una dona. La selecció natural havia realitzat la seua tasca amb l'exclusió progressiva de més gent de la comunitat matrimonial; en aquest aspecte ja no li restava més a fer. Per tant si no hi haguessen entrat en funcionament unes forces impulsores socials *noves* no hi hauria hagut cap base perquè de l'aparellament en sorgís cap forma familiar nova. Però aquestes forces impulsores entraren en funcionament.

Deixarem ara Amèrica, el terreny clàssic de la família de parella. No hi ha cap indicatiu que permete concloure que s'hi desenvolupàs una forma familiar superior, que abans de la descoberta i de la conquesta hi hagués hagut mai enlloc cap monogàmia sòlida. A diferència del Vell Món.

Ací la cria d'animals domèstics i la cura de ramats havia desenvolupat una font de riquesa fins ara insospitada i unes condicions socials del tot noves. Fins a l'estadi inferior de la barbàrie la riquesa estable havia consistit gairebé únicament en l'habitatge, la roba, ornaments rudes i les eines per l'obtenció i preparació dels aliments: botes, armes, el mobiliari de la mena més elemental. Els aliments s'havien de guanyar de dia en dia. Ara, amb els ramats de cavalls, camells, ases, bous, moltons, cabres i porcs, els pobles de pastors en contínua expansió—els aris a la terra indiana dels cinc rius i de la zona del Ganges com també a les estepes encara riques en aigua de l'Oxus i el Jaxartes, els semites de l'Èufrates i el Tigris—havien aconseguit unes possessions que tan sols exigien vigilància i una cura del tot elemental per fer-los augmentar en nombre i obtindre una alimentació abundant en llet i carn. Tots els mitjans anteriors d'obtenció d'aliments passaven ara a un segon terme; la caça, abans una necessitat, esdevenia ara un luxe.

A qui pertanyia però aquesta nova riquesa? Indubtablement en un origen a la gens. Però aviat s'hi deu haver desenvolupat la propietat privada dels ramats. És difícil de dir si per l'autor de l'anomenat primer Llibre de Moisès el pare Abraham era propietari dels seus ramats per dret propi o com a cap d'una comunitat familiar o per força de la seua condició de cap hereditari efectiu d'una gens. Tan sols és segur que no ens el podem afigurar com a propietari en el sentit modern. I és segur a més que en el llindar de la història fidedigna ja trobam arreu ramats com a propietat particular ^{12} dels caps de família, del tot igual com els productes artesanals de la barbàrie, els estris de metall, els articles de luxe i finalment el bestiar humà—els esclaus.

Ja que ara també es descobreix l'esclavatge. Pels bàrbars de l'estadi inferior l'esclau no era valuós. Per això també els indians americans es comportaven amb els enemics vençuts d'una forma del tot diferent a com es fa en l'estadi superior. Els homes eren mots o si no admesos a la tribu dels vencedors com a germans; les dones eren preses com a mullers o si no se les adoptava amb els llurs fills supervivents. La força de treball humana en aquest estadi no produeix encara cap excedent apreciable per damunt dels seus costos de manteniment. Amb la introducció de la ramaderia, el treball dels metalls, el teixit i finalment el conreu del camp tot canvià. El mateix que havia passat abans amb les mullers tan fàcils d'obtindre i que ara tenien un valor de canvi ^{13} i eren comprades, també passà amb la força de treball, especialment després que els ramats esdevinguessen una possessió familiar ^{14}. La família no augmentava tan ràpidament com el bestiar. Calia més gent per tindre'n cura; per això s'emprà l'enemic presoner de guerra, que a més es podia reproduir tan bé com el propi ramat.

Aquestes riqueses tan bon punt passaren a possessió privada de les famílies ^{15} i augmentaren encara més ràpidament, suposaren un cop ben fort per la societat fundada en el matrimoni de parella i en la gens de dret matern. El matrimoni de parella havia introduït un nou element a la família. Al costat de la mare carnal hi havia posat el pare

carnal legítim, que cal dir que era probablement més legítim que no pas molts «pares» actuals. Segons la divisió del treball d'aleshores en la família li pertocava a l'home el proveïment d'aliments i dels mitjans de treball necessaris per això, i per tant també la propietat d'aquests darrers; se'ls duia en cas de separació, igual com la dona es quedava amb el llur mobiliari. D'acord amb els costums de la societat d'aleshores l'home també era propietari de les noves fonts d'alimentació, el bestiar, i posteriorment dels nous mitjans de treball, els esclaus. Segons el costum de la mateixa societat, però, els seus fills no el podien heretar, ja que en això les coses anaven de la següent forma.

Segons el dret matern, i per tant mentre es tingués en compte únicament la descendència en la línia femenina, i segons el costum primitiu d'herència en la gens, des d'un principi els parents gentils heretaven del llur vincle gentil difunt. Els béns havien de romandre en la gens. En mig de la insignificància del patrimoni en la pràctica i des de sempre podia passar als parents gentils més propers, és a dir als parents consanguinis per la banda materna. Els fills de l'home difunt, però, no pertanyien a la seua gens, sinó a la de la mare; heretaven d'ella, al principi amb els altres parents consanguinis de la mare, després potser en primera línia; però no podien heretar del pare, perquè no pertanyien a la seua gens, i els seus béns hi havien de romandre. Així, amb la mort del propietari dels ramats, els seus ramats passarien primer als seus germans i germanes i als fills de les seues germanes o als descendents de les germanes de la seua mare. Els seus propis fills restaven fora, però.

En la mateixa relació per tant que la riquesa en augment donava a l'home d'una banda una posició més important en la família que la dona, l'estimulava de l'altra a utilitzar aquesta força per canviar en favor dels seus fills l'ordre de successió establert. Això però no fou possible mentre es mantingué la descendència d'acord amb el dret matern. Per tant calia canviar això, i es canvià. això no fou pas tan difícil com ens sembla ara. Perquè aquesta revolució—una de les més decisives que els humans han viscut—no hagué de tocar ni un sol dels membres vius d'una gens. Tots els seus membres pogueren romandre

allò que eren abans. N'hi havia prou amb el simple acord que en endavant els descendents de membres masculins restarien a la gens, mentre que els femenins en restarien exclosos, i passarien a la gens del llur pare. Així s'esmicolava la fixació de la descendència per la línia femenina i el dret hereditari matern, i s'establia la línia de descendència masculina i el dret hereditari patern. Com i quan es realitzà aquesta revolució entre els pobles cultes és quelcom que no sabem. Tingué lloc del tot en temps prehistòrics. *Que* es realitzà així, però, és més que necessari d'acord amb les nombroses restes de dret matern recollides per Bachofen; com de fàcilment es produeix es veu en tota una sèrie de tribus indíanes, on no s'ha realitzat fins fa no gaire, i encara es realitza sota la influència en part de la riquesa creixent i de les formes de vida canviant (trasllat dels boscos a les prades), i en part per l'acció moral de la civilització i dels missioners. De vuit tribus del Missouri hi ha sis de línia de descendència i heretatge masculins, però dues de femenins. Entre els shawnees, els miamis i els delawares s'ha difós el costum de donar a les criatures un nom gentil pertanyent a la gens del pare, per tal de traspasar-los-hi i que així puguen heretar del pare. «Casuística innata dels humans, la de canviar les coses en canviar-los el nom! I trobar esclerxes per on trencar la tradició sense sortir-ne quan un interès directe hi donava prou impuls!» (Marx). D'això en derivava una confusió espantosa que únicament podia remeiar, i en part també fou així, la transició cap al dret patern. «Aquesta sembla la transició més natural de totes». (Marx). - Per això que els juristes comparatius ens saben dir de la mena i forma que prengué aquesta transició en els pobles cultes del Vell Món—és clar que gairebé són tan sols hipòtesis—v. M. Kowalewski, «Tableau des origines et de l'evolution de la famille et de la propriété», Stockholm 1890 {16}.

La caiguda del dret matern fou la *derrota històrica del sexe femení*. L'home prengué les regnes també a casa, la dona fou degradada, subjugada, esclavitzada per la seua luxúria i simple instrument de la cria d'infants. Aquesta posició envilida de la dona, com apareix especialment entre els grecs de l'època heroica i encara més de la

clàssica, ha sigut progressivament coberta i dissimulada, àdhuc revestida de formes més suaus; de cap manera suprimida.

La primera acció del nou establert domini dels homes es manifesta en la forma intermèdia de família patriarcal que ara apareix. això que la caracteritza principalment no és la poligínia, que veurem després, sinó

«l'organització d'un nombre de persones lliures i no-lliures en una família sota el poder patern del cap de família. En la forma semítica aquest cap de família viu en poligínia, els no-lliures tenen dones i fills, i la finalitat de tota l'organització és la cura dels ramats en una zona determinada».

això essencial és la incorporació dels no-lliures i el poder patern; per això el tipus perfecte d'aquesta forma familiar és la família romana. El mot família no suposa originalment l'ideal fet de sentimentalitat i discòrdies domèstiques del filisteu actual; inicialment entre els romans ni tan sols es referia a la parella matrimonial i als fills, sinó als esclaus. Famulus significa esclau domèstic, i família és l'ensens dels esclaus que pertanyen a un home. Encara en l'època de Gai la família, id est patrimonium (és a dir, l'heretatge) era de disposició testamentària. L'expressió fou inventada pels romans per designar un nou organisme social, el cap del qual tenia sota poder patern dona i fills i un nombre d'esclaus, amb el dret de mort i vida damunt tots els qui eren a sota.

«El mot no és per tant més antic que el ferri sistema familiar de les tribus llatines, que aparegué amb la introducció de l'agricultura i de l'esclavatge legal, després de la separació dels itàlics aris dels grecs».

Marx hi afegeix: «La família moderna conté en embrió no tan sols l'esclavatge (servitus), sinó també la servitud, ja que des d'un bon començament té relació amb l'agricultura. Conté en *miniatura* tots els antagonismes que després es desenvolupen àmpliament en la societat i en el seu estat».

Una forma familiar així assenyala la transició del matrimoni de parella a la monogàmia. Per garantir la fidelitat de la dona, i per tant

la paternitat dels fills, la dona es lliurada incondicionalment al poder de l'home: quan la mata, ho fa únicament en dret seu.^{17}

Amb la família patriarcal entrem en l'àmbit de la història escrita, i per tant en l'àmbit on la ciència del dret comparat ens pot prestar importants serveis. I de fet ens hi ha avançat essencialment. Agraïm a Maxim Kowalewski («Tableau etc. de la famille et de la propriété», Stockholm 1890, p. 60-100) la prova que la comunitat domèstica patriarcal tal com la trobam encara avui entre els serbis i búlgars sota el nom de zádruqa (que es podria entendre per confraternitat) o bratstvo (germandat), i en forma modificada entre pobles orientals, constitueix l'estadi de transició entre la família de dret matern originada pel matrimoni grupal i la família monògama del món modern. Si més no pels pobles cultes del Vell Món, pels aris i els semites això sembla demostrat.

La zádruqa sud-eslava ofereix el millor exemple encara viu d'una societat familiar així. Comprèn diverses generacions de descendents d'un pare juntament amb les dones, que viuen plegats en un mas, conreen plegats els camps, mengen i es vesteixen d'unes provisions comunes i són propietaris comuns de l'excedent de productes. La comunitat es troba sota el govern suprem del senyor de la casa (domacin), que la representa a fora, que pot vendre petits objectes, du la caixa i n'és el responsable. És elegit per votació i de cap manera no cal que siga el més gran. Les dones i els llurs treballs es troben sota la direcció de la senyora de la casa (domacica), que habitualment és la dona del domacin. També té en l'elecció de marit per les noies un paper important, sovint decisiu. El poder suprem, però, rau en un consell de família, l'assemblea de tots els membres adults, tant dones com homes. A aquesta assemblea hi fa comptes el senyor de la casa; és la que pren els acords definitius, administra justícia per damunt dels membres, decideix la compra i la venda d'una certa importància, especialment de possessió de terra, etc.

Fa uns deu anys es comprovà l'existència de grans comunitats familiars així també a Rússia; ara tothom reconeix que són tan arrelades en els costums del poble rus com l'obixtxina o comunitat

rural. Figuren en el codi rus més antic, la Pravda de Jaroslav, sota el mateix nom (vervj) que en les lleis dàlmates, i es poden comprovar també en fonts històriques poloneses i txeques.

També entre els alemanys segons Heusler («Institutionen des deutschen Rechts») la unitat econòmica no és originalment la família monògama en el sentit modern, sinó la «comunitat domèstica», que consta de diverses generacions amb llurs famílies monògames respectives i també inclou sovint no-lliures. També la família romana es redueix a aquest tipus, i en conseqüència s'ha posat molt en dubte darrerament el poder absolut del pare de la casa, així com la manca de drets de la resta de la família envers ell. Entre els celtas d'Irlanda deuen haver existit igualment comunitats familiars semblants; a França s'han conservat a Nevers sota el nom de paraixònneries fins a la revolució francesa, i al Franche Comté no s'han extingit del tot encara avui. A la comarca de Louhans (Saône et Loire) hom pot veure grans masies amb una sala central comuna, alta fins el sostre i al seu voltant les cambres, a les quals duen escales de sis a vuit graons i on viuen diverses generacions de la mateixa família.

A Índia hi ha una comunitat familiar amb conreu comú de terres, citades per Nearcos, en temps d'Alexandre el Gran, que encara subsisteix en la mateixa regió, al Punjab i a tot el nord-oest del país encara avui. Al Caucas el propi Kowalewski ho ha pogut comprovar. A Algèria encara existeix entre les cabiles. Fins i tot a Amèrica hi deu haver existir, i hom creu haver-los descobert entre els «calpullis» que descriu Zurita a l'antic Mèxic; per contra Cunow («Ausland», 1890, Nr. 42-44) ha comprovat amb força claredat que al Perú en temps de la conquesta hi havia una mena d'organització en marques (és ben curiós que també se'n digués marca) amb distribució periòdica de les terres de conreu, per tant com a conreu individual.

En tot cas ara la comunitat domèstica patriarcal amb una propietat comuna de la terra i un conreu comú pren un significat completament diferent que abans. Ja no podem dubtar del gran paper de transició que ha tingut en els pobles cultes i en molts d'altres pobles del Vell Món entre la família de dret matern i la monògama. Després anirem a una altra de les conclusions a les que

arribà Kowalewski, que a més fou l'estadi de transició a partir del qual es desenvolupà la comunitat rural o marca amb conreu individual i distribució de camps i prades, de primer periòdics i després definitiva.

Respecte a la vida familiar dins d'aquestes comunitats domèstiques s'ha de remarcar que, si més no a Rússia, el pare de la casa té fama d'abusar de la seua posició envers les dones joves de la comunitat, especialment de les nores, i sovint de crear-se un harem amb elles; d'això en parlen força les canaixons populars russes.

Abans de passar a la monogàmia ràpidament desenvolupada amb de la caiguda del dret matern, voldríem dir encara un parell de mots quant a la poligínia i la poliàndria. Totes dues formes matrimonials poden ésser tan sols excepcions, productes històrics de luxe per dir-ho així, si és que no es troben alhora en un mateix país, la qual cosa sabem que no és el cas. Com que per tant els homes exclosos de la poligínia no es poden consolar amb les dones excedents de la poliàndria, i el nombre d'homes i de dones més enllà de les institucions socials fins ara s'ha mantingut força igual, cal excloure aquestes formes matrimonials com a universalment vàlides. De fet la poligínia d'un home era clarament el producte de l'esclavatge i limitada a posicions particulars úniques. En la família patriarcal semítica tan sols viu en poligínia el propi patriarca, i com a molt encara un parells dels seus fills, mentre la resta s'ha de conformar amb una dona. Així és encara avui a tot l'Orient; la poligínia és un privilegi dels rics i magnats i es recluta principalment mitjançant la compra d'esclaves; la massa del poble viu en monogàmia. Una d'aquestes excepcions és la poliàndria d'Índia i Tibet, del qual l'origen, no pas mancat d'interès, del matrimoni grupal ^{18} demana un estudi encara més detallat. En la llur pràctica sembla molt més benigna que el règim gelós d'harem dels mahometans. Si més no entre els nairs d'Índia cada tres, quatre o més homes tenen de fet una dona en comú; però cadacun d'ells pot tindre en comú a més amb uns altres tres o més homes una segona dona, i així una tercera, quarta, etc. És una meravella que MacLennan en aquests clubs matrimonials, on hom pot ésser membre de més d'un, no hi haja descobert la nova

classe de *matrimoni de club*. Aquest règim de club matrimonial no és d'altra banda de cap manera una poliàndria real; és al contrari com ja ho ha remarcat Giraud-Teulon, una forma especialitzada de matrimoni grupal; els homes viuen en poligínia, les dones en poliàndria.^{19}

4. La *família monògama*. Com ja s'ha afirmat prové de la família de parella en l'època fronterera entre l'estadi intermedi i el superior de la barbàrie; la seua victòria definitiva és un dels senyals de la civilització incipient. Es fonamenta en el domini de l'home, amb la finalitat expressa de la procreació de fills amb paternitat indiscutible, i aquesta paternitat és necessària perquè aquests fills prenguen possessió com a hereus carnals dels béns paterns. Es diferencia així del matrimoni de parella mitjançant una solidesa molt més gran del vincle matrimonial, que ara ja no es pot dissoldre per una de les dues parts. Ara com a regla tan sols el pot dissoldre encara l'home, que pot repudiar la seua dona. El dret a la infidelitat matrimonial roman per ell, si més no encara ho garanteix el costum (el Codi de Napoléon l'atorga a l'home explícitament, sempre que no duga la concubina a la llar matrimonial), i es practica com més va més a mesura que la societat evoluciona; si la dona es recorda de les antigues pràctiques sexuals i les vol renovar, se la castiga més severament que abans.

En tota la seua rigidesa topam amb la nova forma familiar entre els grecs. Mentre que, com remarca Marx, la situació de les deesses en la mitologia ens presenta un període anterior, on les dones encara tenien una situació més lliure i més considerada, trobam en l'època heroica que la dona ^{20} resta humiliada per l'hegemonia de l'home i la competència amb les esclaves. Hom llig a la «Odissea» com Telèmac fa callar la seua mare. Les dones joves captives cauen en Homer sota el desig sensual dels vencedors; els caps escullen en sèrie i per ordre de rang les més belles; tota la «Iliada» com se sap gira entorn la pugna entre Aquil·les i Agamemnon per una d'aquestes esclaves. En cada heroi homèric d'importància s'hi esmenta la noia presonera de guerra amb qui comparteix tenda i llit. Aquestes noies també són dutes a la pàtria i a la llar matrimonial, com Cassandra per Agamemnon a Esquil; els fills nascuts d'aquestes esclaves reben una

petita part de l'herència paterna i són considerats com a lliures; Teucre és així fill extramatrimonial de Telamó i té dret a dur el nom del seu pare. De la muller s'espera que ho admete, però que alhora serve una castedat i fidelitat matrimonial estrictes. La dona grega de l'època heroica és de fet més ben considerada que la del període civilitzat, però per a l'home és encara exclusivament la mare dels seus fills hereus matrimonials, l'administradora suprema de la seua llar i la mestressa de les esclaves, que ell pot convertir i converteix en concubines. És l'existència de l'esclavatge al costat de la monogàmia, la presència d'esclaves més joves i belles que pertanyen del tot a l'home, allò que expressa d'entrada la monogàmia en el seu caràcter específic, monogàmia que és *únicament per la dona*, però no per l'home. I aquest caràcter el té encara avui.

Pels grecs posteriors hem de distingir entre els doris i els jonis. Els primers, dels quals l'exemple clàssic és Esparta, tenen en molts sentits encara unes relacions matrimonials més antigues que les descrites pel propi Homer. A Esparta regeix un matrimoni de parella modificat per l'estat d'acord amb el pensament local, que presenta encara moltes reminiscències del matrimoni grupal. Els matrimonis sense fills són dissolts; el rei Anaxàndrides (vers els 560 abans de la nostra era) prengué al costat de la seua dona sense fills una segona i dirigia dues llars; en la mateixa època el rei Aristó amb dues dones estèrils en prengué una tercera, però en canvi repudià una de les primeres. D'altra banda diversos germans podien tindre una dona en comú, l'amic que preferia la dona d'un amic la podia compartir, i es considerava decent posar la dona a disposició d'un «semental» com diria Bismarck, encara que aquest no fos ni ciutadà. D'un passatge de Plutarc, on una espartana adreça l'amant que li fa proposicions al seu marit, sembla—segons Schoemann—que fins i tot se'n pot deduir una llibertat més gran de costums. L'adulteri real, la infidelitat de la dona d'amagat de l'home, era per tant inaudit. D'altra banda l'esclavitud domèstica a Esparta, si més no en la millor època, era desconeguda, els ilotes vivien separats a les possessions dels patrons; la tendència pels espartans d'apropar-se a aquestes dones no era per tant gaire gran. Amb totes aquestes circumstàncies no podia ésser altrament

que les dones a Esparta es trobassen en una posició molt més considerada que entre la resta de grecs. Les dones espartanes i l'elit de les heteres atenenques són les úniques dones gregues dels quals els antics en parlen amb respecte i de les quals feren l'esforç d'anotar-ne les dites.

Del tot diferent era entre els jonis, als quals representa Atenes. Les noies aprenien tan sols a filar, teixir i cosir, com a molt a llegir i a escriure. Eren gairebé recloses, tan sols es relacionaven amb altres dones. La cambra de les dones era un racó aïllat de la casa, en el pis superior o al darrera, on els homes, especialment els forasters, no hi arribaven fàcilment i on elles s'hi retiraven quan hi havia visites masculines. Les dones no sortien sense l'acompanyament d'una esclava; a casa gairebé se les vigilava; Aristòfanes parla de gossos molossos emprats per atemorir els adúlter, i a les ciutats asiàtiques si més no hom hi tenia eunucs que vigilaven les dones, que a Quios ja els preparaven comercialment en temps d'Heròdot, i segons Wachsmuth no tan sols pels bàrbars. A Eurípides les dona es considerada una oikurema, com una cosa per la cura de la casa (el mot és neutre), i a banda de la funció de criar els fills no era per l'atenenc res més que la criada domèstica principal. L'home tenia els seus exercicis gimnàstics, els seus debats públics, dels quals la dona n'era exclosa; tenia a banda sovint encara esclaves a la seua disposició i en l'època de floreixement d'Atenes una prostitució creixent, protegida si més no per l'estat. Fou precisament aquesta prostitució el fonament a partir del qual s'hi desenvoluparen els únics caràcters femenins grecs que per la llur ment i gust artístic depassaren el nivell general de la femeneïtat antiga com les espartanes pel caràcter. Que hom però s'hagués de fer primer hetera per esdevindre dona és alhora la vergonya més forta per la família atenenca.

Aquesta família atenenca fou amb el pas del temps el model de relacions domèstiques que seguirien no tan sols la resta de jonis, sinó també més i més tots els grecs de l'interior i de les colònies. Però malgrat totes les clausures i vigilàncies les gregues trobaren sovint l'oportunitat d'enganyar l'home. Aquests que s'haguessen avergonyit

d'haver demostrat qualsevol amor envers les llurs dones, es divertien amb tota mena de comerç amorós amb les heteres; però la degradació de les dones es venjà dels homes i també els envilí fins a enfangar-los en la pederàstia i embrutí els llurs déus com ells mateixos mitjançant el mite de Ganimedes.

Aquest fou l'origen de la monogàmia fins on l'hem pogut seguir en el poble més civilitzat i més altament desenvolupat de l'antiguitat. No fou de cap manera un fruit de l'amor sexual individual, amb el qual no hi té res a veure en absolut, ja que el matrimoni romangué com abans un fet de conveniència. Fou la primera forma familiar fundada no en condicions naturals sinó econòmiques ^{21} ^{22}, és a dir en la victòria de la propietat privada damunt la propietat comuna espontània original. El domini de l'home en la família i la cria dels fills, que tan sols podien ésser seus i eren destinats a heretar les seues riqueses—vet ací els objectius de la monogàmia proclamats sense embuts pels grecs. A banda d'això els hi era un llast, un deute envers els déus, l'estat i els propis ancestres, que havien d'acomplir. A Atenes la llei no tan sols obligava a casar-se sinó també a complir un mínim dels anomenats deutes matrimonials per part de l'home. ^{23}

Per tant la monogàmia no aparegué en la història de cap manera com una reconciliació de l'home i la dona, i menys encara com la forma més elevada. Al contrari. Aparegué com la subjugació d'un gènere a un altre, com la proclamació d'una oposició entre els gèneres fins aleshores desconeguda en tota la història. En un antic manuscrit inèdit del 1846 redactat per Marx i jo hi trob: «La primera divisió del treball és la de l'home i la dona per la cria dels fills». I avui hi puc afegir: el primer antagonisme de classe que apareix a la història coincideix amb el desenvolupament de l'antagonisme de l'home i la dona en la monogàmia, i la primera opressió de classes amb l'opressió del sexe femení pel masculí. La monogàmia fou un gran avenç històric, però alhora obrí al costat de l'esclavatge i de la riquesa privada l'època que arriba fins avui i en la qual tot avenç és igualment un retrocés relatiu on el profit i el desenvolupament d'uns s'obté a costa del dolor i la repressió d'uns altres. És la forma cel·lular de la societat civilitzada, on ja podem estudiar la natura dels antagonismes

i contradiccions que es manifesten més plenament en aquesta societat.

L'antiga llibertat relativa de relacions sexuals no desaparegué de cap manera amb la victòria de la parella o àdhuc de la monogàmia.

«L'antic sistema matrimonial, reduïts a límits inferiors per la progressiva extinció dels grups punalua, envolta encara la família en fomació i s'hi manté lligat a les falde fins a l'albada de la civilització... desaparegué finalment amb la nova forma d'heterisme, que empaita els humans fins entrada la civilització, com una ombra sinistra que persegueix la família».

Sota heterisme Morgan entén la relació sexual al costat de la *monogàmia* dels homes amb dones no casades que, com és consegut, floreix durant tot el període de la civilització sota formes diverses i més i més esdevé una prostitució oberta.^{24} Aquest heterisme deriva directament del tot del matrimoni grupal, de l'ofrena religiosa de les dones amb la qual compraven el dret a la castedat. La donació per diners fou primer un acte religiós, que s'acomplia en el temple de la deessa de l'amor, i els diners passaven originalment als fons del temple. Les hieròdules d'Anaitis a Armènia, d'Afrodita a Corint, com les balladores religioses vinculades als temples indians, les anomenades baiaderes (el mot és una corrupció del portuguès bailadera, balladora), foren les primeres prostitutes. La prostitució fou originalment un deure de tota dona, per passar posteriorment exclusivament a sacerdotesses en representació de totes les altres. En altres pobles l'heterisme deriva de la llibertat sexual concedida a les noies abans del matrimoni—també en tot cas resta del matrimoni grupal, únicament deriva d'un altre camí. Amb l'arribada de les diferències de riquesa, per tant ja en l'estadi superior de la barbàrie, apareix esporàdicament el treball assalariat al costat del treball esclau i, al mateix temps, com un correlatiu necessari, la prostitució d'ofici de dones lliures al costat de la prostitució obligada de les esclaves. Així l'herència que el matrimoni grupal ha deixat a la civilització és com tot allò que engendra la civilització, d'aspecte i de sentit doble, fragmentat, contradictori: ací la monogàmia, allà

l'heterisme conjuntament amb la forma més extrema, la prostitució. L'heterisme és precisament una institució social com qualsevol altra; perpetua l'antiga llibertat sexual—en benefici dels homes. En la realitat no és tan sols tolerat, sinó emprat sovint principalment per les classes dominants, i se'l condemna de paraula. Però en la realitat aquesta condemna no afecta de cap manera els homes ni poc ni molt, sinó únicament les dones. Són rebutjades i menyspreades per tal de proclamar una vegada més el domini absolut de l'home per damunt del sexe femení com a llei fonamental de la societat.

Això implica però una segona contradicció dins la pròpia monogàmia. Al costat del marit, que distrau la seua existència amb l'heterisme, hi ha la muller desatesa.^{25} I hom no pot tindre una part de la contradicció sense l'altra, com tampoc no pot tindre una poma sencera a la mà després d'haver-se empassat la meitat. Malgrat això aquesta sembla haver sigut l'opinió dels homes fins que les dones els han escarmentat. Amb la monogàmia apareixen dues figures socials característiques i constants que abans no coneixien: l'amant constant de la dona i el banyut. Els homes havien assolit la victòria damunt les dones, però les vençudes s'encarregaren de coronar-los. Al costat de la monogàmia i de l'heterisme l'adulteri esdevingué una institució social inevitable—prohibida, fortament castigada, però inextingible. La paternitat segura dels fills recolzava com a molt en la convicció moral, i per tal de salvar la contradicció irresoluble, el Codi de Napoléon decretava l'art. 312:

«L'enfant conçu pendant le mariage a pour père le mari; el fill concebut durant el matrimoni té com a pare—el marit».

Vet ací el resultat de tres mil anys de monogàmia. Així tenim en la família monògama, en els casos on roman fidel a la seua formació històrica i s'hi manifesta clarament el conflicte entre l'home i la dona, s'expressa el domini exclusiu de l'home, tenim una imatge en miniatura dels mateixos conflictes i antagonismes enmig dels quals es mou la societat dividida en classes d'ençà de la civilització, sense poder-los resoldre ni superar. Parl ací naturalment únicament d'aquells casos de monogàmia on la vida matrimonial té lloc de fet

d'acord amb els principis del caràcter originari de tota la institució, on la dona però es revela contra el domini de l'home. Que no tots els matrimonis funcionen així, ningú no ho sap millor que el filisteu alemany, que no sap mantindre el seu domini a casa millor que a l'estat i per això la dona du el comandament i amb tot el dret ja que ell no n'és digne. I amb tot es creu superior al seu company francès, qui s'ho passa sovint molt pitjor.

La família monògama no arribà de cap manera a tot arreu i sempre en la forma rígida clàssica que tenia entre els grecs. Entre els romans, que com a futurs conqueridors del món tenien una visió més àmplia encara que menys fina que els grecs, la dona era més lliure i considerada. El romà creia que la fidelitat matrimonial ja era prou garantida amb el poder damunt la vida i la mort de la seua dona. A més la dona podia igual com l'home dissoldre lliurement el matrimoni. Però l'avenç més gran en el desenvolupament de la monogàmia es donà indubtablement amb l'entrada dels alemanys a la història, i això perquè probablement degut a la seua pobresa, aleshores la monogàmia entre ells no semblava haver acabat de sortir del matrimoni de parella. Ho deduïm de tres circumstàncies que cita Tàcit: Primer que malgrat la gran santificació del matrimoni—«es contenten amb *una* muller, les dones viuen aïllades per la castedat»—encara era vigent la poligínia pels principals i els caps de tribu, una situació per tant similar a la dels americans amb matrimoni de parella. I segon que la transició del dret matern al dret patern no s'hi podia haver realitzat més que poc temps abans, ja que el germà de la mare—el parent gentil masculí més proper d'acord amb el dret matern—es tenia encara com un parent gairebé tan proper com el propi pare, cas que es correspon al punt de mira dels indians americans, en els quals com deia sovint Marx, hi hem trobat la clau per a comprendre el nostre propi passat. I tercer, les dones entre els alemanys eren altament considerades i influents fins i tot en qüestions públiques, la qual cosa es contradiu directament amb el domini masculí monogàmic. Gairebé en totes aquestes coses, els alemanys coincideixen amb els espartans, entre els quals, com hem vist, el matrimoni de parella no fou del tot superat tampoc.^{26} Amb

els alemanys apareixia doncs també en aquest respecte un element completament nou que dominaria tot el món. La nova monogàmia, que sorgia ara de la barreja de pobles damunt les runes del món romà, revestí el domini masculí de formes més suaus i situà les dones en una posició, si més no externament, molt més considerada i lliure, que no pas la que havia conegut en l'antiguitat clàssica. Per part per primera vegada hi hagué la possibilitat que de la monogàmia—en ella, al costat d'ella i contra d'ella, segons—en sorgís el gran avenç moral que li devem: l'amor sexual individual modern, completament desconegut pel món anterior.

Aquest avenç es degué però sens dubte a la circumstància que els alemanys encara vivien en la família de parella, i que introduïren la posició de la dona, tant com pogueren, en la monogàmia, però de cap manera a la disposició natural mítica dels alemanys, d'una puresa de costums meravellosa, que es limita a fer que el matrimoni de la parella en realitat no es moga en mig de les escandaloses contradiccions morals de la monogàmia. Al contrari, foren els alemanys qui en les llurs migracions, especialment cap al sud-est, entre els nòmades de les estepes de la Mar Negra, havien degenerat molt moralment i havien adquirit en mig d'ells, a més de l'equitació, també greus vicis contra-natura, com ho testimonià explícitament Amià dels taifalesos i Procopi dels hèruls.

Però si la monogàmia fou de totes les formes familiars conegudes l'única en la qual s'hi podia desenvolupar l'amor sexual modern, això no vol dir que aquest amor sexual s'hi desenvolupàs exclusivament ni principalment com a amor dels esposos entre ells. Tota la natura de la monogàmia sòlida sota el domini masculí ho impedia. En totes les classes històricament actives, és a dir en totes les classes dominants roman el contracte de matrimoni com allò que era en el matrimoni de parella, qüestió de conveniència, que arranjaven els progenitors. I la primera forma històrica d'amor sexual com a passió, com a passió a la qual té dret qualsevol home (si més no els de les classes dominants), com a forma superior d'instint sexual—la qual cosa li confereix el seu caràcter específic—aquesta primera forma, l'amor cavalleresc de l'edat mitjana, no era de cap manera un amor

matrimonial, al contrari. En la seua forma clàssica, entre els provençals, navega a tota vela l'adulteri, i els seus poetes el canten. La flor de la poesia amorosa provençal són les albas, en alemany albaes. Descriuen amb tons ardents com el cavaller jau al llit amb la seua bella—la dona d'un altre—, mentre fora hi ha el vigilant, que el crida tan bon punt comença l'albada (alba), perquè aixó se'n puga anar sense que el vegem; l'escena de comiat constitueix aleshores el punt culminant. Els francesos del nord i també els valents alemanys adoptaren igualment aquesta forma poètica i la forma corresponent d'amor cavalleresc, i el nostre antic Wolfram von Eschenbach ens ha llegat tres meravelloses albaes d'aquest mateix tema sucós que personalment m'estim és que els seus tres llargs poemes heroics.

El casament burgès dels nostres dies és d'una mena doble. En els països catòlics pertany als progenitors ara com abans de proporcionar al jove fill burgès una dona adient, i la conseqüència per tant és naturalment el desplaçament més complet de les contradiccions internes de la monogàmia: heterisme pujat per part de l'home, adulteri pujat per part de la dona. L'església catòlica ha suprimit el divorci probablement perquè es convencé que contra l'adulteri, igual que contra la mort, no hi ha cap remei. En els països protestants contràriament és la regla que el fill burgès puga triar una dona de la seua classe amb més o menys llibertat, amb la qual cosa hi pot haver un cert grau d'amor com a base del casament, i així sempre es pressuposa a fi de guardar les aparences com s'escau amb la hipocresia protestant. Ací l'heterisme de l'home roman més reposat, i l'adulteri de la dona és menys regular. Però com que de totes formes els humans romanen igual com eren abans del matrimoni, i els burgesos dels països protestants són majoritàriament filisteus, aquesta monogàmia protestant du en la majoria dels casos com a mitjana únicament a una comunitat matrimonial d'un ensopiment de plom, que hom coneix amb el nom de fortuna familiar. El millor exemple d'aquests dos mètodes matrimonials la novel·la, per la forma catòlica la francesa, per la protestant l'alemanya ^{27}. En cada cas «ell s'ho guanya»: en l'alemanya el jove la noia, en la francesa el marit les banyes. Qui dels dos acaba pitjor no sempre es pot dir. Per

això també al bourgeois francès l'ensopiment de la novel·la alemanya li provoca els mateixos calfreds que la «immoralitat» de la novel·la francesa produeix en el filisteu alemany. Tot i que darrerament, d'ençà de «Berlin Weltstadt wird», la novel·la alemanya comença a tractar amb una mica menys de timidesa l'heterisme i l'adulteri ben coneguts des de fa temps.

En tots dos casos però el matrimoni ve determinat per la condició de classe de les parts i en aquest sentit sempre és un matrimoni de conveniència.^{28} Aquest matrimoni de conveniència provoca sovint en tots dos casos la prostitució més crassa—de vegades per totes dues bandes, més sovint per part de la dona, que es diferencia de la cortesana pública únicament pel fet que no lloga el seu cos a preu fet com una treballadora assalariada, sinó que el ven d'una vegada per totes com en l'esclavatge. I per tots els matrimonis de conveniència val el mot de Fourier:

«Com en la gramàtica dues negacions fan *una* afirmació, en la moral matrimonial dues prostitucions equivalen a *una* virtut».

L'amor sexual tan sols pot esdevindre una veritable regla en les relacions amb la dona en les classes oprimides, per tant en l'actualitat en el proletariat—tant si aquestes relacions són permeses oficialment com si no. Ací també però es vencen tots els fonaments de la monogàmia clàssica. Hi manca tota propietat, per la conservació i traspàs de la qual es crearen la monogàmia i el domini masculí, i per això mateix hi manca tota raó que faça prevaldre el domini masculí. Encara més, també hi manquen els mitjans; el dret burgès, que sosté aquesta autoritat, tan sols existeix pels propietaris i en els bescanvis amb els proletaris; costa diners i per tant en la pobresa no té cap validesa per l'actitud dels treballadors envers la seua dona. Són condicions personals i socials completament diferents les decisives. I, a banda, d'ençà que la gran indústria ha tret la dona de casa per dur-la al mercat de treball i a la fàbrica i l'ha feta molt sovint la nodridora de la família, la darrera resta del domini masculí en la llar proletària ha perdut tota base—llevat potser encara d'una brutalitat envers les dones continguda en la monogàmia. Així la família dels proletaris ja

no és gens monogàmica en el sentit estricte, fins i tot en el cas d'un amor apassionadíssim una fidelitat solidíssima *entre tots dos* i malgrat totes les benediccions espirituals i mundanes possibles. D'ací també que els eterns acompanyants de la monogàmia, l'heterisme i l'adulteri, hi tinguen un paper gairebé nul; la dona ha recuperat de fet el dret al trencament del matrimoni, i quan hom no s'avé, hom prefereix separar-se'n. En breu, el matrimoni proletari és monògam en el sentit etimològic del mot, però no gens en el seu sentit històric. {29}

El nostres juristes troben de totes totes que l'avenç de la legislació lliura les dones en una mesura creixent de tota raó de queixa. Els sistemes legals civilitzats moderns reconeixen més i més, primer, que el matrimoni, per ésser vàlid, ha d'ésser un contracte lliurement acceptat per totes dues parts, i segons, que també durant el matrimoni totes dues parts tinguen iguals drets i obligacions mutus. Si aquestes dues previsions fossen aplicades conseqüentment, però, les dones tindrien tot allò que poden demanar.

Aquesta argumentació merament jurídica és justament la mateixa amb la qual el burgès republicà radical bandeja i silencia el proletari. El contracte de treball seria acceptat lliurement per totes dues parts. Però tan sols es considera lliurement acceptat en la mesura que la llei iguala totes dues parts *en el paper*. El poder que la posició diferent de classes dóna a una part, la pressió que exerceix damunt l'altra part—la posició econòmica real *de totes dues*-, és quelcom no té gens a veure amb la llei. I mentre dura el contracte de treball totes dues parts tindrien els mateixos drets, si no és que una o l'altra en renunciassen explícitament. Que la situació econòmica força l'obrer a renunciar fins a la darrera aparença d'igualtat de dret, no pot ésser qüestió de la llei.

En referència al matrimoni, la llei, fins i tot la més avançada, queda satisfeta si les parts han fet constar formalment en el protocol la llur lliure voluntat. això que hi ha darrera els bastidors jurídics, on transcorre la vida real, de quina forma es realitza aquesta lliure voluntat, això tampoc no pot ésser incumbència de la llei i del jurista.

I encara així el dret comparat més elemental hi hauria de mostrar al jurista en què consisteix aquesta lliure voluntat. En els països on s'assegura legalment als fills una legítima dels béns paterns, on per tant no poden ésser desheretats—a Alemanya, als països de dret francès, etc., els fills dependen pel contraure matrimoni del consentiment dels progenitors. En els països de dret anglès, on el consentiment patern no és cap requisit legal per contraure matrimoni, i els progenitors tenen també una completa llibertat testamentària damunt els llurs béns, poden desheretar els fills a voluntat. Que malgrat això i fins i tot per això, la llibertat per contraure matrimoni en les classes on s'hi dóna quelcom per heretar, a Anglaterra i Amèrica, no és de fet ni un pèl més gran que a França i a Alemanya, és quelcom prou clar.

No és pas millor pel que fa a la igualtat de dret de l'home i la dona en el matrimoni. La desigualtat jurídica que hem heretat de condicions socials anteriors no és la causa sinó l'efecte de l'opressió econòmica de la dona. En l'antiga llar comunista, amb moltes parelles matrimonials i els llurs fills, la direcció de la llar confiada a les dones era també una indústria pública i socialment necessària com l'obtenció dels mitjans de nutrició per part dels homes. Amb la família patriarcal i encara més amb la família individual monògama era del tot diferent. La direcció de la llar perdé el seu caràcter públic. La societat ja no se n'ocupava. Era un *servei privat*; la dona fou la primera sirvent, desprovista de participació en la producció social. Això fou fins que la gran indústria de la nostra època li obrí de nou—i també únicament a les proletàries—el camí de la producció social. Però això s'ha fet de forma que si vol complir el seu deure en el servei privat de la família, es veu exclosa de la producció pública i no pot guanyar res; i que si vol participar en la indústria pública i guanyar-hi personalment, queda fora del seu abast la realització dels deures familiars. I com a la fàbrica, igual li són les coses a la dona en totes les branques comercials, incloses la medicina i l'advocacia. La família individual moderna es fonamenta en l'esclavatge domèstic de la dona, obert o camuflat, i la societat moderna és una massa integrada simplement per famílies individuals com les seues molècules. L'home

ha d'ésser en l'actualitat en la gran majoria dels casos qui guanya, el nodridor de la seua família, si més no en les classes propietàries, i això li dóna una posició de domini, que no necessita cap privilegi jurídic extra. Ell és en la família el burgès, la dona representa el proletariat. En el món industrial, però, el caràcter específic de l'opressió econòmica que pesa damunt el proletariat no es manifesta en tot el seu rigor, fins que són abolits tots els privilegis legals de la classes capitalista i no s'ha establert la completa igualtat legal i jurídica entre totes dues classes; la república democràtica no elimina l'antagonisme entre les dues classes, sinó que al contrari és el primer terreny on resoldre'l. I igualment també el caràcter específic del domini de l'home damunt la dona en la família moderna i tant la necessitat com la forma d'establir una posició social igual real entre ells no arriben a la llum del dia fins que els dos no esdevenen completament iguals en drets. Tan sols aleshores es veurà que l'alliberament de la dona demana com a preconditionió primera la reintroducció de tot el sexe femení en la indústria pública, i que això demana per tant l'abandonament de la família individual com a unitat econòmica de la societat.

* * * *

Tenim per tant tres formes principals de matrimoni que es corresponen a grans trets amb els tres estadis principals del desenvolupament humà. Pel salvatgisme el matrimoni grupal, per la barbàrie el matrimoni de parella, per la civilització la monogàmia, completada amb l'adulteri i la prostitució. Entre el matrimoni de parella i la monogàmia hi entra, en l'estadi superior de la barbàrie, la dominació dels homes damunt les esclaves i la poligínia.

Com ha demostrat tota la nostra exposició, el progrés que es mostra en aquesta sèrie es caracteritza pel fet que ha desprovist les dones de la llibertat sexual del matrimoni grupal més i més, però no als homes. I realment el matrimoni grupal ha continuat de fet pels homes fins avui. això que en les dones és un delictes i comporta greus conseqüències legals i socials, en l'home és considerat honorable o encara en el pitjor dels casos no passa d'una lleugera màcula moral, que hom porta amb goig. Però com més canvia l'heterisme

tradicional en la nostra època mitjançant la producció capitalista de mercaderies, com més s'hi adapta i es transforma en prostitució oberta, més desmoralitza. I de fet desmoralitza més els homes encara que no pas les dones. La prostitució degrada pel que fa a les dones únicament les malaurades que hi cauen i aquestes tampoc no en el grau que habitualment es pensa. Contràriament davalla el caràcter del món masculí sencer. Així especialment un prometatge llarg en nou casos de cada deu és una escola preparatòria d'infidelitat matrimonial.

Entram en una revolució social on els fonaments econòmics actuals de la monogàmia desapareixen d'una forma tan segura com les del seu complement, la prostitució. La monogàmia resultà de la concentració de riqueses creixents en una mà—i de fet la d'un home— i de la necessitat de deixar en herència aquestes riqueses als fills d'aquest home i de no res més. D'això que la monogàmia de la dona fos indispensable, i no la de l'home, de forma que aquesta monogàmia de la dona no s'oposava de cap manera a la poligàmia oberta o amagada de l'home. La imminent revolució social en transformar si més una part infinitament gran de la riquesa duradora heretable—els mitjans de producció—en propietat social reduirà tota aquesta preocupació per l'herència a un mínim. Ara, com que la monogàmia sorí de causes econòmiques, desapareixerà quan desapareguen aquestes causes?

Hom podria respondre sense fer cap tort: no tan sols no desapareixerà, sinó que aleshores es realitzarà plenament. Perquè amb la transformació dels mitjans de producció en propietat social desapareixerà també el treball assalariat, el proletariat, i per tant també la necessitat per a un cert nombre de dones—calculable estatísticament—de prostituir-se per diners. Desapareguda la prostitució, la monogàmia, per comptes d'ensorrar-se, serà finalment una realitat—també pels homes.

La situació dels homes per tant canviarà en tot cas. Però també la de les dones, de totes les dones, patirà un canvi considerable. Amb el pas dels mitjans de producció a propietat comuna la família individual deixarà d'ésser la unitat econòmica de la societat. La llar

privada es transformarà en una indústria social. La cura i l'educació dels fills serà una qüestió pública; la societat es preocupa per tots els fills, igualment si són matrimonials o no. Amb això cau la preocupació per les «conseqüències», que avui constitueix el moment essencial i social—tan moral com econòmic—que impedeix una noia de lliurar-se sense reserves a l'home estimat. No serà això prou causa per la proliferació progressiva d'unes relacions sexuals desinhibides i per tant també d'una opinió pública més laxa quant a l'honor virginal i l'oprobri femení? I finalment, que no hem vist que en el món modern la monogàmia i la prostitució, tot i contradictòries, són dos contraris inseparables, pols d'una mateixa situació social? Pot desaparèixer la prostitució sense arrossegar la monogàmia a l'abisme?

Ací entra un nou moment en funcionament, un moment que per l'època que es constituïa la monogàmia, tan sols existia embrionàriament: l'amor sexual individual.

Abans de l'edat mitjana no es pot parlar d'amor sexual individual. Que la bellesa personal, el contacte íntim, inclinacions similars, etc., han despertat en individus de diferent sexe el desig de relacions sexuals, que ni als homes ni a les dones els hi era del tot indiferent amb qui tenien relacions íntimes, és ben evident. Però d'això al nostre amor sexual hi ha encara una distància infinita. En tota l'antiguitat els matrimonis són arranjats pels progenitors dels contraients, i aquests s'avenen de bon cor. L'escàs amor matrimonial que coneix l'antiguitat no és una mena d'inclinació subjectiva, sinó un deure objectiu, no un fonament, sinó un correlat del matrimoni. Les relacions amoroses en el sentit modern tan sols existeixen en l'antiguitat social fora de la societat oficial. Els pastors, dels quals Teòcrit i Moscos en canten les penes i les joies amoroses, el Dafni i la Cloe de Longos, són simples esclaus, que no tenen cap participació en l'estat, l'esfera vital del ciutadà lliure. Fora dels esclaus, però, tan sols trobam afers amorosos com a producte de descomposició del món antic que s'enfonsa i amb dones que també són en tot cas fora de la societat oficial, amb heteres, per tant amb forasteres o amb llibertes: a Atenes d'esnça de l'inici de la seua caiguda, a Roma durant l'època imperial. Si realment s'hi donaven afers amorosos entre ciutadans i

ciutadanes lliures, eren tan sols per la via de l'adulteri. I al poeta amorós clàssic de l'antiguitat, a l'antic Anacreont, li era tan indiferent l'amor sexual, en el nostre sentit, que tant li feia el sexe de l'ésser estimat.

El nostre amor sexual es diferencia així essencialment del simple desig sexuals, de l'eros dels antics. Primer suposa en l'ésser estimat un amor recíproc; la dona en això és igual a l'home, mentre que en l'eros antic de cap manera se la consulta sempre. Segon, que l'amor sexual té un grau d'intensitat i de durada que la manca de possessió i la separació els hi sembla a totes dues parts una gran malaurança, si no la més gran; per tal de poser posseir-se mútuament s'hi juguen tot, fins a arriscar la vida, cosa que en l'antiguitat tan sols s'hi trobaria com a molt en l'adulteri. I finalment apareix una nova mesura moral per valorar les incursions sexuals; hom ja no es demana tan sols: eren matrimonials o extramatrimonials, sinó també: fetes per amor i amor recíproc o no? És clar que aquesta nova mesura en la pràctica feudal o burgesa no ha resultat pas millor que totes les altres mesures de la moral—hom simplement en passa. Però tampoc no n'ha fet menys cas. Se l'ha reconegut com la resta—en la teoria, en el paper. I no s'hi pot demanar més ara.

On l'antiguitat posa fi a les seues entrades a l'amor sexual, hi comença l'edat mitjana: en l'adulteri. Hem descrit l'amor cavalleresc, que inventà les albaides. D'aquest amor, que vol trencar el matrimoni, a l'amor que li serà el fonament, hi ha encara un llarg camí, que la cavalleria no recorre del tot. Fins i tot quan passam dels frívols romans als virtuosos alemanys, trobam en el «Cant dels nibelungs» que Crimilda, tot i que calladament, no s'enamora pas menys de Sigfrid que ell d'ella, que així i tot quan Gunther li comunica que l'ha promesa a un cavaller, que no esmenta, simplement respon:

«No cal que m'ho demanau, senyor; faré sempre com maneu; a qui em doneu com a marit, m'hi esposaré de tot cor».

No li passa mai pel cap que el seu amor es pugui tindre en compte. Günther pretén Brunilda, Etzel Crimilda, sense haver-les vistes mai; igual que en el «Gudrun» Sigbant d'Irlanda la noruega Utel, Hetel

d'Hegeligen Hilda d'Irlanda, i finalment Sigfrid de Morland, Hartmut d'Ormania i Herwig de Seeland Gudrun; i ací per primera vegada passa que ella es decideix lliurament pel darrer. Com a regla la promesa del jove príncep és escollida pels progenitors d'aquest, quan encara viuen, i sinó per ell mateix sota consell dels grans senyors, que en tots els casos hi tenen molt a dir. I tampoc no pot ésser altrament. Tant pel cavaller o baró com pel propi príncep sobirà el casament és un acte polític, una oportunitat per engrandir el poder mitjançant noves aliances; els interessos de la *casa* tenen la decisió, no el parer de l'individu. Com podria doncs l'amor arribar a la situació de dir la darrera paraula davant el contracte matrimonial?

No és pas diferent amb els burgesos gremials de les ciutats mitjvals. Precisament els privilegis que els protegien, l'ordre gremial que els regulava, les delicades línies de separació que el diferenciaven ara dels altres gremis, adés dels seus propis companys de gremi, dels seus oficials i aprenents, tancaven el cercle dins el qual podia triar una muller adient. I quina era la més adient ho decidia incondicionalment en aquest complicat sistema no pas el seu parer individual, sinó els interessos de família.

I així per tant en la immensa majoria dels casos el contracte matrimonial fins a la fi de l'edat mitjana, era això que havia sigut des del principi, una qüestió que no decidien els implicats. Al principi hom arribava ja casat al món—casat amb tot un grup de l'altre sexe. En les formes posteriors del matrimoni grupal hi hagué probablement una situació similar, si bé amb un empetitiment progressiu del grup. En el matrimoni de parella és la regla que les mares acorden el matrimoni dels fills; també hi són decisius els nous lligams de parentiu que comporten a la jove parella una posició més forta en la gens i la tribu. I quan amb l'hegemonia de la propietat privada damunt la propietat comuna i amb l'interès per l'herència el dret patern i la monogàmia arribaren al poder, el contracte matrimonial depengué principalment de consideracions econòmiques. La forma del matrimoni de compra desapareix, i es practica en una mesura creixent, en posar preu no tan sols a la dona sinó també a l'home—no per les seues qualitats personals, sinó per

les seues possessions. Que la inclinació mútua dels contraients fos la base predominant del contracte matrimonial era en la pràctica de les classes dominants inaudit des del principi; com a molt això fou en el romanticisme—o entre les classes oprimides, que no comptaven.

Aquesta era la situació que trobà la producció capitalista quan, d'ençà de l'època de les descobertes geogràfiques, mitjançant el comerç mundial i la manufactura es preparava pel domini del món. Hom suposaria que aquest sistema de contracte matrimonial li hauria ben escaigut, i així fou també. I amb tot—la ironia de la història mundial no té fons—fou ell qui havia d'obrir la bretxa decisiva. En transformar totes les coses en mercaderies, dissolgué totes les relacions sobrevingudes del passat, posà en el lloc de la moral heretada, del dret històric, la compra i la venda, el «lliure» contracte; així quan el jurista anglès H. S. Maine cregué haver realitzat una descoberta inaudita quan deia que tot el nostre avenç respecte d'èpoques anteriors consistia en haver passat from Status to contract, de condicions sobrevingudes hereditàriament a unes de lliurement conretes, com, de passada, ja es deia al «Manifest comunista» de forma correcta.

Per concloure un tracte, però, calen individus que puguen ésser lliures sobre les llurs persones, actes i possessions, i que es troben en igualtat de drets entre ells. Crear aquests individus «lliures» i «iguals» era precisament un dels treballs principals de la producció capitalista. Si bé això també al principi succeïa encara d'una forma únicament mig conscient, a més d'aspecte religiós, així i tot d'ençà de la reforma luterana i calvinista quedà clar que l'home únicament és plenament responsable dels seus actes quan els fa amb una completa llibertat d'albiri, i que és un deure moral oposar-se a qualsevol coacció a cometre un fet immoral. Com lligava això, però, amb la pràctica anterior del contracte matrimonial? El matrimoni era d'acord amb la concepció burgesa un contracte, un afer jurídic, i de fet el més important de tots, ja que disposava del cos i l'ànim de dos humans per tota la vida. Aleshores de fet es concloïa per lliure voluntat formal; sense l'assentiment dels contraients no s'hi donava. Però hom sabia prou bé com s'arribava a la condició de l'assentiment

i qui eren els propis contraients matrimonials. Quan però s'hi demanaven a tots els altres contractes una llibertat real de concloure'ls, per què no amb aquest? Els dos joves individus que anaven a unir-se, no tenien també el dret de decidir lliurement sobre si mateixos, sobre els llurs cossos i òrgans? No havia esdevingut l'amor sexual mitjançant la cavalleria la moda, i no era front l'amor adúlter cavalleresc, l'amor dels esposos la correcta forma burgesa? Si bé era però deure dels esposos estimar-se mútuament, no era igualment deure dels amants de casar-se entre ells i no amb cap altre? Que no era aquest dret dels amants superior al dret dels progenitors, parents i d'altres diversos arranjadors de matrimonis i mitjancers? Si el dret a la lliure interpretació personal havia irromput sense límits en l'església i la religió, com era que s'aturava davant les pretensions insuportables de la generació anterior sobre el cos, ànima, possessions, sort i dissort dels més joves?

Aquestes qüestions hagueren d'aparèixer en una època que afluixava tots els antics lligams de la societat i trencava totes les concepcions heretades. El món s'havia fet amb un instant gairebé deu vegades més gran; per comptes d'un quart d'un hemisferi ara era tot el globus terraqui que s'estenia a la vista dels europeus occidentals, que s'afanyaven a prendre possessió dels altres set quadrants. I com els antics i estrictes límits de la pàtria, queien també els límits mil·lenaris de la forma mitjaval imposada de pensar. A l'exterior s'obria als ulls dels humans un horitzó infinitament més gran. Quin valor tenia la reputació d'honorabilitat, quin el respectable privilegi gremial heretable per descendència pel jove seduït per les riqueses d'Índia, les mines d'or i plata de Mèxic i Potosí. Era l'època de la cavalleria errant de la burgesia; tenia també el seu romanticisme i la seua exaltació amorosa, però amb un peu burgès i en darrera instància amb un objectiu burgès.

I així fou que la burgesia inicial, especialment la dels països protestants, on més se sacsejà allò establert fins aleshores, pel que fa al reconeixement de la llibertat de contractació també en el matrimoni i ho introduí de la forma abans descrita. El matrimoni romangué matrimoni de classe, però dins la classe fou atorgada a les

contraients un cert grau de llibertat d'elecció. I en el paper, en la teoria moral com en la descripció poètica, res no quedava tan expressat com que la immoralitat de tot matrimoni que no es basàs en l'amor sexual mutu i el compromís realment lliure dels esposos. En breu, el matrimoni per amor fou proclamat com a dret humà, i de fet no tan sols com a droit de l'homme, sinó també de forma excepcional com a droit de la femme.

Aquest dret humà es diferenciava però en un punt de tota la resta dels anomenats drets humans. Mentre que aquests en la pràctica romanien limitats a la classe dominant, la burgesia, i es negaven directament o indirecta a la classe oprimida, el proletariat, s'hi evidenciava més àmpliament la ironia de la història. La classe dominant romangué sotmesa a les influències econòmiques conegudes i tan sols presentà en casos excepcionals matrimonis realment lliures, mentre que aquests en la classe dominada, com ja hem vist, eren la regla.

La plena llibertat de contraure matrimoni per tant tan sols la podrà exercir tothom una vegada que el bandejament de la producció capitalista i amb ella de les condicions de propietat que ha creat haja eliminat totes les consideracions econòmiques addicionals que encara ara tenen una influència tan poderosa en l'elecció conjugal. Aleshores ja no romandrà cap altre motiu més que l'afecte recíproc.

Ara bé, com que l'amor sexual és per la seua natura exclusiu—tot i que aquesta exclusivitat actualment tan sols es realitza plenament en la dona—, el matrimoni basat en l'amor sexual és per la seua natura monògam. Hem vist, com sostenia correctament Bachofen, que l'avenç del matrimoni grupal al matrimoni individual fou principalment l'obra de les dones; tan sols el pas endavant del matrimoni de parella a la monogàmia arribà de la mà dels homes; i consistí, històricament, essencialment en un empitjorament de la situació de les dones i un afavoriment de la infidelitat dels homes. Desaparegudes les consideracions econòmiques que encara mantenen sotmeses les dones davant aquesta infidelitat habitual dels homes—la preocupació per la llur pròpia existència i encara més pel futur dels fills—, la posició igual així assolida de les dones farà

d'acord amb tota l'experiència anterior que els homes siguem realment monògams en una mesura més gran que no pas les dones poliàndriques.

això que desapareixerà del tot, però, de la monogàmia seran tots els caràcters que ha rebut mitjançant la seua aparició a a partir de les relacions de propietat i que són en primer lloc el predomini de l'home i en segon lloc la insolubilitat. El predomini de l'home en el matrimoni és la simple conseqüència del seu predomini econòmic i cau tot sol amb aquest. La indisolubilitat del matrimoni és en part conseqüència de la situació econòmica sota la qual sorgí la monogàmia, en part tradició de l'època on no era ben entesa encara la relació d'aquesta situació econòmica amb la monogàmia i era religiosament exagerada. Avui ja es troba trencada per mil esquerdes. Si tan sols és moral el matrimoni basat en l'amor, aleshores també ho és únicament aquell on l'amor perdura. La durada de l'enamorament individual és però força variable entre els individus, especialment entre els homes, i una fi positiva de l'afecte o la seua substitució per un nou amor apassionat fa de la separació un benefici tant per totes dues parts com per la societat. Tan sols caldria estalviar els individus de la brutícia inútil d'un procés de separació.

això que actualment per tant podem entreveure pel que fa a l'ordre de les relacions sexuals després de la imminent desaparició de la producció capitalista és bàsicament de caire negatiu, limitat majoritàriament a allò que desapareix. Què s'hi afegirà? Això es decidirà quan haja madurat una nova generació: una generació d'homes que mai no s'hagen trobat a la vida en el cas de comprar per diners o per cap altre mitjà social de força la prostitució d'una dona, i de dones que no s'hagen trobat en el cas de lliurar-se a un home per cap altra consideració que no siga l'amor real, ni tampoc de refusar-lo per por a les conseqüències econòmiques. Quan aquests individus hi siguem, es desfaran completament de tot allò que hom creu avui que han de fer; seguiran la llur pròpia pràctica i crearan d'acord amb ella una opinió pública per jutjar la pràctica de cadascú—Punt.

Tornam però ara a Morgan, de qui ens hem allunyat massa. La recerca històrica de les institucions socials desenvolupades durant el

període de la civilització depassen els límits del seu llibre. Els destins de la monogàmia durant aquest període l'ocupen tan sols de forma completament breu. També ell hi veu en l'aprofundiment de la família monògama un avenç, una aproximació a la completa igualació dels sexes, sense creure però a l'abast aquest objectiu. Diu, però,

«Quan es reconeix el fet que la família ha passat per quatre formes consecutives i que ara es troba en la cinquena, apareix la qüestió de si aquesta forma pot ésser duradora en el futur. L'única resposta possible és que ha de progressar com progresse la societat, que canvie en la mesura que la societat canvie, del tot com fins ara. És el resultat del sistema social i serà reflex del seu perfeccionament. Com que la família monògama ha millorat d'ençà de l'inici de la civilització, i força notablement en els temps moderns, hom pot suposar si més no que és susceptible de millores posteriors fins a assolir la igualtat entre els dos sexes. Si en un futur llunyà la família monògama no fos capaç de satisfer les pretensions de la societat seria impossible de preveure com es constituirà la seua successora».

Variants textuais

{1} El text següent fins al paràgraf: 1. La *família consanguínia...* (S. 43) és de la versió ampliada d'Engels del 1892. El 1884 es llegia: La descoberta d'aquest estadi inicial és el primer gran mèrit de Bachofen.⁽¹⁾ D'aquest estadi inicial probablement es desenvolupà força avait:

{2} (1884) hi manca: probablement

{3} (1884) hi manca: o una forma similar

{4} (1884) Família punalua

{5} (1884) Forma familiar (per comptes de: una forma similar del matrimoni grupal)

{6} (1884) La llur organització resta però tan aïllada que l'hauríem de considerar (per comptes de: sinó una forma ruda del matrimoni grupal)

{7} (1884) hi manca el següent text fins el paràgraf 3. La *família de parella...* (S. 51)

{8} (1884) Família punalua

{9} (1884) Família punalua

{10} (1884) hi manca la darrera frase

{11} El següent text fins al paràgraf: La família de parella... (S. 57) és el de l'edició ampliada d'Engels del 1892. El 1884 es llegia: Similar remainders from the old world are admit enough, so abandoning the phoenizischen girls in the temple at the celebrations of the Astaroth; even the medieval right of the first night, which had a very strong existence despite again-romantic German white washing, is probably a piece of Punaluafamilie delivered by the keltische of gene (the clan) Restes similars de l'antic món són prou conegudes, com ara la prostitució de noies fenícies en el temple durant les festes d'Astarot; àdhuc el dret mitjaval de la primera nit, que malgrat l'emblanquinament neo-romàntic alemany tingué una forta existència, és probablement un pedaç de la família punalua transmés per la gens (el clan) celta.

{12} (1884) Propietat privada

{13} (1884) massa esposes tenien ara un valor (per comptes: la facilitat d'aconseguir esposes tenia ara un valor d'intercanvi)

{14} (1884) Possessió privada

{15} (1884) hi manca: de família

{16} (1884) hi manca la darrera frase

{17} (1884) hi manca el següent text fins el paràgraf: El matrimoni abans de la caiguda... (S. 64)

{18} (1884) Família punalua

{19} (1884) hi manca la darrera frase

{20} El següent text fins els mots: Però malgrat tots els panys i vigilàncies... (S. 67) és de la versió ampliada d'Engels del 1892. El 1884 es llegia: en unes cambres mig aïllades, per tal de garantir la correcta parternitat dels fills. L'home contràriament es diverteix amb esclaves presoneres de guerres, les seues companyes de tenda en la guerra. Amb prou feines millor va en el període clàssic. Hom pot llegir en el «Charikles» de Becker, com els grecs tractaven les llurs dones. Quan no recloses, romanien separades del món, de forma que esdevenien les criades principals dels llurs homes, limitades al tracte únicament amb la resta del servei domèstic. Les noies hi eren directament recloses, les dones tan sols eixien en companyia d'esclaves. Quan hi havia visites masculines, les dones es retiraven a les llurs cambres.

{21} (1884) socialment

{22} (1884) acaba ací la frase

{23} (1884) hi manca la darrera frase

{24} (1884) manca en aquest paràgraf el següent text fins els mots: l'heterisme és fins i tot una institució social...

{25} (1884) hi manquen les dues darreres frases

{26} (1884) hi manca la darrera frase

{27} (1884) segueix: i la sueca

{28} (1884) hi manca el següent text fins el paràgraf: regla veritable en relació a la dona...

{29} (1884) hi manca el text següent fins el paràgraf: Tornam mentres a Morgan...

(S. 83)

{30} (1884) hi acaba la nota

III

La gens iroquesa

Arribam ara a una altra descoberta de Morgan, si més no de la mateixa importància que la reconstrucció de la forma familiar primitiva a partir del sistema de parentiu. La prova que les agrupacions familiars designades per noms d'animals dins una tribu d'indians americans són essencialment idèntiques amb les genea dels grecs, les gentes dels romans; que la forma americana és l'original, la greco-romana la posterior i derivada; que tota l'organització social dels grecs i els romans dels temps primitius en gens, fratria i tribu troba el seu fidel paral·lel en l'americana-indiana; que la gens és una institució comuna a tots els bàrbars fins a la llur entrada en la civilització, i encara després (segons les fonts de què ara disposam)—aquesta prova ha aclarit d'un cop les parts més fosques de la història dels antics grecs i romans i al mateix temps ens dóna explicacions sobre els trets fonamentals de l'estructura social de l'època primitiva —abans de la introducció de l'*estat*. Per simple que puga semblar la qüestió, una vegada hom ho sap, Morgan no ho descobrí encara fins els darrers temps; en el seu escrit anterior aparegut el 1871 encara no havia entrat en el secret, la troballa del qual ha deixat muts per un temps^{1} els habitualment tan confiats prehistoriadors anglesos.

El mot llatí gens, que Morgan empra generalment per a aquesta agrupació familiar, prové com el genos grec amb el mateix significat de l'arrel comuna ària (en alemany, on segons la regla la g ària ha de derivar en k, kan), que significa engendrar. Gens, genos, en sànscrit dschanas, en gòtic (segons la regla anterior) kuni, en antic nòrdic i en anglo-saxó kyn, en anglès kin, en alt alemany mitjà künne signifiquen igualment llinatge, estirp. Gens en llatí, genos en grec, es fan servir especialment per tota associació familiar que pretén una ascendència comuna (ací d'un tronc patern comú) i a través de determinades

institucions socials i religioses es vincula a una societat particular, el naixement i natura de la qual, malgrat tot, han romàs foscs fins ara als nostres historiadors.

Ja hem vist abans, en la família punalua, quina és la composició d'una gens en la forma original. Consisteix en totes les persones que, mitjançant el matrimoni punalua i segons les idees que hi dominen per necessitat, formen la descendència reconeguda d'una determinada mare ancestral individual. Com que en aquesta forma familiar la paternitat és incerta, hi val tan sols la línia femenina. Com que els germans no poden casar-se amb les llurs germanes, sinó únicament dones d'un altre llinatge, els fills que tenen amb aquestes dones alien queden d'acord amb el dret matern fora de la gens. Romanen per tant únicament els descendents de les *filles* de cada generació dins els lligams del llinatge; els dels fills passen a les gentes de les llurs mares. Què s'esdevé ara amb aquest grup de consanguinitat, una vegada es constitueix com a grup particular, front als grups similars de dins d'una tribu?

Com a forma clàssica aquesta gens original Morgan pren la dels iroquesos, especialment la de la tribu seneca. En aquesta s'hi donen vuit gentes, amb noms d'animals: 1. Llop, 2. Ós, 3. Tortuga, 4. Castor, 5. Cèrvol, 6. Becada, 7. Garsa, 8. Falcó. En cada gens dominen els costums següents:

1. Tria els seus sachem (príncep en la pau) i cabdill (cap militar). El sachem ha d'ésser triat dins la pròpia gens, i el seu càrrec és hereditari, en el cas que se l'haja d'ocupar per vacància; el cap militar pot ésser triat també de fora de la gens i en ocasions pot no haver-hi. Com a sachem mai no es tria el fill de l'anterior, ja que entre els iroquesos hi regeix el dret matern, i així el seu fill pertany a una altra gens; però sí i sovint el germà o el fill de la germana. En les eleccions hi participen *tots*, homes i dones. L'elecció, però, ha d'ésser ratificada per les altres set gentes, i sols després d'això pren possessió solemnement l'elegit, i de fet a través del consell general de tota la lliga iroquesa. La importància d'això la veurem més endavant. El poder del sachem dins la gens és d'una natura paternal, merament moral; no té cap mitjà de coerció. A banda d'això pel càrrec és membre tant

del consell tribal dels seneques com del consell federal de la comunitat dels iroquesos. El cabdill militar té potestat únicament en qüestions de guerra.

2. Destitueix el sachem i el cabdill militar a voluntat. Això també ho fan plegats homes i dones. Els destituïts són posteriorment simples guerrers com els altres, persones privades. El consell tribal pot destituir també d'altra banda els sachems, fins i tot contra la voluntat de la gens.

3. Cap membre no pot casar-se dins la gens. Aquesta és la regla fonamental, el vincle que la manté unida; és l'expressió negativa del força positiu vincle de consaguinitat, pel qual els individus compresos esdevenen una gens. Mitjançant la descoberta d'aquests simples fets Morgan ha revelat la natura de la gens per primera vegada. Com de poc s'havia entès fins ara la gens ho demostren les narracions prèvies sobre salvatges i bàrbars, on les diferents corporacions que integren l'ordre gentilici eren incompreses i indiferenciades, on tribu, clan, thum, etc., era el mateix i on s'hi deia de vegades, en parlar d'aquestes corporacions que el matrimoni a l'interior era prohibit. Per tant es creà una confusió sense remei que permeté al senyor McLennan convertit en Napoléon de poder posar ordre amb el veredict: totes les tribus es divideixen en les que s'hi prohibeix el matrimoni (exògames), i les que s'hi permet (endògames). I després d'haver complicat tant profundament la qüestió, pogué encara dedicar-se a recerques tan profundes com escatir quina d'aquestes dues absurdes classes havia sigut la primera: l'exogàmia o l'endogàmia. Amb el descobriment de la gens basada en la consaguinitat i de la impossibilitat de matrimoni entre els seus membres que en resulta, aquesta bestiesa s'ha esvaït tota sola. - És evident que en l'estadi on trobam els iroquesos, la prohibició del matrimoni dins la gens es manté inviolable.

4. Els béns dels morts requeixen en la resta de companys de gens, han de romandre en la gens. Davant l'escasa importància d'allò que un iroquès podia llegar, els parents gentils més propers es dividien l'herència; si moria un home, corresponia als seus germans i germanes carnals i als germans de mare; si mora una dona,

corresponia als seus fills i germanes carnals, però no als seus germans. Per això mateix home i dona no podien heretar entre ells, o els fills del pare.

5. Els companys de gens es devien mútuament ajut, protecció i especialment suport en la revenja de greuges d'aliens. L'*individu* confiava per la seua seguretat en la protecció de la gens i ho podia fer; qui l'agreujava, agreujava tota la gens. D'ací que del vincle de sang de la gens, sorgís el deure de la revenja de sang, que els iroquesos reconeixen de forma il·limitada. Si un aliè a la gens matava un company de gens, tota la gens del mort era obligada a la revenja de sang. Inicialment hom provava la mediació; la gens de l'homicida celebrava consell i feia al consell de la gens del mort propostes d'acord, que la majoria de vegades eren declaracions de condol i importants presents. Si s'acceptaven, la cosa quedava resolta. En l'altre cas la gens agreujada nomenava un o més revenjadors que eren obligats a perseguir i matar l'homicida. Si ho feien, la gens del darrer no tenia cap dret a queixar, el cas restava resolt.

6. La gens té uns noms determinats o una sèrie de noms que tan sols ella pot emprar en tota la tribu, de forma que el nom de l'individu indica igualment la gens a la qual pertany. Un nom gentilici comportava drets gentilicis per endavant.

7. La gens pot adoptar aliens i mitjançant això integrar-los en la tribu sencera. Els presoners de guerra, que hom no matava, esdevenien així mitjançant l'adopció en una gens membres del tribu dels seneques i obtenien per tant tots els drets gentilicis i tribals. L'adopció es feia per petició de companys individuals de la gens, homes que acceptaven l'aliè com a germà o germana, dones que l'acceptaven com a fill; l'ingrés solemne a la gens era necessari per la ratificació. Sovint gentes disminuïdes per causes excepcionals es reforçaven mitjançant l'adopció en massa d'individus d'una altra gens, amb l'acord d'aquesta. Entre els iroquesos es dóna la integració solemne en la gens en una sessió pública del consell tribal, que esdevenia eixí de fet una cerimònia religiosa.

8. Dificilment hom pot demostrar entre les gentes indians festes religioses especials; però les cerimònies religioses dels indians es relacionen més o menys amb les gentes. En les sis festes religioses dels iroquesos els sachems i els cabdills militars són inclosos pel llur càrrec entre els «guardians de la fe» i tenen funcions sacerdotals.

9. La gens té un lloc de soterrament comú. Això ara ha desaparegut entre els iroquesos de l'estat de Nova York que viuen en mig dels blancs, però abans n'hi havia un. Entre els altres indians encara hi són; com és el cas dels tuskarores, emparentats amb els iroquesos, que, tot i que cristians, tenen per cada gens una filera determinada al camp sant, de forma que la mare és soterrada a la mateixa filera que els fills, però no el pare. I també entre els iroquesos tota la gens acompanya el difunt al soterrar, té cura de la tomba, de l'oració fúnebre, etc.

10. La gens té un consell, l'assemblea democràtica de tots els gentils adults masculins i femenins, tots amb igualt dret de vot. Aquest consell triava els sachems i els cabdills militars i els destituïa; com també la resta de «guardians de la fe»; decidia sobre les donacions de redempció (preu de sang) o les revenges de sang pels gentils assassinats; adoptava els aliens a la gens. En breu, era el poder sobirà de la gens.

Aquestes són les atribucions d'una gens típica indiana.

«Tots els seus membres són individus lliures, *cadascú* obliga a protegir la llibertat dels *altres*; iguals en drets personals—ni els sachems ni els caps militars pretenien cap preeminència; constituïen una germandat, unida per lligams de sang. Llibertat, igualtat, fraternitat, tot i que no formulats, eren els principis fonamentals de la gens, i aquesta era la unitat de tot un sistema social, el fonament de la societat indiana organitzada. Això aclareix l'implacable sentit d'independència i de dignitat personal en el comportament, que tothom reconeix en els indians».

En l'època del descobriment els indians de tota Nord-amèrica s'organitzaven en gentes d'acord amb el dret matern. Tan sols en certes tribus, com en les dels dakotes, les gentes havien decaïgut, i en

unes altres, els ojibwas, els omahas, s'organitzaven d'acord amb el dret patern.

En un bon nombre de tribus indíanes amb més de cinc o sis gentes ens troba que tres, quatre o més gentes es reuneixen en un grup particular, que Morgan en fidel traducció del nom indià denomina d'acord amb el seu corresponent grec *fratria* (germandat). Així els seneques tenen dues fratries; la primera inclou les gentes 1-4, la segona les gentes 5-8. Una recerca més detinguda demostra que aquestes fratries són majoritàriament les gentes originals en les quals es dividia inicialment la tribu; ja que amb la prohibició matrimonial dins la gens cada tribu havia de comprendre si més no dues gentes, si volia poder mantindre's independent. En la mesura que la tribu s'engrandia, cada gens es dividia en dues o més, cadascuna de les quals era ara una gens diferenciada, mentre que la gens original que aplegava totes les gentes filles subsistia com a *fratria*. Entre els seneques i la majoria dels altres indians les gentes d'una *fratria* són gentes germanes, mentre que les altres són les llurs gentes cosines—relacions que en el sistema de parentiu americà tenen un sentit força real i expressiu. Originàriament tampoc cap seneca es podia casar dins la seua *fratria*, per bé que això ja s'ha superat i ara es limita a la gens. La tradició dels seneques diu que l'ós i el cérvol foren les dues gentes originals, de les quals en deriven les altres. Una vegada arrelà aquesta nova institució, es modificà d'acord amb la necessitat; en extingir-se les gentes d'una *fratria*, s'hi traspassaven gentes senceres d'altres fratries per aconseguir un equilibri. D'ací que ens trobam en diferents tribus amb gentes homònimes agrupades en fratries diferents.

Les funcions de la *fratria* entre els iroquesos són en part socials, en part religioses. 1. El joc de pilota es fa entre les fratries; cadascuna presenta els llurs millors jugadors, la resta seuen separats en cada *fratria*, i confien en la victòria dels llurs. - 2. En el consell tribal seuen plegats els sachems i caps militars de cada *fratria*, i els dos grups enfrontats, cada orador parla als representants de cada *fratria* com una corporació particular. - 3. Si s'esdevenia un homicidi en la tribu, en el qual ni l'homicidi ni el mort pertanyien a la mateixa *fratria*, la

gens agreujada apel·lava sovint a les seues gentes germanes; aquestes feien un consell de fratria i s'adreçaven a l'altra fratria com a comunitat, per tal que aquesta es reuní en consell per resoldre la qüestió. Ací sorgia per tant la fratria de nou com a gens originària i amb més possibilitats d'èxit que no pas la gens individual, filla seua. - 4. En cas de mort d'individus destacats la fratria oposada es feia càrrec dels funerals i del soterrar, mentre que la fratria del difunt encapçalava el dol. Si moria un sachem, la fratria oposada anunciava la vacança del càrrec al consell federal dels iroquesos. - 5. En l'elecció d'un sachem intervenia també el consell de la fratria. La confirmació per les gentes germanes es tenia per força natural, però les gentes de l'altra fratria podien oposar-s'hi. En aquest cas el consell d'aquesta fratria es reunia; si l'oposició es mantenia, l'elecció era invalidada. - 6. Anteriorment els iroquesos tenien misteris religiosos particulars, anomenats medicine-lodges pels blancs. Aquests eren celebrats entre els seneques mitjançant dues associacions religioses, amb una cerimònia regular pels nous membres; a cadascuna de les dues fratries li corresponia una d'aquestes associacions. - 7. Si, com és gairebé segur, els quatre linages (llinatges), que habitaven els quatre sectors de Tlascalá en l'època de la conquesta, eren quatre fratries, això demostraria que les fratries eren considerades com entre els grecs i en grups familiars semblants dels alemanys també unitats militars: aquests quatre linages anaven a la lluita cadascuna com un exèrcit particular, amb uniformes i banderes pròpies i sota un cap propi.

Així com diverses gentes fan un fratria, també en la forma clàssica diverses fratries constitueixen una tribu; en molts casos en tribus força afeblides desapareix el membre intermig, la fratria. Què caracteritza ara una tribu indiana a Amèrica?

1. Un territori propi i un nom propi. Cada tribu posseïa a més de l'indret on s'establí realment una zona extensa per la caça i la pesca. Més enllà s'hi estenia a més una ampla franja de terra neutral fins la zona de la tribu veïna, la grandària de la qual depenia de si separava tribus emparentades per la llengua o no. És el bosc fronterer dels alemanys, el desert que els sueus de Cèsar crearen al voltant de la llur

zona, l'îsarnholt (en danès jarnved, limes Danicus) entre danesos i alemanys, el bosc saxó i el branibor (en eslau = bosc de protecció), que dóna el seu nom a Brandenburg, entre els alemanys i els eslaus. La zona separada per aquestes fronteres poc formals era la terra comuna de la tribu, reconeguda com a tal per les tribus veïnes i protegida per ella mateixa contra incursions. La inseguretat de les fronteres no creava inconvenients pràctica en general, llevat de qual la població creixia força. - Els noms de la tribu semblen haver sorgit més per atzar que per elecció deliberada; amb el temps passava que una tribu era designada per les tribus veïnes amb un nom diferent del que emprava ella mateixa; similarment els alemanys reberen el llur primer nom col·lectiu de la història, germànics, per part dels celtes.

2. Un *dialecte* particular, únicament propi d'aquesta tribu. De fet tribu i dialecte són la mateixa cosa; la constitució de noves tribus i dialectes mitjançant la divisió s'ha esdevingut fins fa poc a Amèrica i tampoc ara es deu haver acabat del tot. Quan dues tribus afeblides es fusionen en una, s'esdevé excepcionalment que en la mateixa tribu es parlen dos dialectes emparentats. La grandària mitjana de les tribus americanes és inferior a 2.000 caps; els xeroquis, però, són uns 26.000, el nombre més gran d'indians en els Estats Units que parlen el mateix dialecte.

3. El dret de nomenar els sachems i caps militars triats per les gentes i

4. el dret de destituir-los, àdhuc contra la voluntat de la llur gens. Com que aquests sachems i caps militars són membres del consell tribal, s'aclareixen tot sols aquests drets de la tribu respecte ells. Quan s'ha constituït una lliga de tribus i totes les tribus són representades en un consell federal, hi passen tots aquests drets.

5. La possessió de concepcions religioses comunes (mitologia) i de pràctiques de culte.

«Els indians eren en la llur forma bàrbara un poble religiós».

La llur mitologia no s'ha estudiat encara de cap manera de forma crítica; s'afiguraven ja encarnades les llurs concepcions religioses—

esperits de tota mena—sota formes humanitzades, però l'estadi inferior de la barbàrie on s'hi trobaven no coneix encara cap representació gràfica, els anomenats ídols. És un culte a la natura i als elements en desenvolupament cap al politeïsm. Les diferents tribus tenen les llurs festes regulars, amb determinades formes de culte, especialment danses i jocs; la dansa especialment era una part essencial de totes les festivitats religioses; cada tribu celebrava les seues pròpies.

6. Un consell tribal per a afers comuns. Era integrat per tots els sachem i caps militars de les gentes individuals, ells lurs autèntics representants, car eren movibles; era públic, envoltat de tots els altres membres de la tribu que tenien el dret d'intervindre-hi i d'ésser-hi escoltats en les llurs opinions; el consell decidia. Com a regla qualsevol desl presents era escoltat si ho demanava, àdhuc les dones podien exposar la llur opinió mitjançant un orador de la llur elecció. Entre els iroquesos la decisió final s'havia de prendre per unanimitat, com era també el cas en moltes decisions de les comunitats frontereres alemanyes. Al consell tribal li pertocava especialment la reglamentació de les relacions amb les tribus alienes; rebia i enviava delegacions, declarava la guerra i concloïa la pau. En esclatar la guerra la feien majoritàriament voluntaris. En principi tota tribu es considerava en situació de guerra amb tota altra tribu amb la qual no hagués conclòs cap tractat de pau explícit. Les expedicions bèl·liques contra aquests enemics eren organitzades principalment per uns quants guerres destacats; feien un ball guerrer, i qui hi participava, declarava per tant la seua contribució a l'expedició. La columna es formava aviat i es posava en moviment. Igualment la defensa del territori tribal atacat la realitzaven majoritàriament voluntaris. La sortida i l'arribada d'aquestes columnes donava lloc sempre a festivitats públiques. No calia el consentiment del consell tribal per aquestes expedicions i no se'l demanava. Són del tot com les expedicions privades de les companyies alemanyes que Tàcit ens descriu, únicament que entre els alemanys les companyies han assolit ja un caràcter permanent, constituïdes per un nucli dur, que s'organitza ja en temps de pau, i

que agrupa al voltant seu els voluntaris restants en cas de guerra. Aquestes columnes de guerra eren rarament nombroses; les expedicions més importants dels indians, fins i tot a grans distàncies, les realitzaven forces d'una grandària insignificant. Si s'ajuntaven diverses d'aquestes companyies en una gran empresa, cadascuna obeïa únicament el seu propi cap; la unitat del pla de campanya era únicament garantida per bé o per mal per un consell d'aquests caps. És la direcció de la guerra dels alamanys del segle IV de l'Alt Rin, tal com troba descrit a Ammià Marcel·lí.

7. En determinades tribus trobam un cap suprem, les atribucions del qual són de fet escases. És un dels sachem, que en casos que demanen una actuació ràpida, pren mesures provisionals fins el moment que el consell es puga reunir i prendre els acords vàlids. És un inici de funcionari amb poder executiu, inici feble que en el seu desenvolupament ha continuat en general infructuós; com veurem en la majoria de casos, si no sempre, aquesta figura s'ha desenvolupat a partir del cap suprem de l'exèrcit.

La gran majoria dels indians americans no passarien de la unió tribal. En tribus poc nombroses, separades entre si per àmplies franges frontereres, afeblides per guerres contínues, s'ocupaven amb pocs homes un territori immens. Ací i allà es formaven aliances entre tribus emparentades en cas de necessitat momentània i es desfeien després. Però en determinades regions tribus originàriament emparentades i després escampades, s'havien tornat a fusionar en lligues duradores i havien donat així el primer pas cap a la construcció de nacions. En els Estats Units trobam la forma més evolucionada d'aquestes lligues entre els iroquesos. Des dels llurs assentament a l'oest del Mississipi, on probablement constituïen una branca de la gran família dakota, s'establiren després d'una llarga marxa en l'actual estat de Nova York, dividits en cinc tribus: seneques, caiugues, oneides i mohicans. Vivien de la pesca, de la caça i d'una horta primitiva, habitaven en poblats la majoria dels quals eren rodejats d'una empalissada. Sense superar els 20.000 caps, tenien en totes les cinc tribus un nombre de gentes aplegades, parlaven dialectes semblants d'una mateixa llengua i ocupaven

aleshores una zona contínua, repartit entre les cinc tribus. Com que aquesta zona era de nova conquesta, era lògic que aquestes tribus romanguessen unides contra els qui havien sigut desposseïts, i això esdevingué més tard, en el segle XV, una «lliga perpetua» formal, una confederació que conscients de la seua nova força prengué un caràcter agressiu i en el cim del seu poder, vers el 1675, havia conquerit grans franges de terra circumdants i en part n'havia fet fora els habitants, en part els havia fet tributaris. La lliga iroquesa ofereix l'organització més avançada a la que arribaren els indians de l'estadi superior de la barbàrie (per tant amb l'excepció de mexicans, neo-mexicans i peruans). Les condicions fonamentals de la lliga eren les següents:

1. Lliga perpètua de les cinc tribus amb vincles de sang fonamentada en la igualtat i la independència plenes en tots els afers tribals interns. Aquests vincles de sang constituïen el veritable fonament de la lliga. De les cinc tribus tres es deien tribus parentals i eren germanes entre elles; les dues altres es consideraven tribus fills i eren igualment tribus germanes entre elles. Tres gentes—les més antigues—eren encara presents en totes cinc, unes altres tres en tres tribus, i els membres de cadascuna d'aquestes gentes eren germans tots ells repartits per totes cinc tribus. La llengua comuna, tan sols dividida dialectalment, era expressió i prova de l'origen comú.
2. L'òrgan de la lliga era un consell federal de 50 sachems, tots iguals en rang i influència; aquest consell decidida en ferm en totes les qüestions de la lliga.
3. Aquests 50 sachems foren repartits en la fundació de la lliga per totes les tribus i gentes, com a portadors de nous càrrecs, instituïts explícitament pels objectius de la lliga. En cas de vacants tornaven s'elegien de nou per les gentes respectives i podien ésser destituïts tothora; el dret de nomenar en el càrrec pertanyia però al consell federal.
4. Aquests sachems federals eren també els sachems de les llurs tribus respectives i tenien veu i vot en el consell tribal.

5. Tots els acords del consell federal s'havien de prendre unànimament.
6. La votació es feia per tribus, de forma que cada tribu i dins cada tribu tots els membres del consell havien d'arribar a un consens per prendre una decisió ferma.
7. Cadascun dels cinc consells tribals podia convocar el consell federal, però aquest no ho podia fer tot sol.
8. Les sessions tenien lloc davant l'assemblea del poble; tot iroquès podia prendre la paraula; tot ho decidia el consell.
9. La lliga no tenia cap personal al capdavant, ni un cap amb poder executiu.
10. Contràriament tenia dos caps militars suprems, amb les mateixes funcions i el mateix poder (els dos «reis» dels espartans, els dos cònsuls a Roma).

Aquesta era tot l'ordenament pública sota el qual els iroquesos visqueren més de quatre-cents anys i encara hi viuen. L'he transcrita tal com la refereix Morgan, perquè ens dóna l'oportunitat d'estudiar l'organització d'una societat que encara no coneix cap *estat*. L'estat suposa un poder públic especial separat del conjunt dels que l'integren en cada cas, i Maurer, que amb un instint correcte reconeix l'ordenament de les marques alemanyes com una institució purament social, essencialment diferent d'un estat, tot i que en gran mesura després s'hi base—Maurer investiga en tots els seus escrits el naixement progressiu del poder públic a partir de i al costat dels ordenaments originaris de les marques, pobles, masos i ciutats. Veiem entre els indians nord-americans com un poble originalment unitari s'expandeix progressivament per tot un immens continent, com les tribus esdevenen per divisió pobles, grups sencers de tribus, com les llengües es diferenciaven, fins no ésser tan sols incomprendibles mútuament, sinó àdhuc fins gairebé perdria tota espurna de la unitat original; com a més en les tribus les gents individuals es divideixen en més, les antigues gents maternes es mantenen com a fratries i amb tot els noms d'aquestes antigues

gentes romanen iguals en tribus molt allunyades i distants—el llop i l'ós són noms gentilicis que encara es troben en una majoria de totes les tribus indíanes. I l'ordenament fins ara descrit es correspon a grans trets a totes—tan sols que moltes no arriben a la lliga de tribus emparentades.

Veiem, però, també amb quina força—una vegada establerta la gens com a unitat social—tota l'ordenació de gentes, fratries i tribus per una necessitat gairebé apressant—amb naturalitat—es desenvolupa d'aquesta unitat. Totes tres són grups de diferents graus de vincles de sang, cadascun d'ells tancat en si mateix i ordenador dels propis afers, però cadascú també com a complement dels altres. I el cercle d'afers que abasten inclou el conjunt d'afers públics dels bàrbars de l'estadi inferior. Quan per tant trobam en un poble la gens com a unitat social, caldrà també que cercam una organització similar de la tribu a la descrita ací; i quan tenim fonts a l'abast, com entre els grecs i els romans, no tan sols la trobam, sinó que també ens convencem que allà on manquen les fonts, la comparació amb l'ordenament social americà ens pot ajudar a esclarir els dubtes i problemes més difícils.

I quin ordenament meravellós amb tota la seua candidesa i simplicitat, aquest ordenament gentil! Sense soldats, gendarmes i policies, sense nobles, reis, governadors, prefectes o jutges, sense presons, sense processos tot segueix el seu curs habitual. Totes les disputes i controvèrsies es decideixen per la comunitat dels implicats, la gens o la tribu, o les gentes individuals entre elles—tan sols excepcionalment apareix com a mitjà la revenja de sang, de la qual la nostra pena de mort no és més que la forma civilitzada, amb tots els avantatges i inconvenients de la civilització. Tot i que els afers comuns que cal tractar són molt més que ara—la llar és comuna i comunista per una sèrie de famílies, la terra és propietat tribal, tan sols els hortets són atorgats provisionalment a les llars—, encara hom no ha de recórrer ni a les més petita espurna del nostre enorme i complicat aparell administratiu. Els implicats decideixen, i en la majoria de casos el costum secular ho regula tot. No hi poden haver ni pobres ni indigents—la llar comunista i la gens coneixen els llurs

deures envers els grans, els malalts i els mutilats de guerra. Tots són iguals i lliures—també les dones. Pels esclaus encara no hi ha lloc, ni tampoc encara com a norma per la subjugació de tribus alienes. Quan els iroquesos el 1651 vanceren els eries i la «nació neutral», oferiren a totes dues d'entrar en igualtat de drets a la lliga; tan sols quan els vençuts hi refusaren, foren expulsats dels llurs territoris. I quina mena d'homes i dones ha generat aquesta mena de societat, ho demostra els respecte que tots els blancs han tingut envers els indians no corromputs, per la dignitat personal, la correcció, la fermesa de caràcter i la valentia d'aquests bàrbars.

De la valentia hem viscut molt recentment exemples a Àfrica. Tant els cafres zulús fa uns anys com els nubians fa un parell de mesos—totes dues tribus, on encara no han aparegut les institucions gentils—han fet quelcom que no pot fer cap exèrcit europeu. Tan sols armats amb llances i dards, sense armes de foc, han avançat sota la pluja de plom dels fusells de repetició de la infanteria anglesa—reconeguda com la primera del món en el combat tancat—fins arribar a les baionetes i desordenar-les més d'una vegada i fins i tot desbaratar-les, malgrat la colossal desigualtat d'armes i malgrat que no han fet mai cap servei militar ni saber què és la instrucció. això que poden suportar i realitzar, ens ho aclareix el lament dels anglesos segons el qual un cafre en 24 hores pot recórrer una distància més llarga que un cavall—el més petit dels muscles se li marcava, dur i potent, com la tralla de cuir, diu un pintor anglès.

Així eren els humans i la societat humana, abans que es realitzàs la divisió en classes diferents. I quan comparem la llur situació en relació a la de la immensa majoria dels homes civilitzats d'avui, és enorme el contrast entre el proletari i el petit pagès d'avui i l'antic membre lliure d'una gens.

Això és un aspecte. No oblidam però que aquesta organització es dirigia al fracàs. No anà per damunt de la tribu; la lliga de tribus marca ja l'inici de la llur destrucció, com ja s'ha vist i es veurà en els intents de subjugació dels iroquesos. això fora de la tribu era fora de la llei. On no hi havia un tractat de pau explícit, hi dominava la guerra de tribu contra tribu, i la guerra es feia amb la crueltat que

diferencia els humans de les altres bèsties i que fins més tard nou fou suavitzada de forma interessada. L'ordenament gentil en el seu floreixement, com hem vist a Amèrica, suposava una producció extraordinàriament subdesenvolupada, per tant una població extraordinàriament escampada per un ampli territori; per tant una dominació gairebé completa dels humans per part de la natura exterior, hostil i incomprendible, reflectida en les concepcions religioses puerils. La tribu restà com la frontera dels humans, tant pels aliens a la tribu com pels propis: la tribu, la gens i llurs institucions eren santes i inamovibles, eren un poder superior lliurat per la natura, a la qual els individus restaven sotmesos incondicionalment en sentiments, pensaments i accions. Per imponents que ens apareguen els individus d'aquesta època, és força difícil distingir els uns dels altres, encara lligats, com diu Marx, al cordó umbilical de la comunitat natural. El poder d'aquesta comunitat natural s'havia de trencar—i es trencà. Però se'l trencà per influències que, des d'un principi ens apareixen com una degradació, una caiguda al pecat des de la senzilla alçada moral de l'antiga societat gentil. Són els interessos més baixos—cobdícia vulgar, desig brutal de plaers, avarícia roïna, robatoris egoïstes de la propietat comuna—, que inicien la nova i civilitzada societat de classes; són els mitjans més baixos—robatori, violació, engany traïció, els que arruïnen l'antiga societat gentil sense classes i la duen a la caiguda. I la pròpia nova societat, durant tots els dos milenis i mig de la seua existència, no ha sigut res més que el desenvolupament de la petita minoria a costa de la gran majoria explotada i oprimida, i això és així ara més que mai abans.

Variants textuais

{1} (1884) hi manca: per un temps

IV

La gens grega

Els grecs com els pelàsgics i altres pobles emparentats s'organitzaren aviat d'ençà dels temps prehistòrics segons la mateixa sèrie orgànica que els americans: gens, fratria, tribu, lliga de tribus. La fratria podia mancar com entre els doris, la lliga de tribus no necessàriament era constituïda a tot arreu, però en tots els casos la gens era la unitat. En l'època que els grecs entren en la història, es troben al llindar de la civilització; entre ells i les tribus americans, de les quals hem escrit abans, hi ha gairebé dos grans períodes complets de desenvolupament que els grecs de l'època heroica tenen per damunt dels iroquesos. La gens dels grecs no té per tant tampoc de cap manera l'arcaïme de l'iroquesa, comença a esborrar-se la petjada del matrimoni grupal ^{1}. El dret matern és substituït pel dret patern; així fa la introducció de la riquesa privada fa la primera bretxa en l'ordenament gentil. Una segona bretxa és la conseqüència natural de la primera: com que segons les indicacions del dret patern els béns d'una hereva rica havien de passar pel matrimoni al seu home, per tant a una altra gens, hom destruïa per això el fonament de tot el dret gentil, i no tan sols es permetia, sinó que en aquest cas s'ordenava, que la noia es casàs dins la gens, per conservar-ne així els béns.

Segons La història grega de Grote, la gens atenesa tenia especialment en comú:

1. Festivitats religioses comunes i el dret exclusiu dels sacerdots a honorar un determinat déu, el suposat pare ancestral de la gens, que per aquesta propietat era designat amb un nom especial.
2. Cementiri comú (vegeu «Eubulides» de Demòstenes)
3. Dret hereditari recíproc.
4. Deure recíproc d'ajut, protecció i auxili en cas d'agressió.

5. Dret i deure recíprocs de casar-se fins la gens en determinats casos, especialment quan es tractava d'òrfenes o hereves.

6. Possessió, si més no en certs casos, d'una propietat comuna amb un arcont (cap) i tresorer propis.

Després la unió en fratries vinculà diverses gentes, però menys estretament; encara hi trobam també drets i deures recíprocs d'un estil semblant, especialment la comunitat de determinades pràctiques i religioses i el dret de persecució quan un frator era mort. El conjunt de les fratries d'una tribu a més, tenia festivitats sacres comunes regulars sota la direcció d'un phylobasileus (cap de tribu) triat entre els nobles (eupàtrides).

Així diu Grote. I Marx hi afegeix: «per la gens grega també apareix però el salvatge (per exemple, l'iroquès) inequívocament». I més inequívocament encara si ampliam les nostres recerques.

La gens grega té de fet a més comú:

7. Descendència segons el dret patern.

8. Prohibició del matrimoni en la gens llevat del cas d'hereves. Aquesta excepció i la seua formulació en forma de disposició demostren la vigència de l'antiga regla. Aquesta derivava en el seu cas del principi d'acceptació general que feia que la dona a través del matrimoni renunciàs als ritus religioses de la seua gens i adoptàs els de l'home, en la fratria del qual també era inscrita. El matrimoni de la gens era segons això i d'acord amb un famós fragment de Dicearc la regla, i Becker a «Charikles» admet de dret que ningú no podia casar-se dins la seua pròpia gens.

9. El dret d'adopció en la gens; se seguia de l'adopció en la família, però amb formalitats públiques i únicament de forma excepcional.

10. El dret de triar i de destituir els caps. Sabem que cada gens tenia el seu arcont; que el càrrec fos heredeitari en determinades famílies no es diu enlloc. Fins a la fi de la barbàrie els indicis van contra una herència estricta ^{2}, del tot incompatible amb unes circumstàncies on rics i pobres tenien dins la gens completament els mateixos drets.

No tan sols Grote, sinó també Niebuhr, Mommsen i tots els altres historiadors fins ara de l'antiguitat clàssica s'han enfonsat en la gens. Si bé han dibuixat correctament moltes de les seues característiques, hi han vist sempre un grup de *famílies* i han fet així impossible la comprensió de la natura i de l'origen de la gens. La família sota l'ordenament gentil no ha sigut mai una unitat organitzativa i no ho podia ésser perquè home i dona pertanyien necessàriament a dues gentes diferents. La gens entrava sencera en la fratria, la fratria en la tribu; la família entrava a mitges en la gens de l'home i a mitges en la de la dona. Tampoc l'estat no reconeix en el dret públic cap família; fins avui existeix únicament en el dret privat. I tot i així, tota la nostra historiografia fins avui parteix de l'absurda concepció, que s'ha fet intocable especialment en el segle XVIII, que la família individual monògama, amb prou feines més antiga que la civilització, és el nucli de cristallització al partir del qual s'han format progressivament la societat i l'estat.

«Caldria assenyalar al senyor Grote», afegeix Marx, «que, tot i que els grecs deriven les llurs gentes de la mitologia, aquestes gentes són més antigues que la mitologia que han creada elles amb els seus déus i semidéus».

Grote és citat amb preferència per Morgan, perquè és un testimoni destacat i gens ni mica de sospitós. Diu després que cada gens atenesa tenia un nom derivat del seu suposat pare ancestral, que abans de Soló en general, i encara després de Soló entre els intestats, els membres de la gens (*gennêtes*) del difunt heretaven els seus béns, i que en cas d'assassinat, primer els parents, després els membres de la gens i finalment els phrators del mort, tenien el dret i el deure de perseguir el criminal davant el tribunal:

«Tot allò que sabem de les lleis gregues més antigues, es fonamenta en la divisió en gentes i fratries».

La descendència de les gentes d'avantpassats comuns els hi ha fet forts maldecaps als «filisteus escolàstics» (Marx). Com que naturalment els fa passar per purs mites, no poden explicar-se el naixement d'una gens a partir de famílies veïnes, originàriament no

emparentades, i encara així ho han de provar ni que siga per aclarir l'existència de les gentes. Així recorren a una expressió que es mou en cercle i que no va més enllà de la frase: l'arbre genealògic és de fet una faula, però la gens és una realitat, i finalment es diu a Grote—amb afegits de Marx—això:

«Si sentim parlar d'aquest arbre genealògic tan sols de tant en tant, és perquè únicament es fa públic en determinats casos festius. Però les gentes menors tenien llues pràctiques religioses comunes» (què estrany, senyor Grote!) «i un pare ancestral comú i sobrehum i un arbre genealògic com les més conegudes de totes» (força estrany, senyor Grote, en les gentes *menors!*); «el pla fonamental i el fonament ideal» (benvolgut senyor, no ideal, sinó carnal, *fleischlich* en germànic), eren en totes iguals».

Marx resum la resposta de Morgan a això d'aquesta forma: «Que la gens en la seua forma primitiva—i els grecs l'havien tinguda com els altres mortals—conservava en el sistema de parentiu el coneixement del parentiu de tots els membres de la gens entre ells. Aprenien això, d'importància decisiva, mitjançant la pràctica des de la infantesa. Amb la família monògama caigué en l'oblit. El nom gentil creà un arbre genealògic, al costat del qual la família individual apareixia sense importància. D'ara endavant aquest nom fou de fet qui garantia la descendència comuna dels seus portadors; però l'arbre genealògic de la gens arribava tan lluny que els membres no podien determinar realment el parentiu mutu, llevat d'un nombre restringit de casos amb ancestres recents comuns. El propi nom era una prova de l'ascendència comuna, i una prova vàlida, llevat dels casos d'adopció. Contràriament la negació de fet de tot parentiu entre els membres de la gens a la Grote i Niebuhr, que han convertit la gens en una creació purament imaginària i fictícia, és quelcom d'«idealistes», és a dir de savis d'escriptori. Com que la successió de les generacions, especialment amb l'aparició de la monogàmia, sembla perduda en el temps, i la realitat passada apareix reflectida en les visions fantàstiques de la mitologia, conclouen i conclouen els bons homes-filisteus, que l'arbre genealògic fantàstic creà les gentes reals!».

La *fratria* era, com entre els americans, una gens mare dividida en diverses gens filles, que les unia i que les feia derivar molt sovint encara d'un pare ancestral comú. Així segons Grote

«tots els membres contemporanis de la fratria d'Hecateu tenien un mateix déu com a pare ancestral en setzè grau»;

Totes les gentes d'aquesta fratria eren per tant gentes germanes literalment. La fratria encara apareix en Homer com una unitat militar, en el famós fragment on Nèstor aconsella Agamemnon: ordena els homes segons tribu i segons fratria, que així la fratria ajude la tribu i la tribu la tribu.—A més tenia el dret i el deure de perseguir el vessament de sang comès contra un frator, que en temps anteriors era també el deure de la revenja de sang. Té a més santuaris i festes comuns, ja que la formació de tota la mitologia grega a partir del culte a la natura dels antics aris es realitzà a través de les gentes i fratries i sorgí al llur interior. A més tenia un cap (fratriarcos) i segons de Coulanges també assemblees i acords vinculants, una jurisdicció i una administració. Fins i tot l'estat posterior, que ignorà la gens, deixà a la fratria determinades atribucions públiques.

Diverses fratries emparentades constitueixen la tribu. A Àtica hi havia quatre tribus, cadascuna de tres fratries, que consistien en trenta gentes cadascuna. Aital ordre dels grups indica una intervenció conscient i planificada a partir de l'ordre sorgit espontàniament. Com, quan i per què s'efectuà, és quelcom que no es diu en la història grega, de la qual els propis grecs en tenen record únicament fins l'època heroica.

Les diferències dialectals entre els grecs agrupats en un territori relativament petit eren menys desenvolupades que en els amplis boscos americans; encara així trobam únicament les tribus unides en un conjunt més gran que tenen un mateix idioma, i fins i tot en la petita Àtica les d'un dialecte determinat, que més tard esdevingué la llengua comuna dominant en la prosa.

En els poemes homèrics trobam la majoria de tribus gregues ja aplegades en petits pobles, a l'interior dels quals les gentes, fratries i tribus mantenen la llur independència plenament. Vivien ja en

ciutats protegides per murs; el nombre de la població creixia amb la grandària dels ramats, els camps i els inicis dels oficis manuals; així augmentaven les diferències de riquesa i amb elles aparegué l'element aristocràtic a l'interior de l'antiga democràcia espontània. Els pobles individuals dirigien guerres inacabables per la possessió de les millors franges de terra i també segurament pel botí; l'esclavitud dels presoners de guerra ja era una institució reconeguda.

L'ordenament d'aquestes tribus i pobles era llavors la següent:

1. L'autoritat permanent era el *consell*, bulê, originalment potser integrat pels caps de les gentes, més tard, quan el nombre fou massa gran, per membres elegits, la qual cosa estimulà la formació i enfortiment de l'element aristocràtic; com ho expressa ben clar també Dionisi el consell dels temps heroics era integrat per nobles (kratistoi). El consell decidia amb validesa en qüestions d'importància; com s'esdevé a Tebes, en Esquil, quan es pren la decisió de soterrar Eteocles amb tots els honors i de llençar però el cos de Polinices als gossos. Amb la institució de l'estat aquest estat dóna lloc al posterior senat.

2. *L'assemblea popular* (àgora). Entre els iroquesos trobàvem el poble, homes i dones, al voltant de la reunió del consell, i hi intervenia de forma ordenada i hi influïa en les decisions. Entre els grecs homèrics aquesta «umstand», per emprar una expressió jurídica de l'alemany antic, ja s'havia desenvolupat plenament en una assemblea popular, com fou el cas entre els alemanys dels temps primitius. Era convocada pel consell per decidir en afets importants; tothom podia prendre la paraula. Les decisions es prenien a mà alçada (Esquil a les «Suplicants») o per aclamació. Era sobirana en darrera instància, perquè, diu Schoemann («Griechische Alterthümer»),

«es tracta d'una qüestió que per la seua realització necessita la col·laboració del poble, i per això Homer no ens presenta cap mitjà pel qual a aquest se'l pugui obligar a fer-ho contra la seua voluntat».

Just en aquesta època, quan tot membre masculí adult de la tribu era un guerrer, no hi havia encara cap poder públic separat del poble que

se li pogués oposar. La democràcia espontània es trobava encara en ple floreixement, i això ha d'ésser el punt de partida per a valorar el poder i la posició tant del consell com del basileus.

3. El cap militar (basileus). Ací remarca Marx: «els lletrats europeus, la majoria d'ells nascuts com a dependents dels prínceps, fan el basileus un monarca en el sentit modern. Contra això s'alça el yankee-republicà Morgan. Diu amb força ironia, però encertadament, de l'untuós Gladstone i de la seua «Juventus Mundi»:

'El senyor Gladstone ens presenta els cabdills grecs de l'època heroic com reis i prínceps, amb l'afegit que són també uns gentlemen; però fins i tot ell hi ha d'afegir: en general sembla que hem trobar el costum o la llei de la primogenitura força estesa, però no clarament determinada'».

També li deurà semblar al propi senyor Gladstone que una primogenitura tan restringida força estesa, tot i que no gaire clara, té el mateix valor que cap.

Com era l'herència dels càrrecs entre els iroquesos i els altres indians, ja ho hem vist. Tots els càrrecs eren electius, majoritàriament dins una gens i així hereditaris en aquesta. En les vacants progressivament es donà preferència al parent gentil més proper—germà o fill de la germana—en el cas que no hi hagués cap motiu per rebutjar-lo. Si per tant entre els grecs sota el domini del dret patern el càrrec de basileus com a regla passava al fill o a un dels fills, això demostra únicament que el fill tenia la probabilitat de la successió mitjançant l'elecció popular, però de cap manera demostra una successió amb força de dret sense elecció popular. això que hi trobam, entre els iroquesos i els grecs, és el primer indicatiu d'una futura noblesa hereditària o monarquia. Els indicis parlen per tant que entre els grecs el basileus o bé era elegit pel poble o bé havia d'ésser reconegut pels seus òrgans—consell o àgora—com se solia fer pel «rei» (rex) romà.

A la «Ilíada» el senyor d'homes Agamemnú no apareix com a rei suprem dels grecs, sinó com a comandant suprem d'un exèrcit

federal davant una ciutat assetjada. I a aquesta seua condició s'hi refereix Odisseu, quan esclata la baralla entre els grecs, en el famós passatge: no és bo el comandament de molts, un ha d'ésser el comandant, etc. (després ve l'elogi vers el ceptre que és un afegit posterior). «Odisseu no fa cap discurs sobre una forma de govern, sinó que demana obediència envers el mariscal de camp suprem en la guerra. Pels grecs, que davant Troia semblen tan sols un exèrcit, les coses a l'àgora es fan democràticament. Aquil·les, quan parla de les ofrenes, és a dir del repartiment del botí, no en fa mai repartidor Agamemnú ni cap altre basileus, sinó 'els fills dels aqueus', és a dir el poble. Els predicats: engendrat de Zeus, nodrit per Zeus, no demostren res, ja que *cada* gens descendeix d'un déu, i la del cap tribal d'un déu 'major'—ací Zeus. Fins i tot els esclaus personals, com el porquer Eumeu entre d'altres són 'divins' (dioi i theioi) i això en l'"Odissea", per tant en una època molt posterior que la 'Ilíada'; en la mateixa 'Odissea' hom atorga el nom d'heros encara tant a l'herald Mulios, com al cantor cec Demòdoc. En breu, el mot basileia, que els escriptors grecs empen per la denominada reialesa homèrica (perquè el comandament militar n'és la característica principal), amb un consell i una assemblea popular al costat, suposa únicament una democràcia militar» (Marx).

Els basileus a banda de funcions militars tenia encara de sacerdotals i jurídiques; les darreres no gaire determinades, les primeres en la seua dignitat de representant suprem de la tribu o de la lliga de tribus. De les funcions civils i administratives no s'hi llegeix res; sembla però que pel seu càrrec era membre del consell. Traduir basileus per könig, és per tant del tot correcte, ja que könig (kuning) prové de kuni, künne i indica el cap d'una gens. Però el sentit actual del mot rei no es correspon de cap manera al basileus del grec antic. Tucídides dóna explícitament a l'antiga basileia el nom de patrikê, és a dir derivada de la gens, i diu que tenia unes funcions molt determinades i per tant limitades. I Aristòtil diu que la basileia dels temps heroics era una noblesa damunt de lliures, i el basileus un cap

d'exèrcit, jutge i sacerdot suprem; no tenia per tant cap poder executiu en el sentit posterior.¹⁶⁷

Veiem per tant en l'ordenament grec dels temps heroics l'antiga organització gentil encara amb una força viva, però també ja a l'inici del seu ensorrament: dret patern amb transmissió dels béns als fills, amb la qual cosa s'afavoria l'acumulació de riquesa en la família i la família esdevenia un poder contra la gens; repercusió de la diferenciació en la riquesa en l'ordenament mitjançant la formació dels primers indicis d'una noblesa i reialesa hereditàries; esclavitud, al principi encara merament de presoners de guerra, però ja en trànsit cap a l'esclavatge de membres de la pròpia tribu—i àdhuc de la pròpia gens; l'antiga guerra de tribu contra tribu degenera ja en un expoli sistemàtica per terra i per mar, per conquerir bestiar, esclaus, tresors, en una font regular de recursos; en breu, la riquesa es considera i aprecia com el bé suprem i hom perverteix l'antic ordre gentil per justificar el robatori forçós de riqueses. Tan sols mancava encara una cosa: una institució que no tan sols asseguràs les riqueses de nova adquisició dels individus contra les tradicions comunistes de l'ordre gentil, que no tan sols santificàs la propietat privada tan poc estimada abans, i declaràs el seu culte fi suprem de la comunitat humana, sinó que també imprimís el segell del reconeixement social general a les noves formes d'adquisició de riqueses, desenvolupades l'una darrera l'altra, per tant a l'engrandiment continu de riqueses; una institució que perpetuàs no tan sols la divisió inicial de la societat en classes, sinó també el dret de les classes propietàries a l'explotació de les no-propietàries i al domini per damunt llur. I aquesta institució arribà. L'*estat* fou inventat.

167 Com al basileu grec, també al cap militar asteca s'ha identificat amb el príncep modern. Morgan sotmeté per primera vegada a la crítica històrica les relacions dels espanyols, primer equivocades i exagerades, després descaradament falses, i demostra que els mexicans de l'estadi intermig de la barbàrie es trobaven, no obstant això, en un nivell superior a la dels indians pueblo de Nou Mèxic, i que llur ordenament, en la mesura que s'hi podia veure a través d'informacions desfigurades es corresponia a: una lliga de tres tribus, que havia fet un nombre igual d'altres les seues tributàries i era governada per un consell federal i un mariscal de camp federal, a qui els espanyols feren un «emperador».

Variants textuais

{1} (1884) Família punalua

{2} (1884) hi manca: estricte

V

El naixement de l'estat atenès

Com l'estat s'ha desenvolupat, en part per la transformació dels òrgans de l'ordenament gentil, en part per l'establiment de nous òrgans i finalment en substituir-los completament per autoritats estatals reals, mentre que en el lloc de les seues gentes, fratries i tribus, que constituïent realment el «poble en armes» hi apareixia al servei d'aquesta autoritat estatal una «força pública» que també se la podia emprar contra el poble—tot plegat ho podem seguir si més no millor que la primera fase, millor que enlloc, en l'antiga Atenes. Les transformacions formals es representen essencialment d'acord amb Mortgan, amb continguts econòmics i productius que he ha hagut d'afegir en gran mesura.

En els temps heroics les quatre tribus d'atenesos d'Àtica habitaven encara territoris diferents; fins i tot les dotze fratries que les integraven tenien encara seus diferents a les dotze ciutats de Cècrops. L'ordenament era el de l'època heroica: assemblea popular, consell popular, basileus. Fins on arriba la història escrita, la terra i el sòl ja eren dividits i traspassats a la propietat privada, com correspon a la producció de mercaderies ja relativament desenvolupada vers la fi de l'etapa superior de la barbàrie i al comerç de mercaderies corresponent. A més de gra s'hi feia vi i oli; el comerç marítim pel mar egeu fou més i més arrabassat als fenicis i en gran part passà a mans àtiques. Mitjançant la compra-venda de la propietat agrària, amb la divisió progressiva del treball entre agricultura i artesania, comerç i navegació, els integrants de les gentes, fratries i tribus

hagueren de barrejar-se força aviat, els districtes de les fratries i les tribus reberen habitants que si bé eren connacionals, no pertanyien a aquestes incorporacions i eren per tant aliens en la pròpia residència. Com que cada fratria i cada tribu administrava els propis afers en temps de pau, no calia anar a Atenes a cercar el consell popular o el basileus. Però qui vivia en el territori de la fratria o de la tribu sense pertànyer-hi, no podia naturalment prendre part en l'administració.

El funcionament reglat dels òrgans de l'ordenament gentil arribaren per tant a aital desordre que ja en els temps heroics esdevingué necessari un remei. S'hi introduí l'ordenament atribuït a Teseu. El canvi consistia en general en l'establiment d'una administració central a Atenes, és a dir que una part dels afers fins llavors administrats independentment per les tribus fou declarada comuna i traslladada al consell general amb seu a Atenes. Amb això els atenesos feien un pas més enllà que qualsevol poble d'Amèrica: el lloc de la simple lliga de tribus veïnes l'ocupà la llur barreja en un sol poble. Així apareixia un dret popular comú atenès, per damunt dels costums legals de les tribus i gentes; el ciutadà atenès obtenia uns drets determinats com a tal i una nova protecció jurídica en territoris aliens a la seua tribu. Amb això però s'hi feia el primer pas per l'enderrocament de l'ordenament gentil; ja que era el primer pas per l'acceptació posterior de ciutadans que arreu d'Àtica eren aliens a les tribus, que es trobaven i romanien del tot fora de l'ordenament gentilici atenès. Una segona institució atribuïda a Teseu era la divisió de tot el poble, sense consideració de gens, fratria o tribu en tres classes: eupàtrides o nobles, geomors o pagesos i demiurges o artesans, i el traspàs del dret exclusiu a la possessió de càrrecs als nobles. Aquesta divisió certament restà sense efectivitat, llevat de la possessió de càrrecs pels nobles, ja que no establia cap diferència jurídica addicional entre les classes ^{1}. Però és important ja que ens presenta els nous elements socials que es desenvolupen d'amagat. Mostra que la possessió habitual dels càrrecs gentils per determinades famílies s'havia transformat en un dret poc discutit d'aquestes famílies als càrrecs, que aquestes famílies, d'altra banda poderoses per les riqueses, començaven a aplegar-se fora de les llurs

gentes en una classe pròpia privilegiada, i que l'estat que tot just apareixia santificava aquesta apropiació. Mostra a més, que la divisió del treball entre pagesos i artesans era prou sòlida per a disputar el primer lloc de la importància social a l'antiga classificació en gentes i tribus. Proclama finalment l'oposició irresoluble entre la societat gentil i l'estat; el primer intent de constitució d'un estat consisteix en esmicolar les gentes, en dividir-ne els membres entre privilegiats i marginats i aquests darrers en dues classes laborals i en oposar-les mútuament.

La història política posterior d'Atenes fins a Soló és coneix tan sols de forma incompleta. El càrrec de basileus arribà a perdre's; al capdavant de l'estat s'hi posen arconts triats entre els nobles. El domini dels nobles s'enfortí més i més, fins fer-se insuportable vers l'any 600 abans de la nostra era. I de fet el principal mitjà d'opressió de la llibertat comuna fou el diner i l'usura. La seu principal dels nobles era a i al voltant d'Atenes, on el comerç marítim, al costat de la pirateria marítima ocasional encara vigent, els enriquia i concentrava la riquesa monetària en les seues mans. D'ací l'economia financera en desenvolupament penetrà com un aiguafort corrosiu en la forma d'existència consuetudinària fonamentada en l'economia natural de les comunitats agràries. L'ordenament gentil és absolutament incompatible amb l'economia monetària; la ruïna dels parcers àtics coincidí amb l'afebliment dels antics vincles gentilicis que els protegia. La lletra de canvi i l'obligació de béns (perquè també la hipoteca l'havien inventada ja els atenesos) no respectaren gens ni la gens ni tan sols la fratria. I l'antic ordenament gentil no coneixia cap moneda, cap prèstec, cap deute monetari. D'ací es constituí per part del domini monetari dels nobles progressivament creixent i estès un nou dret tradicional com a garantia del creditor davant els deutors, com a consagració de l'explotació dels petits pagesos pels propietaris financers. Uniformement els camps d'Àtica eren plens de columnes hipotecàries que indicaven que el terreny era hipotecat en favor de qualcú per una certa suma de diners. Els camps que ja no eren marcats així, en gran part ja eren venuts, per causa d'hipoteques o interessos vençuts, i passats a la propietat dels usurers nobles; el

pagès podia congratular-se si li permetien de viure-hi com a arrendatari i mantindre's amb *una sisena part* del producte del seu treball, mentre havia de pagar unes *cinc sisenes parts* al nou senyor com a renda. Encara més. Quan el producte de la venda de la terra no cobria la quantitat del deute, o aquest deute es contreia sense la seguretat d'una hipoteca, el deutor havia de vendre els fills a l'exterior com a esclaus, per satisfer el creditor. La venda dels fills pel pare—aquest fou el primer fruit del dret patern i la monogàmia! I si la sagonera encara no era satisfeta, podia vendre el propi deutor com a esclau. Aquesta era l'agradable albada de la civilització en el poble atenès.

Abans, quan la forma de vida del poble encara es corresponia a l'ordenament gentil, aquesta transformació hauria sigut impossible; i si ací es produí, hom no sap com. Tornam un instant als nostres iroquesos. Era impensable una situació com la que s'havia imposat als atenesos sense la llur intervenció i segurament contra la llur voluntat. La forma de produir els mitjans de subsistència, mantinguda igual any rere any, era incapaç de produir conflictes com aquests, com si fossen imposats des de fora, cap oposició entre rics i pobres, entre explotadors i explotats. Els iroquesos eren encara lluny de dominar la natura, però dins les fronteres naturals imposades dominaven la seua pròpia producció. A banda de les migrades collites dels llurs horts, les èpoques d'esgotament de la pesca a llacs i rius, de la caça als boscos, sabien què podien treure de la llur forma de vida. això que havia de sorgir era la subsistència de la vida, més escassos o més abundants; però això que mai no podia sorgir eren transformacions socials imprevisibles, esmicolament dels lligams gentils, divisió dels membres de la gens i de la tribu en classes oposades i mútuament en lluita. La producció es movia dins uns marges estrets; però els productors dominaven el propi producte. Aquest fou l'increïble avantatge de la producció bàrbara, que es perdé i malmeté amb l'entrada de la civilització, però recuperar-lo damunt el fonament de la poderosa dominació de la natura d'avui pels homes i de l'ara possible associació lliure, serà la tasca de les properes generacions.

Altrament entre els grecs. La creixent possessió privada de ramats i estris de luxe dugué l'intercanvi entre individus, a la transformació dels productes en mercaderies. I ací rau la llavor de tota la transformació següent. Tant bon punt els productors deixaren de consumir directament els llurs productes, sinó que els lliuraven en mà com a bescanvi, en perderen el domini. Ja no sabien què se'n feia, i es donava la possibilitat que el producte una vegada transformat es tornàs contra els productors, per a explotar-los o oprimir-los. Per això no hi ha cap societat que pugui conservar el domini damunt la pròpia producció i el control dels efectes socials del llur procés de producció, si no elimina el bescanvi entre individus.

Com de ràpidament, però, després del naixement del bescanvi entre individus i amb la transformació del producte en mercaderies, els productes exerceixen el seu domini damunt els productors, ho experimentaren aviat els atenesos. Amb la producció de mercaderies arribà l'explotació del sòl pels individus en profit propi, i amb això aviat la propietat de la terra pels individus. Més tard arribaren els diners, la mercaderia universal, que podia bescanviar-se per totes les altres; però en inventar els homes els diners, no pensaren que amb ell creaven un nou poder social, l'únic poder universal davant el qual s'hi plegaria tota la societat. I aquest nou poder sorgit de sobte sense consciència ni voluntat dels llurs propis creadors, fou el que féu sentit el seu domini als atenesos amb tota la brutalitat de la seua joventut.

Què calia fer? L'antic ordenament gentil no tan sols s'havia demostrat impotent contra la marxa victoriosa dels diners; era també absolutament incapaç de trobar lloc dins seu per coses com els diners, els creditors i els deutors, cobrament forçós de deutes. Però vet ací el nou poder social que una vegada instal·lat ni desitjos pietosos ni nostàlgia dels bons i antics temps podien fer fora del món els diners i la usura. I d'altra banda eren obertes una altra sèrie de bretxes secundàries en l'ordenament gentil. La barreja dels membres de les gens i les fratries per tot el territori àtic, especialment en la mateixa ciutat d'Atenes, es féu més gran de generació en generació, malgrat que encara llavors un atenès podia vendre finques fora de la

gens, però no la seua llar. La divisió del treball entre les diferents branques de la producció: agricultura, artesania, i fins l'artesania en més nombroses especialitats, comerç, navegació, etc., s'havia desenvolupat plenament amb els avenaixòs de la indústria i el comerç; la població es dividí segons les llurs ocupacions en grups força compactes, cadascun dels quals tenia nous interessos en comú, per als quals no hi havia lloc en la gens o la fratria, i que per tant feien necessaris nous càrrecs. El nombre d'esclaus s'havia engrandit considerablement i ja llavors hauria superat el d'atenesos lliures; l'ordenament gentil no conegué cap esclavitud originàriament, ni tampoc per tant cap mitjà de mantindre sota control aquella massa d'esclaus. I finalment el comerç havia dut un munt de forasters a Atenes, que s'hi establiren per les facilitats que hi havia per guanyar diners i que constituïen també un element estrany i perturbador, sense drets ni protecció sota la constitució antiga i malgrat la tolerància tradicional de l'element aliè entre el poble.

En breu, l'ordenament gentil arribava a la fi. La societat hi era de dia en dia més incòmoda; ni tan sols podia allunyar els pitjors mals que apareixien davant seu. Però l'estat s'havia desenvolupat contràriament en silenci. Els nous grups creats per la divisió del treball primer entre la ciutat i el camp, i després entre les diferents branques del treball urbà tenien nous òrgans creats per a la protecció dels llurs interessos; s'hi instituïen càrrecs de tota mena. I després el jove estat necessità per damunt de tot un nou poder propi, que entre els mariners atenesos tan sols podia ésser inicialment una força naval, que dugués a terme petites guerres aïllades i protegís les naus comercials. S'instauraren, en un temps desconegut anterior a Soló, les naucràries, petites circumscripcions en nombre de dotze a cada tribu; cada naucrària havia de disposar d'una nau de guerra, aparellar-la i tripular-la, i furnir-hi a banda d'això encara dos cavallers. Aquesta institució afeblia l'ordenament gentil doblement. Primer, en crear una força pública que ja no coincidia gens amb el conjunt del poble armat; i en segon lloc, en dividir per primera vegada el poble pel que fa als afers públics, no d'acord amb els grups

de parentiu, sinó d'acord amb agrupacions de *residència*. Què suposava això, ho veurem ara.

Com que l'ordenament gentil ja no podia aportar un ajut al poble explotat, únicament hi restava l'estat naixent. I aquest li'n donava en l'ordenament solònic, si bé alhora es reforçava una altra vegada a costa de l'antic ordenament. Soló—la forma amb la qual la seua reforma aconseguí d'implantar-se l'any 594 abans de la nostra era no ens interessa ara—Soló obrí la sèrie de les anomenades revolucions polítiques, i de fet amb un atac a la propietat. Totes les revolucions anteriors havien sigut en protecció d'una mena de propietat contra una altra mena de propietat. No poden protegir-ne una sense atacar l'altra. En la gran revolució francesa fou sacrificada la propietat feudal per tal de salvar la burgesa; en la solònica fou la propietat dels creditors la que hagué de pagar en benefici de la propietat dels deutors. Els deutes foren simplement declarats nuls. Els aspectes particulars no els coneixem del cert, però Soló en les seues poesies, afirma haver enderrocat les columnes hipotecàries de les finques empenyorades i d'haver fet tornar a casa tots aquells que havien sigut venuts o que havien fugit a l'exterior per deutes. Això era únicament possible per un atac obert a la propietat. I de fet, des de la primera fins a la darrera d'aquestes denominades revolucions polítiques totes s'han fet per protegir la propietat—*una* mena—i mitjançant la confiscació, també anomenada robatori de propietats—d'una *altra* mena. Tan cert és això, que d'ençà de fa dos milenis i mig la propietat privada s'ha pogut mantindre únicament mitjançant l'atac contra la propietat.

Ara, però, es tractava d'impedir que els atenesos lliures tornassen a ésser esclavitzats. Això s'aconseguí primerament amb unes mesures generals, és a dir mitjançant la prohibició de contraure deutes, on s'obligà a la persona del deutor. Més tard es fixà la mesura més gran de propietat de terra que un individu podia posseir, amb l'objectiu de posar si més no unes certes restriccions a la fam dels nobles per la terra dels pagesos. Després, però, arribarien canvis en l'ordenament; per nosaltres els més importants són aquests:

El consell fou augmentat fins a quatre-cents membres, cent de cada tribu; hi restava per tant encara la tribu com a fonament. Això fou també però l'únic aspecte del vell ordenament que fou inclòs en els nous organismes estatals. Ja que en la resta d'aspectes Soló dividí els ciutadans en quatre classes d'acord amb les llurs terres en propietat i la seua renda; 500, 300 i 150 medimnes de gra (1 medimne—vora uns 41 litres) eren les rendes mínimes per les tres primeres classes; qui en treia menys o no tenia terres en propietat, queia en la quarta classe. Tan sols podien ocupar qualsevol càrrec els de les tres superiors, i els més importants únicament els que pertanyien a la primera classe; la quarta classe únicament tenia el dret, en l'assemblea, a veu i vot, però era ací on tots els càrrecs eren elegits, on havien de retre comptes, on es deien totes les lleis, i on la quarta classe constituïa la majoria. Els privilegis aristocràtics eren renovats en part en la forma de privilegis de riquesa, però el poble conservà el poder decisiu. A més les quatre classes constituïen el fonament d'una nova organització militar. Les dues primeres classes aportaven la cavalleria; la tercera havia de fornir la infanteria pesada; la quarta com a infanteria lleugera sense cuirassa o a la flota rebia probablement també una paga.

S'hi introduïa per tant un element del tot nou en l'ordenament: la propietat privada. D'acord amb la grandària de la llur propietat agrària es mesurava els drets i els deures dels ciutadans de l'estat, i en la mesura que les classes propietàries guanyaven en influència, desaparegueren les antigues corporacions de parentiu; la constitució gentil havia patit una nova derrota.

La mesura dels drets polítics d'acord amb els béns no era de fet una institució sense la qual no pogué existir l'estat. Tot i jugar un gran paper en la història constitucional dels estats, moltíssims estats, i precisament els desenvolupats de forma més completa, no l'han necessitada. També a Atenes jugà un paper únicament provisional; d'ençà d'Aristides tots els càrrecs eren oberts a qualsevol ciutadà.

Durant els vuitana anys següents la societat atenesa se situà progressivament en una direcció similar a la seguida durant els segles posteriors. S'havia tancat la possibilitat de l'usura agrària rampant

dels temps pre-solònics, així com a la concentració desmesurada de propietat agrària. El comerç i els oficis i les arts practicats de forma creixent amb el treball esclau, esdevingueren les branques professionals dominants. Hom s'il·lustrà. Per comptes d'exploitar de la forma més brutal els propis conciutadans, hom explotava principalment els esclaus i els artesans no-atenesos. Les possessions mobles, la riquesa monetària i la riquesa en esclaus i vaixells creixien com més anava més, però ja no eren simplement un mitjà per aconseguir possessions agràries com en els primers i vacil·lants temps, sinó que eren un objectiu per si sols. Així sorgia d'una banda una competència victoriosa a l'antic poder nobiliari en la nova classe de rics industrials i comerciants, però d'altra banda s'arrabassava també les restes de l'antic ordenament gentil. Les gentes, fratries i tribus, els membres de les quals eren ara del tot dispersos i barrejats per Àtica, havien esdevingut corporacions polítiques del tot inútils; una massa de ciutadans atenesos no pertanyien a cap gens, eren immigrants amb dret de ciutadania de fet però sense accés a cap de les associacions de parentiu; únicament podien encara entrar en les diverses associacions de forasters de caràcter defensiu.

Alhora continuaven les lluites partidistes; els nobles provaven de recuperar els seus antics privilegis i aconseguí una altra vegada per un instant el predomini, fins que la revolució de Clístenes (509 abans de la nostra era) els enderrocà definitivament; amb ella desapareixia però les darreres restes de l'ordre gentil.

Clístenes, en el seu nou ordenament, ignorà les quatre antigues tribus constituïdes en gentes i fratries. En el llur lloc aparegué una organització completament nova basada ja com les naucràries en les divisions dels ciutadans d'acord únicament amb el lloc de residència. Ja no era decisòria la pertinença a associacions de llinatge, sinó a un lloc de residència; no es repartia el poble, sinó el territori, els habitants eren simples accessoris polítics del territori.

Tota Àtica fou repartida en un cert nombre de divisions comunals, demos, cadascun dels quals s'administrava tot sol. Els ciutadans residents a cada demos (demòtics) triaven el llur cap (demarca) i el llur tresorer, així com trenta jutges amb jurisdicció en qüestions

menors. Mantenien a més un temple i un déu protector o heroi propis, els sacerdots dels quals triaven. El poder suprem en el demos era en l'assemblea dels demòtics. Com Morgan ha remarcat correctament és l'antecedent de les comunitats urbanes americanes autònomes. Amb la mateixa unitat que acaba l'estat modern en la seua constitució superior, hi comença l'estat a Atenes.

D'aquestes unitats, demos, s'hi constituïa una tribu, que s'anomena tribu local per distingir-la de l'antiga tribu de parentiu. La tribu local no era tan sols una corporació autònoma en la política, sinó també militar; triava el filarca o cap de tribu, que comandava la cavalleria, el taxiarca, de la infanteria, i l'estratega, que manava tota la tropa reclutada en el territori tribal. Aparellava a més cinc naus de guerra amb tripulació i comandants i prenia un heroi àtic, de qui duia el nom, com a protector. Finalment triava cinc consellers en el consell atenès.

El cim el constituïa l'estat atenès, regit pel consell dels cinquanta membres triats per les tribus i en darrera instància per l'assemblea popular, on cada ciutadà atenès tenia accés i dret de vot; a banda d'això arconts i altres càrrecs s'encarregaven de les diferents branques de l'administració i la justícia. No hi havia a Atenes cap càrrec superior amb poder executiu.

Amb aquest nou ordenament i amb l'admissió d'un nombre força gran de protegits, en part immigrants, en part esclaus alliberats, foren eliminats dels afers públics els òrgans de l'ordenament de parentiu; decaigueren en societats merament privades i religioses. Però la influència moral, el caràcter i la mentalitat tradicionals dels antics temps gentilicis s'heretaren encara durant molt de temps abans d'extingir-se progressivament. Això ho mostra una altra institució estatal.

Hem vist que una característica essencial de l'estat consisteix en una força pública diferenciada de la massa popular. Atenes tenia llavors únicament un exèrcit popular i una flota disposada immediatament pel poble; que la protegies de l'exterior i la matenien a ratlla els esclaus, que ja llavors constituïen la gran majoria de la població.

Contra els ciutadans el poder oficial pública únicament actuava com a policia, que és tan antiga com l'estat, i és per això que els innocents francesos del segle XVIII tampoc no parlaven de pobles civilitzats, sinó de policialitzats (nations policées). Els atenesos instauraven per tant igualment amb el llur estat també una policia, una veritable gendarmeria d'arquers a peu i a cavall—Landjäger, que hom diria a l'Alemanya meridional i a Suïssa. Aquesta gendarmeria es constituí però d'*esclaus*. Tan deshonorós semblava aquest servei de sicaris a l'atenès lliure, que s'estimava més que el tancassen esclaus armats, que no haver de dedicar-se a aital ignomínia. Era encara l'antic seny gentil. L'estat no podia existir sense la policia, però era encara jove i no tenia prou respecte per fer acceptable un ofici que els antics membres de la gens necessàriament trobaven infamant.

Com fortament l'estat ara constituït en els seus trets principals es corresponia a la nova situació social dels atenesos, es manifesta en el ràpid floreixement de la riquesa, del comerç i de la indústria. L'oposició de classes, damunt la qual s'alçaven les institucions socials i polítiques, ja no era la dels nobles i el poble comú, sinó la dels esclaus i els lliures, protegits i ciutadans. En l'època del més alt floreixement tota la ciutadania lliure atenesa, homes i criatures inclosos, suposaven 90.000 caps, contra 365.000 esclaus de tots dos sexes i 45.000 protegits—forasters i lliberts. Per cada ciutadà masculí adult hi havia per tant de mitjana 18 esclaus i més de dos protegits. El gran nombre d'esclaus provenia del fet que molts d'ells treballaven plegats a les manufactures, en grans locals, sota supervisors. Amb el desenvolupament del comerç i de la indústria, però, vingué l'acumulació i la concentració de la riquesa en poques mans, l'empobriment de la massa de ciutadans lliures, a qui tan sols restava la tria de fer la competència al treball esclau mitjançant el propi treball manual, la qual cosa era considerada vergonyosa i banal i que tampoc prometia gaire futur—o bé caure en el lumpen. Feren, necessàriament d'acord amb les circumstàncies, això darrer i com que constituïen la massa s'ensorrà per tant tot l'estat atenès. No fou la democràcia qui ensorrà Atenes, com sostenien els mestres d'escola

que s'alimenten de les secrecions principesques, sinó l'esclavatge, que impedia el treball del ciutadà lliure.

El naixement de l'estat entre els atenesos constitueix una mostra particularment típica de la formació d'un estat, perquè d'una banda s'esdevé d'una forma completament pura, sense l'immisció de violències exteriors o interiors—la usurpació de Pisístrat no deixà cap espurna per la seua curta durada—, i perquè de l'altra banda resultà un estat d'un desenvolupament formal força superior, la república democràtica, immediatament a partir de la societat gentil, i finalment perquè ens són coneguts tots els aspectes particulars essencials.

Variants textuais

{1} (1884) com que les altres dues classes no reberen cap dret particular (per comptes de: ja que no establia cap diferència jurídica addicional entre les classes)

VI

La gens i l'estat a Roma

De la saga de la fundació de Roma es dedueix que el primer assentament es deriva d'un nombre de gentes llatines unides en una tribu (segons la saga, cent), a la qual aviat s'uní una tribu sabèl·lia, que per la seua part tenia un nombre igual de cent gentes, i finalment una tercera tribu que consistia en elements diversos, també formada de cent gentes, segons es diu. Tot el conte mostra a primera vista que hi havia poc d'espontani més enllà de la gens i encara aquesta en molts casos era tan sols un esqueix d'una gens mare que restava a l'antiga pàtria. Les tribus duïen al front el segell de la seua agrupació artificial, tot i que la majoria s'havien format a partir d'elements emparentats i segons el model de l'antiga tribu crescuda i no feta; això no exclou que el nucli de cadascuna de les tres tribus pogués ésser realment una tribu antiga. La baula del mig, la fratria, consistia en deu gentes i es deia cúria; per tant n'eren trenta.

Que la gens romana era la mateixa institució que la grega, és conegut; la grega és un perfeccionament d'aquella unitat social, la forma primitiva de la qual ens presenten els pells-roges americans, i el mateix es pot dir sense més de la romana. Podem ésser ara per tant més breus.

La gens romana tenia si més no en els temps més antics de la ciutat el següent ordenament:

1. Dret d'herència recíproc dels membres de la gens; els bens romanen en la gens. Com que en la gens romana com en la grega ja dominava el dret patern, n'eren exclosos els descendents de la línia femenina. Segons la llei de les dotze taules, el dret romà escrit més antic que ens és conegut, primer heretaven els fills com a hereus carnals; en manca llur els agnats (parents en la línia *masculina*); i en absència llur els membres de la gens. En tots els casos els bens romanien en la gens. Hi veiem la penetració progressiva, a causa de l'augment de la riquesa i de la monogàmia de noves disposicions

legals en els usos de la gens: el primitiu dret hereditari igual dels membres de la gens és de primer limitat—molt aviat, com abans hem dit—a la pràctica als agnats, finalment als fills i als llurs descendents en llinatge masculí; en les dotze taules això apareix naturalment en l'ordre invers.

2. Possessió d'un cementiri comú. La gens patrícia Claudia rebé després de la seua migració de Regili a Roma un tros de terra per establir-s'hi, a més d'un cementiri comú a la ciutat. Encara sota August fou dut a Roma el cap de Varus, mort al bosc de Teutoburg per soterrar-lo en un gentilitius tumulus; la gens (Quinctilia) tenia per tant encara un túmul particular.^{1}

3. Festes religioses comunes. Aquestes, les sacra gentilitia, són conegudes.

4. Deure de no casar-se en la gens. Això no sembla a Roma haver-se traduït en una llei escrita, però el costum restà. De les nombroses parelles matrimonials romanes, de les quals ens han arribat els noms, no n'hi ha cap amb noms gentils iguals per l'home i la dona. El dret d'herència demostra igualment aquesta regla. La dona perd amb el matrimoni els seus drets agnàtics, surt de la seua gens, ni ella ni tampoc els seus fills poden heretar del seu pare o dels seus germans, perquè si no la part de l'herència de la gens paterna es perdria. Això té sentit tan sols sota la suposició que la dona no pot casar-se amb cap company de gens.

5. Una possessió agrària comuna. Això derivà dels temps antics, d'ençà que es començà a repartir la terra tribal. Sota les tribus llatines trobam la terra dividida en possessió de la tribu, de la gens, de les llars, que llavors difícilment ^{2} eren famílies individuals. Ròmul sembla haver fet el primer repartiment de terres entre individus, vora una hectària (dues jugera) a cadascú. Amb tot encara trobam més tard possessions en mans de les gentes, per no parlar de la terra estatal, al voltant de la qual gira tota la història interior de la república.

6. Deure dels membres de la gens de protecció i assistència mútues. D'això la història escrita tan sols ens mostra recialles; l'estat romà entrà igualment en escena amb aital predomini que des d'un inici el dret de protecció contra injúries li pertocà. Quan Appius Claudius fou empresonat, tota la seua gens dugué dol, fins i tot els seus enemics personals. En l'època de la segona guerra púnica les gentes s'uniren per rescatar els llurs membres gentils presoners de guerra; el senat els *ho prohibí*.

7. Dret de dur el nom gentilici. Romangué fins l'època imperial; als emancipats hom els permetia de prendre el nom gentilici del seu antic senyor, però sense drets gentils.

8. Dret d'adopció d'aliens a la gens. Això es feia mitjançant l'adopció en una família (com entre els indians), la qual cosa comportava l'entrada en la gens.

9. El dret d'escollir i de destituir el cap no s'esmenta enlloc. Com que, però, en els primers temps a Roma tots els càrrecs s'ocupaven per elecció o nomenament del rei electiu en avall, i també els sacerdots de les cúries hi eren escollits, sembla lògic suposar que pels caps (principes) de les gentes passava el mateix—bo i que també l'elecció dins una mateixa família de la gens hauria pogut ésser la regla.

Vet ací les atribucions d'una gens romana. Amb l'excepció del trànsit ja completat al dret patern són el reflex fidel dels drets i deures d'una gens iroquesa; també ací «apareix l'iroquès al descobert».^{3}

Per fer veure la confusió que àdhuc entre els nostres reconeguts historiògrafs domina encara avui quant a l'ordre gentilici romà, aportam tan sols un exemple. En l'estudi de Mommsen quant als noms propis romans de l'època republicana i augustiana («Römische Forschungen», Berlin 1864, I. Volum) s'hi diu:

«A banda dels membres masculins d'un llinatge, amb exclusió naturalment dels esclaus, però amb l'inclusió dels adoptats i protegits, el nom de llinatge correspon també a la dona... La tribu» (com Mommsen hi tradueix la gens) «és... una comunitat d'ascendència—real o presumpta o àdhuc fingida—unida per una

comunitat de festes, soterraments i herència, a la qual poden i han de pertanyer tots els individus personalment lliures, per tant també les dones. Es fa difícil però la determinació del nom de llinatge de les dones casades. Això és clar no s'hi donà mentre la dona tan sols es podia casar amb un membre del seu llinatge; i segons els testimonis la dona durant molt de temps tingué més grans dificultats per casar-se fora que dins del llinatge, com en el dret, la *gentis enuptio*, que encara en el segle VI es concedia el privilegi personal com a recompensa... quan ara, però, arribaren els diferents matrimonis exteriors, sembla que la dona en els temps més antics havia de passar per tant a la tribu de l'home. Res és més segur que la dona en l'antic matrimoni religiós passava completament a la comunitat jurídica i sacra de l'home i sortia de la seua. Qui no sap que la dona casada perd el dret d'herència dels seus gentils per activa i passiva, i contràriament entra en els vincles d'herència del seu home, dels seus fills i dels gentils respectius? I quan el seu home l'adopta com a filla i s'integra en la seua família, com no pot fer part del seu llinatge?» (S. 8-11.)

Mommsen sosté per tant que les dones romanes que pertanyien a una gens tan sols podien casar-se originàriament *dins* la pròpia gens dona romana, que la gens romana havia sigut per tant endògama, no exògama. Aquesta posició que contradiu tota l'evidència entre els altres pobles, es fonamenta principalment, si no exclusivament, en un únic passatge de Livi (Llibre XXXIX, c. 19), on es diu que el Senat resolgué el 568 de l'urbs, el 186 abans de la nostra era, *uti Feceniae Hispalae datio, deminutio, gentis enuptio, tutoris optio item esset quasi ei vir testamento dedisset; utique ei ingenuo nubere liceret, neu quid ei qui eam duxisset, ob id fraudi ignominiaeve esset* – que na Fecènia Hispala tindria el dret de disposar dels seus béns, de disminuir-los, de casar-se fora de la gens i d'escollir un tutor, completament com si el seu (difunt) home li hagués traspasat mitjançant testament aquest dret; que se li permetria de casar-se amb un home completament lliure, i que qui la prengué com a dona no se li retregués per això frau o ignomínima.

Indubtablement que ací per tant se li concedeix a Fecènia, una lliberta, el dret de casar-se fora de la gens. I també és indubtable ací segons això el dret del marit ah establir testamentàriament el dret de la seua dona a casar-se fora de la gens després de la seua mort. Però fora de *quina* gens?

Si la dona hagués de casar-se dins la gens, com Mommsen suposa, així continuava també després del matrimoni en aquesta gens. Primer, però, aquesta suposada endogàmia de la gens és justament allò que cal demostrar. I segon, si la dona s'havia de casar en la gens, també naturalment l'home, car si no, no trobaria cap dona. Per tant arribam fins a deduir que l'home podia llegar a la seua dona testamentàriament un dret que ell mateix no posseïa; arribam a un contrasentit jurídic. Mommsen se n'adona també i assum per tant:

«Per permetre's el matrimoni fora del llinatge calia de dret no merament la voluntat del potestat, sinó de l'ensem dels membres de la gens». (S. 10, nota).

Això és primerament una assumpció força agosarada, i en segon lloc contradiu el text clar del fragment; el senat li dóna el dret *en lloc de l'home*, li'l dóna explícitament ni més ni menys, com li hagués pogut donar el seu home, però això que li dóna és un dret absolut independent de cap altra limitació; de forma que, quan en faça ús, tampoc el seu nou home no ho ha de patir; recomana a més als presents i futurs còsuls i pretors, de tindre cura que no en resulte cap mena d'injúria contra ella. La suposició de Mommsen sembla per tant del tot inacceptable.

O, però: la dona es casava amb un home d'una altra gens, però continuava en la seua gens natal. Per tant segons el fragment anterior el seu home tindria el dret de permetre la seua dona de casar-se fora de la pròpia gens. Això és, hagués tingut el dret de prendre mesures en els afers d'una gens a la qual no pertanyia ni per a ni per b. La qüestió és un contrasentit tan gran, que no cal dir-hi cap mot més.

Resta per tant únicament la suposició que la dona s'hagués casat en primer matrimoni amb un home d'una altra gens i passàs pel matrimoni sense més a la gens de l'home, com també Mommsen

admet de fer per casos així. Així tot plegat s'aclareix. La dona, separada pel matrimoni de la seua antiga gens i integrada en la nova agrupació gentil de l'home, hi té una posició del tot particular. És certament membre de la gens, però no consanguínia; la forma de la seua entrada exclou des d'un principi qualsevol prohibició matrimonial dins la gens; a més, integrada en l'agrupació matrimonial de la gens, hereta a la mort de l'home dels seus béns, per tant béns d'un membre de la gens. És natural, per tal que els béns resten en la gens, se l'haja d'obligar per tant a casar-se amb un membre de la gens del primer home i no amb cap altre? I quan hom ha de fer-ne una excepció, qui més competent per autoritzar-ho que qui li ha de llegar els béns, el seu primer home? En el moment que li llega un part dels béns i li permet alhora traspasar aquesta part dels béns mitjançant el matrimoni o com a conseqüència del matrimoni a una gens aliena, quan encara els béns li corresponen, no fa més que disposar literalment de la seua propietat. Pel que fa a la pròpia dona i la seua relació amb la gens de l'home, és ell qui l'ha introduïa en aquesta gens per un acte de lliure voluntat—el matrimoni—; sembla per tant igualment natural, que siga la persona més adient per permetre-li la sortida d'aquesta gens mitjançant un segon matrimoni. En breu, la qüestió sembla simple i evident, una vegada que abandonam la meravellosa concepció d'una gens romana endògama i l'entenem amb Morgan com originàriament exògama.

Resta encara una darrera suposició que també ha trobat els seus defensors, i a més els més nombrosos: el passatge únicament diria,

«que les noies emancipades (*libertae*) no podien sense un permís particular '*e gente enubere*' (casar-se fora de la gens) o si no realitzar cap dels actes que lligats a la *capitis deminutio minima* [pèrdua dels drets familiars], provocassen la sortida de la *liberta* de l'associació gentil». (Lange, «*Römische Alterthümer*», Berlin 1856, I, S.195, on es fa referència a Huschke quant al nostre fragment *livià*).

Si aquesta suposició és correcta, el fragment no demostraria res quant a les relacions entre les romanes completament lliures i menys encara una llur obligació a casar-se dins la gens..

L'expressió *enuptio gentis* apareix únicament en aquest fragment i mai més en tota la literatura romana; el mot *enubere*, casar-s'hi fora, tan sols tres vegades, totes a Livi, i a més no en relació a la gens. La fantasia que a les romanes tan sols se'ls permetia casar-se dins la gens, agraeix únicament a aquest fragment la seua existència. Però no es pot acceptar en absolut. Ja que o bé es refereix a limitacions particulars per les emancipades, i per tant no demostra res per les completament lliures (*ingenuae*); o bé també val per les completament lliures, i per tant demostra més aviat que la dona com a regla es casava fora de la pròpia gens, però amb el matrimoni passava a la gens del marit; per tant contra Mommsen i per Morgan.

Encara gairebé tres-cents anys després de la fundació de Roma els lligams gentils eren tan forts, que una gens patrícia, la dels fabis, amb el permís del senat pogué emprendre una campanya bèl·lica contra la ciutat veïna de Veies per iniciativa pròpia. 306 fabis haurien sigut mobilitzats i morts junts en una emboscada; un únic noi endarrerit perpetuà la gens.

Deu gentes constituïen, com s'ha dit, una fratria, ací denominada cúria i que tenia atribucions públiques més importants que la fratria grega. Cada cúria tenia les seues pròpies pràctiques religioses, santuaris i sacerdots; aquests darrers, en el llur conjunt, constituïen un dels col·legis sacerdotals romans. Deu cúries constituïen una tribu, que probablement, com la resta de tribus llatines, tingué originàriament un cap electiu—cap militar i sacerdot suprem. El conjunt de les tres tribus constituïa el poble romà, el *populus romanus*.

Al poble romà tan sols hi podia pertànyer, per tant, qui fos membre d'una gens i a través d'ella d'una cúria i d'una tribu. El primer ordenament d'aquest poble fou el següent. Els afers públics foren duts inicialment pel senat, que, com correctament veié primer Niebuhr, es composava dels caps de les tres-centes gentes; per això mateix, com a ancians de la gens, els deien pares, patres, i el senat en general (consell d'ancians, de *senex*, ancià). L'elecció habitual de les mateixes família a cada gens creà ací també la primera noblesa tribal

de sang; aquestes famílies es denominaven patrícies i reivindicaven el dret exclusiu d'entrada al senat i a tots els altres càrrecs. Que el poble amb el temps es deixàs imposar aquesta reivindicació, transformada després en un dret real, la saga ho explica en dir que Ròmul havia concedit als primers senadors i als llurs descendents el patriciat amb aquests privilegis. El senat, com la bulê atenesa, tenia la decisió en nombrosos afers i la discussió dels més importants i especialment en les noves lleis. Aquestes es decidien mitjançant l'assemblea popular, anomenada comitia curiata (assemblees de les cúries). El poble es reunia, agrupats en cúries, en cada cúria probablement segons les gentes, i en la decisió cadascuna de les trenta cúries tenia un vot. L'assemblea de les cúries aprovava o refusava totes les lleis, triava tots els alts càrrecs inclòs el rex (l'anomenat rei), declarava la guerra (però el senat conclòia la pau) i decidia com a tribunal suprem, a apel·lació dels afectats, en tots els casos, on s'hi jugàs la pena de mort contra un ciutadà romà.—Finalment al costat del senat i de l'assemblea popular hi figurava el rex, que coincideix genuïnament amb el basileus grec i de cap manera amb el rei gairebé absolut, com el pretén Mommsen.¹⁶⁸ També era el cap militar, el sacerdot suprem i el president de certs tribunals. No tenia absolutament cap atribució civil o poder sobre la vida, la llibertat i la propietat dels ciutadans, en la mesura que això no es derivava del poder disciplinari del cap militar o del poder executiu del president judicial. El càrrec de rex no era hereditari; al contrari, probablement a proposta de l'antecessor en el càrrec, era triat primer per l'assemblea de les cúries i després nomenat cerimoniosament en una segona assemblea. Que també era destituïble ho demostra el destí de Tarquini el Superb.

168 El rex llatí és el righ cèltic-irlandès (cap de tribu) i el gòtic reiks; que igualment significava, com també originàriament el nostre Fürst (és a dir, com l'anglès first, el danès forste, el primer) cap de gens o de tribu, es dedueix del fet que els gots ja en el segle IV disposaven d'un mot particular pel rei posterior, el cap militar de tot un poble: thiudans. Artaxerxes i Herodes no són mai denominats a la traducció de Bíblia d'Ulfiles reiks, sinó thiudans i l'imperi del Cèsar Tiberi no reiki, sinó thiudinassus. En el nom del thiudans gòtic, o com nosaltres traduïm incorrectament, el rei Thiudareiks, Teodoric, és a dir Dietrich, s'apleguen totes dues denominacions.

Com els grecs de l'època heroica, els romans de l'època dels anomenats reis vivien en una democràcia militar fonamentada en gentes, fratrics i tribus i desenvolupada a partir d'elles. Tot i que també les cúries i les tribus foren en part constitucions artificials, es formaren segons els models autèntics i espontanis de la societat de la qual havien sorgit i que encara els rodejava per tots els costats. Tot i que també la noblesa patrícia espontània havia guanyat terreny, tot i que els reges cercaren d'ampliar i reforçar les llurs atribucions, això no alterà el caràcter fonamental original de l'ordenament, i ens val tan sols això.

Entretant creixia la població de la ciutat de Roma i del territori romà ampliat per les conquestes mitjançant la immigració, en part mitjançant els habitants de les zones sotmeses, majoritàriament llatines. Tots aquests nous membres de l'estat (la qüestió dels clients la deixam ara de banda) es trobaven fora de les antigues gentes, curies i tribus, per tant no constituïen cap part del *populus romanus*, el poble romà pròpiament dit. Eren personalment individus lliures, podien posseir propietat de terra, havien d'aportar contribucions i servei militar. Però no poden ocupar cap càrrec ni participar en les assemblees de les cúries ni tampoc en el repartiment de les terres estatals conquerides. Constituïen la plebs exclosa de tots els drets públics. Pel llur nombre sempre creixent, la llur instrucció militar i armament esdevingueren una força amenaçadora front l'antic popular ara del tot tancat al creixement. A això s'afegí que la terra es repartia aparentment de forma força proporcional entre el *populus* i la plebs, mentre que la riquesa comercial i industrial, per bé que no massa desenvolupada, es trobava principalment entre la plebs.

En la gran foscor que cobreix la prehistòria completament llegendària de Roma—una foscor encara força promoguda per les hipòtesis racionalistes-pragmàtiques i els relats d'autors fonts posteriors de formació jurídica—, és impossible de dir res de determinat ni de l'època ni tampoc de l'evolució o del motiu de la revolució que posà fi a l'antic ordenament gentil. Tan sols és segur que la causa originària rau en les lluites entre la plebs i el *populus*.

El nou ordenament, atribuït al rex Servi Tul·li, de patró grec, especialment de Soló, creà una nova assemblea popular, que incloïa o excloïa sense diferències *populus* i *plebs*, segons fessen o no el servei militar. Tota la masculinitat amb deures militars fou repartida segons els béns en sis classes. La possessió mínima per cadascuna de les cinc classes era: I. 100.000 asos; II. 75.000; III. 50.000; IV. 25.000; V. 11.000 asos; segons Dureau de la Malle equivalen aproximadament a 14.000, 10.500, 7.000, 3.600 i 1.570 marcs. La sisena classe, els proletaris, consistia en els menys acomodats, lliures de servei i contribucions. En la nova assemblea de centúries (*comitia centuriata*) els ciutadans hi entraven militarment, per companyies en les llurs centúries cada cent homes, i cada centúria tenia un vot. Ara bé la primera classe presentava 80 centúries; la segona 22, la tercera 20, la quarta 22, la cinquena 30, la sisena simbòlicament també una. A això s'afegien els més rics constituïts en cavallers amb 18 centúries; plegades 193; majoria de vots: 97. Ara bé, els cavallers i la primera classe aplegaven juntes 98 vots, per tant la majoria; si eren d'acord, la resta no eren ni consultats; l'acord vàlid s'havia pres.

A aquesta nova assemblea de centúries passaven ara tots els drets polítics de l'anterior assemblea de les cúries (llevat d'uns de nominals); les cúries i les gentes que les integraven foren així degradades, com a Atenes, a societats merament privades i religioses i vegetaren així encara força temps, mentre l'assemblea de cúries aviat desaparegué del tot. Per eliminat també les tres antigues tribus de llinatge de l'estat, s'instituïren quatre tribus locals, cadascuna de les quals ocupava una quarta part de la ciutat, dotades d'una sèrie de drets polítics.

Així es desencadenà també a Roma, ja abans de l'abolició de l'anomenada reialesa, l'antic ordre social fonamentat en els lligams personals de sang, i substituït per un de nou, fonamentat en la divisió territorial i la diferenciació pels béns, un veritable ordenament estatal. La força pública consistia ací en la ciutatania amb l'obligació del servei militar no únicament front els esclaus, sinó també front els exclosos del servei a l'exèrcit i de l'armament, anomenats proletaris.

Dins aquest nou ordenament, que l'expulsió del darrer rex i usurpador d'un veritable poder reial i la substitució del rex per dos caps militars (cònsuls) amb el mateix poder en el càrrec (com entre els iroquesos) tan sols el perfeccionaren més—dins aquest nou ordenament es mou tota la història de la república romana amb totes les seues lluites entre patricis i plebeus per l'ocupació dels càrrecs i el repartiment de les terres estatals, amb la dissolució final de la noblesa patrícia en la nova classe dels grans propietaris agraris i financers, que progressivament absorbí tota la propietat de la terra dels pagesos arruïnats pel servei militar, que amb la instal·lació d'esclaus en enormes finques agràries, despoblà Itàlia i amb això no tan sols obrí la porta a l'imperi, sinó també als seus successors, els bàrbars alemanys.

Variants textuais

{1} (1884) la darrera sentència es llegeix: encara sota August s'esdevingué que el cap de Varus arribat a Roma des del bosc de Teutoburg fou col·locat en el lloc de soterrament de la gens Quinctilia (gentilitius tumulus)

{2} (1884) no necessàriament (per comptes de: llavors difícilment)

{3} (1884) hi manca el següent text fins a la fi del paràgraf: encara gairebé tres-cents anys... (S. 122)

VII

La gens entre els celtes i els alemanys

L'espai ens impedeix de dibuixar les institucions gentils que d'una forma més pura o més tèrbola encara existeixen en els pobles salvatges i bàrbars més diversos o les espurnes en la història antiga dels pobles cultes asiàtics.^{1} Les unes o les altres es troben per tot arreu. Tan sols un parell d'exemples: abans encara que la gens fos coneguda, l'home que m'`es ha fet per malinterpretar-la, McLennan, en demostrà l'existència i la descrigué del tot correctament entre els calmucs, txerquesos, samoiedes i entre tres pobles indians: els waralis, els magars i els munnipuris. Fa poc M. Kowalewski l'ha descoberta i descrita entre els pstxaves, stxevsures, svanets i altres tribus caucàsiques. Ací únicament referirem breument l'existència de la gens entre els celtes i els germànics.

Les lleis celtes més antigues conservades ens mostren la gens encara en plena vida; a Irlanda encara viu avui si més no forma instintiva en la consciència popular, després que els anglesos l'atacaren amb força; a Escòcia encara a mitjans del segle passat era en ple floreixement i caigué també ací únicament sota les armes, la legislació i els tribunals de justícia dels anglesos.

Les antigues lleis gal·leses, que foren redactades diversos segles abans de la conquesta anglesa, no després del segle XI, mostren encara el conreu comunitari de pobles sencers, si bé també únicament com a resta excepcional d'un costum anteriorment més difós; cada família tenia cinc acres de camps propis; un tros era cultivat en comú i se'n repartia el producte. Que aquestes comunitats rurals representen gentes o subdivisions de gentes, és indubtable davant l'analogia d'Irlanda i Escòcia, si bé un exam més recent de les lleis gal·leses, pel qual em manca el temps (els meus extractes són de l'any 1869), no ho provàs directament. això que, però, demostren directament les fonts gal·leses, i amb elles les irlandeses, és que entre els celtes el matrimoni de parella no havia desaparegut encara de cap

manera mitjançant la monogàmia. A Gal·les un matrimoni no es feia indissoluble, o millor irrevocable, fins a set anys. Únicament que mancassen tres nits pels set anys, els cónjuges podien separar-se. Llavors es repartia: la dona partia, l'home triava la seua part. Els mobles es repartien d'acord amb certes regles força humorístiques. Si l'home dissolia el matrimoni, havia de tornar a la dona la dot i quelcom més; si era la dona, rebia menys. Dels fills, l'home en rebia dos, la dona tres, i de fet el mitjà. Quan la dona després de la separació es prometia amb un altre home i el primer home la seguia de nou, s'havia d'anar amb ell, àdhuc si tenia un peu en el nou llit matrimonial. Si havien viscut, però, tots dos set anys, eren home i dona, àdhuc sense un matrimoni formal previ. La castedat de la noia abans del matrimoni no se seguia ni es demanava fortament; les condicions d'això són de natura extraordinàriament frívola i de cap manera s'adiuen a la moral burgesa. En cometre una dona un adulteri, es permetia l'home d'apallissar-la (un dels tres casos on s'admetia, altrament era delicte), després però no pot demanar cap satisfacció addicional, car

«per una mateixa falta hi haurà la seua expiació o revenja, però no totes dues alhora».

Els motius pels quals la dona podia sol·licitat la separació, sense perdre cap de les atribucions en el procés, eren d'una mena força àmplia: hi havia prou amb la pudor de l'alè de l'home. El diner de rescat per al dret de primera nit (gobr merch, d'ací el nom mitjaval marcheta, en francès marquette) que pertocava al cap de la tribu o al rei tenia un gran paper en el codi legal. Les dones tenien dret de vot en les assemblees populars. Hi afegim que a Irlanda s'han mostrat relacions semblants; que igualment allà eren molt habituals els matrimonis temporals i a la dona se li garantien en la separació grans avantatges, ajustats a unes normes i fins i tot una indemnització pels seus serveis domèstics; que allà hi ha una «primera dona» al costat de les altres dones i no es fa cap distinció entre fills matrimonials i extramatrimonials en el repartiment de l'herència—ací tenim una imatge del matrimoni de parella front la qual, la forma matrimonial vàlida a Amèrica sembla estricta, però que no pot meravellar en el

segle XI entre un poble que en temps de Cèsar encara vivia en el matrimoni grupal.

La gens irlandesa (sept, la tribu es diu clainne, clan) es confirma i es descriu no tan sols en els antics codis jurídics, sinó també entre els juristes anglesos del segle XVII enviats amb la missió de convertir la terra dels clans en domini del rei anglès. La terra era fins a aquests darrers temps propietat comuna del clan o de la gens, en la mesura que no hagués sigut convertit en domini privat dels caps. Quan moria un membre de la gens, es desfeia per tant una llar, i el cap (caput cognationis l'anomenaven els juristes anglesos) feia un nou repartiment de la terra de tota la regió entre les llars restants. Això en general es faria segons les regles vigents a Alemanya. Encara avui es troben camps rurals—fa uns quaranta o cinquanta anys força nombrosos—repartits segons l'anomenat rundale. Els pagesos, parcers individuals de les terres anteriorment tingudes en comú per la gens i després robada pels conqueridors anglesos, pagen la renda segons el seu tros, però barreges les terres de conreu i de prats de tots els trossos, i les reparteixen segons la situació i en qualitat de «gewanne», com en diuen els del Mosel·la i cadascú rep la seua part en cada gewann; les terres d'aiguamolls i de prats són explotades en comú. No fa encara cinquanta anys es repartien de nou de tant en tant, moltes vegades anualment. La carta cadastral d'un d'aquests pobles-rundale s'assembla del tot a una comunitat rural alemanya del Mosel·la o del Hochwald. També en les «factions» |«faccions»| viu encara la gens. Els pagesos irlandesos sovint es divideixen en faccions, que aparentment es base en diferències del tot absurdes o sense sentit, del tot incomprendibles pels anglesos i no semblen tindre cap altre objectiu que les estimades i solemnes picabaralles d'una facció contra l'altra. Són reviviscències artificials, mostres pòstumes de les gentes dispersades, que testimonien el sentit gentil heretat a la seua manera. Contràriament sovint a altres llocs els membres de la gens encara viuen plegats en l'antic territori; així encara als anys trenta la gran majoria d'habitants dels comtat de

Monaghan tan sols tenien quatre cognoms, és a dir que procedien de quatre gentes o clans.¹⁶⁹

A Escòcia la caiguda de l'ordre gentil data de la derrota de l'aixecament del 1745. Quina anella d'aquest ordre representava especialment el clan escocès, és quelcom que encara continua per investigar; que, però, n'és una, és indubtable. En les novel·les de Walter Scott veiem viu aquest clan alt-escocès. És, diu Morgan,

«una imatge mestra excel·lent de la gens en la seua organització i en el seu esperit, un exemple fort del domini de la vida gentil en els gentils... En les llurs batalles i les llurs revenges de sang, en el repartiment de la terra segons els clans, en l'explotació comuna de la terra, en la fidelitat dels membres del clan envers el cap i entre ells trobam els trets de la societat gentil que es verifiquen a tot arreu... La descendència equival al dret patern, de forma que els fills de l'home romanen en el clan, mentre que els de la dona passen al clan del pare».

Què a Escòcia, però, hi dominava abans el dret matern, ho demostra el fet que en la família reial dels pictes, segons Beda, s'hi donava la successió femenina. Fins i tot s'havia mantingut un tros de la família punalua, tant entre els gal·lesos, com en els escocesos, fins a l'edat mitjana en el dret de la primera nit, que el cap del clan o el rei com a

169 A la quarta edició. Durant uns dies passats a Irlanda, m'he adonat de nou fins a quin punt el poble rural viu encara amb les concepcions de l'època gentil. El propietari de la terra, del qual n'és parcer el pagès, es considera encara com una mena de cap de clan, que administra la terra en interès de tothom, a qui el pagès paga tribut en forma de renda, però de qui ha de rebre assistència en cas de necessitat. I igualment tot benestant té el deure d'assistir als seus veïnes més pobres, quan es troben necessitats. Aquest ajut no és una almoïna, és allò que es correspon de dret als més pobres de part dels membres del clan més rics o del cap de clan. Hom comprèn les queixes del economistes polítics i juristes per la impossibilitat d'inculcar al pagès irlandès la noció de la propietat burgesa moderna; una propietat que únicament té drets, però cap obligació, no pot entrar en el cap dels irlandesos. Hom comprèn, però, també com els irlandesos, que de sobte han anat a caure a les grans ciutats angleses i americanes amb aquestes innocents concepcions gentils, enmig d'una població amb conviccions morals i jurídiques del tot diferents, es desorienten totalment en la moral i el dret, perden els límits i hagen de caure en una desmoralització massiva.

darrer representant dels anteriors marits comunitaris amb qualsevol muller podia exercir, si no era que s'havia comprat la redempció.^{2}

Que els alemanys fins a les migracions dels pobles s'organitzaven en gentes, és indubtable. No poden haver ocupat el territori entre el Danubi, el Rin, el Vístula i els mars del nord fins uns pocs segles abans de la nostra era; els cimbres i els teutons eren encara en plena migració, i els sueus no trobaren assentament gairebé fins l'època de Cèsar. D'ells diu Cèsar explícitament, que s'havien establert segons les gentes i els grups de parentiu (*gentibus cognationibusque*), i en boca d'un romà de la gens Júlia aquest mot *gentibus* té un significat determinat que no demana demostració. Això val per tots els alemanys; el propi assentament en les províncies romanes conquerides ^{3} sembla encara realitzat d'acord amb les gentes. En el dret públic alamà consta que el poble s'assentà en les terres conquerides al sud del Danubi segons els llinatges (*genealogiae*); *genealogia* s'empra completament en el mateix sentit que després la comunitat de marca o de poble. Recentment de Kowalewski ha arribat el parer que aquestes *genealogiae* foren les grans comunitats domèstiques, sota les quals es repartí la terra i de les quals es desenvoluparen més tard les comunitats rurals. El mateix es podria dir llavors de les *fara*, expressió amb la qual entre els burgundis i els longobards—per tant entre una tribu gòtica i una d'herminònica o alt-alemanya—designa força, si no genuïnament, el mateix que la *genealogia* en el codi alamà. això que realment resta és si era una gens o una comunitat domèstica, i cal encara estudiar-ho.

Els monuments lingüístics ens deixen el dubte de si tots els alemanys tenien una expressió comuna per la gens i quina. Etimològicament es correspon al grec *genos*, al llatí *gens*. el gòtic *kuni*, el mig-alt-alemany *künne*, i s'empren en el mateix sentit. S'origina dels temps del dret matern que el nom per *weib* |dona| derive de la mateixa arrel: grec *gyne*, eslau *zena*, gòtic *qvino*, antic nòrdic *kona*, *kuna*.—Entre els longobards i els burgundis troba, com s'ha dit, les *fara*, que Grim deriva d'una arrel hipotètica, *fisan*, engendrar. Si potser m'estimaria més la derivació més a l'abast de *faran*, *fahren* |viatjar|, migrar, caminar, com a denominació d'un grup força compate de parents que

integren un col·lectiu nòmada, denominació que en el curs d'una migració de molts segles, primer cap a l'est, després cap a l'oest, progresivament passa a designar la comunitat de llinatge.—A més tenim el gòtic sibja, l'anglo-saxó sib, l'antic alt-alemany sippia, sippa, parent. En nòrdic antic tan sols hi ha el plural sifjar, els parents; el singular tan sols com a nom d'una deessa, Sif.—I finalment hi ha encara una altra expressió a la «Cançó d'Hildebrand», on Hildebrand demana Hadubrand,

«qui és el teu pare entre els homes del poble... o quin llinatge és el teu» (eddo huêlihhes *cnuosles du sîs*).

Si hi ha hagut un nom alemany comú per la gens, en gòtic hauria sigut kuni; d'això en diu no tan sols la identitat amb les expressions corresponents de les llengües emparentades, sinó també la circumstància que d'ell derive el mot kuning, König |rei|, que originàriament significava cap de gens o de tribu. Sibja, Sippe, sembla fora de lloc, si més no sifjar en nòrdic antic significava no tan sols parentiu de sang, sinó també d'afinitat, i per tant com a mínim inclou els membres de *dues gentes*; per tant així no pot ésser la pròpia expressió de la gens.

Com entre els mexicans i els grecs, també entre els alemanys l'ordre de combat, tant en l'esquadró de cavalleria com en la columna en punta de la infanteria, s'organitzava segons corporacions gentils; quan Tàcit diu: segons famílies i parentius, s'explica aquesta expressió indeterminada pel fet que a la seua època la gens a Roma havia deixat feia molt d'ésser una unió viva.

És decisiu un fragment de Tàcit, on es diu: el germà de la mare considera el seu nebot com el seu fill, i qualcuns tenen el lligam de sang entre l'oncle i el nebot materns per més sagrat i estret que l'entre pare i fill, de forma que quan hom exigeix hostatges, el fill de germana ofereix una garantia més gran que el propi fill a qui el vol lligar. Ací tenim un tros viu de la gens organitzada segons el dret matern, i per tant originària, i que de fet caracteritza particularment

l'alemanya.¹⁷⁰ Si els membres d'aquestes gens oferien el propi fill com a penyora d'un compromís i queia com a víctima del trencament del pare, aquest se les arreglava tot sol. Però si era el fill de la germana, qui queia víctima, es violava el dret gentil més sagrat; el parent gentil més obligat que tots a la protecció del nen o del jove tenia la responsabilitat de la seua mort; o bé no se li permetia d'empenyorar-lo, o havia de mantindre el tracte. Si no tinguessen cap espurna de l'ordenament gentil entre els alemanys, n'hi hauria prou amb aquest fragment.^{4}

Encara més decisiu, perquè és uns 800 anys posteriors, és un fragment de la cançó en nòrdic antic de l'ocàs dels déus i de la caiguda del món, la «Völuspâ». En aquesta «profecia de la vident», on, com s'ha demostrat amb Bang i Bugge, s'hi barregen també elements cristians, es diu en la descripció de l'època de corrupció i perversió generals que du a la gran catàstrofe:

Broedhr munu berjask
munu *systrungar*
ok at bönum verdask,
sifjum spilla.

«Els germans es barallaran i s'assassinaran mútuament, seran *fills de germanes* qui destruiran la parentela».

Systrungr significa el fill de la germana materna, i que aquests obliden mútuament els lligams de sang, és pel poeta un crim encara

¹⁷⁰ Provenent dels temps del dret matern, la natura particularment estreta del lligam entre l'oncle matern i el nebot, que es troba en nombrosos pobles, tan sols la coneixen els grecs en la mitologia dels temps heroics. Segons Diodor (IV, 34) Meleagre assassina els fills de Testi, el germà de la seua mare Altea. Aquesta veu en aquest fet una violació tan imperdonable, que maleeix l'assassí, el seu propi fill, i li desitja la mort. «Els déus escoltaren, com ho relata, les seues súpliques i posaren fi a la vida de Meleagre». Segons el propi Diodor (IV, 44) desembarquen els argonautes sota Heracles a Tràcia i hi troben que Fineu impulsat per la seua nova esposa maltractava vergonyosament els seus dos fills concebuts per la seua difunta esposa, la Boreada Cleopatra. Però entre els argonautes també hi havia els Boreades, germans de Cleopatra, germans materns dels maltractats. Intervenien de seguida pels llurs nebots, els alliberen i assassinen els guardians.

pitjor que el delictes del fraticidi. El crim rau en el systrungar, que remarca el parentiu per la banda materna; si pre comptes d'això digués syskina-börn, fills o filles dels germans o germanes, o syskina-synir, fills de germans o germanes, la segona línia no suposaria vers la primera cap agreujament, sinó un cert alleujament. Per tant fins i tot en temps dels vikings, on apareix la «Völuspâ», el record del dret matern no s'havia esborrat encara a Escandinàvia.

A banda d'això el dret matern en l'època de Tàcit, si més no ^{5} entre els alemanys qui coneixia de més a prop ^{6} ja havia cedit al dret patern: els fills heretaven del pare, on no hi havia cap fill, el germà o l'oncle per part paterna o materna. L'admissió del germà matern en l'herència es vincula a la conservació del costum abans esmentat i prova a més com de jove era encara llavors el dret patern entre els alemanys. També fins ben entrada l'edat mitjana s'hi troben espurnes de dret matern. Llavors encara sembla que hom no tenia massa confiança en la paternitat, especialment entre els serfs; per tant quan un senyor feudal d'una ciutat reclamava un serf fugitiu, els calia a les ciutats com ara Augsburg, Basilea i Kaiserslautern que la servitud del fugitiu fos jurada per sis dels seus parents de sang més propers, i de fet exclusivament de la banda materna (Maurer, «Städteverfassung», I, S. 381).

Una resta addicional del dret matern abans d'extingir-se, la dóna la consideració gairebé inconcebible pels romans per part dels alemanys envers el gènere femení. Les joves de les famílies nobles es tenien pels ostatges més vinculants en els tractats amb els alemanys; el pensament que les llurs dones i filles poden caure presoneres i esclaves, els hi terrible i els esperona més que cap altra cosa l'empenta en el combat; hi veuen quelcom de sagrat i de profètic en la dona, escolten el seu consell també en els afers més importants, com a Valeda, la sacerdotessa brúctera del Lippe, l'ànima impulsora de tot l'aixecament batau, on Civilis al capdavant d'alemanys i belgues sacsejà tot el domini romà a les Gàl·lies. A la causa sembla indiscutible el domini de la dona; ella, juntament amb els ancians i els infants ha de fer certament també tota la feina, mentre l'home caça, beu o vagareja. Així ho diu Tàcit; però com que no diu qui

conrea el camp i declara determinantment que els esclaus tan sols lliuren tributs, i cap treball forçat, resulta que la massa d'homes adults devia fer la poca feina que el cultiu de la terra exigia.

La forma de matrimoni era, com ja s'ha dit abans, el matrimoni de parella en progressió contínua cap a la monogàmia. No era encara monogàmia estricta, ja que es permetia la poligínia dels caps. En general hom curava força la castedat de les noies (al contrari dels celtes), i igualment Tàcit parla amb un escalfor particular de la indissolubilitat del lligam matrimonial entre els alemanys. Tan sols l'adulteri de la dona dóna una base al trencament. Però els seus escrits hi deixen moltes llacunes i a més fan massa la impressió de mirall de virtut davant els llicenciosos romans. Quelcom és segur: mentre els alemanys foren cavallers virtuoses excepcionals en els llurs boscos, no els calgué gaire contacte amb el món exterior, per baixar al nivell de la resta d'homes mitjans europeus; la darrera espurna de rigidesa moral desaparegué en mig del món romà encara més aviat que la llengua alemanya. Hom ho llig ja a Gregori de Tours. Que en els originaris boscos alemanys no podia dominar la refinada exuberància de la sensualitat que a Roma, és evident, i per tant als alemanys els hi resten també en aquest sentit encara avantatges envers el món romà, sense que per això els hi haguem d'atribuir una temperança en les coses de la carn que mai ni enlloc ha dominat en tot un poble.

De l'ordenament gentil sorgeix l'obligació d'heretar tant les enemistats del pare com les relacions d'amistat; també el preu de rescat, la sanció per comptes de la revenja de sang per assassinat o lesions. Aquest preu de rescat, que encara no fa una generació es considerava una institució específicament alemanya, és ara comprovada entre centenars de pobles com una forma atenuada genèrica de l'ordre gentil en relació a la revenja de sang. La trobam, com el deure d'hospitalitat, entre d'altres en els indians americans; la descripció de l'hospitalitat segons Tàcit («Germania», c. 21) equival, gairebé en els detalls individuals, a la que dóna Morgan dels seus indians.

La disputa encesa i interminable de si els alemanys de Tàcit havien repartit definitivament ja o no les terres de conreu i com s'han d'interpretar els fragments corresponents, ja s'ha superada. D'ençà que s'ha demostrat el cultiu comú de les terres agrícoles mitjançant la gens i més tard per la comunitat familiar comunista, que Cèsar encara testimonia entre els sueus, i l'assignació conseqüent de la terra a famílies individuals amb nous repartiments periòdics gairebé en tots els pobles, d'ençà que s'ha comprovat que aquesta redistribució periòdica de les terres agrícoles a Alemanya s'ha mantingut fragmentàriament fins els nostres dies, no cal dir-hi cap més mot. Quan els alemanys passaren del conreu comunitari de la terra, que Cèsar atribueix explícitament als sueus (no s'hi donen entre ells camps repartits o privats, diu), al conreu individual amb redistribució anual dels camps en els 150 anys que el separen de Tàcit, això és realment prou progrés; la transició d'aquell estadi a la plena propietat privada de la terra durant aquell curt període de temps i sense cap interferència aliena suposa una simple impossibilitat. Llig per tant a Tàcit únicament allò que diu amb mots secs: canvien (o reparteixen de nou) la terra cultivada cada any, i resten a més prou terres comunes. Aquest és l'estadi de l'agricultura i de l'apropiació de la terra que es correspon amb l'ordenament gentil dels alemanys d'aleshores.^{7}

Deix inalterat el paràgraf anterior, tal com es troba en les edicions anteriors. Entretant la qüestió ha fet diverses voltes. D'ençà que Kowalewski (vegeu abans la p. 44) ha demostrat l'existència de la comunitat domèstica patriarcal, molt extesa, però no general, com a estadi intermedi entre la família comunista de dret matern i la moderna aïllada, ja no es qüestiona, com encara entre Maurer i Waitz, la propietat comuna o privada de la terra, sinó la *forma* de la propietat comuna. Que en temps de Cèsar entre els sueus no tan sols hi havia propietat comuna, sinó també cultiu comú en benefici comú, resta ja sense cap dubte. Si la unitat econòmica era la gens o la comunitat domèstica o un grup comunista de parentiu situat entre les dues, o bé si hi apareixen segons les condicions del sòl tots tres grups, és quelcom que encara es discutirà molt de temps. Ara, però,

sosté Kowalewski que la situació descrita per Tàcit no pressuposava la comunitat de marca o de poble, sinó la comunitat domèstica; a partir d'aquesta darrera més tard es desenvolupà com a conseqüència del creixement de la població, la comunitat de poble.

Segons això els assentaments dels alemanys en el territori que ocupaven en temps dels romans, així com del romà on posteriorment s'instal·laren, no consistien en pobles, sinó en grans comunitats familiars, integrades per diverses generacions, prenen una franja de terra per cultivar-la i feien servir els erms fronterers com a marca comuna amb els veïns. El fragment de Tàcit del bescanvi de les terres cultivades s'hauria d'entendre llavors de fet en el sentit agrònom: la comunitat rompria cada any una altra granja i deixaria els camps de l'any anterior en guaret o si no de nou com completament silvestres. Davant la migrada població que hi havia encara, sempre hi havia prou terra erma per fer innecessària qualsevol disputa per la possessió de la terra. Segles després, quan el nombre de caps de les llars assolí aital grau que l'economia comuna sota les condicions de producció d'aleshores ja no era possible, que es dissolgueren; els camps i prats fins llavors comuns s'haurien repartit de la forma coneguda entre les llars particulars que es constituïen, inicialment de forma temporal, posteriorment per sempre, mentre el bosc, el prat i les aigües restaven comuns.

Per Rússia sembla que aquest desenvolupament s'ha comprovat històricament del tot. Per Alemanya i en segona línia la resta de països germànics, no es pot negar que aquesta suposició aclareix millor en molts aspectes les fonts i resol més fàcilment les dificultats que fins l'actual, que retrau la comunitat rural fins a Tàcit. Els documents més antics, com ara el Codex Laureshamensis, s'aclareixen en general molt millor amb l'ajut de la comunitat domèstica que amb la comunitat de poble o marca. D'altra banda s'obren noves dificultats i noves qüestions per resoldre. Ací tan sols poden dur-la noves recerques; amb tot no puc negar que l'estadi intermig de la comunitat domèstic també té moltes probabilitats a favor seu per Alemanya, Escandinàvia i Anglaterra.

Mentre que a Cèsar els alemanys en part han arribat ja a assentaments sòlids per primera vegada, en part encara les cerquen, en temps de Tàcit ja duen un segle sencer de sedentarització; per tant l'avenç en la producció del sosteniment vital és indiscutible. Viuen en cases de blocs; la llur roba és encara originària dels boscos; un gran mantella de llana, pells d'animals, per les dones i caps roba interior de lli. La llur alimentació és de llet, carn, fruits silvestres i, com afegeix Plini, farines de civada (encara avui plat nacional cèltic a Irlanda i Escòcia). La llur riquesa consisteix en el bestiar: aquest però és de raça deficient, el boví és petit, de poca presència i sense banyes; els cavalls són petits ponis, i gens ràpids. La moneda és rara i poc emprada, únicament romana. L'or i la pla no es treballaven i no se'ls estimaven, el ferro era rar i sembla que si més no en les tribus del Rin i del Danubi gairebé únicament d'importació, i mai produït per ells. L'escriptura rúnica (imitació dels caràcters grecs o llatins) es coneixia tan sols com a escriptura secreta i s'emprava únicament en les pràctiques religioses. Les ofrenes humanes eren encara en ús. En breu, hi tenim un poble que acaba de passar de l'estadi intermig de la barbàrie a l'estadi superior. Mentre, però, les tribus amb frontera immediata amb els romans per la fàcil introducció dels productes industrials romans no desenvoluparen una indústria metal·lúrgica i tèxtil independents, se'n constituí una al nord-est, a la Mar Oriental, sense cap dubte. Les peces d'armament—una llarga espasa de ferro, una cota de malles, un elm d'argent, etc.—trobades als aiguamolls de Schleswig, juntament amb monedes romanes del segle II—i els objectes de metall alemanys dispersats per les migracions de pobles constitueixen un tipus de perfecció del tot particular, fins i tot quan originàriament imiten patrons romans. L'emigració al civilitzat imperi romà posaren fi a aquesta indústria pròpia, llevat d'Anglaterra. Com d'uniformement aparegué i evolucionà aquesta indústria, ho mostren per exemple els passadors de bronze; els de Burgúndia, de Romania, del litoral del Mar d'Azov podrien procedir del mateix obrador que els anglesos i suecs i són igualment d'origen indubtablement germànic.

A l'estadi superior de la barbàrie es correspon també l'ordenament. En general hi havia segons Tàcit el consell dels caps (principes), que decidia qüestions menors, però que preparava els més importants per decidir-los a l'assemblea popular; això mateix existeix en l'estadi inferior de la barbàrie, si més no entre els americans que coneixem, únicament per la gens, però no encara per la tribu o la lliga de tribus. Els caps (principes) es diferencien encara fortament dels comandants militars (duces), del tot com entre els iroquesos. Els primers viuen ja en part dels presents honoraris en ramats, gra, etc., dels membres de la tribu; són, com a Amèrica, majoritàriament triats de la mateixa família; la transició al dret patern afavoreix, com a Grècia i Roma, la conversió progressiva de l'elecció en un sistema hereditari i per tant la constitució d'una família noble en cada gens. Aquesta antiga noblesa tribal, per dir-ne així, desaparegué majoritàriament sota les migracions dels pobles o bé no gaire després. Els comandants militars eren triats sense considerar-ne el llinatge, simplement segons la capacitat. Tenien poc poder i havien d'actuar exemplarment; el poder disciplinari pròpiament dit en l'exèrcit l'atribueix Tàcit explícitament als sacerdots. El poder real resta en l'assemblea popular. El rei o cap de tribu presideix; el poble decideix —no: amb remor; sí: amb aclamació i dringar d'armes. És igualment l'assemblea judicial; s'hi presenten i s'hi resolen causes, s'hi decreten penes de mort, i de fet tan sols existeix la mort per la covardia, la traïció al poble i la luxúria contranatura. També en les gentes i d'altres subdivisions judica la col·lectivitat sota la presidència del cap, que, com en tot tribunal alemany originari, tan sols pot dirigir el procés i les investigacions; a tot arreu i des de sempre les sentències són de la col·lectivitat.

D'ençà dels temps de Cèsar s'havien constituït lligues de pobles; en algunes d'elles ja s'hi donaven reis; el comandament suprem de l'exèrcit, com entre els grecs i els romans, aspirava ja a la tirania i de tant en tant l'aconseguia. Ara, aquests afortunats usurpadors no eren de cap manera senyors sense límits; però començaven ja a trencar les cadenes de l'ordenament gentil. Mentre que abans els esclaus emancipats ocupaven una posició d'ordre inferior, ja que no podien

pertànyer a cap gens, aquests protegits sota els nous reis sovint assolien rang, riqueses i honors. Igualment passà després de la conquesta de l'imperi romà pels comandaments militars ara esdevinguts reis de grans terres. Entre els francs els esclaus i els emancipats del rei tenien un gran paper, primer a la cort, després a l'estat; en gran part la nova noblesa prové d'ells.

Una institució afavorí l'arribada de la reialesa: les mainades. Ja hem vist entre els pells-roges americans com al costat de l'ordenament gentil es formen societats privades per la realització de la guerra per compte propi. Aquestes societats privades ja eren entre els alemanys unions permanents. El comandant militar que s'hagués guanyat una fama s'envoltava d'una banda de joves ambiciosos, obligats a una fidelitat personal, com ell a tots. El comandant els mantenia i obsequiava, els ordenava jeràrquicament; una guàrdia personal i tropa disposada per expedicions curtes, un cos d'oficials competents per les més grans. Per febles que hages sigut aquestes mainades i per més que ho hagin hagut de demostrar després, com ara Odoacre a Itàlia, constitueixen amb tot ja l'embrió de la decadència de l'antiga llibertat popular i ho confiraren durant i després de les migracions dels pobles. Ja que primer afavorien l'arribada del poder reial. En segon lloc, però, tan sols es podien mantindre unides mitjançant guerres i saquejos continus. El saqueig esdevingué l'objectiu. Si el cap de la mainada no trobava res a l'entorn, se n'anava amb els seus homes a altres pobles, on hi hagués guerra i possibilitat de botí; els auxiliars alemanys que lluitaren en gran nombre sota la bandera romana fins i tot contra els alemanys, es componien en part d'aquestes mainades. Els landsquenets, vergonya i maledicció dels alemanys, hi tenia posada la primera pedra. Després de la conquesta de l'imperi romà aquests mainatges del rei constituïren al costat dels esclaus i romans de palau, el segon element principal de la noblesa posterior.

En general s'hi dona per tant en les tribus alemanyes confederades en pobles el mateix ordenament que es desenvolupa entre els grecs de l'època heroica i els romans de l'anomenat període monàrquic: l'assemblea popular, el consell de caps gentils, el comandant militar,

que ja aspira a un veritable poder reial. Era l'ordenament més perfecte que podia desenvolupar l'ordre gentil; era l'ordenament típic de l'estadi superior de la barbàrie. Quan la societat passà les fronteres dins les quals s'acomodava aquest ordenament, l'ordre gentil s'esfondrà, es destruí, i l'estat ocupà el seu lloc.

Variants textuais

follows: The same right - in North America it comes in the extreme northwest often forwards - applied also with the Russians, where the large princess Olga abolished it in the tenth century

{1} (1884) hi manca el següent text fins els mots: ací tan sols unes breus notes...

{2} (1884) segueix: el mateix dret—a Nord-amèrica arriba sovint des de l'extrem nord-oest—s'hi dona també entre els russos, on la gran princesa Olga l'aboleix en el segle desè.

The communist households body owner families, similarly the slawischen family municipalities in the Serbian-Croatian areas, existing in France, particularly in Nivernais and the Franche Comté up to the revolution, are likewise remainders of earlier gentiler organization. They became extinct not yet completely, one see e.g. with Louhans (Saône et Loire) still another quantity of large, peculiar built farmhouses with common central hall and sleep chambers of ring around, of several generations the same family inhabited

A França, particularment a Nivernais i al Franc-Comtat fins a la revolució, hi ha famílies que viuen en llars comunistes, similars a les comunitats familiars esclaves de les zones serbo-croates, que són igualment restes d'una organització més gentil anterior. No s'extingiren encara completament, hom veu per exemple a Louhans (Saône-et-Loire) encara una gran quantitat de masies de construcció peculiar amb una sala central comuna i dormitoris disposats en anell al voltant, on habiten diverses generacions de la mateixa família.

{3} El següent text fins el paràgraf: com entre els mexicans i els grecs... (S. 132) és de la versió ampliada d'Engels del 1891. El 1884 es llegia: existeixen encara segons les gentes. En el dret públic alama del segle VIII la genealogia té la mateixa constitució legal que la comunitat de marca; de forma que tenim un poble alemany, i de fet com ja els sueus, organitzat en llinatges, gentes, i on cada gens té assignada una àrea determinada. Entre els burgundis i els longobards la gens es diu fara, i la denominació dels membres de la gens (faramanni) s'empra en el dret públic burgundi com a sinònim de burgundi, en contraposició als ciutadans romans, que no eren inclosos naturalment en les gentes burgúndies. La divisió de la terra s'hi dona també a Burgúndia segons les gentes. Així es resol la qüestió dels faramanni, en la que s'hi han trencat el cap els juristes alemanys durant cent anys. Aquest nom fara per la gens difícilment es pot atribuir en general als alemanys, per bé que el trobam tant en un poble gòtic com en un altre de descendència herminònica (alt-alemanya). Les arrels lingüístiques emprades en alemany pel parentiu són força nombroses i s'usen igualment per expressions que indiquen una relació amb la gens.

{4} (1884) hi manca el següent text fins a la fi del paràgraf: a la resta hi havia el dret matern... (S. 134)

{5} (1884) hi manca: si més no

{6} (1884) hi manca: els més propers coneguts

{7} (1884) hi manca el següent text fins a la fi del paràgraf: mentre que a Cèsar... (S. 137)

VIII

La formació de l'estat dels alemanys

Els alemanys eren segons Tàcit un poble força nombrós. Una concepció aproximada de la grandària dels pobles individuals alemanys la trobam a Cèsar; dona el nombre dels usipeters i tèncters que apareixen a la riba esquerra del Rin de 180.000 caps, dones i criatures inclosos. Per tant uns 100.000 per cada poble individual¹⁷¹, ja més important, per exemple, que la del conjunt dels iroquesos en la llur època florida, on, sense arribar a 20.000 caps, foren el terror de tot el país, des dels grans llacs fins a Ohio i Potomac. Un sol d'aquests poble ocupa al mapa, quan consideram els establerts a les ribes del Rin, que ens són els més coneguts segons els escrits, i els agrupam, com a mitjana aproximada l'espai d'un districte governamental prussià, per tant uns 10.000 quilòmetres quadrats o 182 milles geogràfiques quadrades. La Germania Magna |Germània Gran| dels romans, però, fins al Vístula, comprén en nombres rodons 500.000 quilòmetres quadrats. En un nombre mitjà de caps dels pobles individuals de 100.000, s'esdevé que el nombre total per la Germania Magna resultaria de cinc milions; per un grup de pobles bàrbars un nombre considerable, per les nostres condicions—10 caps per quilòmetre quadrat o 550 per milla geogràfica quadrada—extremadament petit. D'això, però, no surt el nombre dels alemanys vius de llavors de cap manera. Sabem que els Càrpats fins a la boca del Danubi eren habitats per pobles alemanys de llinatge gòtic, bastarns, peuquins i altres, tan nombrosos que Plini en fa la cinquena tribu principal de tots els alemanys i que, ja a l'any 180 abans de la nostra aparegueren com a mercenaris del rei macedoni Perseu, encara en els primers anys d'August avançaren fins a la zona d'Adrianòpolis. Si els deixam tan sols en un milió, tenim que el

¹⁷¹ Aquest nombre obtingut es confirma mitjançant un fragment de Diodor sobre els celtes de Gàl·lia: «A Gàl·lia habiten nombroses poblacions d'importància desigual. Entre els més grans el nombre d'homes voreja els 200.000, entre els més petits 50.000». (Diodor Sícul, V, 25.) Per tant de mitjana 125.000; els pobles individuals gals són, pel llur estadi superior de desenvolupament, més nombrosos probablement que els alemanys.

nombre probable d'alemanys a l'inici de la nostra era seria si més no de sis milions.

Després de l'establiment a Germània la població s'ha d'haver engrandit amb una velocitat creixent; els avenaixòs industrials abans esmentats ho demostrarien per damunt de tot. Les troballes als aiguamolls d'Schleswig són, segons les monedes romanes corresponents, del segle III. En aquesta època domina per tant ja a la Mar Oriental una indústria metal·lúrgica i tèxtil perfeccionada, un comerç regular amb l'imperi romà i un cert luxe entre els més rics—tot espurnes d'una població més densa. En aquesta època, però, comença també la guerra ofensiva general dels alemanys a tota la línia del Rin, de la muralla fronterera romana i del Danubi, des de la Mar del Nord fins a la Mar Negre—prova directa de l'augment constant del nombre de la població que s'expandia. Tres-cents anys durà la lluita, durant la qual tot el llinatge principal dels pobles gòtics (amb excepció dels gots escandinaus i dels burgundis) es traslladà al sud-est i formà l'ala esquerra de la gran línia ofensiva, en el centre de la qual els alt-alemanys (herminons) avançaren per l'Alt Danubi i a l'ala dreta de la qual hi havia els isquevons, ara anomenats francs, pel Rin; als ingevons correspongué la conquesta de Britània. A la fi del segle V l'imperi romà, afeblit, dessagnat i indefens, restava obert a la penetració alemanya.

Èrem abans davant el bressol de l'antiga civilització grega i romana. Ara som davant el seu taüt. Per totes les terres de la conca mediterrània havia passat el fregall anivellador del domini mundial romà, i això al llarg de segles. Allà on el grec no oferí resistència, totes les llengües nacionals havien hagut de cedir a un llatí corromput; no s'hi donava cap diferència nacional, cap gal, iber, ligur, nòric més, tots eren romans. L'administració romana i el dret romà havien dissolt arreu els antics vincles de llinatge i per tant les darreres restes d'independència local i nacional. La nou vinguda romanitat no n'és cap substitut; no expressava cap nacionalitat, sinó tan sols la manca d'una nacionalitat. Els elements de les noves nacions hi eren a tot arreu; els dialectes llatins de les diferents províncies es diferenciaven més i més, les fronteres naturals, que

havien fet abans territoris independents d'Itàlia, Gàl·lia, Espanya, Àfrica, hi eren encara i s'hi feien també notar. Però en lloc no hi havia la força que pogués aplegar aquests elements en noves nacions; enlloc no hi havia encara una espurna de capacitat d'evolució, de resistència, menys encara de creació. La immensa massa humana d'un immens territori tenia tan sols un lligam, que la mantenia unida: l'estat romà, i aquest esdevingué amb el temps en el seu pitjor enemic i opressor. Les províncies havien negat Roma; la pròpia Roma esdevingué una ciutat provincial com les altres—privilegiada, però ja no dominadora, ni ja punt central de l'imperi mundial, ni tampoc més seu de l'emperador i del sots-emperador, que vivien a Constantinoble, Trèveris, Milà. L'estat romà esdevenia una màquina gegantina i complicada, exclusivament per l'expoliació dels sotmesos. Contribucions, serveis estatals i deures de tota mena carregaven la massa de la població fins a una misèria creixent; fins a fer-se insuportable, l'opressió cresqué per la pressió dels governadors, recaptadors, soldats. Ací arribà l'estat romà amb el seu domini mundial: basava el seu dret d'existència en el manteniment de l'ordre dins les fronteres i la protecció contra els bàrbars de fora. Però el seu ordre era pitjor que el desordre més profund, i els bàrbars contra els quals s'esforçava a protegir els ciutadans, els esperaven aquests com a redemptors.

La situació social no era menys desesperada. Ja d'ençà dels darrers temps de la república, el domini romà havia sortit a l'explotació implacable de les províncies conquerides; l'imperi no havia finalitzat aquesta explotació, sinó que al contrari la reforça. Com més s'enfonsava l'imperi, més alts es feien les contribucions i els serveis, i amb menys vergonya robaven i rapinyaven els funcionaris. Comerç i indústria no foren mai cosa dels romans dominadors de pobles; tan sols en l'anorreament de tothom havien excel·lit els d'abans i els de després. Tot el comerç que s'havien trobat i mantingut, s'enfonsà sota la pressió dels funcionaris; si encara restà res, fou en la part oriental, grega, de l'imperi, i resta fora de la nostra consideració. L'empobriment general, el retrocés dels bescanvis, de l'artesanía, de l'art, disminució de la població, caiguda de les ciutats, retrocés del

cap a un estadi inferior—aquest fou el resultat final del domini mundial romà.

L'agricultura, en tot el món antic la branca més destacada de la producció, ho fou de nou encara més que mai. A Itàlia, d'ençà de la fi de la República, ocupaven gairebé tot el territori immensos complexos d'explotació (latifundis), emprats de dues formes. O bé com a prats pel bestiar, on la població era substituïda per ovins o bovins, la cura dels quals tan sols requeria uns pocs esclaus. O com a vil·les, que ocupaven amb masses d'esclaus en el cultiu d'horts a gran escala, en part pel luxe del posseïdor, en part per proveir els mercats urbans. Els grans prats pel bestiar s'havien conservat i encara ampliat; les vil·les d'explotació i els llurs horts caigueren amb l'empobriment dels llurs posseïdors i la decadència de les ciutats. L'economia latifundista basada en el treball esclau ja no rendia; era, però, llavors l'única forma possible de gran agricultura. El petit cultiu era de nou l'única forma rendible. Una vil·la rera l'altra eren dividides en petites parcel·les i distribuïdes a parcers, que pagaven una suma determinada, o *partiarum*, més administradors que parcers, que obtenien la sisena part o tan sols la novena del producte anyal del llur treball. Predominantment, però, aquestes petites parcel·les agràries es lliuraven a colons, que per això pagaven una determinada contribució anual, esdevenien lligats i se'ls podia vendre amb la llur parcel·la; no eren de fet cap mena d'esclaus, però tampoc no eren lliures, no es podien casar amb lliures, i els llurs matrimonis no es consideraven del tot vàlids, sinó, com el dels esclaus, com simples unions (*contubernium*). Eren els precursors dels serfs mitjvals.

L'antic esclavatge era així superat. Ni ja al camp en la gran agricultura ni en les manufactures urbanes donaven un rendiment, que valgués la pena—el mercat pels llurs productes es tancava. La petita agricultura, però, i la petita artesania, a les quals la gegantina producció de l'època florida de l'imperi s'havia reduït, no tenien cap espai per a gaires esclaus. Tan sols pels esclaus domèstics i de luxe dels rics hi havia encara lloc en la societat. Però l'esclavatge en extinció era encara prou estès com per fer semblar tot treball productiu com un signe d'esclavatge, indigna de romans lliures—i

això ho era ja tothom ara. Per tant hi ha d'una banda un nombre creixent d'emancipats excedentaris, on els esclaus són una càrrega, i de l'altra el creixement dels colons, de lliures pidolaires (similars als poor whites dels estats ex-esclavistes d'Amèrica). El cristianisme és completament innocent de l'extinció progressiva de l'antic esclavatge. Durant segles participà en l'esclavatge en l'imperi romà i posteriorment no prohibí el comerç d'esclaus dels cristians, ni el dels alemanys del nord ni encara el dels venecians a la Mediterrània, ni tampoc del posterior comerç de negres.¹⁷² L'esclavatge ja no rendia, i per això morí. Però l'esclavatge moribund deixà darrera seu l'agulló enverinat en el rebuig del treball productiu dels lliures. Aquest fou el cul de sac on es perdé el món romà: l'esclavatge era impossible econòmica, el treball dels lliures era moralment rebutjat. L'un ja no podia ésser la forma fonamental de la producció social, i l'altra encara tampoc. Tan sols ho podia remeiar una revolució completa.

En les províncies no anava millor. La majoria de notícies que tenim són de Gàl·lia. Al costat dels colons s'hi donaven encara petits pagesos lliures. Contra els abusos de funcionaris, jutges i usurers es posaven sovint sota la protecció, el patronat d'un poderós; i de fet no foren tan sols individus que ho feien, sinó comunitats senceres, de forma que els emperadors del segle IV pronunciaren més d'una prohibició en contra. Però què els hi era als que cercaven protecció? El patró posava com a condició que li traspassassen la propietat dels llurs trossos de terra, i a canvia els assegurava l'usdefruit de per vida —un truc que la santa església seguí i imità ferventment en els segles IX i X per l'engrandiment del regne de déu i de les seues pròpies possessions agràries. Llavors certament, cap a l'any 475, el bisbe Salvià de Marsella encara lluità contra aquest robatori i conta que l'opressió dels funcionaris romans i dels grans terratinents havia esdevingut tan feixuga, que molts «romans» ja fugien a les zones ocupades pels bàrbars i els ciutadans romans allà establert no tenien més por a res que a passar de nou sota el domini romà. Que llavors

¹⁷² Segons el bisbe Liutprand de Cremona al segle X a Verdun, per tant al sacre imperi alemany, la branca principal de la indústria era la fabricació d'eunucs, que amb grans beneficis eren exportats a Espanya pels harems moros.

els pares com a conseqüència de la misèria venien els fills com a esclaus, ho demostra una llei decretada en contra.

Així, per haver alliberat els romans del llur propi estat, els bàrbars alemanys els prengueren dos teraixòs de tota la terra i se'ls repartiren. La divisió es féu segons l'ordenament gentil; davant el nombre relativament petit dels conqueridors quedaren franges força grans sense repartir, en part possessió de tot el poble, en part de les tribus i gentes individuals. En cada gens se sortejà la terra de conreu i de pastura entre les llars individuals a parts iguals; no sabem si amb el temps s'hi donaren nous repartiments, i en tot cas això es perdé aviat en les províncies romanes, i les parts individuals esdevingueren propietat privada inalienable, al·lous. Boscos i prats restaren sense repartir i en profit comú; aquest profit, així com la mena de conreu del sòl repartit era regulat segons els antics costums i els acords de la col·lectivitat. A mesura que la gens s'establia progressivament en els llurs pobles i alemanys i romans es barrejaven més i més, retrocedia el caràcter de parentiu del grup en bé del territorial; la gens es fonia en la comunitat de marca, on altrament encara sovint resten prou espurnes del parentiu originari dels membres. Així l'ordenament gentil, si més no en els països on es mantingué la comunitat de marca—França del Nord, Anglaterra, Alemanya i Escandinàvia—es transformà inadvertidament en un ordenament local i adoptà així la capacitat d'adaptació a l'estat. Però conservà amb tot el caràcter democràtic espontani que marca tot l'ordenament gentil, i en mantingué un tros fins i tot en la degeneració posteriorment imposada i així un arma a les mans dels oprimits, que viu fins els temps més recents.

Quan el vincle de sang es perdé avit, fou la conseqüència del fet que també en la tribu i en el poble sencer els seus òrgans degeneraren després de la conquesta. Sabem que el domini damunt els sotmesos és incompatible amb l'ordenament gentil. Això ho veiem en una gran mesura. Els pobles alemanys, senyors de les províncies romanes, havien d'organitzar aquesta conquesta llur. Però hom no podia integrar les masses romanes en les corporacions gentils ni tampoc dominar-les mitjançant això. Al capdavant de les corporacions

administratives romanes locals, existents encara al principi en bona part, calia que hom posàs un substitut en el lloc de l'estat romà, i aquest no podia ésser cap altre que el seu estat. Els òrgans de l'ordenament gentil s'hagueren de transformar en òrgans estatals, i això, per la pressió de les circumstàncies, força ràpidament. El representant més proper del poble conqueridor era, però, el comandant militar. La seguretat del territori conquerit de dins i de fora demanava el reforçament del seu poder. Havia arribat el moment de la transformació de la comandància en reialesa: així es féu.

Fixam-nos en el regne franc. Hi correspongué al poble victoriós dels salis no tan sols els amplis dominis estatals romans, sinó també encara totes les franges de terra encara no repartides com a possessió de les grans i petites comunitats territorials i de marca, especialment tots els complexos forestals més grans. això primer que féu el rei dels francs, convertit de simple comandant suprem de l'exèrcit en un veritable príncep territorial, fou convertir aquesta propietat nacional en bé reial, robar-ho al poble i lliurar-ho o deixar-ho a la seua mainada. Aquesta mainada, originàriament el seu seguici militar personal i la resta de sots-comandants de l'exèrcit, cresqué aviat no tan sols amb romans, és a dir gals romanitzats, que es feren imprescindibles per les seues nocions d'escriptura, ordenament, coneixement de les llengües territorials romàniques i de la llengua escrita llatina, com també del dret territorial, sinó també d'esclaus, serfs i emancipats, que formaren la seua cort i entre els qui triava els seus favorits. A tots aquests els lliurà primer trossos de les terres nacionals, després en la forma de beneficis, majoritàriament primer en vida del rei, i es posaren els fonaments d'una nova noblesa a expenses del poble.

Amb això no hi hagué prou. L'àmplia extensió del regne no es podia governar amb els mitjans de l'antic ordenament gentil; el consell dels caps, si no havia decaigut feia temps, tampoc no es podia reunir i fou aviat substituït per la cort permanent del rei; l'antiga assemblea popular restà per les aparences, però en tot cas fou més i més una simple assemblea de sots-comandants d'exèrcit i dels grans

nouvinguts. El pagesos lliures i propietaris de terres, la massa del poble franc amb les permanents guerres civils i de conquesta, aquestes especialment sota Carles el Gran, foren tan completament afeblides i enfonsades com abans els pagesos romans en els darrers temps de la república. Ells, que originàriament havien constituït l'exèrcit sencer i després de la conquesta de França en foren el nucli, eren a principis del segle IX tan empobrits, que amb prou feines un de cada cinc homes podia anar-hi. El lloc de l'exèrcit de pagesos lliures convocat directament pel rei l'ocupà un exèrcit aplegat amb els homes a servei dels grans nouvinguts, entre ells també pagesos sotmesos, els descendents dels qui no havien tingut anteriorment cap senyor més que el rei i abans cap, ni tan sols un rei. Sota els descendents de Carles s'esdevingué la ruïna de l'estament pagès franc per les guerres internes, afebliment del poder reial i la corresponent usurpació dels grans, als qui s'afegiren encara els comtes comarcals establerts per Carles i que aspiraven a fer hereditaris els càrrecs, i finalment per la incursió dels normands. Cinquanta anys després de la mort de Carles el Gran el regne franc restava indefens als peus dels normands, com quatre-cents anys abans l'imperi romà ho feia als peus dels francs.

I no tan sols era la importància exterior, sinó també el propi ordre social interior o gairebé millor, el desordre. Els pagesos lliures francs eren en una situació similar a la dels llurs predecessors, els colons romans. Arruïnats per la guerra i els saquejos, hagueren de posar-se sota la protecció dels grans nouvinguts o de l'església, ja que el poder reial era massa feble per protegir-los; però aquesta protecció calia comprar-la cara. Com abans els pagesos gals, hagueren de traspasar la propietat dels llurs trossos de terra al senyor protector i les mantenien sota formes diverses i variables en arrendament, però sempre a canvi de la prestació de serveis i favors; una vegada reduïts a aquesta forma de dependència, perderen de mica en mica també la llibertat personal; en poques generacions la majoria ja eren serfs. Com de ràpid es produí l'enfonsament de l'estament pagès lliure ho demostra el llibre cadastral d'Irminon de l'abadia de Saint-Germam-des-Prés, llavors prospera, i ara a París. En les àmplies possessions de

terra escampades llavors pels voltants d'aquesta abadia, s'hi trobaven encara en vida de Carles el Gran, 2.788 llars, gairebé totes franques amb noms alemanys. Entre ells 2.080 colons, 35 lites, 220 esclaus i tan sols 8 posseïdors lliures! La pràctica declarada implia per Salvià, segons la qual el senyor protector es feia cedir la propietat del tros de terra del pagès i la retornava de per vida únicament en usdefruit, esdevingué ara practicada arreu per l'església contra els pagesos. Els serveis personals, ara més i més habituals, tenien com a model les angàries romanes, serveis obligatoris a l'estat, com en els serveis dels membres de les marques alemanys per construir ponts i camins i altres objectius comuns. L'aparença per tant era que la massa de la població retornava de nou completament després de quatre-cents anys a l'inici.

Però això tan sols demostra dos aspectes; primer, que la constitució social i la distribució de la propietat en l'imperi romà decadent es corresponia plenament al nivell de la producció en l'agricultura i la indústria, i eren per tant inevitables; i segon, que aquest nivell de producció durant els següents quatre-cents anys ni havia davallat essencialment ni pujat tampoc essencialment, i per tant havia originat amb la mateixa necessitat la mateixa distribució de la propietat i les mateixes classes de població. La ciutat havia perdut en els darrers segles de l'imperi romà el seu domini anterior damunt el camp i en els primers segles del domini alemany no el recuperà. Això suposa un nivell de desenvolupament inferior tant de l'agricultura com de la indústria. Aquesta situació general produeix necessàriament grans terratinents dominadors i petits pagesos dependents. Com de poc era possible empeltar d'una banda l'economia latifundista romana amb esclaus i de l'altra el més recent gran cultiu amb treball prestat en aquesta societat ho demostren els enormes experiments de Carles el Gran, que passaren, però, gairebé desapercibuts amb les famoses vil·les imperials. Foren continuats tan sols pels monestirs i eren tan sols fructífers per ells; els monestirs foren corporacions socials anormals, basats en el celibat; podien realitzar obres excepcionals, però per això mateix restaven també excepcions.

I tot i així, hom durant aquests quatre-cents anys avançà de nou. Trobam també a la fi gairebé les mateixes classes principals de nou que al principi, però amb tot esdevingueren uns altres els homes que constituïen aquestes classes. Havia desapareguda l'antic esclavatge, desapareguts els lliures empobrits i pidolaires, que refusaven el treball com esclau. Entre els colons romans i els nous sotmesos s'hi trobava el pagès franc lliure. El «record inútil i l'esforç va» de la romanitat decadent eren morts i soterrats. Les classes socials del segle novè s'havien format, no de la corrupció d'una civilització que s'ensorrava, sinó dels dolors del part d'una de nova. La nova generacions, tant senyors com sirvents, era una generació d'home, en comparació amb els seus predecessors romans. La relació dels terratinents poderosos i dels pagesos sirvents, que per aquests havia sigut la forma inevitable de la caiguda de l'antic món, era ara per cadascú el punt d'inici d'un nou desenvolupament. I després, per improductius que semblen també aquests quatre-cents anys, deixaren un gran producte: les nacionalitats modernes, la nova organització i constitució de la humanitat europea occidental per les generacions venidores. Els alemanys havien reviscolat de fet Europa, i per això no acabà la dissolució dels estats del període alemany amb una subjugació normanda-sarraïna, sinó amb una construcció dels beneficis i proteccions (encomanacions) que dugué al feudalisme ^{1} i amb un creixement de la població tan poderós, que amb prou feines dos-cents anys més tard les fortes sagnies de la croades se suportaren sense problemes.

Quin fou, però, el misteriós mitjà màgic amb el qual els alemanys inspiraren a l'Europa moribunda una nova força vital? Fou un poder meravellós innat al llinatge nacional alemany, com ens prediquen els nostres historiadors xovinistes? De cap manera. Els alemanys foren, particularment llavors, una tribu ària dotada de moltes qualitats i en ple desenvolupament vital. Però no foren les llurs propietats nacionals específiques allò que ha rejuenit Europa, sinó simplement la llur barbàrie, el llur ordenament gentil.

La llur capacitat i valor personals, el llur sentit de la llibertat i l'instint democràtic, que veia en tots els afers públics els seus propis

afers, en breu, totes les propietats que el romà havia abandonat i les úniques capaces de formar del llot del món romà nous estats i de fer créixer noves nacionalitats—què eren sinó els trets característics dels bàrbars de l'estat superior, fruit del seu ordenament gentil?

Quan modelaren la forma antiga de la monogàmia, alleujaren el domini masculí en la família, donaren a la dona una posició superior a la coneguda en el món clàssic, què els capacitava per fer-ho, sinó la llur barbàrie, els llurs usos gentils, l'herència encara viva dels temps del dret matern?

Quan si més no en tres dels països més importants, Alemanya, França del Nord i Anglaterra, salvaren un tros del genuí ordenament gentil en la forma de les comunitats de marques i les empeltaren en l'estat feudal i per tant donaren a la classe oprimida, els pagesos, fins i tot sota la servitud més feixuga de l'edat mitjana, una comunitat local i un mitjà de defensa, com no s'hi troba del tot ni als antics esclaus ni als moderns proletaris—a què es degué sinó a la llur barbàrie, al llur sistema d'assentaments segons el llinatge, exclusivament bàrbar?

I finalment, quan pogueren perfeccionar i fer exclusiva la forma de subjecció més lleu, ja emprada en la pàtria, en la qual ja s'hi havia convertit l'esclavatge en l'imperi romà; una forma que, com Fourier remarcar per primera vegada, als subjugats els donava el mitjà d'alliberar-se progressivament *com a classe* (fournit aux cultivateurs des moyens d'affranchissement *collectif et progressif* |fonrí als cultivadors mitjans d'emancipació *col·lektiva i progressiva*|); una forma que així se situa per damunt de l'esclavatge, on sols era possible l'emancipació individual i sense transició (l'abolició de l'esclavatge per una rebel·lió victoriosa no es coneix en l'antiguitat)—mentre que de fet els serfs de l'edat mitjana aconseguïen de mica en mica la llur emancipació com a classe—, a què ho hem d'agraïr sinó a la llur barbàrie, en virtut de la qual no havien arribat encara a un esclavatge perfecte ni a l'antic esclavatge del treball ni tampoc a l'esclavatge domèstic oriental?

Tota la força i l'energia vitals que els alemanys implantaren en el món romà, era barbàrie. De fet són tan sols els bàrbars els capaaixòs de retenir un món que pateix la caiguda de la civilització. I l'estadi superior de la barbàrie a què arribaren i en què es formaren els alemanys abans de les migracions dels pobles, fou precisament el més vàlid per aquest procés. Això ho aclareix tot.

Variants textuais

{1} (1884) acaba ací el paràgraf

IX

Barbàrie i Civilització

Hem seguit ara la dissolució de l'ordenament gentil en tres grans exemples individuals, els grecs, els romans i els alemanys. Estudiam com a conclusió les condicions econòmiques generals, que minaren ja l'organització gentil de la societat a l'estadi superior de la barbàrie i la bandejaren del tot amb l'entrada de la civilització. Ens hi serà igualment necessari el «Capital» de Marx com el llibre de Morgan.

Apareguda amb l'estadi intermedi, perfeccionada en l'estadi superior del salvatgisme, la gens s'erigeix, d'acord amb allò que ens participen les nostres fonts, en la llur època florida en l'estadi inferior de la barbàrie. En aquest estadi de desenvolupament començam per tant.

Hi trobam, on ens hauran de servir com a exemple els pells-roges americans, l'ordenament gentil completament format. Una tribu s'ha dividit en diverses gentes, majoritàriament dues ^{1}; aquestes gentes originàries donen lloc amb l'augment del nombre de la població cadascuna a diverses gentes filles, respecte les quals la gens mare apareix com a fratria; la mateixa tribu es divideix en diverses tribus, en cadascuna de les quals retrobam en gran mesura les antigues gentes; una lliga inclou, si més no en casos individuals, les tribus emparentades. Aquesta simple organització satisfà plenament les condicions socials que l'han originada. No és més que una agrupació espontània, en posició de resoldre tot conflicte que puga aparèixer dins la societat així organitzada. Vers l'exterior la guerra fa igual; pot acabar amb l'anihilació de la tribu, però mai no la posa sota el seu jou. Això és la grandesa, però també la limitació de l'ordenament gentil, que no té cap lloc pel domini ni per la submissió. Cap a dins no s'hi dóna encara cap diferència entre drets i deures; la qüestió de si la participació en els afers públics, la revenja de sang o la seua expiació, són un dret o un deure, no existeix per l'india; li semblaria igual d'absurda com la següent: menjar, dormir, caçar, són un dret o

un deure. Igualment tampoc no s'hi pot trobar la divisió de la tribu i de la gens en classes diferents. I això ens du a la recerca de la base econòmica de la situació.

La població és extremadament migrada: densificada únicament al lloc de residència de la tribu, al voltant del qual es troba primer en un cercle ampli del terreny de caça, després el bosc de protecció neutral, que la separa de les altres tribus. La divisió del treball és merament espontània; existeix tan sols entre els dos sexes. L'home fa la guerra, va a caçar i pescar, forneix els elements nodridors i les eines de treball necessària. La dona cura de la llar i de l'elaboració dels aliments i la roba, cuina, fila, cus. Cadascú dels dos és senyor del seu territori: l'home en el bosc, la dona en la casa. Cadascú és propietari de les eines de treball que fabrica i empra: l'home de les armes, de les eines de la caça i la pesca, la dona dels estris domèstics. El manteniment de la llar és comunistes per diverses, sovint moltes, famílies.¹⁷³ això que es fa o s'utilitza en comú, és propietat comuna: la casa, l'hort, la canoa. Per tant ací, i encara tan sols ací, s'hi dona la «propietat treballada» atribuïda per juristes i economistes a la societat civilitzada, el darrer pretext legal enganyós damunt el qual recolza encara l'actual propietat capitalista.

Però els homes no resten arreu en aquest estadi. A Àsia troben bèsties que es deixen domesticar i criar. La femella del búfal salvatge s'havia de caçar, mentre que la domesticada ofería anualment un vedell i a més llet. Un nombre de tribus més avançades—aris, semites, potser també ja turanis—feren primer de la domesticació, i després tan sols de la cria i manteniment del bestiar la llur branca principal del treball. Les tribus ramaderes se separaren així de la massa restant de bàrbars: *la primer gran divisió social del treball*. Les tribus ramaderes no tan sols produïen més, sinó també mitjans de vida diferents que els de la resta de bàrbars. No tan sols els avantatjaven en llet, productes làctics i carn en quantitats més grans, sinó també en pells, llana, pèl de cabra, i fils i teixits que

¹⁷³ Particularment al litoral nord-occidental d'Amèrica, vegeu Bancroft. Entre els haïdes de l'Illa de la Reina Carlota es troben llars de fins a 700 persones sota un sostre. Entre els nutques tribus senceres viuen sota un sostre.

augmentaven amb la quantitat de matèria primera. Així esdevingué possible un bescanvi regular per primera vegada. En els estadis anteriors tan sols es podien donar bescanvis eventuals; una habilitat particular en la fabricacions d'armes i d'eines pot dur a una divisió del treball provisional. Així s'han trobat restes indubtables de tallers d'eines de pedra de les èpoques posteriors de l'edat de pedra en nombrosos llocs; els artesans que d'aquesta forma exercien la llur habilitat, treballaven probablement com encara els artesans permanents de les comunitats gentils indïanes, per retribució de la comunitat. En cap cas no podia existir en aquest estadi cap altre bescanvi que dins la tribu, i aquest restava com una situació excepcional. Ací, contràriament, després de la diferenciació de les tribus ramaderes, trobam totes les condicions òptimes per un bescanvi entre els membres de les diferents tribus, que el formaren i consolidaren com una institució regular. Originàriament el bescanvi de tribu amb tribu, tenia lloc a través dels caps gentils respectius; com, però, els ramats començaren a passar a propietat particular {2}, l'intercanvi individual dominà més i més i esdevingué finalment l'única forma. L'article principal, però, que les tribus ramaderes lliuraven a canvi als llurs veïns, era bestiar; el bestiar esdevingué la mercaderia en la qual s'avaluaven totes les altres mercaderies i que s'acceptava de bon cor en bescanvi de totes—en breu, el ramat prengué la funció monetària i de fet les prestacions monetàries ja en aquest estadi. Amb aquesta necessitat i rapidesa es desenvolupà ja en el començament del bescanvi de mercaderies el requeriment d'una mercaderia-monedà.

L'horticultura, probablement desconeguda pels bàrbars asiàtics de l'estadi inferior, s'hi generalitzà posterior, en l'estadi intermig, com a precursors del conreu del camp. El clima dels antiplans turànics no permet cap vida ramadera sense provisions de forratge per al llarg i dur hivern; el conreu de pastures i el cultiu de camps de gra hi era per tant una condició. El mateix val per les estepes del nord de la Mar Negra. Primer es guanyà el cultiu de gra pel ramat, i aviat també per l'alimentació humana. La terra conreada restà encara com a propietat de la tribu, inicialment en ús de la gens, posteriorment d'aquesta a les

comunitats domèstiques, i finalment ^{3} als particular; podien tindre-hi drets de possessió, però tampoc més que això.

Dels avenaixòs industrials d'aquest període n'hi ha dos de particularment importants. El primer és el teler, el segon la fosa de minerals i el treball dels metalls. Coure i estany i el bronze, aliatge de tots dos, foren de llarg els més importants; el bronze oferia eines i armes útils, però no podia substituir les eines de pedra; això fou possiblement únicament amb el ferro, i el ferro hom no el sabia encara obtindre'n. Or i argent es començaren a emprar joies i ornaments, i ja tenien un valor alt en relació al coure i el bronze.

L'enfortiment de la producció en totes les branques—ramaderia, agricultura, artesanía domèstica—donà a la força de treball humana la capacitat de generar un producte més gran que el necessari pel seu manteniment. Enfortí igualment la quantitat de treball diari que pertocava a cada membre de la gens, de la comunitat domèstica o de la família individual. Esdevingué valuosa l'entrada de nova força de treball. La guerra l'oferia: els presoners de guerra es transformaren en esclaus. La primera gran divisió social del treball, amb el seu enfortiment de la productivitat del treball, per tant de la riquesa, i amb la llur ampliació dels camps de producció, sota les condicions generals històriques vigents, dugué necessàriament a l'esclavatge. De la primera gran divisió social del treball sorgí la primera gran divisió de la societat en dues classes: senyors i esclaus, explotadors i explotats.

Com i quan els ramats passaren de possessió comuna de la tribu o de la gens a propietat dels caps de família individuals, no ho sabem fins ara. S'ha d'haver fet, però, essencialment en aquest estadi. Amb els ramats ara i la resta de noves fonts de riquesa arribà una revolució en la família. Els ingressos eren sempre cosa de l'home, els mitjans per produir els ingressos eren de la seua propietat. Els ramats eren els nous mitjans d'ingrés, la llur domesticació inicial i la cria posterior la seua feina. Li pertanyia per tant el bestiar, i les mercaderies i esclaus obtingudes pel bescanvi de bestiar. Tots els excedents que oferien els ingressos, pertocaven a l'home; la dona en gaudia, però no tenia cap

part en la propietat. El guerrer i caçador «salvatge» ocupava a la casa un segon lloc, després de la dona; el pastor «més suau», orgullós de la seua riquesa, es féu amb el primer lloc i féu retrocedir la dona al segon. I ella no es podia queixar. La divisió del treball en la família havia regulat el repartiment de la propietat entre l'home i la dona; continuava igual; i amb tot havia capgirat ara les relacions domèstiques, bàsicament perquè la divisió del treball fora de la família havia esdevinguda una altra. La mateixa causa inicial que assegurava a la dona el seu anterior domini a casa: la seua restricció al treball domèstic, aquesta mateixa causa assegurava ara el domini de l'home a casa: el treball domèstic de la dona es pal·lidia ara al costat del treball productiu de l'home; aquest ho era tot, aquell un apèndix sense importància. Ací es manifesta ja que l'alliberament de la dona, la seua igualació amb l'home, és i resta impossible mentre la dona siga exclosa del treball social productiu i reste limitada al treball privat domèstic. L'alliberament de la dona serà possible quan aquesta pugua participar en la producció a escala gran i social i el treball domèstic tan sols l'ocupe encara en una mesura sense importància. I això tan sols ha esdevingut possible mitjançant la gran indústria moderna, que no tan sols permet el treball de la dona a un pla més gran, sinó que l'exigeix formalment, i tendeix a convertir més i més el treball domèstic privat en una indústria pública.

Amb el domini de fet de l'home en la casa queia la darrera limitació al seu domini total. Aquest domini total es confirmà i consolidà mitjançant l'enderrocament del dret matern, la introducció del dret patern, la transició progressiva del matrimoni de parella en monogàmia. Així, però, produí una esquerda en l'antic ordre gentil; la família individual esdevenia un poder i s'aixecà amenaçadora contra la gens.

El proper pas ens du a l'estadi superior de la barbàrie, el període, on tots els pobles cultes passen per la llur època heroica: l'època de l'espasa de ferro, però també de la rella i de la destal de ferro. El ferro féu servei als homes, fou la darrera i més important de les matèries primeres, que han jugat un paper històricament transformador, la darrera fins a la patata. El ferró obrí la porta a

l'agricultura en extensions més grans, la rompuda de franges boscoses més àmplies; donà a l'artesà eines d'un tremp i tall que cap pedra ni cap altre metall conegut resistia. Tot això progressivament; el primer ferro fou sovint encara més tou que el bronze. Així les armes de pedra desapareixen tan sols amb el temps; no tan sols a la «Cançó d'Hildebrand», sinó també encara a Hastings l'any 1066 apareixen encara destrals de pedra en el combat. Però el progrés es fa ara indeturable, menys interromput i més ràpid. La ciutat encerclada amb murs, torres i merlets de pedra, amb cases de pedra o de maò esdevingué la seu central de la tribu o la lliga de tribus; un poderós avenç en l'art de la construcció, però també un signe d'un perill i d'una necessitat de protecció creixents. La riquesa creixia ràpidament, però com a riquesa individual; els telers, la metal·lúrgia i els altres oficis més i més diferenciats adquiriren una versatilitat i perfeccionament enfortits de la producció; l'agricultura oferia al costat del gra, llegums i fruita i ara també oli i vi, que hom havia après a elaborar. Una activitat tan versàtil ja no podia realitzar-la un individu; la *segona gran divisió del treball* arribà: l'artesania es diferencià de l'agricultura. L'enfortiment constant de la producció i amb ell de la productivitat del treball elevà el valor de la força de treball humana; l'esclavatge, en l'estadi anterior encara inicial i esporàdic, es féu ara un component essencial del sistema social; els esclaus deixen d'ésser un simple ajut, i es duen a dotzenes a treballar en el camp i en els tallers. Amb la divisió de la producció en dues grans branques principals, agricultura i artesania, apareix la producció dirigida al bescanvi, la producció de mercaderies; amb ella el comerç, no tan sols interior i dins les fronteres tribals, sinó també ja marítim. Tot això, però, encara força subdesenvolupat; els metalls nobles comencen a imposar-se en general com a mercaderia monetària, però encara sense encunyar, tan sols bescanviat encara sense marca d'acord amb el pes.

La diferència de rics i pobres aparegué al costat de la de lliures i esclaus—amb la nova divisió del treball, una nova divisió de la societat en classes. Les diferències de possessió dels caps de família individuals fan esclatar arreu l'antiga comunitat domèstica

comunista, on encara s'hi havia mantingut; amb ella el conreu comú del camp en profit d'aquesta comunitat. La terra agrícola es reparteix primer temporalment entre les famílies individuals, després per sempre en usdefruit, la transició a la completa propietat privada es realitza sempre progressivament i paral·lelament amb la transició del matrimoni de parella a la monogàmia. La família individual comença a esdevindre la unitat econòmica de la societat.

La població més densa necessita una unió més àmplia tan a dins com a fora. La lliga de tribus emparentades esdevé arreu una necessitat; aviat també ja la llur barreja, i per tant la barreja dels territoris tribals separats en un territori comú del poble. El comandant militar del poble—rex, basileus, thiudans—es fa un càrrec indispensable i permanent. L'assemblea popular apareix allà on no existia encara. El comandant militar, el consell, l'assemblea popular formen els òrgans d'una democràcia militar desenvolupada a partir de la societat gentil. Militar—ja que la guerra i l'organització per la guerra esdevenen ara funcions regulars de la vida del poble. Les riqueses dels veïns estimulen la cobdícia dels pobles, en els quals l'adquisició de riqueses és ja un dels primers objectius vitals. Són bàrbars: robar els resulta més fàcil i fins i tot més honorable que treballar. La guerra, duta a terme abans per revenges de greuges o per ampliar un territori esdevingut insuficient, es fa ara pel simple robatori, una font permanent d'ingressos. No debades s'alcen murs amenaçadors al voltant de les noves ciutats fortificades: en les llurs tombes s'obre la troba de l'ordenament gentil, i llurs torres entren ja en la civilització. I igualment passa a l'interior. Les guerres d'expoli eleven el poder tant del comandant suprem de l'exèrcit com dels sots-comandants; l'elecció dels successors en les mateixes famílies esdevé en una mesura progressiva, especialment d'ençà de la introducció del dret patern, un dret hereditari primer tolerat, després reclamat i finalment usurpat; s'hi posen els fonaments de la reialesa i de la noblesa hereditàries. Així es desprenen els òrgans de l'ordenament gentil progressivament de les llurs arrels en el poble, en la gens, la fratria, la tribu, i tot l'ordenament gentil es transforma en el seu contrari: d'una organització de tribus per ordenar lliurement els llurs

propis afers a una organització de saqueig i d'opressió dels veïns, i conseqüentment esdevenen els llurs òrgans d'eines de la voluntat popular en òrgans independents de domini i d'opressió contra el propi poble. Això, però, no hauria sigut possible, si l'afany de riqueses dels membres de la gens no els hagués dividit en rics i pobres, si «la diferència de propietat dins la pròpia gens no hagués transformat la unitat d'interessos en l'antagonisme dels membres de la gens» (Marx) i si l'expansió de l'esclavatge no hagué començat a fer considerar el treball per guanyar-se la vida com una activitat esclavitzadora, més deshonrosa que el robatori.

Així arribam al llindar de la civilització. S'obre amb un nou avenç de la divisió del treball. En l'estadi inferior els homes produeixen tan sols per les pròpies necessitats; els bescanvis que s'hi donaven eren aïllats, corresponents únicament a un cas d'excedent fortuït. En l'estadi intermedi de la barbàrie trobam entre els pobles ramaders ja en possessió de bestiar, que davant una determinada grandària del ramat ofereixen un excedent per damunt de les pròpies necessitats, igualment que una divisió del treball entre els pobles ramaders i les tribus properes sense ramats, i per tant dos estadis de producció coincidents i diferenciats i així les condicions d'un bescanvi regular. L'estadi superior de la barbàrie ens ofereix una divisió del treball més àmplia entre l'agricultura i l'artesania, per tant de la producció d'una part creixent dels productes del treball dirigida al bescanvi, i per tant l'ascens del bescanvi entre els productors individuals a una necessitat vital de la societat. La civilització referma i enforteix totes aquestes divisions del treball existents, especialment a través de l'agreuament de l'oposició de la ciutat i del camp (amb la qual la ciutat pot dominar econòmicament el camp, com en l'antiguitat, o també el camp la ciutat, com en l'edat mitjana), i hi afegeix una tercera divisió del treball, pròpia d'ella i d'importància decisiva: origina una classe que ja no es dedica a la producció, sinó tan sols al bescanvi dels productes —els *mercadors*. Tots els antecedents anteriors de la formació de classes es relacionaven encara exclusivament amb la producció; dividien els individus en la producció en dirigents i realitzadors o

sinó en productors a un pla més gran o més petit. Hi apareix per primera vegada una classe que, sense prendre part en la producció, conquereix la direcció de la producció en general i sotmet econòmicament els productors; es fa intermediari indispensable entre dos productors i els explota alhora. Sota el pretext d'estalviar als productors els problemes i riscos del bescanvi i d'ampliar la venda dels llurs productes fins a mercats allunyats, per tal d'esdevindre la classe més tult de la població, es forma una classe de paràsits, de veritables sangoneres socials, que com a paga d'unes prestacions realment força minses es reserva el millor de la producció aliena del país, aplega ràpidament enormes riqueses i la conseqüent influència social, i justament per això durant el període de la civilització se li atorguen nous honors i un domini com més va més gran de la producció, fins que finalment també forneix el seu propi producte—les crisis comercials periòdiques.

En el nostre estadi de desenvolupament present el jove sector comercial no té encara cap noció de les grans coses que li esperen. Però s'hi forma i es fa indispensable, i amb això n'hi ha prou. Amb ella, però, es forma la *moneda metàl·lica*, la moneda encunyada, i amb els diners metàl·lics un nou mitjà del domini dels no-productors damunt els productors i la seua producció. La mercaderia de mercaderies, que inclou amagades totes les altres mercaderies, es descobria, el mitjà màgic que es pot transformar a voluntat en qualsevol cosa desitjable i desitjada. Qui la tenia, dominava el món de la producció, i qui la tenia abans que tothom? El mercader. En la seua mà el culte dels diners s'assegurava. S'esforçà per això que quedés clar que totes les mercaderies, i per tant tots els productors de mercaderies, havien d'agenollar-se en adoració dels diners. Demostrà pràcticament que totes les altres formes de riquesa no eren més que un simple reflex davant aquesta encarnació de la riquesa com a tal. Mai el poder dels diners ha entrat amb aquesta cruesa i força originàries com en aquest seu període de joventut. Després de la compra de mercaderies amb diners arribà el préstec monetari, i amb aquest l'inerès i l'usura. I cap legislació d'una època posterior no llença el deutor tan despietadament i sense remei als peus de l'usurer

empobridor com l'antiga atenesa i l'antiga romana—i totes dues sorgiren espontàniament, com a drets consuetudinaris, sense cap altre imperatiu que l'econòmic.

Al costat de les riqueses en mercaderies i esclaus, al costat de la riquesa monetària apareix ara també la riquesa en possessió de terres. El dret de possessió de les parcel·les assignades originàriament als individus per la gens o la tribu s'havia refermat ara fins el punt que aquestes parcel·les els pertanyien com a propietat hereditària. Allò que en els darrers temps desitjaven per damunt de tot era alliberar-se del dret de la comunitat gentil damunt les parcel·les, que per ells era una cadena. Es lliuraren de la cadena—però aviat també de la nova propietat agrària. La propietat plena i lliure de la terra no volia dir tan sols la possibilitat de posseir terra sense terminis ni límits, sinó també la possibilitat d'alienar-la. Mentre la terra fou propietat gentil no existia aquesta possibilitat. Quan, però, el nou propietari agrari es lliurà finalment de la cadena de la propietat superior de la gens i de la tribu, trencà també el lligam que fins llavors l'unia indissolublement a la terra. això que això suposava li ho aclariren els diners inventats juntament amb la propietat privada de la terra. La terra podia esdevindre ara una mercaderia, que hom venia i hipotecava. Quan fou introduïda la propietat de la terra, també ja s'inventà la hipoteca (vegeu Atenes). Com l'heterisme i la prostitució seguien la monogàmia, així ara la hipoteca segueix la propietat de la terra. Volien la plena, lliure i alienable propietat de la terra, ara la tenen—tu l'as voulu, George Dandin! |Ho has volgut, George Dandin!|

Així amb l'expansió del comerç, els diners i l'usura, la propietat de la terra i la hipoteca, la concentració i centralització de la riquesa en mans d'una classe poc nombrosa s'accelerà, al costat de l'empobriment reforçat de les masses i l'enfortiment de la quantitat de pobres. La nova aristocràcia de la riquesa, en la mesura que ja no coincidia amb l'antiga noblesa tribal, la desplaçà finalment a darrer terme (a Atenes, a Roma, entre els alemanys). I al costat d'aquesta diferenciació de lliures en classes segons la riquesa, es produí

particularment a Grècia un augment inaudit del nombre d'esclaus¹⁷⁴, el treball forçat dels quals constituí el fonament damunt el qual s'edificà tota la societat.

Vegem ara altament que s'esdevingué sota aquesta transformació social de l'ordenament gentil. Davant els nous elements, originats sense la seua intervenció, resta impotent. Les llurs precondicions eren que els membres d'una gens, o bé d'una tribu, visquessin en un mateix territori, que habitaven exclusivament. Això havia desaparegut feia temps. Arreu s'havien barrejat gentes i tribus, arreu vivien esclaus, protegits, forasters barrejats entre els ciutadans. El sedentarisme, que no s'aconseguí fins a la fi de l'estat intermedi de la barbàrie es trencava una vegada i una altra pels canvis de població generats comerç, la recerca de guanys i els bescanvis de terres. Els membres de les corporacions gentils no podien ja reunir-se en defensa dels llurs afers comuns; tan sols coses poc importants, com les festivitats religioses, es mantenien encara. Al costat de les necessitats i interessos, en protecció dels quals es convocaven i actuaven les corporacions gentils, en sorgien de la transformació de les condicions de producció i dels conseqüents canvis en les posicions socials noves necessitats i interessos, que no tan sols eren aliens a l'antic ordre gentil, sinó que l'entorpien de totes les formes. Els interessos dels grups d'artesans sorgits de la divisió del treball, les necessitats particulars de la ciutat en contraposició al camp, requerien nous òrgans; cadascun d'aquests grups, però, era integrat per individus de gentes, fratries i tribus diferents, incloïa fins i tot forasters; aquests òrgans s'havien de formar per tant fora de l'ordenament gentil, al costat d'ell, i per tant en contra.—I altrament en cada corporació gentil es feia evident aquest conflicte d'interessos, que arribà al seu cim en la unió de rics i pobres, usurers i deutors en la mateixa gens i la mateixa tribu.—A això s'afegien les masses de la nova població aliena a les comunitats gentils, que com a Roma podia esdevindre una força al camp i per tant massa nombrosa per integrar-la progressivament als llinatges i tribus de parentiu. Davant

174 Pel nombre per Atenes, vegeu abans la p. 117. A Corint s'eleva en l'època de floreixement de la ciutat a 460.000, a Egina a 470.000, en tots dos casos el nombre era deu vegades superior al de la població ciutadana lliure.

aquestes masses les comunitats gentils apareixien com a corporacions tancades i privilegiades; la democràcia originàriament espontània passava a ésser una aristocràcia odiosa.—Certament l'ordenament gentil havia sorgit d'una societat que no coneixia cap oposició interna, i era adient tan sols a una societat així. No tenia cap mitjà coercitiu a banda de l'opinió pública. Ací, però, apareixia una societat que per força de les seues pròpies condicions de vida econòmiques s'havia de dividir en lliures i esclaus, en rics explotadors i pobres explotats, una societat que no tan sols no podia eliminar aquestes oposicions, sinó que les havia d'esmolat més i més. Una societat així tan sols podia existir o bé amb una contínua lluita oberta d'aquestes classes entre elles o bé sota el domini d'una tercera força que, aparentment per damunt de les classes enfrontades, suprimís els llurs conflictes oberts i dugués la lluita de classes com a molt a un terreny econòmic, sota formes anomenades legals. L'ordenament gentil s'havia esgotat. Malmès per la divisió del treball i la seua obra, la divisió de la societat en classes. Fo substituït per l'estat.

Les tres formes principals que pren l'estat quan s'aixeca damunt les ruïnes de l'ordenament gentil, les hem tractades abans individualment. Atenes constitueix la forma més senzilla i clàssica: l'estat sorgeix directament i predominantment dels antagonismes de classe, que es desenvolupen dins la pròpia societat gentil. A Roma la societat gentil esdevé una aristocràcia tancada enmig d'una plebs més nombrosa, que es manté a banda, sense drets però amb deures; la victòria de la plebs ensorra l'antic ordenament gentil i erigeix damunt les restes l'estat, on l'aristocràcia gentil i la plebs es fusionen aviat completament. Entre els alemanys vencedors de l'imperi alemany, finalment, l'estat sorgeix directament de la conquesta d'un gran territori foraster, pel domini del qual l'ordenament gentil no constitueix cap mitjà. Però com que aquesta conquesta no va lligada a una lluita honesta amb l'antiga població ni tampoc a una divisió del treball addicional; com que el nivell de desenvolupament econòmic dels conqueridors i dels conquerits és gairebé el mateix, la base econòmica de la societat roman com l'antiga, i per això l'ordenament

gentil es pot mantindre durant segles, en una forma més territorial com a ordenament de marques i fins i tot es rejoyeneix posteriorment en els llinatges nobles i patricis, i també en els llinatges pagesos com a Dithmarschen.¹⁷⁵

L'estat no és per tant de cap manera un poder imposat a la societat des de fora; igualment tampoc no és «la realització de la idea moral», «la imatge i la realització de la raó», com sostenia Hegel. És més aviat un producte de la societat en un determinat estadi de desenvolupament; és la declaració d'aquesta societat que s'ha embolicat en una contradicció insoluble, que s'ha dividit en antagonismes irreconciliables, que és impotent per eliminar. Per tant, però, perquè aquest antagonisme entre classes amb interessos econòmics contraposats no les enfonsen ni enfonsen la societat en una lluita infructuosa, s'ha fet necessari un poder aparentment situat per damunt de la societat, que esmorteiria el conflicte, dins els límits de l'«ordre»; i aquest poder, sorgit de la societat, però situat damunt d'ella, i més i més diferenciat, és l'estat.

Enfront de l'antiga organització gentil, l'estat es caracteritza primer per la divisió dels integrants de l'estat *segons el territori*. Les antigues comunitats gentils constituïdes i unides segons els lligams de sang, com hem vist, havien esdevingut insuficients, en gran part perquè pressuposaven un lligam dels membres a un territori determinat i això s'havia perdut feia temps. El territori hi era, però els homes s'havien mogut. Hom prengué per tant la divisió en territori com a punt de partida i deixà als ciutadans exercir els llurs drets i deures públics, allà on s'instal·lassen, sense consideracions de gens i de tribu. Aquesta organització dels integrants de l'estat segons la pertinença territorial és comuna a tots els estats. Ens apareix per tant com a natural; hem vist, però, quines lluites dures i llargues suposà, fins que a Atenes i a Roma pogué ocupar el lloc de l'antiga organització segons el llinatge.

¹⁷⁵ El primer historiador que tingué una concepció si més no aproximadada de l'essència de la gens, fou Niebuhr, i això—com també, però, sense més, amb els seus errors fonamentals—gràcies al seu coneixement del llinatge dithmàrsic.

La segona és la institució d'una *força pública*, que ja no coincideix immediatament amb el poble organització com a força armada. Aquesta força pública particular és necessària perquè, d'ençà de la divisió de la societat en classes esdevé impossible una organització armada independent del poble. Els esclaus pertanyen també a la població; els 90.000 ciutadans atenesos constitueixen davant els 365.000 esclaus tan sols una classe privilegiada. L'exèrcit popular de la democràcia atenesa era una força pública aristocràcia contra els esclaus i els matenia a ratlla; però també fou necessària una gendarmeria per mantindre a ratlla els ciutadans, com abans hem contat. Aquesta força pública existia en cada estat; consistia no tan sols simplement en homes armats, sinó també en materials complementaris, presons i correccionals de tota mena, de les quals la societat gentil no sabia res. Pot ésser força poc important en societat que no coneixen gairebé encara uns antagonismes desenvolupats entre classe i en territoris allunyats, com als Estats Units d'Amèrica en determinats temps i llocs. Però es reforça en la mesura que els antagonismes de classe dins l'estat s'agreguen i els estats fronterers es fan més grans i poblats—hom ha de veure tan sols la nostra Europa actual, on la lluita de classes i la competència per conquestes han reforçant tant la força pública, que amenaça d'empassar-se tota la societat i fins i tot l'estat.

Per mantindre aquesta força pública, són necessàries les contribucions dels ciutadans de l'estat—els *impostos*. Això era del tot desconegut per la societat gentil. Però nosaltres en sabem ara un munt. Amb els avenços de la civilització tampoc no hi ha prou amb això; l'estat emet canvis de futur, fa emprèstits, *deutes d'estat*. També d'això l'antiga Europa en cantaria una cançó.

En possessió de la força pública i del dret de recaptar impostos, apareixen ara els funcionaris com a òrgans de la societat *per damunt* de la societat. El respecte lliure i voluntari dels òrgans de l'ordenament gentil els hi és insuficient, encara que els poguessen haver; dipositaris d'una poder aliè a la societat, s'han de fer respecte mitjançant lleis d'excepció, en força de les quals gaudeixen d'una particular santedat i inviolabilitat. El més miserable dels policies de

l'estat civilitzat té més «autoritat» que tots els òrgans de la societat gentil aplegats; però el príncep més poderós i l'estadista més gran o el mariscal de camp de la civiltzació poden envejar al més petit dels caps gentils el respecte espontani i indiscutible que li dedicaven. Un era al mig de la societat; l'altre necessita de representar-ne quelcom, fora i per damunt d'ella.

Com que l'estat nasqué de la necessitat de posar fre a l'antagonisme entre classes, però com que alhora nasqué en mig del conflicte d'aquestes classes, és, com a regla, l'estat de la classe econòmicament dominant i més poderosa i que, mitjançant seu, esdevé també la classe políticament dominant i obté així nous mitjans de repressió i explotació de la classe oprimida. Així l'estat antic era per damunt de *tot* l'estat dels posseïdors d'esclaus per reprimir els esclaus, com l'estat feudal n'era l'òrgan dels nobles per reprimir els serfs i els pagesos sotmesos i l'estat representatiu modern l'eina d'explotació del treball assalariat mitjançant el capital. Excepcionalment s'hi donen períodes on les classes en lluita assoleixen un equilibri tan estable, que el poder estatal adquireix momentàniament, com a mitjancer aparent, una certa independència respecte totes dues. Així la monarquia absoluta dels segles XVIII i XVIII es balanceja respecte la noblesa i la burgesia; així el bonapartisme del primer i especialment del segon imperi francès, jugà amb el proletariat contra la burgesia i amb la burgesia contra el proletariat. La mostra més recent d'aquest art, on dominadors i dominats apareixen igual de còmics, és la nou imperi alemany de la nació de Bismarck: hom balanceja capitalistes i obrers entre ells i els embolica igualment en benefici dels terratinents prussians.

En la majoria d'estats històrics, a més, els drets atorgats als ciutadans estatal es vinculen als béns posseïts i es declara directament que l'estat és una organització de la classe posseïdora en protecció contra els no-posseïdors. Així és ja en les classes posseïdores ateneses i romanes. Així és en l'estat feudal mitjàval, on la posició política de poder es diferencià d'acord amb la possessió de la terra. Així és en el cens electoral dels estats representatius moderns. Aquest reconeixement polític de les diferències de possessió no és de cap

manera essencial. Al contrari, indica un nivell inferior de desenvolupament estatal. La forma estatal més elevada, la república democràtica, que en les nostres condicions socials moderns és més i més una necessitat irremeiable, i que és la forma estatal on s'hi pot lluitar la darrera batalla decisiva entre el proletariat i la burgesia—la república democràtica ja no considera oficialment les diferències de possessió. En ella la riquesa exerceix indirectament el seu poder, però de la forma més segura. D'una banda en la forma de la corrupció directa dels funcionaris, com el model clàssic d'Amèrica, de l'altra en la forma de l'aliança del govern i la borsa, que resulta més fàcil com més creixen els deutes estatals i les societats accionaries concentren en les llurs mans no tan sols el transport, sinó també la producció, i troben en la borsa el llur punt central. D'això, a banda d'Amèrica, la nova república francesa n'és un fort exemple, i també l'honesta Suïssa s'ha fet seu aquest camp. Que aquesta fraternitat del govern i la borsa, però, no requereix de cap república democràtica, ho mostra, a banda d'Anglaterra, el nou imperi alemany, on hom no pot dir, qui ha sigut més elevat amb el sufragi universal, si Bismarck o Bleichröder. I finalment domina la classe posseïdora directament mitjançant el sufragi universal. Mentre la classe oprimida, per tant en el nostre cas el proletariat, encara no siga prou madur per la seua emancipació, mentre això siga així, la majoria considerarà l'ordre social vigent com l'únic possible i serà políticament la cua de la classe capitalista, la seua ala d'extrema esquerra. En la mesura, però, que avança cap a l'autoemancipació, en aquesta mesura constitueix el seu propi partit, tria els seus propis representants, no els capitalistes. El sufragi universal és així un termòmetre de la maduresa de la classe obrera. No pot més ni podrà en l'estat actual; però amb això n'hi ha prou. El dia, que el termòmetre del sufragi universal marque el punt d'ebullició pels obrers, sabran tan bé com els capitalistes, què hi haurà.

L'estat no és per tant des de l'eternitat. Hi ha hagut societats que han viscut sense ell, sense tindre cap noció de l'estat i del poder estatal. En un estadi determinat del desenvolupament econòmic, amb la divisió de la societat en classes, es féu necessari l'estat per aquesta

divisió. Ens apropam ara amb passes ràpides cap a un estadi de desenvolupament de la producció on l'existència d'aquestes classes no tan sols no és una necessitat, sinó que és un obstacle positiu de la producció. Desapareixeran amb la mateixa inevitabilitat que nasqueren abans. Amb elles desapareixerà inevitablement l'estat. La societat, en reorganitzar la producció damunt el fonaments d'una associació lliure i igual de productors, traslladarà tota la maquinària estatal cap al lloc que li pertocarà llavors: al museu de l'antiguitat, al costat de la filosa i de la destal de bronze.

La civilització és per tant segons això l'estadi de desenvolupament de la societat, on la divisió del treball, el bescanvi resultant entre els individus i la producció de mercaderies que els acompanya arriben a una completa realització i transformen tota la societat anterior.

La producció de tots els estadis socials anteriors era essencialment comuna, com també el consum sota el repartiment directe del producte dins unes comunitats comunistes més grans o més petites. Aquesta comunitat de la producció es dona de fet dins uns límits estrets; però implicava el domini dels productors damunt el llur procés de producció i el llur producte. Sabien què n'era, del producte: el prenien, no se'l treien de les mans; i mentre la producció seguí aquest fonament no caigué fora dels caps dels productors, no pogué generar forces alienes espectrals damunt llur, com és el cas regular i irremeiable en la civilització.

Però en aquest procés de producció hi entra progressivament la divisió del treball. Mina la comunitat de la producció i l'apropiació, erigeix l'apropiació per l'individu com la regla predominant i genera així el bescanvi entre individus—com abans hem estudiat. Progressivament la producció de mercaderies és la forma dominant.

Amb la producció de mercaderies, la producció ja no és pel propi consum, sinó pel bescanvi, els productes canvien necessàriament de mans. El productor dona el seu producte en el canvi, ja no sap que se'n farà. Tan bon punt els diners, i amb els diners el mercader, apareixen com a intermediaris entre els productors, el procés de

bescanvi encara s'embolica més, i el destí final dels productes encara es fa més incert. Els mercaders són molts, i cap no sap què en fa l'altre. Les mercaderies no tan sols ja van simplement de mà en mà, sinó també passen de mercat a mercat; els productors han perdut el domini damunt la producció general del llur cercle vital, i els mercaders no l'han pres. Producte i producció cauen en l'atzar.

Però l'atzar és tan sols un pol d'una relació, l'altre pol de la qual es diu necessitat. En la natura, on també sembla dominar l'atzar, ja hi hem demostrat fa temps per cada esfera individual una necessitat i regularitat internes, que s'imposen en aquest atzar. això que s'hi dóna en la natura, però, també s'hi dóna en la societat. Com més una activitat social, una sèrie de processos socials escapen del control conscient dels homes, els hi creix per damunt dels caps, com més sembla seguir un pur atzar, més s'imposen en aquest atzar les lleis immanents que li són pròpies com amb una necessitat natural. Aquestes lleis dominen també l'atzar de la producció de les mercaderies i del bescanvi de mercaderies; pels productors i comerciants individuals es presenten com unes forces alienes i inicialment fins i tot desconegudes, la natura de les quals cal primer explorar i aprofundir encara més amb esforç. Aquestes lleis econòmiques de la producció de les mercaderies es modifiquen amb els diferents estadis de desenvolupament d'aquesta forma de producció; en general i a grans trets, però, tot el període de civilització es troba sota el llur domini. I encara avui domini el producte els productors; encara avui regulen la producció global de la societat, no amb un pla dissenyat en comú, sinó a través de lleis cegues, que es fan valdre amb una força elemental, en darrera instància en les tempestes de les crisis comercials periòdiques.

Hem vist abans com en un estadi de desenvolupament força anterior de la producció la força de treball humana és capaç d'oferir un producte considerablement més gran que el requerit pel manteniment dels productors, i com aquest estadi de desenvolupament en els trets principals és el mateix on apareix la divisió del treball i el bescanvi entre individus. No durà gaire fins que es descobrí una gran «veritat», que també l'home pot ésser una

mercaderia; que la força humana {4} es pot bescanviar i emprar, en transformar l'home en un esclau. Amb prou feines els humans havien començat a bescanviar, que ja començaven a bescanviar-se. L'activa esdevingué passiva, els humans, de grat o per força.

Amb l'esclavatge, que sota la civilització assolí la seua plenitud, arribà la primera gran divisió de la societat en una classe explotadora i una d'explotada. Aquesta divisió perdurà durant tot el període civilitzat. L'esclavatge és la primera forma d'explotació, pròpia del món antic: li segueix la servitud en l'edat mitjana, el treball assalariat dels temps recents. Aquestes són les tres grans formes de submissió que caracteritzen les tres grans èpoques de la civilització; sempre acompanyada de l'esclavatge, obert, o com ara dissimulat.

L'estadi de la producció de mercaderies on comença la civilització, es caracteritza econòmicament per la introducció 1. de la moneda metàl·lica, per tant del capital monetari, l'interès i l'usura; 2. dels mercaders com a classe intermediària entre els productors; 3. de la propietat privada de la terra i de la hipoteca i 4. del treball esclau com a forma dominant de la producció. La forma familiar que es correspon a la civilització i que amb ella arriba al domini definitiu és la monogàmia, el domini de l'home damunt la dona, i la família individual com a unitat econòmica de la societat. L'element integrador de la societat civilitzada és l'estat, que en tots els períodes típics és sense excepcions l'estat de la classe dominant i, en tots els casos resta essencialment una màquina per la repressió dels oprimits, la classe explotada. És característica de la civilització encara: d'una banda la fixació de l'oposició de la ciutat i el camp com a fonament de la divisió social de tot el treball; d'altra banda la introducció del testament, amb el qual el propietari també després de la seua mort pot disposar encara de la seua propietat. Aquesta institució que era una violació directa de l'antic ordenament gentil fou desconeguda a Atenes fins a Soló; a Roma fou introduïda ja aviat, però no sabem quan¹⁷⁶; entre els alemanys la introduïren els

¹⁷⁶ El «System der erworbenen Rechte» de Lassalle gira en la segona part principalment al voltant de l'afirmació que el testament romà era tan antic com la pròpia Roma, que en la història romana no hi havia hagut «cap època sense

capellans per tal que els pietosos alemanys poguessen llegar la seua part d'herència a l'església.

Amb aquest ordenament fonamental la civilització ha realitzat coses que l'antiga societat gentil no hauria pogut fer de cap manera. Però les ha realitzades amb la promoció dels impulsos i de les passions més baixes dels homes i a cosata de totes les altres capacitats. La simple avarícia ha sigut l'ànima impulsora de la civilització des del primer dia fins avui, la riquesa i una altra vegada la riquesa i per tercera la riquesa, riquesa no de la societat, sinó d'aquest individu miserable, l'únic objectiu diferenciat. Quan, malgrat això, li ha caigut del cel el desenvolupament creixent de la ciència i en diferents períodes el més alt floreixement de l'art, això ha sigut aixó perquè, sense això, no hauria sigut possible la plena conquesta de la riquesa de la nostra època.

Com que el fonament de la civilització és l'explotació d'una classe per una altra, tota la seua evolució es mou en una contradicció duradora. Cada avenç en la producció és alhora un retrocés en la situació de la classe oprimida, és a dir de la gran majoria. Cada guany per uns és necessàriament una pèrdua per uns altres, cada nou alliberament d'una classe és una nova opressió per una altra classe. La prova més forta d'això l'ofereix la maquinària, els efectes de la qual són avui mundialment conegudes. I quan entre els bàrbars les diferències entre drets i deures, com hem vista, amb prou feines es podien conèixer, la civilització fa una diferència i oposició clares fins al més fotut detall, i atorga gairebé tots els drets a una classe i a l'altra gairebé totes les obligacions.

testament»; que el testament havia aparegut més aviat en l'època pre-romana a partir del culte dels difunts. Lassalle, com a antic creient hegelian, no deriva les determinacions jurídiques romanes de les relacions socials dels romans, sinó de «concepcions especulatives» de la voluntat, i arriba aixó a aquella posició ahistòrica. Hom no se'n pot meravellar en un llibre que, en base a aquesta mateixa concepció especulativa, arribe al resultat que, en l'herència romana el traspàs dels béns no eren més que una qüestió addicional. Lassalle no tan sols creu en les il·lusions dels juristes romans, particularment dels dels primers temps; encara les supera.

Però no ha d'ésser així. això que és bo per la classe dominant, ha d'ésser bo per tota la societat, amb la qual la classe dominant s'hi identifica. Per tant, com més avança la civilització, més necessita cobrir amb el mantell de l'amor els torts que necessàriament ha provocat, a cobrir-les o a negar-les, en breu, a introduir-hi una hipocresia convencional, que no coneixen ni les formes socials anteriors ni tampoc els primers estadis de la civilització, i que arriba al punt culminat en dir: l'explotació d'una classe oprimida l'exerceix la classe explotadora únicament i per damunt de tot en interès de la pròpia classe explotada; i quan aquesta no se n'adona, sinó que fins i tot s'hi rebel·la, demostra la més repugnant ingratitud envers els benefactors, els explotadors.¹⁷⁷

I ara com a conclusió el parer de Morgan sobre la civilització:

«D'ençà de l'arribada de la civilització el creixement de la riquesa ha esdevingut tan inaudit, que les seues formes tan diverses, la seua ampliació tan àmplia i la seua administració tan hàbil en interès dels propietaris, que aquesta riquesa, front el poble, *ha esdevingut una força irreductible. L'esperit humà restà forassenyat i encantat davant la seua pròpia creació.* Però amb tot arribarà el dia que la raó humana s'haurà enfortit prou com per a dominar per damunt la riquesa, on s'establiran tant les relacions de l'estat amb la propietat, que ell protegeix, com les limitacions del dret dels propietaris. Els interessos de la societat passen absolutament davant els interessos individuals, i tots dos han de trobar una relació justa i harmònica. La simple cacera de riqueses no és el destí final de la humanitat, si és que el progrés resta com la llei del futur, com ho era en el passat. El temps d'ençà de l'entrada de la civilització és tan sols una petita fracció del temps de vida recorregut per la humanitat; tan sols una

¹⁷⁷ Fa temps que tenia la intenció de posar la crítica brillant de la civilització que es troba escampada en les obres de Charles Fourier, al costat d'aquesta de Morgan i de la meua pròpia. Malauradament m'hi manca el temps. Remarc tan sols que ja a Fourier la monogàmia i la propietat privada eren considerats els trets principals de la civilització i que la seua és una guerra dels rics contra els pobres. Igualment trobam ja en ell la profunda observació que en totes les societats imperfectes, dividides en atagonismes, les famílies individuals (les famílies incoherents) són les unitats econòmiques.

petita fracció del que li resta encara per endavant. La dissolució de la societat s'alça amenaçadora davant nostre com a conclusió d'una cursa històrica, de la qual l'objectiu final és la riquesa; ja que aquesta cursa conté els elements de la seua pròpia destrucció. Democràcia en l'administració, fraternitat en la societat, igualtat de drets, educació general obririen l'estadi superior de la societat, a on duen l'experiència, la raó i la ciència. *Serà un reviscolament—però en una forma superior—de la llibertat, igualtat i fraternitat de les antigues gentes*». (Morgan, "Ancient Society", p. 552.)

Variants textuais

{1} (1884) hi manca: majoritàriament dues

{2} (1884) Propietat privada

{3} (1884) hi manca: les comunitats domèstiques, finalment

{4} (1884) Força de treball

FRIEDRICH ENGELS

**LUDWIG FEUERBACH I LA FI DE LA FILOSOFIA
CLÀSSICA ALEMANYA
(1886)¹⁷⁸**

Prefaci

Al prefaci de “Per a la crítica d'economia política”, del 1859 a Berlín, Karl Marx explica com tots dos el 1845 a Brussel·les ens dedicarem a “la resolució de la nostra oposició” - elaborada principalment per Karl Marx de la concepció materialista de la història - “davant la ideologia de la filosofia alemanya i, de fet, d'establir uns acords segons la nostra consciència filosòfica d'aleshores. El resulta prengué forma en una Crítica de la filosofia post-hegeliana. El manuscrit, dos grans volums de vuitenes, ja havia aconseguit un lloc per publicar-se a Westfàlia, quan rebèrem notícies que el canvi de circumstàncies n'imperia la impressió. Abandonàrem el manuscrit a la rossegadora crítica dels ratolins de bon grat en tant que ja havíem assolit el nostre principal objectiu – clarificar-nos”.

Des d'aleshores han passat més de quaranta anys, i Marx ha mort, sense que cap dels dos tinguéssim l'oportunitat de tornar-hi. La nostra relació amb Hegel l'hem exposada en diversos llocs, però mai

¹⁷⁸ Publicat originalment a “Die Neue Ziet”, com Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie, 1886.

Nach dem revidierten Sonderabdruck Stuttgart 1888.

Extret de la Secció Catalana de marxist.org

d'una forma entenedora i cohesionada. Pel que fa a Feuerbach, que en molts aspectes és un punt intermig entre la filosofia hegeliana i la nostra concepció, no hi hem tornat.

Des d'aleshores la cosmovisió marxiana ha trobat representants més enllà de les fronteres d'Alemanya i d'Europa i en totes les llengües literàries del món. D'altra banda la filosofia clàssica alemanya experimenta una mena de renaixement, especialment a Anglaterra i Escandinària, i fins i tot en la pròpia Alemanya la gent comença a semblar cansada de l'eclèctic brou pels pobres, que s'hi reparteix des de les universitats amb el nom de filosofia.

Sota aquestes circumstàncies una exposició coherent i breu de la nostra relació i del nostre comportament amb la filosofia hegeliana, de com sortírem d'ella, em semblava més i més necessària. I igualment em semblava que una exposició completa de la influència que Feuerbach per damunt de qualsevol dels altres filòsofs post-hegelians tingué sobre nosaltres durant el nostre període de tempesta i violència, era un deute d'honor inexcusable. Per tant vaig aprofitar amb gust l'oportunitat quan la redacció de "Neue Zeit" em demanà una revisió crítica del llibre d'Starcke sobre Feuerbach. El meu treball aparegué en els números 4 i 5 dels 1886 d'aquell diari i apareix ara en forma revisada i en publicació separada.

Abans que envie aquestes línies a la impremta, de nou he examinat l'antic manuscrit de 1845/46. La secció que tracta de Feuerbach no és completa. La part acabada consisteix en una exposició de la concepció materialista de la història, que sols prova com d'incomplet encara era el nostre coneixement de la història econòmica aleshores. La pròpia crítica a la doctrina de Feuerbach no hi apareix; pels objectius actuals era per tant inútil. D'altra banda he trobat en una antiga llibreta de Marx onze tesis de Feuerbach que ací es publiquen com a apèndix, i que escrites a corre-cuita per elaborar-les posteriorment, no foren de cap manera pensades per a publicar, però són invaluables en tant que el primer document on s'hi deposita la brillant llavor de la nova cosmovisió.

Londres, 21 de febrer del 1888

I

El present volum¹⁷⁹ ens du fins a un període que, en l'actualitat, tot i no haver passat una generació, per l'actual joventl d'Alemanya sembla tan llunyà com si tingués ja cent anys complerts. I amb tot era el període de la preparació d'Alemanya per la revolució del 1848; i tot això que ha passat en el nostre país, és sols una continuació del 1848, sols l'execució testamentària de la revolució.

Així com a França en el divuit, a Alemanya en el segle dinou la revolució filosòfica florí amb el col·lapse polític. Però com de diferents són totes dues! Els francesos anaren a camp obert contra tota la ciència oficial, contra l'esglèsia i sovint també contra l'estat; els llurs escrits s'imprimien més enllà de la frontera, a Holanda o Anglaterra, mentre ells mateixos sovint s'arriscaven a ésser empresonats a la Bastilla. D'altra banda els alemanys – professors, designats per l'estat instructors del jovent, els llurs escrits eren reconeguts llibres de text, i el sistema final de tot el desenvolupament, l'hegelià, àdhuc fou elevat al rang de la filosofia reial de l'estat prussià! Era possible que hi hagués amagada darrera aquests professors, darrera els llurs mots pedants i obscurs, les llurs sentències ponderades i meditades la revolució? No foren precisament aquells qui eren considerats aleshores els representants de la revolució, els liberals, els més durs contraris a aquesta filosofia trenca-closques? Però això que ni el govern ni els liberals veieren, fou vist ja el 1833 si més no per *un* home, i aquest no era cap altre que Heinrich Heine.

Prenguem un exemple. Cap afirmació filosòfica no ha rebut més agraiment dels governs de ment estreta i més ira dels liberals de mentalitat igualment estreta que la coneguda afirmació de Hegel:

179 “Ludwig Feuerbach” del Dr. C. N. Starcke - Stuttgart. Ferd. Encke, 1885.

“Tot això que és real, és racional, i tot això que és racional, és real”.

Això era a primer cop d'ull una santificació de això que hi ha, una benedicció filosòfica del despostisme, de l'estat policial, de la justícia governamental, de la censura. I així ho entengué Friedrich Wilhelm III i els seus subalterns. Per Hegel, però, no tot això que existeix és real sense un qualificatiu, certament. L'atribut de la realitat pertany sols a això que al mateix temps que és, és necessari;

“la realitat resulta en la seua necessitat en el curs de la seua evolució”;

una mesura governamental particular – el propi Hegel cita l'exemple “d'una certa regulació impositiva” - per tant no és per a ell real sense cap qualificatiu. això que és necessari, però, resulta en darrera instància també racional, i aplicada a l'estat prussià d'aleshores, l'afirmació hegeliana per tant significa sols: Aquest estat és racional, es correspon a la raó, en la mesura que és necessari; i si amb tot ens sembla un mal, però així i tot, malgrat el seu caràcter maligne, continua, aleshore els caràcter maligne del govern es justifica pel caràcter maligne corresponent dels seus súbdits. Els prussians d'aleshores tenien el govern que es mereixien.

Ara, però, la realitat per Hegel no és de cap manera un atribut, que es pugui predir per qualsevol estat de coses social o polític sota qualsevol circumstància i en tot moment. Tot al contrari. La república romana era real, però la superà l'imperi romà. La monarquia francesa havia esdevingut tan irreal el 1789, és a dir tan desprovista de necessitat, tan irrelacional, que havia per força d'ésser destruïda per la gran revolució, de la qual Hegel sempre parlà amb gran entusiasme. En aquest cas, així, la monarquia era irreal i la revolució real. I així en el curs del desenvolupament, tot això que era prèviament real esdevé irreal, perd la seua necessitat, el seu dret d'existir, la seua racionalitat; en el lloc d'una moribunda realitat apareix una realitat nova i viable – pacíficament, si l'antiga és prou intel·ligent per sense lluita anar a la fort, per la força si es resisteix a aquesta necessitat. I així l'afirmació hegeliana es transforma mitjançant la dialèctica hegeliana en el seu propi contrari: tot això que és real en l'esfera de la

història humana, esdevé irracional amb el temps, és per tant irracional pel seu destí, des d'un principi és tenyit d'irracionalitat, i tot això que és racional en les ments dels homes és destinat a esdevindre real, per molt que pugui contradir la realitat aparent existent. L'afirmació de la racionalitat de tot això que real es resol d'acord amb les regles del mètode de pensament hegelian en una altra: tot això que existeix està destinat a desaparèixer.

Precisament, però, en això rau la veritable importància i el caràcter revolucionari de la filosofia hegeliana (a la qual, com a punt final de tot el moviment d'ençà de Kant, ens hi hem de limitar), que d'una vegada per sempre donà el cop mortal a tota finalitat del producte del pensament i l'acció humana. La veritat, el coneixement de la qual correspon a la filosofia, ja no era en mans de Hegel un plegat d'afirmacions dogmàtiques i acabades, que, un cop descobertes, simplement calia aprendre de memòria; la veritat rau ara en el procés del propi coneixement, en el llarg desenvolupament històric de la ciència, la qual procedeix des dels nivells inferiors del coneixement cap als superiors sense mai arribar, en descobrir la veritat anomenada absoluta, a un punt des d'on ja no pot avançar, on ja no tendria res més a fer que creuar les mans i contemplar meravellada la veritat absoluta que hagués assolit. I això que val pel domini de la filosofia també val per qualsevol altra mena de coneixement i també per l'activitat pràctica. De la mateixa forma que el coneixement no pot, la història és incapaç d'arribar a la conclusió d'un sistema ideal de la humanitat; una societat perfecta, un "estat" perfecte són coses que sols es corresponen a la fantasia; al contrari tots els successius sistemes històrics sols són estadis transitoris en el curs interminable del desenvolupament de la societat humana des de baix a dalt. Cada estadi és necessari, per tant justificar pel moment i les condicions, als quals deu l'origen; però davant les noves i superiors condicions que gradualment es desenvolupen en el seu ventre, perd vitalitat i justificació; ha de donar pas a un estadi superior que al seu torn decaurà i morirà. Així com la burgesia mitjançant la gran indústria, la competència i el mercat mundial dissol a la pràctica totes les institucions estables i venerables, aquesta filosofia dialèctica dissol

totes les concepcions de veritat absoluta i final i d'estadis absoluts de la humanitat que es corresponguen. Per ella res no és final, absolut, sagrat; revela de tot i en tot el caràcter transitori, i res per ella llevat del procés ininterromput d'esdevenir i d'esvair-se, de l'ascens interminable de baix a dalt, pot perdurar, i pròpiament no és res més que el reflexe d'aquest procés en el cervell conscient. Té naturalment un costat conservador: reconeix la justificació dels diferents estadis de coneixement i de societat pels llurs temps i circumstàncies; però tan sols en aquest sentit. El conservadurisme d'aquesta visió és relatiu; el seu caràcter revolucionari és absolut – l'únic absolut que admet.

No cal ací entrar en la qüestió de si aquesta visió està completament d'acord amb l'actual estadi de la ciència natural, que prediu per la pròpia existència de la Terra un final, i per la seua habitabilitat un fi força segur i tot, i que per tant reconeix per la història humana no sols una branca ascendent, sinó també una branca descendent. Tot i amb tot, encara som a una distància considerable del punt d'inflexió en el qual la història de la societat inicia el descens, i no podem esperar que la filosofia hegeliana fos conscient d'un tema que la ciència natural d'aleshores no havia col·locat en l'ordre del dia.

això que cal dir, però, és això: que les idees desenvolupades abans no són tan clarament dibuixades per Hegel. Són una conseqüència necessària del seu mètode, però ell mateix mai no les dibuixà de forma tan explícita. I això de fet per la simple raó que era obligat a fer un sistema d'acord amb els requeriments tradicionals, un sistema de filosofia que havia d'arribar a una mena de veritat absoluta. Per tant per molt que Hegel, especialment a la “Lògica”, insistís que aquesta veritat eterna no és res més que el propi procés lògic, o històric, amb tot es veu obligat a dotar aquest procés d'un fi, simplement perquè ha de completar el seu sistema en un punt o altre. A la “Lògica” pot fer d'aquest fi un nou començament, ja que el punt de la conclusió, la idea absoluta – que sols és absoluta en la mesura que no té res absolutament a dir d'ella – es transforma en natura, “s'aliena” en la ment, és a dir, en el pensament i en la història, on arriba de nou a si mateixa. Però al final de tota la filosofia un retorn similar al començament sols és possible d'una forma. És a dir la fi de la història

es considera com l'arribada de la humanitat al coneixement d'aquella mateixa idea absoluta, i declara que aquest coneixement de la idea absoluta s'assoleix amb la filosofia hegeliana. Així, però, tot el contingut dogmàtic del sistema hegelianà és proclamat com la veritat absoluta, en contradicció amb el seu mètode dialèctic, que dissol tot dogmatisme; així el costat revolucionari és recobert per l'excrecència conservadora. I això que val pel coneixement filosòfic, és vàlid també per la praxi històrica. La humanitat que, en la persona de Hegel, ha arribat a l'elaboració de la idea absoluta, a la pràctica ha d'haver arribat a poder aplicar aquesta idea absoluta en la realitat. Les reclamacions polítiques pràctiques de la idea absoluta en els contemporanis no s'ha de dur, per tant, massa lluny. I així trobam a la conclusió de la "Filosofia del dret" que la idea absoluta s'ha de realitzar en aquella monarquia basada en la de Friedrich Wilhelm III, que havia promès als súbdits de persistentment però de bades estaments socials, és a dir en un domini indirecte, moderat i limitat de la classe propietària que s'adeia amb les condicions alemanyes petits-burgeses d'aleshores; i a més la necessitat dels nobles se'ns demostra d'una forma especulativa.

Amb les necessitats internes del sistema, per tant, n'hi ha prou per explicar per què produí una conclusió política extremadament moderada un mètode de pensament profundament revolucionari. La forma específica d'aquesta conclusió sorgeix de fet d'això, que Hegel era un alemany, i com el seu contemporani Goethe hi havia quelcom de filisteu rera d'ell. Tant Goethe com Hegel eren cadascú en la seua esfera un Zeus olímpic, però cap d'ells mai no s'alliberà gaire del filisteïsm alemany.

Però tot això no impedí que el sistema hegelianà cobrés una esfera incomparablement més gran que qualsevol sistema anterior, ni que en aquesta esfera es desenvolupàs una riquesa de pensament, que encara és estorador. La fenomenologia de la ment (que hom pot considerar un paral·lel de l'embriologia i de la paleontologia de la ment, un desenvolupament de la consciència individual a través dels seus diferents estadis, establert amb la forma d'una reproducció abreujada dels estadis, en la que la consciència dels homes hi ha

passat històricament), la lògica, la filosofia natural, la filosofia de la ment, i aquesta darrera desenvolupada en llurs diferents subdivisions històriques: la filosofia de la història, del dret, de la religió, història de la filosofia, estètica, etc. - en tots aquests diferents camps històrics Hegel treballà per descobrir i demostrarla tendència continuada del desenvolupament; i com no era sols un geni creatiu, sinó un home d'erudició enciclopèdia, hi féu època. És evident que degut a les necessitat del “sistema” sovint havia de recolzar en aquelles construccions forçades, contra les quals els seus diminuts enemics fustiguen fins i tot en l'actualitat. Però aquestes construccions sols són el marc i els andamis del seu treball; si hom no s'hi atura innecessàriament, sinó que s'afanya a entrar dins de l'immens edifici, hom troba innombrables tresors que avui encara tenen un valor intacte. Per a tots els filòsofs és precisament el “sistema” això que és temporal, i ho és precisament per la simple raó que sorgeix d'un desig intertemporal de la ment humana: el desig de superar totes les contradiccions. Però si totes les contradiccions són presentades alhora, haurem arribat a l'anomenada veritat absoluta, la història mundial tindrà un final, i encara que continue, ja no tindrà res a fer – per tant una nova i insoluble contradicció. Tan bon punt ens hem adonat – i en aquest sentit ningú no ens ajudat més a adonar-nos-en que el propi Hegel -, que la tasca així exposada de la filosofia no és cap altra cosa que la tasca que un sol filòsof havia d'acomplir, i que sols la pot accomplir tot el gènere humà en el seu desenvolupament progressiu – tan bon punt ens n'haguem adonat d'això, que hi ha un final per a tota la filosofia en el sentit prèviament acceptat de la paraula. Hom abandona la “veritat absoluta” que és inassolible per aquesta via o per cap individu i per comptes d'això es dirigeix cap a assolibles veritats relatives pel camí de la ciències positives i de la compilació dels llurs resultats mitjançant el pensament dialèctic. Amb tot, amb Hegel arriba la fi de la filosofia; d'una banda compila tot el seu desenvolupament en el seu sistema d'una forma magnífica, d'altra banda perquè, encara que inconscientment, ens mostra el camí de sortida d'aquest laberint de sistemes cap al coneixement positiu i real del món.

Hom pot imaginar quin poderós efecte ha hagut de produir el sistema hegelian en l'atmosfera tenyida de filosofia d'Alemanya. Fou una marxa triomfal que durà dècades i que s'aturà ni un moment amb la mort d'Hegel. Al contrari, precisament de 1830 fins el 1840 hi hagué el domini gairebé exclusiu de l'“hegelianisme” i afectà els seus propis contraris en major o menor grau; precisament en aquesta època les concepcions hegelianes, conscientment o inconscient, penetraren profundament en les ciències més diverses i elevà fins i tot la literatura popular i la premsa diària, amb les quals la “consciència educada” mitjana construeix el seu esquema mental. Però aquesta victòria en totes les línies era sols el preludi d'una lluita interna.

La doctrina de Hegel, com hem vist, deixava espai per donar cabuda als més diverses concepcions partidistes pràctiques; i pràctiques eren en l'Alemanya teòrica d'aleshores per damunt de tot, dues coses: la religió i la política. Hom podia insistir molt en el sistema d'Hegel, i podia ser força conservador en totes dues esferes; hom podia considerar el *mètode* dialèctic per damunt de tot, i podia pertànyer tant en política com en religió a l'oposició més extrema. El propi Hegel, malgrat els força freqüents esclats de fúria revolucionària en els seus treballs, en general s'inclinava més cap a la banda conservadora; de fet el seu sistema li havia dut més “dura feina mental” que el seu mètode. Cap a la fi dels anys trenta el trencament en l'escola es féu més i més clar. L'ala esquerranosa, els anomenats joves hegelians, en lluita amb els pietistes ortodoxos i els reaccionaris feudals, abandonà de mica en mica aquella curosa reserva filosòfica en relació a les qüestions coents que fins aleshores els havia assegurat la tolerància i àdhuc la protecció pels llurs ensenyaments; i quan el 1840 la pietosa ortodòxia i la reacció feudal-absolutista pujà al tron amb Friedric Wilhelm IV, la presa oberta de partit esdevingué inevitable. La lluita encara es realitzava amb armes filosòfiques, però ja no per un zel filosòfic abstracte; es girà directament vers la destrucció de la religió establerta i de l'estat vigent. I quan al “Deutschen Jahrbüchern” els objectius pràctics encara es presentava amb una coberta filosòfica, l'escola dels joves hegelians es revelava a la “Rheinischen Zeitung” del 1842 directament com la filosofia de

l'ascendent burgesia radical i emprava el mantell filosòfic sols per eludir la censura.

La política era aleshores una esfera ben agitada, i així es realitzà la lluita principal contra la religió; aquesta, particularment d'ençà del 1840, era indirectament també una lluita política. El primer impuls el donà “La vida de Jesús” d'Strauss del 1835. La teoria allà desenvolupada de la formació dels mites evangèlics fou combatuda més tard per Bruno Bauer amb la prova que tota la sèrie de relats evangèlics havia sigut fabricada pels propis autors. La polèmica entre els dos es realitzà amb la coberta filosòfica d'una batalla entre “l'autoconsciència” i la “substància”; la qüestió de si les històries miraculoses dels evangelis aparegueren mitjançant la inconscient creació tradicional dels mites des de sota de la comunitat o per la fabricació dels propis evangelistes, fou elevada a la qüestió de si en la història mundial la “substància” o “l'autoconsciència” era la força operativa decisiva; i finalment arribà Stirner, el profeta de l'anarquisme actual – Bakunin ha assumit molt d'ell – i coronà la sobirana “autoconsciència” amb el seu sobirà “individu”.

No continuarem en aquest aspecte del procés de descomposició de l'escola hegeliana. Més important per a nosaltres és això: el gruix dels joves hegelians més determinats es dirigí per les necessitats pràctiques de la lluita lluita contra la religió positiva cap al materialisme anglo-francès. I això els féu entrar en conflicte amb el sistema de la llur escola. Mentr el materialisme concep la natura com l'única realitat, en el sistema hegelianà la natura sols representa “l'alienació” de la idea absoluta, és a dir una degradació de la idea; sota qualsevol circumstància el pensament és un producte racional, la idea és primària, la natura és derivada, que sols existeix mitjançant el permís de la idea superior. I en aquesta contradicció hom es manegà tan bé o tan malament com pogué.

Aleshores arriba “L'essència del cristianisme” de Feuerbach. D'un cop esmicolà la contradicció, en elevar el materialisme del nou al tron. La natura existeix independentment de tota filosofia; és el fonament damunt el qual nosaltres els humans, productes de la natura, hem sorgit; res no existeix fora de la natura i dels humans, i

els éssers superiors que les nostres fantasies religioses han creat sols són reflexes fantàstics de la nostra pròpia essència. El mirall es trencà; el “sistema” fou explosionat i bandejat, i la contradicció, que es demostrà que sols era imaginària, fou resolta. - Hom ha d'haver experimentat l'efecte alliberador d'aquest llibre per un mateix per fer-se'n una idea. L'apassionament era general: tots d'una èrem feuerbachians. Com entusiàsticament Marx rebé la nova concepció i com – malgrat totes les reserves crítiques – en fou influït, hom ho pot llegir a la "Sagrada Família".

Les pròpies mancances del llibre contribuïren al seu efecte immediat. El seu estil literari, tot i de vegades inflat, li garantí un gran públic i en qualsevol cas fou un refresc després de llargs anys d'hegelianisme abstracte i abstrús. això val també per la seua extravagant divinització de l'amor, que apareixia després de la ja intolerable sobirania del “pensament pur” tenia una excusa, si no una justificació. Una cosa, però, no s'ha d'oblidar: precisament aquestes dues febleses de Feuerbach foren el punt de partida amb el qual quelcom que es difonia des del 1844 per l'“educada” Alemanya com una plaga, el “socialisme real” substituï el coneixement científic per les frases literàries, l'emancipació del proletariat mitjançant la transformació econòmica de la producció per l'alliberament de la humanitat mitjançant l'amor, breument, es perdia en l'elegant i fastiguejant literatura i els extasi d'amor que exemplificava el senyor Karl Grün.

Una altra cosa que no hem d'oblidar: l'escola hegeliana es dissolgué, però la filosofia hegeliana no fou superada per la crítica. Strauss i Bauer prengueren cadascun dels seus costats i els empraren en la polèmica l'un contra l'altre. Feuerbach menyspreà el sistema i simplement el bandejà. Però hom no pot superar una filosofia per la simple declaració de la seua falsedat. I un treball tan poderós com el de la filosofia hegeliana, que havia tingut una influència tan gran en el desenvolupament intel·lectual de la nació, no es podia superar d'un cop de mà en ignorar-la. S'havia de “superar-la” en el seu propi sentit, és a dir en el sentit que alhora que la forma havia d'ésser

anihilada per la crítica, el nou contingut que s'havia guanyat amb ella s'havia de salvar. Com s'aconseguí això, ho veurem endavant.

Però al mateix temps la revolució del 1848 bandejà tota la filosofia de forma tan poc educada com Feuerbach havia bandejat Hegel. I aleshores el propi Hegel fou expulsat a un segon pla.

II

La gran qüestió fonamental de tota la filosofia, especialment de la més recent és la de la relació del pensament i de l'ésser. Ho ha sigut des dels primers dies, quan els homes, encara completament desconexedors de l'estructura del propi cos i sota l'estímul de les visions oníriques¹⁸⁰, arribaren a la creença que el llur pensament i percepció no eren activitats dels llurs cossos, sinó d'una ànima diferenciada que hi habita en aquests cossos i que els abandona en la mort – des d'aquests dies han hagut de pensar en la relació entre aquesta ànima i el món exterior. Si en la mort abandonava el cos, tot pervivint, no hi havia la més petita raó per idear una mort diferenciada per a ella; així aparegué la idea de la seua immortalitat, que en aquell estadi de desenvolupament no apareixia no apareixia com una consolació, sinó com un destí contra el qual no tenia sentit lluitar, i molt sovint, com entre els grecs, era una efectiva desgràcia. No pel desig religiós de consol, sinó per la ignorància general del destí d'aquesta ànima, un cop se n'havia acceptat l'existència, després de la mort del cos, s'arribà de forma general a la noció feixuga de la immortalitat personal. D'una forma del tot similar, a través de la personificació de les forces naturals, s'arribà als primers déus, que en el creixement posterior de les religions assumiren una forma més i més extramundana, fins que finalment en el curs del

¹⁸⁰Encara entre els salvatges i els bàrbars inferiors és universal la idea que les formes humanes que apareixen en els somnis són ànimes que s'han separat temporalment dels cossos; l'home real és per tant considerat responsable dels actes comesos per la seua aparició onírica contra el somniador. Així ho trobà per exemple Thurn el 1884 entre els indians de Guiana.

desenvolupament intel·lectuals dels homes la natural abstracció – gairebé parlaria d'un procés de destil·lació, dels molts déus més o menys limitats i alhora mútuament limitadors sorgí la idea d'un déu exclusiu de les religions monoteistes en els caps dels homes.

La qüestió de la relació del pensament i de l'ésser, de l'esperit i de la natura, la qüestió superior de tota la filosofia, així, tenia, no menys que tota religió, les seues arrels en les nocions limitades i desconexedores de la barbàrie. Però es pogué posar per primera vegada en tota la seua profunditat, per treure'n tot el profit, sols després que la humanitat europea s'hagués desvetllat de la llarga hivernació de l'Edat Mitjana cristiana. La qüestió de la posició del pensament i de l'ésser, que altrament havia tingut un gran paper en l'escolàstica de l'Edat Mitjana, la qüestió de: Què és primordial, l'esperit o la natura? - aquesta qüestió, pel que feia a l'esglèsia, s'aguditzà en: Ha creat déu el món, o el món és etern?

Les respostes que donen a aquestes qüestions, divideixen els filòsofs en dos grans camps. Aquells que asseguren la primacia de l'esperit sobre la natura, i així assumen en darrera instància una creació del món d'una forma o d'una altra – i aquesta creació és sovint entre els filòsofs, com ara Hegel, encara més complicada i impossible que el cristianisme –, integren el camp de l'idealisme. Els altres, pels quals la natura és la primordial, pertanyen en a les diverses escoles del materialisme.

No tenien aquestes dues expressions: idealisme i materialisme originalment cap altre significat que aquest, i en cap altre sentit s'utilitzen aquí. Quina confusió sorgeix quan s'hi aplica un altre significat, es veurà més endavant.

La qüestió de la relació del pensament i de l'ésser té però encara un altre aspecte: quina relació tenen els nostres pensaments sobre el món que ens envolta amb aquest propi món? És el nostre pensament capaç de conèixer el món real, som capaaixòs en les nostres idees i nocions del món real de produir un reflex correcte de la realitat? Aquesta qüestió rep el nom en llenguatge filosòfic de la qüestió de la identitat del pensament i de l'ésser i la gran majoria dels filòsofs

diuen que sí. Amb Hegel, per exemple, aquesta afirmació és evident; ja que allò en el món real coneixem és precisament el seu contingut cognitiu, allò que fa del món una realització gradual de la idea absoluta, idea absoluta que ha existit onsevulla des de l'eternitat, independent del món i anterior al món; això, però, que el pensament pot conèixer un contingut, que és des d'un principi un contingut cognitiu, es manifesta sense cap prova. Igualment es manifesta que allò que cal provar ja s'hi conté implícitament en les premisses. Això no impedeix, però, de totes formes, que Hegel, en extreure de la seua prova de la identitat del pensament i ésser la conclusió final que la seua filosofia, en ésser correcta en el seu pensament, és per tant l'única correcta i que la identitat del pensament i de l'ésser ha d'ésser verificada per la humanitat en traslladar immediatament la seua filosofia de la teoria a la pràctica i transformar tot el món d'acord amb els fonaments hegelians. Aquesta és una il·lusió, que comparteix en gran part amb tots els filòsofs.

A més, però, hi ha un grup de diversos filòsofs, el qui qüestionen la possibilitat d'un coneixement del món o, si més no, d'un coneixement exhaustiu. A ells, entre els més recents, hi pertanyen Hume i Kant, i jugaren un paper destacat en el desenvolupament filosòfic. això decisiu en la refutació d'aquesta concepció ja ho ha afirmat Hegel, en la mesura que això era possible des d'una posició idealista; les addicions materialistes de Feuerbach són més ingenioses que profundes. La refutació més eloqüent d'això com de totes les altres punyetes filosòfiques és la pràctica, és a dir l'experiment i la indústria. Si podem provar la correcció de la nostra concepció d'un procés natural, en fer-lo nosaltres mateixos, en dur-lo a l'ésser més enllà de la seues condicions i en fer-lo anar d'acord amb els nostres objectius particulars, així es posa fi a la inefable “cosa-en-si” de Kant. Les substàncies químiques que es produeixen en els cossos vegetals i animals romangueren com a simples “coses-en-si”, fins que la química orgànica començà a produir-ne una darrera l'altra; de forma que la “cosa-en-si” esdevenia una cosa per nosaltres, com per exemple el colorant de la granza, l'alitzarina, la qual no ja no ens dedicam a extreure-la de les arrels de granza, sinó que la produïm

més simplement i barata del quitrà d'hulla. El sistema solar copernicà fou durant tres-cents anys una hipòtesi, amb cent, mil, deu mil oportunitats contra una al seu favor, però tot i així sempre una hipòtesi; quan, però, Leverrier amb les dades aportades per aquest sistema no sols deduí la necessitat de l'existència d'un planeta desconegut, sinó que també en calculà la posició que aquest planeta havia d'ocupar, i quan Galle trobà realment aquest planeta, quedà provat el sistema copernicà. Si amb tot es prova de resuscitar la concepció kantiana a Alemanya pels neokantians i la de Hume a Anglaterra (on mai no desaparegué) pels agonòstics, això és, donada la refutació teòrica i pràctica realitzada fa temps, científicament una regressió i pràcticament sols una vergonyosa forma d'acceptar soterradament el materialisme mentre se'l nega davant el món.

Els filòsofs no foren impulsats, però, en aquest llarg període de Descartes a Hegel i de Hobbes a Feuerbach, de cap manera, com creien, únicament per la força de raó pura. Al contrari, això que impulsava realment era precisament el poderós i accelerat progrés en curs de la ciència natural i de la indústria. Entre els materialistes això era clar des de la superfície, però també els sistemes idealistes s'ompliren més i més de contingut materialista i provaren de reconciliar l'oposició entre esperit i matèria de forma panteïsta; així a la fi el sistema hegelianista sols representa un materialisme capgirat en mètode i contingut de forma idealista.

És així comprensible que Starcke en la seua caracterització de Feuerbach primer que tot investiga la posició d'aquest en relació a aquesta qüestió fonamental de la relació entre el pensament i l'ésser. Després d'una breu introducció, on les idees dels filòsofs anteriors, particularment d'ençà de Kant, són descrites en una llengua filosòfica innecessàriament ponderat i on Hegel a través d'una adhesió massa formalista a determinats passatges de les seues obres va més enllà del que li correspon, segueix aleshores una descripció detallada del curs del desenvolupament de la "metafísica" del propi Feuerbach, en la mesura que aquest curs fou reflectit en els escrits d'aquest autor que se n'ocupen. Aquesta descripció és curiosament i lúcidament, sols que com tot el llibre està carregada amb un llast de discurs filosòfic

de cap manera inevitable, que és d'efecte més molest com menys l'autor manté la forma d'expressió d'aquesta mateixa escola, o del propi Feuerbach, i com més mastega expressions de tendències ben diferents, especialment de les tendències ara de moda i que es consideren a si mateixes filosòfiques.

El curs de desenvolupament de Feuerbach és el d'un – per bé no del tot ortodox – hegel·lià cap al marterialisme, un desenvolupament que en un determinat estadi necessita d'una ruptura total amb el sistema idealista del seu predecessor. Amb una força irresistible que el du finalment a adonar-se'n que l'existència premundana d'Hegel de la “idea absoluta”, la “preexistència de les categories lògiques” abans que el món fos, no és res més que la persistència fantàstica de la creença en l'existència d'un creador extramundà; que el món material, perceptible sensorialment al qual pertanyem és la única realitat, i que la nostra consciència i pensament, per molt suprasensorials que semblen, són el producte d'un òrgan material i corporal, el cervell. La matèria no és un producte de la ment, sinó que la pròpia ment és sols el producte superior de la matèria. Això és naturalment pur materialisme. Després d'anar tan lluny, Feuerbach s'atura. No pot superar el prejudici filosòfic tradicional, el prejudici no contra el fet sinó contra el nom del materialisme. Diu:

“El materialisme és per mi el fonament de l'edifici de l'essència i de la ciència humanes; però no és per mi, allò que és pel fisiòleg, pels naturalistes en el sentit estricte, com ara, Moleschott, i que necessàriament és des de les llurs posició i professió el propi edifici. Cap enrera en sóc dels materialistes, però no cap endavant”.

Feuerbach ací aplega el materialisme que, basat en una determinada concepció de la relació de la matèria i el pensament, és una cosmovisió general, i la forma especial en la que aquesta cosmovisió s'expressava en un determinat estadi històric, és a dir el segle XVIII. Més encara, l'aplega amb la forma inflamada i vulgaritzada amb la qual el materialisme del segle XVIII continua present en els caps dels naturalistes i dels metges i amb la qual als anys cinquanta l'han predicada Büchner, Vogt i Moleschott. Però així com l'idealisme passà per una sèrie d'estadis de desenvolupament, també ho féu el

materialisme. Amb cada descoberta històrica fins i tot en l'esfera de la ciència natural, ha hagut de canviar la seua forma, i un cop la història fou sotmesa també al tractament materialista, s'hi obrí també una nova via de desenvolupament.

El materialisme del segle passat era predominantment mecànic, perquè de totes les ciències naturals d'aleshores sols la mecànica, i de fet sols la dels cossos sòlids – celestials i terrestres –, en breu, la mecànica de la gravetat, havia arribat a una certa conclusió. La química aleshores sols existia en la seua forma infantil i flogística. La biologia encara anava amb bolquers; els organismes vegetals i animals eren sols examinats grollerament i s'explicaven per meres causes mecàniques; allò que per Descartes era l'animal, era per als materialistes del segle XVIII l'home, una màquina. Aquesta aplicació exclusiva dels patrons de la mecànica als processos de natura química i orgànica, en els quals les lleis mecàniques de fet són també vàlides, però unes altres lleis superiors les arraconen a un segon pla, constitueix la primera limitació específica, però alhora inevitable, del materialisme clàssic francès.

La segona limitació específica d'aquest materialisme consisteix en la seua incapacitat d'entendre el món com un procés, com matèria que passa per un desplegament històric ininterromput. Això s'adeia amb la situació d'aleshores de la ciència natural i s'hi connectava amb la metafísica, és a dir la via antidualèctica de la filosofia. La natura, com hom sabia, era en un moviment etern. Però aquest moviment d'acord amb les idees d'aleshores es movia també eternament en un cercle i per tant no es movia del lloc; produïa els mateixos resultats una vegada i una altra. Aquesta idea era aleshores inevitable. La teoria de Kant de l'origen del sistema solar havia sigut proposada recentment i sols encara se la considerava com una mera curiositat. La història del desenvolupament de la Terra, la geologia, era encara totalment desconeguda, i la idea que els actuals éssers animats de la natura són el resultat d'un llarg curs de desenvolupament de això simple a això complex, no es podia proposar científicament aleshores de cap manera. La concepció ahistòrica de la natura era per tant inevitable. Hom no els hi pot fer cap retret als filòsofs del segle XVIII res en

aquest sentit ja que això mateix es troba en Hegel. Segons aquest la natura, com a mera “alienació” de la idea, és incapaç de desenvolupar-se amb el temps, sols es capaç d'estendre la seua multiplicitat en l'espai, de forma que mostra tots els estadis de desenvolupament simultàniament i conjuntament que conté i és condemnat a una repetició eterna del mateix procés. I aquest absurd d'un desenvolupament en l'espai, però fora del temps – la condició fonamental de tot desenvolupament – Hegel la imposa en la natura alhora que es construïen la geologia, l'embriologia, la fisiologia vegetal i animal i la química orgànica i quan arreu en base a aquestes noves ciències apareixia genials antecedents de la posterior teoria de l'evolució (per exemple, Goethe i Lamarck). Però el sistema ho demanava així, i així el mètode s'havia traït pel bé del sistema.

Aquesta mateixa concepció ahistòrica prevalia també en l'esfera de la història. Ací la lluita contra les restes de l'Edat Mitjana emboirava la vista. L'Edat Mitjana es considerava com una simple interrupció de la història durant mil anys de barbàrie universal; el gran progrés de l'Edat Mitjana – l'extensió de l'esfera cultural europea, les grans nacions viables, que prenien forma una al costat de l'altre, finalment l'enorme progrés tècnic dels segles XIV i XV –, tot això hom no ho veia. Així una visió racional de la gran interconnexió història es feia conseqüentment impossible, i la història servia com a molt com una col·lecció d'exemples i il·lustracions a disposició dels filòsofs.

Els marxants vulgaritzadors, que en els anys cinquanta s'adherien al materialisme, no superaren de cap manera aquesta limitació dels llurs mestres. Tots els progressos realitzats per la ciència natural d'aleshores els servien sols com a noves proves contra l'existència d'un creador del món; i de fet no convertiren en part de la seua tasca ni tan sols el desenvolupament ulterior de la teoria. L'idealisme era a la fi de la seua agonia i mitjançant la revolució del 1848 rebé un cop de mort, i amb tot tingué la satisfacció de veure que el materialisme del moment encara queia més baix. Feuerbach tenia indiscutiblement raó en refusar de responsabilitzar-se d'aquest materialisme; sols que no hauria d'haver confós les doctrines d'aquests predicadors ambulants amb el materialisme en general.

Amb tot ací cal assenyalar dues coses. Primer que àdhuc en vida de Feuerbach la ciència natural encara era en aquell procés de fermentació violenta que sols en els darrers quinze anys ha arribat a una conclusió aclaridora relativa; s'adquirien nous coneixements científics a un ritme insòlit, però l'establiment d'interconnexions i per tant l'ordenació d'aquest caos de descobertes, que se succeïen les unes a les altres, sols ha esdevingut possible molt recentment. És cert que Feuerbach visqué prou per veure les tres descobertes decisives – la de la cèl·lula, la de transformació de l'energia i la teoria de l'evolució que rep el nom de darwiniana. Però com podia el solitari filòsof del camp ésser prou capaç de seguir els esdeveniments científics, per tal d'apreciar les valuoses descobertes que els propis naturalistes o bé negaven o bé no sabien donar-les un ús adequat? La responsabilitat cau únicament en les condicions viciades d'Alemanya, en conseqüència de les quals les càtedres de filosofia han sigut ocupades per eclèctics cria-teranyines escruixidors de puces, mentre Feuerbach, que s'enfilava per damunt de tots ells, havia de ruralitzar-se i acidificar-se en un petit llogarret. Per tant no és responsabilitat de Feuerbach que ara que havia esdevinguda possible i lliure de tota la parcialitat del materialisme alemanya, aquesta visió històrica de la natura romangués inaccessible per a ell.

En segon lloc, però, Feuerbach és del tot correcte en assegurar que el materialisme naturalístic nu és de fet

“És el fonament de l'edifici de la ciència humana, però no el propi edifici”.

Ja que vivim no sols en la natura, sinó també en la societat humana, i també això té el seu desenvolupament històric i la seua ciència no menys que la natura. Era així qüestió d'harmonitzar la ciència de la societat, és a dir la unió de l'anomenades ciències històriques i filosòfiques, amb els fonaments materialistes i de reconstruir-se d'acord amb aquests. Això però no li pertocava a Feuerbach. Hi romangué lligat, tot i els “fonaments”, per les tradicionals cadenes idealistes, i això ho reconeix amb les paraules:

“Cap enrera en sóc dels materialistes, però no cap endavant”.

Però ací, qui en l'esfera de la societat, no anà “cap endavant”, ni més enllà d'aquesta posició del 1840 o el 1844, fou el propi Feuerbach, i això es degué principalment a aquesta reclusió que l'obligà a produir pensaments amb el seu cap solitari – a ell, qui de tots els altres filòsofs era el més inclinat a les relacions socials – per compte de mitjançant trobades amistoses i hostils amb altres homes del seu calibre. Veurem més tard en detall en quin grau en aquesta esfera romangué idealista.

Ací sols cal afegir que Starcke cerca l'idealisme de Feuerbach en un lloc equivocat.

“Feuerbach és un idealista, creu en el progrés de la humanitat”. (p. 19) - “El fonament, la base de tot, roman noresmenys idealista. El realisme és per nosaltres no res més que una protecció contra aberracions, mentre seguim les nostres tendències ideals. No són la compassió, l'amor i l'entusiasme per la veritat i del dret forces ideals” (p. VIII)

Primer que tot ací l'idealisme no vol dir altra cosa que seguir objectius ideals. Això però necessàriament té a veure com a molt amb l'idealisme kantian i el seu “imperatiu categòric”; però el propi Kant anomenava la seua filosofia “idealisme transcendental” no de cap manera perquè hi tractà amb ideals ètics, sinó per altres raons ben diferents, com Starcke recordarà. La superstició que l'idealisme filosòfic gira a l'entorn d'una creença en ideals ètics, és a dir, socials, sorgeix fora de la filosofia, entre els filisteus alemanys, que aprengueren de memòria els pocs bocins de cultura filosòfica que necessaven en els poemes de Schiller. Ningú no ha criticat més severament l'impotent “imperatiu categòric” de Kant – impotent perquè demana un impossible, i per tant mai no assoleix cap realitat – ningú no ha ridiculitzat més cruelment el l'entusiasme sentimentals dels filisteus pels ideals irrealitzables cantats per Schiller que precisament (veieu per exemple la seua “Fenomenologia”) un complet idealista com Hegel.

En segon lloc, però, no podem oblidar-nos del fet que qualsevol cosa que du els homes a actuar ha de trobar l'entrada dels seus caps – fins

i tot menjar i beure, que són la conseqüència de les sensacions de fam i de set transmeses pel cap, i que acaben amb una satisfacció igualment transmesa pel cap. Les influències del món exterior sobre l'home s'expressen en el seu cap, es reflecteixen així com a sentiments, pensaments, impulsos, volicions, breument, en “tendències ideals” i d'aquesta forma esdevenen “forces ideals”. Si aleshores aquest home s'ha de considerar com un idealista ja que segueix “tendències ideals” i admet que les “forces ideals” influeixen sobre ell – aleshores qualsevol persona desenvolupada amb tota normalitat és un idealista congènit, i en aquest cas hi pot haver encara cap materialista?

En tercer lloc, la convicció que la humanitat, com a mínim en l'actualitat, es mou en general en una direcció progressiva no té absolutament res a veure amb l'oposició entre el materialisme i l'idealisme. Els materialistes francesos sostenien aquesta convicció en un grau gairebé tan fanàtic, no inferior als deïstes Voltaire i Rousseau, i prou sovint feren els més grans sacrificis personals a això. Si mai ningú ha dedicat a l'“entusiasme per la veritat i el dret” - emprant la frase en el bon sentit – tota la seva vida, aquest fou, per exemple Diderot. Si així Starcke declara que tot això idealisme, això sols prova que el mot materialisme, i tota l'oposició entre ambdues tendències ha perdut per a ell tot significat.

El fet és que Starcke - per bé que potser inconscientment - fa amb això una concessió imperdonable al tradicional prejudici filisteu contra el mot materialisme que prové d'una continuada difamació per part dels sacerdots. El filisteu entèn com a materialisme la gula, l'embriaguesa, la luxúria, l'arrogància i la cupidiscència, l'avarícia, la cobdícia, l'aprofitament i l'estafa, breument tots els vicis repugnants als quals s'hi dedica en privat; i com a idealisme la creença en la virtut, en la filantropia universal i en general en un “món millor”, de la qual es vanta davant els altres, però sols s'ho creu com a molt quant pateix o fa fallida com a conseqüència dels seus acostumats excessos “materialistes”, i és aleshores quan canta la seua cançó favorita, Què és l'home – meitat bèstia, meitat àngel.

Quant a la resta Starcke s'hi esmerça en defendre Feuerbach contra els atacs i els ensenyaments dels cridaners professors ajudants que duen el nom de filòsofs d'Alemanya. Per aquells que són interessats en aquesta derivació de la filosofia clàssica alemanya, això té importància; pel propi Starcke això esdevenia necessari. Nosaltres, amb tot, ho estalviarem al lector.

III

L'idealisme real de Feuerbach es fa evident quan arribam a la seua filosofia de la religió i de l'ètica. De cap manera desitja abolir la religió, vol perfeccionar-la. La pròpia filosofia ha d'ésser absorvida en la religió.

“Els períodes de la humanitat es distingeixen sols a través de canvis religiosos. Sols és fonamental el moviment històric que té com a base els cors dels homes. El cor no és una forma de religió, de forma que aquesta hauria d'existir també en el cor; aquest és l'essència de la religió”. (Citat per Starcke, p. 168).

La religió és per Feuerbach les relacions afectives i anímiques entre home i home, que fins ara havia cercat la veritat en un espill fantàstic de la realitat – en la mediació a través d'un o de diversos déus, espills fantàstics de qualitats humanes – però ara la troba directament i sense cap mediació en l'amor entre el Jo i el Tu. I així finalment per a Feuerbach l'amor sexual esdevé una de les formes superiors, sinó la superior, de la pràctica de la seua nova religió.

Ara, les relacions afectives, especialment entre els dos sexes, hi són des de que hi ha homes. L'amor sexual en especial ha evolucionat en els darrers vuit-cents anys i s'ha guanyat un lloc que l'ha convertit en eix obligatori de tota la poesia d'aquest període. Les religions positives existents s'han limitat a la tasca d'una consagració superior de l'amor sexual estatalment regulat, és a dir per la unió matrimonial, i podrien desaparèixer totes demà sense canviar el més

mínim la pràctica de l'amor i de l'amistat. Així la religió cristiana a França desaparegué de forma tan completa entre 1793 i 1798 que de fet el propi Napoléon no pogué reintroduir-la sense oposició i dificultats; i això sense cap necessitat d'un substitut en el sentit de Feuerbach, que s'ocupàs de l'interval.

L'idealisme consisteix per a Feuerbach en això, que no accepta simplement les relacions mútues basades en una inclinació recíproca entre homes, com ara l'amor sexual, l'amistat, la compassió, l'abnegació, etc., com el que són en elles mateixes, sense associar-hi cap religió particular que per a ell, també, pertany al passat, sinó que contràriament afirma que sols assoliran tot el llur valor quan siguen consagrades en nom de la religió. Per a ell és primordial no que existesquen aquestes relacions merament humanes, sinó que siguen concebudes com la nova i veritable religió. Sols tindran ple valor quan hagen rebut un segell religiós. Religió deriva de religare i significava originalment un lligam. Per tant tot lligam entre homes és una religió. Aquests trucs etimològics són el darrer recurs de la filosofia idealista. No és això que la paraula vol dir d'acord amb el desenvolupament històric del seu ús actual, sinó què pesam que hauria de volr dir d'acord amb la seua derivació allò que compta. I així l'amor sexual i la relació entre els sexes és elevada a una religió, sols perquè la paraula religió que és tan volguda pels records idealistes, no desaparega de la llengua. Precisament així parlaven en els quaranta els reformistes parisins de la línia de Louis Blanc, que sols podien concebre una home sense religió com un monstre i solien dir: Donc, l'athéisme c'est votre religion! |Doncs l'ateïsme és la vostra religió!| Si Feuerbach vol establir una veritable religió en base a una concepció essencialment materialista de la natura, això és el mateix que considerar la química moderna com una veritable alquímia. Si la religió pot existir sense el seu déu, l'alquímia pot existir sense la seua pedra filosofal. D'altra banda hi ha una connexió ben estreta entre l'alquímia i la religió. La pedra filosofal tenia diverses propietats divines, i els alquimistes egipcis i grecs dels dos primers segles de la nostra donaren una mà en el desenvolupament de les doctrines

cristianes, com han demostrat les dades aportades per Kopp i Berthelot.

És decididament falsa l'afirmació de Feuerbach que

“Els períodes de la humanitat es distingeixen sols a través de canvis religiosos”.

Els grans girs històrics han sigut *acompanyats* per canvis religiosos, sols pel que fa a les tres religions mundials que han existit fins al present: budisme, cristianisme, islamisme. Les antigues religions tribals i nacionals, sorgides espontàniament, n'eren propagandístiques i perderen tota la força de resistència, alhora que es perdia la independència de la tribu o del poble; pels alemanys n'hi hagué prou amb el simple contacte amb el decadent imperi mundial romà i amb la seua recent adoptada religió mundial cristiana que s'adaptava a les seues condicions econòmiques, polítiques i ideals. Sols amb aquestes religions mundials sorgides més o menys artificialment, especialment amb el cristianisme i l'islamisme, trobam que els moviments històrics generals adquireixen una empremta religiosa, i fins i tot en el terreny del cristianisme el segell religiós de revolucions de veritable importància universal es restringeix als primers estadis de la lluita per l'emancipació de la burgesia, dels segles XIII al XVII, i cal explicar-la no, com Feuerbach pensa, en els cors dels homes i en les llurs necessitats religioses sinó en tota la història prèvia de l'Edat Mitjana, que no coneixia cap altra forma d'ideologia que la religió i la teologia. Però quan la burgesia al segle XVIII s'havia enfortit prou com per posseir una ideologia pròpia adient pel seua posició de classe, realizà la seua gran i concloent revolució, la francesa, sota la crida exclusiva a idees jurídiques i polítiques, i s'ocupà de la religió sols en la mesura que s'interposava en el camí; però mai no pensà en posar una nova religió en el lloc de l'antiga; hom sap com Robespierre fracassà en l'intent.

La possibilitat de purs sentiments humans en la nostra relació amb altres homes ha sigut en l'actualitat força retallada per la societat on vivim, que es basa en l'antagonisme de classes i el domini de classe: No tenim cap raó per retallar-la encara més amb l'exhaltació

d'aquests sentiments a una religió. I de forma similar la comprensió de les grans lluites històriques de classe ha sigut força enfosquida per la historiografia actual, particularment a Alemanya, i així no tenim cap necessitat de fer completament impossible aquesta comprensió en transformar la història d'aquestes lluites en un simple apèndix d'història eclesiàstica. Així s'hi fa evident com de ens hem allunyat en l'actualitat de Feuerbach. Els seus "passatges més preciosos" de la glorificació d'aquesta nova religió de l'amor són ara de tot il·legibles.

L'única religió que Feuerbach examina seriosament és el cristianisme, la religió d'occident, que es basa en el monoteïsmes. Demuestra que el déu cristià és sols el reflex fantàstic, l'espill de l'home. Ara però, aquest propi déu és el producte d'un avorrit procés d'abstracció, la quinta essència concentrada de diversos déus anteriors tribals i nacionals. I l'home, l'imatge del qual és déu, tampoc no és per tant un home real, sinó contràriament la quinta essència de nombrosos homes reals, l'home abstracte, per tant de nou una imatge mental. Feuerbach qui en cada pàgina predica la sensorialitat, l'absorció en això concret, en la realitat, esdevé profundament abstracte tan bon punt comença a parlar de quelcom de diferent a les meres relacions sexuals entre els homes.

D'aquestes relacions sols un aspecte li cridà l'atenció: la moral. I ací de nou ens impacta la pobresa estoradora de Feuerbach en relació a Hegel. L'ètica del darrer o la doctrina de la conducta és la filosofia del dret i inclou: 1. el dret abstracte, 2. la moralitat, 3. la conducta, solta la qual s'apleguen: la família, la societat civil i l'estat. Tan idealista com és en la forma, ací és realista en el contingut. Tota l'esfera del dret, de l'economia, de la política és inclosa al costat del moral. A Feuerbach és just al contrari. En la forma és realista ja que comença amb l'home, però no s'esmenta en absolut el món on viu l'home, de forma que aquest home roman com el mateix home abstracte que ocupava el camp de la filosofia de la religió. Aquest home no neix ni tan sols de dona, sorgeix en la forma de crisàlida del déu de les religions monoteïstes, de forma que no viu en un món real històricament sorgit i històricament determinat; cert que es relaciona amb altres homes, però cadascun d'ells és una abstracció de la

mateixa forma que ell mateix. En la filosofia de la religió encara teníem homes i dones, però la l'ètica àdhuc aquesta darrera distinció desapareix. De ben segur Feuerbach de tant en tant fa afirmacions com:

“En un palau l'home pensa diferent que en una cabana”. - “Si degut a la fam, a la misèria no teniu prou força en el cos, tampoc no tindreu prou força moral en el vostre cap, ment i cor” - “La política ha d'esdevindre la nostra religió”, etc.

Però amb aquestes afirmacions Feuerbach és incapaç d'arribar enlloc, romanen pures sentències, i el propi Starcke ha d'admetre que per a Feuerbach la política constituí una frontera infranquejable i que la

“ciència de la societat, la sociologia era per a ell una terra incognita | una terra desconeguda|”.

Similarment sembla tan fosc en relació a Hegel en el seu tractament de l'oposició entre el bé i el mal.

“Hom creu que diu quelcom de gran – es llegeix a Hegel – quan hom diu: l'home és bo per naturalesa; però hom oblida que hom diu quelcom de més gran amb les paraules: l'home és roïn per naturalesa”.

Per a Hegel el mal és la forma amb la qual la força motriu del desenvolupament històric es presenta. I conté el doble significat que, d'una banda, cada nou avenç apareix necessàriament com un sacrilegi contra les coses establertes, com una rebel·lió contra una situació que, per bé que antiga i moribunda, encara és santificada pel costum, i, de l'altra, són precisament les passions baixes de l'home com ara l'avarícia i l'afany de poder, que, d'ençà de l'aparició dels antagonismes de classe, fan de palanques del desenvolupament històric, un fet del qual la història del feudalisme i de la burgesia, per exemple, constitueix una prova única i contínua. Però Feuerbach no estudi el paper històric del mal moral. La història per a ell és per damunt de tot un camp incòmode i inquietant. Fins i tot la seua sentència:

“L'home quan sorgí originalment de la natura era sols un simple ésser natural, no un home. L'home és un producte de l'home, de la cultural, de la història” -

aquesta pròpia sentència és amb ell quelcom absolutament infructífer.

això que Feuerbach ens ha de dir sobre la moral sols pot ésser extremadament magre. La tendència cap a la felicitat és innata en l'home, i ha de constituir per tant la base de tota moral. Però la tendència cap a la felicitat és subjecte d'una doble correcció. Primer per les conseqüències naturals de les nostres actuacions: a la rauxa li segueix la xacra, i a l'excés continu la malaltia. Segon per les llurs conseqüències socials: si no respectam la tendència cap a la felicitat dels altres, aquests es defensaran i interferiran així la nostra pròpia tendència cap a la felicitat. En conseqüència per tal de satisfer la nostra tendència, hem d'ésser en situació d'apreciar correctament els resultats de la nostra actuació i hem de permetre similarment als altres un dret igual a cercar la felicitat. L'auto-restricció racional en relació a nosaltres, i l'amor – una vegada més l'amor! - en la relació amb els altres són les lleis bàsiques de la moral de Feuerbach, d'elles se'n deriven totes les altres. I ni les proclamacions més espirituals de Feuerbach ni els més forts [stärksten] eufemismes de Starcke poden amagar la lleugeresa i la banalitat d'aquestes pobres proposicions.

La tendència cap a la felicitat, sols molt excepcionalment, pot satisfer-la un individu mitjançant la preocupació en un mateix, i de cap manera en benefici dels altres. Contràriament requereix la preocupació en el món exterior, que significa satisfer les seues necessitats, com ara l'aliment, un individu de l'altre sexe, llibres, converses, debats, activitats, objectes d'ús i de treball. La moral de Feuerbach o bé presuposa que aquests mitjans i objectes de satisfacció es donen per suposats per a cada individu, o bé ofereix l'únic bon consell inaplicable, que és, per tant, que no paga la pena entretindre's amb la gent que es troba sense aquests mitjans. I el propi Feuerbach declara en termes planers:

“En un palau l'home pensa diferent que en una cabana”. “Si degut a la fam, a la misèria no teniu prou força en el cos, tampoc no tindreu prou força moral en el vostre cap, ment i cor”.

Van les coses quelcom millor en relació al dret igual dels altres a satisfer la tendència cap a la felicitat? Feuerbach posà aquesta proclama com a absoluta, com a bona per tota època i circumstància. Però des de qual ha sigut vàlida? Hi hagué mai en l'antiguitat entre esclaus i amos, o en l'Edat Mitjana entre serfs i barons, cap discurs sobre el dret igual a la tendència cap a la felicitat? No era la tendència cap a la felicitat de les classes oprimides sacrificada implacablement i “a dreta llei” a la dels dirigent? - Sí, això era de fet immoral, ara però la igualtat de drets és reconeguda. - Reconeguda verbalment, en tant que i en la mesura que la burgesia en la seua lluita contra el feudalisme i en el desenvolupament de la producció capitalista, es veié obligada a abolir tots els privilegis estamentaris, és a dir, els privilegis personals i a introduir la igualtat de tots els individus davant la llei, primer en l'esfera del dret privat, després gradualment també en l'esfera del dret públic. Però la tendència cap a la felicitat sols es satisfà a un nivell trivial amb els drets ideals i en la major part es satisfà amb mitjans materials, i la producció capitalista s'assegura que la gran majoria d'aquells drets iguals contempen sols allò que és essencial per la simple existència, i així la producció capitalista no té gaire més respecte, si és que en té més, pels drets iguals a la tendència a la felicitat de la majoria que l'esclavitud o la servitud. I estam millor en relació amb els mitjans mentals de la felicitat, els mitjans educatius? No és el propi “mestre d'escola de Sadowa” una persona mítica?

Més encara. Segons la teoria moral de Feuerbach, la borsa de valors és el temple més alt de la conducta – en el benentès que hom especule sempre correctament. Si la meua tendència cap a la felicitat em du a la borsa i allà valor correctament les conseqüències de les meues accions de forma que n'obtingue únicament resultats agradables i cap d'indesitjat, és a dir que sempre guany, complesc així el precepte de Feuerbach. A més per tant no interferesc amb el dret igual d'una altra persona a cercar la seua felicitat; ja que els altres

van a la borsa tan voluntàriament com jo i en concloure la transacció especulativa amb mi ha seguit la tendència cap a la felicitat de la mateixa forma que jo he seguit la meua. I si perd el seu diner, la seua acció tot d'una resulta haver sigut poc ètica, degut a la seua manca de criteri, i com que li he donat el càstic que mereix, puc anar amb el cap ben alt, com un modern Radamant. També l'amor domina en la borsa, en la mesura que no és simplement una mera frase sentimental, ja que cadascú troba en els altres la satisfacció de la seua tendència cap a la felicitat, que és precisament això que l'amor hauria d'assolir i tal i com actua en la pràctica. I si faig jugar amb una previsió correcta les conseqüències de les meues operàncies, i per tant amb un resultat exitós, complex així tots els manaments més estrictes de la moral de Feuerbach i esdevinc un ric home de negocis. Amb altres paraules, la moral de Feuerbach segueix exactament el patró de la societat capitalista moderna, tot i que no ell mateix no ho desitjàs o no ho imaginàs.

Però l'amor! - Sí, l'amor és a tot arreu i a tothora el deu miraculós que, per a Feuerbach, contribueix a superar totes les dificultats de la vida pràctica – i això en una societat que és dividida en classes amb interessos diametralment oposats. Així la darrera resta del seu caràcter revolucionari desapareix de la filosofia, i deixa tan sols l'antic himne: Amau-vos els uns als altres, caiguen en els braços dels altres sense consideracions de gènere o d'estament – una orgia de reconciliació general!

Breu i bo. La teoria moral de Feuerbach es comporta com la de tots els seus predecessors. És feta per cubrir tots els períodes, tots els pobles, totes les condicions, i precisament per aquesta raó mai ni enlloc no és aplicable, roman, pel que fa al món real, tan impotent com l'imperatiu categòric de Kant. En realitat cada classe, àdhuc cada professió, té la seua pròpia moral, i amb tot la viola sempre que pot amb impunitat, i l'amor, que ha d'unir-ho tot, es manifesta en guerres, aldarrulls, plets, baralles domèstiques, divorcis, i tota possible explotació dels uns pels altres.

És, però, com és possible que el poderós impuls donat per Feuerbach resultàs ésser tan infructuós en si? Perquè Feuerbach mai no provà

de fugir del reialme de l'abstracció, pel qual tenia un odi mortal, per anar a la realitat viva. S'adhereix ferotgement a la natura i a l'home; però la natura i l'home per ell romanen meres paraules. És incapaç de dir-nos res de clar de la natura real o dels homes reals. Però a partir de l'home abstracte de Feuerbach hom, però, arriba a l'home viu real sols quan el considera com a actor de la història. I Feuerbach es resistí a això, i per tant l'any 1848, que no entengué, suposà per a ell el trencament final amb el món real, el retir en solitud. La responsibilitat d'això cau de nou principalment en les condicions que es donaven a Alemanya, que el condemnaren a podrir-se miserablement.

Però el pas que Feuerbach no realitzà, de totes formes s'havia de fer; el culte de l'home abstracte, que formà el nucli de la nova religió de Feuerbach, havia d'ésser substituït per la ciència de l'home real i del seu desenvolupament històric. Aquest desenvolupament ulterior del punt de vista de Feuerbach més enllà de Feuerbach fou inaugurat el 1845 per Marx a “La Sagrada Família”.

IV

Strauß, Bauer, Stirner, Feuerbach, aquests foren els epígons de la filosofia hegeliana, en la mesura que no abandonaren el camp de la filosofia. Strauß, d'ençà de “La vida de Jesús” i la “Dogmàtica”, sols produí estudis literaris d'història filosòfica i eclesiàstica a la manera de Renan; Bauer sols aconseguí quelcom en l'esfera de la història dels orígens del cristianisme, tot i que això que hi féu fou important; Stirner romangué una curiositat, fins i tot després que Bakunin el fusionà amb Proudhon i anomenà a aquesta fusió “anarquisme”; tan sols Feuerbach fou important com a filòsof. Però no sols la filosofia, que pretesament sura per damunt de totes les ciències especials i és la ciència de ciències que les connecta, romangué per ell com una barrera insuperable, quelcom sagrat inviolable; sinó que com a filòsof s'aturà a mig camí del materialisme i de l'idealisme; incapaç

d'aprofitar Hegel mitjançant la crítica, simplement el bandejà com a inútil, mentre que ell, en comparació amb la riquesa enciclopèdia del sistema hegelianà, no assolí res de positiu llevat d'una religió turgent d'amor i una magra i impotent moral.

Sorgida de la dissolució de l'escola hegeliana, però, s'hi desenvolupà encara una altra tendència, l'única que ha donat fruits reals, i aquesta tendència essencialment es connecta amb el nom de Marx¹⁸¹.

La separació de la filosofia hegeliana fou també ací el resultat d'un retorn a una posició materialista. Això suposa que decidí de comprendre el món real – natura i històrica – tal i com es presenta a tothom qui s'hi adreça lliure de preconcepcions idealistes; hom decidí de sacrificar implacablement tota noció idealista que no pogués harmonitzar-se amb els fets concebuts com a tals i no per una interconnexió fantàstica. I el materialisme no suposa res més que això. Per primera vegada la cosmovisió materialista es prenia realment de forma seriosa i s'aplicava en totes les esferes del coneixement – si més no en els seus trets bàsics – de forma conseqüent.

Hegel no fou simplement bandejat; hom partí al contrari del seu costat revolucionari, abans descrit, del mètode dialèctic. Però aquest mètode en la seua forma hegeliana era impracticable. Per a Hegel la dialèctica és l'autodesenvolupament del concepte. El concepte absolut no sols no existeix – no se sap on – des de l'eternitat, sinó

181 Hom m'hi ha de permetre un aclariment personal. Hom darrerament ha fet referència a la meua participació en aquesta teoria, de forma que poc puc dir res sense aclarir aquest punt. No puc negar que tots dos abans i durant la meua col·laboració de quaranta anys amb Marx vaig tindre una certa participació independent en posar els fonaments de la teoria, i més especialment en la seua elaboració. Però la major part dels seus principis bàsics directors, especialment en l'esfera de l'economia i de la història, i, per damunt de tot, la llur final formulació trencadora, pertanyen a Marx. això que hi vaig aportar – com a molt amb l'excepció de la tasca en uns pocs camps especialitzats – Marx ho podria haver fet molt bé sense mi. això que Marx completà, jo mai no ho haguera aconseguit. Marx era per damunt, veia més enllà, i tenia una visió més àmplia i ràpida que la resta de tots nosaltres. Marx era un geni, nosaltres com a molt tenim talent. Sense ell la teoria no hauria arribat tan lluny com en l'actualitat. Per tant correctament du el seu nom.

que a més és l'ànima vivent real de tot el món existent. Es desenvolupa en ell mateix a través de totes els estadis anteriors, que són tractats a la "Lògica" i que hi són continguts en ell; aleshores "s'aliena" en canviar a la natura, on, inconscient de si mateix, amb l'aparença d'una necessitat natural, passa per un nou desenvolupament i finalment retorna com l'autosconsciència de l'home; l'autoconsciència s'elabora aleshores de nou en la història en forma crua fins que finalment el concepte absolut de nou arriba completament a si mateix en la filosofia hegeliana. Per a Hegel per tant el desenvolupament dialèctic aparent de la natura i de la història, és a dir, la connexió causal del moviment progressiu de això inferior a això superior, que es verifica a través de tot un seguit de moviments de ziga-zaga i de regressions momentànies, és sols una còpia del moviment del concepte que ve de l'eternitat, de no sep sap on, però que de totes totes és independent de tot pensament humà. Aquesta perversió ideològica havia d'ésser bandejada. De nou preniem una visió materialista dels pensaments dels nostres caps, en veure'ls com a imatges de coses reals per comptes de veure les coses reals com a imatges de tal o tal estadi del concepte absolut. Així la dialèctica es reduïa a la ciència de les lleis generals del moviment, tan del món exterior com del pensament humà – dues sèries de lleis que són idèntiques en substància, però que difereixen en la llur expressió, en tant que la ment humana les pot aplicar conscientment, mentre que en la natura i fins i tot per a la majoria de la història humana, aquestes lleis s'han verificat inconscientment, en la forma de necessitat externa, en mig d'una sèria interminable d'accidents aparents. Per tant la dialèctica dels conceptes es transformà simplement en el reflex conscient del moviment dialèctic del món real i per tant la dialèctica hegeliana fou tombada, o millor encara capgirada, ja que el seu cap, fou col·locat en el lloc dels peus. I aquesta dialèctica materialista, que durant anys ha sigut la nostra millor eina de treball i la nostra arma més afilada fou descoberta, de forma prou sorprenent, no sols per nosaltres, sinó també, i de forma independent nostra i fins i tot d'Hegel, per un obrer alemany, Josef Dietzgen¹⁸².

182V. "Das Wesen der Kopfarbeit, von einem Handarbeiter", Hamburg, Meißner.

D'aquesta forma, però, el costat revolucionari de la filosofia hegeliana era de nou recuperat i al mateix temps alliberat dels ornaments idealistes amb els quals Hegel n'havia impedit l'execució conseqüent. El gran pensament bàsic que el món no s'ha de comprendre com un complex de coses acabades, sinó com un complex de *processos*, en els quals les coses aparentment estables, nogensmenys que les llurs imatges mentals en els nostres caps, els conceptes, passen per un canvi ininterromput d'esdevindre i d'esvair-se, en el qual, malgrat tota l'aparença accidental i de totes les regressions temporals, s'afirma un desenvolupament progressiu a la fi – aquest gran pensament fonamental, especialment d'ençà d'Hegel, ha permeat la consciència ordinària d'una forma tan general que avui dia amb prou feines es discuteix. Però reconèixer verbalment aquest pensament fonamental i aplicar-ho en la realitat amb detall a cada esfera de la recerca són dues coses diferents. Si hom però procedeix amb la recerca des d'aquest punt de vista, la exigència de solucions finals i de veritats eternes cessa d'una vegada per sempre; hom sempre és conscient de la limitació necessària de tot el coneixement adquirit, del fet que és condicionat per les circumstàncies en les quals fou adquirit; hom, però, d'altra banda ja no es permet de deixar-se aclaparar per la contradicció, insuperable per l'encara comuna antiga metafísica, entre la veritat i la falsedat, el bé i el mal, la identitat i la diferència, la necessitat i l'accidentalitat; hom sap que aquestes contradiccions sols tenen una validesa relativa, que allò que ara es reconeix com a cert també té el seu aspecte fals que es manifestarà més tard, de la mateixa forma que allò que ara es reconeix com a fals té també el seu aspecte cert en virtut del qual era considerat anteriorment cert; que allò que es manté com a necessari es compona de simples accidents i que allò que es anomenat accidental és la forma rera la qual s'hi amaga la necessitat – i a l'inrevès.

L'antic mètode de recerca i de pensament que Hegel anomena “metafísica”, que prefereix estudiar les coses com a donades, fixes i estables, un mètode les relíquies del qual encara dominen fortament les ments, tenia una justificació històrica força important en el seu dia. Calia primer examinar les coses per fer possible examinar els

processos. Hom havia de conèixer primer quina cosa particular hi ha abans d'observat els canvis que pateix. I aquest era el cas en la ciència natural. L'antiga metafísica, que acceptava les coses com a objectes acabats, sorgí d'una ciència natural que estudiava coses vives i mortes com a objectes acabats. Però quan aquesta recerca havia progressat prou com per fer possible de fer un pas decisiu cap endavant, és a dir, passar a la recerca sistemàtica dels canvis que aquestes coses pateixen en la pròpia natura, aleshores tocà també la darrera hora de l'antiga metafísica en l'esfera de la filosofia. I de fet, mentre la ciència natural fins a la fi del segle passat era predominantment una ciència *recol·lectora*, una ciència de coses acabades, en el nostre segle és essencialment una ciència sistematitzadora, una ciència de processos, de l'origen i del desenvolupament d'aquestes coses i de la interconnexió que uneix tots aquests processos naturals en un de sol. La fisiologia, que estudia els processos que tenen lloc en els organismes vegetals i animals, l'embriologia, que tracta del desenvolupament d'organismes individuals del gèrmen fins a la maduresa, la geologia, que estudi la formació gradual de la superfície terrestre, totes aquestes són producte del nostre segle.

Però per damunt de tot hi ha tres grans descobertes que han permès el nostre coneixement de la interconnexió dels processos naturals d'avançar espectacularment: primer la descoberta de la cèl·lula com la unitat amb la multiplicació i diferenciació de la qual la planta sencera i el cos animal es desenvolupen, no sols es reconeix que el desenvolupament i el creixement de tots els organismes superiors segueix una única llei general, sinó que la capacitat de la cèl·lula de canviar indica la forma amb la qual els organismes canvien d'espècie i depassen així el desenvolupament individual. - En segon lloc, la transformació de l'energia, que ens ha demostrat que totes les anomenades forces que operen en primera instància en la natura inorgànica, la força mecànica i el seu complement, l'anomenada energia potencial, la calor, la radiació (llum o calor radiant), l'electricitat, el magnetisme, l'energia química, són diferents formes de manifestació del moviment universal, que passa de l'una a l'altra

amb proporcions definides de forma que en el lloc d'una certa quantitat d'una que desapareix, fa la seua aparició una certa quantitat d'una altra i així tot el moviment de la natura es redueix a aquest procés incessant de transformació d'una forma a una altra. - Finalment, la prova que Darwin desenvolupà primer que el conjunt dels productes orgànics de la natura que ens rodegen, inclòs l'home, és el resultat d'un llarg procés d'evolució a partir d'uns pocs gèrmens unicel·lulars originals, i que aquests al llur torn han sorgit del protoplasma o albúmina, que aparegué per mitjans químics.

Gràcies a aquestes grans descobertes i els altres avenaixòs immensos en la ciència natural, hem arribat ara al punt on podem demostrar la interconnexió entre els processos de la natura no sols en esferes particulars, sinó també la interconnexió d'aquestes esferes particulars en general, per poder presentar així d'una forma aproximada i sistemàtica una visió entenedora de la interconnexió a la natura mitjançant els fets aportats per la pròpia ciència natural empírica. Fornir aquesta visió entenedora era abans tasca de l'anomenada filosofia natural. Solos hi podia fer en posar en el lloc de les interconnexions reals unes d'ideals i imaginades, que ocupassen els fets ignorats amb ficcions de la ment i omplissen els buits reals amb imaginació. En el curs d'aquest procediment concebé molts idees brillants i anuncià moltes descobertes posteriors, però també produí una gran quantitat d'absurds, com no podia ésser d'altra manera. Avui, quan hom ha de comprendre els resultats de la recerca de la ciència natural sols dialècticament, és a dir, en el sentit de la llur pròpia interconnexió, per tal d'arribar a un "sistema natural" adient per la nostra època; quan el caràcter dialèctic d'aquesta interconnexió es veu forçat fins i tot a anar contra la pròpia voluntat de les ments dels naturalistes ensinistrades en la metafísica, que finalment retornen a la filosofia natural. Tot intent de resuscitar-la no sols seria superflu sinó *un pas enrera*.

Però això que és cert de la natura, que és així reconeguda també com un procés històric de desenvolupament és similarment cert de la història de la societat en totes les seues branques i de la totalitat de les ciències que s'ocupen de les coses humanes (i divines). També ací

la filosofia de la història, del dret, de la religió, etc. ha consistit en la col·locació d'una interconnexió fabricada en la ment del filòsof en el lloc de la interconnexió real que calia demostrar en els fets, ha consistit en la comprensió de la història en general així com de les seues parts diferenciades, com a realització gradual de les idees, i naturalment sempre tan sols de les idees favorites del propi filòsof. La història funcionava d'acord amb això inconscientment, però necessària, cap a un determinat objectiu ideal establert per endavant, com per exemple per a Hegel cap a la realització de la seua idea absoluta, i la tendència inalterable cap aquesta idea absoluta constituïa la interconnexió interna dels esdeveniments de la història. En ell lloc de la interconnexió real, encara desconeguda, es col·locava una nova providència misteriosa – inconscient o que gradualment esdevenia conscient. Ací per tant de la mateixa forma que en l'esfera de la natura, calia bandejar aquestes interconnexions fabricades i artificials amb la descoberta de les reals; una tasca que en darrer terme consisteix en la descoberta de les lleis generals del moviment que s'afirmen com les dominants en la història de la societat humana.

En un punt, però, la història del desenvolupament de la societat resulta essencialment diferent de la de la natura. En la natura – en la mesura que ignorem la reacció de l'home en la natura – sols hi ha agents cecs i inconscients que actuen els uns damunt els altres, en la interacció dels quals funciona la llei general. Res de tot això que passa – ja siguen els accidents aparents innombrables observables en la superfície, o en els resultats darrera que confirmen la regularitat d'aquests accidents –, passa com un objectiu desitjat conscientment. Contràriament en la història de la societat els actors són tots dotats de consciència, són homes que actuen deliberadament o apassionada, que cerquen objectius determinats; res no passa sense un propòsit conscient, sense un objectiu pretès. Però aquesta distinció, tan important pel que fa a la recerca històrica, particularment la d'èpoques o esdeveniments aïllats, no pot alterar el fet que el curs de la història és regular per lleis generals internes. Ja que també en general, tot i els objectius conscientment desitjats per tots els individus, l'accidentalitat regna aparentment en la superfície. Allò

que és vol rarament succeeix; en la majoria de casos els nombres fins desitjats es creuen i entren en conflicte els uns amb els altres, o bé aquests propis fins són des d'un bon començament incapaaixòs de realitzar-se, o els mitjans per aconseguir-los són insuficients. Així els conflictes entre les innumbrables voluntats individuals i actuacions individuals en l'esfera de la història produeixen una situació del tot anàlega a la que prevalia en el domini de la natura inconscient. Els fins de les accions són volguts, però els resultats que poden sorgir d'aquestes accions no són volguts; o quan semblen correspondre's al fi volgut, tenen finalment conseqüències del tot diferents de les volgudes. Els esdeveniments històrics ens apareixen així en general com governats similarment per l'atzar. Però allà on en la superfície hi predominen els accidents, sempre hi governen lleis internes i ocultes, i tan sols es tracta de descobrir aquestes lleis.

Els homes fan la llur història, siga quin siga el seu resultat, en la qual cada persona segueix el fi que desitja, i és precisament la resultant d'aquestes nombrosos voluntats que operen en diferents direccions, i els llurs múltiples efectes en el món exterior, això que constitueix la història. Passa a ésser així una qüestió de això que volen els diferents individus. La voluntat és determinada per la passió o la deliberació. Però les palanques que determinen immediatament la passió o la deliberació són de menes molt diverses. En part poden ésser objectes externs, en part motius ideals, ambicions, “entusiasme per la veritat i el dret”, odis personals o fins i tot fantasmes merament individuals de tota mena. Però d'altra banda hem vist que les diferents voluntats individuals produeixen generalment resultats ben diferents del volguts – sovint justament els contraris –, que els llurs motius, per tant, en relació al resultat global són d'importància secundària. D'altra banda sorgeix la següent qüestió, quines forces directrius en el llur lloc hi ha rera d'aquests motius, i quines són les forces històriques es transformen en aquests motius en els caps dels agents?

Aquesta qüestió no se la posà mai l'antic materialisme. La seua concepció de la història, si és que n'ha tingut una, és per tant essencialment pragmàtica, divideix d'acord amb els motius d'actuació els homes que actuen en la història en nobles i innobles i

aleshores descobreix que com a regla general els nobles són decebutos i els innobles són victoriosos, de forma que se segueix que per a l'antic materialisme no es treu res d'edificant amb l'estudi de la història, i per a nosaltres que en l'esfera de la història l'antic materialisme és deslleial a si mateix perquè pren les forces directrius ideals que hi operen com les causes darreres, per comptes d'investigar que hi ha al darrera – quines són les forces directrius d'aquestes forces directrius. Aquesta inconseqüència no rau en el fet que les forces directrius *ideals* siguin reconegudes, sinó en el fet que la recerca no es duta fins a les causes motrius d'aquestes. La filosofia de la història, altrament, particularment la representada per Hegel, reconeix que els motius ostensibles i que operen en la realitat dels homes que actuen en la història no són de cap manera les causes darreres dels esdeveniments històrics, que darrera d'aquests motius hi ha altres forces motrius, que cal descobrir; però no cerca aquestes forces en la pròpia història, sinó que les importa de fora, de la ideologia filosòfica cap a la història. Per comptes d'explicar la història de l'antiga Grècia a partir de les llurs connexions internes, Hegel, per exemple, sosté simplement que no és res més que l'elaboració de “formes de bella individualitat”, la realització d'una “obra d'art” com a tal. Hi ha molt de bell i de profund en això que diu d'aquesta connexió pels antics grecs, però això no ens impedeix ara de refusar aital explicació, que és una simple manera de parlar.

Quan per tant és una qüestió d'investigar les forces directrius que – conscients o inconscients, i sovint força inconscients – rauen darrera els motius dels homes que actuen en la història i que constitueixen les darreres forces directrius reals de la història, no és una qüestió tant dels motius d'individus aïllats, per destacats que siguin, com dels motius que posen en moviment grans masses, pobles sencers, i també classes senceres de persones de cada poble; i això també no sols per un instant, com la flamerades de la palla que crema que ràpidament s'extingeixen, sinó com una acció duradora que provoca una gran transformació històrica. Esbrinar les causes motrius que en les ments de les masses que actuen i dels llurs dirigents – els anomenats grans homes – es reflecteixen com a motius conscients,

clars o foscos, directes o en forma ideològica o fins i tot glorificada – és l'única via que ens pot donar una pista de les lleis que dominen en la història general, i en períodes particulars i en països particulars. Tot allò que posa els homes en moviment ha de passar pels llurs caps; però quina forma prenga en aquests caps és quelcom que varia molt d'acord amb les circumstàncies. Els obrers no s'han reconciliat de cap manera amb la indústria mecànica capitalista, tot i que ja no esmicolen les màquines, com encara feien el 1848 en el Rin.

Però mentre que en tots els períodes anteriors de la història la recerca d'aquestes causes directrius era gairebé impossible – degut a les complicades i amagades interconnexions entre elles i els llurs efectes –, en el nostre període actual s'han simplificat tant aquestes interconnexions que el trellat pot resoldre's. D'ençà de l'establiment de la gran indústria, és a dir si més no des de la pau europea del 1815, no ha sigut cap secret per cap home d'Anglaterra que tota la lluita política hi gira a l'entorn de les reivindicacions d'hegemonia de dues classes, l'aristocràcia terratinent (landed aristocracy) i la burgesia (middle class). A França amb el retorn dels Borbons, es percebé aquest mateix fet; els historiadors de l'època de la Restauració des de Thierry a Guizot, Mignet i Thiers en parlen arreu com la clau per entendre tota la història francesa d'ençà de l'Edat Mitjana. I d'ençà del 1830, com a tercera classe que lluita per l'hegemonia en tots dos països, s'ha reconegut la classe obrera, el proletariat. Les condicions s'han simplificat tant que hom hauria de tancar deliberadament els ulls per no veure sota la llum d'aquestes tres grans classes i en la lluita pels llurs interessos la força motriu de la història moderna – si més no en els dos països més avançats.

Però com aparegueren aquestes classes? Si bé encara és possible a primer cop d'ull d'adscriure l'origen de la gran, i abans feudal, propietat territorial – si més no de primer – a causes polítiques, en haver pres possessió per la força, això no es pot fer en relació a la burgesia i el proletariat. Ací l'origen i el desenvolupament de les dues grans classes es veié que es basava clarament i palpable en causes merament econòmiques. I era igualment clar que en la lluita entre la propietat territorial i la burgesia, i no menys en la lluita entre la

burguesia i el proletariat, que era una qüestió, primerament i primordialment, d'interessos econòmics, a l'assoliment dels quals el poder política havia de servir únicament com a mitjà. Tant la burgesia com el proletariat sorgeixen com a conseqüència d'una transformació de les condicions econòmiques, i més precisament del sistema de producció. La transició primer de l'artesania gremial a la manufactura, i després de la manufactura a la gran indústria amb el vapor i la força mecànica, ha provocat el desenvolupament d'aquestes dues classes. En un determinat estadi les noves forces productives engegades per la burgesia – en primer lloc la divisió del treball i la combinació de diversos treballadors especialitzats en una manufactura general – i les condicions i exigències de bescanvi, desenvolupades d'acord amb aquestes forces productives, esdevingueren incompatible amb l'ordre vigent de producció determinat per la història i santificat per la llei, és a dir incompatible amb els privilegis gremials i els altres nombrosos privilegis personals i locals (que eren tan sols cadenes addicionals pels estaments sense privilegis) de l'ordre social feudal. Les forces productives representades per la burgesia es rebel·laren contra l'ordre de producció representat pels terratinents feudals i els mestres gremials; el resultat és conegut, els lligams feudals foren esclafats, gradualment a Anglaterra, d'un sol cop a França, a Alemanya el procés encara no ha acabat. Però igual com en un determinat estadi de desenvolupament la manufactura entrà en conflicte amb l'ordre feudal de producció, ara la gen indústria entrava en conflicte amb l'ordre burgès de producció establert en el seu lloc. Lligat per aquest ordre, pels estrets límits del sistema capitalista de producció, aquesta indústria produeix d'una banda una proletarització sempre creixent de grans masses populars, i de l'altra, una massa com més va més gran de productes sense compradors. La sobreproducció i la misèria massives, cadascuna causa de l'altra – vet ací l'absurda contradicció que és el resultat, i que necessàriament exigeix l'alliberament de les forces productives mitjançant un canvi en el sistema de producció.

En la història moderna, si més no, es prova per tant que totes les lluites polítiques són lluites de classe, i que totes les lluites

d'emancipació de la classe, malgrat la llur necessària forma política – ja que tota lluita de classes és una lluita política – consisteix en darrer terme en una emancipació *econòmica*. Per tant si més no ací l'estat, l'ordre polític, és subaltern, i la societat civil, el reialme de les relacions econòmiques, és l'element decisiu. La concepció tradicional, a la qual també Hegel ret homenatge, veia en l'estat l'element determinant, i en la societat civil l'element determinat. Les aparences ho indiquen així. Com que totes les forces directrius de les accions de cada home individual han de passar-hi pel cap, i transformar-se en motius per la seua voluntat per tal de dur-lo a l'acció, de la mateixa forma totes les necessitats de la societat civil – no importa quina classe en siga la dirigent – ha de passar per la voluntat de l'estat per tal d'aconseguir una validesa general en forma de lleis. Aquest és l'aspecte formal de la matèria, això que és pròpiament evident; la qüestió que sorgeix, però, és quin és el contingut d'aquesta voluntat merament formal – de l'individu com de l'estat – i d'on deriva aquest contingut, per què és precisament volgut això i no allò altre. Si ens demanam això, descobrim que en la història moderna la voluntat de l'estat és, en general, determinada per les necessitats canviants de la societat civil, però que l'hegemonia de tal o tal classe, en darrer terme, ho és pel desenvolupament de les forces productives i de les relacions de bescanvi.

Quan però fins i tot en la nostra època moderna amb gegantins mitjans de producció i de comunicació l'estat no és una esfera independent amb un desenvolupament independent, sinó que la seua existència així com el seu desenvolupament s'ha d'explicar en darrera instància per les condicions de la vida econòmica de la societat, encara ho ha d'ésser més cert per totes les èpoques anteriors, quan la producció de la vida material dels homes no era duta a terme amb aquests abundosos mitjans auxiliars, quan per tant la necessitat d'aquesta producció exercia un domini encara més gran damunt els homes. Si l'estat encara avui, en l'època de la gran indústria i del ferrocarril, és tot plegat i a grans trets sols el reflex, en una forma concentrada, de les necessitats econòmiques de la classe que domina la producció, això encara havia d'ésser molt més així en una època en

la qual cada generació d'homes havia d'esmerçar una part molt més gran de la seua vida conjunta en satisfer les llurs necessitats materials, de forma que era molt més dependent d'elles que no pas en l'actualitat. L'estudi de la història d'èpoques anteriors, tan bon punt siga possible d'emprendre de forma seriosa des d'aquest angle, ho confirma amb escreix; però és evident que no ens hi podem ocupar ara.

Si l'estat i el dret públic són determinats per les relacions econòmiques, és clar que també ho és igualment el dret privat, que de fet en essència tan sols referma les relacions econòmiques existents entre individus que són normals en les presents circumstàncies. La forma amb la qual això succeeix pot variar, però, considerablement. Hom podia, com succeí a Anglaterra, mantindre en general les formes de l'antic dret feudal mentre li donava un contingut burgès, de fet directament amb una interpretació burgesa de cada nom feudal en el sentit burgès; hom podia també, però, com a l'Europa occidental continental, emprar com a fonament el dret romà, el primer dret mundial d'una societat productora de mercaderies, amb la seua insuperablement acurada elaboració de totes les relacions legals essencials dels diferents propietaris de mercaderies (compradors i venedors, deutors i creditors, contractes, obligacion, etc.). En la qual hom, en benefici d'una societat encara petit-burgesa i semifeudal, pot reduir-se al nivell de la societat simplement mitjançant la pràctica judicial (dret comú), o amb l'ajut de juristes pretesament il·lustrats i moralitzadors, pot elaborar un codi especial de dret que es correspon amb aquest nivell social, un codi que en aquestes circumstàncies també serà roïn des del punt de vista jurídic (el dret agrari prussià); però després d'una gran revolució burgesa és també possible que s'elabore sobre la base del dret romà un codi legal clàssic de la societat burgesa com Code civil francès. Si per tant les regles legals burgeses simplement expressen les condicions de la vida econòmica de la societat en una forma legal, ho poden fer més bé o més malament d'acord amb les circumstàncies.

L'estat actual se'ns presenta com la primera força ideològica damunt els homes. La societat es crea un òrgan per la protecció dels seus

interessos comuns contra els atacs interns i externs. Aquest òrgan és el poder estatal. Tot just apareix, aquest òrgan es fa independent en relació a la societat, i de fet com més ho és, més esdevé l'òrgan d'una classe particular, i més directament imposa el domini d'aquella classe. La lluita de la classe oprimida contra la classe dirigent esdevé necessàriament una lluita política, una lluita primer que tot dirigida contra el domini polític d'aquesta classe; la consciència de la interconnexió entre aquesta lluita política i la seua base econòmica pot amagar-se i pot perdre's i tot. Tot i que mai no és del tot el cas dels participants, gairebé sempre passa entre els historiadors. De les antigues fonts sobre les lluites al si de la república romana, tan sols Apià ens diu de forma clara i diferenciada què hi havia al darrera – és a dir, la propietat de la terra.

L'estat però, un cop ha esdevingut un poder independent en relació a la societat, produeix una nova ideologia. Entre els polítics de professió, entre els teòrics del dret estatal i els juristes del dret privat de fet la interconnexió amb els fets econòmics s'esvaeix completament. Com que en cada cas particular, els fets econòmics han d'assumir la forma de motius jurídics per tal de rebre una aprovació legal, i per fer això cal considerar tot el sistema legal ja en funcionament, la forma jurídica esdevé el tot i el contingut econòmic no res. El dret públic i el dret privat són tractats com a esferes independents, cadascuna de les quals capaç d'una presentació sistemàtica mitjançant l'eliminació coherent de totes les contradiccions internes.

Ideologies encara més elevades, és a dir, com les que s'aparten encara més de la base material i econòmica, prenen la forma de la filosofia i de la religió. Ací la interconnexió de les concepcions amb les llurs condicions materials d'existència es fan més complexes, i més enfosquides pels lligams intermediaris. I amb tot n'hi ha. Així com tota l'època del Renaixement, des de mitjans deñ segle XV, fou un producte essencial de les ciutats i, per tant, dels burgesos, també ho fou la filosofia que tot just es desvetllava; el seu contingut era essencialment tan sols l'expressió filosòfica del desenvolupament dels petits i mitjans burgesos en una gran burgesia. Entre els

anglesos i els francesos que en molts casos eren tan economistes polítics com filòsofs, això és del tot clar, i pel que fa a l'escola hegeliana ho hem demostrat abans.

Ara ens ocuparem a més tan sols breument de la religió, ja que aquesta és la que es troba més allunyada a la vida material i la que sembla la més aliena a ella. La religió sorgí en una època ben primitiva a partir de les concepcions primitives i errònies dels homes sobre la llur pròpia natura i la natura externa que els rodejava. Tota ideologia es desenvolupa, però, un cop que ha sorgit, en connexió amb els materials conceptuals donats, i consolida aquests materials; altrament no seria una ideologia, és a dir, l'ocupació en pensaments com a entitats independents, que es desenvolupen de forma independent i sotmeses tan sols a les llurs pròpies lleis. Les condicions de la vida material dels homes, en els caps dels quals aquests processos de pensament determinen el curs del procés, que necessàriament roman ignot d'aquestes persones, ja que altrament suposaria la fi de tota ideologia. Aquestes concepcions religioses originals per tant, que en general són compartides per cada grup de parentiu, es desenvolupen d'una forma peculiar a cada poble, un cop el grup se separa, d'acord amb les condicions de vida que li corresponen, i aquest procés s'ha detallat per una sèrie de grups de pobles, i particularment pels aris (o indoeuropeus) mitjançant la mitologia comparada. Així els déus fabricats en cada poble eren déus nacionals, el domini dels quals no s'estenia més enllà de l'esfera nacional que havien de protegir i més enllà de les fronteres uns altres déus sojornaven sense qüestió. Podien mantindre l'existència, en la imaginació, en la mesura que la nació hi pervivia; queien en la seua caiguda. Aquesta caiguda de les antigues de les nacionalitats fou deguda a l'imperi mundial romà, les condicions econòmiques del seu origen no ens cal ara d'examinar. Els antics déus nacionals entraren en decadència, àdhuc els romans, que sols s'adeien als estrets límits de la ciutat de Roma; la necessitat de dotar l'imperi mundial d'una religió mundial es manifesta clarament en els intents de reconèixer tots els déus forasters que fossen mínimament respectables i de consagrar-los altars a Roma al costat dels déus nadius. Però una nova

religió mundial no es fa així, per decret del Cèsar. La nova religió mundial, el cristianisme, ja s'havia format silenciosament, a partir d'una barreja de teologia popular oriental, especialment hebrea i de filosofia vulgaritzada grega, especialment estoica. El seu aspecte original s'ha descobert amb molt d'esforç, car la seua forma oficial, tal i com l'he conegut, és simplement en això que es convertí la religió estatal en ésser adaptada al Concili de Nicea. Amb el fet que després de 250 anys esdevingués la religió estatal n'hi ha prou per veure que era la religió que es corresponia a les condicions de l'època. En l'edat mitjana alhora que es desenvolupava el feudalisme, hi cresqué com el company religiós d'aquell, amb una jerarquia feudal corresponent. I quan els burgesos començaren a alçar-se, s'hi desenvolua, en contraposició al catolicisme feudal, l'heretgia protestant, que aparegué per primera vegada al sud de França entre els albigesos, en l'època que les ciutats assoliren el punt més alt del llur floreixement. L'edat mitjana havia vinculat a la teologia totes les altres formes d'ideologia: la filosofia, la política, la jurisprudència, i les havia annexionat a la teologia, i obligava per tant a atot moviment social i polític de prendre una forma teològica. Els sentiments de les masses s'alimentaven de la religió per damunt de totes les coses; era per tant necessari que presentassen els llurs interessos amb una coberta religiosa per tal de produir un gran daltabaix; i de la mateixa forma que els burgesos des d'un principi arrossegaren un apèndix de plebeus urbans desheretats, jornales i sirvents de tota mena, que no pertanyien a cap estament social reconegut, precursors del proletariat posterior, de la mateixa forma l'heretgia aviat es dividí entre una heretgia burgesa i moderada i una de plebeia i revolucionària, que era alhora una abominació pels propis heretges burgesos.

La perdurabilitat de l'heretgia protestant es corresponia a la imbatibilitat dels burgesos ascendents; quan els burgesos s'havien enfortit prou, la llur lluita contra la noblesa feudal, que fins aleshores havia sigut bàsicament local, comença a prendre dimensions nacionals. La primera gran acció tingué lloc a Alemanya – l'anomenada reforma. Els burgesos o bé no foren prou poderosos o

bé no es desenvoluparen suficientment com per ésser capaixòs d'unir la resta d'estaments rebels – els plebeus de les ciutats, la baixa noblesa i els pagesos del camp – sota la llur bandera. La noblesa de primer fou derrotada; els camperols s'alçaren en una revolta, que constituí el cim de tota la lluita revolucionària; les ciutats els abandonaren, i així la revolució caigué sota els exèrcits dels senyors feudals, que es quedaren amb tot el profit. Arran d'això, Alemanya desapareix durant tres segles dels rengles de països que jugaven un paper actiu independent en la història. Però al costat de l'alemany Luter hi aparegué el francès Calvin; amb una veritable agudesesa francesa, hi posà el caràcter burgès de la reforma al capdavant, i republicanitzà i democratitzà l'esglèsia. Mentre la reforma luterana a Alemanya degenerava i reduïa Alemanya a la ruïna, la calvinista servia com a bandera pels republicans de Ginebra, alliberava Holanda d'Espanya i de l'Imperi Alemany i posava l'habillament ideològic del segon acte de la revolució burgesa, que tingué lloc a Anglaterra. Allà el calvinisme es justificava com la veritable difressa ideològica dels interessos de la burgesia d'aleshores, i en aquest sentit no aconseguí un ple reconeixement quan la revolució acabà el 1689 amb un compromís entre una part de la noblesa i la burgesia. L'esglèsia estatal anglesa fou reestablerta, però no en la seua antiga forma catòlica que tenia un rei en el lloc del papa, sinó que, contràriament, es calvinitzà fortament. L'antiga esglèsia estatal havia celebrat l'alegre diumenge catòlic i havia combatut el trist calvinista. La nova i aburgesada esglèsia introduïa el segon, que caracteritza Anglaterra fins a l'actualitat.

A França la minoria calvinista fou suprimida el 1685, i o bé la catolitzaren o l'expulsaren del país, però en tregueren quelcom? Ja aleshores el lliurepensador Pierre Bayle era en mig del seu treball, i el 1694 neixia Voltaire. Les mesures repressores de Louis XIV únicament feren més fàcil per a la burgesia francesa de dur a terme la seua revolució d'una forma irreligiosa, exclusivament política, que tan sols era adient per una burgesia desenvolupada. Per comptes de protestants, els lliurepensadors s'assegueren en les assemblees nacionals. A causa d'això el cristianisme entrà en el seu darrer estadi.

Era incapaç de fer cap servei més per cap classe progressiva com el bàcul ideològic de les seues aspiracions; esdevingué més i més possessió exclusiva de les classes dominants, i aquestes l'aplicaren com a simple mitjà de govern, per mantindre lligades les classes inferiors. A més cadascuna de les diferents classes empra la religió que s'ha apropiada: els terratinents, el jesuïtisme catòlic o l'ortodòxia protestant, la burgesia liberal i radical, el racionalisme, i no hi ha gaire diferència entre si aquests senyors creuen en la llur respectiva religió o no.

Veiem per tant: la religió, una vegada formada, conté sempre un material tradicional, ja que en totes les esferes ideològiques la tradició és una gran força conservadora. Però les transformacions per les quals aquest material sorgeix de les relacions de classes, és a dir, de les relacions econòmiques de la gent que realitza aquestes transformacions. I ací amb això n'hi ha prou. -

Fins ara, sols podia ésser qüestió de donar una visió general de la concepció marxiana de la història, com a màxim amb unes poques il·lustracions. La demostració cal derivar-la de la pròpia història, i en relació a això, se'm permetrà de dir que això s'ha aconseguit abastament en altres escrits. Aquesta concepció, però, posa fi a la filosofia en l'esfera de la història, de la mateixa forma que la concepció dialèctica de la natura fa tota filosofia natural alhora impossible i innecessària. Ja no és qüestió enlloc d'inventar interconnexions a partir dels nostres caps, sinó de demostrar-les en els fets. Una vegada expulsada de la natura i de la història, per a la filosofia sols hi roman el reialment del pensament pur, de la forma en la qual queda: les lleis del pensament i del propi procés mental, la lògica i la dialèctica.

*

Amb la revolució del 1848 l'“educada” alemanya acomiadava la teoria i passava al camp de la praxis. La petita producció basada en el treball manual i la manufactura eren superades per la gran indústria; Alemanya apareixia de nou en el mercat mundial; el nou i petit imperi alemany abolí com a mínim els abusos més cridaners amb els

quals el sistema dels petits estats havia obstruït aquest desenvolupament, les recialles del feudalisme i la gestió burocràtica. Però en el mateix grau que l'especulació abandonava l'estudi filosòfic per tal de establir el seu temple en la borsa de valors, l'Alemanya educada perdia la gran aptitud per la teoria que havia sigut la glòria d'Alemanya en els dies de la seua més fonda humiliació política – l'aptitud per la recerca científica pura, independent de si el resultat obtingut era aplicable o no, de si podia ofendre les autoritats polítiques o no. Certament, la ciència natural oficial alemanya mantenia la seua posició de primera fila, especialment en l'esfera de la recerca especialitzada, però en l'actualitat fins i tot la revista americana “Science” assenyala correctament que els avenços decisius en l'esfera de la comprensió de la relació dels fets particulars amb la llur generalització en lleis es fan en major grau a Anglaterra, i no a Alemanya, com era abans el cas. I en l'esfera de les ciències històriques, inclosa la filosofia, juntament amb la filosofia clàssica ara ha desaparegut completament l'antic esforç agosarat per la teoria; l'eclecticisme descerebrat i una preocupació ansiosa per la carrera i els ingressos, que el du cap a la més vulgar recerca de càrrecs, ocupa el seu lloc. Els representants oficials d'aquestes ciències s'han transformat en els ideòlegs nus de la burgesia i de l'estat vigent – però en una època on tots dos es troben en un antagonisme obert envers la classe obrera.

I sols entre la classe obrera roman intacta l'aptitud alemanya per la teoria. No hi pot ésser exterminada; no s'hi pot trobar cap preocupació per la carrera, per la obtenció de beneficis, o pel patrocini generós des de dalt; al contrari, com més implacable i desinteressadament avança la ciència més s'hi troba en harmonia amb els interessos i les aspiracions dels obrers. La nova tendència, que reconeixia que la clau per entendre tota la història de la societat rau en la història del desenvolupament del treball, des d'un principi s'adreçava preferentment a la classe obrera i hi trobava la resposta que ni recercava i confiava en trobar de la ciència oficialment reconeguda. El moviment obrer alemany és l'hereu de la filosofia clàssica alemanya.

FRIEDRICH ENGELS

EL PAPER DE LA VIOLÈNCIA EN LA HISTÒRIA (1888)¹⁸³

Apliquem ara la nostra teoria a la història contemporània d'Alemanya i a la seva pràctica de la violència a ferro i sang. Veurem clarament la causa de què la política de ferro i sang havia de tenir èxit temporal i que ha d'enfonsar-se finalment.

L'any 1815, el Congrés de Viena va vendre i repartir Europa de tal forma que el món sencer es va convèncer de la incapacitat total dels potentats i dels homes d'estat. La guerra general dels pobles contra Napoleó va ser la reacció del sentiment nacional de tots els pobles que ell va trepitjar. En resposta, els prínceps i els diplomàtics del Congrés de Viena trepitjaren encara amb més menyspreu aquest sentiment nacional. La dinastia més petita valia més que el poble més gran. Alemanya i Itàlia van tornar a ser fraccionades en petits estats. Polònia va ser desmembrada per quarta vegada. Hongria continuava sent sotmesa. I no es pot dir ni tan sols que els pobles hagin estat víctimes d'una injustícia: Per què ho van admetre i per què van saludar al tsar rus com el seu alliberador?

183 Escrit entre desembre de 1887 i març de 1888. Font: Editorial Progreso, Moscú, URSS; Marxist Internet Archive. Traduït del castellà al català per Fran Sánchez, Rosa Bofill, Adel Pereira, Isabel Vila, Jordi López, Mercedes Vidal i Isaac Cereijo.

Però això no podia durar massa temps. Des de finals de l'edat mitjana la història treballa per constituir a Europa grans estats nacionals. Solament estats d'aquest tipus formen l'organització política normal de la burgesia europea al poder, i ofereixen a la vegada, la condició indispensable per a l'establiment de la col·laboració internacional harmoniosa entre els pobles, sense la qual és impossible el poder del proletariat. Per assegurar la pau internacional, primer es precis eliminar tots els frecs nacionals evitables, es precis que cada poble sigui independent i senyor a la seva casa. I, efectivament, amb el desenvolupament del comerç, de l'agricultura, de la indústria i, a la vegada, del poder social de la burgesia, el sentiment nacional s'havia elevat tots els llocs, i les nacions disperses i oprimides exigien unitat i independència.

Per això, a tots els llocs, excepte França, la fi de la revolució de 1848 va ser satisfes les reivindicacions nacionals a la vegada que les exigències de llibertat. Però, darrere de la burgesia, que gràcies al primer assalt, es va veure victoriosa, s'alçava a tot arreu la figura amenaçant del proletariat, amb qui, en realitat, havia estat aconseguida la victòria, i això va passar la burgesia als braaixos de la reacció monàrquica, burocràtica, semifeudal i militar, on va sucumbir la revolució de 1849. A Hongria, on les coses van succeir d'una altra manera, van entrar els russos i van esclafar la revolució. Sense conformar-se amb això, el tsar se'n va anar a Varsòvia i es va erigir en àrbitre d'Europa. Va nomenar a Cristià de Glucksburg, la seva dòcil criatura, per a la successió al tron de Dinamarca. Va humiliar Prússia com mai havia estat humiliada, prohibint fins els més tímids desitjos d'explotar les tendències alemanyes a la unitat, constrenyent-la per a restaurar la Dieta federal i que es sotmetés a Àustria. Tot el resultat de la revolució es va reduir, per tant, a la instauració a Àustria i Prússia d'un govern de la forma constitucional, però amb l'esperit vell. El tsar rus es va fer amo i senyor d'Europa encara més que abans.

Però, en realitat, la revolució va treure d'un sol cop poderós a la burgesia, fins i tot als països més desmembrats i, particularment, a

Alemanya, de la vella rutina tradicional. La burgesia va aconseguir una participació, encara que modesta, al poder polític, i cada èxit polític seu l'utilitza en benefici de l'ascens industrial. L'any boig, que feliçment havia passat, va mostrar a la burgesia d'una manera palpable que havia de posar fi d'una vegada i per sempre a la letargia i a la indolència d'altres temps. Arran de la pluja d'or de Califòrnia i d'Àustralia i d'altres circumstàncies es va produir una inusitada ampliació de les relacions comercials mundials i una animació als negocis mai vista; l'únic que s'havia de fer era no perdre l'ocasió i assegurar-se la participació. La gran indústria, les bases de la qual havien estat assentades des del 1830 i, sobretot, des del 1840 al Rin, a Saxònia, a Silèsia, a Berlín i en algunes ciutats del sud, va començar a estendre's i a perfeccionar-se ràpidament; la indústria a domicili als cantons s'estenia més i més. La construcció de ferrocarrils es va accelerar, i l'enorme creixement de l'emigració va crear una línia transatlàntica alemanya que no necessitava subvencions. Els comerciants alemanys van començar a afermar-se en proporcions majors que mai a totes les places comercials ultramarines; es van erigir en intermediaris d'una part cada vegada més important del comerç mundial, començant a poc a poc a atendre les vendes no tan sols dels articles anglesos, sinó també dels alemanys. Però, la divisió d'Alemanya en petits estats amb les seves diferents i múltiples legislacions del comerç i els oficis havia de convertir-se aviat en una trava insuportable per aquella indústria el nivell de la qual s'havia elevat immensament, i per al comerç que depenia d'ella. Cada dues milles un dret comercial diferent, a tot arreu condicions diferents de l'exercici d'una mateixa professió, a tot arreu cada vegada més martingales, noves trampes burocràtiques i fiscals, i amb freqüència, barreres gremials, contra les que no ajudaven ni tan sols les patents oficials. A més, les nombroses legislacions locals, les limitacions del dret d'estança que impediien als capitalistes traslladar en suficient quantitat la mà d'obra que hi havia allà on el mineral, el carbó, la força hidràulica i altres recursos naturals permetien establir empreses industrials. La possibilitat d'explotar lliurement la mà d'obra massiva del país va ser la primera condició del progrés industrial; però, a tot arreu on l'industrial patriota reunia als obrers

procedents de tots els confins, la policia i l'assistència pública s'oposaven a l'establiment dels immigrants. Un dret civil alemany, la completa llibertat de domicili per a tots els ciutadans de l'Imperi, una legislació industrial i comercial única no eren ja fantasies patriòtiques d'estudiants exaltats, sinó que constituïen les condicions d'existència necessàries per a la indústria.

A més, a cada estat, inclòs el més petit, hi havia la seva pròpia moneda, regien diferents sistemes de pesos i mesures, fins a dues o tres a un mateix estat. I de totes aquestes innumerables monedes, mesures i pesos, cap d'elles era reconeguda al mercat mundial. Podia en tot cas estranyar que els comerciants i els industrials que havien de presentar-se al mercat mundial o fer la competència a les mercaderies importades haguessin d'utilitzar monedes, mesures i peses estrangeres a més de les pròpies; que el filat de cotó es pesés en lliures angleses, els teixits de seda es fabriquessin en metres, els comptes per a l'estranger s'establissin en lliures esterlines, en dòlars i en francs? Com podien sorgir grans establiments de crèdit sobre la base de sistemes monetaris de tan limitada propagació, aquí amb bitllets de banc en gúldens, allí en tàlers prussians, al costat en tàlers d'or, en tàlers a "nous dos teraixòs", en marc de banc, en marc corrent, en monedes de vint i de vint-i-quatre gúldens, i tot acompanyat d'infinits càlculs i fluctuacions del canvi? Fins i tot quan s'aconseguia superar, a la fi, tot això, quantes forces costaven tots aquests freqs, quants diners es perdia i temps! I a Alemanya es va començar també, per fi, a comprendre que, en els nostres dies, el temps és diners. La jove indústria alemanya havia de mostrar el que valia en el mercat mundial: només podia créixer mitjançant l'exportació. Però, per a això havia de comptar a l'estranger amb la protecció del dret internacional. El comerciant anglès, francès o nord-americà podia permetre's a l'estranger fins i tot més que a casa seva. La legació del seu país intervindria en favor seu i, en cas de necessitat, intervindrien diversos vaixells de guerra. I el comerciant alemany? L'austriac podia encara comptar fins a un cert grau amb la seva legació a Llevant, perquè en altres llocs no l'ajudava molt. Però, quan un comerciant prussià es queixava en la seva ambaixada

d'alguna injustícia de què havia estat víctima, li responien sempre: “Ho té ben merescut! Què fa vostè aquí? Per què no es queda tranquil·lament a la seva casa?” I el súbdit d'algun Estat petit no gaudia de cap dret enlloc. Onsevulla que arribessin els comerciants alemanys es trobaven sempre sota una protecció estrangera “francesa, anglesa, nord-americana”; o havien de naturalitzar-se ràpidament en la seva nova pàtria [ii]. Fins i tot si la seva legació volgués intervenir en favor d'ells, què ajudaria? Als propis cònsols i ambaixadors alemanys els tractaven com a uns enllustradors.

D'aquí es veu que les aspiracions d'una “pàtria” única tenien una base molt material. No era ja l'aspiració nebulosa de les corporacions d'estudiants reunits en les seves festes de Wartburg, quan “el valor i la força cremaven en les ànimes alemanyes” i quan, com es diu en una cançó amb música francesa, “volia el jove anar al fervent combat i a la mort per la seva pàtria”, a fi de restaurar la romàntica pompa imperial de l'Edat Mitjana; i, en declinar els anys, aquest jove ardent es convertia en un criat corrent, pietista i absolutista, del seu príncep. No, era ja una crida a la unitat, molt més terrenal, dels advocats i altres ideòlegs burgesos de la festa dels liberals d'Hambach, que es creien que estimaven la llibertat i la unitat com a tals, sense adonar-se que l'helvetització d'Alemanya per a formar una república de petits cantons, al que es reduïen els ideals dels més assenyats d'ells, era tan impossible com l'Imperi de Hohenstaufen dels esmentats estudiants. No, era el desig del comerciant pràctic i dels industrials, nascut de la necessitat immediata dels negocis, d'escombrar les escombraries llegades per la història dels petits Estats, que obstruïa el camí del lliure desenvolupament del comerç i la indústria, de suprimir tots els impediments superflus que esperaven al negociant alemany en la seva terra si volia presentar-se en el mercat mundial i dels quals estaven lliures tots els seus rivals. La unitat alemanya va esdevenir una necessitat econòmica. I els que la reivindicaven ara sabien el que volien. Havien estat formats en el comerç i per al comerç, s'entien i sabien com calia posar-se d'acord. Sabien que s'havia de demanar alts preus, però que també s'havia de baixar-los sense molt de

regateig. Cantaven sobre la “pàtria de l’alemany”, incloses Estíria, Tirol i Àustria “rica en victòries i glòria”, així com:

Von der Maas bis an die Memel,

Von der Elsch bis an donin Belt,

Deutschland, Deutschland über alles,

Über alles in der Welt

I, de pagar-se al comptat, estaven disposats a baixar una part considerable “del 25 al 30 per cent” d’aquesta pàtria que havia de ser cada vegada més gran. El seu pla d’unificació estava fet i podia posar-se en pràctica immediatament. Però, la unitat d’Alemanya no era una qüestió purament alemanya. Des de la guerra dels Trenta anys, cap assumpte públic alemany s’havia decidit sense la ingerència, molt sensible, de l’estranger. El 1740, Frederic II va conquerir la Silèsia amb ajuda dels francesos. En 1803, França i Rússia van dictar paraula per paraula la reorganització del Sacre Imperi Romà per decisió de la diputació imperial. Després, Napoleó va implantar a Alemanya un ordre de coses que responia als seus interessos. Finalment, en el Congrés de Viena, sota la influència de Rússia principalment i d’Anglaterra i França, va ser dividida en trenta-sis Estats i més de dues-centes parcel·les de territori grans i petits, i les dinasties alemanyes, exactament igual que en la Dieta de Ratisbona de 1802 a 1803, van ajudar lleialment a això i van agreujar encara més el desmembrament del país. Per si no fos prou, uns trossos d’Alemanya van ser lliurats a prínceps estrangers. Així, Alemanya, a més d’impotent i sense recursos, estripada per discòrdies intestines, es va trobar condemnada a la nul·litat des del punt de vista polític, militar i fins i tot industrial. Pitjor encara, França i Rússia, per precedents repetits, es van prendre el dret a desmembrar Alemanya, de la mateixa manera que França i Àustria es van arrogar el de cuidar que Itàlia romangués dividida. D’aquest dret imaginari es va valer el tsar Nicolás el 1850, en impedir de la manera més grollera tot canvi

de la Constitució, va exigir i va aconseguir el restabliment de la Dieta federal, símbol de la impotència d'Alemanya.

Per tant, no es va haver de reconquerir la unitat d'Alemanya només en lluita contra els prínceps i altres enemics de l'interior, sinó també contra l'estranger. O fins i tot més: amb l'ajuda de l'estranger. I quina era en aquell temps la situació a l'estranger?

A França, Lluís Bonaparte havia aprofitat la lluita entre la burgesia i la classe obrera per a pujar a la presidència amb l'ajuda dels pagesos, i al tron imperial amb l'ajuda de l'exèrcit. No obstant això, un nou emperador, Napoleó, portat al tron per l'exèrcit a les fronteres de la França de 1815 era un avortament. L'Imperi napoleònic renascut significava l'expansió de França fins al Rin, la realització del somni tradicional del xovinisme francès. Però, en els primers temps, no calia parlar de la presa del Rin per Bonaparte; tota temptativa en aquest sentit hauria tingut com a conseqüència una coalició europea contra França. Mentrestant es va oferir una ocasió per a augmentar la potència de França i aconseguir nous lloçers a l'exèrcit mitjançant una guerra, empresa amb la vènia de gairebé tota Europa, contra Rússia, la qual s'havia aprofitat del període revolucionari a Europa Occidental per a apoderar-se amb tota tranquil·litat dels principats del Danubi i preparar una nova guerra de conquesta contra Turquia. Anglaterra es va aliar a França, Àustria va adoptar una actitud favorable respecte de les dues, només l'heroica Prússia continuava besant el knut rus, amb el qual encara ahir la fustigaven, i mantenia una neutralitat benvolent cap a Rússia. Però ni Anglaterra ni França buscaven una victòria seriosa sobre l'adversari, i, per això, la guerra va acabar amb una humiliació molt lleugera de Rússia i amb una aliança rus-francesa contra Àustria.

La guerra de Crimea va fer de França la potència dirigent d'Europa, i a l'aventurer Lluís Napoleó, l'heroi del dia, la qual cosa, en veritat, no vol dir gran cosa. Però, la guerra de Crimea no va aportar augment de territori a França, per la raó del qual anava prenyada d'una nova guerra, en la qual Lluís Napoleó havia de satisfer la seva veritable vocació «d'augmentador de les terres de l'Imperi». Aquesta nova

guerra va ser preparada ja en el curs de la primera, quan Sardenya va rebre el permís d'unir-se a l'aliança occidental com a satèl·lit de la França imperial i especialment com a avançada d'aquest contra Àustria; la preparació de la guerra va prosseguir en concloure's la pau mitjançant l'acord de Lluís Napoleó amb Rússia, per la que res era més agradable que un càstig per a Àustria.

Lluís Napoleó es va fer l'ídol de la burgesia europea. I no sols gràcies a la "salvació de la societat" del 2 de desembre de 1851, amb la qual, la veritat sigui dita, va posar fi al poder polític de la burgesia, però amb la condició de salvar el poder social d'aquesta; no sols per haver mostrat que, en les condicions favorables, el sufragi universal podia ser transformat en un instrument d'opressió de les masses; no sols perquè, sota el seu regnat, la indústria, el comerç i, sobretot, l'especulació i la Borsa van aconseguir una prosperitat inaudita; sinó, abans que res, perquè la burgesia reconeixia en ell al primer "gran home d'Estat" que era la carn de la seva carn i la sang de la seva sang. Era un forà, com qualsevol autèntic burgès. "Passat per totes les aigües", conspirador carbonari a Itàlia, oficial d'artilleria a Suïssa, distingit rodamon endeutat i agent de la policia especial a Anglaterra, però sempre i a tot arreu pretendent al tron, amb el seu passat aventurer i amb els seus compromisos morals en tots els països, s'havia preparat per al paper d'emperador de França i regidor dels destins d'Europa. Així, el burgès exemplar, el burgès nord-americà, es prepara a esdevenir milionari mitjançant una sèrie de fallides honestes i fraudulentos. Arribat a emperador, a més de subordinar la política als interessos del lucre capitalista i de l'especulació borsària, s'atenia en la política mateixa als principis de la Borsa de valors i especulava amb el "principi de les nacionalitats". El desmembrament d'Alemanya i d'Itàlia havien estat fins llavors un dret inalienable de la política francesa: Lluís Napoleó es va posar immediatament a la venda al detall d'aquest dret a canvi de les anomenades compensacions.

Estava disposat a ajudar a Itàlia i Alemanya a posar fi al seu desmembrament a condició que Alemanya i Itàlia li paguessin

cadascuna el seu pas cap a la unificació nacional amb concessions territorials. Això, a més de satisfer el xovinisme francès i de portar a l'extensió progressiva de l'Imperi fins a les fronteres de 1801, tornava a fer de França una potència específicament il·lustrada i alliberadora dels pobles i col·locava a Lluís Napoleó en la situació de protector de les nacionalitats oprimides. I tota la burgesia il·lustrada i inspirada en idees nacionals (ja que estava vivament interessada a suprimir tot el que podia obstaculitzar els negocis en el mercat mundial) va aclamar unànime aquest esperit d'alliberament universal.

Es va començar a Itàlia. Aquí imperava, des de 1849, de manera absoluta, Àustria, però, aquesta era, en aquell temps, el cap de turc de tota Europa. La pobresa dels resultats de la guerra de Crimea no s'imputava a la indecisió de les potències occidentals, que no havien volgut més que una guerra d'ostentació, sinó només a la posició indecisa d'Àustria, de la qual ningú tenia més culpa que aquestes mateixes potències. Però Rússia se sentia tan ofesa per l'avanç dels austríacs cap al Prut -gratitud per l'ajuda russa a Hongria en 1849 (encara que precisament aquest avanç la va salvar)-, que acollia amb plaer qualsevol atac a Àustria. Amb Prússia no es comptava ja per a res, i en el Congrés de la pau de París la van tractar en canaille. Així, la guerra d'alliberament d'Itàlia "fins a l'Adriàtic", empresa amb la col·laboració de Rússia, es va iniciar en la primavera de 1859 i va acabar ja a l'estiu en el Mincio. Àustria no va ser expulsada d'Itàlia, Itàlia no es va veure "lliure fins a l'Adriàtic" i no va ser unificada, Sardenya va augmentar el seu territori; però França va obtenir Savoia i Niça, arribant així a les seves fronteres amb la Itàlia de 1801.

Però, els italians no van quedar satisfets. A Itàlia dominava la manufactura pròpiament dita, i la gran indústria es trobava en bolquers. La classe obrera estava encara lluny de ser completament expropiada i proletaritzada; a les ciutats posseïa encara els seus propis mitjans de producció, mentre que, en el camp, el treball industrial suposava un ingrés secundari dels petits pagesos propietaris o arrendataris. Per això, l'energia de la burgesia no havia estat encara soccavada per l'antagonisme d'un proletariat modern

conscient dels seus interessos de classe. I puix que la divisió a Itàlia no es mantenia més que per la dominació estrangera d'Àustria, sota la protecció de la qual els abusos dels prínceps van arribar a l'extrem del mal govern, la noblesa, propietària de grans extensions de terra, i les masses populars urbanes van estar al costat de la burgesia, campiona de la independència nacional. Però, en 1859, es va treure del damunt la dominació estrangera, excepte a Venècia; França i Rússia van impedir en endavant tota ingerència estrangera a Itàlia; ningú la temia més. I Itàlia tenia en la persona de Garibaldi a un heroi de caràcter clàssic, que podia fer i feia miracles. Acompanyat de mil voluntaris va enderrocar tot el regne de Nàpols, va unificar pràcticament a Itàlia i va trencar la xarxa artificial tramada per la política de Bonaparte. Itàlia estava lliure i, en realitat, unificada, però no gràcies a les intrigues de Lluís Napoleó, sinó a la revolució.

Des de la guerra d'Itàlia, la política exterior del Segon Imperi no era ja secret per a ningú. Els vencedors del gran Napoleó havien de ser castigats, però, l'un après l'autre, un darrere l'altre. Rússia i Àustria ja en van patir les conseqüències, ara el torn era de Prússia. I a aquesta la menyspreaven més que mai; la seva política durant la guerra d'Itàlia havia estat covarda i miserable, igual que en els temps de la pau de Basilea de 1795. La "política de les mans lliures" havia portat a Prússia a una situació en què aquesta es va veure completament aïllada a Europa, tots els seus veïns grans i petits s'alegraven amb la idea de l'espectacle de la Prússia derrotada completament i en veure que les seves mans estaven lliures només per a cedir a França la riba esquerra del Rin.

En efecte, durant els primers anys que van seguir al de 1859, per onsevulla i, més que res, en el mateix Rin es va propagar el convenciment que la riba esquerra del Rin passava irrevocablement a les mans de França. Cert és que no s'anelava molt aquest pas, però se'l considerava fatalment inevitable i, certament, no se'l temia molt. Renaixien entre els pagesos i els petits burgesos de la ciutat els vells records dels temps francesos, que els havien portat efectivament la llibertat; i entre la burgesia, l'aristocràcia financera, sobretot la de

Colònia, estava ja molt lligada a les martingales del “Crédit Mobilier” i altres companyies bonapartistes fraudulentess, i exigia a veu en coll l’annexió. Però la pèrdua de la riba esquerra del Rin significaria l’afebliment, no sols de Prússia, sinó també d’Alemanya. I Alemanya estava més dividida que mai. L’allunyament entre Àustria i Prússia va arribar a l’extrem a causa de la neutralitat d’aquesta última durant la guerra d’Itàlia; la petita xusma de prínceps mirava, amb por i ànsia alhora, a Lluís Napoleó, com a protector futur d’una nova Confederació del Rin. Aquesta era la situació de l’Alemanya oficial. I això ocorria quan només les forces mancomunades de tota la nació estaven en condicions d’impedir el desmembrament del país. Ara bé, com mancomunar les forces de tota la nació? Quedaven tres camins oberts després del fracàs dels intents de 1848, gairebé tots nebulosos, fracàs que va dissipar precisament molts núvols.

El primer camí era el de la veritable unificació del país mitjançant la supressió de tots els Estats separats, és a dir, era un camí obertament revolucionari. A Itàlia, aquest camí acabava de portar a la meta: la dinastia de Savoia es va posar al costat de la revolució, apropiant-se d’aquesta manera la corona italiana. Però els nostres savoians alemanys, els Hohenzollern, igual que els seus Cavours més audaaixòs i la Bismarck eren absolutament incapaces per a tant. El poble hauria de fer-lo ell mateix, i en una guerra per la riba esquerra del Rin sabia fer tot el necessari. La inevitable retirada dels prussians a l’altre costat del Rin, el setge de les places fortes renanes i la traïció dels prínceps d’Alemanya del Sud, que hagués succeït indubtablement, podien originar un moviment nacional capaç de fer miques tot el poder dels dinastes. I llavors, Lluís Napoleó hauria estat el primer a embeinar l’espasa. El Segon Imperi només podia lluitar contra Estats reaccionaris, enfront dels quals apareixia com a continuador de la revolució francesa, com a alliberador dels pobles. Contra un poble que es trobava en estat de revolució era impotent; a més, la revolució alemanya victoriosa podia donar un impuls al derrocament de tot l’Imperi francès. Aquest seria el cas més favorable; en el pitjor dels casos, si els prínceps es possessin al capdavant del moviment, la riba esquerra del Rin es lliuraria

temporalment a França, es denunciaria davant el món sencer la traïció activa o passiva dels dinastes i es crearia una crisi de la qual no hi hauria una altra sortida que la revolució, l'expulsió dels prínceps i la instauració de la República alemanya única.

Tal com estaven les coses, Alemanya només podia emprendre aquest camí de la unificació si Lluís Napoleó comencés la guerra per la frontera del Rin. Però aquesta guerra no va tenir lloc per raons que exposarem més endavant. Mentrestant, tampoc el problema de la unificació nacional deixava de ser una qüestió urgent i vital que calia resoldre d'un dia per a un altre sota pena d'enfonsament. La nació podia esperar fins a un cert moment.

El segon camí era la unificació sota l'hegemonia d'Àustria. Àustria havia conservat en 1815 de bon grat la seva situació d'Estat amb territori compacte i arrodonit imposada per les guerres napoleòniques. No pretenia més les seves possessions anteriors a Alemanya del Sud i s'acontentava que se li ajuntessin antics i nous territoris que es poguessin ajustar geogràficament i estratègicament al nucli restant de la monarquia. La separació de l'Àustria alemanya de la resta d'Alemanya, iniciada amb la implantació de barreres duaneres per Josep II, agreujada pel règim policíac de Francesc I a Itàlia i portada a l'extrem per la dissolució de l'Imperi germànic i la formació de la Confederació del Rin, es va mantenir, pràcticament, en vigor fins i tot després de 1815. Metternich va aixecar entre el seu Estat i Alemanya una veritable muralla xinesa. Les tarifes duaneres impedièren l'entrada de productes materials d'Alemanya, la censura, els espionatges; les més inversemblants restriccions en matèria de passaports limitaven a l'extrem mínim les relacions personals. A l'interior, un absolutisme arbitrari, únic fins i tot a Alemanya, assegurava al país contra tot moviment polític, fins el més feble. D'aquesta manera, Àustria romaní al marge de tot moviment liberal burgès d'Alemanya. En 1848 es van ensorrar, en la seva major part, almenys, les barreres espionatges que s'havien aixecat entre elles; però els esdeveniments d'aquest any i les seves conseqüències no podien en absolut contribuir a l'aproximació entre Àustria i la resta

d'Alemanya; al contrari, Àustria es vanava més i més de la seva situació de gran potència independent. I per això, encara que es volia als soldats austríacs en les fortaleses federals, mentre s'odiava i es burlava dels prussians, i encara que en tot el Sud i Oest, preferentment catòlics, Àustria era encara popular i gaudia de respecte, ningú pensava de debò en la unificació d'Alemanya sota la dominació d'Àustria, excepte alguns altres prínceps d'Estats alemanys petits i mitjans.

I no podia ser d'una altra manera. Àustria mateixa no desitjava una altra cosa, encara que continués encoratjant a la callada anhels romàntics imperials. La frontera duanera austríaca es va fer amb el temps l'única barrera material de separació a Alemanya, la qual cosa la feia tant més sensible. La política de gran potència independent no tenia sentit si no significava l'abandó dels interessos alemanys en favor dels específicament austríacs, és a dir, italians, hongaresos, etc. El mateix que abans de la revolució, després d'aquesta, Àustria era l'Estat més reaccionari d'Alemanya, la que més a contracor seguia el corrent modern; a més, era l'última gran potència específicament catòlica. Com més el Govern de Març tractava de restaurar el vell poder dels capellans i els jesuïtes, més es feia impossible la seva hegemonia sobre un país protestant en un o dos teraixòs. I, finalment, la unificació d'Alemanya sota la dominació austríaca només hauria estat possible com a resultat del desmembrament de Prússia. Això, per si mateix, no hauria significat una desgràcia per a Alemanya, però el desmembrament de Prússia per Àustria no hauria estat menys funest que el desmembrament d'Àustria per Prússia en la vigília de la imminent victòria de la revolució a Rússia (després de la qual no tenia sentit desmembrar a Àustria, que havia d'enfonsar-se per si mateixa).

Dit en poques paraules, la unitat alemanya sota l'auspici d'Àustria era un somni romàntic que es va fer veure com a tal quan els prínceps alemanys, petits i mitjans, es van reunir en Frankfurt, en 1863, per a proclamar a l'emperador Francesc Josep d'Àustria emperador d'Alemanya. El rei de Prússia es va limitar a no venir, i la comèdia

imperial va caure miserablement a l'aigua. Quedava el tercer camí: la unificació sota la direcció de Prússia. I aquest camí, que ha seguit efectivament la història, ens fa baixar del domini de l'especulació al sòl ferm, encara que bastant brut, de la política pràctica, de la "política realista".

Després de Frederic II, Prússia veia a Alemanya, igual que a Polònia, un simple territori de conquesta, territori del qual un pren tot el que pot, però que, com és lògic, cal compartir amb altres. El repartiment d'Alemanya amb la participació de l'estranger -França en primer terme-, tal era la "missió alemanya" de Prússia des de 1740. *Je vais, je crois, jouer votre jeu; si els as em viennent, nous partagerons* (jugaré, crec, al vostre joc; si els asos em vénen, els compartirem), tals van ser les paraules de Frederic en acomiadar-se de l'ambaixador francès, quan emprenia la primera guerra[25]. Fidel a aquesta "missió alemanya", Prússia va trair a Alemanya en 1795, en concertar-se la pau de Basilea, consentint per endavant (el tractat del 5 d'agost de 1796) cedir la riba esquerra del Rin als francesos a canvi de la promesa d'augment de territori i va obtenir, efectivament, una recompensa per la seva traïció a l'Imperi, per acord de la decisió de la diputació imperial dictat per Rússia i França. En 1808 va tornar a fer traïció als seus aliats, a Rússia i Àustria, quan Napoleó la va atreure ostentant Hannover com a esquer -i ella el va mossegar-, però es va embullar tant en la seva pròpia i estúpida astúcia que es va veure arrossegada a la guerra contra Napoleó i va rebre en Jena el càstig que mereixia. Frederic Guillem III, encara sota la impressió d'aquests cops, fins després de les victòries de 1813 i 1814 va voler renunciar a totes les places exteriors de l'Oest d'Alemanya, limitar-se a les possessions del Nord-est d'Alemanya, retirar-se, com Àustria, el més lluny possible d'Alemanya, la qual cosa convertiria a tota l'Alemanya Occidental en una nova Confederació del Rin sota la dominació protectora russa o francesa. El pla no va tenir èxit: a despit de la voluntat del rei, Westfàlia i Renània li van ser imposades i amb elles una nova "missió alemanya". Ara es va acabar temporalment amb les annexions, sense comptar la compra de mínims trossos de territori. Al país va tornar a florir progressivament la vella administració dels

junkers i els buròcrates; les promeses de Constitució donades al poble en el moment de l'extrem agreujament de la situació es vulneraven amb tenacitat. Però, amb tot i amb això, la burgesia s'elevava sense parar fins i tot a Prússia, ja que sense indústria i sense comerç fins a l'arrogant Estat prussià es reduïa ara a zero. Va haver de fer concessions econòmiques a la burgesia lentament, amb una resistència tenaç i en dosis homeopàtiques. I, d'un costat, aquestes concessions li oferien a Prússia la perspectiva de suport a la "missió alemanya": d'aquesta manera, Prússia, per a suprimir les fronteres duaneres alienes entre les seves dues meitats, va convidar als Estats alemanys veïns a formar la unió duanera. Així va sorgir la Unió duanera que no va ser més que una bona intenció fins a 1830 (només Hesse-Darmstadt va entrar-hi), però després, a mesura que es va anar accelerant un xic el desenvolupament polític i econòmic, va annexionar econòmicament a Prússia la major part de l'interior d'Alemanya. Les terres no prussianes del litoral van quedar fora de la Unió fins després de 1848.

La Unió duanera va ser un gran èxit de Prússia. El que significués la victòria sobre la influència austríaca era encara el de menys. L'essencial consistia en el fet que havia atret al costat de Prússia a tota la burgesia dels Estats alemanys petits i mitjans. Excepte Saxònia, no hi havia un sol Estat alemany en el qual la indústria no hagués aconseguit un desenvolupament aproximadament igual a la de Prússia; i això no es devia únicament a premisses naturals i històriques, sinó, a més, a l'ampliació de les fronteres duaneres i a la consecutiva extensió del mercat interior. I a mesura que es dilatava la Unió duanera, a mesura que els petits estats s'incorporaven a aquest mercat interior, els seus nous burgesos s'acostumaven a veure en Prússia el seu sobirà econòmic, i possiblement, en el futur, el seu sobirà polític. I els professors xiulaven el què els burgesos cantaven. Mentre a Berlin els hegelians argumentaven filosòficament que la missió de Prússia era posar-se al capdavant d'Alemanya, a Heidelberg els alumnes de Schlosser i sobretot, Hausser i Gervinus, provaven el mateix històricament. Es partia, naturalment, de què

Prússia canviaria el seu sistema polític i satisfaria les pretensions dels ideòlegs de la burgesia.

Per la resta, tot això no es feia en virtut de cap preferència especial per l'Estat Prussià, com, per exemple, va passar amb els burgesos italians, que van reconèixer el paper del Piemonte després que aquest encapçalés obertament el moviment nacional i constitucional. Res d'això. Tot es va fer a contracor; els burgesos van triar Prússia com a mal menor, perquè Austria no els admetia als seus mercats i perquè Prússia, comparada amb Àustria, conservava, a desgrat, cert caràcter burgès, encara que fos només per la seva avarícia financera. Dues bones institucions constituïen un avantatge de Prússia davant dels altres estats: el servei militar obligatori i la instrucció escolar obligatòria. Es van implantar en temps de misèria desesperada, i s'acontentaven en èpoques millors en deixar-les sense els que les podia fer perilloses en certes condicions, portant-les a terme amb negligència i desfigurant-les premeditadament. Però, sobre el paper, seguien vigents, de manera que Prússia es reservava la possibilitat de desencadenar un dia l'energia potencial latent en les masses populars en unes condicions impossibles en un altre lloc amb el mateix nombre d'habitants. La burgesia es va adaptar a aquestes institucions. El servei militar era suportable pels qui el complien durant un any, és a dir, els fills dels burgesos, i a més pels volts de 1840 es podia eludir fàcilment amb l'ajuda d'un suborn, més encara quan en aquell moment a l'exèrcit no s'apreciava massa als oficials de la Landwehr, reclutats en entorns comercials i industrials. I el gran nombre d'homes que posseïen certa suma de coneixements elementals, que existien incontestablement a Prússia gràcies a l'escola obligatòria, era summament útil per a la burgesia. De fet, a mesura que la gran indústria creixia, fins i tot va acabar sent insuficient. Es queixaven, principalment als mitjans petitburgesos, de l'alt cost d'aquestes institucions, que s'expressava en impostos massa elevats. La burgesia ascendent havia calculat que els inconvenients, desagradables però inevitables, relacionats amb la futura situació del país com a gran potència, es compensarien amb escreix gràcies a l'augment dels beneficis.

En poques paraules; els burgesos alemanys no es feien il·lusions sobre l'amabilitat de Prússia. Que la idea de l'hegemonia prussiana hagués guanyat influència entre ells a partir de 1840, era per com la burgesia prussiana, gràcies al seu ràpid desenvolupament econòmic, s'havia posat per davant de la burgesia alemanya en els aspectes econòmic i polític; per com els Rottleck i Welcker del Sud constitucional havien quedat eclipsats pels Camphausen, els Hansemann i els Milde del Nord prussià; per com els advocats i professors havien quedat eclipsats pels comerciants i els industrials. En efecte, entre els liberals prussians dels darrers anys que van precedir el 1848, sobretot al Rin, se sentien aires revolucionaris molt diferents dels que hi havia entre els cantonalistes liberals d'Almenya del Sud. En aquell moment van aparèixer les dues millors canaixons polítiques populars des del s. XVI: la cançó de l'alcalde Tschech i la de la baronessa von Drote-Vischering, la temeritat de les quals indigna ara als vells que la cantaven amb desimboltura el 1846.

Hatte je ein Mensch so'n Pech

Wie der Bürgerneister Tschech.

Dass er dicken Mann

Auf zwei Schritt nicht treffen kann!

Però tot això canviaria aviat. Va sobrevenir la revolució de Febrer, les jornades del Març a Viena i la revolució de Berlin el 18 de Març. La burgesia va vèncer sense grans combats, i no tenia el desig de lluitar seriosament quan arribava el cas. Perquè la mateixa burgesia que feia poc encara coquetejava amb el socialisme i el comunisme de llavors (sobretot a Renània) es va adonar de que no havia format a obrers individuals, sinó una classe obrera, un proletariat, si bé encara mig adormit, però que es despertava paulatinament i era revolucionari per naturalesa. I aquest proletariat que, que havia conquerit la victòria per a la burgesia a tot arreu, presentava ja, sobretot a França, unes reivindicacions incompatibles amb l'existència de tot règim burgés. La primera lluita greu entre aquestes dues classes va tenir

lloc a París el 23 de Juny de 1848; després de quatre dies de lluita, el proletariat fou derrotat. A partir d'aquest moment la massa de la burgesia passa a Europa al costat de la reacció, s'alia als buròcrates feudals i religiosos absolutistes, als que havia derrocat amb l'ajuda dels obrers, contra els "enemics de la societat", és a dir, contra els mateixos obrers.

A Prússia, això es va expressar en la traïció de la burgesia als seus propis representants, on va veure amb satisfacció secreta o manifesta que el govern els dispersés el novembre de 1848. El ministeri junker-burocràtic, que es va consolidar a Prússia per un període de deu anys, va haver de governar indubtablement sota una forma constitucional, però es revenjava mitjançant un sistema de tripijocs i vexacions mesquines, inaudites fins llavors i més a Prússia, que feien patir principalment la burgesia. Però aquesta, penedida, es va entotsolar, suportant humilment els cops i puntades de peu amb què la satisfieien com a càstig pels seus anteriors apetits revolucionaris i acostumant-se gradualment a la idea que va expressar amb posterioritat: malgrat tot, som uns gossos!

Va venir la regència. Per tal de provar la seva fidelitat realista, Manteuffel va rodejar d'espies a l'hereu del tron, a l'emperador actual, exactament de la mateixa manera que ho ha fet ara Puttkamer amb la redacció de Sozialdemokrat. Pel que fa a l'hereu es va fer regent, es va fer fora, com era lògic, a Manteuffel i va començar la "nova època". No era més que un canvi de la decoració. El príncep regent es va dignar a permetre que la burgesia es tornés liberal. Aquesta, creient que tenia la paella pel mànec, es va valdre del permís, creient que l'Estat Prussià ballaria al so de la seva flauta. Però no era la intenció, en absolut, dels "cercles competents", utilitzant les expressions de la premsa rastrea. La reorganització de l'exèrcit havia de ser el preu que els burgesos liberals havien de pagar per la "nova era". El govern només exigia que es realitzés el servei militar obligatori en les proporcions en què s'havia de dur a terme als voltants de 1816. Des del punt de vista de l'oposició liberal, no es podia objectar absolutament res que no es trobi en evident

contradicció de les seves pròpies frases sobre la potència i la missió alemanya de Prússia. Però l'oposició liberal va subordinar la seva acceptació a la condició que el servei militar obligatori es limités legislativament a dos anys com a màxim. Per si, això era perfectament racional; la qüestió estava només a saber si es podia saltar aquesta decisió del govern, en si la burgesia liberal del país estava disposada a insistir-hi fins a la fi, al preu de qualsevol sacrifici. El govern insistia en un servei militar estricte de tres anys, i la Cambra en dos; va esclatar el conflicte. Així doncs, tal com esclata el conflicte del problema militar, la política exterior tornava a desenvolupar un paper decisiu inclús en la política interior.

Hem vist com Prússia, per la seva actitud a la guerra de Crimea i a la d'Itàlia, va perdre tota consideració possible. Aquesta penosa política troba l'excusa perfecta en el mal estat de l'exèrcit. Donades les circumstàncies que ja abans de 1848 no es poden instaurar nous impostos ni aconseguir crèdits sense el consentiment dels estaments, i que no es volia convocar als seus representants per resoldre el problema, mai es podia disposar de suficients diners per a l'exèrcit, i donada l'avarícia sense límit a la que es va arribar, es va instaurar un estat de completa decadència. Lligat al regnat de Frederic Guillem III, l'esperit de gala i exagerada disciplina van fer la resta. El comte Waldersee escriu fins a quin punt aquell exèrcit de gala es va mostrar impotent en els camps de batalla de Dinamarca l'any 1848. La mobilització de 1850 va ser un complet desastre: faltava de tot i el que hi havia no servia per res en la majoria dels casos. El cert és que els crèdits votats per la Cambra van resoldre la situació; l'exèrcit es va treure les musaranyes i va sortir de la vella rutina, el servei durant campanya, almenys en la majoria dels casos, va començar a desallotjar les desfilades de gala. Però la força de l'exèrcit seguia essent la mateixa que als voltants de 1820, mentre que en altres grans potències, sobretot a França, havien augmentat considerablement les forces militars. Sabem que a Prússia regia el servei militar obligatori, per tant, cada prussià era, en el paper, un soldat, però en augmentar la població de 10 milions l'any 1817 a 17 milions l'any 1858, el contingent fixat per l'exèrcit no permetia

incorporar a les seves fileres i formar a més d'1/3 del personal útil per al servei militar. Ara el govern exigia un reforç de l'exèrcit corresponent a l'augment de la població des de 1817. Però els mateixos diputats liberals que havien exigit de manera insistent que el govern es posés al front d'Alemanya, que protegís la força alemanya respecte a l'exterior i que restablís el seu prestigi internacional, ara es mostraven gasius i no volien consentir res que no es basés en el servei militar de dos anys. Tenien suficient força per fer valdre la seva voluntat? Tenien el suport del poble o almenys de la burgesia, disposats a accions decidides?

Ben al contrari. La burgesia aplaudia els seus torneigs orals amb Bismark, però en realitat, va organitzar un moviment dirigit a la pràctica, tot i que inconscientment, contra la política de la majoria de la Cambra prussiana. Els atemptats de Dinamarca a la Constitució de Holstein i els intents de dinamarquitzar per la força el Schleswig indignaven al burgès alemany, que estava acostumat que el toregessin les grans potències, però que s'enrabiava molt quan la petita Dinamarca li feia la guitza. Es va fundar la Lliga Nacional [36], i precisament la burgesia dels petits estats formava la seva força. La Lliga Nacional, amb tot el seu liberalisme, exigia, per sobre de tot, la unificació de la nació sota l'hegemonia de Prússia, una Prússia lliberal en la mesura del possible, i en cas de necessitat, la Prússia tal com era. El que la Lliga Nacional exigia en primer terme és que es posés fi a la situació miserable dels alemanys en el mercat mundial, tractats com a gent de segona classe, que es refrenés a Dinamarca i que es mostressin els ullals a les grans potències de Schleswig-Holstein. A més, ara es podia exigir la direcció prussiana sense les vaguetats i les il·lusions que acompanyaven aquesta reivindicació fins al 1850. Se sabia perfectament que això significava l'expulsió d'Àustria d'Alemanya, que abolia, de fet, la sobirania dels petits Estats i que tot plegat era impossible sense una guerra civil i sense la divisió d'Alemanya. Però la por no era tant per la guerra civil, ja que la divisió no era més que el balanç del tancament de la frontera duanera amb Àustria. La indústria i el comerç d'Alemanya havia començat amb un desenvolupament tan alt, la xarxa de firmes

comercials alemanyes, que abastava el mercat mundial, s'havia estès tant i s'havia fet tan densa, que no es podia tolerar més el sistema de petits Estats a la pàtria, així com la carència de drets i l'absència de protecció a l'exterior. Al mateix temps, quan la més poderosa organització política que mai havia tingut la burgesia alemanya negava el vot de confiança als diputats de Berlín, aquests seguien regatejant la durada del servei militar!

Així estaven les coses quan Bismark va decidir endinsar-se activament en la política exterior.

Bismark és Lluís Napoleó, és l'aventurer francès pretendent de la corona, convertit en junker prussià de província i estudiant alemany de corporació. Igual que Lluís Napoleó, Bismark és un home de gran esperit pràctic i molt astut, un home de negocis innat que en unes altres circumstàncies, podria haver competit a la Borsa de Nova York amb els Vanderbilt i els Jady Gould. La veritat és que no va organitzar malament els seus petits assumptes personals. No obstant això, aquesta desenvolupada intel·ligència en el domini de la vida pràctica acostuma a anar acompanyada d'horitzons molt limitats, i en aquest aspecte, Bismark supera al seu antecessor francès. Aquest últim, en contra de tot, es va formar pel seu compte, les seves "idees napoleòniques", encara que aquestes no valien més del que valia ell mateix, mentre que Bismark, com veurem més endavant, mai va tenir una idea política pròpia, sempre en va combinar d'alienes. Aquesta estretesa d'horitzons va ser la seva sort. Sense això mai haguera pogut enfocar tota la història universal des del punt de vista específic prussià. Si hi hagués hagut alguna escletxa de la seva concepció ultraprussiana, s'hauria confós tota la seva missió i s'hagués acabat la seva glòria. Efectivament, just aconclerta a la seva manera la seva missió especial, prescrita des de l'exterior, es va trobar en un embolic. Més endavant veurem els salts que es van haver de fer a causa de la falta absoluta d'idees racionals i a la seva incapacitat de comprendre la situació històrica que s'havia creat.

Així com Lluís Napoleó s'havia acostumat a no aturar-se en l'elecció dels mitjans, Bismark va aprendre de la història política prussiana,

principalment de la política de l'anomenat gran elector i sobretot de Federic II, a procedir amb menys escrúpols encara. Podia fer tot això conservant l'encoratjadora consciència que seguia fidel a la tradició nacional. El seu esperit pràctic li ensenyava que, en cas de necessitat, havia de relegar en un segon pla les seves vel·leïtats de junker. Quan li semblava que la necessitat ja passava, retornaven les vel·leïtats, senyal inequívoc de decadència. EL seu mètode polític era el de l'estudiant corporatiu. A la Cambra aplicava, sense miraments a la Constitució Prussiana, la interpretació literal i burleta de les cerveseries, la qual aconseguia a les tavernes estudiantils. Totes les innovacions que incorporava a la diplomàcia havien estat tretes de les corporacions estudiantils. Ara bé, si Lluís Napoleó no estava molt segur de si en els moments decisius com, per exemple, durant el cop d'Estat de 1851, quan Morny va recórrer a la violència per poder continuar el que havia començat, o com en la vigília de la guerra de 1870, quan, per indecís, va espatllar tota la situació, s'ha de reconèixer que amb Bismark, això no passaria mai. La seva força de voluntat mai l'abandonava, més aviat es tradueix en una franca brutalitat. És aquí on resideix, en primer terme, el secret dels seus èxits. Totes les classes dominants d'Alemanya, els junkers, els burgesos..., havien perdut fins a tal punt les últimes engrunes d'energia. Era un fet tan comú a l'Alemanya "culta" el fet de no tenir voluntat, que l'únic home que, efectivament, encara li quedava energia, va fer que fos el més gran de tots, es va convertir en el tirà que regnava sobre tots, davant del qual tots "saltaven la vareta", com deien ells mateixos, a despit del sentit comú i l'honestedat elementals. El fet és que a l'Alemanya "inculta" encara no s'ha arribat tan lluny. El poble treballador ha demostrat que té una voluntat tan forta que ni tan sols la pot vèncer la forta voluntat de Bismark.

El nostre junker de la Vella Marca tenia per endavant una carrera brillant, només necessitava emprendre les coses amb valor i intel·ligència. No és cert que Lluís Napoleó va ser l'ídol de la burgesia precisament per haver dissolt el Parlament però augmentant els seus guanys? No és cert, doncs, que Bismark posseeix el mateix talent d'home de negocis que els burgesos tant admiraven en el fals

Bonaparte? No és cert que se sentia atret pel seu Bleicherder com Lluís Napoleó pel seu Fould? No és cert que a l'Alemanya de 1864 hi havia una contradicció entre els diputats burgesos de la Cambra que, per avarícia, volien retallar el temps del servei militar i els burgesos de fora de la Cambra que volien referendar el poder del president i també els burgesos de fora, que volien tranquil·litat i un govern fort a qualsevol preu, i que Lluís Napoleó va resoldre dispersant els camorristes parlamentaris i donant la tranquil·litat a les masses de la burgesia? No és cert que la situació d'Alemanya no era encara més favorable per un cop de mà perspicaç? No és cert que el pla de reorganització de l'exèrcit no havia estat presentat en un format acabat per la burgesia i aquesta havia expressat públicament el seu desig de què aparegués un home enèrgic d'Estat Prussià que dugués a la pràctica el seu pla, excloent a Àustria d'Alemanya i unificant els petits Estats Alemanys sota l'hegemonia de Prússia? Sense maltractar la Constitució Prussiana i deixant de banda els ideòlegs de la Cambra i de fora, donant-los el que es mereixien, no és cert que, s'hagués pogut donar suport a el sufragi universal, igual que ho va fer Lluís Bonaparte? Què podia ser més democràtic que la implantació del sufragi universal? No havia demostrat Lluís Napoleó que era del tot inofensiu, si es tracta de manera correcta? I el sufragi universal no oferia el mitjà per apel·lar a les grans masses populars que poguessin jugar lleugerament amb el moviment social que naixia, en cas que la burgesia es mostrés recalcitrant?

Bismark es va posar mans a l'obra. S'havia de repetir el cop d'Estat de Lluís Napoleó, demostrar de manera palpable a la burgesia alemanya l'autèntica correlació de forces, dissipar per la força les seves il·lusions liberals, però complir les seves exigències nacionals que coincidien amb els dissenys de Prússia. Va ser Schleswig-Holstein que va donar pas a l'acció. El terreny de la política exterior estava preparat. Bismark va atraure el tsar rus al seu costat amb els serveis policíacs que va deixar l'any 1863 en la lluita contra els insurgents polonesos. Lluís Napoleó també va fer bona feina i podia justificar la seva indiferència, respecte als plans de Bismark, amb el seu "principi de les nacionalitats", envers la protecció tàcita a Anglaterra. El

primer ministre Palmerston, va posar al capdavant dels assumptes exteriors al petit Lord John Russel, amb l'única finalitat de deixar-lo en ridícul. Àustria era una rival de Prússia en la lluita per l'hegemonia d'Alemanya, i precisament per aquest motiu, el 1850 i 1851 va deixar a Schleswig-Holstein com esbirro de l'emperador Nicolau, procedint de manera més vil encara que la mateixa Prússia. Per tant, la situació era perfecta. Així doncs, per molt que Bismark odiés Àustria i per més que Àustria volgués descarregar la seva ràbia sobre Prússia, en el moment que va morir Frederic VII de Dinamarca, no van tenir més remei que iniciar una campanya conjunta contra Dinamarca, amb el consentiment tàcit de Rússia i de França. L'èxit estava assegurat de manera anticipada, encara que Europa es mantingués neutral, que és el que precisament va passar. Els ducats van ser conquerits i cedits amb un tractat de pau arreglat. Prússia tenia un altre objectiu en aquella guerra: provar el seu exèrcit davant l'enemic, instruït a partir de 1850, sobre les noves bases, així com reorganitzat i enfortit després de 1860. L'exèrcit va confirmar el seu valor, més del que s'esperava i en situacions bèl·liques diverses. El combat de Lyngby a Jutlàndia, on 80 prussians amagats darrere un arbust van poder guanyar a un número 3 vegades superior de danesos. Van demostrar que el fusell de percussió és molt superior i que el sabien utilitzar amb agilitat. Al mateix temps van poder observar que els austríacs havien après de la guerra italiana i de la manera de combatre dels francesos i que disparar no servia de res i que l'autèntic soldat havia d'atacar de seguida amb la baioneta contra l'enemic. Va ser així com, per convèncer els austríacs de la manera més ràpida possible, els comtats conquistats els van sotmetre sota la sobirania comuna d'Àustria i Prússia, d'acord amb el tracta de pau. Es va generar una situació provisional, que era un cau de conflicte darrere conflicte, cosa que brindava a Bismark la possibilitat d'utilitzar-ne un com a pretext de la seva gran lluita contra Àustria.

Tenint en compte el costum de la política prussiana "d'utilitzar fins al final sense vacil·lar" la situació favorable, segons va dir el senyor Von Sybel, era natural que, amb l'excusa d'alliberar els alemanys de l'opressió danesa, uns 200.000 habitants danesos de Schleswig del

Nord s'annexionessin a Alemanya. Llavors qui va quedar amb les mans buides va ser el duc d'Augustenburg, candidat dels petits Estats i de la burgesia alemanya al tron de Schleswig-Holstein. Així doncs, en els ducats, Bismark va complir la voluntat de la burgesia alemanya en contra de la seva pròpia voluntat. Va expulsar als danesos. Va desafiar l'estranger i l'estranger no es va moure. Però es va donar el tracte als ducats recentment alliberats com a països conquerits, i sense preguntar se'ls van repartir temporalment entre Àustria i Prússia. Prússia va tornar a ser una gran potència, encara que només es trobava en el cinquè lloc dins d'Europa. L'acompliment dels anhels nacionals de la burgesia estava en marxa, tot i que no era el camí lliberal escollit per la mateixa burgesia. El conflicte militar prussià seguia i es feia cada vegada més gran. Havia de començar de seguida el segon acte de la comèdia política de Bismark.

La guerra a Dinamarca havia complert una part dels anhels nacionals. Schleswig-Holstein havia estat «alliberat». El protocol de Varsòvia i el de Londres, en els que les grans potències hi havien ratificat la humiliació d'Alemanya front Dinamarca van ser trencats i llançats als seus peus, sense que aquestes ni tan sols piuessin. Àustria i Prússia van tornar a estar juntes, les seves tropes van vèncer braç a braç, i cap potentat pensava més en tocar el territori alemany. Les apetències renanes de Lluís Napoleó, fins llavors relegades a segon pla per altres ocupacions -la revolució italiana, la sublevació polonesa, les complicacions de Dinamarca i, finalment, l'expedició a Mèxic – no tenien ara cap possibilitat d'èxit. Per a un estadista prussià conservador, la situació mundial era, per tant, la millor que podia desitjar. Però, Bismark, fins 1871, no era conservador en absolut, i menys encara en aquest moment, i la burgesia alemanya no estava ni molt menys satisfeta. La burgesia alemanya continuava en poder de la coneguda contradicció. D'una banda, exigia el poder polític exclusiu per a ella mateixa, és a dir, per a un ministeri escollit d'entre la majoria liberal de la Càmera; i aquest ministeri hauria de sostenir una lluita de deu anys contra el vell sistema representat per la corona, abans que el seu nou poder fóra reconegut definitivament. Això significaria deu anys d'afebliment interior. Però, per l'altra

banda, la burgesia exigia una transformació revolucionària d'Alemanya, possible només mitjançant la violència i, per tant, mitjançant una dictadura efectiva. I a partir de 1848, la burgesia havia mostrat pas a pas, en cada moment decisiu, que no tenia gens de l'energia necessària per a realitzar una cosa o l'altra, sense parlar ja de les dues coses alhora. En política no existeixen més que dues forces decisives: la força organitzada de l'Estat, l'exèrcit, i la força no organitzada, la força elemental de les masses populars. El 1848, la burgesia havia desaprès d'apel·lar a les masses; les tenia més por que a l'absolutisme. I l'exèrcit no estava en absolut a la seva disposició. Com era lògic, s'hi trobava a la de Bismarck.

Al conflicte al voltant de la Constitució, que no havia finalitzat encara, Bismarck va combatre fins a l'extrem les exigències parlamentàries de la burgesia. Però frisava de desig de fer valdre les seves reivindicacions nacionals, ja que hi coincidien amb els anhels més íntims de la política prussiana. Si complís una vegada més la voluntat de la burgesia contra ella mateixa, si es dugués a la pràctica la unificació d'Alemanya tal com havia estat formulada per la burgesia, el conflicte s'hagués resolt, i Bismarck hagués esdevingut l'ídol dels burgesos de la mateixa manera que Lluís Napoleó, el seu model. La burgesia va assenyalar l'objectiu, i Lluís Napoleó, el camí per assolir-lo; aconseguir-lo era obra de Bismarck.

Per a posar a Prússia al capdavant d'Alemanya no només calia expulsar per la força a Àustria de la Confederació Germànica, sinó, que calia també sotmetre els petits Estats alemanys. La guerra «fresca i alegre» d'alemanys contra alemanys havia estat sempre en la política prussiana el procediment predilecte d'augmentar-ne territori; un brau prussià no tenia motius per témer tal cosa. El segon procediment principal de la política prussiana, l'aliança amb l'estranger contra els alemanys, tampoc podia suscitar dubtes. Al sentimental tsar Alexandre de Rússia el tenia a la butxaca. Lluís Napoleó mai hauria negat la missió de Prússia d'exercir a Alemanya el paper del Piemont i estava disposat a concertar una petita transacció amb Bismarck. S'estimava més, si fos possible, aconseguir

el que li mancava, per la via pacífica, en forma de compensacions. A més, no tenia cap necessitat de tota la riba esquerra del Rin d'una vegada; si li concedissin per parts, una part per cada avenç nou de Prússia, xocaria menys, però de la mateixa manera arribaria a la meta. En ulls dels xovinistes francesos, una milla quadrada al Rin equivalia a tota Savoia i Niça. Van començar, per tant, les negociacions amb Lluís Napoleó i es va aconseguir el consentiment per a l'ampliació de Prússia i la constitució d'una Confederació Germànica del Nord. Està fora de tot dubte que se li va oferir a canvi una porció de territori alemany al Rin; durant les negociacions amb Govone, Bismarck va parlar de la Baviera i la Hesse renanes. Cert és que, posteriorment, ho va negar. Però, un diplomàtic, sobretot prussià, té les seves pròpies idees de fins a quin límit està autoritzat o fins i tot obligat a practicar certa violència respecte de la veritat. La veritat és una dona, i li ha d'agradar que es faci això, raonava el junker. Lluís Napoleó no era tan babau com per consentir la dilatació de Prússia sense que aquesta li prometés una compensació; era més probable que Bleichr-der prestés diners sense cobrar interès. Però no coneixia tan bé als prussians, i al cap i a la fi, va fer el ximple. En una paraula, una vegada inofensiu, es va concertar una aliança amb Itàlia per infringir un «cop en el cor».

Els filisteus de diversos països es van sentir profundament indignats amb aquesta expressió. Absolutament sense raó! *¿la guerre comme ý la guerre?* Aquesta expressió no fa més que provar que Bismarck veia en la guerra civil alemanya de 1866 el que era efectivament, és a dir, una revolució, i que estava disposat a dur-la a terme amb mitjans revolucionaris. I així ho va fer. El seu mode de procedir respecte de la Dieta federal era revolucionari. Enlloc d'acatar la decisió constitucional de l'òrgan federal, el va acusar d'haver violat la confederació pur subterfugi, va trencar la Federació, va proclamar una nova Constitució amb un Reichstag escollit sobre la base del sufragi universal revolucionari i va expulsar, al final, la Dieta federal de Frankfurt. A l'Alta Silèsia va organitzar una legió hongaresa sota comandament del general revolucionari Klapka i altres oficials revolucionaris; els soldats d'aquesta legió, desertors i presoners de

guerra hongaresos, havien de lluitar contra els seus legítims generals. Després de la conquesta de Bohèmia, Bismarck va dirigir una proclama als habitants del gloriós regne de Bohèmia, el contingut del qual es contradeia violentament amb les tradicions legitimistes. Concertada la pau, es va apoderar en favor de Prússia de totes les possessions de tres prínceps federals alemanys legítims i d'una ciutat lliure, amb la particularitat que l'expulsió dels prínceps, que no tenien menys «dret diví» que el rei de Prússia, no despertava el menor remordiment de la consciència cristiana i legitimista d'aquest últim. En poques paraules, era una revolució completa duta a terme per mitjans revolucionaris. Per descomptat, estem lluny de retreure-li. Ans al contrari, li retraiem no haver estat suficientment revolucionari, no haver estat res més que un revolucionari prussià des de dalt, haver iniciat tota una revolució des d'unes posicions des d'on només es podia realitzar a mitges, el haver-se conformat, una vegada pres el camí de les annexions, amb quatre miserables petits Estats. Però va aparèixer ranquejant Napoleó *le Petit* i va demanar la seva recompensa. Durant la guerra hauria pogut prendre en el Rin tot el que volgués: no ja territori, si no les forteses estaven sense protecció. Titubejava; esperava una guerra duradora que esgotés ambdues parts, però de sobte es va infligir cops ràpids: Àustria va ser derrotada en vuit dies. Va exigir primer el que Bismarck havia designat al general Govone com a territori possible de compensació: la Baviera i la Hesse renanes amb Magúncia. Però, Bismarck ja no podia entregar això encara que volgués.

Els grans èxits de la guerra li havien imposat noves obligacions. Des del moment en què Prússia va assumir el deure de recolzar i protegir Alemanya no podia ja vendre a l'estranger Magúncia, la clau del Rin Mitjà. Bismarck s'hi va negar. Lluís Napoleó estava disposat a regatejar; no va demanar més que Luxemburg, Landau, Sarrelouis i la conca hullera de Serrebruck. Però tampoc això podia cedir ara Bismarck, més tenint en compte que s'exigia també territori de Prússia. Per què Lluís Napoleó no se'n va apoderar en el moment oportú, quan els prussians estaven embardissats a Bohèmia? Al final, les compensacions en favor de França no van donar resultat.

Bismarck sabia que això significava una guerra ulterior contra França, però era precisament això el que volia.

Al concertar-se la pau, Prússia va utilitzar aquesta vegada la situació favorable amb més escrúpols del que acostumava en cas d'èxit. Hi havia bastants motius per això. Saxònia i Hesse-Darmstadt van ser integrades en la nova Confederació Germànica del Nord i, per tant, perdonades. A la Baviera, Württemberg i Baden s'havia de tractar amb moderació, ja que Bismarck es proposava concloure aliances defensives i ofensives secretes. I Àustria, potser Bismarck no li havia prestat servei en tallar les traves tradicionals que la subjectaven a Alemanya i a Itàlia? Potser no li havia creat per primera vegada, finalment, la tan anhelada situació independent de gran potència? Potser no comprenia, en realitat, millor que la mateixa Àustria, el que li vindria millor al vèncer-la a Bohèmia? Potser Àustria no havia de comprendre, al raonar sensatament, que la situació geogràfica i la proximitat territorial dels dos països convertien l'Alemanya unificada per Prússia en la seva aliada necessària i natural? Així, per primera vegada en tota la seva existència, Prússia va poder cobrir-se amb una aureola de generositat, renunciant a l'embotit per a quedar-se amb el pernil. Als camps de batalla de Bohèmia no va ser derrotada solament Àustria, sinó també la burgesia alemanya. Bismarck li va mostrar que sabia millor que ella el que més li convenia. No es podia pensar ni tan sols en la continuació del conflicte per part de la Càmera. Les pretensions liberals de la burgesia havien estat soterrades per a molt de temps, però les seves exigències nacionals s'acomplien cada dia més i més. Bismarck va fer realitat el seu programa nacional amb tanta rapidesa i precisió que l'enlluernaren. I després de mostrar-li palpablement, in corpore vile, en el seu propi cos miserable, la seva decrepitud, manca d'energia i, a la vegada, la seva completa incapacitat de posar en pràctica el seu propi programa, Bismarck, ostentant generositat també amb ella, es va presentar davant la Càmera, ara ja pràcticament desarmada, per a demanar un projecte de llei d'indemnitat per al govern anticonstitucional durant el conflicte. La Càmera, emocionada fins a les llàgrimes, va aprovar el projecte, ja completament inofensiu. No obstant això, se li va

recordar a la burgesia que també ella havia estat vençuda a Königgrätz. La Constitució de la Confederació Germànica del Nord va ser retallada seguint el patró de la Constitució prussiana en l'autèntica interpretació que se li va donar en el conflicte. Es va prohibir negar-se a votar els impostos. El canceller federal i els seus ministres els nomenava el rei de Prússia independentment de la majoria parlamentària. La independència de l'exèrcit respecte del Parlament, assegurada gràcies al conflicte, es va mantenir també respecte del Reichstag. Però, els diputats tenien l'encoratjadora consciència d'haver estat elegits per sufragi universal. S'ho recordava també, encara que de mode desagradable, la presència de dos socialistes entre ells. Per primera vegada apareixien diputats socialistes, representants del proletariat, en una assemblea parlamentària. Era un presagi amenaçador.

Durant els primers temps tot això no tenia importància. Intentava dur a terme i utilitzar la unitat de l'Imperi en benefici de la burgesia, almenys la d'Alemanya del Nord, i, amb ajuda d'això, atreure també a la nova Confederació als burgesos d'Alemanya del Sud. La Constitució Federal va suprimir les relacions econòmiques més importants de la legislació dels Estats i les va assignar a la competència de la Confederació, a saber: el dret civil comú i la llibertat de circulació en tot el territori de la Confederació, el dret de domicili, la legislació dels oficis, del comerç, les duanes, la navegació, la moneda, els pesos i mesures, els ferrocarrils, les vies aquàtiques, els correus i telègrafs, les patents, els bancs, tota la política exterior, els consolats, la protecció del comerç a l'estranger, la policia mèdica, el dret penal, el procediment judicial, etc. La major part d'aquests problemes va ser resolta ara per via legislativa i, considerada en conjunt, en un esperit liberal. Així es van eliminar -per fi!-, les més monstruoses manifestacions del sistema de petits Estats, que impedièn més que res el desenvolupament del capitalisme, per una banda i, per l'altra, els apetits de dominació prussiana. Però no era una realització d'abast històric universal, com ho proclamava ara als quatre vents el burgés, que es tornava xovinista; era una imitació extremadament endarrerida i incompleta del realitzat per la

revolució francesa setanta anys abans i dut a terme des de feia molt de temps per tota la resta d'Estats civilitzats. En lloc de vanar-se havia de sentir vergonya de què la «molt culta» Alemanya hagués estat l'última.

Al llarg de tot el període d'existència de la Confederació Germànica del Nord, Bismarck accedia gustós a la burgesia en el terreny econòmic i inclús en la discussió dels problemes dels poders parlamentaris només mostrava el seu puny de ferro dins un guant de vellut. Eren els seus millors temps. A vegades es podia inclús dubtar de l'estretor d'esperit específicament prussiana, de la seva incapacitat de comprendre que en la història universal existeixen altres forces més poderoses que els exèrcits i les intrigues diplomàtiques per ells recolzades.

El que la pau amb Àustria estigués embarassada de la guerra amb França ho sabia perfectament Bismarck i, a més, ho desitjava. Aquesta guerra havia d'oferir precisament el mitjà de concloure la creació de l'Imperi prussià-alemany que la burgesia alemanya li havia plantejat. Les temptatives de transformar gradualment el Parlament duaner en Reichstag i d'incorporar d'aquesta manera a poc a poc els Estats del Sud a la Conferència del Nord van fracassar, topant amb la unànime exclamació dels diputats d'aquests estats: «Cap ampliació de competència!» Els ànims dels governs que acabaven vençuts als camps de batalla no eren més favorables. Només una nova prova i palpable de què Prússia era molt més forta que ells i que, a més, era bastant forta com per a protegir-los, per consegüent, només una nova guerra, una guerra de tota Alemanya, podia dur-los ràpidament a la capitulació. A més, la línia de separació al llarg del Meno, convinguda secretament abans entre Bismarck i Lluís Napoleó, semblava, després de la victòria, imposada per aquest últim a Prússia, per la qual cosa la unificació amb Alemanya del Sud constituïa una violació del dret reconegut aquesta vegada formalment de França a dividir l'Alemanya, era un motiu de guerra.

Mentrestant, Lluís Napoleó havia de veure si trobava algun terreny en qualsevol part de la frontera alemanya que pogués apropiar-se

com a compensació per Sadowa. En reorganitzar-se la Confederació Germànica del Nord es va deixar al marge Luxemburg; així, aquest darrer era un estat que, encara completament independent, es trobava en unió personal amb Holanda. A més, Luxemburg estava gairebé tan afrancesat com Alsàcia i tendia molt més cap a França que cap a Prússia, a qui odiava positivament.

Luxemburg ofereix un exemple sorprenent del que la misèria política d'Alemanya des de finals de l'Edat Mitjana ha fet de les regions frontereres franc Alemanyes, un exemple tant més sorprenent que, fins a 1866, Luxemburg pertanyia nominalment a Alemanya. Compost fins a 1830 per una part alemanya i una francesa, la primera, no obstant això, es va sotmetre aviat a la influència de la civilització francesa, superior. Els emperadors alemanys de la casa de Luxemburg eren, pel seu idioma i educació, francesos. Després de la incorporació al ducat de Borgonya (1440), Luxemburg, igual que la resta dels Països Baixos, no mantenia més que relacions nominals amb Alemanya: la seva admissió a la Confederació Germànica el 1815 no va canviar res. Després de 1830, la meitat francesa i una gran porció de la part alemanya van passar a Bèlgica. Però en la part alemanya que quedava, tot es conservava sobre bases franceses: en els tribunals, en les institucions governamentals, en la Càmera, tot es feia en francès; tots els documents oficials i privats, tots els llibres comercials s'escrivien en francès; l'ensenyament en les escoles mitjanes es practicava en francès; l'idioma culte continuava sent el francès, per descomptat un francès que les passava magres a causa del desplaçament altalemany de les consonants. En breus paraules, a Luxemburg es parlaven els dos idiomes: un dialecte popular franc- renà i el francès; però l'alt-alemany continuava sent un idioma estranger. La guarnició prussiana de la capital agreujava més que millorava la situació. Tot això és bastant humiliant per Alemanya, però és cert. I aquest afrancesament voluntari de Luxemburg evidenciava els fenòmens similars que passaven a Alsàcia i la Lorena alemanya.

El rei d'Holanda, duc sobirà de Luxemburg, sabia aprofitar molt bé els seus diners i es va mostrar disposat a vendre el ducat a Lluís Napoleó. Els luxemburguesos hagueren consentit sense reserva la incorporació a França: ho va provar la seva posició a la guerra de 1870. Des del punt de vista del dret internacional, Prússia no podia objectar en absolut, ja que ella mateixa havia provocat l'exclusió de Luxemburg d'Alemanya. Les seves tropes es trobaven a la capital com a guarnició d'una fortalesa federal alemanya; des del moment en que Luxemburg va deixar de ser una fortalesa federal, aquestes tropes no tenien cap raó per ser-hi allà. Ara bé, per què no van marxar, per què Bismarck no va poder consentir l'annexió?

Senzillament perquè les contradiccions en què s'havia embullat havien vist la llum. Abans de 1866, Alemanya no era per a Prússia res més que un territori per a annexions que havia de compartir amb l'estranger. Després de 1866, Alemanya va passar a ser un protectorat de Prússia, al que havia de defensar contra les guerres estrangeres. Cert és que, per raons de Prússia, parts senceres d'Alemanya no van ser incloses en l'anomenada Alemanya acabada de formar. Però, el dret de la nació alemanya a la integritat del seu propi territori imposava ara a la corona prussiana el deure d'impedir la incorporació d'aquests territoris de l'antiga confederació a Estats estrangers i de tenir oberta la porta per a l'annexió futura al nou Estat prussià-alemany. Per aquesta raó es va aturar a Itàlia a la frontera del Tirol [53] i per la mateixa raó Luxemburg no podia ara passar a mans de Lluís Napoleó. Un govern realment revolucionari podia proclamar-ho obertament, però no el revolucionari prussià del rei, el que va aconseguir, finalment, fer d'Alemanya un «concepte geogràfic» a l'estil de Metternich.

Des del punt de vista del dret internacional, s'havia situat en una posició d'infractor i només podia sortir de la dificultat recurrent a la seva interpretació del dret internacional en voga de les tavernes corporativistes d'estudiants.

Que no l'hi deixés en evidència va ser perquè, a la primavera de 1867, Lluís Napoleó no estava encara preparat de cap manera per a una

gran guerra. Es va arribar a un acord a la Conferència de Londres. Els prussians es van retirar de Luxemburg; la fortalesa fou enderrocada, el ducat es va proclamar neutral. Es va tornar a ajornar la guerra. Lluís Napoleó no podia sentir-se tranquil. Va acceptar de bon gust l'engrandiment del poder de Prússia, però només a condició de rebre les corresponents compensacions al Rin. Estava disposat a acontentar-se amb poc i inclús a moderar encara més les seves modestes pretensions, però no va aconseguir res, el van enganyar del tot. Però, un imperi bonapartista a França només era possible si desplaçava progressivament la frontera cap al Rin i si França continuava sent en realitat o, almenys, en la imaginació – l'àrbitre d'Europa. No va aconseguir desplaçar la frontera, la situació d'àrbitre es trobava ja en perill, la premsa bonapartista clamava per la revenja per Sadowa; a fi de mantenir-se al tron, Lluís Napoleó havia de romandre fidel al seu paper i aconseguir per la força el que no havia obtingut a les bones, malgrat tots els serveis que havia prestat.

Per ambdues parts va començar una preparació activa diplomàtica i militar per a la guerra. I aquí va tenir lloc el següent incident diplomàtic. Espanya buscava un candidat al tron. Al març, Benedetti, ambaixador francès a Berlín, va sentir que el príncep Leopold de Hohenzollern va sol·licitar el tro; París li va encarregar comprovar-ho. El subsecretari d'Estat von Thile li va assegurar sota paraula d'honor que el govern prussià no en sabia res. Durant el seu viatge a París, Bendetti va conèixer el punt de vista de l'emperador: «aquesta candidatura és essencialment antinacional, el país no ho consentirà, s'ha d'impedir».

Direm de passada que amb això, Lluís Napoleó provava que ja no era el que havia estat. En efecte, podia haver-hi una «venjança per Sadowa» més bella que el regnat d'un príncep prussià a Espanya, els inconvenients que se'n desprenien, l'embardissada de Prússia en una situació extremadament grotesca als ulls d'Europa? Però, Lluís Napoleó no podia permetre's ja aquest espectacle. El seu crèdit estava tan minat que havia de tenir en compte el punt de vista tradicional, segons el qual un príncep alemany al tro d'Espanya

situaria a França entre dos focs i, per consegüent, no es podia tolerar, punt de vista pueril després de 1830.

Així, Benedetti va visitar a Bismarck per a rebre noves explicacions i exposar-li la posició de França (l'11 de maig de 1869). No va aconseguir assabentar-se de res determinat. En canvi, Bismarck es va assabentar del que volia assabentar-se: que la presentació de la candidatura de Leopold significaria la guerra immediata amb França. D'aquesta manera, Bismarck va obtenir la possibilitat d'iniciar la guerra quan millor li convingués.

En efecte, el juliol de 1870, va tornar a sorgir la candidatura de Leopold, el que va dur immediatament a la guerra, per més que se n'oposés Lluís Napoleó. Aquest no només es va adonar que havia caigut a la trampa. Va comprendre igualment que es tractava del seu poder imperial i confiava molt poc en l'honradesa de la colla bonapartista de sofre, que li assegurava que estava tot preparat fins a l'últim botó de les polaines, i se'n refiava encara menys de les seves aptituds militars i administratives; ja les seves pròpies vacil·lacions acceleraven la seva caiguda.

Bismarck, ans al contrari, a més d'estar completament preparat en l'aspecte militar, es recolzava aquesta vegada efectivament en el poble, que, després de totes les mentides diplomàtiques d'ambdós partits, només veia una cosa: no es tractava només d'una guerra pel Rin, sinó d'una guerra per la seva existència nacional. Per primera vegada des de 1813, els reservistes i la Landwehr va anar en massa, plens d'entusiasme i d'esperit combatiu, per a posar-se sota les banderes. No importava com s'havia produït tot això, no importava quina part de l'herència nacional de dos mil·lennis Bismarck havia o no promès per la seva pròpia iniciativa a Lluís Napoleó, es tractava de fer entendre a l'estranger d'una vegada per sempre que no havia d'immiscir-se en els assumptes interns alemanys i que Alemanya no tenia la missió d'apuntalar el vacil·lant tro de Lluís Napoleó amb concessions de territori alemany. I davant de l'entusiasme nacional van desaparèixer totes les diferències de classe, es van dissipar tots

els antulls de les corts d'Alemanya del Sud sobre la Confederació del Rin i tots els intents de restauració dels prínceps expulsats.

Les dues parts buscaven aliats. Lluís Napoléon estava segur d'Àustria i Dinamarca, i fins a cert punt, d'Itàlia. Bismarck tenia al seu costat a Rússia. Però, Àustria, com sempre, no estava preparada i no va poder intervenir activament abans del 2 de setembre, i el 2 de setembre Lluís Napoleó era ja presoner dels alemanys; a més, Rússia va notificar Àustria que l'atacaria en quant atacés a Prússia. A Itàlia, Lluís Napoleó recollia els fruits de la seva acció política: havia volgut aixecar el moviment de la unitat nacional, però, alhora, havia volgut protegir el Papa contra aquesta unitat nacional; continuava ocupant Roma amb tropes que necessitava a casa, però que no podia enretirar sense obligar a Itàlia a què respectés Roma i la sobirania del Papa, i això, a la vegada, no permetia que Itàlia acudís en la seva ajuda. Finalment, Dinamarca va rebre de Rússia l'ordre d'estar-se quieta. Però els ràpids cops de les armes alemanyes des de Spickeren i Woerth fins a Sedan van exercir en la localització de la guerra un efecte més decisiu que totes les negociacions diplomàtiques. L'exèrcit de Lluís Napoleó va ser derrotat en tots els combats i, finalment, tres quartes parts del mateix es van veure presoners a Alemanya. La culpa d'allò no la tenien els soldats, que havien combatut amb bastant valor, sinó el cap i el règim. Però qui havia creat, com Lluís Napoleó, el seu Imperi amb ajuda d'una colla de canalles, qui havia mantingut en les seves mans al llarg de divuit anys el poder en aquest Imperi només per haver-li donat a aquest grupet la possibilitat d'explotar a França, qui havia col·locat en els principals llocs de l'Estat a homes d'aquesta gavella, i als càrrecs secundàries, als còmplices d'aquells, no havia d'emprendre una lluita de vida o mort, si no volia veure's en un enrenou. En menys de cinc setmanes es va enfonsar l'edifici de l'Imperi que durant llargs anys havia entusiasmat al filisteu d'Europa. La revolució del 4 de setembre no va fer més que recollir l'enderroc, i Bismarck, que havia començat la guerra per a fundar l'Imperi petit alemany, es va veure un bell matí en el paper de fundador de la República Francesa.

Segons la mateixa proclama de Bismarck, la guerra no s'havia dut a terme contra el poble francès, sinó contra Lluís Napoleó. Amb la caiguda d'aquest últim, desapareixia tot motiu de guerra. El mateix pensava el govern del 4 de setembre – no tan ingenu en altres problemes- i va quedar molt sorprès quan Bismarck es va mostrar de sobte tan junker prussià com era. Ningú en el món odia tant als francesos com els junkers prussians. I no només perquè aquests, exempts d'impostos, havien patit en 1806-1813 el dur càstig que els hi havien imposat els francesos i les conseqüències de la seva pròpia vanitat; era molt pitjor el que aquests ateus francesos haguessin torbat tant els caps amb la seva criminal revolució que l'anterior magnificència dels junkers s'havia enterrat gairebé completament fins a la vella Prússia, i els pobres junkers havien de sostenir any rere any una lluita tenaç per les darreres restes d'aquesta magnificència, havent baixat la major part d'ells al rang de deplorable noblesa parasitària. França mereixia la venjança per tot això, i els oficials junkers de l'exèrcit, sota la direcció de Bismark, se'n van encarregar. Es van redactar les llistes de les contribucions de guerra que França havia cobrat a Prússia i es van avaluar després les proporcions de la contribució de guerra que havien de pagar les ciutats i els departaments de França, tenint en compte, naturalment, que França era un país molt més ric. Es van requisar queviures, farratges, roba, calçat, etc. amb una implacabilitat ostentativa. Un alcalde de les Ardenes, que va declarar no poder satisfer l'exigència, va rebre sense més ni menys vint-i-cinc cops de bastó; el govern de París va publicar proves oficials d'això. Els franc-tiradors, que procedien tan exactament d'acord amb el decret de 1813 sobre el Landsturm prussià, com si l'haguessin estudiat per això, eren afusellats sense pietat sobre el terreny. Són de la mateixa manera fidedigna els contes dels rellotges de pèndol enviats a Alemanya: K-Inische Zeitung va publicar això. Només en opinió dels prussians aquests rellotges no es consideraven robats, sinó trobats com béns sense amo en les cases de camp abandonades en els voltants de París i annexades en favor dels familiars que s'havien quedat en la pàtria. D'aquesta manera, els junkers, sota la direcció de Bismarck, es van encarregar que, a despit de la conducta irreprotxable tant dels soldats com d'una gran part

dels oficials, es mantingués el caràcter específicament prussià de la guerra i de què els francesos no se n'oblidessin; per això en van fer recaure sobre tot l'exèrcit la responsabilitat per l'odiosa mesquinesa dels junkers.

Això no obstant, a aquests mateixos junkers els va tocar en sort retre comptes al poble francès uns honors que la història mai havia vist. Quan totes les temptatives d'eliminar el bloqueig de París havien fracassat, quan tots els exèrcits francesos havien estat refusats, quan l'última gran ofensiva de Bourbaki sobre la línia de comunicacions dels alemanys va fracassar, quan tota la diplomàcia europea va abandonar a França a la seva pròpia sort, sense moure un dit, París, presa de la fam, va haver de capitular. I els cors dels junkers van bategar encara més fort quan van poder, al final, entrar triomfants en el niu impiu i venjar-se dels arxirebels parisencs, cosa que els va permetre fer el 1814 l'emperador rus Alexandre, i en 1815, Wellington; ara podien acarnissar-se amb el focus i la pàtria de la revolució.

París va capitular, va pagar 200 milions de contribució de guerra; els forts van ser entregats als prussians; la guarnició va depositar les armes als peus dels vencedors i va entregar la seva artilleria de campanya; els canons de les fortificacions van ser desmuntats de les curenyes; tots els mitjans de resistència pertanyents a l'Estat van ser entregats un per un. Però no es va tocar als veritables defensors de París, la guàrdia nacional, el poble parisenc en armes; ningú es va atrevir a exigir-li les seves armes ni canons. I per anunciar al món sencer que el victoriós exèrcit alemany s'havia detingut respectuosament enfront del poble armat de París, els vencedors no van entrar en la ciutat, es van acontentar amb ocupar per tres dies els Camps Elisis -un jardí públic! – en què es trobaven vigilats i bloquejats per sentinelles dels parisencs! Cap soldat alemany va entrar a l'Ajuntament de París, ningú va passejar pels seus jardins i els pocs, que van ser admesos al Louvre per admirar les obres d'art, van haver de demanar-ne permís, a fi de no violar les condicions de la capitulació. França havia estat derrotada, París es moria de fam, però

el poble parisenc s'havia guanyat amb el seu gloriós passat tal respecte que cap vencedor es va atrevir ni tan sols a exigir el seu desarmament, ningú va tenir el valor d'entrar a les seves cases per a fer un registre i profanar amb una marxa triomfal els carrers, camp de batalla de tantes revolucions. Va ser com si el recent emperador alemany es llevés el barret davant dels revolucionaris vius de París, com en altres temps el seu germà es descobrís davant els cadàvers dels combatents de març a Berlín i com si tot l'exèrcit alemany, format darrere de l'emperador, els hi presentessin armes. Però va ser l'únic sacrifici que va haver d'acceptar Bismarck. Sota pretext de què a França no hi havia govern que pogués concertar la pau amb ell, el que era tant veritat, com mentida, tant el 5 de setembre, com el 28 de gener, es va valdre dels seus èxits d'una manera purament prussiana, fins a l'última gota, i no es va declarar disposat a la pau fins que va veure a França totalment postrada. Al concloure la pau, va tornar a «utilitzar sense escrúpols la situació favorable», com un bon vell prussià. A més d'extorsionar la quantitat inaudita de 5 mil milions d'indemnització, es va arrancar a França dues províncies -Alsàcia i la Lorena alemanya, amb Metz i Estrasburg – i les va incorporar a Alemanya. Amb aquesta annexió, Bismarck es va portar per primera vegada com un polític independent que, a més de complir amb els seus propis mètodes un programa que li havia estat imposat des de fora, posava en pràctica els productes de la seva pròpia activitat cerebral; i aquí va cometre el seu primer error colossal.

Alsàcia havia estat conquerida en el fonamental per França ja en la guerra dels Trenta anys. Richelieu havia abandonat amb això el ferm principi d'Enric IV: «Que la llengua espanyola sigui d'Espanya, l'alemanya, d'Alemanya, però allà on es parla francès em pertany a mi».

Richelieu partia aquí del principi de la frontera natural del Rin, de la frontera històrica de la vella Gàl·lia. Era una neciesa; però l'Imperi alemany, que comprenia els dominis lingüístics francesos de Lorena, de Bèlgica i fins i tot del Franc Comtat, no tenia dret a reprotxar a França l'annexió de països de parla alemanya. Si Lluís XIV es va

apoderar el 1681, en temps de pau, d'Estrasburg, amb ajuda d'un partit d'inspiració francesa de la ciutat [64], no era Prússia la que havia d'indignar-se per això després d'haver recorregut, el 1796, a la violència, encara que sense èxit, sobre la ciutat lliure imperial de Nuremberg, a la que no havia convidat, per cert, cap partit prussià.

La Lorena fou venuda a França per Àustria el 1735 d'acord amb el tractat de pau de Viena i va passar al 1766 definitivament a mans de França. Al llarg dels segles no havia pertangut més que nominalment a l'Imperi alemany, els seus ducs eren francesos en tots els aspectes i gairebé sempre s'havia aliat a França.

En els Vosgos, fins a la Revolució francesa, hi havia una multitud de petits senyors que es portaven respecte d'Alemanya com a dignataris imperials dependents directament de l'emperador i, a la vegada, reconeixien la sobirania de França respecte d'ells. Treien profit d'aquesta doble situació. I, atès que l'Imperi alemany ho tolerava, en lloc de demanar comptes a aquestes dinasties, no podia queixar-se quan França, en virtut dels seus drets sobirans, va posar sota la seva protecció contra aquests senyors expulsats, als habitants d'aquests dominis.

En total, aquest territori alemany abans de la revolució no havia estat afrancesat en absolut. L'idioma alemany seguia sent el de les escoles i les institucions administratives, almenys a l'Alsàcia. El govern francès afavoria a les províncies alemanyes que, després de llargues i devastadores guerres, ara, a partir d'inicis del segle XVIII, no havien tornat a veure l'enemic a les seves terres. Estripat per eternes guerres intestines, l'Imperi alemany no podia veritablement suscitar entre els alsacians el desig de tornar a la mare pàtria; almenys gaudien de la tranquil·litat i la pau, sabien com anaven els assumptes, i els filisteus, que marcaven la pauta, veien en això els camins inescrutables del Senyor. A més, la seva sort no mancava d'exemples, ja que els habitants de Holstein es trobaven també sota la dominació estrangera de Dinamarca.

Però va sobrevenir la Revolució francesa. El que Alsàcia i Lorena no havien gosat ni tan sols a esperar d'Alemanya els hi va regalar França. Les traves feudals van ser trencades. El camperol serf subjecte a les corvees va esdevenir home lliure, en molts casos propietari lliure de la seva finca i del seu camp. A les ciutats van desaparèixer el poder dels patricis i els privilegis gremials. Es va expulsar a la noblesa i, en les possessions dels petits prínceps i senyors, els camperols van seguir l'exemple dels seus veïns: van fer fora als dinastes, les cambres del govern i la noblesa i es van proclamar ciutadans francesos lliures. En cap part de França, el poble es va adherir amb major entusiasme a la revolució que en les regions de parla alemanya. I quan l'Imperi germànic va declarar la guerra a la revolució, quan es va veure que els alemanys, a més de suportar encara obedients les cadenes, es deixaven utilitzar per a tornar a imposar als francesos a la seva antiga servitud i, als camperols d'Alsàcia, els senyors feudals que acabaven de ser expulsats, es va acabar el germanisme d'Alsàcia i Lorena, els habitants dels quals van aprendre a odiar i menysprear als alemanys. Llavors es va compondre a Estrasburg la Marsellesa i van ser els alsacians els primers en cantar-la; els francesos alemanys, a despit de l'idioma i del passat, en els camps de centenars de batalles en lluita per la revolució, es van unir als francesos nacionals per a formar un mateix poble.

Que la gran revolució no havia fet el mateix miracle amb els flamencs de Dunkerque, amb els celtes de Bretanya i amb els italians de Còrcega? I quan ens queixem de què el mateix que ha succeït als alemanys, no ens haurem oblidat de tota la nostra història que ho ha fet possible? Hem oblidat que tota la riba esquerra del Rin, havent participat passivament en la revolució va estar a favor dels francesos quan els alemanys van tornar a entrar en aquestes terres el 1814 i va continuar així fins al 1848, quan la revolució va rehabilitar als alemanys als ulls de la població de les regions renanes? Potser ens oblidem de l'entusiasme de Heine pels francesos i fins i tot el seu bonapartisme no eren una altra cosa que l'eco de l'estat de l'esperit de tot un poble de la riba esquerra del Rin?

Quan els aliats van entrar a França l'any 1814, precisament a Alsàcia i Lorena van topar amb els enemics més decidits, amb la resistència més forta per part del propi pobla, ja que es sentia el perill de què es tornaria a formar part d'Alemanya. Mentrestant, a Alsàcia i Lorena es parlava gairebé exclusivament alemany. Però, quan ja no hi havia perill de què se l'apartés de França, quan es va posa fi als apetits annexionistes dels xovinistes romàntics alemanys, es va comprendre que era necessari unir-se més estretament a França inclòs des del punt de vista de l'idioma; a partir d'aquest moment es va fer el mateix que a Luxemburg, es va procedir voluntàriament al pas de les escoles a l'ensenyament en francès. No obstant això, el procés de transformació era molt lent; només l'actual generació de la burgesia s'havia afrancesat efectivament, mentre que els camperols i els obrers seguien parlant alemany. La situació és aproximadament la mateixa que a Luxemburg; l'alemany literari cedeix lloc al francès (excepte parcialment al púlpit), però el dialecte popular alemany ha perdut terreny només en la frontera lingüística, sent d'ús familiar més comú que en la major part d'Alemanya.

Tal és el país que Bismarck i els junkers prussians, sostinguts, pel que sembla, per la reminiscència d'un romanticisme xovinista inseparable de totes les iniciatives alemanyes, es van proposar tornar-lo a convertir en país alemany. El propòsit de convertir Estrasburg, la pàtria de la Marsellesa, en ciutat alemanya va ser tan absurd com el desig de fer de Niça, la pàtria de Garibaldi, una ciutat francesa. Però, a Niça, Lluís Napoleó respectava les conveniències, posant a votació el problema de l'annexió, i la maniobra va tenir èxit. Sense parlar ja que els prussians detestaven, i no sense motiu de pes, semblants mesures revolucionàries -no es coneixia un sol cas que les masses populars haguessin volgut unir-se a Prússia-, se sabia massa bé que precisament aquí la població era més unànime en el seu desig de ser francesa que els mateixos francesos nacionals. I la separació va ser duta a terme mitjançant la violència. Era alguna cosa així com una venjança per la Revolució francesa; es va arrencar un dels trossos que s'havien fos amb França precisament gràcies a la revolució.

Des del punt de vista militar, l'annexió tenia en aquest cas un objectiu determinat. Amb Metz i Estrasburg, Alemanya adquiria un front de defensa d'excel·lent força. Mentre Bèlgica i Suïssa continuïn neutrals, els francesos només poden emprendre una ofensiva massiva en l'estreta franja compresa entre Metz i els Vosgos i, a més, Coblenza, Metz, Estrasburg i Magúncia constitueixen el quadrilàter de places fortes més poderós i més gran del món. Però, la meitat d'aquest quadrilàter, igual que l'austríac a Llombardia, es troba en país enemic i serveix allí de ciutatella per a reprimir la població. És més: a fi de tancar el quadrilàter calia sortir de la zona de propagació de l'idioma alemany, calia annexar a un quart de milió de francesos nacionals.

Per consegüent, el gran avantatge estratègic és l'únic punt que pot justificar l'annexió. Ara bé, pot aquest avantatge comparar-se en alguna mesura amb el mal que ha causat?

Al junker prussià li importa un comí l'immens mal moral que ha causat al jove Imperi alemany proclamant obertament i desvergonyidament com a principi bàsic la violència brutal. Al contrari, li fan falta súbdits recalcitrants i sotmesos per la violència, ja que aquests serveixen de prova del creixement del poder prussià; en realitat, mai n'ha tingut uns altres. Però amb el que havia de comptar era amb les conseqüències polítiques de l'annexió. I aquestes eren evidents. Fins i tot abans que l'annexió adquirís força de llei, Marx la va anunciar al món en una circular de la Internacional: L'annexió d'Alsàcia i Lorena fa de Rússia l'àrbitre d'Europa. I els socialdemòcrates ho van repetir amb molta freqüència des de la tribuna del Reichstag fins que el mateix Bismarck va reconèixer la raó d'aquesta frase en el seu discurs parlamentari del 6 de febrer de 1888, ploriquejant davant el totpoderós tsar, amo de la guerra i la pau.

En efecte, això era clar com la llum del dia. En arrencar a França dos de les seves províncies més fanàticament patriòtiques, la tiraven als braixòs del qual li donés l'esperança de recuperar-les, i feien de França un enemic etern. Cert és que Bismarck, que representa en

aquest aspecte dignament i conscientment als filisteus alemanys, exigeix dels francesos que no renunciïn a Alsàcia i Lorena només en el sentit jurídic estatal, sinó també en el moral i que, a més, se n'alegrin bastant, ja que aquests dos trossos de la França revolucionària "han estat retornats a la mare pàtria", de la qual no volen saber absolutament res. Però, per desgràcia, els francesos no ho fan, de la mateixa manera que els alemanys no van renunciar durant les guerres napoleòniques a la riba esquerra del Rin, encara que en aquesta època aquesta regió no pensava tornar al poder d'aquests últims. Puix que els alsacians i els lorenesos volen tornar a França, aquesta procurarà i ha de procurar recobrar-los, haurà de buscar els mitjans d'aconseguir-ho i, entre altres coses, haurà de buscar-se aliats. I el seu aliat natural contra Alemanya és Rússia. Si les dues nacions més grans del continent occidental es neutralitzen recíprocament mitjançant la seva hostilitat, si entre elles existeix, a més, una eterna poma de la discòrdia, que les incita a combatre's mútuament, d'això surt guanyant només Rússia, ja que se li deslliguen més i més les mans, Rússia, que en els seus desigis annexionistes ensopegarà amb menys obstacles per part d'Alemanya i podrà comptar més amb el suport incondicional de França. Potser Bismarck no ha col·locat a França en una situació en què aquesta ha d'implorar l'aliança russa i abandonar amablement Constantinoble a Rússia si aquesta només promet a França la devolució de les províncies perdudes? I si, malgrat això, la pau s'ha mantingut durant disset anys, no cal atribuir-ho a un altre fet, al fet que el sistema de formació de reserves militars implantat a França i a Rússia requereix setze anys, almenys, i després dels recents perfeccionaments alemanys, vint-i-cinc anys per a formar els necessaris contingents anuals? Potser l'annexió d'Alsàcia i Lorena, que durant els últims disset anys ha estat el factor principal determinant de tota la política d'Europa, no és ara també la causa fonamental de tota la crisi que comporta el perill de guerra en el continent? Suprimeixi's res més que això, i la pau estarà assegurada!

El burgès alsacià, que parla el francès amb una pronunciació alt-alemanya, aquest petulant híbrid que presumeix de francès, com si

fos un francès de soca-rel, que mira a Goethe per sobre de l'espatlla i s'entusiasma amb Racine, però que no pot desfer-se de la torturant consciència del seu secret origen alemany i, precisament per això, ha de parlar amb desdeny de tot l'alemany, de manera que no pot si més no servir d'intermediari entre Alemanya i França, aquest burgès alsacià és, indubtablement, un individu menyspreable, ja fos un industrial de Mulhouse, o un periodista de París. Però qui l'ha convertit en això, sinó la història d'Alemanya dels últims tres-cents anys? Potser no eren fins fa poc temps gairebé tots els alemanys a l'estranger, sobretot els comerciants, com els alsacians, que abjuraven del seu origen alemany, que se sotmetien a tota classe de tortures per a adoptar la nacionalitat estrangera de la seva nova pàtria i es col·locaven voluntàriament en la mateixa situació ridícula, almenys, que els alsacians, els quals es veuen més o menys forçats a això per les circumstàncies? Per exemple, a Anglaterra, tots els comerciants alemanys immigrants entre 1815 i 1840 es van assimilar gairebé enterament, parlaven entre si gairebé exclusivament en anglès i, fins i tot ara, en la Borsa de Manchester, es poden veure no pocs vells filisteus alemanys que donarien la meitat de la seva fortuna per poder passar per veritables anglesos. Només després de 1848 es van produir uns certs canvis en aquest problema, i a partir de 1870, quan un tinent de reserva arriba a Anglaterra i Berlín envia allí el seu contingent, el servilisme anterior cedeix fins i tot lloc a l'arrogància prussiana, que ens fa no menys ridículs davant els ulls dels estrangers.

Potser, després de 1871, la reunificació amb Alemanya es va fer més atractiva per als alsacians? Al contrari. Els van sotmetre a una dictadura, mentre que al costat, a França, regia la república. Es va implantar a la seva província l'importú i pedant sistema prussià de la Landrath, en comparació amb la qual la ingerència administrativa de les anomenades prefectures franceses rigorosament reglamentada per la llei, semblava d'or. Es va posar aviat fi a les últimes restes de la llibertat de premsa, del dret de reunió i d'associació, es va dissoldre els recalcitrants consells municipals i es va instal·lar en les funcions d'alcaldes a buròcrates alemanys. En canvi, es va intentar agradar per

tots els mitjans als “notables”, és a dir, als aristòcrates i burgesos afrancesats completament, protegint els seus interessos explotadors contra els pagesos i els obrers de parla alemanya, però que no eren de mentalitat alemanya, que constituïen l'únic element amb el qual hagués estat possible una temptativa de reconciliació. I què es va aconseguir amb això? Perquè, que el febrer de 1887, quan tota Alemanya es va deixar intimidar i va enviar al Reichstag la majoria del cartell de Bismarck, Alsàcia i Lorena van triar res més que a francesos decidits, rebutjant a tots els sospitosos de la més mínima simpatia vers als alemanys.

Ara bé, sent els alsacians com són, tenim dret a indignar-nos per això? De cap manera. El que s'oposin a l'annexió és un fet històric que cal explicar i no anul·lar. I aquí hem de preguntar-nos: quantes faltes històriques greus haurà hagut de cometre Alemanya perquè fos possible semblant estat d'ànim a Alsàcia? I quin aspecte ha de tenir el nostre nou Imperi alemany, vist des de fora, si després de disset anys de regermanització, els alsacians es mostren unànimes en dir-nos: deixeu-nos en pau? Tenim el dret a pensar que dues campanyes victorioses i disset anys de dictadura de Bismarck basten per a acabar amb totes les conseqüències de tota la vergonyosa història de tres segles?

Bismarck havia aconseguit el seu objectiu. El seu nou Imperi prussià-alemany havia estat proclamat a Versalles, a la sala de gala de Lluís XIV. França es trobava desarmada als seus peus; l'alterosa ciutat de París, a la qual ni ell mateix s'havia atrevit a tocar, havia estat portada per Thiers a la insurrecció de la Comuna i, després, derrotada pels soldats de l'exèrcit imperial que tornaven de la captivitat. Tots els filisteus d'Europa admiraven a Bismarck com no havien admirat al seu model, a Lluís Bonaparte, en els anys cinquanta. Amb el suport de Rússia, Alemanya es va erigir en la primera potència d'Europa, i tot el poder a Alemanya es trobava concentrat en mans del dictador Bismarck. Ara tot depenia de com utilitzaria aquest poder. Si fins aleshores havia posat en pràctica els plans d'unitat de la burgesia sense recórrer als mitjans burgesos, sinó

als bonapartistes, ara aquest problema estava resolt en certa manera; es tractava de concebre plans propis i mostrar quines idees era capaç d'engendrar el seu propi cap. I això havia de fer-se palès en l'organització interior del nou Imperi.

La societat alemanya consta de grans propietaris de terres, pagesos, burgeses, petits burgesos i obrers; tots ells s'agrupen, al seu torn, en tres classes principals.

La gran propietat rural es concentra en mans d'uns quants magnats (sobretot a Silèsia) i d'un nombre considerable de propietaris mitjans, que prevalen en les velles províncies prussianes a l'est de l'Elba. Precisament aquests junkers prussians predominen en tota la classe dels grans propietaris de terres. Són agricultors en la mesura en què exploten les seves finques amb ajuda de gerents i, a més, solen ser, amb molta freqüència, propietaris de destil·leries i fàbriques de sucre de remolatxa. En els casos en què ha estat possible, les terres han passat a pertànyer a les famílies en concepte de majorat. Els fills menors van a l'exèrcit o a ocupar càrrecs en l'administració civil; així, d'aquesta petita noblesa terratinent depèn una altra, encara més petita, d'oficials i funcionaris, les files dels quals creixen, a més, a compte dels alts oficials i funcionaris procedents de la burgesia, als quals es concedeixen a munts títols nobiliaris. En el límit inferior d'aquesta casta noble es forma, com és lògic, una nombrosa noblesa de paràsits, el lumpenproletariat noble, que viu de deutes, jocs dubtosos, indiscrecions, mendicitat i espionatge polític. El conjunt de tota aquesta colla constitueix el món dels junkers prussians i ve a ser un dels pilars principals de l'Estat prussià. Però, el nucli terratinent d'aquests junkers s'assenta sobre una base molt precària. El deure de mantenir el tren de vida que correspon a aquest estat resulta cada dia més car; fa falta diners per a mantenir als fills menors fins que obtinguin el grau de tinent o d'assessor i per a casar a les filles; vist que davant el compliment d'aquestes obligacions es releguen a segon pla totes les altres consideracions, no té res d'estrany que les rendes no siguin suficients i que calgui signar lletres de canvi o recórrer a la hipoteca. En una paraula, tothom dels junkers es troba constantment

a la vora de l'abisme: qualsevol calamitat -guerra, mala collita o crisi comercial- li amenaça amb la fallida; per tant, no té res de sorprenent que, al llarg dels últims cent anys i escaig, ho hagi salvat de la ruïna tota classe d'ajuda de l'Estat; en efecte, només existeix gràcies a l'ajuda d'aquest. És una classe que es manté artificialment i està condemnada a desaparèixer; no hi ha ajuda de l'Estat que pugui mantenir la seva existència durant molt de temps. Però, amb ella deixarà d'existir també el vell Estat prussià.

El pagès és, políticament, un element poc actiu. Mentre continua sent propietari s'arruïna més i més a causa de les condicions de producció desfavorables en la hisenda parcel·lària pagesa, privada dels antics pasturatges comunals de la marca i de la comunitat, sense la qual cosa el pagès no té possibilitat de criar bestiar. Com a arrendatari, es troba en condicions encara pitjors. La petita explotació pagesa implica més que res l'economia natural i s'arruïna en l'economia monetària. D'aquí els creixents deutes, l'expropiació massiva pels creditors hipotecaris i la necessitat de recórrer a indústries a domicili únicament per a no perdre la seva porció de terra. En l'aspecte polític, la pagesia sol ser, en la majoria dels casos, indiferent o reaccionaria: els ultramuntans a la regió renana a causa del seu vell odi als prussians; en altres zones és particularista o conservador protestant. En aquesta classe, el sentiment religiós serveix encara d'expressió dels interessos socials o polítics.

De la burgesia hem parlat ja. Des de 1848 ha experimentat un inaudit auge econòmic. Alemanya va tenir una participació creixent en el colossal progrés de la indústria després de la crisi comercial de 1847, progrés reeixit gràcies a l'establiment d'una línia de navegació a vapor transoceànica en aquesta època, gràcies a l'enorme ampliació de la xarxa ferroviària i al descobriment de les mines d'or a Califòrnia i a Austràlia. Precisament l'afany de la burgesia de suprimir els obstacles provinents de la divisió en petits Estats davant el comerç i d'aconseguir en el mercat mundial una situació igual a la dels seus rivals estrangers va ser el que va donar impuls a la revolució de Bismarck. Ara, quan els milers de milions que pagava França

inundaven Alemanya, per a la burgesia començava un nou període de febril activitat empresarial, i aquí, per primera vegada, mitjançant la fallida a escala nacional, Alemanya va mostrar que era una gran nació industrial. En aquell temps, la burgesia era econòmicament la classe més poderosa de la població; l'Estat havia de sotmetre's als seus interessos econòmics; la revolució de 1848 li va donar a l'Estat una forma constitucional exterior, en la qual la burgesia podia exercir també la dominació política i habituar-se a l'exercici del poder. No obstant això, estava encara lluny de l'autèntic poder polític. No havia sortit victoriosa del conflicte amb Bismarck: la liquidació del conflicte mitjançant la revolució a Alemanya des de dalt li va mostrar encara més clarament que, de moment, el poder executiu, en el millor dels casos, depenia d'ella molt poc i indirectament, que no podia destituir ministres, ni influir en el nomenament d'aquests, ni disposar de l'exèrcit. A més, era covard i feble enfront d'un poder executiu enèrgic; però, els junkers eren iguals, i per a ella això era més perdonable donat l'antagonisme econòmic directe entre ella i la revolucionària classe obrera industrial. No obstant això, no hi havia cap mena de dubte que havia d'aniquilar a poc a poc econòmicament als junkers i que, entre totes les classes posseïdores, ella era l'única que tenia perspectives en l'avenir.

La petita burgesia constava, en primer lloc, de les restes dels artesans medievals, que, a Alemanya, endarrerida durant molt de temps, eren molt més nombrosos que en els altres països d'Europa Occidental; en segon lloc, de burgesos arruïnats i, en tercer lloc, d'elements de la població desheretada que havien arribat a ser petits comerciants. Amb l'expansió de la gran indústria, l'existència de tota la petita burgesia perdia el que li quedava de la seva estabilitat; els canvis d'ocupació i les fallides periòdiques es van erigir en regla. Aquesta classe abans tan estable, nucli fonamental dels filisteus alemanys, que portava abans una vida tan acomodada i es distingia per la seva docilitat, servilisme, devoció i honorabilitat, es va enfonsar fins a arribar a un estat de completa confusió i de descontentament amb la sort que Déu li havia ofert. Dels artesans que quedaven, uns exigien a veu en coll la restauració dels privilegis corporatius, uns altres es

convertien parcialment en dòcils demòcrates progressistes i parcialment s'acostaven fins als socialdemòcrates i s'adherien directament, en uns certs casos, al moviment obrer. Finalment, els obrers. Els obrers agrícoles, almenys els de l'Est d'Alemanya, es trobaven encara en dependència semiservil i no estaven en condicions de respondre dels seus actes. En canvi, entre els obrers de la ciutat, la socialdemocràcia va progressar ràpidament i va créixer a mesura que la gran indústria va anar proletaritzant a les masses populars i agreujant d'aquesta manera a l'extrem l'oposició de classe entre capitalistes i obrers. Si els obrers socialdemòcrates estaven encara escindits en dos partits rivals, després de l'aparició del Capital de Marx, les divergències de principi entre aquests partits van desaparèixer gairebé enterament. El lassalleanisme d'estricta observança, amb la seva específica reivindicació de "cooperatives de producció subvencionades per l'Estat", es va anar reduint gradualment al no-res, revelant cada vegada més la seva incapacitat de crear el nucli d'un partit obrer bonapartista-socialista estatal. Les faltes que uns caps havien comès en aquest aspecte van ser corregides pel sentit comú de les masses. La unificació de les dues tendències socialdemòcrates, que es retardava gairebé exclusivament a causa de qüestions personals, estava assegurada per a un futur pròxim. Però ja en l'època de l'escissió i a despit d'aquesta, el moviment era bastant poderós per a infondre païra a la burgesia industrial i per a paralitzar-la en la seva lluita contra el govern, encara independent d'ella; d'altra banda, després de 1848, la burgesia alemanya no ha pogut ja desempallegar-se del fantasma roig.

Aquesta divisió en classes era la base de la divisió en partits en el Parlament i els landtags. Els grans propietaris de terres i una part dels pagesos formaven la massa de conservadors; la burgesia industrial constituïa l'ala dreta del liberalisme burgès, els liberals nacionals; l'ala d'esquerra -el Partit Demòcrata afeblit o, com l'anomenaven, Partit Progressista- constava de petits burgesos, secundats d'una banda de la burgesia, com també d'obers.

Finalment, els obrers tenien el seu propi partit, el Socialdemòcrata, al qual pertanyia també la petita burgesia.

Un home en la situació de Bismarck i amb el passat de Bismarck hauria d'haver-se dit, en comprendre en alguna mesura l'estat de les coses, que els junkers, tal com eren, no formaven una classe viable, que, de totes les classes posseïdores, només la burgesia podia pretendre a un avenir, i que, per conseqüència (fem abstracció de la classe obrera, perquè no pensem demanar a Bismarck que compregui la seva missió històrica), el seu nou Imperi prometia tenir una existència tant més segura com més preparés la seva transformació gradual en un Estat burgès modern. No li demanarem el que en aquelles condicions concretes li era impossible. No era possible ni oportú passar en aquell temps immediatament a la forma de govern parlamentari, amb un Reichstag dotat de poder decisiu (com la Cambra dels Comuns a Anglaterra); la dictadura de Bismarck exercida en forma parlamentària devia encara semblar-li a ell mateix necessària; no li retriem en absolut l'haver-la conservat en els primers temps; únicament preguntem ¿amb quina fi calia emprar-la? Difícilment es dubtarà que l'única via que permetia assegurar al nou Imperi una base sòlida i una evolució interior tranquil·la consistia a preparar un règim que correspongués al de la Constitució anglesa. Semblava que, amb abandonar la major part dels junkers, condemnats inevitablement a la ruïna, a la seva ineludible sort, era encara possible formar amb la part restant i amb els nous elements una classe de grans propietaris de terra independents, classe que només servís de serrell ornamental de la burgesia; una classe a la qual la burgesia, fins i tot en plena possessió del seu poder, havia de lliurar la representació oficial en l'Estat, i amb això els llocs més rendibles i una influència molt gran. En fer concessions polítiques a la burgesia, que amb el temps igual no se li podria negar (almenys així havien de pensar les classes posseïdores), en fer-li aquestes concessions gradualment i fins i tot molt de tard en tard i en petites dosis, es podria, almenys, canalitzar el nou Imperi per un camí que permetia aconseguir els altres Estats occidentals d'Europa, que l'havien avançat molt en l'aspecte polític, alliberar-se, finalment, dels

últims vestigis del feudalisme i de la tradició filistea, encara molt forta en els mitjans burocràtics i, la qual cosa era el principal, adquirir la capacitat de mantenir-se en els seus propis peus quan els seus fundadors, ja gens joves, lliuressin l'ànima a Déu.

A més, això no era tan difícil. Els junkers i els burgesos no tenien energia, ni tan sols mitjana. Els primers l'havien provat en els últims seixanta anys, quan l'Estat no cessava d'adoptar mesures en benefici d'ells, malgrat l'oposició d'aquests Quixots. La burgesia, a la qual la llarga història anterior havia acostumat a la docilitat, es ressentia encara molt del conflicte; des de llavors, els èxits de Bismarck van infringir encara més la força de la seva resistència, mentre que la por davant el moviment obrer creixent d'una manera amenaçadora va fer la resta. En aquestes condicions, a un home que havia fet realitat les aspiracions nacionals de la burgesia no li costaria treball invertir el temps que li donés la gana per a satisfer les seves aspiracions polítiques, molt modestes en general ja per si mateix. L'única cosa que necessitava era tenir una idea clara de l'objectiu.

Des del punt de vista de les classes posseïdores, era aquest l'únic camí raonable. Des del punt de vista de la classe obrera, era clar que era ja massa tard per a instaurar un poder burgès durador. La gran indústria i amb ella la burgesia i el proletariat, es van constituir a Alemanya en una època en què la burgesia i el proletariat podien, gairebé al mateix temps, presentar-se cadascun pel seu compte en l'escenari polític, en què, per consegüent, la lluita entre les dues classes havia començat ja abans d'haver-hi la burgesia conquistat el poder polític exclusiu o predominant. Però, si fins a era ja massa tard per a un poder ferm i tranquil de la burgesia a Alemanya, la millor política encara en 1870, des del punt de vista de les classes posseïdores en general, era el rumb cap a aquest poder de la burgesia. En efecte, només així es podien eliminar les innombrables supervivències dels temps del feudalisme putrefacte, que continuaven pul·lulant en la legislació i l'administració; només així es podia aclimatar gradualment en sòl alemany el conjunt dels resultats de la Gran Revolució francesa, en una paraula, tallar a Alemanya la

seva vella i llarguíssima trena xinesa i portar-la conscientment i definitivament a la via de l'evolució moderna, posar les seves condicions polítiques a to amb les industrials. I quan, en endavant, es desplegués la lluita inevitable entre la burgesia i el proletariat, aquesta transcorreria, almenys, en condicions normals, en les quals cadascú podria veure de què es tractava, i no en un ambient de confusió i foscor, d'entrellaçament d'interessos i de perplexitat que observem a Alemanya en 1848, amb l'única diferència que, aquesta vegada, la perplexitat abastava exclusivament a les classes posseïdores, ja que la classe obrera sap el que vol.

Com estaven les coses en 1871 a Alemanya, un home com Bismarck va haver d'aplicar, efectivament, una política de maniobra entre les diferents classes. Aquí no se li pot retreure res en absolut. Es tracta només de saber quin objectiu es plantejava aquesta política. Si marxava conscientment i resoltament, no importa a quin ritme, cap a la instauració, en fi de comptes, del poder de la burgesia, responia a l'evolució històrica en la mesura en què era, en general, possible des del punt de vista de les classes posseïdores. Si en canvi, marxava cap al manteniment del vell Estat prussià, cap a la prussificació gradual d'Alemanya, era reaccionària i, en fi de comptes, estava condemnada al fracàs. Si no es plantejava més que conservar el poder de Bismarck, era bonapartista i havia d'acabar com tot bonapartisme.

La tasca següent era la Constitució de l'Imperi. Com a material es tenia, d'una part, la Constitució de la Confederació Germànica del Nord i, d'una altra, els tractats amb els Estats alemanys del Sud. Els factors, amb ajuda dels quals Bismarck havia de crear la Constitució eren, d'una banda, les dinasties representades en el Consell federal i, per un altre, el poble representat al Reichstag. En la Constitució d'Alemanya del Nord i en els tractats es va posar un límit a les pretensions de les dinasties. El poble, al contrari, podia pretendre a una participació considerablement major en el poder polític. Havia guanyat en els camps de batalla la independència, quant a la intervenció estrangera en els afers interiors i la unificació d'Alemanya, en la mesura en què es podia parlar d'unificació i

precisament ell havia de decidir, en primer terme, l'ús que calia donar a aquesta independència i la manera de realitzar i utilitzar concretament aquesta unificació. I fins i tot si el poble reconeixia les bases del dret incloses ja en la Constitució de la Confederació Germànica del Nord i en els tractats, això no era obstacle en absolut per a aconseguir amb la nova Constitució una participació en el poder major que amb la precedent. El Reichstag era l'única institució que representava, de fet, la nova "unitat". Com més gran pes adquiria la veu del Reichstag, com més independent era la Constitució de l'Imperi respecte de les constitucions particulars de les terres, tant major havia de ser la cohesió del nou Imperi, tant més havien de fondre's en l'alemany el bavarès, el saxó i el prussià.

Per a qualsevol que veiés més enllà de la punta del seu nas això havia de ser completament clar. Però, Bismarck tenia una altra opinió. Se servia, al contrari, de l'embriaguesa patriòtica, que s'havia intensificat després de la guerra, precisament per a aconseguir que la majoria del Reichstag renunciés tant a tota ampliació com fins a la definició clara dels drets del poble i que es limités a restituir simplement en la Constitució de l'Imperi la base jurídica de la Constitució de la Confederació Germànica del Nord i dels tractats. Totes les temptatives dels petits partits d'expressar en la Constitució els drets del poble a la llibertat van ser rebutjades, fins a la proposta del centre catòlic sobre la inclusió dels articles de la Constitució prussiana referents a la garantia de la llibertat de premsa, de reunió i d'associació i a la independència de l'Església. D'aquesta manera, la Constitució prussiana, retallada dues o tres vegades, era més liberal encara que la Constitució de l'Imperi. Els impostos no es votaven anualment, sinó que s'establien d'una vegada i per sempre, "per la llei", així que quedava descartada per al Reichstag la possibilitat de rebutjar l'aprovació d'aquests. D'aquesta manera es va aplicar a Alemanya la doctrina prussiana, incomprensible en el món constitucional no alemany, segons la qual els representants del poble només tenien el dret en el paper a rebutjar les despeses, mentre que el govern recollia en el seu sac els ingressos en moneda comptant i sonant. No obstant això, alhora que es privava al Reichstag dels

millors mitjans de poder i se li reduïa a la humil posició de la Cambra prussiana, infringida per les revisions de 1849 i de 1850, per la camarilla de Manteuffel, pel conflicte i per Sadowa, el Consell federal disposa, en el fonamental, de tota la plenitud de poder que posseïa nominalment l'antiga Dieta federal i disposa d'aquesta plenitud de fet, ja que es veu lliure de les traves que paralitzaven la Dieta federal. El Consell federal, a més de tenir un vot decisiu en la legislació, a l'una que el Reichstag, és, alhora, la màxima instància administrativa, ja que promulga decrets sobre l'aplicació de les lleis de l'Imperi i, a més, adopta acords sobre "les deficiències que sorgeixen en posar en pràctica les lleis de l'Imperi...", és a dir, de les deficiències que en altres Estats civilitzats només poden ser eliminades mitjançant una nova llei (article 7, β 3, que recorda molt un cas de conflicte jurídic).

Així, Bismarck no procurava recolzar-se principalment al Reichstag, que representa la unitat nacional, sinó en el Consell federal, que representa la dispersió particularista. No va tenir el valor, a pesar que es feia passar per un portaveu de la idea nacional, de posar-se realment al capdavant de la nació o dels representants d'aquesta; la democràcia havia de servir-li a ell, i no ell a la democràcia; Bismarck no es fiava al poble, sinó més aviat en les intrigues d'entre bastidors, en la seva habilitat de falsejar-se, amb ajuda de mitjans diplomàtics, de la mel i del fuet, una majoria encara que recalcitrant, en el Consell federal. L'estretor de concepció i la mesquinesa de criteri que es revelen aquí responen perfectament al caràcter d'aquest senyor tal com l'hem conegut fins ara. No obstant això, no ha de sorprendre'ns el que els seus grans èxits no l'hagin ajudat a situar-se encara que no fos més que per un instant per sobre del seu propi nivell.

Sigui com sigui, tot es va reduir a donar a la Constitució de l'Imperi un eix únic i fort, és a dir, el canceller de l'Imperi. El Consell federal havia d'arribar a ocupar una posició que fes impossible un altre poder executiu responsable que no fos el del canceller de l'Imperi i, en virtut d'això, descartés la possibilitat d'existència de ministres

responsables de l'Imperi. En efecte, tot intent d'organitzar l'administració de l'Imperi mitjançant la Constitució d'un ministeri responsable s'entenia com un atemptat contra els drets del Consell federal i ensopegava amb una resistència insuperable. Com es va advertir aviat, la Constitució estava "feta a la mesura" de Bismarck. Significava un pas més pel camí del seu poder dictatorial mitjançant el balanceig entre els partits al Reichstag i entre els Estats particularistes en el Consell federal, significava un pas més pel camí del bonapartisme.

D'altra banda, no es pot dir que la nova Constitució de l'Imperi, sense comptar algunes concessions a Baviera i a Wurtemberg, sigui un pas directament enrere. Però això és el millor que es pot dir d'ella. Les necessitats econòmiques de la burgesia van ser satisfetes en l'essencial, i davant les seves pretensions polítiques, puix que les presentava encara, es van aixecar les mateixes barreres que en el període del conflicte.

Puix que la burgesia presentava encara pretensions polítiques! En efecte, és incontestable que aquestes pretensions es reduïen en boca dels liberals nacionals a proporcions molt modestes i disminuïen cada dia. Aquests senyors, molt lluny de pretendre que Bismarck els donés facilitats de col·laborar amb ell, aspiraven més aviat agradar-li on fos possible i, amb freqüència, fins i tot on no ho era ni havia de ser-ho. Ningú retreu a Bismarck el menysprear-los, però potser els junkers havien estat si més no una mica millors o més valents? El domini següent, en el qual calia instaurar la unitat de l'Imperi, la circulació monetària, va ser posat en ordre per les lleis promulgades de 1873 a 1875 sobre la moneda i els bancs. L'establiment del patró d'or ha estat un progrés significatiu, però s'ha dut a terme lentament i amb moltes vacil·lacions, i no compta fins i tot ara amb una base bastant ferma. El sistema monetari adoptat, en el qual s'ha pres com a base sota el nom de marc el terç de tàler, admès amb divisió decimal, va ser proposat ja a finals dels anys trenta per Soetbeer; de fet, la unitat era la moneda de vint marcs d'or. Canviant d'una manera gairebé imperceptible el valor de la mateixa es podria fer-la

equivalent, ja bé al sobirà anglès, ja bé a la moneda de 25 francs d'or, ja bé a la de cinc dòlars d'or nord-americans i incorporar-se d'aquesta manera a un dels tres sistemes monetaris principals del mercat mundial. No obstant això es va preferir crear un sistema monetari propi, dificultant sense necessitat el comerç i els càlculs de les cotitzacions. Les lleis sobre el paper moneda de l'Imperi i els bancs limitaven l'especulació a títols dels petits Estats i els seus bancs i, vista la fallida que es va produir mentrestant, procedien amb una certa cautela perfectament justificable per a Alemanya, encara mancada d'experiència en aquest domini. També aquí, els interessos econòmics de la burgesia es van tenir degudament en compte.

Finalment calia implantar una legislació única en l'esfera de la justícia. La resistència dels Estats mitjans l'extensió de la competència de l'Imperi al dret civil material va ser superada, però el codi civil està encara en fase d'elaboració, mentre que la llei penal, el procediment penal i civil, el dret comercial, la legislació sobre les fallides i l'organització judicial obeeixen ja a un model uniforme. La supressió de les normes jurídiques materials i formals bigarrades dels petits Estats era ja, per si mateix, una necessitat imperiosa del continu progrés de la societat burgesa i constitueix també el principal mèrit de les noves lleis, molt major que el seu contingut.

El jurista anglès es recolza en un passat jurídic que ha salvat, a través de l'Edat mitjana, una bona part de l'antiga llibertat germànica, que ignora l'Estat policíac, escanyat ja en el seu embrió per les dues revolucions del segle XVII, i ha aconseguit el seu apogeu en dos segles de desenvolupament continu de la llibertat civil. El jurista francès es recolza en la Gran Revolució que, després d'acabar amb el feudalisme i l'arbitrarietat policíaca absolutista va traduir les condicions de vida econòmica de la societat moderna nounada al llenguatge de les normes jurídiques en el seu clàssic codi proclamat per Napoleó. I quin és, doncs, la base històrica que es donen suport als nostres juristes alemanys? Res més que el procés de descomposició secular i passiu dels vestigis de l'Edat mitjana, accelerat en la seva major part per cops des de fora i que, encara avui,

no ha acabat: una societat econòmicament endarrerida, en la qual el junker feudal i el mestre d'un gremi caminen com a fantasmes a la recerca de nou cos per a encarnar-se; una situació jurídica, en el qual, l'arbitrarietat policíaca -havent desaparegut en 1848 la justícia secreta dels prínceps- obre encara una esquerra després d'una altra. D'aquestes escoles, pitjors de les pitjors, van sortir els pares dels nous codis de l'Imperi, i l'obra ha sortit a l'estil de la casa sense parlar ja de l'aspecte purament jurídic, la llibertat política se les ha vist negres en aquests codis. Si els tribunals de regidors donen a la burgesia i la petita burgesia la possibilitat de participar en l'obra de refrenar a la classe obrera, l'Estat es protegeix en la mesura que sigui possible contra el perill d'una oposició burgesa renovada limitant la competència dels tribunals de jurats. Els punts polítics del codi penal són en molts casos tan indefinits i elàstics com si estiguessin tallats a la mesura de l'actual tribunal de l'Imperi, i aquest, a la d'aquells. De seu s'entén que aquests nous codis són un pas endavant en comparació amb el dret civil prussià, codi que ni tan sols Stucker podria fabricar avui una mica més sinistre encara que ho castressin. Però, les províncies que han conegut fins ara el dret francès senten molt la diferència entre la còpia descolorida i l'original clàssic. I precisament la renúncia dels liberals nacionals al seu programa va fer possible aquest reforçament del poder estatal a compte de les llibertats civils, aquest autèntic primer pas enrere.

Cal esmentar, a més, la llei de premsa promulgada per l'Imperi. El codi penal ja havia reglamentat en l'essencial el dret material en tot el referent a aquest problema; es tracta de l'establiment de disposicions formals idèntiques per a tot l'Imperi, la supressió de les caucions i els drets de timbre que subsistien encara en els uns o els altres llocs, que constituïen el principal contingut d'aquesta llei i, alhora, l'únic progrés reeixit en aquest domini.

A fi que Prússia pogués presentar-se una vegada més com un Estat model es va implantar en ella l'anomenada administració autònoma. Es tractava de suprimir els més xocants vestigis de feudalisme i, al mateix temps, deixar en la mesura del possible les coses com estaven.

Per a això va servir l'ordenança dels districtes. El poder policíac dels senyors junkers en les seves finques era ja un anacronisme. Havia estat abolit quant a la designació, com a privilegi feudal, però restaurada quant al fons, en crear-se els districtes rurals autònoms [Gutsbezirke], dins dels quals el propietari és, ja personalment, el prepòsit [Gutsvorsteher] amb atribucions de prebost rural [landlicher Gemeindevorsteher], ja el que nomena a semblant prepòsit; aquest poder dels junkers va ser restaurat de fet també gràcies a la transferència de tot el poder policial i de tota la jurisdicció policial dins del districte administratiu [Amtsbezirk] al cap de districte [Amtsvorsteher], que en el camp ha estat gairebé sempre un gran propietari de terra; sota la seva fèrula es trobaven, per tant, les comunitats rurals. Van ser abolits els privilegis feudals dels particulars, però la plenitud de poder lligada a això va ser donada a la classe sencera. Amb ajuda de semblant escamoteig, els grans propietaris de terra anglesos es van transformar en jutges de pau, en amos i senyors de l'administració rural, de la policia i dels organismes inferiors de la jurisdicció, assegurant-se d'aquesta manera, sota un títol nou, modernitzat, el continu usdefruit de tots els llocs de poder essencials que ja no podien mantenir a les seves mans sota la vella forma feudal. Però aquesta és l'única similitud entre l'"administració autònoma" alemanya i l'anglesa. Voldria jo veure al ministre anglès que s'atrevisés proposar al Parlament que els funcionaris elegits per a càrrecs administratius locals necessitessin ser aprovats pel govern, que, en cas de vot d'oposició, el govern pogués imposar els suplents, que s'instituïssin els càrrecs de funcionaris de l'Estat amb les atribucions dels Landraths prussians, de membres d'administracions de districte i de presidents en cap; proposar la ingerència de l'administració estatal, prevista en l'ordenança dels districtes, en els afers interiors de les comunitats, els districtes i les comarques; proposar la supressió del dret de recórrer als tribunals, tal com es diu gairebé en cada pàgina de l'ordenança dels districtes, completament inaudit als països de parla anglesa i de dret anglès. I mentre les assemblees de districte i les provincials consten sempre, a la manera feudal antiga, de representants de tres estaments -els grans propietaris de terres, les ciutats i les comunitats

rurals-, a Anglaterra, fins al govern més ultra conservador presenta un projecte de llei sobre el lliurament de tota l'administració dels comtats a organismes mitjançant un sufragi gairebé universal.

El projecte d'ordenança dels districtes per a les sis províncies orientals (1871) va ser la primera prova que Bismarck no pensava dissoldre a Prússia a Alemanya, sinó que, al contrari, es disposava a reforçar més encara aquest baluard del vell prussianisme, és a dir, aquestes sis províncies. Els junkers han conservat, sota un altre nom, tots els poders essencials, que els assegurin la seva dominació, mentre que els ilotes d'Alemanya, els obrers agrícoles d'aquestes regions, tant els domèstics, com els jornalers, segueixen, en realitat, sota el règim de la servitud, el mateix que abans, sent admesos a complir només dues funcions públiques: ser soldats i servir de bestiar de votació als junkers durant les eleccions al Reichstag. El servei que Bismarck ha prestat amb això al partit revolucionari socialista és inexpressable i mereix tota classe d'agraïment.

Ara bé, què cal dir de l'estupidesa dels senyors junkers, que, igual que els nens mal educats, piquen de peus protestant contra aquesta ordenança dels districtes, implantada exclusivament en benefici seu, a fi de mantenir els seus privilegis feudals dissimulats amb una denominació lleugerament modernitzada? La Cambra prussiana dels senyors, més ben dit, la Cambra dels junkers, va començar per rebutjar el projecte, al qual es va estar donant llargues durant gairebé un any, i no el va acceptar fins que no va sobrevenir una "fornada" de 24 "senyors" nous. Els junkers prussians van tornar a mostrar que eren uns reaccionaris mesquins, empedreïts, incurables, incapaaixòs de formar el nucli d'un gran partit independent que assumís un paper històric en la vida de la nació, com el fan en realitat els grans propietaris de terres anglesos. Amb això han confirmat l'absència completa de judici; a Bismarck no li quedava més que fer patent davant el món sencer que tampoc tenien caràcter, i una petita pressió exercida amb habilitat els va transformar en partit de Bismarck sans phrase. I per a això havia de servir el Kulturkampf.

L'execució del pla imperial prussià-alemany havia de produir, com a contraatac, l'agrupació en un partit de tots els elements antiprussians que es basaven en l'anterior desenvolupament a part. Aquests elements de tot pelatge van trobar una bandera comuna en l'ultramuntanisme. La rebel·lió del sentit comú humà, fins entre els nombrosos catòlics ortodoxos, contra el nou dogma de la infal·libilitat del papa, d'una banda, i, per una altra, la supressió dels Estats de l'Església i la pretesa captivitat del papa a Roma van obligar a totes les forces militants del catolicisme a unir-se més estretament. Així, ja durant la guerra, a la tardor de 1870, en el Landtag prussià es va constituir el partit específicament catòlic del centre; aquest partit va entrar en el primer Reichstag alemany (1871) res més que amb 57 representants, augmentant aquest número amb cada nova elecció fins a passar de 100. Constava dels elements més diversos. A Prússia, formaven la seva força principal els petits pagesos renans, que es consideraven encara com a "prussians per la força"; després estaven els terratinents i els pagesos dels bisbats westfalians de Münster i Paderborn i de la Silèsia catòlica. L'altre contingent important procedia d'entre els catòlics del Sud, sobretot d'entre els bavaresos. No obstant això, la força del centre no consistia tant en la religió catòlica en tant que expressava les antipaties de les masses populars cap a tot l'específicament prussià, que pretenia ara a la dominació a Alemanya. Aquesta antipatia era particularment sensible en les zones catòliques; al mateix temps s'advertia la simpatia respecte d'Àustria, que havia estat expulsada d'Alemanya. D'acord amb aquests dos corrents populars, el centre va ocupar una posició resoltament particularista i federalista.

Aquest caràcter essencialment antiprussià del centre va ser advertit immediatament per les altres fraccions petites del Reichstag que estaven en contra de Prússia per raons locals, i no de caràcter nacional i general, com els socialdemòcrates. No sols els catòlics - polonesos i alsacians-, sinó fins als protestants welfos es van aliar estretament al partit del centre. I, encara que les minories burgeses liberals mai havien comprès l'autèntic caràcter dels anomenats ultramuntans, van mostrar que, no obstant això, tenien una certa

idea de l'estat real de les coses en donar al centre el títol de "sense pàtria" i "enemic de l'Imperi"...

FRIEDRICH ENGELS

CRÍTICA DEL PROGRAMA D'ERFURT

Crítica del projecte de programa socialdemòcrata (1891)¹⁸⁴

I. EXPOSICIÓ DELS MOTIUS EN DEU PARÀGRAFS

D'una manera general, aquestes consideracions preliminars han patit del fet que hom ha intentat d'unir dues coses inconciliables: hom ha volgut fer un programa i, ensems, els comentaris d'aquest programa. Hom tem no ésser prou clar quan elegeix fórmules breus i colpidores, i, així, hi afegeix comentaris que encallen l'assumpte i l'allarguen. A parer meu, el programa ha d'ésser al més curt i precís possible. No hi fa res que s'hi trobi casualment un mot o una frase l'abast dels quals sigui, a primera vista, impossible de copsar. En aquest cas, la lectura pública ja en les reunions, l'explicació escrita a la premsa ja hi faran el que calgui; així, la frase curta i xocant, una vegada compresa, es clava a la memòria i esdevé una consigna, cosa que no fa mai una explicació massa llarga.

No cal fer massa concessions al problema de la popularitat; no hem de menysvalorar les facultats intel·lectuals i el grau de cultura dels nostres obrers. Ells han comprès coses molt més difícils que les que els podrà presentar el programa més concís i més curt; i encara que l'època de la legislació antisocialista hagi fet més difícil àdhuc hagi impedit completament el desenvolupament total de la consciència en

184 Traducció de Neus Faura, 1971.
Extret d'Engels.cat

les masses nou conquerides, sota la direcció dels antics serà fàcil de recobrar tot això, ara que de nou es poden conservar i llegir els nostres escrits de propaganda.

Intentaré de redactar d'una manera més breu tot aquest passatge i si hi reïxo, l'adjuntaré a la meva carta o l'enviaré més tard. Abordaré ara, un a un, els articles enumerats d'1 a 10. En el full suplementari I, hi trobareu el projecte de redacció de les meves propostes.

Paràgraf 1. — La «separació» etc. «*Bergwerke, Gruben, Minen*», tres mots per a designar una sola i mateixa cosa: caldria suprimir-ne dos. Per part meva, deixaria *Bergwerke*, atès que aquest el emprat entre nosaltres àdhuc a la plana, i designaria el tot per l'expressió usual. En canvi, afegiria: «ferrocarrils i altres mitjans de comunicació.»

Paràgraf 2. — Aquí posaria: «En mans de *llurs acaparadors* (o de *llurs posseïdors*), els mitjans de treball de la societat han esdevingut...»: i així també, més endavant, «dependència... dels posseïdors (o acaparadors) dels mitjans de treball», etcètera.

L'afirmació segons la qual aquests senyors han fet d'aquestes coses llur propietat exclusiva figura ja en l'article primer i aquí tan sols representa una repetició, si hom es resisteix a introduir el mot «monopolista». Ni un ni l'altre d'aquests dos mots no afegeix res de nou al sentit. Aleshores, tot el que és superflu en el programa tan sols pot afeblir-lo.

«Els mitjans de treball *necessaris per per a l'existència* de la societat»: són, a cada època, els que existeixen en aquell moment. Abans de la invenció de la màquina de vapor, hom podia passar-se'n; ara ja no podria. Com avui, els mitjans de treball, directament o indirecta —sigui per llur natura tècnica, sigui com a conseqüència de la divisió social del treball—, són tots *mitjans de treball socials*; aquests darrers mots expressen d'una manera prou clara i sense equívoc, el que que existeix a cada moment.

Si la conclusió lliga amb l'exposició dels motius dels estatuts internacionals, m'estimaria més que hom s'hi atingués totalment: «la misèria social (això es el núm. 1), el decandiment intel·lectual i la dependència política». El decandiment físic va comprès en la misèria social i la *dependència política* és un fet, mentre que la *privació dels drets polítics* no és altre que una frase declamatorià d'un valor molt relatiu, el lloc de la qual no es troba en un programa.

Paràgraf 3. — A parer meu, cal modificar la primera frase. «Sota el domini dels posseïdors exclusius.» Primerament, el que segueix és un fet econòmic que cal explicar des del punt de vista econòmic. D'altra banda, l'expressió *domini dels posseïdors exclusius* faria creure falsament que és un efecte del domini polític d'aquesta colla de brètols. Segonament, els posseïdors exclusius no comprenen pas solament «els capitalistes i els grans hisendats»: (què hi vénen a fer, aquí, els burgesos?, constitueixen una tercera categoria de posseïdors exclusius? els grans hisendats, són «burgesos» també?; ¿cal, potser, quan precisament es tracta de grans hisendats, silenciar les restes colossals de feudalitat, que donen a tot el nostre batibull polític a Alemanya el seu caràcter particularment reaccionari?). Els *pagesos i els petits burgesos* són també «posseïdors exclusius», si més no encara avui; però no figuren en tot el programa; per això cal expressar-se de tal manera que aquells no siguin del tot compresos en la categoria de posseïdors exclusius de què es parla.

«L'acumulació dels mitjans de treball i de la riquesa produïda pels explotats». La «riquesa» es compon: a) de mitjans de producció; b) de mitjans de consum. És, doncs, contrari a Ja gramàtica i a la lògica de parlar primer d'una *part* de la riquesa i després no parlar de l'altra, sinó del conjunt de la riquesa, i d'unir-les totes dues amb *i*.

«Augmenta... entre les mans dels capitalistes amb una rapidesa més i més creixent.» I dels «grans hisendats», i els «burgesos» d'aquí a poc, què en feu? Si aquí els capitalistes ja són suficients, bé haurien d'haver-ho estat abans. Però si es vol precisar, detallar, aleshores no són ni de bon tros suficients.

El nombre de proletaris i llur *misèria* augmenten cada vegada més. Això, afirmat d'una manera tan absoluta, no és exacte. És possible que l'organització dels treballadors, llur resistència sempre creixent, oposen en certa manera un dic al creixement de la *misèria*. Però el que certament augmenta és la *incertitud de l'existència*. Vet aquí el que jo hi afegiria.

Paràgraf 4. — «L'absència de planificació, que té el seu fonament en el caràcter mateix de la producció capitalista privada», exigeix molta esmena. Conec una producció capitalista com a forma de societat, com a fase econòmica, i una producció capitalista *privada* com un fenomen que es presenta d'una manera o altra mentre dura aquesta fase. Què significa, doncs, producció capitalista privada? ¿Producció per part de l'empresari, particular, isolat? I una producció així, no esdevé cada vegada més una excepció? La producció capitalista de les *societats anònimes* no és ja una producció privada, sinó una producció a compte d'un gran nombre d'associats. I, si passem de les *societats anònimes* als trusts que sotmeten i monopolitzen branques senceres de la indústria, aleshores això no és solament la fi de la *producció privada*, sinó el cessament de l'*absència de planificació*. Passa ratlla sobre «privada» i la frase podrà passar amb més rigor.

«La ruïna de vastes capes de la població...» En lloc d'aquesta frase declamatòria que sembla fer creure que lamentem encara la ruïna dels burgesos i dels petits burgesos, jo explicaria el fet molt simplement: «els quals, per la ruïna de les classes mitjanes urbanes i rurals, dels petits burgesos i dels petits pagesos, eixamplen o aprofundeixen l'abisme entre els posseïdors i els no posseïdors».

Les dues frases finals diuen dues vegades la mateixa cosa. Dono en el fragment suplementari I un projecte de canvi.

Paràgraf 5. — En lloc de «de les causes» cal posar «de les seves causes»; sens dubte és un lapsus.

Paràgraf 6. — «*Bergwerke, Minen, Gruben*»; veges més amunt núm. 1. -«Producció privada»: veges més amunt el núm. 4.- Jo hi posaria: «transformació de la producció capitalista actual, a compte de particulars o de societats anònimes, en producció socialista a compte de la societat tota i segons un pla establert per endavant, transformació... tan sols mitjançant la qual es realitzarà l'emancipació de la classe obrera i, d'aquí, l'emancipació de tots els membres de la societat sense excepció.»

Paràgraf 7. — Hi posaria el que es troba en el fragment suplementari I.

Paràgraf 8. — En lloc de «conscients de classe» (*klassen bewusst*), abreviació que en els nostres medis és evidentment fàcil de comprendre, diria, a fi que l'expressió pugui ésser compresa per tots i traduïda fàcilment a les llengües estrangeres: «amb els obrers que han adquirit consciència de llur situació de classe», o quelcom d'aquesta mena.

Paràgraf 9. — Frase final: «...i que amb això aplega en una mà el poder de l'explotació econòmica i de l'opressió política.»

Paràgraf 10. — Després de «del domini de classe» manca «i de les mateixes classes». La supressió de les classes és la nostra reivindicació fonamental, sense la qual la supressió del domini de classe és una bajanada des del punt de vista econòmic. En lloc de «per al dret igual de tots», jo proposo: «per als drets iguals i els *deures iguals* de tots», etc. Els *deures iguals* són per a nosaltres un complement essencial dels *drets iguals* demòcrata-burgesos i els lleven llur sentit específicament burgès.

Quant a la frase final «En llur lluita..», de bon grat que la suprimiria. En el seu vague contingut: «que són aptes per a millorar la condició del *poble* en general» (què vol dir?) pot comprendre-ho tot, drets duaners protectors i lliure canvi, associacions corporatives i llibertat d'oficis, crèdit hipotecari, banques de canvi, vacunació obligatòria, alcoholisme i antialcoholisme, etc. El que *vol* dir es troba ja en la

frase precedent, és necessari de dir, però, que, quan hom vol el tot, agafa també cada part; a la meua manera de veure, això afebleix l'efecte. Ara, si la frase ha de servir de transició a les reivindicacions particulars, es podria dir més o menys això: «La socialdemocràcia defensa totes les reivindicacions que poden acostar-la a *aquest fi*.» («Mesures i institucions», cal suprimir-ho per repetició.) O bé aleshores, cosa que fóra encara millor, cal només dir francament de què es tracta, és a dir, que cal resquitar el temps perdut per la burgesia. En el fragment suplementari I he afegit en aquest sentit una frase final, que considero molt important a causa de les notes que he formulat en el capítol següent.”

II. REIVINDICACIONS POLÍTIQUES

Les reivindicacions polítiques del projecte tenen un gran defecte. Allò que justament hauria calgut dir, *no s'hi troba*. Si aquestes deu reivindicacions haguessin estat totes atorgades, disposaríem, això sí, d'alguns mitjans més per a aconseguir la reivindicació política principal, però no tindríem de cap manera aquesta mateixa reivindicació principal. La constitució del Reich és, pel que fa a la limitació dels drets reconeguts al poble i als seus representants, una còpia pura i simple de la constitució prussiana de 1850, constitució en la qual la redacció més extrema troba la seva expressió en paràgrafs on el govern posseeix tot el poder efectiu i on les Cambres no tenen ni el dret de refusar els impostos; constitució que, durant el període del conflicte, ha provat que el podia fer-ne el que volia. Els drets del Reichstag són exactament els mateixos que els de la Cambra prussiana, i per això Liebknecht ha anomenat aquest Reichstag la fulla de vinya de l'absolutisme. Voler, sobre la base d'una aliança entre Prússia i Reuss-Greiz Schleiz-Lobenstein, Estats dels quals l'un cobreix tantes llengües quadrades com l'altre polzades quadrades, voler sobre una base així realitzar la «transformació dels mitjans de treball en propietat comuna», és palesament absurd.

Tocar-ho fóra perillós. Però, de totes maneres, les coses han de tirar endavant. Com això és necessari, ho prova precisament avui l'oportunisme que comença a escampar-se en gran part de la premsa socialdemòcrata. Tement que es renovi la llei contra els socialistes o recordant certes opinions emeses prematurament, en el temps en què aquesta llei romanía en vigor, volem ara que el Partit reconegui l'ordre legal a Alemanya com a capaç de bastar per a fer realitzar totes les seves reivindicacions per la via pacífica. Hom vol fer creure a si mateix i al Partit que «la societat actual, en desenvolupar-se, va a poc a poc cap al socialisme», sense preguntar-se si per això no està obligada a sortir de la seva vella constitució social, a fer saltar aquest vell embolcall amb tanta violència com el cranc rebentant el seu; com si a Alemanya, a més. a més, aquella no hagués de vèncer els obstacles de l'ordre polític encara mig absolutista i, més encara, indiciblement trasbalsat. Es pot concebre que la vella societat podrà evolucionar pacíficament vers la nova en els països on la representació popular concentra en ella tot el poder, on, segons la constitució, podeu fer el que voleu, com sigui que teniu darrera vostre la majoria de la nació; en repúbliques democràtiques com ara França i Amèrica, en monarquies com Anglaterra, on el rescat imminent de la dinastia ha estat debatut cada dia a la premsa, i on aquesta dinastia és impotent contra la voluntat del poble. Però a Alemanya, on el govern és quasi omnipotent, on el Reichstag i els altres cossos representatius són sense poder efectiu, proclamar tals coses a Alemanya, i més sense necessitat, és treure la seva fulla de vinya a l'absolutisme i cobrir-ne la nuesa amb el seu propi cos.

Una política així, a la llarga, no pot sinó arrossegar el Partit per un camí fals. Es posen a primer pla qüestions polítiques generals, abstractes, i amb això s'amaguen les qüestions concretes més urgents que, als primers esdeveniments importants, a la primera crisi política, es posen per si mateixes a l'ordre del dia. Què pot passar, sinó que, de sobte, al moment decisiu, el Partit es trobarà desprevingut i sobre els punts més decisius regnarà la confusió i l'absència d'unitat, perquè aquestes qüestions no hauran estat mai discutides? ¿Tornarem a veure el que succeí, en el seu temps, per la

qüestió dels drets de duana, quan es declarà que això només concernia la burgesia i que no tenia res a veure amb el món dels treballadors, i, com a conseqüència, cada un podia votar com volia, mentre que avui més d'un cau en l'extrem oposat i, per oposició als burgesos esdevinguts proteccionistes, reedita les absurditats econòmiques de Cobden i Bright , i predica, com el més pur socialisme, el més pur manxesterianisme?

Aquest oblit de les grans consideracions essencials davant els interessos passatgers del dia, aquesta cursa d'èxits efímers i la lluita que s'hi lliura al voltant, sense preocupar-se de les conseqüències ulteriors, aquest abandó de l'esdevenidor del moviment, sacrificat pel present, tot això té potser motius honestos. Però són les restes de l'oportunisme. L'oportunisme «honest de tots» és potser, doncs, el més perillós de tots. Quins són ara aquests punts delicats, però essencials?

Primerament. —, Una cosa absolutament certa és que el nostre Partit i la classe obrera no poden arribar al domini sinó sota la forma de república democràtica. Aquesta darrera és àdhuc la forma específica de la dictadura del proletariat, com ho ha demostrat ja la Revolució francesa. Efectivament, no és inconcebible que els nostres millors homes hagin d'esdevenir ministres sota un emperador, com és el cas de Miquel?

Sembla, doncs, legalment impossible de plantejar en el programa la reivindicació de la república —i tanmateix això ha pogut fer-se fins i tot sota Lluís Felip, a França, així com a Itàlia avui. Però el fet que no és ni permès d'establir a Alemanya un programa de partit obertament republicà prova com és gran la il·lusió que, per una via senzillament pacífica, s'hi podrà organitzar la república, i no solament la república, ans encara la societat comunista.

Ça com lla, podem encara en rigor bandejar la qüestió de la república. Però el que, al meu parer, podria i hauria de figurar en el programa, és la reivindicació de la *concentració de tot el poder*

polític a mans de la representació del poble. I amb això ja n'hi hauria prou, per a esperar, si hom no pot anar més lluny.

Segonament. — Reconstitució d'Alemanya. D'una part, cal abolir la subdivisió en petits Estats —revolucioneu, doncs, la societat, mentre existeixin drets particulars a Baviera i a Wurtemberg, mentre el mapa de Turíngia tingui l'aspecte lamentable d'ara! D'altra banda, cal que Prússia deixi d'existir, que es descompongui en províncies autònomes, per tal que l'esperit específicament prussià deixi de pesar sobre Alemanya. Subdivisió en petits Estats, esperit específicament prussià, vet aquí els dos costats de la contradicció entre els quals Alemanya s'ha tancat avui, i un de cada costat ha de servir sempre d'excusa i de justificació a l'altre. Què cal posar en lloc d'això? A parer meu, el proletariat no pot utilitzar sinó la forma de la república una i indivisible. En suma, en el territori immens dels Estats Units, la república federativa és avui encara una necessitat, tot i que ja comença des d'ara a ésser un obstacle a l'Est. Constituiria un progrés a Anglaterra, on en dues illes habiten quatre nacions, i on, malgrat un Parlament únic, existeixen de costat, avui encara, tres legislacions diferents. En la petita Suïssa, fa molt de temps que constitueix un obstacle tolerable només perquè Suïssa s'acontenta d'ésser un membre purament passiu en el sistema d'Estats europeu. Per a Alemanya, una organització federalista a la manera suïssa fóra una reculada considerable. Dos punts distingeixen un Estat federal d'un Estat unitari, és, primer, que cada Estat federat, cada cantó posseeix la seva pròpia legislació civil i penal, la seva pròpia legislació judicial, després que, al costat de la Cambra del poble, hi ha una Cambra dels representants dels Estats, on cada cantó, petit o gran, vota com a tal. Quant al primer punt, sortosament l'hem superat i no serem tan babaus com per a introduir-lo novament. Quant al segon, el tenim sota la forma del Consell federal i podríem ben bé passar-nos-en —i més quan el nostre «Estat federal» forma ja la transició cap a l'Estat unitari. No és pas feina nostra de retrogradar la revolució des de dalt, feta en 1866 i 1870: al contrari, hi hem d'aportar el complement i el millorament necessaris mitjançant un moviment des de baix.

Així doncs, república unitària. Però no en el sentit de la República francesa d'avui, que no és altra cosa que l'Imperi sense emperador fundat el 1798. De 1792 a 1798, cada departament francès, cada municipi tingué la seva completa autonomia administrativa, sobre el model americà, i és el que ens cal també. Com organitzar aquesta autonomia i com passar-se de la burocràcia, és el que ens han demostrat Amèrica i la primera República francesa; i és el que ens mostren encara avui Austràlia, Canadà i les altres colònies angleses. Una semblant autonomia provincial i comunal és molt més lliure que no el federalisme suís, per exemple, en què el cantó és, i és veritat, molt independent a l'esguard de la Confederació i del municipi. Els governs cantonals nomenen governadors de districtes (*Bezirksstatthalter*) i prefectes, dels quals no se sap res en els països de llengua anglesa i dels quals d'ara endavant hem de desempallegar-nos tan resoludament com dels consellers provincials i governamentals (*Landrat* i *Regierungsrat*) prussians.

De tot això, no es podrà posar gran cosa al programa. Si en parlo, és sobretot per marcar el caràcter de la situació a Alemanya, on no és permès de dir aquestes coses, i també per mostrar ensems com són il·lusos els qui volen, per la via legal, transferir un estat de coses semblant en la societat comunista. I també per recordar al Comitè director del Partit que existeixen encara altres qüestions polítiques importants que no són la legislació directa del poble o la justícia gratuïta, sense les quals, a fi de comptes, avançarem igualment. Vist l'estat d'inseguretat general, aquestes qüestions poden esdevenir ardents un dia per l'altre, i què passaria aleshores, si no les hem discutides, si no ens hi hem posat d'acord?

Però el que tanmateix pot entrar en el programa i que, d'una manera indirecta almenys, pot servir d'indicació per al que és impossible de dir, és aquesta reivindicació: «Administració autònoma completa a la província, al districte i al municipi per part de funcionaris elegits per sufragi universal. Supressió de totes les autoritats locals i provincials nomenades per l'Estat.»

Quant a saber si fora d'això seria possible de formular, pel que fa als punts que acabo de discutir, altres reivindicacions en el programa, no puc ací jutjar-ho tan bé com vosaltres, allà baix. Però és desitjable que aquestes qüestions siguin debatudes al si del Partit, abans que sigui massa tard.

1. No copso la diferència que s'estableix entre «dret d'elecció i dret de vot, respectivament eleccions i vots»,. Si una distinció és necessària, caldria en tot cas expressar-la més clarament o explicar-la en un comentari que acompanyaria el projecte.

2. «Dret de proposició i de veto del poble.» *Per què?* Caldria afegir: per totes les lleis o resolucions de la representació nacional.

5. Separació completa de l'Església i de l'Estat. Totes les comunitats religioses sense excepció seran tractades per l'Estat com a societats privades. Perden tota subvenció que provingui dels diners públics i tota influència sobre les escoles públiques.

6. «Laïcitat de l'escola» sobra, aleshores, el seu lloc és en el paràgraf precedent.

8 i 9. Voldria cridar l'atenció sobre això: Aquests punts exigeixen l'«estatització»: a) *dels advocats*, b) *dels metges*, c) *dels farmacèutics, dentistes, lleyadores, infermers*, etcètera. A més, es demana per a més tard l'estatització total de l'assegurança obrera. ¿És que tot això podrà ésser confiat a M. de Caprivi, i concorda bé tot això amb la declaració feta precedentment, quan hom es pronuncià contra tot socialisme d'Estat?

10. Aquí jo posaria: «Impostos... progressius per a fer front a totes les despeses de l'Estat, dels districtes i del municipi, en la mesura que els impostos seran necessaris. Supressió de tots els impostos indirectes, siguin de l'Estat, siguin locals, dels drets, etc.» La resta és supèrflua i no és més que un comentari o una exposició de motius, això no pot sinó afeblir-ho.

III. REIVINDICACIONS ECONÒMIQUES

Paràgraf 2. — Enlloc com a Alemanya el dret de coalició no té necessitat d'una garantia de cara a l'Estat. La frase final «per a reglamentar...» seria afegible com a article 4 i com a conseqüència s'hauria de tornar a redactar. Aquí caldria remarcar que amb les Cambres de treball, compostes meitat per obrers i meitat per patrons, nosaltres seríem enganyats. Amb aquest sistema les majories estarien durant molts anys sempre al costat dels patrons, als quals bastaria la presència d'una «ovella negra» entre els obrers. Si hom no estipular que en cas de litigi les *dues meitats* emetran llur opinió *separadament*, fóra molt més preferible de tenir una Cambra de patrons, i, al costat, una cambra independent d'obrers.

Espero que abans de la clausura hom compari una vegada més el programa francès on hi hauria, em sembla, molta cosa a aprendre, precisament per al núm. III. Quant al programa espanyol, no puc, malauradament, per manca de temps, buscar-lo: és molt bo també sota molts aspectes.